БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 2 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 154 (8922). Өртээ 2 кеп

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин олар эштер Ф. Кастро, К. Родригес-биле ужурашкан

Июнь 30-де Москва чоогунда хөрээйдан дашкаар резиденцияга СЭКП ТК-ниң Чиргизиве секретары эш Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң Куба-ның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри эш Фидель Кастро Рус-биле, Кубаның КП ТК-ның Секретариадының кежигүнү, Куба Республиканың Революстуг чазааның министри эш Карлос Рафаэль Родригес-биле ужуражышкыны болган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының арасында ажы-дүнүмге харылзааларны улам ынай, хамыладырынып, совет-куба каттыжылганы бүгү талазыг хөгжүдүрүнүң айтырыгларының талазы-биле найыралчы, эш хүүлериниң байдалынга сонуургалдарның солчулгазын уламчылаан.

Совет болгаш куба удуртукчулар делегей байдалының социализмниң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын ишчакшынның, бүгү-нимти тайбының быжыглаарының ажыктыкларынга боттарының кадыг ажылдажылгазының чүгүлээ айтырыгларының талазы-биле бодаларын бала солушкан.

(СЭТ-ээ).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Республиканың Наадымынга уткуштур

Улуг чедишкин

Бай-Тайга районуң «Тээли» совхозунуң кол зоотехниги К. Б. Салчак-биле бистиң корреспондентивис харылзашкаш, 1972 чылдың бирги чартыныңы планныг онаалгазын ол ажыл-агый канчаар күүседкенин сонуурган. Оон харыылын мооң адаанда парладывыс.

«Тээли» совхозтуң ажылчылары, бүгү совет улус-биле бир домей, ССР Эвилелиниң тургустуунуң 50 чылынга күш-ажылчы белектерниг ужуражыр дээш бедиктеп социалистиг хүлээлгелерни алган. Мал ажылдакчылары сөөлээн солуң амыдыралга чедишкинниг боттандырып турар. Оны күүрүве мурнунга планныг онаалгавысты канчаар күүседип турарывыстан коруп болур.

Бирги чартык чылда совхоз күүрүвеге 1520 центнер сүт садар тургаш, 1530 центнер чедирген. Сүт бүдүрелиниң болгаш дужларының планын коммунистиг күш-ажылдың коллективи Эр-Хавак фермазы чедишкинниг боттандырган. Олар сүт саалдазын улам ковудедирү-биле Туранның серилии чайгаанче көжүп үне берген.

Фермада ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар, мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларга саанчылар Роза Билчей, Салчак Карын, Ыыра Мандыт болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ажыл-агый күүрүвеге 163 тонна эт садар онаалгазын 184 тонна ажырган.

Күүрүвеге дүк садар чыл планын күүседип болурунуң долу аргалары барын саналкөргөн бис. Бирги эдилгелге хой кыргылдазын чогуур үеэнде чидирыг чокка чорудар. Чартык чылда 160 центнер дүк сөдар даалганы 210 центнер чедирген. Ам хойжуларның сорулгазы — артыкаа малды кыргын дооскаш, оларның чуулдалын эрттиргеш, серилии, төрөл оттуг тайгаларга семиртирү болдур. Ол ышкаш мал чемин белеткээривче бүгү күштүг мөөнүүр бис.

Бистиң малчыннарывыс баштайгы чедишкиннерин улам бижыглаар дээш социалистиг чарыштыг чер болганда калбартып, Наадымга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ЭШ М. Б. ДОСПАН-ООЛГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты «Тыва водстудгэо» трестиң механизатор-тыгнаан № 586 колонназының тудугжузу **Монгуш Баданович ДОСПАН-ООЛГА** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 ч. июнь 30.

СААНЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Бо айда болур республика Наадымынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазының саанчылары күш-ажылчы белектиг ужуражып турар. Бо эдилелдиг чылдың баштайгы чартыныңда хой сүт доюн фермалар арасынга калбарган чарышка олар улуг чедишкинниг болганнар. Коммунистиг күш-ажылдың деп бедик аттың эдилектизин бо ферманың коллективи бо үеге чедир сүт саалдазын 175 тонна чедирип, күүрүвеге 134 тонна сатказын. Ол үениң дургузунда ферма бир саар иевилге онаалтыр 632, а мурнакчы саанчылар харын-даа — 803—914 килограмм чедир сүттүг саан алган.

Фермада мурнакчыларның одуруу улам олуг турар. Аны үеде ферманың мурнакчыларынга Сат Арагачы, Кыргыс Дугар-оол, Бөөбу Спиридовна болгаш өскелерни-даа киирип болур. Оларның дөртү — бирги класстыг, сези — иигги класстың саанчылары апарганнар. Саанчының класын дүжаар деп турар кижилер ам-даа бар.

Арыскан фермазында Кыргыс Ликлер-оол, Хуна Өпекеев болгаш өскелээ кадарчылар хонукта 600—800 грамм чедир немелде деңзинни ап, малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудуп турар. Семиртилгеде тургускан бода малдың дүпеки коладыя олар база ажылган турар. Саар инектериниң одарладымышкының эки чорудуп, оларны өттүп чораан черинге олчаан саарының аргазын чедишкиниң чорудуп келгени солуп.

Салбырда бода мал бригадири Серин Хурагап-оол бо ферманың саанчыларының болгаш кадарчыларының аралывга социалистиг чарышты билдилиг организастап, коллективтиң иштинге сӧёт, конкурстарны эрттирип, зооветеринарлыг өөредилгени уре-түнелдиг чорутканын айтыр херек. Ферманың саанчыларының слсдугга инекти дүртеп саарының, сүттеп ак чемерни кылырының болгаш өскелээ маргылдааларның эрткенин дыка солун.

Бо коллектив 254 инекти саап турар. Оларның өөбилелиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин база улуг. Чыл дургузунда иштизи-биле 480 тонна сүт сүттүг саар, ооң 350 тонназын күүрүвеге садар болгаш инек бүрүзүвеге онаштыр 1580 литр сүттүг саан алыр соруглазын ол мурнакчы коллективи хүсээл бетинде күүседир дээрзинге чигаашиг турбас.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: Арыскан фермазында эртенги саалда үеэн. Авторлуң фотозу.

Дуржулгалыг хойжу

Каа-Хем районуң «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Б. О. Салчак хой чылдарда хой малдан келген дуржулгалыг малчыннарның бирээзи. Базар Опайович хойжулуа-ла ам 18 чыл ажыл турар.

Хой чылда улаштыр мал малдан келгеш, ооң чыны алган дуржулгазы байлак. Чылдың-на малдың чаш толуп менди алыр, хой дүктү кыргыр талазы-биле алган күлээлгезин күүседип келген. Ооску беш чылдың ийиги чылының эгезинде ол төрүүр үе хойга онаштыр 100 хураганны, бир баш хойга онаштыр 3 кг дүктү алырып хүлээлгеш. Аиы үеде малтын бодунга алган ол хүлээлгезин ажыр күүседип алганы өөрүүчүт төрүүр үе хойга онаштыр 102 хураганны менди доруктурун, кодан хөөн чоокта чаа кыргылын көөрге, бир баштка онаштыр дүктү хүлээлгезинден 300 грамм ажыр алыр аргалыг болган.

Ындыг бедик көргүзүглерни канчан чедип ап турарын ооң соңуургаар болза, ол мынчаар харылаар:

— Коң чыл улаштыр хой малдан келгеш, бир кылган частырының дараазында элип ап, малдың ажаалда-хайгаарадын экижидер талазы-биле бодунга шыгыны негелдиг болуру чугула дээрзин билдим. Ооң одар-белчиприя таарыштырары, шаңгыя малга берге ус — кышты эки эрттирип алыры-биле чайгы семиртилгени чедишкиниг чорудуп, күүрүп хойларны тараа шөлүүге өткарып, кыш келирге одарларны баш удур планнап алганын ёзугаар таарыштыр өткарарары чугула. Кыскалыбиле мыйнгыс аргаларны ажыгдап турар мен—деп, ол чугаалаар.

Малчының чугаалап турарын ёзугаар алырга, ол бодунуң колхозунуң тускай эртемниглери-биле быжыг харылзааны тудуп, оларның-биле сүмележип тургаш, хойнуң элдежилгезин чогуур өөрүнде, кыска хуусаада чорудар чаңгылдыг. Базар Опамович Салчак малга бир немелде чемперии болгаш сигении четчир кылдыр белеткеп алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол чылдың-на коданында хойларга бээринге чедер сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп ап турар.

Бо кыжын ооң хөө хүр кыштаан болгаш, кыргылдаже бир дугаарында киприр эргеш чедип алганы база таварыла эвес.

Аиы үеде дуржулгалыг малчын Б. О. Салчак республика Наадымын күш-ажылчы белектериниг уткуур соруглазы салгаш, ооңуң хөрээжен хөй-биле кады келир кышка 10 тонна сигении, 500 бодаал будук-бүрүнү белеткеп алырынче кирипкеп.

М. ДАГБА.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сески чыыжының үшкү сессиязы

УЛУСТУҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сески чыыжының үшкү сессиязының июнь 30-де эртеигн хуралынга РСФСР-те автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын эки-жидер талазы-биле хемчеглер дугайында плеткелди чугаалажырын үргүдчүлээн.

Эштер А. П. Кириленко, А. Я. Пелыше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев оларны чыыланнар үргүдчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Россия Федерациязынга чаа автомобиль оруктарын тудары, ажылдап турар оруктарны чаагыы кылыр, ол чугула соруглазарны ол дүртеп шиитпирээриниң аргалары бар—депутаттарның боттарының саналдарынга кодүрүп турган айтырыгларының кол-ла утказы ындыг.

Автомобиль оруктарының байдалын экижидери — яугула айтырыг, оны шиитпирээри улустуң чаагай байдалын болгаш культураның улам ынай кодүрер, материалдыг бүдүрүлгенің бүгү адырларының ажыктыын бодидер талазы-биле партияның салган соруглазарын шиитпирээриве улуг хемчээлдиг ишти бээр апаар. Россия Федерациязынга эки оруктарның четпизин тургузары республиканың будурукчу күштерин улам ынай хөгжүдерин дүртеледир.

Ол дугайын депутаттар — сессияга чугаалаачы көөр-биле киирген РСФСР-ниң Сеткөөр кодексизиниң толевилели болза, ооң чоок-кавызында хөөлбек сүтларны хирленишкиндеп камгалаарын бир эдилгениң чугула хемчеглер кылдыр төлевиледе айтып турар. Сүт хөөлбектерин дыштылгага болгаш спорт ажыглаарын база айтып турар. Балык ажыл-агыйлыг хөөлбектерниге тудугну кылдыр, балыкты, диприг амытанныры, үшүп аймаан кадагаларыг, а ол ышкаш оларга катап немей остурешкин ынгелдерин хандырары негелдиг тиилип турар.

Сүгнуң хирленаринге удургузуглар-биле хандырыгга маан чаа болгаш чаартып турар будурулгелерни, шехтерни, агрегаттарны, коммуналдыг болгаш өскө-даа объектилерни ажыглаала киирерин удургаан. Будурулгелериниң дугларына болгаш сүгнуң болгаш садар чедирип турар өскө-даа объектилерни тударының черни болгаш төлевилелиниң чер-чер Советтериниң күүседикчи комитеттери-биле болгаш сүгнуң ажылдарын таарыштырар база ол камгалаар органнар-биле, а ышкаш, балык курлавырын күүрүве шугуму-биле хөрагаалаар болгаш камгалаар организациялар-биле ылаңчошөөрежин алган турар негелде төлевиледе бар.

Ол төлевилел болза, «СССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның сүт хөөлбектерниң хирленишкининиң Үндезиниерин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1970 чылдың декабрьда бадылаан. Ол Хөөлбулуну чогаадып бадылаан чорук сүт Хөөлбулужудулгазының чурумнуң болгаш ооң улам ынай сайзырадырынга быжыг баазаны тургускан. Эвилелдешкен бүгү республикаларга албан хамаарыжыр ийиги болгаш приципиалдыг чүүлдерни сүт Хөөлбулужудулгазының ол Үндезиниерни айтып доктаатказа. Ооң-биле чергелештирип ук Хөөлбулужудулганың хөй айтырыгларын республика бүгүзүү чугаалажыл көөрүп баш айтыкан.

Ол бүгү негелделер «бистиң хемнер» деп адаар сүтларны долузу-биле [illegible] ажыглаар, иилеткелчи ооң ынай доктаалдаар. Шинчилеп ийиги ирум-чурумнуң республикаларның деңзикээринде бүгү-ле организациялар, будурулгелер, ажыл чокка сагаан турарны чедип алыр херек. Сүт ажыглаарын таарыштырар болгаш ону камгалаар күүрүве органы болза РСФСР-ниң Министерствалар болгаш сүт ажылдарын база сүгнуң ажылдарын таарыштырар база өскө камгалаар органнар-биле, а ышкаш, балык курлавырын күүрүве шугуму-биле хөрагаалаар болгаш камгалаар организациялар-биле ылаңчошөөрежин алган турар негелде төлевиледе бар.

Ол бүгү негелделер «бистиң хемнер» деп адаар сүтларны долузу-биле [illegible] иилеткелчи ооң ынай доктаалдаар. Шинчилеп ийиги ирум-чурумнуң республикаларның деңзикээринде бүгү-ле организациялар, будурулгелер, ажыл чокка сагаан турарны чедип алыр херек. Сүт ажыглаарын таарыштырар болгаш ону камгалаар күүрүве органы болза РСФСР-ниң Министерствалар болгаш сүт ажылдарын база сүгнуң ажылдарын таарыштырар база өскө камгалаар органнар-биле, а ышкаш, балык курлавырын күүрүве шугуму-биле хөрагаалаар болгаш камгалаар организациялар-биле ылаңчошөөрежин алган турар негелде төлевиледе бар.

Ол төлевилел болза, «СССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның сүт хөөлбектерниң хирленишкининиң Үндезиниерин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1970 чылдың декабрьда бадылаан. Ол Хөөлбулуну чогаадып бадылаан чорук сүт Хөөлбулужудулгазының чурумнуң болгаш ооң улам ынай сайзырадырынга быжыг баазаны тургускан. Эвилелдешкен бүгү республикаларга албан хамаарыжыр ийиги болгаш приципиалдыг чүүлдерни сүт Хөөлбулужудулгазының ол Үндезиниерни айтып доктаатказа. Ооң-биле чергелештирип ук Хөөлбулужудулганың хөй айтырыгларын республика бүгүзүү чугаалажыл көөрүп баш айтыкан.

Сүт Хөөлбулужудулгазы болза, сүт курлавырларын боттуг ажылдарын база камгалаарын хандырар сорулгалыг. Ам[illegible]

Т. С. СУШКОВТУҢ илеткелиниң допчулалы

Бистиң чүгүвуска бөйдүс камгалалының күүрүве принципилерин Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле болгаш ооң шуут киржилгезй-биле үнделеп тургускан деп, ол чугаалаан. Сүгнуң үнер дөстериниң санитарлыг камгалалының, ол дөстерни улус ажылагының ажылдарының күүрүве ээлелиин болгаш оларга контрольду сайзырақгайжыдарының хой-хой чүгүла айтырыглары Совет эрге-чагырганың декреттеринде шиитпирлеттингеш.

Бөйдүстүң бүгү-ле байлактары-биле бир домей, сүт курлавырын үре-түнелдиг ажылаарының айтырыглары партияның болгаш чазактың кол кичээнгейинде турар. Черниң бүгү-ле бөйдүзүп, черни, аргарыгларны, сугларны экижидер камгалаар талазы-биле хемчеглерни улуг хемчээлдерге боттандырбышаан, Совет күүрүве бөйдүстүң байлактарын сагыш човагыр болгаш камның көөр дугайында ленинчи айтышкынныларны удуртулга болдуруп турар.

Партияның XXIV съездиниг СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниг ТК-ның Чиргиве секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Бөйдүс камгалалының чаа будүрүлгелерин толевилелиниң болгаш тударының база ажылдап турар ыдыг будүрүлгелериниң ажылын экижидериниң хөрө» дээш план, ажыл-агый организациялар-га база толевилел организациялар-ның, бистиң бүгү кадрларывыска негелдеп партия бедидип турар. Бистиң Төрөөн чуртувустуң кайгамчыктыг бөйдүзүнүң берии турары бүгү-ле чаагай чүүлдерни чүгле бистер эвес, харын дараазындагы салгакчылар база ажыглаар аргалыг болур ужурлуг.

«ССРЭ-ниң сүт курлавырларын ажылаарын чурумчудар болгаш камгалаарын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылда хүлээп алган доктаалы сүт курлавырларын эки ажыглаар, эвилелдешкен бүгү-ле республикаларга хемнерни болгаш сүт хөөлбектерин арыг чаагай тургузар талазы-биле ажылдарны калбак хемчээлдерге чорударын тодаргайлаан. «РСФСР-ге бөйдүстү камгалаар дугайында Хөөйдуга» дүүштүр Россия Федерациязында бөйдүстүң бүгү байлактарын камгалаар, ооң иштинде сүт хөөлбектерин хирленишкининдеп, бокталышкындан болгаш харыссыраашкындан камгалаар талазы-биле янзы-бүрү талалыг хемчеглерни боттандырып турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Россияның эң улуг сүт хөөлбектерни камгалаарын улуг ужур-дузалыг кылдыр көрбүшаан, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Байкал көлдүң бөйдүс байлактарын уре-түнелдиг ажыглаарын хандырар болгаш оларны камгалаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» база «Волга болгаш Урал хемнериң үнназын арыглаттынмаан, төп үндүрүп турар сугларбиле бокталдырын болдурбас талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды, а ол ышкаш өскө-даа чамдык доктаалдарны түзээп алган.

Кама, Дон, Кубань, Москва-хем, Обь, Иртыш, Селенга хемнериниң үннарын бокталдырарын сокпадыр, республиканың девискээринде чер адаанның сугларын ажыглаарын экижидер болгаш оларның камгалаарын күштелдирер талазы-биле түскай доктаалдарны РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Россия Федерациязының чер кырының сугларының күүрлавырларын чылда-ла барык 6 муң кубокилометр кылдыр санаттынып турар. Холдерде болгаш хөөлбектерде сугтар күүрлавырлары 25,4 муң кубокилометр. Ынчалза-даа республиканың девискээринде оларның хүүлалары будурулгелериниң чер-чергелеринде канчаар таарыштыр тургустунганынга чамдык таварылгаларда дүүшпейн турар.

Чурттуң хем сугларының хөй кезии Соңгу Доштуг болгаш Оожум океаннарның бассейиилерииге уоок, амдыызында шоолуг шингээттинмээн районнарга онаажып турар. Ындыг турбуже Заволжьеде, Кара хөрээнүүт топ областтарда, Соңгу Кавказта, Уралда амгы үеде сут курлавырлары чедишпейн турар.

Моөң-биле кады илеткелчи кижи ижер арыг сугнуң дыка улуг чидиргилиг болуп турарын демдеглээн. Дыка хөй хоорайларда ижер сугнуу улегшүрүүн технологтуг херегледерииге ажыглаар чорукту будурлуп турар. Өрүмнээшкин болгаш өскө-даа даг ажылдарын чорудуп турар организациялар чер адаанның сугларының чидириг кызыларар талазы-биле четчир хемчеглерни чамдыкта албайн турар.

Чамдык сугтарылга системаларын сайзырақгайжытпаанының болгаш сугтарылга ажылдарын организастап турарында четпестерииң түнелиниг кодаа ажыл-агыйда ол чидиргилер ам-даа арбын ооң турар. Будурулгеге болгаш амыдырал хандырылгага ажыглаар республиканың сут хөөлбектерииче төп турар хирбоктуг сугларының хемчеглэ удуг.

Сут Хөөйдулужудулгазы болгаш «РСФСР-де бөйдүс камгалалының дугайында Хөөйдулуну Кемерово болгаш Күйбышев областарда, Алтай база Краснодар крайларда канчаар сагыш турарын РСФСР-ниң Дээди Советиниң комиссиялары өөрөнээ көргеп. Хөөйлужудулгаиы үреп турар фактыларны болгаш ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунуң, ССРЭ-ниң Өдүүг металлургия министерствозунуң, ССРЭ-ниң Химия үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш эвилел база республикаларның чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының будурулгелери сут хөөлбектерни хирленишкиндеп турар чылдагаанарын тодаргайлаан көргеп.

Сут Хөөйлужудулгазын болгаш хөөлбек сугларны боктуг сугтар-биле хирленишкиндеп чорукту болдурбас талазы-биле хемчеглерни алырын крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының комиссияларга бүүрөткеннер. РСФСР-ниң Чөмк үлетпүр министерствозунуң, РСФСР-ниң Өзүт болгаш сут үлетпүр министерствозунуң, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозунуң хөй-хөй будурулгелеринде сут арыглаар дериишкиннерииң тудуу оожум чорун, капитал салымышкыннарын четче ажылдавайн турарывче РСФСР-ниң Дээди Советиниң комиссиялары 1971—1975 чылдарда РСФСР-ниң үзүг ажыл-агыйын хөгжүдериниң бөш чыл күүрүве планының толевилелии чугаалажыл көөрүп баш айтыкан.

Сут Хөөйлужудулгазы болза, сут курлавырларын боттуг ажылаарын база камгалаарын хандырар сорулгалыг. Ам[illegible]

(Үлеичыым 3-кү арында).

Республиканың улусчу контроль комитединде

Дүжүт ажаалдазынга бүгү талалыг белеткенир

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң чоокта болуп эрткен хуралынга тараа ажаап алышкынынга белетелдиң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

«1972 чылда дүжүт ажаап алышкынын болгаш көрээ ажыл-агый продуктуларының белеткелии хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тараа ажаап алышкынының кыска хуусаада, чидириг чокка чорударын, тараа болгаш көрээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын белеткээринин планныг онаалдаларын ажыр күүседирии хандырар тодаргай хемчеглерни айыткан.

Мичилаажок чаа дүжүттүң тараазын чидириг чокка ажаап алырынга белеткел ажылдарының республикада кошкак чорун турарын хуралдан демдеглээн. Ажаап алышкынга хереглээр техника, чепсек-херекселдерниң септелгели хөжүдээ турар. Тараа комбайнаарының септелгезинин планы түгле 4,6 хуу, силос комбайнарының — 2,1, жатказының — 1,9 хуу күүседтингеш. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин районнарда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Х Улуг хуралэ колхозларында болгаш Көрээ ажыл-агыйның дүжүлга станциязында чаңгыс-даа тараа комбайны септеттинмээн. Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды төөн ышкаш тараалаң районнарда техника септелгели организас чок чорун турар. Улаа районнарда болгаш Каа-Хемде механизатор кадрлар чедишпес.

Тараа соортур автомобильдерниң, автомобиль болгаш трактор прицептеринин белеткели кошкак чорун турар. Тараа хүлээп алыр бааларының белеткели бааз-ла болгай. 40 чун дербелчин метр тараа курлавыр шөлүү асфальтылаар турган, түгле 28 муң ажыг дербелчин метрни белеткеп ышкаш. Тараа арыгаар 67 машинаның 20 ажыы, тараа чүдүрер 40 машинаның 11-ри септеттинмээн. Июнь айның 15-ке чедир колхозтарда болгаш совхозтарда септеттинген үзэн 149 автодепоның 45-жи чедир кылдынмаан болган.

Ажаап алышкынга чедир хой эвес те арткан. Мичилаажок тараа ажаап алыр техниканы республикаже соортуп алыр ажылда хожудаашкын ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээзээрге, Минусинскиде силос ажаап алыр 50 комбайн, 96 жатка, тараа арыгаар 30 машина, тараа курлавыр 2 машина, картошка ажаап алыр 7 машина, 45 сараалтакчы, 10 пресс болгаш өске-даа техника совортунмээн чыдып турар.

1972 чылдың дүжүтүн эвдириг чокка ажаап алыр болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткел планнарын ажыр күүседир талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин боттандырар талазы-биле ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң 1972 чылдың май 16-да хүлээп алган доктаалын боттандырары-биле бистиң республиканың Улусчу контроль комители дүжүт ажаап алышкынын кыска хугсаазы, чидириг чокка чорударының хемчеглерин айтыкан доктаалды хүлээп алган.

Тараа ажаап алырынга хереглеттинер бүгү техниканың септелгезинге контрольду күшелдирип, бо ажылга улусчу контролёрларны калбаа-биле кииргиттирерин. Кызыл хоорайның болгаш районнарының улусчу контроль комитеттеринге даскан. Бо айтырыгның талазы-биле штаттан дашкаар актив-тиг, белүктер даргаларының семинар хуралдарын болгаш улусчу контролёрларның хуралдарын бо чылдың июль айның ийиги чартынга эртиреги көрдүнген. Септелгенин канчаар чорун турарын хынаарынга специалистерни, мурнакчыларны, «Комсомолчу прожекторунуң» штатгарын болгаш отрядтарын калбаа-биле киргиттирип турган, илерээн четпестерни элип алырының хемчеглерин организастаар.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ШЫНАРНЫҢ ШЫЛГАЛДАЗЫ

«Партия документилерин солуур дугайында» СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле партия организацияларының соруглаларын СЭКП Бии-Хем райкомунуң VII пленумунга чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитединиң май пленумунуң шиитпирлерин бүү чурттуң ажылчы чоннары ег, районнуң коммунистери, омсомолчулары болгаш бүгү кыя-ишчилери изии-биле үдүдүүнүп, деткип турарын пленумга илеткел кылган парія райкомунуң бирги секреары эш Харченко демдеглээн. 973—1974 чылдарда парія документилерин солуурун идей-кижизидилгелиг, орга-изас-техниктиг белеткелди лбартыр дугайында СЭКП К-ниң болгаш партияның об-асть комитединиң шиитпирінге дүүштүр ажылдар йоннуң колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге чөрлеринэге организацияларда кал-рган.

СЭКП ТК-ның май Пленуунуң шиитпирлери чүгле стин партиявыска органи-е-политиктиг улуг ужур-дулыг чүүл эвес, а бүгү совет усту партияның XXIV съезди-ниң шиитпирлерин амы-ралга боттандырарынче хей-ит кирип турар политиктиг кумент болганын илеткелчи лгаш пленумга сайнал берген ммунистер демдеглээн. Пар-я документилерин солуур лазы-биле ажыл, анаа бе-ткел партияның хүрээлеп ам сырый каттыштырар, ммунист бүгүдезиниң сагыл-чурумун, бот-харыысалга-н, дайынчы арга-шинээзин штелдиреринге улуг идигин р чугула кампания.

Партия документилерин со-уурунга белеткел партияның IV съездизиниң совет улусу-ң мурнунга салган соруглага-рын күүседириниң хемчегле-биле дүүшкен турар ужур-г деп СЭКП ТК-ның май ленуму санаан. Ол дээрге ику беш чылдың соруглала-ын күүседиринче бүгү күш-, арга-курлавырларны моо-п турар партия организа-яларының, коммунистерниң үнүг соруглагары-биле дүг-п турар чүүл дээрзи билингир. Коммунист кижиниң ыл-херекчи мөзүг-шынары ң ажылындан, бүдүрүлгени йзырадыры дээш оон кирип рар салыышкынындан иле-ер болганда, партийжи Прог-мманын, Уставтың негел-зин ёзугаар коммунистер бот-боттарынга негелделиг, принципиалдыг, шүгүмчүлекчи болгаш бот-шүгүмчүлекчи байдалды тургузары чугула. Бүдүрүлгениң, ниитилелдиң политиктиг амыдыралынга мурнакчы ролюн күүсетпишаан, даалгаларны ак сеткилдиг күүседирин, марксизчи-ленинчи теория-биле чепсегленирин, коммунистиг мөзүг-шынарның норма-чижектерин сагыырының үлегерин көргүзерин коммунистерден партия негеп турар.

Бо негелделерге хамаарыштыр алырга, районнуң партия организацияларының мурнунда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа барын пленумга демдеглээн. Партия кежигүннериниң хүрээлеңи өзүп турар. Ол эки. Ынчалза-даа чамдык эге организацияларның партияга кирерлерни эки шиливейн, оларны четпес белеткеп турарындан партияга кандидаттап киргеш, чамдык кижилер бүзүрелди бадыткавайн барган-даа таварылгалар бар. «Өөк» совхозта партком, оон төп суурунда эге организация кежигүннериниң шынар, социал талазы-биле составинче кичээнгей салыры чугула. Эрткен чылын совхозтун партия кежигүнүнге кандидатка кирип алганнарының 20 хуузу ажылчыннар болган, а совхозтун материалдыг бүдүрүлгезинде 700 ажыг кижи ажылдап турар болгай.

«Саян» совхозта, «Шивилигде», «Хадың» колхозта, ыяш ажыл-агый черинде партия хуралдарын далаш-биле белеткээр, оларны эрттирер хуусааларны сагывас, кежигүннериң дадывыр төлээлерин чүрүмчүтпас чүүлдер тургулаанын илеткелчи болгаш санал берген аштер демдеглээш, партия документилерин солуурунга белеткел үезинде коммунист бүзүү-биле тустузунда ажылдап, аш ёзузунун, принципиалдыг сүмелерин берип, ак сеткилдиг ажык беседалажышкынының дээштиг салдарын ажыглаары чугула дээрзин айыткан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киришкен болгаш районнуң партия организацияларының мурнунда соруглаларга хамаарыштыр чүве чугаалаан.

— Партдокументилерни солууру-биле холбаштыр бистиң мурнувуста улуг соруглалар тургустунган. Ону пленум кежигүннери шын чугаалады. Ол улуг кампанияга белеткел дээрге хүн бүрүдегі партийжи-организастыг, масса-политиктиг ажыл-биле холбашкан улуг хемчег-дир. Ынчалза-даа ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын ук белеткел-биле капсырлаштыр чорудар ужурлуг. Чаагай дүжүттү чидириг чок ажаал алыры, малга быжыг чем-суурну тургузары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылын ам-даа үндезини-биле экижидери — бо бүгү чугула соруглагар-дыр. Чурттакчылыг черлер чаагайжыдылгазын база партийжи кичээнгейге алынар. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин амдаа көвүдедип, малдың баш саның өстүрериниң боттуг хемчеглерин алыры чугула—деп, аш Тока чугаалаан.

Районда «Саян» совхоз 1,5 чылда четчир мал чемининиң курлавырын белеткеп алыр дугайында чарыштың ачелекчизи болган. Оларның үлегерин эдерери чугула. Ынчалза-даа ниитизи-биле районда мал чемин белеткээр техниканы септеп, четчелээри амдаа доозулбаан. Күскү дүжүт ажаалдазынга белеткел база оожум. Бо бүгүнү кичээнгейге ап, бүгү ажылды комплекс аайы-биле чедир кылыры чугула.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш ону күүседиринин талазы-биле хемчеглерни айыткан доктаалды СЭКП Бии-Хем райкомунуң пленуму хүлээп алган.

М. ДҮЛҮШ.
«Шынның» түспай корр.

Советтер болгаш амыдырал

Депутаттар демниг иште

«Холушкак округтардан совгуттурган көдээ, суур Советиниң депутаттары соңгукчулар ортузунга ажылын кады чорудары-биле депутаттар бөлүктериниге каттыжып болур» деп, көдээ, суур Советтериниң дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузунда айыткан. Шынап-ла округтарга ажылды таарыштыр башкарарынга, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң соруглаларын каттышкан күш-биле шиитпирлээриниге депутат бөлүктери улуг ужур-дузалыг.

Бистиң Алдан-Маадыр кодээ Советтиң девискээринде суурлар база бар. Ынчангаш Советтиң депутат бөлүктери чурттакчылыг ол суурларның айы-биле тургустунган. Шупту 3 депутат болүү ажылдап турар. Ак-Даште — Сат Допте, Бора-Тайгада — Монгуш Дадый, Оргу-Шөлде — Ооржак Дажы-Намчал олар удурткан депутат бөлүктери боттарының ажылын эки тургузар болгаш идепкейжидер дээш түс-түс даалгалыг. План ёзугаар ажылдап турар. Ол бөлүктериниң даргалары ажылхереқти организастап, хуралдарны чыылдырып, ажыл планының күүседиринге контрольдап, кодээ Советтиң күүскому, доктаамал комиссиялары болгаш хой-ниитиң организацияларының-биле хүн бүрүде быжыг харылзаалыг. Бөлүктериниң кежигүннеринге ажылдың харысалгалыг участоктарын ажыглаан.

Бора-Тайга салбырында Сат Допченин удурткапы депутат бөлүү Советтиң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынга идепкейлиг киржип, салбырның ажылынга дузалы чедирип турар. Бо бөлүк соңгукчуларның чагыларынга үндезилээш, суур чаагайжыдылгазының хемчегларын ажылдап кылгаш, ону организастаан. Депутат болүүнүң кежигүннери чурттакчы чонну воскресниктерже, субботниктерже мобилизастаан. Чазын 1000 дос ажыг янзы-бүрү ыяштарны олурткан, школа чанында чочектерни олуртуп, садты өстүрген. Тараавы, сигенни малдан камгалаар соруга-биле 12 км. кажаавы суурну долгандыр депутаттар бөлүүнүң киржилгези-биле туткан. Ак-Даш суурда депутат болүүнде көдээ Советтиң 6 депутады бар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң экономиказын быжыглаар дээш күүскомнун үндүрген шиитпирлерин чонга таныштырып, кыытаглаашкын, мал чемининиң белеткели ышкаш чугула кампаниялар үезинде шефтээшкиннерни ол болүк үргүлчү организастап келген.

Хоойлуда айыткан эргелерин ажыглаап, депутат бөлүктери көдээ Советтиң даалгаазын ёзугаар азы боттарының инициативазы-биле бөлүктериниң девискээринде салбырларның, фермаларның культура-чырыдыышкын, садыг, эмнелге албан черлериниң ажылы-биле таныжып, четпестер илерээнде ону чайладыр дээш ажыктыг санал-опалын киирип турар. Депутаттар бөлүктери соңгукчуларның чагыларын күүседирип, хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын боттарының ажылынга чугулалап көргеп.

Советтиң девискээринде суур бүрүзүнде улусчу дружина штабтары, агитквартаалар ажылдап турар. Херээженнер човүлелдери агитквартаалар дамчыштыр чурттакчы чонну ортузунга тайылбыр массалыг ажылды чорудуп турар. Ылаңгыя Бора-Тайга салбырында көдээ Советтиң депутады Клара Сарыглар удурткан херээженнер човүлелиниң ажылы көскүү-биле экижээн. Көдээ Совет депутат бөлүктеринге, херээженнер човүлелдеринге, хой-ниити организацияларынга даянгаш, агитквартаалдарны дамчыштыр чоп ортузунга культура-массалыг ажылды калбарткан.

Бо чылдың февральда көдээ Советтиң девискээринде 3 суурга өг-бүле концерттерин организастап, агитквартаалдар аразынга уран чүүл көрүлдезин чоруткан. Бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киитиан-биле 520 кижи киришкен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң суурлар аразынга уран чүүл фестивалын база бедик деңнелге эрттиргеп.

Совхозта тудуп турар тудуг суурнуң темпизин дүргедедир дээш чугула хемчегларни ам чорудуп турар бис. Соолгу ийи чыл иштинде бээн совхозка 53 чурттаала базыцнарын ажыглалга киргерген. Бо чылын 14 аал иштп чурттаар 7 бажыңны туткан. Чаа школаның, ховуда тараа складын болгаш шаңның база 25 машина кирер гаражтың тудуун ССРЭ-ниң 50 чыл болур ооюң бетинде доозар дээш социалистиг чарыш калбарган.

Ч. ООРЖАК,
ажылчы чоннар депутаттарының Алдан-Маадыр кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

КӨДЭЭ СОВЕТ, ООҢ АКТИВИ

Советтерниң күжү амгы үеде канчаар-даа аажок улуг. Оларның эргелери улам калбарган. Бистиң Чыргакы кодээ Советте бээн 31 депутат ажылдап турар. Оларның иштинде ажылчыннар кол черни эзелээн.

Депутат кижи бодунуң ажылын чорударда, хойну билир ужурлуг. Ынчангаш бирги организастыг сессия соонда олар боттарының эрге болгаш хүлээлгелери-биле танышкан.

Кодээ Советтиң депутаттарының иштинде 21 кижи бо чылдың беш айларында соңгукчулар мурнуга отчёттарын бергилээн. Чоннуң айбыларының хой кезии чурттакчы чон-биле доктаамал ужуражын турар. Олар Советтиң ажылының дугайын соңгукчуларга дыңнадыр, боттарының кылган ажылының, чагылар күүселдезиниң дугайын соңуургадыр. О. Моңге, Т. Дөгүс, М. Очур-оол, К. Лоңмаа, Г. Канчыыр-оол, С. Чечөкмаа, О. Хүрең-оол олар болгаш оске-даа депутаттар Советтиң ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле кирижип, эгелекчи санал, сүмелерин үргүлчү киирип келген, бо депутаттар боттарының соңгуттурган округтарының доктаамал аалчылары.

Кодээ Советтиң 2-ги сессиязынга М. Шериг-оол, Т. Мөңгүш, Ю. Шагжы олардың депутат хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнаан чугаалаштывыс. Чүгле Советтиң ажыл-херээже эвес, харын база боттарының хүлээнген ажылынга күш-ажылчы үлегерин көргүскен, кызымаккай аштер бисте база бар. Чижээ, депутат хойжулар Д. Чудурукпай, М. Очур-оол, Б. Куулар олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 88—100 чедир хураганны менди камгалап алганнар.

Планныг онаалгаларны күүседир дээш демиселге Советтиң, ооң депутаттарының, активиниң контролюн күштедирип турар бис. Бо чылдың бирги чартыында хуу чон 9 тонна эттн садар тургаш, 12 тонна кылдыр хуусаа бетинде күүселкен. Ону организастаарынга депутаттарның киирген үлүү биче эвес.

Советтиң ажылынга болгаш улус ажыл-агыйының адырларынга депутаттарны, ажылчы чонну хаара тударының эң-не чугула хевири доктаамал комиссиялар болгай. Кодээ Советтиң 5 доктаамал комиссиязы боттарын долгандыр активти база хаара аткан. Советтиң девискээринде турар «Чыраа-Бажы» совхозтуң салбыр эргелекчиэн К. Комбукай, база В. Санчы болгаш М. Буян, М. Кестикей, М. Өнермаа олар ышкаш активчилер Советтиң идепкейлиг дузалакчылары. Доктаамал комиссиялардан тудуг болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы Ю. Шагжы), хой-ниитиниң корум-чурум болгаш социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы К. Семис-оол) боттарының ажылын план ёзугаар организастаан. Чижээ, тудуг болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия тоску беш чылда база бо чылын суур чаагайжыдылгазының болгаш погаанчыдылгазының талазы-биле кылыр ажылдарны чогаатказ, бодунуң хуралынга чугаалашкан. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының 1971—1975 чылдарда перспективтиг планын ёзугаар кодээ Советтиң күүскому чамдык ажылдарны организастап чоруткан. Бо чазын чурттаала бажыңнарының чанынга 1900 ажыг дөс ыяшты олурткан. Чыраа-Бажы суурнуң Гагарин кудумчузунда — ооң иштинге ыяш тарын олуртур 1700 дорбелчин метр хемчээлдиг херимни кылган.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле шиитпирлеттинмээн айтырыглар бисте хой. Чаагайжыдылгага хамаарыштыр кодээ Советтиң күүскомунуң отчёдун райкүүскомга бо чылдың апрельде дыңнап, улуг четпестерни демдеглээн. Ылаңгыя ажаалда багайындан олурткан ыяштарның хой кезии курган калыр, ыяштарны, кажаа-херимнерни үрээр чоруктар бар. Чурттакчылыг черлерниң санитарлыг байдалы чогуур деңнелде эвес. Санитария темазынга профилактиктиг ажыл чавыс. Чаагайжыдылганы экижидеринче угланган социалистиг чарыштың Чыргакы, Чыраа-Бажы суурларга, Шык-Бажы СБФ-го, кварталдар комитеттеринің аразынга организаставайн турган. Бо четпестерни чайладыр хемчегларни ап турар бис.

О. КАРА-САЛ.
ажылчы чоннар депутаттарының Чыргакы кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

ҮРГҮЛЧҮ АЖЫР

Кызыл үлетпүр-тудуг черининиң тудугжуларының комплекстиг бригадазы эмнелге комплекизининиң ажыглалга киирер ужурлуг тудуунда эки чедиишкиннерни чедип ап турар. Бригаданы А. Берчатов удуртуп турар болгаш ооң кежигүннери хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип турар. Олар лифтилер керип черде дужаар объектинни бир хүн бүрүнгаар доозуп дужаган.

ЧУРУКТА (солагай таладан): тудугжу **Сербо Анатолий** болгаш бригадир **Александр Берчатов** ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Клара Сарыглар онгу класстыы доозуп тура-ла башкы болур күзелдиг турган. Кызымаккай, чүткүлдүг өөредилгениң беш чылы билдиртпейн эртип, ооң күзел-соруу боттанган. Дээди эртемни чедип алгаш, төрээн суурга—Бора-Тайгага келген. Анда ортумак школаның алдыдан онга чедир класстарынга орус дыл башкылап, күш-ажылчы оруун ыпчаар эгелээн.

Башкы кижиниң ажылы чүгле эртем-билигге уругларны өөредилери-биле кызыгаарламас. Ону Клара Бораевна эки билир. Школаның өөредилгекижизидилгелиг ажылын бедик деңнелге тургузар дээш коллективте башкылар-биле ол кады туржуп, дуржулгалыг башкыларның арга-сүмезин ажыглаан. Совхоз бүдүрүлгезинин, хой-ниитиниң хүрээнге база идепкейлиг. Өөредилгедеп дашкаар кижизидилге ажылынга, школада болгаш совхозта хой-ниити ажылдарынга Клара Сарыглар бо-ла киржир.

Төлептиг башкы Клара Бораевна Сарыглар Алдан-Маадыр кодээ Советтиң депутады. Соңгукчуларның идегелинге шынчызын көргүзүп, чоннуң айбычызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Советтиң сессиязының ажылынга доктаамал киржип, үнелиг саналдарын берип келген. Соңгукчуларның чагыларын күүседир дээш ажылды ол кызымаккай организастаан. Чагыглар дугайын болгаш чонкүл саналдарын кодээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга тургузуп, ооң боттанылгазын негеп турар. Чижээ, чурттакчыларның амыдыралынга хүн бүрү негеттинер чугай, стол, сандай, хеп, аъш-чем шкафтары, хеп аймаа, өске-даа хандырылга негелделерин чонга эккеп садыгларын районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дирекциязындан дилээр дугайында айтырыгны К. Сарыглар күүскомга тургускан. Ам ооң күүселдеэн чоруп турар.

Округта соңгукчуларның хуралдарын эрттирген. Анда кодээ Советтиң сессиязының, күүском хуралының шиитпирлерин таныштырган. Советтиң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин дээш ажылды организастаан. Бора-Тайга, Ак-Даш, Алдан-Маадыр суурларының чоогунда тараа болгаш сигеп шөлдерин малдан камгалаар дээш кажаалар тудар дугайында Советтиң шиитпирин күүседиринге округтуң соңгукчуларын идепкейлиг киириптирген. Ооң түпелинде ог-бүле бүрүзү түс-түс онаалгаларын шынарлыг күүсеткен.

Салбырда херээженнер човүлелиниң даргазы Ол даалгазын кызымак күүседип, организастыг ажылды чорудуп турар. Суурда 8 агитквартираның удурткучулары-биле доктаамал харылзаалыг. Чурттакчыларның хуралдарын агитквартиралар аайы-биле план ёзугаар эрттиреринге херээженнер човүлелиниң кежигүннерин киириштирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур алдарлыг юбилейниге тураскаатказ уран чүүл көрүлдезининг бирги ээлчээ—агитквартиралар концерттерин эки организастап эрттирген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң бо чылдың апрельде болуп эрткен бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Бора-Тайганың бот-тывынгыр артистериниң коллективи бирги черни эзелээн. Анаа Клара Бораевна Сарыглар организакчы чорүүн көргүскен.

М. СЕВЕН.
(«Шынның» корр.).

Хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар

Кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң улуг программазын СЭКП-ниң XXIV съездизи тодаргай айыткан. Ын иштинде мал ажылын механизастаарынга, малдың чемуруун бүдүрериниге тоску беш чылдың планында алды миллард ажыг рубль акша-көрөнгү көрдүнген. Кодээ ажылынын амгызы дег ынчаар техника-биле чепсегээри мооң группуда төөгүге хоступ көрбээн. Мооң-биле кады колхозарда болгаш совхозтарда мал, чер ажылдарының культураын бедидер, анаа эртемниң болгаш мурнанчы дуржулганың дашкыннерин шыңгээдир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүлүүдер дээш чергелиг айтырыгларже съезд база оюма киргенин салгаш.

Бо соруглаларны күүседирн күш-ажылды чүгле эртемге дезилеп организастаарындан, ону шын башкарып удурудан кол хамаарыжыр. Ажылды эртемге үндезилеп организастаар чорук күш-ажыл чорудулгазының бүтү элементирин үргүлчү болбаазырадып сайзырадырын хандырар. Бо тырыгны эң-не баштай В. И. Ленин 1918 чылда «Совет ге-чагырганың эдлегелиг соруглалары» деп тоолуулуг ажыына тодаратказ.

Хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дугайында айтырыгны тургузуп алгаш, ону боттанырарда канчаар эгелээрил, чүнү чорудуп болурул?

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү болза, машина-техника лгаш оске-даа херекселдер-биле чепсегленген болганда ар ооң дузазы-биле черии сайзырадып, анаа ыяш-бүрү ультураларны тарып өстүрер, мал ажылын хогжүдер, өске-даа ажылдарны бүдүрер. Коллективте кижи бүрүзү бо-ынуң күш-ажылчы хүлээлгезинэ чедиишкинниг боттандыр, машина-техниканы башкарып билир, ажыл-херекке негелдиг болза, ынчан бүгү чүве экн уро түпелдиг болур. ылдың аайынга кижиниң саны болгаш техниканың күү таарыжыр болза, ол үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүа бедик, продукция-даа аябек болур. Ол ийи чүүлдерниң рылгаалыг болуруу чурум апаар. Ол чүүлду хой ажылынхамаарыштыр чамдык чижектерден көрөлиңер.

Бир фермага азы бригадага ажылдаар кижилериң саны өөш, а кижи бүрүзүнге оваажыр хой саны хой болур болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болур. Бир эвес кижиниң санын көвүдедипкеш, малдың санын ол хевээр артырар болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулаар. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа бедик болуруп, база алыр продукциязының саны-даа чогуур өйүнде болуруп чедип алырынга чугула чүүл болза, бо чоруктун оптималдыг (чогуур таарымчалыг) шиитпирин тып алыры болур. Мооң ужурунда фермада азы бригадада бар малды ажаап ажылдаарынга четчир кижилерни, машина-техникапы, кажаа-хораапы, чепсек-херекселдя шилип алыры—ажылды эртемге үндезилеп организастаарының бир чугула айтырыы боол турар.

Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылды эртемге үндезилеп организастаарының лабораториязы мынду хевирлиг ажылдарны республиканың колхоз, совхозтарында чорудуп эгелээн. Хой ажылын эртемге үндезилеп организастаарының баштайгы шинчилгелерин болгаш хемчеглерин Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозта эгелээн. Ында ук ажыл бо чылдың январь айдан эгелезе-даа элээн бүдүмчелиг болуп турарын демдеглээр херек. Ажылды совхозтун төп салбырында № 3 хой фермазының 1-ги болгаш 2-ги бригадаларында кылып турар. Шинчилелдерге хаара туттунган чүүлдер: **ажылдаар черниң байдалы, кижилерни таарыштыр тургускапы, ажылдың болгаш дыштанылганың чурумнары, ажылдың нормазы, күш-ажылчы коллективтиң организастаттынганы, коллектив кежигүннериниң материалдыг совуургалының боттанышкыны, оларның культура амыдыралы** дээш оон-даа өске чүүлдерни хайгааралга алган. Амдыызында чогуур тунелдер үнмезе-даа, хайгааралда киргеп үстүнде бригадаларның ажыл түпелдери чүгээр эки.

Баштайгы чоруткан шинчилелдерни допчузу-биле тайылбырлап көрейн. Совхозтуң № 3 хой фермазында 56 кижи ажылдап турар, оларның 23-жү улуг кадарчы, а 31 дузалакчы, 2 бригадир. Оларның назы-харын алырга 26 кижи 40 хар чедир назылыг, 11 кижи 30 хар чедир, 9 кижи 50 чедир, а 50 хардан өрү назылыг кижилер чүгле 10 болган. Мооң ап көөрге, фермада ажылдап турар кижилериң 65 хуузу аныяктар-дыр. Ындыг-даа болза, оларның 60 жыг хуузу хойга 5-дев 20 чыл чедир ажылдаан мергежээн дурлаглыг кижилер боол турар.

Бирги бригадада 6879, ийиги бригадада 8270 хой бар, ынчангаш 3 дугаар ферма 15149 хойлуг. Ферманың хоюн 31 кодында үскен. Азы бир кадарчыга-ла 270 ажыг хой оваажыр. Ындыг-даа болза, бригадаларда коданнарның хоюн хуваагаан саны дең доски эвес. Чижээ, төрүүр хойларның коданнардан бирги бригаданың Даваа Эвең-оолда 614 баш, Дамдың-оол Кошкар-оолда 481 баш, иртчигештерден Опай Анай-оолда 639 баш, а Доспан Дүдүпте 573 баш хой бар. Ийиги бригадада төрүүр хойлар коданнары: Дмитрий Доржуда 620, а Ондар Байыртыда—355 баш, Седен Шоюңпова болгаш Анатолий Шоюңпова оларның иртчигештериниң саны 425-425 баш боол турар.

Кайы-даа бригадаларның коданнарының турар черлери мырыңай кандыг-даа ылгал чок, төрүүр хойлар кажаалары шуптузу чаңгыс хевир-биле туттунган болза-даа, коданда хой саны болгаш хойжуларда онаалга доски эвес. Моңу өөренип көрүп тургаш эдерп негеттинип турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар лабораториянын ажылдакчылары хойжу кижиниң ажыл хүнүнде бүгү кылыр ажылдарының, оон аңгыда ол кижиниң дыштанып, чемненир, ажылга белеткенир дээш чарыгдаар шактарынга чедир хронометраж дээр шинчилелдерни база чорудуп турар. Ажылдың кылыр элемент бүрүзүн шак-минутабиле хемчээп шинчилээр. Хронометражты чүгле хой кадарарынга эвес, а харын хойга чем үлеп бээринге, суттарарынга, кажаа-баазаларны арыглап айтвары, көржегин хоорары болгаш база сакманщиктерниң ажылынга, кижилерниң ажылдап үзүктели бээр хос эртер шактарынга чедир ажыглап, шинчилеп эгелээн.

Бо шинчилелдерден биилиинип турар солун чүүлдер база бар. Кандыг-даа ажылдың бир-ле элементизин кижи бүрүзүнүң күүседи каапгары дыка хой ылгалдарлыг болуп турар. Бо шинчилелдериниң кол соруглазы болза, ол черниң байдалынга таарышкан ажылдың чөптүг технологиязын доктаадып түргузары болур. Мында бир солун чүве, чаңгыс аай хевирлиг деп хемчээлдиг ажылды кижилерниң кылып турарын көөрге, бир кижи улуг-ла далаш чок, тап-билээ хөделип турганы, бүгү ажылын ой-шаапда кылып аптар, а бир кижи ол-бо аажок хөделген, буу-хаалап далажып-ла дырбаңнап турда-ла чамдык чүүлдер четче кылдыңмаан ийикпе, шынары база куду болгулаар.

Лабораториянын ажылдакчылары мындыг шинчилелдерден аңгыда, бригадаларда хой малдың одар-биле, кажаа-хораа, мал немп-биле база чепсек-херекселдер-биле канчаар хандыртынганын, бүгү чүүлдерниң чедер-четпезин, артыктудуузун база-ла шинчилеп турар.

Хайгааралга алдынган база бир айтырыг болза, малчыннарның материалдыг болгаш культурлуг хандырылгазы, оларның ажыл төлевири, оран-бажыңы, аъш-чем, оттудар, чырыдар чүүлдери болур.

Ооң-биле чергелештир хой фермазының экономиктиг байдалының айтырыглары кол кичээнгейде турар. Маңаа кирер чүүлдер: бүгү чарыгдаалдарның орунга кирер продукциялар. Малдың бажын чидириг чок кадагалаары, чаш малды менди доруктурары, ол ыяштан дүктү чидириг чокка алыры, чогуур деңзилиг хойларны садары чергелиг айтырыглар хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хамаарыжыр. Моон чамдык түпелдериниң көстүп эгелээнин өөрүнчүг. Чүгле дээрге совхозта 4 хойжу фермаларның ажылының түпелиин алырга, бо фермада хой мал эки кыштаглап эртken, алдынган болгаш камгалаттынган чаш тол талазы-биле база-ла бо ферма мурнап турар. Дүк талазы-биле база-ла фермада байдал эки.

Хой ажылын эртемге үндезилеп организастаары чүгле ону ажаап азыраарынга хамаарышкан айтырыглар-биле кыыгаарлаттынмас, аңаа кирер чүүлдер-ле хой. Бетин кыдыы хойну бүдүн чылда ажаап азыраар ажылдарны безин сезонныр аайы-биле үзер болза, аңгы-аңгы бүдүрүлге-чорудулгалары аңаар болгай. Хой ажылында ол чорудулгалар ону кыргып, чаш толуп үзери-биле тоңгеш, чайгы ажаалдасемиртилгеден эгелээр. Ооң соонда эдерештирилге күскү, кышкы ажаалдалар, оолдаашкынны эртпрери, чаш хураганнарны нелериңден үзеринге чедир ажаары база кыргыыры-биле доостур.

Бир кодаңны бир хойжудан бир хойжуга азы оске бригадага шинчилерде-даа болза, бо хуусааны барымдаалаары чугула болур. Бо бүгү чүүлдерни чорударда хойжу кижи бүрүзү ылап өөренип ап, ону эртемге үндезилеп, организастап чорудар болза, хой ажылының бүгү талалары дыка сайзыраар ужурлуг.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Ветеринария эртемнериниң кандидады.

УЛУСТУҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

(Тоҥтүүр. Эгези 1-ги арында).

рыштырары негеттинер шөлдери 8 миллион гектар чедир калбарар, ол чорук суг хереглелиҥ чижээ-биле ийи катап ковудедирии негээр.

Суг ажыглаарыныҥ эрге-чүруи нормаларыҥ болгаш ёаучүрүмүн сагыыр талазы-биле колхозтарныҥ, совхозтарныҥ хүлэлгелериҥ кодекстиҥ төлевилелиҥиндe докгаатказп. Суг хоолбектерии массалыг дыштаныышкыҥа болгаш спортка ажыглаарыныҥ айтырыышче улуг кичээҥейии төлевилелде салган.

Суг объектилерии камгалалдыг чөрлер кылдыр азы бойдустуҥ тураскаалдары кылдыр чөрлаарыныҥ чүруму база көрдүҥген. Суг шыгкамырларын, суг объектилерии ажыглаарыныҥ айтырыгларын таарыштырып турар, аңаа чүгле РСФСР эвес, харын эвилелдешкеп өске-даа республикалар совуургалдыг. Арыглаар, каналжыткан тудугларны тударыныҥ, тудугжуургары төлевилел документтери-биле чогуур өёүнде хандырарыныҥ талазы-биле Россия Федерациязыига хөй ажыл шагда-ла кылдынган дээрии илеткелде демдеглээн. Хирлиг сугларны арыглаарыныҥ улам шынарлыг болгаш экономика талазы-биле ыпнаыттынган аргаларын шинчилээри калбарар.

Бойдусту камгалаар талазы-биле — улус ажыл-агый планыныҥ тудуш көзээ болур чыл болгаш перспективтиг планнарныҥ комплекстиг төлевилелдерии ажылдап кылыр дугайында тускай шиитпирии РСФСР-ниҥ Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол шиитпиргe дүүштүр 1971—1979 чылдарда РСФСР-ниҥ улус ажыл-агыйыи хөгжүдүрииҥ күргүне планында бойдусту камгалаарыныҥ инити планын бадылаап болгаш сут арыглаар тудугларныҥ күчүлерии ажыглалга киирериниҥ талазы-биле онаалгаларны доктаатказп.

РСФСР-ниҥ Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозу база РСФСР-ниҥ Кадык камгалал министерствозу, ажылчы чоннар депутаттарныҥ чер-чер Совоттериниҥ күүскомнары суг ажыглакчыларын учёттаар талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Суг арыглаар тудугларны тудар болгаш бүдүрүлгелерге суг хандырылгазыныҥ хаалгыг системаларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги эолчегиниҥ хемчегларии алыры кордүнген. Каналжыткан тудугларны болгаш хора чок болдурар тургузутларны тудары-биле министерстволар болгаш ведомстволар республиканыҥ үлетпүр бүдүрүлгелерииге капитал салыышкынларын көвүдеди берип турар апарган.

Эрткен беш чылда үлетпүрнүҥ хирлиг сугларын арыглаарына арыглаашкыныҥ 4 муҥ комплексизин ажыглалга киирген. Оларныҥ хөй биохимиктиг улуг бүдүрүлгелер болуп турар. Ооц түҥнелиҥде хемнериҥ, хөлдериҥ болгаш суг хоолбектериҥ санитар байдалы экижип турар. Эрткен беш чылга бодаарга, хирлиг суг арыглаарыныҥ тудугларын бо беш чылда ажыглалга киирери кордүнген.

Суг курлавырларыныҥ хирленириниҥ, бокталырыныҥ болгаш эвээжээриниҥ чылдагааннарын узуткаар база баш бурупгаар көёрүнге идигни бөэр юридиктиг нормаларны болгаш ыяан күүседир негелдерии кодекстиҥ толевилелиҥде тодаргайлаап.

Суг камгалалын хандырарда, хирлиг сугну арыглаар талазы-биле тудуглары чок бүдүрүлгелерии болгаш тустус цехтерии ажыглалга киирерии хоргудаарындан ацгыда, суг ажылгап турар бүгү организацияларны сугпуҥ хирленириие удур амгы үениҥ хемчегларии алырыиче дериг-херекселдер-биле чепсеглепиринче хаара тударын хандырар.

Сугпу күргүне шугуму-биле учёттаарыныҥ, күргүпениҥ суг кадастразын турғузарыныҥ, суг ажыл-агыйыныҥ балапсызын чогаадырыныҥ болгаш суг хоолбектерии комплекстиг ажыглаарыныҥ база камгалаарыныҥ схемазын ажылдап кылырыҥ чүрумиуҥ дугайында ССР Эвилелиниҥ болгаш эвилелдешкеп республикаларныҥ Хоойлужудулгазыныҥ Үндезиннерии төлевилелде киирген. Принципиалдыг ол чүүлдер сугну чоп ажыглаарын организастаарына, сугну ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эртемге үндезилээп ажыглаарыныҥ, оларны хирлениишкиннерден болгаш соолдарындан камгалаарыныҥ айтырыгларын чырыткан.

Республикада инитилел бүдүрүлгезичиҥ хогжүлдезиниҥ бедик темпилери, хоорайларныҥ тудуу болгаш өзүлдээн, кижилериҥ материалдыг болгаш культурлуг деҥнелиниҥ бедидериҥе улуг ужур-дузалыг.

Төлевилелдиҥ болүктериниҥ бирээзинде суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээпии дээш харыысалга хүлээдириинҥ хемчегларии доктаатказп. Ындыг үрээшкиннерге — сугта хамаарышкан хоойлу-дүрүмге удур янзы-бүрү дугуржулгалар кылыры; суг объектилерии кара туразында эжелээри азы оларны кара туразында ажыглаары; сугну суг ажылгаарыныҥ планнарын үреп дозуп алыры; сугларны хирлендирип, бокталырары; суг арыглаар тудуглары чок бүдүрүлгелерии, коммунал болгаш өске-даа объектилерии ажыглалга киирери кирип турар. Кодекстиҥ төлевилелиҥде ындыг үрээшкиннериҥ дацзызын немээн болгаш кемхерек үүлгеткен кылдыр азы административтиг харыысалгапы хүлээдир кылдыр көөр үүлгедиглерге сугиуҥ байдалынга хораныг салдарыы чедирер ажылдарны кара туразында кылырын, ол ышкаи суг объектилерии дыштанылгага болгаш спортка ажыглаарыныҥ чурумнарын үрээрии хамаарышкырып турар.

Суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээпиидеп чедирген когаралдарны бүдүрүлгелер, организациялар, албан чөрлери болгаш хамаатылар дуглаар хүлээлгелиг. Бодунуҥ бурузу-биле когарал чедирген албан дужаалдыг кижилер база материалдыг харыысалганы хүлээр.

РСФСР-ниҥ Суг хоойлузунуҥ төлевилелиҥ чугаалажын көргеш, бадылаарын төлевилелди белеткээрииге киржип турган комиссияныҥ омүнээзинден илеткелчи саналдаан. Суг кодексизин хүлээп алыр чорук республикага бойдусту камгалаарыныҥ хергээпге чугула салыышкын болур, сугну ээ-не боттуу-биле, эртемге үндезилеп ажыглаарыига болгаш камгалаарыига идепкейлиг идигни бөэр дээрзинге бузурелиҥ илеткелчи илергейлээп. Суг кодексизи болза инитилелдиҥ бүдүрүкчү күштериниҥ улам ыцай хөгжүүрүнге, тоогу талазы-биле өпдүр улуг сорулгапы — совет улустуҥ чаагай чоруун бүгү хемчеглер-биле экижидериигe, бистиҥ чуртка коммунизмиҥ материал-техниктиг баазазын тургузарыига улуг идигни бөэр.

Илеткел соопда санал бериишкипи эгелээп. Депутаттар — Бурят АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Даргазы Б. С. Семенов, Астрахань область Совединиҥ күүскомунуҥ даргазы И. Г. Дуденков, Москваныҥ Москворец районунуҥ № 51 поликлиникazыныҥ участок эмчизи М. М. Беляева, Волгоград хоорай Совединиҥ күүскомунуҥ даргазы И. М. Королев, РСФСР-ниҥ мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри К. С. Корнев боттарыныҥ саналдарынга Россияныҥ сугларын эҥ ажыктыг, артемге үндезилээп ажыглаарыныҥ, оларны хирлениишкиннерден болгаш соолдарындан камгалаарыныҥ айтырыгларын чырыткан.

Республикада инитилел бүдүрүлгезичиҥ хогжүлдезиниҥ бедик темпилери, хоорайларныҥ тудуу болгаш өзүлдээн, кижилериҥ материалдыг болгаш культурлуг деҥнелиниҥ бедидериҥе улуг ужур-дузалыг.

Толевилелдиҥ болүктериниҥ бирээзинде суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээпии дээш харыысалга хүлээдириинҥ хемчегларии доктаатказп. Ындыг үрээшкиннерге — сугта хамаарышкан хоойлу-дүрүмге удур янзы-бүрү дугуржулгалар кылыры; суг объектилерии кара туразында эжелээри азы оларны кара туразында ажыглаары; сугну суг ажылгаарыныҥ планнарын үреп дозуп алыры; сугларны хирлендирип, бокталырары; суг арыглаар тудуглары чок бүдүрүлгелерии, коммунал болгаш өске-даа объектилерии ажыглалга киирери кирип турар. Кодекстиҥ төлевилелиҥде ындыг үрээшкиннериҥ дацзызын немээн болгаш кемхерек үүлгеткен кылдыр азы административтиг харыысалганы хүлээдир кылдыр көөр үүлгедиглерге сугиуҥ байдалынга хораныг салдарыы чедирер ажылдарны кара туразында кылырын, ол ышкаи суг объектилерии дыштанылгага болгаш спортка ажыглаарыныҥ чурумнарын үрээрии хамаарышкырып турар.

Суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээпиидеп чедирген когаралдарны бүдүрүлгелер, организациялар, албан чөрлери болгаш хамаатылар дуглаар хүлээлгелиг. Бодунуҥ бурузу-биле когарал чедирген албан дужаалдыг кижилер база материалдыг харыысалганы хүлээр.

РСФСР-ниҥ Суг хоойлузунуҥ төлевилелиҥ чугаалажын көргеш, бадылаарын төлевилелди белеткээрииге киржип турган комиссияныҥ омүнээзинден илеткелчи саналдаан. Суг кодексизин хүлээп алыр чорук республикага бойдусту камгалаарыныҥ хергээпге чугула салыышкын болур, сугну ээ-не боттуу-биле, эртемге үндезилеп ажыглаарыига болгаш камгалаарыига идепкейлиг идигни бөэр дээрзинге бузурелиҥ илеткелчи илергейлээп. Суг кодексизи болза инитилелдиҥ бүдүрүкчү күштериниҥ улам ыцай хөгжүүрүнге, тоогу талазы-биле өпдүр улуг сорулгапы — совет улустуҥ чаагай чоруун бүгү хемчеглер-биле экижидериигe, бистиҥ чуртка коммунизмиҥ материал-техниктиг баазазын тургузарыига улуг идигни бөэр.

Илеткел соопда санал бериишкипи эгелээп. Депутаттар — Бурят АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Даргазы Б. С. Семенов, Астрахань область Совединиҥ күүскомунуҥ даргазы И. Г. Дуденков, Москваныҥ Москворец районунуҥ № 51 поликлиникazыныҥ участок эмчизи М. М. Беляева, Волгоград хоорай Совединиҥ күүскомунуҥ даргазы И. М. Королев, РСФСР-ниҥ мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри К. С. Корнев боттарыныҥ саналдарынга Россияныҥ сугларын эҥ ажыктыг, артемге үндезилээп ажыглаарыныҥ, оларны хирлениишкиннерден болгаш соолдарындан камгалаарыныҥ айтырыгларын чырыткан.

РСФСР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ саналдап киргенин ёзугаар 1972 чылдыҥ февраль 17-ниҥ Чарлыы-биле РСФСР-ниҥ Совхозтарыпыҥ эвилел-республика министерствозуп тургускан. Ук Чарлыкты бадылаарда, РСФСР-ниҥ конституциязыныҥ 54-кү үүлүпге чогуур немелдени киирери эргежок чугула.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму 1972 чылдыҥ май 18-те Чарлыы-биле Карель АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ одаар үүлү үлетпүрүүҥ эргелелии тургузаар дугайында Карель АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ кииргеп саналын бадылаап. Ол чорук Карель АССР-ниҥ коммунал-хандырылга бүдүрүлгелерии болгаш чурттакчы чонун одаар үүлү-биле хандырарын организастаарын экижидер.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму РСФСР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазыныҥ саналдап киргенин ёзугаар Россия Федерациязыныҥ чазаанын чамдык кежигүннерии томуйлаарыныҥ болгаш база чамдык кежигүннериҥ албан-дужаалындан хостаарыныҥ дугайында чарлыктарны хүлээп алган.

Оратор депутаттарга ол чарлыктарныҥ дугайын илеткээп.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалдарны чоокта чаа СЭКП ТК, а ооц соопда ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай.

Партия болгаш чазактыҥ ол шиитпирлериҥ совет кижилер изиг үүлдүгаувүүшкүи-биле уткуп хүлээп алган дээрзии илеткелчи онаалап шыйган. Ажылчы чоннарныҥ кадыынга, бичии-даа элээди-даа уруглариыҥ кижизидилгезиигe багай салдарлыг, бүдүрүлгеге каража-когаралды чедирип турар шиитилелге хоралыг үүл болур арагалаашкын-биле демиселди күштелип турар.

1972 чылдыҥ июнь 19-та РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» Чарлакты парлап үндүрген.

Хөй-инити черлериҥге спирт үүлдерии ишкеии дээш, ол ышкаш кижиниҥ төлептиг мөзү-шынарын болгаш инитиниҥ ёзу-чурумун дорамчылап, ол черлерге эзирик көзүлгени дээш административтиг харыысалга хүлээдириҥ ук Чарлыкта көргеп.

Ындыг кижилерге административтиг харыысалга хүлээдириидеп ацгыда, оларга бүдүрүлге, организация болгаш албан черлериниҥ администрациязы профэвилел комитеттери-биле дутуржуп тургаш, дыштанылга бажыңнарыига болгаш санаторийлерге баар чиик өртектиг путёвкаларны бербейн барып болуруп, оларныҥ чурттазга шөлүг алыр эолчээп соцгаарлаткан туруп болурун доктаатказп.

Спирт үүлдериҥ боттарыныҥ чагыргазыныҥ адаанда ажылдакчыларныҥ бүдүрүлгеге ижерии болдурар мелдерге, участоктар начальниктериҥге болгаш өске-даа ажыл-агый удуртукчуларыига харыысалга хүлээдириҥ Чарлыкта көргеп.

Пазы четпээннерии эзиртириҥге чедиргени дээш база арагалаашкынга хандыкшытканы дээш, спирт үүлдериҥ садарыныҥ дүрүмүп садыг ажылдакчыларыныҥ үрээпи дээш, самогонну болгаш бажыңга кылып болур өске-даа эзиртир спирт үүлдерии кылганы, сатканы, кадагалаапы болгаш садып алганы дээш, ол ышкаш база транспорт херекселдерии эзирик башкарганы дээш административтиг болгаш кеземче харыысалгапы күштелдирген.

Арагалаашкын-биле демиселче күрүне органнарыныҥ болгаш хөй-инити организацияларыныҥ утландырган ажыл чорудулгазын таарыштыр чорударына, а ол ышкаш арагалаашкыныҥ илередиишкиннерин баш бурупгаар сагындырар болгаш чайладыр талазы-биле хемчегларии ажылдап кылыр база боттавдыраринга арагалаашкын-биле демиселдиҥ дугайында комиссияларны ажылчы чонпар депутаттарныҥ чер-чер Совоттериниҥ күүсекчи комитеттериниҥ, автономпут республикаларныҥ Министрлер Чөвүлелдериниҥ чанында база РСФСР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында тургузар.

Чарлыкта көрдүнген хемчеглер арагалаашкын-биле демиселче үландырган шиитпирлерии күүседнр талазы-биле күрүне болгаш хөй-инити организацияларыныҥ ажыл-чорудулгазын улам ыцай иидепкейжидериига дузалаар дээрзии оратор чугаалаан.

Эрткен үениҥ дургузында РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму күштүг турар хоойлужудулгага өскерилгелерии болгаш немелделерии киирген элээп чарлыктарны хүлээп алган.

ССР Эвилелиниҥ болгаш эвилелдешкеп республикаларныҥ кеземче хоойлужудулгазыныҥ үндезиннериига немелделер болгаш өскерилгелер киирер дугайында ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ 1972 чылдыҥ майныҥ 18-те Чарлыын ёзугаар РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ 1972 чылдыҥ июнь 23-те Чарлыы-биле РСФСР-ниҥ Кеземче кодексизиига немелделерии болгаш өскерилгелерии киирген.

Бо чарлыктар-биле аар кемниҥ үүлгедиглер дугайында билиишкиннерии тодаратказп болгаш аар үүлгедиглерге хамаарыыр кемниҥ үүлгедиглерииҥ даңзызын айыткан, а ол ышкаш эдип чазаар-күш-ажыл черлериига кеземчепи эрттирерии-биле холбашкан чамдык айтырыгларны шиитпирлээн.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ 1972 чылдыҥ март 17-де Чарлыы-биле РСФСР-ниҥ Кеземче кодексизиниҥ 158 үүлүпге немелделерии киирген, садыш алыкчыларны мегелээни дээш кеземче харыысалгазын ында көргеп.

Бо Чарлыкты хүлээп алырыныҥ мурнунда садыш алыкчыларны мегелээни дээш кеземче харыысалгазынче чүгле садыг болгаш инитиниҥ чемненилге бүдүрүлгелериниҥ ажылдакчыларын киирип болур турган. Чоннуҥ амыдырал хандырылга болгаш коммунал ажыл-агый будурүлгелериига доктаатказп өртектерии болгаш тарифтерии бедидерии болдурган, чагыкчыларны мегелээп кижилерии база кеземче харыысалгазында киирип болурун Чарлык-биле доктаатказп.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму 1970 чылдыҥ август 31-де болгаш 1972 чылдыҥ февраль 3-те чарлыктары-биле ССР Эвилелиниҥ болгаш эвилелдешкеп республикаларныҥ Кеземче суд чорудулгазыныҥ үндезиннериига элээп өскерилгелерии киирген, ол өскерилгелерии баштайгы истелгего камгалакчыныҥ киирештирер талазы-биле прокурорнуҥ эргелерии калбартып турар.

Судтуҥ башкарар хуралынга ыяан-ла көөр херектериҥ категориязыын Чарлык-биле база калбартказп.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ 1972 чылдыҥ июнь 7-де эдип чазаар-күш-ажыл черлериига ажыглаарыын хораан эт үүлдериҥ дүрүм чок ёзу-биле дамчыдып бергеии дээш харыысалга дугайында Чарлыкты хүлээп алган.

Мал эолериидеп чыылдарны тыртгарын 1972 чылдыҥ январь 1-деп эгелеп күш чок болдурганынга холбаштыр РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму 1972 чылдыҥ апрель 5-те Чарлыы-биле ажылчы чоннар депутаттарыныҥ район дугайында, хоорай болгаш хоорай чагыргалыг район дугайында хоойлуларга чогуур өскерилгелерии киирген.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму РСФСР-ниҥ Дээди судунуҥ даргазыныҥ кииргенин ёзугаар 1972 чылдыҥ майда болгаш июньда РСФСР-ниҥ Дээди судунуҥ чамдык кежигүннерии пенсияже үнгени-биле холбаштыр, албан-дужаалдарындан хостаан. Чогуур доктаалдар-биле Президиум өске эштерии РСФСР-ниҥ Дээди судунуҥ кежигүннериниҥ хүлээлгелерии күүседири-биле киирген. Илеткелчи оларны РСФСР-ниҥ Дээди судунуҥ кежигүннериига соцгуур дугайында саналды киирген.

Россия Федерациязыныҥ Дээди Совели сессиялар арацында РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ чарлыктарын бадылаап болгаш чогуур хоойлуларны хүлээп алган.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ сесски чыыжыныҥ сессиязы мооц-биле бодунуп ажылын доошкан.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Куба парлалга Фидель Кастронуҥ ССРЭ-де аян-чоруунуҥ дугайында

ГАВАНА. (СЭТА). Куба парлалга, радио болгаш телевидение Кубаныҥ Коммунистиг партиязыныҥ ТК-зыныҥ Бирги секретары, Куба Республиканыҥ Революстуг чазаанныҥ Премьер-Министри Фидель Кастронуҥ ССРЭ-де аян-чоруун калбаа-биле чыдыып турар. Солуннар ССРЭ-ниҥ Күрпланынга Ф. Кастронуҥ ужуражышкынынын, Москваныҥ Гагарин районунуҥ партия организациязыныҥ ажылы-биле танышканынын дугайында, СЭКП ТК-ныҥ Чиигине секретары Л. И. Брежневбиле кады Ф. Кастронуҥ Сылдыс хоорайжагында космонавтарга чорааныныҥ дугайында чүүлдерии фото-чуруктар-биле кады парлаан.

Кремльге хүндүлүг куба аалчыга алдар болдурган дүштеки шайлалгага Л. И. Брежневтиҥ чугаазынга, Ф. Кастронуҥ чугаазынга онза кичээнгейии парлалга мурнуку хевээр салып турар.

Совет эртемниҥ болгаш техниканыҥ канчаар-даа аажок улуг чедиишкини делегей ареназында күштериҥ деҥзитүүрүн социализмге ажыктыг кылдыр дыка өскерткен дугайында Ф. Кастронуҥ сөстерии «Граниа» солуп бижээп.

Л. И. Брежневтиҥ болгаш Ф. Кастронуҥ чугааларын парлавышаан, «Граниа» солуп лениниам ажылчын аңгыныц, янзы-бүрү чурттарныҥ ажылчы чоннарыныҥ эчис соруугазыҥ болгаш политиказын тодарадып турар идейлиг үндезии болур, тайбың догуиаашкынныҥ принципиниҥ бадыткаттыныҥ тургустунганы болгаш ол орукта чедиишкинер идеологтуг демиседи кошкадыр дээни канчап-даа ол эвес болур дээрзиниҥ дугайында сөстерии онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиҥ чугаазынга харыызынга Фидель Кастронуҥ «Вьетнам дугайында Силерниҥ медеглелиҥерге сеткил-сагыштыг ханызындан байыр чедирии тур бис. Совет Эвилели Вьетнамныҥ маадырлыг улузунга бүгү-ле эргежок чугула дузаламчыны болгаш деткимчелии ооц чөптүг херээниц тиилээриига чедир моол соцгаар-даа коргүзер дугайында Силерниҥ сөстериҥерии чүүдүгүнүп турар бис» дээп сөстерии куба коммунистерниҥ солуну онзалап демдеглээн.

Чыскаал

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиҥ болгаш ооц чоогунда хоорайларныҥ муҥ-муҥ чурттакчылары Вьетнамда америк агрессияга удурланыышкынныц чыскаалынга киришкен. Ук чыскаалды демократтыг организацияларныҥ кыйгырыын ёзугаар эрттирген. Чыскаалчылар Бастилияныц шөлүг Нацияныҥ шөлүг-биле тудуштурган калбак кудумчу-биле эрткен. Чыскаалчылар ВДРниҥ девискээрии бомбалаарын сөкседырын, Индий-Кыдаттан шериглерии үндүрерии АКШтан негээп транспарантыларны болгаш идакаттарны, лозуцнарны тудуп алгаш чоруп турган. Олар «Бүрүн тиилелгеге чедир Вьетнам-биле кады бис!» деп йорээлдерии салып турган.

Чыскаалды белеткээриига киришкен организацияларныц удуртукчулары: ФКП-ниҥ Чиигине секретарыныҥ орлакчызы Ж. Марше, ФКП-ниҥ Политбюрозуныҥ кежигүннери Д. Дюкло болгаш Р. Леруа, тайбың дээп француз шиимчээшкиниииҥ. Франциияныц профэвилелдериниц, аныяктарыныҥ болгаш өске-даа организацияларыныҥ удуртукчулары чыскаалдыҥ бирги одурүүнга чоруп турган.

Чыскаал үезиидеп Индий-Кыдаттыҥ демисежип турар улустарынга дузаламчы фондузынга акша чыгган.

МАР-ныҥ Улустуҥ Улуг хуралыныҥ сессиязы доозуларан

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРныҥ Улустуҥ Улуг хуралыныц сессиязы бодунуц ажылын доошкан. Арга-ыяш байлактарны болгаш аныыр ажылын ажыглаарыныҥ болгаш камгалаарыныҥ айтырыгларын сессияга чугаалашкан. Улустуҥ Улуг хуралыныҥ бойдус камгалаар талазы-биле доктаамал комиссиязын тургузар дугайында шиитпирии хүлээп алган.

МАРИ ТК-ныҥ Бирги секретары, МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы Ю. Цеденбалдыҥ кииргени МАРИ ТК-ныҥ саналын ёзугаар Мооллуҥ күрүне болгаш политиктиг хоочун ажылдакчызы депутат С. Лувсанны МАР-ныҥ Улустуҥ Улуг хуралыныҥ Президиумунуҥ Даргазыныҥ бирги оралакчызынга соңгаан.

Совет-моол найырал инитилелиниҥ Төп баштаар черииҥ даргазыныҥ оралакчызы, Совет Эвилелиниҥ Маадыры, МАР-ныҥ маадыры, ужудукчукосмонавт В. В. Горбатконуҥ байыр чедирген чугаазын депутаттар чылыы-биле уткаан.

СЭТА-ныҥ медээлериинден

БУДАПЕШТ. Венгрииныҥ Социалистиг ажылчын партиязыныҥ ТК-зыныҥ Политбюрозуныҥ кежигүнү, ВҮР-нуҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы Е. Фок МАРИ ТК-ныҥ Бирги секретары, МАР-ныҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы Ю. Цеденбалдыҥ чаланыҥ ёзугаар албан ёзугуиуҥ найыралчы аян-чоруун кылыры-биле Моол Арат Республикажже чорупкан.

БЕЛГРАД. 1972—1973 чылдарда Югославияныҥ болгаш Моолдуҥ аразында культурлуг кады ажылдажылганыҥ программазынга ат салган. Ийи чурт фото-чурук делгелелерии, кинофильмнерии, хөгжүм болгаш фольклор ансамблеяларын солужар. Чогаалчыларныҥ болгаш архитекторларныҥ делегацияларынын солчулгазы болур.

БУДАПЕШТ. Венгрииныҥ көдээ ажыл-агый будурүлгелери тараа культураларыныҥ дүжүдүн ажаап алырынга эки белеткенген. ВҮР-нуҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ аңаа болган хураалынга ону демдеглээн. Чурттуҥ көдээ ажыл-агый будурүлге кооперативтериниц болгаш күрүне ажыл-агыйларыныҥ шөлдериҥче 13 муҥ ажыг комбайн, 3.500 жатка болгаш сноп баглакчы, өске-даа хөй-хөй көдээ ажыл-агый техниказы үнген. Бо чылын 1,8 миллион гектар азы эрткен чылдыындан 35 муҥ гектар хөй шөлдүц дүжүдүн ажаап алыр ужурлуг.

(СЭТА).

Араатанзыг чорукту соксадыр

ХАНОЙ. (СЭТА). Июнь 28-те америк ужар түүл, ооц иштинде «В-52» дээр самолёттар Вьетнам Демократтыг Республиканыц чурттакчылыг районнарын бомбалаарын үргүлчүлеп хүнээп, а АКШныц шериг корабльдери Куангбинь можунуц суг ориин бооладп деп, ВДР-ниц Дашгыкы херектер министерствозунуц толээлекчиан моделээп. Бомбалаашкынныц болгаш адыышкынныц түҥнелиндe хөй чурттапга бажыцнары, экономиктиг болгаш культурлуг объектилер, Нгоан можуда хемде чалдар, Куангбинь можуда плотинадар үреглеп. Чоннуц ортузунда өлүрткеп болгаш балыглаткан кижилер бар болган.

ВДР-ниц Дашгыкы херектер министерствозу америк агрессорларныц бо кемниг үүлгедиглерии шыцгы буруушаап. Соцгу Вьетнамныц порттарын минналарын, бомбалаарын, бооларын, ВДРниц тускай догуиаашкынынче болгаш айыл чоц чоруунче халдаар өске-даа бүгү үүлгедиглерии доп-дораап соксадырын АКШ-тан негээп деп, медеглелде айыткан.

Беш чылдыҥ кижилери

САНЧЫ

Зинаида Сергеевна Реодько республиканыҥ мурнакчы саанчыларыныҥ бирээзи. Ол ажылдап келген он чылдарыныҥ дургузунда сүт саалдавып ковудедир дээп инектериниц ажаалда, чемгерилгеиип ожижидеринче, бо талазы-биле бодунуц билиг, мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгейии салып келген.

Ажыл-ишчиниц чүткүлдүг чоруу экп түҥпелдерии берип турар. Эрткен чылын бир саар инекке онааштыр 3521 килограмм сүттү саап алган, республика саанчыларыныҥ чарыжынга көскү черии эзээп.

Машина-биле инек саар талазы-биле мергежилдиг кижи. 1971 чылда республика конкурузунга кириишкеп, үшкү черии эзээп, багай эвес түҥнелди коргүскеп. Бо чылын база шаңналдыг черии алган. Таңдыныц «Революциянын чалбыыжы» колхозунуц Мажалыкка болган машинабиле инек саар мастерлериниц маргылдаазы тоҥген соопда, Зинаида Сергеевна коргүзүүлүг саалдапы чоруткан. Ооц мергежилии хөй кижилер көрүп, өөренип алган. Бо чылын дуржулгалыг саанчынын хүлээлгези улуг. Бир саар инекке онааштыр 3500 килограмм сүттү саар турган, ооц чартык кезиин эрткен айларда күүседип апкан. Бо «Межегей» совхозтуц саанчыларыныҥ аразында багай эвес көргүзүг болур.

Эш Реодько инектериниц чайгы одарын, чемгерилгезин эки таарыштырып турган, сүт саалдазын улам көвүдедир дээш ажылдап турар. Ынчангаш ССРЭ-ниц тургустунганынын 50 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр ооц сорулгазы ында.

Ю. БАЙКАРА.

АЖЫЛ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГА

Аян-чорук кылыры-биле-дээ, ажыл-амыдырал аайы-биле-дээ чайгы үеде чоннуц ынай-бээр аргыжары ковудээр. Ынчангаш Кызылдыц пассажирлер автотранспорт будурүлгези чаартынган график-биле ажылдап, республиканыц кыдыг районнарынче болгаш Тываныц девискээриндеп өскээр баар черлерже чоруур автобустарныц санын көвүдеткен. Моон мурнунда Абаканче чүгле үш автобус чоруп турган болза, ам 5 четкен. Ол ышкаш Кызыл—Барыын-Хемчик аразында немелде автобустарны киирген.

Бо ажыл-агый чери тоскү беш чылдыц ийиги чылынын баштайгы чартынында 61 муҥ бижи соөртүр планын күүсеткен. Автобус чолаачыларындан Л. Бойкога удуртказп комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы ажылдап турар. Бо аныяктар үлегерлиг ижи, эки чаны, эвилеци-биле пассажирлерниц хүндүткелии чаалап алганнар. Күүлүг «Икарустар» башкарыкчылары эштер Деревягин, Шахматов, Рыженков, таксистер эштер Лубягин, Опелев, Блохов, Лановенко, Родин олар ак сеткилдиг ажылы, хөй-инитичи чоруу дээш мактадыглар.

Автотранспорт будурүлгезиниц дирекциязы, партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары будурүлге ажыл чорудулгазын эки башкарары-биле чергелештир, коллектив кежигүннериниц культурлуг дыштанылгазынче улуг кичээнгейии салып турар. Тоогүлүг черлерже экскурсияларны, аян-чорукту кылып, театрже коллективтиг барып, хоорай кыдынынче массалцы-биле үүнүп, аныяктарны хөй-инити ажылынче, спортче хаара тулуп турар.

Май айда 80 ажыг кижи Шушенское четкеш келген. Дус-Хөлде дыштанып бажыңны тудуп алган, аңаа хостуг хүнерде барып турарлар. Идепкейлиг хөй-инитичилерниц бирээзиниге Д. И. Чихачев хамааржыр. Ол бодунуц аппарады-биле кино тырттырарынга ынак. Аян-чорук үезиндe ол кады чораан эш-өөрүн тырттырып алгаш, кежээлерде клубка киножурнал кылдыр көргүзүп бээр. Ол канчаар-даа аажок солун болгаш улусту олче хөёу-биле хандыдып турар. Оон аңгыда будурүлгеде бокстуц, футболдуц командалары бар. Коллективтиц боксерлары республикада сураглыг.

Бо найыралдыг коллективтиц кижилери юбилейлиг чылда боттарыныҥ мурнунда салдынган хүлээлгелерии күүседип, культурлуг дыштанылганы чөптүг организастаар талазы-биле боттуг хемчегларии ап шылаар.

З. МОНГУШ.

ЛИДИЦЕНИ УТПАҢАР

Лидице... Чехословакияда бо суурнуц ады улустарныц угаанынга неэзэ мөңгеде артып калган. Гитлерми чагырыичы, ханныг араатан Гейдрихти патриоттар 1942 чылдыц майда шаажылап ааапканыныц соонда, июньнуц 10-да, Прагадан 20 километрде турар бичии ол суурну фашистер бүрүну-биле үреп, өрттедип ааапкан болгаш ооц камгалал чок турган чонун өлүрүп ыырып каан. Чижээ, 15 хардан өрү бүгү эр кижилерни бооларыпап каан. Херээжиннер, уругларны албадап лагерьлериче чоруткулаан, оларныц хөй нуруузу база өлгүлээн.

Оон бээр үжен чыл болган. Чер-биле деҥнөштүр узуткап ааапкан Лидице суурнуц турган черинде ам турасчаалдыц улуг тудугларын кылган. А суурдан арай ыраакта дөц кырында чараш бажыцнар туруп келген—Лидице суурну катап тудуп ааны ол. Төрээн суурунга ээп чаныр келген кижи бүрүзүнге чаа бажыцны чазак берип турган. Оя суурну тударынга болгаш турасчаалдар кылырынга хөй чурттар, ооц иштинде Совет Эвилээи база киришкен.

ЧУРУКТА: Лидице суур.

ЧТА — СЭТА-ныц фотозу.

Культурлуг дыштанылга дээш

КОЛЛЕКТИВТИИ-БИЛЕ ДЫШТАНЫРЫ ЭКИ

Кызылдың нефть базазының кызыл-булуңу көрүштүг кылдыр шиметтинеген. Хавада дозунда: «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраалынар!» деп бижип каан. Оон аңгыда бо будурулге черинде ан-ыяк көргүзүглерлиг, хүлээвеген ажыл-ижинге ээ харысаалдыг мурнакчылар А. С. Сагашева, В. С. Русанова, Г. И. Черняткева, Л. С. Саревко оларның чүруктарын ол-ла кызыл-булуңуң хавазында аскан. Оларның-биле кады бо-ла будурулгенің хоолуннары А. М. Усков, А. М. Таваалуева, А. И. Гладырина сугларның чуруктары база бар.

Үстүнде ады үнген мурнакчылар болгаш хоочуннар Кызылдың нефть базазында коллективтиң культура массалыг ажылынга өдекпейлиг киржип турар. Ийи дыштаныр хүнүң чоп ажыглаш, хостуг үе-шактың массалыы-биле дыштанып эртиреринге нефть базазы — культура-массалыг ажыл багай эвес тургустунган. Чижээ, чоокта чаа ол коллективтиң ажылчыннары Дус-Хөлге дыштанып чораанныр. Анда массалыг ойнарны, спорт маргылдаалын эрттирген.

Кызылдың нефть базазының улуг экономиказ, анда профсоюзтар комитединиң дарганың оралакчызы А. Хромых мынчаар чугаалады:

— Бистиң коллективте партия болгаш профсоюзтар организациялары ажыдан турар ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Профсоюзтар кежигүннериниң ниити хуралызга дыштанылга хүнеринде кылып чорудар ажылдарны чугаалажып көрүп, оон тодаргай планны бадылап алган. Чоокта чаа бистиң коллектив, Москвада Ромэн аттыг театрның артизи Николай Сличенковуң солуң концертин көргеш. Ам бир дыштанып хүнде «Заря» деп теплоход-биле Каа-Хем өруу аян-чорук кылыр бис. Солуң концерт белеткээш, ону чоокавы колхоз, совхозка барып көргүзери планда киргеп.

Бо коллективтиң кызыл-булуңунга «СЭКП-ниң XXIV съездизи — совет улустуң материалдыг чаагай чорууның дугайында», «Күш-ажыл хөйдүзүнүң дугайы», «Тывага автотранспорттуң хөгжүдезиз» деп лекциялар болган. Ажылчыннар оларны дыка сонуургаанныр. Ам уламаз «Этиядиг спирт — хораан» деп лекцииңы дыңнаарлар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур хемчегерни күштелдирер дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле бо коллективтиң кежигүннери танышкаш, арагалаар, ажыл шагы үдер ийи-чангыс кижилер-биле ишкиры демиселди чорудар дугайында ажылчыннарның ниити хуралының мурнуудан шиитпирин хүлээп алган. Хостуг үе-шактың шын ажыглаар, дыштанып дугайында чамдык ажылчыннарның ортузунга кижилдилге ажылын бедик деңелге чорударынче улуг кичээнгей салдынган.

К. ТАБУРАК.

ЧОНГА ТААРЫМЧАЛЫГ...

Коммунистиг партия, Совет чазак чонуң культурлуг дыштанылгазынче чугула кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай хереглээ — неделядэ ийи дыштанып хүйнүт апаргавыс болур.

Ажылчы чонуң хостуг үе-шагында дыштанып чери — Кызылдың Гастелло аттыг дыштанылга парыгының шимелдезинче бистиң коллектив чугула кичээнгейни салган. Бо талазы-биле хөй ажылдарны чоруткан бис.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оонга турескаткан киножурналдарны ажык шөлге үндүрүп турар.

Бо чылын чайгаар чер карусель, хеме — станциязы, теннис болган биллиард залдары ийи эртелиг ажылче шилчээн. Бистиң хеме станциязында 58 улуг, бичек хеме бар. Эки шынарлыг 15 хемеэн чоокта чаа салып алдывыс. Оларны дыштанып чон чонтуг ажыглап турар.

Бистиң Гастелло аттыг дыштанылга парытының шөлээн театрынга солуң концерттер болгаш лекциялар база болгулаар. Чижээ, «Ниитиң шерии неазе солуң программалыг концерти хостуг үе-шагында дыштанып келген ажыл-ишче чонга көргүзеен. Оон аңгыда В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл болган оюнда Кызыл хоорайның пионерлери боттарының концерти белеткээш, ону ойнап көргүскен эки болган. Моон соңгаар Кызыл хоорайның албан, организациялар, будурулге черлерибиле харылзаалып турган ажыл-ишчи чонга солуң концерттерни көргүзерин организастаар бис.

Маңаа лекция бир коо черни эдер турар. «Чурттаарыга олар биске моондактан турар», «Үдегидиг болбас ийик», «Базар зарыгларының дуганы», «Кадыкшылга хүн» деп темаларга солуң лекцииларр болгулаан. Оларны улус улуг сонуургал-биле дыңнаан. Билдинмейн барган чамдык айтырыгларга тодаргай харыларны лекторлар чонга берген.

Перспективтиг план ёзулаар бистиң Гастелло аттыг дыштанылга парыгы улам чараш кылдыр эде туттунар. Бо паркка өмак-тоглуг, шөлээн дыштанылгаларның, аттракционнарның, уруглар ойнаарының черлерин тударын көргеш. Ол шыкаш парктың администрациязының ажылдаар бажыңын тудар. Анда чончуларга, шыдыраа залдары, ансы-аңгы спорт секциялары ажылдаар өрөөдер база турар. Бо талазы-биле тускай комиссия ажылдап эгелээн.

Ажыктың чонуң дыштанылгалын Кызылдың Гастелло аттыг парыгынга организастыг болгаш солуң кылдыр эрттирер талазы-биле чугула хемчегерни алыры бистиң планывыста киргеп. Оон күүседээн боттандырары — бистиң коллективтиң хүлээлгези болур.

К. ВОРОНКОВ.
Кызыл хоорай.

Республиканың аныяк туристериниң слёдунуң киржиичилериниң арагларында сорук киирикчи аңгылар ойнаар талантылыг хөгжүмчүзер базында кичээнгейниң төвүнде. Марш аңгыларын болгаш ооскеда хөглүг ырларны үрер хөгжүм-биле чиртиледир ойнап турар Чадаанаңы № 1 ортумак школазының өөреникчилери-дир. Олар үстүнде чуруктa.

Аданда — Бурят АССР-ниң Гусиноозерск школазындан келген туристер.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамыдыралгалар программазы. 12.05 — Школчуларга. «Сонуургактарның турнирин» 5-ки дамчыдылга. 12.50 — Оңнуг телекөрүүде. «Хөгжүмнүг көшкө». 13.30—Детсад-ка панорамазы. 13.50—Өйнүрге—«Чалмы назыны». «Ойыңаарам, солдар!». 16.20—Оңнуг телекөрүүде. «Моңгол-оглаан ортулуум». Телешоуның көргүүзү. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильм. «Пимоскююның ужуралдары» 2-ги кезии. 19.05—«Дүргеп ыр мегеттиниң түрү». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — ССРЭ-ниң футбол талазы-биле кубогу. ЦСКА—«Торпедо» 2-ги тайм. «Динамо» дээн Тон стадиондан трансляция. 21.45—«Дириг маадырлар». Уран-чечен фильм. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—00.00—Ырлыг залы.

ИЮЛЬ 3-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемегезиер (тыва дылга). 19.15—Уругларга фильм. «Амданның тоозу». 19.35—«Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга. 20.00—«Николай Карлов-биле ужуражылга». Документалдыг фильм. 20.15—«Кижи болган хөөлүү» (орус дылга). 20.45—Кыска метражтыг фильм. 20.55—Телемегезиер (орус дылга). 21.05—Чараалдар, реклама. 21.10—22.40—«Секундомер». Уран-чечен фильм.

алаар

Бөгүн республиканың шөкар булуттаар, чаар чадавас. Барыын чүү уламыжыкшыныг хаттың хүжүү секундада 5—10 метр чедер. Агаарлыың температуразы дагзыы районнарга 14—19, арткаңнарында 24—29 градус аныг болур.

Кызылга бээр-ле шөкар булуттаар, чаар чадавас. Барыын уламыжыкшыныг хаттың дүрбеш 5—10 метр чедер. Агаарлыың температуразы 25—27 градус аныг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.30, 12.15, 15, 17.45, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 10, 11.25; «Прерия» 12.50, 14.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыдыы 9, 13, «Эрги тоола» 11, 15, «Чайгы шөлээлер үези» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Берлин дээш тулчуушкун». «Сөөлгү штурм» 11.50, 14, 17.15, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Көк кушкаш» 11.30, 13.10, «Трилбита» 15, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оон амыдыралында эрлер» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бежаталээ ээрдеи дүпкен» 15; «Чедиишкиниң үндезини» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта — апрель үш» 9, 10.50; «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.40, 15.25, 18.10, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.20; «Прерия» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Берлин дээш тулчуушкун», «Сөөлгү штурм» 17.20, 20.20 шактарда.

С. СҮРҮН-ООЛ

САМАГАЛДАЙ

Чурттагаңда хөй-ле ыры дыңнап келдим,
Шуптузуңуң салын безин тыппастадым.
А бодум кажан, каяа, чүү деп ырны
Аңга баштай ырлаалымны билбес-тир мен.
Сактырымга, дыка хөйүү бизир турдум,
Ядараанным, көвей безин уткан-дыр мен.
Ыяалза-даа чонда чарлыг «Самагалдай»
Акка школачы чылдарымдан
Амдыгаа дээр сагыжымдан үнмейн арткан,
Аялгадан сөзүү безин башкомзомде
Адырлыр чок, хырба мышкаш, сиңип калган.
Чүге дизе суурум сеңээ, Самагалдай
Чүлүү-чүрээм ханызындан ынак-тыр мен.
«Дооразындан хараш көргө», кыступ тур сен:
«Торгу хээлиг» чараш-тыр сен-даа, Самагалдай.

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.

Тевем

Пааг, соокту тевем
Черле тоовзе начын.
Черде баскан хээлиг
Иэн-көскү хөлгем.
Кадар оътту хөй дег
Казыы оъттап чорбас.
Хараганыг ховаа
Хандыкшылдыг тевем.
Чөлер, маннаар аъттар
Чеңнп, маннаар четпес
Мөгеннери ийи —
Мөге-күштүг тевем.

УТТУНДУРГАН...

Самагалдай суурунуң ол-не көктүг-шыктыг кыдынга Набережная деп кудумчу бар. Бо кудумчуңуң дугайында «Шынышқ» Мерген Мергеновичиниң дамчыштыр биилп алыксаан чүүлдеривис бар.

Мерген-Мергенович! Набережная кудумчуну 1949 чылда тургустунган чүве. Ол үеде аңаа ажылчыннар чурттаар 7 баракты тутказ, ажыглалга киирген турда кудумчу магалыг-ла арыг-селиг турду. Херимерлиг, арыглавыр черлердиг, чурттакчы чонга таарымчалыг-даа болган. Чоорту ол барактарны чурттагга коммунал ажыл-агый конторазынче шилчиткен.

Амгы үеде үстүнде ады үнген кудумчуңуң байдалы кавдыгыл? Оон тургустунганындан бээр хөй чылдар ужуттуп эрткилээн. Мынчага чедир барактарда септедге-даа болбазын. Хеример, ары-гланыр черлер-даа чок. Чамдык кижилер ыяш сутар дээш бичии хеример кыла тыртып алыр. Кажан өскүр бөжүп чоруур дээрге садыптар, азы оттуглуттар. Барактарның адаккы дорелары ирип эгелээн, пеҥкалары шуутү үреликлер. Аңаа чурттаан кижилер боттары-да бакка-сокка септиор ужурга таваржыр.

Кудумчуну чаагайлыттайн турарындан вогаан ыяштардаа чок, куу-ла чүве. Чурттагга коммунал ажыл-агый конторазындан септелге дугайында айтырыг тургузарга акша чок, азы боттарындар септеп алыңар дээр.

Мерген Мергеновичке! Бо кудумчуну кажан турумчудуп, чаагайжыдар, барактарыы септээр хемчегерни кажан алыр ийик? Аңаа харыы бээринге Самагалдай кодээ Советтиң күүскомуң далаштырыы көрүнер.

Ш. БААЗАН.
Д. ОЮН.
Самагалдайның чурттакчылары.

ЧУК ДЕГ ЧЫШПЫНА БЭЭР

(ФЕЛЬЕТОН ОРНУНГА)

Кадык шыырак, күдер боттуг дертен хар ажа берген, ажыл кылбас болган аныяксы сүргей киже, чоокта чаа Адыр-Кежиг суурга «хөлчегдиг аян-чорук» кылып келген Оон адын Григорий Кол дээр.

«Кылаң каразын» кара тоңуңуң оң талакы кырманында супкан, тон кудумчуну оруалырын, кышкырып, таварышкан кижизинге-не эки-бак сегзеп, оларны үзер бута дег хыймыртап чоруп турган.

Кандыг кончуг амытан боор, киргинээп буурга дег, аксындан ак көвүк токтуо чоруур дең, «Тоора-Хем» совхозтуң товушке бодуң кижилерден айтырдым.

— Орта ажылдаан черге-даа билдинмес, балык заводуңуң ажылчыны боон чагдыын алган кижи-дир ийин. Бо черниң солуун-ла үнденип турганы — дең оларның бирээзи хырылады.

Хөй кижилериң бирээзи турган:

— Заводтуң балыкчылаан эвес, харын хоралакчылы болбазыкпо дей-дир. — Балыкчылар балыктаан боорге, оларның аъш-чемни оорлаар, дүне-даа, каш-даа хонар, суурнуң чонуң доюлдуруп, улуска амыр-дыш бербейн баар.

Арагачы Григорийни
Амдажыттас үе келгеш,
Ажылчы чон, хөй-ле ниити
Ажыл-ишче албадаптар.
Хамаарышкан хөй-ниити
организацияларга ону тедип
алыр-даа ужурлуг.

Х. АДАР-ООЛ.

ШЫДЫРАА ОВААДАЙЫ ДЭЭШ

Бөгүн Исландияның пайтыслалы Рейкъявикке хөл-шыдыраа талазы-биле делегей чемпионы Борис Спасскийниң болган ол атты чедип алыр дээш маргылдаага киржир Роберт Фишериң аразынга салышкынчыр эгелээр.

Хөл-шыдыраа талазы-биле Б. Спасскийниң оруу чиик эвес болган. Амгы үеде ол чогаадыкчы бедик чадазында туруп турар деп болур. Дуржулганың көргүзүп турарындан алырга, делегей чемпионну болуу берген кижиге бодуң кердүүн ап, чаа хемчегерни алырда, үе херек, ону тывары чамдыкта парын болур. Шидыг хевирлиг байдал харын Спасскийге-биле таварышкан. Эрткен үш чылда элээн-кеш маргылдааларга тацпалдыг чертерни ол алган. Бодап коорге, бодуңуң чогаадыкчы ажылыңың бедиинде ол амдаа шуут үеэлээн, харын ону ам-даа, улустуң чугаалажыры шыкаш, «неменгиио болур. Р. Фишер делегей чемпионуңдан алды хар аныяк. Совет шыдыраачыларның хөлшыдыраа ажылдарын ол оваа нүткүдүүр-биле өөренип турар.

Мооң мурнуунда болуп турган маргылдааларга Б. Спасский биле Р. Фишер аразында беш катап ойнаанныр, оларның үжүн Б. Спасский удуп алган, а ийизи — хаайым болган.

Амгы үениң ол ийи эң шыырак шыдыраачыларының салышкынналары канчаар доостур ирги деп айтырыгны хөл-шыдыраага сонуургалдыг бүгү кижилер салып турары чугаажок. Оон канчаар тонерин бап удур чугаалары берге. Олар аразында 24 катап салыр чүве болганда, ол болза шүүлде маргылдааларга кыска «сегизкин алышкынналардан» ылгалдыг болур, маңаа баштайгы бир-ийи айтырышкынналар шиитпирлиг болуп шыдавас.

А. Алехин биле М. Эйвениң азы М. Ботвинник биле В. Смысловтуң аразынга салыңалыг конкурси хостуг үе-шагында дыштанып келген ажыл-ишче чонга көргүскен. Оон аңгыда В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл болган оюнда Кызыл хоорайның пионерлери боттарының концерти белеткээш, ону ойнап көргүскен эки болган. Моон соңгаар Кызыл хоорайның албан, организациялар, будурулге черлерибиле харылзаалып турган, ажыл-ишчи чонга солуң концерттерни көргүзерин организастаар бис.

Маңаа лекция бир коо черни эдер турар. «Чурттаарыга олар биске моондактан турар», «Үдегидиг болбас ийик», «Базар зарыгларының дуганы», «Кадыкшылга хүн» деп темаларга солуң лекциялар болгулаан. Оларны улус улуг сонуургал-биле дыңнаан. Билдинмейн барган чамдык айтырыгларга тодаргай харыларны лекторлар чонга берген.

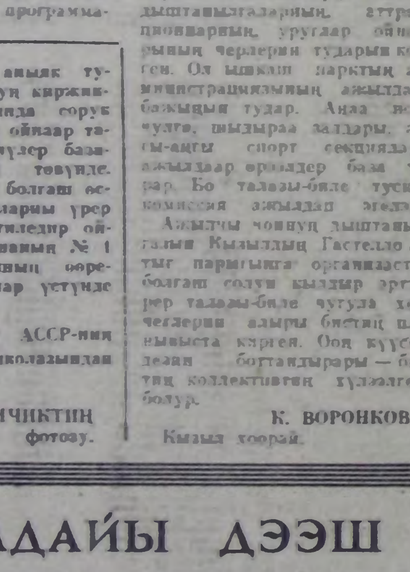
Перспективтиг план ёзулаар бистиң Гастелло аттыг дыштанылга парыгы улам чараш кылдыр эде туттунар. Бо паркка өмак-тоглуг, шөлээн дыштанылгаларның, аттракционнарның, уруглар ойнаарының черлерин тударын көргеш. Ол шыкаш парктың администрациязының ажылдаар бажыңын тудар. Анда чончуларга, шыдыраа залдары, ансы-аңгы спорт секциялары ажылдаар өрөөдер база турар. Бо талазы-биле тускай комиссия ажылдап эгелээн.

Ажыктың чонуң дыштанылгалын Кызылдың Гастелло аттыг парыгынга организастыг болгаш солуң кылдыр эрттирер талазы-биле чугула хемчегерни алыры бистиң планывыста киргеп. Оон күүседээн боттандырары — бистиң коллективтиң хүлээлгези болур.

К. ВОРОНКОВ.
Кызыл хоорай.

Б. СПАССКИЙ.

Р. ФИШЕР.

ЧЕЧЕКТЕРНИ ОҢУРБАЗЫ

Турум суглуг саваларга тургузуп каан чечектер ийи хүндээ четпейн өөүп чидирип, олугленп бээрге дыка хомударлыг. Оларның чараш, каазы кимгалап алыр тиле, чамдык ажылдадыыг аргалар бар. Оларны сүмелеп тур бис.

Чечектерни чулуп алы кезии алыр үези — эртен хүн үнмеледе азы кежээ ходеге хүжүптерге эки болур. Шинчан чечектер өөүп үр оскунмас.

Чечектиң чемнези хөй артыш кээр кылдыр, оон сывын үндыр шала шавыжайтыр бижек-биле кезип алыңар.

Савазы сугну хүнүүң-не солуур херек. Ол ышкаш сыптарның үжүн тударып турар аки. Шинчан сугну соруп алыры дүрген болур. Үредип, өлүгленип бар чыдар бүгүлерни арыглап, аштап туруңнар.

Дүмелерде чечектерни ванната сугга баштары кестүр кылдыр сукпаш, өрээл иэиг болза, балкопга азы серииге өрөөлге хондуруп болур.

Кескен чечектер нүүге дыка ынак эвес. Чүгле хөлегеедиичек черлерге тургусса аки.

Хек-даваннар олурткан сугга шөолуг эвес хонг чигирден немеп аарга үр турар.

Ажыктыг сүме

Ангы-аңгы чечектерни чаңгыс савага тургузары — боттоттарының чемненилгезинге шаптыктыг. Розалар, гвоздикалар болгаш лилиялар аргалыг-ла болза, тускай савалыг болза, үр туруп болур.

Сирень, чодураа ышкаш кадыг (ыяштачак) сыптарлыг чечектериниң үжүн салбартып кагарга дамылдарынга дузалыг.

(«Работница» журналдан).

ТААРЫКЧЫЛААР

Таарыкчылар бажыңында,
Дамды-ла чеде бээр мен.
Баштак хөглүг, мастер кыстар,
Байырымның утказ алыр.

Артык-тудуу турбас кылдыр,
Арыг, доскы чүлүү, таарар,
Болдек көрүү шинчилээри
Элдим чүрээм сергедип көөр.

Бажым дыраав чимчак холу,
Баарымны сүйбаапы-ла.
Чаагым чоткан хонг адыш,
Чассыткан дег сагыындырар.

Таарыкчылар кайын билир,
Таалаан үнүн сеткилимде,
Ынакшылдың ханызынче
Ырай бергеи болгулаар мен.

КООПЕРАТИВТИҢ ДАРААЗЫНДА ТУСКАЙ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Красноярскиниң кооперативтехникумунга дараазында мергежилдер талазы-биле: үлетпүр болгаш аъш-чем бараанпарының товаровединези; аъш-чем бараанарының товароведенези; үлетпүр бараанарының товароведенези: бухгалтер үүёдү: кооперативтиң садыынга планнаашкыны.

Бүгү-ле мергежилдер аайыбиле хүндүскү салбырга чүгле ортумак школа дооскаларны хүлээп алыр. 10 класстың базазынга киреглер орус дылга болгаш литературага (чогаадылга), химиянга (аас-биле); планнаашкын болгаш бухгалтер салбырларынга — математикага (аас-биле) экзамен дужаар, орус дыл болгаш литературага чогаадылга бижиир.

Иркутскиниң өлүк-кеп техникумуну дараазында мергежилдерге: өлүк-кеш болгаш мал ажылының чиг-эъдиниң товароведенези; аннымыр болгаш аң ажыл-агыйы: көдээ ажылагый продуктуларының товароведенези. Бүгү салбырларга ортумак школа дооскаларны хүлээп алыр. 10 класстың базазынга киреглер орус дылга болгаш литературага (чогаадылга), математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Барнаулдуң кооператив технологиязының талазы-биле мергежилге ортумак школа дооскан хамаатыларны хүлээп алыр. Киреэринң экзаменнерии орус дылга болгаш литературага (чогаадылга), химиянга (аас-биле) дужаар.

Үстүнде техникумнарга киреэрии күүсшүлер шилип алгаш техникумнуң директорунуң адынга дараазында документилерни дужаар:

а) билиниң дугайында документ;

б) школадан азы ажылдан турар черинден характеристика;

в) намдары (боду бижээн);

г) кооператив организациязының өөредилгеже чоруткан бижин;

д) № 286 маймак өзугаар эмчи шынылгазы;

е) паспорт чок кижилерии төрүттүнгенинин дугайында чечелиери;

ж) чурттап турар черинден шынылга;

з) ажылдан турарларының күш-ажыл дептеринден үзүк бижидилге;

и) 3х4 см хемчээлдиг, тацма кагар черлиг бөгө чурук;

к) ада-иезиниң шалыңының дугайында шынылга.

Киреэрииң дугайында документилерни Тыва респотребсоюзтуң бажыңынга 1972 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Адреэи: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, 38, телефоннар: 27-24, 55-58.

Киреэрииң экзаменнерин 1972 чылдың августуң эгезинде Кызылга дужаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21 пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыглаш киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-27, информация база совет түргүзүг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедейн барганда 32-75 телефончe болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу 1).

ТС—00804.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенде

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 4 ВТОРНИК. № 155 (8923). Өртем 2 кеп

Куба аалчылар Воронежче чорупкан

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус база ону үдеп чоруур куба партия болгаш күрүне ажылдакчылары июльдуң 1-де Москвадан Воронежче чорупкан.

Хүндүлүг аалчы-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчизи Н. П. Толубеев олар база чорупкан.

Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн турган Внуковоаэродромга эш Фидель Кастро Русту болгаш өске-даа аалчыларны СЭКП ТБ-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТБ-ным Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орааначызы Д. С. Полянский болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнир. (СЭТА).

ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС ВОРОНЕЖТЕ

ВОРОНЕЖ. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, совет болгаш куба албан кижилери июль 1-де Нововоронежтиң атомнуг электри станциязынга чорааннар.

Евро-азий дипте эң улуг дээн атомнуг станция — ол АЭС-тиң төөгүзүнүң болгаш перспективаларының дугайын аалчыларга тайылбырлап чугаалаан. Ол баштайгы үлетпүр тогун 1964 чылда берген. Бо хүннерде оон коллективи 440 муң киловатт мүчүлүг үшүн блокту долу мүчүзү-биле ажылдадып кирген.

Коллективтиң онзаланчан чүүлү — оон аныяктары ол боол турар. Ол Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунда чурттуң хөй-хөй националдарының төлээлекчилери ажылдап турар.

Аалчылар башкарылга черин, атомнуг реакторларны болгаш турбина залдарын көрген, АЭС-тиң Культура ордузунга база чораан.

Фидель Кастро Рус атомнуг электри станциязының хүндүлүг аалчылар дептеринге чүве бижээш, эртем болгаш техника талазы-биле совет улустуң чедишкиннерин магадап турарын илереткен.

• • •

ВОРОНЕЖ. (СЭТА). Эштер Фидель Кастро Рус, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев болгаш өске-даа совет болгаш куба албан кижилери хоорайның элээн маш үлетпүр бүдүүлгелеринге чорааннар.

Июль 1-де партияның область комитединге эш хуунуң бөгедээ болган. СЭКП обкомунуң бирги секретары В. И. Воротников хоорайның болгаш областың хөгүүдезиниң дугайында, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган соруулгаларын күүседир дээш амыдыралы ченнарның кайы хире күш-амыдыралы кедүрүүшкүннүг амыдыдап турарының дугайында чугаалаан.

Эш Фидель Кастро Рус солун информация дээш өөрүп четтиргенин илерейлээн.

Ол-ла хүн СЭКП обкому болгаш облүүсконом Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң алдары дээш дүштеки шайлаалга тургускан.

Аңаа совет талаадан эштер А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, албанның өске-даа кижилери аяруушкан.

Эш В. И. Воротников аалчыларга изиг байыр чедирген.

Дүштеки шайлаалгага эштер Фидель Кастро Рус болгаш А. Н. Косыгин олар эш хуузунда чүве чугаалааннар.

Дүштеки шайлаалга чүректиң ханызындан, аны-дуңма ёзулуг боол эртнен.

Ол-ла хүн эштер Фидель Кастро Рус, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, өске-даа совет болгаш куба албан кижилери Москваже чорупкан.

Июль 2-ниң кежээзинде Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус болгаш ону үдеп чоруур кижилер Москвада чедип келгеннер.

Ол ышкаш СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП Төп Комитединиң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация министри П. С. Непорожний, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчизи Н. П. Толубеев олар база Воронежтен чедип келгеннер.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орааначызы Д. С. Полянский болгаш Совет Эвилелиниң туктарыбиле шимээн Внукова аэродромуна эш Фидель Кастро Рустуң болгаш өске-даа аалчыларны утпуп алганнар.

НААДЫМГА БЕЛЕКТЕРЛИГ УЖУРАЖЫЫЛ!

ИНФОРМАЦИЯЛАР

Мөңгүн-Тайга

Бо хүннерде республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан боттарының Наадымынга утмуштур кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чартык чылда планныг онаалдаларын хуусаа бетинде долдур болгаш амыр күүсеткенининң дугайында өөрүнчүг медээлер кээп эгелээн. Чартык чылда күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садар даалгаларын бүрүн күүсеткенин бүдүп-бүдүп районнар бөзин рапорттап эгелей бергенер. Ол талазы-биле баштай келген ындыг рапорттуң ээзи Мөңгүн-Тайга район болган.

СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга райомунуң болгаш райкүүсомнуң июль 3-те партия Тыва обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге чорутнан рапортунда районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чартык чылда күрүнеге эът садар планын 110, дүктүүн — 210 хуу күүседип алганын өөрүшкүлүүг-биле дыңмадып турар.

Республика Наадымынга утмуштур бо хүннерде районнуң колхозтары кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чылда бердинген планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш массаполитиктиг ажылдарны калбартып турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белек кылдыр, райомнуң ажыл-ишчилери хой кыргылдазын уламчылавышаан болгаш малдың чайгы одар-аадырышкынын база мал чемининг белетгелиин чедиишкинниг эрттиреринің дээштиг хемчегирин ап чорудуп эгелээн.

Өвүр

Хандагайтының тудуг-септелге участогу — Өвүр районнуң мурнакчы будүрүлге коллективи апарган. Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ук коллектив чедиишкинниг күүседип турар. Бо юбилейлиг чылда ийи-ийи аал ишти чурттаар сес бажыңны тудар дээн планын күүседип апкан. Алды айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 110 хуу күүсеткен.

Бригадалар аразында чарышка Араптаң Байслаңның удурткан тудугжулары шылгараан. Монгуш Чараш-оолдуң бригадазы Солчур ортуман шиоланың тудуунда ажылдап, бо чылын 111 муң рубльдиң ажылын ылыр тургаш, ам оон 49 муңун шиңгээдип алган.

К. МААДЫ.

Чөөн-Хемчик

ЧАДААНА. (Телефонбиле). Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчыннары сиген кезилдезин массалыбиле чорудуп турарлар. Совхозтуң № 1 болгаш № 2 хову бригадаларының бүгү звенолары сиген ажаап алышкынынче кирипкен.

Ниитининң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш совхозтуң комсомолчулары, аныяктары боттарынга бедиткен хүлээлгени алган 100 тонна будук-бүрүнү белеткээр соруулга-биле эш М. Хемер-оолга удурткан 28 кижи тайгада ажылдап турар.

(Бистиң корр).

Аныяктарны — хой ажылынче!

ХОЙ АЖЫЛЫ—БИРГИ ЭЭЛЧЕГНИҢ ШАЛЫПЧЫ СОРУЛГАЗЫ.* 2860 ТОННА ДҮК ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР*. АНЫЯКТАР — ХООЧУН ХОЙЖУЛАРНЫҢ ТӨЛЕПТИГ САЛГАКЧЫЛАРЫ.* АНЫЯК ХОЙЖУЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЛЕДУ.

Бистиң республиканың кедээ ажыл-агый будүрүлгезинде мал ажылы кол черия эзелеп турар. Ында бир чүгүле адыр—хой ажылы. Амгы үеде колхозтарда, совхозтарда бир миллион ажыг хой болгаш ошкү бар. Эрткен чылын хой ажылындан алган продукцияны 22 миллион ажыг рублыге сайгарган.

Бо саннар Тываның хойжуларының эрткен чылын кылган ажылының түңнелдери-дир. Бо улуг ишке аныяктарның киирген үдүү бичээвес. Ол дугайын чоокта чаа болуп эрткен аныяк хойжуларның республика слёдузунга тодаргай чугаалашкан.

...Тываның кедээ ажыл-агый дүржүлга станциязы. Республиканың кедээ ажыл-агыйын эртемге үндезилеп сайзырадырыбыле эвээш эвес ажылды мында чорудуп турар. Ынчангаш маңаа аныяктарның слёдун эрттиргени таварылга эвес. Аныяк хойжулар мергежилдин бедидип, дүржүлгазын солчуп, чаа чүүлдерни билип, ону шиңгээдип алыр дээш келген.

Аныяк хойжуларның слёдун СЭКП Тыва обкомунуң йиити секретары В. И. Филиппов ажыдып тура, болдунуң эге сөзүнгө мал ажылында улуг соруулгаларның дугайын айыткаш, ылаңгыя хой болгаш ошкүнүң баш санын өстүрери, оон бедик шынарлыг дүктү алыры бөгүн эң чугула айтырыгның бирээзи болуп турарын чугаалаан. Хой ажылындан ап турар орулга мал ажылындан ап турар бүгү орулганың 55 хуузу болуп турар. Ынчалза-даа ону улам көкүдиринің аргалары бар болгаш бистер ону чедир ажыглап шыдавайн турар бис. Эрткен чылын күрүнеге дүк садар план күүсеттинмээн, республика 47 топна дүк өрелиг болуп арткан. Малдың олуп хораар чоруу ам-даа үргүлчүлеп турар. оорлаар, төтчеглээр чорук хөй, оон-биле демисел четпес чоруп турар.

Хойжу — мал ажылында эң код кижи болу берген. Хойжуларның мурнунда улуг соруулгалар салдынган. Ону шиитпирлээриве аныяктарның киржилгезиниң дугайында илеткелди кедээ ажыл-агый министри Г. Т. Лаасол кылган.

— Хой ажылын улам хөгжүдериве Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни салып турар—деп, илеткечи чугаалаан, бо талазы-биле бистиң республикада боттандырып турар хемчегдерни чылганнарта делгерецгейи-биле тайылбырлаан. Хойжуларның ажылында чамдык эки түңнелдер бар-даа болза, ол ажыл ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Аңаа бирги эээлчегде малдың өлүп хораар чоруу хамааржыр. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хой мал өлген. Бо чылдың беш айларында ниитизи-биле когарал база улуг болуп, хой муң хой, өткү өлген. Эрткен чылын 30 муң баш хой, өшкү төтчеглеттинген. Оон чылдагааны колхозтарда, совхозтарда учёт-отчёттуң багай тургустунганындан болган.

Малдың чаш төлүн камгалап, доруктуруп остүрер талазы-биле бо чылгы көргүзүглер эрткен чылгызынга деңнээрге база куду болуп турар. Республикада төрүүр 100 хойга онаалтыр ортумаа-биле 76 хураган алдынган болза, Өвүр. Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда болган Кодээ ажыл-агый дүржүлга станциязында чүгле 58—70 чедип турары төгенчиг.

Хой ажылының бедик продуктузуг болуру оон уксаажыдылгазын экижиериндиң, малга быжыг чем-суурну тургускавышкаш хамааржыр. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл бистө ыракта четпес чоруп турар. Оон чылдагаанындан хой ажылының тогжудезин хожудап турар. Норма ёзугаар бир хойга чылда 3,6 центнер яңы-бүрү чемнер берген турар ужуралуг. Эрткен чылын херек кырында бир хойга онаалтыр 2,2 центнер чем белеткеттинген болган. Малга белеткээн бүгү чемнерниң чүгле эвээш кезиин хойга берип турар.

Хой коданынга таарымчалыг, техниктиг негелделерге дүжүп турар кажаалары тударывче сагыш салыр үе келген. Бистө бар турар 2500 хой кажаазывың чүгле 127-зи чаңгыс аай төлевилел-биле тутқан кажаалар болуп турар. Мындыг байдалдан үнмес болзувусса, бедик шынарлыг дүк алыр айтырыгны шиитпирлээри берге.

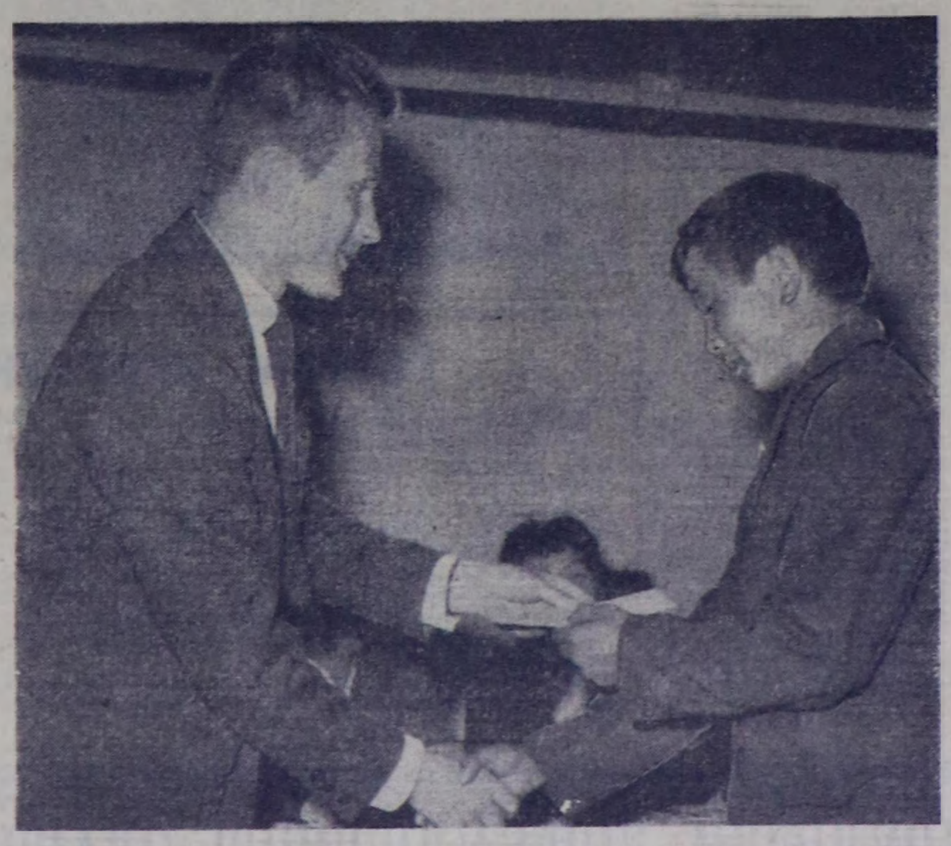
Бедик шынарлыг, хөй дүктү Төрээн чуртка бээри—хүнүвүн шалыпчы фронтузу болуп турар. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээри колхозтар, совхозтар удурткучуларының, специалистериниң организакчы ажылындан, хууда харыысалгалыг болурундан хамааржыр. Ону доктаамал, бодамчалыг, билдилиг шиитпирлеп келген ажылдакчылар чогуур түңнелдерни чедип алган. 1965 чылда бистиң чүгле үш ажыл-агыйывыс бир хойдан үш килограмм ажыг дүк кыргын ап турган болза, ам оларның саны он бир четкен.

Дүк бүдүрериниң талазы-биле аналызти ап көөрге Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин ышкаш хой ажылдыг районнар бо талазы-биле эң куду көргүзүглүг болуп, эрткен чылгы планын күүсетизөп. Оон чылдагаанны билдингир: ол районнарда колдап турар бодуун дүктүг хойларны чаяын катап кыргывайн турар, ол ышкаш эрге төрээн хураганнарны кыргырынче салып, сазбайн келген; кыргылданы хол хачызы-биле, куду шынарлыг чорудуп, хөй дүктү чидирип турар.

Бо чылын чазын 965 муң, күзүн 316 муң хой болган. 320 муң эрге төрээн хураганны мал кыргыыр ужуралуг бис. Чүгле шынай дүк планын күүседир арга бар. Соруулга чүл дээрге, кыргылданы долузубиле механизастаар, кыргыкчыларны белеткеп, кыргылданы бедик шынарлыг чорудары болур. Бо талазы-биле ам-даа хөй ажыл-агыйлар чедир ажыддавааның демдеглээр херек. Эрткен чылын республиканың бүгү хойларының 81 хуузун механизастыг арга-биле кыргаан. Оон ниитизи кыргаан бүгү хойларның Монгуш-Тайгада 37 хуузун, Каа-Хемде—60, Тес-Хемде—61, Чөөн-Хемчикте—77, Өвүрде—78 хуузун механизастыг арга-биле кыргаан. Механизастаттынган кыргыкта дээрге, бедик бүдүрүкчүдүг болгаш эки шынарлыг кыргылда деп чүвени удурткучулар, зоотехниктер билзе-даа, ону амыдыралга боттандырбайн турарын үстүнде саннар херечилеп турар.

Хой ажылынга аныяктарның кирип турар үлүг улуг. Республиканың комсомол организациязы хой ажылын шефке алган, ылаар комсомолчу аныяктарны хаара тудар талазы-биле эвээш эвес ажылды кыгаан. Колхозтарда, совхозтарда он ажыг комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары ажылдап турар. Аныяктар хоочуннарның тедиттиг салгакчыларын болуп, бедик мергежилди чедип алганнар. «Найырал» совхозтуң аныяк хойжузу Маскыр-оол Тунгар-оол бо чылын төрүүр үүс хойга онаалтыр 109 хураганны, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Монгуш Серээ 101 хураганны алган. Ол-ла совхозтуң хойжузу Ооржак Үсүүн-Доржу сес чыл улаштыр төрүүр үүс хойга онаалтыр үүстен эвээш эвес хураган ап келген. Ол дээрге чамдык хөөчүн хойжулардан артык көргүзүглер-дир.

Аныяктарны хой ажылынга хаара тудар талазы-биле идепкейлиг ажылды Мөңгүн-Тайганың Эрзининг комсомол организациялары чорудун келген. Комсомолдуң Эрзин райкому бо чылын 16 аныяк ог-бүлени хой ажылынче чоруткан. Ниитизи-биле мында 200 комсомолчулар болган аныяктар хой ажылында киржип турар.

Аныяктарның аразында «Эң тергиин аныяк хойжу» деп ат дээш социалистиг чарыш калбарган. Ында хой ажылында аныяктарның хой кезии киржип турар. Кадарлылар, сакманщиктер хой, ошкүнүң баш санын өстүрер ажылга шудургу туржуп келген. Чыл бүрүде мал чемин белеткээр он-оон аныяктар бригадалары, звенолары туруштунуп турар. Аныяк малчынар боттары аңаа идепкейлиг киржип келген.

Бо бүгү өөрүнчүг, ынчалза-даа моон соңгаар ол талазыбиле чорудар хөй ажылдар комсомол организацияларының мурнунда туруп турарын эш Лаасол айтыкан.

Аныяк хойжуларның слёдунга Эрзинде «Чаа оруу» колхозтуң комсомолчу-аныяктар хойжу бригадазының бригадири Виктор Хорлуу баштай сес алган, мынчаар чугаалаан:

— Бригадавыстың 15 кодазында 9000 ажыг хой бар. Төрүүр үүс хойга онаалтыр бо чылын 97 хураган алган бис. Малчынар шупту-ла багай эвес ажылдап, ылаңгыя Аксмаа, Долгар Анай-оол олардың көргүзүглери бедик болган. Бригада бо чылын ийи аныяк кадарчыны үлезөп алган. Ам түскай комсомолчу эвево тургустунган. Малчын бүрүзү харыысалгалыг ажылдаарын хайгаараар соруулга-биле комсомолчу пост база тургускан бис. Кыргылданы доозкаш, малдың чайгы одар-лаашкынын эрттиреринден ангыда, боттарывыстың күжувүс-биле 420 тонна сиген белеткээр деп хүлээдгелиг бис.

Дараазында сес алган Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң кадарчызы Хомушку Эрес-оол, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Бугалдыр Чооду олар аныяктарның хой ажылынга киржип турар үлүгүн, боттарының кандыг ажылдап турарын, арга-дүржүлгазын делгерентей чугаалаан, хой ажылынга моон соңгаар улам идепкейлиг киржирипче өөрүн кыйгырганнар.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов түңнелинде хой ажылынга аныяктарны хаара тудар талазы-биле комсомол организацияларының соруулгаларын доктаагаан.

Республиканың аныяк хойжуларының слёду хой ажылынга болунуң үлүгүн киирип, Төрээн чуртуң байлаан улам көвүдедип, оон-биле ССРЭ Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур оон төлептиг уткуурунче утпаанган кыйгырыгны хүлээп алган.

Болуп эрткен слёткә хамаарыштыр чамдык бодалдар. Аныяк хойжуларның слёдун дүргеи кыргылданың маргылдаазы-биле взпсырзаштыр эрттиргени таварымча чок болган. Маңаа Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның төлөлекчилери шуут келбээн. Ол районнарның кедээ ажыл-агыйэргелелдериниң удурткучулары слёткә болгаш конкурска киржир ужурлуг деп билзе-даа ону тоомчага албаан. Слёттуң киржикчилери моон соңгаар ону конкурстан адгы эрттирип турарын күзээнер.

О. ИРГИТ,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. Ромашов аныяк хойжу Ооржак Эрес-оолга шаңналтыспыш тур.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ УЛУС СУДУНГА УЛУС ШИИТКЕКЧИЗИНИҢ НЕМЕЛДЕ СОҢГУЛДАЗЫН ЧОРУДАР ХҮН ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Кызыл хоорайның улус судунда улус шиитекчилериниң санының немешкени-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайда улус судунуң Шынаанын № 5 сөңгүлда округунуң талазы-биле улус шиитекчизинин немелде соңгулдазын 1972 чылдың июль 30-де, воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июнь 30.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ М. Д. МИРЧИННИ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш кедээ ажыл-агый органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүндүлевиг бээр 69 хар харлааны-биле холбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы Монгуш Дарымаевич МИРЧИННИ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июнь 30.

Сорук киирген

Эрткен пятнизада Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң төп суурунга өөрүшкүлүг болуушкун болуп эрткен. Каас шинык кылдыр кеттиниткен колхозчулар ажыл шагының соонда Культура бажының шыгырт долу кылдыр олурупканнар.

Эрткен 1971 чылда тараа культураларын өстүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын эки күүсеткени дээш Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң колхозтар аразынга шилчиир Кызыл туғун алган ажыл-агыйларының бирээзи бо колхоз.

СЭКП райкомунуң бирги секретары эш М. С. Харченко ол түңгү акша шаңналы-биле кады колхозчуларга тывыскан. Аңаа тураскаатканы байырлыг хураага санал берген колхозчулар тоску беш чылдың ийиги чылының планын база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кыдыр алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш улам күженишкинниг ажылдаарын хүлээнгеннер. Ылаңгыя мурнакчы механизаторлар Д. Эникоол, И. Некрылов, М. Оолак, И. Бичугин чаа дүжүттүң тараазын чидириг чокка, ажаап алыр талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Колхозчулар бо чылын базала багай эвес ажылдап турарлар. Күрүнеге эът, сүт дужаарының чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Түк тывыскан хураага 60 ажыг колхозчуга акша шаңналын берген.

С. ДАҢГАА.

Автомобильдер тараа сөөртүлгезинде

Россия Федерациязының дивисиэриинге болган чылыг хүннер тарааның өзеринге болгаш быжарынга таарымчалыг салдарны чедирген. Республиканың мурнуу чүгүнүң чер ажылдыгларе ажаап алышкынны эрткен чылдардагызындан бүдүн чартык-ийи неделя мурнап эгелээн. Тарааларны чидириг чок ажаап алырынга чүгле комбайнерлерниң эвес, харын чолаачылардың күжениишкини база негеттинер.

Ажаап алышкынга автотранспорт канчаар белеткенгенил?

— Республиканың тараа сөөртүр оруктарынче 600 муңдан эвээш эвес автомашинаар үнер — деп, кедээ ажылагый чүүктерин сөөртүрүн организастаар талазы-биле РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозунуң Ноя эргелелиниң начальныгы Г. С. Долгачев СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Бо дээрге, бистиң министерствонуң автотранспорт будүрүлгелериниң, «Транссельхозтехниканың» колхозтарның болгаш совхозтарның, үлетпүр будүрүлгелериниң машиналары-дыр.

Бүгү автомобильдер кымгадаа хамааржып турары хамаан чокка, РСФСР-ниң автотранспорт министерствозунуң болгаш оон транспорт эргелелдериниң удурткылгазы-биле «тарааларны, мал чемин болгаш өске-даа чүүктерни сөөртүр апаар. Бо дээрге комчуг чугүлә чаа чүүл-дүр. Ол, автоколонналарның дүрген болгаш саадаашкын чок амылдаарын хандырар. Министерство болгаш оон эргелелдери диспетчер аппаратының четкилерин бүгү областарда, крайларда, автономнуг республикаларда бо хүннерде тургузуп турар, оларны мурнуу районнарда шагда-ла тургускан. Оон-биле дөрт харылзаалы тудар аргалыг.

Ындыг система дүмүт ажаап алышкынының депшилгелиг аргаларын нептередир арганы берип турар. Тараамыларга дузалажыры-биле Москвада, Ленинградта, Ярославльда, Ивановода болгаш өске-даа хоорайларда автоколонналарны, отрядтарны тургускан. Машина бүрүзүнде-ле тараа сөөртүрүнге тааржыр деп техниктиг паспортту бергем.

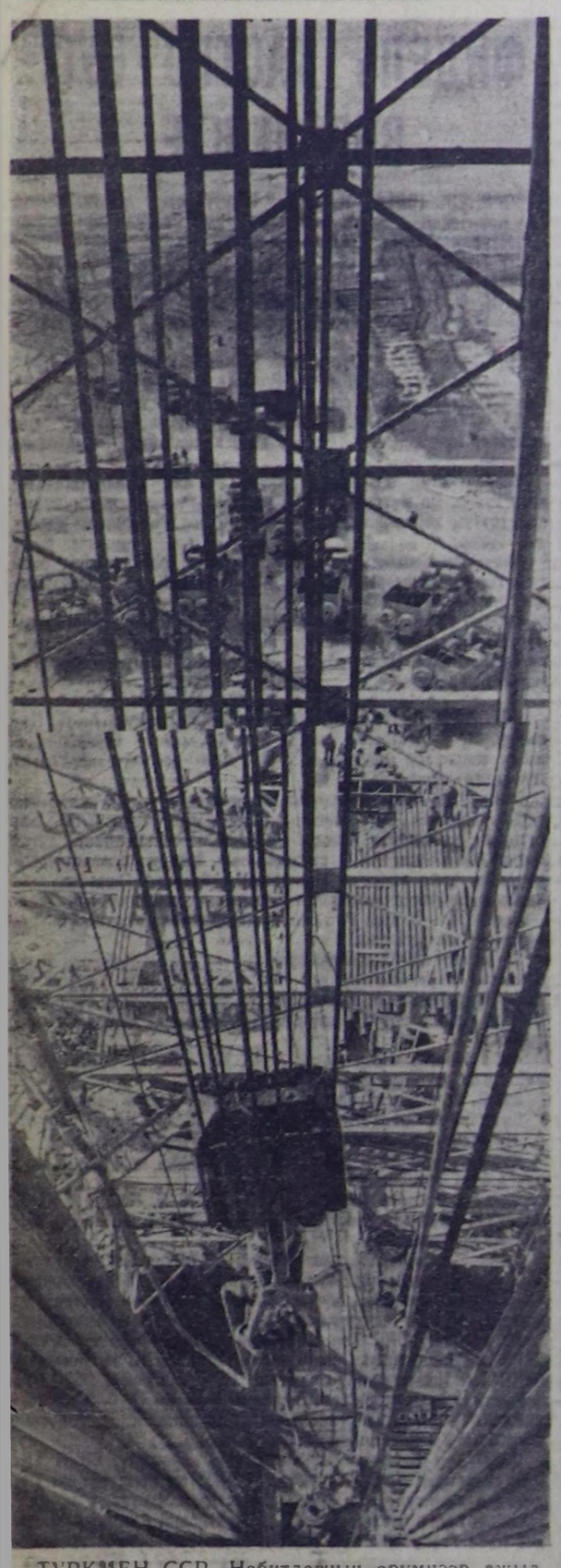
Ажаап алышкынга киржир чолаачыларның чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарының чугула хемчегерин ап турар. Тараа сөөртүлгезинге шылгараан чолаачыларга тыпсыр хүндүүг аттарны тургускан. Чолаачыларның түңнелин он хоөнуктап үндүрер, тиилекчилерге облүүсконмнарның, крайкомнарның, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шиичип чоруур Кызыл туктарын тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ушку чыылының дөртүү сессиязы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 10 шаңта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга амыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлээлекчилер Чөвүлелиниң хуралы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуур.

Бистин үрүнүвүста

ТУРКМЕН ССР. Небитдагның өрүмнээр ажылдар эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чылынга чедир пландан ажыр 86 муң тонна нефтини казып тыварын хүлээнген. Бо беш чылда ында бүдүрүлге ажылдарын бүрүн механизастаар.

ЧУРУКТА: Барса-Гельмес шөлүнде чээрби бирги суургану цементлеп турары.

К. ТАРУСОВТУН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧИГ-ЭТ КУРЛАВЫРЛАРЫН КӨВҮДЕДИР

Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының коллективи аныяк республиканың девискээринде казымал байлактарны шинчилеп тывар, оларның курлавырын тодарадыр, үлетпүрге ажыглаарының аргазын тодаратчыр талазы-биле элээн чедишкиннерлиг ажылдап келген. Республиканың хову-шөлдерин, дагларын, хемнер уну шынаалларны янзы-бүрү байлактар аайы-биле шинчилеп, хөмүрдаш, өдүг металлдар, химия, түдүг үлетпүрүнге чиг-эт болур минералларны ажыдып, оларның курлавырларын тодарадыр ажылдарны ам-даа үламчылап турар. Геологтарның ажыдыышкыннарының болгаш шинчилелдериниң түңнелинде республикада даг-тывыш, даг-дүгү, өдүг металлургия үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгелери тыптып келген. Ажыглалда кирген эвилел ужур-дузалыг улуг комбинаттар—«Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар үнелиг продукциязын Төрээн чуртка берип турар. Тываның геологтарының күш-ажылчы салыышкыннарын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп, бистиң экспедициязы «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Ол шаңнал улам шудургу, чогаадыкчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдаарынче коллектив кежигүннерин кыйгырып турар.

1972—1974 чылдарда бистиң экспедициязының ажылчорудулгазының кол угланышкыны болза, амгы үеде ажылдап турар даг-руда бүдүрүлгелериниң минералдыг чиг-эт курлавырын улам көвүдедиря болур. Ону боттандырар дээш чыл дургузунда ажылдаар геология-шинчилел бөлүктерин тургускан. Ол дээрге Саян болгаш Хову-Аксының бөлүктери-дир.

Чоокта чаа Красноярск край-биле бистиң республиканың кызыгаарындан даг-дүгүнүң рудазын тыпкан. Ол девискээрде шынары Ак-Довуракчыдан дудак чок, албек курлавырлыг үнелиг чиг-эт тывылган. Баштайгы шинчилелдерден алырга, ону үлетпүрге ажыглап болуру тодаратынган. Бо чылдан эгелеп Саян бөлүү ук курлавырны бүгү тала-биле шинчилеп, үнелел кылырынче кирипкен. Ук ажылдарны 1974 чылда доозары көрдүнген. Ук чер чурттакчылыг черлерден хайыы, девискээр кадыр-берт, аргадаштыг. Шнчалза-даа геологтарның мурнунда харыысалгалыг сорулга тургустунган: даг-дүгү курлавырлыг черни кыска хуусаада шинчилеп доозар үжүрлүг бис. Хуусаа кыска болганда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чер үттээр ажылдарның хемчээлин калбартыры чугула. Бо чылын чер үттээр станоктарның санының 10 чедирери планнаттынган. Эрткен чылын дөрт станок ажылдап турган.

Ол талазы-биле ажылдың хемчээли моон соңгаар-даа улам көвүдээр. Келир чылын Саянның геология-шинчилел бөлүү чер үттээриниң талазыбиле 1971 чылдың деңнелиндеп ийи катап хөй ажылды кылыр үжүлүг.

Шинчилел ажылының база бир чугула кезээ болза, даглүктүг руданы кыска хуусаа иштинде технология аайы-биле шенеп көөрү болур. Шнчаарда чиг-эттиң шынарын бүгү тала-биле ылап тодарадып болур. Бо чылын Саяндан 1500 тонна хире руданы казып тыпкаш, ону Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинатче арыгладыры-биле чорудар. Аңаа арыглаан даг-дүгүн янзы-бүрү техниктиг кылыглар белеткээринче чорудар. Ол кылыгларның шынарының аайы-биле Саянның даг-дүгү үлетпүрге чогуур үнелелди алыр апаар.

Моон алырга Саянның геологтарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ажылчыннарының мурнунда сорулгалар улуг болгаш харыысалгалыг-дыр. Ону чедиишкинниг боттандырар төлээде экспедициянын иштики курлавырларын четче ажыглаар, ажылчыннар ортузунга политмассалыг, мобилизакчы ажылдың деңнелиин бедидер апаар. Эрткен айларның түңнелин алырга, Саян бөлүү ам-даа четпес ажылдап турар. Чер үттээриниң планы күүседтинмейн турган. Экспедициянын удуртулгазы, кол специалистер, бөлүктүң удуртукчулары, партия, профэвилел организациялары-биле байдалды анализтеп көрген болгаш чамдык хемчеглерни ажылдап кылган. Планныг сорулгаларның үстүп турарының кол чылдагааны дээрге, чер өрүмнээр станоктар башкарар ажылчыннарның чедишпеми, кадрлар солчулгазы болур. Ажылчыннарның хандырылгазын экижидер, чуртталга бажыннарын тударының хемчеглерин ап турар.

Оон-биле чергелештир партия, профэвилел организацияларының бүдүрүлгеге кижилерни сорук киирер талазыбиле ролюн бедидери онза чугула деп санап турар бис. Кадрлар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажыл, дээштиг социалистиг чарыш бүдүрүлге көргүзүглерин белеткеринің күчүлүг быралары-дыр. Ам даярезинде бо талазы-биле ажыл чер албайн турар. Шнчалза-даа бо дугайын хүн бүрүнүн кичээнгейинге ап, байдалды чоокку үеде эдери чугула айтырыг болу берген.

Хову-Аксының геологияшинчилел бөлүүнүң мурнунда тургустунган сорулга болза, «Тыва кобальт» комбинаттың чиг-эт курлавырын улам көвүдедиринің аргаларын тывары болур. Чоокку ийи чылдарда ол сорулганы күүседири-биле ажылды ийи угланышкынныг чорударын шиитпирлээн. Оон ӧн колу болза чер иштининң ханы каттарын шинчилээри болур. Амдыызында черниң үстүкү каттарын шинчилээн болгай. Шнчангаш ханы каттарны шинчилеп, черни хандыр өрүмнээри чугула болу берген. Ийи талазында, Хову-Аксының чоок-кавызында девискээрни ам-даа ӧи шинчилээр апаар.

Бир тээ черниң ханы каттарын барык шинчилевээн чүве болганда, Хову-Аксының кобальтыяыг руда курлавырын ылавылап тодарадыры берге. Геологтар бөлүү 400 метрден ханы каттарны өрүмнээр херекселдерниң дузазы-биле шинчилээр сорулгалыг.

Ук сорулганы шиитпирлээринин кандыг аргаларын ажыглап болуруй? Өрүмнээр ажылдарны дургедединиң болгаш оон бот-үнезин чиигелиринин курлавырлары кандыгыя?

Ажылдың темпизин болгаш шынарың экижидер төлээде чер өрүмнээринин техника талазы-биле таарымчалыг аргаларын ажыглаар апаар. Экспедицияның болгаш Хову-Аксының геологтары бо талазыбиле тускай планны тургускан. Ону ёзугаар скважиналарны ротор болгаш забой аргазы-биле аралаштыр өрүмнээри таарымчалыг болур. Моон мурнунда чагыланчак өрүмнер-биле чер үттеп турган. А ротор-биле өрүмнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ол аргадан үш катап бедик, а ажылдың бот-үнези чиик дээрзин дуржуга бадыткаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың соңгу рудниигинге 1500 метр хире скважинаны ротор аргазы-биле өрүмнээр.

Чер өрүмнээри шүүттүг, берге ажыл болганда дилеп мывыышкыннарның болгаш шинчилелдиң скважиналарын казарының таарымчалыг планын тургузары чугула. Скважиналарны чер кырының аайы-биле дорт, ийленчек кылдыр казып тургаш, өрүмнээн черлерниң шинчилелин кылып, оон түңнелин барымдаалаары, ол ёзугаар ажылдың угланышкынын тодарадыры ажыктыг дээрзин мурнакчыларның дуржулгазы көргүзүп турар. Бир эвес ажылды угланышкынын ажылдап эргеген график ёзугаар шын тудар болза, чер иштининң ханы каттарында ажыктыг руда бар, чогун кыска хуусаада тодарадып болур. Геолог-шинчилекчилер чиг-эт курлавырларын көвүдедир сорулга-биле шудургу ажылдап турар.

Б. ОБРАЗЦОВ,
Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының моя геологу.

Малчын-биле чугаа

Наадымга уткуштур

— Эрткен чылын социалистиг чарышка Баян-Талада Моңгуш Ырышты кыйгырган мен. Чүге дээрге, ол — республиканың шыырак малчыннарының бирээзи болгай. Бодунар-даа билир боор силер. Чыл төнчүүүде Чөөн-Хемчиктиң мурнакчы хойжулары-биле дуржулга солчуп чораан, оон-биле база хөөрештим. Менден он ажыг хар аныяк-даа болза, «көрбээн чүвези, көдүрбээн хөнээ чок» кижилериниң бирээзи-ле ылап чорду. Шнчан ол ийи тонна одекти, беш тонна сигенни мээнииңден ажыр белеткеп алган турган. Хоюның семизи-даа аажок. Өдек-кыштаа, чайлаа болгаш күзээ база эки—деп, чарыш дугайында сонуургалымны малчын хандырып берип ор.

Чайлагның адын Шарлайның-Өдек, чамдыкта анаа-ла Шарлан диижир болду. Оон кайнаар-даа көөрге, даг-ла даг, аърга-ла аърга... Бичии-бичии ааңнар — хөй оттаар черлер ол. Шнчангаш хөй арыг иштиге девээлээш, бо-ла үстүп каар. Туда кадарарының чугулазы ында.

— Бо чуртка моон мурнунда чайлап чорбаан улус бис. Берге чер-дир, хүннүңне ийи кижи хөй кадарар. Чаңгыс кижиге алдырбас, бир талазын дозуп чорда-ла, өске талазынче маңнажып каар азы үстүп чыдып каар. Уругларывыс оолдарын ап алгаш, харын чүгээр тур бис. База чаш чүвелер-дир ийин: моозу күзүн алды класска баар, а дүүзу—ийиге. Ам чаа суглап чоруй барган Саяна бодувустуудур. Оз ийини доосту. Болар эвес болза, бис ийи кырган канчаар бис — деп, малчының кадайы чугаага киржи берди.

Шарланныг-Өдек Сейекте чайлагларның ең-не үстү болду. Ында чаңгыс өгнүң әәлери-биле чүгаа шак мынчаар саат чок әгеледи. Үнген-кирген чонунга әптиг-әәлдек болгаш хүндүлээчел ол улузумну номчукчуларга танышгырар бодаан мен. Бадыжык Сарыг-оолович Ондар боду—Тываның хоочун малчыннарының бирээзи, «Октябрь Революциязы» орденниң болгаш үш медальдың әдилекчизи. Кадайы Оргаан— малчыныың бүзүреддиг дузалакчызы, сес уругнуң иези. Ажуглары, үстүнде чугаалааным Саяна биле сестги дооскан Бористең өскези. Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында өгбүлелиг чурттап, чонунга болгаш Төрээн чуртунга бараан болуп чоруурлар. Оларның аразында башкы-даа, садыгжыдаа, механизатор-даа бар. Дегерези ажыл-ишчи кижилер апарган.

Бадыжык Сарыг-ооловичиниң ажыл-ишчи чедишкиннерин айтырарымга, дөрде аптара иштиңден бичии блокнот үштүп эккелди. Чыл бүрүде бүгү көргүзүглерин ында бижип каап болду. Малчынның чугаазынга дүүштүр бодап орарымга, оон әрткен оруу сагыжымга чуруттунуп келди.

1954 чыл. Чайның башкы айы. Оон хой кадарып әгелээн үези ол. Ынчан колхозтуң 700 баш хураганын хүлээп алгаш, кажаа-хорааның багайындан, оът-сигенниң хирелиинден болгаш арга-дуржулга чогундан кышты түреп ашкан. «Бо-даа болбаан ажыл-дыр. Иниттиниң малын мынчаар кырарының орнунга, тараа тарып, бажың тудуп чорза, арын-нүүр арыг болур эвес ыйнаан?» деп бодалдар-даа башка киргилээр. «Баштайгы бергелерге дүжүп бериптериң ол-ла бе? Арыннүүрүңнүң арыы ол бе?» деп бодалдар аңаа удурланган.

Оларның чогум кайызының тиилээнин тайылбырлаан херекчок.

Чавылдак көгү-биле артар эвес, чай кыш солчуп-ла турган. Чаа амыдыралдың шапкынынга хуу чедишкиннер эскертинместээн. Бөгүнгү чедиишкин даарта — иниттиниң, даартагызы база-ла ол черинге турбас. Чүгле шаңнал-мактал, чазактың хавыязы оларның хөреңзии апарган. Шнчангаш 1969 чылда чүс хойга онааштыр 121 хураганны, бир башка онааштыр 2 килограмм 700 грамм дүк алгаш, ол менээргенмээн. Чүге дээрге, бо көргүзүг удавас бүгү малчыннарныы болу бээр дээрзин Бадыжык Сарыг-оолович билир. Ол боду улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сескн бөш чыл планын ажыр күүсеткеш, оон сөөлгү чылында торүүр 335 хойдан 418 хураганны өстүрүп алган болгаш бир хойга онааштыр 4 килограмм 292 грамм дүктү кыргаан.

Чедишкин кымга-даа боду моорлап келбес деп чүве билдингир. Ону коммунист Ондарның ажыл-ижи бадыткап турар. Оон бир онза шынары — тос чыл дургузунда совхозтан шымчым сиген ап көрбээни. Шанчыг-Үжүнүң Хадыңныг-Чоога аксын чылда ол каш-даа катап суггарар. Оон ол 250 центнерден эвээш эвес сигенни кезип ап турар. Оон Даштыг-Кожагарда кыштаа база багай эвес. Чай-хос кадында септеп-селип-ле турарга, ындыг болбастың аргазы чок. Ында бажыңының ороолдериниң чамдыызынга сакманщиктер-даа чурттап болур.

— Бо чылдың баштайгы чартыында чарыш салган эжимни аштым. Ынчалза-даа ССР Эвилелиниң тургустунганының байырлалынга чедир мени соонга кааптары-даа магатчок. Ажыл бачым — деп, «Улуг-Хая» совхозтуң хоочун малчыны чугаалап ор. Оон оозу-даа чөп: уйгу-дүжү безин мал-биле холбашкан кижиниң сеткили кайын оожургаар деп. Ам оон қоданында 366 хураганныг 324 хой тайганың серии оъдунга семирип турар.

«Эки аътка әә хөй, эки кижээ аш хөй» диижири шын. Коммунист Б. Ондарның өөнге Сахалинден келген генералдың душкени, Мексиканың төлээлериниң киргени, Москва әртемденииниң чугаалашканы болгаш чер-чурттуң үнген-кирген чонунуң үзүлбези оон хереңизи ол. Чону-биле ол хире харыызаалыг кижиниң район Советиниң депутады болуп чоруурун-даа чөп. Чыл әгезинден бээр соңгукчулары-биле ол үш катап ужуражып, бодунуң отчёдун берген болгаш оларның ылаан хөй чагыгларын күүсеткен. Ол көдээ Советтиң депутадынга үш катап соңгускаш, база-ла кызымак ажылдап турган.

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр чартык чүс чыл ою—бо юбилейлиг чылда Бадыжыктың адазы Сарыг-оолдуң Өөктүң Кара-Ыяшка болган улуг хуралга киришкенин демдеглээри солуп. Ондар боду Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга дузаламчы кылдыр мал-маганны болгаш акша-төгеринкти Совет Эвилелиниге берип чораан. Моон алгаш көөрге, ол угундан-на Совет чазакка чоок турган. Шнчангаш ССРЭ-ниң байырлалынга бараалгаткан социалистиг чарышка оон идепкейлиг киржирин, республика Наадымынга күш-ажылчы болгаш амы-хуу чедишкиннер ужуражырын күзевес аргам чок.

ЧУРУКТА: хоочун малчын Б. Ондар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.
Авторнуң фотозу.

Бедик көргүзүглүг малчын

Ондар Сочугашович Дамыөвнүң чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап турганынга чаңгыс чер чурттугларын өөрүп, колхоз баштаар чөн үнелеп, демдеглеп келген. Малчын бо чылын төрүүр 100 хой-дан 96 куруганны алын. Тосну беш чылдың ийиги чылында ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тарасадып, бир хойдан-на 2,5 кг шиту Төрээн чуртка бээрин хүлээнген.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленинниң аттыг колхозунуң төп кыргылда пунитузунга чоокта чаа О. Дамы-Хөө малдаан хоюн эккеп кыргыткан. Ол хой бүрүзүнден 2810 грамм дүктү ап, дүк талазы-биле бо хүнге чедир колхозта бедик көргүзүглүг болуп шылгараан.

Ондар Дамы-Хөөнүң ажаалгазында хойлары бо хүннерде Адар-Төштүң чум оъттуг серии чайлаанда чеде берген, одараап эгелээн.

Бо ажыл-агый чылында ленинчилер күрүнеге 31 тонна дүк дужаар планныг. Колхоз кыргылдаже киргенден бээр ай чедип турар. Төп кыргылда пунитузунга электрилиг 24 хачы болгаш хол-биле кыргыыр 9 ниижи доктаамал ажылдап келген.

Кыргылда эгелээнден бээр 9100 ажыг хойну кыргаан, бир башка онааштыр 1960 грамм дүктү алган.

Кыргыычы Ондар Даяннаанның ажылдап турар агрегадының чанында «Мурнакчы кыргыычы» деп, колхоз баштаар чериниң кыргыкчылар аразынга шилчип чоруур кызыл тумчугажы кимсинип турар. Кыргылда эгелээнден бээр чарыштың түңнелин 5 удаа үндүрген. Оон кайызында-даа О. Даяннаа бирги черни эгледи, түңнел үнген санында 10 рубльдеп шаңнадып келген.

Ленинчилер июнь 23-не чедир күрүнеге 13 тонна эки шынарлыг дүктү дужааган.

О. АРАҢЧАА.

Төрээн чурттуң ховуларында

● **КИЕВ.** Украинаның тараажылары чаа дүжүттүң ажаап алыышкынын улам калбартнан. Арбайны болгаш чочак-тараяны мурнуу база төп зонада, Донбасста болгаш Днепр чөвгунда кестирип турар. Киев болгаш Черкасск областарның чер ажылдыглары тарааны бышкаанаар кезерин эгелей берген. Эрте быжар культураларны 800 муң гектардан ажаап алган.

● **БАРНАУЛ.** Алтайның механизаторлары ажаап алыышкынга кирзе чогуур он муңгу комбайнны септеп доосиан. Ажаап алыышкынга хаара туттунар бүгү техниканың үштүң ийи кезии белеп турарының шугумунда чысиаттынган. Крайның 20 районнарының колхозтары болгаш совхозтары дүжүт ажаап алырынга белеп.

Дыка хөй комбайннарда бедик сыптыг, сырый болгаш ушнан тараавар кезеринге элтиг ийи дакпыр бистерии тургускан.

● **ДУШАНБЕ.** Таджикистанның ногаажылары хайныышкынныг ажылдап эгелээн. Республиканың мурнуу үүгүнде районнарның колхозтары болгаш совхозтары ногааларны массалыы-биле ажаап алырынче кирген. Хоорайларның магазиннеринче огурецтер, помидорлар, перецтер, мориовьтар үзүктел чок иээп турар.

Бо чылын Таджикистанның ногаажылары күрүнеге 100 муң тонна ажыг ногааларны дужаарын хүлээнген. Бо дээрге эрткен чылгызындан 10 муң тонна хөй.

● **АШХАБАД.** Туркменияның механизаторлары хөвеңниң одуругаар аразын дөрт дугаар ажылдап кылырынче кирипмен. Оон-биле кады ийиги суггарылганы база чорудуп турар. Азоттуг чемишчидилгелерни четчири-биле төп турар.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

КАТТЫЖЫЫШКЫННАР, БҮДҮРҮЛГЕНИ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ОЛАРНЫҢ РОЛЮ

Экономика темазы

СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгаларында бүдүрүлге каттыжыышкынарын тургузуп турган, бүдүрүлгениң организастыг структуразын болгаш эргелеп башкарылгазын улам сайзырангайзындырымча кичээнгейни күштелдирген.

Сайзырангай социализминиң экономиказы дээрге, улуг бүдүрүлгениң болгаш улус ажыл-агыйының структуразында улуг звеноларның экономиказы болур. Ол экономика эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин калбаа-биле ажыглаар арганы хандырып турар. Ындыг структуражке шилчилгени анаа-ла бир организастыг чаартылга кыадыр көрүп болбас. Ол дээрге, В. И. Ленининиң эргежок чугула деп санап чорааны бүдүрүлге нинтилештирилгезининиң база бир хевири болур. Нинтилештирилгениң боттуг үндезини — бүдүркүү күштерниң хөгжүдезинде боон турар. Ук хөгжүлде тус-тус заводтарга бүдүрүлгени чүгле концентрастаарынга эвес, харын улуг бүдүрүлге комплекстерин, тургузарынга чедиреп келир. Ындыг комплекстерге девискээр талазыбиле аңгы-аңгы черде турар заводтар чаңгыс техник-экономиктиг харылзаалыг апаар.

* * *

Ындыг бүдүрүлге комплекстериниң ийи хевири бар.

Бирги хевир. Элээн хөй заводтар кандыг-бир продукцияны азы дөмейлешкек продукцияларның кайы-бир кезээн белеткеп үндүрүп турар машина-техниканың, чаңгыс аай системаның, чаңгыс аай технологтуг чорудулганың кезектери апаарлар. Ол заводтар, АвтоЗИЛ каттыжыышкынының филиалдары заводтар ышкаш, бүдүрүп үндүрөр кол продукцияның тургустунар кезектерин кылыр ийикпе, азы металлургия, химия, пөс-таавы комбинаттарының заводтары ышкаш төп черден чиг-этти алгаш, хөй-хөй хевириниң продуктуларын бүдүрүп турарлар.

Бо хевирлиг бүдүрүлге комплекстери дээрге, хөй заводтарның чаңгыс аай системазы болуп турар, ынчангаш ук заводтарның кайы бирээзи өскелери чокка, өскелери кайы бири чокка ажыдап, амыдырап шыдавас тудуш харылзаалыг. Заводтарның ындыг хевирлиг ажыктыг системазы чүгле чаа бүдүрүлгелерни тутканының күселиби-биле эвес, а эргилерин чаартканындан база тургустунун турар.

Ийиги хевир. Бо дээрге дөмейлешкен продуктуларны бүдүрериниг тускайжыттынган кайы бир адырның заводтарының комплексизи-дир. Оон чижээнге үлетпүрүнүң шак, подшипниктер, дугуйлар болгаш өске-даа чаңгыс аай хевирлиг продуктуларны бүдүрүп турар адырларының заводтарын көргүзүп болур. Ук заводтарның бүдүрүлге нинтилештирилгези оларның ажыглап турар техниказының, бүдүрүлге чорудулгазының болгаш кылып турар продукциязының чаңгыс аай, дөмейлешкек чоруу-биле тайылбырлаттынар.

Заводтарның чаңгыс аай комплекстер кылдыр хөгжүп турары чүгле оларны эргелеп башкарарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар эвес, харын моон мурнунда тус-тус заводтарның кылып турган чүүлдерин, бүдүрүлге чорудулгазын төпчүдеринге ажыктыг болуп турар. Оон уламыдан бүдүрүлге каттыжыышкынары тургустунуп турар.

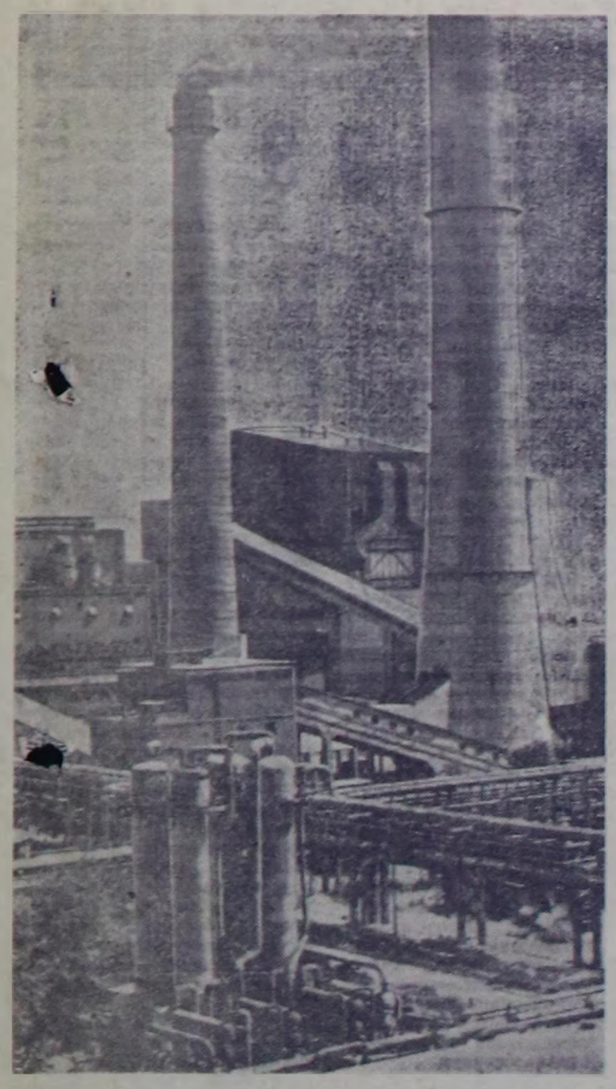
Төпчүдүлгеге кол болгаш дузалал ажылдар, әртем шинчилелдери, төлевилел болгаш чаа аргаларны, технологтуг чорудулгаларны хынап көөрү, капитал тудугпу организастаары хаара туттуна бээр. Оон аңгыда эргелеп башкарылга болгаш ажыл-агый (нинтилел хереглелин өөренип көөрү, перспективтиг болгаш агар планнаашкын, хандырылга болгаш продукция сайгарары, учёт-отчёт, керээлер чарары болгаш оон-даа өске) айтырыгларын эртем ёзугу-биле шиитпирлээр арга тургузар. Ол бүгүнүң түңнелинде күш-ажылдың бүдүркүлүү бедиир, продукцияның шынары экижиир болгаш бүдүрүлгенин ажыктыг чоруу чедип алдынар.

Заводтарның мындыг янзылыг чаңгыс-аай комплекстери, каттыжыышкыннары тургустунуп келге тус-тус заводтар болгаш фабрикалар мурнунда турганы ышкаш бот башкарлыр бүдүрүлге эргезин чидирерлер.

Ынчангаш социалистиг улус ажыл-агыйының кол звенозу мурнунда фабрика, завод турган болза, ам бүдүрүлге каттыжыышкыннары болур. Ол каттыжыышкынарны комбинаттар деп адап болур.

Адырлар аайы-биле тургустунган комплекстериниң кол сорулгазы болза, нинтилелдиң кандыг бир үүлге негелдезин хандырары болур. Ол каттыжыышкынарның бүдүрүлгелери экономика талазы-биле бот-тускайлан чоруун хевээр арттырар болгаш бүдүрүлге төпчүдүлгези тодаргай байдалдарга хемаарыштыр боттанар. Оларның структуразы комбинаттарга бодаарга нарын. Завод бүрүзүнүң бот-орулга-чарылгазын нинти каттыжыышкынның бот-орулга-чарылгазы-биле холбаары негеттинип турар.

Амгы үезе ажылдап турар каттыжыышкынарда бүдүрүлгенин ажыктыг чоруу бедик. Ленинградтың оптика-механиктиг каттыжыышкыны (ЛОМО), «Светлана» (Ленинград), АвтоЗИЛ,

Болгар экономиканың дүрген хөгжүл турар адырларының бирээзи болза эм кылыр үлетпүр болуп турар. Күрүненің эм кылыр «Фармахим» дээр каттыжылышкыны 15 заводтуг. Ол бодунуң продукциязын делегейниң 60 чүртүнче үндүр садыглап турар. Оларның аразында ССРЭ, ГДР, Венгрия, Польша, Чехословакия, Югославия база бар. Эмерииң муң ажыг хевирлерин ол каттыжылышкын бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Фармахимниң» Пловдивте заводунуң ниити хевири.

(Централфото — СЭТА).

делегей бо хүннерде

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ ЧУГУЛА БОЛУУШКУННАРЫНДАН

ССРЭ — КУБА: АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ БУЗУЛБАС

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаавың Премьер-Министри Фидель Кастронуң Совет Эвилелинде албан ужурунда найыралдыг аян-чоруун бүгү делегейде политиктиг улуг ужур-дузалыг болуушкун деп көрүп турар. Кубадан хүнүлүг аалчының ССРЭ-де аян-чоруун калбаа-биле таймылбырлап, биживишаан, даштыкы парлалга эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Фидель Кастронуң чугааларынче онза кичээнгей салып, ийи чүрттүн коммунистиг партияларының чаңгыс эвинин бижын, совет болгаш куба улусту харылзаштырып турар найыралдың болгаш ады-дуңма чоруктуң бүзүдбазын айтып турар.

Кубага революстуг эрге-чагырганың тургустунганы баштайгы хүннерден эгелээш-ле ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттары-биле эп-найыралды оон тударынга шаптыктаарын оралдажып турган империалистиг бөлүктер безин ол херек кырында боттуг түүлдү хүлээп көөр ужурга таваржып турарлар. ССРЭ бодунуң бүгү күүшындалы-биле Кубаны деткиир дээрзин совет удуртукчулар болгаш Л. И. Брежнев боду безин Фидель Кастрога бүзүреткенин АКШ-тың, а ол ышкаш Барыын Европанын дыка хөй күрүнелериниң солуннары онзалап демдеглээн.

Хоспалга ортулуунуң хамаарышпас чоруун Совет болгаш социалистиг лагерьнин өскедээ чүрттары магадылап турарын даштыкы солуннар бижип турар.

Кубаның дайзыннарының социалистиг лагерьден оны башкаландырар дээр оралдажышкынынары буурап дүшкен. «Социалистиг Куба часкаанзыравас, ол социализминиң делегей системазының чарылбас түдүг кезээ боюп турар. Оон делегейде туруштары, оон эрге-ажыктары болгаш аймыл чок чоруу чүгле Кубаның Компартиязының бижыг политиказы-биле болгаш оон революстуг улузунуң маадырааш чоруу-биле эвес, харын-даа ССРЭ-ниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттарының деткимчези-биле болгаш политиктиг туружу-биле идегелдиг магадылаттынган» — деп, Фидель Кастронуң алдары дээш тургускан дүштеки шайлалгага Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Совет-куба талаларның харылзаазының болгаш кады ажылдажылгазының-даа салдар чедирбейн турар ыңдыг адырлары ам шүүт чок болган деп болур. Ыңдыг кады ажылдажылга чыл келген түдүм улам күштелип турар. Хамыктың мурнунда политиктиг болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле харылзааларның эки үретүннелерин, садыг-экономика болгаш эртем-техниктиг, культурлуг харылзааларга калбак кады ажылдажылганы демдеглээр ужурлуг. Чижээ, 1960 чылда ССРЭ биле Кубаның аразынга бараан саарылгазы 160 миллион рубль турган болза, ол амгы үеде чылда-ла бир миллиард рубль ажыр турар апарган. Сөөлгү он чылда ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Кубада 170 хире үлетпүр бүдүрүлге черлерин түткан азы тааргаан.

Марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң бузулбас чоруунга даянмышаан, совет-куба найырал ийи чүрттүң эрге-ажыктарынга, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының, бүгү-ниитининиң тайбыңын быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан боюп турар.

ЭМНЕТТИНМЕС ААРЫГ

Июнь айның сөөлгү он хонуунуң дүргүзүүнде акша кризизи Барыын чүкке база катап улгадып, капиталистиг чүрттарны бо талазы-биле дыка бергедээшкинге таварыштырып эгелээн.

Эрткен чылын долларның кризизининң үржүүнден болган ыңдыг болуушкун түңнелинде Каттыжылган Штаттарны болгаш өске-даа улуг-улуг капиталистиг чүрттарны дүргеп хемчег алырынче албадапкан: ынчан олар Вашингтонга долларның өртек-үнезинин 8 хуу кудуладырының болгаш өске-даа чүрттарның акшазының денелин өскертир дугайында дугуржулга кылыр ужурга таварышкан. Ынчалза-даа ол хемчег түр үеде оожургалды болдурган.

Ынчаарга амгы үеним акша кризизин англи фунт стерлингтиң херек кырында өртек-үнезинин кудулааны болдурган. Англияның экономика талазы-биле аар-берге байдалының үржүүндан фунт стерлингтиң өртек-үнезинин кудулаашкыны Барыын чүктүн бүгү акша системазының, хамыктың мурнунда америк долларның быжыг түрүш чок, куду үнелиниң херек кырында коргускен.

«Фунт стерлингтиң таварышкан балыглаимышкыны долларның хөөчүн харының келереп турарын илдеткен» — деп, «Франс-суар» солун айыткан. Фунт-акшаның үнезинин 5 хуу чедир кудулаан чоруу Вашингтонга ат салган дугуржулга ёзугаар чөпшээреп турар эң куду деңнелге чедир долларның үнезинин баларын база болдурган.

Лондоннуң акша кризизинге холбаштыр шиитпирин Барыын Европанын акша рыноктарында дүвүрээшкинни база болдурган: итали лираның үнези кудулап эгелээн, Данияның крона-акшазы, Голландияның гульдени боттарының үнезин база чидиреринге чедип турар апарган.

Барыын чүктүн улуг-улуг капиталистиг чүрттарының сан-хөө системазында үргүлчү боюп турар кризис дээрге долларның эмнеттиннес аарының үржүүндан болгаш хамыктың мурнунда АКШ-тың дайын белеткелиниге деңнин улуг чарыгдаларындан боюп турар.

ИРАККА ДЕТКИМЧЕ

Нефть экспортёрларының (ОПЕК) чүрттарының организациязының конференциязы Венага боюп эрткен. Ында Ирак, Ливия, Алжир, Венесуэла, Саул Аравиязы болгаш өске-даа элээн каш күрүнелер кирип турары билдингир. «Ирак петролеум компани» (ИПК) дээр нефть бүдүрүлгезин күрүненин болдуруп хавырар дугайында шиитпирлээн Ираклы Барыын чүктүн нефть монополиялларының кызыкыяр дээн оралдажышкынары-биле холбашкан айтырыгларны ол конференциягa чугаалажып корген. Венага ужуражышкынның киржикчилери ОПЕК-тин чоокта чаа Бейрутка болган 28-ки конференциязының шиитпирин чүүлдүтсүнүшаан. Ирактың чазаанын ИПК-ни хавырар дугайында хемчээн деткиир дугайында медеглээннер.

Делегейниң нефть монополиялары Ирактың нефть байлаан холгаарлап, оорлааршының таарымчалыг системазын хевээр арттырар дээш бар-ла аргаларны ажыглаан болгаш бууразашкынга таварышкан. Ынчангаш ИПК-ни хавырганы «ужур-дүрүм чок чоруктур» деп хоп-мегени тарадып, Ирактан оон хавырганы ИПК-ның бүгү эт-хөреңгизинин «өртек-үнезин шыны-биле төлээрин» негээн. Ынчалза-да Ирак Барыын чүктүн «нефть хаанарының» ол негеглезин хүлээп албаан. ОПЕК-тиң Венага болган конференциязының киржикчилери бо айтырыг талазы-биле Ирактың чазаанын туружун деткээн болгаш монополиялларының негеглезинге удур боттарының талазындан түскай негеглени база салганнар. Ынчангаш ИПК-ниң эзлери — америк, англи болгаш Барыын чүктүн өске-даа монополиялары дыка хөй чылларның дургузунда Ирактың нефть байлактарының хөй-хөй орулгаларын холгаарлап келгенин барымдаалаар ужурлуг апарган. Ынаа монополиялларның акша ыңгамнырларынче Ирактың бир тонна нефтизинден будурген продуктулары дөш төлээн 65 долларның 55-жи кирип турганы билдингир.

Бодунуң нефть байлаанын долу эргелиг ээзи болурунче чүткүл Иракта болган Сирияда улам тодаргайы-биле илереп турар болгаш ыңдыг чүткүл нефть-биле байлак өскедээ чүрттарда база күштелип турар апарган.

АГРЕССОР ООЖУРГАВАЙН ТУРАР

Израиль агрессорлар Чөөк-ку Чоон чүкте байлалы удаа дүшкүүредип турар. Олар сөөлгү неделяда ливан деңиск-көөрлерже барык хүнүн-не шаап халдаашкыннарны кылып, хамааты чонуң аразынга өлүм-чидимни болдуруп турар. Оларның ыңдыг араатанныг үүлгедиишкиннери бүгү делегейде килеңзээшкиниг удурланмышкынны болдуруп турар. Каттыжылган Нациялар Организациязының Аймыл чок чорук Чөвүдели Израильдың ыңдыг үүлгедиишкиннерин бүрүү шаап көрген. Ыңдыг агресссчи үүлгедиишкиннерни кылырындан ойталаарын Израильдың дөрту-биле ыңгырган шиитпирин Тель-Авивтиң күүсетпейн турарынга хаңмыы-биле таарзынмайн турарын Аймыл чок чорук Чөвүдели илереткен. Сөөлгү дөрт чыл дургузунда Аймыл чок чорук Чөвүдели Ливанче Израильдың халдаашкыннарын бүрүү шаап көрген резолюциязы моон-биле алды удаа хүлээп ап турарын сагындырары база чугула.

ҚНО-нуң шиитпирин күүсединиң тайбыңның болгаш аймыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүгжүр болгаш Чөөкку Чоон чүктүн душкүүредиг байдалын чавырыдырарынга идиглиг болур ийик. Ынчалзада ол бүгүнү Тель-Авивтиң дайынзырактары тоон корбейн турар.

Израильдың дайынчырак чагырыкчылары ливан девиск-көөрлерже боттарының араатанныг халдаашкыннарын палестин партизаннарның шимчээшкинин болдурбас база «бодунуң кызыгаарларының аймыл чок чоруун хандырар» дээр хоозун чулчуругушкуннар-биле чаап, аңаа чылдагаанныг дөрт-бештеп самолёттарын, вертолёттарын, танктарын, артиллериязын, ракеталарын ажыглаан. Ол ышкаш чамдык ара чүрттарда боюп турар социал-экономиктиг чөрүмнүктиг шимчээшкиннерни база сөөлдүрүп олар база оралдажып турар. Адактың сөөлүнде, Израиль болза бодунуң ажелекчи чүткүүдеринге таарымчалыг байдалды Чөөкку Чоон чүкке тургузар сорулганы салып турар. Синай чартык ортулукта шериг суурларны болгаш камгалалдыг черлерин дүвү даллап-биле тудуп турары ол дугайын бадыткап турар.

Делегейниң хөй-ивилиг Израильдың бодунуң ажелекчи күрүмелерже чөпсектиг халдаашкыннарын сөөлдүрүп шиитпирлин-биле негевиннээн, арабтарның шыңныг негеглезин күүседирин: 1967 чылдың июнь 22-деги ҚНО-нуң Аймыл чок чорук Чөвүделиниң резолюциязын ёзугаар агрессорнуң аг-шөрлерин эжелеткен араб девиссөөрлерден үндүрерин негеп турар. Ол негеглелерин күүседирин— Чөөкку Чоон чүкке тайбыңны тургузарының үндезини боюп турар.

Н. ЧИГИРЬ,
В. СЕРОВ,
Ю. КОРНИЛОВ,
А. МЕЛИКЯН,

(СЭТА).

Социалистиг чүрттардан медээлер

● БЕРЛИН. Карл-Маркс-Штадт хоорайда Фриц Геккерт аттыг комбинаттың кол заводунуң ажылчыннары 1961 чылдан бээр Совет Эвилелинче 3 муң ажыг янзыбүрү станоктарны кылып чоруткан. Герман-совет найырал ниитилелиниң 25 чыл оюнуң хүнүнде ол коллектив Совет Эвилелинче 3350-ги станокту чоруткан.

Ол болуушкунга турасиааган митинг заводка боюган. Ажылчыннар Совет Эвилелинің чагыым эки шынарлыг, чогуур хуусаазында кылырын бүзүреткен.

● ПРАГА. 1970 чылга бодаарга Чехословакияга кан бүдүрери 1975 чылда 30 хуу өзер. Продукциянның кол өзүлдезин чаа бүдүрүлгелер тудары-биле эвес, а ам ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты кылып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, чедип алыр.

Улус ажыл-агыйында көрдүнген планны ёзугаар сөөлгү ийи чылда чаа, бедик бүдүрүкчүлүг дериг-херекселдерни Кладно хоорайда металлургия заводтарында, Витковицкийниң К. Готвальд аттыг металлургия комбинадында, а ол ышкаш Тршинецкииың Улуг Октябрь аттыг металлургия заводунда тургускан.

● СОФИЯ. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидер дээш социалистиг чарыш Болгарияда калбарган. Дыка хөй оруттарның үлетпүр бүдүрүлгелери алдыгы бөш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының планын хуусаа бетинде күүсетиннин рапорттап турар.

Ловеч хоорайның бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 27 хууга өскен боюп турар. Великотырновск округтуң бүдүрүлгелери чартык чыл планындан ажыр 277 миллион лев акшаның продукциязын бүдүрген. Олар ай планындан ажыр ам-даа 8 миллион лев акшаның продукциязын бүдүрерин хүлээнген.

● БУДАПЕШТ. Чепельдиң металлургия болгаш машина тудуг комбинадының коллективи күш-ажылчы чедимишкиннерлиг ажылдап турар. Бо чылдың баштайгы чартыында ол бүдүрүлгениң кылган продукциязының хемчээли эртнен чылдың ол-ла үезинден 4,4 хуу хөй болган.

Кызыл Чепельдиң ажылчыннары даштыкыже үндүр садар барааннарны планда көрдүнгенинден 30 миллион форинт хөйну кылган.

● ВАРШАВА. Бо беш чылда Варшавага национал библиотеканың бажыңын тудуп доозар. Ном шыгжамыры 5 миллион томга көвүдээр. Ол болза чаа дериг-херекселдер тургускан библиотека болур.

Польшаның национал библиотеказының фондузу 3 миллион том номнуг, аңаа чыл санында-ла 110 муң чаа ном немежип турар. Чүгле бо чылын безин 44 муң ном немешкен.

● УЛАН-БАТОР. Социалистиг чүрттарның Кадык камгалал министрлериниң 13-кү чөвүлел хуралы аңаа доозуулган. Оон киржинчилери кадзз чонуң медицина-санитария хандырылгазының айтырыгларын чугаалашкан, бо талазы-биле амыдының дүржүлгазын солушкан, кадзз чонуң медицина-санитария талазы-биле моон соңгааргы хандырылгазының сорулгаларын тодаратқан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, КУДР-нуң, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң, Чехословакияның төлээлечилери киришкен.

● ГАВАНА. Сугга ишкири 750 тонна «Мороборо» деп рефрижераторну тудуп доозкан. Ол болза Кубаның судно тудар черлеринге кандан дүмээлээп кылган үшкү судно болур.

Сөөлгү чылдарда балык тудар судноларны кылыры нуба экономиканың сайзырап турар адыры апарган. Кубаның судно кылыр черлеринге чыл санында-ла 50—60 бичии болгаш ортумак судноларны тудуп турар. Судно кылыр улуг бүдүрүлгелерни Гаванада, Нузвитаста, Мансанильода кылган.

Кариб далайның эриинде үлетпүр төөг болгаш порт болуп турар Сьенфуэгос хоорайның судно кылыр черин чаартып, калбартыр амыы улам калбарган. Аңаа балыкчы судноларга доктаар черни, соодунчуну, демир-орук четкилерин болгаш 1500 квартираныг ажылчын суурну тудар. Судноларны кылыр бүдүрүлгелерге ажылдаар национал кадрларны белетизэринге Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чүрттар улуг дузаламчыны чедирип турар.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Дугуржулгага ат салган

ДЕЛИ. ИЮЛЬ 3 (СЭТА). Индияның сөөлгү талазында Симла хоорайга Индияның болгаш Пакистанның аразында болуп турган чугаалажышкыннар доозуулган. Индияның Премьер-министри Индира Ганди болгаш Пакистанның президентизи З. А. Бхутто олар чугаалажышкыннар үезинде чедип алдынган дугуржулгага июль 2-ниң хүнүнде ат салган. «Индостанга үр үеним тайбыңын чедип алырынга улуг базым ныдыынган» деп бо документиге хамаарыштыр Индияның ПТИ агентилели медеглээн.

Делгелгеге киржир

БОНН. Июль айда Москвага ажыттынар делегейниң «Электро-72» деп делгелгези ГФР-ниң садыг-үлетпүр болуктеринге улуг сонуургалды болдуруп турар. ГФР-ниң электротехника үлетпүрүнүң колкол концерннериниң ол делгелгеге киржир күзелдиг болуп турарын солуннар дыннадып турар. Москва делгелгезинге ГФР-ниң 76 фирмазы киржир болганын «Хандельсблат» деп солун бижээн.

Делгелгеге электротехника үлетпүрүнүң эң сөөлгү чедимишкиннерин делгээр чүве болганда аңаа киржип, бодунуң продукциязын көргүзери биске ажыктыг болур деп солуннар база бижип турар. Совет Эвилелиниң электротехника үлетпүрүнүң продукциязының дыка хөй хевирлериниң шынары эки болуп турарынга үнелелди парлалга берип турар. Ылаңгыя улуг күүүлүг генераторларны, электри-биле кан эвилдирер суугуларны, дүнзаалаашкын аппараттарын ГФР-ниң садыг-үлетпүр болуктери үнелеп турар.

Допчу медээлер

МАДРИД. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланышкынының чыскаалы Испаниянын Барселоне хоорайынга болган. Ол чыскаалга хоорайның чүс-чүс чүрттакчылары киришкен.

* * *

РИМ. «Монтэдисон» дээр концерниге хамаарыжыр Маргера (Венеция) химия заводунуң 500 ажылчынын ажылдан үнүргеп. Ол будүрүлгенин администрациязы ажылчыннарның ажыл соксадышкынын ыңдыг арга-биле базарын оралдажып турары ол.

Италияның химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилел организациязы аңаа ыңгыны удурланышкынны кылган.

АКШ. Американың Каттыжылган Штаттарының Пентагоннуң авантюристиг политиказының ужурунда улам карагадап турар ажылчы чоннары Индий-Кидатта хан төгүүнкүнүүр дайынны соксадырын улам ыңгыны негеп турар.

ЧУРУКТА: дайынга удур Вашингтонга болган митингилериниң бирээзиниң үезинде. «Вьетнамның хоорайларын үргедээр бомбалар будүрбейн, харын бистиң хоорайларывысты хөгжүдеринге акша-хөреңгини берилер» деп плакаттарда бижинген.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Большевичка» (Москва) дээн ышкаш улуг каттыжылышкыннар үр үеним дургузунда будүрүлгенин бедик темпизин ханмырып турарлар. Оларның составында кирип турар заводтарда будүрүлгенин ажыктыг чоруу өскелерлеп бедик.

Каттыжылышкыннарның ам-не ажыктыг түүлү чүдел дизе, эртемни будүрүлгеге чоокшуладырынга, эртем-техниктиг деңшилгени көгжүдеринге магалыг перспективаларны ажыдып турарында болур. Каттыжылышкыннарның составынга эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор болгаш өске-даа албан черлерин хаара тутканы будүрүлгенин келир үелеги көгжүдезин баш удур тодаратып алырынга болгаш чаа продуктуларны будүрүп үндүрериниң хуусаазын кызырарынга ажыктыг боюп турар. Чижээлээрге, Ленинградтың оптика-механиктиг каттыжылышкыны доктаамал чаартынып турар нарын болгаш хөй продукцияны будүрүп турар. Аңаа төлевилел болгаш эртем-шинчилел албан черлерин тургускан соонда чаа продукцияны шингээдип алырының хуусаазы 1,5—2 катап кызырылган.

Каттыжылышкыннарның моон ынайгы көгжүлдези чүрттүн эртем потенциалын калбаа-биле ажыглаар арганы тургузар. Амгы үеде бисте эртем ажылдакчыларының чүгле оннуң бир кезии будүрүлге кавызында хаара түттунган. А ынчаарга АКШ-та бүгү эртемденнериниң чартык кезии улуг-улуг компанияларда болгаш фирмаларда ажылдап турар.

Техниканың эң чаа дериг-херекселдерин база будүрүлге чорудулгазының деңшилгезин, аргаларын шингээдип алырынга комбинаттар болгаш каттыжылышкыннар таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Бүгү салбырларны кандыг-бир продукцияны, детальларны будүрериниг специализастаары, улуг эвес заводтарга шуушүрүлгө методтарын шингээдип алыры дээш оон-даа өске түүлдерни боттандырып турар. Чижээлээрге, «Большевичка» каттыжылышкынының фабрикаларын чиг-этти болгаш продукцияның түс-түс кезектерин будүрер кылдыр тускайлааны күш-ажылдың будүрүкчүлүүн оон мурнунда турганыңдан бедиткен, ыар ажылдарны чиигеткен.

Каттыжылышкыннар көгжүлдезиниң база бир ажыктыг чүүлү болза удуртулга-биле будүрүлгени улам ханы холбаштырып турары болур. Оон ачызында улус ажыл-агыйынга эргелеп башкарылганың деңнели бедип турар болгаш удуртулганы эртемге үнезиилеп боттандырар арга тургустунуп келген. Эргелеп башкарылганың функцияларын төпчүткени, бирээде, удуртулганың шынарын экижиткен, ийиде, эргелеп башкарылга аппаратынга чаңгыс хевирлиг ажыллы кылыр турган артык аппараттарны кызырган.

Ажыл-агыйның улуг звеноларының тынтып келгени адырларны эргелеп башкарарының структуразын чаартқан. Чоокка чедир нефть ажылдап кылыр үлетпүрге будүрүлгеден эгелээш министерствога чедир эргелеп башкарарының чадавы алды звенога чедир санаттынып турган. Үк үлетпүрге каттыжылышкыннар тургустунган соонда оларның саны үшке чедир кызырылган. Ам ында эргелеп башкарылганың схемазы ыңдыг ынзылыг апарган: будүрүлге азы комбинат — адырның (күрүненин, үлетпүрүнүн, бот-орулга-чарылганын) каттыжылышкының — министерство, АвтоЗИЛ, АвтоГАЗ, «Светлана» дээн ышкаш улуг каттыжылышкыннар министерстволарга дорт чагыртып турар.

Будүрүлге звеноларын · улгаттырганы хандырылга кавызынга материалдыг үнезиинин тургузарын болгаш аңаа эртем-техниктиг революцияны боттандырарынга таарымчалыг аргаларны тургузуп турар.

Каттыжылышкыннарның көгжүлдези болза экономиканы эргелеп башкарарынга демократтыг централизмни быжыглаарынга база планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазын ажыктыг боттандырарынга база-ла улуг идиин берген.

Каттыжылышкыннар бот-орулга-чарылганы көгжүдеринге улуг рольду ойнап турарлар. Ажылагый механизмин моон ынай улам сайзырангайындар төлээде планның көргүзүглерни баш удур таарыштыр дугуржуп алыры, өске будүрүлгелер-биле харылзаалларыны быжыглаары негеттинин турар. Ынчаарга чедик таварылгаларда бисте планның көргүзүглерни чаартыр, эде көөр түүлдер тургустунуп көөр. Ыңдыг таварылгаларда бот-орулга-чарылгалыг улуг комбинаттар болгаш каттыжылышкыннар ниити ажыл-агыйга карага болдурбайн, будүрүлге чорудулгазын оперативтиг эде организастап турарлар. А бичии будүрүлгелерге ыңдыг арга чок.

Улуг-улуг будүрүлге каттыжылышкыннары бистиң мурнувуста туруп турар социал-экономиктиг проблемаларны шиитпирлээринге көскү роль ду ойнап турарлар. Чижээлээрге, будүрүлгелерни чүрттүн девискээрине таарыштыр тургузары, түс чернин күш-ажыл күрлавырларын долузубиле ажыглаары, кадрларның мергежилин бедиери, аграр районнарны индустриализастаары амгы үеним инфраструктуразын (орук четкилин, амыдырал хандырылгазының системазын) калбартырын болгаш көлээ черлерни хоорайларның деңнелинге чедирер айтырыгны шиитпирлээринге каттыжылышкыннар, комбинаттар улуг рольду болуп турарлар.

* * *

Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айытканы болза: «Каттыжылышкыннарны болгаш комбинаттарны тургузарынче углаган курсту улам шиитпирлин-биле чорудар херек — олар кедизинде барып ниитилел будүрүлгезиниң бот-орулга-чарылгалыг кол звеналары апаарлар».

1971 чылга чедир бистиң чуртувустуң үлетпүрүнге 700 хире каттыжылышкыннар ажылдап турган. Олар үлетпүрүнүн бүгү продукциязының 10 хуузун будүрүп турганнар. Оон аңгыда күрүненин болгаш эртем-будүрүлге черлериниң шугуму-биле бот-орулга-чарылгалыг 175 каттыжылышкыннарны тургускан. Ынчалзакок чүрттүн экономиказының структуразында биче хемчээлдиг будүрүлгелериниң саны ам-даа хөй. Оларның чартыктан хөй кезии 200 хире ажылчынныг үүрмек будүрүлгелер болуп турар. Бо үүрмек будүрүлгелерни улуг каттыжылышкыннарже шилчидиптер болза, шиитпирлер будүрүлгезиниң ажыктыг чоруу улам бедиир.

В. СТАРОДУБРОВСКИЙ,
экономиканы эртемнериниң кандидады.

Бакунун Мурнуу-Совет шолде партия болгаш күрүнеэнин кайгамчыктыг ажылдакчызы, ССРЭ-нин Төп Күүсекчи Комитединин Даргаларының бирээзи чораан Нариман Наримановтуң тураскаалын ажыткан.

ЧУРУКТА: Н. Наримановтуң Бакуда тураскаалы.
Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң тургустунганының

50 чылынга уткуштур

Мирсаид МИРШАКАР,
Таджикистанның улустуң шүлүнчүзү

Ленинниң шериглери

(«Ленин Памирде» деп шүлүглелден)

Хорогага орус зинчи чурттап турган.
Ховар дирткен дузаргак зш дижир чүве.
Нодээ суурнуң кижилери аңаа келир
Хелези чок зинетиннер кайы новей.
Таджик дылга соглеп орда холумак чок.
Таалынчыг өткүт үнүп дыңнап хамас.
Келген чөп-даа навгелии шаңнап турган
Неди чоляу, аас-кежиин күзеп турган.
— Суурувусче дүмбей өйде чоруткан-дыр
Сувуравыс дилеп тур бис, харыылап кор.
Демисенге улуг хавыс чогум кымыл? —
Демин надар өңнүктерни айтып бер дээр.
Төре черле бузулбас дээш дарлаза-даа,
Төрелзинип, уткуп алыр кижилер бар
Оңу силер биляп алгар шиңе дигеш,
Орус зинчи онза чугаа бадырылган:
Хаан чазаан буза шапкан орустарны
Надыр Памир чуртуңарже кыйгырыңар.
Ындыг зевс! Делегейни диңмиреди
Ынак башкы Ленинни кыйгырыңар!
Түреңгилер челенгиижи — демиселчи
Түмө чоннуң хосталгаже чырыткызы
Шэн ол ниити бистерни чер кажан шагда
Сагыш ышнаш нагбас иймн, өңнүктөрим.
Надыр даглар аразындан шынаадыва
Хамык улус бөлүк-бөлүк шуужуп кирген.
Лениннің шериглерин дилээн улус
Иштин хемниң суу ышнаш чалгып үнген.
Хостуг хоорай — Ферганаже углаан уяыс
Коргуушкунга, аштаашкынга дүмүл бербейн,
Ажыг-шүжүт, кударалды, кулданыгны
Артынга ноап, өөрлежипкен чоруп турган.
Бедүүн улус келгеннерге байыр сөңнээп...
Бөрү ышнаш дайзынның ишти ирип,
Даштыкылар ок-чемээзэн хөлезилеп,
Дары ыжын база натап күзеп турган.
Кузум ышнаш карз сагыш хорээн долган
Кулданычы дайзынның олтуун чүү дээр.
Өскерлип боор оруктарже черзи салып,
Өндүр черни мээңни-дир деп меннип турган.
Кежин-чоляе орук тыпкан кижилерни
Кенен сеткил иегелеп-даа кайын шыдаар.
Дүмбей дүнден чырыктыва чүткүп орган
Түрлүг чонның күчү-күжү тиилеттирбес!
Көөруглер оруктарның дөгерезин дүке. хүндүс
Новей кижи таңнылыдаштың турувуткан
Дайзыннар шүргүп келзе шорузу-ла, когайы боор —
Дашна баштар хорумналыр. Боданыңар!
Шыйлаңнашкан конпажыктар даглар сана,
Шыны-биле орук көңгүс—кадыр-берттер
Хөй-хөй чылдар мурнунда-ла семтүп батнан
Көшкелериң истери-ле көстүп чыдар.
Туман булут думаалайын эштип алган
Туруг, кашпал Памир баяы дам-дум кестур.
Моңге доштар, хорум-хая натчы бээрге,
Мөге нуштуг омеан дег сагындырар.
Бойдустуң хөй моондактары каржы-даа бол,
Болат кең дег шериглерни хүлүп чадаан
Чонну дээштиң чыда, боону тутнан эрлер
Чоргаар сынны ынчаар артап, эртип алган.
Туруг, хая тиглеринге турумчаштың
Тулчуушкунга баш удур белеткенгеш,
Орус эрлер чадаг кыштап, үңгеп тургаш,
Онза дидим сончуп турган хүнкери бар.
Төрелзинген үлүзу дээш ол-ла эрлер
Төктүр канны харамнанмайн сончуп турда.
Кэйы-бирн амызындан чарлып чыда
Хэйыралыг Памир сынны куспактаан-даа...
Аны болгаш дүңмашны деп шынның сөзү—
Аас-кежик, өөрүшкүнүң байырлалы.
Чарлып болбас чурттагавыс, доңнаштырын,
Чаңгыланган, тараан өйнүң эгези ол!

Орузундан очулдурган Монгуш ДОРЖУ.

Арагачыларга кандыг-даа кээргел турбас

БҮГҮ НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Бистер совет кижилер кайгамчык чаагай уеде чурттап, ажылдап турар бис. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чонларның чаагай байдалының дугайында доктаамал сагыш салып турар. Кижиниң ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш оон бүгү талалыг болбаазыралынга, арга-иергежилин бодиярииге үе-так база четчир. Ынчалдаажок ону ынчаар ажыглаарынга эргинин артыпкызнарны, ылаңгыя арагалаашкын шаптыктап турар. Чогум-на ынчангаш бистин партиявыс арагалаашкынга удур шиитпирлиг демнеелди чорударынче бүгү хөй-ниитинин кичээнгейин угландырып турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчегер дугайында СЭКП ТК, ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелп чоокта чаа тускай доктаалдарны, РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумуу Чарлыкты үлээп алган. Ол чугула документилерни бүгү совет улус-биле бир домей бистин совхозтуң ажыл-шинчилери иэнг чүүлдүгүлүүшкүн-биле уткаан. Партком болгаш хөй-ниити организациялары ол доктаалдарны болгаш Чарлыкты чонга калбаа-биле танытырар хемчегерии ап турар. Совхозтуң ажыл-шинчилериниң анаа холбаштырган хуралдары Суг-Бажы суурга, Чиңге-Даргга, Чеди-Пашка, Чедер-Аксынга болгаш өске-даа черлерге болгулаан. Ол чугула документилерни танышкаш, ажылчы чонпар бүрүн долуу-биле чүүлдүгүлүүшкүн деткип турар болгаш арагачыларга болгаш алкоголиктерге кандыг-даа оршээл бербээс, каяда-даа оларга шыдажыр аргажок байдалды тургузар деп шиитпирлиг ооцун чугаалап турар.

РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумунуң Чарлыында—кудумчуларга, херим иттинге болгаш подъездилерге, стадионнарга, скверлерге, парктарга болгаш хөй-ниитиниң өске-даа черлериие арагалааны, а ол ышкаш кижиниң төлептиг чоруун болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун куду корүп, хөй-ниитиниң черлерииге зиянык көзүлгени дээш—харыысалга хүлээдирин айыткан. Чарлыктың бо пунктузунда хемчегерии алгаш көөрге-де чер-черде арагачыларның, чурум үрекчилериниң үүлгедип турар фактыларын хөойлу ёзугаар буруудадып, оларны адын алырының аргазын берип турар.

Бо чарлык ёзугаар буруудадып болзур арагачылар, чурум үрекчилери, ийи-чаңгыс кижилер бистин совхозка турган болгаш ам-даа бар болуп турар. Чижээлээрге, ажылагыйның кол инженери чораи В. Д. Доболов ажылдап, командировкалап чораан, хондур-дүндүр арагалай бээр. бир командировка үезинде биябее зиярик Кызылдан келгеш, совхоз конторазынга директорнуң кабинединге хураа болуп турда, аңаа арыв-нүүрүн оскунуп, эки-баык сөстер одиш турган. Кабинеттн хостап, чаныш чоруурун анда сүмелээрге-даа ол тоовааи. Ажылынга ол харыысалга чок болуп, парткомнуд, дирекция черинии чагыг-сүмезиидеи түшел кылбайн келгеш. Эш Доболовту бо бүгү буруузу дээш чоокта чаа партия кежигүүдеи үндүргеш, ажылындан дүжүрер ужурга тапарыпкан. Парткомнуң ол докталын СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бюрозу бадыпаан.

Ынчалзажок эш Доболов чамдык «таныш коружүнүү» дузаазы-биле оон соонда «Тес-Хем» совхозтуң кол инженериие ажылдай берген. Аңаа баргаш ол биеэги-де «командировкалаар» чаңы-биле Кызыл чораап чорук аайы-биле «Совет Тыва» совхозту тавармн, дедир чаиып бар чыткаш. озиртир арагалаи алгаш, бодуу чолаачылаш чораан машиназы-биле кады Көк-Тей паромунлан Каа-Хемче ажа халында бергеш, суура дүшкеи. Аиаа турган чоп оон машиназын болгаш бодун тын-мемди сугдан үштүп каан.

Моон мурнунда эш Доболов кажан арагалаар, прогулдаар чоруу дээш СЭКП-ниң Иркутск организациязының Ангарск парткомунга партия талазы-биле хемчег алдырып, учёт-карточказынга книр бяжитипшаан, донгуттурган турган. Ол черге арай эпчок-сувгаш. Тыва АССР-ниң Каа-Хем районунга ажылдай бергеш, оз донгулдазын дүжүртүп ап шыдавайн тургаида партиядан, ажылындан үндүртккеи.

Ол ышкаш совхозтуң ажылчыны О. Ч. Ооржак дээрзи бичии ажылдааш-ла, «кандыг-бир чугула херээм бар, акша-төгөриктеи аванespeca бижип берип көрүнер» деп янзы-бүрү негелде кылып, конторадан үнмеспеи туруп бээр баык чаныыг кижи боон тур. Ажылчыннар шалын алган үезинде магазиннер чанындан ыравастап, арага садып алган эзириктер кедеп туруп бээр. Оон түүнелиинде мында-мында азирээп ушкан. оон чалчык-шуугаан үндүрген сураа бола үнгүлээр. Чоокта чаа райкүүскомнуң иштики херектер органы биче хулиган херектерни дээш ону шиитпкеи-даа. Оон ол ам-даа чогуур түүнел үндүрүп албаан.

Чооду Болай-оол дээрзи база-ла ындыг. Ол «Бурунгаар» совхозка турган, орта ажылдавас, «арагалаар чоруу дээш ажылдан үндүртккеи. Чоокта чаа «Совет Тыва» совхозка «ажылдай» берген. Чооду Болай-оолдуң мурнуку ол-ла эрги «хоочугзу» ам-даа чятпазн. Өске-даа ындыг ийи-чаңгыс кижилер бар.

Партия болгаи чазактың үндүрүп турар доктаал шиитпирлерии совхозтуң партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары, дирекция черн болгаш кодээ Совет ажылчы чонларга калбаа-биле танышгырар, ол херекке бүгү хөй-ниитиниң, улусчу акт-тура дружинниктериниң эш-хуулүүн судтарының, хереэженнер, клуб, библиотека, садыг организацияларының болгаш бүгү активтин идепкейлиг киржилгеэин хандырарын чедип алыр ужурлуг.

Ажыл-агыйның удуртукчуларындан эгелээп, бригадирлерге, звено удуртукчуларынга, активке чедир участоктарның, цехтериниң залчегерии бригадирлерн, мастерлерге, начальниктери болгаш өскелии ажыл-агый удуртукчулары боттарының чагыргазында ажылдакчыларның бүдүрүлге черинге арага ижерии болдуруп, а оз ышкаш арагалаар кижилерни ажылдан үндүрериниң хемчегерии албае болза, оларга сагыпга-чүрүм таазы-биле харысалганы онаар, хоойлуда көрдүнген таварылгаларда кеземче харысалганы онаар—деп, РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумуунуң Чарлыында айыткавып боттандырары эргежок чугула.

Четпестерии көре-тура ону эдер хемчегерии чогуур өйүнде албае чорук кончуг четнес. Бүгү хөй-ниитиниң бүгжү-биле арагачыларга, тининң чурумун үрээрлерге ыыдажыр аргажок байдалды тургузар ужурлуг бис. Партияның XXIV съездиинин төөгүлүг шиитпираериии амыдырала боттандырарынга бүгү күштерни салыр, коллектив, ажыл-агый, бригада, сеур, аал бүрүзүиге үлетерлиг сагыпга-чүрүмиу тургузар хемчегерге ажыл-ишчи бүрүзү идепкейлиг киржир ужурлуг.

Я. ДОРЖУ,
«Совет Тыва» совхозтуң партком секретары.

Улам күштелдирер

Бистиң «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы, партия, профсоюзтар, комсомол комитеттери болгаш кодээ Совет органнын хоратыг артышкыны — арагалаар чорукка удур демиселди ниити күшбиле чорудуп турар. Ындыг хемчегерге хөй-ниити организацияларныың, улусчу дружинаның киржилгеэин база күштелдиргеи.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдиреринге холбашкан айтырыгны ниити хуралдарга чугаалажып, чон ортузунга лекцияларны, культура-массалыг ажылды калбартып турар. Бо чылдың эгезинден бээр совхоз төвүнге кудумчулар аайы-биле бот-тывынгыр уран чүүлдүг концертнерии организаастаан.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүнден аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазыи дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүнден аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазыи дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүнден аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазыи дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүнден аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазыи дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Х. МОНГУШ,
«Тиилелге» совхозта улусчу дружинаның командири.

Колхозчунуң сөзу

Бистиң колхозчуларывыстың хөй нурузгу күш-ажылга кайгамчык шүдүргеу, амыдырал-чурттагавызынга төлептиз кижилер. Ындыгларны он-оңу-биле адаа болур. Оларга колхозтуң үндезидекчилериниң бирээзи М. Себилбаевларның ов-бүлезин, ол ышкаш М. Шара-Хөө, М. Борбак, М. Дембаа, М. Кошкар-оол, Хойжу Алдын-кыс дээш оон-даа өске хөй-хөй эштерни, оларның ов-бүлезин хамаарыштырар алаар.

Ынчалзажок амыдырал-чурттагавга, ажыл-херекке бачыттыг салдарык чедирип турар эвин эртир арагалаашкынче сундугар ийи-чаңгыс кижилер база бар. Оларның үүлгеттес, хол дегбес чүвезинге чок боор-дур. Оон аңгыда медереймр арагалап алгаш, олар боттары база-ла халаптыг огал-ондакка таварышкылаар, хөй-ниитиниң херээнге улуг когаралды чедирер таварылгалар бар. Ындыг ийи-чаңгыс чижектер бистиң колхозка тургаиы чажыт эвес. В. Очур-оол, П. Доржу, О. Дембирел ышкаш кижилер мал кадарып турган үезинде арагалаар, ажылга харысалганың чидиргенинин түүнелиинде хөй малды чидирип, колхозка улуг когаралды таварыштырганнар.

Чамдык арагачылар ажылдап алган акша-шалыңнын үүгле арагалаашкынче өөрүшкеп, оон соонда ев-бүлезиниң-даа дүгайын шуут үттүптар. Оларның кижизиг овур-хевири шуут оскүндүрар. Ындыгларның дугайында чогуур өйүнде шиитпирлиг хемчегер ап, оларны шын орукче кирери бистиң чүгүлә сорулгавыс болур.

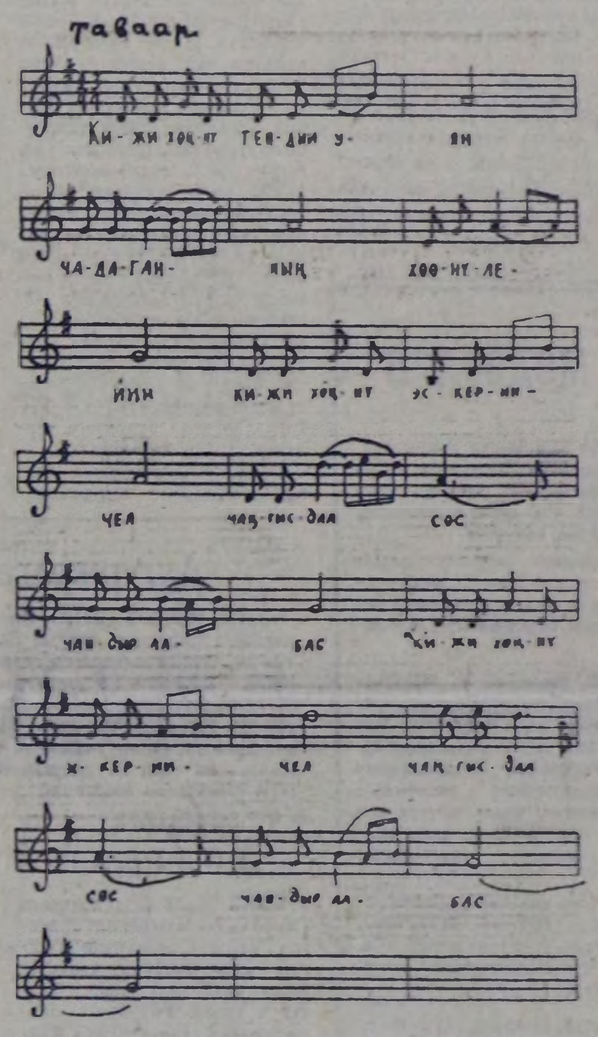
Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчегер дүгайында партияның болгаш чазактың хүлээп алган документилерин танышкаш, бүгү чон-биле бир дөмей бистиң «Искранын» колхозчулары бир үн-биле чүүлдүгүлүүп деткип турар. Оларда аймтымган хемчегерни күүседиринге олар идепкейлиг киржиринге чизинии турбас.

М. МАЖАА.
Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң колхозчузу.

КИЖИ ХӨҢНҮ

Сөзү Монгуш ОЧУР-ООЛДУУ. Аялгазы Сээн БҮРБЭЭНПП.

Таваар.

Кижи хөңну эскерликчел,
Чаданганың хөңну ышкаш,
Кижи хөңну эскерликчел,
Чаңгыс-даа сос чаңдыр албас

2 катап

Кижи хөңну аажок уян,
Чаңгыс сөстен баксырай бээр.
Кижи хөңну эттиңнинчел,
Чаңгыс сөстен часкарды бээр.
2 катап

Амыраида кижи хөңну
Аяс дээр дег сагындырар.
Мунгараанда кижи хөңну
Булут шуглаан бүргей дээр-ле.

2 катап

Кижилерге сөглээр сөгүү
Кинчэнгейлиг шилип ап чор.
Чаңгыс сөстен кижи хөңнү
Часкарды бээр, өөрүй бээр.
2 катап.

Спорт

КУБОК «ДИНАМОДА»

Баскетболга республиканың бирги черн дээш маргылдазы доозулган. Оон түүнелиинде ар улустан «Динамонуң» шилимдек командазы кыйга-даа уттурбайн бирги черни алган. республиканың спорт комитединин баскетболга шилчип чоруур кубогун чаалап алган. Ийигизии—«Спартак» ушкуун—«Урожайныг» бир дугаар командазы болоонер.

Хереэженнериниң аразынга болган спортчу демиселге Кызылдың шилиндек командазы бирги. «Урожайныг» № 1, 2 командалары ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Шаннаадыг черлерни алган командаларның ойнакчылары республиканың Министрлер Чөвүлелиинин чанында Күш-культура болгаш спорт комитединин мактал бижиктери, ортектиг белектер-биле шаннатканнар.

(Бистин корр.).

Хөм мячиктиң шаңналы

Республиканың школачыларының арасында «Хөм мячиктиң» шилээлы ноөң түүнел маргылдазы эрткен дыштамыр хүннерде найысылал Кызылдың «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Анаа зоналарга тилекчи болгаш командалар киришкеп.

11-ден 12 хар чедир назылыг ааныг футболистерии маргылдазынга Кызылдың школачыларының шилчиндек командазы шылгаран. Барыын-Хемчик биле Чоон-Хемчиктиң школачылары ийиги, үшкү черлерни алганнар.

13-тен 14 харга чедир солдарның ооруига Танды районнуң спортчулары маргылдага эки белеткеңнии корүзүп, кызыга-даа уттурбайн бирги черни бүүдүлдии-биле хоозан. Ийигизии—Барыын-Хемчиктиң школачылары, үшкүзүн — республика найысылалның школачыларының футболистери алган.

Ийи болукке бирги черни алган командалар ВЛКСМ обкомунуң шилчиир кубоктарыбиле, а оон ойнакчылары мактал бижиктер-биле шаннатканнар.

А. ОПЕРА.

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Сылдысчыгаш». Уругларга программа. 19.35—Уругларга фильм. «Эрги ойнаарам». Мультфильм. 19.45—Телемедээлер. 20.00—«Степан Шиурат». Документалдыг фильм. 20.20—«Бистиң планетавыс». 20.50—«Хөөйлудаи дашкаар». Уран-чечен фильм. Дамчыдылга. 21.10—Телемедээлер. 21.20—Чарлалдар, реклама. 21.25—«Оон ады — Час». Уран-чечен фильм. 22.40—23.00—Концерт.

алаадар

Кызылдын агаар станциязынын медээнии ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга биче чаъс чаар, өскелеринге чагбас. Барыын угланышкынын хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыг болуур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оон амыдыралында эрлер». 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии эштиичи». 15.20. «Аванын ынакшылы» (1-ги, 2-ги кезектери). 17.10, 20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Республиканың эртинези». (1-ги, 2-ги кезектери). 9, 12, 15, 18, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.30. «Прерия» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Узун уитуг Пеппи» 10.30. «Чедимишниинин үндезини» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Новосибирскиниң совет кооператив садыынын институду 1972-1973 өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларының бирги курузунга дараазында тускай эртемнер талазы-биле студентилерни хүлээп алыр:

Товароведение болгаш үдептүр бараанналрын садыглаарын организастаары.

Товароведение болгаш аъшчем бараанналрын садыглаарын организастаары.

Нииттиниң чемисилгезиинин технологиязы болгаш организастаары (бот-өөредилге салбырынга).

Садыгның экономиказы.

Бухгалтер үёдү.

Өөренирииниң хуусазазы: хүндүскү салбырга—4 чыл (технология факультединге — 4 чыл 10 ай), бот-өөредилге салбырынга 5 чыл.

Киреринин дугаймында билдиринишкинглерни хүлээп алыры:

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга 1972 чылдың июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Конкурстап дашкаар киреринин болгаш бот-өөредилге салбырынга киреринин билдиришкинин Тувроспотребсоюзтуң кадр киздизин хүлээп алыр.

Билдиришкинин институттуң ректорунуң адынга бижиирде күзээн тускай эртемин айтыр.

Билдиришкиниге кожар чүүлдер:

Дээди өөредилге черивге киреринин дугайында сөөлгү ажылдан турган черинден азы школадан берген характеристика-рекомендацня.

Ортумак школаны, тускай ортумак өөредилге черив доосканының дугаймында документ (боду), диплома аачёт ведомозундан ушта бижидилгеин кожар.

Дончу намдары.

Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, а колхозчулар — колхоз дептеринден ушта бижидилге.

3×4 хемчээлдиг беш фоточурук.

№ 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгаам.

Ажылдап турар черивден шынзылга (бот-өөредилге салбырларынга киреринге).

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери аңаа киришкенин бадыткаан районнуң шериг комиссариадының шынзылгазын база чорудар.

Институтка киреринин күзээнер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

Товароведение факультединге киреринге: математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга).

Технология факультединге киреринге: физика (аас-биле), математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга).

Экономика факультединге киреринге: математиканга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга), географияга (аас-биле), төөгүге (аас-биле).

Киреринин экзаменнерии даразында хуусаалларда чорудар:

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга 1972 чылдың август 1-ден 20-ге чедир. Хүндүскү салбырга киреринг киреринин экзаменнерии Новосибирск хоорайда институттуң бодунга барып дужаар, а конкурстан дашкаар болгаш бот-өөредилге салбырынга киреринг экзаменнерии Кызыл хоорайга дужаар.

Институттуң адреэи болгаш телефоннары:

Новосибирск хоорай—87, пр. Карл Маркс, 26, хүндүскү салбырның телефону 44-97-03, 44-70-11.

Бүгү-ле айтырыглар талазы-биле Тыва респотребсоюзтуң кадр киздизинге келир ийикпе, азы 27-24, 55-58 телефоннарже долгап болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал киздизинин 37-13, культура киздизинин 23-54, кадрлар ажылагый киздизинин 21-47, үлегпүр киздизинин 22-64, чагаа киздизинин 31-27, информация база совет тургузуг киздизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келөйин барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиинин чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00723

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттиргеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
ИЮЛЬ
5
СРЕДА
№ 156 (8024).
Өртээ 2 кеш

БАШТАЙГЫ РЕЙС

Кызылдың бирги автобүдүрүлгезиниң чолаачызы Ю. Н. Зюзин чаа бензовозту Кызыл—Абакан аразынан оруу-биле баштайгы рейсче киирген. Оон кабиназының эжиктеринде мынчаар бижээн: «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзинге Волгоградтың Петров аттыг заводунуң коллективинден».

Бо завод кывар-чаар материалдарны сөөртүр машиналарны бүдүрүп турар. Волгоградтылар бензовозтарны бүдүрелиниң даалгазынга немей кылган бир машиназын Усинск оруктуң маадырының адынга чоруткан.

Коммунист Ю. Н. Зюзин Тывада эң улуг бирги автобүдүрүлгениң коммунистиг күш-ажыл бригадазының он ийи чылда баштап турар. Ю. Н. Зюзин чыл эгезинден бээр Саян ындындан Усинскиниң нарын-берге оруу-биле 202 тонна кывар чүүлдү Тывага чедирген, ол болза планнаанындан 50 тонна хөй дээни ол.

Кызыл. (СЭТА-ның корр.).

ЭЭЛЧЕГДЕ 8 ТОННА ХЛЕБ

ВОРОШИЛОВГРАД. № 3 хлеб заводунуң чаартыкчыларының чогаадып кылганы чаа автоматтыг шугуму баштайгы продукциязын берген. Ында бүгү ажылды кижиниң киржигеян чокка кылып турар. Ол ээлчегде 8 тонна хлебти кылыр аргалыг.

Заводту чаарткан түшелиндеже ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү барык ийи катап улгатkан.

(СЭТА).

СПОРТТУ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Бүгүн ажыттынар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязында депутаттар болгаш чалаткан активтер «Республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалы база ону улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» күрүне үжүр-дүзалыг чугула айтырыгны чугаалажыр.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтирлериниң совет кижиниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидерин чугулалап айыткан. Ынчангаш күш-культура шимчээшкинин ажылчы чоннуң моральдыг болгаш угаан-бодал мөзүзүнүң хевирлеттиниң тургустунарынга, ооң бүгү талалыг сайзыралынга база бедик будурукчулуг ажылдаарынга идиг бергин дээш ону улам ынай хөгжүдер, массалыг болдурар хемчеглер алдынган. Моны амыдыралга боттандырганындан бистиң чүртүвүска коммунизм тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкинниг шийтирлээри улам-на дургедээр.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринге бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Ооң түңелиниде чүртте күш-культура шимчээшкини калбарган, совет кижилериниң амыдыралынче хамыдап кирген.

Күш-культура ажылының деңнелин бедидеринге СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы улуг рольдуг болган. Партия, совет, хөй-ниити организацияларының ап чоруткан чамдык хемчегленiң түңелиниде бистиң республикада сөөлгү чылдарда спорт ажылының деңнели элээн бедээн. Хоорайларда, районнарда 214 күш-культура коллективтери бар, ол коллективтер 16 муң ажыг спортчулуглуг. Спорттуң материалдыг базазы быжыглын орар: 40 спорт залы, үш хаак базазы, дыка хөй спорт шөлдери бар. Республиканың 5 уруглар болгаш аныяктарның спорт школазында 1133 кижи өөренип турар. Чыл келген тудум-на күш-культуржуларның саны озуп, мергежили бедип орар.

Бүдүрүлгеде, колхозтарда, совхозтарда, ооредилге черлеринде күш-культура коллективтериниң ажылын экижидер талазы-биле Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарның күүскомнары чамдык хемчеглерни алган. Улуг будурүлгелер «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда, «Элегес» совхозта болгаш өске-даа ажыл-агыйларда спорт ажылынче кичээнгейни салып турарындан, ол черлерде спорт талазы-биле ажыл черле эки.

Бистиң республикада спорттуң материалдыг базазының экижидер хемчеглерни ап келгенинден стадионнарның, залдарның, спорт шөлдериниң саны озуп турар. Ак-Довурак хоорайда үш муң олуттуг стадионну, спорт шөлдерин кылган, эштир бассейнниг тудуун эгелээн. Ол комбинаттың ажыл-ишчилеринге таарымчалыг болур. Районнар төптеринде, будурүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда спорт шөлдерин дерип кылыр хемчеглер алдынып турар.

Спорттуң материалдыг базазы туружтуларга, күш-культура коллективтериниң ажылы экижинир, спортчуларның саны көвүдээр, оларның мергежили коскүүзүп-биле бедиинр.

Бистиң республикада күш-культура болгаш спорт ажылы СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган негелделеринге ам-даа чедир харылавайн турар. Спорттуң массалыы болгаш күш-культуржуларның мергежили чаныс болуп артпышаан. Ажылчы чоннуң калбаа-биле спорт херээнге хаара тудуп болзур бар аргаларны чедир ажыглавайн келген. Дыка хөй улуг будурүлгелерде, колхозтарда болган албан черлеринде күш-культура коллективтериниң кежигүнериниң саны эвээш, ажылы кошкак, а чамдыктарында спорт организациялары мынчага чедир тургуступчаан. Мындыг чижектер Кызылда болгаш районнарда бар. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң эрттирип турар маргылдааларынга хөй кезиинде студентилер болгаш өөренiкчилер киржип келгенин массалыг чедиишкин деп санап болбас. Ол будурүлге коллективтеринде ажылдың кошкаан хереченилеп турар-дыр.

Будурүлгелерде, тудугларда, албан черлеринде ажылчы чоннуң кадыын быжыглаарынга болгаш камгалаарынга ажыктыг будурүлге гимнастиказы эртирбейн келгени четпес.

Республикада чиик атлетика, спорттуң национал хевирлери чогуур негелдезинге чедир сайзыраваан. Спортчуларның мергежили чавыс. Ооң түңелиниде бистиң күш-культуржуларывыс зона маргылдааларынга киришкеш, сөөлгү черлерни ап келген. Ол ышкаш мергежилдиг тренер кадрлар чедишпее, оларны белеткеп алыр хемчеглерни албайн турар.

Ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезиниң кошкак болуп келгенинiң бир кол чылдагааны хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнары, министерстволар, ведомостволар, ажыл-агыйлар удуртукчулары спорт херээн сонуургап корбес, ону кошкак удуртуп турарында. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, ооң иштилелдери күш-культура коллективтеринге удуртулганы үндезинии-биле ажижидер, оларга спорт баазаларын тударынга болгаш спортчуларның мергежилин бедидеринге хүн бүрүнүң боттуг дузалын чедирер херек.

Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белеп деп демдектиң (ГТО-ның) чаа комплексизи бо чылдың март 1-ден бээр амыдыралда боттандырып эгелээн. Ол совет улустуң күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини болур.

ГТО-ның чаа комплексизи совет кижиниң кадыын быжыглаарынга, бүгү талалыг озулдезинге, бедик будурүкчүлүг ажылдаарынга, Төрээн чуртуп камгалаарынга белеткенирiнге дузалаар. Ол ышкаш спортту улам сайзырадыр, массалыг болдурар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салышкынының база бир илерели-дир.

Күш-культураның чаа комплексизин боттандырып эгелээнин ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгези дээш министерстволарның, ведомостволарның, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының харыысаалгазын улам бедиткен.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга айтырганын ёзугаар күш-культура болгаш спорт ажылын экижидери хүнүнүң айтырыны болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын чугаалажып көргеш, ону улам ынай хөгжүдер талазы-биле сорулгаларны тодавадыр. Ону амыдыралга боттандырар дээш хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнары, спорт болгаш хөй-ниити организацияларының амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаары негеттинип турар.

Депутаттарга ыңнаныг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыыжымык дөртку сессиязы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлөзелеччилер Чөвүлелиниң хуралы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңында болур.

АКЫ-ДУҢМА ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Найыралдың митингизи

Июль 3-те Люберецтиң кедээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң Ухтомский аттыг заводунуң коллективи Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Русту, ону үдеп чоруур куба партия болгаш күрүне ажылдакчыларын алыс, чүректиң ханызындан байдалга хүлээп алгаш.

Эш Фидель Кастро Рус-биле кады СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Новиков партияның Москва область комитединиң бирги секретары В. И. Ковтоп, трактор болгаш кедээ ажыл-агый машина тудуушкун министри И. Ф. Синицын, Совет Эвилелиниң Куба республикада элчиниң Н. П. Толубеев олар чеде берген.

Завод артелиниге болган чылыг, эш хүүзүнүң беседазының үезинде будурүлгениң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. П. Попов чүрттүң база бир улуг будурүлгеан — кедээ ажыл-агый машина тудуушкун заводунуң төөгүзүнүң дугайын, тоску беш чылдың даалгаларын күүседип турар коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чугаалап берген.

Кубада чигир дүжүдүн ажаап алырынга ажыглаар баштайгы комбайнларны 1964 чылда заводка будурүп үндүрген. Куба специалистер бо комбайнларны бедии-биле үнелеп көргеш. Ам 1964 чылдың комбайныңга хөй-хөй сайзырапгайжыдылгаларны киирген. Ол чорук бедик чергелиг боду чоруур комбайнын будурер арганы берген. Куба өңүктериниң чагыын ёзугаар коллектив чыл тоңчаанче чедир кат-кат он ындыг комбайнларны будурүп үндүрер. Эш Фидель Кастро 1905 чылдың революциязының маадыры машинист А. В. Ухтомскийниң тураскаалынга чоргаан.

Хүндүлүг аалчы пехтерге барып, ажылчыннар-биле беседа кылган болгаш будурүлгениң будурүп турар кедээ ажыл-агый машиналарын көргеп.

Ийи чүрттүң күрүне туктары болгаш байыр чедиргеш транспарантылар-биле шпаган хөйну дүрген кыргыырының 1972 чылда республика чемпиону атты дуржулга станциязының чолаачызы Иван Жидков чаалап алган. Бир хөй кыргыырынга ооң коргускеп шагы 2 мин. 52 секунда. Виктор Балтайс бир хөйну кыргыырынга Жидковтан эвээш шак чарыдаан-даа болза, кыргаапының шынары куду дээш, ийиги черде болган. Үшкү черни Ооржак Кандоол алган.

Хереженiериниң иштинден республика чемпиону атты Василиса Андреевна Балтайс дөрт удаа чаалап алган. Хөйну дүрген кыргыыр аргага 1964 чылда өөренип алгаш, ооң дараазында чылдан эгелеп маргылдааларга ол киржи берген. 1966 чылда республика чемпиону атты чедип алган.

— Хөйну дүрген кыргыырының ажыктыын ону холу-биле тудуп ажылдаан кижи дораан билип алыр болгаш ол ажылга сонуургадыг апаар. Ынчалза-даа бисте бо аргага өөренип, ону ажыглаарын чедип алыр талазы-биле колхозтарда, совхозтарда четче сагыш салбайн турары хомудавыс. Конкурстуң киржикчилери чана бергеш, ону неитередир боор дээрзин күзээр-дир мен—деп, ол бистиң-биле беседазынга чугаалаан.

«Өөк» совхозтуң аныяк хойжузу комсомолчу Надя Карбы ийиги черни ээлээн. Ол 1969 чылдан бээр хөйну механизастаан арга-биле кыргып турар. Надяның бедик көргүзүү дээш ацаа аныяк кыргыкчыларның аразындан республика чемпионун атты тывыскаан. Үшкү черни ооң ажы Зинаида Ламажап ээлээн.

Тиилекчилерге дипломнар болгаш өртөктиг шаңналдарны тывыскап. Тиилээн командалар Иркутскиге эгелээр Бүгү-россияның кыргыкчылар маргылдаазыынче аъттанышкан.

Түңелиниде бо маргылдаага хамаазыыштыр каш сөс. Дүк кыргылдазы малыгчы, харысаалгалыг иштин бирээзи. Ооң ажы түңелдиг болурунга хөйну дүрген кыргыыр бедик будурүкчүлүг арга улуг роль-дут. Ынчалза-даа аңаа чамдык ажыл-агыйның удуртукчулары кичээнгей салбайн турар. Чижээ, чоокта чаа кыргылда эгелээриниң мурнунда дуржулга станциязы мергежилдиг кыргыкчылар Василиса Балтайс, Любовь Кужекова болгаш Январина Ооюну Таңдының «Коммунизмниң ногередиги» колхозче дуржулга нептередири-биле чоруткан. Аңаа чеде бээрге, чаа арга-дуржулга өөренiкчилер хөй болгаш. Ынчалза-даа кыргылда кылыр чер белен эвес болганы-биле, олар дедир чавып келгеш.

Кыргылдага таварышкан киржилер киирер, ооң уламыдаан электрилиг машинаны ажыглап шыдавас, кыргып билбес улустар хөй дүүн үрээр чүүлдер бар. Чамдык ажылагыйларда электрилиг хачыларны ажыглавас, аңаа дээрээден бээш коргар кыргыкчылар бар деп, дуржулга станциязының ажылдакчылары чугаалап турар.

Эрткен маргылдаага хөй районнарның командалары келбээн. Чүгле районнарның эвес, конкурстуң негелдезин ёзугаар колхоз, совхоз бүрүзү бодунуң командазын чорудуп болур турган. Чамдык районнарда кодээ ажыл-агый эгелелдеринiң начальниктери бо чугула хемчеглерни тоол көрбейн, ажылга ажыктыг чаа арганы неитередирин, пропагандаларын керекке албайн турарын ол чорук хереченилеп турар. Оларга эргеледдер начальниктери Бай-Тайганың—К. Сарыглар, Монгун-Тайганың—С. Ондар, Чоон-Хемчиктиң—К. Куулар, Каа-Хемниң—З. Шин, Овурлуң—Т. Монгуш хамаарыжыр. Мындыг харысаалга чок чорукка райкүүскомнарның удуртукчулары чогуур үнелеткенинiң бээр дээрзинге чигааныг турбас.

И. ТЕМИР.

ЧУРУКТА: хөйну дүрген кыргыырының талазы-биле республика чемпионнары (солагай талазындан оң талазыче): Иван Жидков, Надежда Карбы болгаш Василиса Балтайс.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧЫЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Июль 3-те Куба Республиканың элчин черинге Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң чазаанга алдар болдурган хүлээп алышкын тургускан.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннеринге кандидаттар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, министрлер, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, ужудукчу-космонавтылар, шериг начальниктери, совет хөй-ниитиниң төлөзелекчилери келген.

Фидель Кастрону үдеп чоруур Куба Республиканың партия болгаш күрүне ажылдакчылары база олурушкан.

Совет Эвилелиниде чамдык дипломаттыг төлөзелелге черлериниң баштыңнары аалчыларның аразында база бар.

Хүлээп алышкынга эштер Фидель Кастро биле А. Н. Косыгин чугаалар солушкан, оларны адыш часкаашкыныбыле уткаан.

Хүлээп алышкын ак-дуңма, чүректиң ханызындан байдалга арткен.

(СЭТА).

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИ

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу 300 тонна будук-бүрү белеткээрин планнаан. Салбырларның мал чеми белеткээр бригадалары будук-бүрүнү моондактап эгелээн. Бригада бүрүзүнде ажыл кидин тулук.

Ак-Туруг салбырның үлүүнде 90 тонна будук-бүрү белеткээри онаашкан. Комсомолчу Д. Хеймер-оол удурткан бригада дөрт хүн ажылдаашаа, 15 тонна будук-бүрүнү моондактай баглаашаа, Чаа-Талда шек кажаазының крышазының адаанда аскан.

Будук-бүрү белеткелинде Ак-Туруг ортумак школаның үстүкү класстарының өөренiкчилери идепкейлиг киржип турарлар. С. Дарлан-оол, М. Куулар, С. Мандаржап ышкаш күш-ажылга ышак, кызымак өөренiкчилерни демдектээри чугула. Бригадада быжыглаттырган өөренiкчилерни будук-бүрү белеткээринге мергежээн М. Семис-оол, И. Артна удуртуп турар. Бригада будук-бүрү белеткелиниң шөлдүн баштайгы он хонуунда доозар сорулга салган.

К. КОМБУ.

СУХОЙ ЛОГТУҢ ЦЕМЕНТ ЗАВОДУ

Свердловск области Сухой Лог хоорайда цемент заводун тудуп турар. Ооң баштайгы суугузу чүрттүң чаа тудугларынга 117 муң тонна цементини берген, а ол чылда-ла 650 муң тонна үнелиг тудуг материалын бээр аргалыг.

Бо чылдың сентябрь айда ийиги суугуну ажылдадып киирер. Ам ону кылыр ажыл долузу-биле чоруп турар.

ЧУРУКТА: суугунуң тудуунда ажылдап турар арматурщиктерниң мурнакчы бригадазы. Солагай талазындан — В. Ф. Талошманов, бригадир П. Х. Гафизя, В. П. Ташланов, М. А. Гилев олар.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эки шынарлыг, хөй дүктү — Төрээн чуртка!

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Хойну дүрген кыргыырының республика маргылдаазы

Хойжуунуң бүгү мергежилин, күжүн берип тургаш кыш ажырган хоюнуң дүгүн чаңгыс грамм-даа чидириг чок алыр апаар. Маңаа кол чүве — хойну механизастаан арга-биле кыргыыры болур. Хол хачызы-биле дүк дески кыргыттынмас, хээндек болгулаар. Эрткен чылын 864 муң хойнуң 164 муңун хол-биле кыргаан.

Амгы үедо бүгү хойну механизастаан арга-биле кыргыырын чедип алыры кол сорулга болур. Ындыг болганда кыргыкчыларны баш үдур ооредип, белеткеп алыр сорулга колхозтар, совхозтар удуртукчуларының мурнунда турун турар. Ацаа сөөлгү чылдарда хойну дүрген кыргыырының конкурузуун Кодээ ажыл-агый министерствозунуң организастап турары улуг ужур-дузалыг. Хойну дүрген кыргыыр арга кыргыкчының күш-ажылын бедик будурукчүлүг болдурар болгаш дүктүн шынарын экижидер.

Ээлчеглиг ындыг конкурс Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болуп эрткен. Норма ёзугаар бир кыргыкчы 7 тактыг ажыл хүнүнде чиңге-нарын дүктүг 30, чартык-нарын дүктүг 35 болгаш бодүүн дүктүг 40 хойну кыргыыр ужурлуг. А дүрген кыргыырының аргазы-биле ол норманы ыракта ажыпар.

1964 чылдан бээр болуп эртип турар мындыг конкурска чартык-нарын дүктүг бир хойну кыргыырынга эң бедик коргузүтнү 1970 чылдың чемпиону «Өөк» совхозтуң хойжузу Бапр Оруспай чедип алган. Ооң коргускеп шагы — 2 минута 30 секунда болган. Хереженi кыргыкчы Эрзиниин Ленин аттыг колхозунуң төлөзээ Дагыдай Лакпаева 1967 чылда бир хойну 2 минута 32 секундада кыргаан. Чемпионнарның бир хой кыргыырынга коргускеп шагын санап коорго, хойну дүрген кыргыыры кайы хире ажыктыгыл дээрзи коогу бээр.

Болуп эрткен конкурска Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнардан 12 команда киришкен. Эр, хереженi командаларның составтары 3-3 кижи.

Баштайгы хүнде командалар аразында маргылдаа болган.

...Дуржулга станциязының хой кыргыыр черинге кыргыдары-биле белеткеп каан чартык-нарын дүктүг кодан хойну сүрүп экелген. Маргылдаа-даа эгелээн. Кыргыкчы бүрүзү электрилиг хачының белеткеп алган, клеткадан хойну үндүрүп алган кыргын киришкен. Ооң чанында секундомер тутkан судыя шагын санап турар. Кыргын доозарга судыя коллегиязы кыргылдавыг шынарын хынап көрүп, хойну хачы-биле кескен бе, дүк арткан бе дээрзин көргеш, чогуур саптүлүү ацаа бижип болду.

Дуржулга станциязының эр, хереженi командаларында бедик мергежилдиг кыргыкчылар бары дораан-на илдеп апаргон. Оларның аразында мурнуку чылдарда үш катап чемпион болуп турган Василиса Балтайс база бар. Маргылдаага баштайгы киржип турар аныяктар хөй болган.

Хой кыргаан киржилерниң ажылдап турарын көргеш, киржи магадаар: дүрген-даа, эштиг-даа, бичии-даа артык шимчээшкинiер чок.

Удаваанда маргылдаа доозулган. Судья коллегиязы түңелиниң үндүрер дээш чоруткан. А көрүкчүлер чанчыл болган моге хүрежии көрүн эгелээн.

Даартазында хойну дүрген арга-биле кыргыырының хууда бирги черни дээш маргылдаазы болган. 8 эр, 5 хереженi кыргыкчы ацаа киришкен. Маңаа мурнуку хүнде бедик коргулуглуг болган кыргыкчыларны киирген. Бо доозарга эң мергежилдиг киржилер.

Үр-даа болбаанда кыргыкчылар ажылын доозукшаан. Түңелиниде эр улустуң командазындан бирги черни дуржулга ставциязының Иван Жидков, Виктор Балтайс болга Петр Беспалов составтыг командазы ээлээн. Олар ниитили-биле бир хойну кыргыырынга 3 мин. 35 сек. чарыгдаан болгаш 275.7 баллды чедип алган. Ийиги шаңналды «Тиилелге» совхозтуг командазы алган (составы: Кан-оол Ооржак, Доватор Ооржак, Александр Монгуш). Тес-Хем районнуң командазы үшкү черде болган.

Хереженi улустуң командаларындан тиилелгени база-ла дуржулга станциязының командазы чедип алган. Шыла дуржулгалыг хой кыргыкчылары Василиса Балтайс, Галина Иванова болгаш Евдокия Челдигбашева кирип турар. Олар эр улустан чүгле 13 секунда чыдып калган. «Өөк» совхозтуң аныяк кыстары Надя Карбы, Люба Монгуш болгаш Зина Ламажап үстүнде хоочун кыргыкчылардан дүдак чок ажылдап, мергежилдиниң көргүскеш, ийиги черге үнген. Үшкү шаңналды Эрзиниин командазы алган.

Хууда маргылдаага эр улустан хойну дүрген кыргыырының 1972 чылда республика чемпиону атты дуржулга станциязының чолаачызы Иван Жидков чаалап алган. Бир хой кыргыырынга ооң коргускеп шагы 2 мин. 52 секунда. Виктор Балтайс бир хойну кыргыырынга Жидковтан эвээш шак чарыдаан-даа болза, кыргаапының шынары куду дээш, ийиги черде болган. Үшкү черни Ооржак Кандоол алган.

Хереженiериниң иштинден республика чемпиону атты Василиса Андреевна Балтайс дөрт удаа чаалап алган. Хойну дүрген кыргыыр аргага 1964 чылда өөренип алгаш, ооң дараазында чылдан эгелеп маргылдааларга ол киржи берген. 1966 чылда республика чемпиону атты чедип алган.

— Хойну дүрген кыргыырының ажыктыын ону холу-биле тудуп ажылдаан кижи дораан билип алыр болгаш ол ажылга сонуургадыг апаар. Ынчалза-даа бисте бо аргага өөренип, ону ажыглаарын чедип алыр талазы-биле колхозтарда, совхозтарда четче сагыш салбайн турары хомудавыс. Конкурстуң киржикчилери чана бергеш, ону неитередир боор дээрзин күзээр-дир мен—деп, ол бистиң-биле беседазынга чугаалаан.

«Өөк» совхозтуң аныяк хойжузу комсомолчу Надя Карбы ийиги черни ээлээн. Ол 1969 чылдан бээр хойну механизастаан арга-биле кыргып турар. Надяның бедик көргүзүү дээш ацаа аныяк кыргыкчыларның аразындан республика чемпионун атты тывыскаан. Үшкү черни ооң ажы Зинаида Ламажап ээлээп.

Тиилекчилерге дипломнар болгаш өртөктиг шаңналдарны тывыскап. Тиилээн командалар Иркутскиге эгелээр Бүгү-россияның кыргыкчылар маргылдаазыынче аъттанышкан.

Түңелиниде бо маргылдаага хамаазыыштыр каш сөс. Дүк кыргылдазы малыгчы, харысаалгалыг иштин бирээзи. Ооң ажы түңелдиг болурунга хойну дүрген кыргыыр бедик будурукчүлүг арга улуг роль-дут. Ынчалза-даа аңаа чамдык ажыл-агыйның удуртукчулары кичээнгей салбайн турар. Чижээ, чоокта чаа кыргылда эгелээриниң мурнунда дуржулга станциязы мергежилдиг кыргыкчылар Василиса Балтайс, Любовь Кужекова болгаш Январина Ооюну Таңдының «Коммунизмниң ногередиги» колхозче дуржулга нептередири-биле чоруткан. Аңаа чеде бээрге, чаа арга-дуржулга өөренiкчилер хөй болгаш. Ынчалза-даа кыргылда кылыр чер белен эвес болганы-биле, олар дедир чавып келгеш.

Кыргылдага таварышкан киржилер киирер, ооң уламыдаан электрилиг машинаны ажыглап шыдавас, кыргып билбес улустар хөй дүүн үрээр чүүлдер бар. Чамдык ажылагыйларда электрилиг хачыларны ажыглавас, аңаа дээрээден бээш коргар кыргыкчылар бар деп, дуржулга станциязының ажылдакчылары чугаалап турар.

Эрткен маргылдаага хөй районнарның командалары келбээн. Чүгле районнарның эвес, конкурстуң негелдезин ёзугаар колхоз, совхоз бүрүзү бодунуң командазын чорудуп болур турган. Чамдык районнарда кодээ ажыл-агый эгелелдеринiң начальниктери бо чугула хемчеглерни тоол көрбейн, ажылга ажыктыг чаа арганы неитередирин, пропагандаларын керекке албайн турарын ол чорук хереченилеп турар. Оларга эргеледдер начальниктери Бай-Тайганың—К. Сарыглар, Монгун-Тайганың—С. Ондар, Чоон-Хемчиктиң—К. Куулар, Каа-Хемниң—З. Шин, Овурлуң—Т. Монгуш хамаарыжыр. Мындыг харысаалга чок чорукка райкүүскомнарның удуртукчулары чогуур үнелеткенинiң бээр дээрзинге чигааныг турбас.

И. ТЕМИР.

ЧУРУКТА: хойну дүрген кыргыырының талазы-биле республика чемпионнары (солагай талазындан оң талазыче): Иван Жидков, Надежда Карбы болгаш Василиса Балтайс.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОҢГУКЧУЛАР ЧАГЫЫН

Советтерниң I съездизиниң делегады Михаил ШАЛЮПАНЫҢ сактыышкыларын

1922 чылдың декабрьда эрткен болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының дугайында Декларацияны база Керээни хүлээп алган Советтерниң I съездизинге хамаарыштыр сактыышкын кылырын ооң делегады МИХАИЛ ПАВЛОВИЧ ШАЛЮПАДАН Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи дилеп кылган. Ооң сактып чугаалаанын болза:

1922 чылда, кажан Советтерниң I съездизининиң ажылынга киржип турар үемде, мээң харам 27 турган. Бичии делегейниң бирги дайынының оңгулары, Октябрь революциязының диңмиттиг хүннери, Совет эрге-чагырга догуунаа тургустунганының баштайгы айлары, хамаатыг дайынның аар-берге, дошкун тулчуушкуннары, орустар, белорустар, украиннер-биле кады дайындажып эрткен оруктарым сагыжымга чуруттунуп арткылаан үе турду.

Хамаатыг дайын доозулган соонда мен Сураж уездизинде (амгы Белорус ССР-ниң Сураж районунда) төрээн черлеримге чанып келген турумда, мени Шериг-революсчу комитеттиң даргазынга соңгуп каан. Шаг-үениң байдалы ынчан берге турган. Бүгү Совет республикаларның күштерин болгаш курлавырларын каттыштырып мооңневээн шаанда, чурттуң экономика болгаш культура талазы-биле хожудаашкыны узуткаттынмас, социалистиг инитилел канчаптаа тургустунмас турганы ынчан тодазы-биле билдинип келген. Ооң ыңай, империалистиг күрүнелериниң талазындан бистиң чүртче шериг интервенциязының болгаш экономиктиг бүзээлээшкинниң айлыны дирелип олурарын барымдаалаан, каттыжарының чугулазын ынчан үргүлчү-ле бодаар турганывыс ол.

1922 чылдың тоңчүзүнде мени Гомель губерниядан (амгы Белоруссияның Гомель областындан) Советтер съездизинің делегады кылдыр соңгаан.

Ол чылдың соолгу бүгү айлары Москвага болур Советтер съездизининиң хайыыпкынныг белеткелдери-биле эрткен. Губерниянның волостилеринге, уездилеринге болуп тургулаан Советтер съездилеринге хоорайлар болгаш кодээ черлерден санал берген хой санныг делегаттар бүгү совет республикаларны РСФСР-биле кады чаңгыс аай күрүне кылдыр каттыштырар дугайында Украинаның, Белоруссияның база Закавказьениң Коммунистиг партияларының үндүрген саналдарын иэни-биле чүүлдүгзүнүп турарын хой удаа диңнаан мен.

ССРЭ-ни тургузары дээш бадылаар сеп дээн соңгукчуларның чагыын алгаш, ынчан Москвага чедип келдим.

ССР Эвилелиниң Советтериниң I съездизи декабрь 30-де Улуг театрга чыылган. Гомельчилер беш кижи турган бис. Янзы-бүрү дылдарга чугаалажыр, хой националдыг делегаттар аразынга бот-боттарывысты тывышпайн баңрындан сезинген, үргүлчү-ле кады чоруп турган бис. Ол съездиниң делегаттары шынап-ла хой национал составтыг турган: олардың аразынга Россия Федерациязының, Закавказьениң, Украинаның, Белоруссияның бүгү улустарының төлээлекчилери орустар, азербайджаннар, ингуштар, армяннар, якуттар, украиннер, татарлар, белорустар, узбектер, грузиннер, буряттар, еврейлер, башкирлер, туркменнер дээш бистиң хой националдыг Төрээн чурттувустуң хой национал кижилери тургулаан. Съездиге 2 муңдан ажыг ажылчыннар, тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенциянның төлээлекчилери чыылган турган. Дыл-домаавыс аңгы-аңгы турза-даа, бис шуптувус аку-дүңмалышкылар, чаңгыс аай сеткилдиглер-дир бис дээрзин медереп турган бис.

Съезд ажыттынганда биске билдингени чүл дизе: Владимир Ильич Ленин аараан, ынчангаш съездиге киржип шыдавас деп медээ бистиң аажок хомудаткан. Делегаттар Ленинни съездиниң хүндүлүг даргазынга соңгаан. Ооң-биле бис, национал айтырыын ажылдап кылырынга, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиң тургузарының белеткелинге Ленин хой күштү үндүрүп, үе-шагны чарыдаапы дээш аңаа оорүп четтиргенивисти, ону хүндүлеп турарывысты илергейлээн бис.

Россияга мурнунда хой-ле политиктиг партиялар тургулаан, ынчалза-даа оларның иштиңде чүгле чаңгыс ленинчи партия бүгү национларның болгаш улустарның деп эргелиг болуруп, оларның бот-тускайлаң күрүне болуп догуунаар эргелиин кезээде камгалап келген. Национал айтырыын шак ынчаар чөптүг шиитпирлээш, дең эргелиг улустарның шак ындыг эки тура быжыг эвилелиң тургузарын В. И. Ленин социалистиг революциянның кол сорулгаларының бирээзин деп санаан. 1917 чылдың Октябрь революциязының бүгүзүнде-лё ооң бижээни болза: улам улуг күрүне тургустунган турарын улам сырый эвилолдешкен турарын, улуг орус чон-биле улам көвей национнар кожа чурттаан турарын күзээр бис; чүге дизе, бис ону демократия биле социализмниң эрге-ажыынга дүүшкен турааң, пролетариаттың демселиниң талазынче янзы-бүрү национнарның улам көвей санныг ажылчы чонналарыны хаара туттунгаш турууп дээш күзеп турарывыс ол. Демиселге аңгыланыышкын эвес, а революсчу пролетариаттың чаңгыс эви, каттыжыышкыны чедип алдынган турарын күзээр бис. Албадал чок, хостуг каттыжыышкынны күзеп түрар бис, ындыг болганда хостуу-биле аңгыланып болуруп барымдаалаш көөр ужурлуг бис (хостуу-биле аңгыланнар эрге чокта каттыжыышкынны хостуг деп адап-даа болбас. (В. И. Ленин, Чогаалдарының долу чыындызы, том 34, арыа 379).

Национал айтырыгларын чөптүү-биле шиитпирлээриниң ленинчи идеялары ынчан бистиң бодалдарывыска, ажыл-херектеривиске турганда-даа, съездиниң делегаттарының санал-опалдарынга-даа, ооң хүдээп алган документилеринге-даа илергейлеттингеп турган.

Идепкейлиг, кызымаккай ажылдаар

(СЭКП Таңды райкомунуң пленуму)

Партия эге организациялары — СЭКП-ниң үндезини болгай. Оларның даймакчы аргашиивээнден, эгелекчи чоруулардан, шалыпкын, шудургу ажылындан коллективтиң ажыл-чорудулгазының чедишкинин улуу-биле хамаарыжыр. Эге организациялар партияны масса-биле сыйлыг харылзаштырып турар эвеновар болур. Оларның организакчы, удуртукчу ролюн күштелдирериве доктаамал сагыш салыры — парткомпарның ажылынның бир кол угланышкыны болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлериниге дүүштүр партия эге организациялары ажылынга, политиктиг болгаш культура-биле чүгле 70 хураган алган, малдың олуп хормаар чоруу хой. Чамдык коммунистер бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн коргуспейн, күш-ажылдың болгаш партияның сагыйга-чүрүмүн үреп турар. Партия эге организациялары хураалдар хаая болуп, харын-даа бирги болгаш ийги салбырларда парторганизациялардың хураалдары эрткен чылгы отчёт-соңгулдалыг хурал соонда чаңгыс-даа катап болбаан.

Мындыг байдалдың болуу берген чылдагааны партком секретары М. Ф. Стригин болгаш ооң кожигүннериниң партийжи харыысалганы бодаайн турарында. Партия райкомунуң пленумунга ол дугайын чугаалап-даа турган, райкомнуң чоогунда турар улуг партия организациязының ажылы ол хире баксыраапын чогуур үеинде эскерип, ону эдери-биле шиитпирлиг хемчеглер албайн турганы четпес.

«Россия» совхозта парторганизация бюрозунуң партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылыкуду деңнелде дээрзин пленумга база демдеглээн. Партбюро, ооң секретары Панкратов массадан хоорук, ажыл-ишчилериниң амыдыралчурттагазынче, ажыл-херээнче хамыпаа кирбес, эки билбес болуп турар.

Партия эге организациялары удуртукчу ролюн, оларның даймакчы арга-шинээзин улам бедидер дугайында пленумнуң киржикчилери төдаргай, солуун чугаалы кылып, бо талазы-биле боттарының ажылында чедер-четпестерин сайгарып көрген.

Аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирип, оларның партийжи дадыгыышкынының дугайында парткомнуң сагыш салып турарын «Элегес» совхозтуң парторганизация секретары Д. М. Монгуш чугаалаан. Партком болгаш парторганизациялар коммунистерден негелдени бедидип, партияның сагыйга-чүрүмүн үреп турарлар-биле демиселди күштелдирген дээрзин ол дыңнаткан.

Коммунистериң идепкейи, медерелдин ажыл-херекке илерээр ужурлуг дээрзин «Тиилелге» совхозта партком секретары С. Д. Седен-оол пленумга чугаалаан.

— Партия Уставының негелделерин коммунистер канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны бүгү парторганизацияларга чугаалашкавының түңнелинде, СЭКП кежигүнү деп бедик адын оларның канчаар бүзүредип турары аңаа тодаргай көзүлген — деп, эш Седен-оол чугаалаан.— Ооң-биле чергелештир бистиң боттарывыстың чедир ажылдаваан чүүлдеривис аңаа база илерзэн. Ындыг айтырыгларны чугаалажыры ажыктыг болгаш, ооң уламындан партийжи хүрээлениң сырый каттыжыышкыны улам быжыккан. Амгы үеде коммунистер-биле хууда беседаларны база чорудуп турар бис—деп ол чугаалаан.

Коммунистериң бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн, партия организациязы коллективтиң өзээ болуп турарының дугайын «Революциняың чалбыжы» колхозтуң парторганизация секретары **Н. П. Кононенко**, № 585 КМК-да парторганизация секретары **В. П. Попов**, «Межегей» совхозтуң Тоора-Хадың салбырында парторганизация секретары **А. К. Сапчай** болгаш өске-даа эштер чугаалааннар.

Цехте партия организациязының ажылының дуржулгазының дугайында «Тыва кобальт» комбинаттың контроль-хынала херекселдери болгаш автоматика цехинде организациянның секретары инженер **А. С. Мальпентин** чугаазын пленумнуң киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Чугаалашкан бирги айтырыгның талазы-биле пленум парторганизацияларның дайынчы арга-шинээзин улам бедидер, ажылчы чоннар-биле харылзааны улам быжыглаарыпче угланган делгереңгей шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТКниң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайын пленумга база чугаалашкан. Иletkekчи — СЭКП райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи **С. В. Ударцев** болгаш санал бергеннер партия документилерин солуур дээрге организас-политиктиг, улуг ужур-дузалыг хемчег дээрзин демдеглээннер. Ооң кол утказы — партияны улам быжыглаарынче, коммунистериниң идепкейин болгаш чүрүм-сагыйгазын бедидеринче, оларның бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн хандыраарынче угланган дээрзин олар чугаалаапнар. Ооң-биле чергелештир партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш аргаларын сайзырадыгының, идей-кижиландырлыг болгаш организакчы ажылдың деңнелин улам бедидеринің чугулазын санал берген эштер айтып турган.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТКниң май Пленумунуң доктаалын пленумнуң киржикчилери чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш ону амыдыралга боттандырар талазы-биле тускай хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган.

И. ОПДУП.

КОНДИТЕР ЦЕГИ

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цеги. Бөгүнгү өөлчегде Валентина Михайловна Масляникованың удурткан бригадазы ажылдап тур. Шупа чүгле беш кижи бар. Оларның шуптузу аныяк кыстар. Ынчангаш оларны ажылдап турда көөрге, ажылга мергежип өөренгени, шалыпкыны-даа хөлчок. Бүгүле кичээнгейин чүгле кылып турар ажылынче угландырган.

Бо бригаданың кежигүннери пряниктер кылып турар. Ынчангаш цехтиң иштинче кире бээрге, үссүг, чигирзиг, быжырган долганзыг, чаагай амданныг чыт дыка таарымчалыг.

Кызылдың-даа, ыраккы Мөңгүн-Тайга, Тожунун-даа аъшчем садыгларынга кире бергеш көөрге, янзы-бүрү хевирнин амданныг пряниктерин салып турар. Оларның чогум-на бүдүрүп үндүрүп турар чери Кызылдың кондитер цеги болур.

Бодунга негелделиг, эш-өөрүнге эптиг-ээлдек коммунист, дуржулгалыг бригадир Валентина Михайловна Масляникова бригадазының ажылының дугайында мынчаар чугаалайдыр:

— Бригадавис улуг эвес. Ынчалза-даа ай, квартал санында бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар бис—деэш бригадир өөрүн эргилдир көрду. Арын-шырайында күш-ажылдың өөрүшкүлүг хүлүмзүрүү чыраан, ак-ак халаттыг ажылчын кыстар соксаал чок ажылдап турлар. Бир кижи долганга холуур чигир, үс хоютказ, өске бирээзи долган хөөткен, үшкүзү пряниктер быжырган. Ажыл черле чай чок.

Бригадир өөрүнге чоргаарланып, чугаазын уламчылады:

— Кижилерниң бүдүжү, эки шынары ажылга көстүр боор чүве-дир. Аныяк кижилер ажылдап холу-биле тудуп, караа-биле херек кырында көөрүп тургаш аңаа мергежнир. Бистиң бо кыстарывыс баштай ажылдап келгенде кайын-чүден эгелээрин билбес турдулар. Ам олар шуут ажылга мергежий берген. Комсомолчу кыс Светлана Монгуш бисте үш чыл ажылдап турар. Ол бодунун биче сеткили, бөдүүп аажы-чаңы, күш-ажылчы мозушынары-биле өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп турар. Ооң бүдүрген продукциязы шынарлыг. Ол ышкаш комсомолчу кыс Алевтина Кириллова базала бистиң бригаданың чоргаралы.

Валентина Михайловнаның чугаазы үзүктели бээрге, дараазында айтырыгларны салдым:

— Бригада эрткен айның ажыл планын канчаар күүсеткенил, Валентина Михайловна?

— Бис хүнде бир тонна пряник кылып планныг бис. Ону доктаамал ажыр күүседип турар бис. Май айда 64 тонна ажыг продукцияны бүдүргеш, планывыс ажыр күүсеткен бис.

— Силерниң бригаданар өнне мурнакчы ажылдыг деп санадып турар-дыр. Ол канчап чедип алынганыл?

— Кандыг-даа ажылга дең-ниг күш херек. Шуптувус чаңгыс кижи дег быжыг турасоруктуг ажылдап турар бис. Ажылывыс чедишкини ында деп билир мен.

Валентина Михайловна Масляникова Кызылдың хлеб заводунун кондитер цегинде ам он үш чылдың дургузунда ажылдап турар. Бо дээрге аңаа-ла шуужуп эрте берген чылдар эвес-тир. Бо үеним иштинде ол бедик ажыл-ишчи мергежилди чедип алган. Бодүүн ажылчындан бригадир чедир депшип, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин чаалап алган. Чонунга ажыл-ишчи мозу-шынарлыг деп мактадырындан артык чүве турбас. Чон кижинин мозушынарын ооң кылып турар ажылындан үнелеп көөр болгай. Ынчангаш Валентина Михайловна коллективте улуг хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Дуржулгалыг бригадир аныяк өскенни ажылга өөредир, оларга арга-дуржулгазын айтып бээр талазы-биле база-ла улуг ажылды кылып турар.

Бир ай мурнунда ооң бригадазынга комсомолчу кыс Клара Сат чедип келген. Ол сес дугаар класс дооскан.

Валентина Михайловна аныяк уруг-биле даляш чок чугаалажып көрген. Клара арай-ла дидим эвес чугаалажып сүрээдээн хевирлиг болган. «Таныбазы улузунуң аразынга бирле дугаар келген кижи черле ындыг. Ажырбас, Клара. Кызымак-ла болур болзуңза, ажылга өөредип каар бис» деп, бригадир чагып сургаан. Ооң соонда ол мынча дээн: «Сени бис ажылга хүлээп алдыл. Чүгле чаңгыс ындыг чүвени ыяк кылдыр хандыр бодап ал. Ажылга шынгыы негелделиг улус бис Клара. Кижи бүгүзүнден быжыг сагыйга-чүрүм негээр бис. Бистиң бригадавыс коммунистиг күш-ажылдың бригадазы дээш демисежип турар. Ону база үттүп болбас».

Валентина Михайловна цехтиң ажылында ажылга шаптыктыг чүүлдер база барын сеткили хөлзеп чугаалады.

Цехтиң чигир эргизер котлованнары үрелген. Оларның орнунга солуй салыр дерилге шагда-ла келген. Оларны аидаа ажыглалга киирбээн, цехте турбушаан. Оларның орнунга тос-таңма пашка чигирин өзилдир хоюдуп, ооң адаанга хөмүр-даш салып турар. Бир өвес электри-биле ажылдаар котловап-паштарны шагда-ла әптеп тургускан болза, ажылга шаптыктыг чүве турбас яйык. Ол ышкаш быжырган пряниктерни өске бир өрээлче дамчыдып чорудар тускай керексел база үрелген. Ону ам-даа кылбаан. Ынчангаш печка иштинден үндүрген пряниктерни ажылчыннар тавактарга үргаш, дараазында өрээлче боттары дажыглап турар. Ол база-ла ажылга шаптыктыг.

Бо бүгү четпестерни чайладыр дээш Кызылдың хлеб заводунун удуртур ажылдакчылары чогуур хемчегни алза чогуур. Ажылчыннарның негелдези ындыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

Михаил Самбуу «УТКА 25 чылы» совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол часкы тарылга ажылдарынга идепкейлиг киришкен. Улаштыр чайгы чер аңдарылгазынга залчет нормазын үргүлчү ажырып, шудургу ажылдап келген.

ЧУРУКТА: механизатор Михаил Самбуу.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖУ

1962 чылда Ак-Довуракка келдим. Ынчан хоорай улуг эвес турган, Постоянный суур дугайында чугаа безин турбаан.

Тудуг эргелелинге ажылдап киргеш, чуртталга бажыңнары тудуп турдувус. Чуртталга шолу чаа бүдүрүлге черинге эргежок чугула турган, ынчангаш үе-шак барымдаалавайн ажылдап тургаш, бердингеп овааллганы үргүлчү ажыр күүседип келдивис.

Ак-Довуракты Төрээн чуртка бээр продукциязы даг-дүгү болгай. Даг-дүгү арыглаар түр чер ажыттынарга, кезек кижини тускай курска өөреткеш, олче чоруткан. Ынчан айда чүгле чүс тонна хире сорттуг даг-дүгүн берип турдувус. Ол дээрге ам арыглалга фабриказының дүн-хүнде бээр продукциязындан эвээш.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының төлээлериниң тутканы, дерип кылганы арыглалга фабриказы 1964 чылда ажыглалга киргеп. Бистер аңаа ажылдап кирдивис. Орус Виктор Федоров, украин Геннадий Петренко, тывалар Михаил Сундуй-оол, Ховалыг Чигир-оол, хакас Константин Трояков бо одуругларның автору — бүрят болгаш өске-даа националдарның кижилери ажылдап эгелээн. Баштайгы хүннерден бээр, чаңгыс өг-бүленнің ооллар, урутлары дег эп-найыралдыг, бир деминг ажылдап, берге, биллдивес чүүлдерге бот-боттарывыска дуза алажып келген бис. Ынчангаш Төрээн чуртка Тываның үнелиг байлаа—даг-дүгү бээр планын үргүлчү ажыр күүседип келдивис.

Бо чылдың эрткен айларының даалгазын коллектив база ажыр боттандырган. Бижыг найыралдың күжү олдур.

Мээң өөнүктеримнин дыка хөй бөдик мергежилдиг специалистер апарганнар. Михаил Сундуй-оол фабрикаңың кол инженериниң оралакчызында, Ховалыг Чигир-оол үүрмектеп-сорттаар комплекстиң начальнигиниң технология талазы-биле оралакчызында ажылдай берген.

«Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш хоорай бистиң калбак-делгем Төрээн чурттувустуң улустарының төлээлериниң күш-ажылы-биле кылдыган болгаш туттунуп турар.

Ак-довуранчылар чуртка хөй даг-дүгүн бээр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ю. СЕНГЕЛОВ,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта инженер-архитектору.

КАДАРЧЫ

«Тоора-Хем» совхоз ошку малды чоокта чаа остурүп эгелээн. Ооң бир иоданын кадарары-биле Даваа Торлукович Чанчивайга даазкан. Бо мергежин аңаа мырыңай чаа, ынчалза-даа ол өскелерниң дуржулгазын доктаамал өөренип ап, кызымак ажылдап турарындан көргүзүглер бедип орар.

Эрткен кыштан малын хүр ажырган болгаш чаш толуп камгалап алырынга эки белеткенген түңнелинде чүс баш төрүүр өшкүге опааштыр 98 апайны алган. Мындыг көргүзүгнү моон мурнунда Тожуга кым-даа чедип албаан. Дүк кыргын алыр талазы-биле база кымга-даа аштырбаан. Ынчангаш Даваа Торлукович ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар болдурган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Кадарчы амгы үеде Азаа хөлден ырак эвес чайлаанда көжүп чеде берген. Өшкүлерин эки семиртип алыры-биле чайгы одарны ында таарыштырарынче кичээнгейин угландырган. Ол ышкаш бодунуң хостуг үезинде 10 тоннадан эвээш эвес сигенин белеткеп алырын хүлээнген.

В. НИКОЛАЕВ.

ТРАКТОРИСТ

Совхозтуң күш-ажылчы алдарның тугунда бо эштиң адын киирген, часкы үеде 620 га чымчак чер аңдаргаын, механизаторларның социалистиг чарыжынга бирги черни алганын бижээн болду.

Башкарып чоруурун 24 дугаарлыг МТЗ-52 «Беларусь» деп тракторудан ол черле чарылбас. Ооң бодунуң чугаазыбиле алырга, «Эдя болган «Беларусу» элбек-көвей ажыл кылган». Машинозының «чүрээн тудуп, эмнеп билир», ооңбиле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдан шыдаар талазы-биле бо механизатор совхозтуң база эң мурнакчыларының бирээзи. Чүгле бо чазын бедик урелиишкинге болгаш доктаашкынга таваржып корбээн трактору-биле ховуже чеминчидилге, тудуг бригадазынче—янзы-бүрү материал сөөртүп. суурга отород шолу аңдарып. бачым ажылга үнелиг хой шак-үеним берген. Кандыг-даа ажылга ооң дүргеп болгаш шынарлыг ажыл будургенин совхозтуң техниктиг хуралынга бо чылын ийи удаа демдеглээн.

Шаңнал, макталга ады киргеп деиги тракторизивис он үш чыл мурнунда Балгазының механизация училищезинден дооскаш, калбак билингиг тракторист-механизатор деп мергежилди чедип алган. Мергежилиниң дугайында ооң чугаазы мындыг:

— Кижи ажылын эки билир, аңаа ынак болза, чон мурнунга эки ижин көргүзүп шыдаар — мээң бодап-ла чоруур күзелим ындыг.

Ооң ханы уткалыг чугаазынга чугаажок каттыжар апаар бис. Чүге дээрге ооң үндезинин ол боду ханы бодап чоруур.

Сөөлгү бир ужуражылганы сактып ор мен. Чайгы бир кол кампания — сиген ажаан алышкынды дораан эгелээр үе бо.

— Чай болурга-ла сигенге чайлаар кижи мен, ам база кудумчуун новаанчыдарынче болгаш чаагайжыдарынче чурттакчы чонну бо чазын хаара туттаал. Хой дөө ыяштарны ында тараан. Көөрүгелерни чонның кужу-биле септеэн, ярык-сумункарын ашта-аап.

О. БОРАТ.
Чөөк-Хемчик район.

Буянныг мергежил

— Поварывыстың аъш-чем кылыры тергиин-не-дир — деп, Сут-Хөл эмнелгезинде чыдар кижилер бо-ла мактаар.

Шынап-ла Хуна Максимовна Улуг-Карак бодунуң онаашкан ажылынга бергинген, мурнакчы ишчи. Аарыг кижилерниң байдалын барымдаалап эмчиниң сүмелээнин үзүгаар анданныг аъш-чемни эки шынарлыг кылдыр белеткеп берип турар. Хуна угбай Сут-Хөлдүң тускай школазынга, а соолгу алды чылда Сут-Хөл эмнелгезинге поварлап келген. Ооң повар стажы тос чыл четпен. Ам эмнелгениң улуг поварының ужуражыр кургузуун бот-воредилгебиле дооскан. Бодунуң ажылынын чажыттарым, байлак дуржулгазын аныяк поварлар В. Шдаң, С. Ооржак оларга бамчыдып берип турар.

Хуна Максимовна Сут-Хөл кодээ Советтиң депутады. Бодунуң округунуң соңгукчуларыбиле доктаамал харылзаалыг. Чагыглар шүүлгедээнин организастап турар. Шдаңгыя Сут-Аксы суурнуң Хову

КҮҮСЕТКЕН БИС

Съездиниң ажыктыг делегат Петр Симдович ажыткан. «Бис амдан эгелеп чаңгыс аай күрүнеже шаттыжып, чаңгыс аай политиктиг болган ажыл-агыйжы организамнын тургузуп турарывыс бодур...» деп ол оннаалап шыйган.

«Амгы бистиң тургузуп турарывыс Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели дегелгенин!» дээн Симдовичниң сөстерин бис демниг алыш часкаашкыны-биле уткаан бис. Делегаттар бүт кырынга туруп кээп, аажок улуг сорук киришкин-биле «Интернационалды» мырааннар.

ССР Эвилелин тургузар дугайында илеткелди, делегаттарның бир үн-биле бадылаан Декларациязының база Керээниң ужур-утказын бис улуг үнелээшкин-биле дыңнаан-даа бис.

Украин тараачын Одинецтың мындыг чугаазы сагыжыма кирип келди: Шаанда эвилелдер база тургулаан-на харын, ынчалаа-даа олар дээрбетпелерниң эвилелдери болуп тургулаан, а бистиң Эвилеливис — ажыл-ишчи кижилерниң каттыжышкыны-дыр.

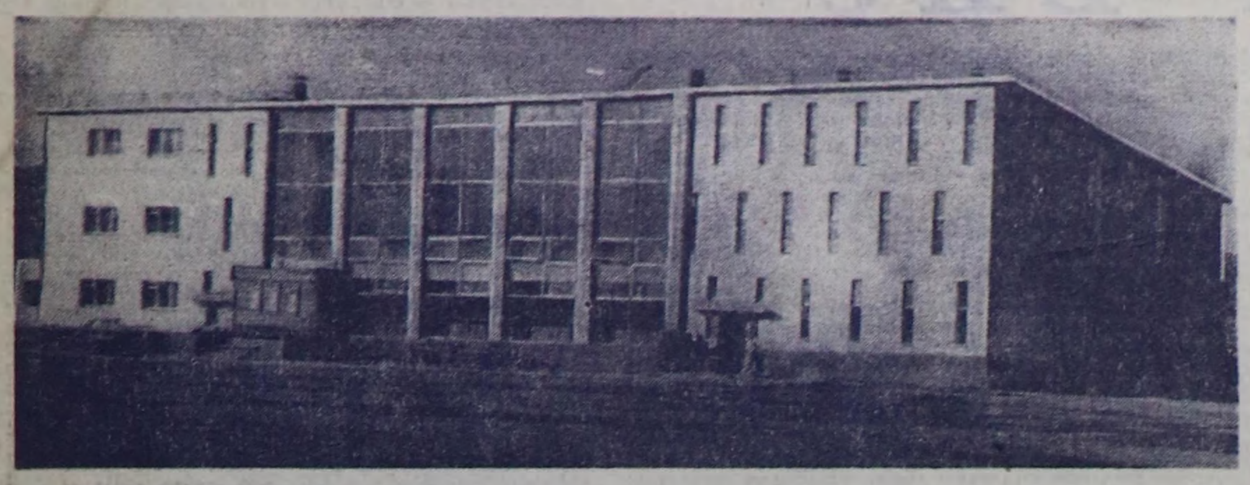
Делегейниң ажыктыг ажылчын ССР Эвилелиниң тургустунганын үүлдүзүнүг-биле медереп көргеш. Даштыкы чурттарның пролетариадының болгаш күш-ажылчы тараачыннарының, ол шыкаш коммунистиг партияларының өмүзээнинден Болгарияның Коммунистиг партиязының коску ажыдакчызы Василь Коларов съездиге изиг байыр чедиргеш. Бисже ооң чугаалааны болза: черинерни хандыр ап-дарыңар, эштер, бодунарның Совет ораныңарны көрүштүг кылдыр тудуңар, бодунарның Совет Эвилелиңерниң адаанга гранит фундаментиин салыңар.

Бо сөстер биске бүгү делегейниң күш-ажылчы улустарының интернационалчы сырый каттыжышкынының база чаңгыс эвин быжыглаңар дээн даштыкы чурттарның ажылчыннарының кыйгырыы шыкаш кылдыр дыңналган.

Съездиден бадылаан чурттүн эрге-чагыргазының дээди органы ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Даргазынга Михаил Калинин сонгуткан. Мен. база-ла бүгү совет кижилер шыкаш, ол кижиниң дугайын кезээде аажок хүндүткел-биле сактып чоруур кижи мен. 27 харлыг тургаш-на, ол Совет Күрүнеңиң баштыңы болуп, ССРЭ улустарының эңнайырал быжыглаарынга бодунуң бүгү күжүн, билиин берип келгеш. Бистиң чурттувуска ону «Бүгү-Эвилел даргазы» деп, шыкшыл-биле адаар чордувус.

— Совет республикаларны чаңгыс аай деп эргелиг Эвилел кылдыр каттыштырганы — ол дээрге делегей ужур-дузалыг кончуг чугула болуушкун-дур. Чогум-из акыдуңмалышкы шиитпиргелиг чурттадганың баштайгы үндезинин бис борта салып эгелединис. Богун бистиң маңаа кылган үүлевис бүгү делегейниң ажылчын аңгызының мээ-медерелинге балаттынмас истп арттырар. Шыдажыр аажок хилинчек-човулаң чокка, ботботтарының аразынга демисел кылбайн, акы-дуңмалышкы ёау-биле найырадыг чурттаар арганы улустарга берзе чогуур, шак мындыг арга-хевирлерни тывар дээш кижи төрелгетеннің эң дээре угаанвары хөделип эгелээдеп бээр элээн каш үүе чылдар эрткеш. Үүгле амгы бөгүн ол угланышкынче хамаарыштыр баштайгы баңмыны херек кырында кылып эгелединис... Ажылчы чоннарның деткимчези турда, бистиң эгелээн бо херээвис ылап-ла чедиишкинниг болур дээргээге бүзүргээр мен—деп, ынчан ол чугаазын доозкан.

Съездиниң киржикчизи кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы өөрүшкү-биле, эп-сеткилдиң, интернационалчы аксы-дуңмалышкы ёаунуң медерели-биле долдунган. Москвадыстан келген черлеривисче дезир хап чаңгыланкан мындыг бис. Сөөлзүреди, кажан черинивиң чурттакчыларының мурнунга делегат отчёду кылып чоруп тургаш, шак мындыг сорук киришкинниг медерээшкин бүгү чонну Коммунистиг партия-биле улам сырый каттыштырып турарын, ук чаңгыс эптен кижилер социализм тургузарынга хереглиг күштү, идегелди шингээдип ап эгелеенин ынаштыы-биле бүзүрээп көргеш

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Тыванын үлетпүрлүг хоорайы Ан-Довурактың чурттакчыларынга «Тыва дагдугу тудуг» эргелелиниң тудугжулары эки беленти соңнээннер. Олар июль 3-те Культура ордузун күруне комиссиязынга думааганнар.

Ол магалыг улуг тудуг. Ында 600 кижи олурар көрүкчүлер залы, спорт, лекция залдары, библиотека дээш оон-даа өске чүүлдер хей.

Ажыглалга кирген чаа ордуга 100 кижи киржикчилиг улуг концерт болган. Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң бот-тывынгыр артистери чыылганнарга солун концертти бараалгатканнар.

Ол улуг ордуну тудуп доозарынга Ленин орденниг тудугжулар Сергей Сендажының, Данзырын Калдар-оолдуң, Оюрмак Комбуй-оолдуң, аныяк тудугжулар Зинаида Салчактың, Дмитров Мөңге-Назының бригадаларының күш-амылчы үлүү кирген.

ЧУРУКТА: Ак-Довурамта чаа ажыглалда кирген Культура ордузунуң иишти хевири.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АРХИВ КӨРҮЛДЕЗИ

Көдээ ажыл-агый талазы-биле архив көрүлдезин республиканың бүгү районнарынга бо чылдың апрель 1-ден июль 1-ге чедир чоруткан. Бо талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталынга үндезилээш, бистин Таңды районда чамдык ажылдарны кылган.

Ынчалаа-даа «Революцияның чалбыыжы» колхозта, Балгазында ыяш ажыл-агый черинде, школала, көдээ профессионал-техниктиг училищеде архив документилерин шын тургузарынче угланган кандыг-даа ажыл кылбааны илереэн. Хамык архив документилерин шыгжаар черлери бээин чок. Районда чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының архив ажылын керекке албас чоруупун уламыннан шак ындыг байдал өске-даа коллективтерде бар болган. Чижээ, мурнунда ийи колхозтан каттышкан «Межегей» совхозту ап көрээл. Колхозчу чораан кижилер эм совхоз ажылчынары апарган болгай. Оларның күш-ажыл дептерин, күш-хүнүнүң документилерин кадагалап артырбаан болуп турар. Оон уламындан ол ажылчыннарның күш-ажыл стажы четпес арткан.

Мындыг фактылар хөй. «Тиилелге» совхозтуң конторазы өртенген үеде үнелиг хамык документилер өртенип калдылаан турган. Ажылчыннар база-ла ажыл стажы четпес артканнар. «Коммунизмниң херели» колхозта чыл бүрүде чыып келген документилерни көөрге үрелип, сарғарып калгылаан чыдар.

Архив — күрүненiң алдын фондузу. Үстүнде адаанывыс коллективтер архив шыгжлар тускай черни, складтарны кылып алза чогумчалыг.

«Элегес» совхоз, Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы, районнуң ыяш ажылагый чери архив документилерин эки тургускан. Оларның дүржулгазындан үлегер алыры чүгүла.

Б. СЕРЕН,
Таңды районнуң күруне архивиниң эргелекчизи.

Культура-массалыг ажылды бедик деңнелге

Бистин Ак-Туруг көдээ алувунуң эргелекчизи сөолгү чылдарда үргулчу келген ужурунда, ажылчы чонунуң оргузунга культура-массалыг ажылдар чорувастаан. Ажылды хүлээп алгаш, үр болбайн чоруй баар кижилер эвээш аяктыг берип турар болгаш ажылды шуут сандаадың каар-дыр. Кандыг-даа ажылга киреринь күзээн кижилерниң бүгү талазын өөренип көргеш, ам ажылга хүлээп алыр болза эки. Канчыл сигеп ышкаш товап чоруур кижилернің ажыы чок.

Клуб эргелекчилеп ажылдаары-биле бо чылын курс доозаан аныяк кыс Зоя Шири-Сана келген. Хүлээнген ажылынга кызымаккай чоруун көргүлүп турар. Чөн-биле харылзаазы эки. Клубту шыдаар шаа-биле берип алган. Ажылчы чонунуң ыштанылгазын чөп арттирер даап темалыг кежээлерни, номчулга конференциаларын, диспуттарны, ужуражылгаларны планнап алган.

Культура-массалыг ажылларны бо салбырга бедик деңнелге организастаарынга «УТКА 25 чылы» совхозта партия, комсомол организациялары, көдээ Совет бөлүк дузаны чедирери чүгүла негеттинип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Алырда амыр, бээрде тыртым

Хүндүлүг Мерген Мергенович! Бо чагааны бис силерже биживее арга чок болгаш чорутканывыска бүзүрел көрүнер. Партия болгаш чазак хамаатыларның хуузунда артыкшылдыг малын белеткел черлеринге садып болурун чөпшээреп база ону багай эвес деп деткип турар болгай. Бистиң Чөөн-Хемчик районда ынчаар эвес, сыр-дедир, ацаа харын-даа янзы-бүрү арга-биле шаптыктап турганзыг боорга кайгап, ужурун тыппайн бижип тур бис. Моңу агезинден таптыг тайылбырлап көрээли. Мында кирген фактылар бистиң боттарывыстың караавыс-биле көрүп бүзүрээн чүүлдеривис чүве.

Ынчан май айның төнчүзү турган. Тос хире кижи 35 хабанны машинага чүдүрүп алгаш, районнуң мал хүлээп алыр черинге чеде берген бис. Бистиң аравыска Ыймеңниң мал эмчизи, көдээ Совет депутады Сат Өлзей-оол база бар. Ол эмчивис бээр кээринге шала улурланып, шуут-ла Чаа-Хөлче аппарза эки деп турган кижи. Оон чүге оске районнуң эът планының күүселдезинге «деткимче» көргүзүксей бергенин мал хүлээп алыр баазага чедип келгеп билген бис. Келиривиске ында чаңгыс-даа кижи көзүлбес, үш шары кажаалап каан турар мындыг. Демги шарыларның семис, чаагайын магалап турувуста, аът четкен, 60 хире харлыг ашак кижи чедип келди. Ол Сүт-Хөлдүң Үстүү-Ишкин ооруундан үш шарыны үш хондур сүрүп келген Оюржак Начын-оол деп кижи болду.

— Бо шарыларны өртекке чедирип алза дээш келген кижи мен. Чер-даа албас боор чүве-дир — деп ашак хомудай-дыр. Күжү дээрге күскүле олчаан, бирээзи 510, оске ийизи 417 кг шарылар болду. Ашактан айтырарывыска оларны ап кудуку өртек — килограммын 86 көпеекке хүлээп алган болду. Ол-даа ол-ла болган. Дензичи чедип келгенин дыпшаш ынаар базыптывыс.

Каржы-хедери-даа корчуг, менди-даа харылаас аныяк оол хыйлангылап каан турган, хабаннарывысты деңзилеп эгеледи. Баштай-ла башкы Салчак Коңгарның белиг безин үгбас ийи семис хабанын деңзиледи он. Оларны безин оргумак деңзилиг кылыр санаарга, бис-даа чогени берген бис. Бистин хабаннарывысты деңзилээш, «чудаан» мал эвес, 75 кг хабанның өртээнге 81 рубль алыр хомудайчыг-ла чорду. Ол каржы ажылдакчының адын Куулар Анатолий дээр.

Ол-даа канчаар оларны ам дедир Ыймеже чадаг сүрүп турээр эвес, чөпшээрежир ужурга таварышкан бис. Аалдептиг чүве оон соонда эгелээп болгай. Дужаган малывыстың эвээш биче өртээн алыр дээш ай ажыр сүрүшкеш, ажыл амыдыралга үнелиг чеже шакты, каш хүнүү чидирбедивис дээр. Харын-даа бурунгу тываларның «алырда — эгбай баш, бээрде — хүгбай баш» деп үлегер чугаазы-даа кижи сагыжынга кирер.

Бо таварылга болза, «Тыва» совхозтуң районнар аразының мал хүлээп алыр базазының болганын катапган каалы. Маңаа чүгле бистин районнуң ажыл-агыйларының болгаш чурттакчыларының хуузунда малын хүлээп алыр эвес, харын-даа Оюр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнардан база мал хүлээп ап турар. Чамдыкта Барыын-Хемчиктен бага келгилээр. Хүнүң-не 500-1000 баш чедир шээр малды, 150-200 чедир бода малды хүлээп алырын айтырга-ла четчир. Ол хире чүгүла болгаш хайныышкынның черии алаш көскү байдалдыг тургуска дег. А мында каш кажаадан өске мал сүрген кижилер кирип, хонуп-дүшкү дег чер-даа чок, ажылдакчыларының безин чурттаар черии чок, совхоз төвүүден кээп ажылдап турар. Чырык киртинмээниден чүс чүс малды «кадарчылар, таныылдар чангыс-даа хондурүп алыры берге. Радио-даа чок, күрүнеге эът дужаап турар кижилерни сорук киирген болуп, плакат-даа, кыйгырыглар-даа көлүбес — сактырга чүү-ле бир уттундуруп калгап болуп ыяштан сагындырар. Баазаны тудуп тургускандан бээр 15 чыл ажып турар, оон кажаалары дакпыш, амгы үеге таарышпас. Кышкы, күскү соок үеде мал дужаары колхоз, совхозтарга-даа, хүү кижилерге-даа дыка-ла чаржынчыг. Боттары-даа түрээр, дужаар малы-даа аштап-арар, донуп-дожаар.

Бо бүгү четпестерни бистиң районнуң удуртукчулары-даа, совхоз директору эш П. Балчир-оол-даа биле-тура демчег албайн турарын кижи кайгап хаммас. Бистиң мал дужаар баазавыста мындыг чаржынчыг байдалды өдүп чалап алырынга дузадан кадыг көрүнер, эргим Мерген Мергенович!

Хүндүткел-биле: М. Сыгыр-оол, Г. Комбу, О. Шаравии болгаш оон-даа өскелер.

ХОСТУГ ХҮРЕШКЕ СИБИРЬ ЗОНАЗЫНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Хостуг хүрешке РСФСР-ниң Сибирь зоназының бирги чери дээш Тываның найысылалыга болур маргылдаага чеже командалар киржирин, кымнар деп сураглыг могелер хүрежирин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Артаа Сендиевич Нуразеттен бистиң корреспондентивис айтырган. Оон харыылааны болза:

Хостуг хүреш талазы-биле Сибирь зоназының бирги чери дээш июль 6—8 хүнүнде болуп эртер улуг маргылдаага Красноярск, Алтай крайларның, Новосибирск, Кемерово, Иркутск областарның, Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киржип, бодунуң черииң спортчу адын камгалаарлар.

Байы-даа команданың могелериниң составы шыырак, колдуунда хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери болгаш спорт мастерлериге кандидаттар болуп турар. Новосибирск, Кемерово областтардан келген командаларда шыырак, арга-дүржүлгалыг могелер бар. Новосибирск областтың могелериниң сезии ССРЭ-ниң спорт мастерлери, ийиги мастерлерге кандидаттар. Бо команданың могелери Геннадий Шантилов (57 кг), Николай Душин (62 кг), Мариант Фиткулин (68 кг), Александр Коронби (100 кг), хостуг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдааларга киржип, шанналдыг черлер ап келген.

Кемерово областан база шыырак могелер келген. Ында «Труд» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң чемпионнары Петр Брайко, Александр Зевков, Александр Вахтель, 1971 чылда Сибирь зоназының чемпионы Аркал Мелекидае ышкаш сураглыг могелер бар. Оларның канчаар хүрежирин даартадан эгелеп көре бээр бис.

Красноярск, Алтай крайлар, Иркутск областан келген бистиң аалчыларывыстың арасында ат-сураглыг, шыырак дүржүлгалыг могелер бар.

Хостуг хүрешке Сибирь зонамның бирги чери дээш маргылдаа ыяштың спортчу демисеелге болуп эртери чугаажок. Анаа кым ыяштың белеткелгенил, ол тиилелгеге чедип алыр.

РСФСР-ниң Сибирь зоназының хостуг хүрешке бирги чери дээш шүүлде маргылдаазын Кызыл хоорай ам үш дугаар хүлээп ап турары бо.

Оон бир дугаары — 1963 чылдың марттың эгезинде болуп эрткен. Ында Тывага чаа-ла сайзырап олурган спорттуң бо хевирийге чүгле 10 ажыг бирги разрядчылар турган.

1969 чылда пайысылаа Кызыл зоназың пилиндектерин ийи дугаар хүлээп алган. Ында биске спорт мастериге беш кандидаттар, 40 ажыг бирги разрядчылар бар турган. Ол маргылдаага бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Б. Чөкпек (52 кг), А. Чүлдүк (57 кг), С. Бедарев (82 кг) боттарының деңзилериниң үшкү черлерин алганнар. Ол үеден эгелээш-ле бистиң могелеривис Сибирь зоназының эң шыырак могелериниң савывда киргеп.

Амгы үеде республикада хостуг хүрешке ССРЭ-ниң 5 спорт мастери, ацаа 12 кандидаттар болгаш 70 ажыг бирги разрядчылар бар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оонга болгаш XX чайгы олимпий оюнларының ажыдыышкынынга туржаатка бо маргылдаа спортчуларга болгаш корукчүлерге улуг байырлал. Маргылдаа эртер Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының иогаан театрынга 11 шакта эгелээр.

Тыва АССР-ниң спортчу адын камгалап, зона маргылдаазынга кымнар хүрежирил? 48 килограмм чедир деңзиге ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат Владимир Седип-оол хүрежир. Оон харыы 20. Ол — Сибирьниң, Шраккы Чөөн чүктүү болгаш Урал зоназының аныяктар аразында. 1971 чылда чемпионду.

ССРЭ-ниң спорт мастера Михаил Оюн 52 кг деңзиге хүрежир. Ол 1947 чылда төрүттүнген. Оюн — «Труд» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң 1967-69 чылдарда маргылдаазының чемпиону 1969—70 чылдарда Сибирь зоназының маргылдааларында бодунуң деңзизинге ийиги черлерни алган. Ол, ССРЭ-ниң кызыгаарыларының самбога 1971 чылда Москвага болган маргылдаазының 58 кг. деңзиге чемпиону. Михаил спорттуң ол хевиринге мастерге кандидат.

«Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң арттырган маргылдааларының үш дакпыр чемпиону, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар 57 кг деңзиге бистиң республиканың адың камгалаар. Ол 1944 чылда төрүттүнген. Федор — республиканың үш дакпыр чемпиону.

ССРЭ-ниң спорт мастерлерге кандидат Александр Чүлдүк 62 кг деңзиге бистиң командавыстың кежигүнү. Оон хары 31. Чүлдүк 1968 чылда «Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң маргылдаазынга киришкеп, бодунуң деңзизинге ийиги черни алган. Республиканың дөрт дакпыр чемпиону.

Башкир улустуң маадыры Салават Юлаевко турасқаатқан Бүгү-эвилелдиң хостуг хүреш маргылдаазының шанналдыг черлерин ап келген, мастерге кандидат Вячеслав Кара-Тоннуг 68 кг деңзиге хүрежир. Ол 1949 чылда төрүттүнген. Вячеслав Красноярск крайның хостуг хүрешке ажык маргылдааларынга шанналдыг черлерни алган. Республиканың 1970—71 чылдарда чемпиону.

Бистиң могелеривистиң шилиндек командазының ан аныяк киржикчиин бирги разрядчы Сергей Самбуу 74 кг деңзилиг.

Ол 1971—72 чылдарда республиканың чемпиону.

Хостуг хүрешке бирги разрядчы Георгий Галин 82 кг деңзиге республиканың адын камгалаар.

1969 чылда бистиң республиката болуп эрткен зона маргылдаазынга үшкү черни алган бирги разрядчы Семен Бедарев 90 кг деңзиге киржир. Ол республиканың беш дакпыр чемпиону.

Сибирьниң болгаш Шраккы Чөөн эң улустарының бүрүт хүрешке үш дакпыр чемпиону Бичө-оол Монгул-оол 100 килограмм чедир деңзиге хүрежир.

Командапы зона маргылдаазынга спорт мастериге кандидат. 1969-70 чылдарда Сибирь зоназының маргылдаазынга үшкү черни эзээн Болат-оол Чокпек болеткээн. Республиканга күш-культураны болгаш спорттуң сайзырадырынга киирген улуг-хуузу дээш Болат-оол Чокпек эрткен чылын «Күш-ажылчы эрес маадырлыг чорук» дээш деп медаль-биле шанналткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: команданың улуг тренери Б. Чөкпек (үстүнде), хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат В. Седип-оол (адаавда).

Авторлуң фотолары.

Олимпиада мурнунуң тыныжы

(СПОРТЧУ ДОПЧУЛАЛ)

Эрткен неделяның төнчүзүнде Мюнхенге солун болуушкун болган. XX чайгы Олимпиададың оргкомитединиң президентизинге Мюнхенниң олимпий комплексизиниң тураскаадыг дүлгүүрүн тывыскан. Тудугжулар ол комплекстиң кол ажылдарын тудуп дооскан, ам чүгле үүрмек ажылдар арткан. Мюнхенниң стадионнары, залдары болгаш өске-даа спортчу тудугларын олимпийэлдерни хүлээп алырынга белеп. Ынчаарга «дээди деңнелге» болур тудугушкуннарга» спортчулар боттары белеп бе?

● Маңаа харыыны олимпий сөөлдарының будуүзүнде эртип турар улут маргылдаалар берип болур. Оларның бирээзинге Знаменскиех алышкыларның тураскаалыынга холбашкан. Москваның В. И. Ленин аттыг Төп стадионунга болгаш маргылдаа хамаарыр. Ында 15 чурттуң чиик атлетчи керишкеп. Маргылдаага киришкен аалчыларның аразынга бирги черлеңнең «сылыстары» турбаан, а бистиң дээре спортчуларывыс база керишкээн. Ынчалаа-даа ында кап эки түнделерни ол маргылдаага көргускеп.

Ленинград чурттуг Олег Райко (ол моон мурнунда ССРЭ-ниң рекордемени турган) 1500 метр черии 3 мин. 41,5 секундада эрткен, мемориал маргылдаанның чаа рекордун тургускан. Вильнюстуң спортчузу Инеле Сабайте 800 метрии 2 мин. 03,4 секундада эрткен. Ленинградчы Юрий Тармак черниң бедиин халыырынга 221 см. көргүзүүлүг болган. Бол шанналдарның бирээзи — 5000 метрге чаржырынга ленинградчы Рашид Шарафетдинов тиилээн. 10 000 метр черге чаржырынга даштыкы чурттуң төлөлекчиин мурнаа келген. Белградтан келген студент Дане Корица дистанциияны 29 мин. 00,6 секундада эрткен.

ааар

Кызылдың аэрар станциязының медээлээп бүүгаар алырга, бөгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге чаъс чыар. Барыын үзаныышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температурааы 18—23 градус чылыыр.

Кызылга будуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температурааы 20—22 градус чылыыр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

15.00 — Дамчыдылгаларның программазы. 15.05—Медээлер. 15.10—Школачыларга. «Бөмбүк карацладыр бадыпкан». 15.40—Оцнуг телекоргузуулге. «Кино аян-чорукчуларының клубу». 16.40—Оцнуг телекоргузуулге. «Мээн дээрбемден чагаалар». Ураи-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Үругларга фильм. «Бичии уруг болгаш беш адыр-жыгаш». Мультфильм. 18.45—Телемедээлер. 19.00—«Актыр-ка адаанда хөвүда». Документалдыг фильм. 19.10—«Бижи болгаш хөөрүлүү». Дамчыдылга. 19.40—Телемедээлер. 19.50—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Эртер черде киижи». Хой кезектелиг ураи-чечен фильм. Бирги кезээ. 21.05—Оцнуг телекоргузуулге. «Москваның деңгелге стендилериндe». «Казахстанның болгаш Орталаы Азиның ураи чүүлүү». 21.35—Спорт программазы. 1. Шахмат талазы-биле деңгелге бирги чер дээш маргылдаа. 2. Күш-культуржу гимнастика. 23.00—23.50—«Үе». Информастыг программа.

Кинотеатрларга

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Оон амыдыралында эрлер» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аваам ашанка барган» 15; «Буруу чок болза — салыыт» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кежектери) 9, 12, 15, 18, 20.45; шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.30; «Чаагай олумнуң ангези» 17.20, 21; «Азыракчы» 19.10; шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Прерия». 17.20, 19.10, 21 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

1972 чылдың июль 5-тен эгелеп Кызыл садыг 60-70% чиигеткен өртектиг даараглыг кылыгларны болгаш хом идиктерни садарып организастаар.

Чиигеткен өртектиг бараандарны дараазында магазинперден садып ап болур.

№ 10 магазинге (Авиация кудумчузунда), магазин 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар, дүштеки чапсары 14-тен 15 шак чедир, дыштанар хүнү-воскресенье.

Универмаг чанында дарекка. Ажылдаар шактары 9-дан 18 шакка чедир, дүштеки чапсары 13-деп 14 шак чедир, дыштанар хүнү понедельник.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Аныяк үннер

Сактырым чөп

Черниистиң каазың көрүп
чурттаандан бээр
Чээрби сескн чазым бөгүн
уткуп тур мен.
Үе-шагның
ыя хенаиг
дилиндээнде
Үүле чок
олурбаан мен.
Шынын сөглээйн.
«Алдын холдуг
ураи-шевер
берге ар!» деп
Арат чонга
адым алгып
мактатпаан бол,
Ажыл хайнып
чечектелген төрээн черге
Аалчы болуп,
аная чурттап
чорбадым-даа.
Хаварыктар
маан сөзүм
бадыткап боор:
Кажаа тудуп,
чүдүк чонуп
ажылдаан мен.
Хаван ажаап,
бүга казып
база турлум.
Каре ажыл
таалалын
ынчан билдим.
«Эрткен-барган оруун сактып,
канчаарың ол.
Эрте эвес чүве бе?» деп
кыжырбанар!
Чонум дээштин
кылып чоруур
улуг үүлем
Чогум эге үжүү ында.
Сактырым чөп.

А. ДАРЖАП.

Тес унунга

Тестиң делгем пыпаазының
кыдыы-биле,
Дээр чоорту тудушкан дег
сагындырар.
Халып орган автобуска
чергелештир.
Кажараннай чиргилчиннер
чарышкылаар.
Орук кыйыы — шынга турган оөр чылгы
Оглаа чанныг дешилежип
хойтукулаар.
Урук тутканы чылгычызы
челдирбишпээн,
Уткуй келгеш, холуп чайып
девиржиттп.
Чоогумга олурган кыс тура
халаап,
Соңга ашкаш, өөрүшкүлүг:
Соян!—диди.
Кыстың үнү кыаанаап дег
болган-на боор,
Кыаыр тырткан дынын оолдаа сала каапты.
Асфальтылап кагбаан-даа
бол — орук эки.
Авто-холге чедеп ажыр салып чорду
Чыдгычы эр багай аътты
кайып мунар
Чыдып каардан бараадаштыр тутсуп орду.
Чечен хээлиг аржылын
кыс чеже шелгеп.
«Чедер сеи бе, шепе» дээнзиг чайгылады.
Дээр черге эрес ар-даа карбаш кынды,—
Эжен-не бо — аржыл шагда холда болду...
Узун орук оргижеге хөпрешсе,
Ужур бар деп бодап чораан
чарып уруум.
«Таныжым оол уткуп келген ол-дур» — дээргс,
Дакпыжаксаи, ундараардан
—Эр-хей!—дээн мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ

Кыргыкчы кыс

Дөргүл черде салгын ойнаан.
Дөспес чүрек дыңзыг соккан.
Дүвүрээнин бодал саарып,
Дүнелерде удувастаан.
Хоюм шагда кыргыттыгтап.
Коданымда эккелген иеи.
Хөөрешкепим кыргыкчы кыс
Хоокүй чүрээм сыдымнаан бе?
Кыргыыр хоюн тудуп берип.
Кыйыынга-ла туруксаар мен.
Хачыынын хоюг үнүп
Катап-катап дыңнаксаар мен.
Мунгап челдиг Кула-Дайым
Мүгүр хемге иеии чедир.
Соглеттинмээн ынакшылдың
Сөзүн бөгүн чүрээм тыпты.

М. ТАНОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи агый кылдызының 21-47, үлегпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00725.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп туттунган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 6 ЧЕТВЕРГ № 157 (8925) Өртээ 2 ааш

Кремльдиң Улуг ордузунга хүлээп алыышкын

Июль 4-те Кремльдиң Улуг ордузунуң Георгиев залынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң чазаа Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Руска алдар болдурган хүлээп алыышкын тургускан.

Хүлээп алыышкынга Фидель Кастро-биле кады ону ээлп-чорукка үдеп чоруур партия болгаш күрүне ажылдакчылары, а от ышкаш Куба Республиканың Совет Эвилелинде элчизи Рауль Гарсия Пелаес келген.

Хүлээп алыышкынга совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының орлаакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, терит вачалыныктери, ужудукчу-космонавтылар, хөй-ниитиниң төлээлекчилери олурушкан.

ССРЭ-де дипломаттыг төлээлеттер черлериниң баштыкнары вачыларынга! аразынга бээ бар болган.

Хүлээп алыышкын эки-чыл маргылаалыышкынга Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнтерин күүсеткен

РЕСПУБЛИКАДА КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТТУҢ БАЙДАЛЫ БАЗА ОНУ УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арнда).

арының чогуур хемчегларин ер-чер Советтериниң күүс-омнары азбайн турар. Мо-раварчарыш маргылдаала-ын, чадаг-терге болгаш боо-алга маргылдааларын үргүл-ү эрттирери чугула. Кызыл-а болгаш Ак-Довуракка ше-иг-техниктиг өөредилге ба-ымнарын, Кызылга өөре-илге төвүн тударынга хоо-ай, район Советтериниң күүс-омнары бөттүг дузаны че-ирер ужурлуг.

«Күш-культура болгаш спортту улам ыңай хогжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң докаалында иштин өөредилге школаларын өзүп орар салдың күш-дамыр кижизи-илгезинин үндезини деп са-аан. Школалар болгаш башылар бо талазы-биле элээн кыдларны кылган болза-даа школаларда күш-дамыр кижизи-илгезиниң болгаш спорт-ссалыг ажылдарының иштин ынеди ам-даа чавыс. Чам-: чер-чер Советтериниң, алдар - директорларының, оон, хоорайларның улус ндилге киллдистериниң та-ында школаларга күш-да-кижизидилгезинин органи-арынче кичээнгей сал-туларындан ол четпестер берген. Дыка хөй шко-

лаларда күш-культура кичээлдери органнзас болгаш методика талазы-биле чавыс деңнелде эртип турар. Чижээ, Каа-Хемдө Көк-Хаак сес чыл школазында күш-культура башкызы чок болганындан ацаа чартык чыл иштинде ол кичээл болбаан.

Чамдык директорлар болгаш өөредилге эргелекчилери күш-культура кичээлдеринге олурушпайн турар. Чыр-дымышкын министерствозу школаларда күш-дамыр кижизидилгезиниң байдалын хынавайн турар.

Өөренчиларниң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылды кошкак тургускан. Республиканың школаларын-да бүгү өөренчилериниң ыдаа 23 түрлү спорт секцияларында хаара туттунган 127 орунчак болгаш сес чыл школаларының 91-инде спорт базазы чок. «Сес чыл, ортумак школаларга, чурттакта квартал-дарымга спорт база ой-наар шолдерни дерип тургу-зар дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлели 1965 чылдың де-кабрь 27-де күүлээп алган. Спорт шөлдерин кылыр, де-рип-сеткээр талазы-биле тө-даргай даалгаларны райкоор-күүскомнарга берген. Элээн хөй райкооркүүскомнар бо херекти харыысалта чөк көрүп. ук доктаалды күүсетпээн. Бо демчегни боттандырарын Күр-лаан болгаш Чырыдыышкын министерствозу хандырбаан.

Чырыдыышкын министер-ствозу, райхоорайларның улус өөредилге киллдистери школа-ларның спорт херексел-дерин садыл алырынга эвээш акша-хөрецнүн берип турар, Каа-Хемниң Бояровка сес чыл школазында спорт херексели шуут чок. Школаларның бө-дүүн шөйдер тудуп алырынга организациялар, бүдүргүлге-лер, колхозтар, совхозтар шефтеп, дузалаар ужурлуг, бо ажылды чер-чер Советтери чи-дир организаставайн турар.

Совет күш-культура шим-чээшкинин бодунуң хогжүдези-ниң шынар талазы-биле чаа үе-чадазынче кирген деп илет-келчи оон ыңай чугаалаан. 1972 чылдың март 1-ден эгелеп, «ССРЭ-ниң күш-ажыл болгаш ораң камгалалыңга белен бол» деп Бүгү-эвилелдиң чаа комплексиин күштүг болуп киргеп. Ол болза совет кижилериң күш-дамыр кижизидилгезинин, чонну бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камга-лаарынга белеткээриниң про-граммалыг үндезини болуп турар. ГТО-нуң чаа күш-куль-тура комплексиин күштүг болдуруп, боттандырып эгелээн чорук бүгү министер-стволарның, ведомстволарның, эргелелдериниң, ажылчы чон-дар депутаттарының Совет-тер күүскомнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-иннги организациялар-ның күш-дамыр кижизидил-гезинин кодурер дээш харыы-салганы бедидип турар.

Тыва АССР-ниң Министр-лер Төвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитеди, спорт иннгилелдери-ниң кол кичээлгейни спортчу-ларның мергежилин бедидери-ниче утландырар үлээлгелиг. Күш-культура коллективтерине секция ажылдарын организастаар херек. Республиканың шилиндеп команда-ларының Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле зона маргылдааларынга чедишкинниг киржирин хандырары республиканың бүгү хөй-иннгизиниң хереэ болуур. Ыңдыг түрбүже чам-дык министерстволарның, ве-домстволарның, эргеледдерниң, бүдүргүлгелериниң болгаш организацияларның удуртук-чузары республиканың шилиндек командазының кежи-түннерин харыысалгалыг мар-гылдаалаарже азы чыыштерже чорутпайн баар тавармалгалар бар. Моңу черле чөптүг деп сананп болбас.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бо сессиязынга күш-культура болгаш спортту бис-тиң республикага улам ыңай хогжүдериниң хемчегларин, спортту массалыг болдурар, материалдыг баазаны быжыг-лаар талазы-биле ажыл-агый база хөй-иннги организация-ларының сорулгаларын тода-радыры эргежок чугула деп илеткелчи демдеглээн. Мате-риал-техниктиг баазаны бы-жыглаарының, спорт тудугла-рын калбартырының, спорт хероксслдери-биле хандыра-рының, кижизидилге ажылда-рын экижидиринiң чугула со-рулгаларын тодарадыр херек. Ажылчы чоннарның ГТО нор-мазын дужаарынга таарымче-лыг байдалды Советтер, бүдү-ргүлгелер, албан черлериниң удуртукчулары тургузар хү-лээлгелиг.

Районнар болгаш хоорайлар Советтериниң күүскомпары, колхозтар база совхозтар чоокку ийи-үш чылдарда чер-черниң бар ергаларын ажыг-лап, бүгү районнар төптеринге—стадионнарны, колхозтар, совхозтар төптеринге — ком-плекстиг спорт шөлдерни, колхоз, совхозтарның бүдү-ргүлге участоктарынга—спорт-туң бөдүүн тудугларын, а ол ишкаш «Күш-ажыл болгаш дыштанырга» лагерьлерни, пионер лагерьлерин тудуп кылырын боттандырар.

«ГТО-нуң чаа Бүгү-эвилел комплексиин иштередир та-лазы-биле хемчегler дугай-ында» доктаалды СЭКП об-комуның бюросу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылдың апрель 17-де хүлээп алган. ГТО-нуң чаа комплексиин иштередир талазы-биле эки көргүзүгларни чедип алган районну, аал хоорайны шиңнаары-биле СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчир Кызыл тугун тывыскан болгай.

Ажылчы чоннарның хостуг үе-шагында күш-культура болгаш спорт хөй черни эзлеп турар апарганын хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгавыстың үезинде утаап, бодап турар бис деп илеткелчи демдеглээн. Бөш ажылдаар хүннүг, ийи дыштанып хүннүг неде-

ляже шилчээни-биле холбашты-тыр күш-культура болгаш спорт-биле найыралдажып, ажылдарының аргазы улам улгатканын. Советтериниң кол-сорулгазы болза спорт ажылын-че чонну калбаа-биле хаара тудары болур.

Бистиң иннтелиливисте эки чүүлдер-биле экономика бол-гаш культураның күштүг хог-жүлдези-биле чергелештир чамдык эки эвес чүүлдер, хо-ралыг чинчылдар болгаш эр-гининң артыкшынналары ам-даа бар. Ылаңгыя арагалаашкынның иштередээн черле ылдең. Бо дээрге бистиң социа-листиг иннти чурттагывыс-тың принципгериниге канчап-даа таарышпас, социал хора-лыг бөк чорук болур.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегler дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чоокта чаа үндүрген Чарлыы партия болгаш спорт-биле найыралдажып, ажылдарының аргазы улам улгатканын. Советтериниң кол-сорулгазы болза спорт ажылын-че чонну калбаа-биле хаара тудары болур.

Бистиң иннтелиливисте эки чүүлдер-биле экономика бол-гаш культураның күштүг хог-жүлдези-биле чергелештир чамдык эки эвес чүүлдер, хо-ралыг чинчылдар болгаш ер-гининң артыкшынналары ам-даа бар. Ылаңгыя арагалаашкынның иштередээн черле ылдең. Бо дээрге бистиң социа-листиг иннти чурттагывыс-тың принципгериниге канчап-даа таарышпас, социал хора-лыг бөк чорук болур.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегler дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын таныштырган. Чар-лыкта көрдүнген хемчегларни коммунистериниң хуралы чүүл-дүгүнүп деткээш, күүсседир хемчегларни ажылдап кылган.

Чарлыкты таныштырган СЭКП райкомунуң секретары Б. Ак-Кыс, санал берген ком-мунистер М. Чүлдүм, С. Маа-дыр-оол, А. Макаров, М. Се-мис-оол болгаш өскелер-даа рай-он төвүнде арагалаашкынның маассалыг таварылгалары бар болуп, күш-ажылдың сагыл-гачурумун, хөй-иннгининиң корум-чурумун үреп турарын чугаа-лааннар. Эрткен чылларга ден-нээрге, бо чылдың бөш айла-рында эзирнктер сергелир чер-ге киргеннернин саны көвү-дээн. Оларнын аразынга ком-мунистер болгаш комсомолчу-лар бар болгулаан.

Арагалаашкынның үржүүлгө-биле ажыл-шагы үзер, кем-хе-рек үүлгедир чоруктар-биле демнсел кошкак. № 741 көжүп чоруур механизастаттынган ко-лонинага массалыг арагалааш-кын болуп тургулаан. Анаа

күш-культураны болгаш спортту хогжүдер, ону амы-дыралга боттандырар талазы-биле комплекстиг хемчегле-рнн ажылдап кылыр ужурлуг.

Тоску беш чылдың планы чыынның баштайгы чарт-ла социалистиг үлээлгелиг республиканың күүсетке-ер, улаттыр бүдүргүлгелериниң, транспорт, тудуг организация-ларының, чер ажылынга чамдык байдалды болгаш ажыл-ниччлерниң мурнунда туруп турар чугула сорулгаларны аш Мендуме тодаргай чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чер-чер Советтериниң депутаттары хөй-иннги, ажыл-агый болгаш күш-культура организацияларының күүсе-ниишкиннерин мөөнеп ал-гаш, спортту улам ыңай хогжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет Чазактың Хөй-таалын амыдыралга боттанд-ырарының идепкейлиг орга-низакчылары болур дээрзин база кайгамчыктыг хүн — бистиң чуртувустун улустарының улут байырлалы — Совет Социалистиг Республикалар-ның Эвилелиниң түргүстугана-ының 50 чыл оюн төлептинбиле үүкүүр дээрзинге идегелип Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы бодунуң идергейлээн.

КОММУНИСТИҢ ЧУГУЛА ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Партия организациязының үчёдүнда турар коммунист болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидат бүргүзү ай санында кежигүн ладывырын чогуур ойүнде, доктаамал төлээн турарын партия Уставы негеп турар. Бо дээрге чүүле практиктиг эвес, харын база чугула политиктиг айтырыг болур. Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнениң шылгаранган ажылдакчыларының бирээзи М. И. Калинин ол дугайында мынчаар чугаалаан: «Бир эвес силер партия ладывырын чогуур ойүнде төлевейн турар болзуңарза, партия дугайын бодавайн, партийжи хүлээлгелерни салдынчак ёзу-биле күүседип турарыңар ол-дур... Партия дугайында бодап чоруур кижи партия ладывырын төлээр дээнде сеткилсагыжы ханар, мынчагаш ол партия-биле материалдыг харылзааны тургузуп, оон-биле тудуш холбаалыг бооп турары

Сталин-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың партия организациялары боттарының организа-закчы ажыл-чорудулгазын улам сайзырадгайжыдарынче улуг кичээнгейни салып турар. Чорудуп турар организас-политиктиг улуг ажылдар-биле чергелештир партия организациязы бүргүзү СЭКП-ниң Уставын, партияның шиитпирлерин удуртулга болдургаш, коммунистер кежигүн ладывырын шын болгаш чогуур ойүнде төлеп турар бе деп айтырыгже база улуг кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

Чер-черде партия организациларында бо чугула ажылхерек канчаар тургустунганының дугайын СЭКП обкомунуң организастааны партия райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң организастыг киллдистериниң эргелекчилериниң, районнарның болгаш хоорайның парторганизацияларының ревизия комиссияларының даргаларының семинарларында бүгү талалыг чугаалашкан. Ол ышкаш кежигүн ладывырының төлелгезинiң дугайында айтырыгларны партия хооркому болгаш райкомнар эге организациялар секретарьларының семинарларында, човулел хуралдарында доктаамал көрүп турар апарган.

СЭКП Кызыл хооркому, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бай-Тайга райкомнары маңаа холбашкан айтырыгларны боттарының бюроларында чугаалажып тургузаан. Ол ышкаш хоорайның болгаш районнарның парторганизацияларының ревизия комиссиялары бо ажылга холбаштыр контрольду база күштелдирген.

Ол бүгүнүң түнелинде партийжи организастыг ажылдың бо участогунче хөй-хөй партия организациялары улуг кичээнгейни салып турар апарган. Ылаңгыя СЭКП-ниң Каа-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин райкомнары, «Тыва кобальт» комбинатта, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиндө парткомнар ол дугайында доктаамал, шу-

Партийжи амыдырал

дургу ажылды чорудуп турарынан оларга хамаарыштырып турар партия организацияларында коммунистерниң кежигүн ладывырын төлеп турар талазы-биле ажыл бедик деңнелде тургустунган.

Оон-биле кады чамдык район-нарның партия организацияларында СЭКП кежигүннерiнiң болгаш кежигүнге кандидаттарның ладывырының дугайында СЭКП ТК-ның Инструкциязын болгаш партия Уставының негелделерин хажыдып

Шалык, Чамаян болгаш оондаа өскелерни хамаарыштырып болур. Бо коммунистерге холбаштыр парткомнар болгаш партия эге организациялары кандыг-даа хемчег албаан.

Партияның чамдык райкомнары болгаш Кызыл хооркому бо талазы-биле түүнел отчёттуу кылып турар үеде кежигүн ладывырының талазы-биле чамдык партия эге организацияларындан кээр медээлерни четче киирбес. оон түүнелинде партияның область комитединге киирген отчёдунда частырыглар база бар болгулаар. Үстүнде айыттынган четпестерни чайладыр дээш чер-чер-де партия организациялары тодаргай хемчегларни алыр ужурлуг.

Амгы үеде СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалынга дүүштүүр партия документилерни солуруу-биле холбашкан организас-политиктиг улуг хемчегларни бүгү партия организацияларында чорудуп турар. Партия документилерин солуурун партияны улам ыңай быжыглаарының сорулгаларынга, СЭКП кежигүнилерiнiң идепкейин болган сагылга-чурумун бедидерiнге чагырткан шак ыңдыг эргежок чугула организас-политиктиг хемчег кылдыр чорударын ол Пленумунуң доктаалында айтып турар. Оон-биле кады ол болза парторганизация бүргүзүнүң даймчы арга-шинээзин күштелдирериңге, бүгү идей-кижизидилгелиг болгаш организакчы хемчегlерiнiң деңнелiнi бедидериңге, партийжи иштики ажылды өкижидериңге салдарны чедирген турар.

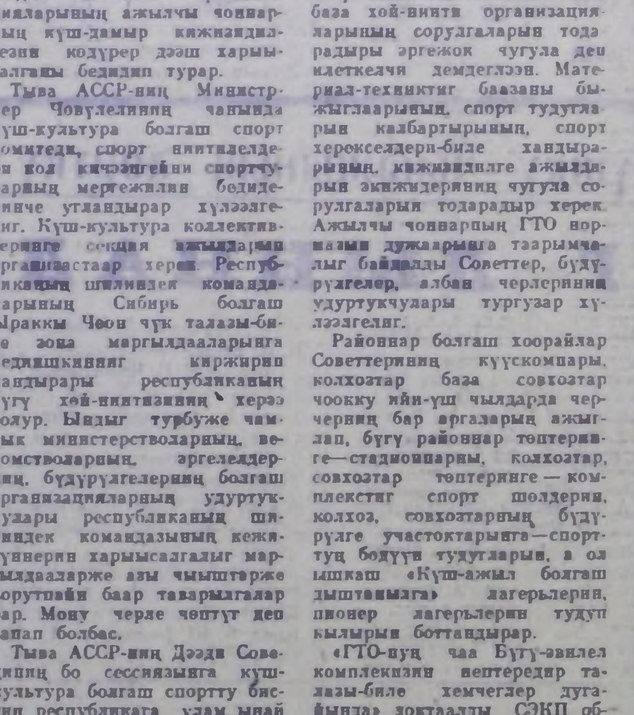
Коммунист кижи ажылгада, иннтилел амыдыралынгада, өөредилгеге-даа, амыдырал-чурттакка-да — кажан кезээде, кала-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявистиң кежигүнүнүң бедик адын төлептин-биле адылаар ужурлуг деп бистиң партиявыс өөредип турар. Ынчангаш олар партияның кежигүн ладывырын чогуур ойүнде, доктаамал төлээрин боттарының бир эң чугула партийжи хүлээлгези кылдыр медереп бижир ужурлуг. Ынчаарга партия организацияларының талазындан маңаа чогуур контрольду тургузары чугула.

СЭКП райкомнары болгаш Кызыл хооркому, районнарның база хоорайның партия организацияларының ревизия комиссиялары бо чугула ажылхерекче доктаамал сагыш салыр ужурлуг. Маңаа холбаштыр хемчегларни уставчы негелделерге болгаш СЭКП ТК-ның Инструкциязынга дүүштүүр чорударынче партия организацияларының кичээнгейин угландырар херек. Ынчангаш таварылгада кежигүн ладывырының дугайында чугула ажыл бедик деңнелге тургустунар апаар.

В. СПИРИНА,
СЭКП обкомунуң саң-амылагый илдиизиниң инструктор-контролёру.

Коммунист дугайында чугаа

СОРУКТУГ МАЛЧЫН

Эрзинде Нарын суурнуң үндезин чурттакчыларының бирээзи Сергей Насакович Мижит төрээн колхозунуң мал ажылынга ам 18 чыл ашкан. Ол хөй чылдарның иштинде ниитиниң малын онча-менди семис-шыырак одарладып, кадарар, ажаап-тежээр дээш аргадуржулгазын ол харам чок берип, шудургу ажылдап келген. Ол үенiң иштинде колхозунга оон өстүрүп берген малының санын, дүүн болгаш эдин санаар болза, эвээш эвес чурагайлар көстүп келир. Чүгле бо чылын кадарып кыштаан 354 хонудан 380 хураганны менди ап, доруктурган. Оон коданы бөдүүн дүктүг тыва хойлар. Ынчалза-даа бөш бүргүзүнден ортумаа-биле 2,5 кг дүк кыргып алыр хүлээлгезин күүсеткен.

Бо күш-ажылчы эки коргуүүлер дээрге, дуржулгалыг малчыннын ак сеткилдиг, кыымак ижиниң түүнелидир. Чайлаглап көже бергеш, чымыштыг иштен чүгээр чайлыг апаар, ынчан бичии шөлээттеп болур деп чамдык малчыннар ынчаар бодаар, ол черле ыңдыг эвес, чайын харын малчынның ажыл-ижи улам көвүүээр боор чүве— деп, Сергей Насакович чугаалап орар.

Хоочун колхозчунуң ынча дээри-де чөп. Хойжу колхозтуң хой кыргылдазынга чүгле

Бодунга онаашкан планын чедиишкиниг күүсеткени дээш, 1972 чылдың бирги кварталының түүнелин ёзугаар Туранда «Сельхозтехника» каттыжышкынынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчинир Кызыл тугун тывыскан болгай.

Ыңдыг чедиишкиннi чедип алыр дээш, ол коллективтиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары кызымак ажылдааннар. Олар-

ның иштинден слесарь-моторист Владимир Иванович Пропин база идепкейлиг ажылдап, бодунуң салыышкынын киргген.

Ол болза автомашиналар сеңтээр цехте ам он чыл ажылдап турар. Ай иштинде беш моторну сеңтээр турда, ол ону 7—8 чедирип турар. Бодунуң хуузунда чыл планын декабрьның 25-ке чедир үүлге күүседир эвес, харын ажыр күүседир деп хүлээлгезин ол алган.

ЧУРУКТА: Владимир Иванович Пропин.
Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

Чыл планын хуусаа бетинде

Көдээде чаа тудуглар

Бии-Хем районнуң колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында улуг сагышты салып турар. Чылдың-на оларда чуртталга бажыңнарын, амыдырал болгаш культура албан черлерiнiң объектилерiн он-онуубиле ажыглалга киирип турар. «Саян» совхозта 90, «Өөктө»—140, «Хадың» колхозта—50 орунчук уруглар садтарын тудуп турар, олар Октябрь баймралдынга уткуштур ажыглалга киреплер.

Районнуң үш ажыл-агыйында чунар-бажыңнарны, ийи квартиралыг 16 бажыңны тудуп киргеп. Мал кажааларын база хойнуң тудуп турар. Ол бүгү — ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга толептиг белектер болур.

(Бистиң корр.).

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому Кызыл-Мажалык суурнуң коммунистериниң ниити хуралынга «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегler дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын таныштырган. Чарлыкта көрдүнген хемчегларни коммунистериниң хуралы чүүлдүгүнүп деткээш, күүседир хемчегларни ажылдап кылган.

Чарлыкты таныштырган СЭКП райкомунуң секретары Б. Ак-Кыс, санал берген коммунистер М. Чүлдүм, С. Маадыр-оол, А. Макаров, М. Семис-оол болгаш өскелер-даа район төвүнде арагалаашкынның маассалыг таварылгалары бар болуп, күш-ажылдың сагылгачурумун, хөй-иннгининиң корумчурумун үреп турарын чугаалааннар. Эрткен чылларга деннээрге, бо чылдың беш айларында эзирнктер сергелир черге киргеннернин саны көвүдээн. Оларнын аразынга коммунистер болгаш комсомолчулар бар болгулаан.

Арагалаашкынның үржүүлгө-биле ажыл-шагы үзер, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демнсел кошкак. № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонинага массалыг арагалаашкын болуп тургулаан. Анаа арагалаашкынның үржүүлгөн беш айларның иштинде 1200 кижи-хүнү үзүлген. Колоннада партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчыннар оргузунга массаполитиктиг болгаш культурамассалыг ажылдарны багай чорудуп, оларның дыштанылгазын организаставайн келген. Чамдык ажылчыннар шалын алганда бөлүглежип алгаш, 5—6 хүн иштинде арагалап туруп бээрлер. Колоннада профэвилел комитединиң даргазы М. Сарыглар база арага-дарыже суидуга берген.

Бо чылдың эрткен айларының дургузунда арагалаашкындан районга 1340 кижихүнү үзүлген. Автомашина-биле оаал-ондак кылыр, кем-херек үүлгедир чоруктарның 90 хире хуузу арагалаашкынның үржүүлгөн болган.

Райпонуң аъш-чем магазиннери араганы садар дээш шактарын барымдаалавайн турар. Арага салып элыр дээш азырик-даа, элээр-даа кижилерни ээлчег чокка хандырып турарын санал бергеннер шынгыы шүүмүүлээп. Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирерин коммунистернин нинти хуралынга хүлээп алган доктаалда шынгыы айыткан.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

«ШЫННЫН» ПОЧТАЗЫНДАН

ЧУУЙ КАГЖЫП ТУРУП БЕРГЕН

Радио ышкаш хүнүүн-не өмбүрзеттин бүгү диттеринден салуя медээлерни дамчыдып, илеткен турар лектор, программист кайда боор дизе чердан тутырыг эвес. Бистин Коммунистиг кижизидилгезинге кол чедиреп кылдыр, радио дамчыдыларын ажыглап келген болбаш ажыглап-даа турар. Партиянын XXIV съезжинин Директивалаарынга кодээнин ажыл-ишчилеринге телефон, радио харылзаазын экижидер дугайында чугула хемчеглерни хүлээп алган. Ындыг турбуже кодээнин ажыл-ишчилери радио, телефон харылзаазын экижидер деп парти ба салган өндүр улуг ажылдарын кодээ черлерде канчаар боттандырып турар дугайында болумнуң амыдырал корээн чүүлдеримни бижикседим.

Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде радио дамчыдылгазы соксаандан бээр 3 ай ашкан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде чагыда азыы каан ак демир-хүүн ышкаш дыңзыды чугаалаар херексел чүүл-даа ыыттавас, аңаа-ла турар. Суурга шак деннеп алыр чер безин тывылбас. Кара-Тал кудумчузунда чаңгыс-ла «шак деннеэр бажын» деп бажын бар. ол дээрге магазин эргелекчизи Монгуш Таңгыттын бажыны. Эртен-даа, кежээ-даа коорге, ол бажын чанында дыка хөй улус чыглы берген турар, олардан айтырарга «б бажынга шак деннёп алыр даап келдивис» дээр. Чүгле ол салыгжынын бажынында батарея-биле ажылдаар приёмник бар болуп турар. Чамдык бажыңнарда приёмниктер бардаа болза, чүгле электри күжү-биле ажылдаар. Чаа тургустунган совхозта электри чыгыы чок, электри-биле ажылдаар приёмниктер чырык чок болгаш ажылдавас.

Телефон харылзаазы база дыка багай. Чадаана-биле харылзажып алырынга 2—3 хонук негеттинип турар. «Канчаар-даа долгаарга ыыттавас телефон-на болгай дээш» совхозтуң удуртукчулары шуут чөгенгештин телефон долгавастаан. «Чеже долгаар боор ону, кижи кылыы хайнар чүве-дир»—деп чугаа совхоз конторазынга эртенниң-не болур.

Радио, телефон харылзаазын экижидер дугайында Чадаананың харылзаа белдиринин начальныгы эш Бауэрге дилеглер, негелдеглер хөй-ле кирген. «Эдер бис», «кыпыр бис», «монтёрлардан чорудар бис»—деп каар бо-ла. Телефон-даа, радио-даа ажыллавастаан-дыр. Ажылчы чонуң дилеглерин Чадаананың харылзаа белдиринин начальныгы эш Бауэр, Сүт-Хөлдүң харылзаа салбырынын начальныгы эш Монгуш Өлзеймаа кажан хандырар ирги? Сүт-Хөлде эш Өлзеймаадан айтырарга, «бисте оңу эдиттер кижи чок. Чадаанада харылзаа белдирип билир ыйнаан» деп каар. Сүт-Хөлдүң харылзаа удазыныңи харыылаар Ондар Сылдыс-оолдан айтырарга, «Чадаанада харылзаа белдиринде удазыннар шугумун харыылаар оон даргазы Хитров билир ыйнаан» деп, база-ла Хитровтун кырынче чүүй каап каар. Алдан-Маадыр кодээ Советиниде чаңгыс телефон бар, оон-биле чугаалажыр дээш, удазын кодүрүттерге, кижи кулаа чарны берги дег. Ында радио чугаалап турар, а өске суурларда «кыш»-даа дээр чүве чок. Бирде ол телефонга «чаңнык» дүмжен ышкаш, чыжыраап даап дыңналып кээр.

Ону улус дыңнаш, «кижи кулаанын коңгазы чарлы берги дег чүве-дир але» дээр. Бо байдал Ак-Даш, Бора-Тайга суурларда моон-даа дора болгай. Ында база ажылчы чон хомудап, дүвүреп турар.

Тоол шагда «тос мегези-биле тоттурган» дээн ышкаш Хитров Бауэр, Өлзеймаа олар «удавас болу бээр», «монтёрлар-даа барды-ла» сүт деп, мегелээр, аазаар чоруундан үштүнүп, ала чокка харылзажыр харылзаанын чугула чепсээ болур радиону болгаш телефонну кажан бүзүрелдиг кылдыр кылдырып, чонның сагыш-сеткилин өөртүр ирги?.

С. МОНГУШ,
Алдан-Маадыр суурнуң чурттамчызы.

КЫДЫКЫ КУДУМЧУЖЕ КӨРҮНЗЕ

Кызылдың мурнуу-барыын талазында аът чарыштырар шөлдүң иштин талазында Полевая кудумчузу хөй чурттактыларлыг. Транспорттуң канчыг-даа хевири-биле олардың аргажылгазы үзүгеп.

Шевченко кудумчулап чадың машиналыг хамаанчок, адаг чоруурун берге. Кудумчуну доора эрткен өске кудумчулар-биле Полевайже үнер арга чок. Аэропорт адаанга кудумчулап эртерин оралдашкан машиналар чиндиннээш малгашче дөрт дүгүй көзүлбес кылдыр дүшкүлеп калган чыткылаар. Полевая кудумчузунда бүгү-ле транспорт бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери — чолаачылар хөй чурттап турар. Мээң кожаларым— № 1, 2 АТБ-лериниң чолаачылары эштиле:

— Чоокку үедең бээр ам шуут бажыңнарывысче машиналыг үнүп чадай бердивис. Чаңгыс-ла аргажып чоруп турганывыс Крылов кудумчузу база ортузу чиндиннейнин эгелээн. Бо талазы-биле айтырыгны хоорай Советинге тургузуп-даа турдувус. Аңаа хамаарыштыр хемчег алдынмайн турар-дыр—деп, хомудагылаар. Чолаачыларның бо хомудалы черле чөп.

Хоорай Советиниң күүскому төп кудумчуларны чаагайжыдар дээш ажылды эки организастааны маргыш чок. Ынчалза-даа кыдыкы кудумчуларда ол талазы-биле ажыл четпес деп үвени үстүнде фактылар бадыткап болур. Шевченко, Полевая кудумчуларның чурттакчылары чаагайжыдылганы холга алыр турүжүк харын кудумчуларже худ, бок-күзүрүм төп турары канчап-даа тааршыпас.

Аът чарыштырар шөлдү долгандыр өдек долган, янзы-бүрү бок овааланы берген чыткылаары көрүш чок. Бо бүгүнү чайладыр, кыдыкы кудумчуларга сай, элезин төгер ажылды организастаар үе келбээн чүве бе?

М. ООРЖАК.
Кызыл хоорайның чурттамчызы.

Чаа магазин

Элегес-Аксы суурнуң чурттакчы чону моон мурнунда ажыл-агый барааннары салар магазин чөгүндээн Кызыл кирип, оон бараанны салып ап турганнар. Чоокта чаа суурнуң төвүнде ажыл-агый барааннарын салар чаа магазинни ажыктап. Ында улуска хереглиг янзы-бүрү барааннарны делгээн.

Б. ЧОРБАА.

Ө́ртту болдурбас дизе...

Оон айыл чок чоруунуң дүрүмүн хамааты бүрүзү эки билири, ону сагыыры чугула. Ону сагывас, серемчилел чок чоруктан айыл-халап үнүп болур.

Кызылдың чурттакчызы Э. Миронова хеп базып турган илиирин разеткадан үзүрүн үттупкаш, бажыңын ачылаап чорупкан. Оон ужуу-биле бажыңга өрт үнген таварылга бар.

Одалга, чылдылга приборлары бар болгай. Оларны ажыглаарда керосин-биле, приступтары болгаш керогаздагы бензин база трактор керосини-биле кыпсыры айыылдыг. Кывыскан керосинканы, керогазты, примусту, газ плиталарын, өске-даа оттуг приборларны оңза хайгаарап. Оларны бичии ургларга идеген, дагзып болбазы билдингир. Кызылдың чурттакчызы эш Черных чогум-на ол дүрүмнерин сагываанындан, бажыңныга турган электроплитка өрттенип, ыяп үнген. Мындыг чижектер эвээш эвес.

Ургларның от-биле ойнаанындан, одалганың болгаш амыралдың электрочырыдылга хереклерин серемчилел чок ажылаарындан өрт айыылы үнүп болур.

Ылангыя чайгы үеде чурттакчылар эштиң-ле бажыңнарынга өрт айыылын болдурбас дээш хемчеглерни алыры чурттакчы бүрүзүнүң херээ. Бажыңнар дезинсекцияга бок болгаш чүүл бүрү чүве оваалавас болза эки. Артык эжиктерни, өрт чадаларын дуглай салбазы ээ-не чугула. Кывынгыр болгаш кывар-чаар чүүдерлиг доскаларны бажың чанынга ажык черге тургуспас. Тудугаар чоогунга одаг кыпсып, азы одун ожүрбээн хүлдү, хөмүрүү төгер чорук багай урукту. Чадалар адаанга, коридорларга кладовкалар тудуп болбас. Кывар-чаар материалды, мебельди, от-херекседи чадалар адаанга шыгжавас болза эки.

Электрочеткилерни, электроприборларны ажыглаарда өрттүн айыыл чок чоруунун дүрүмүнүн хамааты бүрүзү бөттары шыгыы сагыыр, оскелерден база негээр хүлээлгелиг.

Н. РУБЦОВ.
Иркутсминиң өрт-техниктиг училищезиниң нурсантызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Раджешвар Раонуң медеглели

МОСКВА. (СЭТА). Дээди дециелге эртиен индий-пакистан ужуражыышкымга чедип алган дутуржулганы ИКП-ниң ССРЭ-де чоруп турар делегациязының өөрүзүнүңдеп таныбырлавышаан, Индияның Коммунистиг партизының Национал чөвүлелиниң Чиргиие секретары эш Раджешвар Раонуң медеглээни: Индияның премьер-министри Индира Гандиниң болгаш Пакистанның президентизи З. А. Бхуттонуң Симлага ат салган дуржулганынга сеткил-сагыштың ханызындан байыр чедирип турар бис. СЭТА-ның корреспондентизинге эш Раонуң чугаалаавы болза, бо дуржулга Индостан чартык ортулукка чаагай кожа-келбөө харылзаалларның эрге-ажыттарынга дүжүп турар болгаш шинтпирлеттинээн бүгү айтырыгларны тааршыдыр шинтпирлээр төлөөде ийи чурттуң аразында найыралчы чугаалажылгаларга болгаш харылзаалларга чаа этеги ажыдар. Чедип алдынган дуржулга дээрге, Индияның болгаш Пакистанның аразында тайбың болгаш войырал күштериниң чедиишкиин-дир. Дуржулгада көрдүнген боттуг бадымнар боттанып дээрзинге сеткил-сагыштың ханызындан идеген турар бис.

Садыг харылзаалларын, культура солчулгаларын катап эгелеп, калбартыры Симлага дээди дециенге ужуражыышкымга эгелээн ол чорудулгаларның уламчылаашкынынга салыышкын болур деп. ИКП Национал чөвүлелиниң Чиргиие секретары чугаалаан. Бүгү индий улус, ол ышкаш Пакистанда утаан-сарыындыг бүгү кижилер Симлага дээди дециенге эрткен ужуражыышкынның түңнелдерин деткинир дээрзинге идеглер бис деп, ол чугаалаан.

Пакистан шаг-үени эрттирбейн Бангладештиң хүлээп көөр боор дээрзинге сеткилсагыштың ханызындан база идеген турар бис, чүге дээрге ол чорук Пакистанның болгаш Бангладештиң аразында харылзаалларны чогумчударынга эргежок чугула. Индияның болгаш Пакистанның аразынга дипломаттыг харылзаалларның удавас тургустунарынга идеген турар бис деп, ИКП Национал чөвүлелиниң Чиргиие секретары туннелинде медеглээн. Бо чорук Симлага чедип алдынган дуржулганың кол түүдерин боттандырарынга эргежок чугула.

Ужуражыышкын

БОНН. Июль 4-те Франциязының президентизи Ж. Помпиду болгаш ГФР-ниң Федералдыг канцлери В. Брандт олар политиктиг консультациязыны уламчылаан, аңаа кол кичээнгейни делегейниң валюта кризизинче болгаш «ниити рынокчуң» политиктиг айтырыгларынче угландырган.

Ж. Помпидуның болгаш В. Брандтының беседазынга Франциязының Премьер-министри Ж. Шабан-Дельмас база киришкен.

Оон-биле чергелештир бо ийи күрүнеңиң даштыкы хереглер болгаш сан министрлериниң чугаалажышкыннары база ында болуп турар.

АКШ. Бүгү делегейге бумарап сурагмаан ИТТ деп делегей телефон болгаш телеграф партелиниң Нью-Йорита башкыныңың чанынга дайынга удур күчүлүг чыскаал болган. ИТТ Индий-Кыдатта дайын сорулгаларынга ажыглап турар электрон дериг-биле Пентагонну хандырып турарының фактыларны сөөлгү үеде билдинге берген.

ЧУРУКТА: чыскаалдың үези. Өлүрткен вьетнамкарны, пастарны болгаш камбоджаларны көргүспүшаан, болук кирижинчилерниң тротуарда чыдары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Каттышкан хурал

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның даштыкы хереткер болган национал камгалал талазы-биле парламент комиссияларының каттышкан хуралы Бейрутка болган. Хуралга Ливанның премьер-министри С. Салам, даштыкы хереткер министри Х. Абу Хамад, ливан армияның командылал черинің төлөөлекчилери олурушкан. Хуралдың киржикчилери совлгу үеде Израильдың агрессчи үүлгедиглеринге хелбаштыр чуртта байдалдың дугайында айтырыгны көрген.

Ливанның чазаа чурттуң камгаланыр аргазын күштелдирер дугайында парламент комиссияларының күзелдерин чүүлдүт деп санаан болгаш чогуур хөйлуларының төлевилелин чоокку үеде киирер.

ПОЛЬШАНЫҢ КОММУНИСТЕРИ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ ӨӨРЕНИП ТУРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республикада партия чырыдыышкынының четкизинде өөредиглеге чылы доозугган.

Бо чылын партия чырыдыышкынының четкизинге өөренген коммунистерниң саны бир миллион кижи четкен, олар 35 муң болгуже өөренип турган. Марксизм-ленинизмниң кежээки университеттеринің саны алаан көвүдээн, оларга партия кежигүнү болгаш партия кежигүнү эвес удуртукчу активтен 20 муң кижи өөренип эрткен.

Семинарларга болгаш болгумнер кичээлдерингe дыңнакчылар болгаш ТК-ниң пленумнарының болгаш ПКАП-ның VI съездизиниң шинтпирлерин, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин өөренип турган.

Аныяктар сөзүн ээлээн

ГАВАНА, июль 4. (СЭТА). Кубада ажылдап турар аныяктарның «Хулио Антонио Мельи» деп интернационалчы бригадазы боттарынга алган хүлээлгезин күүседип, сөвүнге ээ болган. Олар национал тура халыышкынның хүнү — июль 26-га алдаржыткан чарышка киришкен. Гавана чоогунда «Сейба» дээр мал өстүрер ажыл-агыйга школа-интернатын тудуун, Лос-Наранхос дээр суурда 28 чуртталга бажыңын хуусадан 25 хонук бурунгаар кыланнар.

Делегейниң дыка хөй чурттарындан, оон иштинде Совет Эвиелининден, Вьетнамдан, Чилиден, Монголдан, Польшадан, Венгриядан, Болгариядан болгаш Румыниядан барган 240 оолдар, кыстар беш айлар иштинде социалистиг Куба-биле бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазы быжыглаарының херээше улуг үлүгүү киргеннер.

Демократтыг аныяктарның делегей федерациязының инициативазын ёзугаар Кубага чеде берген аныяктар найыралдыг коллектив болуп, бышкан. Интернационалчы бригадага совет комсомолчулар — Москваның, Горькийниң, Тольяттининң, Свердловскиниң болгаш Совет Эвиелининиң өске-даа хоорайларының аныяктарының делегейниң өөредиглеринге бедик мергежилдиг дузаалакчылар, эштекчилер, шеверлекчилер бөлү берген.

Шыңгыы буруу шавыышкын

ХАНОЙ (СЭТА). Америк ужар үүлү Соңгу Вьетнамның порттарын миналаарын болгаш ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын үргүлчүлеп турар.

ВДР-ниң Даштыкы хереткер министерствозунуң төлөөлекчизиниң медеглелиинде айтканы-биле алырга, июль 2-де АКШ-тың ужар үүлү Хайфон портче далай оруктарынче, а ол ышкаш Намха болгаш Куангниңь мөңүдерде Ниньбо биле Зиань хемниң аксынче үүс-үүс миналарны октаан.

Америк самолёттар Хайфонның чоогун, Куангниңь, Намха, Тха-иьхоа, Хатиңь, Куангбиңь мөңүларның болгаш Виньлиңь зонаның чурттакчылыг хөй районнарын садыгдошкуну-биле бомбалаан. Халаашкынга «В-52» дээр бомбалакчы самолёттар база киришкен.

ВДР-ниң Даштыкы хереткер министерствозу бо кемниг үүлгедиглерни шинтпирлиг буруу шаап, бомбалаашкынын болгаш боолаашкынын, Вьетнам Демократтыг Республиканың пускай догунналашкынынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаар өске-даа кемниг үүлгедиглерни доп-дораан сокеадырын АКШ-тың чазаандан негээн.

Индий-Кыдатта дайын чорудулгалары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куангчи мөңүзүнүң агаарынга ужуткан самолёттарның дааш-шимээни, бомбаларның болгаш снарядтарның частыышкыннары сокеавайн турар. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери хосталган районнарже 20 муң ажыг сайгончу шериглериниң халдаашкынын өйтур шаап турар.

Дайзынның шериглериниң ийи болуглели АКШ-тың ужар чүүлүнүң деткимчези-биле Куангчи хоорайже чаза таварын киирип орааашкын турар. Патриоттар хоорайның чоон талазында эрикте далай чадаг шериглериниң кезектеринге удур дайыдажып турар. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери хоорайдан барын талаже бүүрелчиниг девискээрде сайтон агаар десантызын артиллериязының күчүлүг адышкыны-биле узуткап, бүзээлээн. Дайзынның кол күштери район төвү Кайланг чоогунда мурнуку хевээр бүзээлеткен.

Куангчи мөңүда тулчуушкунарны чорудары-биле кадыг патриоттар Мурнуу Вьетнамның хемчээлиниң талазы-биле үшкү хоорайы — Хюэниң барыын талазы чоогунда дайынчы чорудулгаларын идепкейликтеп. Хосталга күштериниң артиллериязы Аннам сынның арга-ыяштыг эдектериндеп дайзынның турүштерын бооп турар.

Америк информация агентилелдериниң дамчыткаңы-биле алырга, АКШ-тың ужар үүлү, оон иштинде «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар Куангчиниң чоогунче болгаш Тхыатхиен мөңүүң барыын талакы районнарынче үүс-үүс тонна частыр үүлдерни октавышаан, сайгончу шериглерге идепкейлиг деткимчени көргүзерин үргүлчүлеп турар. Сайгондан сөвүг-барыын талаже 100 километр ырак Тайниңь мөңүүң Каттышкан Штаттарның бомбалаарын катап эгелээн дугайын агентилелдер дыннаткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дыннаткаңы-биле алырга, июль 2-де мурнуу-вьетнам патриоттар Куангчи мөңүже № 1 оруктуң девискээрилеп халдап кирген сайгончу далай чадагшеригниң кезектеринче удур шаап халдаашкын кылган. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турда чалча шериглер дөрт рота солдаттарын өлүртүп, балыглаттырын когараан. Дөрт вертолёттуу, чеди танкыны болгаш бронемашиналарны ында тургузуп турар аргазынлаш халдаржыр. Дуржулгаларның болгаш будүрүлгенин шенелдеринин көргүзүглерин ёзугаар алырга, ындыг одарларны тургузарының эң эптиг болгаш перспективтиг аргазы болза — кыска хугсаала сиген үнер шык кылдыр чаартыры болур. Сөөлгү катап мал өстүкарган соонда хөрзүнүү баштай дискалаар, оон соонда черни чардырар болгаш аар илиир-биле ширяктелчээн үлүдүрдир илиртээр. Эрте чазын, апрельйин төнчүүнде ийикпе, азы май эгезинде катоктавышаан, лушение чорудар. Ийи-үш янзы сиген үрезинни холуй чаштырар. Чижээ, бир гектар ынчаар ажылдап кылган черге салбаа чок костёрну 10 кг, лазил чеминтиг эвес пырейни 10, люцернаны 8 кг кылдыр чаштырганындан баштайгы чылында 12 центнер дүжүттү алган болуп турар. Ындыг чаштырылганың соонда няян-ла катоктаашкын чорудар бөлза чогуур.

Ынчан чеминтчидилгелерни база кады ажыглазары негеттинер. Тарыыр хуусаазы чазын эрте болгаш чайын — июльда эки.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында хөй чылдыг сигеннерниң үрезиннери чеминтейн турар болганда, черлик сигеннерниң үрезинни чыыр ажылды чорутса чогуур. Кандыг сигеннерниң үрезиннерин канчаар чыырын ажыл-агыйларның гускай эртемнигилери билген турар үжүлүг.

Үстүнде айыттынган хемчеглерни ап чорудары республиканың ажыл-агыйларынга мал одарларын улам-на таарымчалыг болдурарынга, оларны культуржударынга болгаш дүжүткүрүн бедидеринге улуг ужур-дузалыын утпаза чогуур.

Л. ДАВЫДОВА,
Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы.

Специалистиң булуңу

ОДАРЛЫГ ЧЕРНИҢ ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕРИНИҢ ОРУКТАРЫ

Мал чеми культураларның тарылгазын кадрартып база оон үнүжүнүң дүжүткүрүн бедидип турганда, чем баазазын үндезинин-биле экижидери мал ажылын чедиишкинниг хогжүдеринин тааримчалыг аргазы ол. Одарларны чаартыр ажылдарны чорудуп, оон дүжүткүрүн бедидери онза ужур-дузалыг айтырыг болуп турар. Ылангыя одар-белчиирни быжыглаары республикага хөй ажылын болгаш эътжир мал ажылын улам ынай хогжүдер талазы-биле амгы салыныш турар улуг сорулгаларны күүседиринин херээнге ажык-үүлзы улуг болу берген. Амгы үеде ажыглап турар одарларын улуг нурууну чавыс продуктулуг. Колдуунда-ла бир гектарга энаштыр будун чарык — ийи центнер курраг эдесаны бээр арганы болуп турар. Чамдык одарларның керик-чамдыын малга от-сиген эдес кылдыр сазы бастырып алган болгаш анаг калагты ажыктаанда чорутпайн турарындан от чедиштир үнүп четтикпейн баар.

Ынчангаш одарларны калбаа-биле ажыглаарын боттандырып чорударда оларның үнген үнүжүнүң дүжүткүрүн бедидер талазы-биле хемчеглерниң системазын ажыллап кылыры эргежок чугула. Ындыг сорулганы күүсетпейн чыткаш малдың баш санын өстүрери берге болгаш продукция единицазын бүдүрериниге чарыгалдыг чиигетпишаан, харыгула мал ажылының продуктулуун бедидери херек кырынга боттанып шыдавас.

Бо бүгүнү барыыаалап көргеш, Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга одарлыг черлерни ортемге болгаш мурнакчы дүржулгага үндезилээш экижидеринин улуг сорулгалары турун турар.

Одарларның үнүш-дүжүткүрүн бедидер хемчеглерниң системазында чеминчилилгелер төгери чугула черни эөлеп турар. Одарларга чеминчидилгелерни төгерин системалыг чорутпайн турган оон бедик продуктулуг болур чорууң чедип ап шыдавас. Республиканың одарлыг черлеринин улуг кезинге, бир-ле дугаарынга, азоттуг чеминчидилге негеттинип турар. Чүгле шыналарда одарлар фосфорлуг болгаш калийлиг чеминчидилгелерге негелдезиг улуг. Фосфор ылангыя бобы үрезинниг сигеннер үнген одарларга кончуг херектиг.

Одарларга органиктиг-даа, минералдыг-даа чеминчидилгелер бир домей ажыктыг. Мыйыстыг бода малдың өдээн бир гектарга-ла 25—30 тонна, хойнуң ириниң өдээн—10—15 тоннаны төгер хемчээлдиг кылдыр көрген. Сиген кезер шөлдерге өдектиң от-сиген үнгелекте, эрте чазын төгерге ажыктыг. А одарларга ол хуусаа чамдыкта тааршыпайн баар. Чүге дизе, чеминчидилге төккен сөөлүнде үнген сигенниң малдың чиир хөнну чок болур, а кажан оон өзүлдезиниң ийиги үе-чадазында олар оңу эки оттаар. Ынчангаш одарларга чеминчидилге төгерин, аргалыг-ла болза, баштай үнген сигенни кезип алган сөөлүнде чорудар болза чогуур. Өдектиң сөөлгү (күскү) одарладыышкын соонда төгерге дээре түннелин берип турар.

Аңаа чеминчидилге төгерининң аргазы сиген кезер шөлдерге ону чорудары-биле бир домей. Шөлдүң кырынга чеминчидилгени чедиштир төккен сөөлүнде, хараган илинирлер-биле ийикпе азы волокушалар-биле чашканнап тараар, трактор соортур диштиг каток-биле үлүдүрели бастырар.

Өдектиң одарга улуг ажыктыы 4—5 чыл дургузунда илереп келир. Ынчангаш ынчаар чеминчидилге каан черниң барык-ла бештин бир кезинге чыдыын-на чеминчидилге төгерин ыяштап турар болза чогуур. Одарларны шак ынчалдыр од к төп чеминчиткен болганда, аңаа өске чеминчидилгелерни ажыглаан херээ чок.

Өдек төгерининң үре-түннелдин кандыг болуп турарыл?

Бир гектар одардан 290 центнер ногаан массанын дүжүдүп алыр болгаш мурнуунда турганынга бодаарга, чаңгыс гектардан-на 245 центнер хойну алыр аргалыг болганы олдур. Чаңгыс чемгеримге единицазынга 0,26 грамм хуулдурар протеин бүдүмел чоруур. Чеминчидилге төктүнимээн участокка оон хемчээли 0,11 грамм болуп турар болгай. Бир чемгеримге единицазының бот-үнези 2 копеекке дең.

Органиктиг чеминчидилгелерден аңгыда, минералдыг чеминчидилгелерни одарларга төгерде баштай үүредип алыры чугула. Ол чорук одарның чер кырынга чедиштир чаштынарынга болгаш эки эстиринге хуналыг.

Минералдыг чеминчидилгелерни төккен одарга мал хораннаны бербеан-биле аңаа за үр чылда ажыглаар одарнук чеде бергенде оттқарар болза чогуур. Чеминчидилгени оңу төккен соонда 20—25 хоРТТ-4,2 деп маркалыг машина-биле чорудар. Ындыг чеминчидилгени төккенинден бир чемгеримге единицазының бот-үнези 1,5—2 копеек болуп турган.

Чүгле культурлуг одарларны тургузуп, оон үнген оттсигенин экижидип алыры-биле кызыгаарлаттынар болза тааршыпас. Харын-даа үр чылда ажыглаар культурлуг одарларның от-сигенинин чамдык кезинин үндезинни-биле экижидери эргежок чугула апаргылаар. Культурлуг одарларның үнген сигенин чаартып тура, одар чеминиң ниити хемчээлин бичин-даа эвээжетпезин кичээр болза эки. Ындыг одарнын шынарыңдан, кайы хире кадыг болгаш чымчаандан бахөрзүнүн ажылдал кылыры-ның технологиязы оон ширинде чыыр ажылдаар.

Ынчангаш одарларны кандыг-ла черге, кандыг-ла чаартылгада ажыглаарын, ол ажыктыг дүжүткүрүн бедидерин, ол ышкаш ынчаар ажыглаарын чаартыр ажылдарны чорудуп, оон дүжүткүрүн бедидерин онза ужур-дузалыг айтырыг болуп турар. Ылангыя одар-белчиирни быжыглаары республикага хөй ажылын болгаш эътжир мал ажылын улам ынай хогжүдер талазы-биле амгы салыныш турар улуг сорулгаларны күүседиринин херээнге ажык-үүлзы улуг болу берген. Амгы үеде ажыглап турар одарларын улуг нурууну чавыс продуктулуг. Колдуунда-ла бир гектарга энаштыр будун чарык — ийи центнер курраг эдесаны бээр арганы болуп турар. Чамдык одарларның керик-чамдыын малга от-сиген эдес кылдыр сазы бастырып алган болгаш анаг калагты ажыктаанда чорутпайн турарын-

КЫЗЫГААРЖЫЛАР ЭСТАФЕТАЗЫ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаатказан ВЛКСМ Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнеңиң айыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң политикт Кол эргелелиниң шиитпири-биле бо чылдың май 28-те Совет Эвилелиниң кызыгаарын дургаар комсомолчу-аныяктар эстафетазы эгелээн.

Ол эстафета Барыын болгаш Чоон кызыгаараарны эргиир ийи бөлүктен тургустунган. Эстафета бодунуң маршрудун бүгаар июль 3-те бүстүн республиканың пайысылалынга келген.

Ол хүн кежээкиниң алды шакта Кызылдың Ленин төлүнге хоорайның аныяктарының хой кижи киржикчилиг митингизин болган. Ону ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов ажыткан. Оон соонда Совет Эвилелиниң Маадыры Л. И. Ефимов, офицер П. Понаморев, анаа дайынчы А. Артына болгаш оскелер-даа боттарының чугаазынга ССРЭ-ниң «Билейниге тураскаатказан бо эстафета кызыгаар районнарда болгаш шеригленир болгаш аныяктарның ортузунга шериг-патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени күштелдиреринге улуг идиг-ин бээр деп чугаалааннар.

Оон соонда Ыраккы Чоон чуктуң кызыгааржылары эстафетаны Тыва АССР-ниң комсомолчу-аныяктарының төлээлери офицер П. Понаморев, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, «Тываның аныяктары» солунның редактору М. Байыр-оол, кызыгааржылар сержант Е. Егоров, анаа дайынчы А. Артына, «Кызыгааржыларның аныяк оңнуу» деп болгүмнүң киржикчилиг О. Гвоздовский оларга дамчытказан.

Бистиң республиканың төлээлери эстафетаны Даг-Алтай автономнуг областың кызыгааржыларынга дамчыдып бээри-биле чоруткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: эстафетаны дамчыткан Ыраккы Чоон чуктуң кызыгааржылары (оң талада); Н шериг кезээниң анаа дайынчызы Александр Артына болуп эрткен митингиге чүве чугаалап турары.

Авторлуң фотолары.

ДҮНЕКИ ТӨТЧЕГЛЕКЧИ ОНЗА АЙЫЫЛДЫГ

Тываның девискээри аңмен, куштар, балык дээн ышкаш байлак-биле элбекшилиг бүгү чуртка билдингир апарган. Техника аажок сайзыраңгай амгы үеде калбак делгем хову-шынааларда, арга-арыгда, тайга-сыннарда, терең суглуг хөлдер, хемнерде автотранспорт-биле чедип пыдавас черлер ховар.

Ынчалза-даа чамдык кижилер автомашиналарны өскээр ажыглап турар. Черлик аңнар, куштар оттуп чидиг чырыын херекке албас, оон кортпас. Харын-даа оларның хей кезии чырык черже улам чоокпулаар, ону чаглак кылдыр бодаар. Чижээ, улуг далайлар эриинде дүне хып турар маяктарны долгандыр четки-биле кажаалап каары таварылга эвес. Изиг чуттарже чанган куштар ол маяктарга ускеш, өлүүлээр чорук эвээш эвес болгулаар.

Аңнарның мыңдыг чоруун төтчеглекчилер ажыглап, олуруп кырып турар. Автомашинаның караан чырыдын алгаш, төтчеглекчилер анга чоокшулап чеде бээр, оон соонда демги кээргенчиг амытаннар бөлүк-бөлүүлеп кырдырып алыр.

Дүнеки аннаашкынының хораны бирээде, ыңдыг болуп турар. Ийи талазында, пингвиннер чораан машина кырыын ам, артында-ла дүне чазыга чок болдулары лыка бергедээй. Ынчангаш хөөкүй аңнының нургулайы бакка тодаргаш, кезии чоруткаш, ам алгызында барып хөөктеринип чоралт өлүр.

1971 чылдың Тыва республика девискээринге машиналыг аннап турганы тутпургап кижилериниң саны 10 ашкан.

1972 чылда дүне машиналыг аннар өлүргеш тутпургап аңчыларга Александр Таскарович Кол-оол, Вениамин Георгиевич Белеяков, Георгий Загорных, Иван Андреевич Коршинин болуп турар-ы.

Ынак мыйдыг кээргел чок, корум-чурум чок, спортчу эвес, хүзүнде ажык кончаа сүрген аңчылар күрүнеңиң аңнаыр фөндузунга эгээртинмес когаралды чедирип турар. Ынчангаш дүнеки төтчеглекчилер-биле туруштуг демиселди черудары бүгү хамаатыларның хүлээлгези болур.

А. САНЧАТ,
охотовед.

Салгакчылар хөгжүмчү

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга тураскаатказан тыва литература болгаш уран чүүл декадазының киржикчилери — чогаалчылар, чурукчулар болгаш артистерни чадаапажылар бөлүрлээлыг үткүп ап турган үеэзинде үрер хөгжүмүнүң күчүлүг, тааланчыг үнү черни сиртилеттипшаан, район төвүнүң кудумчуларынга чангыландыр аян тудуп турган. Шак ол хөлүг хөгжүм келген аалчыларның хей-аъдыш хайныктыргап.

Оон соонда ийи хонгада Чадаананың пионерлериниң Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюнга бараалгаткан байырлыг чыскаалыш база ол-ла үрер хөгжүмүнүң хоюг үнү аян киирип каастаан. «Совет Эвилелиниң гимнизи», «Буттарывыс дидим базаал, эштер!» деп революстуг ыры, «Славянка», «Краковяк», «Коробейники», «Удежилге маржы», «Этержи марш», Кайдаңның «Комсомолчу маржы», «Дээш-дээш», «Доге бээры» деп тыва марштар аялгазы эфирге эвлечештир чаңгыланып турган.

Аалчы бүргүү хөгжүмүлерни «болар чогум кайыыл чалаын келген улус боор» дээнинг, оларны болгавчок-ла хоптап көөр. А хөгжүмчүлер чогум кымнарын? Олар Чадаананың № 1 ортумак школазының 8 «б» класстың оореникчилери Лиза Куулар, Нина Монгуш, Зина Шагдыр-оол, Наташа Шойдак, Роза Чанчып, Серен Куулар, Коля Ондар, Толя Куулар болгаш оларның оорү оолдар, кыстар болду. Кызыл галстуктарлыг ол хөгжүмчүлериниң арасында бичии ооредилгелиг кым-даа чок. Харын кончуг экп ооредилгелиг, чурумнуг болгаш музыкага хайдыкшылы дээш шаңнатканы путёвка-биле Зина Шагдыр-оол Крымга, Роза Чанчып — Владивостокка экскурсиялаашаан, дыптанган келгилээн.

— Хой чылдар дургузунда школачыларга хөгжүм баштылап келген мээң хуула дурмуугач-биле алырга, музыкага хайдыкшыл уругларның ооң дилгээнинге шаптык болбас, а харын дуза кадып келген,— деп, оркестр удуртукчузу Константин Чүлүмович Дамдың чугаалап турар.

Хоочун хөгжүмчүнүң бо сөстери хазас эвес. Константин Чүлүмовичиниң төрээн хызы Светлана, оолдары Олег биле Валерий база-ла галстуктуг хөгжүмүлериниң өөрү, а оон хеймер кызы — Роза, хеймер оолдары — Мерген биле Май-оол музыка школазының дээре ооренишкилери болганнар.

Бо часкы каникул үезинде Чоон-Хемчик районнуң школачыларының уран чүүл фестивалы болуп турда, «Дамдың аныышкылар музыкалыг аялгазы» деп күүселде ийиги кежиктериниң ең ооң үнелелиң чаалап алган. Журииниң мурнунга Света Дамдың-ышылды, Май-оол Дамдың — быяанчыны, Олег Дамдың — лимбини, Роза Дамдың — чадагаанны, Мерген Дамдың — шаңаныны тутқулаан, тыва улустуң аялгаларын кайгамчык ооргунчуг, арыг ойнап күүседкеннер.

Ол чедишкиниң таварылга эвес. Дамдыннарның найырлыг ог-бүлезиниң чурттап орары бажыңга аалдап кирген кижи бүргүү ында чыгаа, хумагалыг адилеп турар түүлбүрү хөгжүм херекселдерин соңуургап көрө бээр. Хоочун хөгжүмчү Константин Чүлүмович уругларынга хөгжүм херекселдерин боду садып бергеп. А ийил, дошпулуурунуң быяанчызы, лимбини, шаңаныны, чалаганны база боду чазап бергеп. Музыкалыг нотала-лар бижээн кыдыраштар, номнар эдиежок. Хөгжүмчүнүң оолдар, кыстарының кайыы-даа хөлүнга таварышкан-ла хөгжүм херекселиң туткавда, сагыжынга кире хонган аялга бүргүүн хостуг ойнай бээр.

Бот-тывывгыр артист 1933 чылда Тыва Аратның Революстуг Шериниге келгеш-ле хөгжүмчүлер болуунге кирген. Ынчап шериг кезээниң музыкантыларын ам Тыва АССР-ниң улустуң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Максим Мунаук удуртуп турган. Ынчап шеригге турганы, Кара-Сал Дамдың чыл четпээнде-ле барык-ла шуптуг хөгжүм херекселдериниге музыкалыг пота бүүлээр ышкы ойнаптар апаргап. Ол шагда шингээдип алган билиин амыдыраа чедирле ээп Дамдың болупуп ооренишкилериниге башкылавышаан чоруур.

Шериг кезээниң чаа клуву ажыттыпары билек клуб эргелекчиээнге ээп Дамдың томуйлаткан. Чаа эргелекчи клуб ажылының дуржулгазын ол үеден эгелеп бодунга чыып эгелээн. Тыва бижиктиң чогаатказындан бээр үр болбаан болгаш белен парлаттынган тыва репертуар кайда-даа чок турган ужурундан, ең баштайгы конвертерни клубта уран чүүл болгумнериниң кежигүнери кады эмеглежип чогаадыр турган. Болүк шериглер улустуң аялгаларынга таарыштыр ырлавышаан, чоруй сайзыратса-сайзыратса, «Очалаңның кедилери», «Кайгамчыктыг Интернационал» чергелиг ырлар тывылган. Ооц-биле кады Виктор Көкоол «Чалым-Хая», «Япон самурай», «Маны-Кара» деп кыска шпилерни чогаатказан, эш Дамдыңның эргелекчилээнии клубка тургускулаан. «Япон самурайда» кызыл шеригленниң маадырлыг командирининг ролюн Чоон-Хемчиктиң Хондергей чурттуг Сат Бүрекейниң ойнаанны кайгамчык чедиишкинниг болган. Шеригле клуву мурнакчы үлегерни оскелерге берип турган.

Ээ-не башкайгы тыва уран чүүл фестивалы 1935 чылдың август айда Доцмас-Сугга болуп эрткен. Фестивалга киришкен алды коллективтен бирги черни күүзүе типографиязы, ийиги черни — шериг кезээ, үшкү черни — Кызыл хоорайның бот-тывывгыр артистери эзээн. Ынчап типографиядан Бай-Кара Ховенмей, Салчак Самба-Людуп, шериг кезээнден Кара-Сал Дамдың, Оюп Мунаук, Сояң Ойдуп, Салчак Борбак-оол, Чооду Кидиспей, Маады Момбужий, Кызыл хоорайдан Иргит Бадырва, Оюп Болат болган оскелерге оң-оң аныяктар уран чүүл байырлалынга плёнкеңнип киришкен.

1936 чылда Константин Чүлүмович Улан-Удэге барып, ажылчын факультетке ооренип кирген. Ол анаа ооренип шаанда, иргел болган Тыва сургуулдарның хылдыг база үрер хөгжүм оркестрлерин удурту бергеп.

Сургуулун доозкаш, төрээн Чоон-Хемчиниге ажылдап чедип келген дуржулгалыг хөгжүмчү ынчангы аргыс кожкомунуң секретарының эйтыышкынын бүүлээр аныяктарның агиткультбригадазын организастаап конгуунуп арбан, сумуларын бир кылдыр кезип, уран чүүлдү чопга бараалгаткап. Ада-чурттуң Улуг дайының эгелээн соонда, бригаданың программазы «Бүгүлө чүвени фронтуга!» деп ыдыктыг кыйгырыга чагыртты бергеп. Агитбригаданың ажылынга аровечилер Вера Байлак, Сат Мыдык, Куулар Алдын-оол, пионерлер Опал Шулуу, Клара Сагды болгаш оскелер-даа ээ идепкейлиг, кирпшкен. 1942 чылдан 1948 чылга чедир ээш Дамдың күрүнеңиң хөгжүм-шин театрынга ажылдаан. Дайынның чылдарында театрның хөгжүм башкызы турган Ростислав Константинович Мирович Чадаанадан келген хөгжүмчүнү бедик хүндүлээр, аңаа ынак турган.

Константин Чүлүмович 1949 чылдан аңга чедир чээрби ажыг чыл пиитиңде төрээн районунда ажылдап турар. Бо үе дургузунда Константин Чадаана, Чыраа-Бажы, Чыргакы, Хорум-Даг, Хайыракан, Баян-Тала, Шеми, «Искра» кодээ клубтарга эки ажылдаш, оларның догереңинге үрер болгаш хылдыг хөгжүмнер оркестрин тургускан. Оонбиле чергелештир ол-ла черлериниң школачыларының ортузунга хөгжүмчүлер болуун удуртуп келгеп.

Ол ам район төвүнде Культура бажыңының методизи. Константин Чүлүмович бо хүннерде Чадаана хоорайның ажылчын аныяктарның үрер хөгжүмчүлер болуун удуртуп турар. Ол болгумде чазапыкчы Александр Ондар, маляр Галина Ондар, радио септекчиси Анатолий Түлуш, трактористер Владимир Сат болгаш —шуптуг оң алды кижи бар. Аныяк ажылтыннар база-ла үрер хөгжүмнү саат чокка ойнап турар апаргап.

Уран чүүлге бараан боон келген дөртен шаа чылдың дургузунда Константин Чүлүмович чеже хөгжүмчүнү белеткевээн дээрил, уран чүүдүң чеже ажылдакчыларынга дуза катпаан дээрил.

Районнуң удуртукчулары байлак дуржулгалыг хоочун хөгжүмчүнү клуб ажылы кошкаан чамдык черже үргүлчүле чорудуп көөрге, ол бергапа черинге идегелди шыпзыдып, ажылды коскү кылдыр өкижидип келгеп.

Республиканың уран чүүл коргуулгаларынга бирги черни чоон-хемчикчилер каш удаа эзлеп келгеп, бо херекке ээп Дамдыңның салган үлүг-хуулаң эвээш эвес.

Уран чүүлдү хөгжүдер херекке, үр чылларда үре-түнелдиг ажылдаан ачы хавыяазы дээш ээп Дамдыңны Совет Чаазак Куш-ажылдың Кызыл-Туту орден-биле, ийи медаль-биле шаңнаан. Аңаа Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг бедик атты тывыскап.

С. БАДАА.

Хостуг хүрешке сибирь зоназының маргылдаазы бөгүн эгелээр

Бөгүн бистиң республиканың найысылалының Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга хүндүскүнүң 4 шакта РСФСР-ниң Сибирь зоназының хостуг хүрешке маргылдаазын эгелээр.

Ол маргылдаага киржирибиле аалчылардан Кызылга бир дугаарында Новосибирск областың шилиндек командазының кежигүннери (солагай талазындан) 1971 чылда аныяктар аразынга ССРЭ-ниң бирги черни даңзы маргылдаазынга 65 килограмм үшкү черни алган спорт мастери Игорь Фиткулин, хостуг хүрешке маргылдаазынга ийиги черни аалааннер. Ам база новосибиржилер шаңналдыг черлерни алыры чугаа чок.

Команданың кежигүннери дүүн хоорайның музейлери, тураскаадыг черлери-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: Новосибирск областың шилиндек командазының кежигүннери (солагай талазындан) 1971 чылда аныяктар аразынга ССРЭ-ниң бирги черни даңзы маргылдаазынга 65 килограмм үшкү черни алган спорт мастери Игорь Фиткулин, хостуг хүрешке маргылдаазынга ийиги черни аалааннер. Ам база новосибиржилер шаңналдыг черлерни алыры чугаа чок.

Команданың кежигүннери дүүн хоорайның музейлери, тураскаадыг черлери-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: Новосибирск областың шилиндек командазының кежигүннери (солагай талазындан) 1971 чылда аныяктар аразынга ССРЭ-ниң бирги черни даңзы маргылдаазынга 65 килограмм үшкү черни алган спорт мастери Игорь Фиткулин, хостуг хүрешке мастерге кандидат Сергей Сидельников. 1969 чылда Совет Эвилелиниң аныяктар аразынга түннел маргылдаазынга шаңналдыг черни алган, спорт мастери Николай Душин, 1970 чылда ССРЭ-ниң бирги черни даңзы болуп эрткен маргылдаазынга үшкү черни алган спорт мастери Геннадий Шатилов, мастерге кандидат Алексей Харитоненко, спорт мастери Иван Брайко болгаш спорт мастерлерге кандидат Анатолий Рыков оларны хоорай биле танышып чоруп турда тыртыргап.

Ч. ВЛАДИМИРОВТУҢ фотозу.

Кубокту кезээде апкан

Чоокта чаа Сарыг-Сепке санитар дружиналарының район чарыжы болуп эрткен, онуң Кызыл Крест организациязы организастаан. Бүрен-Хемге уруглар салының кижизидикчизи К. Шикунова баштаан сандружиначылар командазы ам үшкү удаа ол чарышка бирги черни алган, ынчангаш киитилелдиң кубогун ол командага кезээде кадагалаарыбиле берипкен.

(БИСТИҢ КОРР.).

СЫЫН МЫЙЫЗЫ

КРАСНОЯРСК (СЭТА). Үстүн сыын өстүрер совхозунда оларның мыйызын кезер ой чедип келген. Сыын мыйызы аки ам шынарлыг, мыйыстың кажан «быжа бээрин тодаргылда мергежил херек, ону чангыс хүнге-даа саалаттайн, ол ойунде келер ужурлуг. Совхозта улуг сыынчы М. Чап ындыг ойну ылап тып билир. Чамдык мыйыстар ол болгаш оон хой-даа килограмм болгулаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МОСКВАДАН
ИЮЛЬ 6-ДА

12.55 — Дамчыдылгаларның программазы. 13.00—Уругларга. В. Коростылев, М. Львовский. — «Димканың ужуралдарын». Уругларның Топ театрының шинаи. 13.25—Телемедээлер. 13.45—Москваның концерт аалдарындан. 14.55—Оңнуг телекоргузуулге. «Долгандырыгның квадратуразы». Телешпи. 16.50—Спорт программазы. 1 Делегейге бирги черлээш шыдыраа маргылдаазы. 2. Оңнуг телекоргузуулге. Күш-культуражу гимнастика. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.50—«Чаасказал далайга». Документалдыг фильм. 19.00—Телемедээлер. 19.10—«Адрезиң: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 19.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Эртер черде кижиге». Хой кезектерниг ураң-чечен фильм. 2-ки, 3-кү кезектери. 22.10—«Тийу Рандвийр». Телекоргузуулгениң фильм-концерти. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—00.45—Футболта ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдылга.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аялаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын угланышкынның хаттың күжү өө-төмнөдөн күштелир. Агаардың температуразы даглыг районнарга 7—12, арткыннарынга 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чаар. Барыын угланышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыыр.

Редактор Б. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Ырак авгусче поезд» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери). 15, 17.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бежээлээ дээрден дүшкен» 9.15, «Хостуг болуп торуттунген» 11.15, «Оолдың мыдыраанында эрлер» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: Кавочкының «Бир эжес буруу чок болгаш салывыт» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Адыр, мана!» 17.20, «Аъракчы» 19.10, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ киллизинин 23-54, харыысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи егий киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24 пропаганда амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51 кижи ажыл 41-27, информация база совет тургузуу киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС—00729.

Солун неделядо 6 катап үнер

Делегей чемпиону чөптүг чорукту негеп тур

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның корреспондентизиң А. Ермаков). «Маргылдаа чорударының чурумун Фишер үрээн, маргылдаанын байырлалдыг ажыдыышкынынга ол келбээн. Оон-биле ол мени болгаш мээң төлээлеп турарым ССРЭ-ниң Хөл-шыдыраа федерациязын кулу коргеп. ССРЭ-де хөй-шиитпиин санал-оналы болгаш мен бодум-даа Фишерниң аажызынга киленгидивис. Иштиглелдиң чурумун ёзугаар алырга, ол болуп бүжартаткан. Ынчангаш мээң караамга ол бодун делегейге бирги чер дээш маргылдаага мораль талазы-биле ойнаар эргезин чигзиниишкинге таварыштырган. Ам, маргылдааны чорудуп болурунуң идегелиг бар турар төлээде, аңаа чоптуг кеземенин хүлээткеп турар ужурлуг. Чүгле оон соонда маргылдааны чорудуп болурунуң айтырыын корүп болур мен». Бо медеглелди делегейниң Хөл-шыдыраа федерациязының (ФИДЕ-ниң) удуртукчуларынга делегей чемпиону Борис Спасский дамчыдып берген.

...ФИДЕ-ниң президентизин Макс Эйве, маргылдаанның кол судьязы Лотар Шмит, Исландияның хөл-шыдыраа федерациязының удуртукчулары, журналистер «Эссья» гостиницага чыглып келирде, 12 шак четпээн турган.

Роберт Фишер июнь 4-те Рейкьявикке чедип келген, ынчалза-даа ук човүлелге 12 шакта ол келбейп барган, оонбиле база катап бүгүдеге хүндүлел чогум ол плереткеп.

Ол ойде лама кижи хеви кедип алган, оон мурнунда Рейкьявикке кымга-даа козулбээн америк кижи залга көстүп келгеш, ким ак, караазыбиле баштай ойнаарын илередириге киржирип-биле Фишериң бижимел шыпаылгазын ол коргускен. Фишер ам удуп чыдар деп, ол дыпаткан.

Кымның ак, караазы-биле баштай ойнаарын илередирипин туруп турар чанчылдарын үреп, дараазында хүнде 11 шак 45 минутаже ону соңгаарлаткан. Бо фактыны кол арбитр бисне дыпаткап. Июльдуң 2-де кымның ак, караазы-биле баштай ойнаарын илередирии болгаш баштайгы салыгны кылырын ийи хүн шиитпиринге соңгаарладыр деп шиитпириин ФИДЕ-ниң президентизи хүлээп аалган, ону Р. Фишер аарааң деп чылдактаан. Р. Фишер аарааң дээр дугайында кандыг-даа документ аңаа чок турган.

ФИДЕ-ниң ол айыткан шиитпири Амстердамга кылдыңган дугуржулганы, ФИДЕ-ниң чурумнарын үреп турар болгаш бо чылдың май 5-тиги чагаа-биле чоруүүн турардыр кылдыр бис санап турар бис. ФИДЕ-ниң президентизи кол арбитрниң хүлээлгезин күүседир аргаазын казаан, ынчангаш Амстердамга дугуржулганың 12-ги үүлүн оонбиле үрээн. Оон-биле кады ол-ла дугуржулганың 5-ки үүлү-база үреттинген.

ФИДЕ-ниң президентизиниң шиитпири Амстердамга дугуржулга ёзугаар болгаш президентиниң 1972 чылдың май 5-тиги чагазын ёзугаар доктаатталган, маргылдаа чорударының чурумун үреэринге чедирген. ФИДЕ-ниң президентизиниң шиитпири болза ФИДЕ-ниң чурумнарының 7-ги үүлүүнүң 50-ги кезиин баа үреп турар, ында маргылдаада киржип турарларның бирээзи аараан болза, маргылдаапы соңгаарладып болуруп турар болгаш. Моон-биле холбаштыр шиитпирлиг удурланышкынывысты медеглеп, ФИДЕ-ниң чурумнарын ёзугаар Фишерге хамаарыштыр бүүлеридиг болур чорукту тургузарын негеп турар бис».

Ындыг медеглелди кылырын делегей чемпиону Борис Спасский аңаа төлээлеткен чүве дээрзин Геллер чугаалаан.

ФИДЕ-ниң президентизиниге ол медегледдерни тыпсып берген соонда, Спасский биле Геллер гостиницадан чоруй барганнар.

Алдынган удурланышкынны Эйве журналистерге ноомчуп бергеш, ол дугайында амдыыында чүнү-даа чугаалап чыдавас мен дээрзин демеп каан. Бирги салыг кажан болуруу билдинмес. Кым ак, караазы-биле баштай ойнаарды илерединнимээн.

КУ СП

ТАРНЫН ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделип эдилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 7 ПЯТНИЦА № 158 (8926). Өртээ 2 кеп

ШКОЛАЛАР, КЛУБТАР ТУДУУ

Аныяктарны бүтү-виити ортумак ооредилгеже шилчидерин доозар болгаш виити билиг школаларын улам шын хемчеглер дугайында доктаалдар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиэ хүлээп алтан. «Амгы үеде школаларның ажылын коммунистиг тургузуушкунуң чаа сорулгаларынга, эртем-техниктиң дешпилгениң иеделеерүнге дүүштүр чорудары онза чугула» деп ук доктаалда онытказын.

Амгы үеде, иитилел болгаш эртем-техника хөгжүлдезиниң сайзыраңгай үезинде амыдыралдың тургузуп келиры нарын айтырыгларны марксизм-ленинчи эртемге үндезилеп таймылбырлап шыдаптар, коммунистиг мировоззрениеин хевирлеттингеш, коммунизм тургузуушкуну дээш идепкейлиг, чогаадыкчы ёзулибиле ажылдаар кижилерни бүтү-виити ортумак ооредилгениң школалары белеткээр апаар. Ынчангаш школалардың ооредилге-материалдыг базазын быжыглаар, школа башкыларының, интернаттарның тудуунуң болгаш септелгениң хуусаазын база шынарын контрольдаарының чугулазын чаа доктаалда онзалап демдеглээн.

Республиканың тудугжуларының, ылаңгыя кедээ тудугжуларның мурнунда школалар тудуунуң талазы-биле чылдың-на биче эвес сорулгалар тургустунуп келген. Чүгле 1972 чылда бешин республиканга 1760 хире урут ооренир школаларны ажыглалга киирген.

Чырык, делгем, уениң негелдезинге дүүштүр тургускан чаа йарын ооредилге программазын шиңгээдип алырынга таарымчалыг, спорт шолдуг, дузалал ороолдарлыг школалар бичии чаштарны быжыг билиг-биле чепсеглээринге таарымчалыг.

Школалар тудуунуң талазында-бо дүзүлел план база шынарак: 1520 уруг ооренир чаа школаларны тудар, ам ажылдап турар чамдык школаларны, интернаттарны алгыдар, башкыларга бажыңнар тудар дээш ажыл-ла хой. Чылдың чартыны эрткен. Кылыңган чүүлүн түңнели көрдыгыл? Тоора-Хем суурда 320 олуттуг чаа школаны тудуп доозкан, уруглар ам аңаа ооренип чаазаан. Барлык, Алдан-Маадыр, Бүрен-Хем суурларда школаларны «Тыва кодээ тудуг» трестиң кожун чоруур мехколонналары тудуп турар.

Беш айларның отчёдун ёзугаар алырга, школалар болгаш уруглар албан черлериниң бо чылын ажыглалга кирер тудугларын оожум тудуп турары илдең. «Тыва кодээ тудуг» трест школа тудуунга иитизин-биле 1045 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып ужурлут. Эрткен беш айларда оон үгүле 170 муңун, азы планның 16,3 хуузун шиңгээткени чүвү хереченнеп турарыл? Ылаңгыя Бүрен-Хемде 320 уруг ооренир школа тудуунда байдал онза дүвүренчиг. Трестиң бо чылын чаа организастаттынгаш кожун чоруур № 958 мехколонназы (начальниги эш Сарапулов) ук тудугну дүргедедир, суурда урутларга чаа ооредилге чылын чаа школага эгелээр арганы бээр талазыбиле организастыг хемчеглерни кошкак чоруткан.

Школа тудуунга доктаамал ажылдаар тудугчу коллективти быжыглавааныңдан күпажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, кылган ажылдың хемчээли база эвээн болган: беш айларда кордүшеп хорединиң үгүле 5,4 хуузу шиңгээттингеш. Июнь айда база чер албаан.

Алдан-Маадырда школа тудуунга күш-ажылды улам таарымчалыг организастап, бүтү күштү моодиээр болза, Чадаанада № 463 мехколонналың тудугларының ук объектиин августу сөөлүзүрдеи ажыглалга киирер дугайында хүлээлгеэн күүсеттинер.

Ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгеэинге, оларның эстетиктиг сайзыралынга культура албан черлери улуг рольду ойнаар деп чүве кымга-даа билдингир. Ажылчы чонларның ажылдан хостуг шагы ийи дыштаныр хүнүг күш-ажыл неделязынче шилчээн соонда улам көвүдээн. Ону иитилел кежигүштериңе ажыктыг кылдыр ажыглаары чугула социал айтырыг болу бергеэнин совет профовилелдериниң XV съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Хостуг шакта эртем-билигни бедидээн, уран чүүлдүң эртинелери-биле таныжылганы уламчылаар, ханылаар, эстетиктиг сонуургалды хавдырар, эртемде, техникада, бойдуста, иитилелде болуушкуннарның тайылбырлалын алыр, күш-дамыр талазы-биле сайзыраңгай кадык болур дизивиссе, клубтар, культура бажыңнары, библиотекалар, стадионнар, спорт залдары, шөлдери бистиң эргевисте. Бо талазы-биле соолгу үеде колхоз, совхозтар, будурүлге коллективтери алээн ажылдарны кылган. Республиканың культура ажылдакчыларының чоокта болуп эрткен хуралынга бо талазы-биле эки дүржүлгаңы мөөнеп алган «Бурунгаар» совхозтуң (Кызыл-Хем район) клуб Культура бажыңының тудуун кичээнгейниң төвүлге тургузуп, дүрген доозарынга дузалааның эки үлегер деп демдеглээнин таварылга эвес. Тудугну шефке ап, ону дериг-херексел-биле четчелээрине, амгы үеде Культура бажыңының ажылын таарыштыр башкарарынга совхозтуң директизиязы-даа, Бүрен-Хем кодээ Советтиң күүскому-даа боттуг дузазы чедирип келген.

Шинчалаа-даа инженерги деригээн ол тудуг-биле коттуп чак, будун комплекс кылдыр туттунар Бүрен-Хем школазының тудуун дүргедериптүк организациялар хереккө албайн, тудугжулардан негелде салбайн турарындан чугула объектиниң тудуу мынчага чедирип башкарылбаан.

Бо чылын Самагалдайга, Ак-Туругга культура одагларын ажыглалга киирерп кордүвгеп. Хову-Аксыда Культура бажыңын культура клубу чугула. Ак-Довуракта удуг залы 600 олуттуг Культура ордузун архитектура, техника талазыбиле бодап кылганы парын. Үениң негелдезин бүрүп хандырып турар. Оон тудуун «Тыва дан-дүгү тудуг» эргелелиниң коллектиин доозкан, чылдың ийиги чартыныдан эгелеп ол бажың ак-довурактыларның культурузуг дыштанылгазының төвү болу бергеэн.

«Тыва кодээ тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестериниң тудугжулары Хандагайтыда Культура бажыңының тудуун, Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта район библиотекаларының септелгеэнин четпес чорудуп турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Капитал тудуг эргелели тудугнуң күүседикчилериниле харылзаавы кошкак тудуп, негелдени кошкатканында культура албан черлериниң тудуу узамдыгын турар. Мону бадыткаары-биле Хандагайтының Культура бажыңының тудуун алырыл. Ону тударын баштай «Тыва септелге тудуг» трест-биле керээ чарган. Оон соонда билдинмес чылдагаанныдан керээни үскен. Ам «Тыва кодээ тудуг» трест-биле керээ чарган, ол аразында төлевилел-смета документациязы читкеп. Ону катап тургузуп, акшаландырышкыныны ийиги кварталда ажыктаан.

Иитизи-биле алырга, акшаландырышкынны ажыктаан тудуглар бистө эвээш эвес. Күш-ажылчы, материал-техниктиг курлавырларны ол бүтү тудугларже чашканнай тарадып, күш-ажылды четпес организастаанындан амыдырала эргежок чугула тудуглар үр үеде туттунуп турар.

Планнаашкын органнары тудугларны чылдар айы-биле үе-чадалап хуваарда база четпес түүлерни болдуруп турар. Кызылда Күүрүне театрының тудуу 3 млн. ажыг рубль. Бо чылын тудуг-монтаж ажылдарынга чүгле 200 муң рубльдиң планнаан. Соолгу үеде театр тудуу үлам оожумбап турар: бетон-биле хандырбастаан, оон тудутжуларының, оске объектиде баргаан.

Бо чижектерден алырга, чырыдышкын, культура албан черлериниң тулуунче киирээнген ам-даа кошкак. Ол чоруктап уштунуп, социал хогжүлдеге чугула тудугларны хүн бүрүнүң контролунга алыры чер-черде партия, совет органнардан, тудуг организацияларындан, чагыкчылардан негеттиниң турар.

ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРО МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус июль 5-те Москвадан чорупкан. Фидель Кастро Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чалаавын ёзугаар бистиң чуртувуска албан ёзузувуң шайыралчы аянчорууп кылып чоруп турган.

Он-он муң москвачылар эш Фидель Кастрону болгаш оске-даа куба одуктерни чүректиң ханызындан үдээрибиле кудумчуларже үнген.

Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга хүндүлүг залчыны СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң Чанында Партиниң контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин болгаш оскелер-даа үдээн.

Фидель Кастро Рус хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне гимнилериниң аялгазы чаңгыланып турган.

Эштер Фидель Кастро Рус, Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин совет дайынчыларның чыскаатынын баары-биле эрткен.

Москва хоорайның ажылчы чоннарының аэродромга чыылган төлээлекчилери совет болгаш куба удуртукчуларын, ыяш адын часкаашкыны, байыр чедирген йөрээлер салыышкыны-биле уткаан.

Самолёттуң чадазынын чанында эш Л. И. Брежнев, оске-даа совет удуртукчулар Фидель Кастро-биле, Совет Эвилелиниң оон аян-чорууның үезинде Ф. Кастрону үдеп чоруур куба эштер-биле чылыыбиле байырлажып чарылган.

Каш минута болганда самолёт Минскиге үглаат ужудуп үнүшкен.

Минскиге чорукка эш Фидель Кастро Русту СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, Совет Эвилелиниң Куба Республикада элчизин Н. П. Толубеев, а ол ышкаш Куба Республиканың ССРЭ-де элчизин Рауль Гарсия Полаес үдеп чоруур.

МИНСК. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус, куба партия болган күүрүне ажылдакчыларны июль 5-те Москвадан Минскиге чеде бергеэн.

СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, албаннып оске-даа совет кижилери база Минскиде келген.

Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Белорус ССР-ниң күүрүне туктары-биле шимээн аэродромга хүндүлүг залчыны СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Белоруссиянын КП ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, албаннып оске-даа кижилери, ажылчы чоннарның төлээлекчилери уткаан.

Аэродромдан хоорайже орукка чорун турда Минскиниң муң-муң чурттакчылары Фидель Кастро Руска чүректиң ханызындан байыр чедирип турган. Хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин ийи аңы-дүмна чуртуун күүрүне туктары-биле, байыр чедирииктиниг транспаранттыдар-биле шимээн.

Совет Төрээн чуртун хостаар дээш тулчуушкуннарга Совет Армиязын олгеп дайынчыларга болгаш белорус партизаннарга турускаалды тургускан Тиилелге толугүне эш Фидель Кастро чеде бергеп, венокту салган. Фидель Кастро минута иштинде маадырларның турускаалын сактып ёзулал кылган.

Эш Фидель Кастро РСДАПниң бирги съездизиниң Бакың-музейинге чораан. Хүндүлүг көрүкчүлер дептерине Фидель Кастро чүве бижээн. Ында ылаңгыя демдеглээн болза: «Делегейде баштайгы социалистиг күүрүне — күүүлүг болган чечектелиг турар Совет Эвилели делегейниң революстуг шимчажининиң авангардында» чоруун орар. Ол болза Ленинниң идеяларының күштүүнүн бадыткалы-дыр. Ленинниң идеялары бүтү делегейдө тиилеп турар».

Ол-да хүн Фидель Кастро Минскиниң чоогунда Хатыныңның тураскаал-комплекизинге база чораан.

Эш Фидель Кастро тураскаалдың мөңге одуунун хаанына вевок салган.

Фидель Кастро болгаш ону үдеп чоруур кижилер Минск—Москва автомобиль орууда Алдарның курганынга доктааган. Бо болза Совет Армияга алдар болдурган турускаал-дыр. 1941 чылда Совет Армия фашистиг шериглерниң улуг болуглелин партиязаарның идепкейлиг деткимчези-биле шуут чылча шимнаан.

Курганның баарынга Фидель Кастро чечектер салган.

Оон дараазында ол Адучурттуң Улуг дайынының тоогузунуң Белорус күүрүне музейинге барган. Дайынның хоочун кижизидикчилери болгаш партизан чоразынар куба эштерге чылыг байырын чедирген.

Фидель Кастронуң П. М. Машеров, Ф. А. Сурганов, Т. Я. Киселев олар-биле пайыралчы беседазы болган. Белорус ССР-ниң ажылчы чоннарының чеднишкинериниң дугайын, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга оларның белеткелиниң дугайын оларга чугаалап берген.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев киришкен.

ЧУРУКТА: *Тес-Хем райлозунуң мурнакчы садыгчыларының бирээзи Мария Эртине-дир. Ол бо чылдың баштайгы чартыында чаңгыс кижи садыгларр магазиннер эргелекчилериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп шылгараан. Айда-ла 24 муң рубльдиң бараанын саарар планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип. 28 муң рубль чедирип келген.*

Мария бодунуң кол ажылындан аңгыда, хөй-иитиниң ажылынга идепкейлиг кижи. Ол Самагалдай суурнуң идепкейлиг херээженнериниң бирээзи болгаш райпода херээженнер чөвүлелиниң даргазы хүлээгеми 6 чыл улаштыр күүседип келген.

С. ДЕКАБРЬ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРОНУҢ ТӨРЭЭН ЧУРТУНЧЕ ЧАНЫПКАНЫ

МИНСК, июль 6 (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри эш Фидель Кастро Рус төрээн чуртунче чорупкан.

Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш БССР-ниң күүрүне туктары-биле шимээн аэродромга хүндүлүг залчыны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Белоруссиянын Компартиязының ТК-зының Бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёв, албаннып оске-даа кижилери үдээн.

Ужудуушкун шөлүүге хүндүлел таңчылыын чыскаагаан. Фидель Кастро хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алгаш, П. М. Машеров, Ф. А. Сурганов болгаш Т. Я. Киселёвтүң үделгези-биле совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен. Куба Республиканың, ССРЭ-ниң болгаш БССР-ниң күүрүне гимнилерин күүсеткилээн.

Самолеттуң чанынга П. М. Машеров, К. Ф. Катушев, үдеп келген оске-даа эштер хүндүлүг аалчы-биле чүректиң ханызывдан байырлажып чарылган.

Каш минута болганда агаар лайнери Гаванаже ужудуп чорупкан.

ХАФЕЗ АСАД МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаавың ёзугаар Араб социалистиг таартылга партиязының Чиңгиве секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад башкадыр Сирия Араб Республиканың партия-чазак делегациязы албан ёзузувуң аян-чорууп кылыры-биле июль 5-те Москвада келген.

Сирия Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга аалчыларны уткуп алыры-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары А. П. Кириленко, албаннып оске-даа кижилери келген.

Сирия Араб Республиканың Совет Эвилелиниде элчизин Джамиль Шаия, чамдык араб чурттарның дипломаттыг төлээлеге черлериниң баштыңнары, Москванық дээди өөредилге черлериниде өөренип турар сирий студентилер утканнарның аразынга турган.

Ужудуушкун шөлүүге Чепсектиг Күштериниң үш хөлөринің хүндүлел таңчылыының чыскаагаан.

САР-ның Президентизи хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. Найыралчы ийи чурттуң күүрүне гимнилериниң аялгазы чаңгыланып турган.

Хафез Асад биле Н. В. Подгорный совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен.

Москванын ажылчы чоннарының төлээлекчилери Хафез Асадка болгаш САР-ның партия, күүрүне ажылдакчыларынга чылыг байырны чедирген.

Аалчылар аэропорттан Кремльде оларга тускайлаан резиденцияже чорупкан. (СЭТА).

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдышкын бажыңынга идеология ажылдакчыларының хуралы болган. Оон ажылынга партия ажылдакчылары, культура, уран чүүл албан черлериниң, чогаадыкчы эвилелдериниң төлээлекчилери, «Билиг» иитилелиниң лекторлары, пропагандистер, солунчарның. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң ажылдакчылары киришкен.

Ында СЭКП обкомунуң секретары эш К. С. Шойгу СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр база Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел-биле хөлбаштыр идей-кижизидилгиниг ажылдың айтырыгларынга турускаатканы идеология ажылдакчыларының июньның төнүзүнде Москвага болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында тодаргай дыңнадыгны кылып, чүве чугаалаан.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

(Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыыжының дөрткү сессиязынга саналдардан)

«Республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалы база ону улам ынай сайзырадыр хемчеглер дугайында» айтырыгның талазыбиле саналдаан депутаттар болгаш активчилер күш-культура шимчээшкинин калбартып, массалыг болдурарының айтырыгларынче ханылап кирген. Бир дугаарында ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы депутат С. Х. Красный сос алган:

— СЭКП-ниң XXIV съездиниң чүртүү экономиказын болгаш чонуң чаагай чорууп бедидер дугайында шиитпирлерин боттандырар, ССРЭниң тургустунганының 50 чылын толептиг уткуур дээш ажыл-херекке кызылчылар хаара түттунган — дээп, бирги чартык чылда оларның күш-ажылчы чедиишкиниерин дыңыттаткан. Бүдүрүлгелер продукция сайгарарының планын 104,8 хуу күүсеткеп. Планнаан ажыр 1 млн. 102 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Трависпорт бүдүрүлгелери планнаан ажыр 158 муң тонна чүктү улус ажылагыныга сооткеп. Түлүг организацияларының хой кезии, хоорай Совединиң колхоз, совхозтары алды айларда боттарының мурнунда сорулгаларын база чедиишкиниг күүсеткилээ. Амгы үеде мал теминиң бөгеткели хайныккан. Дужуттажаалдазынга белеткел ажыдары чоруп турар.

Чоннуң чагай чоруу, бедик будурукчулуг күш-ажылы спорттуң бүтү хевирлериниң, хогжүлдезиниден чугула хамаарыкыр. Ынчангаш СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүском ону албартырын чугулаап көрү турар дээрзин эш Красный демдеглээн. Найысылалда 4и туранып 4 спорт иитилели бар. Олар 39 эге организастыглыг, күш-культуржулар 600 ажыг кижи четкеп. Ынну, ылаңгыя аныяктарны маа-бот талазыбиле быжыг, ырык салгакчылар кылдыр кижизидиринге таарымчалыг база тургустунган. 2 стадио, 13 спортзал, волейбол, баскетбол ойнаар хой шолдер, хак базалары, каток, суг станциязы, урунарның спорт школазы болган оон-даа ыяш. Хоорайга спортчу хемчегдерин эртиирер, спорт мастерлерин, кандидаттарны, спортчу разряшчыларны белеткеп талазы-биле бурунгаар бөлүмнар кылыган. Чүгле бо чылдың бирги чартыныг белеп 30 спортчу хемчегдерин организастаан. Анаа үе муң хире кижи кирипкеп. Хаак, футбол, баскетбол, волейбол, спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле хоорайның бирги черп дээш маргылдаалар болгулаан.

Бо чылын хооркүүскомнуң хуралынга күш-культура болган спорт ажылының байдалы база ону экижидер талазы-биле хемчеглерни тутаалашкан. Ап чорудар хемчегдерни ажылдап кылган. Чижээ, чурттакчылыг кварталдарга, будурүлгелер девискээрлеринге баскетболдуң 13, волейболдуң 20 шолдерин тудар. «Совет Тываның» 5 чылы» стадионну шуут чаартыр.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдп күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТКның докгаалында айтыкан сорулгаларны ботгандырарының хемчеглерни ажылдап кылган бис деп эш Красный саналының түңнелинде чугаалаан. Ылаңгыя профилактория-рийлерни, чайгы-кышкы дыштанылга базаларын тудары, культурлуг дыштанылганың оске-даа хемчеглерни калбартырының перспективазы кордүнген.

Чоон-Хемчик районда спортчу шимчээшкин чылдан чылче хогжүп олурарын СЭКП райкомунуң бирги секретары депутат Ш. Д. Куулар саналынга тодаргай чижектер-биле бадыткаан. Соолгу ийи чылда районнуң ажыл-агыйларының спортчу командаларының аразында маргылдаалар, ужуражышкынвар хөй удаа эрткен. Разрядчыларны белеткээн. Ажыл-агыйларда спорт секциялары доктаамал ажылдап турар. Хоккей, волейбол, баскетбол оюнпарының кирижкичилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар. Комсомолчуларның слёттарын эрттирери чаңчыл апаргаан.

Оон ынай эш Куулар «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чыраа-Бажы, Ийме, Чадаана ортумак школаларында спорт ажылы эки тургустунганын демдеглээн, спорттуң массалыг болуру районда ам-даа чедип алдынмайн турарынга доктаагаан. Чижээ, ча адары, баг кагары, кажык адары ышкаш спорттуң национал хевирлери нешперевээн четпес ажылдың хереченин. Ол ышкаш районнуң спорт бараанныры-биле соолгу ийи чылда кошкак хандырып келгени дээш респотребсоюзтуң баштаар черни оратор шүгүмчүлээн. Хаактап кедер идиктер, көпшүй идиктер, мөгелер кедер трикотаж костюмнер болган идиктер, шыырак чергелиг чугула хереккедер районда чок болуп турар.

Спортчу кижизидилгеэниң үндезини болза школа болуп чылда районнуң ажыл-агыйларының спортчу командаларының аразында маргылдаалар, ужуражышкынвар хөй удаа эрткен. Разрядчыларны белеткээн. Ажыл-агыйларда спорт секциялары доктаамал ажылдап турар. Хоккей, волейбол, баскетбол оюнпарының кирижкичилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар. Комсомолчуларның слёттарын эрттирери чаңчыл апаргаан.

Оон ынай эш Куулар «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чыраа-Бажы, Ийме, Чадаана ортумак школаларында спорт ажылы эки тургустунганын демдеглээн, спорттуң массалыг болуру районда ам-даа чедип алдынмайн турарынга доктаагаан. Чижээ, ча адары, баг кагары, кажык адары ышкаш спорттуң национал хевирлери нешперевээн четпес ажылдың хереченин. Ол ышкаш районнуң спорт бараанныры-биле соолгу ийи чылда кошкак хандырып келгени дээш респотребсоюзтуң баштаар черни оратор шүгүмчүлээн. Хаактап кедер идиктер, көпшүй идиктер, мөгелер кедер трикотаж костюмнер болган идиктер, шыырак чергелиг чугула хереккедер районда чок болуп турар.

Спортчу кижизидилгеэниң үндезини болза школа болуп турарын эш Куулар онзалап демдеглээн, бо талазы-биле бодуунуң чамдык бодаалдарын илергейээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы А. С. Нүрзет СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураны болгаш спорттуң хогжүдезиниң талазы-биле доктаал шиитпирлери бүгүдеге программалыг чугула документилер болуп турарын чугаалаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели республикага күш-культураны болгаш спорттуң хогжүдезинче утланган доктаалды база хүдээп алган болгай. Ынчангаш бо ажылды күүрүне ёзузу-биле коору хүнүүп чугула айтырыны болуп турар турбуже, казактың чугула доктаал шиитпирлерин чамдык черлерде четпес күүседип турарын оратор шыңгыы буруу шапкан. Спорттуу массалыг болдурар ажыл кудуу деңгеелде тургустунганынга күш-культура болгаш спорт организациялары бүрүулуг бис деп, эш Нүрзет мынчаар чугаалаан. Бо ажылды экижидип, массалыг болдурарынга ажыл-агыйларның, коллективтериниң удуртукчулары база харыысалгалыг болдур ужурлут.

«Динамовуң» күш-культуржуларының ажыл-херээн республиканың иштики херектер министри депутат С. С. Чакар саналынга анализтеэн. Олар республика маргылдааларынга идепкейлиг киржип келген. Ылаңгыя ар улус командаларының аразында баскетбол маргылдаазынга динамочулар тиилеп, республика чемпионуу апарганы оларның спортчу чаа чедиишкинин.

Күш-ажылга болгаш ёран камгалалынга белеп бол деп демдектиг (ГТО-нуң) чаа комплексинаан бо чылдың март 1-деп эгелеп боттандырын эгелээнин спортту массалыг болдурарын хүлээвидирип, харыысалганы бедидип турар дээрзин эш Чакар медегеэн. Спортту массалыг болдурарының түңнелинде спортчу бедик мергежил чедип алдынвараы билдингир. Ынчангаш түрбуже, волейбол, баскетбол-чижектиг маргылдааларга соолгу үеде каш-ла санныг күш-культуржулар республика найысылалыдан киржип апарган. А кодээ черлерден командалар кончуг хөвар киржип турарын киилээнгейге алза чогуур айтырыгларның бөрээн.

СЭКП ТК-ның арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдп күштелдиро-

(Төнчүүр 3-кү арыяда).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЙН КҮҮСЕТКЕН

СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырала боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп ажыр дээш «Улус-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи чылдың баштайгы чартында 2011 центнер сүт будурер турган, 2202 центнер кылдыр ажыр күүсеткеп. Ол сүттен күүрүнеге 1574 центнерин садар тургаш, оон 290 центнерин артыкка дужаан планын 130 хуу күүсеткеп.

Ферма коллективи малын чайгы чум одарларга чогуур үезинде чедирип, ай четпейн бир черден оскелиниче кожун тургаш, бедик түңнелди чедип алган. Олар инекгерин чүгле одарладыры-биле кылыгаарлаттынмайн, оларга немелде чемнин үргүлчү берип турар. Түңнелинде бирги кварталтың соолгу хүнүнүнүң денели-биле алырга бээлп коллектив хүнде-ле 1200 кг сүттү немей ап, улуг чедиишкинниг болган.

Саанчылар аразында калбаргай социалистиг чарышка Эник кыс Дугар тиилекчи болган. Ол саап турары 10 инээнин бирээзинден-не 1092 кг сүттү алган. Чарыштың ийиги, үшкү, дөрткү черни Нурсат Өлчей, Серен Сүтежик, Көк-кыс Кашпың-оол олар эзээн.

Инек кадарчызы Сюрюн-оол Күскежиктиң эки ажылының түңнелинде сүт саалдазы көвүдээн. Совхозтуң дирекциязы черп, ажылчын комитеди болган ферма коллективин кадарчыга байыр чедирип, шаңнап, мактап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик адын коммунист Алексей Саинсевич Дугаржап удурткан Арыг-Бажы фермаңың ажылчылери бадыткан турарлар. Оларның мурнуунда салган сорулгазы улуг. Келир кышка үткүштүр 50 тонна сигенин, 10 тонна будук бүрүнү боттарының күжү-биле белеткеп алырын ферма коллективи хүлээнген.

Хендергенни түм оттуур, серпин чайлааяче ол коллектив бо хүннерде көжер.

* * *

Чаа беш чылдың ийи чылының баштайгы чартында совхозтуң хойжулары күүрүнеге 14 тонна дук садар тургаш, 14,5 кыдыр ажыр күүсеткеп. Кыргыкчылар Григорий Шарап, Клара Допсаң-Сереэ, Марс-оол Мартык-оол, Анай-оол Мижит-Доржу, Алдын-оол Аран-оол олар бедик будурукчулуг ажылдап, хүн бүрү нормазын 130—145 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруумда чоруп турарлар.

Т. ОНДАР.

Наадымга уткуштур

АЖЫЛ-ИШЧИ АВА

Кежээ хамык ажыл-ижин доозкаш, аал иштин ээнге чыгаш келген. Суугуда кыпкан от «хээмейлээн» дег дагжап, хоолайдан ыш чиирге-биле ужугуп үнүп турган. Кадарчының чаа хонуп алганы чазаг амдаа арай эвилиргей. Чүгле даштын хураганнарның бышкырыы, өдек долгандыр коргилеп кыналтаан каап турар селбетер ыт ооң чазаанда аал хонупканын бадыткап турар. Өг иштин кежээки чем чаш олурар аразында Калчанкөк Борбакулаковна уругларынга чугаалаан:

— Силер ам шору ажыл-агыйжы-даа апарган, хойжунуң ажылының уг-шинин-биле берген-дир силер. Амдыы чылын хойну шуут боттарыңарга хүлээп алыңар. Мен ам кыраан кижи-дир мен. Силерге дузалашымы чолум-на эвээш ол боор ийин уругларым.

Оглу, кеним — Володя биле Зоя удурдедир көрүшкеннер. Оларның көрүжү от көзеп орган аразында барган. Суугуда кыпкан оттуң чалбыжынга аразын ажыл-ишчи холдарының дамырлары, хаванда катташкан-катташкан сыгыттары тода көстүп турган. Кезээде-ле өг-бүленің бүтү ажыл-агыйын, амыдырал-чуртталгазын холунга тудуп, оны үштап-баштап келген аразы бодунуң эргээнги аныяктарга дамчыдып берип, оларга дузалакчылаар деп олурарын дыңнаан, уругларны баштай харын тыппааннар. Ынчалза-да аразының кезээде-ле бо урут-дарыг, ажыл-агыйы дээш олут-дыш чок ажылдан келгенин көрүп өскен оглу, аразының амыр-дыжын бодап келген.

— Ындыг-дыр, авай. Бис Зоя-биле амдыы чылын хойдан хүлээп алдыы, сен бистиң чанывыска чоруктар ажырбас-ла болгай. Ооң ынай амдыы чылга чедир амдаа үе бар-дыр, өөң арга-дуржулганга бис ам-даа өөренип алдыыл.

Чээрби ажыг чылдарда хой ажылынга ажыктан, ол талазы-биле мергежий берген кижиниң арга-дуржулганын кыска үе иштинде шинчээдип алыры белеп эвес керек. Ынчалза-даа аныяк күш, ажылга күзел турда, бергелерин чиигн-биле ажып эртип болур. Ам дээрге шаанда аразының чааскаан хой чаш уруг-биле түрел турган үезин эвес-ле болгай. Уруглар шупту өскен, бут кырынга бижиг тургылаакан, өөренири өөренип, огленири огленип, аразынга дузаын када бергеп. Калчанкөк Борбакулаковна база ынчалдыр бодап олурган.

50 чылдарның эгезинде уругларының адаазы-биле сүмелешкеш, бир кодан хой хүлээп алганнар. Ынчан уруглар шуптуу чаш болгаш Калчанкөк Борбакулаковна колдуунда-ла өг ажылынга өй, чүгле хой солдаашкынының үезинде өөнүң эзенге дузалажыр. Уругларының адаазы черде ажыл-ишчи, бүдүштүг кижи болгаш колдуунда-ла хойну чааскаан кадарып, ынчан дузалакчы кадарчы-даа хереглевейн чорган. Чылдың-на кадарган хою онча-мевди кыш ажып, алган хүлээлгелерин үргүлүү-ле күүседип, багай эвес малчын диртип чорган. Өг-бүленің эдиери ол ажылга хандыкшый-даа берген. Өгнүң ээзи, уругларның адаазы чок апарган. Өг-бүленің бүгү-ле сагыш-човаашкыны, уругдарыы, ажыл-агый өгнүң херээжен ээзиниң эктинге оналгаан. Чаш ажы-төлүн өстүрер дээш ишчи не чеже уйгу чок дүшелерин, чымыштыг хүннерин эрттирбээн дээр!

Бир эвес Калчанкөк Борбакулаковна Байкара дужун хаваан болза, хою кайы-бир кадарчыга керек ажыт хүлээдип берикеш, суурга аар-саар ажыл тып алгаш, уругларыы-биле бораланып олурар ийик. Ооң характери ындыг эвес. Чаңчыгып калган ажылын, хандыкшый берген мергежилин бергелерге таварышса-даа кнаптары аңаа амыр эвес. Ниитининг херээ — ооң херээ, ниитинге ажыктыг ажылды кылыры— болугга ажыктыг ишти будүргеин ол. Төрээн колхозуу, эш-оюу аңаа бүгү-ле аргалар-биле дузалажыы турган. Ажылын кагбайн уламчылаашаан, уругдарыын осциссуретпейн, кызыл-кылайын чораап бо хүннерге чедир ниитининг малын кадарып турар. Ол сөөлгү каш чыл улаштыр хураган кадарып келген. Хураганнар кадарары улуг хойга бодаарга белеп эвес. Шору доруга берген-даа болза, оларның организмни улуг хой дег бижыкпаан.

Агаар-бойдус чаңгыс аай турар эвес, чаъс-чар, соок-донат-даа болу бээр, чаш мал сырыгый-даа бээр. Ынчангаш оътсигеин хураганга таваржыр, суглуг, ижыктал-чак черлерге оларны откарар апаар. Чаңгыс черге оларны кадарарга хураган дүргеи семирбес. Үргүлүү таварымчалыг одар солуп көжер апаар. Бир черден өскө черже көжери база-ла хой уруглардыг кижиге ындыг белеп эвес.

Баштай Калчанкөк Борбакулаковна хою түгле боду кадарар турган. Уруглары аалынга артып, алаадылери бичиндерин ажаан каректап туроодар. Элээди уругларыы шору апарган, аал ажылын, дуңмаларын харылап шыдаар. Ынчанза-даа черге хой эдерип чорган ниинг сагыжы аалда уругларындан мыраас. Оларның ишти-кырның, от-көзүн, школада өөренип турарларының өөредилгезин бодаар дээш сагыш-сеткил бичин-даа оожургаас. Ие кижи черле ындыг. Ооң-биле кады кадарган малы хораан, четпес ажылдаан дыртип корбээн.

Чыл бүрүде-ле алган хүлээлгезин күүседип, багай эвес хойжуга санадып келген. Ам Калчанкөк Борбакулаковнаның уруглары өскен. Энир чылын шеригден халажып келген оглу Володя кадайы-биле аразының хою кадаржып турар. Вася база-ла аразының бирги дузалакчызы. Бичилери — Адөшазы биле Леназы Баян-Кол ортумак школаазының өөреникчилери. Олар күрүнеңиң долу хандырылгазында болза-даа ненің сагыжы дөстүнмес. Калчанкөк Борбакулаковна уругларының башкылары-биле докталмал харылзажып, оларны көзп көрүп турар. Ам ооң бажыңында уругларының уруглары база бар. Ол сагыш-човаагыр ие оларын база-ла эрге-чассыр өстүрүп, доруктуруп олурар.

Хоочун хойжу бо чылын база бедиткеп күлээлгеин алган. Ам ооң иодазында 500 ажыг эр хураган бар. Оларның дең-гиделээн эки. Оларның бирээзин-не 40 килограммдан дудак чок деңзилиг кылдыр семиртип ажаар, бир хурагандан-на 2 кг 800 грамм дүктү кыргып алыр деп күлээгеш, кожаында кадарчы Ойдуп-оол Карапшайны социалистиг чарышка кыйгырган. Чарышка ооң багай эвес түңнелдиг болурунуң бүгүлее аргалары бар.

— Суугуда от хорээлеп кыпкышаан. Ындыг үеде ол не хай-ле бодаддарже дүнүү бээр. Ийе, ооң уруглары мал кадарар талазы-биле ам кымдан-даа дудак чок. Оларга бүзүреп болур. Ынчалза-даа ол дээрге бодун бүгү чымыштан хостап, гагыш амыр артып калыры ол эвес-тир. Ниитининг өнчүзүн кадагалаан уругларының ажыл-ижин не кижи кайын хажыызындан көрүп олурар деп. Харын-даа харымсалга улам бедимр. Ол уругларынга үлегер-чижек, оларның даяпыр чөлеңгинии-де болгай.

Калчанкөк Борбакулаковна Байкара Улуг-Хемниң «Х улуг хурал» колхозунуң № 3 хойжу бригадазында. Ол ат-сураа алгаан күш-ажылчы маадыр-даа эвес, аңаала өске бүтү малчыннар дег бодуун ажылчы. Ооң күш-ажылының дугаймда каш сөстү бижип, ооң дугайын чонга чугаалаксаан мен.

Е. ТАНОВА.

ЧУРУКТА: К. Б. Байкара.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТ

АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН ЧЕРЛЕР

● ДУШАНБЕ. «Таджикаталас» деп будурулге каттыжымышынга база бир улуг будурулге чери — Курган-Тюбеңиң пос галантерея фабриказы немешкен. Ам ында Душанбеде кол будурулге чери. Курган-Тюбеңиң фабриказы болгаш Шахринауда пос аргымыр цех каттыжып турар.

Ол каттыжынышкын улгаткан тудум-на будурулге күүзү база көңдеп турар. Кол будурулге черинде удазын аргымыр беш улуг машиналарны ажыглалга киирериңге чедир үр эвес үе арткан. Ол ышкаш Шархинауда пос аргымыр 40 автоматтарны эдип тургускан.

Чоокку алды ай иштинде каттыжкан будурулгелерге немелде база болур. Олар беш чылдың баштайгы чылындан будун-чартык катап хой тергиин эки шынарлыг постерни кылып үндүрер. А 1975 чылга чедир республикага пос будурери сескн беш чылдан үш чартык катап көвүдээр.

● БАКУ. Казимагомед хоорайда Ирининң газ дамчыдар хоолайының кээп тудушкан черинде газ сордурар станция ажыглалга киргеп. Ол Азербайджанда эң улуг дээн станция дүн-хүн дургузунда 90 миллион кубометр газты сордурар аргалыг. Газ дамчыдар хоолай республикада ийи чүс километр черни таварып эрткен болгаш газ дамчыдылгазын дыка дүргедедир аргаиы берген.

Ол станцияны Бакунуң тудугжулары тудуп тургускандар. Чүрттүң өске-даа хоорайларының тускай эртемниглери демир конструкцияларны, агрегаттарны, хыналда-хемчээшкин херекселдерин эптеп тургузарынга дузалашкан.

Шак-ла ындыг станцияны ам республиканың барыын талазында база тудуп турар. Ооң агрегаттары газты Грузиняже болгаш Арменняже дамчыдар.

● РЯЗАНЬ Суггарылга системазынга ажыглаар хоолай демирлер кылыр ийи улуг стан ол черниң сентелге заводунда ажылдап эгелээн. Ол ышкаш ындыг үшкү станны база ажыглалга киирер деп турар. Хоорайның будурулге черлеря ол агрегаттарны төлевилеп тургускаш, белеткеп кылган. Ол завод хүнүүн-не үш километр узун дүрттү хоорааларыны кылып үндүрүп турар. Дыка хей областарынга тараажылары бо чылдың төрт чүзүнге чедир кылымал час ташкынның ындыг бир муң метр узун дүрттүг хоорала-рын алыр.

● КАЛИНИН. Электри аппаратуралары кылыр заводта ава будурулге корпузу ажыглалда киргеп. Ол будурулге черинің кол продукциязы дур электри аппараттар ооң ачызы-биле будун-чартык катап хойну будурүп үндүрер аргалыг болгаи. Ук аппаратгарның дузазы-биле прокат кылыр станнарны, газ сордурар станцияларны, гальваниктиг шугумнарны болгаш өске-даа нарын машиналарны, агрегаттарны башкарар.

● КИШИНЕВ. «Молдовгидромаш» будурулге каттыжышкынының чаа пегп дазарбас ындың баштайгы топ-на продукциязын будурүп үндүрген. Ында чаңгыс крыша адаанда ниитизи-биле үш хиң-ре километр узун дүрттүг сеп технологтуг шугумнарны эптеп тургускан. Кан заңлдырер, инструментилер болгаш модельдер белеткээр ажылдарны, а ол ышкаш стерженьнер, эзилдирген демир шуткуур болгаш болбаазырадыр ажылдарны шупгузуп автоматчыткан.

Ол цехтиң чылга төлевилээн күчүзү 3,5 муң тонна кан. Ол бодунуң продукциязы-биле республиканың наеое заводтарын хандырар.

● КЛИН. (Москва область). Ында тудуп тургускан көдээ тудуг комбинады баштайгы продукциязын берген. Ол— чаа хевириң көдээ ажылагай тудуу — мал кажаазыдыр. Оларның кезектеринден «Ленинец» совхозта мал фермазын эптеп эгелээн.

Клинде ол комбинат чыл дургузунда 80 ындыг мал кажаазын тудар аргалыг.

Клинде, Егорьевте болгаш Подольскиде тудуп турар көдээ тудуг комбинаттары беш чыл төнчүзүнден эгелээш, чылдың-на 210 инек болгаш 90 куш кажаалларын тудуп тургузар аргалыг болур.

Малчыннарны эвилелдээр

Бо хүннерде «Торгалыг» совхозта хой кыргылдазы кыш түлүк. Декабрь, январь, февраль айларда төрүттүнген ыраганнар улгатканда, чамдыкы бичежек соокту хойларле деңнежи берген. Кыжын ите төрээн, ынчыг хураган-ын дугу хой. Ынчангаш малынарның мурнунда хураннарны кыска хуусаада эки ынарлыг кыргып алыр улуг руага салдынып турар.

Совхозтуң Чозада, Кара-Таллы хойжу бригадаларының хуганы 6400 баш. Оларны эрежик кыргып алыр болза бе-ээргее-ле 3 тонна дүктү ыр. хой дугунге дыка хой емелде-дир.

Мурнуку чылларның чижээле алырга торгалыгжылар граганны хой кыргылдазы доозу бергенде бо айны чээрбиледи, август, сентябрьга чедир кыргып турганы улуг частырыг. Ынчаар орайтай бергенде чаш малды кыргыырга дугу чедир үнмейн турда-ла Тываның Өвүр ышкаш эрте кар чаап, дөметтээр девискээринге хураганнар дожгаш күжү арып, баксыраар. Ынчан турда-ла кыш, соок удашкаш, тас хураганнар окпезинге дегдирип, зарып, олуп хораар. Чыл ашканнарын хунаныпла кыргыырга дугу таймыс, эвээш болурун амыырал бадыткан келген. Ынчангаш хураганны эрте кыргыырга бир чүүлүнде немелде дүк, ийиже кыштыы эки ажар болган келир чылын элбек дүктү-даа бээр.

Хураганны чогуур үезинде малчынның алган хүлээлгезин күүсединп, ажылдап турары эки-дир. Партия бистн бар ардаларны ажыглаш, артык күштү тыптырып тургаш, Төрээн чурттун күүү-шидалын улам быжыглаарынга өөренип турарын үүлас керек.

Торгалыгның малчыннарында хураганын чыл бүрүде четче кыргып, дужаан турарлар хой. Ылангыя Чоза бригадазында Д. Анай-оол, А. Үйнуоол, К. Санчат-оол, Кара-Талда К. Түмен-оол, Т. Найырал, Т. Дөрбет-оол даап оон-даа өскелер. Совхозтуң дирекция керии, ажылчын комитези болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери үстүнде аланыыс эштернин ак сеткилдиг, кызымак чоруунга чоргаарланып турар.

Малчының алган хүлээлгезин күүсединп, ажылдап турары эки-дир. Партия бистн бар ардаларны ажыглаш, артык күштү тыптырып тургаш, Төрээн чурттун күүү-шидалын улам быжыглаарынга өөренип турарын үүлас керек.

Торгалыгның малчыннарында хураганын чыл бүрүде четче кыргып, дужаан турарлар хой. Ылангыя Чоза бригадазында Д. Анай-оол, А. Үйнуоол, К. Санчат-оол, Кара-Талда К. Түмен-оол, Т. Найырал, Т. Дөрбет-оол даап оон-даа өскелер. Совхозтуң дирекция керии, ажылчын комитези болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери үстүнде аланыыс эштернин ак сеткилдиг, кызымак чоруунга чоргаарланып турар.

Т. ДАМБАЖЫК,
зоотехник.

Чоргаарланыр бис

Дүүн ажылдан турганывыстан бөгүн база даарта улам эки ажылдаар ужурлуг дпе деп, партияның салган орулгазын күүседир дээш «Улуг-Хая» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары чүткүлдүг ажылдан турар. Бүдүрүлге чорудулгазында оларның киришпейн турар ажылы-даа чок. 39 малчын, 29 механизатор, 18 чолаачы, көдээ ажыл-агыйның 13 специалистери болгаш өске-даа ажылдарда ажылдан турар аныяктарны айтырга-ла совхозтуң ажыл-агыйын хөгжүдеринге аныяктарның киирип турар үлүү эвээш эвес дээрзи көстү бээр.

Аныяктарның хой кезии боттарынга даавдыргап ажылхеректи ак сеткилдиг күүседип, ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ооң ачызында эвээш эвес кижилер бедик көргүзүглерни чедип алган. Малдың чаш төлүн меңди өстүрер ажылга шудургу киржип, хой-хой аныяктар сакмавшиктеп турганнар. Оларның ортузунга калбарган чарыштың тимлекчизи комсомолчу Люба Конгаа болган. Ол 125 хурагапны доруктурүп өстүргеп. Механизаторлар Шогжап Кызыл-оол, Бора-Тараа Моңге, Суктермаа Тас-оол, сааичылар Дакпыл-оол Көк-кыс, Вера Увангур, чолаачылар Конгаа Кызыл-оол, Климентий Ондар эрткен айларда бедик көргүзүглүг ажылдаан.

Амгы үеде ажыл-агыйда хой кыргылдазы түлүктээ. Мында кыргыкчыларның хой кезии аныяктар. Олар мадаа база-ла бедик мергежилдиг ажылдап турар. Клава Доспан-Сереэ Анай-оол Мижит-Доржу, Юрий Карбы, Виктор Севээлей хойну механизаттатынган арга-биле кыргыыр ээлчег нормазын 137—140 хуу чедирип турарлар.

Комсомолчу-аныяктар биилг дээш чүткүлдүг. Ленинчи зачёттарны комсомолчулар бүрүн дужааган. Шлапгыя Хаыраканда болгаш Арыг-Бажында комсомол организациялары бо ажылды организастыг доозын. Эрткен өөредилге чылында кежээки үш школага 156 аныяктар өөренип турган. 106 аныяк оолдар, кыстар комсомолдуң политчырдыышкынынга биилин бедиткеп. Политболгүмнериниң пропагандистери Мария Дагбалдай биле Кара-оол Шалык кичээлдерни бедик деңнелде, солуп эрттиргенин демдеглээри чугула.

Арыг-Бажында комсомол организациязының секретары Чугай-оол Самбала, Хайыраканда организацияның секретары Потов Ендан комсомолчу-аныяктарның ёзулуг баштыңгары болуп, эвилелдиң ниитики амыдыралын билдинг башкарып, аныяктарны күш-ажыляче организастап турар.

Совхозтуң аныяктары ажылиштиң бүгү адырларынга, культура хөгжүлдезинге идепкейлиг киржип, аныяк салгалдың төлептиг төлээлекчилери кылдыр бодуп кижизидер дээш ажылдап, өөренип, чурттап турары өөрүнчүт.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ПУНКТУДАН ТАЙГАЛАРЖЕ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры эрткен ының 20-де хой кыргылдазынга киргеп. Оон бээр 5025 шты кыргааш, эки шынарлыг 12060 килограмм дүктү ку-нге дужааган. Кыргылда пунктузунда 38 хачыяыг элек-три агрегады доктаамал амылдап турар.

Салбырның мурнаичы малчыннары, коммунистер Монгуш ер, Хөөчүк Артаа, Кончуикай Сагаан болгаш Монгуш База-, Монгуш Данзырын аларның хою эрте хураганнаанындан тай кыргытнан. Устунда малчыннар Чаа-Хөл банкы Чым-Оерга, Чайлаг-Кара-Суг, Артыштыг-Монгуш чайлагларының чум одарында малын одарлады биргеннер. Салбыр баштаар чери төрүүр хой моданнарының хураганын үзүп, эки семиртир соруига-биле баштай кыргып, чайлагларже үдеп турар.

Кыргыяда пунктузунда ниитизи-биле 62 кижи хаара тутунган амылдап турар. Олар ам-даа 12 модан хойну кыргыырлар. Кыргынчыларлан Серенмаа Сувам, Базыр Май-оол хүнде 38-тен 44 баш чедир хойну кыргып, 90 ажыг килограмм дүктү дужаап турарлар.

М. ЛАМА.

Чаа цехтер

ОГРЕ. (Латвия ССР). Ол черинң тудуг пластмазы кылыр заводунда өң-базын даштан ывыг материалы кылыр цех ажыглалда киргеп. Бо чылын а будурулге черн Латвияның тудуг организацияларынга ош муң дөрбедчин метр хиро за продукцияны бээр ужурут.

Республиканың элээп каш черлериндеп шинчилеп тыпкан мыдыг даштар армян туф-биле дөмей шынарлыг болгаи. Беш чыл төнчүзүнге чедир ол материалды будурүп үндүрери ийидеп ажыг катап улгадыр.

* * *

КИРОВОБАД (Азербайджан ССР). Ында сүт комбинадында ийи чаа цех ажыглалда киргеп. Олардың ачызында буйвол сүдүнден кылыр продукцияны будурүп үндүрерин барык беш катап көвүдеткеп. Беш чыл төнчүзүнге чедир быштактың швейцар сортун кылыр, витаминниг тускай сүт будурер завод баш ажыглалга киргеп.

(СЭТА-ның корр.).

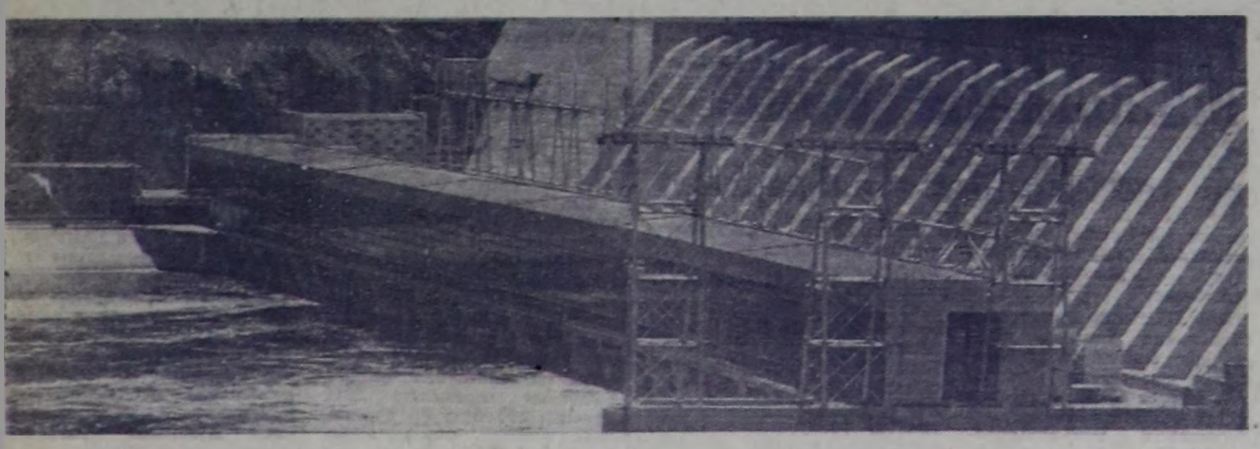
ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның херээженнери Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур ибилейинге алдар болдурган чарышты калбарткаш, социалистиг хүлээлгелериниң күүселделерин хынажып, дуржулга солчуп турарлар.

Чөөн-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң төлээлекчилери чоокта чаа Барыын-Хемчик районга аалдап барганнар. Ол районнуң херээженнер чөвүлели залчыларны найыралчы ёзу-биле хүлээп ап, Ак-Довуракпың будурулге черлериниң, «Большевик» колхозтуң, «Шекпээр» совхозтуң Бичи-Тей салбырының херээженнер чөвүлелдериниң ажылы-биле төлээлерни танышпырган.

Дараазында Барыын-Хемчиктиң херээженнериниң төлээлекчилери Чөөн-Хемчикке дуржулга солчуп бааллар.

К. МААДЫ.

ДИВНОГОРСК. Күрүне комиссиязы делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-ти үлетпүрге ажыглаарыбиле дужаар дугайында актыга удавас ат салыр.

Кол дериишкиннериң, станцияның болгаш ооң дериинин ажылдаары дээш хөй айларда чорудуп келген хайгааралдарның түңнелдерин үндүрер. Ында 12 гидроагрегатты тургускан, агрегат бүрүзүнүң күчүзү 500 муң киловатт. Станцияның ажылдап үндүрер электроэнергиязын алюминийнин улуг заводу, целлюлоза-саазын комбинады, химия заводтары, дугуй заводу, химия-волокно, синтезтээн каучук заводтары ажыглаар.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тиң бажыңы.

Ю. БАРМИННИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АРГА-ЫЯШТЫҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

Волиньның химиктери «Шынны чөрга-даа, чоңгу артаро дөп, удурлуг үлегер сөзүн чаартып алганнар. Ол шынал-ла ындыг. Чүге дээрге, областың мал ажылагый черлериниң шуптузунда ылаш артынчыларын болбаазырадып кылыр будурулге черлерин болгаш цехтерни тургускан. Ооң түңнелиниң мал чоңгузундан, ооң кескининиң чүс ажыг чүүлбүру чүүлдерни кылып үндүрүп турар апарган.

Чижээ, ындыг картынчылардаңа плиталарны, паркеттерни, гаражтарны кылып, скипитерны, смоланы, чевашкыннарны, будуктарны болгаш өске-даа будумелдерни бүдүрүп үндүрүп турар. Ол ышкаш арга-ыяштың кат-чижизин, мөөгүлерни, хабың чулдуун, ары чигирин, ак үнуштерни чыып тургаш алган ээзэн каш миллион рубль — экономикага база дыка ажыктыг боол турар.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

— Волинь областың мал ажыл-агый черлериниң үлегер-чижээ дыка үчелиг боол турар — дөп, ССРЭ-ниң Курмяш ажыл-агыйының план-экономика эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы А. И. Иванов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Чоокта чаа Луцкиее Бүгү-социалдың семинар-чөвүлел хуралы болган. Анаа эвилелдешкен республикаларның мал ажыл-агый черлериниң удуртукчу ажылдакчылары Волинь областың мал ажыл-агый черлериниң дурмулгана-билс танышкан, мал кезии, чазаар болгаш болбаазырадып кылыр ажылдың түңнелинде ооң артынчызын, чоңгузун, малтың курлавырларын анаа кагбайн, канчаар ажыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып коргеннер.

Эрткен чылын ССРЭ-ниң Курмяш ажыл-агый будурулгелери барык 380 миллион рубльдиң бараанналарын будурүп үндүрген. Ол бүгү продукцияның барык дөртку кезиин недөп ажыл-агыйже таварыштыр будурүп үндүрген боол турар. Чижээ, чурттуң мал болбаазырадыр будурулгелери болгаш цехтери ногаан мал чүүлдеринден 52 муң тонна витамин далаванын кылып, колхозтарга болгаш совхозтарга 15 миллион корзинкаларны, 115 муң мал досказарларны, хуурнарны, 154 муң дөрбелдин метр рамаларны, 3,6 муң ажыг ары оглерин кылып берген боол турар. Ол ышкаш соңга рамаларын, бажын шывыгларын кылыры дыка көөгдөгн. Катчымыс, мөөгүлер, тоорук болгаш арга-ыяштың өске-даа байлаан ахшы ан турган барык 50 миллион рубль оргланы база алыныр айтыр херек.

Ынчалза-да арга-ыяштан оон-даа хөй чүүлдерни ап болур. Москва, Ленинград, Воронеж, Горький областарда, Алтай болгаш Красноярск крайларда, Украинаның, Белоруссиянның чамдык областарында, Казахстанның болгаш Латвиянның залдык районнарында мал ажыл-агый черлерь арга-ыяштың курлавырларын чедиишкинниг ажылгап турар.

Чурттуң мал ажыл-агый будурулгелери беш чылдың төнчүзүнге чедир 1970 чылдагы туразынга деңнезгре будуучартык катап хөй продукцияны арга-ыяштан будурүп үндүрер ужурлуг.

Допчу тайылбыр

ШЫН

КҮШ-КУЛЬТУРАЛЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

...тау. Этеп 1-ги арыында). ...угланган ...ирин чер-черге организ...ыга чоннуң күш-да...жизидилгеэн олза чу...оң бар аргаларын үре... ...ажыгаарының, ...дыштанылгазын таа... организастаарының ...дарынче эш Чакар ...ың киржикчилериниң ...ейин угландырган.

Спорт болгаш чоннуң дыш...ылгазын организастаары...ың ажа дурмулгазын Ак-До...ракта көрүп болур. Ак-До...ракта спорттуң «Спартак» ...ш тура нинтилелиниң чөвү...лелиниң даргазы В. А. Фи...ишовтуң саналын сессиянын чүрүкчилери чүүлдүгээвүн ...ынаан. Ында чоннуң чайгы, ...ны дыштанылгазының ...ың чыл бүрүде ажыдан ...турар. Спорттуң ма... ...ң базазы бижигын, ...я. Спортту хөгжүдер, ...ын чаа Бүгү-эвилел ком... ...изин боттандырар тала... ...иле алаэн ажылдар ында ...ыдыганын ол чугаалаан. ...ажы үеде хоорайда 5 спорт ...ы бар. Бо чыдыңы июнь 30-...чаа Культура ордуузу ...ыгладда киргеп болгаш ...ш-культуржулар чаагайжыт...авган чаа спортзалдыг бол...ыпар. Хоорай стадионунда ...порт комплексизиниң бирги ...ылчаэн ажыглалда киирттеин ...ууг болуушкун. Хоорайның ...амдык күш-культура кол...ективтеринде, чуртталга ба...кынарының чанында спорт ...ошдери бар. Хоорайдан 76 км ...ерде, Абаза баар орукта 50 ...олуттуг турисчи база тур...устуунган. Районо чанында ...урганың спорт школазы ...ажыттынган. Ооң чиик атле...тика, баскетбол салбырларын...да 130 өөренинчи хаара тут...тунган. Амгы үеде Ак-Довурак...та күш-культураның 14 коллективинде 2 муң ажыг күш-культуржулар бактаан турар. Оларның беш чүс хирези спортчу разрядтарлыг. Футбол, волейбол, аар атлетика, баскетбол, бокс, хүреш, шыдыраа секциялары ажылдап турар. Спорттуң эң-не нептереңгей хевирлери: футбол, баскетбол, шыдыраа, боксалга, стол теннизи, чиик атлетика, хоккей, хаактаашкын, ...аг катары болуп турар.

Күш-культураға болгаш спортка чоннуң массалыы-биле хаарга тудар сорулга-биле хоорайга бо чылын ышкы спартакиадазы спорттуң он хевиринге эрттирген. Ооң түнелинде үш чүс чедеп ажыг кижи ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормазын дужаагаи дугайын эш Филиппов сана...лыңга чугаалаан. Хоорайда дыштанныр хүннүң штабы тур...устуунган. Хоорай дыштынче үүгүшкүннерни, спортчу оюнна...арны организастап турар. Ынчалза-даа туристер база...зыңга ажылды ам-даа эккиж...дери негеттинип турар. Чамдык дыштанар хүннерде ону ажыглавайн келген. Спорттуң бөлүүн шөлүгештери чамдык чуртталга бажыңнарының ...анында чок, бар шөлүгештерни долу күш-биле ажыглаар ажыл ...ошпак дээрэни түнелинде ол демдеглээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт таллазы-биле комитединиң коллегия кежигүү А. А. Осипцевтиң саналын сессиянын киржикчилери кичээнгейлиг дыңнаан. РСФСР-ниң күш-культуржу...дарының спортчу чедишкинне...ринің дугайын сонуургатпышаан, РСФСР-де чоннуң 15 хуузу спортта хаара туттунган турда, Тыва АССР-де ...ка разын күч... ...кирижис турарын ол принциптиг ёзуу-биле четпес деп чиелиир. Эш Осипцев бодунуң чугаазының түңнелинде күш-культура болгаш спорттуң ажыглаэндилгеге, надыжыларга ужурдузазын демдеглээш, республиканга спортту массалыг болдурарын, ГТО-нуң нормазын дужаарын шептередиксн, спортчу улуг ажыл-херекторин Улуг-Хемниң эриктериге хайныктырарын күзээн.

Индирде Тыва АССР-ниң шериг комиссары депутат **П. И. Григоренко**. Ол, бодунуң саналын шериг баар аныяктар өртүүзүнда спорт массалыг ажылга болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгеге тускаатканын. Сөөлгү үеде бо талазы-биле ажыл Кызылда болгаш районнарда элээн идепкейжээн. Шериг албанынче чоруп турар аныяктарның аразында спортчу разрядтыг, тускай эртемниг кижилерниң хуузу өскенин оратор демдеглээн.

Шериг баар билиглиг, тускай мергежилдиг, кадык-шыырак, эрес-дидим аныяктарны кижизидип, белеткээр талазы-биле Каа-Хем район чамдык эки хемчегларин чоруткан, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчилир Кызыл тугун чаалап алган.

Кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир шериг албанынче баар аныяктарның ортузунда спорт массалыг ажыл, шераг-патриоттуг кижизидилге ам-даа үениң негелдеэнинге дүүштүр чоруттунмайн турарын эш Григоренко демдеглээн. Ылаңгыя аныяктарны массалыы-биле күш-культураже хаара • тудар хемчегпер кошкак. Ооң уламындан 16—18 хар чедир назылыг ооллардың аразында хөй-нинтиниң чурумун үрээр, арагалаар чоруктар бар. ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормаларын дужаарынче пайы-даа хоорайларда, районнарда эгелеп кирбээнин четпес, ынчангаш черчерде совет, комсомол, спорт болгаш хөй-нинтиң организациялары күрүне ужур-дузалыг бо керекти удуртуруп экижидерин чугулаан айыткан.

— Партияның XXIV съездизиниң күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер талазы-биле салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бистиң районда чамдык хемчегларин ап турар. Спорттуң материалдыг баазазы чыл келген тудум-ва быжыглып, күш-культуржуларның саны көвүдеп, оларның мергежилдерин бедип орар — деп, «Тиилелге» совхозтуң механизатору депутат Х. С.-Б. Монгуш саналын эгелээн.

Көдээниң ишчилериниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринче «Элегес», «Тиилелге» совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының удуртукчулары бичее эвес кичээнгейни салып турар. Херээженнериниң ортузунда күш-культурага хандыкшылдыг, маргылдааларга киришкеш, багай эвес түңнелдерин коргүзүп келген кижилер илереп үнгенин депутат сеткил ханышкын-биле демдеглээш, оларга Зинаида Ооржак (дүржулга станциязы), Сара Оюн («Тиилелге» совхоз) болгаш оскелерин-даа хамаарыштырган.

Районда спорт ажылында чедир кылдыкмайн турар чүүлдерге эш Монгуш доктаагаи. Спорттуң национал хевирлери районда сайзыраайн турар, ону чогуур денелиниге чедир тургузар хемчегларни райкүүском, ооң спорт комитедги албайн турарын шүгүмчүлээн.

Профсоюзтарының область чөвүлелиниң секретары С. Д. Кирова сөс бергеп.

Коммунистиг кижизидилгениң чарылбас кезээ болур күш-культура болгаш спорт ажылын хөгжүдер талазы-биле соолгу чылдарда чамдык хемчегларни ап чорутканын ол чугаалаап, ону бадыткап турар сан-чурагайларны адаан.

Көдээ черлерге спорт ажылын экижидеринге совхозтарның болгаш колхозтарның төлээр ужурлуг юридиктиг дадывыры улуг рольдуг. Ындыг турбуже дыка хөй колхозтар төлевейн турар. Республиканың Кодээ ажылгагый министерствозу бо чугула хемчегни таарымчалыг кылдыр ...ыптырлээр уе келген.

Дүрзимни сайзырадыр чамдык хемчегларни алза-даа. Тыва бар аргаларны чедир ажыглавайн турар. Туризм херээн болур ...огуурубиле организастаары чоннуң дыштанылгазынга, кадының быжыглаарынга ажыктыг. Ол ышкаш Кызылга «Туристо гостиницазының тудуун эгелээрин дүргедедирни эш Киров чугулаан демдеглээн.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО-нуң чаа комплексизиниң ужур-дузазын чоп ортузунга пропагандалаар, ооң нормазын дужаарынга белеткелди түштелдирерин ол чугаалаан.

Овур райкүүскомунуң даргазы Н. К. Бегзи бодунуң саналынга райында күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын анализтеп, ооң четпестеринге доктаагаи.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдя күштедирер талазы-биле хемчегпер дугайында» СЭКП ТК-ниң докгаалын чүсеедир дээш спорт ажылын массалыг болдурар хемчегларни Советтер, комсомол, спорт болгаш хөй-нинтиң организацилары бир деминг чорударын ол чугулаан демдеглээн.

Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң удуртулгазында, кадрлар белеткелинде четпестер барын эш Бегзи шыңгыы шүгүмчүлээн.

Күш-культура диспансеризиниң кол эмчизи **Е. В. Черногривов** эмнелге ажылдакчыларының чонның кадының камгалаар дээш кандыг хемчегларни ап чорудуп турарынга бодунуң саналын тураскаатканын. Ажылакчылар кадының быжыглап, эки дыштанын алырынга чогумчалыг аржаанныр, каасчараш бойдус чурумалдыг черлер Тывада хөй, ону чедир ажыглавайн келгенин ол четпес деп демдеглээш. Дус-Хөл, Чагытай ышкаш черлерге дыштанылга бажыңнарын бүдүүлгелер боттарының ...ренгиин-биле тудуп алырын сүмелээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. Мендүмге түңнел сөзүгге бо сессиянын материалдарын амыдыралга болгаш колхозтарның төлээр ужурлуг юридиктиг дадывыры улуг рольдуг. Ындыг турбуже дыка хөй колхозтар төлевейн турар. Республиканың Кодээ ажылгагый министерствозу бо чугула хемчегни таарымчалыг кылдыр ...ыптырлээр уе келген.

Дүрзимни сайзырадыр чамдык хемчегларни алза-даа. Тыва бар аргаларны чедир ажыглавайн турар. Туризм херээн болур ...огуурубиле организастаары чоннуң дыштанылгазынга, кадының быжыглаарынга ажыктыг. Ол ышкаш Кызылга «Туристо гостиницазының тудуун эгелээрин дүргедедирни эш Киров чугулаан демдеглээн.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО-нуң чаа комплексизиниң ужур-дузазын чоп ортузунга пропагандалаар, ооң нормазын дужаарынга белеткелди түштелдирерин ол чугаалаан.

Овур райкүүскомунуң даргазы Н. К. Бегзи бодунуң саналынга райында күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын анализтеп, ооң четпестеринге доктаагаи.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдя күштедирер талазы-биле хемчегпер дугайында» СЭКП ТК-ниң докгаалын чүсеедир дээш спорт ажылын массалыг болдурар хемчегларни Советтер, комсомол, спорт болгаш хөй-нинтиң организацилары бир деминг чорударын ол чугаал

ТӨРЕ-ХӨЛГЕ БАЙЫРЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези үшкү арында)

ивам-бүрү аңы-чем болгаш үлетпүр бараанварын мал-мынаар шилип-шилип садып ап тургулаан.

КОЛХОЗЧУ малчыннар-биле чогаадыкчы ажылдакчыларның чугаа-сооду, ужуражыышкыны эгелээн. Журукчулар Иван Салчак, Орий Курский болгаш уран-сөөлчү чазыкчы Байыр Буянды олар малчыннар-биле көөрешкен, оларның чурукторүүн чураан, сома-демдеглелдер кылган, дүүреп-ле турганнар. Чурукчу Иван Салчак Тываның бир сураглыг хоорүн каргыраачыдыр, ам 72 харыг Оюн Сорукту прей-биле көөрешкен, оон портретин дезвилеп чураан турган.

База бир кайгамчык чарат чайырымныг ол Төре-Хөл чурукчуларны-даа, чогаалчыларны-даа куспактай ап, салбас-тай берген. Ынчалаа-даа эң-не солун чүве — маадырлыг ажыл-ишчи малчыннар, эрес сөөлгөн эринчилер ол болган. Тываның бир хоочун чогаалчызы Байкара Хөвеңмей үчёктер Айыыр, Өөрмаа Күр-гер-биле көөрешкин эгелээн.

— Бистиң бригада 4000 ажыг хой кыргыыр. Бо хүнге дегдир 1700 чыгаа хой кыр-гаан. 3000 кг. дүктү чүдүрүп коруттувус — сут-сут — деп, бүр сеткил ханган чугаалап олурган. Күрлер мында тур ажылдап турар: Айыыр — чогаалчы, а Өөрмаа — саанчы.

Аныяк чогаалчы Екатерина Танова бир черде «Мөрөө» колхозтуң мурнакчы хойжузу Шимээ Соянның ажыл-ишкин сонуургаан олурган. Кара костюмнуг: база-ла чыдыг кара шляпалыг, кара-хүрең ыырайлыг, начын түрлүг кара кара хавактыг, кижи ортузу чеде дүүшү чоруур ол бир хая кырында эзир ышкаш чыдыг дискектеги олурупкан ажыл-ишкин аалчызынга тайыштырып олурган.

— Аалывыс Хөл бажында Балбак-Дагда ийин. Чазаавыс Өдүт-Сүңпак деп черде. Ам ыргында доостурга-ла, тайга-нап Кара-Хөлче чайлаглаар бис—дел каан, хойжу аткаар кээрип чыткан сынче хара-ышкын каттан.

— Кончуг-ла эки-дир. Олчар кайы хире боор-тур ирги, акый?—деп, чогаалчы улам сонуургаан айтыргап.

— Чаа, бо бистиң Се-Се-РЭ-нинг 50 чыл болур оюнга ара-тан социалистиг хүлээлгевис бар чүве. Бистинде 300 то-ктүр хой бар. 100 баш хойга ээлдиштир 102 хураганы, бир койдан 3 кг дүктү ап турар ыышкыдыр бис—сут-сут дигилеп, хойжу ажыл-ишчи чедиишкиннерин ам-даа сагыш четтирээн доозуг чугаалап олурган.

Бистиң эртемденивис Доруг-оол Алдын-оолович Монгуш бодунуң «аңын аңаары» — малчыннар-биле көөрешкен. олардан сөс-домак айтыргап, хемнер, даглар болгаш Төре-Хөлдүң адының утказын тодаргайлап чоруп турган.

— Аа, адыңын алыс утказы ырак хөл бо ыяар—деп-ле база бир малчын төөгүп эгелээн.

— Йнет-йнет, харын чугаалап көрүүлерем—деп, дыл эртемдени безин амырай берген.

— Алыс маңаа та чүү бооп турган чүве ийик, база-ла төөгү-биле холбашкан ат бо ыяар. Төре хереэ, улус-төре, кижи-төрелгеген суг-суг дээн сөстер-биле төрел ат бо... —деп, малчын бурунгу улустардан дыңнаан чүвезин чугаалаап, —төре дээрге-ле барыында яаа уе, чаа чазак дээн хевирлиг чүве-дир ийин—деп, малчын тайылбырын доозган.

— Ува чиктиг, төре... Төре-Хөл...— дигилеп, эртемден иштинде чугааланмышаап, Төре-Хөлче харамын турган.

База бир аныяк чогаалчывыс—журналист Өндар Охемчик ийи фото аппаратын авый-шавый чүктекпеен, мурнакчыларны болгаш бо байырлымныг хүнүң солуй чүүлдерин тырттырып, дер бүзүү безин бурунайны бергеш халып турган.

Ол арагында Мария биле «Мөрөө» колхозтуң партия организациязының секретары Өндар Сояң-оол чонну бир-ле ногаан шыкка чыыл каапкан. Малчыннар-биле чогаалчыларның ол ужуражыышкыны сүзүүг-ла чогаадыкчы болгаш ажыл-ишчи чугаа болган.

Хоочун чогаалчы Байырга Ховеңмей тыва чечен чогаалдыг хөгжүлдезинниң дугайында чугаалавышаан, бодунуң чамдык шүлүктерин, база моол чогаалчыларның шүлүктерин тыва дылче бодунуң очулдурганын номчуп бараалгаткан. Дыл эртемденивиниң кандидады Доруг-оол Монгуш Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң кылып чорудуп турар эртем ажылдарының дугайын малчыннарга сонуургаткан. Аныяк чогаалчылар Екатерина Танова биле Өндар Охемчик олар боттарының чаа шүлүктерин номчуп бараалгатканнар.

— ССР Эвилелиниң төөгүлүг 50 чыл болур оюнга бараалгадып бистиң улустарның ленинчи улуг найыралының дугайында «Найырал» деп радиошин бижип дооскан кижи мен. Ол шинии бистиң хогжум-шин театрының артистери ойнаашаа, радиога бижиткеннер. Ону бо июль айның 25-те радиога дамчыдар. Ону радиопри ёмниктериңерден дыңнаарывыс чаладым —деп, чогаалчы чугаалаарга, малчыннарның характерларына оларның өгүлериндеги прёмниктерин көстүп, адыш часкап, шимээргеп үзегнеер.

Бо одуруглардың ээзи Совет Тываның культура амыдыралында чаа солуп чүүлдерин малчыннарга дыңнатпышаан, хой вацмонал бистинг акы-дүүма улустарывыстың ленинчи эң-найыралынга тураскаатказ каш шүлүктерин номчуп бараалгаан.

МАЛЧЫН эриннилер чогаалчыларга боттарының айтырыгларын салып, сайгал-көңделдерин база чугаалап тургулаан. «Мөрөө» колхозтуң хойжуу Белчээ Мамаа мынча дээн:

— Богүн бо чараш чаагай Төре-Хөлдүң кыдынга магалыг-даа байыр-ваадым болуп турар чүве-дир. Бо дээрге уран чүүл болгаш чечен чогаалдың байырлалы. Малчыннар бистер оөрүп четтирбишаан, ажыл-ишче улам сорук кирип турар-дыр бис. Малчыннар-биле чогаал ажылдакчылары бир-ле дугаар мынчаар ужуражып турары бо-дур. Моон соңгаар-даа мындыг ужуражылгаларны эрттиреп турарын күзээр-дир бис. Бистең мурнакчылар хой. Ажыл-иштиң, эки кижилерниң дугайында чаа-чаа солуп номнардан ам-даа ковудедир бильиринерни дилээр-дир бис.

Бо дээрге бүтү эрэнчилерниң дилээ-дир деп чүвени бис эки билгеп-даа бис.

Ужуражылга соонда чогаалчылар «Мөрөө» колхозтуң № 1, 2 хойжуларының бригадаларының хойжулары: Сояң Долума, Баазкай Кандай, Сыңаа Милир, Кукуу Долума, Белчээ Мамаа, Сояң Шимээ, Баадай Самбыл сутларының ажыл-ишчи ам-дыларалы-биле танышкын көөрешкен. Оларның арагында Сояң Долума ам 16 чыл иштинде хойжулап, 500 ажыг семиртир прттер кадарын турар база бир солуп малчын болган.

— Эргим эштер, малчыннар, «Сяың» ансамбли чөлей бергдэ!—дээн чарлал таңмыланып үнген. Мария биле «Мөрөө» колхозтуң партия организациязының секретары Өндар Сояң-оол олар хамык малчын чонуң чалаан, шилгишилги аытпар мунупкан халдып турдулар.

Төре-Хөлдүң кыдыы ногаан «стадионда» муң ажыг колхозлу малчын чон төгеригелдир саадапкан. Ол хамык айырган чечектер ышкаш көстүп турган өргүн чонуң баарыңга СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң секретары Д. Б. Чамырай, республиканың культура министри М. С. Хомушку болгаш районнуң культура клидизиниң эргелекчилэп М. Ч. Сотна олар моорлаң келген.

Төре-Хөлдүң кыдыынга тыва ура чүүлдүң болгаш чечен чогаалдың байырлалы ыпчаар ажыттынган.

Эрзинчилерниң баарынга, шыпаң-ла. Сояң-Таңдының айырап чараш чечээ ышкаш хым дээн чалыы ваазы— оолдар, кыстар көстүп келген. «Сяың» ансамблиниң таңцы, ыры-шоору куттулуп, оран-делегейни одуртур ужугуп чоруп турган. Ансамбльдиң хорун, таңцыларын малчыннар кайгамчык сонуургап, катап-катап дилеп турган.

Мария Чадамбаевна хамык түве шулуудады эвеспе оң дээш, чон аразынга барып олуруп алгаш, ам-на дыштаныр олурган. «Сяың» ансамблиниң артистериниң ооңун көрүп олура, Мария районунда уран чүүлдүң хөгжүдезин иштинде бирден бирээ чокка сайгарып эгелээн. ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чыл ооңга бараалгаткан кодээ уран чүүл көрүдезиниң бирги ээлчээ районга багай эвес эрткен. Анда 31 коллектив болгаш 1100 бот-тывынгыр артист киришкен. Ол артистер ам мал чемпиң белеткелинде, хой кыргылдазында дээш өске-даа ажылдарда кызыг-кыы чок ажылдан турар. Бо хүнер эрткен соонда, кышка белеткел, район болгаш республика көрүдеделеринге белеткелдерин күштелдирбээже хоржок. Бир лугаарда программа тургузар. Мария ынчаар боданып, планнап олурар арагында, хоомейжилер ансамбли мындыг сыгыртып, каргыраалаш үнүп келген. Артист Дмитрий Очурнуң каргыраалаарын чон катап-катап дилеп турган.

Ол арагында Мариянның чанынга хоочун каргыраачы Сорукту Кыргысович Оюн чедип келп айтырган:

— Бо каргыраалаш турар аныяк оол кым деп артист боор, уруум? Бо кижиге мени ужураштырып көрем.

Хоочун болгаш аныяк ийи каргыраачылар концерт соонда ужурашканнар-даа.

ТӨРЕ-ХӨЛДҮҢ кырында ыры-шоор чаңгыланып, аалчыларын чараш чаагай чалгыгары-биле үдеп чыдып калган.

— База катап моорлаң келиңер, байырлыг! — дижип, малчыннар база-ла аытканнып-кан.

Байырлал магалыг чаагай эрткенин районнуң культура клидизиниң озуң олурар эрестиг болгаш мергежилдиг ол аныяк эргелекчизи Мария Чадамбаевна Сотна база-ла сеткил ханып, ам харын ооңургап, келир үеде ажылдарының дугайында боданып, бир-ле чүвени блоковдунга демдеглеп тааап ап олурган.

— Төре-Хөл — дыштанылганың бир чараш черн чоп. Маңаа ёзулуг ногаан театр турар ужуралуг-дур эвеспе—дигилээн. Мария база-ла ыяңгылыг ырлап бадырыпкан...

— Ооң!—деп, Төре-Хөл артистеринге аяп тудуп чыдып калган.

Л. ЧАДАМБА.
Эрзин— Кызыл.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ЧЕМПИОНУ

Эрткен чылын болуп эрткен Сибирь зонаазының маргылдаазынга Красноярск крайның могелери команда талазы-биле бирги черин алган. РСФСР-ниң бешки спартакиадазының түңнел маргылдаазынга хостуг хүрешке крайның могелери үшкү черни эзилээн. Ол дээрге улуг чеднишкин-дир. Команданың улуг тренеры спорт мастери Владимир Петрович Зайцевтиң бистиң корреспондентивиске дыңнатканы болза:

Крайның командазында бистиң чуртка болгаш делегейге алы-сураа билдингир могелер бар. Оларга эрткен чылын РСФСР-ниң бешки спартакиадазының түңнел маргылдаазының хостуг хүрешке 68 кг дедзиге чемпиви болган Виталий Такчинаковту болгаш 100 килограмм чедир дедзиге Красноярск крайның шилиндек командазының кежигүнү Иван Ярыгин оларны ап болуур. Иван Ярыгин амгы үеде хостуг хүрешке СССР-ниң шилиндек командазының чыыжында Мөнхен хоорайга болуур чээрбиги чайгы олимпий оюннарынга белеткенип турар. А Виталий Такчинаков Герман Демократтыг Республиканы болуур делегей маргылдаазынга РСФСР-ниң шилиндек командазының составынга хүрежир. Ынчангаш бистиң крайның шырак могелери Виталий Такчинаков биле Иван Ярыгин олар бо маргылдаада киришпейн турар.

Бистиң могелериниң силеринниң республиканың найысылалы — Кызылда болуп эрткен турар зона маргылдаазында киржип турар командаларның эң-не аныяк. Команданың ады-луг сартчузунуң карыы 24, а эң бичиинин 19. Оон составында хостуг хүрешке 5 спорт мастерлери, кандидаттар кирип урар. Эрткен чылгы зона маргылдаазынга киришкен могелерден үш кижи команданың составында бар. Оларның бирээзи — Михаил Анделин. Ол эрткен чылын 62 кг дедзиге зопага чемпион-наан. Бо зона маргылдаазынга эрткен чылгы бедик адыыстыг шыкымас дээш хүрежир бис — деп команданың тренеры түңнел чугаалады.

• • •

Дүүн хүндүскүнүң дорт-лакта Кызылдың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга Сибирь зонаазының хостуг хүрешке зона маргылдаазының байырлыг ажылдышкыны болган. Оон соонда могелериниң хүрежи эгелээн.

КӨЖЕГЕ АРТЫНДА ЧҮҮ БОЛУП ТУРАРЫЛ?

РЕЙКЬЯВИК, июль 5. (СЭТА-ның тускай корр). Америк гроссмейстер Роберт Фишериниң Исландиянын найысылалынга чедип келгени хөктүг болуп турар. Маргылдаанын эгелээр ужурлуг хүнүнде оон кандыг-даа чылдагаан чокка оолдаанын номчукчулар билир болгай. Фишериниң Рейкьявикке чедип келгенин көөрге, алдептиг: ол, самолёттан дүжер чадазы куду маңнап баткаш, ону маңап турган автомобильче кире халый берген. Журналистер Фишерден чаңгыс айтырыг безин салып четтикпээн, оларның оруун каргыс шагдаалар дүй турупкан. Фишериниң олурупканы машина үк черниң шагдаалар машиналарынга үдепп алгаш, улуска биллинмес черже чиде халыда берген. Даап бодаан чугааларлан ап көөрге, Фишер Рейкьявиктин бир хуу чурттакчызының бажыңында туруп алган хире.

Фишер маргылдаанын организакчыларынга-даа, делегейниң шыдыраа федерациязының удуртукчузунга-даа, бодунуң удурланыкчызы, делегей чемпиону Борис Спасскийге-даа ужуражып, барбаан. Дугаар тударының ёзулалынга боду келип ужурлуг турган, чүтле төлээлекчизин чорутканы болган.

Фишериниң талалакчылары ооңну эртиреринге «оригиналдыг» тактиказын шилип алган деп чүве Рейкьявиктиң журналисгер болуунде биллине берген. Олар маргылдаанын салыгларының кеш бүрүзүн АПП-га бир улуг саналга төвүнче дораанна дамчыдып бергеш, кандыг көштерни кылып болурунуң дугайында харыны дораан-на дедир алырын дугуржуп алган бүүп турар.

Ынчаарга маргылдаанын салыгларының көштерин кымдан-даа мурнап, бир дугаарында дамчыдар эртеин америк компанияларның бирээзи садып алган. (Бо дээрге кажан-даа турбаан, турбас-даа ужурлуг таварышга-дыр). Фишериниң кандыг көштү кылырын АКШ-тың саналга машиназынга кылырып алыр дээш ораладып турарының тодаргай херечизи ол ышкажыс.

Фишериниң болгаш ооң талалакчыларының мындыг кажар, оптуг чоруу шыдыраа дурумнуг, ооң эрге-ажыынга канчап-даа дүүшпес. Ол дээрге, спортчу сорулга өвес, а ажык-кончаа чедип алырының чүдек-бүжар аргазы-дыр.

АМЕРИКАННАР ФИШЕРНИ БУРУУДАДЫП ТУР

НЬЮ-ЙОРК, июль 5. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи Н. Сетунскийниң дамчыдып турары болза:

АКШ-тың шыдыраага хандыкшылдыг кижилери Роберт Фишериңи ыядынчыг, чүдек чүрүмүн бүрүү шаап турар. Делегей чемпиону Борис Спасскийни, маргылдаанын организакчыларын, ол ышкаш делегейниң спортчу хөй-янитизин Фишер хүндүлеп көрбээн деп түңнелди олар кылып турар.

Боббиниң чаштынып чоруп турарынга ооң талалакчылары амырап, боостаазынга чедир тоткан бөөрлөр деп Нью-Йоркта «Дейли Ньюс» солуннуң шыдыраа тайылбырлакчызы Д. Хирши бижээн. Фишериниң ындыг чүдек чоруу ооң чамдык талалакчыларының хөөнүн безин ческиндирипкен деп ол демдеглээн.

— Боббини бичии оол турарда-ла билир мен, ам ооң чүтле чүдексинер апардым. Ооң чедип алыксап турар чүвези — чүтле акша-дыр ийин—деп, бир кижи чугаалаан.

СЭТА-ның Нью-Йоркта салбырынга хүнүүн-не хөй кижилер телефон дамчыштыр долгап кээп турар. Оларның шуптузунуң бодалы чаңгыс — Фишер чүдек чорукту кылган.

ТИРАЖ УДАВАС БОЛУР

1972 чылдың акша-лотереязының дөртүү руягезинниң эң ынчалыг тергинин эзилери бо эйдиивич» болгаш «Запо деп автомобильдерни Ойнаашынынг тира 14-те Красноярскиге

СЭТА-ның корреспо эн республикамың Са нистерствозунга мынча натказ: лотереяның бо үнду руягезинде «Москвич» дээр 4 автомобильдерден болгаш ы ча санныг «Запорожецтерден аңгыда дыка хой үнелиг чүүдер, ооң иштинде аңгы-аңгы хевирлиг 220 мотоциклдер, 44 пианинолары, 176 телеви зорлары, 264 хеп чуур ма налары, 704 хевистери, 1 соодулучулар бар.

Оон өске ойнап алы мар аразында — «М дээр баяннар, «Орион-2 аккордеоннар, магнитофо транзистор приёмниктер, ки камералар, фотоаппаратта алдың хаптыг шаптар ба бар. Бо чылдан эгелээш бир дугаарында «Москва-6» а бижикши магар машиналар, д тен ныяган спорт хептег напрордан ныяган хөрөнтээ тер ойнаашкында кирип тура

Дөртүү үндүрүлгеде ниитизи-биле 5.086.400 эт-херекселдер болгаш акша ойнап алыышкыннары бар. Аңшалыг ойнап алыышкыннарның эң хөйү — 500, 250, 100 рубль болгулаар.

Бо чылын акша-бараан лотереязының оон өске үш кезек черге ойнаашкынның тирамы база болур. Бешки үндүрүлгениң тирамы август 25-те — Саратовка, ындыгы үндүрүлгении — октябрь 13-те Краснодарга, чедиги үндүрүлгении — ноябрь 24-те Горькийге болгулаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо». (Тбилиси). Ийиги гайм. 19.15 — «Социализм делегейи». Дамчыдылганы Бүтү-эвилелдиң радиозунуң болгаш Тел телевиденииниң политиктиг хайгаракчызы Г. Зубков чоруур. 19.45 — Өндүр телекөрүүлге. «Эргим ыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Левашов чорудар. 20.45 — «Эртер черде ниити». Хөй кезектерлиг уран-чечен фильм. Дөртүү кезек.

КЫЗЫЛДАН

21.50 — Телемедээлер. 22.10 — «Скульптор Меркуров». Документалдыг фильм. 22.30 — Телемедээлер. 22.40 — Чарлалдар, реклама. 22.45 — «Түңнеяди боттарыңар кылыңар». Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.30 — РСФСР-ниң уран чүүдүнүң болгаш литературазының Молдав ССР-ге түңнел хүнерни. Түңнел концерт.

Редактор В. С. ШАРАБИЙ.

аңаар

Кызылдың аңаар станциязының медээзин сөңгаар алырга, бүгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар-динмирээр. Барлың утказының хаттың дүрген секундада 7—12 метр чедер. Аңаарның температуразы даглыг черлерге 15—20 градус чылыыр.

Кызылга будуттаар бичезе чаъс чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Аңаарның температуразы 20—22 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ырак авгусче пееза» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Республиканың эртинези». (1-ги, 2-ги кезектери). 15, 17.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сери кырындан базым» 9.15; «Элдептиг моорей» 11, 13; «Ооң амыдыралында эрлер» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кузелдериим автомады» 15.30; «Ынакшыл дугайында» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРДА: «Адыр, мама!» 17.20; «Бир эвес буруу чок болза—саяыт». 19.10, 21 шактарда.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИ

Крымның мурнуу эриинде эң улуг курорт комплексиди туттунуп турар. Мисхорнуң «Марат» деп кадыкшылга черинде улус чыдар корпустуң тудуу эгелээн.

Ол каът чурттаар корпустарымнан аңгыда маңаа эптир бассейнни, 1500 олуттуг клуб-столоваяны, культура-массалыг хемчеглер чорудар залды тудуп кылыр. Ол комплекске харамузга 1500 кижиниң эжазыр.

(СЭТА-ның корр.).

КЫЗЫЛДЫҢ ЛЕНИН КУДУМЧУЗУ А. АЙРНИҢ фотозу.

Школа формазы

Узбекистан найысылалдың өөреникчилери сентябрьда чаа школа формазын кедипкен келир. Оон моделин Ташкентинин модельдер бажынының чурукчулары ажылдап кылган болгаш республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң түскай комиссиязы хүлээп алган.

Өөреникчилернин кедер хевинде кара болгаш хүрең өңнер чок. Модельдер көк болгаш ак-көк өңнүг платьелерни шилип алган. Оолдарга куу болгаш кара ногаан өңнүг костюмнерни даарап кылырын саналдаан. Платьеден аңгыда уруглар чолдак ченниг болгаш узун ченниг хөйленнер-биле кедер мөкалыг боор болур. Кудуку классчарның оолдары чылыг хүннерде чолдак чүвүрлерни (шорты) кедип болур. Костюмнер болгаш платьелерден аңгыда төгерик борттерни (береты) болгаш кепкаларны кедер.

Узбекистанның төвүнде даараныла будурулгелери чаа школа формаларын кылып эгелей берген.

Школа формазы кижинин өске бүгү кедер идик-хеви-биле бир дөмей таарымчалыг, эптиг, аянныг, чараш болур ужурлуг деп, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң школаларының кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы К. В. Агафонова Узбекистандан келген дыңнадыгда тайылбырлаан. Республикаларның Чырыдыышкын министерстволары өөреникчилернин кедер хевинин дугайында айтырыгны чугаалажып көргүлээн соонда школа формазының чамдык солун хевирлерни ажылдап кылдынган. Олар санитар-гигиенаның дүрүмнеринге дүгжүп турар. Оон аңгыда чурттуң кайы-бир зоназының агаар-бойдузунуң байдалын, чиик үлетпүрүн арга курлавырларын база өөренип көргеп. Чижээлээрге, Грузияның школачы уруглары чолдак ченниг, моюндуруктуг, хүрең өңнүг платьелерлиг, ийи хөйлең-биле кедер (бираазы байырлалда кедер ак өңнүг, өскези хүн бүрүде кедер ак-көк өңнүг), көк сарафанар эстон уругларның школачы формазы ол.

Оолдар формазын чогаадып кылыры элээн нарын айтырыг болуп турган. Буу, хөлбегер костюмнер оолдарның хевир сынын чазап кааставас, ада-иелериниң сагыжынга таарымчаг болгаш оолдар боттары безин кедер хөөн чок турган. Ынчалза-даа мында эки чүүлдер база кылдынган. Чоокта чаа ССРЭ-нин Чырыдыышкын министерствозунга Киевтен посылка келген. Украиннер оолдарның школа формазының эң-не солун моделин чогаадып кылгаш, чоруткан. Ол дээрге тырышпас пестен даараан, кедерге чиик эптиг костюм болган. Бижып каапы спортчулар хевинге дөмей, моюндуруктуг болгаш быланайнып турар өөктерлиг. Ол костюм оолдарга таарымчалыг болгаш аянныг, шевергин көстүр.

ССРЭ-нин Чырыдыышкын министерствозу школачыларның иник-хевин даараар талазы-биле республикаларның министерстволарының дуржулгазын өөренип көрүп база түннеп турар.

(СЭТА-НЫҢ КОРР.).

РЕЙКЬЯВИК: делегейге бирги чер дээш

Делегейниң хөл-шыдыраа Федерациязының (ФИДЕ-ниң) үш чыл болгаш-ла чорудуп турарын делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа Рейкьявикке Б. Спасский биле Р. Фишериниң аразынга болур дээш-биле холбаштыр хөл-шыдыраа талазы-биле чамдык төөгүнү ап көрээли. Хөл-шыдыраа оюнунуң тыптып келириниң баштайгы чылдарында ойнап тургулаан шыырак кижилериниң дугайында ном дептерлерде медээлер амдыылында чок. Шыдыраага сонуургалдыгларның биилеп турарындан алырга, хөл-шыдыраа талазы-биле баштайгы ындыг салыглар Индияга муң беш чүс чыл бурунгаар болгулаан. Ынчаарга 1967 чылда парлаттынып үнген француз шыдыраа словарында бижээнинден алырга, X чүс чылда бодунуң үезинин эң шыырак шыдыраачызы Аль Сули деп кижи турган дээр. А XIV чүс чылда—Аладин Аль Табрид, XV—XVII чүс чылдарда—Лопес, Леонардо, Греко олар турган дижир. А XVIII чүс чылда делегейниң ёзулуг чемпиону Филидор. XIX чүс чылдың эгезинде болгаш ортаа үезинде — Лешапелль, Ля Бурдоне, Стаунтон, Морфи, Андерсон деп кижилер турган.

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону кылдыр бодуп чарлаан баштайгы шыдыраачы — В. Стейниц турган. Бодунуң ол адын В. Стейниц 1894 чылда Ласкерге алыпкан. А. Ласкер ол адын 1921 чылда Капабланкага алыскан. Ласкерни ол ынчаарда удуп алган. Ынчаарга 1927 чылда Капабланканы А. Алехин утказап. Алехин делегей чемпиону адын боду олгуже чедир эдилээн. Маңаа 1946 болгаш 1948 чылдар аразында биче үзүктелишкинин айтыр херек, ынчаарда М. Эйвеге ол үттурупкаш, ийи чыл болганда ол адын катап иеген алганын тугаалаар апаар.

А. Алехин өлүп калган соонда, тодаргайларга 1947 чылда-ла Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязы делегей чемпиону ат дээш маргылдаа организаставарын шинчилээн болгаш ындыг маргылдаа 1948 чылдык чазынында болган, анаа М. Ботвинник тиилээн, делегей чемпиону апарган, ол адын Ботвинник 1963 чылга чедир эдилээн, Т. Петросянга үттурупкан. Оон-биле кады 1957 чылда В. Смыслов бир чыл дургузунда делегей чемпиону болган болгаш оон соонда негелде салыгга ону М. Ботвинник база удуп алган, делегей чемпиону болуп бергеш, 1960 чылда М. Таль делегей чемпиону апаргаш, оон соонда болган негелде салыгга Тальды Ботвинник база удуп алган.

Т. Петросян делегей чемпиону болуп бергеш, 1966 чылда Б. Спасский-биле маргылдаага киргеш, делегей чемпиону адын камгалап ап шыдапкан, ынчаарга 1969 чылда база катап Спасский-биле салыгларга Петросян тиилеттиргеш, ынчангаш делегей чемпиону Б. Спасский болуу берген. Делегей чемпиону дээш, хөл-шыдыраа талазы-биле ыска тоогу ындыг-дыр.

Амгы үеде делегей чемпиону ат дээш Б. Спасский биле Р. Фишериниң салыгларын делегейниң хөл-шыдыраага сонуургалдыглары улуу-биле сонуургап турар. Делегейниң бо ийи шыырак шыдыраачыларының салыштыкшынары Исландиянның найысылалынга болуур чүве болганда, ол чурттуң дугайында каш состен чугаалаары. Хөл-шыдыраа Исландияда аажок алдартыг. Ооң кодээ суурларындан хөлшыдыраага холбашкан хөй солуп чугааларны дыңнап болур. Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының сан-чурагайларындан алгаш коорге, Исландияда он муң чурттакчы бүрүзүнге чүс шыдыраачы онаажын турар. Ону хөл-шыдыраа талазы-биле делегей рекорду деп санап болур.

Ынчангаш шылгароцгай ийи шыдыраачының салыштыкшынары эгелээр-дир. Делегейге бирги чер дээш ол салыштыкшынарны чорударының чурумун бүтүвар ышгыра, олар аразынга 25 катап ойнаарлар. Оларның кайызы ол салыгларга 12-ден хөй санны ап үнер болдур, ол кижи типлекчи болуп, делегей чемпиону болуу боор. Бир эвес салыштыкшынар хайым болуп доостур болза, Б. Спасский делегей чемпионуу болуп хевээр артар.

Неделяда олар үш катап салыр, ойнаар хүннери — воскресенье, вторник болгаш четверг. Ойнаарынга шактары Исландияның шагы-биле 17 шактан 22 шакка чедир болур.

Моод мурнуунда делегей чемпионнарны чоравааннарның дугайында, оларның ойнаарының стилиниң болгаш арганнарының дугайында чамдык тодаргай чүүлдерни чугаалап болуур турган болза, Спасскийниң болгаш Фишериңи дугайында олар кандыг угланышкында болуп турарын дээрзин чугаалаары берге. Оларның кайызы-даа хөл-шыдыраанның классиктиг стилиниң төлээлекчилери дээр бодаллар бар.

Ийи шыдыраачының салыгларын эгелей бээрге, солуннарның спорт кидистеря, радио болгаш телевиденне-даа ооң чорудулгазын калбаа-биле чыырдар деп турар.

(«Известия» солунга гроссмейстер Д. Бронштейниңи чүүлүдээн).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, баажы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: кидлизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи-гый кидлизинин 21-47, үлетпүр кидлизинин 22-64, чагаа кидлизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35 21, пропаганда кидлизинин 37-13, культура кидлизинин 23-54, кезек ажыл-11-27, информация база совет тургузуг кидлизинин 20-60, бухгалтерияның телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00731.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫГЖЫНАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 8 СУББОТА № 159 (8927). Ортаа 2 кеп

СОВЕТ-СИРИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫНАРГА ХА

Июль 6-да Кремльге СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленконуң болгаш Сирия Араб Республиканың партия-чазак делегациязының башкан келгев. Араб социалистиг чаартылга партиязының Чиргиге секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың аразында чугааламажышкынар эгелээн.

Совет-сирий ниитилелдиг харылзааларның айтырыглары, ССРЭ-ниң болгаш САР-ның аразында найыралды, ниитилеп-бүрүү адырлар талазы-биле кады ажылдажылгавы улам ыцай бижыглаарының перспективаларын, ол ышкаш делегейниң чугула айтырыглар үнелээн.

Июль 6-да Кремльдиң Улуг ордуузунга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң чазал Араб социалистиг чаартылга партиязының Чиргиге секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың аразында чугааламажышкынар эгелээн.

Совет-сирий ниитилелдиг харылзааларның айтырыглары, ССРЭ-ниң болгаш САР-ның аразында найыралды, ниитилеп-бүрүү адырлар талазы-биле кады ажылдажылгавы улам ыцай бижыглаарының перспективаларын, ол ышкаш делегейниң чугула айтырыглар үн

«Коммунизмниң аныяк тургузуучуларынга партия чоргаарланыр. Бистиң хүлээгевис — чаа салгалдарга болувустуң политиктиг дуржулгавысты, экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээриниң дуржулгазын дамчыдары, идейлиг кижизидилгезин удуртуру, олар боттарының адаларының херээн, улуг Ленинниң херээн тө-

лептиг уламчылазын дээш бүгү чүүлдү кылырывыс болур» (СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден)

Совет улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарының черлеринге комсомолчуларның болгаш аныяктарның походунуң тиилекчилериниң V-ки республика слёду дүүн Кызылга ажыттынган.

Адаларның алдарлыг оруу-биле

ВЛКСМ-ниң XIV съездизи аныктарны совет улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарынга кижизидериниң айтырыгларын комсомол организациялары-ның кичээнгейиниң төвүнге тургузуп, оъуп орар аныяк салгал адаларның алдарлыг оруу-биле чоруп, оларның кайгамчыктыг байлак, маадырлыг ажыл-ижиниң чижээште даянып алгаш, коммунистиг үзел-бодалдарлыг, мегерел талазы-биле бижыг тура-соруктуг, совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптеринге шынчы чоруктуг болурун кижи бүрүзүнге хевирлеп тургузаары болур деп айтып турар.

Шынап-ла амгы үеде, капиталистиг болгаш социалистиг идеологияның аразында чидиг демиселиниң, ниитилел хөгжүдээниниң нарын үе чадазында бистиң аныяктарга хоочун салгалдың кижилериниң революсчу байлак дуржулгазы, серемчилели, эрес-дидим дайынчы чоруу, могагчок маадырлыг ажыл-ижи кажангызындан-даа эргежок чугула боор, кижизидилге ажылының солуттунмас чепсээ болбутпаан, дыка хөй айтырыгларга тода харымны берип турар.

В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның, Совет чазактың эртип келген оруу совет улустуң хан-дамыры-биле тудуш холбаалыг азы, оскээр чугаалаарга, Октябрь революциязының, хамааты дайынның чалбыыштыг чылдары, башкайгы бөш чыладарның бүзүрелдиг базымнары, кижи торелгетеннің каргыштыг дайзыны — фашизм-биле сегиржин алышкынның оттуг чылдары коммунизмниң чайынналчак бедиинче хере базым-дыр. Ындыг кадыг-берге, ынчалза-даа тергиин байлак, парын тоогуну делегейде чүгле совет улус артип, ону улам байыдып турар.

Хоочун салгалдың кижилериниң эрткен маадырлыг оруу бистиң аныяктарывыстың орук айтыкчы чырык шолбаны болур.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар шимчээшкинге аныяктарның күжүп моолеливаан, республиканың комсомол организацилары совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга ооллар, кыстарны кижизидиргеге утландырган дээштиг ажылдарны сөөлгү чылдарда кылып чорудуп тураалар. Ук ажылдың ут-шинн болгаш сорулгазын айтырыгга эрткен чылдың июнь айда ВЛКСМ обкомунуң эгелекчи саналы-биле чыылдырган партияның, комсомолдуң, күш-ажылчы болгаш дайынның хоочуннарының бирги республика слёду улуг салдарны чедиргеп. Слёттуң шиитпирл-биле партияның, комсомолдуң, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарының область човүлелиш, оон баштаар черни соңгаан.

Эрткен чылын Кызыл хоорайга, районнар топтеринге ыпдыг хевирлиг слёттар эртип, хоочуннарның хоорай, район човүлелдерин тургускуулаан. Бо чорук аныяктарны хоочуннарның чаагай чаңчылдарынга кижизидеринге улуг рольду ойнап, комсомол, пионер организацияларының ажылын идепкейжидип, күш-ажылдың мурнакчылары, намдар талазы-биле солун кижилер-биле бижыг харылзаа тургузуп, солун ажылдарны кылып чорударынга эки идегин берген.

Ол ышкаш аныяктарны чоннуң эң эки чаңчылдарынга кижизидер, ону улам байлакшыдып ковүдеринниң талазы-биле комсомол организацияларының ажылының чаа, дээштиг, солун хевирлери сөөлгү үеде тыптып келгилээн. Оон бар курлавырының бирээзи —совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныяктарның походу болур.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турасказаткан бүгү эвилел походунга идепкейлиг киржип, походтарны күш-ажылчы алдарның черлеринче. Тывага улусчу революциянның чылдарында демисежип турган кызыл партизаннарның оруктары, төөгү талазы-биле солун дайынчы алдарның турасказалдыг черлеринге организастап, чаа-чаа материалдарны чыып бижээнивер. Походтуң киржикчилери партия, совет, комсомол, пионер организацияларының, колхозтарның, совхозтарның төөгүзүн бижип тургузарынга, албан-организация, культура одагларынга, кызыл-булуңнарга, өөредилге черлеринге дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуңнарын, музейлерин, стендилерин эмгелеп тургузарынга эң идепкейлиг киржип турар.

Комсомол, пионер организацияларының эгелээшкинин-биле совет улустуң маадырлыг ажыл-ижинге турасказаткан фото-чуруктарның делгелгезин, эң эки деритингеп дайынчы, күш-ажылчы алдарның булуңу, фотоальбомнары, теригпатриоттуг темага ыры, шүлүктериниң конкурузу, хоочуннарга турасказаткан номчулга конференциялары, тематиктиг кежээлер, партияның, комсомолдуң, күш-ажылдың хоочуннары болгаш дайынның киржикчилери-биле ужуражылгалар, шеригжиткен оюнвар эрттирери чаагай чаңчыл боон, калбва-биле нептерээн. Бо талазы-биле ВЛКСМ-ниң Бии-Хем, Улуг-Хем, Чоон-Хемчик, Каа-Хем райкомнарының ажылы солун.

Бии-Хем районда турасказалдар чаныпга аныяктарның байырлалдарга турасказаткан митингилер, чыыштар, хоочуннар-биле ужуражылгалар, комсомол кежигүнүнге киргеп оолдар, кыстарга байырлыг ёзуга кежигүн биледин тыпсыры, пионерге хүлээп алышкынналар, партияның, чазактың херээнге шынчызын илереткеп ыпдыг дацгыралаашкынналар доктаамал эртип, аныяк осконин хоочун салгалдың кижилериниң революсчу, күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарынга кижизидеринге ажыглап турар. Дайын киржикчилериниң болгаш партия, комсомол ажылының хоочуннарын, орден хавыяа-биле тацнаткан мурнакчыларны Улуг-Хем районда тодарадып, илереткеп, оларны аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинге долузу-биле киниртирип турары солун.

Ол ышкаш республиканың школачыларында бо талазы-биле ажыл багай эвес тургустунуп, чыл келген тудумна утка-шынар талазы-биле чаартынып, улам-на делгереңгейжип кел чыдар. Республиканың школаларында 88 ленинчи булуңнар, 50 чурт шинчилел музейлери, күш-ажылдың, дайынчы алдарының 100 ажыг булуңнары, шериг-техниктиг, туристчи болгумнер доктаамал ажылдап турар. 1236 «кызыл иешилер» отрядтары чер-черде партия, совет, комсомол пионер организацияларының, колхозтарның, совхозтарның төөгүзүн бижип тургузарынга, албан-организация, культура одагларынга, кызыл-булуңнарга, өөредилге черлеринге дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуңнарын, музейлерин, стендилерин эмгелеп тургузарынга эң идепкейлиг киржип келгеннер.

Каа-Хемниң школачылары дайын киржикчилерин, күш-ажылдың хоочуннарын шефке ап, оларга боттуг дузаны чедирип, байырлал хүннеринде байырлыг бижиктерни чорудуп, бажыннарынга «Ада-чурттуң киржикчизи» деп бижиктиг адрестерни чыпшырып, пионерниң чылыг состуг байырын чедирери чаңчыл болган.

Өөреникчилерни бижыг сагылга-чурумга, эки өөредилгеге, идея талазы-биле чайгылыш чок, Төрээн чуртунга бердинген патриоттарны кижизидеринге ол хемчеглер улуг идегин берип келген болгаш берип-даа турар.

Дайын киржикчилери-биле чорудуп турар ужуражылышкыннар, беседалар, оларның хой нацпя чоннуң бузулбас найыралының дугайында сактышкыннары чүгле шериг патриоттуг кижизидилгеге эвес, харын хой национал дигдиг күрүнениң чонунуң найыралын бижыктырып, каңнаарынга болгаш совет патриотизмге кижизидеринге опза чугула рольду ойнап турар. Бо ажылга Совет Эвилелиниң Маадырлары Л. Н. Ефимов, Н. Н. Макаренко, Х. Н. Чүргүй-оол, Алдар орденниң долу эдилекчизи А. Комарицын, фронтучулар А. Адыгбай, С. Холянко болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, аныяктар-биле доктаамал ужуражып, дээштиг ажылды чорудуп турарлар.

Бо хүнперде найысылал Кызылда походтуң тиилекчилери эрткен ийи чылдың дургузунда кылып келген ажылын түңнеп, чаа-чаа сорулгапы салыр дээш, комсомолчуларның болгаш аныяктарның V республика слёдунда 200 ажыг кижи чыглып келген.

Республика слёдун ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турастаатканы-биле холбаштыр маңаа ВЛКСМ-ниң хоорай, район комитеттериниң аңаа белеткел ажылдарынга киржилгезиниң болгаш походка эң идепкейлиг киришкеп комсомол организациязы, эң эки хой-ниити, эгелээшкинге кылдынган музей, күш-ажылдың, дайынчы алдарның дериттингеп булуңу, фотоальбом, фотостендилер, төөгү талазы-биле чыгдынган материалдарның түңнелин тус-тузунда үндүрүп, хоорай, район организациязының ажылының кандыг деңнелде турарын тодарадыр. Ол ышкаш республика слёду ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турасказаткан совет аныяктарның фестивалының бистиң республикага ...ининиң баштайгы базымы ...ур.

Г. КИРГИТ,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

ЧУРУКТА: революциянның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары аныяк салгалдың төлээлекчилери-биле.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

ЛАТВИЯ ССР. Латвияның машина тудугжуларының бүдүргени органиктиг чемнишчидилгелерни төлге чажар I ПТУ-4,0 дээр машина ажыглаарынга идегелдиг болгаш эптиг.

Ригачыларның продукциязын даштыкы фирмалар база сонуургаан. Ам завод ындыг машиналарны Франция, Моол, Бельгия, Куба болгаш өске-даа күрүнелерге чорудуп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң хоочун ажылчыннары слесарь-чыыкчылар Владимир Базылов (мурнунда) биле Янис Бружик. Бедик мергежилдиг ажылчыннар дашкаар үндүрер машиналарның белдирлерин чыып эптээринде ажылдап турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улусчу контроль

Кыргылданы кичээнгейге алыр

Барымн-Хомчиктиң колхозтары, совхозтары хой кыргылдазын болгаш чуулдазын каңчаар чорудуп турарыл? Бо ажылдың байдалын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көрген. Эрткен чылдарга деңнээрге, бо чылын ажыл-агыйлар хой кыргылдазынга болгаш чуулдазынга элээн белеткелдиг кирген.

Кыргыда чорударының планнарын баш бурунгаар ажылдап кылган. 220 электрохачыны, 7 агрегатты белеткээп. «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей суурда кыргылда пунктузунга ажыл бүгү талазы-биле эки организастыг эгелээн. Оон темпизи дүргеп. Ынчалза-даа районнуң ажыл-агыйларында хой кыргылдазының болгаш чуулдазының чоруп турарында улуг четпестер хынала үезинде илереэн. Кайы-даа ажыл-агыйлар кыргыкчыларның семинарларын эрттирбээн. Оларны тускай хептер-биле хандырбаан. Чамдык кыргылда пунктуларында ветеринария аптекажыгаштары чок. Кыргып турарының шынары багай. Хойнуң хырнынга, бажыңга, буттарынга дүктү арттырып каар, кешти оя кестирер болгаш кыргаан дүктү бокталдырар, хирлендирер чоруктар бар.

Мыйыстыг бода болгаш шөөр малдарда кодур аарыг чыл бүрүде когун үзе үзуткаттынмайн келген. Бо чорук колхозтарның, совхозтарның экономиказынга улуг каражаны таварыштырып турар. Амгы үеде «Барлык» совхозтуң (директору А. Порожневский, кол мал эмчизи Н. Монгуш) Аксы-Барлык салбырының аныяк мыйыстыг бода малы бүрүнү-биле кодураан. Бо аарыгны үзуткаар талазы-биле совхозтуң удуртукчулары тодаргай хемчеглерни албаанының уржуу ол.

Кодур аарыгның үзуткаттынмайн турарының кол чылдагааны чүдел? Чыл бүрүде чуулданы шынары багай чорудуп, зооветеринарияның негелделерин сагывайн турарыбиле ол тайылбырлаттынар.

Мал кажаваларынга механиктиг арыглалганы болгаш дезинфекцияны четче чорутпайн турар. Малчыннарның хуузунда малын кодурга удур чыл бүрүде чутбайн келген. Ниитининц малынга ол аарыгның нептерээринің база бир чылдагааны ында. Кодур аарыг районнуң ажыл-агыйларының мыйыстыг бода болгаш шөөр малында нептерээн. Оны үзуткаары-биле 3500 рубльди чарыгдап, хой ажылчын күжүн ажыглаан. Ынчалза-даа когун үзе үзуткаттынмаан. «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында механизастаан чуудда ванналары мынчага чедир кылдынмаан. Ол ышкаш Бижиктиг-Хая, Хөнделең салбыраларында ванналарны механизаставаан.

«Большевик» колхозтуң удуртукчулары мал чуулдазынга хереглээр креолинни белеткеп албаан. «Шекпээр» совхозтуң кол мал эмчизи С. Дадар-оолдуң харысалга чогунуц уржуу-биле чуулда эрткен соонда 5 баш аныяк мыйыстыг бода мал өлген.

Мал аарыгларынга удур демисел чорудар хүлээдегиг станцияның түскей эртемнигелери колхозтарга, совхозтарга, малчыннарга тодаргай практиктиг дуза коргуспейн, ажыл шагының хой кезиниде конторада олургулаар.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бо четпестерни шыгғыы сайгарган. Шынары багай, харыысалга чок чуулда чорутканының түңнелинде 5 баш аныяк мыйыстыг бода малдарның өлгеня дээш «Шекпээр» совхозтуң кол мал эмчизи С. Дадар-оолдуң ай шалыңының чыртыып тыртар деп ол хуралдан шиитпирлээн. Ветеринарияның тускай эртемнигелеринден негелде кошкак, малдың кодур аарыгларын үзуткаар талазы-биле хемчеглер алыр ажылды багай чорутканы дээш районнуң кол мал эмчизи эш Гондинниң ай шалыңының чартыын тыртар.

Хой кыргылдазының болгаш чуулдазының оожум темпизиниц чыдагаанды-биле эки отт-сигеннир, суглуг, серинн тайгаларже малды чайлагладыр семиртири саадап турар. Ынчангаш ажылагыйларның удуртукчулары ол ажылдарның темпизин дүргедедир дээш шиитпирлиг хемчеглер ап, малдың чайгы семиртилгезин кичээнгейге алыры негеттивип турар.

Хой дүктү, эттн, суттуг бүдүрериниң үндезини чайгы организастыг одарладыышкыдан, семиртилгеден хамаажыр дээрзин уттуп болбас.

Т. ТАЛГАНЧЫК.
«Шынның» корр.

Малчыннар чайлаглаан

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының малчыннары бо чылдың баштайгы чартынында күрүнеге сүт садар планын 106 хуу, эттиин 132 хуу, а бүдүн чылга хамаарыштыр дүк планын 96 хуу күүсеткен. Хойжулар М. Каваа төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, Д. Седен 95, О. Дүрбулек 82 баш хураганны өстүрүп доруктурган. Дүк алыр талазы-биле ол үстүнде адаанывыс эптерниң көргүзүү салбырның өске малчыннарындан бедик болган. Азы бир хойдан-на 2,2—2,8 килограмм чедир дүктү алган.

Чылгычы С. Санай-оол, төрүүр чүс беге онааштыр 95 кулунну ап, бедик көргүзүтүү кызымаккай күш-ажылы-биле чедип алган.

Бо хүннерде салбырның малчыннары Улуг Чыргакы бажында сериин тайгада чайлагже көже берген.

О. ДУДЕРАА.

ЫҢНЫҢ ЫНАНЫШТЫГ КҮЖҮ

турар болганда, чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери чедип алдынмаанда, СЭКП болза Совет күрүнениң камгалал күчүзүн, оон Чепсектиг Күштериниң дайынчы белен чоруун совет Төрээн чуртче халдаарын семээн кандыг-даа дайзынны шиитпирлиг болгаш бүрүн чылча шаварын хандырар деннелге тургузарын эргежок чугула кылдыр санап турар».

Миллион-миллион совет хамаатылар Чепсектиг Күштерниң хүрээленинге тургаш интернационалчы кижизидилгениң школазын эрткеннер. Оларның хөй кезии бистиң чуртувустуң салым-хүүзү шиитпирлеттинип турган эң берге чылдарда шеригге турганнар.

Революциянның херээ, Төрээн чурт дээш ады-тынын харамнанмайн туржуп турган кижилер кымнар-даа эвес — бистиң хөй националдыг улустарывыстың маадырлыг ооллар, кыстары болгай. 1967 чылгын октябрь 15-те Мамаев тейге турасказал-ансамбльди ажылып турда, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев оларның дугайында мынча дээ чугаалаан: «Бир эвес Сталинградтың оңгуларынга Россияның болгаш Украинаның, Белоруссияның болгаш Прибалтиканың, Кавказтың болгаш Сибирьнин, Казахстаннын болгаш Ортаа Азияның ооллары бир демниг турушпаан болза, Сталинград тиилелгези чедип алдынмас турган».

Делегейде эң хөй националдыг күрүне — Россияга Октябрь революциязы тиилээн соонда аныяк Совет Республиканың улустарының сырый шериг эвилелин тургузарынче болгаш ону быжыглаарынче В. И. Ленин доктаамал кичээнгей салып чораан.

Социализминиң чаалап алышкыннарын камгалаар керекке улустарның чаңгыс эвин тургузар дугайында ленинчи идеялар — улустарның аку-дунма найыралының арнизын, чаа социалистиг хевирнин армизын тургузарының үндезини болган. Совет эрге-чагырганың тускай Декредин ёзугаар социалистиг Төрээн чуртту камгалаар эргени бүгү нацияларга тывыскан. Ынчангаш бистиң хөй националдыг чепсектиг күштеривис бүржуаз идеологтарның «Россияның чыдып калган улустары шериг херээнге бараан болуп шыдавас» дээн утказыг нүүлдээшкиннерине өлүмнүт харыыны берип келгеннер.

Октябрь революциязы тиилээн соонда Россияның төп районнарынга тургустунган полктар кыдыг черлерниң ажылчы чоннарының хостуг амыдырал дээш демиселиниге дузалажып чоруп турганнар. Ол полктарнын барган черлеринге чаа амыдырал тургустунуп, оларның боттарының хүрээленинин хөй нацияларның дайынчылары-биле өзүп турганын төөгүнүн документилеринден көрүп болур. 1918 чылдың мартта орус, украин, белорус ажылчыннардан болгаш тараачыннардан тургустунган В. И. Ленин аттыг полк Брянск областан үнгеш, Закавказьеге четкен.

Социалистиг революцияны камгалаар, кыдыг районнарга совет эрге-чагырганы тургузар соруга-биле национал составтыг шериг кезектерин хамаатты дайынының чылдарында тургузуп турган. Украинага тургустунган национал кезектер гайдамактарга, Петлюраның дээрбечилеринге, немец эжелекчилерге удур маадырлыг демисежип турганнар. Шлаңгыя Богуннуң, Тораңуанның полктары украин улустуң хосталга дээш демиселиниге төөгүде читкес чырык арынларны тургускан.

Латыш адыгжыларның Октябрь революциязының херээ дээш туржуп турганын бистин чонувус кажан-даа утпас. 1918 чылда латыш полктардан тургускан дивизия Мурнуу фронтуга Деникинге, Петроград адаанга Юденичиге, барон Врангельге удур эрестиг тулушканнар. Каховканы, Перекопту штурминаарынга ол дивизия оиза маадырлыг чорууп көргүскен.

Бистиң партиявыстың шиитгарангай ажылдакчылары С. Шаумян, С. Орджоникидзе, С. Киров, А. Микоян болгаш оонда-даа өскелер национал кезектерни, каттыжышкынналарны организастап турганнар. Национал шериг кезектери сөөлүнде келгеш Кызыл Шеригге каттышканнар.

Бистиң чуртувустуң улустарының Совет эрге-чагырга дээш демиселинге каңналган найыралы аныяк Кызыл Шеригни улам быжыглаан. Оруктар В. Чапаев, В. Блюхер, украин Н. Щорс, казах А. Иманов, латыш Я. Фабрициус болгаш оон-даа өскелер хөй националдыг бистиң улустарывыстың шылгарангай полководчуларынга санаттырып, совет дайынчыларны кижизидеринге төлептиг салышкынның киргеннер.

Хамаатты дайынының чылдарында, Кызыл Шеригни тургузуп турган үеде дайзыннарның ажелеп алган черлеринге партизан отрядтары база тургустунуп турган. Чижээлээрге, Сибирьге Каландарашвили, Щетинкин, Кравченко оларга удуртукан партизан отрядтары Россияның кыдыг кызыгаар черлеринге Совет эрге-чагырганы тургузарынга кол күш болуп, эрес-маадырлыг чоруу-биле, быжыг найыралы-биле Советтер чуртунун чонун бүгү делегейге алдаржытканнар. Ол отрядтар шынап-ла хөй националдыг турган. Щетинкин биле Кравченконун отрядынга орус, украин, грузин, белорус, татар, буряат, тыва дээш шупту 18 нацияның кижилери тулчуп чоруп турган.

Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралы немец-фашистиг ажелекчилер-биле демиселге чүгле база катап бадыткаттынган эвес, а харын улам быжыккан. Адачурттуң Улуг дайынынга Тыванын эки турачыларының киришкени болгаш бедик үнелелди алганы социалистиг Адачурт дээш, чыриткылыг келир үе дээш демиселге Советтер чуртунуң улуг, биче улустарының бир демниг туржуп турарының тодаргай херечизи-болур.

Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң хүрээленинде бо хүнперде албан эрттирип турар хөй нацияның ооллары адаларның эрес-маадырлыг дайынчы чаңчылдарын төлептин-биле уламчылап турарлар.

Маңаа хамаарыштыр бистиң республикадан чамдык чижектерни көргүзүп болур. Чүгле бо чылдың чазынында Тывадан Чепсектиг Күштерниң хүрээленинде барган аныяктарда чеди нацияның төлээлекчилери бар болган. Оларның аразында тывалар, орустардан ангыла украиннер, белорустар, латыштар, татарлар, азербайджаннар дээш оон-даа өскелер бар. Тывадан шеригге барган ооллардың эки белеткелдиниң дугайын дараазында фактылар чугаалап турар. Бистен шериг албанынга барган аныяктарның 84 хуузу дээди, ортумакooскан эртемниг боон турар. Оларның барык 70 хуузу комсомолчулар.

Кызылдың шериг гарнизонунда база-ла хөй нацияның ооллары шериг албанын эрттирип, Төрээн чуртун камгалаар херекке боттарының төлептиг үлүүн киришгирип турарлар. Чижээлээрге, офицер В. К. Бучконуң салбырында 14 нацияның ооллары албан эрттирип турарлар. Оларның үштүң бирээзи-ле политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиини. Дайынчылар Виноградов, Самбуу, Губдурахманов, Краснов, Дутенджер болгаш оон-даа өскелер гарнизоннуң эң эки дайынчыларынга санадып турарлар.

С. ХИСАМИДЕНОВ,
подполковник, Тыва АССРниң шериг комиссариадының политиниядизиниң начальниги.

БОЛУУШКУННУҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

„Алдын дүктү“ ким алырыл?

Кыргыкчыларның XII Бүгү-россия конкурузунун болур үезин болгаш эрттирер черин доктааткан. Конкурс июль 12-ден 16-га чедир Ставрополь крайның Ипатово суурунга болур. РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларының СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканы болза, зоналар маргылдаазынга тиилээн тиилекчилер Россияның эң мергежилдиг кыргыкчылары деп ат даап маргылдажыр. Кыргыкчының профессиязы «чыяк болуп бар чоруур». Маргылдаага киржирлерин үштүн бир кезиинден хөйү маргылдааларга эң-не баштай киржип турар комсомолчулар болгаш аныяктар болуп турар.

Бирги черни чаалап алыры берге. Хамыктың мурнунда он хойнуң «тонун» уштур херек. Кыргылдага бедик негелделерни салып турар. Кыргылданы мындыг үш көргүзүг-биле үнелеп көөрүн шинитпирлээн: дүргени, шынары, бүгү ажылдарны күүседириниң дес-дараалашкаан болгаш шын болурун сагыыр. Кыргыырының үези улуг эвес—хой бүрүзүн кыйгыырынга ийи чартык минутаны доктааткан. Бо 150 секундада хойнуң дүгүн бичин-даа аспыырбайн бедик шынарлыг кылдыр кыргып алыр ужулуг.

Эрткен чылдың чайынында Россияның эң эки кыргыкчылары деп атты чаалап алган Э. Бак (Волгоград областың «Палассовский» совхозу) болгаш Р. Моисеенко (Ростов областың Ленин аттыг совхозу) шак ынчаар ажылдааннар.

Бо конкурстуң тиилекчилеринге тыпсыр элээн каш шанналдарны доктааткан: «Алдын дүк» деп алдын медальдар, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чиниишкиннериниң делгелгезиниң медальдары, чемпионнуң кызыл ленталары. Өске-даа элээн тускай шанналдарны база доктааткан.

СУРТААЛЧЫ ООЛ

Бодум мал амчизи болгаш, үргүлчү фермалар кезип чоруур кижи мен. Совхозтуң Шивилиг фермазында мал-маганның азыг-кадының болгаш күш-деңгелин көрбүшаан, фермага чаа солуннар чедирип, кончуг эрте хап чеде бердим.

Ак-көк халаттарлыг, үргүлчү ыры-шоор, катны-хөг-биле турар саанчылар шагда-ла ажылдап эгелээн. Херим ажинде каш чыскаалыпкан бидоннарда мөлүннеп-дир куткулап каан сүт күскү хем дег бүргүрадыр бүсталып тур. Каларчы Сувак ашак аарыг улус хайгаараан эмчилерда дег, инектер аразында ынай-бээр базып, инек бүрүзүнүң арган-семизин, аш-тодуун кичээнгейлии-биле шинчилеп чоруп тур он. Сувак ашактан ферма малдың аарыг-хамчык чок болган хүр эки турарын билип алдым. Ол аразында саанчылар солуннарын үүрүк-сууруктап, үзежип алгаш барганнар, саалдада уламчылап-ла турган чүве...

Сүлде-ле бо, бир-де дыннаарымга, чанымда бичии уруг үнү өткүт чаражы-биле солун номчуй берди. «Алдарлыг малчын деп аттарны тыпсыр», «Делегей байдалының допчуралы» сүт-сүт дигилеп номчуду. Көрнүп кээримге, халбаңның сарыг бөрттүг, хөвеңниг көк хөректээжиниң чеңнеринче хоккаштарын суккулапкан бичии оол алнынг чалгынавышаан, номчуттунуп тур. Авазы ында саанчылап турар чорду.

— Чана бер, оглум, соогу кончуг-дур — дээн үн дынналды. Бичии-даа доңмаанын илередип, ам-даа элээн турар дугайында чөпшээрелди авазындан алгаш, күжүр ер улам ыыткыр, улам хандыкшыдыг номчуп эгеледи. «Чепсегленишкинии бүгү-ниити болган бүрүн дүжүрер», «Делегейге бижыг тайбың...»

Саанчылар ажылын доозуп, тарап эгеледи. Оол-даа класста башкы-даа дег, кажаада чада азып алган солунун дүжүре берди:

— Бир талазы төндү, өске талазын аан, чыглып кээрицерге номчуп бээр мен шиве — дидир.

— Соокту соок-даа, изигни изиг-даа дивес, чаа солуннар кээрге-ле, оларны кажаага чада азып алгаш, ары-сары хүннү бадыр-даа номчуп тура хүнээр оол-дур ийин — деп, кадарчы Сувак ашак оглунуң дугайын меңээ дыннатты.

— Кончуг-ла эки номчуур ер-дир але, каш харлыг кижил, ады кымыл моон?

— Ам удавас чедилээр, келир күзүн школага өөренир кижи ыйнаан бо. Чечен-оол деп кижи-дир — дээш, адазы солунну камныы кончуг дүрүп турган оглуунче эргелеп-ле көрүп турду.

Ындыг эки номчукчу-биле канчап хөөрешпес боор, чугаа эреп, оон ындыг айтырыг салдым:

— Кажан номчуп өөренип алган сен, Чечен?

— Черле номчуп билир кижи мен — деп кижини харыылай-дыр.

— Ийет-ийет. Сени кым өөредип кагды, ачаң бе?

— Акым Севээн өөредип каан-на чүве. Чайын, школадан чанып келгеш, өөредип каан. Ном база экжеп берген.

— Чечен-оол ер-хей-дир! Улуска үргүлчү солун номчуп берип турар ёзулуг суртаалчы кижи-дир — деп, ооллуң эктин часкагыладым.

Чеченниң хөөг кара характары кыптыгып-ла келген, сөөкка долбаннадыр кыза берген бопугур чаактарын бичии ак хоккаштары-биле сүйбагылаан: «Шүлүк база билир мен» дидир. Мен түү боор, билир шүлүктерин чугаалаан бээрии дилей бердим. Шүлүк чугаалаарда концертте артистердаа ышкаш, колдарын сула сунуп бадырыпкан, бүгү дуртунга, өөгүн дег дорт турупкаш, канчаар-даа аажок бедик кодурлуушкүнүү-биле чугаалаар кижи чораан.

Өөренинчи ооллар, ыыстар
Өске хөйге үлегер боор.
Башын чазай дырап алыр.
База өөгүн илип алыр,
«Могеннит аътчыгаштандаа» эгелер чугаалады.
Иван нүүр кайын тооруп,
Кудуруундан салдынмаандаа.

Дыка-ла хөй шүлүктерни бир-даа илдик чок дазырадырла номчугулады эвеспе.

— Ырны база кончуг билир кижи боор мен—деп, мээң шын-на сеткилим-биле магадап мактаанымны дыннаваш, күжүр Чечен хей-аът кирип харыылады.

Чаражы кончуг аялга-биле, аяар-даа бол, туган эки каанның кыгыртыырып өткенин дег, өткүт, тода болгаш арыг үнүү дыннап тур мен.

Ырак чердэн төрээн чуртче
Ыраажы куш чанып келген.
«База»
Тугум хөлга киинсип чорда.
Тура дүшпес дидим-даа мен.

Ак-көк дээрниң ыраажызы хамнаарак-даа сагышка кирер.

Соңгаларлыг, демир-орук вагоннары дег, хөлчок узун инек кажаазын, оон бир талакы ханазында чада азып каан «Шын» солуннуу сагыжымга шак-ла ынчаар чуруп, оны чалгынавышаан, ыыткырыбиле номчуп, база чараш ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турар, билбези чок хөглүг-шоваа Чечен-ооллуу бажынынче үдеп каапт, менден чаа солун медээлер дыннаары-биле кызыл-бүлүнда чыгаы берген саанчыларже базыптым.

Монгуш ЗҮГЕП.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Төрээн чуртунда чана берген

ГАВАНА. (СЭТА). Совет Эвилелинге чоораш, төрээн чуртунда чана берген, Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Русту куба улус өөрүшкү-биле уткуп алган.

Партия-чазак делегациязын баштаан Фидель Кастро ССРЭге ажыл-чорук кылырының мурнунда Болгария, Румыния, Венгрия, Польша, Герман Демократтыг Республика болгаш чамдык африка чурттарга чораан.

Специалистерниң чугаалажыышкыннары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космос делгемин шинчилээр болгаш ону тайбың сорудгаларынга ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭниң болгаш АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржулгага дүүштүр «Союз» биле «Аполлон» космос корабльдерин тудуштурарын боттандырар дугайында совет болгаш америк специалистерниң аразында чугаалажыышкыннар Хьюстонда (Техас штат) космоска ужудуушкуннарны башкарар төпте эгелээн. Академик Б. Н. Петров совет делегациязыны баштап чоруур.

Бо болза космоска кады тудуштурар дугайында планнаан шенелдеге дүүштүр совет болгаш америк специалистерниң дөртку ужуражыышкыны-дыр. Бирги ужуражыышкын Хьюстонга, ийизи— Москвага болган.

Амгы ужуражыышкынга тодаргай чүүлдерни шуут чугаалажып көөр болгаш 1975 чылда боттандырарын төлевидээн кады чорудар шенелдениң планын ажылдап кылыр.

У. Роджерс Румынияга чораан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). АКШтың күрүне секретары У. Роджерс Румынияга чоораш барган. Ол ынчан РСР-ниң дашткы херектер министри К. Мэнеску-биле чугаалажыышкыннар кылган болгаш РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Н. Чаушескунуң хүлээп алыышкынынга чораан.

Президент Р. Никсон 1969 чылдың август айда Румынияга чоорааныңың соонда кады ажылдажыышкын талазыбиле элээн каш программаларны хүлээп алыры-биле болуунуң аян-чоруун ажык-дузалыг болдурарын күзеп турарын илереткен болгай деп АКШтың күрүне секретары парлаггага бодунуң медеглелинге демдеглээн. Оон бээр-де Каттышкан Штаттарның болгаш Румынияның аразында ийи талалыг харылзаалары дыка-ла калбарган деп медеглелде айтып турар. Культура талазыбиле солчуушкуннар база калбарган. «Румыния биле АКШтың аразынга аян-чорук кылыр талазы-биле АКШ-тың программазы Чөөн Европа талазы-биле ындыг америк программалардан дыка дүрген калбарып турар» деп, У. Роджерс демдеглээн.

Национал байырлалга холбаштыр

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШтың национал байырлалы — хамаарышпас чоруктуң хүнүнге холбаштыр президент Р. Никсон радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. Президент Каттышкан Штаттарның ийи чүс чыл оюн 1976 чылда байырлаарынга белеткел дугайын американнарга чугаалап берген.

Президент Р. Никсон АКШтың ийи чүс чыл оюнга холбаштырган байырлалдарга киржириниче чалаалганы бүгү чурттарның чазактарынга чоокку үеде чорудар мен деп дыннаткан болгаш хамаарышпас чорук дээш америк улустуң демиселинге хой чурттарының патриоттары дузалаан дээрзин демдеглээн.

Италияның парламентизинде

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатинниң дамчытканы болза:

Итали парламентиниң депутаттар палатазында программныг медегаел талазы-биле санал бериишкиннери эгелээн. Чаа чазактың өөнүнээзинден оон баштыны христиан демократ Дж. Андреотти ол программныг медеглелди кылган.

Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Э. Берлингуэр чаа чазакты шыңгыызы-биле шүгүмчүлеп, ону тургускаңын «ажылчын шимчээшкининге чөңгээ» болгаш «барыын үзелче иледе чайгылыышкын-дыр дээн. Христиан-демократтыг, социалдемократтыг болгаш либерал партияларның төлээлекчилериниден тургустунганы Дж. Андреоттиниң чазаа консервативтиг мөзү-бүдүштүг болгаш Италияны реакцычы чоруктуң оруунче киир чыгаары-биле кыжанып турар деп, оратор демдеглээн. Чазак бодунуң составының-даа, бодунуң угланыышкынының-даа талазы-биле амгы байдалдарга болгаш чурттуң мурнунга тургустунган соруглаларга дүүшпес дээрзин Э. Берлингуэр чугаалаан. Коммунистерге болгаш неофашистерге удур «ийи фронтуга демисел» аргежок чугула дээр дугайында «теорияны» чазак политиказы болдурар дээн Дж. Андреоттиниң оралдажыышкыннарынга шинитпирлиг удурлыышкынын Э. Берлингуэр медеглээн.

Төөчү чазакты аргалыг-ла болза дүрген дүжүрген турар ужурлуг дээрзин Э. Берлингуэр демдеглээн болгаш чазакка бүзүрээриниден ойталаарынче парламент кежигүнерин кыйгырган.

Социалистиг партияның депутаттар палатазында парламент болүүнүң даргазы Л. Бертольд сес алгаш, Италияның социалистиг партиязы чаа чазакка хамаарыштыр «быжыг болгаш шинитпирлиг удур шүгүмну» эгелеп, ону тургусканың барыын үзелче чайгылыышкын. «күштериниң эргижирээн деңзигүүрүнүң качал тургустунганы» кылдыр көрген деп медеглээн.

К. Танака ~ ЛДП-ниң чаа даргазы

ТОКИО. (СЭТА). Какуэй Танака Японияның тергиндекчи Либерал-Демократтыг партиязының чаа даргазынга соңгуткан. Ол партияның даргазынга К. Танаканың соңгутканы аңаа Премьер-министриниң албан хүлээлгезинге олуруп, чазакты тургузар эргени бээр. Мурнундагы чазакты Э. Сато 1964 чылдан бээр баштап келген болгай.

К. Танака бодунуң медегледелеринге АКШ-биле сырый харылзаа тударының талалакчызы мен деп чугаалаан. Оон-биле кады ССРЭ-биле ыйыралдыг харылзааларны быжыглаары болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры, Азияның чурттарыбиле кады ажылдажылганы база тургузары чугула деп ол база чугаалаан.

Үлетпүр-сан-хөө эдериниң эрге-ажыктарын камгалаан либерал-демократтар эрге-чагырга хевээр артар чүве болганда чурттуң политиказынга өскерилге болбас ужурлуг дээрзиниң дугайын К. Танаканың ЛДП-ниң даргазынга соңгуткаш, чазак баштыны болур эргени алганынга холбаштыр оппозиция партиялары медеглээн.

ТОКИО. (СЭТА). Какуэй Танака Японияның премьер-министринге соңгуткан.

Коммунистерниң чаа чедиишкини

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгулда мурнунуң кампаниязы чоруп турда, америк коммунистер база бир чедиишкинни чедип алган—АКШ-тың президентизиниң болгаш оралакчы президентизиниң албан-дужаалдарынга Коммунистиг партияның кандидаттары — партияның Чиңгине секретары Гэс Холлду болгаш «Аныяк ажылчыннарның хосталга дээш эвилелиниң» даргазы Джарвис Тайнерни бүрүткээр дугайында бижиктерге 11.500 ат салыышкыны Соңгу Каролина штатка чыгдынган. Бо болза кандидаттарны албан ёзузу-биле бүрүткээрниге штаттың хообүлуларын ёзугаар негеттинериниден бүдүн чартык муңга хөй ат салыышкыныдыр.

Компартияның кандидаттарын Соңгу Каролина штаттың соңгулда бюллетеньнеринге киргени «соңгулдага ийи кол буржуаз партияның мурнундагы тергиндекчи чоруун узуткаан» деп, штаттың компартиязының медеглелинде чугаалаан.

Г. Холлдуң болгаш Дж. Тайнерниң кандидатураларын ам безин АКШ-тың он ийи штадынга соңгулда бюллетеньнеринге киргеп. Бо штаттарга оларны дэмээн бижиктерге 150 муң ат салыышкыны чыгдынган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

БЕЛГРАД. (СЭТА). Июль алдында ында югослав-индий талаларының аразында албан ужурунда чугаалажыышкыннар эгелээн. Югослав төлээлерни ЮСФР-ниң Президентизи И. Броз Тито, индий төлээлерни — Индия Республиканың Президентизи В. Гири олар баштап турар. Индий Президент амгы үеде ында албанның аян-чоруун кылын турар.

Х. Асадтың ССРЭ-же аян-чоруу

ДАМАСК. (СЭТА). Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың Совет Эвилелинде аян-чорук кылып чеде бергенин, ону Внуково аэродромунга байырладыы-биле уткааның Сирияның төп солуннары калбаабиле чырыдып бижип турар.

«Ас-Саура» солун «Асадтың Москваже аян-чоруу болгаш найыралчы араб-совет харылзааларның быжыкканы» деп эгелиг чүүлду парлаан. Чүүлдүң автору «араб-совет найырал бүзүлбас» деп демдеглээш, «ол найырал чүгле төөгүлүг байдал-биле эвес, харын-даа нимти дайзынга удур каттышкан демисел-биле, нимти сорулга — мөлчүгделдиг болгаш империализмниң бүгү хевирлериниден хосталыры дээш, чаңгыс аай араб нимтилелди тургузары дээш демисел-биле база холбаалыг боп турар».

Агрессорну буруудадырын негээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шинитпирин күүседиринден Израильдин ойталааны-биле ону база катап доп-дораан чылдырарының болгаш Сирияның база Ливанның шеригелериниң үүттурган офицерлерин дөраан хостаарының дугайында дилегни Сирия болгаш Ливан кылган.

Айыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы хуралды чылдырар үе дугайында сүмелеп кижи-дир — деп, ооллуң эктин часкагыладым.

Чеченниң хөөг кара характары кыптыгып-ла келген, сөөкка долбаннадыр кыза берген бопугур чаактарын бичии ак хоккаштары-биле сүйбагылаан: «Шүлүк база билир мен» дидир. Мен түү боор, билир шүлүктерин чугаалаан бээрии дилей бердим. Шүлүк чугаалаарда концертте артистердаа ышкаш, колдарын сула сунуп бадырыпкан, бүгү дуртунга, өөгүн дег дорт турупкаш, канчаар-даа аажок бедик кодурлуушкүнүү-биле чугаалаар кижи чораан.

Өөренинчи ооллар, ыыстар
Өске хөйге үлегер боор.
Башын чазай дырап алыр.
База өөгүн илип алыр,
«Могеннит аътчыгаштандаа» эгелер чугаалады.
Иван нүүр кайын тооруп,
Кудуруундан салдынмаандаа.

Дыка-ла хөй шүлүктерни бир-даа илдик чок дазырадырла номчугулады эвеспе.

— Ырны база кончуг билир кижи боор мен—деп, мээң шын-на сеткилим-биле магадап мактаанымны дыннаваш, күжүр Чечен хей-аът кирип харыылады.

Чаражы кончуг аялга-биле, аяар-даа бол, туган эки каанның кыгыртыырып өткенин дег, өткүт, тода болгаш арыг үнүү дыннап тур мен.

Ырак чердэн төрээн чуртче
Ыраажы куш чанып келген.
«База»
Тугум хөлга киинсип чорда.
Тура дүшпес дидим-даа мен.

Ак-көк дээрниң ыраажызы хамнаарак-даа сагышка кирер.

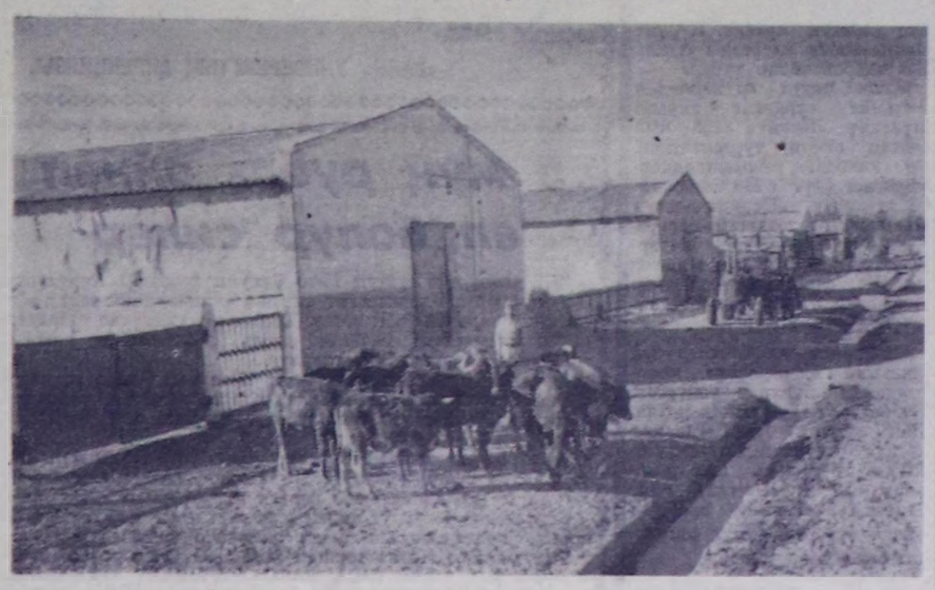
Соңгаларлыг, демир-орук вагоннары дег, хөлчок узун инек кажаазын, оон бир талакы ханазында чада азып каан «Шын» солуннуу сагыжымга шак-ла ынчаар чуруп, оны чалгынавышаан, ыыткырыбиле номчуп, база чараш ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турар, билбези чок хөглүг-шоваа Чечен-ооллуу бажынынче үдеп каапт, менден чаа солун медээлер дыннаары-биле кызыл-бүлүнда чыгаы берген саанчыларже базыптым.

Монгуш ЗҮГЕП.

СОВЕТ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

АФГАНИСТАН. Кабулдан 150 километр ырак Джелалабад шынаазында күрүненің «Газиабад» дээр фермазын тургускан. Ол болза механизастаан улуг ажылагый. Шаанда ээн чыткан черде цитрус плантациялары, ажыл-агый тудуглары болгаш чурттагга бажыңнары тургустунган.

Совет специалистер ферманы организастаарынга улуг дузаламчыны көргүскен. Ажыглаттынмайн чыткан черлерже суг аксыр суггат системизин оларның деткимчези-биле тутkан, совет специалистер мергежилдиг кадрларны белеткээш, боттарының байлак дуржулгазын афганчыларга дамчыдып берген.

ЧУРУКТА: ферманың мал ажылының салбыры.

З. ПЕНСОННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЗЫЛ ИСЧИЛЕР

РАИСА ДОБРЕЦОВА

рын коргузери аиаа-да чаңчыл болган чүве-дир. Оларны Ленинградка чедиргеш, Ражимге Ленин башкынын чадыгын. Пушкинин бажыңын, Эрмитажтын эртинезин көргүзүп, таныштырып турар. Москвадан, Ленинградтан, Ортаа Азиядан үнген аныяк өскен Сибирьже шуужуп, Шушенское суурну көрүп, Байкалды магадап, Братск ГЭС-ти кайгап хаамайн турарлар.

Бо аныяк өскенге чурт чүзү-даа хорам чок берип турар.

«Ким-даа, чүү-даа уттундурбаан!» деп кыйгы чеже мун чалыы кижиниң чүрээнге деген-дир! Ол изиг кыйгыны аныяк салгал чалбыштыг кызыл тук дег бедик кодургеш деткип турар.

Камчатканың бузу бурлаан баймериниден Закарпатьениң тоолда шаг дег янзы-бүрү чечектерлиг эдектеринге чедир, Памирниң ондур чаагай даглыларындан кыш, чай чок ногаан турар Кара-Далайга чедир кызыл истекчилер саязаазы-биле шимчеп үнүпкен.

Днепрэшкиниҥ тулчуушкуннарының оруктарынга алдаржаан болган ады билдинмес маадырларның изи-биле базым бүрүзүн шинчилеп, үевиҥ хөөн каан чажыттарын чүткүлдүг дилеп турарлар. Сургуулдарның дыштапыгазы эгелээр билек частыкыннар ыяпкан шимээннир, оргазында орукка ап чоруур шоодайлыг орлап эрес болукболук пионерлерге бо-ла утткуга бээр бис. Оларның ол совуургавчал чаңы делегейде чаңгыс-даа чажытты арттырбайн туюлувдан тура соп эккээр. Ленининиҥ кайгамчык төөгүзүн, канчап «Чаштаҥчыдан чалбыш үнгешив», «Төрээп черниҥ чаартылгазы, хамаатты болган Ада-чурт дайынчыларының киржикчилерив, хереглерин дилеп тывары дээш кандыг айтырыг оларны дүвүретпес дээр.

Бүгү чурттуң кайы-даа хенинг будуңчугажында бо чажыттарны аныяк өскениниң шудургу дилеп турар чылдагааны чүдел? Чүге дээрге, адазы, оглу, төрели маадырлыы-биле олген деп медээни албаан ог-буле эвээш-даа бол, маадырларның ордын-хавыяазын ыдыктыг чүве-биле домей камның кадагалап чоруур ог-буле-ле хой. Адазының, нениниҥ, кырган-аҥазының, кырган-авазының шаңнаткан орденин дуюкаа хөрээнге тудупкаш, көрүвүкке бодуң көре каапкаш, оолчуган азы кыстыгаш, «Ким-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп кыйгыны сактып, ам-даа дилээр, дилээр, дилээр деп бодал ону чаңгыс черге олуртунмас кылдыр дүвүредип келир.

Чүгле чүректиҥ кыйгызыбиле, арыг арын-пүүлүг болур дээш, маадырлыы-биле олгенниҥ мурнунга мөгейер дээш чеже аныяктар башкылары-биле чаңгыс орукче үмээнил?!

Дайынны чүгле дириг чуруктан, номнардан номчуп көрген авыяктар чүге ону сонуургаары дам баргавыл? Бо салгал дайынныҥ тулчуушкуннарының изиг агаарын мага-ботка сиирип тынып, ада-өгбелер бо чурттуң хосталгазы дээш амы-тынын харамнаннайн тулчуп тургавыя биличаржы эжелекчилерни көөр хөнүү чок кылдыр кижиилттинип, келир үениҥ ажы-төлүүас-кежиктиг чурттазын дээш калган өгбелериниҥ хөрээн уламчылап, оларга эң үнелиг туралскаалдарны тудуп турарлары ол.

20 миллион совет кижилер өрткен дайынның тулчуушкуннар шолдеринге, эжелеткен хоорай, суурларга амытыныдан чарылган. Ол болза, чурттуң бүгү чонун чыскаантар болза, он дугаар кижи бүрүзү фашист дайынының холундан өлгени ол... А ол чыскаалыпкан одурукка чүгле улуг кижилерни арттырар болза кай дугаар кижи олуп турганыл? Изи чок читкеннер чежел?

Ол берге үеде олуртукен кижилерни хөөржүдер безин тай чок турган, хөөрдө ким чыдарын тып бижиирп-даа берге турган, а чамдыкта олуртукен улустуң даңзызын хойлап чорааш боттары өлүртккеннер кайы хой.

Кызыл истекчилер бо ады билдинмес хөөрлерни тып, маадырларның аттарын дилеп тыраларлар. Ону тывырда яаны-бүрү аргалар бар. Кандыг-даа арганы ажыглаарга, кызыл исчилер тулчуушкуннарның изиг агаарын тыныл тураралар. Олар каш-каш ангы нацпопал маадырларның аттарын тургусканнар. Чамдыктары чаңгыс чер-чурттугларын, оскелери шериг кезектерип, үшкүлери партизаннарның аң көкпаазы дег оруктары-биле, дөртküлери бодулуң школазының доозукчу дайынчыларын дилеп, кандыг-даа арганы ажыглап турарлар. Шериг черлеринден айтырып, архивтериҥ үе-диптеп сагтарган саазыпларын коптарып, хереглерден, киржикчилерден болуушкуннарны катап тургузуп турарлар. Чамдыкта тып алгаш истеп хенкепертен чиде бээр. Ынчан дилээшкинни эгезинден катап эгелөөр ужурга таваржыр. Ынчап тургаш күзээнин алырга, оорушкуну чүге дениээр.

Чеже маадырныг чоруктарны, маадырларның аттарын тып тургуспаан дээр оларны! Чеже торел-доргулге оглуңуң, ачазының хөөржүттүнген черин тып бербээн дээр! Чеже чаңгыс кезектиң көк баштыг хоочуннары кызыл истекчилерниҥ ачызы-биле ужуражып, оорушкунун болгаш муңгаралдың сактыышкыннарындан карак чажың токпээнерил!

Маадырлар бистиң аразыста. Аас-кежиктиг болгаш улуг чоргаарал-биле аныяк өскен маадырлар-биле чугаалажып, оларның холдарын дыңзыг тудуп турарлар.

Кызыл исчилериниҥ эң дээре дружналары болгаш отрядтары улут харыысалга-биле дайынның . хоочуннарынга кылган ажылының дутайында слёттар үезинде илеткеп турарлар.

Ада-өгбе, ажы-төлүң аразында

Адырлбас мөңге быжыг харызаа бар!

Очулдурган Монгуш Чаагайоол.

ШКОЛА МУЗЕЙИ

Сарыг-оол Монгушович Тевек Шекпээр школазында башкылап турар. Ол школада төрээн черин өөренир музей бар, оон ажылын база С. Тевек башкарып, школага ниитизи-биле 20 чыл башкылап ажылдап келген. Идепкейлиг хөй-ниитичи.

ЧУРУКТА: коммунист С. Тевек школа музейинде бешки классчыларга тайылбыр кылып тур.

П. ГОЛЬЦЕВТИН фотозу.

Хостуг хүреш

Зоналар аайы-биле маргылдаа

Кызылдың Гастелло аттыг парыгының Иогаан театрының олуттарын июль 6-ның хүнүнүң 4 шакта чок долдур эзеленкен. Ол болза хостуг хүрешке РСФСР-ниҥ бирги черн дээш Сибирь зоназының маргылдаазын сонуургап, чаңгыс чер чурттугларының канчаар хүрежирип көөр дээш келген улус-тур.

Бо улуг маргылдаада Красноярск крайның, Тыва АССР-ниҥ, Новосибирск, Кемерово, Иркутск областарның шилиндек командалары киржип турар. Маңаа киржир ужуруг Алтай крайның мөгелери келбээн.

Маргылдаанын кол судьязы Бүгү-россияның судья коллегиязының кежигүнү, бүгүзавилел категориязының судьязы, Москвадың Подольск хоорайдан келген Б. К. Баклыковтуң биске чугаалаапы болза:

— Хостуг хүреш талазы-биле маргылдаалары РСФСР-ниҥ чеди зоназында эрттирип турар. Түңнели сентябрьда Махачкала хоорайга болур. Аңаа зона бүрүзүнден деңнээлдер-биле бирги, ийиги, үшкү черлерни алган мөгелер киржир. Бо зонага тиилээн команда РСФСР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиҥ шилиир кубогубиле шаңнадыр. Ону эрткен чылгы бирги черни алган Красноярск крайның мөгелери Кызылда чедирип келген. Бо кубокту ким алырын баш бурунгаар чугаалажып берге. Чүге дээрге команда бүрүзү зона маргылдаазынга хынамчалыг белеткенген болгаш шаңналдыг черни алыр сорулгалыг келген.

48 килограмм деңгээлиг мөгелер Кемерово областың толээн спорт мастерияге кандидат Кужуларов, Красноярск крайның мөгези спорт мастери Межеков бир дугаарында хүрежип, улуг маргылдааны эгелээн. Аңаа Межеков тиилээп.

Тыва АССР-ниҥ мөгези, ССРЭ-ниҥ спорт мастерияге кандидат Владимир Седип-оолду, спорт мастерияге кандидат Сидельниковту (Новосибирск) хевисче кыйгыра бердим. Владимир баштайгы минуталардан эгелээп капшагай хүрежип, удурланыкчызыны чай алыдырбайн-да баргаи. Седип-оол эжинден 4-тек күштүүн, мергежилдиин көргүзүп, 5 минута 30 секунда болган соолунде арыг тиилелгени чедип алган.

57 килограмм деңгээ спорт мастери, хостуг хүрешке Тыва АССР-ниҥ каш дапкыр чемпиону Федор Ондар биле Иркутскиниҥ толээн бирги разрядлы Кармаев хүрежип эгеледи.

— Федор бодуңун деңгээлинге шыдаар болдур ийиг. Соолгу үеде бистиң республикага болган хостуг хүреш маргылдааларынга ону октаар кижи чок. «Зонага хүрежирп-биле ол-даа шыңгыы белеткенген-дир» деп, көрүкчүлериниҥ аразында бир кижи эжинге чугаалап орду. Улус шак мынчаар хөөрежип орар аразында Ондар арыг тиилелгени чедип алды.

68 килограмм деңгээлиг мөгелер спорт мастерияге кандидат Вячеслав Кара-Тоонуту (Тыва АССР), бирги разрядлы Кошкосеви (Иркутск) хевисче кыйгыра берди. Вячеслав баштайгы минуталардан эгелеп ареспиг хүрешкеш, 5 минута 15 секунда эрткенде арыг тиилелгени чедип алган.

Хостуг хүрештиҥ маргылдаазы эгелээн хүнде деңгээлдер-биле шуутү мөгелерниҥ бирги эзелээниҥ хүрежи болган.

Маргылдаа уламчылап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: хүреш үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИРГИ САЛЫГ—ИЮЛЬ 11-ДЕ

РЕЙКЬЯВИК, июль 7. (СЭТА-ныҥ тускай корр.). Хол-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаанын бирги салыы июль 11-де болур. аты-биле Борис Спасский ойнаар. Июльдуң 8-да орай кежээ чоруттунган билет тудуушкуулуүүн үезинде од тодарай бергем.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 8-ТЕ
МОСКВАДАН

11.55—Дамчыдылганың программазы. 12.00—Медээлер. 12.05—Уругларга. В. Коростылев. М. Львовский—«Димканың ужуралдары». Уругларның Төп театрының шоулар. Ийиги төөгү. «Димка ажыл далайда». 12.40—«Кадыкшыл». Эртем-номуярлыг программа. 13.10—Оңнуг телекөргүзүлге. Уругларга. Мультфильм. 13.30—«Дилээшкин». Дамчыдылганы чогаалчы С. С. Смирнов чорудар. 14.25—Спорт программазы. 15.15—Оңнуг телекөргүзүлге. «Музыкалыг ужуражылгаар». 16.00 — Оңнуг телекөргүзүлге. «Кемниҥ херек болган шиитпел». Ураи-чечен фильм. Бирги кезек. 17.50—18.00 — Чаңсаар. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Делегейниҥ 8-ки фестивалынга «Алдын Орфей» деп эстраданың ырлары. 19.40—«Дагларга чай кыска». Ураи-чечен фильм. 21.00—«Европаның төвүнде оскерилгелер». Дамчыдылганы Бүгү-эвилелдиҥ радиозунуң болгаш Төп телевидениениҥ политиктиг хайгаракчызы В. Шрагин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

21.30—«Доора кудумчу». Ураи-чечен фильм. 22.40—«Алс-кежиктиг ортулуктар». Музыкалыг телефильм.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00 «Далай чалап тур» Ураи-чечен фильм.

ИЮЛЬДА АГААР

«Правда» солуннуң корреспондентизи июльда агаар бойдустуң хандыг болуруи ССРЭ-ниҥ Гидромет-төвүнүң директорунуң оралакчызы В. Н. Паршиндеи айтырган. Оон чугаалаанындан Урал даваидан эгелээш, чурттуң чөөн талазынче турар черлерге хамаарыштыр тайылбырын мында парладывыс.

Барыын Сибирьниҥ болгаш Соңгу Казахстаниың көдүз ажыл-агыйн районнарының хой вуруузунга агаарның байдалы июльда моон мурнунда чылдарда турганындан биче серии болур. Чаашкын норма ёзугаар, харын-даа чамдык черлерге нормадан хой-даа болгулаар, ол чорук тарылгага таарымчалыг болур. Өне изиг дээш үелерде изиг 25—30 градус болур, а серидей бергенде хүндүс 17—22 дуне—5—10 градус чылыг болгулаар.

Чөөн Сибирьниҥ мурнуу талазынга температура хүндүс 22—28 градус чылыыр, Чөөн Сибирьниҥ ең мурнуу районнарынга 30 градус, а Тыва АССР-ге — 35 градус чедир иаигр. Амур областа, Хабаровск крайның мурнуу талазынга болгаш Приморье крайга июльда чылыг, алаан кургаг агаар болур. Изиг болган кургаг агаар орттер болурунга чедирип болур, ынчангаш бо талазы-биле сеременчилелдиг болуру чугула.

Агаар бойдустуң байдалы дүжүттө хандыг салдарлыг болурул? Кодээ ажыл-агыйның кол районнарынга культураларның өзөриите болгаш ажаан алышпкынга таарымчадыг болур.

(«Правдадан» азган).

Сургуулдар хүлээп алыр

Кызыл-садыгның «Саян» универмагы садыгжыларның 6 ай хуусадыг түс-түсте практиктиг өөредилгезинге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөредилгеге 18 хардан күзү эвес назылыг, Кызыл хоорайда чурттап турар кижилерни хүлээп алыр. Стипендиязы даражында хемчээл-биле толаар:

Өөредилгениң бирги, ийиги айларында — 54 рубль.

Өөредилгениң үшкү, дөрткү айларында —57 рубль.

Бешки, алдыгы айларында —64 рубль.

«Саян» универмаг, садыгжыларның чыл хуусаалыг курузунга хүлээп алышпкынны база чорудар. Аңаа Кызылда чурттап турар, 18 хардан күзү эвес назылыг кижилерни хүлээп алыр.

Бидиришкинни универмагтың директорунга киирер. Телефон № 55-33.

«САЯН» УНИВЕРМАГТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

5 мүң рубль ойнап ап болур силер

1972 чылдың августуң 15-те Сухумн хоорайга Күрүнениҥ 3 хуу ойнап алышпкынныг иштики чээшкинниниҥ талазы-биле 40-ку тиражы боон эртер. Тиражтың үжеп сес разряктарынга шииткеп түңү 19.477.280 рубль 357200 санныг ойнап алышпкынларны толээр ужуруг.

Ажаалга кассалары июль 1-деи 15-ке чедир облигацияларны эң чиик курустуг өртек-биле, тодарайлаарга 20 рубльдиҥ облигациязы дээш 10 коп. курустуг өртекти, а 10 рубльдиҥ дээш—0,5 көпеекти тыртар.

Июль 16-дан эгелээш курстуг өртек улгадыр болгаш тираж болур хүнге чедир 20 рубльдиҥ облигациязынга 50 коп., а 10 рубльдиҥге—25 көпеек толаар апаар.

Күрүнениҥ 3 хуузуг ойнап алышпкынныг иштики чээшкинниҥ облигацияларын салып алырынче далаалыңар!

Бо чээшкинниҥ облигацияларын-биле 5000 рубльди ойнап болурсуңар! АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРТЕЛЕЛИ.

Солун неделяда 6 катап үнер

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көгээ ажыл-егий киллизиниҥ 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-27, информацция база совет гургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн-барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында Тываларның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00365.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың буураазы» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даарта — апрель үш» 15, «Оон ammыдыралында эрлер» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун уктуг Пеппи» 9. «Ырак авгусче посад». 11, 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Республиканың эртинелиг» (1-ги, 2-ги кезектери) 14, 17.15, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бир эвес ол ынакшыл-болза?» 17.30, 19.10, 21 шактарда.

ЯНКА КУПАЛА

(Төрүттүнге-ле 90 харлаанынга)

Өндүр улуг орус чогаалчы Максим Горький болза Янка Купаланы «моғаг чок шүлүкчү-революсчу» деп адаан, ол болза, Белоруссияның улустуң шүлүкчүзүнүң моозүн ылавылаалдыы-биле соглээни олдур. Янка Купала дээрге Якуб Колас-биле кады чаа белорус чечен чогаалдың үндезилекчизи, белорус чогаал дылының тургузукчузу бирги орус революциялың белеткелиниң болгаш хогжүлдезиниң «холээзининг чылдарының салдары чалгынналдырганнарның бирээзи болган, ол ыңдыг кинигелерниң аттары Белоруссияның ажылчы массаларының революсчу демисели-биле болгаш оларның национал богмедерелиниң оттуушкуну-биле шуут холбашкан.

«Я. Купаланың шүлүк чогаалы дээрге чүгле эки уранчечен, бедик шынарлыг шүлүктер эвес, харын база ол дээрге белорус улустуң амыдыралының бир янзы тоогузу, ол улустуң моозүүн, чаңчылдарын, бодалдарын, идегелдерин илереткени, ол улустуң демиселиң, тиилелгелерин көргүскени болур» — деп, М. Исаковский бижээн.

Панпарның дарлалының адаанга чораан белорус тараачының революция мурнундагы аар-берге болгаш дүмбей чурттагазы шүлүкчүнүң чогаалдарында илереттингеп, ол тараачының эчис чүткүлдери, күзелдери тодарагтынган, төрээн бойдузунуң чараш чазагайы чуруттунган. Янка Купаланың хостагага ыяпкыдыг шүлүк чогаалы дарлакчыларга удур чонну чидяг демиселче кыйгырып чораан.

Совет эрге-чагырганың үезинде оон шүлүк чогаалы амыдыралды бадыткан турар, сорук киришкинниг болу берген, шүлүктериниң шынары чаа тургузуглуг, хүн дег чырык, чылыг, өткир ырызы апарган. Социалистиг Белоруссияның, улустарның вайыралының, совет патриотизминиң ыраажызы болур Янка Купала күш-ажылдың кижизинге ёзулуг гимнини тургускан, ол болза күш-ажылчы коллективке бүзурелбяле, оон эгээртинмес күжүнге бердингени-биле илереп турар. Купаланың шүлүк чогаалының күжү — оон чонга биилингир чечениңде, амыдыралчызында, сеткилге киреривде, ёзулуг улусчу моозүүнде болуп турар. Белоруссияның улустуң шүлүкчүзүнүң юбилейи — хөй нацпопалдыг совет чечен чогаалдың байырлалы болур.

Янка Купаланың баштайгы «Тараачыл» деп шүлүү 1905 чылда парлаттынган. 1907 чылда «Наша нива» солун оон бир шүлүүн парлаан, ында чонну революстуг демиселче кыйгырып турар. Я. Купала ыңдыг янзы эгелээш, хөй чогаалды бижээн. 1910, 1912, 1913 чылдарда оон баштайгы чыңдылары парлаттывылаан.

1918 чылдан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээринге чедир ол шеригге турган. 1917 чылда революцияны ол Смоленскиге утказаан, аңаа өөрүп, «Ужудуп чорупкан» деп шүлүүнге: «Ой, чалгынналган салгалдар чырык хүнче, хосталгаже, ужудуп чорупкан» деп бижээн.

1919 чылда Минскиге ол чеде бергеш, БССР-ниҥ улус чырыдыышкын комиссарынга ажылдай берген. 1921 чылда партийжи гимн «Интернационалды» белорус дылга ол очулдургап. 1930 чылда БССР-ниҥ улустуң шүлүкчүзү атты аңаа тывыскан. Ол—1923 чылдан бээр БССР-ниҥ, 1929 чылдан бээр Украин ССР-ниҥ Эртемнер академияларының чиңгипе кежигүнү. Беш чылдарның чылдарында хөй чогаалдарны ол бижээн, чижээ, «Одесса хөм кырында», «Борисов», «Тарасовтуң салымы» дээр шүлүглелдерни бижээн. 1935, 1936, 1937, 1940 чылдарда шүлүктер, ырлар номнарын ол парлап үндүргүлээн.

Я. Купаланың 1940 чылда парлаан, «Чүректен» деп шүлүктер чыындызы дээш, аңаа Күрүне шаңналын тывыскан. Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинде оон бижээн шүлүктерин, публицистика чүүдерин Белоруссиялың фронт болгаш партизан солуннарынга парлап тургулаан. Оон «Белорус партизаннарга» деп шүлүү немецтер эжелээп турган черлерге тарай берген, ол — партизаннарның даңгыраа апарган.

Некрасовтуң, Шевченкоңуң, Пушкиниҥ чогаалдарын белорус дылга ол очулдургулаан, а оон бодунуң чогаалдарын орус дылче М. Горький, В. Брюсов, Э. Багрицкий, М. Исаковский, М. Светлов, А. Прокофьев болгаш өскелерээ очулдургулаан.

Я. Купала 1942 чылда мөңээн. Бүгү-эвилелдиҥ ном палатазының медээзи-биле алырга, оон номнарын совет эрге чагырганың чылдарында Совет Эвилелиниҥ 155 катап, ССРЭ-ниҥ улустарының 18 дылынга ниити тиражы 4 миллион 772 муң кеэск кылдыр парлап үндүргеп.

Тыва дылга оон чамдык шүлүктерп өөредилге номнарынга үнгүлээн.

(«Алдарлыг болгаш туразкаалдыг хүнмер калеидарындан»).

КИНОЭКРАННАРДА

Удавас «Ынакшылдың драмазы» деп делгем экранныг уран-чечен фильм үүп эгелээр. Ону «Узбекфильм» киностудиязы тургускап. Бо фильмде дайындан келген бодуүн солдаттың салым-чолуүнүң дугайында тодаргай чугаалап турар. Совет солдаттың чаагай моозу-пылларын, оск маадырлыг чоруун фильмден көөр бис. «Меңээ бодуң дугайында чугаала» деп фильйде дайынның кадыгберге шылгалдазын шыдажып эрткеп хереженен кижиниң амыдыралын көргүскеп. Фильмниң сценарийиниң автору Б. Метальников, режиссёр — тургузукчуу С. Микаэлян. Тус-тус маадырларның рольдарында Тамара Семина, Армен Джигарханян, Виталий Соломин, Виктор Павлов, Елизавета Никишихина, Георгий Штиль олар аки ойнап турар. «Тростиктиг аърга-арыг» деп фильмнп Риганың киностудиязы тургускан. Бо фильмде балыкчы траулерниң кара чаңгыс хереглизиниң дугайында тодаргайы-биле көргускеп. Бо киноның кол ролюнда артист Улдис Пуцитис ойнаан. Шаанда балыкчы чораан Эгона Лиэса фильмниң сценарийин тургускап.

«Дипломнуг Зозуля» деп фильмде аныяк ветеринарның ажыл-пииниң дугайында көргускеп. Ында хүн бүрүнүң чугула айтырыын кодургеп. Бо кино болза, амгы үениң кодээ суурунуң амыдыралыбиле көрүкчүлерни таныштырар. Оон аңгыда оон шинтпирлеттинген болгаш шинтпирлеттинмээн проблемаларының дугайын тодазы-биле чугаалап турар.

Бо фильмни ийи аныяк режиссёрлар Вадим Ильенко биле Игорь Самборский тургускан. Фильмниң код маадырының ролюнда — Горький аттыг хоңжум-шин театрының актёру Владимир Старосгин. Ол актёрнуң кинога бир-ле дугаарында тыртыргаиы бо. Наташаның ролюнда актёр Антонина Лефтий ойнап турар.

Бо фильмни болза, Александр Довженко аттыг киностудия будуруп үндүргеп.

«Соолгу арт» деп фильмде болза, Совет эрге-чагырганың тургустунуп турган чылдарында Азербайджаншың даглыг суурларында болуп турган болуушкуннарны көргускен. Фильмден көөрге Совет эрге-чагырганың үш төлээлекчилерп дайзын Кербалайның талалакчыларының огуиган маадырлыы-биле өлүр. Олар өлүртсе-даа, дайзынга ол маадырларның шынныг демисели дириглерден артык коргунчуг болуу бээр.

Шынны билгеп тараачынар Кербалайдан аңгыланып чорай бээр, а дайзын — Кербалай чаасканнартып кылыр.

Кербалайның ролюн ССРЭниҥ улустуң артизи, Күрүне шаңналының лауреады Адиль Искендеров ойнап турар.

«Сенче чорун ор мен» деп фильмни сураглыг украин шүлүкчү Лесиниҥ 100 чыл болган ооңга тураскаатканп. Бо кинода, революционнер-марксист Сергей Мержинскийге шүлүкчү Лесиниҥ ханы ынакшылын тодаргай көргускен. Фильмниң тургузукчуу-режиссёру — Николай Мащенко. Бо фильмни Александр Довженко аттыг киностудиязы будуруп үндүргеп.

«Кырганнар-дээрбечилер» деп фильмни «Мосфильм» киностудиязы будуруп үндүргеп. Бо болза, оңнуг кинокомедия. Ийи кырган пенсионерниң хоглуг ужураддарының дугайында көргускен. Кол рольдарда Юрий Никулин биле Евгений Евстигнеев оларның ойнап турарын улуг сонуургал-биле көөр силер.

Л. КАБАКОВА.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 11 ВТОРНИК. № 161 (8929). Өртээ 2 кеп

АЖААП АЛЫЫШКЫН ЧООКШУЛ

Бо чай иниг болганы-биле чер болганда тараа дыка шалыпкын бижип турар. Мурнуу талакы районнарда тараа культураларын массалыы-биле ажаап ап турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыннатканы-биле алырга, июль эгезинге чедир бүтүү комбайннарның 74 хуузун азы 476652 комбайннарны белеп техниканың шугумувда тургускан. Ол дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинде тургандыдан дыка хөй боон турары ол-дур. Азербайджанның, Латвияның, Киргизияның, Арменияның, Эстонияның ажыл-агыйлары «хөвө корабльдерин» эрткен чылдың бо үезинде эвээштп белеткеп алган. Латвияның колхозтарында болгаш совхозтарында бүтүү комбайннарның 57 хуузун белеткээн.

Ажыл-агыйлар июль эгезинге чедир 233501 жатказарны белеткээн. Ол болза бар машиналарның 71 хуузу-дур. Эрткен чартык айда оларга 78,4 мун жатказар база немешкен. Украинаның, Молдавияның, Литваның ажыл-агыйларында ыпдыг машиналарны эң-не хөйнү белеткээн, а Узбекистанда болгаш Казахстанда бо талазы-биле ажыл эрткен чылдыңдан хожуда турар.

Чүүк автомобильдерин база белеткеп, оларны сөптеп турар. Ба машиналарның 68 хуузу, а машиналары тараа сөөр белеп. Эстонияның болга ажыл-агыйларында белеп м ыы-дыа черден хөй болуп г

Ол ышкаш чурттуң колхо совхозтары куңгуруза, силос, фель, хөвең ажаап алыр баш удур эрткен чылдан х турар. Сөптелге мастерска бүрүүү үнелиг: ажаап ал шудан келген.

(СЭТА

ЧААРТЫКЧЫЛАР, ЧОГААДЫКЧЫЛАР

Тоску беш чылда ниитилел будурулгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң оруктарын демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXIV съездиниң бистиң чуртувуска чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шинчээшкинниң улам калбаргырып будурулге хогжулдезиниң техниктиг депшилгенин чугула чоруу болур деп айыткан. Техниктиг чогаадылганың херээже калбак массаларны — ажылчыннарны, техниктерни, инженерлерни, хаара тудары үениң негелдээи болур.

Бистиң республикавыстың чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары тоску беш чылдың баштайгы хүнүпериндеи эгелээш, будурулге курлавырларын дилеп тыкар, күш-ажылдың будуруккүлүүн бедидер, материалдыг болгаш кижи күжүнүң курлавырларын эң ажыктыг ажыглаар дээш калбарган бүтүү улустуң чарыжыңга киржип, багай эвес көргүүүлерлиг ажылдап турар.

Чүгле эрткен 1971 чылда республиканың чаартыкчылары 902 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы санаалды будурулгеге шигээткеннер. Оон ниитизи-биле 1 миллион 233 мун ажыг рубльдиг камналгазы чедип алдынган.

Чаартылга болгаш чогаадылга херээн тодаргай организастаан черлерде күрүне планы болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ооңга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлелер эки күүседтиниң турар. Ак-Довуракның даг-дүгү будурер комбинады республикада мурнакчы будурулгелериниң бирээзи. Ол планның онаалдаларын ай, квартал аайы-биле доктаамал ажыр күүседип турар. Бо будурулгениң эки түңнелдерин болгаш будурулгениң дең-дескн ажылдаар чорууп чедип ап турарының бир чажыды болза, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар-биле ажылды күштелдиргенинде, будурулге чорудулгазын экижидерииге ажылчыннарны калбак-биле киириштирип турарында болур.

Комбинаттың инженерлери Ленин орденниг эдилекчилээ Г. Маианков, А. Курлянов олар коллективте техниктиг депшилге дээш демиселдиң ёзулуг организаторларынга санаалып турарлар. Олар өске инженер-техниктиг ажылдакчылар, бригадирлер, мастерлер, цех начальниктери болгаш мурнакчы ажылчыннар-биле сүмележип тургаш, даг-дүгүиүң эки шынарлыг сорттарын арыглап алырының ажыктыг хемчегларин баш удур планнаш турарлар. Ынчангаш даг-дүгү арыглаар фабрикаиың ажылын соксатпайн, будурулге чорудулгазын чаартыр, солуур түүлдерин дерип, тургузуп турары будурүп турар продукциянын хемчээлин ковудедип шынарын экижидер арганы берип турар. Ак-Довуракның ажылчыннары ниитизи-биле эрткен беш айларның дургузунда 217 мун ажыг рубльдиг чогаадыкчы ажылдарын боттандырганнар.

Чаартылга болгаш чогаадылга ниитилелиниң чөвүлелдерн техниктиг депшилгени калбак-биле пропагандалап, аңаа калбак массаларны киириштирер болза, чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, а бөдүүн ажылчыннар хөй түүлдерни кылып болурлар. База-ла Ак-Довуракта чижек. Ол комбинаттың слесарьлары О. Шелковенко, М. Смирнов олар эрткен беш чылда 70 хире чаартыкчы саналды будурулгеге шигээткеннер. Чүгле оң М. Смирновтуң киирген саналдары миллион ажыг рубльдиг кампалгаиын берген.

Бир эвес ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның профессионал мергежилии доктаамал бедидип, оларның бедик будурукчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар болза, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейи кайы хире улуг үүлеия чогаадып, будурүп болурун үстүнде чижектер тодаргай бадыткап турар.

ССРЭ-ниң профсвиделдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эп Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза:

«АМГЫ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН БИСТЕР ШУНТУВУС ДҮҮН АЖЫЛДАП ТУРГАНЫВЫСТАН БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР УЖУРЛУГ БИС ДЭЭРЗИН БАРЫМДААЛАП ТУРГУСКАН. БО БОЛЗА, БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ЧЕДИШКИНИНГ КҮҮСЕДИРИПИҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИ ДЕП ЧҮВЕНИ АЖЫЛЫ-БИЛЕ ЧУГААЛААР АПААР БИС. ЫНЧАНГАШ ЧОГААДЫКЧЫ СТИЛИНЧЕ БОТТАРЫВЫСТЫ ХАНДЫКШЫДАРЫВЫС ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА».

Партия болгаш чазактың бо айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш түс-түе ажыл-агыйларның, будурулге коллективтериниң удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажылчы чоннарның чогаадыкчы ёзулуе ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, маңаа кордунген акша-хореңгилерни долузу-биле ажыглаарын хандырар хүлээлгелиглер. Чогаадылга болгаш чаартылга херээже күрүне чыл бүрүде акша-хореңгинин хөйнү үндүрүп турар. Эрткен чылын республикага бо сорулгага 89,3 мун рубльди чарыгдаары кордунген турган, оон чүгле 62,2 мун рубль ажыглаттынганын четпес деп сапаар херек.

Бистиң республикавыстың экономиказы хөй адырлыг. Чогаадылга болгаш чаартылга айтырыын түс-түе адырларга хамаарыштыр аналнзтеп көөр болза, кодээ ажыл-агый будурулгелериде, «Сельхозтехника» каттыжыышкынында, чоннуң амыдырал хандырылгазында ажылдап турар коллективтерде бо ажыл куду деңнелде тургустунган. Эрткен чылын республиканың бүтүү совхозтарындан чогаадылга херээже чүгле 46 кижиниң киришкени маңаа тодаргай чижек болур.

А ынчаарга республиканың кодээ ажыл-агый будурулгезин улам хогжүдер, аңаа эртем, техниканың чаа чедишкиннерин неитередир, оон будурулге чорудулгазын сайызырагайжыдар талазы-биле чогаадыр, чаартыр ажылдар эвээш эвес. Чижээлээрге, эки шынарлыг мал чемнерин белеткээри, эътке дужаар малдың чылдың кайы-даа үезинде семиртилгезин организастаары, укаажыдылганы экижидери дээш оон-даа оске айтырыгларны шиитиирээрнче кодээниг ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы инициативазын мобилизастаар херек. Сөөлгү чылдарда мал чемниң белеткелинде будук-бүрүнү белеткээры, сенаж салыры, сигенни салгынвадыи кургадыры дээш ышкаш дешилгелиг аргаларны республиканың «Саян», «Улуг-Хая» совхозтары, Дуржулга станциязы дээш ышкаш мурнакчы ажыл-агыйлары калбак-биле ажыглап турар апарган. Ол мурнакчы дуржулганы бүтүү ажыл-агыйларга ажыглаан турарын чедип алыры чугула.

Республиканың чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының мурнунда улуг сорулга салдынган. Олар беш чылдың күрүне планының күүселдезинге киришпитир 3,8 млн. рубльдиг чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарын кылыр хүлээлгелиглер.

СЭКП ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгунуң адазы Күжүгет Маевич Серазиниң мөчээни-биле хөлбаштыр аң Шойгуга болгаш оон төрелдеринге хаиы кажыдалын илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Сарыг-Сепке байырлал

Эртеи субботада Каа-Хем районуиун төвүнге көдээ ажыл-агыйының, албан, организацин болгаш будурулге черлерининң мурнакчылары чыглып келген. Район наадымын СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Х. Сереэдар байырлалдыы-биле ажыткан.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының биргн чартык чылда малдан алыр продуктуларны ковудедир база малдың баш санын өстүрөр талазы-биле чедип алган чедишкиннеринин дугайында митингиге илеткелди кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы З. Е. Шин кылган.

Мал чемиинң белеткелдерининң талазы-биле республикага социалистиг чарыштын бо чылгы эгелекчилеринин бирээзи «Типледге» колхозтуң ажылишчилериниң мурнундан ында партия организациязының секретары Н. Д. Монгуш район наадымының киржикчилеринге байыр чедирип, саиал бергеи. «Бурунгаар» совхозтуң мурнакчы хойжузу О. Анчы, Бүрен-Аксы көдээ Советтиң даргазы Л. Т. Ильченко олар база аиаа чүве чугаалаан.

Чаржып турары Таңды райондан Таңды райкүүскомунуң даргазының оралакчызы эш С. Монгуш каа-хемчилерниң чартык чылда чедип алган чедишкиннеринге чүректин хынызындан изиг байырны чедирип, ССРЭ-ниң тургустунганыидан бээр 50 чыл болур ооиға үткуштур ийиги чартык чылда оон-даа улуг чедишкиннерлиг болурун күзээн.

Юбилейлиг чылдың биргн чартыында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле ажыл-агыйларның аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи «Бурунгаар» совхоз болган. Ол совхозтуң телээлекчилериие партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аралынга шилчиир Кызыл тугун Ш. Х. Сереэдар байырладыы-биле тывыскан.

Наадымга районнуң албан организацин, будурулге черлерининң телээлекчилери база киришкен болгаш оларның аразында бирги чартык чылдың планнын онаалдазын күүседир талазы-биле бирги черни алган районнуң орук-тудуг участогунга база көдээ Советтерден — Бүрен-Аксы көдээ Советке түс-тузунда шилчиир Кызыл туктарны тывыскылаан.

Район наадымынга киржип эргени чедип алган болгаш чартык чылда бедик көргүзүгтерн-биле Төрээн чуртун ооргкеп 55 мурнакчыны СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнун Хүндүлүг бижиктери-биле болгаш ортектиг белектер-биле шаңнаан.

Байырлыг хурал доостуру билек наадымның киржикчилеринге «Совет Тыва» совхозтун, районнуң культура бажының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилери концерт көргүскеи.

Ол хүн Сарыг-Сепке байырлал кежээ орайга чедир үргүлчүлээн. Спортчу маргылдаалар наадымның кол черии эзлеп, чурттакчыларның болгаш район төвүнүң аалчыларының ёзулуг дыштанылгазы болу берген. Бир-ле дугаарында волейболга районнуң тос командазы күжүн шенешкен. Дараазында 32 метрнин хүрежи көрүкчүлернин сонуургалын болдурган. 800 метрге аныяктарның чарыжы солун болуп эрткен. Борта чүгле спортчулар эвес, а өске кижилерни база хаара тудар соруглга-биле массалыг оюннарны база организастаан. Ылангыя бог кагарынга эң-не хөй кижини хаара туткан.

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары боттарының биргн чартык чылда чедип алган чедишкиннерин түүнеп, байырлап эрттирген. Бо район наадымы мурнунгазы чылдардан алаан онзагай болгаш массалыг болган.

Бистиң корр.

Мурнакчыларның район наадымы

Эрткен субботада Бай-Хаак суурга ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатка будурулгенин мурнакчыларының район наадымы болгаш «Дең эргелериниң чаңгыс өг-бүлезинде» деп темалыг ыры болгаш таицының байырлазы болуп эрткен. Суурнуң төп стадионунда Иогап театрга наадымга тураскаатка байырлыг хурал болган. Хуралды СЭКП Таңды райкомунуң секретары И. Б. Тыртык-Кара ажыткан. «Биргн чартык чылдың түңнелдери болгаш тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалталарын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында» илеткелди райкүүском даргазы Г. А. Заркевич кылган.

Байырлыг хуралга күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын салар талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш «Революцияның чалбыыжы» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Аңаа районнуң көдээ ажыл-агыйының бүтүү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Таңды райкүүскомнуң даргазы Г. А. Заркевич «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң даргазы Ю. А. Чихачевка СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсып тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Сигеи белеткеп алырының эрткен чылгы четпестерин каштавас дээш «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры бо чылгы сигеи кезилдезинге үткуптур машина-техниканы септеп, боттуг хемчегларни алган.

«ДТ-20» маркалыг 4 тракторну болгаш сигеи кестирер 4 машинаны бүрүн септеп белеткээн. Сигеи бөлер үш дырбаанн, 3 додборлук болгаш сараат салыр 1 машина ажаап алышкынга белеп. Салбырның механиги Дүтүр Хуна машина техниканы кезилдеге үткуштур четчелеп, септээр талазы-биле ажылды эки организастаан. Салбыр сигенге ажылдаар механизаторларны бүрүн четчелээн.

Бо ажыл-агый чылында салбыр ниитизин малынга 1118 тонна сигеи белеткеп алыр планныг. Оон иштинден хойжу 2 бригада-биле инек бригадазы 330 тонна сигеи белеткээр.

Ак-туругжулар сигеи кезилдезинче ам кириптер.

К. КОМБУ.

ГРАФИК МУРНАВЫШАА

Республиканың кол-кол тудугларының чаны-биле эрт чытнаш, агаарже согунналып үне бергеи автокраннарн эсмерип, олар бажыңнарның дөрт-беш каатт рынче янзы-бүрү тудуг материалдарын, дериглерин дамбып т рарын бо-ла көөр бис. Суг дамчыдар улуг хоолайлар салыр хан траншеяларны казып, ооң довураан машина чудуруп турар экскаваторларының шалыпкын ажылдап тур рын магадаар бис. Чаа тудугларның фундаментизин салыры биле белеткеп каан черниң довураан тарадып, дөсилеп тура бульдозерлер, скреперлер ажылдың будурукчулуун кайы х ре бедидип турарын киижи магадаар. Бо бүтүү кайгамчын тө ника-биле тудугларны хандырып турар организация — Кра ноярскиниң «Тудуг механизация» трезиниң Кызылда № 1 механизация эргелели болур.

Механизация эргелелиниң бүгү участоктары эрткен ква талда планныг даалгаларын күүседир дээш, неделядан нед лиже, айдан айже дең-десии ажылдап келгениниң түңнелин де квартал планын хуусаа бетинде күүсетнеи. Механизато лар чылдың биргн кварталында база эки түңнелдерлиг бо гаи. Ынчангаш чартык чыл планын эргелелдиң коллектив он сес хонуи бурунгаар күүседипкеи. Ол дээрге план ёзугаа механизастаар бүгү амылдарны 795 мун рубльге кылыр тү гаш, ону 876 мун рубльге чедиргеи, азы планын 110,2 х күүсеткени ол. Ооң иштинде тудуг-монтам ажылдарыны планының күүселдези 111,8 хуу болган. Күш-ажылдың б дурукчулуу бир киижиге онааштыр планда кордунгениидеи хуу өскен. Чартын чыл дургузунда киргеи орулга планда ажыр 5000 мун ажыг рубль болган.

Бо дээрге дүүнгүзүнден бөгүн, даарта бөгүнгүзүндеи арты эки амылдаар дээн принципти амыдыралга боттандырып т рарының херечизи-дир.

Ажылды эвээш чарыгдал-биле кылгаш, оон хөй пр дукция будурери дээрге будурулгенин экономиитиг көргүзү леринин үндезини болгай. Июнь айда коллектив планы ажыр күүсеткенинин ачызында июль айның үлүүнге 81 му рубль киирген. Ону бадытмаар саннарның база бир иол кө гүзүү — күш-ажылдың будурукчулуу ажыл төлевириидеи үү гүлчү мурнап турарында болур. Эргечелдиң күүсеткеи бүг тудуг-монтам ажылында күш-ажылдың будурукчулуу бө ажылдачының шалыңына онаашты[illegible] эргелелиниң начальныгынын портфелин Кайкити Масухара алган. Кабинеттиң Чиигин секретарында Сусуму Нака до томуйлаткан.

КЫРГЫЛДА ДООЗУЛ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Серен Шимитке удуртқан № 3 хойжу бригаданың хойжулары июньнуң эгезинде Куранның көктүг-шыктыг чайлагларынче көжүп келгеш, хөй кыргылдазын организастыг эгелээн. Кыргылда үезинде чаъс-боранның хүннер турза-даа ону 12 ажыл хүнүиде доозкан.

3515 баш хойиу кыргаан, оон 9603 кг дүктү кыргып алган. Ниитизи-биле бир хой-га 2732 грамм д турар. Хойжулар бир хойдан 3,1 кг., мит 2,9 кг дүктү көргүзүглерлиг бол

Кыргыкчылардан Бады, С. Долзат, Д. Доозакмаа, кылымак ажылдаан.

Малчыннар ам хурага гылдазынче киреринпирлеэн.

О. ВИНЦЕР К. ВАЛЬДХАЙМ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Винцер Женевага чораан. Каттышкан Нациялар Организациялыының Чиигинө секретары К. Вальдхайм-биле ужурашкан.

О. Винцер Женевадан ужудуп чоруттар мурнунда Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнге Герман Демократтыг Республикаиы болгаш Германияның Федеративтиг Республиказын дүрген хүлээп алыр чорук уулт ужур-дузалыг болбушаан, КНО-нуң болгаш ооң түс-түс албан черлериниң ажылының аажык-дузалыг болур чорууи күштелдирер шиик деп чүвени ол ужуражмышкын база катап көргүскеи

Герман Демократтыг Республика делегейгээ ажылдажылганы ка болгаш тайбыңны жыглаарының хе нуң салышкынын го белеп деп. О. ы деглээн. Ол ыиды ын КНО-га кы улам күштелдир рар апаар.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

- *АЖЫК-ДУЗАЛЫГ ДУГУРЖУЛГА*
- *КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫНЫН КӨРҮЛДЕЗИ*
- *ТАЙБЫҢНЫҢ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ*

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Медицина эртемнериниң ,болгаш кадык камгалалыының талазы-биле чоокта чаа Москвага ат салган америк-совет дугуржулта кижи төрелгетеднин аарыларга улур демиселлиге лыка улуг салыышкын болган» деп, америк медицина каттыжышкынының президентизи Карл Коффман Нью-Йоркка болган парлалга конференциязынга чугаалаан. «Кадык камгалал талазы-биле америк болган совет специалистерниң аразынга дуржулга солчуушкуну кайы-кайызынга-даа ажыктузалыг болурунга илеткеп турар мен» деп, президент чугаалаан.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

БАНГИ. (СЭТА). Чад хөл девискээриниң айтырыгларының талазы-биле комиссия кежигүннери күрүнелериниң баштыцнарының конференциязы форт-Ламиге боон эрткеи.

Дөрт чурттуң президентилери — Амаду Ахиджо (Камерун), Якубу Гвон (Нигерия), Амани Диори (Нигер) болгаш Франсуа Томбалбай (Чад) Чад шыиаазының девискээриниң экономиказын хогжүдериниң айтырыгларын ийи хүн дургузунда чугаалашкан.

Комиссияның шугуму-биле Чад хөл девискээрни хогжүдериниң каттышкап фондузун тургузарының болгаш мал ажылынын база эът айтырыгларының, көдээ ажыл-агый продукциязының айтырыгларының талазы-биле ийи тускай организацияларны тургузар дугайында конференцияның киржикчилери шиитиирлээнин түңнел дыңнадыгда айтып турар. Комиссия кежигүнү чурттарның баштыцнары дөрт күрүнелериниң орук четкилерин хогжүдер болгаш телеламчыдылгалар дугайында программаны база бадылаан.

Чад хөл девискээриниң комиссиязының кежигүннери күрүнелериниң дараазында конференциязы келир чылдың апрелинде Камерунга болур.

«АГРА—72» ДЕП ДЕЛГЕЛГЕ

БЕРЛИН. СЭТА-ның корр. В. Бондареиковуң дамчыткаиы:

Көдээ ажыл-агый талазы-биле чылдың болур «Агра» дээр делгелге — Лейпциг чоогунда «Мокаан университетти» Герман Демократтыг Республиканың бүгү булуңнарындан болгаш даштыкыдан-даа келген чартык миллион хире кижи көргеи. Ол делгелгеиниң ажылының доозулганынга холбашкан байырлыг хуралга Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГДР-ниң көдээ болгаш ыяш ажыл-агыйының министри Г. Эвальд көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп үндүрериие эң эки түңнелдерни чедип алган 24 коллективтерге күрүне шаңналдарын тывыскан.

ГДР-ниң кооперасчы-тараачыннарының съездизи-биле капсырлаштыр болган ол «Агра-72» дээр делгелге көдээ ажыл-агыйның мурнакчы чедишкиннерин неитередиринге улуг ужур-дузалыг болган. Делгелгеиниң 90 павильонларынга болгаш

Чаа чазактың составы

ТОКИО. Японияның Какуэй Танака баштаан чаа Министрлер Кабинединиң составын чарлаан. Даштыкы херектер министри—Масаюси Охира, даштыкы садыг болгаш үлегүүр министри — Ясухиро Накасоне, сан министри—Косиро Уэки болган. Күрүне министрииің, национал камгалал

ЧЕЧИН.

АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕР

де бо чылдың 5 айларының продукция сайгарар талаы-биле планын түүнбу заводу 124,6 хуу күүседеткен болгаш эрткен чылдың ол үезинге бодаарга продукция бүдүрери 1,3 катап көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,8 хуу өскен.

Ол шыкаш «Тыва даг-дүгү» комбинат 1971 чылда чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглаар талаы-биле 4 хемчегларын боттандырган. Аңаа 143,6 муң рубльдың чарыгдалын үндүрген. Бо чылдың планын йөлүүлээр 186,8 муң рубль хемчөөдүг чаа техника талаы-биле 6 хемчегларни ап чорудары көрдүнген. Курлавырларны чоп ажыглаар дээш комбинаттың ап турар хемчегларининг ачызында продукция сайгарарының беш айларының даалгалары 105,7 хуу күүсеттинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планга удур 2,6 хуу өскен болгаш эрткен чылдың ол үезинге бодаарга ол көргүзүг 8,9 хуу улгатхан.

Беш айлар иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талаы-биле эки көргүзүглерни. Кызылдың эът комбинады (өзүлдези 10,3 хуу), Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери (9,1 хуу), Кызыл-Мажалыктың түүнбу заводу (17,4 хуу) болгаш өске-даа бүдүрүлге чергери чедип алгылаан.

Бар турар курлавырларны тып, оларны бүдүрүлгеже киирери, ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның калбак киржилгезинбиле техниктиг хемчегларни ап чорудары, камналга дээш шудургу демисел, кол фондуларны четче ажыглаары — бедиткен планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсёдиринииң кол негелделери болур. Бедиткен хүлээлгелер ажыл-херекке киживидивчи чоруктуң ёзулуг үндезини болбушаан, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының күүнү мооцнээрнинге улуг салдарлыг. Ынчангаш бүдүрүлге чергери чылдың планын ботавдырып турар үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези бедидерниче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Республиканың бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың ол үезинге чедип алдынган көргүзүглерден ыракта куду кылдыр планнаттынган. Оон ужурунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези, план ёзугаар алырга, ортумак ажыл төлевириннең 5,2 хуу хожудан турар апарган.

Ол чорук министерстволарның, эргелелдериниң база бүдүрүлге чергелериниң удурткучуларының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың ол үезинге чедип алдынган көргүзүглерге бодаарга өзүлдезини чыл бүрүде 5,4 хуудан эвээш эвес улгаттырарын чедип алыр болза, чүгле ынчан тоску беш чылда айыткан улут соруглаларны күүседип болур бис.

А херек кырында үлетпүр чергери ол кол соруглаты күүседир талаы-биле кошкак хемчегler ап турары дараазында чурагайлардан илдең. 1971 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 1970 чылдагы деңнелге бодаарга 7,7 хуу, (планда көрдүнгени 3,8 хуу), а ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезин 3,5 хуу деп планнаан болза, херек кырында оон ажыг — 4,4 хуу болган. Шак ындыг планнаашкын бүдүрүлге коллективтериниң күжүн күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн бедидериниче мөөнневейн турар дээрзин дортубиле чугаалаан болур бис. 1972 чылда база-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 1,7 хуута, а ажыл төлевириниң өзүлдези 5,1 хуута планнаттынган. 1972 чылдың бирги кварталында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың ол үезинге чедип алдынган көргүзүглерден ыракта ажыг турард. Ол өзүлделериниң аразында улут ылгал Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлге комбинадында (9,6 хуу), Тываның электри четки бүдүрүлгезинде (31,7 хуу), эът комбинадында (4,7 хуу), ыяш ажыл-агый эргелелинде (17,8 хуу), Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда (5,2 хуу) болуп турар.

Эрткен чылын чедип алган көргүзүглерниге бодаарга ажыл төлевириниң талазы-биле көргүзүглерни планнаарынга харысаалга чогун көргүзүп турар.

Амыдырал ындыг «чымчак» планнарга эдилерниң киирип турар болгаш бо чылдың бирги кварталының түңнелдеринбиле алырга (чартык чылдың база ындыг) күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези үлетпүр чергеринде 1,3 хуу, планнаанынга удур 11,3 хуу болганын онзалап демдеглевейн барып болбас.

Тываның электри четки бүдүрүлгезинде, эът комбинадыда, балык заводунда, типографиядa, Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде, республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге чергеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың бо үезинде чедип алдынган деңнелден база ажыл төлевириниң өзүлдезиниден куду болуп турар.

Республиканың хөй-хөй бүдүрүлге чергеринде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин ыракта ажыл турард. Ол өзүлделериниң аразында улут ылгал Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлге комбинадында (9,6 хуу), Тываның электри четки бүдүрүлгезинде (31,7 хуу), эът комбинадында (4,7 хуу), ыяш ажыл-агый эргелелинде (17,8 хуу), Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда (5,2 хуу) болуп турар.

Эрткен чылын чедип алган көргүзүглерниге бодаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн Каа-Хемниң хомүр-даш разрези 2,3 хуу, Тываның электри четки бүдүрүлгези 28,6 хуу, Кызылдың сайгарылга баазазы 0,8 хуу, алгы заводу 3,8 хуу, ыяш ажыл-агый эргелели 4,5 хуу, «Сельхозтехника» каттыжышкыны 4,7 хуу, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу 9,5 хуу куду кылдыр планнаан.

Бо чылдың 5 айларының иштинде 17 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнарын күүсетпээннер. Оон ужурунда ол бүдүрүлгелер 393,1 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээннер. Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылда даараныга комбинады, Шагаан-Арыгда «Сельхозтехника» салбыры, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады продукция бүдүрер планның онаалгаларын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн күүсетпээнинден чедип албаннар.

Бар турар курлавырларны чедир ажыглап, бүтү аргаларны, күжевиишкинни долу үндүрүп туруп чедип алыр кылдыр тургускан боттуг планнарны күүседиринче углаган ажылдар чамдык бүдүрүлге чергеринде куду деңнелдиин үстүнде айыткан фактылар илергейлеп турар-дыр. Оонбиле кады чамдык ажыл-агыйларда бүдүрүлге планнарын канчаар тургузуп турарын үстүнде айыттывыс, ындыг «практикадан» үштүнар херек. Чамдык партия, профсвиэл, комсомол организациялары, үдуртур ажылдакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бүдүрүлгеже ханылап кирбейн, организакчы болгаш экономиктиг ажылды куду деңнелге чорудуп, эртемнии болгаш техниканың депшилгелиг аргаларын ажыглавайн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле өске-даа курлавырларны дилеп тыварынче бүтү күштү мөөнневейн турарлар. План күүседези чогум-на оон-биле сырый холбаалыг болган турар ужурлуг.

Чаа техниканы, мурнакчы технологиинны, курлавырларны долу ажыглаар, бүдүрүлгени механнаастаар болгаш автоматчыдар талаы-биле чорудуп турар хемчегларни, бүдүрүп турар продукциянны көвүдедир соруга-биле алган социалистиг хүлээлгелерни боттандырар дээш демисел чер-черде ам-даа бир дески дээштиг эвес. Ынчангаш тоску беш чылда алдынган планның онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир база ажыр күүседир дээш шудургу ажылдаары СЭКП Кызыл хооркомунаан, райкомнардан, министерстволарның, эргелелдериниң болгаш бүдүрүлге чергеринии удуртукчуларындан, ажылчыннардан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылардан негеттинип турар.

Б. ШИМИТ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт киздизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Бистиң чуртувуста

РСФСР: ажылчынның тураскаалы

● ЛЕНИНГРАД. «Большевик» заводтуң механиктиг цехиниң бүтү ажылчыннары болгаш инженерлери 86 харлыг Дарья Петровна Стрижаковануң уругларыбиле дижирлер. Оон кара чаңгыс оглу 30 чыл мурнунда маадырлыы-биле өлгеи. Ынчалза-даа солдаттың неан кажан-даа чаңгыссырап көрбээн. Кажан оон оглунуң сагеининиң дугайында дедээ келген хүн дайын мурнунда оглунуң токарь болоп ажыдап турганы цехиниң төлээлекчилери Дарья Петровнага барып чорааннар. Ынчан ону ооржуктуруп, аргалаваан-даа. Олар үгле: «Бистер шуптузу сээң уругларыңар-дыр бис. Сеним чер-ле туретпес бис...» деп, чугаалааннар.

Оон соонда эрткен үжен чыл дургузунда аңаа-даа, байырлал-даа хүнеринде маадырлыы-биле өлген солдаттың аразынга оон эш-өөрлери бо-ла чеде бээр чаңчылдыг. Аңгы-аңгы салгадың токарьлары, фрезеровщиктери, технологтары солчуп-ла турар, ынчалза-даа кыргаанын төрүттүнген хүнүнде болгаш байырлалдарда-даа аңаа чечектерни экпеп тутсуп, белектерни сөңнеп турарлар. А профсвиэлеп организациязы шаанда оон оглунуң кирип турганы данзыгынга киирип алган, бүгү-ле дузаламчыны база көргүзүп турар. Чоокта чаа олар шуптузу Дарья Петровнаның чаа квартира алганын база демдеглээннер.

МОЛДАВИЯ: көдээ районнуң планы

● НОВЫЕ АНЕНЫ. Партияның Новые Анены райкому чоокта чаа көдээ районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезининиң талазы-биле Молдавияда эң баштайгы планыны бадылаан. Ону тускай тургускан чөвүлел болгаш МССР-ниң Эртемнер академиязының экономика институту чогаадып тургускан.

Ол район республиканың үлетпүр талазы-биле үш улуг төптериниң аразында тургустунган. Планда ол байлалды барымдаалап көргеш, беш чылдың төнчүзүнге чедир көдээ ажыл-агыйның ниити продукция бүдүрүп үндүрерин мын катап көвүдедирин айыткан. Виноград, кат-чимис, ногаа мал өстүрер ажыл талазы-биле хөй хемчегларни база көрүп турар. Беш чыл дургузунда барык чедиг муң гектар черни суггарар системаны тудуп тургузар.

Планның авторлары районнуң үлетпүр талазы-биле хөгжүлдезинге холбаштыр аграр-үлетпүр комплекстерни тургузуп, көдээ ажыл-агый продуктуларының эге болбаазырадымышкынын кылыр колхозтар аразының бүдүрүлгелерин организастаарын көргеннер.

Районнуң социал болгаш культура амыдыралынга хамаарышкан тодаргай хемчегларни планда база айтып турар.

ТАДЖИКИСТАН: чүнү-даа кылып билир

● ДУШАНБЕ. Душанбениң пөс-таазы комбинадында Узбекистанга бүдүрүп кылган пөс аргымыр машиналарның баштайгы болуу ажылдан эгелээн. Машина пөстү эгезинден тура шуут белен болгужеге чедир шупту ажылдарны кылыр аргалыг. Ынчангаш ол комбинатта ам мурнундагы мышкаш пөс бүдүрериниң аңгы-аңгы салбырлары чок болган. Оон ачызында он-он ажылчыннарны өске ажылче шилчидер аргалыг болган.

Тоску беш чылда Таджикистанның чиик үлетпүрүнүң продукциязы чээрби беш хуу үлгадыр. Оон тоган чедир хуузун чаа техниканың ачызында чедип алыр ужурлуг.

БЕЛОРУССИЯ: картофель быжа берген

● МИНСК. Белоруссияда картофель ажаан алышкынны эгелээн. Ногаа-картофель совхозтарының трезиниц тускай ажыл-агыйлары оон баштайгы чүс-чүс тонналын Минскиже чүдүрүп чоруткан. Ындыг совхозтар бир гектардаң-на 140—160 центнерин ажаан ап турар.

Республиканың өске-даа улуг-улуг хоорайларының чоогунда турар ындыг тускай совхозтар бо чылын картофельди болгаш ногааларны эрткен чылдыынган дыка эрте ажаан ап эгелээн.

КАЗАХСТАН: аптеканың адрези-бойдус

● АЛМА-АТА. Заилий болгаш Джунгар Алатаузунуң деривскээринде зверобой дээр үнүш чечектели берген. Ол үелиг эм болур үнүштүң белеткели эгелээн. Чечек чыыкчылары чүгле үш неделя иштинде ажылдаар ужурлуг. Ол ышкаш өске-даа эм шынарлыг үнүштерни база ажаан ап эгелээн.

Үнүш чыыкчылары база бир өске улуг бойдус аптеказы болур рудалыг Алтайның дагларынче аъттавыпканнар. Ында «Сыын кудуруу» дээр дыка эки эм шынарлыг үнүш оңза хереглиг боон турар.

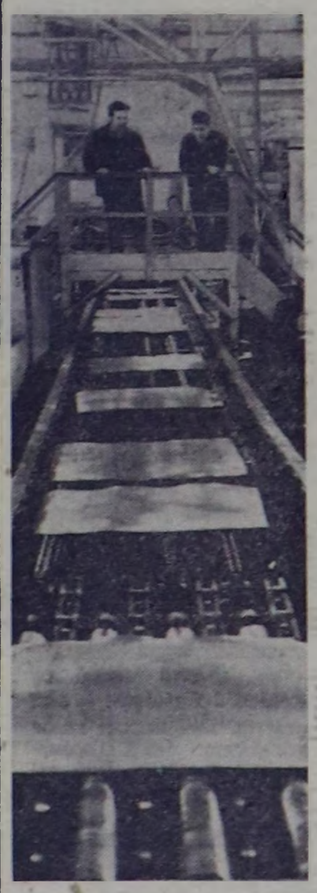
АЗЕРБАЙДЖАН: совхозтарның агаар таксизи

● ХАНЛАР. «Кызыл Самух» дээр хөй ажылдыг совхозтуң төп суурунга АН-2 дээр самолёт эң-не баштай барып хонупкан. Ол болза көдээ чергелерден республикада эң баштайгы агаар оруу болур. Ынчангаш эртери, чедери берге черниң ажыл-ишчилери эң чоок дээш Кировобад хоорайже идегелдиг транспортту алганнар.

Ол ажыл-агыйның бүдүрүгезининиң болгаш оон ажылчын суурунуң өскени-биле холбаштыр чаа агаар оруун ажыдар ужурлуг апарган.

Ол ышкаш Сөпкендиниң кат-чимис ажылдыг совхозунуң ажыл-ишчилери база-ла агаар оруун ажыглап турар апарган. Кировобад-Эльдарның виноград совхозунче агаар оруун ажыдарының белеткелин база кылып турар. (СЭТА).

Көргүзүглер экижип турар

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Ашинскиниң металлургия заводунда ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш чарыш улам калбарган. Ашинчылар бүдүрүлге чедиишкиннерин улгаттырып, продукцияның шынарын экижидип турар. Чоокта чаа күргүнениң шынар демдээн чеди чүүл кылыгларга: дадарып үрелбес эзилдиригден кылган чуга демирге, а ол ышкаш дадарбас шынарлыг каңнарның алды маркаларынга тывыскан.

ЧУРУКТА: № 2 прокат цегинде чуга демирни кылып турары.

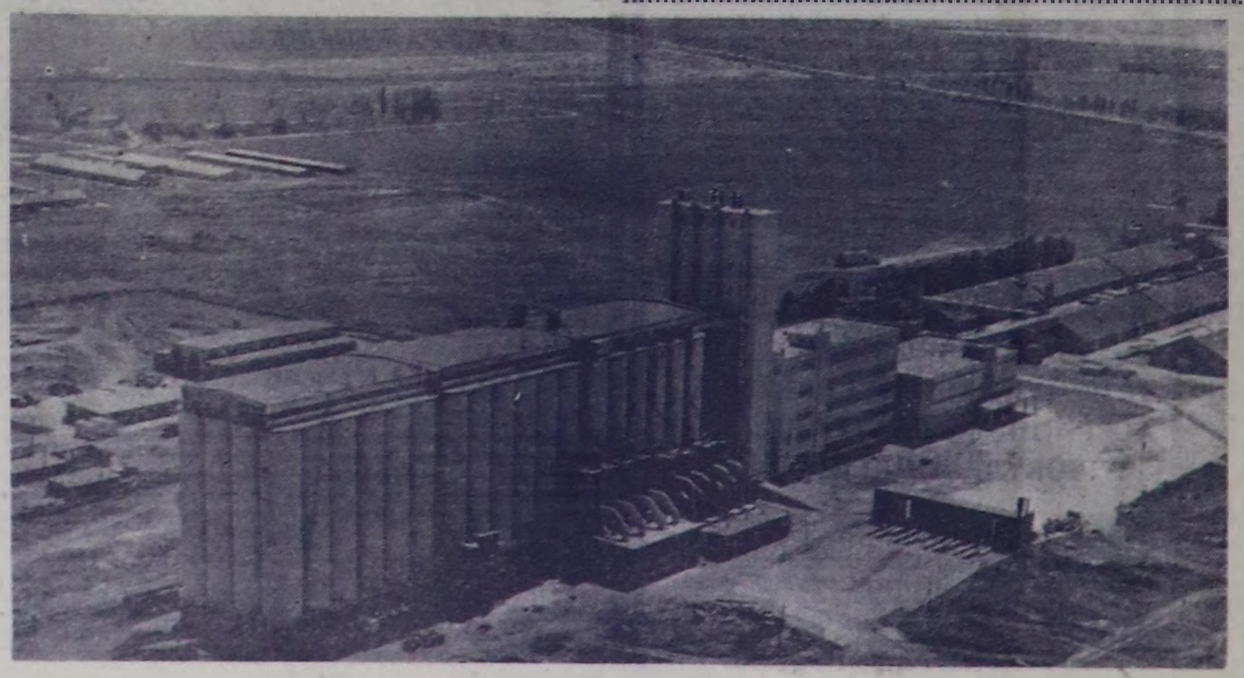
В. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Краснодар крайның тараа хүлээп алыр черлери чаа дүжүттү хүлээп алырынга шуут белен.

ЧУРУКТА: Славян районнуң Протокта тараа хүлээп алыр чер. Крайның рисчилери маңаа чаа дүжүттү дүжаарлар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

...аолга улусчу революцияның 51 чылы

БУРУНГУ ЧУРТТУҢ ЛЫЫ НАЗЫНЫ

Чоокка чедир-ле мал амыдыралдыг чурт дижип турган МАР-ның үлетпүрү ниитилелдиң-ап турар бүгү продукциязының үштүң бир кезиин, а нацдонал оруганың бештиң бир кезиин берип турар. Моолдуң индустриязы бо беш чылда 56 хуу өзер, одалга-энергетика үлетпүрүн хөгжүдери, чаа техниканы шингээдип алыры мурнады хөгжүүр апаар. Республикада эң улуг болуп турар Шарынголдуң хомүр-даш карьерине бүдүрүлге чорудуушкуннарын долузу-биле механизастаар болгаш автоматчыдар. Үүгле «Налайха» дээр хомүр-даш казар черни чаарты кылырга безин хомүр-даш тывары 20 хуу өзер.

Сөөлгү чылдарда энергетика баазазы дыка калбарган. Чаа электри станцияларын туткан, ам ажылдап турар станцияларны чаарты кылып турар, чурттуң төп районнарын электрибиле хандырып турар чаңгыс аай энергосистеманы тургускан.

Минерал-чиг-эът курлавырларын калбаа-биле шинчилеп, даг-руда үлетпүрүн чедиишкинниг хөгжүдүп турар. Ыяш ажылдап кылыр бүдүрүлгелерни тудуп, калбартып турар. Ол ышкаш заводтарның, фабрикаларның саны өзүп, көдээ ажыл-агый продуктуларны бүдүрер, ажылдап кылыр черлерни тудуп турар.

Булган аймакта Эрдэнэтийин Обо дээр даг байлаа арыглаар комбинат чаа тудугларының аразында кол черни эзелеп турар. Ында чес, молибден рудазы хөй, ынчангаш чуртта эң улуг рудниктиг болгаш ол байлакты арыглаар фабриканы тудар. Улуг күштүг электри тогу дамчыдар - шугумну, демир-орук шугумун болгаш автомобиль оруун кылып, оонбиле тудуштурар. 10 муң кижи чурттакчылыг ажылчын суурну аңаа тургузар.

Комбинатты МАР-ның болгаш ССРЭ-нин ниити күжүбиле тудар болгаш ажыглалга киирер. Бо дээрге, ЭДЧ кежигүннери чурттарының ажылдап кылганы социалистиг экономика интеграциязының Комплекстиг программазының боттанышкынының тодаргай чижээ болур.

Моолдуң чөөн чугунде — Халхин-Холдуң алдар бургээн ыдыктыг черинде (аңаа 1939 чылда моол болгаш совет дайынчылар япон эжелекчилерден МАР-ның хамаарышпас чоруун пангалап алган) улуг болуушкун бо хүннерде болуп турар. Совет тудугжулар болгаш моол аратгар Халхин-Холда эң баштайгы күрүне ажыл-агыйын ында тургузуп турар. Специализастаттынган бо улуг ажыл-агыйга 50 муң баш мыйыстыг бода мал турар. Оон бүдүрүлге күчүзү чылда 2600 тонна эки шынарлыг эът болгаш чүс-чүс тонна өске-даа продукция болур. Оон дараазында база-ла ындыг эзелээн каш ажыл-агыйларны тургузарын перспективада көрүп турар. Чурттуң мал-биле байлак черни шингээдип алыры ынчаар эгелээн.

Бодаа ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдери эгелээн. Бо беш чылда ол адырга капитал салыышкынының хемчээли эрткен беш чылдыынган 45 хуу хөй болур. 1975 чылдың төнчүзүнде малдың баш санын 25 миллион чедирер, көдээ ажыл-агый продукциязы бүдүрерин 22—25 хуу өстүрер сорулганы салган.

Бодаа ажыл-агыйның, бирги эзелчегде мал ажылының материал-техниктиг базазының быжыглаары бүгү улустуң херээ болу берген. Чер ажылы улуг чедиишкинни чедип алган. МАР амгы үеде тараага бодунуң хереглелин боду хандырып турар болгаш харын-даа чамдык кезиин даштыкыже үндүр садып турар.

Социалистиг тургузуг чоннуң сагыш-сеткил сайзыранынга кызыгаар чок аргаларны ажыктаан. МАР-ның 8 эртем-шинчилел институду, Эртемнер академиязы улус ажыл-агыйының, чугула айтырыгларын шинтпирлээринге улуг үлүүн киирип турар. Олар чамдык чугула айтырыгларны социалистиг эскеда чурттарның эртемденнеринбиле кады ажылдап кылып турар.

Моол улустуң культуразы болгаш уран чүүл шашкынывиле хөгжүп турар. Моол чогаалчыларның ажылдарын даштыкы чурттарда үндүрүп турар. МАР-ның чурукчуларының, композиторларының ажылдары улуг нептерээшкинии алган. Бо чылгы сезонда Улан-Баторнуң театрларынга Д. Лувсаншаравтың «Шива хиагт» деп национал операзы, С. Гончиксулманың «Ганхояг» деп баледи, А. Бородиннин «Игорь Князь» деп операзы, С. Прокофьевтиң «Золушка» деп баледи, өскеда чогаалчыларның ажылдары үнүп турар.

Хожудангай чурттар хөгжүлдениң капиталистиг оруун оюп эрткеш, социализмче шилчип болурунуң дугайында В. И. Ленинниң өөредиин моолдуң хөгжүлдезининиң дүржулгазы бадыткаан. Ол болза делегей ужур-дузалыг чүүл болур, оон аныяк чурттарга, бот догуннаашкынының оруунче кирген чурттарга салдары канчаар-даа аажок улуг. Моолдуң улустуң революстуг партизының XVI съездизининиң ажылынга киришкен даштыкы партияларның төлээлекчилери ол дугайын чугаалап турган.

МАР-ның тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга оон чедиишкиннери, социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзү МАР-ның ат-алдарын делегей ареназынга көдүргеп. МАР даштыкының 60 чурттубиле дипломаттыг харылзааны тудуп турар. ЮНО-нуң кежигүнү, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш делегейнин өске-даа организацияларының кежигүнү.

«Хөй өөнүктүг кижи — хөвү-биле дөмей делгем» болур деп моол үлегер чугаада айтып турар. Улусчу Моолдуң ёзулуг, шынчы өөнүктери база хөй. Оларның бирээзи — Совет Эвилеги. Моол Арат Республика ССРЭ-биле кады ажылдажылгазын бодунуң даштыкы политиказының үндезини кылыдыр корүп турар.

«Бистиң Совет Эвилеги-биле найыралывыс — бо дээрге, социалистиг интернационализминиң боттанышкынывыдыр... Улусчу революцияның өгезинде тургустунган моол-совет найырал амыдыралдың бүгү талаларынга бистиң чедиишкиннеривистиң үндезини болуп, МАР-ның социализмни тургузарын доозар оруктап дүрген бурунгаарлаарынга чугула фактор болган» деп Моолдуң улустуң революстуг партизының бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал партияның XVI съездизинге чугаалаан.

К. БОЛДОХОНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

УЛАН-БАТОР.

САЛГАЛДАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЛЁД

Аныяктарны коммунистиг идеяга, совет патриотизмге, ССРЭ улустарының найыралынга болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидерин күштелдиреринче, күш-ажылчы болгаш хөй-иниитичи идепкейни бедидиринче, оларның чогаадыкчы аргаларын сайзырадырынче, эртем-билигни чедип алырынче, эстетиктиг, культурлуг деңнелин улам бедидиринче партия, комсомол улуг кичээнгейни салып турар.

Револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлеринче походтар үезинде комсомолчулар, аныяктар адаларның эрткен алдарлыг, маадырлыг оруктарының изи-биле эртип, олар ышкаш болурун чедип алыр дээш бодун дадыктырып, алдарлыг болуушкуннарның, оон кижилериниң төөгүзүн илередип турары чаагай херек.

Барыын-Хемчиктиң аныяктарындан дайынчы алдарның походтарынга 8520 кижи киришкен. Чурт шинчилелиниң, төөгүнүң 5 музейин болгаш 7 булунуң школаларда тургускан. Ак-Довуракты ортумак школазының өөреникчилери Эвилелдешкен 15 республиканың школачылары, алдарлыг кижилери-биле чагаалажып турар. — деп, ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң слётка рапортунзан алган чамдык демдеглелдер бо.

ССРЭ-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң, чер-чер Советтериниң депутадынга 400 ажыг комсомолчулар соңгуткан. «Тыва тудуг» трестиң комсомолчулары болгаш аныяктары сес шактыг ажыл хүнүнде бүдүрер ажылдарны чеди шакта күүседир хүлээлгени алган. № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде комсомолчу-аныяктарның бригадазының чолаачы бүрүзү камнап алган кывар-чаар материалдары-биле Кызыл-Абакан аразынга бир рейсти кылыр. Чербиниң школачылары 20-30-40 чылдарның 28 пионерлерин илередип тыпкан. Хоорайның пионер организациязының төөгүзүн биижири-биле «Сургакчы» деп операцияны чорудуп турар дээрзин Кызылдың комсомолчулары илеткеп турарын оларның рапортунда айыткан.

Республиканың комсомол организацияларының аныяктарны патриотчу чорукка кижизидери-биле чорудуп турар ажылын слёдту-ажыдып турда, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока бедиидиле үнелээн.

Совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныяктарның ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатказ походунуң тиилекчилериниң слёдүнга Кызыл хоорайның, тос районнарның аныяктары киришкен.

...Пайысылалдың үстүү талазында, Каа-Хемниң эриинде аянга организастаан түр лагерьге аныяктар майгыннарын тургускаш, поход байдалынче шилчээн. Слёттуң түгүн көдүрген шактан эгелээш, аңаа янзы-бүрү ужуражылгалар, спорттуң шеригжиткен хевириниң маргылдаалары, шериг техниказының көрүлдези, күш-ажылга киржилге дээш, оскелеа солуң болуушкуннар болгаш. Чылган аныяктар маңаа ГТО нормазын база дужаагаң.

Чер-черге эрткен походтарның тиилекчилери революцияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле чылыг ужуражышкынын эрттирген. Аңаа хоочун коммунист М. И. Пахомов чүве чугаалаан.

— Аныяк салгалдың кижилери силер-биле ужуражыры меңээ улуг өөрүшкү-дүр. Бөгүнгү аныяктар хоочунарның чаңчылын төлептиниве эдилеп, аңаа кижизиттингенин бодунуң күш-ажылчы, культурлуг өзүлдези-биле бадыткап турар. Силерге аасккежин агаардан келбээн болгай, оны силерниң ада-иелериңер кадыг берге тулчуушкуннарга болгаш шудургу күш-ажылга чаалап алганын кажан-даа утпаңар.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле киришкен гвардейжи эки-турачы И. И. Угүнүпкан Тываның эки турачыларының дайынга эрткен өруун аныяктарга таныштыргаш, амгы үениң аныяктарының шериг-патриотчу кижизидилгезинге хоочун салгалдың кижилери-биле ужуражылгаларының улуг ролдуун айыткан.

— Аныяк салгалдың төлээлекчилери-биле ужурашкаш, аныяксый бердим, аныяк чораанымны сактып келдим — деп, чогаалчы Леонид Чадамба чугаалаан.— Аныяк кижини ураа түүл, музыка каастаар. Аныяктарның ураң-чечен түүлге ынаан чылдан чылче хөгжүп орар бот-тывынгыр ураң түүлге хандыкшыыл херечилеп турар—деп, ол айыткаш, слётка, улустарның найыралынга, аныяк салгалга тураскаатказ шүлүктерин номчаан.

Ужуражылгага фронтучулар А. Адыгбай, С. Борчевкин олар киржип, адаларның маадырлыг оруун истеп, аңаа аныяктарның бердинген бөлүрүн чагаан.

Аныяктар походунуң тиилекчилери хоочуннарның чагыын улуу-биле хүлээп ап, ону кажан-даа утпазын дангыраглаан.

Слёттүң ийиги хүнүнде чыылганнар шеригзиткен эстафетага база күш-ажылга болгаш төрээн чуртту камгалаарынга белен деп чаа спортчу нормативти дужаарынга киришкен. Чыглып келген аныяктарның хүреш маргылдаазы база болуп эрткен.

Кежээ найыралдың одаан кывыскаш, аныяк салгалдың төлөөлекчилери ураң-чечен мергежилин көргүзүп, ырлап, таңцылап, хөөмей-сыгыдын саңнаан. Ында чедир ажылдаам, слёттүң киржикчилери найысылалдың Ленин шолүнге чыглып келгеш, Ильичиниң тураскаалынга чечектер салган. Чыскаалганнар хамааты дайынның чылдарында маадырлыг тулчуп чораан кызыл партизаннарга тураскаалдың баарынга чыглып, аңаа байырладыг ёзулалды кылган.

Митингиге Кызылдың комсомол организациязының төлээзи тудуг материалдары белеткээр комбинаттың электриги, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы комсомолчу Геннадий Клеин, Улуг-Хем районнуң аныяктарының мурнундан Рая Донгак олар слёттар аразында комсомол организацияларының алдарының черлеринче кылган походтарының түңнелин чугаалап, ол ажылдың аныяктарны кижизидерингe кайы хире салдаряыг болуп турарын демдеглээн.

Совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныяктарның походунуң республика слёдүнга Кызыл хоорайның, районнарның комсомол организацияларының аныяктарны патриотчу ёзуга кижизидериниң талазы-биле кылган ажылын түңнээш, бо талазы-биле бирги черни алган Бии-Хем районнуң комсомол организациязынга ВЛКСМ обкомунуң болгаш облпрофсөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Кызылдың комсомол организациязын хүндүлеп бижик-биле шаңнаан. Үшкү черни Чөөн-Хемчик районнуң комсомол организациязы ээлээн.

Слёт үезинде болуп эрткен маргылдааларга Кызылдың отряды бирги черни алган, тураскаалдыг кубокка четкен. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның отрядтары ийиги, үшкү черге кирген.

О. ИРГИТ.

ЧУРУИТА: солагай талазында В. И. Ленин шолүнге болган байырладыг ёзулал үезинде. Оң талазында — Кызыл партизаннарга тураскаалга чечек салып турары.

АНАА-ЛА „О ЭВЕС

«Маадырлыг чорукту кылып кижиге ындыг байдалд тург эрес-дидим кижини киж дип

МА

— Районга аныяктар-биле «З оюнну эрттирип тургаш, улуг п гыс удаа эвес сагыынган мен—де комиссары Г. Е. Горбунов чугаа комиссариады шеригжиткен ок удаа эвес организастап эрттир чээлиниң башкызынга удуртуп рының киржикпезин-биле Ада тиң кезектеривистиң дайынчы олчаан кылдыр өттүнүп, ботт гүскеннер. Олар үкраин хоорай декчилерден тыва эки турачыла гүскен эрес-маадырлыг чорууң бодан адаларның дайынчы чаңчылдарын дээп раглааннар.

Ындыг янзылыг шеригжиткен оюннар ның өске-даа районнарында чорун тур болгаш солун кылдыр эрттирерге, оолдарның ге сонуургалы улгадыр, Төрээн чуртунга ы гар база оларның шыдамыкай, тывынгыр ы түп келир.

Шеригжиткен оюн — келир үениң солдн тыг херек. Ынчангаш ону организастап эр гыызы-биле көөрү чугула. Кол-ла чүве — белеткеп алыры болур.

Оолдарның хөлдарынга «мергелер» туттур атаналадыр, «удурланыычыны» истеп сүр янзылыг чаңгыс талалаар чоруктан чайлаза дыр чаңгыс аай эрттирерге, оолдарның хөө хөрээнге сонуургалын олар чидириптип бо чик, Өвүр районнарның чамдык ортуман ш ригжиткен оюннарның чавыс деңнелде эрт оок-биле тайылбырлаттынар.

Ынчангаш шериг кичээлдериниң башкылар дыг черлериң арга-дүржүлгазын өөренип, зки. Шеригниң эге өөредилгезин багай эвес рудуп турар школалар биете хөй.

Маңаа чижек кылдыр Кызылдың № 11 зын ап көрээли. Ында шериг кичээлин ку лейтенант Е. Н. Бароненко эрттирип турар. үнериниң мурнунда оолдарның кайы хире б нын ол ыяап-ла хынап алыр.

Улуг лейтенант Бароненко шеригжиткен удур белеткелдиг болгаш хынамчалыг эрттир дан өөреникчилер шеригжиткен оюннарны кылдыр санавас апарган. Олар дайынчы нөө дирлери, хайгыылчылары, харылзаачылары шаан, оптуг-намар «удурланыычыны» ч ажып тиняеп алырының аргаларын херек шийгээдип алырлар. Аңаа оолдарның эки-да лалары илереп нөстүп келир. Кичээл баш сайгарылга — анализи-биле төнер. Шеригж ынчалдыр ол школада өөредилгениң бир дээш ган.

Бо чылдың март айда ВЛКСМ ТК-ның бюр диң «Орлёнок» деп шериг-спортчу оюнун уст өөренинчилери-биле эрттирииниң дугайында лээп алган. Ол оюн ам чер-черде чоруп тур чылда барып төнер.

Мооң-биле холбаштыр ам шериг ничээлд ларының мурнунда улуг сорулга туруп тура оюнну бедик деңнелге организастап эрттирер летколди чорудары болур.

ВЛКСМ-ниң область, хоорай болгаш район риниң чанында «Орлёнок» деп шериг-спортч тары тургустунуп турар. Ол оюнну белеткэ эрттирииниге партия организациялары база д

А тургустунуп турар штабтар болза, дайы литиктиг белетиелдиң тергиннери — солдат лар, курсантылар-биле умурашылгаларны о вет дайынчыларның амыдыралы-биле аныяк ныштырар, шериг темазынга кинофестиваль яктар-биле кижизидилге амылынга дайынчы зейлерин болгаш өөрээлдерин амыглаар ужура

Бо чорук шериг-патриоттуг кижизидилге өөредилге черлеринге, аныяктар өртүзүнга рип чорударынга дузалаар.

П. Г

Тыва АССР-ниң шери

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА ДЕЛЕГЕЙ БОЛУУШКУННАРЫ

ПОЛИТИКТИГ УЛУГ БОЛУУШКУН

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары болгаш Куба Республиканың Революстуг чазаанының Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып чораанының түңнелдерин делегейниң хөй-иниитизи бедии-биле үнелеп турар. Хайгаарактыларның бодалдары-биле алырга, политиктиг ол улуг болуушкун болза Совет Эвилели, Куба болгаш социалистиг өске-даа чурттар социализмниң күштерин быжыглаары дээш, хосталга болгаш хамаарышпас чоруккa бүгү улустарның дең эргелии дээш идепкейлиг демисежип, делегей хемчээлинге аңгы барымдаалаан идепкейлиг даштыкы политиканы чорудуп турарын чайынналчаа-биле көргүскен.

Аңгы-аңгы социал системалардыг чурттарга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказы күрүпелер аразында чөрүлдээлиг айтыырларны шиитпирлээринге күш хереглээрин болдурбазын барымдаалап турары билдингир болгай. А чамдык буржуаз «теоретиктер» оны болза улустарның чепсээн холга туткап агрессияны ойтур шаап, даштыкы дарлалдан адырлыр эргезин казып турары ол кылдыр тайылбырлаарын оралдажып турар.

Кастроның Совет Эвилелинге чораанының бүгү чорудулгазы болгаш түңнелдери ындыг тайылбырларның кайы хире үндезин, барымдаа чогун бүгүлдинге-биле көргүзүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң политиказы принцип талазы-биле аңгы барымдаалаан мөзүлүг болуп турар дээрзин буржуаз парлалга хүлээп көөр үжурга таварыжып турар. Барыын-герман «Кельнер Штадт-авцайгер» солуннуң бижээни болза:

«Делегейге дүш күүрлүг чорукту чавырыллдырар талазы-биле чамдык чедиишкиннер турза-даа, Москва делегей байдалын шыны-биле көрүп, империализмниң мөзүзүнүң дугайында чазыг кылбай турардыр дээрзин Л. И. Брежневтиң Кремльге чугаазы хөречилеп турар-дыр. Ол болза биеэки хевээр Вьетнамның хеөрээн, арабтарны, база ол ышкаш бүгү диптериниң улустарының колониализмниң болгаш неоколониализмниң бүгү хевирлеринге, удур демиселиң деткип турар».

Фидель Кастроның аян-чоруун Латин Америка чурттарында, ылангыя Чилиде, Перуда болгаш Мексикада онза солуургаан.

Ленин орденни Фидель Кастрога тыпсып турган ёзулалдың үезинде куба революциянның тиилелгези болгаш тайбың тургузуушкунга Кубаның чедиишкиннери марксизм-ленинизмниң идеяларының күштүүнүң болгаш пролетаржы интернационализмниң боттуунуң кайгамчыктыг бүзүредиишкини болуп турар-дыр дээр дугайында оон чугаалаанын чили солуннар онзалап бижип турар.

Москвага болган совет-куба чугаалажышкыннарның түңнелдери социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый каттыжышкынын марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеривге быжыглаарының херээнге чугула салышкын болган.

АРААТАНЗЫГ ЧОРУКТУ КАЛБАРТКАН.

Америк генерал Лимэй 1965 чылда чүве чугаалаан, Вьетнамны даш век үезинниң деңнелинге чедир узуткаажө ону бомбалаар деп мактанып турган. Ынчаарда ону хөй кижилер чердик болгаш хоозун чүве кылдыр бодап турган. Араатанзыг ол генералдың бүжар идеяларын боттандырарынче оон өдерикчилери ам киришкеннер. Америк ужар чүүл чижеглээр чүве чок араатанзыы-биле массалыг согуушкуннарны ВДР-ниң тайбың хоорайларынга болгаш суурларынга таварыштырып турар. «Бомбалар болгаш снарядтар чүгле ковүрүглерни, складтарны эвес, харын база пос фабрикаларын, хөмүр-даш шахталарын болгаш өске-даа бүдүрүлгелерин узуткап турар» деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Суг чалдарының болгаш плотиналарының амыдыралга чугула системазынга коргунчуг кыжаныг туруп келген. Улуг хоралыг үерлериниң кыжаныын узуткап, ристи тарып өстүрериниң таарымчалыг байдалды тургузар дээш, тараачыннар оларны чүс-чүс чылдарда тудуп келген. Оларны үрээр чорук чоотта өлүмнүг айылды тургузар. Америк специалистериниң санаанындан алырга, оларны узуткаар чорук чурттуң 15 миллион кижи чурттап турар улуг районун суг алгаш баар.

Америк дайзынзырактарының ол араатанзыг чоруунга хамаарыштыр журналистер парлалга конференциязынга президент Р. Никсондан сут чалдарын болгаш плотиналарны бомбалап турар бе деп айтырарга (делегей парлалгазынга ындыг медээлериниң үнүп келгени-биле холбаштыр айтырыгны салган), ол дыңнадыглар ылавылалдыг эвес-тир деп ол харылаан. Ынчаарга сут чалдарынга болгаш плотиналарынга дүшкүлээн бомбаларның пстерин тырткылап каан фото-чуруктар делегей парлалгазында кайын тыптып келген дээрзин ол тайылбырлаваан.

Вашингтонның берген аазаашкыннары-биле кылып турар түүлдериниң кайы хире каржын турарын оске-даа хөй фактылар чугаалап турар. Америк шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер дээр дугайында калбаа-биле чарлааны Индий-Кыдатта америк агрессияның кызырлыг турары ол эвес болуп турар. Вьетнамдан ай санында-ла 10 муң америк солдаттарны үндүрүп турза-даа, Мурнуу-Чөөн Азияның оон оске районнарында ол шериглер улам көвдеп турар. Вьетнам-биле кожа турар черлердо турар америк шериглериниң саны 55 муң кижи турганындан сөөлгү үеле 115 муң кижи четкен. «В-52» бомбардировщиктериниң саны 45-тен 200 четкен, а оон оске хевириниң бомбардировщиктери 560-дан 1000 четкен, олар шуптузу Вьетнамны бомбалап турарлар.

Индий-Кыдатта араатанзыг чорукту улам калбартып турары агрессорнуң бодаң турары дайын талазы-биле тиилелгени ол аңаа бербес. Ол араатанзыг үүлгедиглен АКШ-та чүгле чаңгыс үнер арга бар. Ол болза политика талазы-биле чөптүт таарыштырып шиитпирлээр чорукту чедип алыр соруулга-биле боттуг чугаалажышкынарны кылырының оруу-дур.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Тайбыңның эрге-ажыыл үнелеп турар бүгү кижилер дээди деңнелге болгаш индий-пакистан чугаалажышкыннарның түңнелдерин бедик үнелеп турар. Индияның премьер-министри Индира Гандиниң болгаш Пакистанның Президентизи З. А. Бхуттонуң ужурашканы индий хоорай Симлага Мурнуу Азияның ол районунга быжыг тайбыңны тургузарының талазы-биле эки эгелээшкин салдынган.

Ол хоорайга дугуржулгага ат салдынган чорук Индияның болгаш Пакистанның аразынга хөй чылдарда турган өжээшпешкек байдалды чамдык тала-биле кызыгаарлап турар. Боттарының тускай хамаарышпас догуннаашкынының дургузунда ол ийи чурт дөрт катап чепсектиг үскүлежиишкиннерге таварышканын маңаа айтыр херек. Ол үскүлежиишкиниң сөөлгүзү чартык чыл бурунгаар болган болгай...

Индияның болгаш Пакистанның улустарының ёзулуг оңучктери болза ийи чурттуң чарылдырып турар нарын айтырыгларны шиитпирлээринче боттуг базым Симлага кылдынганынга сеткилинден ооруп турарлар. Индияның болгаш Пакистанның чазактары чөрүлдээ үскүлежиишкиннерни соксадып, боттарының аразынга найыралдыг болгаш таарымчалыг харылзааларны хандырарын шиитпирлээннер деп, Симлага ат салган дугуржулгага демдеглээн. Боттарының күштерин болгаш курлавырларын боттарының улустарынмң чаагай чоруун улам бедидиринiң сорулгазынга бээри-биле Мурнуу Азияның ол районунга үр үениң тайбыңын тургузарын боттарының эчис сорулгазы кылдыр ийи чурт салган. Бүгү-ле чөрүлдээлиг айтырыгларны тайбың арта-биле шиитпирлээрин, күш хереглээриндеи ойталаарын, ийи чурттуң кызыгаарларында шеригжерин кайгамчыктыг дуржулгада көргеи.

Индия биле Пакистанның аразында таарымчалыг харылзааларны тургузарынга мооңдактаарын орааңдажыр күштер делегейде база бары билдингир. Ынчангаш Симлага чедип алдынган эки дугуржулга болза ону амыдыралга боттандырар талазы-биле улам ыңайгы боттуг базымнар-биле бадыткаттынган турары ковчуг чугула. Индияның болгаш Пакистанның күрүне ажылдакчыларының медегелдериндеи болгаш калбак хөй-иниитизиниң хөөнүдеи ап көөрге, Симлага салдынган улуг аргаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ийи Чурт долу шиитпирлиг болуп турар.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

ВҮГУ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан гадоолдеттингеш

ШЫН

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 12 СРЕДА № 162 (8930). Өртээ 2 коп

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

БАЙ-ХААККА БАЙЫРЛАЛ

НИИТИНИҢ ҮЛЕГЕРЛИГ КОРУМ-ЧУРУМУ ДЭЭШ

Совет кижиниң чаа овур-хевири, ооң коммунистиг моралы болгаш үзел-бодалы эргиниң артышкынынары-биле чайыш-сыныш чок демиселге бадыткаттынып турар. Хуузуда ажыын бодаар, хөлзи алыр, ажыл кылбас, мегечи, хоржаа болгаш арагалаар чорук дээш, ол ышкаш эргиниң өскүзүлүг артышкынынарынга удур шинтпирлиг демиселди чорударын партия болгаш бүгү хөй-ниитти организацияларының бир эң чугула соруглазы кылдыр салбыштаан. СЭКП XXIV съездизинге ТК-ның Отчёт плетклелинде мынчаар айытқан: «Кижилериниң медерелинде болгаш, ажыы-чаңында эргиниң артышкынынары деп адап турарыныс чүүлдер биле демисел — партияның, бистиң ниитилелдиң медерелдиг мурнакчы бүгү күштериниң доктаамал ынчалгейин негеп турар».

Съездиниң бо айтышкынын күүсетпишаан, партия, совет органнар бүгү ниити-биле кады шинтиниң корум-чурумун бижыглаар талазы-биле хөй талазыг ажылды чорудуп турар. Ооң хевирлери болгаш аргалары улам-на янзы-бүрү апарган. Бо чугула ажыл-херекке күш-ажылчы коллективтериниң, хөй-ниитти организацияларының ролю ажок күштелген. Хөй-ниитиниң эрге-чурумун кампалаарынга ажылчы чоннарны массалыг-биле кириштирииниң бир чугула хевири үлүсчү эки тура дружиналары болур.

Чыл келген тудум-на оларның ажыл-чорудулгазы улам дээштиг болгаш хөй талалыг бооп кел чоруур. Амгы үеде республикада 412 дружина коллективтеринде 8 муң ажыг активчилерни хаара тудуп турар. Тыванның комплекснлиг геология экспедициязында, «Кызыл тудуг» эргелелинде, Улуг-Хемниң Чодураа база Өвүрүнүң Хандагайты суурларында болгаш өске-даа черлерде үлүсчү дружина коллективтери сагылга-чурум үрекчилери-биле эптеш чок демиселди чорудуп, оларга кижизидикчи дээштиг салдарны чедирер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Чижээ, Улуг-Хемниң Чодураада, Өвүрүнүң Хандагайтыда эптер В. Дамдын, А. Бадырты олар үлүсчү дружиналарны элээн чыл чыдарда удуртуп келген. Олар чүгле чурум үрекчилерин илередип, тудары-биле кызыгаарлаттынмайн, чон ортузунга эрге-чурум болгаш морадь темаларынга лекция, беседалар организастаарынче, кижизидилге ажылынын өскедээ хевирлеринче улуг кичээнгейни салып турарлар.

Кайда-ла партия, совет болгаш профсоюзтар, комсомол организацияларны бо чугула ажыл-херекти холга ап, чон ортузунга политмассалыг ажыыды бедик деңгелге тургускан болдур, оларда байдал тарымчалыг болуп, арагалаар болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилерниң саны улам-на эвээжеп турар. Ындыларга «Тиилелге», «Көк-Тей» совхоатарны, Кызылда № 12 автобазаны, автосентелге заводун болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтерни хамаарыштырып болур. Чижээ, хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун сагыры дээш, бүдүрүлгениң бедик культуразы база күш-ажылдың бижыг сагылга-чуруму дээш шимчаашкиниң эгелекчизи «Көк-Тей» совхозта, Кызылдың автосентелге заводунда бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Бо черлерде хөй-ниитиниң үлегерлиг сагылга-чуруму дээш демисел бүгү-ниитиниң хереэ болу берген, сагылга-чурум үрээн таварылга бүрүзүн хураадарга шыгыны чүгаалажыр, хана солунга бижип, эш хүүзүнүң судтарының корүп турарындан оларның саны ажок кызырылган.

Чер-черге корум-чурумну бижыглаарынга милиция органнарында участок инспекторларының хөй-ниити-биле сырый харылзаалыг ажылы ажок улуг ужур-дузалыг. Оларның хөй-хөйү бо чаагай ажыл-херекке багай эвес түүнелдерлиг бооп, чонның хүндүткелин чаалап ап турар. Чижээ, милициянның тергииннери, участок инспекторлары: Балгазында—В. Ерохин, Чадаанада—С. Маадыр-оол, Самагалдайда—К. Бичe-оол олар болгаш өскелер-даа чон ортузунга, коллективтерге калбак таймылбыр ажылын чорудуп, профилактиктиг кемчеглерни ап турар.

Хөй-ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук хөйүнде-ле арагалаашкынның уржуундан бооп турар. Ынчангаш арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дутайында СЭКП ТК-ның база ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалдарында, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыында ол талазы-биле тодаргай хемчеглерни айытқан. Ынчангаш ол хоралыг чорукка удур шинтпирлиг шудургу демиселди чорударын, коллективтерге болгаш чонунг чүрттап турар черинииң аайы-биле политмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдирерни бүгү партия болгаш хөй-ниитти организацияларынга партияның болгаш чазактың ол доктаалдарында хүлээдирип турар.

Ынчалзажок эргиниң артышкынынары болгаш чаңчылдары, ылангыя арагалаашкын дээн ышкаш хоралыг чаңчылга удур демиселди чамдык черлерде кошкак чорудуп турар дугайында чагаалар редакцияга кээп турар. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң «Дон-Терезин» совхозта, Чөөн-Хемчиктиң «Иекра» колхозта, Улуг-Хемниң Ак-Туруг суурда болгаш өскедээ черлерде арагалаашкынга удур демисел копкак деп бижиктилер чидин-биле шүгүмчүлеп бижип турар. Ол ышкаш Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарда чамдык өлээдү аныяктар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, харын мырыцай кем-херек үүлгедир таварылгалар бар. Ынчаарга ол хоралыг чорукка удур бо черлерде хөй-ниитти организациялары, ылангыя үлүсчү дружиналар болур-чогуур ажылдарны чорутпайн турар. Сөөлгү үеде Тожу районуу ышкаш чамдык черлерде үлүсчү дружиналар бодумуң ажыын кошкадып, чамдыкта дежурныйлаар графигин безин үзүттер таварылгалар бар.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун сагыры дээш демиселге хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ролюн күштелдирер херек. Чүге дээрге чогум-на мында ажыл-ишчилериниң чаа, социалистиг мөзүү-шынары хевирлеттинип тургустунар, найырлачы болгаш бот-боттарынга эш хүүзүнде дузалажырының харылзаалары база моон эгелээр. Ооң-биле кады оларда бүгү хөй-ниити организацияларының, ылангыя үлүсчү дружиналарның эш хүүзүнүң судтарының ажылын улам идепкейжидер херек.

База бир чугула чүве болза, ажылчы чонның дыштанылгазын утка-шынарлыг болгаш ажыктыг кылдыр организастаары болур. Олар боттарының хостуг үе-шагын чоп ажыглаап турар кылдыр организастаары-биле культура-чыргыышкын болгаш спорт албан черлериниң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузары эргежок чугула. Ындыг болганда янзы-бүрү темалыг кежээлерни, лекцияларны, беседаларны болгаш конкурстарны, фестивальдарны, ыры байырлалдарын, спортчу маргылдааларны калбаа-биле чорудар херек.

Хоорай, суур бүрүзүнге хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумну дээш, арагачыларга удур шинтпирлиг шудургу демисел — коллектив, хөй-ниити организациязы бүрүзүнүң, коммунист, ажыл-ишчи бүрүзүнүң чугула херээ болзур. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукту чүгле ниити күжениишкин-биле узуткаар болгаш ооң-биле кижилериниң бедик будурүкчүлүг ажылдаарынга, дыштанырынга, өөренирииге улам-на таарымчалыг байдалдар тургустунар ужуруг.

Көдээ ишчилерге

Бо хүнсерде колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир сааның чемни белеткел алыр дээш шудургу ажылдап турар. Оларга чаңчыл ёзугаар хоорайларның, ажылчын суурларның чурттакчылары дузаны чедирип эгелээн. Эрткен неделяда, ылаңгыя субботада болгаш воскресеньеде Кызылдың үлеттүр будурүлгелериниң болгаш албан организация черлериниң ажылдакчылары Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының сиген база погаа толдерииге ажылдап улуг дузаны чедирген.

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң ишчилери-биле республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң аразында быжыг харылзаа тургустунган. Колхозтуң малынга хереглээриниле үш тонна ажыг будук-бүрүнү белеткеп берген. Анаа 20 кежи үш хүн ажылдаан. Олар удавас сиген кезип, белеринге дузалажырлар.

«Межегей» совхозунуң картофель болгаш погаазын ажаарынга Кызылдың харылзаачылары чылдың-на дузалажып келген. Эрткен неделяда коллективтиң 80 хире кижизи сиген келеринге, турнепстиң от-сигенин аштаарынга дузалашкан. Олар 70 центнер сиген сараатталп, 6 гектар турнепстиң сигенин аштаан.

«Кара-Хаак» совхозка столоваялар болгаш рестораннар трестиниң ажылдакчылары дузалажып чорган. Анаа 20 хире кижи погаага ажылдаан.

Ол ышкаш өске-даа будурулгелериниң, организацияларның коллективтери эки ажылдап, кодээниң ишчилериниге улуг дузаны чедиргеш.

Чартык чылды түңнээн

ШАГААЙ-АРЫГ (телефон-биле). Эрткен дыштанып хүнде маңаа районнуң колхозунуң болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери боттарының бирги чартык чылда кылган ажыл-херээн түңнеп, нааджым эрттирген. Ол байырлал район төвүнден ырак эвесте Шагаан-Арыг хемниң кирген аксы улуг шыкка болган.

Баштай нааджымның кирижикчилериниң болгаш ооң ажылчыларының митингизи болган. Орта колхоз болгаш совхозтарның чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында илеткелди райкүүском даргазы К. А. Маспык-оол кылган. Ол, баштайгы чартык чылда түңнелдерии ёзугаар мал бажын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының иштиден тилекчи болуп үнген «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилерин адаап, оларга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Район нааджымына кожазында чарыштыг Чоон-Хемчиктеп партия райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар баштаан төлээлери аалдап келген. Аалчылар биле районнуң удуртукчулары юбилейлиг чылдың баштайгы чартында чарыжының түңнелин үндүрген. Күрүнеге сүт садарывың талазы-биле коргузүүнден ацгылы ажып турар болган Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң орта типлекчи болганын демделээн.

Митингиниң түңнелинде юбилейлиг чылдың баштайгы чартында эң дээре коргузүттерии чедип алган мурнакчыларга белекterии тывыскаан.

Н. БАЗЫР.

АРБЫН ДУК ДЭЭШ

«Кызыл тук» совхоз тоску беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 18,9 тонна дуктү садар. Биче-Ажыкта кыргылда доостур чыгаан. А ынчалзадаа ажыл-иш ам-даа хөй-ныышкынныг. Совхозтуң хой-жулары болгаш кыргыкчылары бо хүннерде чартык чылда бердинген онаалдазын шагда-ла күүседип алган болгаш дуктү күрүнеге дужаарын уламчылап турар.

Амга чедир кыргыттынган хойларның бир бажыңга онаалтыр 3 кг дуктү алган. Кыргылда пунктузунда кызымаккай ажыл-ишчилерниң одуруу өскен. Бо тускай мергежил ашыяктарның апар чылары оорлучуг. Елена Фролова, Иргит Норжуң, Бидипей Оруспай, Валентина Совгижек, Роза Серегмаа болгаш моторист Тожу Очур-оол олар хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип, даандырган ажылынга түткүлдүүн коргузүп турар.

Кыргылдада киржип турарларның аяк-чем-биле хандырылгазы болгаш оларның ортузунга политмассалыг ажыы бедик деңгелге чоруп келген.

Н. ЧЫКЫЯ.

* * *

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында кыргылда пунктузу бар. Ол пунктунуң кыргыкчылары хой дүгүн чидирип чок алыр дээш аразында соцпаластиг чарыштыг шалыпкан ажылдап келгевпер. М. Амырбит бо хүннерге чедир 325 хойну кыргаш ооң 740 кг дуктү алган. 198 хойдан шупту 443 кг дуктү кыргаан М. Кертик-кыстың көргүзүү эки болуп турар.

Бо ажылда школачылардан эгелээш улуг пазылыгларга чедир кижилер киржип турар. Пионер Вася Ооржак 219 хойну кыргып, ооң 529 кг дуктү ап, улуг акылары болгаш утбаларындан дудак чок ажылдаан. Улуг пазылыг пенсионер—68 хардыг ажылчын эш Чимистей 147 хойдан 413 кг дуктү кыргааның демделээр херек. Ол ышкаш М. Чудур, О. Хажыт ышкаш мурнакчы кыргыкчылар ында каяа хой.

Хой кыргылдазы ам ында доостур чоокшулаан. Баштай кыргыттынган хойлуг малчынар чайлагларже кожуп эгелээн. Хойжулардан бир башка онаалтыр 2,1 кг дуктү алыр арагалыг болган М. Кавва, 327 баш хоюнуң бирээлиден-не 2 кг ажыг дуктү алган Д. Седен оларның көргүзүглери бедик болганнар. Салбырда ниитилиг-биле 13 тонна 300 кг дук кыргытынган.

Г. ХИРБЭЭ.

Сигенниң чемнигиг уезя июнь-июль айлар дээрзи билдингир. Ол ойдө сигенни кезип, чогуур уезинде ажаап алырга, белоктар, витаминнер эң-не байлак, сывы (унну) чулукталчак, чочээ-биле кады кезип белеткээн сигенниң чемгерилге единицазы өрү, хайлыычал будумелдер хөй болур.

1971 чылда «Торгалыг» совхоз сиген кезилдезин орай эгелеп, клетчатказы көвүдей бергенде 4600 тонналың орнунга чүгле 2710 тонналы барык октябрь 15-ке чедир белеткеп келген. Арткан 1900 тонналы чедир белеткеп алыр дээш кыжын шынаадан куурарын када берген, үжүктен кулузун, олең кезип, чыып шат болган.

Бо бүгүнүң уржуундан совхоз улуг каражага таварышкан. Ооң-биле кады эрткен чылын Торгалыг хемниң унунда чамдык сиген кезер улуг шолдерге совхоз будурулгезинде ажылдавайн турар кижилериниң хонуп алган турганыйдан, оларның хуузуда малы саза баскан. Коъш-Терек, Кара-Тал, Сарыг-Алаак ол ынчаар оранчок улуг сиген шөлүг кестинмейн барганы хараадаңчыг. Ындыг кижилериниң аалдарын хондурар черии уэуп, мал одарларын айтып көзер ажылды кодээ Совет даргазы А. С. Бадырғы боттандырбайн турары элдеп.

Мал чемни чедиишпейн турарын барымдаалаан. Торгалыг салбырның чамдык малчыннары боттарының пинцинтвазы-биле сиген шолдерии кажаалаар, ону суггарар хемчеглерии ап чоруда бергенин эки эгелээшкин деп санаар херек. Чижээ, бо чылын Кара-Талда эш Дагбага удуртқан хойжу бригаданың малчыннары ол чоок-кавышың 61 га шыгын долгандыр кажаалаан, суггарып алган. Ол ышкаш Харагап унунда Тумат Осурволга удуртқан авепо 32 га шолду суггарып, дажыв аштап, хараганын сөккен. Чоланың хойжу бригадалында малчыннар база-ла өөрүдеп калып чок болуп, 15 га сиген шолүн суггарып алган. Ол бригаданың малчыннары эптер Уйнуң-оол, Анай-оол, Седен-оол, Болат-оол, Мандып-оол олар Ээр-Хавакта 30 га шолду суггаргаш, ногаан турда сиген кыдыр кезер тараанды чажып, долгандыр кажаалаан.

Бо чижектерден алгаш көөрге, бистиң совхозтуң малчыннары юбилейлиг чылда малга бодуун чем белеткелип чедиишкинниг чорудар дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Мал чемни кезип киреринге ажылагыйда белеткел багай эвес чоруп турар. Чоокку хүннерде район девискэриивге чаъс эки дүшкенинден сиген кезип упужу эки. Ам бистиң сигенчилеривис ону кезип ажаап кириптеринге белеп.

Мал чемни белеткээринге 40 кижи составтыг механизастаттынган бригадалы тургускан. «ДТ-75» марканың 3, «МТЗ-50» деп 6 трактор анаа ажылдаар. Трактор-биле сиген кезер 8 машина, 3 дырбаан сеп теттингеп. Торгалыг, Чалаатты, Сарыг-Хөл салбырларга тускузунда тракторларны болгаш аът-биле сиген кезер машиналарны быжыглаан. Ол ышкаш хол кадыры-биле сиген кезер звеноларны малчыннардан тургузар, оларга тодаргай планныг онаалдаларны берглээп.

Совхоз бо чылын 4970 тонна сиген кезер планныг. Ону июль 10-дан орайтавайн кезип киреры көрдүнген. Кол агроноч эш Нүрзет-оол бо ажылды организастаар талазы-биле ылымаккай чоруун көргүзүп турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Чамдык сеппеттингеп тракторларның артык бөзектери чедиишпезинден шынары куду болган. Совхозту ооң-биле хандырза чогуур Чадаананың «Сельхозтехника» салбыры дуза катпайн турар. Сиген пресстээр машина соолгу чылдарда шуут ажыглаттынмаан. Ам бо чылын оларның ийиги ажылдадыр деп көргеп. Ынчалза-даа оларны мынчага чедир эптевээп. Трактор-биле сиген кезер машина ам-даа четпес болуп турар.

Хову турлаглары мынчага дээр белен эвес. Кол сиген кезер чер — Кадатты ховузунга 2 ороол бажың тудар деп көрдүнген турган, ол ам-даа тутунмаан. Кок-Хаакка турган 2 чурттала бажының Сарыг-Хөл салбырның эргелекчизи М. Чамбал-оол үрээш кыштатарже аппаргавының ужуру билдинмес болуп турар. Бо айтырыгларны дарый шинтпирдээрии совхоз дирекциязын негеттиниң турар.

Парткомнуң талазындан тенчилер ортузунга чору масса-политиктиг ажыы-ның планның мынчага туу зуп, бадылаваны четпес. циалистиг хүлээлгелерии тус кижилерге чедирер ажлы дүрген чорудары бүгүнү.

Эрткен чылын Чөөн бригадында К. Кызыл-оол 27 т па, Анай Допгак — 20, Сапчай — 25, Кара-Талла К тыс Очет — 20, М. Сенда — 20 тонна сигении белеткидекейлиг ажылдаалдар. чылын малчыннар тус-тус да база-ла ындыг белеткел дээлгелерии алгылаан.

Бисте бир четпес чүүл за, мал чемниң белеткиниң үезинде ооң кайы чорун турарын, шынарын кай эртемнигдериивис шеенүүргавас, ону организ тажыл, арга-сумезин кат чоруктар бар. Шынында бо кымдан-даа совхуузунуң олар болгу дег. Мынды даалдан чаблаар ой келет

Т. ДАМБАЖЫ

Торгалыг салбырның эл лекчизи.

Ажаалдага белен

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизаторлары күсүү дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдерин калбарты берген. Белен болган техниканың шугумунда 10 комбайнарны тургускан. Чоокку хүннерде дүжүт ажаап алышкынының 17 агрегаттары мастерскаядан үнер.

Николай Овчаров, Маады Кызыл, Николай Седипей олар боттарының комбайнарын баштан септеп адылаан.

— Дүжүт ажаап алышкынынга кирер техника септелгеаин колхоз дораан доозуптар — деп, колхоз даргазы Петр Васильевич Астафьев чугаалап турар.

М. КАРА-ТОННУГ.

ЧУРУКТАРДА: *үстүнде наадым киржикчилериниң байырлыг чыскаалы. Адаанда чурукта будурулгениң мурнакчылары: «Элегес» совхозтуң хой-жизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. БАВУН-ООЛ, «Межегей» совхозтуң саанчызы Т. СЕМИРАНОВА, «Тиилелге» совхозтуң малчыны М. ДОРЖУ. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.*

(Төнчүзү 4-ку арынга).

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтипрериниң, ССРЭ-ниң тургустунганыныың 50 чылынга белетпелиң өскүдүп үндүргени массаларның канчаар-даа ажык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүүнүүң айдалында чурттап турар. Совет иннтилелдиң улам-на үштелип турар социал-политиктиг болгаш идея талазыле чаңгыс эви, партиинын болгаш бүгү ажылчы чоннарының аразында бузулбас сырый харылзаазы — бо бүгү бистиң бүрүнгаралаар арганы берип, идеологтуг ажылдың улуг ажыктыг болурунга быжыг баазаны тургузуп турар.

Коммунистиг партиинын, ленинизминиң өң чугула чаңчылдарының биреэзи болза, революстуг теорияны чогаадыкчы ажу-биле хогжүдери, кижизидилге айтырыгларынче, идеологтуг ажылдың айтырыгларынче үргүлчүүнүң кичээнгейин салыры болуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи совет иннтилелдиң социал-политиктиг хогжүдеэнинге, ооң үгаан-богданы амыдыралынга бүгү талалыг анализти берген, марксизминиң-ленинизминиң пропагандалаарынын болгаш бурлуза база революсионечи идеологияже улам-на шаап халдаарының өң чугула сорулгаларын тодаратқан. Ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгеэнинге айтырыгларының талазы-биле партиинын съездизиниң шинтипрериниге үндезилээш, Төп комитет чаңдын чугула доктаалдарны хүлээп алган.

Чоокта чаа партия Төп Комитединге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтипрериниг дүүштүр база Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң тургустунганының чылынга белетпел-биле холбаштыр идеё-кижизидилгелиг ыдың айтырыгларга турааскаткан идеология ажылчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болган. Саналары калбак-биле солушканының түңнелинде, съездиниң тыныкшыннарын нүүседириниң талазы-биле партия ганизацияларының ажыл-чорудулгазының мөөнеп алган ржулгазын иннтилештирген болгаш идеологтуг ажылды, есалары политика талазы-биле кижизидерин улам чидай ырганчайжыдарының оруктарын тодаратқан.

Идеологтуг сорулгаларны чеднишкиниг шинтипрээринге ежок чугула түүлдер: марксизм-ленинизминиң бүгү талаые иннтилелгиг өөредин-даа; партиинын эртемге үндезиишгеп экономиктиг, социал-политиктиг, культурага болгаш үү делегей талазы-биле политиказы-даа; идеологтуг ажылдың тодаргай принциптери-даа, идейлиг салдарны чедиреге амгы үениң күүлүг чепсектери-даа; эгээртинмес байыр дүржүзүга болгаш кайгамчык чаңчылдар-даа; политика азы-биле бишкеп, мергежилдиг кадрлар-даа бисте бар. хереп чүдел дизе, бүгү теоретиктиг, пропагандисчи, масполитиктиг ажыл-чорудулганы сайзырагай социалистиг нилелдиң байдалдарынга болгаш негелделеринге, СЭКП-ң XXIV съездизиниң шинтипрелерин улам ажыктыг кыл-р күүседир соруглаларга дүгжүп турар шынар талазые чаа бедик деңнелче кодурери болур.

Идеологтуг ажылда кол-ла чүүл болза, марксизм-ленинизминиң идеяларын пропагандалаары, партиинын ленинчи политиказын амыдыралга чедишкиниг боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур. Совет кижилерин күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүнге кижизидери шын чугула чергни эзлеп турар. Ынчангаш партия эртем-техниктиг революсиялың чедишкиннерин ажылагайымың социалистиг системазының артык күчүлүү-биле чаңгыс аай кылдыр сырый каттыштырар ужурлуг комплекстиг хемчеглерни боттандырып турар. Маңаа хамаарыштыр иннтилел амыдыралының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедишкиннерин мептередири болгаш калбак-биле ажыглаары канчаар-даа ажок улуг ужур-дүзалыг болуп турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, ону бүгү талалыг интенсификастаарыынче алган угланышкын кадрларның экономиктиг өөредилгеэнь үндезинн-биле жижидерин неген турар. СЭКП ТК-ның шинтиприн ёзугдар удуртунчуларының, специалистеринің, ажылчыннарының, албан-хаакчыларның, колхозчуларының экономиктиг өөредилгеэнинің бир аай системазын иннти-күүне хемчээли-биле тургузуп турар. Программаны ажылдап кылган, пропагандистерни белетказ-ринің болгаш олардың биллинн бедидеринің куретарын организастап эрттирип, өөредилге пособиелерин үндүрүп турар. Ам сорулга үүл дизе, экономиктиг өөредилгени биладилиг организастаар, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг хемчүлдениң амгы үе-чадазынга ону дүүштүр чорударын чедип алыр, адаа хамаарылгалыг бүгү-ле күүне болгаш хой-иннти организацияларының ажыл-чорудулгазын таарыштырар херек.

Социалистиг чарыш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүнге кижизидилгениң кайгамчык школазы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күштүг быразы болуп келген болгаш мынаар артар-даа. Партия организациялары, пропаганда органнары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш шинчээшкиниинің аддар-хүндүүн моон соңгаардаа улам мнай быжыглаары эргежок чугула. Материалдыг болгаш моральдыг шаңмал-мактал кижинің күш-ажылчы ачы-хавыяазын иннтилелдиң талазындан үнелеп көргенин илергейлеп, ооң ажылының кайы хире ажыктыын тодаргайлап, ооң сеткил-сагыжын улам сорук кииреринге улуг салдарны чедирип турар. Партиинын амыдыралда боттандырып турары ажыл-агыйны болгаш кижизидилге талазыбиле ажыл-чорудулганың чаңгыс аай болурунуң принциви кандыг-даа ажылды экономика база политика талазы-биле үндезилеттинген турар кылдыр чорударын, ажыл-агыйжы шинтипрелерин бедик ажыктыг болурун чедип алырын, иннтилелдиң, коллективтиң болгаш амы-хүүнүң эрге-ажыктарын улам-на долузу-биле дүүштүрер дугайында сагыш салырын, массаларның инициативазын кызба-биле хөгжүдерин удуртукчу кадрлардан неген турар.

Сайзырагай социализминиң бодумуң амыдыралчы тургузуу, коммунистиг болуп хөгжүп бар чоруур шинтилелдиң моральдыг болгаш эрге-дүрүм норма-чижектери ооң кежигүннеринден идея талазы-биле байлап-чаагай бышкап чорукту, политиктиг медерелдиг болур чорукту неген турар. Ам чугаа болза, төөгүлүг чугула сорулганы — бүгү талазы-биле сайзырагай кижиин кижизидерин практика кырынга боттандырарының дугайында чоруп турар болгай. Ол сорулга бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгага принципиалдыг болгаш үр үеде чорудар канчаар-даа ажок улуг ужур-дүзалыг ажыл болур.

Партиинын идей-кижизидилгелиг ажылынын кол ээзи болза, ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзел-бодалга кижизидери, оларны марксизм-ленинизминиң идеяларынга кижизидери болур. Мында чугаа хамыктың мурнунда партиинын хөй талалыг идей-теоретиктиг ажылчорудулгазын бүгү талалыг коргүзеринин, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларын болгаш шинтипрелерин, съезд соолунде Төп Комитеттиң хүлээп алган документилерин тайылбырлааның база пропагандалаарының эргежок чүүлазының дугайында чоруп турар. Ооң-биле кады ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле эртеминг коммунизминиң кол-кол үндезин үүлдерин шинээдип алырын эвес, а харын чедип алган билиглерни практиканга, хүн бүрүнүң амыдыралынга биладилиг ажыглаарын, билигнин бүзүрелдиг боттуг чүүл болдырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Ам ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяк салгалдың ажы-чаң кижизидилгезин сайзырагайжыдарының сорулгазын биргн чергенинь эргежок чугула айтырыг бүгү-ле звеноларынга, күш-ажылга-даа, амыдырал-чурттаалгага-даа кижиге ёзулуг сагыш човангыр, бодунга болгаш өскелерге шынчы негелделиг болур чорукту, ёзулуг аң хуузунуң ёзугу-биле шыңгыы харысалгалыг болурун дүүштүрүп турар идегелди боттандырарынга идиг берген турар шак мындыг байдалды бистиң иннтилелиивиске тургузары чугула.

Чаа кижини хевирлеп кижизидериниң оруктарын тодаргайлаашаан, СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг үзел-бодал болгаш моральдыг кижилерниң медерелинде эргинин артышкыннары-биле эптеш чок демиселге бадыткаттынып тургустунар, коммунистиг моральдың норма-чижектериден болгаш принциптеринден кандыг-даа хажыдыышкын ооң-биле канчап-даа дүүшпее болгаш амыдыралдың совет овур-хевири-биле улам-на чидиг чорүлдээлиг болу бээр деп демдеглээн. Бистиң моралывысна канчап-даа таарышпас—хулганнаар, арагалаар, ажыл кылбас, маңгыстаалчак арга-биле чурттаар, алыскак-чискек, иннтилел мурнунга бот-идепкей чок болур чорук болгаш ооң-даа өске түүлдер кеззүүн принципиалдыг, политиктиг характерлиг болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Чаа моральды быжыглаары болгаш сайзырадыры дээш демиселбүгү партиинын, массалыг информациянын болгаш пропагандаңың бүгү чепсектериниң, бүгү совет иннтилелдиң күжениишкиннерин неген турар. Масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганы күш-ажылчы коллективтерге-даа, чурттап турар черинин аайыбиле чурттакчы чоннуң ортузунга-даа калбартыр ужурлуг. Бо ажылды боттуг тодаргай угланышкыныыг, кижи бүрүзү-биле чугаалажып тургаш чорудар апаар.

Совет иннтилел хамыкты мурнай аңгыларның болгаш социал белүктериниң, нациялардың болгаш улус чоннарның, бүгү ажылчы чоннарның социал-политиктиг база идейлиг чаңгыс эви-биле быжыг болгаш күштүг. Массаларны интернационалчы медерелдиг болур чорукка кижизидериниң чугудазын, национализминиң артышкыннарынга удур демиселдиң ужур-дузазын, улустарның төөгүзүнге болгаш культуразынга үнелелди бээрде ону аңгы талазы-биле, эртем ёзузу-биле шыңгыы барымдаалап коорүн партиинын XXIV съездизиниң шинтипрелеринде, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белетпел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Партия совет кижилерни бистиң иннтилелиивистиң социал болгаш мораль-политиктиг чаңгыс эвинге хора чедирип болур бүгү түүлдерге эптеш чок болурунуң ёзузунга кижизидип турар.

Пропаганда чорударда партиянын ленинчи национал политиказының ролюн болгаш бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, совет кижилерниң үндезин эрге-ажыктарынга харылап турар, совет нацияларны болгаш улус чоннарны каттыштырып турар иннти күүлдү, чаңгыс аай интернационалчы акы-дүңна болуп эки тура-биле сырый каттышкаш, оларның чедип алганы улуг артык шынарларны ханызы-биле тодаргай тайылбырлаар ужурлуг. Национал айтырыы иннтилел амыдыралының бүгү талаларынга—экономиканга болгаш политикага, эртемге болгаш чырыдышкынга, культурага болгаш амыдырал-чурттаалгага шуптузунга хамаарыр. Ынчангаш интернационалчы кижизидилге—чүгле партиянын эвес, а харын ажыл-агый, культура, хөйиннти организацияларының база хүлээлгези болур, мындыр болганда бо талазы-биле оларның ролюн кодуер херек. Бодунуң социалистиг Ада-чурттуң, бодунуң чоннуң даяң, ооң улуг тиилелгелери, бодунуң Төрээн чурттуң камгалаарынга белеви, оларны оске улустарны хүндүлээриниң ёзузунга кижизидери даяң бистиң ооңдар болгаш ыяктарымыстың ортузунга кижизидилге ажылын күштедирери кончуг улуг ужур-дузалыг. Патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң темазы совет чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң чогаалдарынга улам-на долузу-биле чыртыныган турар ужурлуг.

Идеологтуг ажылга СЭКП-ниң делегей политиказының аңгы талазы-биле марксизм-ленинчи харакгерлиин бүгү тала-биле тайылбырлаар херек. Партиянын чайгылыш чок, шудургу болгаш мерген даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында ооң аргалары улам-на калбарып турар янзы-бүрү иннтилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны ийи системаның аразында аңгы демиселин соксадырын эвес, а чүгле ол демиселге шериг аргалары ажыглаарындан ойтадаарын көргүзүп турар. Реаксылыг буржуаз идеология-биле кандыг-даа хевир-биле болза чөпшээрежилге черле турбас ужурлуг; идеология талазы-биле социализм биле капитализминиң аразында кандыг-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын чок болгаш турбас-даа.

Бистиң иннтилелиивистиң күүлүг идей-политиктиг ёзугыс эви совет улуска империализминиң салдарын чедир дээр кандыг-даа оралдажыышкынарны аштырышкынга ынап-ла таварыштырар. Ынчалза-даа политика талазы-биле чедир бышпаан ийи-чаңгыс кижилер буржуаз пропаганданың салдарынга алаып, иннтилелге удур хөделишкиннерже ыдаладып турар деп чүвени көрөён базар болзувуса частырыг болур ийик. Коммунизмге болгаш Совет Эвилелинге удур буржуаз нүүл-хопту шыңгыы сойгалвар, империализминиң кандыг-даа идеологтуг үүгедиглерин сый шавар херек.

Кол-ла чүве — бистиң пропагандавыстың шаап халдаачы чорууң болгаш дайынчы арга-шинээзин күштедирери, ооң ажыктыг болуруң бедидери болур. Империализминиң өжөзинирек идеологтуг чимеенишкиннерин сойгалаары социализмге канчап-даа таарышпас үеелдерин чаныш-сынып чок сый шавары-биле, эргинин артышкыннарын ажын артери-биле, кижилерниң мээ-медерелинде болгаш аажычацында национализминиң болгаш улуг күрүнезирек шовинизминиң, биорократизминиң, бодун тогдынар чоруктуң биже буржуазчы хөөннерин ажын артери-биле баба-ла дүүшкен турар ужурлуг. Делегейниң революстуг хөгжүдээзинің салым-чолунга, делегей социализминиң салын-чолунга идепкейлиг, сонуургалдыг хамаарылгалыг болур чорукка совет кижилерни улам-на шудургу кижизидери чугула.

«Совет кижилериниң мораль-политиктиг мөзүн-шынары бистиң амыдыралывыстың бүгү социалистиг тургузуу-биле, иннтилелде бүгү ажыл-херектериниң чорудулгазы-биле, хамыкты мурнай партиинын, ооң бүгү организацияларының чаңгыс аай угланышкынныг, шудургу идей-кижизидилгелиг ажылы-биле хевирлеттинин тургустунган турар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниге демдеглээн.

Кижизидилгелиг, идеологтуг ажыл-чорудулга үениң бай-далынга дүүшкен турааш, иннтилелдиң канчаар-даа ажок улуг бурунгаралаашкынын, эртеминиң, культураның, масселарның эртем-биливиниң чедип алдынган деңнелин барымдаалап көрген турааш деэш партия бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Партия комитеттериниң сорулгазы болза, идеологтуг ажылды удуртурунуң деңнелин бедидери, эртемнин болгаш кижизидилгениң уран аргазын хөгжүдер болгаш байыдары болур. Ынчангаш бистиң идеология ажылынын талазы-биле кадрларывыстан чүгле бодунуң харысалгазын билири эвес, а харын ең чугула айтырыгларны тургузарынга инициатива, шинтипрлерни хүлээп алырынга дидим чоруң, идейлиг амыдырадың болуушкуннарынга болгаш фактыларынга үнелел бээрде партийжи принципиалдыг чоруң, бодунуң профессионал мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Кижизидилге ажылынга ёзу барымдаалаар чоруң, дөгейленчек чоруң, чудукаралаар чоруң чүүлдә-даа хорадыг. Мынчангаш пропагандавыстың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайзырагайжыдар, ону организастаарынга эртеминг үндезиннерни шудургу неитередир, ооң идейлиг деңнелин бедидер деп турарының ужуру-дазы шын.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел — идеологтуг ажылды улам бедик деңнелче кодурериниң, СЭКПниң XXIV съездизиниң шинтипрелерин, коммунизм тургузуушкуунуң планнарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга ооң роллюн бедидериниң чугула үе-чадазы болур.

«Правданың» мурнуку чүүлү

АЖЫКТЫГ-ДАА, СОЛУН-ДАА

Херээженнер чөвүлелдеринде

...ттарының ажылының ...кулгаларын, арга-сүмелеп солчур дээш Чөөн-Хемчиктиң херээженнер чөвүлелдиниң төлээлекчилери Баян-Хемчик районга чораан. ...р орукка чораап, боттарының ажылдарының дугаайын, чайгы бойдустуң каасканнык чурумалын хөөрежип ...дулар.

Ынчаар хөөрежип хап олуруста улуг оруктуң эрткелбиладиртпээн. Мурнувуста Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык, Шекпээр суурлының барааны көстүп нелгенин, школаны болгаш ...ээн каш агитквартираларны көрүп, оларның ажылы-биле танышкан.

70 орунныг уруглар садынга чеде бердинис. Кыры серилиг, шалалап каан шөлчүгештө чаштар баянист Сат Чочек-маанның үделгези-биле, кижизидикчи Ооржак Долгарның удуртулгазы-биле ырлаан, танцылаан турлар. Бичө чаштарның кижизидилгези ясли болгаш садта эки тургустунган. Уруглар албан черинин деризгези тергинин. Ында иштинге уруглар ойнаар улуг оргыу маңза-биле шевергин кылган.

— Бистиң ясли-садывыста амдыызында уруглар эвээш, ясликде 25, садта 49 кижи бар. Садта уруглардың чамдыызы малчыннарныы, оларны адаиелери чайлаглаарда алгаш барган. Ясли-садта иннтизибиле 20 ажыг кижи ажылдап турар. Уруглар албан черинин ажылын ажыжидер дээш көдээ Совет, херээженнер чөвүлели докгаамал кичээнгей салып турар. Уругларны кижизидеринин талазы-биле бүгү-ле чүүлдер-биле хандырылга эки —деп, ооң эргелекчизи Хунар Ондар тайылбырлады.

Эмнелге пунктузун, школаны коргузун, оларның ажылы биле таныштырган. Суурнуң иштики талазында ногаан шыкта «Аас-кежиктиң аллеязы» солуп. Долгандыр чараштыр херимнээш, иштинде ыяш тараан. Ортузунда кижилер дыштаныр олуттарны кылган. Чаа ог-бүле тутқан аныяктар, уруглуг болган ог-бүлелерниң ээлери аңаа ыяап-ла ыяш олуртур болгаш ону ажаап өстүрер чаңчылдыг.

Комсомольская кудумчузунда № 7, Дүжүт кудумчузунда № 10 агитквартираларның ажылы-биле танышкан. Агитквартира бүрүзү тускай кабинетти берген. Агитквартиралар ажылы-биле танышкан соолунде дуржулга солчуушкуну болган. Ында № 7 агитквартираның удуртукчузу эш Х. Ондар, Чөөн-Хемчикте партиянын XXII съездиэн аттыг совхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү эш Р. Соян, «Большевик» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш А. Чүлдүм, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта чөвүлел даргазы эш А. Кара-Сал, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райкомнарының херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдистериниң эргелекчилери эштер Р. Давын-оол, В. Килчеп олар ажылының дуржулгаларын чугаалаанар.

Идеологтуг ажылда кол-ла чүүл болза, марксизм-ленинизминиң идеяларын пропагандалаары, партиинын ленинчи политиказын амыдыралга чедишкиниг боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур. Совет кижилерни күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүнге кижизидери шын чугула чергни эзлеп турар. Иинчангаш партия эртем-техниктиг революсиялың чедишкиннерин ажылагайымың социалистиг системазының артык күчүлүү-биле чаңгыс аай кылдыр сырый каттыштырар ужурлуг комплекстиг хемчеглерни боттандырып турар. Маңаа хамаарыштыр иннтилел амыдыралының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедишкиннерин мептередири болгаш калбак-биле ажыглаары канчаар-даа ажок улуг ужур-дүзалыг ажыл болур.

Партиинын идей-кижизидилгелиг ажылынын кол ээзи болза, ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзел-бодалга кижизидери, оларны марксизм-ленинизминиң идеяларынга кижизидери болур. Мында чугаа хамыктың мурнунда партиинын хөй талалыг идей-теоретиктиг ажылчорудулгазын бүгү талалыг коргүзеринин, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларын болгаш иннтилелдиң, съезд соолунде Төп Комитеттиң хүлээп алган документилерин тайылбырлааның база пропагандалаарының эргежок чүүлазының дугайында чоруп турар. Ооң-биле кады ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле эртеминг коммунизминиң кол-кол үндезин үүлдерин шинээдип алырын эвес, а харын чедип алган билиглерни практиканга, хүн бүрүнүң амыдыралынга биладилиг ажыглаарын, билигнин бүзүрелдиг боттуг чүүл болдырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Ам ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяк салгалдың ажы-чаң кижизидилгезин сайзырагайжыдарының сорулгазын биргн чергенинь эргежок чугула айтырыг бүгү-ле звеноларынга, күш-ажылга-даа, амыдырал-чурттаалгага-даа кижиге ёзулуг сагыш човангыр, бодунга болгаш өскелерге шынчы негелделиг болур чорукту, ёзулуг аң хуузунуң ёзугу-биле шыңгыы харысалгалыг болурун дүүштүрүп турар идегелди боттандырарынга идиг берген турар шак мындыг байдалды бистиң иннтилелиивиске тургузары чугула.

Чаа кижини хевирлеп кижизидериниң оруктарын тодаргайлаашаан, СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг үзел-бодал болгаш моральдыг кижилерниң медерелинде эргинин артышкыннары-биле эптеш чок демиселге бадыткаттынып тургустунар, коммунистиг моральдың норма-чижектериден болгаш принциптеринден кандыг-даа хажыдыышкын ооң-биле канчап-даа дүүшпее болгаш амыдыралдың совет овур-хевири-биле улам-на чидиг чорүлдээлиг болу бээр деп демдеглээн. Бистиң моралывысна канчап-даа таарышпас—хулганнаар, арагалаар, ажыл кылбас, маңгыстаалчак арга-биле чурттаар, алыскак-чискек, иннтилел мурнунга бот-идепкей чок болур чорук болгаш ооң-даа өске түүлдер кеззүүн принципиалдыг, политиктиг характерлиг болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Чаа моральды быжыглаары болгаш сайзырадыры дээш демиселбүгү партиинын, массалыг информациянын болгаш пропагандаңың бүгү чепсектериниң, бүгү совет иннтилелдиң күжениишкиннерин неген турар. Масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганы күш-ажылчы коллективтерге-даа, чурттап турар черинин аайыбиле чурттакчы чоннуң ортузунга-даа калбартыр ужурлуг. Бо ажылды боттуг тодаргай угланышкыныыг, кижи бүрүзү-биле чугаалажып тургаш чорудар апаар.

Совет иннтилел хамыкты мурнай аңгыларның болгаш социал белүктериниң, нациялардың болгаш улус чоннарның, бүгү ажылчы чоннарның социал-политиктиг база идейлиг чаңгыс эви-биле быжыг болгаш күштүг. Массаларны интернационалчы медерелдиг болур чорукка кижизидериниң чугудазын, национализминиң артышкыннарынга удур демиселдиң ужур-дузазын, улустарның төөгүзүнге болгаш культуразынга үнелелди бээрде ону аңгы талазы-биле, эртем ёзузу-биле шыңгыы барымдаалап коорүн партиинын XXIV съездизиниң шинтипрелеринде, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белетпел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Партия совет кижилерни бистиң иннтилелиивистиң социал болгаш мораль-политиктиг чаңгыс эвинге хора чедирип болур бүгү түүлдерге эптеш чок болурунуң ёзузунга кижизидип турар.

Пропаганда чорударда партиянын ленинчи национал политиказының ролюн болгаш бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын, совет кижилерниң үндезин эрге-ажыктарынга харылап турар, совет нацияларны болгаш улус чоннарны каттыштырып турар иннти күүлдү, чаңгыс аай интернационалчы акы-дүңна болуп эки тура-биле сырый каттышкаш, оларның чедип алганы улуг артык шынарларны ханызы-биле тодаргай тайылбырлаар ужурлуг. Национал айтырыы иннтилел амыдыралының бүгү талаларынга—экономиканга болгаш политикага, эртемге болгаш чырыдышкынга, культурага болгаш амыдырал-чурттаалгага шуптузунга хамаарыр. Ынчангаш интернационалчы кижизидилге—чүгле партиянын эвес, а харын ажыл-агый, культура, хөйиннти организацияларының база хүлээлгези болур, мындыр болганда бо талазы-биле оларның ролюн кодуер херек. Бодунуң социалистиг Ада-чурттуң, бодунуң чоннуң даяң, ооң улуг тиилелгелери, бодунуң Төрээн чурттуң камгалаарынга белеви, оларны оске улустарны хүндүлээриниң ёзузунга кижизидери даяң бистиң ооңдар болгаш ыяктарымыстың ортузунга кижизидилге ажылын күштедирери кончуг улуг ужур-дузалыг. Патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң темазы совет чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң чогаалдарынга улам-на долузу-биле чыртыныган турар ужурлуг.

Идеологтуг ажылга СЭКП-ниң делегей политиказының аңгы талазы-биле марксизм-ленинчи харакгерлиин бүгү тала-биле тайылбырлаар херек. Партиинын чайгылыш чок, шудургу болгаш мерген даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында ооң аргалары улам-на калбарып турар янзы-бүрү иннтилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны ийи системаның аразында аңгы демиселин соксадырын эвес, а чүгле ол демиселге шериг аргалары ажыглаарындан ойтадаарын көргүзүп турар. Реаксылыг буржуаз идеология-биле кандыг-даа хевир-биле болза чөпшээрежилге черле турбас ужурлуг; идеологтуг талазы-биле социализм биле капитализминиң аразында кандыг-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын чок болгаш турбас-даа.

Бистиң иннтилелиивистиң күүлүг идей-политиктиг ёзугыс эви совет улуска империализминиң салдарын чедир дээр кандыг-даа оралдажыышкынарны аштырышкынга ынап-ла таварыштырар. Ынчалза-даа политика талазы-биле чедир бышпаан ийи-чаңгыс кижилер буржуаз пропаганданың салдарынга алаып, иннтилелге удур хөделишкиннерже ыдаладып турар деп чүвени көрөён базар болзувуса частырыг болур ийик. Коммунизмге болгаш Совет Эвилелинге удур буржуаз нүүл-хопту шыңгыы сойгалвар, империализминиң кандыг-даа идеологтуг үүгедиглерин сый шавар херек.

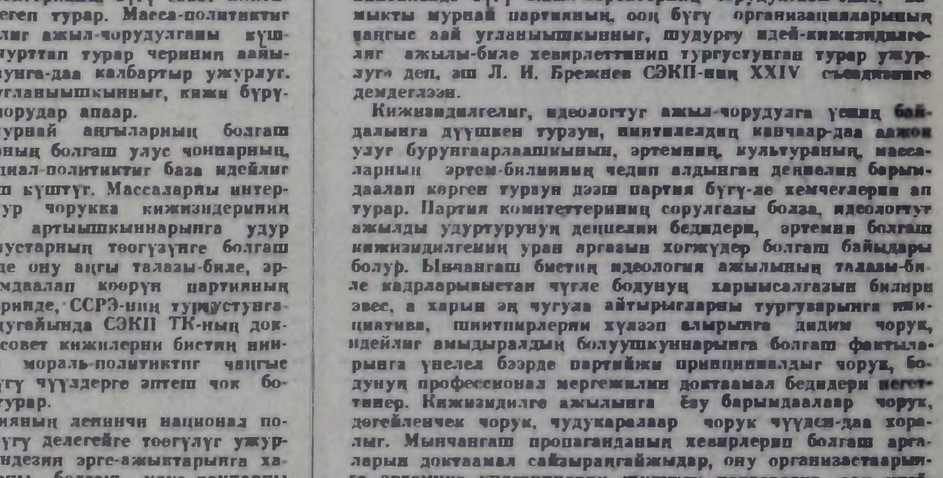
Кол-ла чүве — бистиң пропагандавыстың шаап халдаачы чорууң болгаш дайынчы арга-шинээзин күштедирери, ооң ажыктыг болуруң бедидери болур. Империализминиң өжөзинирек идеологтуг чимеенишкиннерин сойгалаары социализмге канчап-даа таарышпас үеелдерин чаныш-сынып чок сый шавары-биле, эргинин артышкыннарын ажын артери-биле, кижилерниң мээ-медерелинде болгаш аажычацында национализминиң болгаш улуг күрүнезирек шовинизминиң, биорократизминиң, бодун тогдынар чоруктуң биже буржуазчы хөөннерин ажын артери-биле баба-ла дүүшкен турар ужурлуг. Делегейниң революстуг хөгжүдээзинің салым-чолунга, делегей социализминиң салын-чолунга идепкейлиг, сонуургалдыг хамаарылгалыг болур чорукка совет кижилерни улам-на шудургу кижизидери чугула.

«Совет кижилериниң мораль-политиктиг мөзүн-шынары бистиң амыдыралывыстың бүгү социалистиг тургузуу-биле, иннтилелде бүгү ажыл-херектериниң чорудулгазы-биле, хамыкты мурнай партиинын, ооң бүгү организацияларының чаңгыс аай угланышкынныг, шудургу идей-кижизидилгелиг ажылы-биле хевирлеттинин тургустунган турар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниге демдеглээн.

Кижизидилгелиг, идеологтуг ажыл-чорудулга үениң байдалынга дүүшкен турааш, иннтилелдиң канчаар-даа ажок улуг бурунгаралаашкынын, эртеминиң, культураның, масселарның эртем-биливиниң чедип алдынган деңнелин барымдаалап көрген турааш деэш партия бүгү-ле хемчеглерни ап турар. Партия комитеттериниң сорулгазы болза, идеологтуг ажылды удуртурунуң деңнелин бедидери, эртемнин болгаш кижизидилгениң уран аргазын хөгжүдер болгаш байыдары болур. Ынчангаш бистиң идеология ажылынын талазы-биле кадрларывыстан чүгле бодунуң харысалгазын билири эвес, а харын ең чугула айтырыгларны тургузарынга инициатива, шинтипрлерни хүлээп алырынга дидим чоруң, идейлиг амыдырадың болуушкуннарынга болгаш фактыларынга үнелел бээрде партийжи принципиалдыг чоруң, бодунуң профессионал мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Кижизидилге ажылынга ёзу барымдаалаар чоруң, дөгейленчек чоруң, чудукаралаар чоруң чүүлдә-даа хорадыг. Мынчангаш пропагандавыстың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайзырагайжыдар, ону организастаарынга эртеминг үндезиннерни шудургу неитередир, ооң идейлиг деңнелин бедидер деп турарының ужуру-дазы шын.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел — идеологтуг ажылды улам бедик деңнелче кодурериниң, СЭКПниң XXIV съездизиниң шинтипрелерин, коммунизм тургузуушкуунуң планнарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга ооң роллюн бедидериниң чугула үе-чадазы болур.

ЭРТЕМДЕННЕР—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

НОВОСИБИРСК. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының эртемденнери Сибирьниң бойдус зоналарынга таарыштыр ооң көдээ ажыл-агыйын чоокку 10—15 чылдарда хөгжүдер талазы-биле угланышкынныг дугайында саналын киирген.

Цитология болгаш генетика институду оң сорулганы күүседиринге үнелиг салыышкынын киирип турар. Аңаа сөөлгү чылдарда көдээ ажылагыйның ең чугула культураларының элээн каш чаа сорттарын болгаш хайнактарын тыпкаш, оларны шенеп көрүп турар.

Од-ла лабораторияга тургускан чалын чажыт тарыыр кызыл-тастың «Новосибирская-67» дээр чаа сорту онза солуп боон турар.

ЧУРУКТА: кызыл-тастың чаа сорттунуң хевири.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг-Хемден медээлер

ХҮН АЙТЫРЫЫ— ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ

Баян-Кол көдээ Советтиң ээлчеглиг сессиязынга Баян-Кол ортумак школазының эрткен. өөредилге чылында түңнелдерин болгаш чаа өөредилге чылынга белеткелдериниң талазы-биле айтырыгны чугаалашкан.

Мурнуку чылдарга бодаарга, школада өөредилге-кижизидилге ажылы ээлэп экижээн. Бо өөредилге чылын 93 хуу өөредилгелиг доосхан. Моон-биле кады чаа өөредилге чылынга школаның септелгезинче сессияның киржикчилери кол кичээнгей салган. Эрткен чылын 300 кубометр токпак-ыяшты белеткээн, ам база ооң хөйиү белеткеп алган. Хомүр-дашты четчири-биле соөрткеп. Ынчалза-даа септелгениң түлүк үезинде чугай, туулбу чергелиг материалдарның четче соөртүнмейн турарын сессияга демдеглээн. Ынчангаш транспорт-биле четче хандырып, материалдар соөртүлгезин дүргедирип, школаның хеп чуур черин чаартып, кол септелгезин кылырын чугула деп сессиядан демдеглээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Ол-ла районнуң Ак-Туруг ортумак болгаш кадыкшылга школаларының 1971—1972 өөредилге чылынга белеткелдериниң дугайында айтырыгны Ак-Туруг көдээ Советтиң сессиязынга чугаалашкан.

Бо чылын школа чанында участокту суггарып аддарып, херимнээш, ында ногаалар аймаан олурткан. Чедиги классчылар практиказын аңаа эрттирип, ажыктыг ажыл-херектерин кылып турар. Ак-Туруг ортумак школазы чоокку хүннерге чедир 90 кубометр токпак-ыяшты, 130 тонна хомүр-дашты соөртүп албаан. Чылдагааны? База-ла транспорт чогундан болган.

Школаның септелгези май 10-да эгелээн. Ажылчыннар түс-түс участокгарда хуваарттыынган. Бо чылын иннтизи-биле 13 печканы салыры планда көрдүнген. Оларның чартык кезии салдынган. Ийи школаны, интернатты, чазанар мастерскаяны чугайлаан. Ам түгле дозулаар. Бир чем склады немей туттунган. Септелгеин чоокку хүннерде эки шыңгырлыг доозарынче бүгү күштү мобилизээрин депутаттар демдеглээн. Септелгете хереглээр чугай, туулбу, маңза, будуктар четчири-биле бар. Чаа өөредилге чылында белеткелде бир четпес чүве болза, соцгалар шилдери шуут чок болуп турар. Оларны четчелеп тывар хемчеглерни алыр. Септелге ажылып бедик темпилиг чорударынче угланган иннтиприи сессия хүлээп алган.

К. КОМБУ.

Элээди аныяктарже кичээнгей салыр

...ы четпээниерниң кижи-...гээн нарын айтырыг, ...доктаамал кичээнгейин ...ын-Хемчик райкүүскомчанында ...ы четпээниер-...ажыл чорудар комиссия ...п турар. Чоокта чаа ол ...ссия «Дөң-Терезин» сов-...үнүүшкүүнүүт хурал эрт-...ы, совхозтуң директинины, ...хой-иннти организация-...ының четпээниериниң ор-...ига кандыг ажыл чорудуп ...ының сайгарын көргеп. ...түүнелинде ында байдал ...дээран илереттинген. ...миссияның илереткенин ...ар алырга, совхоз девис-...инде 44 элээди уруглар ...оларның 13-үү ажылдаттурар. Совхоз директору ...І. Дожулаа ол санныры ...билбес болган. Ында ...ээн 4 ооллу совхозка ...лдаары-биле ажылга хү-...алган дугайында ...иг-даа документилерде ...ваан, ол хирезинде олар ...-шылыны ап турар.

...ы четпээн уругларны ...-агыйже хаара тудар дуаан чогуур айтышкынбар турда-ла, ону совхоз ...шкыны, хөй-иннти орга-...циялары амы

Чехословакияның чөөн талазынан барыын талазыынче бүгү девисизэрин тавараан муң-муң километр узун, Совет Эвилели — Барыын Европа аразының дорт газ дамчыдыкчызының тудуу индин түлүк чоруп турар. Социалистиг хүзээгезин чидишкиннинг нүүсетпишаан, дыка хөй черлериниң тудугулары ашыды хуусаазыдан эрте девзуп турар.

ЧУРУКТА: Моравияның девисизэринде газ дамчыдыкчызын тудуп турары.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

Моолдуң национал байырлалы

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. А. Бабенковуң дамчытканы: Моол улус боттарының улуг болгаш өөрүшкүдүг байырлалын — Улусчу революцияның 51 чыл оюн демдеглээн.

Хоорайларда, аймактар болгаш сумулар төптеринде күш-ажылчы чон бөйүр шинчи кинр неттиннипкен, омак-хөглүг. Моолдуң ажылчы чоннары Советтиг Россияның соонда социалистиг хөгжүлдениң оруунче кирген ийиги чурт МАР болганынга чоргаарлаптп турарлар.

Республиканың ажылчы чоннары боттарының национал байырлалын күш-ажылчы улуг чедишкиннер-биле ужуражып турарлар. Экономиканың кол адыры—мал ажылы дыка хөгжээн. Чурттуң малчыннары амгы үеде барык 8 миллион баш чаш малды бүрүн алган болгаш өстүрүп турар. Ол дээрге эрткен чылдыындан дыка хөй-дүр.

Ол ышкаш улус ажыл-агыйында үлетпүрүүң үлүү база улгадып турар.

МАР аку-дуңма чурттар-биле экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылганы улам калбарып, ол дээрге социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин бышыгаларының чугула чүүлү болур деп мөрүп турар. «Өгнүң чөлегижи — багана, кижиниң чөлегижи — өөнүү» деп, моол үлегер чугаа бар. Чуртта калбарган үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш культура-амыдырал талазы-биле тургузуушкунуң ындыг чөлегижи совет-моол найырал боон турар.

МАР-ның делегейде харылзаалары дыка калбарган. Амгы үеде ол делегейниң барык 60 чурттары-биле дипломаттыг харылзааны тудуп, КНО-га болгаш делегейниң өске-даа организацияларыга кирип алган, тайбыңның, демократтыныың болгаш социализмниң эрге-ажыктарын идепкейлиг камгалап турар.

• • •

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолга улусчу революцияның 51 чыл оюнга холбаштыр июль онда Сухэ-Баторуң болгаш Х. Чойбалсанның хөөрүнге база Зайсан даанның кырында совет дайынчыларга тураскаалга чечек салышкыны болган. МАРН Төп Комитединден, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунаан болгаш Министрлер Чөвүлелиинден, моол революцияның хоочун киржикчилеринден, Моолдуң Улустуң шериининден болгаш Моолдуң Улустуң шериининң политэргелелиинден, Тайбыңның болгаш найыралдың моол организацияларының каттыжышкыныыдан, дипломатыт корпустан, найысылалдың аныяктарындан болгаш пионерлеринден, Улаи-Баторнуң ажылчы чоннарындан чечектер салган.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиинин Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның партия болгаш чазак черииинң өске-даа удуртукчулары, а ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Советиинин Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. С. Семеновка баштаткан совет төлээлер, МАР-да совет элчин черииинң ажылдакчылары, даштыкы дипломаттар, найысыладың ажылчы чоннарының төлээлемчилери чечек салырының ёзулалынга киришкеннер.

Совет-афган дугуржулга

КАБУЛ. (СЭТА). Хамаалы агаар судноларын оорлаар чорукту болдурбас талаазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭ-ниң чазаанның болгаш Афганистаанның хаан күрүнезиниң чазаанның аразында дугуржулгага ат салган. Кижилерииң амызынга айыылдыг болгаш национал база делегей агаар харылзааларының ойтавында ажылдынга шаптык кылдыр хамаалы агаар судноларын оорлаарын болдурбас толөөде, бот-боттарын кады ажылдажылганы чорудар соруулга-биле бө дугуржулгага ат салган деп, дугуржулганың эге түүлүүде чугаалаан.

Агаар суднозу девискээриие хонган күрүмениң эрге-чагыргалары агаар судноэун оорлаан кижилерин күрүнеге дондораан эгидери-биле хемчегерин алырын дугуржулгада көргеп.

ТК-ның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди медеглелдя кылып, Мурнуу Көрейдеи америк шериглерии болгаш Индий-Кыдаттан мурнуу-көрей шериглерии бүрүн үндүрерии негээн.

Медеглелде демдеглээнн болза, «Көрейниң 27 чыл иштииде ийи кезекке чарлып келгеии америк империализминиң агрессчи холгаарлаашкыны-дыр. 50 муң хире америк солдаттар «КНО-нуң чепсектиг күштерии» дээр хоозун чүүл-биле Мурнуу Көрейии ам-даа эжелевишаан. Ол-оо муң мурнуу-көрей солдаттар Вашингтоннуң командылалы-биле Вьетнамда, Лаоста болгаш Камбоджада туруп, Индий-Кыдаттың удустарынга удур америк империалистериинң чорудуп турар агрессчи даймынды киржип турарэ.

«Мурнуу Көрейден АКШ-тың шериглерии бүрүн болгаш дүрген үндүрбес, ында америк арсеналдарын болгаш шериглаар баазаларын узуткавас болза» Көрейниң катап каттыжары болдунмас дээрии АКШ-тың Коммунистиг партиязы санап турар.

«Көрейниң катап каттыжарынын айтырыын чедишкиниг шиитпирлээри бүгү делегейде тайбыңның болгаш улустарның национал хосталгазының херээнге чугула салышкын болган турар ийиин» деп, медеглелдиң түңнелиинде чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангчи можуда патриоттарның хостааны кол хоорайны эжелеп алыр дээр сайгон шериглериниң оралдажышкыны бууразышкынга таварышкаан. Мурнуу Вьетнамны хостарының Улусчу чепсектиг күштери хоорайның чамдык кварталдарынче халдап киргеи дайзынның иезектерии артиллерия-биле күштүг болаан соонда удур халдаашкыныы кылган. Дайзынның шериглери деэп үнген. Сайгончу ёзулурумнуң баштыңы Тхиеу мээң шериглерии Куангчиии эжелеп алган деп июль 7-де чарлааш, далажыпкан деэп. Куангчиниң болгаи Хюэниң аразында № 1 орукта надыгдошкун тулчуушкуннар боол турар. Ында хосталганың күштери дайзынның тылынга согуглапры таварыштырып турар. Чалча армияның шилиидек дээр десант иезектери Куангчиден атказрлаш, хоорайның мурнуу талазында бүзээлеттирген болгаи рис шөлдериидe тулчуушкуннарга аар чидиргиерге таварышп турар. Америк информация агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, Куангчи хоорайның камгалакчылары хувааи алган америк танкылары сайгон десант шериглерге удур ажыглап турар.

Патриоттарның талазындан ыйыышкынга удур туржур күш чок чалча шериглер америк ужар чүүдүн детки-чезиигe улуг кордалды салып турар. «В-52» дээр стратеггиг бомбалакчы самолёттар Куангчиниң хосталган районнарынче моонцетгиитеи халдаашкыннарын үргүлчүлеп турар. Сайгон шериглериниң атказрлаашкынын намгаладывышаан, самолёттар Куангчиниң мурнуу талазында патриоттарның туруштары ыича боор деп даап бодап алган черлериичe барык 2.000 тонна бомбаларны октаан. Хоорайның кыдыын база бомбалаан. Халдаашкыннар дүне-даа база хүндүс-даа соксавайн турган. Ыпчалзадаа патриоттарның күзел-соруктуун халдаашкыннар сый шаап шыдавааи.

Вьетнам черге база бир америк генерал алдар чок өлүмнү тыпкан. АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда чепсектиг күштериниң командылакчызының оралакчызы бригада генералы Р. Толмэниің өлүрткеннии дугайында дыңнадыгны америк агентилел «далаштыг» деп медээ-биле дамчыткан. Аялок девискээрииче сургаалдалыг аяа-чорук үезииде Толмэн болгаш үш америк офицер өлүрткен. Ында сайгон армия үш ай дургузуида аар чидиргиерге таварышпышаан, бүзээлеткен хоорайже чаза таварыш киреринп оралдажып турар. Бо болза Вьетнамга өлүрткеи сеснн америк генерал-дыр.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Куангчи можуже шугуун киреи сайгон армияның иезектерии ойтур шаап турар. Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, июль 8-де патриоттар Митиың хемниң соңгу талазында хосталган районнарже шугуун киреринп орадлашкан чалча армияны 7-ги болгаш 11-ги ужар чүүдесант батальоннарынче халдаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 9-да ВДР-ниң девискээриинің агаарынга ийи америк самолёттуң дүжүр аткан. ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Хавойнуң мурнуу-барынын талазында Хатэй можунуң сырый чурттакчылыг районнарынче халдаашкыи үезииде самолёттарны «чер-агаар» деп ракеталар-биле дүжүр аткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Канадзаның хостаар күштер ким боджа пайысылалдың мурнуу болгаш чөөн талазында пионпень шериглериниң турушта рынче ыйыышкынын күштеидирип турар. АП агентилелдиң дыңнадыгларын ёзугаа алырга, Мурнуу Камбоджаның район төвү Ангтасомче шуургуп киреринп оралдашкан пионпеиь шериглериниң кезектери артиллериияның күүлүү адыышкынынга таварышкан аткаарлаан. Патриоттар Пионпеньдеи чөөн талаже 19 километр ырак Вихеарсуурда болгаи Преахпрасапда быжыглаа пунктуларын миномёттар-биле боолап турар.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

Национал конференцияның резолюциязы

ПАРИЖ. СЭТА-ның корр. В. Иорданскийниң дамчыткаиы:

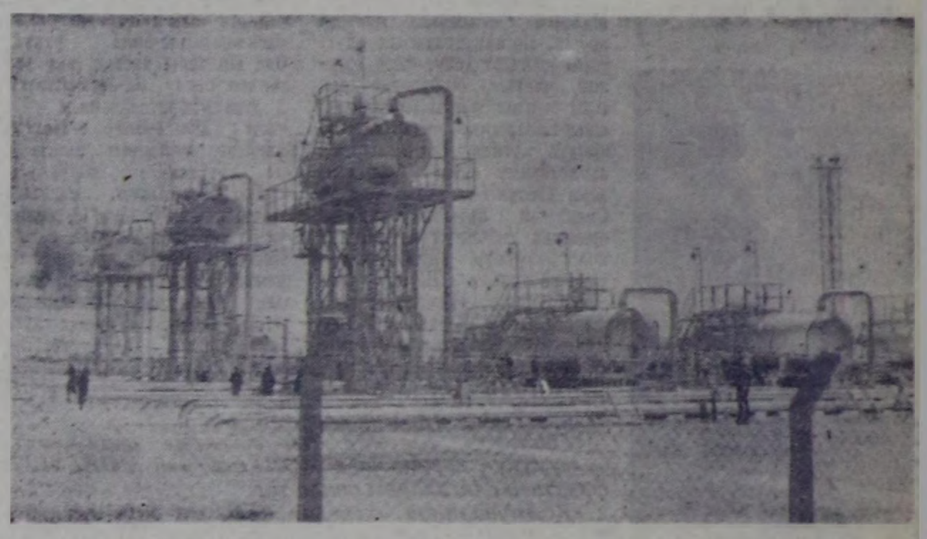
ФКП ТК-ның пленумунуң шиитпирии ёзугаар чыылган Францияның Компартиязының национал конференциязы бодунуң ажылын дооскан. Ол конференцияга ФКП-ниң Чиигие секретарының оралакчызы Ж. Маршеиің кылган илеткелин үүлдүг деп көргеш, ийиги политиктиг резолюцияны хүлээп алган.

Францияның Коммунистиг болгаш Социалистиг партияларының төлээлериниң ажылдап кылганы каттышкан чазак программазы болза эр, херээжеи француздарның мурнуунга оларның эрге-ажыктарынга болгаш демократтыг негеделериие дүгжүп турар аргаларны ажыдып берип турар деп резолюцияда чугаалап турар. Ол программаны амыдыралга боттандырарының чугула үүлү улустуң эвилели болурун резолюцияда онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады ФКП-ниң национал конференциязы «ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, ол программаның тинделгеэи болгаш боттанышкыны дээш Францияның Коммунистиг партиязының болгаш Францияның Социалистиг партиязының, а ол ышкаш өскедаа демократтыг күштериниң кажангызындан-даа артык кады демисежириие бижыг үндезин тургустунган» деп демдеглээн. Ындыг чангыс эптиг хөделиишкиннерни кылырынга Коммунистиг партия бижыг шиитпирлиг дээрзин резолюцияда база айтып турар.

Конференцияның Вьетнам талазы-биле резолюциязында вьетнам улусту, Индий-Кыдаттың бүгү улузун политика талазы-биле деткип, материалдыг дузаламчы көргүзериие таварышкан программазын бедии-биле үнелээн деп журналистерге медеглээн.

Национал конвент Францияның Национал хуралынга ам болур соңгулдага Социалистиг партиядан кандидаттарны дешиидер дугайында айтырыгны база көргеи. Национал конвент соңгулдага партияның тактиказын тодаратнан болгаш кандидаттарны дешиткеи.

Совет Эвилели дузалаан

Соңгу Румейлде Иракның баштайгы национал нефть казар чери Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш экономиктиг дузалэмчызы-биле туттунган. Чаңгыс ол чер чылдың-ка 5 миллион тонна нефтини бээр. Моон соңгаар ону 18 миллион тонна чедир уигаттырар деп сөрүлга салдынган.

ЧУРУКТА: Соңгу Румейлде нефть казар чер.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаңгыс эптиң программазын бадылаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Социалистиг партиязының национал конвентиин каттышкан чазак программазының дугайында ФКП-ниң болгаш Социалистиг партияның аразында чарган дугуржулганы чүүлдүг деп санаан. Партияның национал конвентизиниң ажылынга киришкен федерацияларының секретарылары, парламент кежигүннери-социалистер болгаш Социалистиг партияның удуртулга комитединиң кежигүннери партияның бирги секретары Ф. Миттерааның илеткелии дыннап, чугаалашкаш, чаңгыс үн-биле резолюция хүлээп алган.

Ханы чаартылгаларже француздарның чүткүлүн илергейлээн бо дугуржулганы чарарынга сөөлгү чылдарның дургузуида Францияга социал болгаш политиктиг калбак шимчээшкин дузалаан деп, резолюцияда демдеглээн. Бүгү француздар боттарының амыдыралын ескертириинге дузалап шыдаар ёзулуг политика бар деп чүвени ам билип турар дээрзин резолюцияда чугаалаан.

Национал конвентиниң ажылы доозулган соонда ооң бирги секретары Ф. Миттеран Социалистиг партия ФКП-биле кады ажылдап кылган чазак программазын бедии-биле үнелээн деп журналистерге медеглээн.

Национал конвент Францияның Национал хуралынга ам болур соңгулдага Социалистиг партиядан кандидаттарны дешиидер дугайында айтырыгны база көргеи. Национал конвент соңгулдага партияның тактиказын тодаратнан болгаш кандидаттарны дешиткеи.

ССРЭ-ниң улустары бөгүн

Нациялар болгаш национал харылзаалар хөгжүлдези

Бо чылын 50 чыл оюн демдеглээр деп турар совет республикаларның Эвилели дээрге-ле ССРЭ-ге сайзырангай социализмни догуиадыр бадыткадыр база коммунизмни тудуп тургузар талазы-биле шиитпирлиг факторларның бирээзи-дир. Ук Эвилелдиң бузулбас ыжыы он-оо чылдарда дошкун демиселге хынаттынган болгаш нациялар база национал харылзаалар хөгжүлдезиниң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партия чаңчаа чедишкиннерни хандырып турар.

Ол айтырыгның алыс ужуртказы чогум үүдел? Амгы үеде партияның национал политиказының утка-шынары кандыгыл? Ам ССРЭ-де нациялар болгаш национал харылзаалар хөгжүлдезиниң кандыг-кандыг өскерилгелер болуп турарыл?

НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ АЖЫЛЧЫН КОЛ ДАЯНЫР КҮЖҮ — АҢГЫ ОЛ.

«Аку-дуңмалышкы совет республика бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралын хандырары, нациялардың болгаш улустарның улам чоокшулажылгазын чедип алыры, бүгү Эвилелдиң ниити эрге-ажыктарын-даа, ооң составында республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарын-даа доктаамал өөренип көөрү партияның национал политиказының алыс утказы шак-ла ында»—деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи кончуг шыны-биле тодаратнан («СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдары» деп ном, арын 76). Улустарның эп-найыралын бүгү хемчээлдии-биле быжыглаары, ажылчы чонну интернационализмниң херээнге кижизидерн, шовинизмниң болгаш национализмниң бичии-даа бол илерээшкиннерииге удур эптеш чок демиселди чорудары база-ла партияның ленивчи национал политиказының чарлынмас тудуш кезээ болур.

Совет ажылчын аңгы болза, национал политиканы боттандырарынга партияның кол даяныр күжү ол.

Совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң ажылчын аңгының ролюн Л. И. Брежнев 1972 чылдың март 20-де профсоюзилелдериниң XV съездизиниг оюза бедии-биле үнелээн. 65 миллион кижиниг күш-ажылдың күчүлүг армизы болбушаан, социал-политиктиг болгаш экономиктиг башкарыкчы күш болур ажылчын аңгы чурттуң бүгү-ле амыдыралынга, ооң иштинде национал харылзааларның кавызынга, бодунуң ролюн уламна күштелдирип турар. Ол роль чогум үүдел?

Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызы национал отряттарының канналган кезээ болбушаан, улустарның бүгү талалыг национал хөгжүлдези, оларның чечектелишкинии дээш идепкейлии-биле демисежии турар. Ниитилелде эзлеп турар черииинң, коммунистиг идеалдарының аайы-биле алырга, ажылчын аңгы социалистиг интернационализминиң тук тудукчузу болуп, нацияларны, улустарны чоокшулаштырарының социалдыг кол күжүү, амыдыралга интернационализмниң боттандырар иүш болгаи турары билдингир.

Совет ажылчын аңгы — колхозчу тараазымнар-биле эвилелдиң сорук кирикчиин болгаш организакчызы. Ажылчын аңгының удуртулгазы-биле ол эвилел коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарын хандырып шыдаар авжок улуг социал-политиктиг күш кылдыр хуулган. Чогум-на харын ол үндезиниге совет ниитилелдиң улам ыыайгы идей-политиктиг болгаи социалдыг дем каттыжылгазы, нацияларның база улустарның чоокшулажылгазы болуп турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧАЙЛАШ ЧОККА ТУРГУСТУНАРЫ

«ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугаймда» СЭКП ТК-ның Доктаалында айтып турары болза, «Совет чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының сырый чаңгыс эви, бүгү талалыг чечектелишкиии болгаш чайгылып чок чоокшулажылгазы бистиң тургузуувустуң чаяттынган будүүжүүлге тодараттынар болгаш социализм хөгжүлдезиниң чайлаш чок негелдези кылдыр илереп турар» («Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугаймда» СЭКП-ниң Доктаалын брошюра кылдыр үндүргеии, арын 14).

Коммунизмче хөгжүп шилчиир ужурлуг социализмниң дүрүм ёзугаарлы тиилелгези нацияларның амыдыралынга, националь харылзааларгa ийи ииизы тенденцияның хевирэ кылдыр илергейлеттинер. Оларның бирээзиң хостуг национал хөгжүлдеже, чечектелишкиниче чүткүл кылдыр, а ийигизии — келир үеде нацияларның каттыжарынга үндезии болур оларның бот-боттарынче чоорту бүгү талалыг чоокшулажылгазынче жүткүл кылдыр тайылбырлап болур. Социализмниң алыс будүүжүлдеи хамаарышкан болганда, ол чүткүлдериің илереишкини мындыг ииизылыг харылзаштаи характерлиг: нацияларның чечектелишкиини ол-ла үеде оларның аразына чоокшулажылга чокка база болдунмас, а чоокшулажылга болза социалистиг интернационализмге база нацияларның чечектелишкиинге үндезилеттиниң чоруттунар апаар.

ДУЗАЛАЖЫЛГА БОЛГАШ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Социализмниң тиилелгези ССРЭ улустарының иштики күчүлүг курлавырларын илередип ажыктан болгаш ооң-биле кады национальдар аразынга харылзаа байдалдарны быжыглаарының чугулазын база негеп келген...

Кайы-даа республиканың бот-тускайлаш экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайын чүгле каксы чугаалап болур. Чүге дизе, бирээде, республикалардың экономиказы дээрге чурттуң иштии улус ажыл-агыйының чарылбас, тудуш иезии болгай; ийиде, республиканың экономиказының кайы-даа адырының хөгжүлдезиниге, кая-даа улут тудугуу тудуп тургузарынга кандыг-ла бир хевир-биле бүгү республикалар, оларның чүс-чүс, чамдыкта харын-даа муң-муң будүргелери, артем-шинчилел институттары амгы үеде киржип турар.

Улустарның кады ажылдажылгазының амгы үе-чадазының бир онзагай чүвези болза, будүргэге коллективтериниң ажылчын, албан-хаакчыларының хөй национальдыг составының улам өзүп олурары болур. Чижээлээрге, Казахстанның Магнитказында 46 национальдарның төлээлекчилерия болур ажылчыннар болган специалистер эп-найыралдыг кады ажылдап турарлар, Волганың автозаводунда — 44, Нурек ГЭС-тиң тудуунда 41 национальдарның нижилери киржип турар. Мындыг чижектерни муң-муңу-биле санап болур. Ол санарның артында бистиң амыдыралывыста кол чүве—бүгү национальдарның ажылчы чоннары коммунизмни бир демиинг тудуп турары болур.

Партияның XXIV съездизиниг Отчёт илеткелге СЭКПниң Төп Комитеди мындыг фактыларга улуу-биле сеткил ханганын илереткеи: чүл дээ, коммунистиг тургузуушкуннуң үезииде нацияларның болгаш улустарның экономиктиг чечектелишкини-биле чергелештир, оларның социалполитиктиг идепкейи өзүп, улустарның национал күрүнезин сайзырангайжып, оларның национал культураларының шапкын хөгжүлдези чорун турар.

СОВЕТ УЛУС—КИЖИЛЕРНИҢ ЧАА ТӨӨГҮЛҮ НИИТИЛЕЖИЛГЕЗИ

Социалзам үезииде национал хөгжүлде интернационалчы үндезиниге чоруттунуп, ук үндезии нацияларның чоокшулажырынга идиг берип турар. Ынчаар чугаалаарга, интернационалчы фактор национал факторуң хөгжүлдезиниге шаптык кадыр, ооң сайзыралын кызыгаарлаарынга чедирер апаар дээни ол эвес болбайн аан. Мында дедзингүүрүүнүң диалектиказы еске болгаш ук диалектика чүгле аразында харылзаада, холбаалыг ажыл-херээнде эвес, харын бот-боттарындан хамаарылгалыында, бот-боттарынга хандыкшылдыында. Интернационалчы харылзаа национал фактор чокта, аиаа үндезилеттинмээнде, ооң-биле кады чаңгыс эп чокта аиаала туруп шыдавас. Ынчаарга национал харылзаа бодунуң бүгү илерээшкиннерии интернационалчы үндезиниге хөгжүдүп шыдаар.

Национал болгаш интернационалчы чаңгыс эптиң арамында дедзингүүрүүнүң характери кижилериниң чаа төөгүлүг ниитилежилгези болур совет улуста онза талазы-биле сиииккен. Ук ниитилежилге колдуунда-ла социализм тургузуушкуунуиуң, ооң өзүп сайзыраавышың үе-чадазында төрүттүнүп тывылгаш, коммунистиг тургузуушкуниуң үечадазында база улаштыр озуп турар. Ооң-биле кады, совет улустуң чуртталгазының болгаш сайзыралының үндезиниери боттары: социалистиг оичүүнүң хөй-иитии характерлии; чаңгыс аай совет экономика; совет тургузуугуң интернационалчы уткалыы: социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культураның чечектелишкиии; марксисчи-ленивчи интернационалчы идеология; ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларының биилишкиии-биле чепсегленген ленивчи Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю база өзүп бижыгып турар. ССРЭ-де бактаан турар нацияларны болгаш улустарны ниити шынарларга өөредип кижизидериниң чорудулгазы коммунизм тургузуушкуунуң үезииде базала үргүлчүлээр апаар.

АРАЗЫНДА БАЙЛАКШЫП. ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР КУЛЬТУРАЛАР

Амгы үеде национал культураларның аразында бот-боттарынга салдар чедиржиниің, бот-боттарын байыдарының чорудулгазы, чаңгыс аай хөй национал совет культураның хөгжүлдези үргүлчүлеишаан турар. Ол культура бүгү-ле ең эки национал шынарлары, чедимчелиг талаларны бодунче сиидирип ап келген болгаш сиидирип ап-даа турар, ол дугаймн амгы үеде 75 дылдарда хөгжүп турар совет чечен чогаал илаи бүзүреддии-биле хөреичилеп шыдаар.

Совет улустарның талазындан делегей культурааи хамызы-биле өөренир күзел чыл келген тудум-на өзүп олурар. Ол дугайы даштыкы литератураны очуулдуруп турарының хемчээлиидеи-не тодазы-биле көстүп турар. 1970 чылда ССРЭ улустарының 101 дылынга даштыкы дылдардан 6292 номну 167 миллион экземпляр тираждыг кылдыр парлап үндүрген.

Кижилериің чаа төөгүлүг ниитилежилгези болур совет улустуң хевирлеттиниің тургустунарынга, хөгжүп сайзыраавынга чугула ужур-дузалыг болган угланмышкыннарының бирээзи ийи болгаш ооң-даа хөй дыл билир чоруктуң өзүп келгеии болур. Ылаңгы национал дылдарның хостуг хөгжүлдези-биле кожа националдар аразынга харылзаа тударының дылы апарган орус дылдың ужур-дузазының бедээни маиаа шуут хамаарылгалыг. 1959—1970 чылдарның аразында хөрүткеи чизе дангыларының 11 чылының дургузунда орус дылды төрөөн дылыы деп адаан орус болбас эвес кижилериің саны 10,2 миллион тургаиындан 13 миллион чедир өскеи. Ооң-биле кады бодунуң төрөөн дылындан аңгыда орус ийикпе өске-даа дылды билир кижилериің саны база оранчок өскеи.

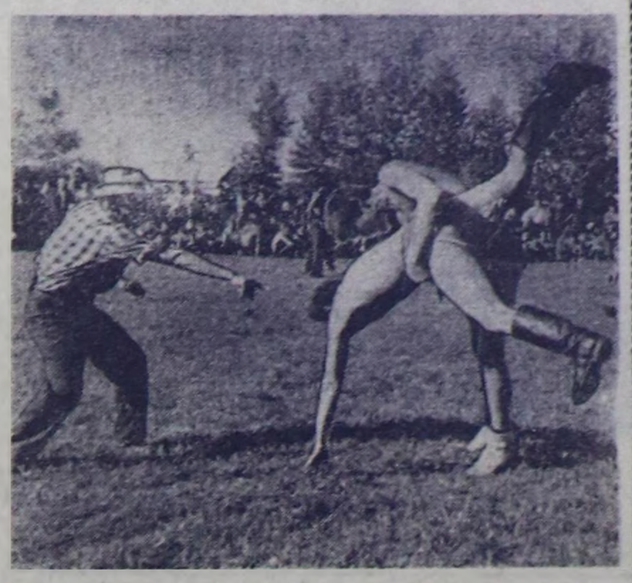
• • •

Коммунистиг тургузуушкуниуң амгы үе-чадазында ССРЭ-де нацияларның болгаш национал харылзаалараның хөгжүлдезиниң чүгле чамдык чугула чорудулгалары ындыг-дыр. Коммунистиг партияның ленивчи национал политиказының амыдыралга боттаиып келгеиииң чамдык түңнелдери ындыг-дыр.

Михаил КУЛИЧЕНКО,
төөгү эртемнериинң доктору.
(ПМА).

БАЙ-ХААККА БАЙЫРЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). станциязының коллективтери хөгжүм үнүнге үдеттирген каткы-хөглүг, ыр-шоорлуг кел чорлар. Чыскаалганнар Октябрьская кудумчузуруче эггеш, Советская кудумчузунда стадионче угланты. Ногаан хевис чадыш каан дег делгем стадионну тавараш арыг иштинде ногаан театрга келди. Кодээ ажыл-агыйның, бүдүүлгенин мурнакчы ишчилериннге тураскаткан музыкалыг байыр чедириишкиннери удаа-дараа күттулуп-ла тур. Наадымга тураскаткан байырлыг хурал. Аңаа мурнакчыларга шанналарны база тывыскан.

ЫРЫ БИСТИ СОРУК КИИРГЕН

Хүндүскүнүң 2 шак чоок-шулаан. Стадионда чон-даа арбын. Ногаан театрның олуттары шыгырт долу. «Дең эргелиг чаңгыс өг-бүледе» деп ыры болгаш танцы байырлалы ажыттынарынга чедир каш-ла минута арткан. Бот-тывынгыр артистерниң сөолгү белеткелдери доозулган. Шак четкен. Сценаның артында бичии өрээлден районнуң каттышкан хор болүүнүң киржикчилери үнзе-ле төнмес. Шупту 300 ажыг кижи туружунда кээп чыскаалыштыр. Каттышкан хорнуң күүседлезинде аныяктардаа, назы-харыларга бергенер-даа бар. «Төрээн черим делгемнери», «Орденниг Тыва», «Аныяктар» деп ырларның күүселдези-биле байырлал ажыттынган. Адыш часкаашкыннары улажып тур. Ам түстүе коллективтернин бот-тывынгыр ураң чүүл коллективтериниң концерттери тускай график ёзугаар өгелээн. Бир дугаарында «Тиилелге» совхозтуң коллективи. Дараазында «Коммунизмниң херели», Бай-Хаак суур. «Россия» деш оон-даа өске коллективтер боттарының талантызын сөолга бараалгаткан. Байырлалга кирген концерт программаларында эки номерлер барын номчукчуларга дамчыдарын оралдажыйп. «Тиилелге» совхозта Культура бажыңының методизи Валентина Монгуш «Шеми хемим» деп ырны күүседирге зал диңмиттиг адыш часкаашкыпы-биле уткуду. Оон ырлаары хостуг, үнү тааланчыг болду. Ол-ла совхозтуң 5 дугаар бригадазының учётчиги Мөңге-Баир Монгуш флейтага тааланчыг аялгаларны күүседирге киргүкчүлер «эр-хей!» дижип мактавышаан, аныяк оолдуң күүседикчи мергежили улам бедирер болзуун дээнзиг катап-катап адыш часкап үдеди. Бай-Хаактың Культура бажыңының танцыг болүү «Утушка луговая» болгаш «Дужут» деп танцыларны аяныг, чараш күүселкен болгаш костюмнерин даарап кылганы шевергин, танцыларның утка-шынарынга дүүшкенин көрүкчүлер мактады. Бо танцыларны тургузарынга хөй үе үндүргени чугаажок. Чүге дээрге шимчээшкин бүрүзү өөлгир, чараш, аяныг болган.

Коллективтериң программаларының хөй кезии ыры. Бир тээ ыры байырлалы бооп турар чүве болганда ындыг болур ужурлуг-даа.

Бай-Хаактың Культура бажыңының ажылдакчызы Александра Фёдоровна биле Галина Тальдын «Русская песня» деп ырны бедик мергежил-биле күүселкенин чон магадаан.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң бот-тывынгыр ураң чүүл артистери концерт көргүзүп турда сцена артында бичии өрээлге чеде бердим. Чамдык киржикчилер күүседир номерлерин катап-катал ылавылап хынап ап турар болду. Оларның арасында наңмыны улгады берген кижилер бага бар. Олар кайда ажылдап турарын, концерттерге кажан киржип эгелээнин сонуургадым.

ООРЖАК ДУҢСАГА, колхозтуң мурнакчы хөйшүзү, 60 харыг.

— Ураң чүүл болүмүнге арткен чылын кирдим. Сыгыт, каргыраа күүседир кижи мен. Баштайгы күүселдем чүгээр өкп деп үнелеткен. Бай-Хаактың Культура бажыңынга бир-ле дугаарында концертке үнгеним ол. Оон соонда районнуң бот-тывынгыр артистери-биле кады Кызыл хоорайга барып, концертке киржир аас-кежиктиг болган мен.

БАЗЫР-ООЛ ТҮЛҮШ, мал эмчизи, 50 харыг.

— Бодумнуң чазап кылып алганым тырыкы болгаш доңпак ыяштарны, улуг, биче мячиктерни солуп ойнаар кижи мен. Район фестивалынга каш чыл улаштыр киржип келдим. Бо мергежилге бодум турам-биле өөренген мен.

Моон алгаш көөрге, районнуң колхоз, совхозтарында чоннуң талантызын сайгырадыр, ураң чүүлдү улам массалыг болдурар талазы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттуруп турарын үстүнде бо чижектер, бөгүнгү байырлал тода көргүзүп турар-дыр.

Райкүүскомнуң культура килдизининң эргелекчизи А. С. Тушков ыры болгаш танцы байырлалының түңнелиин дыңнаткан. Бирги черни «Тиилелге» совхозтуң, ийигизин Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, үшкү черни «Мөңгей» совхозтуң боттывынгыр ураң чүүл коллективтери эзлээн. Бо коллективтерге үнелиг белектерни тывыскан. Ол хүнүү бадыр ыршоор диңмиттелип, оюн-тоглаа орай кежээге дээр үргүлчүлээн. Кижи бүрүзү мага хандыр дыштанып алган.

Ол болуп арткен байырлалга Тандының колхоз, совхозтарының ажыл-ишчилери тоскү беш чылдың ийиги чылының бирги чартының планныг онаалгаларының чедишкинниг күүсеттингенин түңнеп чугаалашкан. Оон-биле чергелештир райбнуң бүгү ажылчы чоннарының мурнунда салдынып турар сорулгаларны тодарадып, оларны күүседир дээш бар арга-курлавырларны ажыглаарынче кичээнгейни угландырган.

Г. МОНГУШ.

Спортчу маргылдаалар

Ыры болгаш танцының көргүзүглери доостуру билек-ле ногаан театрга олурган чүс-чүс кижилер стадионче шуужупканнар.

Таңдыжылар боттарының наадымын ырыын болгаш танцының байырлалы кылдыр демдеглээри-биле чергелештир ону спортчу көрүлдениң хүнү болдурганнар. Кызыл туктуг Таңды районнуң ажылчы чоннары бо чылдың баштайгы чартында бүгү адырлар талазы-биле чедиишкинниг болган. Ол ышкаш районнуң спортчулары база-ла эвээш эвес эки түңнелдерлиг бооп турар. Оон тодаргай хереченил район наадымынга тураскаткан спортчу маргылдаалар болган.

Ол кайгамчыктыг каан-аяс хүн Баян-Хаактың парыгының хевис ышкаш ногаан стадионунга волейболистер, футболистер база маргышканнар. А национал хүреш — наадымның кол-ла солун чүүлү болган. Аңаа районнуң бүгү ажыл-агыйларының, албан организацияларының черлериниң төлээлекчилери киришкеннер. Орта алдан дөрт улуг болгаш үжен ийи аныяк мөгелер киришкен.

Мөгелер хүрежип турда, стадионнуң бир ужунга хол бөмбүүнүң командалары маргыжып турган.

Районнуң бүт бөмбүүнүң командаларының маргылдаазы ийи хүн үргүлчүлээн.

М. ТОПЧАА.

Төөгүнү сагындыраал

Чалгынның «тараажылар»

Бистиң нуруне болгаш В. И. Ленин боду-даа Совет эргечагырганның баштайгы хүннеринде-ле агаар флодун ужудеринче пайы хире улуг кичээнгей салып турганы бүгүнгедээ билдингир. Үмаа чүүл специалистери болгаш ужудуучулар-даа аңаа харыы кылдыр ужар чүүлдү улус ажыл-агыйынга ажыглаар санал киргеннер. 1922 чылда бир көзен ужудукчулар ол соруга-биле «Авиакультура» деп эштемилгени организастааннар.

20-ги чылдарда чер ажылынга шергилер дыка улуг когаралды таварыштырып турган. Ол хензиг хөзүчилер тараапы узуткап, шыналарны болгаш одар-белчиирни хоозурадып турган. Шергилерге удур ап турган хемчеглер кандыг-даа түңнел бербейн турган. Ынчан «Авиакультура» эштемилгези шергилерниң болдунген черлерин самолёт-биле чаштырып, оларны узуткаарын саналдаан. Чер ажылының улус комиссариадының чөпшээрелии ёзугаар 1922 чылдың июль ийиң баштайгы он хонуунда Москва аэродромунга чедиишкинниг дуржулганы ныланган болгаш ындыг арга эки түңнелдерни берген. Ынчангаш ол хүннерни ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый ужар чүүлүнүң тургустуунган хүнү деп санап турар.

Ынчаарда Ортаакы Азияга, Соңгу Кавказка болгаш Поволжьеге болгаш өрттерни узуткаарынга үр үе хереглеттинмээн. Элээн наш чазактарның диляанин ёзугаар совет ужудукчулар нома-хеябээ чурттарга барып, шергилерни узуткап турганнар.

Бо хүннерде кодээ ажыл-агый ужар чүүлү бодунуң чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп эрттирип турар. Амгы үеде тараажыларның ол чалгынның дузалакчылары агаардан чемишчидиргелерни чаштырып, тараа шөлүн чемгерип, бөк үнүштерге болгаш хораанакчыларга удур демисежип турар.

Ол хире улуг шөлдерни агаардан ажылдап кылып турар күрүне чаңгыс-даа чок. Бистиң чурттуң авиаторлары бо беш чылдың түгле бирги чылында безин 33 миллион гектар черни чемишчиткен, 43 миллион гектар черниң бөк үнүштерни болгаш хораанакчыларын узуткаан, а бо чылын агаардан болбаазыраткан черниң ниити шөлү 90 миллион гектар чедип турар.

Г. АЛЕКСЕЕВ, инженер (СЭТА).

«Телевидение»

ИЮЛЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 19.35—Уруглаарга фильм. «Ала-бора». 19.45—Телемедээлер. 20.00—«Оон ажыдыралының херээ». Документалдыг фильм. 20.20—«Беш чылга — шалымчы күш-ажыл». Дамчыдылга. 20.50—Металлургтарга концерт. 21.20—Телемедээлер. 21.30—Чарлаалдар, реклама. 21.35—23.00—«Кожете артында чырык». Ураң-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чаъс чаап, дыпмираар. Барыын угланыышкынның каттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, биче чаъстаар. Каттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 12-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Тоянчы» (1-ги, 2-гы сеансктеря). 10.30, 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың буурааны» 15.20, 17, 19.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айны оорлаанынарның дугайында» 9, 11; «Шулбустуң чалчаларын» 13, 15, 17. «Мээн соолгу таңгым» 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырак авгусче поезд». 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА. «Оон ажыдыралында эрлер» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ХАРЫЛЗААНЫҢ МОНТЕРУ

Дүпекиниң 2 шакта телефон ыңгырт дээн. Х. М. Дыкыны өрүүдан тургаш туданы сенирип алган.

— Моон барык-ла 45—50 километр хире черде телефон дазыны үзүлгеп-дир. Дүргеп ээмгет алыры негеттинип тур, Ховалыг Мандакович — деп, харылзаанның Чадаанада техниктиг ажыглал белдирииниң ажурныйы аңаа дыңнаткан. Ол үр-даа болбайн идик-хеин кеттингеш, эт-керекселин четчелеп алгаш, гаражче азынкан. Бригадазындан бир ижиин эштенип алгаш, үреишкинни дүргеп эдер-дир деп, оруукка кел чыда ол ниитпиргээн. Үрелген шуумче монтёрүнүң далажыры-а чөп, чүге дээрге ол бистиң харынын талакы районнарыысты республика төвү-биле болгаш чүрттүң улуг-улуг оорайлары-биле харылзашырып турар кол шугум-дур.

— Үрелген черни тып кылывыс, кандыг-дыр ам?—деп, монтёр удаваанда дежурныйга телефоннаан.

— Ол-ла болгай, ам дыка ки-дир, чанып кээп дыштаып алынар, Ховалыг Мандакович.

Чайның изиминде, чаъс-боранныгда болгаш кыштың чыкылама соогунда, дүүвү хаттыгда ол чеже катап мындыг дүрген даалгаларны күүсеттээп дээр. Улус ажыл-агыйында масса чонуң харылзажырынга харылзааның монтёрлары улуг дузаны чедирип, улуг-хуузун киирип турарлар.

Ховалыг Дыкыы 15 чыл бурунгаар харылзаа монтёрунуң курсунга ооренгеш, оон бээр-ле шилип алганы ол чугула мергежилиниге ажылдап келген. Ол бо аразында Чоон-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга харылзааның чеже чаа шугумнарын тургусчуп, септешпээн дээр. Чыл бүрүде техника өскерлип, чаартыныр турар, ынчангаш ажылынга кызымак монтёр ол бүгүнү сонуургалдыг ооренип, шиңгээдип ап, мергежилин бешки разрядчы чедир бедиткен.

Чадаананың бот-орулга-чарылгадыг техниктиг ажыглал белдирии ийи чыл бурунгаар тургускан. Ол барыын районнарда харылзаа конторларының техниканы ажаап хайгаарап турарын, харылзаа удазынарының шугумнарын хүн бүрүде хайгаарап турар. Туе ажыглал белдирии тургускан соонда Ховалыг Дыкыны № 4 техниктиг ажыглал участогунда монтёрлар бригадириге дештиткен. Ол бо ажылга организакчы чоруун көргускен.

— Ажылыңар, эш-оорүүлер дугайында чугаалап көрүңерем, Ховалыг Мандакович,— деп дилээривиске:

— Бистиң Чадаанага техниктиг ажыглал белдирии үүргускан соонда харылзааның техниказын ажаап хайгаараары болгаш ниитизи-биле харылзаа улам экижээн. Оон-биле кады техниктиг база өскен, тускай эртемнии кадрлар немешкеп. Чаңгыс бо техниктиг ажыглал участогунда инженерлер, техниктер болгаш монтёрлар 50 кижи ажылдап турар бис. Бистин харылаар участогувус Өвүр, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның кызыгаарларынга чедир удазынынг харылзааның шугумнарын бүрүнү-биле харылзавышаан. Чоон-Хемчик районнуң төвүнде, колхозтарында, совхозтарында харылзааның бүгү техниказын хайгаарап, харылзаары болур. Участокта ажылдап турар кижи бүрүзү тус-тузунда тускай эртемнии айыбиле харылзаар ажылдыг, а монтёрлар тус-тус харылзаар участоктуг.

Оон ындай монтёрнуң сеткил хаңып чугаалааны: 1960 чылга чедир районга автоматтыг чаңгыс-даа телефон станциязы турбаан болза, ам «Искра» колхозтан өске бүгү черлер автоматтыттынган. Ынчангаш районда ам автоматтыг телефон станциялы, күштүг 3 радио белдирлерия ажылдап, чоннуң харылзазының хандырын турар.

Бисте ажылынга бердинген, кызымак кижилер-ле хөй. Чижээ, инженер В. Безъязыков, Хүндүткелдиң Демдээ орденниг эдилекчизи М. Донгуп, монтёрлар Д. Даваа, О. Очур-оол, диселист М. Очур-оол олар харылзаа ажылынга 15—23 чыл чедип. арга-мергежилии бедээн. Аныяктардан инженер В. Камзалаков, электромеханик Д. Ыспан-оол, монтёрлар Т. Бадрон, М. Дажылбаа олар база-ла коллективтиң хүндүлелии чедип алганнар.

Дуржулгалыг монтёр Ховалыг Дыкының 6 кижилиг звенолу амгы үеде Чадаана — Кызыл-Мажалык аразында 90 ажыг километр хемчээлдиг эргижирээн демир удазынарын солуп турар. Оларның бо ажылы база-ла берге, нарын. Районнар аразында харылзааны үслее дээш олар хүндүс доңгаларда удазынарны чежип, күштүг 3 радио белдирлерия ажылдап, чоннуң харылзазын хандырып турар.

Бистиң ажылынга бергеннер

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 14 ПЯТНИЦА № 144 (8932). Өртээ 2 коп

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕННЕЖИНЕР

Ордженың совет Тываның ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылының бирги чартында кылып бүдүрген ажыл-ажыл түңнеп, боттарының чанчыл болган күш-ажылчы чайгы байырлалын — Наадымның бөгүн эрттирер. Республиканың колхозтарының, совхозтарының, үлетүүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының эң дүре дээш кижилери наймыланда чыглыр келген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң чаа беш чылда салган ондур улуг соруглаларын амыдыралга боттандырбышаан, Тываның ажылчы чоннары бо чартык чылда элээн эки көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя Тываның кодээ ажыл-ишчилериниң чедишкинниери коскү. Күргүзеге эът садарының планныг онаалдазыя 8 хуу ажырып, эрткен чылдыңдан 681,8 тонналы хөйнү, суттүүн — 6,8 хуу ажырып, эрткен чылдың бо үезинде тургаңындан 321 тонналы хөйнү саткан. Дүктү күргүзеге дужаары эрткен чылдыңдан ашпайн турар болзада, бирги чартык чылда бердинген онаалда 140 хуу күүсеттингеш.

Бистиң үлетпүрүвүс база-ла багай эвес түңнелдерлиг болгай. Республикада 68 үлетүүр бүдүрүлгелериниң 42-зи продукция сайгарар планын долдур болгаш ажыр күүсеткен. Азы сайгарылган продукциянның хемчээли республикада ниитизи-биле 105,2 хуу болуп турар. Ажылчы чоннарның амыдырал хандырылга деңнели дыка өскен. Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволуунуң бүдүрүлгелери сайгарылга планын 8,6 хуу ажырып, мында 19 бүдүрүлгениң 17-зи бодунга бердинген онаалдазын күүсединп апкан. Бо талазы-биле хереглелдериниң сайгарылга хемчээли эрткен чылдың бо үезиндезинден 12 хуу ковудээн өөрүшүүр. Чоннга ачы-дуза чедирилгезиниң онаалдазы эрткен чылдыңдан 5,8 хуу ашкан. Үлетүрүүн ниити продукция бүдүрер талазы-биле планы 6,9 хуу ажыр күүсеттингеш болгаш 1971 чылдың оң үезиндезинден 12 хуу өскен.

ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чыл болур оонга тураскаатқан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бистиң республиканың колхозтары, совхозтары, үлетүүр бүдүрүзге, тудуг, транспорт организацияларының боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүсеттир дээш бирги чартык чылда бедик кодургүүш-күүзүт ажылдаанын бөгүн демдеглээр аңаар. Ылаңгыя мал ажылының продуктулары күргүзеге садар, оны бүдүрер талазы-биле Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Таңдының «Революцияның чалбыжы», Эрзин биле Овүрүүн «Коммунизмче орук» колхозтары, «Күш-ажылдың хостуу», «Алдан-Маадыр», «Шекпээр», «Өөк» совхозтар бо чарышка дүре көргүзүглерлиг болганнар.

Бо чылдың II кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзулаар үлетүүр бүдүрүлгелериниң арадыңдан «Тывакобальт» комбинаттың, транспорт бүдүрүлгелериниң — № 2 АТБ-ниң, тудуг организацияларындан — Кызылда электростанциянның тудуг эргелелиниң, садыг организацияларындан — Каа-Хем райпозунуң коллективтери тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарының эдилекчилери болганнар.

Чартык чылда малдан алыр продуктуларны күргүзеге садар талазы-биле районнар арадыңда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Каа-Хем райпозунуң ажыл-ишчилериниң шудургу ажыл-ажыл бөгүн Наадым хүвүүде онзалап демдеглээри чугула. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң арадыңдан бирги чартык чылда ниити продукция бүдүрер планныг онаалдазыя 105,7 хуу күүсеткен Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи шыдараан. Күш-ажылчы мурнакчыларга алдар болган хүндү!

Республиканың мурнакчыларының бөгүнгү улуг чыңжыпка киржир эртенги боттарының чүткүдүүр күш-ажылы-биле чедип алган социалистиг чарыштың мурнакчыларының арадыңда төрүүр чүс хойга онаалтыр 133 хураганы мендн дорукторган «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Ооржак Доржу, эрткен алды айларда бодунга быжыглаан бир саар инектен-не 2046 литр сүттү саггап, «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Зоя Курастикова бир баштан-на хонукта 1258 грамм немелде деңнинп ап турар. «Россия» совхозтуң инек кадарчызы Моңгуш Олеймаа, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң улуг машинизи коммунист Н. Дресвянников, № 2 АТБ-ниң чолаачызы Д. Горбунов, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары: Кызылда даараныгга фабриказының даараныкчызы А. Содунам, тудугчу С. Сандан, «Найырал» совхозта малчын кооперацияның автолавказының садыгжы-чолаачызы Х. Чечек-оол, Кызылдың хлеб заводунуң мастерлери А. Сат биле М. Заменина болгаш оон-даа өскелёр бар.

Мурнакчыларның республика Наадымын улуг чедишкиннерлиг үткүп тура, тоску беш чылдың юбилейлиг ийиги чылында бердинген планнарны болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хууеда бетинде күүсединр болгаш ажыр күүсединр харысаалгалыг соругга ам бистиң муриндуста тургустунган. Малдан алыр продуктуларны бүдүрерни ковудээр, оны күргүзеге садарын дүргедээр, малдың продуктулуун болгаш баш санын өстүрериниң хересиге республиканың чер болганда масштабы-биле эгелеп турар мал чемниң белеткели улуг рольдуг. Малга быжыг чем-суурлуу тургузар талазы-биле эки эгелээшкинниң Каа-Хемниң «Тиилелгер» колхозу, «Саян» совхоз болгаш Кодүр ажыл-агыйның дүржулга ставцизының коллективтери үндүрген. Ол ажыл-агыйларның инициативазын Тываның дыка хой ажыл-агыйлары ишки-биле деткип турар болгаш Тее-Хем, Таңды, Каа-Хем ышкаш чамдык районнарда сиген келиндеин элээн шапкыычаан.

Мал чемниң белеткели, тараанның чайгы ажаалдазы, дүктүг ажаан алышкынынга киржир техниканың септелгези, малдың чайгы семиртилгези чергелиг ажылдар бистиң кодээ ажыл-ишчилериниң ам-даа улам күжениишкинниг ажылдарын негеп турар.

Республиканың бүгү ажылчы чоннарының бирги чартык чылда чедип алган күш-ажылчы тиилелгелери-биле чергелештир улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чедир шинтпирлеттинмээн чүүлдер чок деп болбас. Мал чемни болгаш дүктүг ажаан алышкынынга техника септелгезинин чорүп турарының темпизин бедидери, тудуг-монтаж ажылдарының планнарының күүсеттери, транспорт, орук хырылаа болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазында чедир кылдыңаан чүүлдер дээш, кылыр ажылдар-ла хөй. Чедишкиннерни демдеглеп тура, үстүүде дег шак ындыг четпестерни чайладырының шинтпирлиг хемчеглерни алыр херек.

Бөгүн наймыланда чыглып келген мурнакчылар — ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр чартык чүс чыл болур оонуң баймырлалын төлептиг утмуур дээш, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада калбаргаан социалистиг чарыштың эгелекчилери-дир, чарыштың улам дээштиг болуруна олар улуг рольду ойнаар үжурлуг. Ынчангаш тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелериниз хуусеа бетинде күүсеттингеш турааш дээш, бүгү-ле арга-курлавырларны, энергияны, бот-идепкейни ажыл-агыйжы соруглаларже моолгаар үжурлуг биз.

Найысылалдың будурулгелеринде

УЧАСТОКТУҢ ЧЕДИШКИНИ

Кызылдың сеңтелге-тудуг эргелели бо чылдың бирги чартыныың планныг онаалгазын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Оң эки көргүзүүнү Ф. Ауспуң удуртканы № 2 участок чедип алган. Бо коллектив бирги кварталда сеңтелге-тудуг ажылдарының даалгазын 18 муң рубльге ажыр боттандырган. Ийиги кварталда сеңтелге-тудуг ажылының бердинген онаалгазын хуусаа бетинде июнь 27-де ажыр күүсеткен, планнан ажыр бирги кварталдан хөй ажылдарны кылып, Наадымны күш-ажылчы чедишкинниг уткаан.

Участоктуң күш-ажылчы чедишкини болза, тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырылгазында, ажыл-ишчилериниң күжүн объектилерде шын таарыштыр тургусканында болгаш оларның ортузунга кижиандилге ажылын экижидип, күш-ажылдың сагылга-чурумуун быжыглаанында болуп турар.

Участокта А. Богачеваның, Г. Романенконуң, Б. Джабаровтуң удуртқан бригадалары эки түңнелдерин эрткен чартык чылда чедип алган.

БРИГАДАНЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫ

«Кызыл тудуг» эргелелиниң Б. Белковка удуртқан тудугжулар бригадазы ол ийиги кварталда 84 ол-бүле чурттаар бажыңнының тудуунга ажылдаан. ССРЭ-ниң туруустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле бригада кежигүшнери чыл эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Сөгээни өөзүн ажыл-херек кырынга боттандырар дээш эрткен айларда эки ажылдаан. Олар ай санында-ла бердинген онаалганы үргүлүг ажыр күүсединп келгеп. Июньда база багай эвес түңнелдиг болган, план 125 хуу күүсеттингеп. Даалга ёлүүлгаар 32 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, 40 муң рубль чедирип, күш-ажылдың байырлалынга төлептиг ужурашкан.

Бригаданың тудугжулары кижи бүрүзүлээ бердинген даалганы долдур болгаш ажыр күүсединр соруглалыр. Ынчангаш оларның планныг онаалгазы үргүлүг ажыр күүсеттинип турары таварылга эвес. Бодунуң херээнинң өзүлүг мастерлери ашаган С. Тараачы, С. Челтыгбашев олар өскелерден шалыпкын ажылдап турааннар.

ТЕХНИКА КОВУДЭЭН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынны бо чылдың бирги чартыныында Тываның колхозтарынче болгаш совхозтарынче 337 тракторну, тараа ажаар 150, силос ажаар 120 комбайнны чорутқан. Ниитизи-биле 9 миллион рубльдиң чаа техниканы ажыл-агыйлар алган.

Чыл эгезинден бээр каттыжышкынының септелге мастерскайлары ниитизи-биле 420 трактору, 360 автомашинаны, 71 тараа комбайнны, 1135 шимчедикчиниң болгаш өске-даа машиналарны, механизмнерни септеп үндүрген. Кылдыңган ажылдың хемчээли 80 муң рубль чедип турар. Ол бо чылдың эрткен алды айынга кылыр даалгадан тос хуу ашкан.

Каттыжышкынның чолаачылары чартык чылда колхозтарның болгаш совхозтарның 380 муң ажыт тонна тугун сөөртүп, планны күүсеткен.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерин чедишкиннинг боттандырып турар.

Күш-ажыл байырлалынга белеп

Тываның транспорт эргелелиниң будурулгелериниң ишчилери күш-ажылдың байырлалы — Наадымга төлептиг ужуражып, бүгү көргүзүглер талазы-биле чартык чылдың планын ажыр күүсеткен. Чүүк сөөртүлгезиниң даалгазын 100,6 хуу күүсеткеш, онаалгадан ажыр улус ажыл-агыйның 9 муң тонна чүүктерин сөөрткен. Пассажирлер дамыгларын 102,7 хуу боттандырган. Бердинген планнан ажыр 353 муң кижини чедирген.

Эргелелдиң коллективтер аразында социалистиг чарышынга Минусинскиниң болгаш Кызылдың № 1, 2 АТБ-лери тиилекчи болганнар.

Хүн бүрүнүң планныг онаалгазын 160—180 хуу күүсединп турар чолаачыларга пассажирлер АТБ-зинде эш Рыхлинов, Минусинск АТБ-зинде Алехин, Кызылдың № 1, 3 АТБ-леринде эштер Суконосов, Крынцов болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Тываның транспорт эргелелиниң будурулгелери ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейинге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күү(
диринге бүзүреалдиглер.

В. НИКОЛАЕВ.

* * *

Улуг-Хем районнуң Иен-Ч
раа сес чыл шилезын чаа
редилге чылынга бүрүн бем
кээн. Иласстарны шеверг
чугайлаан, соңгаларын, шаа
зын будаан, таарымчалыг ны
дыр дерээн.

Шивээ адаар ышты, хөм
дашты неяир чылга четчи
биле сөөртүп белеткээн.

О. ТАВАА.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелинде

II КВАРТАЛДА ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүдел республиканың үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының 1972 чылдың II кварталында социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрүп, дараазында бүдүрүлге, организацияларны чарыштың тиилекчилери деп санаан болгаш оларга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарын тыскырыы шилтирлээн:

Үлетпүр бүдүрүлгелериндеп — «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи (директору А. И. Ванжа, партком сокретары П. Е. Конохов, профком дараазы Г. В. Тараканова, ВЛКСМ комитединиң секретары В. И. Кузьмин) продукция сайгарар планын 102,2 хуу, күш-ажылдың будурукчуүүн бедидерининң даалгазын 110 хуу күүсединп, бараанныг продукциянның бот-үнезин 2 хуу кудулаткан.

Транспорт будурулгелеридеп — № 2 автотранспорт будурулгезиниң коллективи (директору В. З. Сатаев, партия организациязының секретары А. Е. Васильев, профком дараазы Н. М. Барапова, комсомол организациязының секретары В. Захарченко) чүүк сөөртүүнүң планын 112,9 хуу, чүүк сайгарылгазының даалгазын 107,8 хуу, күш-ажылдың будурукчуүүн — 117,8 хуу күүсеткен.

Тудуг организацияларындан — «Сибирь энергострой» трестиң Кызыл электростанция тудуг эргелелиниң коллективи (кол инженери А. А. Дрёмов, партия организациязының секретары Т. А. Воронцова, профком дараазы М. Г. Клименок, комсомол организациязының секретары Т. Л. Вин) тудуг-монтаж ажылдарының планын 100,5 хуу, күш-ажылдың будурукчуүзүүнүң онаалгазын 107,6 хуу күүсединп, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 3,8 хуу кудуладып, планнан ажыр 24 муң рубльдиң орулгазын алган.

Садыг организацияларындан — Каа-Хем райпозунуң коллективи (райпо баштаар черинин дараазы А. Г. Переесторонин, партия организациязының секретары А. И. Петухова, профком дараазы Е. Ф. Самарова) үүрмектеп садар бараап саарылгазының планын 100,6 хуу, орулга киирип алырының даалгазын 106 - хуу күүсеткеш, саарылгага чарыт-даалдарны авазжеткен.

Ол шыкаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Тыва автоорукчуун № 1 орук-тудуг эргелелиниң, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, № 585 механолонналың, № 12 автобазаның, № 1 АТБ-ниң, республиканың Чурттаалга-коммунал ажылагый министерстволуунуң АТБ-ниниң, Таңды райпозунуң, ресторебсоюзтуң пом садар кылдазының коллективтериниң эки ажылдаанын демдеглээн.

Хову-Аксынын энергетиктери

«Тыва кобальт» комбинаттың кол продукциязы кобальт концентрадын бүдүрүмнүг электровзрывчатка четчири-биле бээр соруглазын Хову-Аксының энергетиктери 1972 чылдың ийиги кварталында чедишкиннинг боттандырган.

Электри энергиязын ажылдаан үндүрер чартык чыл планын 139 хуу күүсеткен болгаш оске-даа будурулгечи көргүзүглерни эки болгаш. Коллектив ийиги кварталда 1000 тонна хөмүр-даштыг камаан алган.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саналдарын будурулгеге ажылдап тургаш, бо чылын 12 муң рубль орулга алыр планын эрткен айларда 175 муң рубльже чедирип, чыл онаалгазын 1,5 катап ажыр күүсеткен.

Баштапкы чартык чылда кургеп чогаадыкчы болгаш чаартыкчыларның саналдарын 70 хуузу будурулгеде шуут ажыглаттынган. Оон ачызында күш-ажылдың будурукчуүзүү дыка бедээн. Эң эки чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны будурулгениң кол инженери В. Саламатов, инженер А. Филимонов, энергетик А. Бабкин олар кииргеннер.

Будурулге ажылчыларының арадында мурнакчыларга слесарь Ф. Логинарев, турбина цехинде машинист В. Мохотина, газ-электри кацнакчызы И. Долгих, улуг лаборант В. Бабкина, электрослесарь М. Бабкин, оданга машинизи Н. Балыр хамаарышкыр.

Хову-Аксының энергетиктери күш-ажылдың байырлалы — Наадымга төлептиг ужуражыр, ССРЭ-ниң туруустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүседири-биле ажылдап турарлар.

О. КОРОДА.

Малчыннарга бажыңнар

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шинтпирлерин амыдырала боттандырар хемчеглерни Таңды районнуң «Россия» совхозунуң дирекциязы ап турар. Бо чылын совхоз төвүнге ийи ол-бүле чурттаар ийи бажыңны малчыннарга тудуп бээри көрдүнген.

Ажыл-агыйның тудугжулары бердинген онаалганы хуусаа бетинде күүседири-биле бир муң беш чүс кубометр тудуг ыяжын, дилген материалдарны чыл эгезинде белеткеп алган. Оон соңгунде тудугже органиластыг киришкен.

Малчыннарның суурга докгаамал чурттаарынга таарымчалыг ийи бажыңны тудугжулар кылыр тургаш, ам беш дугаар бажыңның тудуун доозуп, крышалап турар.

Тудугжу бригадага Юрий Кузнецов, Виктор Чевалков, Виктор Кузнецов, Захар Ерлин ышкаш эзлчег даалгазын 130—140 хуу күүседип турарлар хөй.

Н. ВАНЬКОВ.

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Июль 12-де Москвага Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязы ажылын доозган.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң даргалаашкыны-биле эрткен түңнел хуралга хүн чурумунда тургустунган айтырыгларны көргеп.

Бо айтырыгларның талазы-биле шинтпирлерни болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Сессияның ажылы чүректиг хамыыладан, эки хүзүүнүң байдалынга, коллективизминиң болгаш наймылдың бүзүнга эрткен.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кадыг ажылдажылгазын улам ынай хамыладырының болгаш сайгырангайжыдарының Комплекстиг программазын боттандырарының, социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдеринин айтырыгларын сессия чугаалажын көрген дээрзин Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының ажылының дугайында дыңнадыгда чугаалаан.

Сессия Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнүге Куба Республиканы хүлээп алыр дугайында шинтпирни чаңгыс үн-биле үндүрген.

Сессияның киржикчилери ЭДЧ-ниң чурттарынга болгаш организмнерге Комплекстиг программаны боттандырар талазы-биле чоруткан ажылдың түңнелдерин бедин-биле үнелеп, чурт бүрүзүнүң социал-экономиктиг деңнелгелинге, ЭДЧ-ниң кежигүннериниң чурттарының улам ынай сырый каттыжыышкынырыга, делегейнин бүгү хөгжүлдезинче социалистиг күрүнелериниң дең каттыжыышкынылгазының дээштиг салдарын күштелдиреринге ол чоруткан ажылдың политика болгаш экономика талазы-биле чугула ужур-дузалын демдеглээн.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның экономиказы бедик темпилер-биле хөгжүп турарын дыңнадыгда демдеглээн. 1971 чылда оларның национал орулгазы 6,3 хуу, үлетүүр будурулгези 7,8 хуу ковудээн, а ол үеде сайгырангай капиталистиг күрүнелерде үлетүүр будурулгезин 1 хуудан эвээш өскен. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле улам ынайгы чедишкиннерни чедип алган. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның ажыл-ажыйжы депшилгези оларның кадыг ажылдажылгазының калбарын, ханылазы-биле улам-на тодаратпышын, турар, ол кадыг ажылдажылга экономиктиг амыдыралдың бүгү адырларынга Комплекстиг программаны боттандырар хөгжүп келген.

Сессия дараазында беш чылда (1976—1980 чылдарда) планнарны тавыштыр кадыг кылыр талазы-биле ажылды чоруурарын ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарга сүмелээ

УЛАМ ЧҮТКҮЛДҮГ БУРУНГАДАРЛААР

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Бүгүн бистиң республиканың найысылалының мурнакчыларының Ыаадыны эгелээр. Бо чылгы ол барлал ССРЭ-ниң тургустунындан бээр 50 чыл болуп онуң бүдүүзүнде эртип тура-ы-биле онзагай. Найысылал- келир мурнакчыларның ой кызыл республиканың колозтарының болгаш совхозтаның малчыларын болуру таажок. Оларның кызыманий күш-ажылының ачызында ртык чылда күрүнеге малы алыр продуктуларны сарының планныг даалгаларды дишкиниг күүседип, ылекчилерниң одуруунга ргеп. Оларның арасында дан-Маадыр», «Шекпээр», урунгаар», «Ээк» совхозтар, үрүң болгаш Эрзиниң оммунизмче орук», Таңдыы «Революцияның чалбыжы» колозтар болгаш өскеи ажыл-агыйдар бар. Бо ыг-агыйлар республиканың хозтарының болгаш совтарының арасында калбарсоциалистиг чарышка эки згүзүглерни чедип ап, Ыаамны күш-ажылчы белектер- уткаан.

Районнар арасында социастиг чарышка Каа-Хемниң ыг-агыйлары бүгү көргүлер-биле тиилекчи болуп ген. Мында бүгү колхозтар гаш совхозтар мал ажылыын продукциязын бүдүрер гаш ону күрүнеге садар азы-биле планнарын дыка ир күүседип алган. Район-СЭКП обкомунуң, Министр- Човүделиниң болгаш облфзовүделидиг шилчир Кы- тугун тыпсыр. Амгы үеде -хемчилер боттарынга чыалган социалистиг хүлээлерин чедишкиниг күүсеп, ерниң чедишкиниг күүсеп сорулганы салгап ажылтурар.

Таңды болгаш Тожу районнарның көдээ ажыл-ишчилерн база-ла чедишкиниг ажылдаан. Олар бирги чартык чылда мал продуктуларын күрүнеге садарының планнарын база чедишкиниг күүседип алган. Бо улуг чедишкиннерниң кол үнередозу колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының чүткүлдүг ажыл-ижинден хамаарыжыр. Мал ажылының ёзулуг мастерлери-биле Тыва байлак ацарган. Оларның бирги одуруунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсанчап, Үрүүе Кандан, Монгуш Чола, Үнн-оол Бавуун-оол олар чоруп турар.

Боттарының күш-ажылы-биле республиканга сурагжаан мурнакчы малчыннарның күрээлеци бо чылын база немежип турары өөрүнчүг. «Элегесе» совхозтуң хойжузу Долаан Тарма, Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозта Иван Сафонов олар төрүүр үүе хойта онааштыр 127—129 хураганы мөңги алганнар. Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозундан хойжу Салчак Тойбу олардан дудал ок ажылдаан. Чартык чылда хой сүт саап алган мурнакчыларның арасында «Россия» совхозтуң саанчызы В. Олакшина (бир саар инекке онааштыр 1987 кг), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтан Ондар Дүктүг (1658 кг), «Межегейниң» сураглыг саанчызы З. Реодько (1847 кг) олар бар. «Элегесе» совхозта бызаа ажаакчызы Мария Анаптына бызаадан-на хонукта ортумаабиле 920 грамм немелде демзини ап турар.

Ол мурнакчыларның үлегерчизи бистиң ажыл-агыйларывыста мал ажылының продуктуларын ковүдедиринің эгээртинмес арга-курлавырлары бар дээрин хереченлеп турар-дыр. Бир эвес бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста бүгү малчыннар боттарының көргүзүглерин ол мурнакчыларга дедиктиргип ыдаптар болза, Тываның малчыннарының малдан алыр продуктулары 1,5—2 катаа ковүдээр болгаш олардың бот-үнезин дыка чанггээр иинек.

Бо хүннерде көдээниң ажыл-ишчилери сиген келиздезин массалыг эгелээн. Оонбиле чергелештир тараалардың чайгы ажаалдазын чорудуп, дүк кыргылдазын үргүлчүлеп, аныяк малды болгаш семиртилгеде тургусман мыйыстыг бода малдың чайгы одарладыышкыны чоруп турар. Чедишкиннер бисте барда болза, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хой дээрин маңаа демдеглээр апаар. Ол айтырыгларже кичээнгейни угландырары бистиң көдээ ажыл-ишчилеривистиң соцгаарлаттынмас сорулгазы болур.

Наадымга малчыннар боттарының ажыл-агыйларында мал ажылын хогжудер талазыбиле чедир кылдынмаан чүүлдерни илередип, ону эдип алырының арга-курлавырларын тодарғайлаарлар. Ылаңгыя бистиң республикада малдың баш санын өстүрер талазы-биле айтырыг дыка дүвүреңнг болуп артыпшаанын айтыр херек. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле эрткен чылдарзынга байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүвүреңнг.

Бирги чартык чылда саар инек бүрүзүнден сүт саап алыр талазы-биле Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем ышкаш улуг районнарның четпес ажылдаанын демдеглээр херек. А тес-хемчилер биле овуржүдер эът бүдүрелиг кудуладың, малдың баш санын хөгжүдүрүнүң эргелелиг, республиканың хереглекчилер эвилелиниң Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, эзиртир суксуннарны садарының планын ажыл-агыйларга дедиктиргип, ооң баш санын өстүрер талазы-биле чедип алган чүүлдерни илередип, ону эдип алырының арга-курлавырларын тодарғайлаарлар. Ылаңгыя бистиң республиканда малдың баш санын өстүрер талазы-биле айтырыг дыка дүвүреңнг болуп артыпшаанын айтыр херек. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле эрткен чылдарзынга байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүвүреңнг.

Бирги чартык чылда саар инек бүрүзүнден сүт саап алыр талазы-биле Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем ышкаш улуг районнарның четпес ажылдаанын демдеглээр херек. А тес-хемчилер биле овуржүдер эът бүдүрелиг кудуладың, малдың баш санын хөгжүдүрүнүң эргелелиг, республиканың хереглекчилер эвилелиниң Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, эзиртир суксуннарны садарының планын ажыл-агыйларга дедиктиргип, ооң баш санын өстүрер талазы-биле чедип алган чүүлдерни илередип, ону эдип алырының арга-курлавырларын тодарғайлаарлар. Ылаңгыя бистиң республиканда малдың баш санын өстүрер талазы-биле айтырыг дыка дүвүреңнг болуп артыпшаанын айтыр херек. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле эрткен чылдарзынга байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүвүреңнг.

Чижээ, 1970 чылдан бээр мичаар ажылдан эгелээн мурнакчы хойжу Оожаң Борбак-Шынавич Аңчы- биле ооң дузалакчызы Ян Ендаковичи Аяа олар төрүүр 600 баш хойну кадарып турар. Олар эдилеглиг ажылды 3 хонуктан эртирер кылдыр таарыштырып алган. Хойжулар бо чылын бедик көргүзүглүг болуп, төрүүр 100 хойга онааштыр 116 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг. дүктү кыргып алганнар. Ам серинн оттуг тайгаларга семиртирп-биле чайлаглан үнүпиеннер.

Суурга доктаамал чурттаарыынче, эдилеглиг ажылче шилчээн ол хойжулар ажылдан хостут үе-шакта суурга культурлуг дыштанып, урутларының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турарлар.

— Элегестиң хойжузу Коржең-оолдуң үлегери-биле суурга доктаамал чурттап, эдилеглиг ажылче шилчээнивис соонда ажылдаарга-дээ үрөтүнелдиг, амыдырал-чурттаалгага-дээ таарымчалыг апарган — деп, «Бурунгаарының» хойжулары сеткил ханышкыны-биле чугаалап турар.

А. ШААЛЫ.

Ниитиниң малын малдаары буянныг ишт. Ындыг кижи амыр-дыжын артынга каггаш, карак кызыл ажылдап, бүгүдениң хүндүткелин чаалап алыр. Овурлуп «Кызыл туң» колхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Саар Кылын-оолович Ооржак ындыгларның бирээзи.

— Кижиниң торээн чону дег чүве кайын турар. Бистиң бүгүнгү тодуг-догаа, бай-шыдалдыг амыдыралывыс чонунуң күжү-дүр. Совет улус ажылдан база чурттап-даа билир. Ынчангаш чонунуң төлээзи болганда, ат-алдарын, ажыл-амыдыралын хандыр бодаар херек. Ниитиниң малын аажап, өстүрүп чоруур кижи ынчангаш кызымак болур ужурлуг. Чаагаа-шүшпең болур болза, малдан халбактанган-даа ажыл чок — деп хойжу кончуг-ла чөптүг чугаалаар.

Хоочун хойжу малчын кижиниң бот харысалгаазын ынчаар үнелеп турар. Ол ам 18 чыл дургузунда колхозунуң хоюн кадарып, чонунга аки ажылдыг диртип, мактадып келген.

Хойжу Саар Кылын-ооловичиниң хой малды азырап өстүрүнүң дугайында чугаазын дыңнаары — солун амыдырал боду-дур.

— Хоюнары кыжын кана кыштадыр силер? Кыштың айларын канчаар эрттирип турар силер, Саар Кылын-оолович?—деп айтырыгга ол мынчаар харыылаар:

— Кыжын Даштыг-Одек деп черге кыштаар кижи мен. Ол шаар малга кончуг таарымчалыг, одар-белчиири эки чер. Кыштагның баарында кыжын бээнп доннаг кылаң кара суг кыңгырткайның бадын чыдар. Чамдык кыштагларда хойжулар суггаттан кончуг бергедээр. Бистиң кыштаавыс бо талазы-биле дыка таарымчалыг черде. Кыштың кончуг соок үелеринде суглу чылыткаш, хойларны суггарар бис. Бир эвес хойлар соок суг ижер болза, шыырыгар, өкпе-хорээнге дегдирип болур.

Саглының шолбаннары

Одар-белчиринмин күүн кыштатта ножун келгеш-ле хуваап алыр мен. Кыштың эгезинде хойларны ырак одарларже кадарар. Ынчан хар-чам чуга болур. Чүм оттуг ырак одарларны мичаар ажыглап алыр. Улуг харын улай чаггаш турупканда, кыштаг чоогунуң одарларын ажыглап эгелээр. Хойларның күш-деңгелин үргүлчү хынап корүп турар. Кошкактарымга немелде чемин бээр. Мал чемин кыштың эгезинден тура тончүзүнге чедир таарыштыр хуваар апаар.

Кыш чеже-даа соок, кадыгхалалыг болза, санныг хонук эрте бээр. Час келир. Шак ынчан хойларны ыжык мээстерге, чоогаларга карандыр эдертип кадарар. Хар-чам эрин эгелээрге анай, хураганнарны нелеп-биле кады одарладыры чугула.

Хүнүзээкке дөгеленип, арыг агаарга селгүүстеп оттаан хураган артында сергек болур...

— Чайын кана чайлаар силер, Саар Кылын-оолович?

— Чайын чаңгыс черге үр олуруп болбас. Чаа-чаа черлер, чүм одарлар сүрер. Хураар-Даш чайлааның ол-бо оймактарын, даглаарын, шаттарын черле арттырбас бис — эргий-солуй кежер. Чайын эки одарлаткан мал тулдур семиримир. Устеп бүткен хой деп чүвең ол-ла болгай. Ынчаар семирткеп малга соок кыш, улуг хар-даа коргунчуг эвес — диттеп, ол хүлүмзүрдү.

Чайгы үеде ооң бир кол ажылы — сиген белеткеп. Эрткен чылын он тонна сиген белеткээн. Бо чылын база-ла ооң хөйну белеткээр деп турар.

Бо чылын дуржулгалыг хойжунуң күш-ажылчы чедишкиннери багай эвес. Төрүүр чүе баш хойга онааштыр ол 90 хураганны камгалап алган, бөдүүн дүктүг хойдан-на 1,8 кг. дүктү кыргып алган. Хойжу амгы үеде хураганнарының кыргылдазын бага чорудуп турар.

Саар Кылын-оолович чүгле кол ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң сессиларының шиитпирлерин чонга ажыктырып, ону амыдыралга боттандырар дээш кызыл ажылдап турар депутаттарның бирээзи.

Ол Көк-Тейниң хойжу бригадазының хойжузу. Бо хойжу бригаданы Даваа Кара-Сал удуртуп турар, а дурт-даалгы хойжу ооң дузалакчызы. Бо күлээлгезин база-ла ак сеткилдиг күүседип турар.

Ажылынга кызымак, амыдыралынга үлегерлиг малчынны ооң кады ажылдап турар эш-оорү бо чылын СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киирип алган. Ол болуушкун ону ажылче улам сорук киргеп.

Хойжунуң кады амыдыралчурттагга тутказ эжи Ичин-Норбу Ооржак ажыл-ишчи бедик мөзүлшынарлыг кижилерниң бирээзи. Ол чаш хурагайнарны онча менди доруктуруп өстүрер талазы-биле улуг мергежилдиг. Ажыл-ишчи ие 18 чылдарның дургузунда төрээн колхозунга чүс-чүе хураганнарны өстүрүп, доруктуруп берген. Ынчангаш, олар — Саглының кижилери макталга төлептиг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

СОРУКТУГ КИЖИ

Чыргакы ёзулуг-ла малчынмар ораны. Оруктуң йилерин де чымчак, ногаан сигеннерни дожелдир базып, чиңнейдир алгырышкан двигавр бир аай чүзүннүг меринос хойларны салктап чоруур бедик доруг ыттыг, ыт эдерткен кижи ылгыны ажок, оруудадыр сүрүп өскенкен. Чылдың-ва ол өйде чайлаглап чаңчыккан хойлар чамдыкта машинашкылап, ыт баштап чоруп олурган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжузу Бии Дембиреловичи Монгуштуң чайлагдап бар чыдары ол.

Ооң машимага бир хонуң бурумгаар чүдүрүп чорудукаш, ол күш-хүнезинни дергилеп алгаш, хонон чоруй кадарып, мал баспаан кур ыттуг черлерге доктаадып, одарладып, чайлаашка таваар чедип алыр ынчылдыг.

Калчан баштыг Кызыл-Тайга, Хөр-Тайганың кырындан когжегер булуттар кодурлуп турган. Чавшкын болуру чайлаш чок. «Дүүл соондан ындай өскелиг-дир. Карыңгы-Шиви четтес экизи-ле ол» деп, Бии Монгуш боданган-даа.

Суттур чаашкын төп келгеп. Ол дүшпес, сырый будуктарлыг шивилерниң аданга хойларын бөлүп, улуг одуп ужудуп, дүүгезин октап ап, коданчы дузалакчызы Харыга-биле тура хонганнар.

Кудай бөгы арлыры билек, кодан хой катап-ла шуужупкан...

Бии Дембиреловичи бо юбилейлиг чылда төрүүр чүе хойга онааштыр 96 хураганны доруктуруп, бир хойдан 2,8 кг. дүктү кыргып алган. Сиген кезер шөлүп ийи удаа суггарган, ам кезиин киирптеригге белеп. Бии Монгуш чайгы изиг үеде хойларын дан-биле деңге өткөрөр. Хүн изиг, өрүлей бергенде суг кыдым, деваалыг черлерге дыштандырар, нежээкизин орайтаваже чедир кадарар. Оларны үргүлчү солуур.

Мурнакчы хойжу Бии Дембиреловичиниң өг-бүлезиниң херээжен эзэн Апакай малдың чаш төлүн ажаап, доруктурарынга мергежилдиг. Ол кыжын хой ооңдан турда үргүлчү мал арамында турар. Сырыганнарын эмнеп, сыртын база билир.

Оруктуг-Кара-Сугнуң кадар өттуг мээстерниге хойжу үнген хүнүү уткуп ап, эртенинде ажыл-ижи шак мичаар эгелээр. Хойжу Бии Дембиреловичи Монгуш чүткүлдүг ижибиле чаңгыс чер чурттуларының хүндүткелин чаалап алган.

Күш ажыл-биле сорук киргеп, ондаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг Бии Монгуш ажыл-агыйның шолбаннарының бирээзи.

ЧУРУКТАРДА: оң талазында — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжу бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Иван Симчитович ДАНЗУРУН; оң талазында — бригадирниң малдаан хою Шуурмактың чайгы одарында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Эки үлегер ёзугаар

Малчыннарны суурларга доктаамал чурттадыр, ийи эдилчет-биле ажылдадыр дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалын күүседип талазы-биле Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозта чамдык ажылдарны чорудуп турар. Амгы үеде бо ажыл-агыйның он хойжузу малды эдилеглиг ажылче шилчээн ол хойжулар ажылдан эгелээн мурнакчы хойжу Оожаң Борбак-Шынавич Аңчы- биле ооң дузалакчызы Ян Ендаковичи Аяа олар төрүүр 600 баш хойну кадарып турар. Олар эдилеглиг ажылды 3 хонуктан эртирер кылдыр таарыштырып алган. Хойжулар бо чылын бедик көргүзүглүг болуп, төрүүр 100 хойга онааштыр 116 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг. дүктү кыргып алганнар. Ам серинн оттуг тайгаларга семиртирп-биле чайлаглан үнүпиеннер.

Суурга доктаамал чурттаарыынче, эдилеглиг ажылче шилчээн ол хойжулар ажылдан хостут үе-шакта суурга культурлуг дыштанып, урутларының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турарлар.

— Элегестиң хойжузу Коржең-оолдуң үлегери-биле суурга доктаамал чурттап, эдилеглиг ажылче шилчээнивис соонда ажылдаарга-дээ үрөтүнелдиг, амыдырал-чурттаалгага-дээ таарымчалыг апарган — деп, «Бурунгаарының» хойжулары сеткил ханышкыны-биле чугаалап турар.

А. ШААЛЫ.

Бистиң белээвис

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш ооң эзэн Доржу Аныяович-биле бодувуста бижиглээн коданывыстың төрүүр 100 баш бүрүзүнден-не 90 хураганны алырын хүлээнген бис.

Ниитиниң шээр малынга таарымчалыг ажаалганы хандырып турган, кыштың болгаш частың берге байдалдарын шыдамыккай ажыл эрттирген бис, Малдың бажын өстүрерге, ооң продуктулуун бедиктерге кол чүве хойнуң эдергилеэнин база хураганнаашкынын чедишкиниг чорудары болур. Мурнакчы дуржулганы ажыглаан, олче сагыш салышкынны кошкатпайн турар бис. Бистиң эртнен каш чылдарда хураган камгалап алырынга бедик көргүзүглериве малдың эдергилеэнин шынарлыг болгаш организастиг чорутканывыстан, чаш малды доруктурун мандыдарынга карак кызыл ажылдаанывыстан болган.

Ол чедишкинивисти бижыглавышаан, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бо чылгы Наадымынга эки белекти бараалгаттывыс. 100 баш төрүүр хойга онааштыр 133 хураганны доруктурун мандыттывыс. Мал ажаалгалыг болурга ийистер база-ла арбын алдынар. Бо чылын ийис хураганнар биске арбын-на болду.

Ам хоюусту Малчүректиң серини, чүл одарларында семиртип тур бис. Мал чеми белетиээринге үзүг-хуувусту шиирер, 15 тоннадан эвээш эвес сигеннн белеткээр дээш ажылдап турар бис.

О. ЛАМА-СҮРҮҢ.

Чоон-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының малчыны.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

АРАГАЛААШКЫНГА БОЛГАШ АЛКОГОЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың июль -да «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доклазының күүседири-биле Тыва ССР-ниң Министрлер Чөвүлели арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди штелдирериве утланган мчеглер дугайында доктаалга база хүлээп алган. Спирт ксуннарын хереглээриниң ицелии эвээжедир сорулгаде эзиртпес суксуннарга ынуң хереглелин долузу-биле хандырар төлээде, мындыр ксуннарны будуруп үндурин дыка калбартыр талаа-биле хемчеглерни боттанырып чорударын Тыва АССРң Күрилазывга, Аъш-чем үлетпүрүүнүң эргелелиге, республиканың хереглекчилер эвилелиниге, Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, эзиртир суксуннарны садарының планын ажыл-агыйларга дедиктиргип, ооң баш санын өстүрер талазы-биле эрткен чылдарзынга байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүвүреңнг.

Бирги чартык чылда саар инек бүрүзүнден сүт саап алыр талазы-биле Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем ышкаш улуг районнарның четпес ажылдаанын демдеглээр херек. А тес-хемчилер биле овуржүдер эът бүдүрелиг кудуладың, малдың баш санын хөгжүдүрүнүң эргелелиг, республиканың хереглекчилер эвилелиниң Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугунуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, эзиртир суксуннарны садарының планын ажыл-агыйларга дедиктиргип, ооң баш санын өстүрер талазы-биле чедип алган чүүлдерни илередип, ону эдип алырының арга-курлавырларын тодарғайлаарлар. Ылаңгыя бистиң республиканда малдың баш санын өстүрер талазы-биле айтырыг дыка дүвүреңнг болуп артыпшаанын айтыр херек. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле эрткен чылдарзынга байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүвүреңнг.

Чижээ, 1970 чылдан бээр мичаар ажылдан эгелээн мурнакчы хойжу Оожаң Борбак-Шынавич Аңчы- биле ооң дузалакчызы Ян Ендаковичи Аяа олар төрүүр 600 баш хойну кадарып турар. Олар эдилеглиг ажылды 3 хонуктан эртирер кылдыр таарыштырып алган. Хойжулар бо чылын бедик көргүзүглүг болуп, төрүүр 100 хойга онааштыр 116 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг. дүктү кыргып алганнар. Ам серинн оттуг тайгаларга семиртирп-биле чайлаглан үнүпиеннер.

Суурга доктаамал чурттаарыынче, эдилеглиг ажылче шилчээн ол хойжулар ажылдан хостут үе-шакта суурга культурлуг дыштанып, урутларының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турарлар.

— Элегестиң хойжузу Коржең-оолдуң үлегери-биле суурга доктаамал чурттап, эдилеглиг ажылче шилчээнивис соонда ажылдаарга-дээ үрөтүнелдиг, амыдырал-чурттаалгага-дээ таарымчалыг апарган — деп, «Бурунгаарының» хойжулары сеткил ханышкыны-биле чугаалап турар.

А. ШААЛЫ.

кафелерге, закусочныларга, ресторанныарга, столовыларга болгаш ниитиниң чомпенилгезиниң өске-даа будурулгелериге ажылдың культурааны бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырып чорудар;

водканы база кадыы 30 хуу болгаш оон-даа артык өске-даа эзиртир суксуннарны тускайжыткан (водка) магазинниерниге садарынче чоокку ийи чылда шилчип кирер дугайында айтырыгны чугаалажып көөр.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга, райхоорүүскомнарга сүмелээни болза:

арага аарынын чочурган кижилерни илередир, учётка алыр болгаш эмнээр талазыбиле эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырып чорудар:

эмнелге черлерниге наркологня салбырларының болгаш поликлиникаларга наркологня кабинеттериниң четкилерни калбартыр, ол албан черлериге алкоголизмни эмнээр болгаш ацаа удур ажылды экижиндериниң чугулавынче кичээнгей салыр.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсеечи комитеттериниң хүлээлгези болза:

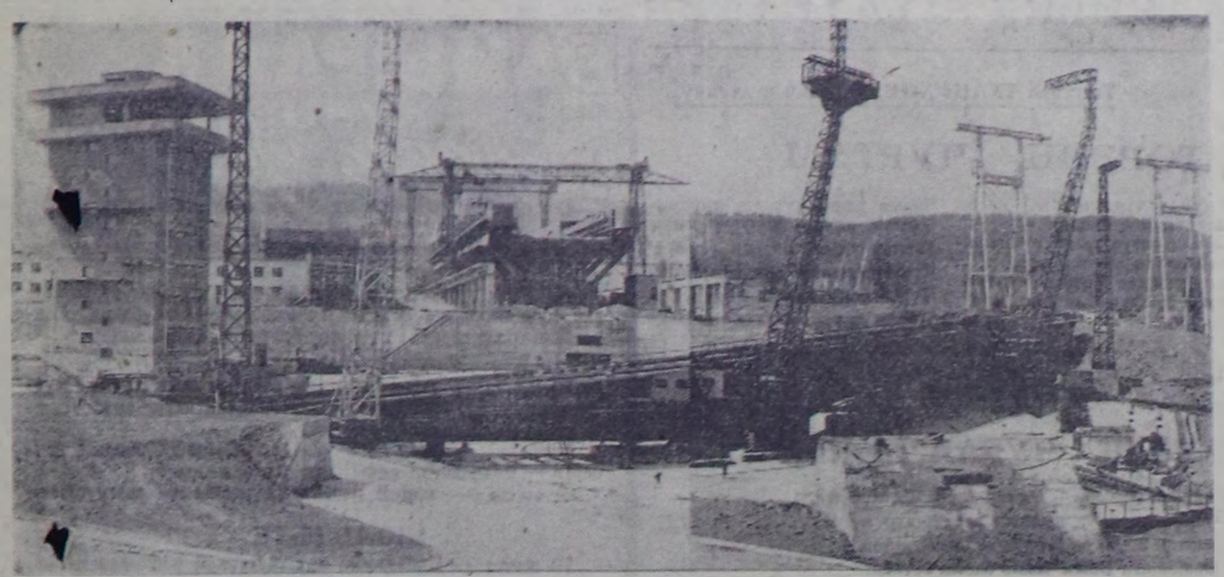
кудумчуларга болгаш хөйнинги черлериге корум-чурумну үрээлер-биле демиселди, эзирик чоруур кижилер, а ол ышкаш магазиннерге, столоваяларга, кудумчута, скверлерге, парктарга, садтарга, чурттагга бажыңнарының херимнериниң иштинге болгаш подъездилеринге спирт суксуннарны ижер кижилер-биле демиселди күштелдирер;

Самогон тип, хайындырар болгаш спирт суксуннарын хоойлу-дурум чок садыглаар кижилерни илередир болгаш оларга доктаатказ корум-чурум ёзугаар харыысалга хүлээдир талазы-биле эң шиитпирлиг хемчеглерни алыр;

күрүне органнарының болгаш хөй-нинги организацияларының арагалаашкынга удур демиселде уланган ажыл-чорудулгазын башкарар, а ол ышкаш арагалаашкынны болдурбас болгаш ону узуткаарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр база боттандырып чорудар комиссияларны тургузар.

Күрүне органнарының болгаш хөй-нинги организацияларының арагалаашкынга удур демиселче уланган ажыл-чорудулгазын башкарары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында тускай комиссияны база тургускан.

ЭҢ УЛУГ ТУДУГЛААРДА

ДИВНОГОРСК. Красноярск ГЭС-тиң плотиназының ол-бо талаларынче судноларны эртирер тускай күүлүг кодүрүкчүнү кылып турар. Оолан Енисей хемниң пароход ажылагийының суднолары эртер ужурлуг.

Ону ажыглалга киирерге Енисейниң бүгү унунга судно база кадыр хоступу-биле чоруур.

Ол тудугну шлюз-каалганың орнунга кылып турар. 2000 тонна чедир аар чүктүг суднолар болгаш баржаларны суг долдуруп каан дендин улуг коошпа чүс метр бедикче чоорту кодүрүп үндүрер азы чавызадып бадырар аргалыг. Ол улуг коошпага сугну долдуруп каарга ынаар суднолар эжиндирип кире бээр болгаш ону чоорту бедээн рельс — демир орук-биле үжен каът бажың мышкаш бедикче кодүрүп үндүре бээр. Судно оон эштин чоруй барган соонда, ол демгиле өруу-биле дедир чавызап бадып кээр.

Плотинаның адаандан Красноярск далайның деңнелиге чедир оруктуг судно түгле 50 минута иштинде эртер.

Бо беш чылда ону ажыглалга киирер.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС. Адакы талазындан тырттырган. Судно кодүрүкчүзүнүң кирер каналын ылып турары.

Ю. БАРМИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

150 миллион тонна нефть

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корр.). Барыын Сибирьниң нефтилиг баштайгы черлерин ажыглап эгелээниден бээр июль 12-де 150 миллионгу тонна нефтини алган. Түгле сес чыл мурнунда Тюмень областың нефтилиг черлериниден үлеттүр нефтизин ап эгелээн. 1964 чылда 200 муң тонна нефтини алган. А ам ол хире кывар түүдүг хонуктан биче-де ажыг үеде хереглекчилерже чорудуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр, беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш нефтичилерниң чарыжы чедиишкинге дузалап турар. Бүгү бүдүрүлгелер хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турээр. Ленин аттыг «Нижневартовснефть» эргелелиниң коллективи чарыпты баштаан. Коллектив ам бээлп даалгага немеч 400 муң тонна нефтини хереглекчилерге берген. А бо чылын Барыын Сибирьниң нефтичилери пландан ажыр бүдүн чартык миллион тонна ажыг кывар түүдүг Төрээн чуртка бээр.

Дээди школа

Бо чылын дээди өөредилге черлерин доозуп турар 675 муң ажыг аныяк специалистер улус ажыл-агыйының мергежилдиг кадрларынга немежи бээрлер.

ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министрииниң бирги оралакчызы Н. Ф. КРАСНОВ СЭТА-ның корреспондентизи-биле-беседазынга мынча деп чугаалаан:

— Эртем-техниктиг дешилге, улустуң культуразының өзүлдези өөреникчилериниң биилииниң шынарын дыка бедидерип, ниитилелге ажыктыг ажыл-ишке оларны эки белеткээрин, аныяктарны эки аажы-чаңга, социалистиг ниити чуртталганың принциптерин ханы хүндүлеп көөрүнге кижизидериниң деңнелин кодүреринден чүткүлдүг неген турар. «Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар болгаш ниити эртем школазын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрдер Чөвүлелиниң доктаалы бо талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Бистиң чуртувуска улус өөредилгезин хөй-хөй чылдарда хөгжүдериниң аргаларын ол доктаалда айыткан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседиринге дээди школа чугула рольдуг болур. Эргежок чугула башкы кадрларны ол белеткээр хүлээлгелиг. Бо чылын башкы институттарын болгаш университеттерин дооскан 150 муң ажыг специалистер сентябрь 1-ден эгелээн ортумак школаларга кичээлдер эрттирип киришпээр. Беш чылдың төнүзүнге чедир дээди өөредилге черлерин доозуп үнер башкыларның саны дыка немей өзээр.

Университеттерге башкылар белеткээрин экижидер талазы-биле хемчеглер чаа доктаалда айыттынган. Теоретиктиг ханы билиглер-биле чергелештир университеттериниң студентилерин школачыларны өөредириниң болгаш кижизидериниң методиказын ханы шиңгээдип алырлар. Университеттерге башкылар белеткээрин амгы үениң ниити эртем школазының практиказы болгаш негелделеря-биле холбаштырар.

Бистиң университеттеривис ханы билиглиг эртем-педагогика кадрларлыг, эргежок чугула эртем базалыг. Ол чорук школалар башкыларының билиин бедидерите эки байдалдарны тургузуп, эртемниң эң чаа чедиишкиннери-биле танышып алыр арганы оларга берип турар. Чүгле сөөлгү чылдарда бээн университеттер чанында билиг-маргежил бедидериниң курстарынга ортумак школаларның оң-оң муң педагогиктери чораан. Ол сан харын улам өзер апаар.

Бо өөредилге чылы дээди школаның амыдыралынга дыка хөй улуг болуушкуннарлыг болган деп, Н. Ф. Краснов демделээн. Партияның XXIV съездиниинң шиитпирлериниде салдынган соруглаларны, студентилериниң Бүгү-эвилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түүдүрин боттандырарынга чугула базымнар кылдынган.

Ам өөредилге чылының түңнелдерин үндүрбүшаан, дээди өөредилге черлериниң башкылары, бүгү ажылдакчылары эки ажылдаанын сеткил ханышкын-биле демделеп турар бис. Олар студентилерни билиглер-биле чепсеглеп, бүгү талазы-биле сайзырагай специалистерни, бүдүрүлгенің, бистиң үениң негелделеринге таарышкан, политика талазы-биле бышкан билиглиг организаторларын белеткээр.

Эртем-техниктиг революция дээди школаның хөгжүдезинге база аажок улуг салдарын чедирген. Башкарылганың автоматчыттынган системаларының, прикладтыг математиканың болгаш экономиктиг кибернетиканың, экономиканың болгаш амыдырал хандырылгазың организастаарының таланы-биле специалистерни белеткээри техниктиг чепсектерниң төлевилелдеринден болгаш математиктиг хандырылганы ажыдан кылырындан башкарымчыкының ынаы-бүрү системаларын ажыглаарынга болгаш сайзырагайжыдарынга чедир айтырыгларны хаара тудуп турар.

Чурттуң улус ажыл-агыйы эки кадрларны ап турар. Доозукчуларның хөй шуруузу лабораторияларга, студентилерниң конструктор бюроларынга болгаш бөлүмнеринге эртем-шинчилел чогаадылгазының школазын эрткен. Дыка хөй дээди өөредилге черлеринде студентилерниң ол эртем ниитилелдери улуг организациялар болуп турары билдингир болгай. Чижээлээрге, Москваның Баумап аттыг техниктиг дээди училищеезинде 2500 студентилерни болгаш Воронеж университединде — 2100 кижини. ыңдыг бөлүмнер каттыштырып турар. Дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле студентилер аңаа чогаадыкчы арга-мергежилин сайзырадып, практиктиг ажыл-чорудулгага белеткенип алыр. Дээди школаның доозумчуларын чедип алган билиглерин болгаш чаңчылдарын практикага ажыглаар шылдаралар дээрзинге бүзүүлээр апаар.

Дээди школа соксаал чок сайзырап болгаш хөгжүп турар. 1972 чылда дээди өөредилге черлериниң өг-бүлезинге 12 чаа дээди өөредилге черлери немежир. Ол дээрге Симферопольдуң, Чечен-Ингушетияның, Марийниң, Удмуртияның Сыктывкарының, болгаш Караганданың университеттери-дир. Оов ыңай дыка хөй хоорайларга ынаы-бүрү адырларның тускай артемнигаерин белеткээр институттар ажыктынар.

Школа дооскаының соонда улус ажыл-агыйының ынаы-бүрү адырларынга ажылдан турган, профессионал чаңчылдарны чедип ап, кандыг мергежилге хандыктыгдыын, салымының биле бергеп аныяктар база онгу классчылар-биле кады дээди өөредилге черлеринге киреп өөрүнчүгдүр.

Чоң партия, чазак студентилер дээш алмыындан ада сагып-салыышкының илергейлеп турар. «Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң материалдыг база чурттаганамыдырап байдалдарын улам ыңай ынжидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы ооң тодаргай хереглээ болур.

Дээди школаның ажылдакчы бүрүзү, өөредилгениң коллектив бүрүзү ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын коммунизмниң төлептиг аныяк тургузукчуларын өөредириңге болгаш кижизидериңге чазчаа чедиишкиннерниг уткуурунга белеткенип турар деп, Н. Ф. Краснов түңнелинде чугаалаан.

Кадрлар өөредилгези

КАЛБАК НЕПТЕРЕДИР

Бистиң республиканың черчер Советтери кадрлар өөредилгезинің ынаы-бүрү аргахевирлерин ажыглап белген. Өөредилге системазында совет ажылдакчыларның ийи чыл хуусаалыг школалары калбаа-биле нептерөөн, боттарының эки талаларын көргүскен.

Бо школалар районнар санында бар. Оларның өөредилге программазын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаанын ёаугаар район, хоорай Советтериниң күүскомнары боттарының байдалынга тааришгыр эде көргеп. Школаларның удуртучуларынга, пропагандистеринге шыырак билиглиг эштерни шилип алган. Олар дээрге партия, совет, суд, прокуратура ажылдакчылары болгаш өске-даа харыысалгалыг эштер. Ажыл-агый болгаш социал-культура сорулгаларын шиитпирлээринге амгы үеде Советтериң ролю өзүл турар болгай. Ынчангаш ол улуг сорулгалар күүрүне база совет тургузугнуң айтырыгларын докгламал болгаш ханызы-биле өөренирин, боттарының идей-теоретиктиг деңнелин бедидерин, хоойлу-дүрүм билиглерин шиңгээдип алырын совет ажылдакчыларын неген турар. Ону боттандыраринга үстүүде адаанының школалар кол черин эзлеп турары билдингир.

Райкүүскомнар чанында тургустунган школалар өөредилгени эрткен чылдың октябрьда эгелээн. Бо чылдың май, июнь айларда түңнел кичээлдерни эрттиргилээн. Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөл-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда, Кызыл хоорайда совет ажылдакчылар школаларында кичээлдерни программа ёаугаар организастыг чоруткан.

Чижээ, Каа-Хем райкүүскомунуң чанында школаның дыңнакчылары — кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары, райкүүскомунуң кидистер эргелекчилери, Советтиң докгаамал комиссияларының даргалары. Кичээлдер айтыкал шактарында, программа ёзугаар, үзүктелиишкин чокка эрткилээн. Дыңнакчылар чогуур билигни шиңгээдип алган. Школага шупту 35 кижи өөренген. Чөөл-Хемчик райкүүскомунуң чанында школаның ажылы база эки талазын коргүскен. Ооң дыңнакчылары суббота хүнеринде кичээлдерге чыглып, билиглерин кызымаккайы-биле шиңгээткен. Семинар кичээлдер 2 удаа эрткен. Аңаа иштеткел кылыр дыңнакчыларның канчаар белеткенгенин шыңгыы хынаан, теоретиктиг билиин практиктиг ажыл-херек-биле холбаштырганы солун. Ында шупту 34 кижи бо өөредилге чылында 6 катап кичээлдээн. Советтериң организас-массалыг ажылы болгаш өске-даа темаларга эрттирген семинар кичээлдер дыңнакчыларның ханы билиглиин коргүскен.

Кызыл хоорайүүскомунуң чанында совет ажылдакчыларның школазында 58 кижи бо өөредилге чылында программа ёаугаар 11 удаа кичээлдээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын, совет күүрүне аппарадының ажылының стилин, сессияны эрттирериниң талазы-биле айтырыгларны, социалистиг хоойлу-дүрүмнү Советтериниң күүседип турарының, Советтиң акша-көрөөзү чарыгдалының дугайында болгаш өске-даа темаларны соөрентеп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели совет органнарының ортаакы болгаш кудуку звеноларының ажылдакчыларын курстарга белеткээрин организастаан. Чижээ, соолгу ийи чыл дургузунда партияның Иркутск обкомунуң, Красноярск крайкомунуң чанында —өөрөнө, совет ажылдакчыларның билиин бедидер курсту бистиң республикадан 100 ажыг кижи өөрөшпп дооскан. Район Советтериниң күүскомнарының даргалары, оларның оралакчылары, секретарьлары, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары ол курстарга баргаш эргежок чугула билигни шиңгээдип алган.

Куйбышевтиң юридиктиг институдунуң совет тургузуг факультединге эрткен чылын бистиң республиканың район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң даргаларындан, секретарьларындан, райкүүскомнарның кидистер эргелекчилеринден шупту 11 кижи бот-өөредилге-биле өөренген. Олар экзаменнерни чедиишкиниг дужаган. Амгы үеде-даа өөредилгениң кызымаккыны-биле үргүлүвүлевишаанар.

Советтериниң мурнунда тургустуткан улуг сорулгалар кадрлар өөредилгезин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниде айыткан негелделериниң деңнелинге дүүштүр сайзырагайжыдарын, ооң чаа арга-хевирлерин дилээрин, нептередирин хүлээндирип турар. Ынчангаш ажылдың дуржулгазын солчур талазы-биле семинарларны, чөвүлел хуралдарны, депутаттар хүнүн, мурнакчы Советтерге барын практикалаар ажылдарны болгаш өөредилгениң өске-даа арга-хевирлерин калбаа-биле нептеретсе чогуур.

Р. ДОЛЗАТМАА,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР БИС

Совет ажылдакчыларның, депутаттарның, активтиг өөредилгезин организастаар, оларның мергежилин, политиктиг болгаш ниити билиин бедидер дээш Тожуңуң райкүүскому партия организацияларының-биле кады элээн ажылды кылган.

Бистең кадрлар өөредилгезиниң кол звенозу — совет ажылдакчыларның чыл хуусаалыг школазы. Ооң өөредилге программазын партия райкому-биле дугурушкаш, күүскомга бадылаан. Школаның кичээлдерни айда бир удаа эрттирип турган. Райкүүскомнуң ажылдакчылары, килдистер эргелекчилери, район Советиниң докгаамал комиссияларының даргалары — шупту 35 кижи ында хаарагуттунган. СЭКП райкомунуң секретарьлары, райкүүскомнуң даргазы, ооң оралакчызы, секретары, килдистер эргелекчилери дыңнакчыларга лекцияларны номчуп берип, практика-биле ону холбап турган.

1970—1971 өөредилге чылында совет активтиг школазы программазын бүрүн дооскан. Дыңнакчылар совет тургузуг болгаш эрге-хоойлу айтырыгларын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын өөренген.

1971—1972 өөредилге чылында сентябрь айдан эгелеп шупту 8 удаа кичээлдээн. Аңаа өөренген темалар: СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайы, черчер Советтериниң ажылын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалдары, район болгаш кодээ Советтериниң ажыл-чорудулгазының кол принциптери, ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң талазы-биле РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Хоойлуларының тус-тус кезектери.

Ооң ацтыда, Советтериниң организакчы ажылының талазы-биле чазактың чугула доктаалдарын кичээлдерге танышкылаан.

Районнуң совет активин өөредилгезиниң өске-даа хевирлеринде хаара туттунган. Чурттуң ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде боттөөредилгелиглер, партияның болгаш комсомолдуң политчырыдыышкын четкилериниң, районнуң экономиктиг семинарының дыңнакчылары хөй. Политчырыдыышкын четкилеринге үжен ажыг кижи, районнуң экономиктиг семинарынга он үш удуртукчу ажылдакчы билиин бедиткен. Кодээ Советтер даргаларындан 2 кижи бо чылын Кызылга совет ажылдакчыларның семинарынга киришкен, 3 кижи Красноярскиге ай хуусаалыг курстарга өөренген.

Кадрлар өөредилгезиниң талазы-биле өске-даа ажылдарны чорутканы районнуң черчер Советтериниң организасмассалыг ажылын экижидеринге улуг идигир берип турар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартынга районнуң хөй-хөй удуртулгелери, ажыл-агыйлары планныг онаалгаларын чедиишкиниг күүсеткен.

Совет ажылдакчыларының өөредилгезин организастаанында четпестерниң барын чугаалаза чогуур. Депутаттар-биле ажыл чогуур деңнелге четпос. Депутаттың хүнүн бедик деңнелге эрттирерин үе неген турар. Совет ажылдакчыларның школазының кичээлдеринге кодээ Советтер даргаларының, секретарьларының дуржулга солчуушкунуң эвээш практикалаан. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладырынче күзенишкинин моонпеп турар бис.

А. КОЛЕВ,
Тожу райкүүскомунуң даргазы.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Социализм чурттарында

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

ВАРШАВА. Бо чылдың декабрьда Польшаның Эртемнер академиязы эртем сессиязыбиле ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң демделээр. Польшаның Эртемнер академиязының президиумунуң болгаш ПКАП ТК-ның чанында ниитилел эртемнериниң дээди школазының белеткеп турар сессиязына польша болгаш совет тоогүүлер кирижир. Ийи плепарлыг хуралды, а ол ышкаш секцияларның ажылын ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш хөгжүдезиниң тоогүзүнге, польша-совет харылзааларның тоогүзүнге, а ол ышкаш Европага тайбың, чепсегленишткинни дүмүрер болгаш аймыл чөк чорук дээш демисолге Совет Эвилелиниң тоогүдүг ролюнга турасказадыр.

Совет Эвилелиниден эштерибиле кады ам польша эртемденнер 1939—1943 чылдарда үени хаара туткан «Польша-совет харылзааларның тоогүзүнүң талазы-биле документилер болгаш материалдар» деп үндүрүлгенің VII томун белеткээр ажылды кылып турар.

Тоогүүлерниң польша-совет комитеди Советтер чуртунуң кайгамчыктыг юбилейиниге идепкейлиг белеткенип турар. Комитеттиң хөй чылдарда чорудуп келген ажыл-чорудулгазының түңнели 1917—1954 чылдарда польша-совет харылзааларынга дүгайында ажыл болгаш турар.

ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЯНЫ КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ХЕРЕГЛЕЛДЕРИНГЕ

БУДАПЕШТ. Бо оң чылда Венгриянның көдээ ажылагыйынга электроэнергияны ажыглаары ийи катап ажыг өзер. Техниктиг хөгжүлдениг күүрүне комитеди чуртка көдээ ажыл-агый бүдүрүгезиин улам ыңай электрижидерининг планын ажылдап кылган. Ылангыя мал ажылынга болгаш суггарылгага электри машиналарын болгаш дерегни калбаа-биле ажыглаар.

Техниктиг хөгжүдеге комитединиң шиитпирии ёзугаар чуртка үлегер-көргүзүтүүг ажыл-агыйларны тургузар. Оларның кол бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүн механизастаар болгаш автоматчыдар.

АРГА-ЫЯШТЫҢ ЭЭЛЕРИ

ГАВАНА. Кубаның Пинар-дель-Рио можузунда тудуун дүргедткен , темдилер-биле чорудуп турар ыяш ажылагый техникуму бо чаа өөредилге чылында баштайгы 600 студентиниң хүлээп алыр. Деримишкиперниң комплексизинде амгы үениң өөредилге болгаш чурталга корпустары, 450 олуттуг улут зал, делгем библиотека болгаш номчугга залдары, поликлиника, спорт шөлчүгештери болгаш хөй санныг амыдырал хандырылга черлери бөр. Студентилерниң эргезинге амгы дуржулга станциязы болгаш механиктиг мастерскаялар турар. Келир үениң арга-ыяш ажылдакчыларынга кайгамчык чайгаар бүткен лаборатория техникумну долгандыр чаптыган делгем арга-ыяш зоназы болган турар.

(СЭТА).

Найырал тудуунга чораан

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонекиер баштадыр ГДР-ниң партия удуртукчулары Грейфсвальдтың чоогунда (Росток округ) «Норд» дээр атомнуг электростанцияның тудуунга чораан. Ол болза республикада эң улуг электростанция. ГДР-де бо станцияны «герман-совет пайыралдың тудуу» дээр. Ооң тудуунга немец инженерлер болгаш ажылчынар-биле кады Совет Эвилелиниң специалистери киржип турар. Электростанцияның кол дериип Ленинград болгаш Харьков будүрүлгелери берип турар. Келир үеде станцияга ажылдаар ажылдакчыларның хөй кезии ам Нововоронежтиң атомнуг электростанциязында мергежилди чедип ап турар.

ШИНЧИЛЕЛ СУДНОЗУ

ЛИМА. (СЭТА). «Профессор Месяцев» дээр совет эртем-шинчилел суднозу Перуның эриктериниң чоогунга океанографтыг шинчилелдерни кылыры-биле Перуның Кальяо порт-тында чеде берген. Перуның далай институдунуң тускай эртемниглери совет эртемденнер-биле кады шинчилел ажылдарынга киржир дээш.

ПРЕЗИДЕНТИГЕ КАНДИДАТ

МАЯАМИ-БИЧ. Флоорида (СЭТА). Мурнуу Дакотадан сенатор Джордж Макговерни ноябрь айда президент соңгулдазынга Демократтыг партияның мурнундан АКШ-тың президентизи албан-хүлээлгеге кандидат кылдыр июль 13-те соңгудуп депшиттирген. Ол партияның ында эртип турар съездизиниң 1.865 делегатгары Макговерниң кандидатуразы дээш бадылааннар. Ынчаларга президентиниң албан-хүлээлгезинге кандидат кылдыр депшиттиреринге 1.509-тан эвээш эвес бадылаашкыннар негеттинер.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Даштыкы хереглер министерствозу медегледи кылып, Каттышкан Штаттарның чорудуп турар дерзин политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Июнь 28-тен эгелээп АКШ болгаш ооң чалчалары боттарының туруштарын камгалап алыр дээр кордал-биле «В-52» деп бомбалакчы самолёттарны болгаш өске-даа самолёттарны, он-он шериг судноларын Куангчи, Тхыатхиен можуларының хостелган районнарынга мөөнөттүнгеп согулларны таварыштырарынга ажыглаан деп, медегледе чугаалаан.

Америк самолёттар хоорай кварталдарынче болгаш өске-даа сууларже чүс-чүс муң тонна бомбаларны октаан, а артиллерия чүс-чүс муң снарядтарны салып үндүргеп. Кижи талазы-биле ыңгарал хөй, шөлдерни хоозуратаан, хөй санныг чурттагга бактыцларын үреглээп.

Чүгле Биньа көдээ суурже (Чиеуфонг уезд) «В-52» бомбалакчы самолёттарның халдаашкынының үезинде чүс-чүс муң тонна бомбаларны октаан, а артиллерия чүс-чүс муң снарядтарны салып үндүргеп. Кижи талазы-биле ыңгарал хөй, шөлдерни хоозуратаан, хөй санныг чурттагга бактыцларын үреглээп.

Чүгле Биньа көдээ суурже (Чиеуфонг уезд) «В-52» бомбалакчы самолёттарның халдаашкынының үезинде чүс-чүс муң тонна бомбаларны октаан, а артиллерия чүс-чүс муң снарядтарны салып үндүргеп. Кижи талазы-биле ыңгарал хөй, шөлдерни хоозуратаан, хөй санныг чурттагга бактыцларын үреглээп.

Буруу шапкан

даашкынының үезинде чүс-чүс кижилер олуртукен болгаш балыгларлаткан, чүс хире чурттагга бажыңнарын узуткаан.

Америк ужар чүүл химиктиг чепсекти, фосфорлуг болгаш орттейдирер бомбаларны ажыглаан турарын медегледе демделээп. Июль 8—9 болгаш 10-да Куангчи хоорайже, Донгх хоорайның чоогунче, Камло, Золань, Хайлаит үезиндилерниң хой-хой кодээ суурларынче халдаашкын үезинде ол бүгүнү ажыглаан. Химиктиг чепсекти ажыглаанының түңнелинде муң-муң кижилер хорланаган болгаш хой иезин олген.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа АКШ-тың бо үүлгедишкиннерин шиитпирлиг буруу шапкан, Мурнуу Вьетнамда агрессияның доп-дораан сокландырып, «дайынын вьетнамчыдар» политиказындан ойтаварып Каттышкан Штаттардан негеэн. АКШ Вьетнам Демократтыг Республикага удур бүгү дайын чорудулгаларын сокпадыр болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның 7 үүлдең тургустунган саналынга боттуг харынны бээр ужурлуг.

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаарынче шуруун кирген америк самолёттар Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектериниң талазындан төлептиг ойтур шавышкынга таваржып турар. ВИА агентилединиң дыңпатканы-биле алырга, июль 11-де Лангсон, Хайхынг болгаш Намха можуларга дайынның алды самолёдун дүжүр өткен.

Вьетнамның агаар камгалакчыларының дайынчы мергежилин демделеп шаап, «Нян зан» солун эрткен үш айлар дургузунда ВДР-ниң девискээринің агаарынга 300 хире америк самолёттуг дүжүр өткен деп дыңпатканы.

Парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Садыг айтырыгларының талазыбиле совет-америк комиссиязының башгайгы хуралының Москвага июль 20-де ажыттынарынга холбаштыр АКШ-тың садыг министри П. Питерсон Ак бажыңга парлалга конференциязын организастаан.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг талазы-биле кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны хөгжүдеринге дузаалаар сорулганы барымдаалаашкы, садыг айтырыгарының талазы-биле совет-америк комиссияны бо чылдың майда Москвага дээди деңнелге ужуражыышкын үезинде турускан дээрзин Питерсон сагындырган. Москвага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың президентизи Р. Никсон «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның үндезивнери» деп документиге ат салганын ол демделээп. Ол документиде «ылаңгыя айытканы болза, талалар «садыг-экономиктиг харылзааларны ийи талалыг харылзааларын быжыглаарының чугула аргежок үүлү кылдыр көрүп, ындыг харылзааларны калбартырынга идепкейлиг дузалаар».

Министриң состеря-биле алырга, комиссияның Москвага болгаш Вашингтонга үеде чыылдырар ам болур хуралы «бистиң чазактарывыс чамдык адырлар талазы-биле дугуржулганы оны шуут дамчыштыр чедип алырынга идегээр чорудулганы» эгелээр.

Садыг айтырыгларының талазы-биле совет-америк комиссия эң таарымчалыг чоруктуң чурумун кайызынга-даа тыпсырын киприштырбишаан, Демократтыг Республикага удур бүгү дайын чорудулгаларын сокпадыр болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның 7 үүлдең тургустунган саналынга боттуг харынны бээр ужурлуг.

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаарынче шуруун кирген америк самолёттар Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектериниң талазындан төлептиг ойтур шавышкынга таваржып турар. ВИА агентилединиң дыңпатканы-биле алырга, июль 11-де Лангсон, Хайхынг болгаш Намха можуларга дайынның алды самолёдун дүжүр өткен.

Вьетнамның агаар камгалакчыларының дайынчы мергежилин демделеп шаап, «Нян зан» солун эрткен үш айлар дургузунда ВДР-ниң девискээринің агаарынга 300 хире америк самолёттуг дүжүр өткен деп дыңпатканы.

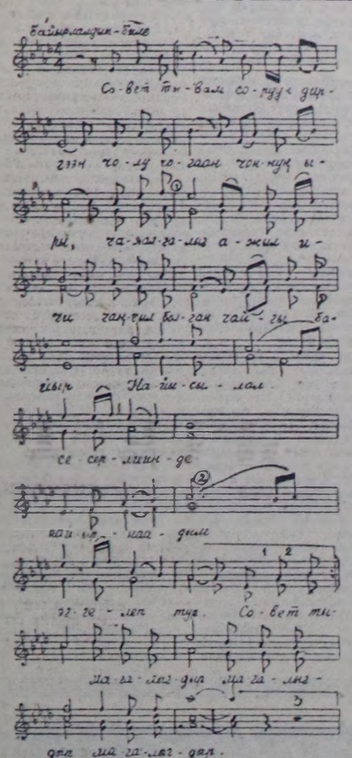

ВДР. Бо чурукту Ханойның бажыңнарының бирээзиниң ыырынга тырттырган. Мында агаардан халдаашкынга удур камгалалдың өт точказын тургусаан. Артиллеристер болгаш удусчу ополченнер агаарның америк дайынчыларынга удур демисеминиң дуржулгазын соңчуп турлар.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

НААДЫМ

Сөзү Л. ЧАДАМБАНЫҢ.
Аялызы А. ЧЫРГАЛ-ООЛДУҢ.

Совет Тывам ворууп дириээш
Чолу чогаан чонуун мры,
Чалаалгалыг ажыл-ишчи
Чапчыл болган чайгы
байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-наадым эгелеп тур.
Совет Тывам чедиишкинин
Чоргаарлаиып делгем ал-
гаан.
Чогаадыкчы ажыл-ишчи
Шолбаннары чымчаан ба-
йыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-наадым чалай берди.

Хөгжүм, ыры чаңгылаптаан,
Хөөмей, сыгыт сырыннал-
ган,
Хөгжүлдени делгеп, шил-
неэп
Хөглүт, чаагай чайгы
байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-наадым хайым туру.
Арзылап, ынчыл могелери
Атчыр-датчыр тутчуп ту-
рар.
Адыш-чарыш, аъттар салган
Ажыл-ишчи чайгы байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-наадым магалыг-дыр!

Б. Спасский—Р. Фишер

ЧЕМПИОНУҢ баштайгы тиилелгези

Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа талазы-биле жарлыллаанын башталгы салызы СЭТА-ның дыңнакчы-биле алырга, июль 11-де дараазында байлал-биле сонгзарлаттынганын билир болгай бис: ак тала (Спасский)—ноян h4, тевее5, оолдар — a4, b6, e3, кара тала (Фишер)—ноян e4, оолдар — a6, b7, e6, f4, g7. Ынчаарга Спасскийниң бижип алган 41-ги кежү ei болган. Июль 12-де ол сонгзарлаттынган сагыш ынчаар уламылаан:... Kp:f4, 42. Kp:b5, Kp:f5, 43. Ce3, Kpe4... 44. Cf2...

Делегей чемпионуңун ол кежүүнүн соонда Фишер ойнап мурган сюлүзүнүн хеп-хенертен тура халаан, сцена артынче барып-ла чартык шак үе дургузунда база читип чораан келген.

...Kp:b5, 45. Cb4, e5, 46. Cd5,- e4, 47. Ce3, Kp:f6, 48. Kpg4, Kpe5, 49. Kp:h5, Kpf5, 50. Kp:f5, a5, 51. Cf2, g5, 52 Kp:g5 Kpe4, 53. Kpf4, Kpd4, 54. Kpe4, Kpc4, 55. Kpd5, Kpb5, 56. Kpd6,. Байлал ынчаар болгаш Фишер ам-на тиилеттирдим деп дужуп ээр ужурга таварышкан.

Ынчангаш делегейниң бирги чери дээш шыдыраа талазы-биле баштайгы салыгга хамаарыштыр дыка хей «шинчээчилерниң» бо таварыгга Борис Спасский ыяап-ла тиилээр деп бодап, санап турганы ынчаар бадыткаттынган.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ ШҮЛҮКТЕРИ

Гамзат ЦАДАСА, авар шүлүкчү

ОКТЯБРЬ

Эртең, кежээ мөчүүр тыгааш,
Эрткен оруум сактырымга
Элек эргим төрүттүүнүп,
Эки хүннер корбээн-дир мен.

Октябрьның мурнунда мээң
Огуузуг-ла билирим чүл?
Чаш назым ооде корбээн,

Чаштыг караам чырык
тыптаан.
Октябрь сээң кыпсып каанын
Оран шыпкан чырыын
корбейн,
Элек эргим хөөрже кирген
Эштеримге хомудаар мен.

Темурза ТХАЦУХОВ, агазин шүлүкчү.

ТӨРЭЭН ЧУРТУМ

Делегейде түрээм-биле
Денненки дег байлак чок-тур.
Алдын, мөңгүн ыяда суккпаан.
Аптараалаан эртине чок.
Чүгле чаңгыс Төрээн чуртум
Чүрээм долдур шыгжап чор
мен.

Чазыг ужун чүү-даа дижик:
Чаңгыс дамды, ходугур дыт.
Төккеп тараа, борбак үзүм—
Чүрээмден мен ышкынзымза.
Чүрек боду сөкпайн баар деп,
Төрээн чуртум биилеп ап кор.

Хаким ГИЛЯЖЕВ, башкир шүлүкчү.

ОН СЕС ЫШКАШ

Халдын эрткен узун оруум сагындырып,
Хамык өөрүм бажың когерген деп,
«Ынчалза-даа харың ам-даа он сес ышкап.
Ындыг аа — деп менден бо-ла айтыра бээр.

Ийе, он сес... Ынчаардагы дайын хады
Арты, мурнуу кордүмнейн шурап-куштаар
Лекымнаар аът бооп, чап-чаа чечектелген
Идер-чалыы үем таварты халдын эрткен...

Халап дайын шөлдериңе кагбайн чораан
Каптагайга ынакшылым бар-даа чораа,
Аңаа чедир кандыг-даа кыс ошкап корбээн
Аныяк оол төрээн черим ошкап чордум.

Оът-сигенни хөме чагган дамды саны
Караам чажы, төккеп ханым харын ол-дур.
Ынакшылдың оду ам-даа мендe хевээр,
Ынчангаштың харым он сес кижи-дир мен!

Кайсын КУЛИЕВ, балкар шүлүкчү.

АЖЫК ЧУГААЛАЖЫГ

Акшыл бербээн — дөртен харга четпезе-даа,
Өөрүмден улуг кылдыр көстүр-дүр мен:
Аныяк шаам ак-боолуг халдын турган,
Оранчокта Крым чедир баазып эрткен;

Кадыг-дошкун үе кээрге, чалыы назын
Өскелериниң ооргазынга чаштын чорбаан...
Ожээтенге төрээн черим чагыртпас дээш,
Каткан хлеб чип, айлар эрттир чуртаан келген.

— Сенден хөйүү чурттаанындан кыргап-дыр сен,
Сенден дээре өскеннер боор, шүлүкчү — дээр.
Олар мен дег берге корбээн, демнеспиэзин,
Оларны мен кежиктитлер дивес-даа мен.

Оруузудан С. СУРҮҢ-ООЛ очуулдургап.

Тыва композиторларның аалчылары

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинден бөлүк композиторлар Кызылда келген. Оларның составында РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң секретарьлары А. А. Николаев, Р. С. Леденев, РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинiң ревизия комиссиязының даргазының оралакчызы Л. Н. Израильевич олар кирип турар.

Композиторлар Тываның профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларының музыка чогаалы-биле таныжар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединге Тываның профессионал болгаш чамдык бот-тывынгыр композиторларыбиле аалчыларның ужуражылгазы болгаш.

Тыва АССР-ниң культура министри эш М. С. Хомушку Тываның культура амыдыралында улуг чаартылгаларның дугайын ужуражылгага чугаалаан.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

ТРАКТӨР «ЭМЧИЗИ»

Тракторларның техниктиг байдалын хынаар чаа тускай херекселди «Урожай-1» деп адаан. Ол механиктиг «эмчи» бичии-ле үе дургузунда (будуун-чартык шактаа ашпас) машинаның бүгү-зе кол-кол кезектериниң үрелгеп чергерип чазыг чокка тывар аргалыг.

Бүгү аппаратура хааржакта эптеттинген болгаш ооң кырында башкарыгга тудалары болгаш кнопкалары, лампочкалар, электроннуг херел трубказы бар. Тракторуңуң иштинге «органнарынга» оларның бирээзин улаптары билек-ле «дыңнаалын, шинчин» эгелээр. Хемчээпкининг түңнелдерин ов оралыыр саңдата херекселиниче дамчыдыптар болгаш ону сапап, тодарадырына дыка таарымчалыг ыыллы каап. Ооң-биле кады шинчилээшкинниң чамдык түңнелдерин электроннуг херекселдиң экранынга база көстүп кээр. Ол херекселдиң составында кирип турар парын самадга машинаны ыыш түңнелди кылыыр.

«Урожай-1» деп херексел-биле МТЗ-50, МТЗ-50С, Т-40, Т-34, Т-38 болгаш ДТ-75 дээш ышкаш эң шептереглей трактордарның үрелген черлерин шинчин тывары дыка таарымчалыг. Ол херексел-ди (ону ССРЭ-ниң УАЧД-зинде көрүп болгай) ажыылдаары база бодүүн, чаңгыс-ла кижи башкарар.

БАЛЫК ТЫВАР «ХАРААЛ»

Балык тудар траулер-судно океайга дыка хей-хопук ээжидирип келзирге-даа, ооң четкизинге балык туттунмас, куруг болгулаар. Болүк-болүк хей балык мырыңай чоок-навыда-даа болаа четкиге кирбес болган... Мындыг талаларгада балыкчылар олчалыг болзуун дээш оларга төгүм капчаар дузалап болууга?

Калининградта балык ажылагыйның түскай дүрүжулга-конструктор бюрозу ындыг ажылды күүседир «хараалды» чогаадып кылган. Ол четкини шрактан-на балыктыг талаже башкарар болгаш четкинiң шимчээшкинин хары үзүл-хыпаар ыыналыг. «Хараал» гидролокация-дамчыдыгаашың дузазы-биле судноуң кырынче медээни чорудар. Ооң-биле кады четкиге балыктың кайы хире-кирип турарын, чүү хире болуурун база хайгаараар. Четки хайгааралыр-даа аңгыда ол судноуң өске-даа ажылдарын, ол ышаглыг суглуун терең-сыыгын тодарадып бээр.

Ол кадыг-даа ажылды күүседип турар үеде судноуң радио херекселдериге болгаш балык дилеп тывар приборларга шаптык кылбас.

Ол түскай херекселди четкиниң сүг иштинге чоруур кезектеринде эптеп каап болгур. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде делгеп коргүскен ол херексел кайда хей балык чоруурун тыпкайн, дамчыдып бээр аргалыг.

«КУРГАГ КОВУКТЕН» КЫЛГАН МАГАЗИН

Львов черинiң Пустомытов районунда Кононница дээр суур бар. Чоокта чаа ооң чурттакчылары чап-чаа тутканн, делгем-чырык магазинниг болганнар. Ол болза чиик денгиниг түүлдерден болгаш материаллардан тудуп тургускан чуртта эң-не баштайгы ындыг бажың-дыр. Ындыг материаллардың беш чыл планында калбас-биле ажыылаарын коргеп.

Ол бажыңның иштинде хаваайын даг-дүгү цемент холумактыг түүл-биле тыпкан. Ол бажыңны эптээн материалдың бирээзин-ле 100-тен 200 килограмм дең-зилиг. Оларны тудуг кызыл черге-ле кайдыг-даа тускай херекселдер чокка белеткээн. Бажыңны эптээринге түгле үш хүн үнген. Оң ажылды түгле ийи кижи кылып доозан.

Пенопласт дээр чаа материал дыка быжыг болгаш чиик ортектиг, ооң-биле бажыңга тударга эптир.

Ол чаа материалды канчаар ажыглаарын ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Центросоюз» павильонунуң делгирлериниде көргүскен.

МЕХАНИКТИГ ХОЛ

Бир секунда бичии-ле ажыг үе иштинде бир чүвени ыыла шаалтарга, ол транспортёрже дамчый бээр. Ону кылырыңга кижиниң ходу-черле ол хире «ыналыы ходелбес» деп чүве билдингир.

Үлетпүр автоматчыдылгазының эртем-шинчилел иститүдү кижи орнуура шак ындыг ажыылдар түскай херекселди тудатадыр тургускан болгаш ону И. А. Лихачев аттыг автомобиль заводунда ажыглап турар. Ону механиктиг хол деп адаан турар. Ындыг «хол» кылыр дээш кезекти 630 ааш 800 миллиметр хемчеңиглиг черден 2,5 секунда иштинде кижи холубиле домей ап ыыдаар.

Механиктиг «холдуң» дузазы-биле ындыг ажыглыг будуруккулуу ийи катап угаадыр. Ону ажыглаарга чыдаа-да 2500 рубль экономиктиг орулганы бээр.

Од чаа херексел-биле ССРЭниң УАЧД-зинде «Машина тудушкуну» деп павильонга барган таныжып болуур.

МОНТАЖНИКТИГ «КОМБАЙНЫ»

«УММ-1» дээр машина-биле кандыг-даа ажыылды кылып болуур. Ол үе ылаңгый монтажныларга дыка ажыктыг. Ону маска-даа база электрп оруум-даа кылдыр ажыглаар. Ооң-биле эзрилдерни дыдыдыр база болуур. Ооң корпузунда пружиналар-биле быжыглап каан инструментизин созлаан соонда оске ажыылды кылып эгелээр. Чижээ, электрилиг орум кылдыр ажыглаан соонда маска херек апаргап болза орумну үштүрүүда белен. Ооң орнуура маска бажың эзрин алгап, ону маска кылдыр ажыглап база болуур. Чүгле ооң ажыылдаар байдалы чогуурулыг-биле тарыштырып алыр.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде делгеп салган кылдыг херекселди сайгезинiктиг, электрп монтажтыг болгаш тудуг ажыылдарының оске-даа хөөрлеринге ажыглап болуур.

(СЭТА-ның корреспондентилери.

ТОЯНЧЫ

Кызылдың башкы учулиэзин доозкаш, Бичии Оттуг-ыл Баа-Тайга районуңуң Кыял-Даг сес чыл школазынга шкылап эгелээнинiң чыында орланнөвөа душтуктуг-лу берген. Ооллуң оман-хоглг ажыл-чаңы ооң сетнилиңге ырышкан. «Тээли» совхозуң аныяк агроному Владимир Онгуштуң шак ындыг ажыылы Бичиниңиң бүгү сагыштилин доозадуруп, бодунче ргүү-биле хаара тудупкан. Удаваанда доргүл-төрел, таш-коруун узустар безин дүтүүт-оолдар-даа орлап, эрес я күдээлиг болуп амыраан дус-тур» дижи берген. Аныг от-бүдениң чүрттелгезiнiң ынчаар чок аас-кежиктиг болуп шкап сагыжырган. Шичалдаа Монгуш «суксуунзаар» веге суңдуулу ажаок, бөлиинп алган келгилээр болган. Ол-даа канчаар. Аныяк ыя келген тудум амыдыралын норуп, чоорту уламчырер ыйнаан ыыдыр Бичиниңсагындырган.

Шынап-ла баштайгы ийи чылдарда Монгуш от-бүленгенге, урут-дарыынга эвилеңгеп олдек, амыдырал-чүрттелге дээш чүткулдуг-даа болган. Ынчап чоруй ооң арагалары дең-дээн. Үругларының аразы аныяк не Бичиниң кижи болгонга хүнүзер, ооң ырны-бажың когерга шаап, ялыг-бүрү состер-биле дорамчылаар ажыылдарга. Бичии үруглары бе-зин Монгуш келирге ойлап дезерин бодаар. От-бүленiнге аммар-дыыл бербестээн.

Владимир Седеновпч Монгуш деп кымыл ол? Ол дээрге, ажыылдан ажыылыга доктаавас, чер иезин чоруур тоянчы арагачы-дыр.

Монгуш Кызылдың кодээ ажыл-агый технинумун доозкаш, баштайгы үеде «Кара-Хол» колхозтуң агроном бригадирiнге ажыылдап турган. Ынчалза-даа опаанчаан ажылынга харымсалга чокталып, арага-дарыжке хандым, колхозтуң «ГАЗ-69» деп машиназын озал-ондак кылып үрөөп, чыл четпейн ажылындан үндүртпеп. Монгуш ооң чоруткан «Тээли» совхозтуң участок агрономунга, Кызыл-Даг салбырының агрономунга ажыылдап турган. Ажыылынга харымсалга чок, арагаже хандырыкшыг ажыы-чаңгыыл үржуулдан ажыылындан база үндүртken.

1964 чыл. Ийи дугаар уруун чаа бөөгээн, чаш уругтуг Бичиниң ялыг-бүрү состер-биле дорамчылаан соглээп. Ам-на сенiң каттаан чорааның бо-дээш Өөрүүнүң «Торгалыг» совхозунга барып агрономнай бергеп. Монгуш анаа база бодуңуң толеэ чогум коргүскен. Аргалаш, ажыылынга харымсалга чок, чоруундан үндүртken. Ол-ла тоянчоранаа «Тээли» совхозтуң участок агрономунга, Кызыл-Даг салбырының агрономунга ажыылдап турган. Ажыылынга харымсалга чок, арагаже хандырыкшыг ажыы-чаңгыыл үржуулдан ажыылындан база үндүртken.

Ылаыр арын-шүүрүн ойсуган Монгуш чүү-даа болбаан чүве дег, кайы-бир черже командировкалап чораан кижи шинчилиг, Кызыл-Дагда кайлайынга чүү-даа чок куруг ажыыл чедип келгеп.

Ооң соонда ол Өөрүүнүң «Кызыл тука колхозунга бухгалтерлеп киргеп. Оон удатканда чок үндүртken, Бай-Тайга районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң экономизинге ажыылдап киргеп. Идегелди ол бүзүрелгүүн. 1971 чылдың февральга ажыылдаан үндүртken, сентябрьга чедир ажыл чок, кадайынга азыраалын чайлаан.

Ооң соонда сентябрьда Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунга экономистей бергеп. Баштайгы үеде от-бүленiнге чагаа бижанн, көжүүрүп азыр мен дээш тургулаан. Ол хире-ле ажыы-төлүүнче, кадайынче чаңгыс-даа катап аңгыда шалытпээн.' Чоорту чагаа бөөнн бижиктеэзин. Ажыы-төлүүнүң дугайында сактыр, бодаар үүвези чок, ёзулуг доң бааргыг ааныңы бирээзин аңаргаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң директорнызы ажыы-төлүүг, ёзулуглиг кижи боорга бажыңбаргыл-биле ону хавыдырып, ааланың иштин көжүүрүп ааза дээш машинаны-даа бергеп. Ынчаала-даа Монгуш кайыыл чүве иннө, бир-ле черден өске кадай экпеп ап-таан сураглыг. Владимир Седеновпч Монгуш ол бир чыл чурттаан кадайын, дөрт оглуг, кызын кагган ынчаар будуузун чорутkан. От-бүледе чүден-даа артык үнелиг чүве ажы-тол, оларның келир үези болуур деп чүвени Монгуш чедир үнелеп шыдаавас.

Ынчангаш дөрт уругларына алимент төлөдирип-ле Бай-Тайга районуңуң улус суду Монгушту ийи удаа кыйыртып телеграмма чорударга келирiнден ойталаан. Улус суду хоойлуда кордүшкүн болдуунуң ергээни елүүлар дөрт уругунуң азыралын төлөдирип-ле мында-ла чүүсүдүр доктаалды Владимир Монгуштуң бодуунуң чок черинге хүлээп алган. Судтуң ол шиитпирi каяа-даа күштүг болуур.

А. АЛЕКСЕЕВ,
Бай-Тайга район.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ каада, чүү БОЛУРУЛ?

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл болдуруңга тураскаатkан Күш-ажылдың чайгы байырлалы — республика Наадымының хүннеринде каяа чүү болуруи биилеп алыңар:

ИЮЛЬ 14-ТЕ

16 шактa — республиканың улус ажыл-агыйының мурнаичыларының байырлыг хуралы — Политиктиг чырыдыышкын бажыңының улуг задынга.

18 шакта — Тыва АССР-ниң артистериниң байырлал концерти — Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга.

20 шакта — хоорай парыгынга массалыг сеягүүстээшкин.

ИЮЛЬ 15-ТЕ

10 шакта — Ипподромга аът спортунуң маргыдаазы.

10 шакта — парктың спорт шөлдеринге волейбол маргыдаазы.

14 шакта — «Хүреш» стадионга национал хүреш талазыбиле маргылдаалар. Анда 64 улуг болгаш 32 бичии дөгелер хүрежир.

18 шак 30 минутада — «Совет Тываның беш чылы» стадионга «Сибирь» биле «Луч» командаларның аразында футбол маргылдаазы.

17, 20 шактарда — Забайкальеның кызыгаар округунуң ыры болгаш пляска ансамблиниң БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН УЛУГ КОНЦЕРТИ парктың НОГААН театрынга болур.

ССРЭ-ниң 50 чыл болдуруңга тураскаатkан «БИСТИҢ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ» деп чуруглга делгелгезин парктың делгелге залынга июль 14—15 хүннеринде 12 шактан 20 шакка чедир көрүп болур.

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ СОЛУН ОЮН-ТОГЛАА НӨӨРҮНДЕН ОЗАЛДАВАҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

ааар

Бөгүн республикага бүлүттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын уланымышкыныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 10—15, өскелериңге 18—27 градус чылыыр.

Кызылга бүлүттаар, дымыралдың, чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

Телевидение

ИЮЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30 — Эфирде — «Аныяк чалыы-назыны». «Сутkада 25 шак». 19.10—Өөнүг телекөргүүлүүге. «Дверянин Чертопхановтуң амыдыралы болгаш оон өөренiп». Уран-чечен фильм. Ийиги кезээ. 20.15—Концерт. 20.45 — «Беш чыл—ийиги чылы». «Шуткукчу мастериниң ажыл-херээ». Ийиги дамчыдылга.

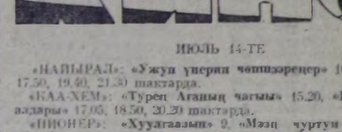
КЫЗЫЛДАН

21.15 — Телемедээлер. 21.30 — «Ак-көк хемниң делгемнеринде». Дамчыдылга. 22.20 — Телемедээлер. 22.30—Чарлалдар, реклама. 22.35 — Концерт.

МОСКВАДАН

23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. 00.30—01.15—Өөнүг телекөргүүлүүге. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» (Москва)—«Заря» (Ворошиловград). Ийиги тайм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАВЫРАЛ»: «Ужун үнерин чөпшээреңер» 10, 12, 14, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Түрең Аганың чагыы» 15.20, «Кадаймнын алдары» 17.05, 18.50, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуудагазыны» 9, «Мээң чуртум - Монголия» 11, «Товаларны» (1-ги, 2-ги новеллалар) 13, 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Том Сойерниң ужуралдары» 15.30, «Адыр, аныяктар» 17.20, «Европадан дүштүк» 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ынакшылдың буурааны» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Наадым киржикчилери болгаш кызылчылар,

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАЖЕ!

Республика наадымы-биле холбаштыр Ленин кудумчузунга 1972 чылдың июль 14-те эртенгиниң 8 шактан эгелээш

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАНЫ

Кызылдың садыглары организастаар.

ЯРМАРКАГА ЧАЙГЫ ҮЕНИҢ БАРААННАРЫН САДАР: хөйлеңнер болгаш платьелер даараар торгу, штапель пөстер, аргыгыяр болгаш узун-кыска ук кылыглары, плаштар, өр, хөрөөжен кижилерниң хоректээштери, костюмнер болгаш уруглар кептери, херээженнерге болгаш бичии уругларга дүктеп кылган, торгу платьелер, чүүл-бүрү оңнуг, шөкар халаттар, чайгы майыктаан идиктер.

Ол ышкаш галантерея болгаш парфюмер кылыгларын база калбас-биле садар.

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНДАН: чүүл-бүрү кондитер кылыглар, патурадың сокпак, ногаа болгаш кат-чимис консервалары, чүүл-бүрү арагалар, чаа тутkан балык дээш оон-даа өске.

ЯРМАРКАЖЕ БҮГҮ КИЖИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР БИС.

КЫЗЫЛ-САДЫГ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың № 3 кодээ профессионал-технинтиг училищезi ноөң аазанда ажыылдакчыларны чалап тур: будуруге өөредилгезинiң мастери боол ажыылдаар кодээ ажыл-агыйны механизастаарының талазы-биле ТЕХНИК-МЕХАНИКТЕР, чүүн автомашиналарынга ЧОЛААЧЫЛАР; ЭЛЕКТРОМОНТЕРЛАР болгаш БУХГАЛТЕРЛЕР.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Студенческая кудумчузунда № 14 бажың. Кадр киласизи. Телефон № 20-92.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОНДАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киласизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киласизиниң 37-13, культураның 23-51, кодээ ажыл-агый киласизиниң 21-47, үлетпүр киласизиниң 22-64, чагаа киласизиниң 41-27, информацияның база совет туругзуут киласизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черiнiң республика типографизы (Кызыл, Шетинкина-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00821.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. 15 ИЮЛЬ СУББОТА № 165 (8933). Өртээ 2 кеп

НАЙЫРАЛЧЫ АЖЫЛ-ИШЧИ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ

Июль 13-те Египет Араб Республиканың Премьер-Министри Ализ Сидки найыралчы ажыл-ишчи аян-чорук кылырыбиле Москвада келген.

Египет Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күруне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга ЕАР-ның чазааның баштыңын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, Б. П. Бугаев, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күруне комитезиниң даргазының бирги орадакчызы И. В. Архипов болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Ужуругушкун шолуңге Москва гарнизонунуң шериглериниң хүндүлел таңныылын чыскаарган. Хүндүлел таңныылының начальниги ЕАР-ның Премьер-Министрине рапорт берген. Найыралчы ийи чүрттүн күруне гимнери чаңгыланып үнген.

Ализ Сидки биле А. Н. Косыгин совет тайынчыларның чыскаалының баары-биле арткан. Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери египет улустуң төлээлеринге чылыг байырын чедирген. (СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Социалистиг чарыштың дээштиин улам күштелдирээл

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин болгаш Тес-Хем районнардан республика Наадымынга келген бөлүк мурнакчылар. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МУРНАКЧЫЛАР БАЙЫРЛАП ТУР

(Наадымның байырлыг хуралындан)

Республиканың күш-ажылды мурнакчыларының байырлалы — чайгы Наадымның байырлыг хуралы дүүн Кызылга Политчырыдыышкын бажыңынга хүндүскүнүн 4 шакта оныагай кодурлуушкуннуг ажыттынган. Тываның аныяк үлетчүрүүн, транспорт, тудуг, садыг, харылзаа, кодээ ажыл-агыйының тергиин мурнакчылары бо хуралга кириишкен. Олардың арадында боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле тоску беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында шылгараан кижилер: «Тывакобальт» комбинаттың аппаратчиги Г. И. Доставалов, № 3 АТБ-ниң чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Г. Г. Рыженков, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу М. Б. Доспан-оол, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң дапчызы С. Б. Кара-оол, эът комбинадының ажылчызы М. Ф. Старцева, Кызылдың хлеб заводунуң мастери А. И. Сат, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржу, «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы Зоя Курастикова, «Россия» совхозтуң инек кадарчызы Монгуш Олаймаа, «Элегес» совхозтуң бызаа ажаакчызы Мария Анакшина болгаш оон-даа өскелер бар болган.

Республика Наадымынга тураскаатканы байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ажыттынган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнерин байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуур дугайында саналды залда олурганнар дингиттиг адыш-даа каашкыларыы-биле деткээн.

Республиканың Кызыл тугун болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болган Министрлер Чөвүлелиниң тураскаадыг Кызыл тугун хүрээлээр залга байырлаалдыыбиле киирип эккелген. Ол өйде ССРЭ-ниң Күрүне гимни чаңгыланып турган.

«Бирги чартык чылда ажылдың түңнелдериниң болгаш 1972 чылда республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле соруглаларның дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. И. Филиппов** иletkел кылган.

Тоску беш чылда республиканың ажылчы чоннарының мурнунда турун турар улуг соруглаларны долдур болгаш ажыр күүседириниң арга-курлавырларынга иletkелчи докладаган. Бо беш чылда үletтүр продукциязының озулеминиң темпизин чыл санында ортумаа-биле 10 түүдан эвээш эвес киллдир бедиирип чедип алыр болгаш ооң хемчээлин нитизи-биле 57 хуу ковудедир соруглуг турун турарын оратор демдеглээн. Беш чылдың дургузунда Тывага даг-дүгү, тудуг материалдар комбинаттарының ийиги эдилээ. Кызылдың ыяш болбаазырыдыр комбинады, хой чүрттелга бажыңнары болгаш өске-даа будүрүлге, социал-культура болгаш амыдырал хандырылга объектилери ажыглалга дужаатынар. Республиканың кодээ ажыл-агыйы база-ла шапкын хогжүүр. Бо беш чылда кодээ ажыл-агый продукцияларының ниити хемчээли 400 миллион рубль ажыг болуруун иletkелчи соңгуратканы. Республиканга чыл бүрүделе 260 муң тонналдан эвээш эвес тарааны ажаап алыр ужурлуг, ол дээрге өрткен беш чылдаалыындан барык 20 хуу хой болуп турар. 1975 чылда эът бүдүрери 43,5 муң тонна, сүттүү — 64 муң, дүштүү — 2587 тонна болгаш күн чуургалары — 22,6 миллион борбак чедер.

Эш Филиппов бодуунуң иletkелиниң республикада социал соруглаларга база доктаваан. Ылаңгыя ол талазы-биле ырак одарларда малчыннарны суурлжуң амыдыралче шилчидип, чүрттакчылыг черлерже көжүрүп, ийи эдлер-биле ажылдаарын организастаарының чугулаазын ол оналаан демдеглээн.

1972 чыл дээрге бистиң хой пациналдыг Совет Эвилелиниң 50 чыл болур байырлалы болганы-биле онзагай дээрлии иletkелчи демдеглээн. Тываның ажылчы чоннары ол улуг байырлалга тураскаатканын бедиткеп социалистиг хүлээлгелерин ап, чарыштарлы калбартың турарын айыткан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бо юбилейлиг чылдың башгайы чартыында социалистиг чарыштың чедиишкининг чорун келгенип оратор демдеглеп, күрүне мурнунга алган планның оналаларын республиканың үletпүр будүрүлгелерин, тудуг, транспорт организацияларлы болгаш кодээ ажыл-агыйы алдарлыы-биле күүседип тыдаапның дыңнаткан.

Ылаңгыя үletпүр продукциязын сайгарар болгаш олардың кол хевирээрин будүрүп үндүрер талазы-биле чартык чылда план ажыр күүсеттиргеш. Пландан ажыр 1745 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган. Күш-ажылдың будүкчүлүүшүн планы 106,2 хуу күүсеттиргеш болгаш үletпүр будүрүлгезиниң хемчээли өрткен чылдың бо үезиндээ-биле 6,9 хуу оскен. Ол талазы-биле «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Каа-Хемниң хомүрдаш разрезиниң, Кызылдың түүйбу заводунуң болгаш өске-даа будүрүлгелериниң көскү чедиишкининерлиг болганын иletkелчи демдеглээн. Тудуг организацияларындан «Тыва кодээ тудуг», «Тыва сентелге тудуг» трестерниң, автотранспорт организацияларындан № 2 АТБ-ниң, садыгдан Каа-Хем, Тандың райполарының коллективтериниң кызымаккай күш-ажылчы чедиишкинерин иletkелиивге ол айыткан.

Ооң-ынай иletkелчи кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бирги чартык чылда чедип алган чедиишкинерине доктаваан.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бирги чартык чылда планның оналаларын республиканың барык бүгү районнары күүседип алгав деп ам Филиппов өөрүшкүлүг дыңнаткан. Оларның иштиндеп чартык чылдың социалистиг чарышынга тиилекчи болуу үнген Каа-Хем районунуң ажыл-ишчилери СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчир Кызыл тугун чаалап алганын онаалап демдеглээн, ол районнуң Наадымда киржип турар толээлекчилериниге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедиргеп. Малдан алыр продуктуларны ковудедир, ооң баш санын остүрер, продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бо чылын өкү коруглерни ол ышкаш Тандының, Улуг-Хемниң, Эрзиниин, Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хемниң малчыннары чедип ап турорын ол чугаалаан. Республикада 6 ай дургузунда саар инек бүргүзүнден 1000 литрни болгаш ооң ажыр алган 150 ажыг саанчы барын, оларның иштинде «Кок-Тей» совхозтан З. Курастикова, «Россиядан» И. Ондакова, «Саяндан» Т. Тимиина, СЭКПниң XXII съездиин аттыг совхозтан О. Дүктүг, «Найыралдан» С. Ооржак оларның эрескежээ ажыл-ишчи оратор мактаан. Ол ышкаш эш Филиппов бодуунуң иletkелиивге боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле Төрөөн чүрттүн ооргүн турар дыка хой хойжуларын, кадарчыларны, механизаторларны, тускай эртемнигерни адап, мурнакчыларның аргадүржүлгазын хөнүүр болдуурар дээш ажылдаарының чугулазын айыткан.

Иletkел талазы-биле чүве чугаалаары-биле бир дугаарында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниинниң забойщиги **В. Ш. Доржуна** сөс бергеп. Тоску беш чылдың планның оналаларын күүседир дээш комбинаттың ажыл-ишчилериниң күш ажылчы энергиязының хайыккаанын, коллективтиң ажылчын бүрүзү боттарының мурнунда соруглаларны медереп билип, бо чылдың бирги чартыының планның оналаларын бүгү көргүзүлер талазы-биле чедиишкининг күүсеткенинге үлүүн киргенин ол дыңнаткан. Коллективтиң ажыл-ишчилери чыл планын декабрьда күүседир дээш ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюпга уткуштур чогаадыкчы идепкей, бедик мергежил-биле ажылдаар дорнун эш Доржу илергейлээн.

Кожавыста Хакасияның болгаш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының ажы-дүңмалыпкы пайыралы быжыглып, аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Янзы-бүрү делегацияларны, ажылгый болгаш культура түргүзуушкунуң талазы-биле дружулгаларны, уяпражылгаларны, оюн-көргүзүглерин солчуру чаагай чаңчыл апарган. Наадымга киржири-биле келген аалчы СЭКП-ниң Хакас обкомунуң бирги секретары **А. И. Крылоктун** байыр чедиргеп чугаазын чыыланнар ишин-биле уткаан. Партияның болгаш чазактың хүн бүрүде сагыш салымшкыныың ачыаныда аныяк Тыва республиканың экономиказы чедиишкининг хогжүүн. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар ышкаш улуг тудугларыбиле сураглыг бергенин ол оорушку биле демдеглээн. Республиканың хогжулдезинге Красноярск крайның, ооң иштинде Хакасияның ажылчы чонпарының киржип турар үлүүн аалчы чугаалаан. Тываның ажыл-ишчилеринге улуг чедиишкининерни күзээн.

Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозунуң кадарчызы И. А. Чимбинниң ады республикада сураглыг. Тоску беш чылдың бирги чылында ол төрүүр чүс ошкүте онааштыр 116 анайны, бир ошкүдең-не 1,4 кг ажыг дүк алган. **И. А. Чимбин** сөс алгаш тилелегилерниң юбилейлиг чылда ажыл-ишчи чедиишкининерин дыңнаткан.

Хуралга Кызылдың башкы институдунуң башкызы **Л. П. Шадрина**, Бии-Хем районунуң «Хадыг» колхозунуң саанчызы **Г. Ы. Кара-кыс** олар база чүве чугаалаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери республиканың бүгү ажылчы чонпарынга Кыйырыгны хүлээп алган.

Ооң соонда бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш садарын ковудедир дээш районнарның социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле а ол ышкаш республиканың үletпүр, транспорт, тудуг организацияларының социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсоюзтелериниң область чөвүлелиниң докладаалып Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы **В. Е. Серяков** подвоаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока**, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы **Б. Ш. Долчаңмаа**, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** олар сүзегга үүнүн келгеш, социалистиг чарыштың тиилекчилериниге шилчип чоруур Кызыл туктарны тывыскаан. Каа-Хем районунуң, «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың № 2 АТБ-зинниң, Каа-Хем райпозунуң, Кызылдың электростанция түдүт эргелелиниң толээлекчилери ол туктарны байырлалдыы-биле хүлээп алган.

Байырлыг хурал доостур чыгаан. Республиканың Кызыл тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң тураскаадыг Кызыл тугун дицмиттиг адыш часкаашкынының алаа биле залдан үндүре бергеп.

Республиканың улус ажылгыйының мурнакчыларының байырлыг хуралының ажылы ооң-биле доозулгаан.

Хуралга кожавыс Моол Арат Республиканың Завхай аймагның күүсекчи эргелелиниң киллдис эргелекчизи эш Шарбадын башталп толээлекчилерин, Красноярскиниң хамааты үзүүр чүүл эргелелиниң начальнигы В. М. Сидорчук олар база киришкен.

Хурал соонда үлүг концерт болган.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Даарта—совет Металлургтарның хүнү

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МЕТАЛЛДАРЫ

Совет металлургтар бо чылын бедик темп-биле амыдап турар. Ол дугайын чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан нээп турар күш-амылчы рапорттар хереченип турар. Металлургия хүнүнүң будүүзүндө СЭТА-ның корреспондентизи. О. Бузулук ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. Н. Казанецке болгаш ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломанога барып, чамдык айтырыглар салган. Оларның харыылаазы болза:

И. Н. КАЗАНЕЦ:

— Болувустуң байырлалывыска бажангызындан-даа артык чедиишкиннер-биле ужураштывыс. Чыл эгезинден бээр планга немей 325 муң тонна пааны, 130 муң тонна прокатты, барык 300 муң тонна коксту, 780 муң хире тонна агломератты болгаш хой-хой муң тонна демир рудазын, шөйну, хоорааларны, өске-даа продукцияны будүрген. Ол продукциялардан хой-хой санныг тракторларны, автомобильдерни, станоктарны, корабльдерни Төрөөн чурт алыр.

Чыл даалгазын хүүсаа бетинде күүседир дээш чарыш калбарган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын алдаржыдып, демдеглээри-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тургусканы юбилейлиг Хүндүлел демдээн чедип алыр дээш шимчээшкин калбарган. Кузнецкинин металлургия комбинадының, Новолипецкинин, Магнитогорскиниң, Донецкинин металлургия заводтарының, «Электростальдың», «Днепроспецсталь»дың, Челябинскининиң, Первоуралдың, Никопольдуң хоорза заводтарының коллективтери бо шимчээшкининиң агелекчилери болган. Челябинскиниң металлургия заводунда сталь эзилдирикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Панфиловский декабрь 30-де «ССРЭ-ниң улустарының найыралы» деп эзилдириишкинни кылыр эрге дээш чаржырынче өөрүн кыйгырган.

Чарыш — ниити чедиишкининиң үндезини. Ынчаарга бистиң будүрүлгелеривис ажылчын санын ; өстүрбейн, арга будүрүлгелерни чаартып, чаа улуг күүлерни ажыглалга киирерин чугулалап турар. Беш чыл дургузунда 600 улуг цех болгаш будүрүлге ажыглалга кирер. Дыка хө заводтарга канчаар-даа ажаа күүлүг станнар, блюминглер, конвертөрлер ажыглалга кирер. Чартык чыл иштиңг пландан ажыр 30 миллио рубльдиң арыг орулгазын а ган бис.

П. Ф. ЛОМАНО:

— Өңнүг металлургияны ажылдакчылары чүгле күү ажылдың будүрүкчүлүүн б дидип, бижи санын өстүрбей тургаш, продукция будүрери ниң улуг озулдезин дөрт чы улаштыр хандырып келд СЭКП-ниң XXIV съездизинг шиитпирлери бисти чогум-ы ынаар угландырып турар б гай.

Күш-ажылдың будүрүкчү лүүнүн өзүлдезин мурнад хөгжүдери — бирги соруг ол. Ону дериг-керекселдер сайырангайжыдып, ажылд артемге үндезилеп чорутп шаан, будүрүлгелерни мөө неп, улгаттырып тургаш, ч дип алыр.

Беш чыл дургузунда ал мыяын будүрери 1,6 ката никель — 1,6 катап, чес б дүрери 1,4 катап өзер. Би тин кол программавыс ынд Руда тывыжынын технол гиязын дыка сайырангайжы дар даг машиналарының к үлүг комплекстерни чоок үеде машина тудугжуларынд алыр апаар бис. Оон бис ужур-дузазы билдингир. Пр дукция будүрери дыка көп дээр.

Чер байлаан ажык ар биле казып тыварынче ул кичээнгейни угландырып т рар бис. 40 тонна, 75 то чүк совртур машиналар ындыг карьерлерге калбаа ле ажыглаар. Эзилдиринк кылырынга «илбичи» апарг кислородту ажыглаар калбартыр соруглаңы сал турар. Чес болгаш өске- байлактар эзилдирер заводта ны газ-биле ажылдадыр. чартык чылдың түңнелин ё гаар Норильскинин даг-мета лургия комбинадының колл тиви социалистиг чарыш тиилекчи болган, оларга СС пиц Министрлер Чөвүлелин болгаш ВЦСПС-тиң шилчи руур Кызыл тугун тыпсыр.

Соңгу-чүкчулер амгы б чылда бурунгаар чаа бедым кылыр даарыңге үнгезинг бүзүреп турар бис. Нике кобальт үletтүрүнде оңаа ч ни эдлеп турар ол будүрү бодунуң будүрүлгелиниң х чээлин 1,7 катап ковудед ужурлуг.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ К. О. ИРГИТТИ БОЛГАШ П. С. ЦВЕТКОВТУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва кобальт» комбинаттың хой чылда үре-түңнелдиг ажылдаавы дээш база Металлургтүң хүнү-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Калдар-оол Оруучайович Г
ГПГ—«Тыва кобальт» к
бинаттың транспорт цехи
чолаачызы.

Петр Сергеевич ЦВЕТКОВ
«Тыва кобальт» комбинатт
ГЭЦ-зинниң дежурный инже
ри.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июль 15.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЭШ К. М. АРАКЧААНЫ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Парламга органнарынга хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаавы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаавы-биле холбаштыр «Шын» солун редакциязының коллективиниң ажыл-агый ү дизиниң эргелекчизи **Куу Мунзукович АРАКЧАА** Тыва АССР-ниң Дээди Со диниң Президиумунуң Хү дел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июль 15.

Республикада мал чеминиң белеткели

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң июль 10-да медээзин өзүгаар алырга, республиканың колхозтары болгаш совхозтары 7525 га черлиин сигенин кескен, 8130 тонна силосту, 60 тонна сенажды салган. Мал чеминиң белеткелиниң планын ниитизи-биле 1,3 хуу күүсеткен. Өрткен чылдың июль 13-те 0,9 хуу турган.

Ниитиниң малынга чем белеткээрин Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери өскелерден шалыпкын чорудуп, даалгазын 6,7 хуу чедире берген. Тожу район сиген белеткээр онаалгазын 4,1 хуу күүсеткен, ийиги черде чоруп турар. «Тоора-Хем» совхоз 8130-тонна силосту салган. Кодээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының сигенчилери багай-даа ажылдап, планын 3,7 хуу күүсеткен.

Июль 10-га чедир Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Эрзин районнар мал чеминиң белеткелинче өгелеп кирбээнин четпес.

Амгы үеде кодаанның ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алыр дээш бүгү күштү олче мөөнүзээри негеттинип турар.

—◆—

Ажыл организастыг

Бо чылын «Алдан-Маадыр» совхоз 2377 тонна мал чемин белеткээр. Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырында сигенчи звенолар люцерна келиделинче кирген. Ында 4 трактор кестирип, бирээзи белдуруп турар. Баштайгы хүннерде 70 га черниң тарымал сигенин кестирген, 102 тонналы сараатталган.

Совхозтуң Манчүректе малчыннары 30 ажыг кижи 100 тонна сигенни белеткээри-биле. Кежээде сиген кезиң турарлар. Олар кээн хүннерде сигенни кургаткан, сараатталп, чаъстыг хүннерде сигенни долгактаап, ыяшта азып турарлар.

Совхозтуң чер болганда мал чеми белеткээр бригадалары, звенолары ажылды организастыг эгелээн.

(Бистиң корр.).

—◆—

Шупту колхозчуларны хаара тутткан

● **ТЭЭЛИ.** Бай-Тайга район-ның ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелинче киргеп. «Тээли» совхозтуң Найырал салбыры болгаш «Мурнакчы» колхоз сиген кезилдеинче 2-2 бригаданы үндүргеп. А «Тээли» совхозтуң бригадазы люцернаны кезип эгелээн. Баштайгы хүн 20 ажыг ганы кестиргеп.

ЧАДААНА. Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозата сиген кезилдеининиң кидии туллук үези. Эрткен чылын бистиң колхоз сиген белеткелин четпес чорудуп, кышкы үеде Таңдыдан сиген соортур үжүрга таварыпкан, ыпчаңгап бо чылын ыңдыг чүвени болдурбазы-биле колхозтуң бөлүктэри чери сиген кезилдеинче шупту колхозчуларны хаара тутткан.

Бо хүннерге чедир сигенчилер 20 ажыг топна эки шыпарлыг мал чемни белеткээн. Оларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуругунда трактористер Базыр-оол Ховалыг, Кошкар-оол Ондар олар чоруп, сиген кестирер хүн нормазын 110—150 хуу күүседип турарлар.

Ю. МОНГУШ.

ТЫВА — ХАКАСИЯ: чарыштың түңнелдери

Үletпүр	Тыва (чартык чылда хуу-биле)	Хакасия
Продукция сайгарарының планының күүселдези	105,2	94
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү	106,2	97,8
Тудуг		
Керээ ёзугаар ажылдарның планының күүселдези	100,4	101
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү (5 айда)	99,5	97,5
Кодээ ажыл-агый		
Күрүнеге садар планы:		
Эът-тиин,	108	114
Сүттүү	106,8	98
Дүктүү	140	200
Автотранспорт		
Чүк соортугленнинин планы	100,5	104,5
Садыг		
Барааң саарылгазының планы	99,3	99,4
Амыдырал хандырылгазы		
Амыдыралчы ачы-дуза чедирериниң хемчээлиниң планы	96,3	97,5

НААДЫМГА БЕЛЕКТИГ

МЕРГЕЖИЛДИГ ХОЙЖУ БОЛУР-ДАА

Ак-Булуң шыналзыпче кирелек чорувуста, өткүт ыр ноок даглаарга чаңгыланган, бисче салгын айны-биле дыңналып келди:

Төрээн черниң каазын көргеш, Өөрүшкүзү хайның келир...

Хүнге кылаңвашкан тыва ловгүн эзер, чүгенниг, чарба келдиг доруг аттыг эр кавыр хавак артындан хенертен ташпагай чедирип үнүп кээп. Ында көрүп каап, эгенген ынчалдыг, аъдының дынын ноорту тыртып чорда чеде берипвис. Ужурашкаш, оон:

— Ырлаарының чаражын а, дуңмай!— дидивис.

— Кымзыде чоланы школазынга өөренип тургаш, доктадып алган ырым-дыр яйын -деп, ол харылай-дыр.

— Адың кымыл?

— Александр Дүмен дээр.

Эрзинде Нарын суурнуң үзезин чурттакчылары, ам пенсионер кырганнар Өлзей биле Норжуңмаа Дүмеңнериң орун оглу, оларның малчын гун уктаан, «Коммунизмче рук» колхозтуң мурнакчы ынак хойжузу А. Дүмен ол олду.

Александр кадайы Роза-биле ды ам алды чыл ажыр хой алдап, ол чымыштыг болгаш арымсалгалыг ажылга алаан уржугзалыг-даа апарганнар. м оларның коданында эртен чылын чаа дуцгужун төвен 380 аныяк хойдан бо ыдын ол хире хураганны енди камгалап ап, семисвакой доруктурган болгаш ыштан хүр ажырган. Хойры семис-шыырак, күштүг ыганындан дүгү чаагай, теең. Комсомолчу өг-бүле хой бүргүзүндэн 3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, сөзүн быжыбиле эллээн. Бо чылдың мал кыштаглаашкынының түлүк үезинде районнуң малчыннарының ортузунга калбарган социалистиг чарышка чедиишкинниг киришкен дээш партия райкому комсомолчу А. Дүменни Хүндүлел бижикбиле шаннап, аңаа улуг идегелди көргускен.

Александр үгле кызымак ишчи эвес, ол онаашкан ажылынга бүгү тала-биле мергежилди чедип алырын орай-дажып чоруур. Ол чолаачы түскай мергежилдиг болгаш электриглиг хачы-биле хой кыргыырынга өөренип ап, мотористеп ажылдаар аргалыг. Төрээн колхозунуң хой кыргыдазынга ол идепкейлиг киржип, чүс-чүс килограмм дүктү кыргып, электриглиг хачы-биле хойну дүргеп кыргыырының талазы-биле чоокта чаа болган район маргылдаазынга баш чедиишкинниг киришкен.

Бо дээрге колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бир мурнакчы аныяк малчын ог-бүдезинин ак өеткилдиг ажылчынның дугайында мактадыг сөстер-дир. ССР Эвилелиниң тургустуунгандыңдан бээр 50 чыл болур оон күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бүгү чуртта ышкаш. Совет Тываның аныяктарының ортузунда калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Ан. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: А. Дүмен.

А. Мельниковтуң фотозу.

МАЛЧЫН ШОЙБУЛ

«Торгалыг» совхозтуң хойжузу Шойбул Маадыр оол ыыл-агыйның үндезилекчизиниң бергээн. Шынап-да ең баскан ман — балалабас, алган ажылы —каас-чараш. Шойбул Маадыр баштай Торгалыгта колхозка 1949 чылда ргеп.

Оон адазы Донгак Сарыгла ирей кончуг ажылгыр, огжы, эжик-хаалга, эзер чар, кылбас-ла чүвээи чок евер ашак чораан. Шойбул гчизиниңден тура-ла адазыан-чазаан чүвезин совуурар, балды-хирээ, хаарыгаүүче тудар турган. Соолуу-ди адазындан-даа артык ан-шевер ер болу берген.

Хоочун бызанчы Сарыг-оолуң оглу чаа тургустунган олхозтуң ол хүнүнде кол ретпинип турган атыры тут ажылынче мынаар шилп киргеп. Ынчангаш ол й-хой чурттаага бажыңрын тудуп, өгге чурттан чоан малчын чонну бажыңрже көжүруп киирип, чаа уп турар салгакчыларга кола, интернат, уруглар-са, клуб, библиотека ышкаш, ультура албан черлериниң одагларын тургусчуп каан.

Колхозтуң экономиказы шапкыны-биле ойуп, тудугсуур сайыраан, чаа аныяк тудугжулар немешкеп. Ам колхозтуң кол адыры хой ажылы дээрзи тодаргай апаргаан.

Нарын дүктүг хой ажылын сайырады, өстүрериниг ажыл керектиг ханы билир, арга-дурумчулапы колдозчуларны аътказар уе келгеп. Анаа үзелдиг кижилериниң аразында Шойбул Маадыр база бар болган. Маадыр бичии-даа бодаваайн. Хөндейде Кара-Сеңйыр аксынга чаа кажаа тудар ыштан соортуп -- үндүргеш, 2 кижиден немеп бээрин дилээн.

— Аңаа хураганнан алган ыштаар мен—деп, ол сананын киирген.

Ол хүнден эгелээш, 12 чыл иштинде хой кадарып келген. Алтай уксаанның хайнак ар хураганнарындан бир башка онаштыр 2,6 кг дүктү кыргып алганы — оон баштайгы чедиишкини. Коданынга кыштаң 570 баш хураганнан ыштаны-биле 1482 кг. дүктү ынчан алган.

Хураганнарын 3 чыл кадаргаш, семис-шыырак ирттер кылдыр өстүргеп, күрүнеге дужаагаң. Ортумаа-биле ирт бүргүзү 56 кг. болган, кодаң ирт шупту 3 чыл иштинде 5700 кг. дүктү күрүнеге берген.

Оон соонда Шойбул төрүүр хой кадарын эгелээш, чүс хойдан-на 90—100 чедир хураганны чыл саныңда ап, кодаңнарга улуг-даа, чаш-даа малдың хорамчазын болдурбайн келген.

— Тайганың эң-не эки оттуг черлеринге 2-3 удаа одар солуп чайлаглаарга, хой дыка семириир. Чайын ынчалдыр семиртир одарладып алырга, кыжын хой сигеп, мал чеми тараа чарыгдавас, улуг боду-даа, чаш толу-даа менди болур чоруу ында— деп, ол чугаалап олурар. Хойжу Шойбул төрээн совхозунга 2575 хураганны өстүрүп, 16700 кг. эки шынарлыг дүктү берген.

1971 чылдың күзүнүнде малчыннар хуралынга Согуна тайгазынга чаа кажаадан бодум тудуп алгаш кыштап көрейн деп дилээн.

Бир неделя эртиген соонда чаа хой, хураган кажаалары белеп болган. Кыш дошкун болза-даа, 370 баш хойдан юбилейлиг чылда аазаап белээ—төрүүр 100 хойга онааштыр 92 хураганны менди ап, хойдан-на 2 кг 570 грамм дүктү алган. Ам ол Чоза хемниң бажында чайлап олурар.

Шойбул чыл саныңда-ла 15 тонна сигенни белеткеп, 20 тонна одекти болуп алыр чаңчылдыг. Бо чылын Туруг бараында, Сутлуг-Хараганда сигеп кезер шолдерни суттарып алган. Ам кезиң киириптеринге белеп.

Ажыл-ишчи кижиниң ажылчаңы-даа төлептиг, ажы-төлүүдаа база ол дег моозу-шынардыг. Шойбулдуң ооглары Кара-оол Шойбул Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институтуун дооскаш, Чөөн-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агый эргелеминде кол зоотехник болуп, бичии оглу Маадыр-оол Шойбул Торгалыгда харылаза салбырының начальнигы болуп ажылдап турар. Уруу Зоя Шойбул 10-гу классты кончуг score дооскаш, амдызында аланезинде дузалажып турар.

Бистиң партиявыстың кан дег бижиг сагылга-чурумун Шойбул Маадыр идыктыы-биле сагып чоруур.

Т. ДАМБАЖЫК.

САНЧЫЛАР ҮЛҮҮН КИИРЕР

ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүлүг 50 чыл оюнга електиг ужуражыр дээш, ЭКП-ниң XXII съездиэн өтиг совхозтуң ажыл-ишчиэр шудургу ажылдап турар. ыыл-агыйның Дерүүн сүтраап фермазының коллеи чылдың бирги чартыныы сүт будүрелиң көвүдедир ош бүгү хемчеглерни аз-ы.

Коммунистиг күш-ажылдың ынак адын кадагалаан саанлар коллективиниң ишчиэр Наадымны күш-ажылчы електиг ужурашкан. Совхоз ртык чылда 221 тонна сүт дар аналгазын 102,2 хуу үседип, планнан 4,5 тонна а ажырган.

Коллектив саалданың алды ыларында 261,5 тонна сүттү ап будүрген ийикпе, бир ийекке оналаштыр 1090 кг-ны саптаан.

Ында ажылдап турар коммунист болгаш комсомолчу саанчылар совхозтуң мурнакчыларының одуруунда туржуп, көскү чедиишкиннерни чедип алган. Бодунга бижиглаан болуп ийектериниг ажаалганы эжиитпишаан, чартык чылда ынтызы-биле 33 тонна сүттү (планныг оналгазы 27 тонна) саптаан коммунист Дуктуг Ондарның көргүзүү бедик. Ынчангаш болуп ийектериниң бирээзинден-не 1658 кг сүттү ол саптаан. А коммунист Алдын-кыс Монгуш — бир ийекке оналаштыр 1629 кг саптаан. Совхозтуң сүт будүрүлгезинге Алдын-кыс Сайаа-Байыровнаның салымшкыны 32,6 тонна. Ол ышкаш Вера Байлак, Долума Сарыглар. Эртине Ооржак олар бир ийектен-не 1103—1182 кг сүттү саптаан.

Сүт-баразы фермазында партия эге организациязының секретары Вера Чүдүмовна Байлак коллективтиң чартык чылда ажылының түңнелин чугаалашкан будүрүлгө хуралынга тодаргай аналитэ кылган.

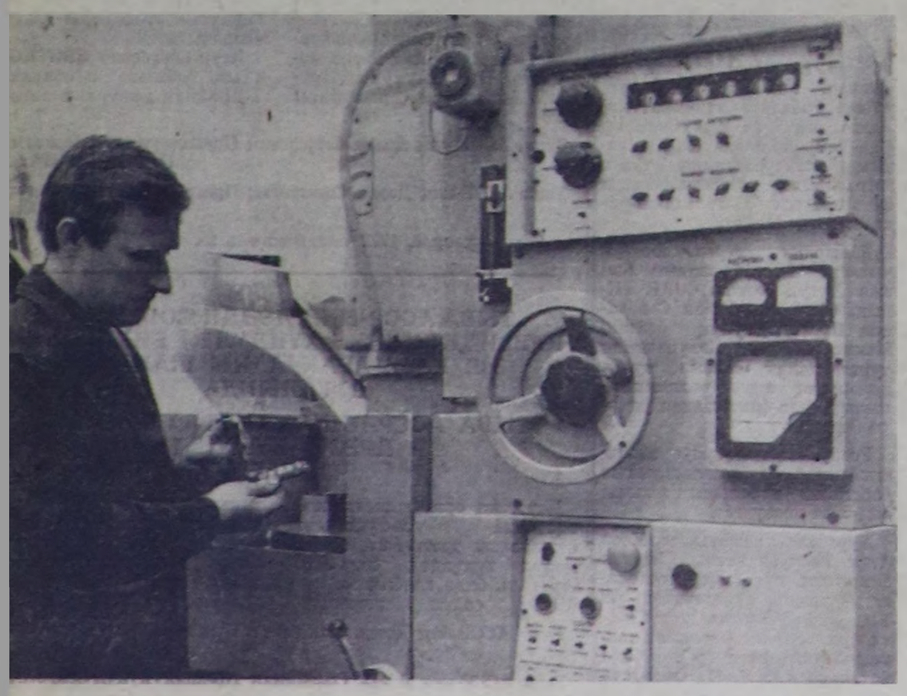
— Республика наадымызга бистиң совхоз күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турар — деп, Вера Чүдүмовна чугаалады. Совхоз чартык чылда күрүнеге мал продуктуларын садар планның сүт талазы-биле 102,2 хуу, эттиниң — 130 хуу, дүктүүн — 110,3 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк садарының чыл планның күүседиттеринің аргазы бар. Сүт будүрерин көвүдедир талазы-биле саанчылар, кадарчылар бистиң ап турар хемчегларивис ам-даа четпес. Оон хараазы-биле сүт саалдазының деңнели 1971 чылдың бирги чартынында саптаныыстан кудуу. Саптан сүдүүстүң хемчээн энир чылдың июль 1-ге чедир саап алганывыска 29 тонна четпээн.

Хой национадыг совет улустарның улуг өг-бүлези— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын көскү чедиишкиннер-биле уткуур дээш удам сорун киришкинниг ажылдаары бистен негеттинип турар. Сүт будүрерин көвүдедирдээш турушпаан, саанчылар коллективи мал чемининң белеткелинге база киржир. Совхоз 1167 тонна мал чемнин белеткээр. Оон күүседизинге бистер үлүүвүстү киирер дээш ажылдаар бис.

Саанчылар мурнунда салдынган сорулгазын, алган хүлээлгезин толептиг ишкиле күүседиргеге бижиг ышкыдыг-биле сагып чоруур.

С. МОНГУШ.

Совет станок тудуушкунунуң төвү

МОСКВА. Демир кезер станоктарның дүржүлгө эртемшинчилел институду (ДСЭШИ) —совет станок тудуушкунунуң эртем-техниктиг төвү. Оон ажылдакчылары теоретиктиг чүүлдерни керек кырында хынап, чаа-чаа деригхереесселдерни кылып турар. Ол институт чурттуң станок тудуушкунунуң талаазы-биле көгүлүдезиниң айтырыгларының кол кезиин шиитпирдеп, оон чугула угланыпкынын тодарадып турар.

Институттуң ажылдакчылары өң кадыг демирлерден болгаш өске-даа кадыг материалдардан кылган кезектерни дескилеп, хоюглаар электрохимиктиг чаа станокту чогаадып кылганнар. Ол станок кадыг демирден кылган кезектерни алмаз бис-биле болгаш электро-механиктиг эзилдиришкин-биле хоюглап, чазаар.

ЧУРУКТА: таарыштырыкчы-штамповщик В. С. Лебедев ол чаа станокту эдиктирип тур.

(СҮТА-ның фотохрониказы).

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДАР

Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, транспорт, тудут организацияларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам кадбартып, ол юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарын бөгүн, күш-ажылдың байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүвүүт-дүр. 1972 чылдың башпайгы чартынында Тываның үлетпүр будүрүлгелери продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлериниң кылыгларын будүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткеп. 1 млв. 745 муң рубльдиг продукциязын планнан ажыр сайгарган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитилел будүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң сорулгазын салып, эртем-техниктиг чедиишкиннерни будүрүлгеге шингээдип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери чугула дээрзин айыткан болгай. Бистиң үлетпүр будүрүлгелеривистиң хей кезиинде бо талазы-биле ажыл чогуур деңнелде тургустунган. Оон ачызында бирги чартык чылда күш-ажылдың • будүрүкчүлүүн бедидериниң планы 106,2 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың од үези-биле деңнээрге, ук көргүзүү 9,7 хуу бедээп, а продукция будүрериниң хемчээли 8,9 хуу улгатканп. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинең ачызында продукция будүрериниң өзүлдезин чедип алганын демдеглээри чугула.

Будүрүлгө чорудулгазын механизаастаар, автоматчыдар, бедик будүрүкчүлүг машиналарны, станоктарны шингээдир, технологтуг чаартылгаларны план ёзугаар чорудар талазы-биле чүткүдүг ажыл-иштиң түңнелинде күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедээп. А оон ачызында будүрүлгелериниң сай-экономиктиг көргүзүлери экижээп, ажылчыннарның мергежилин бедидер, салгыла-чурумну күштелдирер, идепкейлиг бедидер талазы-биле чугула хемчегларин партия, профвилел, комсомол организацияларының-биле катай өске-даа хой-иинтн организациялары, администрация ап чорудуп келген. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бедээри-биле чергелештир продукция будүрериниге үндүрер чарыгдалдар эвээжеп турар. Оон уламыңдан үлетпүр продукциязының бот-үнезин чингеп орар. Бирги чартык чылда бараанның продукциязының бот-үнезин чингеткенинден 64 муң рубльдиң камналгазы алдынган.

Чартык чылда 7,8 млв. квт-шак электроэнергияны, 14 муң тонна хөмүр-дашты, 1,9 млн. кезек түүнбуну, 1 муң ажыг тонна даг-дүгүн болгаш өске-даа чугула продукцияны планнан ажыр, будүргеп. Ол дээрге боду чайгаар чедип келбээн чедиишкинивер-дир. Ол дээрге будүрүлгенің мурнакчыларының, чаартыкчыларның чогаадыкчы ажыл-ижиниң түңнели, партия, профвилел организацияларының чер-черге чорудуп турган организаторлу, мобилизаторлу, кижизидиктиг ажылының түңнелдери-дир.

Эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге калбаа-биле ажылаар, оон күселп-биле күш-ажылчы бедик көргүзүүлерин чедип алыры дээрге коллектив бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгезиниң үндезини болгай. Бо талазы-биле ажылдың деңнели автосептөлге заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда бедик. Харын бо будүрүлгө колдективтери бирги чартык чылда планныг сорулгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип турарын бөгүн, күш-ажылдың байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүвүүт-дүр. 1972 чылдың башпайгы чартынында Тываның үлетпүр будүрүлгелери продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлериниң кылыгларын будүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткеп. 1 млв. 745 муң рубльдиг продукциязын планнан ажыр сайгарган.

Чартык чылда 7,8 млв. квт-шак электроэнергияны, 14 муң тонна хөмүр-дашты, 1,9 млн. кезек түүнбуну, 1 муң ажыг тонна даг-дүгүн болгаш өске-даа чугула продукцияны планнан ажыр, будүргеп. Ол дээрге боду чайгаар чедип келбээн чедиишкинивер-дир. Ол дээрге будүрүлгенің мурнакчыларының, чаартыкчыларның чогаадыкчы ажыл-ижиниң түңнели, партия, профвилел организацияларының чер-черге чорудуп турган организаторлу, мобилизаторлу, кижизидиктиг ажылының түңнелдери-дир.

Эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге калбаа-биле ажылаар, оон күселп-биле күш-ажылчы бедик көргүзүүлерин чедип алыры дээрге коллектив бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгезиниң үндезини болгай. Бо талазы-биле ажылдың деңнели автосептөлге заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда бедик. Харын бо будүрүлгө колдективтери бирги чартык чылда планныг сорулгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип турарын бөгүн, күш-ажылдың байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүвүүт-дүр.

Үк колдективтер будүрүлгеге чаа техниканы шингээдириниң планын бүгү талалыг саналгыларга үндезилеп тургускаш, оон күүседизин хүн бүрүнүң контролюнга ап, шудургу ажылдап турар. Мону тодаргай чижектерге көрээл. «Тыва даг-дүгү» комбинат. Оон коллективи амгы күчүлериниң техниктиг чаартылгазывче, дешпилгелиг технологияны шингээдиривче улуг кичээнгей салып турар. Үк ажылды комбинатка эрткен беш чылда-ла эгелээп. Оон ачызында ак-довуракчылар беш чыл планын 4,5 чылда күүседипкен, а комбинаттың төлевилээн күчүзү 2 катап шингээттингеп, а күш-ажылдың будүрүкчүлүү комбинатка эрткен беш чылда 69,6 хуу бедээп. «Тыва даг-дүгүнүң» колдективи бо чылын база шудургу ажылдап турар. Продукция сайгарарының планы чартык чылда 104,8 хуу четкен. Өзүлдениң үндезини болза күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинде. Эрткен чылдың од үезинден үк көргүзүү 9,3 хуу бедээп болгаш продукцияның бот-үнези чингээп. Оон 156 муң рубльдиң камналгазы алдынган.

«Тыва кобальт» комбинаттың колдективинде, Хову-Аксында коммунистериниң ажыл-чорудулгазында онзагай чүүл дээрге чогаадыкчы дилеп тывышкынналарга деткимче бээри, сорулганы боттандырарынга чүткүл болур. Технологтуг дериг-керекселдерни чаартырыр, солуурр, технологизада четпестерни чайладыры чергелиг ажылды комбинат план ёзугаар чорудуп турар. Оон ачызында Хову-Аксының металлургтары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн эрткен чылдың деңнелинден 2,4 катап бедидер арганлыг болган. Продукция будүрериниң, сайгарарының планнары база чедиишкиннинг боттанып турар.

Республиканың чамдык улуг будүрүлгелериниң социал хөгжүдениң планнарын тургускан. Оларны боттандырар дээш чугула хемчегларни алдынып турар. Будүрүлгеге чаа техниканы ажыглаары, кол болган дузалал ажылдарны механизастаары, будүрүлгениң культуразын бедидери чергелиг хемчегларни колдектив кежигүнеринің билиг-мергежилин, ниитти культуразын болгаш амыдыралының байдалын бедидерининң аргазы болур. Будүрүлге айтырыгларын шиитпирлежиринге ажылчыннар идепкейлиг киржип, бүгү талабиле оюн сайзыраарынга база ниитти ол бээр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур бүгү колдективтерде калбартқан социалистиг чарыштың ачызында будүрүлгелерде мурнакчыларның, чаартыкчыларның таны улам көвүдээп. Оларның чогаадыкчы ажыл-ижиниң ачызында, будүрүлгеге, амыдырал-чурттал-гага хууда үлегери, дуржулгазы өскелерни сорук киирер күш болу берген. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередирин будүрүлгезерде партия организациялары ажыл-чорудулганың чугула кезээ деп көрүп турары таварылга эвес. Күш-ажылга шылгараан, Ада-чурттуң чечектелип сайзыраарынга боттарының талантызын, чогаадыкчы энергиязын харам чокка бербээн чоруур кижилериниң төлээлери күш-ажылчы алдарлыг байырлалды — наадымда киржип турар. Оларның шупту-зуумуң адын адап, дамылары берге. Чүгле улуг будүрүлгелерден чамдык мурнакчыларны адап көрээл. «Тыва кобальт» комбинатта аппаратчик Г. Доставалов, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы чолаачы Г. Рыженков, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутжузу М. Доспан-оол, электровергия шугумунуң тудугжузу В. Салин, Ак-Довуракта тудугжу С. Кара-оол дээш өскелерге-даа тергиил эки ажыл-ижи дээш өөрүн четтиргенивисти шупгувус илередир бис.

Чедиишкиннеривис бар-даа болза, аңаа менээргенмес бис. Бисте чедир кылдывааш үүлдер эвээш эвес. Сорулга болза четпестерни уудтаарынче социалистиг ырыштың бүгү күжүн утпаары болур. Республиканың сүт заводтары, типография, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу эртеминиң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин будүрүлгеге ажыгаавырынче кичээнгейни кошкаткан. Хову-Аксының, Кызылдың хлеб заводтары. Чадаананың саржат заводу. Бии-Хемниң ыяш ажыл-агый чери сайгарылга планнын күүсеткээн. Олар 147 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээп. Чугай, кондитер кылыгларының, балык, эзиртпес суксуннар ышкаш кылыгларга чоннуң негелдези хандыртынмайн турар. Элээн кай будүрүлгелер күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планнын күүсеткээп.

Планныг сорулгаларны үскен будүрүлгелериниң удуртукчулары, кол специалистери болгаш партия, профвилел, комсомол организацияларының ажыл-чорудулганы бүгү тала-биле аналитеп, четпестерниң чылдагаанын тыцкап, оларны чайладырының дээштиг хемчегларин алыры чугула.

Будүрүлгеге чаартылгаларны боттандырары дээрге чүгле дериг-керекселдерни солуурр, дешпилгелиг технологияны шингээдирп-биле кызыгаралмас. Ол бүгү чаартылгаларны боттандырар кижилерни, ажылчыннарны, инженерлерни, техниктерни чаа сөзү-биле ажылдаарынга белеткээр апаар. Ындыг болганда социалистиг чарыштың бүгү быраазын ажыглап, кижилер-биле ажылды дээштиг чорудуп, чаа эгелээшкинниң ажыктыын оларга буяүредирп, оларны сорук киирери, чогаадыкчы идепкейни кедүрери чугула. Бо дээрге партия организацияларының кичээнгейниң төвүнге турар ужуралт айтырыглар-дыр.

Б. ШИМИТ.

СЭКП обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Коммунистерниң отчёттары

Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң төп салбырында партия эге организациязы коммунистерге партийжи даалганы берип, ону канчаар күүседип турарының дугайында оларның отчёттарын дыннаары чанчыл апарган.

Чоокта чаа партия организациязының хуралынга аныяк коммунистер Одай Уйнун-оол биле Кара-кыс Дагба олар уставчы негелдерни канчаар күүседип турарының дугайында дыннадыгларны кылган. Уйнун-оолдуң малчын хүлээлгезин болгаш Чоза бригадазында профвилел организациязының ажылын харылаар партийжи даалганы канчаар күүседип турарын аңаа сайгарып корген. Ниитизи-биле бригадада чамдык эки коргүзүүлерлиг хойжулар бар-даа болза, төрүүр 100 хойга онааштыр Уйнун-оол боду болгаш өскелээ чамдык эштер эвээш хураганны алганын аңаа демдеглээн. Ол ышкаш бригада кежигүнериниң ортузунга кижизидилге ажылын экижидерин, күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглаар талазыбиле хемчегларни күштелдирерин оон эштери аңаа сүмелээн.

Ол ышкаш суурда № 7 агитквартираның организаторлуг аныяк коммунист Кара-кыс Дагба болдунуң хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазының дугайында дыннадыг кылган. Ол, агитквартираның организаторлуг база клуб чөвүлелиниң кежигүнү хүлээлгезин багай эвес күүседип турар.

Д. ТЮЛЮШ.

Агитквартиралар дамчыштыр

Бистиң колхозтуң хераажиниери кодээ ажыл-агый будүрүлгезинге, хөй-ниитти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Олар мал, чер ажылынга болгаш тудутта, сезонныг ажылдарга шудургу киржип келгеп. Ылаңгыя амгы үеде хөй кыргыдазында хөй-хөй кижилерни хаара тутткан. Мурнакчы кыргыкчылар Ооржак К. Анай-Урут, С. Партизан олар хүнде 40—50 хойну кыргып, өскелерге үлегерип коргүүп турар.

Суурда хераажиннер чөвүлели бодунуң ажылын план ёзугаар, 10 агитквартираларны дамчыштыр чорудуп келген, партия организациязының сүмези-биле агитквартира төптеринге неделяның пятницпа санында агитаторлар беседаларны, политинформацияларны кылып турар.

Агитквартиралар аразында социалистиг чарышты база организастаан. Кудумчуларны, квартадарны ногаанчыдып, чаагайжыдарынга болгаш чарышта көрүнген өске-даа негелделерни күүседиргеге эки түңнеддерниг болуп, бирги черни эзээн агитквартираны Хову-Аксынче аян-чорук кылыр путёвка-биле шаннаарын, ийиги черни эзээннерни Ак-Довуракче экскурсиядырын, үшкү черни алган агитквартираны вымпел-биле шаннаарын көрүп турар. Амгы үеде чарыштың негелделерни эки күүседип, бедик түңнелдерни чедип алыр даазы агитквартираалар шудургу ажылды чорудуп турар.

О. САЙЫН.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

БИЧЕ УЛУСТАРНЫҢ

Новосибирскиниң ном үндүрер черн төөгүчү В. А. Забиревтиң «Бичe улустарның магалыг салым-чолуу деп номун үндүргеп. Сибирьниң улустарынга тураскаатканы төөгүчүлериниң өске-даа ажылдарын ынча деп адап болур. Якутиянның, Буряатиянның, Тываның дугайында улуг төөгү ажылдары бижиттингеп. Ол бүгү улустарның, азы өскээр чүтаалаарга, этниктиг болуктериниң дугайында «Сибирьниң төөгүзү» деп беш томнуг ном база бижиттингеп.

Сибирьниң болгаш Ырактыы Чөөн чүктүң девискээриниге муң-муң чылдарның дургузунда культура-ажыл-агыйны ангы-ангы янзы-бүрү төрел болуктер чурттап чораан. Таңды-тайга чурттуг ангычыларның, балыкчыларның, ини кадыг эвенктериң, тофаларның чурттап чораан орун-савазы — төмден, тостан кылган чадырлары индейжилерниң чадырларынга кончуг дөмей. Оларның-биле кожа, харын-даа Якутиянның тайгаларынга безин мал ажылдыг хөй төрел болуктериниң чурттап турганы төөгүге билдинмес тыныжык болуп артып калган. А Иркутск, Байкалдың мал ажылдыг чонундан ыңайлаарга сууржуң амыдыралдыг баликчылар чурттап чорааннар.

Ол төрел болуктериниң дыдомаан алгаш көөрге, кончуг байлак болгаш бот-боттарынга домеилешпес. Дылдың урал-алтай бөлүүнге хамаарыжыр улустарның саны индий-европа дыл бөлүүвге хамааржыр улустардан эвээш эвес. Бистиң археологтарывыс Сибирь улустарының төөгүзүн үе-дүнке чедир—даш векко чедир коптарып, шинчилээннер. Чиижээлээрге, Амурга болгаш Уссуриге шаг-төөгүден бээр кандыг-даа өске улус эвес, а амгы үеде ол черде чурттап турар улустарның ада-өгбелери чурттап чораан боор-дур.

Сибирьниң улустары чоорту орус империязы каттыжып, улут орус улус-биле быжыг харылааны тудуп эгелээнер. Бедик культуралыг орус улус Сибирь улустарының оон ыңайгы хөгжүдезинге улуг салдарны чедиргеп. Сибирьниң үндезин чурттакчылары хөгжүп төвүп бар чыдар. 1970 чылда Москвага Т. Креберниң ному үнгеп. Ук номда ян деп индий төрел болуктеп кара чангыс артып калган Ипи деп кижиниң дугайын бижээн. Ук төрел болук резервация (кижини өскээр чорбас кылдыр хорутдаары) чурттап турган аар түргедеп шупгуу кырлыы калган. Олардан арткан чаңгыс кижини антрополог эртемденнер музейге дириг экспонат кылдыр арттырып каапнар. Ол Ипи деп кижи музейге турган бодунуң чонунуң шаг төөгүдев бээр эдилеп келгеннга, согуун дээш ышкаш чепсектерни кылып турган... Эртем, техника кидин хөгжөөн амгы үеде безин капиталзимниң биче улустарга хамаарыштыр чедирер халавы ол хире-дир.

Чаңгыс бо чижек-биле деңвей алырга, бистиң чуртувустуң улут, биче улустарының хөгжүдезиниң кайы хире маганы кижиниң карааңга тодаргай чуруттунуп келир. Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ою чоокшулап орар амгы үеде Сибирь улустарының эртеен амыдыралын сактып сайгарарга солуп-даа, өөрүнчүттдаа.

Россияның составынга каттыжып кирип турган үеде Сибирьниң улустарының чаңгыз-даа үжүк-бижик байтын күүве тургузуу безин чок чорааннар. Совет эрге-чагырганың чер-чер органнарын национал үндезинге тургузарыбиле кызыгаарлаттынмайн, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак РСФСР-ге хамаарышкан национал округтарга, автономнуг республикаларга болгаш областарга үжүк-бижикти тургузуп, культура тургузуушкунун шапкын хөгжүдеринче угланышкынны алганы канчаар-даа аажок улуг үжүр-дүзалыг болган. Сибирьниң эрге-шолээ чок чораан улустары ам боттарының ажыл-херээнің ёзулуг ээлери болбушаан, бүгү чурттуу эргелеп башкарарының хереэнге идепкейлиг киржип турар.

Оларның экономиктиг базизинде болгаш социал структуразында хемчээл талазыбиле канчаар-даа аажок улуг, дешпилгелиг өскерлишкиннер болгудаан. Капиталистиг эвес оруктар чорбушаан, Сибирьниң улустары орус болгаш ССРЭ-ниң өске улустарының дүзазы-биле чүс-чүс чылдарны арта баскат, социализмниң эпохазынче кирип, быдаргай ажыл-агыйдан коллективтиг ажыл-агыйже шилчээннер. Ацчыларының болгаш ивижилериниң бичии болук-бөлүк боюн алгаш, каш ивилер кадарып, көжүп чораан черлериниве сурагжаан Турваургин ышкаш, шак мындыг миллионер-колхозтар дөстүп келгилээн. Ниитилел будүрүлгезиниң чаа-чаа хевирлери тургустунган болгаш тайганың база тундраның байлактарын калбаа-биле шиңгээдип алырынга оларны ажыглап турар.

Норильскиниң металлургия комбинады, Якутиянның алмаз, Магаданның алдын уургайлары дээп ышкаш чаа-чаа үлетпүр төптери тургустунгулаан. Ол бүгү соңгу чүктүң үндезин чурттакчыларының амыдыралын шуут өскертип, оларның күш-ажылчы чогаадыкчы идепкейин хайныктырышкан. Бир эвес оларның хой кезии шаанда аарыг-аржыктан өлүп кырлырының кезиинг кырынга турган болза, совет эрге-чагырганың чылдарында чурттакчы чонунуң саны бедик темп-биле өскен. 1926 чылда чаңе-бүруткел ёзугаар алырга, 214.957 буряттар турган болза, а 1970 чылда — чүс муң ажыг. ненецтериниң саны ол-ла чылдарда 16.375 турганындан 29 муң чедир, нанайлар мйң катап дажыг өскен.

Бистиң үевисте Сибирьже, ыланғыя орус чурттакчыларның көжүп кээп, аңаа туружчуп чурттаары дыка өскен. Бир эвес ол чорудулга шаанда мындыг темп-биле чоруп

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Плакат, лозунгнар-биле шимээргиген Бора-Тайга, Ак-Даш суурларының төлөөлекчилери олурган автомашиналар Хемчик унуп өрү чоктаан дазыр оруктап Алдан-Маадыр суурже ажыктыг хаткан. «Сүт-Хөлдүү» ишчилери чартык чылда будүрген ажыл-херээн эң хүн түүнеп чугаалажыр дээни бо.

— Бистин алдан-маадыржылар болгаш сүт-хөлчүлер чарыштыг болгай. Чартык чыл-биле кайызыстыы ашкан ирги?

— Бистин ашкан чадавас бооп.

— Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырлар база социалистиг чарыштыг-да болгай.

— Чорт хевирлеринге маргылчаалар база болур.

Мындыг чугаалар оларның дазыңга болуп, катка-хог, ыры-шоор куттулуп чорда, автомашиналар Алдан-Маадыр суурнуң ортузунда стадионга кээп доктаашаан. Чылдың бирги чартыынын түүнелиин чугаалажыр хурал болур шак четпээнде-ле стадион шыгырт долган. Инда футбол, баскетбол шөлдерин, ча адар, баг кагар черлерни спортчулар эзелекеп. Маргылдаанын удуртукчулары оюнну башкарган тур.

Ногаан шыкка Алдан-Маадырның ажыл-ишчилери олурулапкан. Чартык чылдыг ажыл-херээн чугаалажыр хуралды совхоз директору эш Т. Сарыглар ажыткаш, профбиледиң ажылчын комитединиң даргазы О. Хунага сөс берген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлерин күүседир, СССР-ниң тургустуунганындан бээр 50 чылын төлептиг үлүг дээш бүгү улустуң чарыжыңга киришкеш, алдан-маадыржылар 1972 чылдың алды айларында чамдык чедиишкиннерни чедип алганын Хуна айыткан. Совхоз чартык чылда сүт будүрер планын 136 хуу күүседип. 65 тонна сүттү пландан ажыр будүрген. Ынчангаш күрүнеге чартык чылда сүт садар планы 137,7, эътти — 119,4 хуу. дүк планы база күүсеттиинген. 100 баш хөйге онаалтыр 81 хураган алдынган. Ажылагайның салбырларының, хойжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының болгаш малчыннарының чарыжының түүнелдерин үндүрген. Хураган камгалап алыр талазы-биле Алдан-Маадыр салбыры 100-тен 84 хураганны ап, бедик көргүзүгнү чедип алган. Хойжу 8 бригададан Шекпээрин, Чушкуттуң, Чодураалыг-Сайырның, Маңчүректин бригадалары хураган дорукторарынга шылгараан. Ак-Даш сүт-бараан фермазы чартык чылда онаалгазын күүсеткен. 37 хойжу төрүүр 100 хойдан-на 90—133 хураганны алгылаан. Оон иштинде Ооржак Доржу төрүүр хоюнуң 100 баш бүргүзүнден 133, Сарыглар Эртине, Ооржак Дажы-Намчал, Монгуш Оттук, Ондар Бүкендей, Ондар Доржу, Сергей Аймак, Сарыглар Чимит-оол олар 100—102 хураганны камгалап алган. Сааначылар Ховалыг Шоңдайты, Ондар Көпеек, Ондар Шөртек бир инекке онаалтыр 1000—1085 кг сүттү сагган. Ол ышкаш мурнакчы ажылдыг механизатор Ооржак Маска, Монгуш Дамба, чоллачылар Куулар Киров, Олег Ондар болгаш совхоз будүрүлгезинге амгы күш-ажылчы үлүүн киирип турар пенсионерлер Монгуш Шээлей, Сарыглар Чодаалай болгаш оон-даа өскелерниң ажыл-ишчи көргүзүглери эки.

Чаржып турары «Сүт-Хөл» совхозту «Алдан-Маадыр» ашкаш, чарышка тиилээн. СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому, райкүүском ажыл-агыйлар аразынга шилчиш чоруур Кызыл тукту «Алдан-Маадыр» совхозка тыпсырын шийтпирлээн. Ол тукту ук хураага хүлээп алгаш, чедиишкиннерни быжыглавышаан, үшкү кварталда улам бедик көргүзүг дээш ажыддаарын, тукту быжыы-биле тударын олар илергейлээннер.

Чедиишкиннер-биле кады четпестер база бар. Ылангыя ниитиниң малының хорамчалыг чоруу ам-даа чайлаттынмайн турар. Чаш бызаа камгалап ап турары ам-даа куду деннелде. Малдың продуктулуг чоруун бедидеринин хемчеглери көшкак чоруттунуп белген. Ону чайладырын, чедиишкиннерни улам быжыглаарын алдан-маадыржылар шийтпирлээн.

Оон дараазында спортчу маргылдаалар эгелээш, орайга чедир үргүлчүлээн. Мурнакчы ишчилерге, спортчу маргылдаанын тиилекчилеринге шапкыдарны ажыскан.

М. СЕВЕН.

Беш чылдың улуг тудугларының бирээзи

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Сибирьде эң-не улуг дээн Ачинскиде дөй-девурак болбаазырадыр комбинаттың тудуу доостур чыгай берген. Красноярскиниң алюминий заводунга чиг-этти ол бээр ужуруг. Ам ында будүрүлге күүлерни ажылдадыр кирип, комбинаттың түе-түе будүрүлгелерин Күрүне комиссиязынга дужаарынга белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Ачинскиниң дөй-девурак комбинады.

Ю. БАРМИНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылчыннар ортумак эртемни апган

Алма-Атаның хөвең-саазын кылыр комбинадының түс хире аныяк ажылчыннары ортумак школаны дооскан дутайында Херечилелди алганнар. Ол будүрүлге чери ажыттырга кирип турар үеде ажыттынган ажылчын аныяктарның кежээки болгаш заочное техникумнарның студентилери. Үдүт-үдүт цехтериниң шуптузунда өөренип аныяктарга дузалаар консультация черлерин хөй-ниитин эгелээшкини-биле тургускан.

Бо чылын Казахстанның 900 кежээки болгаш заочное школаларынга ийи түс муң аныяк ажылчыннар болгаш ажылдавышаан беш түс ажыл ажылчыннар школаларга өөренип кыштаанар. Дөрт түс хире кижи — кежээки болгаш заочное техникумнарның студентилери. Үдүт-үдүт цехтериниң шуптузунда өөренип аныяктарга дузалаар консультация черлерин хөй-ниитин эгелээшкини-биле тургускан.

Бо чылын Казахстанның 900 кежээки болгаш заочное школаларынга ийи түс муң аныяк ажылчыннар болгаш колхозчулар өөренген.

АЛМА-АТА.

• • •

Чаа Липецкиниң удуртукчулары 111 металлургтарга ортумак школаны доосканыңга холбаштыр байыр чедирген.

Оң школа — Липецкиниң магнитказы-биле деңге тургустунган. Будүрүлгениң бешки ажылчын бүргүзү-ле 38 чыл дургузунда аңаа ортумак эртемни чедип ап келген.

Бистиң коллектив ам «Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени дооскар болгаш ниити эртем школазын улам хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын амыдыралда боттандырын эгелээн деп школа директору Л. Г. Солодкая чугаалаан.

ЛИПЕЦК.

(СЭТА-ның корр.).

Өвүрнүң кооператорларында

ССРЭ-ниң 50 чылынга үткүштүр калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бистиң Өвүр райпозунуң бүгү ажылдакчылары бо наадымны күш-ажылчы чедиишкиннерлиг демдеглеп турар.

Чартык чылда райпо 1651100 рубльниң бараанын саарып, планын 102,4 хуу күүсеткен. Ниитиниң чемненилгезинин, хлеб быжырар черлерниң ажылдакчылары база планныг онаалгаларын шудургу күүсеткен. Хуучу кежигүннер киирип алырының планы 102 хуу боттангаш.

Хандагайтыда аш-чем магазининиң эргелекчизи эш Сат. Саглыда көдээ магазин эргелекчизи эш Буулар, Торгалыгда аш-чем магазининде эш Бүрбү, автолавкалар садыгжылары эштер Ооржак, Аймр-Сана олар чартык чылда социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп шылгараан.

Райпонуң белеткелдер конторазы дүк, алгы-кеш, өлүк, чел-кудурук, түлеңги дүк, эът, сүт садып алырының планнарын түс-түзүнде ажыр күүсеткен.

Садыгның депшилгелиг аргазын ажыглаарынче, ажылдың культуразын бедидеринче районнуң кооператорлары күжениишкинни салган. Барааннарны садып алыкчылар боттары шилип алгаш, оон өртээн кассага төлеп бээр депшилгелиг аргаже Хандагайтыда аш-чем магазинин киирген. Ам үшкү кварталда ийи магазинни эле дерээш, ол аргаже шилчидер дээш ажыл-ишти шалыпкын чорудуп турар. Депшилгелиг арганы неперететкеш, бараан саарылгазын болгаш оон ассортиментизин көвүдедир, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузар, садыгның культуразын бедидер хемчеглерни ап, райпонуң ажыл-ишчилери чыл планын декабрь 28-те күүседиринче бүгү күүнү мөөңнээр.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

Өөреникчилер бригадазынга

Тураның № 1 школазының өөреникчилер бригадазынга он дөрткү көдээ ажыл-агый сезонунга холбаштырган кежээ болган, өөреникчилер Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозта ажылдап турарлар.

Бо чылын школачылар 180 гектар тарылга черинде ажылдап турарлар. Инда кукурузаны 100, картофельди — 20, кызыл-тасты — 25 гектарны тараан. 20 гектарны чайгы андырылгага арттырып каан, оон артканында — турнепсти, редисти, согуланы болгаш хөй чылдыг сигеннерни тараан. Кызыл-тас, кукуруза, картофель талазы-биле дүүлгээни школачылар кылып турар.

Бо сезонда өөреникчилер «Россия Федерациязының өөреникчилериниң эң дээре бригадазы» деп ат дээш чарыштың кыйгырыы-биле ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ДЕЛЕГЕЙ *до Хуннерде*

ЧУГУЛА ТҮҢНЕЛДЕР

ЭДЧ-ниң Москвага болуп арткен XXVI сессиязының түңнелдери дашпаңы парлалганын кичээнгейниин төвүнде тургустунган. ЭДЧ-ниң кежигүннери чүрттарның кады ажылдажылгадын улам ынай ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының комплекстиг программазын боттандырарынга база социалистиг экономиктиг интеграциязыны хөгжүдеринге сессиянын чугула ужур-дузазын солуннар демдеглеп турар. Бүрүн билчиишкиннин ёзузунга, найыралчы байдалга эртикен ол сессиязының ажылының ажылишчи ужур-утказын парлалга айтып турар.

ВАРШАВА. «Трибуна люду», «Жиче Варшавы», «Жолнеж вольности» болгаш өске-даа солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны улуг эгелер-биле бирги ардынарынга парлаан.

Сессия ЭДЧ-ниң кежигүннери чүрттарның социалистиг интеграциязын улам ынай хөгжүдеринге болгаш кады ажылдажылгазын сайзырангайжыдарынга бардаан болур дээрзин «Трибуна люду» солун демдеглээн. Социалистиг күрүнелериниң экономиказының дүрген темп-биле хөгжүүрүн үргүлчүлеп турарын «Глос працы» солун айыткан.

Кады ажылдажылганы ханыладырының болгаш сайзырангайжыларының, социалистиг экономиктиг интеграциязыны хөгжүдериниң чорудулгазын калбартырынче үгланышкынның шынпыын эртикен чыл бадыткаан дээн—бо чүүлдерни «Трибуна люду» болгаш өске-даа солуннар онаалап демдеглээн. Планныг ажыл-чорудулга талазы-биле кады ажылдажылганы улам ынай сайзырангайжыдарынче үдүт кичээнгейин дыңнадыгда салганын, ЭДЧ-ниң планныг ажылчорудулгазын бадыткаан дээрзин ол солун айыткан.

БУХАРЕСТ. «Скынтейя», «Румыния либера» болгаш «Скынтейя тинеретулуй» солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны бүрүнү-биле парлап үндүрген.

Солуннар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң РСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. Г. Маурер-биле үжүрашканының дугайын база дыңнадып, ийи чүрттүң аразында янзы-бүрү адырларга экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринниң айтырыгларын беседага чугаалажып корганын демдеглээн.

БЕЛГРАД. «Политика» болгаш «Борба» солуннар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының Москвага доозулганының дугайында дыңнадыгларны көскү черлерине парлаан. Сессияның протоколу ЭДЧ-ниң XIV сессиязынга хүлээп алган комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле ЭДЧ-ниң кежигүнмери чүрттарның кады ажылдажылгазынга дузалаар дээрзин солуннар бижээн.

УЛАН-БАТОР. ЭДЧ-ниң сессиязының шийтпирлерин тайылбырлавышаан, Улан-Батор радиозу ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыг дээрге, социалистиг дең каттыштырылга комитединиң тургускан болгаш оон ажылдап эгелээнин парлалга база онаалап айыткылап турар.

ПРАГА. «Социалистиг эм каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарының төрүү». «Бүрүн билчиишкиннин болгаш чаңгыс эң», «Кады ажылдажылганың дешилгелиг хевирлерин ажыглаар», «Экономиктиг интеграциязын программазы» дигилээн улуг эгелер-биле чехословак солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны парлаан.

Москвадан келген корреспонденцилга «Руде право» солун сессия бүрүн билчиишкинниң болгаш найыралдың байдалынга эртикен дээрзин демдеглээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

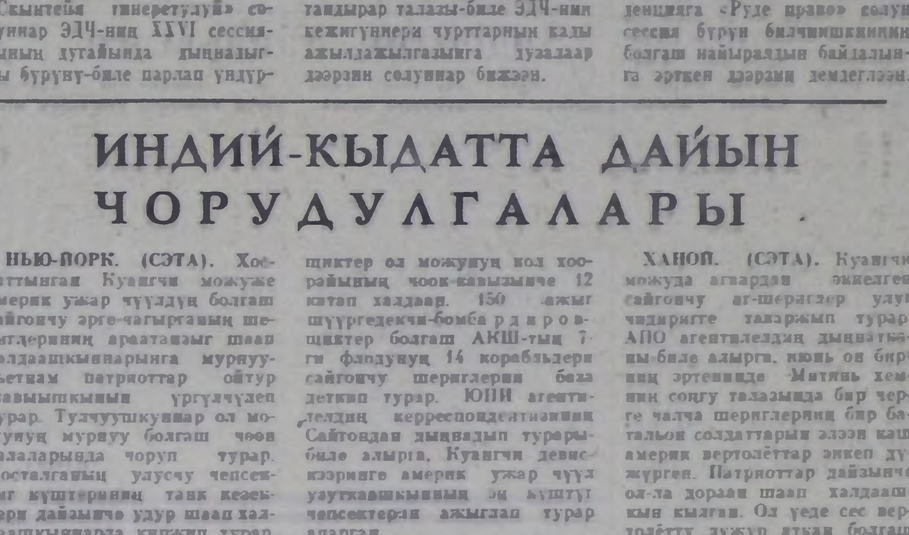
НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хосталганың Куангчи можуже америк ужар чүүлдүң болгаш сайгончу эргө-чагыртанның шеригдериниң арааталыг шаап халдаашкыннарынга мурнуувыетнам патриоттар ойтур шавышкынын үргүлчүдеп турар. Тулчуушкуннар ол можунуң мурнуу болгаш чоон талазында чоруп турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң танк кезектери дайзынчо удур шаап халдаашкыннарда киржип турар. Чалча шеригдер дыка хөй когаралда таваржып турар. Ол ышкаш десантылар олуртуп алгаш чораан кап улут вертолёттарны дүжүр аткылаан.

Сайгончу шеригдериң Куангчиниң ажелеп алыр дээш кылып турар оралдажышкынарынга америк шериг база дузалажып турар. Чүгле июль он үште безин «B-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктер ол можунуң кол хоорайының чоок-кавызынче 12 катап халдаан. 150 ажыг шүүргедекчи-бомбардировщиктер болгаш АКШ-тың 7-ги флодунуң 14 корабльдери сайгончу шеригдерин база деткип турар. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Сайтондан дыңнадып турарыбиле алырга, Куангчи девискээринге америк ужар чүүл ууткавышкынның эң күштүг чепсектерин ажыглап турар апарган.

Шаанда император наймысалы турган Хюэ хоорайның Барының талазында оон-даа дудак чок тулчуушкуннар база бооп турар. Хоорайны долгандыр турар сайгончу шеригдерниң камгалалдарынче хосталга күштери шаап халдавышаан. Хюэде дайзының туружун, а ол ышкаш Давангта америк-сайгон баазаны июль он үштүң эртенинде ракетабиле патриоттар күштүг бооп турганнаб.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи можуда агвардан экилеген сайгончу аг-шериглер улуг чидиритте таваржып турар. АПО агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июль он бирниң эртенинде Митянь хемниң соңгу талазында бир черге чалча шеригдерниң бир батальон солдаттарын элээп каап америк вертолёттар экилеп дүжүрген. Патриоттар дайзынче ол-ла дораан шаап халдаашкын кылган. Ол үеде сес вертолёттү дүжүр аткан болгаш оон чамдыктары солдаттарны черге дүжүрүп четпикпейн баргылаан.

АПО агентилелдиң санаанызыбиле алырга, июль тостан он бирге чедир үе дургузунда Куангчи-Тыятхиен девискээрлериге хосталга күштери сайгончу шеригдериниң бир муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрген азы балыглаан, дыка хөй санныг шериг чепсээн хүлээп алганнар.

Сирияның чаазаа «Ирак петролеум» дээр нефть компаниязынга хамаарыжып турган нефть дамчыдыкчызын болгаш оон өскедаа эт-хөреңгизин күрүненни ыылдыр хавыртынган нефть дамчыдыкчызы.

Намера Пресс — СЭТА-ның фотозу.

УЛУГ ААС-КЕЖИИ

турган болза, Сибирьниң биче улустарынга ол чорук улуг халапты чедиргеп турар ийик. Бистиң үевисте ындыг эвес. Барының чүктеп кижилерниң пемештир көжүн келгени бүдүрүкчү күштерни шапкын хөгжүткеп, үндезин чурттакчыларның экономиказын хөгжүдеринге болгаш оларның омыдыралының чагай байдалын көдүрерине дузалаан.

Сибирьниң улустарының күш-дамыр талазы-биле өзүдезинде кайгамчык өскерилгелер база болуп турар. Иркутск университединиң эмчилери Хакастарның күш-дамыр талазы-биле сайзыралын шинчилээш, оон түңнелдерин профессор А. И. Ярховуң дөртен чылдар мурнунда кыдган ажылдары-биле деңнеп көөрге, амгы Хакастарның дурт-сыны эрткен салгалының кижилеринден улуг, семис-шымрак, хөрээнниң клетказы болгаш эгиннери делгем болган.

Бүдүрүкчү күштериниң костүп көрөөн хөгжүлдези болган бойдустуң байлактарын шинээдип алырынга чедип алган чедиишкиннер Сибирьниң улустарының омыдыралынга боттуг өскерилиишкиннерни болдурган. Бо талазынга бүзүреңгир материалды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Төөгү, философиянын институдунуң хөй чылдарда чорудуп келген социологтуг шинчилеелдери берген. Амурнуң биче улустарының аммыдыралының бүгү талаларынга улуг салдарны чедирип турар чаа күчүлүг фактор костүп келген. ол дээрге крайның бойдус байлактарын кадбаа-биле шинээдип алыры, индустриалдыг улуг төптерге — Комсомольскиге, Хабаровскиге, Амурда Николаевскиге үлетнүрүү улам хөгжүдери-дир.

Чаа байдалдарга чопнуң шаг-шаандан бээр кылып келген ажылдары — балыкчаашкын, аңнаашкын, шаандан бээр үгүн салган дамчын келген күш-ажылчы, будүрүлгелиг үнелиг чаңчылдарны сайзырадыр соруулга хейээр артып каар болбайн аан. Ынчалзажок этниктиг биче болуктериниң чурттаарынга болгаш ажылдаарынга чаа хевирлерни тывар дээш оларның идепкейин баазар, оларны амгы үениң шапкын амыдыралындан башкаландырар дээш оралдажышкыннар бистиң амыдыралывыска түрбаан болгаш түрбас-даа.

Шаандакы балыкчылар болгаш аңчылар — навайлар, ульчилер болгаш нивхилер шаандакызындан сыр өске, боттарының хуу-салымының төөгүлүг чырыткылавчак оруун шилип алгаш, эртем-техниктиг революцияда идепкейлиг киржип эгелээн. Бир эвес 1926 чылда хоорайларга навайларның чүгле 0,6 хуузу чурттап турган болза, ам хоорайларда Амурнуң үндезин навай чурттакчыларының барын дөрттүң бир хуузу чурттап турар дээрзин статистика көргүзүп турар. Навай улустуң эвээш эвес бөлүк ам ажылчыннар, техниктер, инженерлер апарылаан. Национал интеллигенциянын төлээлериниң саны өскөн. Мындыг магадыг, чаагай амыдыралды шаапда кым-даа бодавайн чорааш!

Бо үндезин чаартыдалар Сибирьниң улустарының угаан-бодал сайзыралынга улуг өскерилиишкиннерни база киирген. Езулуг культура революциязы болтаган. Бижик билбес чорукту үзүткаарындан, орус башкыларның шудургу ажыл-ишкиндең, ам мраккы болгаш хөкүдаргай районнарга культбаазаларның база кызыл оглерниң ажылындан ол эгелээн.

Амур тайгазында Эвороп хөлдүң ыдыында Кондон суурда чурттап турар Александр Михайлович Самар болгаш оон кадайы Надежда Гавриловна Ленинград хоорайда Александра Федоровна Путинцеваны тыпкаш, аңаа өөрүп четтиргеннинг чылыг сесгерин дамчыдарын эртикен чылдың үзүүнде мендеп олар дилээн чүве. Кондон суурга лама-хамнар тергиндеп турган бир-ле чылын шилгеден болгаш хындыгыр ак ырларныг уругнуң чедип келгенин олар утпааннар. Кыргаанар оон-биле үжүражыр хөңнү чок, оон өйзу ыылаштажыр турганнар деп хереэженнер чугаалажыр. Аңаа башкылаттырары-биле школаже уругларын бээрингей коргуп турганнар: талыгыр Русъстан та кандыг өзөө-буко эдертпэ экелгеп чүве, кым билир боор! Ынчалзажок бодунуң хереэн ол уруг уламчылап турган. Байыдан бажыңче, одагдан одагже чоруп, сургап, эмнеп, база катап сургап турган, адак соолунде патриархалдыг амыдыралның эргэ чаңчылдарының хоразын хөйге билиндир ол угаадып шыдаан.

Ам кыдыкы Соңгу үүкте безин бижик - билбес чорук чүгле бүрүнү-биле узуткатыпган эвес, төрөөн дылларының кырында үжүк-бижик, национал литературалары төөгүде бир-ле дутаар тургустунган. Бурят, якут, эвенк, хакас, тыва, алтай шүлүкчүлериниң, чогаалчыларының аттары чүгле Совет Эвилелиниде эвес, а даштыкыда безин калбаа-биле билдингир апарган.

Маңаа холбаштыр Сибирьниң улустарының угаан-бодал амыдыралынга орус дылдың болгаш литературазының канчаар-даа зажок улуг ролюн чугаалавайн барып болбас. Орус дыл Сибирьниң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының аразынга харылзажырының күштүг чеңсээ, социалистиг тургузуушкуннуң күүлүүл бүрээзы апарган. Орус культура бүгү адырларының аайы-биле кижилериниң медеренче болгаш сагыш-сеткилинче ханы сиңиргеп киргеп. Өске талазы-биле алырга, эртем-билигликтиг орус кижи бүрүүзүге сибирь улустарының чогаалчыларының аттары амбилдингир болгаш оларның маадырлары оларга чоок апарган. Аңы-дуңма кады ажылдажылганың ниити түүлдери, а оон-биле кады сайзырангай социалистиг ниитилелдиң үезинде совет улустуң этниктиг чаа ниитижилгезинин ниити түүлдери шак ынчалдыр илереп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле Сибирьниң улустарының моральдыг болгаш политиктиг чаңгыс эвининг дээди илергейлээшкини чаа, социалистиг амыдыралдың тургузуушкунунга, фашизмге удур бистиң Төрөөн чуртувустуң хамаарышпас чоруу болгаш хосталгазы дээш демисеате улам-на илереп шүтүп келген совет патриотизам болгаш интернационализам апарган.

Сибирьниң улустарының капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдези-биле кады ленинчи национал политиказының боттанышкынының үезинде соок-язы илгаар эрги теория бүрүнү-биле сойгалаттынган, колонизаторларның даан тыпканы «дээди» болгаш «адакы» бөлүктер дугайында, «төөгүлүг» база «төөгүлүг эвес» улустар дугайында шовинисчи хоозун бодал буруу шаптынган. Эрткен үениң дүмбей ол хөлегелери арыбыета ырак чидип калган. Октябрьдан төрүттүнгеш, чаа, социалистиг амыдыралче чалгынналып киргеп, Сибирьниң улустары бистиң Төрөөн чуртувустуң бүгү нацияларыбиле кады өөрүшкүлүг байырлалы—ССРЭ-ниң тургустунганының юбилейин чаа-чаа күүнажыдыы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

А. ОКЛАДНИКОВ, академик.

Новосибирск хоорай.

Допчузу-биле

КАИР. Египет тускай артемниглер совет эксперттерниң киржиргеи-биле Нубария дээр каналдың Барының талазында ыка делгеп, алеминиг күргүчерни ажыглаарының чиңгине планын тургусканнар. Ол 300.000 феддан чергe (бир феддан — 0,42 гага деңнежир) күрүненин механизастаттынган 31 фермаларын тургузар деп турар. Келир үеник ол фермаларының амыдыралының үндезини 150 километр узун дуттуг канал болур.

ХАНОЙ. Хайфон чалбыныгдың турар. Амгы үеде америк ужар чүүл Вьетнам Демократыг Республиканың ол улуг порт хоорайынче соксал чок халдап турар.

Июль 13-те эвээш каш бөлүк америк самолёттар социалистиг чүрттарның судноларын турар черин тегерип ужуругулаан. Оон соонда ол самолёттар порт деникскерин болгаш хоорайның болуп-даа араатанзы-биле бомбалаан.

ЛОНДОН. Соңгу Ирландияның хоорайларының кудумчуларында кадыг-дошкун сегиржип алышкыннар үргүлчүдевишаан. Лондондеррите эвээш каш күштүг частышкыннар болгулаан. Магазиннерниң дыка хөйүн халтан.

БОНН. Федералдыг статистика албан черинин санап туроры-биле алырга, эрткен чылдың ол-ла үезинде турганы биле деңнээрге, Германиянын Федеративтиг Республиказында эртектер 5,4 хуу улгаткан бооп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам дугайында дөрт таланың чөвүлел хуралынын 150-ги плеярлыг хуралы Парижте, Авеню Клеберде делегей конференциязының бажыңында ажыттынган.

ЛИМА. (СЭТА). Перу республиканың Кубага турар элчинниге хөөн мурнунда ЧССР-ге элчин турган Хелкин Эредиа Кабьесести томуйлаан дээрзин Перунуң хаптыкы херектер министерствозу албан бүгүзар дыннаткан.

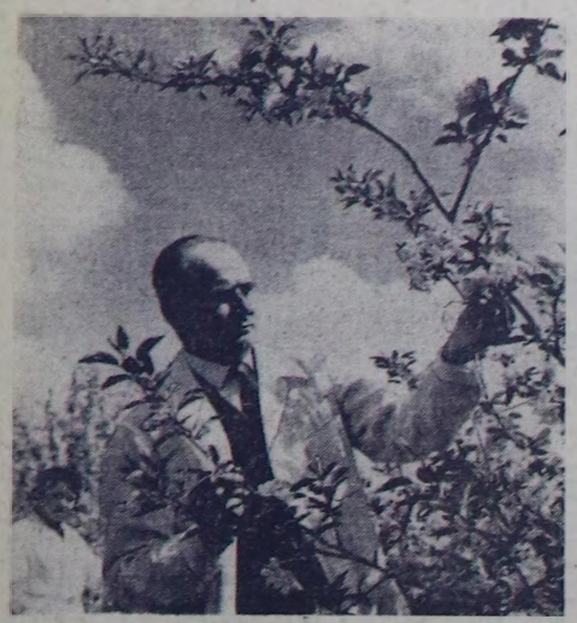
Кубаның Революстуг чаа Перуга бодунуң элчизин кылыр Кубаның Коммунистиг партизының ТК-зының кежигүнү Антонио Нуньес Хименести томуйлаан дээрзин Перунуң хаптыкы херектер министерствозу оон-биле кадбазындынаткан.

БУХАРЕСТ. Румыниянын Коммунистиг партизының ТК-зының чалаакызын ёзугаа Великобританиянын Коммунистиг партизының Чингис секретары Джон Голлан ынчеде берген.

БУДАПЕШТ. Венгр Улус Республиканың Президиумунуң болгаш венгр чазактың чаланың ёзугаар Бирма эвилелиниң Революстуг чөвүлелдиниң Даргазы, Бирманың Премьер-министри Не Вин хайындалын-чөвүүн кылып ыыл чеде берген.

(СЭТА).

Сад ажылының өөредилге черинде

УКРАИН ССР. Запорожье облазы. УССР-ниң мурнуу районнарының суттатыг сад-чимине ажылының талазы-биле Мелитополь хоорайда турар эртем-шинчилел институту суттарып өстүрер сад ажылынга ажыглаар кат-чимине культураларының чаа-чаа сорттарын тургузуп турар.

ЧУРУКТА: институттуң улуг эртем ажылдакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады В. П. Сенин яблокту дооруннап тараанының түшпелдерин хайгаарап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШӨЛГЕ ДҮШТЕКИ ЧЕМ

Хереглекчилер кооперациязы дүмүт ажаап алыышкызында ажылдап турар көдээ ажыл-агый ажылдакчыларын аңдырарын зижижидери-биле үнү кылганыл? СЭТА-ның корреспондентизинге Центрүзүтүн баштаар черинден ыңнатканы болза:

— Хереглекчилер кооперациязының хөй-хөй организациялары чайгы уеде түлүкшар ажылдарга белеткелди ий-шаанда эгелээн. Чижээ, остов областа 380 автолавазы болгаш 600 хире тергег аътты тургускан. Мун быг лотошниктерни көдээге ылгаш хөвү турлагларыңче ыруткан. Оон аңгыда колхозларда болгаш совхозтарда саыгжызы чок 1.200 ларёкту быткан. Ростовтуң кооперторлары магазиннериниң, столоваяларының болгаш ларёктарың ажылдаарының таарымдыг уе-шактарының, көүп чоруур садыгның маршруттарының дугайын ажылдакчыларын удуртукчуларыле баш бурунгаар дугуруштан. Областың көдээ садыг ттикизинге 20 мун декалитр ыртнес суксунну, 650 мун ил минералдыг сугуу чедирган. Ажылчыннарга четчир ны-биле хөвеи-саазын косөмнерни болгаш чүвүрлерг, хөй-хөй резина сапогтарны олгаш аңзы-бүрү сава айган, аъш-чем баранларын ырлап тургускан.

Ростовтуң кооператорлары раажыларның культурлуг ндырылгазының дугайында ла сагыш салып турар. Ном дар хөй мун кижи болган ператураның хөй-ннити тадыкчылары номнарны, журалларны хөвү тургаларына олгаш фермаларга чедирип рар.

Кооператорлар робласть бүзүнүн онлагай байдалдарын рымдаалап турар. Чижээ, мск областа чайгы одарларажылдап турар кадарчыны хандырар тускай автокаларны тургускан. Хемр оймактарында мал чемиин белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларга ажиндирип чоруур магазиннер доктаамал чеде бээр. Оларны бодду чоруур баржаларда дерип тургускан. Үлетпүр бараанарын садыглаар магазиннерге түскай булуңнарны тургузуп, шөлдериң ажыл-ишчилериниң хөйүү-биле хереглээр бараанарын ол булуңнарда делгээн.

Оренбург областың каракбиле көрүп четпес делгем хөвүларында тараа хүлээп алыр улуг пунктуларда болгаш тараа сөөртүр оруктарда столоваяларны, буфеттерни болгаш ларёктарны түр уеде ажыткай. Колхозтарга барып, политиктиг, көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа номнарны садарыг-биле чүс-чүс библиотекажыгаштарны тускай организастаан.

Ажаап алышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринин үезинде Россия Федерациязының колхозтарында болгаш совхозтарында 19 мун хире столовая, буфет болгаш закусочнаяны ажыткап. Ынчалза-даа киитиниң чеменелге будурулгелериниң чүгле саны көвүдээн эвес, оларны соодукчу дериг, сава аймаа, мебельбиле немей хандырган.

Кооператив организациялары колхозтарның болгаш совхозтарның чагыгларын өлүүлээр оларның столоваяларына ажылдаар 2.600 ажыг поварны белеткээн.

Столоваяларның болгаш аъш-чем бараанар магазиннериниң ажы ажылдаарынга продуктулар херек. Ындыг продуктуларны четчири-биле күрлап белеткээн — үшкү кварталда 4,1 миллиард рубльдиң продуктуларын, азы эрткен чылдың ол-ла үезинден 6,6 хуу хөйүү садарын айыткан.

Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин үлегерлиг хандырар дээш чаржып турар.

ЧҮГЛЕ ФИШЕР ЧОК БОЛГАН...

РЕЙКЬЯВИК, июль 13. ЭТА-ның тускай корр. Ермаков. Фишерниң пилсалыгда ойнап эгелээн «эге жүү делегейниң бирги черизэш болгулаан шыдыраа ргылдаазының тоогүзүнге жап-даа көстүп корбээн ээп» болур. Чүге дизе Фер маргылдаага шүүт келээн ол-дур иинин. Ынчангаш удаада ийиги салыгда ону за тиилеттиргеп деп саан. Ам маргылдааның саны легей чемпиону Борис асскийниң талазыныче ылган — 2:0 апарган.

Фишерниң бадыкап турыи-биле алырда, залда олле го шыгаап алган чажыт вокамераларны ооң чайлатс чүве болза, ол бүгү маргылдааны будалыырын каапкр деп турар деп чугаа-соот ргиналистерниң арозында батарай бертеп.

Спасскийн делгелгелер ордуна 17 шак четкелекте-ле дип келгеш, сценаже үнүп эрге, чыылганнар ону адыыскашкынары-биле уткаан. ын шыдыраа столчугажыпыц чанында чымчак сандайга олурун алгаш, (ол ам караызыбле ойнаар турган) удурлыыкчызын маңаа олурган. 17 шакта маргылдааның кол арбитрл Лотар Шмид шыдыраа шагын ажылдадыпкан. Ооң соовда Шмид таптыг-ла бир шак болгаш, сценага үнүп келгеш, делегейниң шыдыраа Федерациязының дурумун ёлуулаар эрлегликиг салыгга келбээн кпржякчин ол салыгга аштыргаи деп сайаар чүве деп чарлаакан. Залды шыгырт долган көрүкчүлер ооң дыңнадыын адып таскаапкыннары-биле уткаан.

Фишер бодунуң база бир чаа могадыпкыныың дугайында кол арбитрге кандыгдаа дыңнадыг чоруткаан. Ооңбиле Фишер ийиги салыгны коорү-биле келгеп муң-мун көрүкчүлерин хүндүлеп корбейн, спортсмен кижиниң сагыыр ужурлуг корум-чурумун каржызы-биле үрээп. Бо удаада бүгү-ле чүве — көрүкчүлер-даа, арбитр-даа, ооң-даа өске чүүлдер шупту-ла четчир бар турган, а чүгле чаңгыс Фишер чок болган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

СИБИРЬ — КАЙГАМЧЫК БАЙЛАКТАРНЫҢ ОРАНЫ

БО ЧҮҮЛДҮҢ автору Сибирьге дыка үр чүртеп база ажылдап келгеп, ооң ыраккы «адыг ижезинээр» булуңпарынга-даа чоргулаан. Ээн куруг черлер киижиниң күчүлүг энергизызы-биле капчаар чаартыныр турарын ол бодувуң караа-биле көрүп, аңаа киржип чораан.

Сибирьниң «ооңгу чүгүрге үжеп чылдарда-ла ыяапгы солуннарга «Таймырның хуулгаазыны» деп бижип турганы —Норильскиниң даг-металлургия комбинады тыптып келген. Ол-оя рудниктер бар апарган. Ынчаарга амгы үениң ол хоорайы Норильск мырыдай Сонгу чүктүң үр уеде турар херели-биле адаанашкап чүве дет бодунуң сайгыллгазыны-биле чырыткылаып турар. Сонгу чүктүң ол черлеринде чоокта чаа Тюменьниң нефтизи болгаш газы база аттыгып үнген, оон курлавыры кайгамчык арбыя болгаш чер бомбүрээзинде ыыдыг хөй курлавыр ховар дээрэл хүлээп көрдүнген. Сибирьниң мурнуу талазында хөй санныг металлургия будурулгелериниң өкпеп өңнүг оттазының шинчилелдери болгаш санаашкынарыг-биле Сибирьни кайгамчык байлактарның ораны деп бадыткап турар.

СИБИРЬНИҢ делгемнеринде төттүпмес байлактарның чамдыктары шагдала билдинип турган. Ийи чүс чылдың мурнунда-ла Петр I «кандыг-бир чүүлдү дилеп тыары-биле» олче киижилерни чорудуп турган. «Российниң күчүзү Сибирьнии-биле байлактың немежир» деп, орус улустуң удуг ӧртемдени Михаил Ломоносов баш бурунгаар оттуп көрүп чугаалаан. Ынчалзажок чылдар болгаш ектер эртип турган, а киижилер нефть, газтың мырыңан кырынга чүртпеп тура-ла донуп түрээп. Сибирьниң демир байлаан ажыглап шыдавайын, боже аът дагазын, самоварларны, харып-даа кадагны беэнн соортуп экпеп турган...

СОВЕТ, чаа үеде Сибирьниң эгээртинмес байлаан ажок дүргеп темп-биле шинчээдип ап эгелээн. Мындыг денвелгелерни көрээл, бир эвес совет эрге-чагырганың чылдарында чүртке шинчилээнинге-биле үлетпүр будурулгезиниң хемчээли 99 катап көвүдээн болза, Чоон Сибирьге 242 катап, Барыын Сибирьге 869 катап көвүдээн. Бир эвес бо беш чылдың төвчүзүнде ол хемчээл чүртке 47 хуу өзер болза, Сибирьге болгаш Чоон-Чүкке барык-ла 60 хуу чедер.

Чоон чүктүң байлаан шинчээдип алырынче ургаган Коммунистиг партиязың болгаш Совет тазактың экономиктиг политиказының кысказы-биле «Сибирьниң стратегиязы» деп адап болур. Бо чүүлдү бижип эгелээрим мурнунда совет экономиканың хөгжүлдезиниң планының дугайын чүгаалажып тургаи СЭКП-ниң съездилериниң шинчилеринде база катап киэлгейлиг ыомчугуладым. Ол дугайын оларның шупгузунда айтыл тургаи боор тур. Чижээ, партияның XVI съездизинге (1930 чыл), «чүртүүл чоон талакы районнарыңга индустрияның чамдык төптерин, күчүлүг чаа хөмүр-даш металлургия базазынга Уралкузнецк комбинады» ышкаи чертерни тургузарын айткан. Съездилер аразында Сибирьниң чаа тудуглары ажок калбарып турган. Бир эвес үжен чылдар үезинде Сибирьниң хөгжүдезиниң дугайында партияның съездилериниң шинчилеривге хөй эвес одуруглар киирип турган болза, СЭКП-ниң XXIV съездизинің (1971 чыл) Директиваларында бүдүп кезекти киирген. Мында калбак делгем районнарны комплекстиг байдал-биле шинчээдип ап эгелээн. Ол дээрге, одалга чүүлүн каапп тывары-биле кады мында машинга тудуушкувун, химия база чиик үлетпүрүн, транспортту, кодээ ажыл-агыйны шапкын хөгжүдүп турары болур.

«Чүртүүл нефть үлетпүрүнүң ең улуг базазын Чоон Сибирьге тургузар...» Съездиниң Директиваларының бо кап одуруглары ажок улуг ужур-дузалыг. Мында чүгаа болза, Чоон Сибирьниң күчүлүг одалга энергетиктиг базазының тургузарының дугайында боол турар. Ол дээрге шепкын темп-биле хөгжүп турар. Ону 1968 чылда 933 мун тоннаны тыпкан, алды чыл эрткен соонда ооң хемчээли 44 миллион тонна четкеп. 1975 чылда Сибирьнин нефтиниң тывары 120—125 миллион тонна чедер.

Сибирьниң ооңгу чүгү базазының ажок эртине байлактыг. Ооң нефтизи 818 километр узуя дүрттүг хоорайны дамчыштыр Томск областың Александровск суурдан Кузнецк бассейнинде Анжеро-Судженск хоорайга чедир аттыгып турар. Келир үеде ол Ооңуну ойнапга чеде бээр.

Сибирьниң нефтизи болган газы хөмүр-даштан тудак чок. хөмүр-даштыг үлетпүрге домей-зе ажыглаар апаар. «Кузбасска хөмүр-даштың казып тыварын 135 миллион тоннага чедирер... Капск-ачинскиниң хөмүр-даш тывыкын болган ажыглалың улам хөгжүдер». Бо дээрге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларындан одуруглар-дыр. Ону хандырар сайгарын көөр болза, Сибирьниң одаар чүүлүнүң ооң-энергизызының кол дээш темнер болур. Чүгле Енисейниң болган олче каттыжып киргеп хемнериниң, гидроэнергетиктиг курлавырга чылда 250 миллиард киловаттшак ажыл турар. Енисейде Красноярскиниң гидроэлектростанциязың, делегейде ең күштүг 6,4 миллион киловатт күчүлүг Саян-Шушенскоевиниң электростанциязын тудуп турар. Ангарада Иркутскиниң, Братскиниң электростанцияларын боттарының энергиязын берип турар. Бот чылдың төвчүзүнде Усть-Илимниң электростанциязы ажыглалга кирөр. Норильскиниң рудниктеринче Усть-Хантайск ГЭС бодунуң энергиязын бээр.

Оларны колчут дүрген темп-биле кыска хуусаада тудуп турар. Бир эвес АКШ-та Боулдер-Дем биле Гранд-Кули деп энергетиктиг системаларның бирээзин 20 чыл, а өскезин 15 чыл дургузунда тудуп дооскаш, «делегейде чок дээ» дүрген темп-биле тутувус дижип, мактавыл алгыржып турган болза, Сибирьге электростанцияларын ортумаа-биле ол чыл хире тудуп дооскаш, ажыглаалга киирип турар.

АЛТАЙНЫҢ даглариндан Ооңум океанга чедир чаттыгган Сибирьниң индустрааалдыг куржаанын үзеэнин хөмүр-даш, руда, энергия боол турар. Баштайгы совет беш чыл планнарының чылдарында Кузнецкиниң металлургия комбинадыбиле чергелештир Барыын-Сибирьниң заводун туткан, ол бодунуң кожаяы-биле кадыг шойну, каанды, прокатты будурүп эгелээн.

Новокузнецкиниң алюминий болгаш өске-даа заводторын кара болгаш өңнүг металлургияның будурулгелерин маңаа тутжыраап. Шала чоон талага Братскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң алюминий заводтары туруступ үлетпүрүп эгелээн. Тывага кобальт комбинады, Петровск-Забайкальскиниң, Желтозаводскиниң, Хрусталыйның болгаш өске-даа черлериниң рудниктер болгаш металлургиялыг будурулгелери бар.

Ынчаарга совет Сибирьде үүле нефтиниң, газтың, хөмүр-даштың, алдының база демирниң калың тыш турар эвес, ааңны база элементтиниң ховарын турар. Ол ышкаш мында минералдыг чемичиндилгениң, химиктиг волокнонуң, генераторларың, электрик шинчедикчилериниң, станоктарның, комбайнларның, телевизорларның болгаш соодукчуларның база будурүп турар. Сибирьде хөй чүс муң чүртакчылыг Новосибирск, Омск, Красноярск, Иркутск, Барнаул ышкаш улуг хоорайлар-бай-ла дегелештир он-он чаа хоорайлар өзүп үнген.

Боогчу Сибирьниң хоорайлары үлетпүрүүн болгаш культурааның төптери будурүндан аңгыда, Совет эргечагырганың чылдарында оларда эртем база кайгамчык төгүүн сайгырган. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының, ооң Якутскиниң, Бурятияда, Чоон Сибирьде филиалларының эртемделгеринин улуг отряды Сибирьниң районнарын шинчээдип алыр талазы-биле тодаргай шинчилел ажыдарын үзүп турар. Эртемделгеринің сүмези-биле Братскиниң, Саяа-Шушенскоениң, Якутиязың болгаш өске-даа үлетпүр комплекстериниң программазын тургузуп турар.

...В. И. Ленин Сибирьня чаагай келир үелиг кайгамчык ораи деп санаи чораан. Ооң делгемнеринде ол үе ам бүзүреалдыг баалым биле ботганын турар.

Ю. ШАБАЛИН. (ПМА).

Даяаттынган даг-иргек

Делгем, сернин одар-белчиирлиг Хөндергейниң чайлагларында Чоон-Хемчиктиң чамдык колхоз, совхозтарының шөөр болгаш бода малы одарлаң турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак Даш, Орта-Тал сүт-баразан фермаларының малы база ында. Чоокта чаа ол совхозтуң шиектерин чапала кежээ ферма турлаанын чоогунга оттап чораан. Хенертен ол иинектер арганын күчүтеп араатаны адыгдан хойгаш, кодаига кээп бокпектежин турункан.

Ферманың малчыннары иинектерин адыгдан хойгавын эскерип каап, иинектерни шыңгыы хайгаарала - алган. Элээп болгаш иинектерни ончаларга, оларның үжү чок болган. Хөй кижи шимээргеп, иинектерник хоюп келген уунче чок иинектерни дилеп эгелээн. Адыг ол иинектерни олургеп, чудук, чиңгис-биле базырын каан болган. Хоралыг араатанны даяладыры-биле часпас адар аңчылар баштаан кезек кижилер чорупкан. Хөндүр маңаа, ол араатаи сураг. Эртенинде база кедет кылган. адыгның шимээни-даа чок.

Ооң дараазында демги адыг ферма девискээринге шимээргеп. фермаже халдаар дээш коргунчуг ыдын үндүрүп турда, часпас адыгжылар Далаа, Шойбээдей. Кошкендей Ооржак алышкылар ону даяладып каап. Ол — кончуг улуг даг-иргек болган.

Дидим аңчылаарлы совхоз директиязы өртектиг чүүл-биле шаңнаан.

М. СЕВЕН.

Элдептиг таварылга

Бай-Тайга райпозунуң хлеб сөөртүр машиназының чолаачызы эш Сагаан чоокта чаа элдептиг болуушкунга таварышкан.

Ол «Тээли» совхозтуң ушку салбырының төвү — Кызыл-Даг суурдан үнгеп, бажыңшардан 500 метр ырак эвес ховжукта буур чораанын эскерип каап. Чолаачы бодунга эки бүзүревейн машиназын ооржуматкаш, тоштап көрөп берген. Ооржум чораап буур, хенертен мыай болгаш, машинажө угландыр машинакап. Ак машинага бастырып каар ийе деп девискээп чолаачы машиназын шымдай-ла доктаадыпкан. Ынчалза-даа буур машиназы уу-биле келгеш, машинаның башкы дугуй кырында крылозун моторга чыпшыр үскеш, ол-ла черинге ойта кээп душкеп. Чолаачы кабиназындан даштыг үне халып келирге, аңның молдуруу кадырылгаш, баазы долгаиза берген болган. Кайчардан чай чок аразында буур каш тенкилевгеш, олүп калган.

«Чүү хай-халаа болду, хоруглуг аң боолаан деп мени чон карадыыр-дыр» деп бодап келгеш, чолаачы машиназын безин каапкаш, суурже мунгараа бар чорда, болган таварылганы көргеп аътлыг, чадаг кижилер ону доктаадыпкап...

Б. БАРБА.

БАЙЫРЛААЛДА ЧҮҮ БОЛУРУЛ

ИЮЛЬ 15-ТЕ

10 шакта — **Ипподромга аът спортунуң маргылдаазы.**

10 шакта — **паркның спорт шөлдеринге волейбол маргылдаазы.**

14 шакта — **«Хүреш» стадионга национал хүреш талазыбиле маргылдаалар.** Анда 64 улуг болгаш 32 бичии могелер хүрежир.

18 шак 30 минутала — **«Совет Тываның беш чылы» стадионга «Сибирь» биле «Луч» командаларның аразынга футбол маргылдаазы.**

17, 20 шактарда — **Забайкальеның кызыгаар округунуң ыры болгаш плясна ансамблиниң БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН УЛУГ КОНЦЕРТИ** паркның **НОГААН** театрынга болур.

ССРЭ-ниң 50 чыл болурунга турасказаткан **«БИСТИҢ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ»** деп чурулга делгелгезин паркның делгелге залынга 12 шактан 20 шакка чедир көрүп болур.

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ СОЛУН ОЮН-ТОГЛАА КӨӨРҮНДЕН ОЗАЛДАВАҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

25 хонуктуг...

Москва чоогундан бөлүк инженерлер, техниктер, шериг албанныглар турызм талазыбиле спорт мастеринге кандидат М. Майданюктуң удуртулгазы-биле 1967 чылдан бээр Тываже кээп эгелээн. Ук бөлүк Тожуга, Кантегир болгаш Белин хемнерге чораан.

Бо чайын туристерниң чаярби беш хонуктуг оруу Балыктыг-Хем болгаш Каа-Хем ынчаар Кунгуртугдан Сизимге чедир болган.

(Бистиң корр.).

аагаар

Соңгун республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге чаъс чаап, диңмирөзр. Барыын-Алаадыкшынның хаттың дүргени секундага 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр районнарда 18—22, өскелериниг — 22—27 градус чылыг.

Кызылга бүргеп, аяыр, дымыраадыо чаяр. Хаттың дүргени секундага 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыг болур.

Мөңге өңнүүвүс

Номга ывак кижиге үш өөрүшкү турар: тыварының, ову - ломчуурунуң, ону өөреңиринің болгаш номну кижиге белекке бээринің өөрүшкүлери. Моңу ынчаар чугаалаан кижи — Москвада сураглыг ном чыыкчызы, 20 мун хире том номну чыыл алган, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Алексей Сидоров болуп турар. Ол — эртем талазы-биле 200 ажыг ажылды бижээн. Орус чурулга уран чүүлүнүң тоогузунге хамаарышкан номнар ооң библиотеказында улуг черни эзлээн. Ооң ынай «ном чулга номнары» дээр номнар хөй: чечен чогаалдың классиктериниң, амгы үениң чогаалчыларының номнары, ужуралдар романнары болгаш өске-даа.

Ам чуруктар болгаш гравюра кандыгыл? Алексей Сидоров дээрге, номнар чыыры-биле кады он-он чылдарның дургузунда чурулга уран чүүлүнүң чогаалдарын могат чоокка, кызымаа-биле база чыыл келген. Ынчаарга оларны ам ооң бажыңындаа көрбес сеп. Каш чыл бурунгаар барыын-европа чуруктулар 800 хире чуруун чурулга уран чүүлүнүң Москвада А. С. Пушкин аттыг музейинге болгаш орус база совет чуруктуларның 6 мун туруктарын Күрүшенің Третьяков музейинге белекке ол берипкен.

Уран чүүл талазы-биле кайгамчыктыг номнарын база ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл тоогузунүң институдунга ол белекке бээр дээ турар. Алексей Сидоров аңаа чөрби беш чыл ажылдаан.

Кызымак ном чыыкчызы Алексей Сидоров дээрге, чамдык номнар болгаш өске-даа чүүлдер чыыкчылары ышкаш, чыыл алган чүүлдерни чажырын, «ыдыктыг чүве» дээш могадып турбас, харын-даа ол чыыган чүүлдерин калбак хөй-нинтиниң эргенинге киирип, чонуң хөрээ болдуруп турар. Ооң чыыр чорукка чүткүлдүү, номга могат чок ыяап, ниитилеге бараан болурунуң, кижилерге бараан болурунуң идеязы-биле сиңиккен.

— Моөң өөрүм—уран чүүл ажылдакчылары-биле, номга ынак чыыкчылар-биле, номга ынак хөй-санныг номчукчулар-биле ужуражып чугаалажырымга ёзулуг өөрүшкү болур чүве — дең, Алексей Сидоров чугаалаан. — Ай санында оргумаа-биле чүс чагаа мецээ кээп турар. Оларның келир черлери янзы-бүрү: Ленинград, Киев, Ташкент, Львов, Саратов, Таллин, Баку, Казань, Горький, Смоленск, ооң-даа өске. Культура амыдыралының улус топтеривдеп, улуг эвес хоорайлар, суурлардан база чагаалар келир. Бижип турар кижилер — ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, далайжылар, башкылар... Чагаа бүргүзүнге харыывы берип турар мен. Чагаалар түңүп дугайындаа? Номнар чыыкчылары, ном картының иштин талазынга чыыштырылап каар демдектер чыыкчылары болгаш өскелер-даа. «Бичии ыпай номнар», «Ыыттап чугаалаар номнар» дээр чүүлдер база нептерең турар, ынчаза-даа моөң бодалым-биле алырга, олар чаңчыл болган парлаар номну солуп черле шыдавас дээрзийге хаиы бүдүүзэр мен. Радиода-даа, телевидение-даа, ном талазы-биле техниктиг кандыгдаа чаартылгалар парлаар номну солуп шыдавас. Ном болза, кижиниң ээ-не шынчы дузалакчызы, эдериичизи, оңнүү болбушаан, көзүде моөң чүрттаар.

Түңнелиңде Алексей Сидоровтуң чугаалаганы:

— Номга ынактарта бо чыл —опза солун чыл. Бо 1972 чыл болза Номнуң делегей чылы болур. Ол ном чылын «Номларны кижи бүргүзүнге» деп лозуң-биле эртиирин турар.

(ПМА).

Телевидение

ИЮЛЬ 15-ТЬ

МОСКВАДАН

12 — Программалар дамчыдылгазы. 12.05 — Телемедээлер. 12.10 — Уругларга. «Сураглыг олурек» олгу Тиме. Латвия ССР-ниң Күрүшенің уругларының шинзи. 13.05 — «Кадыкшыл». Эртем-таныдырлыг программа. 14.20 — **«ССРЭ биле АКШ-тың аразында эмнелге талазы-биле кадыг ажылдажылгазының перспективазары».** ССРЭ-ниң кадыг кампалал министри академик Б. В. Петровскийниң чугаазы. 14.40 — **«Ырны сактып ал»** 14.55 — Оңнуг телекөрүлге. **«Кижи-амфибия».** Уран-чечен фильм. 16.30 — Шыдыраа талазы-биле делегейниң берги черн дээш. 16.50—17.00 — Чайсар. 17.00 — Телекөрүкчүлериниң делегей байдалының талазы-биле салган айтырыгларына «Правда» солунның политиктиг таныслырлакчызы Ю. Жуковтуң харыылары. 17.20 — Оңнуг телекөргүлге. «Хөгжүмнүг ужуражылгалар». В. Дмитриевтиң ырлары. Күүседикчилери: Э. Хиль, Г. Ненашева, Н. Соловьев. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Оңнуг телекөрүлге. Документалдыг телефильм. «Британиянық туманнары» 1-ги сериязы. 19.40 — Телефильм-опера «Ынакшылдың сускуну».

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлериниң түскай үндүрүлгези (орус дылга). 21.40 — Концерт. 21.40 — Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

22.00 — Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) «Спартак» (Москва). 22.50 — Программалар дамчыдылгазы. 23.40 — «Үе». Информастыг дыңнадыг. 00.15 — 01.55 — «Чингир ногаан ховуда». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ужуп үнерин чөпшээреңер»** 10, 12, 14, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Моңгун хоолайлар»** 15, **«Фанфан-Тюльпан»** 16.35, 18.30, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Академик Иван Павлов»** 9, **«Хуулгаазын»** 11, **«Тоянчы»** (1-ги, 2-ги кезектери) 13, 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Индей Джонуң өлүмү»** 15.30, **«Эрлер чугаалажыышыны»** 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Республиканың эртинези»** (1-ги, 2-ги кезектери). 14, 17.15, 20.30 шактарда.

5 мун рубльди ойнап алыр

1972 чылдың августуң 15-те Сухуми хоорайга Күрүшенің 3 хуу ойнап алышкынның иштики чөзөлекиниң талазы-биле 49-ку тиражы боол эртер. Тиражтың үжен сес разрядтарынга иштиг түңү 19.477.280 рубль 257200 санныг ойнап алышкынларны төлөөр ужуражыр.

Ажаалга кассалары июль 1-деп 15-ке чедир облигацияларны ең чиик курстуг ортек-биле, тодаргайлаарга, 20 рубльдиң облигациязы дээш 10 коп. курстуг ортекти, а 10 рубльдиң дээш — 0,5 копеекти тыртар.

Июль 16-дан эгелээп курстуг ортек улгадыр болгаш тираж болур хүнге чедир 20 рубльдиң облигациязынга 50 коп., а 10 рубльдиңге—25 копеек төлөөр апаар.

Күрүшенің 3 хуулуг ойнап алышкынныг иштики чөзөлиниң облигацияларын садыл алырынчо далажыңар!

Бо чөзөлиниң облигацияларын-биле 5000 рубльди ойнап ап болур силер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

«ҮШ-БЕЛДИР» КУРОРТТУҢ ДЫҢНАДЫЫ

Путёвкалыг аарыг кижилерниң эмнелгирииң ийиги эдээн июль 18-тен, үшку эдээн август 13-тен эгедеп үлээп алырын «Үш-Белдир» курорт дыңнадыг тур. Бо айыткал хуусаалардан мурнап келген кижилерни курорт үлээп ап шыдавас.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: килдизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, 23-35, партийжи чагаа килдизинин Редакторнуң 21-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-41-27, информацина база совет тургузуу килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черикин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01624.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тыважыдыттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. И ИЮЛЬ **16** ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 166 (8934).

Өртээ 2 кеп

Бөгүн — Металлург хүнү

ЧААРТЫКЧЫ, ЧОГААДЫКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Таңды-Уланың эдээде чаттыган металлургтар сууру — Хову-Аксы бөгүн онза каас-шынык кирген. «Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлге корпустарында, сууруун кудумчуларында кызыл транспарантылар, лозунгар, тукчугаштар салгын аайы-биле хөлбеңнээп. Эрткен-дүшкен кижилерниң арынарының өөрүшкү-мактайлыры аажок: ыңчаннайн канчаар, бөгүн — байырлал, Металлург хүнү. Хову-Аксының алдын металлургия бүдүрүлгезиниң цехтеринге байырлал бүдүүзүнде өөрүүчүг медээ тарай берген. «Тыва кобальт» комбинат 1972 чылдың II кварталында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Күш-ажылдың байырлалы — республика Наадымының байырлыг хүралынга коллективтиң чогаадыкчы күш-ажылын бедии биле үнелээн болган комбинаттың төлээлеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун үрер хогжумнуң үделгезин-биле тывыскан!

Комбинат — алдын бүдүрүлге. Ооң баштайгы бажыңнары белен эвес болган: төлевилелге болгаш технологияга чедир кордүмээн түүлдерни эде кылыр болгаш мергежилдиг кадрлар-биле ону чечелээринең айтырыгларын «Тыва кобальт тудугда» партком, комбинаттың удуртулгаазы, специалистери, мурнакчы ажылчыннар чогаадыкчы ёзу-биле чедиишкиниг шиитпирлеп турар.

«Тыва кобальт» республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирозун, ооң техниктиг деңгели бедик. Ооң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг, солун. Харын ол бүдүрүлгеге республикага эң баштайгы чогаадылга ажылдары тывылган. Техниктиг чогаадылга, чаартылга херээжиге комбинаттың кол металлургу, техника эртемерининг кандидады Д. Б. Бузур-оол бодуңдепкейлиг киришпишаан, ук ажылды улам калбартыр, хамыладыр талазы-биле хөй чүүлдү кылып турар.

Ооң кабинединден янзы-бүрү шыйыг, график, таблица, диаграммалар тутkан кижилер үзүбес. Келген специалистер бүдүрүлге-техниктиг киилдистиң начальныгы, дуржулгалыг специалистиг, эртемденнинг арга-сүмезин ап чаңчыккан. Лабораториядан, автоклав салбырындан, даг цегинден байдалды тайылбырлаан медээ телефон дамчыштыр үзүктел чок кээп турар.

Чеже-даа чай чок болза, Доржу Базырович журналистиң айтырыгларынга ханы утказыг, солун харыны бээр, оларга дузалажыр. Кол металлургтан бүдүрүлгезиниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны байырлал бүдүүзүнде база салгап бис. «Шынның» корреспондентизи-биле кол металлург Д. Б. БУЗУР-ООЛДУҢ беседазын моон адаанда парладывыс.

— Совет металлургтарның байырлалын сизиниң коллектив канчаар уткуп турарыл, Доржу Базырович?

— ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга турескаатканы бүгү үзүктүг социалистиг чарыжында киржип турар болгай бис. Ынчаварга айтыр кварталдың түңнели-биле республикага бирги черни ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, болгаш облпрофсөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганывыс биэги өөрүүп, уламнуудургу ажылдарывыска сорук киирдик.

Металлург хүнүнге бо чылдың күш-ажылгы баштайгы чедиишкиннеринг келгенивис оорувчүг-дур. Кобальт концентрадын бүдүрериниң чартык чыл планын 100 хуу күүсеттивис. Июньда кол продукцияның бүдүрери 110, 3 хуу күүсеттинген.

Эрткен чылдың бо үеэн-биле деңгээр болзувусса, бурунгыларлаашкын илдең. Кобальт бүдүрери 2,8 катап көвүдээн, а рудадан металл ылгап алыры хоогээли-даа, шынарыда экижээн. Камналга чурумуң күүседирин, продукция бүдүрериниң үндүрер чаргыдаларны эвээжедири амгы үениң тугула сорулгалы болган.

Ооң кабинединден ынчалдыр бүдүмелдерни ажыглап, чер иштин бетон-биле быжыглаар ажылды уламчылап турар.

Руда чуурар фабрика. Шинээ дээрбелерниң бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Дээрбеге чуурган руда сайын классификаторга ийи чадаан ылгаарын шинээткен. Ооң ачызында гидрометаллургия цегинче четчир чиг-зетти бээр арга тургустунган.

Гидрометаллургия цехи (ГМЦ). Комбинаттың бодук чаартыкчылары (оларның бирээзи Д. Б. Бузур-оол бодуред.) магнезиал схемазы технологияга шинээдиргин саналдаан. Ам ол аргазы бүдүрүлгеде ажыглап турор. Ооң ачызында технологтуг дериг-хереглелдерниң саны 1,5 катап кызырылган, чугай казар карьер, ону өрттедир, чуурар цехтер, щелочь салбыр чергелиг участоктарны ажыглаас болган. Чылда-ла 25 муң тонна чугай, хөй тонна кауштиктиг соданы болгаш шуурпестерни камнап алыр аргалыг болдувус.

Бо дээрге чогаадыкчы сеткил синнеккен инженерлерниң, ажылчыннарның чүткүлдүг, кызымак ажыл-ижинниң түңнели-дир. Бо чаартыктарының ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,8 катап улгатканы.

— Моон соңгаарга сорулгалар кандыгыл, Доржу Базырович?

— Кобальт концентрадын бүдүрериниң күчүзүн улам улгаттырар апаар. Ооң-биле чергелештир ажылдарывыска таарымчалыг байдалды тургузуп, бүдүрүлгениң культуразын бедидери чугула. Агаарлыда-даа, чер иштинде сугларын-даа кижиге, бойдуска хора чок болдурарыңче кичээнгейни күштелдирер бис.

Бо ажылга боттуг ролдуг чаартыкчылар, чогаадыкчылар ойнаар ужурлуг. Сорулгалар ачүсеттинер дээрингге чигинимес бис. Чартык чылда 99 чаартыкчы саналдаткан киргеп, ооң 65-ни шинээткен. Камналга 150 муң рубль болган, бо талазы-биле план 160 хуу күүсеттинген-дир.

Фабрикага руданы байыдар флотация аргазын ажыглаарывыңче кирер бис. Турнуктурулга салбырының технологиялыг база болбазыладыр апаар. Бистиң бир чогаадылгамысты — технологияга ажыглаан. Сугну хүлдүң дулазы-биле арыглаарын шинээдир сорулга тургустунган. Конструкторлар аппаратураны аңда таарыштыр чогаатkан, бо кварталда төңүүзүнде ук ажылче кирштер бис.

Кобальтылыг Хову-Аксының металлургтарының коллективи чаартыкчы, чогаадыкчы-даа, ажыл дээрде амыр-тыныш-даа бодаавас. Улуг юбилей чоокшулаан түдүм-на ол улуг бүдүрүлге черинин күш-ажылчы судалы амыр-соксаал чок соп турар. Металлургтер чаа бедиктерже бурунгаарлазынга!

Таңды-Уланың ак-көк сыннар каастаан делгеминде «Тыва кобальт» комбинаттың ажыл-ишчи металлургтары бо чылдың бирги чартымында күжениишкин-биле ажылдап, совет Металлург хүнүн күш-ажылчы бедик көргүзүглериг үткаан. Бо чурукта комбинаттың шалыпчы металлургтары аппаратчыктар (солагай талдан) Федор Ушаков, Валя Сат, Галина Романенко, Антонина Ушакова, автоклав салбырында мастер Василий Ондар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Совет-египет чугаалажыышкынныр

Июль 14-те Кремльге СЭКП ТК-ниң Чиигүүн секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Египет Араб Республиканың Совет Эвилелинде ийи-чорук кылып келгеп Премьер-министри Азиз Сидкининң аразынга чугаалажыышкынныр болган.

Ийи-талдың болгаш бот-боттарының билчиринниң байдалынга, ийи-талдың болгаш кадыг ажыдажылга дугайында совет-египет керээлиг дазузунга бооп эрткен чугаалажыышкынныр үезинде Совет Эвилелиг биле Египет Араб Республиканың аразында ийи талалыг харылзаалардың калбак айтырыглардың, а ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санаалгаларын солчуушкуну болган. Израильдиң болгаш ону дэмжээн империалистиг күштериниң ажеелекчи туружуун түңнелиинде Чоокку Чөөн чыгже дүшкүүрлүг зоруктуг улам күштелип турарының холбаштыр база израиль агрессияның уранхактарын узуткаар талап демиселдиң айтырыгларынга онза кичээнгей салган. Совет Эвилелиг биле Египет Араб Республиканың аразында чаңчыл болган ийи-талдың болгаш бүгү талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың харылзааларының туруп турарынга талалар сеткил ханышкынның илерегейлээн болгаш оларны улам калбартырынга боттарының белеңниң дугайын медегленнеп.

(СЭТА).

Азиз Сидкиниң аян-чоруу доозулган

Египет Араб Республиканың Премьер-министри Азиз Сидки Москвага ийи-талдың аян-чоруун кылган соонда июль 14-те Төрээн туруунче чанып чиган.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ниң секретары В. Н. Новомарёв, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, албанның эске-даа кижилери Египет Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга хүндүлүг аалчыны үдээнивер.

(СЭТА).

Августуң үлүүнде

«Тыва кадза тудуг» трестиң № 483 механизированнаның комсомолчу Владимир Сатка удуртkан тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу коллектив 150 муң рубльдиң тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу коллектив 150 муң рубльдиң тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу коллектив 150 муң рубльдиң тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу коллектив 150 муң рубльдиң тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени бажыңнарны тудуп берген.

Бо чылын тудугжу коллектив 150 муң рубльдиң тудугжулар бригадазы ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга урускаатkан социалистиг чарышка киришпишаан, эртем чартык чыда бедик көргүзүглерниң ажылдаан. Чөөп-Хемчиктиң «Большевик» болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтарының ажыл-ишчилеринге ийи өг-бүле чурттаар бени ба-

Күш-ажылдың мурнакчыларының республиканың Наадымының киржикчилеринге ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка чартык чыдың түңнелдериниң талазы-биле тиилекчилеринге изиг Байырын чедиргеннер.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсөвүлелерниң областы Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун Каа-Хем районуң төлээлеричилеринге тыскып турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Сиген кезилдези эгелээн

«ЭЛЕГЕСТЕ»

«Элегес» совхоз районда мал чемининг белеткелинче баштай киргеп ажыл-агыйларның бирээзи. Бо хүнниерге чедир ында 68 га черниң сигени кестинген. Федор Гричина удуртkан сигенчи бригадада 30 хире кижи, МТЗ-50 маркалыг 10, ДТ-75 маркалыг 5 тракторлу быжыглаан.

Механизаторларның иштинден Владимир Монгуш биле Владимир Ооң хүнде 5 гектарның сигенин кестирер нормазын 12 гектар чедирип турар.

Бо чылын совхоз иштизин-биле чайгаар үнген сигенни 1500 тонналы белеткээр. Ол ажылды дүргеп болгаш шынарыг чорудары-биле деңшилгелиг аргазы ажыглап турар. Кестингеп сигенни болуп хөнүзүнээ турбас, дораан-ла тракторларга биле иттиргеш, үстүрүп алган сараатгаар дээш черинге чедире бээр кылдыр таарыштырган. Ындыг арга хөй үе-шилек чаргыдавас. Ында сигенчилерниң оргузунда социалистиг чарыш база калбарган.

С. ДЕКАБРЬ.

Суггатчылар

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының сиген молдерин Алексей Корзенович Черкей-оол удуртkан суггатчы звено бо чайның каш удаа суггатkан. Салбырның Улуг-Хову аксында. Кызыл-Хая адаанда, адрыы-үстүү Чаш-Талдарда болгаш Шолуг-Хову аксында шиитки-биле 90 ажыг гектар шөлдүң суггатkарылга, ажаалгазының эки болганындан сиген дыка чаагай үнген.

Салбыр баштаар чери суггатчыларны тускай идик-хеп болгаш чеңсек хереглелдер-биле хандырган.

М. ЛАМА.

Республиканың ажылчы чоннарынга

Наадымның байырлыг хүралының киржикчилери бүгү Тываның ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган. Үдугажыл-агыйын хогжудериниң планын күүседир талазы-биле бэр аргалар ам-даа чедир амыглаттынмаанын ында чугаалаттынар. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга малдың чаш төлүн чедир аябаан болгаш эт бүдүрери нүдүлээн. Капитал салыышкынның, ылаңгыя ажыл-агыйны арга-биле чорутkунуп турар тудуг талазы-биле планныг онаалда күүсеттинмейн арткан. Бараан саарылгазының болгаш чурттаачы чоннуң амыдырал хандырылгазының планнары чедир күүсеттинимээн.

Бо бүгү четпестериниң үнүп турар чылдагааны болза, нүвү амыдыг болгаш бүдүрүлгени организастаанының кашнаазында, ажыл шагын база материалдыг нурлавырларны чедир ажыглаазанында, ылаңгыя малдың болгаш тудуг материалдарының улуг чидириглиг болуп турарында.

Хүралдың киржикчилери үстүнде айыттынган четпестерни чайлавырының хемчеглерин алырынче, планныг онаалдарны күүседиринче Тываның ажыл-ишчилерин ыйгырга. Ындаа ажыл-агыйның ажылдамчылары ниитиниг малының баш санын остурбушаан, нурумнеге ооң продуктуларын садырының планныг онаалдаларын күүседирин хандырар улуг. Амгы үеде хой кыргылдазын чедиишкиннинг девээмал чемининг белеткелин чорудар, дүмүт аңаан алышкынынга белеткелди шыңгыырадыр, орта шак бүрүзүн чедиишкиннээр болза чогуур. Мал болгаш чер ажылдыглар бирээзи чартык чылдың түңнелдерин чугаалажып ноор, боттарының чылда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг үлүүзүлгелерин күүседиринниң чаа арга-нурлавырларын дилеп тывып ушуруур.

Үлетпүрде болгаш транспортта ыш-амылдың, бүдүрүчилүүнүң улам ыңайгы өзүлдезиниң дугайында айтырыг чугуур деңнелинге четпес болуп артпышаан. Амылчын бүрүзү коллектив бүрүзү экономиканаже улам ханылаар, материалдарны нурлавырларны дээре ажыглаары ээш ажыдеминер ушуруур.

Тудугжуларның сорулгазы болза, чедир ылдынмаа өрелиг арткан ажылдарын ийиги чартык чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп эдип ажырынче, чылда бердинген планныг онаалдазын чүгле күүседир эвес, а харын-даа ажыл күүседир ыыдыр ажылдың темпизин бедидери болуур.

Садыгның, ниитиниг чемненилгезиниң болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдамчылары чурттаачыларның өзүлүүн хереглеринн хандырар, өөрүнүң негелделерин хандырарының культуразын бедидер сорулгалыглар.

Тываның ажыл-ишчи бүрүзүнүң, бригада, эзирет, ферма, бүдүрүлге, ажыл-агый бүрүзүнүң мурнунда бөгүн турустунуп турар ноя сорулга — ол дээрге, планнарын болгаш социалистиг үлүзүлгелерин долдур болгаш аңыр күүседир Совет Социалистиг Республикалардың Эвилелиниң тургустугаының бээр 50 чыл болуур өөнга күш-ажылчы белеңтелиг төлептиг ужураныры.

Күш-ажылчы үлүг

Юбилейлиг чылдың баштайгы чартымында орденниг «Сут-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдаан. Олар республика Наадымынга белек кылдыр бирги чартык чылда күрүеге эт садар планныг онаалдазын 107, сүтүүн — 139,1, дүктүүн — 134,3 хуу күүседип шыдаан. Салбырның ол чедиишкиннеринге боттарының шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киргеп мурнакчыларының одуруу өскен. Ындыгларга саанчы Ондар Кара-ыс, Донгак Ылдык, Ондар Семис-Кара, олар хамаарыжыр.

Салбырда хой ажылының мурнакчылары база эвээш эвес. Төрүүр түс хойга онаштыр 100—105 чедир хураганы медди дорукту-ган Х. Балы-Назын, М. Сеңчеп-оол, О. Даажы, М. Дилмей, О. Сарыгбай болгаш өске-даа малчыннарның төлептиг ажыл-херээже чоруурга-выр бис.

Ол ышкаш ээш М. Чалаймаа удуртkан өшкү кадарчыларының бригадазы бо чылын эки түңнелдерин чедиишкиннеер. Ниитизи-биле бо чылын салбырда малдан алган продуктуларның шынары эки болганындан ооң хемчээвүдүнүң чартык чылдың түңнелдери көргүскеп.

М. СЕРЕН-ДОРЖУ, Кара-Чыраа салбырының эргелекчизи.

Төрээн чурттаа

РОССИЯ: Ангарага тудуг эгелээр

Усть-Илимниң келяр үеде мыш үлетпүр комплекстиниң кол-кол тудугларының турар черлерин Ангара экспедициязының коллективи төлевилеп доскан. Ангарага мыш хамыя үлетпүрүүн эңге кол төвү күчүлүг целлюлоза заводу болур. Ону Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянның болгаш Совет Эвилелиниң тускай эртемнигларининг демнеп күш-ажыды-биле тудуп тургузаар. Усть-Илимниң мыш-үлетпүр комплексизи чыл санында-ла 500 муң тонна целлюлозаны, а ол ышкаш мал чемниге ажыглаар болокту дрожжаны, дилис материалдарны болгаш өске-даа продукцияны бээр ужурлуг.

(СЭТА-ның корр).

ПРАТСК.

КАЗАХСТАН: дөртен дугааргы доозукчулар

Алма-Атада Казахстанның Абай аттыг педагогика институтуну бодуның дөртен дугаар доозукчуларын үдеп чоруткан. Школа башкызының дипломун муң ажыг кижи алган. Оларны шуптузуп республиканың өртүмек школаларынга башкылаары-биле чорутkан.

Казахстанда амгы үеде он муң ажыг өртүмек школалар бар. Оларда 150 муң ажыг башкылаар ажылдап турар. Ол дээрге 1913 чылда республикага турган бүгү өөреникчилерден бүдүн-чартык катап хөй боон турары ол. Амгы үеде Казахстанның бешки хөөрей санында-да педагогика институту ажылдап турар апаргаш.

(СЭТА-ның корр).

АЛМА-АТА.

АЗЕРБАЙДЖАН: Инженериң чаа саналы

Азербайджанның алдарлыг чаартыкчызы инженер Д. Шифринниң саналдааны техника талазы-биле чаа саналдарын ажыглалга киргеринден алган камналгының түңү бир миллион рубль чеде бергеп. Нефть казып тывар машина тудуушкынуунуң Моягин аттыг заводта 44 чыл дургузунда ажылдап келген ол чаартыкчының хуу санаалгазында дөртен дугаар чаартыкчы санал демдеглоттинген.

Ооң баштайгы саналын үжен чыл бурунгаар ажыглалга киирип бөттандырган. Ол дээрге далай дувуче киир хаккан нак хоолайның кайы кире хавызын бодуу-ла тазыштырып турар херексел турган. Ол, чылдың-на 70 муң рубль камналганы берип турган. Д. Шифринниң ээ соолгу саналы чаңгыс черден харыгга ийи хоолай хамчыштыр нефть сордуруп үндүрер херексел болур. Ындыг дериг-херекселдиг деңзизи база барык ийи катап чиигеп. Ооң хемчээли бичээзин, а бээр продукциязы ковудаан. Ооң ачызында чылдың-на түс-түс тонна түскай маркалыг кацны камнап ап болгур.

(СЭТА-ның корр.).

БАКУ.

БАШКИРИЯ: нефть академиязы

Башкирияның нефть үлетпүрүүн тургустугаының бээр дөртен чыл ооң чурт чоокту чаа деңгеелеп эртиргеп. Грозныйдан болгаш Бакудан, Тюменьден болгаш Куйбышевтен, Казандан болгаш Сахалиндеп телеграммалар, байырлыг чагаалар республикага дыка хөй келгеп. Башкир нефтчилериниң башкылары болгаш өөреникчилери-даа олар алдарлыг байырлал дамчыштыр байыр чедирип, ССРЭ-ниң тургустугаының бээр бежен чыл болганы-биле холбаштырган социалистиг чарышка боттарының чедиишкиннеринин дуганыл дыдаанавайнар.

Республиканың нефть үлетпүрүү — совет улустарының ыкы-дүңмалышкы улуг найыралының ачызы-биле тургустунган. Амгы үеде республика совет нефтиниң тоску тонна бүрүүн берип турар болгаш. Бүгү-ойнелдиң нефть кадрларын белеткээриниң академиязы апаргап. Анаа өскен алдарлыг мастерлер Р. Х. Алляровтуң, Я. Л. Муратовтуң, Я. З. Бочкаревтуң, И. И. Субботинниң болгаш өскелериниң-даа ат-алдары амгы үеде бүгү чуртта сураглаан.

(СЭТА-ның корр.).

УФА.

Бөгүн—Металлург хүнү

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОМБИНАТ

АВГУСТУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Металлург хүнүнге турасқаатқан нүш-ажыл эзлчээнче кирип тура, бистиң фабриканың коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: гидрометаллургия цегинче руда бээрииң 7 айлар планын июль 15-те нүүседир деп ында айытқан бис. Ук хүлээлгени руданы үүрмектеп байыдар фабриканың коллективи хуусаа бетинде— июль 5-те күүседипнен. Ам августуң үлүүнге киириштир ажылдап тур бис.

Эртиен чылдың бо үези-биле амгы ажыл-чорудулганы деңнээр болза, ниити бурунгадаашкын илдең. Оон үндезини, чылдагааны чүвэл? Руда чуурар дээрбенің белгаш классификаторнуң будурунчүлүүн бедиткеннивистен нүш-ажыччы иөргүүлгер бедээн. Эртиен чартык чылда дээрбенің төлевилел нүүчүзүн бистиң коллектив 116 хуу шиңгээдип алган.

Бистиң будурулгевистиң ажыл-чорудулгазынга чвок адырларда депшилгелиг технологияны, чаартылганарны парлалга дамчыштыр кичээнгейлиг өөренип турар бис. Кривой-Рогта даг рудазы болбаазырадыр фабрикага руда үүрмектээр дээрбенің ажылдаар чурумун тодарадыры-биле кылган дуржулга бисиө сөлүп болган. Аңаа даянгаш, бистиң фабриканың байдалынга таарыштыр чамдык шенелделерни ыылгамывыстан электроэнергияга, өскө-даа материалдарга чарыгдалдар кызырылган.

Дээрбенің төлевилекчилери рудада бонколумсааларны ылгаар тургузулганарны кылган. Ынчалза-даа ук херекселдер чедир шенеттинээн, ажыглаарынга апчан болган. Фабриканың чаартыкчыларының шурнунга ук ажылды сайзырақгайыдарының соруглазы салдынган. Ону чедимчевиг шиитпирээзи бис. Боттарывыстың саналывыс ёзгаар руданы бонтан арыглаар тургузулганы кылгаш, будурулгеде ажыглап турар бис. Нүш-ажылдың нультуразы өдээн, өскө-даа таарымча чок байдалдар ээзээзин.

Дээрбеже руданы шуудуп киирерии дең-деекки чорудары-биле вибраторларны база кылып алдывыс. Бир классификаторга-ла руда чуурарын ийи чада-биле боттамдырар арганы амыглап эгелээнивис соонда нүш-ажылдың будурунчүлүүн 30 хуу бедээн.

База бир чугула чаартылганы демдеглекседим. Руданың бот-деңзизин дүн-хүн иштинде соксаал чок тодарадыры ажылдың шынарын, механизмнериниң ажылдаар параметрлерин чурумчударынга чугула. Бот-деңзининң байдалын диаграммага бижип иөргүүптер автоматты тургузуп, оон ажылдаарын шиңгээтКеннивистен продукцияның шынарын объективтиг контрольдаар арга тургустунган.

Бо бүгүнү фабриканың интернационалчы коллективи чогаадыкчы күженнишкиннериниң ачызында чедип алганын демдеглекседи. Коя мергежилдерде быжыг ажылчын өзек тургустунган. Улуг классификаторщиктер А. Зейбель, В. Друзинин, А. Трухановтуң удуртканы слесарьлар бригадазы, мастер А. Ивановтуң удуртканы комсомолчу аныяктар эзлчээ бедик иөргүзүглерни чедип ап турар.

Чижээ, аныяктарның бо эзлчээ комбинаттың социалистиг чарыжынга бирги, ийиги черлерни удаа-дараа эзлеп келген. Оон кежигүннери мергежилии бадырарынге чүткүлдүг. Чоокта чаа бо эзлчөгиниң коллективи Ак-Довуракта даг-дугу арыглаар фабрикада аныяктар эзлчээн социалистиг чарышка ыйгырып, чагаа чорутқан. Ол чорук үлам эки ажылдаарының магадылалы болган. Эзлчөг чартың чыл онаалдазын 111,1 хуу, жоныуң планын 121,3 хуу, нүш-ажылдың будурунчүлүүн 130 хуу чедирген. Фабриканың өскө-даа эзлчөглери планныг онаалдаарыны нүүседип турар.

А. СЕРЕБРЕННИКОВ,
руда арыглаар фабриканың начальнигиниң ораланчызы.

АЖЫЛ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

1969 чылда Кызылдың политехникумун дооскаш, өскен черим Хову-Аксынга өөп келдим. Ачам Хову-Аксынын геологтары-биле кобальтылыг руданы шинчилээринге киржип, чер өрүмнээр станок башкарып, үр-ле ажылдап келген. Ол ынак ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Хову-Аксынга өнүүр металлургия будурулгезин туда бергенде, мени аңаа ажылдаар сен, кызыл өөрен дээш авам, ачам бо-ла сургаар чүве. Комбинаттың инженерлери, удуртукчулары база бистин школага бо-ла келир, металлург-химиктерниң мергежилин шиңгээдип ап, ол талазы-биле өөренириниче профтехучилищенин Хову-Аксында салбырынга ажылчын мергежилдерни өөренип алырынче бисти эвилелдеп, лаборатория болгаш өске-даа цехтерже чалап турган. Ол бүгү маән профессия шилип алырымга дузалаан. Техникумнуң ажыктыг казымалдарны болбаазырадырының салбырынга өөренип, түскай ортумак эртемни чедип алдым.

Ам комбинаттың кол цеги —гидрометаллургия цегинде аппаратчиктеп турар мен. Техникумга билип алган чүүлдеривисти практикага ажыглап, руданы болбаазырадырының технологиязын, бистин будурулгевистиң өнзагай чүүлүн маңаа өөренип, дериг-херекселдерниң ең чогумчалыг ажылдаарының байдалын практиктиг ажылдың түңнелинде тодарадып турар бис.

Абсорбердер, дистилляция болгаш белен продукцияны шүүрээр участоктарда дериг-херекселдерниң ажылдаарын хайгаарап келдим. Технологтуг чорудулганың байдалын хынаар, хемчээр приборлар-бар, оларның көргүзүүн кижээнгейлиг хайгаараар, үе көргүзүглер нормалан хажый бээрге, оон чылдагаанын тодарадып, шын хемчегни алыр төлээде, дериг-херекселдерниң тургузуун, технологияны ыяк өөренири чугула. Цехте аныяктар, политехникумнуң болгаш профтехучилищенин доозукчулары хей. Оларга аргасүмени специалистер кадып турар. Ынчалза-даа хамык ужур кижиниң бодундан хамааржыр. Чаа чүүлдү билип алыысаар, ону харылап турары ажылга ажыглаар дээш чүткүлдүг болур болза, ажыл шүүдаар деп бодаар мен.

Абсорбция салбырының ажылы нарын берге. Оон машинистериниң ажылының шынарындан цехтиң агаарының арыг-силин улуу-биле хамаарыр. Ынчангаш эзилдиригниң хоолайлар-биле деи-деекки шүүхүн агарын хандырар, химиктиг реакцияның байдалын аналитеп билирн чугула.

Бо бүгү бодуу-ла чедип келбес чүүлдер болганда, улам кызып ажылдаары чугула. Ону акым Петя-биле (ол база бистиң цехте бирги участок ажылдап турар) бо-ла чугаалажы бээр бис.

Вера ТУМЕНХО,
аппаратчик.

Чүүктер шүүшкан

Бо чылдың эгезинден бээр комбинат кол продукцияны планга дүүштүр будурүп эгелээни-биле холбаштыр кобальт концентрадын контейнерлерге саналап салгаш, ону автомашина-биле Саян ындында будурулгелерже соксаал чок чүүрүп чорудуп турар.

Гидрометаллургия корпузундан продукция чүдүрген машиналар үүрүк-сүүрүктеп үнгеш, автоматтыг улуг деңзинге келир. Чеже хире концентратты чүдүрүп алганын демдеглээш, чолаачылар Хову-Аксы — Абакан ёруунче шүүжүптар.

Байырлал будүүзүнде бир хүн көөрүмге, кожуулуг машиналарның бирээзин Хову-Аксы АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы Сергей Кижинир-оол башкарып чорүүр болду. Оон арнында өөрүшкү, чоргаарал илдең. Олдаа чоп. Хөй национал Төрээн чүрттүң ажыл-үүлезинге Тываның үлүү, салыышкыны кирип турар деп чүвеге өөрүвейн канчаар.

Сергейнин машиназы Абакандан куруг келбес. Комбинатка керектиг дериг-херекселди. түдүт материалдарын Абаканда баазадан аккеп турар.

Ч. СОДУНАМ.

Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалын күш-ажылчы бедектер-биле уткуурунга тураскаатқан социалистиг чарыш «Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринде калбарган. Бо чурукта ол комбинаттың гидрометаллургия цегинде чарыштың тиилекчилери (солагай таладан) Люба Монгалбии, Катя Романенко, Вера Туменхо, Мария Дамандарова.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШЫНАРНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Кобальт концентрадын будурерии дээрге, нарын физик-химиктиг чорудулга болганда, комбинатта хөй янзы дериг-херекселдер, оларның ажылын хынаар приборлар бар. Ынчангаш хынаи хемчээр приборлар болгаш автоматика цегин комбинаттың түрээ дижирн-даа чоп. Комбинаттың ол цехтериниң аразынга социалистиг чарышка бистиң цех хөй удаа тиилеп келген. А техниктиг чогаадыкга талазы-биле чарышка бистиң чаартыкчыларывыс бирги черни аидыызында кымга-даа алыспаан.

Бо бүгү үүнү көргүзүп турарын дээрге, продукцияның шынарын бедидериниге, технологияга автоматчыдылганы болгаш механизастаашкынны нептередириниге цехтиң коллективиниң кирип турар үлүү эвээш эвес дээрии бадыткап турар. Бистиң чаартыкчыларывыстың саналдарын ёзугаар гидрометаллургия цегинге, руда үүрмектээр фабрикага, даг цегинге, шуткулга-механика болгаш электроцехтерге улуг чаартылганарны кылган. Чижээ, автоклавтарга, абсорберлерге эзилдиригниң базышкынын, бустүп, агаарның деңелин таарыштырар клапаннарны кылган чорук аппаратчиктериниң ажылын чиигеткен болгаш технологтуг чорудулганы башкарарын сайзырақгайжыткан.

Аммиактың чидирии улуг турган. Ам ол чорук чоорту эвээжеп орар. Чүге дээрге ук чидириин хемчээр херекселди база ажыглалда кирген.

Мен электрослесарлап турар мен. Өөрүм М. Монгалбии, Д. Черлик-оол-биле чаа приборларны әптеп тургузуп, эргижиреп үрелгеннерин септеп турар бис. Бистиң ажылывыска чедирн радиоизотоптуг улуг инженер Кызыл туктуң эдиктинчизи болуп келген. Ол чедишкиннивер болза, цехте партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының коллективи билдиглиг удурлуп келгенинин хереч-зии болур. Б. Аранчаа, Т. Киселева, П. Крохалева, Л. Поротникова, С. Доспан, Т. Данилова, О. Крисова олар ышкаш ажылынынге чүткүлдүг лаборантыларны бөгүн маңаа демдеглээри чугула. Электромеханиктиг белүктүг оолдары И. Деменков, И. Дүлүш, А. Деменков олар база эки ажылдаанвар.

Бистиң цехтиң ажылы моон соңгаар улам нарыидаар, ынчын шенээр чүүлдер көвүдээр аңаар. Ынчангаш ТЭЛ коллективин күш-ажылдың будурукчүлүүн оон-даа бедидип, сагыыга-чурумну улам быжыглап тургаш, аналпа-шенелделериниң шынарын бедидип шыдаар-дыр.

ТЭЛ коллективи колдуунала аныяктардан тургустунган. Боттарының байырлалынга уткуштур олар каш дакпыр иүмөнинишкиниг ажылдап келгенин бөгүн түңнеп турарлар. Тываның өнүүр металлургия үзеттүрүүнүң баштайгызы—«Тывакобальт» комбинат баштайгы чартын чылда үзеттүр будурулгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга бистиң аныяк өскенивистиң эдлептиг үлүү киргеи.

Ю. РУБЦОВ,
ТЭЛ-диң начальнигы.

Чаа станок

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геологиялашынчылаа экспедициязының Хову-Аксында болуу «Тыва кобальт» комбинаттың чаг-эт бажезын быжыглаар, кобальтылыг руданың курлавырын ковудедир соруглга-биле шинчилеп ажылдарын чорудуп турар. Черниң устуку каттарында ажыктыг келимелдиг шынарын, курлавырын шинчилеп тодаратқан. Ам ханы каттарны шинчилээринче шилчээн.

Бо айның эгезинде Хову-Аксының геологтарын чер орумнээр «ЗИФ-1200 МР» деп чаа станокту алган. Ону болукте мурнакчы коллективке — улуг мастер С. Козловтуң удуртканы бригадага ажыглаарын-биле берген. Чаа станок гидравликтиг башкарылгалыг, оон будурукчулуу бедик, черни 2 мун метр чедир орумнеп шыдаар.

Бригадага бо чылын 1300 метр ханы скважинаны орумнаар даалгазын берген. Соңгу рудник чоогунда чаа скважинаны орумнеп эгелээн. Чаа станокту эдлеп чеж мастерлери С. Тувенхо биле П. Васютин цыска хуусаада шинээдип алган. Олар ам ээлчеглеп ажылдап турар чер орумнекчилерин воредип турар. Эдлеглер хүн нормазын ыяр нүүседирин чедип алган.

Бригада чартык чыл программазын чедиишкинниг күүсетпен, нүш-ажылдың будурукчулуу планнаныныга дужуп турар. Апрель айдан бээп ажылды үе-чада чайы-биле нүүсетпенин барымдаалаан санаашыр чаа системаже геологтар шилчээн. Ол чорук темнинин болгаш шынарлыг бедиткен.

В. СМИРНОВ.

МАСТЕР

Бистиң комбинаттың автоклав салбыры дээрге гидрометаллургия аргазыбиле руддадан ажыктыг будүмелдериг концентрат ылгаарынга кол черни эзлеп турар участок болур. Технологтуг чорудулгалары бүрүү-биле автоматчыттынган, руданы щелочилиг холуксаа-биле хоюдуп, металл концентрадын ацылап алырынга таарыштырган автоклавтарны бистиң комбинатка эге баштай тургускан. Чаа дериг-херекселдиң чогумчалыг ажылдаарының аргазын, чурумун тодарадып, оон түңнелин төрелдешкек өске будурулгелерге нептередириниг бистиң комбинаттың дуржулгазы чугула рольду ойнаар деп чүве билдингир.

1970 чылдың эге айларын ам-даа утпаан бис. Чап-чаа әптеп тургускан дериг-херекселдерни шенеп, эдиктирип, четкестерни чайладырының аргаларын тып турган үезис оң. Дериглелерни эдиктирдеге слесарьларның ролю дыка улуг турган. Оларның мергежилиндеп, профессионал деңнелиидеп, бүгү чүвени баш удур билип каарындан, дериглелерни болган технологияны билириндеп дыка-ла хөй чүве хамаарыжыр турган. Слесарьларга — нарын техниканы «эмчилериниге» хамаарыштыр адырга, ол байдал ам-даа ыяыг болуп артып каар.

Комбинаттың нарын дериглеан, нобалът концентрадын будүрериниң нарын аргазы дериг-херекселдериниң ой-таныыза ажылдаарын, оларны ажылдадын, башкарып, эдиктирип, ажаан хайгаарап турар кижилерниң бедик мергежилдиг болуруи негеп турар. Ыяыг мастерлер бистиң аныяк будүрулгевисте эвээш эвес. Оларның бирээзи — автоклав салбырында слесарьлар бригадирн Зильявир Ямасыпов-биле ынчулчулуу таныштыраал.

Ортумак сынныг, нарс-хүрең арынныг кижини дериг-херекселдер әптеп тургузар участокка баргаш-ла дораан эскерип каар силер. Чүге дээрге оон ажылын көөрге будүлгүр, чүнү-даа кылып турда авааигыры ажок. Кады ажылдап турган өөрүше бирле чүвени сүмелеп тыртып бээр, аныяктар, билбейн баргаи чүвезин оон айтырар. Ол болза бригадир Ямасыпов-тур.

Комбинатты чаа-ла ажыглалга киирип турда-ла Зильявир эң харыысалгалыг, нарын участоктарда механизмнерни әптеп, оларның чогумчалыг ажылдаарын хынаи турган.

Ооң удуртуп турар бригадазы комбинаттың механика салбырында-даа, будүрулгедеда мурнакчы коллектив. Автоклав ышкаш нарын дериг-херексслдер шын ажылдазын, продукцияны чогуур дешлелге болгаи ани шынарлыг будүрер дээш демиселге слесарьларның киирер үлүү улуг.

Комбинатта, оон иштинде автоклав салбырында техниканы чаартыр, сайзырақгайжыдар талазы-биле улуг ажыл чорун турар. Техникага болгаш технологияга чаартылганы будүрулгее шингээдиргее слесарьлардан хөй чүүл хамаарыжыр. Чаа дериглелерни шын әптээн, үрелген херексслдерни шынардыг септээн тудум-на ажыл-херек шулуудаар, будүрулгениң көргүзүглери ажыжыыр.

Металлург хүнүнге утмуштур бүгү комбинат нүш-ажылчы залчегже кирген болган байырлалга нүш-ажылчы белектерлиг келир дээш шудурту ажылдан турган. Кол цехтиң слесарьлары алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүсетпенин рапорттаан.

Бригадир Ямасыповту Хову-Аксының металлургтары аңдын колдуг мастер деп чоргаарал-биле адаары таварылга эвес. Оон техникага салыыныын, ажылга чүткүлдүүн, аңаа бердинтенин коллектив үнелээр. Эң нарын ажылды ук бригадага дагаары чаңчыл болган. Турнуктурулга салбырынга чаартылганы дешлилгелиг технологияга дүүштүр кылырынга бригада шылгаран. Автоклав салбырына хоюдуну былгаарынга таарыштырган нарын херексслдерни (бышкыларны) комбинаттың чиг-аанның шынарынга таарыштыр чогаадып кылган. Эрги бышкыларны чазып ыаашкан, чаа тургузуларын эптеп, автоклавка быжыглаарын бо бригада кыска хуусаада боттандырган: 3 автоклав планнаан хуусаадан 10 хоноч эрте ажылдай берген.

— Бо бүгү дээрге бүдүн бригаданың кылган ажылыдыр. Ынчалза-даа маңаа кол роль бригадирге оналшкан. Чүге дээрге оон билин, кижилерниң ажылын чаңгыс үгже башкарын билирп, организаторчы болгаш хууда үлегерни көргүзүглер моозуу биске дыка дузалаан — деп, бригадада мурнакчы слесарь И. И. Степановтуң чугаазы бригадирниң ажыл-чорудулгазынга ёзулуг үнелел эвеспе?!

Бистиң будурулгевис аныяк. Оон ажыл-чорудулгазынга баштайгы үеде бергедээшкиннер эвээш эвес турган. Шинтирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Ылаңгыя доктаамал ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткээри чугула сорулгаларның бирээзи. Слесарьлар белеткээринче дуржулгалыг бригадир улуг ынчэнгейин салып турар. Ам комбинатта мурнакчыларның одуруунда киргеи слесарьлар П. Бегзи биле А. Хомяков баштайгы шынгы өөредиглп, шылгалданы мастер Зильявирнин удуртулгазы, оон хайгааралы-биле эртиен.

Ажылда чедиишкиннинің үндезини чүдел дээрге, бригадирниң харыыны мындыг:

— Кол курлавыр дээрге күш-ажылды шын организастаары, ажыл шагыы чоп ажыглаары.

Ол дээрге хоочун чугаа эвес. Кандыг-даа даалганы баш удур өөрешир, дериглеиниң тургузуун, оон ажылдаар чурумун кижи бүрүү мык шиңгээдир умурлуг. Ону бригадир кичээнгейлиг контрольдаан турар. Оон соонда ук дериг-херексслди септээринге иегеттинээр инструментилерни, иезектерни, белдирлерни четчелеп алыры чаңчыл болган.

Бригада кежигүннериниң арга-шинээзин, ажыл-чадыи, сонуургалын база бригадир өөрешип билип алган турар ужурдут. Кандыг-бир ажылче кижилерни хуваарда ону база барымдаалаар апаар. Аныяктарны өөредир, оларны идепкейлиг болдурар, нарын даалгаларын оларга бээриидеи корткан херек чок, оон башка келир үедеги салгалды каичап белеткээрил деп санаалы бригадирден каш-даа дыннаан мен. Харын ыяыг бүүреддиң ачызында аныяк слесарьлар профессионал «чажиттарны» дүрген шиңгээдип ап турар. Аныяк слесарьлар В. Наместьев, П. Даржы комбинатка чоокта келгеннер. Ынчалза-даа оларның ажылын эш-өөрү бо-ла эки деп демдеглээр болгай.

Цехте партбюро кежигүнү З. Ямасыпов аныяктарның өөредилгеин харыылап турар. Ук даалганы нүүседир дээш ол эвээш эвес күженнишкиннерни үндүрүп турар.

Слесарьлар бригадазы коммунистир нүш-ажылдың коллективи деп адаалыр дээш демиселдиң мурнуку одуруун баштап чоруурлар.

Эд. ТРЕФИЛОВ.
инженер.

Чаа методтар-биле

«Тыва кобальт» комбинаттың Төп завод лабораториязының (ТЗЛ) коллективи боттарының байырлалын чаа күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар. Чылдың алды айларында лаборатория планның эзээздазын 106,5 хуу күүседип, күш-ажылдың будурукчүлүүн планда каңдыгеииден 1 хуу ажырганын чедиишкин деп санаар аңаар.

Лаборатория будурулгее ажыктыг 5 хире чаартыкчы санаалды база киргеи. Никель, кобальтының аналитерии, мышыяты тодарадырының гипофосфиттиг методун, бустарын үнүп турар газтарда үстериң болгаш аммиактың аналитерии ылгыявн. Лабораториида өзаар арыглаар черниң аде дериглеии чоруткан.

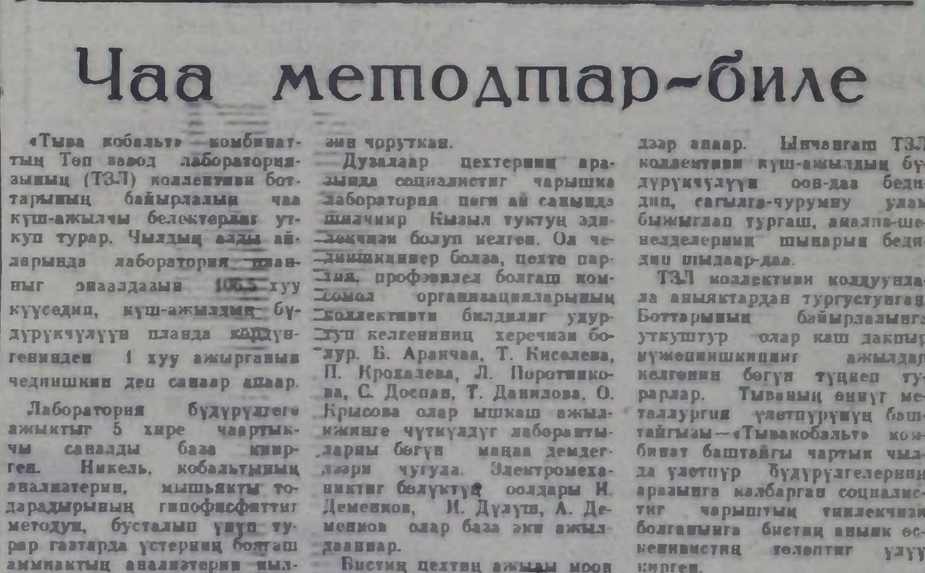
Дузалаар цехтериң аразында социалистиг чарышка лаборатория пеги ай саиында шилчимир Кызыл туктуң эдиктинчизи болуп келген. Ол чедишкиннивер болза, цехте партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының коллективи билдиглиг удурлуп келгенинин хереч-зии болур. Б. Аранчаа, Т. Киселева, П. Крохалева, Л. Поротникова, С. Доспан, Т. Данилова, О. Крисова олар ышкаш ажылынынге чүткүлдүг лаборантыларны бөгүн маңаа демдеглээри чугула. Электромеханиктиг белүктүг оолдары И. Деменков, И. Дүлүш, А. Деменков олар база эки ажылдаанвар.

Бистиң цехтиң ажылы моон соңгаар улам нарыидаар, ынчын шенээр чүүлдер көвүдээр аңаар. Ынчангаш ТЗЛ коллективин күш-ажылдың будурукчүлүүн оон-даа бедидип, сагыыга-чурумну улам быжыглап тургаш, аналпа-шенелделериниң шынарын бедидип шыдаар-дыр.

ТЗЛ коллективи колдуунала аныяктардан тургустунган. Боттарының байырлалынга уткуштур олар каш дакпыр иүмөнинишкиниг ажылдап келгенин бөгүн түңнеп турарлар. Тываның өнүүр металлургия үзеттүрүүнүң баштайгызы—«Тывакобальт» комбинат баштайгы чартын чылда үзеттүр будурулгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга бистиң аныяк өскенивистиң эдлептиг үлүү киргеи.

Ю. РУБЦОВ,
ТЗЛ-диң начальнигы.

Магнитогорскиниң металлургия комбинады

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады кара металлургия талазы-биле мурнакчы дуржулганың ёзулуг школазы болу берген. Ынчангаш аңаа Кузбасстың, Украинаның, Казахстанның ажыкчыннары барып, мурнакчы дуржулганы өөренип ап турарлар.

ЧУРУКТА: домна суугузунга ажылдарны механизастаар талазы-биле заводтар аразының Бүгү-эниелел школазының киржикчилери: (солагай талазындан оң талазынче)— Магнитканың домна цегинин начальнигиниң ораланчызы А. А. Лисенков, Макеевтиң металлургия заводунуң домна цегинин улуг мастери М. А. Кацнельсон, Ждановтуң металлургия заводунуң улуг гонповойу И. С. Кондратов, Днепродзержинскиниң металлургия заводунуң домна цегинин начальнигиниң дузалакчызы П. И. Ковалев, Коммунарскиң металлургия заводунуң домна цегинин улуг мастери А. А. Бойченко болгаш Енакиевтиң металлургия заводунуң домна цегинин улуг мастери А. И. Билан.

Б. КЛИППИНЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ

Б. СЕМЕНОВ,

Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуның даргазы.

◆ *Бурят АССР 1923 чылда тургустунып бактааган, 351,7 муң километр девискээрни ээлеп турар. Республиканың чонунуң саны—816,8 муң кижи. Чонунуң сырыйы 1 дөрбелчин километр черде—2,3 кижи болуп турар.*

Республиканың найысылалы — Улан-Удэ хоорай 1666 чылда үндезилеттинип тургустунган.

Республикада администратывтиг 19 район (аймак), 5 хоорай бар.

◆ *Бурят АССР-ниң мурнуу чүгү Моол Арат республика-биле, мурнуу-барыын талазы — Тыва АССР-биле. соңгу-барыын талазы — Иркутск облазы-биле, чөөн чүгү—Чита облазы-биле кызыгаарлаттынып чыдар.*

◆ *Бурятия Чөөн Сибирьниң мурнуу кезээнде. Байкал хөлдүң мурнуу болгаш чөөн талазында туруп турар. Делегейде улуг болгаш чараш хөлдерниң бирээзи болур Байкалдың хөй кезии Бурятияның девискээринде хамааржып кирип турар. Байкалдың узун дурту 636 км, а дооразы — 25-тен 79 км. Ук хөл 31,5 муң дөрбелчин километр шөлдү ээлеп турар.*

Бурятияның девискээринде 9000 хире хемнер болгаш дамырактар агып чыдар, улуг, биче хөлдер хөй. Хемнер, хөлдерде балык-байлаң, арга-арыгларында аң-мең эңдерик.

◆ *Бурятия минералдыг чиг-эт, арга-ыяш, казымал байлактар-биле кончуг байлак.*

Социалистиг күш-ажылдың маадырлары

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

ЧУРУКТА: Джидин аймактың «Коммунизм» колхозунуң улуг хөжүзү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Г. Цыремпилова. Чыл санында эки норгузуглерни ол чедип ап, бодунуң арга-дурзулгазын өскелерге дамчыдып келген.

Ленин орденниг локомотив-вагон септээр бистиң заводувус — Бурятияның индустрияның баштайгызы. Хөй националдыг бистиң чүртүвүстүң бүгү улустарының дузазы-биле үжен чылдарда ол тургустунган. Ооң тудуушкунунга ол чылдарда аңаа Совет Эвилелиниң 20 ажыг националдарының төлээлери ажылдап турган. Орта ажылдап турганнарның бирээзинге мен база хамааржыр мен. Ол төрээн заводумда ам-даа ажылдавышаан мен.

Бистиң заводка үндезин чурттаачылардан ажылчын ады төрүттүнген. Заводтуң хоочуннары-биле кады аныяк оолдар, кыстар ажылдап, оларның арга-дурзулганың шиңгээдип ап, күш-ажылчы чаагай чанчылдарын уламчылап турар.

Заводка баштай паровозтарны, вагонларны сеткен турган болзувусса, а ам ооң-биле кады тепловозтарны болгаш электровозтарны сеткен турар бис.

Амгы үеде, нажан ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге белеткел чоруп турар үеде заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдаачылары кажангыдан артык күжениишкин-биле ажылдап турар. Хөй кижилиг, ёзулуг интернационалчы коллектив (ында 30 ажыг националдарның төлээлери ажылдап турар) бирги кварталда социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Барааның продукция бүдүрелиниң планы 103 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидер талазы-биле план — 105 хуу күүсеттинген.

Бо чылдың бирги кварталының дургузунда заводтуң коллективи пландан ажыр 440 муң рубльдиң продукциялыг берген. Социалистиг чарыштыг вагон-кузов, электри-сеттелге, дизель цехтериниң коллективтериниң аразында дээштиг организастаар турарындан ол коллективтер эки түңнелдерни чедип алган болгаш чедип ап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң бүгү талазы-биле төлептиг уткуур, алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүседир дээш завод улам кызымаккай ажылдавышаан. Ипитиниң ажыл-үүлеминге күш-ажылчы үлүүмүү киирип, чурттуң эргелеп башкарарының херээнге киржип чоруурумга чоргаарланыр-дыр мен.

Б. ПОЗДЕЕВ.
токарь,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧУРУКТА: «Хоринский» совхозтуң хөжүзү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Л. Тогмитова. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаалгытыр 105 хураганы мендиг ажаан алган.

ЭРТЕМДЕННЕР

Коммунистиг партия совет эртемденнериниң чогаадыкчы ёзу-биле үре-түңнеддиг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг чүүлдерни тургузуп берип турар. Партияның ыңдыг сагыш салымчыныы бистиң республиканың чижөөдеп тодаргайы-биле база көстүп турар. Бистиң бурят улус үжүк-бижии чоң, карацгы-бүдүүлүк байдалга чурттап чораан болза, Совет эрге-чагырга бистиң улустуң ёзулуг чечектелиишкинин хандырган.

Сескен беш чылдың үезинде каттышкан эртем-шинчилел институдунга үндезилеш, ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалын тургускан. Ол филиал ниитилел эртемнериниң болгаш бойдус эртемнериниң ийи институттарындан база геология база экономиктиг шинчиледдериниң ийи киддистеринден тургустунган. 1986 чылда филиалды организастап турда, аңаа 220 ажыг эртем-техниктиг ажылдакчылар, оларның аразында 5 докторлар болгаш 46 кандидаттар турган болза, ында ам ниитиин-биле 500 ажыг кижи. эртемнериниң 10 докторлары болгаш 86 кандидаттары ажылдап турар.

Сескен беш чылдың дургузунда филиалдың салбырларынга теория болгаш практика талазы-биле элээн хөй чугула эртем-шинчилел ажылдарын кылган, оларның хөй нуругузун улус ажыл-агыйынга ажыглаан. Чижээ, бойдус эртемниң институдунуң физика-математика эртеминериниң доктору Ч. Д. Цыдыповка удуртукан радиофизика салбырының эртем ажылдакчылары ретрансляторларны ажыглап турган, дагыг черлерге телевидениң дамчыдылгазын калбартып болурун херек кырынга боттандырганнар. Оларның саналын ёзугаар Бурят АССР-ниң болгаш Чита областтың девискээринде 30 ажыг ретрансляторлары тургустунган. Олар ажылдап турар.

Бистиң эртемденнеривис төөгү, дыл, литература, улустуң аас чогаалының болгаш социалогиниң талазы-биле база эвээш эвес солуун ажылдарны кылган. 1970 чылда олар «СЭКП-ниң Бурят организациязының төөгүзүнүң очерктери», «МАР-ның культуразының төөгүзүнүң очерктери» деп эртем ажылдарын болгаш филиалдың эртемденнериниң өске-даа монографияларын пардап үндүргеп.

ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалының келир үеэн база солун: амгы үеде колдуунда-ла петрографиялыг болгаш руда угланымышкынныг Геология институдун Улан-Удэгэ организастаар талаа-биле дээрги-ортаа чоң турган.

Бурятияга социалистиг чаартымгаларны, шаанда чыдып калган улустар капитализминиң үе-чадазын шуут оюп арткеш, социализмче шилчип болурунуң аргалары бар дээранның дугайында ленинчи теорияга үндезилеп, Коммунистиг партияның удуртуузагы-биле, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының, бирги ээлчегде орус ажылчый ардының дузаламчызы-биле чоруткан. Чуртту социалистиг ёзу-биле индустриалистаарының болгаш электрижидериниң ленинчи идеязарын амыдыралга боттандырганының ачызында Бурятияның үлетүүр-бүдүрүгезин, ноорө ажылагыны шапкыны-биле көргээн.

Бөгүнгү Бурятия дээрге — үлетүүр-бүдүрүгези, ноорө ажыл-агыйы бүгү талазы-биле сайзыраан республика-дыр. Ында самолёттарны, тепловозтарны, хем судноларын, күчүлүг автокраннарны, парын электромоторларны болгаш приборларны, чиик болгаш аъш-чем үлетүүрүүң барааннарын бүдүрүп үндүрүп турар. Республиканың үлетүүр-бүдүрүгеэнииң бүдүрген продукциязын чурттуң 89 республика, край, областтарынче болгаш 40 даштыкы чурттарже соортуп үндүрген турар.

Эртиен беш чылдарда дар үлетүүрү база сайзыраан. Вольфрамолибден комбинады, шахта эргелеминиң бүдүрүгелери, алдын уургайларны ажылдап турар. Тудуг индустриязының ыяш, үлетүүр ажыл-агыйының бүдүрүгелери тургустунган. Республика бүрүнү-биле электрижиттинген.

Эртиен беш чылдарда бурят чоннуң иштинден мергежилдиг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдаачылар болгаш бүдүрүгенің командирлери өзүп үнген. Чижээлээрге, Улан-Удэниң сукно фабриказында мастер Д. К. Тимурова 25 чыл ажыг ажылдап турар. Шалыпчы ажыл-ижи дээш аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысхан болгаш ийи Ленин ордэн-биле шаңнаткан. СЭКП-ниң XXIV съездиниң делегады база болуп чораан. Улус бүдүрүгеэнииң директорларында инженерлер А. Р. Болотов, П. И. Бурлов, И. Д. Даржаев олар ажылдап турар.

Республиканың ноорө ажыл-агыйында үндезин өскерииишкин болган болгаш бөгүнгү бурят-тар чүгле орус болгаш совет классиктерин номчуп турар эвес, делегей классиктерин боттарының төрээн дылынгада, ол улустарның дылдарынга-даа номчуп турар. Бурятияның литературазы болгаш уран чүүлү бүгү-эвилелде болгаш делегейде сурагзаан.

Республикада 610 школа бар, ында 182 муң өөреникчи өөренип турар, педагогика, ноорө ажыл-агый, культура болгаш технология институттарында, техникумнарда, училищелерде чергелеринде 40 муң ажыг ооллар, кыстар өөренип турар.

Эртем болгаш культура, литература болгаш уран чүүл хөгжүдеэнинде бистиң чеднишкиннеривис эвээш эвес. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалы бар, ында кажан эртем-шинчилел институттары каттышкан. Чөөн Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүгүте Күрүвениң нара чаңгыс опера болгаш балет театры Бурятияда ажылдап турар. Бурят болгаш орус шин театрлары, ойнаарактер театры, «Байкал» аттыг ырының болгаш танцының ансамбли, күрүне филармониязы чонга бодунуң уран чүүлүн бараалгадып турар. ССРЭ-ниң улустуң артистери Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Лиховоин, Лариса Сахьянова олардың аттарын чүгле Совет Эвилелинде эвес, делегейниң хөй-хөй чурттарында эки билир апаргаан. Бурят чогаалчыларының, чуруукчуларның, композиторларның саны өскен.

Бурятияның келир үези кайгамчык. Бо беш чылда хөй-хөй чаа үлетүүр бүдүрүгелери ажыглалга киирер. 1970 чылдың деңнеми-биле алырга, беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрүгеэн 31 хуу, сүттүң — 14, даган чуургазының — 33, дүмүүн—21, картофельдиң — 16 хуу чедир өзөр.

Бурятияның ажылчы чоннары боттарының бүгү бо чедиишкиннерин социалистиг Төрөөн чурттуң бүгү улустарының ян-найыразының, кады ажылдажылгазының, Коммунистиг партияның, Совет чазактың сагыш салымшкынының ачызында чедип алган.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш, республиканың ажылчы чоннары ленинчи идеязарга хөй-ыт кирип, шудургу ажылдан, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмче бүгүреэдиг бир чоруур.

Деңнежир

Д Э Э Ш

Хойжу — аң-ме бурунгу профессияларның бирээзи. Ынчалза-даа ону чаа деп база болур. Ооң бурунгу болуп турарының үжүру болза, бистиң ада-өгбелеривис үе-шагдан бээр Байкал мыдыр дургар хей малдан чораан. Чаа деп адазарының чылдагааны — ол мергежилдиг амгы үеде мырыңай чаа үжүр-үткалыг болу бергениде. Бир эвес бүрүнгү хойжуның, малчынның ажылы — ооң амыдыран чурттаарының арга-хоргазы турган болза, амгы үеде — 70 чылдарның аныяк хойжуу дооскан өртүүлүг өртеминг, кандыг-бир дээди өөредилге черинин ботөөредилгелиг студентизи киижидир. Республиканың мал ажыл-агыйында консультациялыг-аныяктар коллективиниң саны амгы үеде 207 чедир саантының турарын айтырга четчир.

Хойжу мергежилди мен база-ла бодумнуң ада-иемден салгап алган мен. Ам тангыларла 14 чыл дургузунда хойжу бригадада ажылдап түр мен. Ол үениң дургузунда чедиишкиннер-даа, хамуулажыыр-даа таварылгалар турган. Ынчалза-даа мен бодумнуң шыдаар шаам-биле күжениишкиниимни ажылдап, эки чедиишкиннеримниң арга-дүрзүлгезинден тып келдим.

Кожаавыс совхозта сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Намжилма Лажаевна Тогмитова ажылдап турар. Ол даргы — бодунуң херээнниң мастери, чыл бүрүле төрүүр чүс хойга онаалгытыр чүгле 92 хураганы мендиг дорукторуп өстүрүп. Ынчалза-даа ол санны мен чүс чедирер дээш кызып турар мен.

Арга-дүрзүлгем-даа, чедип алган чедиишкиннерим-даа талазы-биле алыр болза, мен Тогмитовага деңнежим шыдаазын шын. Ындыг-даа болза, бистиң бригадавыс ооң бригазы-биле чаржыр дең шинтпирлээш, эртиен чылын оларның-биле социалистиг чарыштың кереэзин чарган. Мурнакчыларның деңнелиинге чедерге — маңа сорулган ол. Амгы үеде бистер бот-боттарывыска баржып, арга-дүрзүлгавыс солчуп турар бис.

Амгы үеде чайгы семиртилге чоруп турар, ону бис ажыктыг болгаш таарымчалыг чорудар дээш ажылдап турар бис.

Бистиң совхозтуң девискээринде ажа-сиген бо чылын кайгамчык үнген. Чайгы үеде хойларывысты серини, хөөлдүг оттуг черлерде кадарып турар бис. Хойларны артезиан серинниде оларже үндүрген, шинг дүүн келирге, хөлеглиг черлерге суттарын, белер чорук чугула. Ынар талазында олар дыштанып алырлар, а ийи талазында чиген ажуу боттарынга семирип алырынга таарымчалыг болуп турар.

Бистиң бригадавыстың коллективи ССР Эвилелиниң чартык чүс чыл болур юбилейин күш-ажылчы белектерлиг үүлүүр-дээ.

Зоя ЖАМСАРАНОВА,
Хоринск аймактың «Аминский» совхозунда хейжу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ-ниң Бурят обкомунуң кежигүнү.

СЭКП Бурят обкомунуң, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы болур «Буряад үнэн» солуннуң редакциязы бо арынны белеткеп чорутқан.

ТЕАТРЫВЫС БАЗЫМНАРЫ

Бурятияның Ленин орденниг күрүвениң опера болгаш балет театры чүгле Бурятияда эвес, бүгү Чөөн Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүктө эң улуг дээш хөгжүмүүр коллективтериниң бирээзи болур. 1939 чылда Москвага бурят улустуң литературазының болгаш уран чүүлүнүң декадазы болур деп турда, хөгжүм-шим театры тургустунган. А хөгжүмүүр чогаал ооң бир чыл эрте тургустунган. 1938 чылда Бурятияның хөгжүм-шим театрынга баштайгы хөгжүмүүр драма болур «Баирни» тургусиан.

Баштайгы бурят национал опера «Энхэ-Булат баатор» үжен ажыг чылдарның мурнунда тургустунган. Чоң бүрүзүнүң тоолдарында, тоолчургу чугааларында маадырлыг чорук, тиилеттирбес күзел-чүткүл сиңнинкен овур-хевирлер бар болгай. Бурят улустуң аас чогаалы Шоно-батор, Гэсэр, Аламжи-мерген маадырларның дугайында тоолдарны бистиң хүнеривисте чедирип эккелген. Шоно-батор дугайында тоолчургу чугаа «Энхэ-Булат баатор» деп операның либреттозунуң үндезини болган. Ону РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, сураглыг чоогаалчы болгаш драматург Михаил Балдано тургусиан.

Бо маадырлыг операның музыказын Свердловск консерваториязының профессору М. Фролов бижээн.

М. Фроловтуң операзын 1940 чылдың октябрь 20-де Москвага бурят литератураның болгаш уран чүүлүнүң бирги декадазының үезинде көргүскен. Декаданың уран чүүл удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Иосиф Михайлович Туманов операның бирги тургузукчу-режиссёру болган. Декада чедиишкиниинг эрткен. Ынчан «Правда» солуннга бижээн болза: «Бурят-моолдуң уран чүүлүнүң декадазы — улуг орус болгаш бурят-моол улустарның культура талазы-биле кады ажылдажылгазының түңнели болур».

Бистиң театрывыстың репертуарында хөй-хөй улустарның болгаш национальларның опералары бар. Он дорт хире национал опера бижиттингеп болуп турар. «Кайгамчыктыг шыгжамыр», «Дамырк бажында», «Байкалда», «Алышкылар» дээш оон-даа өске. Ынчалза-даа, «Энхэ-Булат баатор» деп опера оларның аразында онзагай черни эзелеп турар. Бо опера бурят улустуң хөгжүмүүр шин чогаалының чоргааралы болур. 30 чыл дургузунда ооң идейлиг утказы дээ, хөгжүмүүт хөөнүү-даа «кырываан». Он-он чылдар эртерге-даа, эргижиргес чогаалдарның бирээзи апарган.

Бурятияның хөгжүм-шим театры 1948 чылда опера болгаш балет театры кылдыр эде организастаттынган. Оон бээр театр коллективи чогаадыкчы тала-биле өскен, сценаның кайгамчыктыг мастерлери өскен. Оларга ССРЭ-ниң алдарлыг артистери Күрүве шаңналының лауреады Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Лиховоин, Лариса Сахьянова, РСФСР-ниң улустуң артизи Петр Абашеев олар хамааржыр. Оларның-биле чергелештир салым-чаланныг мөөрэйларны адап болур. Бурят АССР-ниң алдарлыг артистери Ким Базарсадаев, Дутар Дашиев болгаш Бурят АССР-ниң улустуң артистери Владимир Буруев, Саян Радиаев олар кандыг-даа опера коллективиниң чоргааралы болуп болур.

Орус болгаш делегей классиказының музыкаларын театрның коллективиниг боттандырып турар чорук коллективтиң мергежилдиниң өзүп турарының тодаргай хөрөчиин оң. Театр соолгу чылдарда «Игорь хаан», «Аида», «Русалка», «Пер Гюнт», «Спартак», «Хаанның душтуу» дээш өске-даа чогаалдарны тургускан. Оон-биле кады бурят композиторлар Б. Ямпилов, Д. Аюшев олардың чогаалдарын база чедиишкиниг тургузуп турар.

Д. ЖУГДУРОВА.
«Буряад үнэн» солуннуң пропаганда болгаш агитация кылдыңының эргелекчизи.

АМЫДЫРАЛДЫҢ АГЫМЫНДАН

РЕПОРТАЖ

Дал дүш. Хиндиявде хир чок дээрде алдын сарала хүндеп саарылган хереглер чиигир погаан бүрүлериг төрекгериң арасынче эртен-не согунчуташтар болуп ужуп киргениңден бүрүлер арасында салдыртканындыр сымыранчып турар.

Эртнен дүне чагган чаъска чүнүп алган чодурааалар хүнүүд чаяымыга шондургаш, хөй бергилээн, даъс-да кара, хүреп кызыл апаргылаан культураның болгаш дыштаныгның Гостелло аттыг парыгывда ынай-бээр селгүүстен кылаштааннарга могейин каап турганыг-даа болду. Бойдустүн бо кайгамчыктыг чурумаддарын сеткил доволуушкуунбиле хайгаарывышаан, бистиң республиканың, чүрүкчүлериниң Наадымга болгаш ССРО-ниң 50 чылыга турускаатkан «Бистиң үениң кижизи» деп делегелгеэнинең амыдыгыныкыкынче бакып ордум.

Делегелгениң ажыттынар талын маназын кижилер арасында хөөрешип баштаанывыс, харын-даа делегейде болуп турар солун чүүлдерни-даа ынысы маргыжа магнаап турганаан.

Шак-даа колген.

РСФСР-ниң Улуотуң чүрүкчүзү, Тыва АССР-ниң Чүрүкчулар эвилелиниң баштаар черииниң даргазы Сергей Ланзы делегелгеэн амыдыры-биле чергеделгеэн чыылгапнарның мурнунга сөс ап чүве чугаалаак.

Делегелгеде 12 авторлуң 100 ажыг ажылдары бар. Ук ажылдар портрет жанрының талазы-биле күүседтингеп болган бистиң мурнакчыларывыстың, сураглыг кижилеривистиң амыдыралын, ажылыкын көргүзер дээн хей-аът киирякчи сорулганы мурнунда салган болуп турар. Чүрүкчулариың чоянуң амыдыралынче хаанаап. амыдыралдың агымындан яазы-бүрү овур-хевирлерни дилеп, сураглап тыпкап, ону чоянуга бараалгадыр дээн ыдыктыг күзелдеринең эге бозымнары бо. Мындыг яазылыг делегелге бистиң республикада бир-ле дүгээр ажыттынып турар дээш, Сергей Ланзы делегелгениң ажыттынганын чарлады.

СЭКП Тыва Обкомунуң бирги секретары Салчак Калбак-хөрекович Тока кызыл кожаа-ны үзе кеэптерге, көрүкчүлер залче шуужуп кирипти. Көрүкчүлериниң арасында кымнарны чок дээр. Алды харлыг чаштардан алдаа харлыг хоочуннарга чедир дизе, шыпап-ла хөөрем чок.

Делегеттингеп портрет бүрүүн Сергей Ланзы билдингир-ри-биле тайылбырлап, ооң утка-шыпарын сайгарып тур.

Монгуш Черзи. Бо ат хойге билдингир. Уран шевер даш сиилбикчизиниң кылган ажылдары тыва чоянуң культурааынга улуг салымшкын дээрэн маргылдаа чок. Ол салымчаанның кижини мөңежиткенаир, ооң кылып чораан ажыл-ижин кижилерге таалалды болгаш чоргаараалды хаырлаар дээн утка сиигеп, сагыштан ыравас портретти чүрүкчү Гавриил Торлук көрүкчүлерге соңгозон.

Делгем шынаа. Чиңгиртилиг бо шыпааны дүргаар чапты берген ак-чайт хой. Кадырбертке тура дүшпес бораланың кырында чоргаар савапкан, талыыр делгемнерже ханы бодал-биле көрүп орар тыва хережээн. Ол дээрге, сураглыг хойжу «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры база хой үрүлларны доруктуруп кижиапткен Маадыр-ие Үрүле Кандан-дыр. Ооң портредин чүрүкчү Татьяна Левертовскаяның чедимчелиг күүседкенинге көрүкчүлер бедик үнелелди бергенер. Ол шыкаш авторлуң саанчы Мышкарның портредин чураанында чалыы наанның өөрүшкүзүү, амыдыралдың чүрүп тоттүнмес чараш каазы ала-чайгаар-ла коступ, сеткил-сагыштан ыравас болу бээр.

«Улуг чүртүм делгемнерии, Улустарның найыралын Мактап мрлаар чаагай аттыг Бадыткаар дээш кызып чор мен» деп, шүлүкчү Юрий Купзегештиң бижээнин билир болгай бис. Шүлүкчүүүң бодамчалыг арын-шырайы, бодуунуң үстүнде одурүгларын катаскатап дагынаап органзыг. Ооң портредин Гавриил Торлук база-ла чедимчелиг чурааны коскү.

«Бай-Тайгадан келген кыс». Мында бүрүдүгаар эртем-билигже, келир үеже чүткээн аныяк тыва уругнуң овур-хевири солун чараш-даа, ооң кадында авторлуң чогаадыкчы салым-чаяанының кижизин яштики делегейинче дидим хавылаашкынының өөрүшкү-биле көөр бис. Ону В. Денисов чураан.

Делегедо шилиттингеп ажылдарның арасында Саая Сарыг-оолдуң «Тес-Хемден келген кыс», «Өөреникчи уругнуң чүруу». дээш оске-даа ажылдар көрүкчүлериң улуг үнелелдерин алганнар.

Республика Наадымына чаладып келгеннер болгаш база ооң киржикчилеря бистиң чүрүкчуларывыстың арга, мергежили, амыдыралче хавылаашкыны улам өзүп, боттарының ажылдарын чоянуң мурнунга делгеп көргүзүп, оларның ажыктыг сүмелеринге дыңаангыр болуп турарын мактап турганнар.

Чүрүкчүнүң бийириниң дегеп чер бүрүзүнге амыдыралдың доткар биибее агымының чалыы коступ, ук чаагыг бурунгаар хогуудевистиң аялгазынче ишлеп турарын күзеп каалы.

Монгуш ДОРЖУ.

«Шынаың» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТА: Емисей хө[illegible].

АЛДЫН БОЛГАШ МӨҢГҮН ЭРТИНЕЛЕР

Мөңгүнден шуткуп кылган, алдын-биле кааспап каан савалар, номнар карттары, аскыыштар болгаш Новгород Кремлиниң граковиттиг палатазында кадагалаттынып турар аске-даа эт-херекселдер орус кааспалга-шимелде уран чүүлдүң ёзулуг ховар дээш эртинелери боол турар. Орус уран-шеверлериң чүгле уран-мергежили ве[illegible], харын-даа оларның кайгамчыктыг чогаадыкчы чоруу магаданчыг.

...Новгород XI—XII чүс чылдарда-ла Соңгу Европаның үсбарган уран-шевер талазы-биле эң улуг хоорайларының бирээзи болгаш эң-не нарын, кайгамчыктыг, каас-чараш чүүлдерни сиилбип кылырының төөгү турган. Шынаарда аңаа турган орус уран-шевер кижилер алдын, мөңгүнден нарын чүүлдерни эң-не чогаадыкчы ёзу-биле кылып шыдаар турганнар.

Софияның кратиралары — арага кудар тускай савалар Новгородтуң ховар чыындыларында онза черни эллеп турер. Оларны мөңгүнден кылган, алдын-биле каастап, чүүл-бүрү дириг амытаннарның дүрүү-хевирлерин болгаш виноград каттарны чуруп, сиилбээн. Савааларның боттарының хевирлери, оларның чоок түбүлары онза хевирлиг.

В. ЧЕРНЯЕВ,
(СЭТА-ның корр).
Новгород.

ГРИПП ААРЫ ЧОК ЧЕР

Грипп болгаш ангина—өлүшк болгаш соок-биле холбаалыг аарыг деп чүве билдингир. Ынчалза-даа чер бомбурээнде эң-не соок болгаш хатшыургамныг дээш кезээ—ыракчак Антарктикага ыыдыг аарыглар кижиге барык черле таварышпас болган. «Ак диптиң» шинчээчилериниң таварыжып турары аарыг-аржыктарындан чогум-на грипп болгаш ангина эң эвээш боол турарын совет эмчилер илереткеннер. Бир эвес чыыккылама соокка өргүүлүүледи ажылдааныңдан «грипптей-даа бээр болза, хүндүс будун-чартык, ийи шак хире удуптарга-да ол аарыг шуут чиде бээр болган.

Ыыдыг онзагай байдал Антарктикада аарыг кептередип, халдадыр микроорганизмнериң барык чогу-биле тайылырлаттынар (ыыдыг микроорганизмнер пингвиннериң бөлүүленишкен черлерин болгандыр азы эрик кыдыының хаяларының кызыы черлеринге таварышкылаар). Дириг амытаннарлыг чурттардан Мурнуу полюска аян-чорук кылып чеде берген кижилерниң аразында грипптиң ыыдыг күштүг эвес хевири нептерел тургулаан. Чүге дээрге оларның-биле кады микробтар болгаш вирустар ыыда чеде бергени билдингир. Ынчалза-даа ол микроорганизмнер ук черниң кадыг-дошкун агаар-бойдузунга таварышпас болганы илереэн.

И. КОНСТАНТИНОВ,
(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

Бистиң республикадың «Билиг» ниитилелди чон ортузунга лекция, беседалар дээш янзы-бүрү темаларга агитвс-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Бөгүн силерге ол ниитилелдиң кежигүнү шүлүкчү Монгуш Борахвевич КЕНИН-ЛОПСАННЫҢ «Куйда лама» деп атеизм темазынга бижээн шүлүүн бараалгаттывыс.

КУЙДА ЛАМА

Куйлуг-Тейниң күюн чурттаан
Хуулар аза чораан дижир.
Карачалдар көрбее дижир,
Хамнар ону көөр дижир.

Кызыл хүнде серге болуп
Кыйыг черлер доскулаар дээр.
Орай кежээ кен от болуп
Ойлар кезип чоргулаар дээр.

Керегүзүн чевег черге
Кацмыл от боол чоруур дижир.
Аза турар Куйлуг-Тейге
Ажаа ниижи барбас дижир.

Хуурак лама кырый бергеш,
Куйга чурттай берген дижир.
Ону көргеш, корткан аза
Ол-ла хевээр дескен дижир.

Куйлуг-Тейниң шыпшык башта
Чылгы чыгаар оргулап бар.
Куду көөрге,—доскут кадыр,
Чыгаткан мал хоруп турар.

Дезиг аътты чыгап көөрге,
Дээргилеп туруп-туруп,
Куйлуг-Тейден шураан дижир,
Куйда лама сүртээн дижир.

Кончуг дидим лама дээш
Кортук чүве болган дижир.
Ажыр шураан аътты коргеш,
Аза боор дээш олген дижир.

ДАШТЫКЫДА

Найыралдың кежээзи

ДАМАСК. (СЭТА). Ажаа СРЭ-ниң түргүстүнгенинең 0 чыл оюнга турускаатkан ирия болгаш совет улустарың найыралының кежээзи ооп эрткен.

«Сирия—ССРЭ» ниитилелдиң Күскомунуң бежингүү Ибрагим Нааме чыылгаварга түве чугаалаан. Советтер чүртүвүн улус ажыл-агыының хөгжүдеринге чедишкиннериниң дугайын ол чугаалаан, сирия культура неделязынга киржири-биле САРның телеэлериниң составынга чоокта чаа Совет Эвилелиниң ооруургаткан.

Шаанда хожудавгай кошкун амыдыралдыг чораан улус бүгү Совет Эвилелиниң акыдуңма улустарының дузаламчызының ачызында патриархаль-феодалдыг пиитилелден социализмче каптаар шилчээнин болгаш чаа амыдыралды кайы хире идепкейлиг тургузуп турарын И. Нааме Киргизиянның үлегер-чижээнге чугаалаан.

Совет деткимче

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Даштыкы херектер министерствозунуң парлап үндүргени «Ногаан номунда» чүртүүн даштыкы политикаазының дугайын чугаалап турар. Ында Совет Эвилели Иранның 60 ажыг үлетпүр черлерин тудуп тургузарынга деткимче кылын турарын онзалап демдеглээн.

Ол-да номда Совет Эвилели иран бараанчарның колдуун адыкчызы боол турарын база айыткан. Ооң үлүүнге ирав барааннарның 20—25 хуузу овваажыл турар. Совет Эвилели үлетпүрге чугула дериг-херекселдерни берип турар.

ГРИПП ААРЫ ЧОК ЧЕР

ЧӨПШЭЭРЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). КУРга «Боинг-707» дээр реактивтиг самолёттарны, а ол мыкаш телевидение дериг-херекселдерин садарынга чөпшээрелди АКШ-ның Садыг министерствозу «Боинг компаниге» бергенинең дугайын чарлаан.

Лейпциг чоогунда Маркклебергте кайгамчыктыг «ногаан академия» 20 удаа амыттынган. «Агра» деп чыл бүрүдеги көдээ ажыл-агый делгелгезин Герман Демократтыг Республикада «Ногаан академия» дээр. Ында эң эки кооперативтерниң болгаш улусчу имениялардың чедишкиннерин көргүзүп, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң индустрия арга-методтарын пропагандаап турар. Хөй санныг делгимирлер социалистиг интеграцияның ботганыышкынының дугайын чугаалап турар.

ЧУРУКТА: көрүкчүлериң мурнунда — Альт Каринде шенелде ажыл-агыйның үремилгелиг бугалары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Руал Амудсен

Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

Руал Амудсен (1872—1928) Арктикаже болгаш Антарктиканы элээн кеш экспедициялары кылган сураглыг эрвег шинчээчи. Ол Атлантика океандан Оожум океанче сугу-барыын далай оруу-биле Баштайгы эжиндирнишкинни кылган. Американың, Европаның болгаш Азиянын митерин дургаар чорбушаан. Сонгу Доштуг океанның эрвек ыдыын эң баштай эргээн ыгаан арктиктиг сугар-биле делегейин дескиндир эжиндирнишкинни кылган. Амундсен Мурнуу полюска эң баштай четкен болгаш Соңгу Доштуг океанның кыры-биле дирижабль-биле бир-ле дугаарында ужудуп эрткен кижи боол турар. Ол Черниң ийи полюстарынга четкен болгаш Арктиканга база Антарктиканга-ла тос катап кыштаглаан келген.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Байыыр дээн оралдажыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле Национал эргелел (НАСА) Айже ужудуушкунун байыырының сорулгаларынга ажыглаар дээш оралдажыышкынары дээш «Аполлон-15»-тиң экипажынга доңгулда чарлаан.

НАСА-ның херечилел турары-биле алырга, Дэвид Скотт, Джеймс Ирвин болгаш Альфред Уорден ужудуп чоруурда 60 чагаа хаптарын ап алганнар. Скотт болгаш Ирвин олар Айга барып хонуткаш, ол хаптарга: «1971 чылдың июль 30-де Ай кырынга хонуптувус» — деп, бижээн, боттарының аттарын салып каапкаар. Олар черге дедир чедип келгеш, оларның бир чүүл садып, саарын дээш Зигтер дээр кижите бергеннер. Ол Барыын Германиядан баргаш оптут-калкар кижи солуларга чарлалдар берип тургаш, ук чагаа хаптарын 150 муң долларга садыпкан.

Космоска ап чораан хуудаа эт-херекселдерин хуудаа ажыккончаа алыр соруга-биле садып, саарарын космонавтарга чөпшээреңейн турар болгай. Космонавтар «боттарының бурузуп» билиивее-даа НАСА ону халас эрттирбес дээрзин медегээн.

Улуг депшилге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет болгаш америк космос корабльдериниң 1975 чылда кады ужудуушкунун белеткээр талазы-биле ажылга элээн улуг депшилге чедип алдыгаан. Ол дугайын Техас штатта Хьюстонга болгаш парлалга конференциязынга академик Б. Н. Петров болгаш НАСА-ның директорунуң оралакчызы Дж. Лоу медеглээннер. Олар ийи чурттуң космос корабльдериниң космоска чоокшулажырымының болгаш тутчурунуң дериг-херекселдерин ажылдап кылырынга кирип турар совет болгаш америк специалистер болуктерин баштап турарлар.

Совет болгаш америк специалистериниң кады ажылдажылгазының түңнелдери ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг болурунга бүзүрелиг академик Петров илергейлээн.

Индий-кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куанчи хоорайының девискээринде үгер-бооллар дээлиг, самолёттар моторлары, бомбалар частыышкынары болгаш автоматтарның даапштаашкыпнары бичии-даа үзүк-соксаал чок. Патриоттуг күштер ол хостаттынган можуүц кол хоорайынче дайзынның десант кезектериниң шаап халдаашкыпнарын өйтүр шаап турар.

Америк журналистериниң хереченел турары-биле алырга, АКШ-тың 7-ги флодуүүн ужар чүүлү болгаш корабльдери «Лампон-72» деп чайыт ат-биле ол тулчуушкуннарда кол рольду ойнап турар. Чаңгыс июль он үштө бизин стратегтиг «В-52» самолёттар Мурнуу Вьетнамның девискээринче 23 удаа халдаашкын кылган. Ооң пиитинде 18 удаа үжудуушкунналры Соңгу чүктүү шериг секторунчо кылган. 2.000 тонна ажыг бомбаны олар октаан. Тактиктиг ужар чүүл болгаш шериг корабльдери хостаттынган районнарны дүн-хүн чокка бомбалап, боолап турар. Ынчалза-даа чалча шеригниң Куанчиже чаза таварыш киргеш, ону катап эжелеп алыр дээш бүгү оралдажыышкынпарны буурап дүжүп турар. Тулчуушкуннар хоорайның мырыцай чоогунда-даа, мрак кыдыг-кызыгаарында-даа чоруп турар. Куанчиниң Соңгу талазынга июль он ийинде агаардан дүжүргеп сайгончу шериг неэзэ бүзөлөөшкинде кирген болгаш улуг когаралда таварышып турар.

Ханой. (СЭТА). Куанчи можуже шаап халдап турар чалча шеригнерге удур патриоттарның демисселиниң чаа чаа чедишкиннериниң дугайында медээлер Мурнуу Вьетнамдан соксаал чок кээп турар.

Июльдуң он ийинде ооң мурнунда хүн Митяң хемнин соңгу талазынга аппарып дүжүргеп батальонга дузалаарыбиле сайгончу командылал чери немеддө күш чоруткан. Олар ук батальонга барып каттыжар мурнуу чарыында патриоттар бүзөлөткеп сайгончу шеригнерже шаап халдаашкын кылгаш, 150 ажыг солдаттарны чыскаалдан үндүргеп деп АПО агентилел дыңнаткан.

Од-ла хүн хосталга күштерэ Куанчиден мурнуу талада № 1 орукка чалча шеригнерге удур тулчуушкуннарны кылган. Ынчан дайзынның 200 хире солдаттары болгаш офицерлери олдуткен болгаш балыгланган, 3 вертолёттуу дүжүр аткан.

СПОРТ

ФИШЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ КҮШ ЧОК БОЛГАН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның тускай корр). Шыдырал талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаанның кол судьязы Шмидтиң (ГФР) ийиги салыгта Фишер кедбээн дээш ону уттурган деп шиитпирлээнинге Фишериң удурланыышкынын күш чок деп санаан. Фишериң удурланыышкынын маргылдаанның моон адаанда составтыг аиелляция комитези көрген: Мелер болгаш Арнлауссон (ийилээн — Исландия), Кротиус (ССРЭ), Крамер (АКШ) болгаш Шмид (ол бадылаашкынга киришпээн).

Фишериң удурланыышкынын үш бадылаашкын-биле күш чок болдурган. Ону чүгле АКШ-тың толээлекчизи дестээн.

Фишериң ийиги удурланыышкынын (ол залдан телекамераларны үндурериң неген турар) комитет база көрген болгаш маргылдаанның киржикчилерин ийилдиринең Делгелге ордузунче чалаар деп шиитпирлээп. Комитет кежигүннери олар-биле кады бакыныы барып көргеш, ол айтырыгны тутаалажыын көөр. Бо талазы-биле шиитпирин соолгүредир үндүрер дишкен.

Ушку салыг бөгүн, июль 16-ле болур ужурлуг.

ЮРИЙ КОЗИННИҢ ДЕЛЕГЕЙ РЕКОРДУ

РИГА. (СЭТА-ның корр). Делегей чемпиону москвачы Юрий Козин Балтиканың кубогу дээш маргылдаага делегейниң чаа рекордун тургускан: ол бирги аар децзиниң штангистери-биле маргышкап, 213,5 килограмма аар шөйүү көдүргеп. Ынчангаш Талаш чурттуг спортсмен Яан Тальстың мурнунда рекордундан ол 2,5 килограмма ажыын турар.

ВОРОШИЛОВГРАДТЫҢ «ЗАРЯЗЫНЫҢ» ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бут бомбүүүнүң чемпионун плереднр талазы-биле маргылдаада мурнап чоруп турар команда — Ворошиловградтың «Зарязы» июль 14-те пайысталдың торпедажыларын 4:2 санга уткап, бодуунуң туружун улам быжыглаан алган. Аалчыларның савы 3 апаргаи соонда (торпедажылар тик санныг турган) оюнуң түңнели «билдингир» болу берген. Ынчалза-даа автозаводчулар оюнуң ийиги чартыында дыка кызымаккай чоруун көргүскеннер. Эң ылаңгыя «Торпеданың» халдакчызы Смирнов шыпаган турган. Чогум-на ол ийи санны улаштыр киирген.

Ам ворошиловградчылар — 22 санныг апаргаи.

(СЭТА-ның корр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА.

МОСКВАДАН.

12.00—Программалар дамчыдылгазы. 12.05— Телемедээлер. 12.10.— Оюнуг телекөрүлде. Уругларга. «Буратиноның делгелгези». 12.40.— «Хөгжүмнүг киоск». 13.10— ССРЭ-ниң кара металлургия министри П. П. Казанцтың чугаазы. 13.20.— «Кирип мооряңар!» Концерт студиязы чалап тур. 14.35—Спортчу программа. 15.20— ССРЭ-ниң өөнүг металлургия министри П. Ф. Ломако-биле беседа. 15.30— Делегей панорамазы. 16.00 — «Эрги шагның байлары». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинский номчуур. 16.50—17.00—Чапсар. 17.00 — «Кино аян-чоруктарның клуву».

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20 Документалдыг фильм. 19.35 —«Надыныыга» Ламчыдылга. 19.55.— Кыска метражтыг фильм. 20.05 — Телемедээлер. 20.15 —Документалдыг фильм. 20.35 — Тыва телевидениниң болгаш радионуң симфоникчиг оркестрининң концерти. 21.10 — Чарлалдар, реклама. 21.15 —22.45— «Чажыт миссия». Уран чечен фильм.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аянып турар агаар болур. Дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чыглыг болур.

Кыылга бүргеп, аянып, дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттын дүргени секундада 5—10 метр. А чыглыг 20—22 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Снегурочка» 10, 11.45, «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 13.30, 15.25, 17.20, 19.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыпды 10, «Ийи чыл иштинде тамы дүвүнге» 11.30, 13.15, «Кызыл салдыг эр» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыпды 9, 10.30, «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 12, 14, «Товаяны» (1-ги, 2-ги кезектери) 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Офицерлер» 10, 11.50, 13.40, «Трямбята» 15.30, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бөгүн—Доминиканың төрүттүнген хүнү» 11, 12.50, «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 17.45, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу форт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим кижиден ок коргар» 15.20, «Товаяны» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Макарович» 9, 11, «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-21, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин [illegible] ажыглаар киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00827

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылдан үнелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 18 ВТОРНИК № 167 (6935) Өртээ 2 мөө

Каа-Хем районнуң «Тинделге» колхозунуң мурнакчы малчыларының бирээзи Н. А. Чимбий 60 чылын бодунга бижиглээн төрүүр чүе өшкүге оналаштыр 111 аналыны мендилеп ап, оларның бөө санындан 1 кг 376 грамм дүктү кыргыл алган. Николай Артынаевич амгы үеде кадарган малынып чайгы семиртилгезин чедиишкинниг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын Н. А. ЧИМБИЙ хостуг шагында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чөнүүн херегжел барааннарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле 60 чылдың баштайгы чартыгында эрээн ажылдарны кылып туттандырган. Продукция сайгарарының планын нимитизи-биле 101,7 хуу күүсеткен. Планда көрдүнгенинден амыр 55 тонна эътти, 39 тонна колбаса кылыгларын, 23 тонна саржагны, 68 тонна чалак сүттүг болгаш 239 тонна хлеб болгаш булочна кылыгларын бүдүргеп.

Чартык чылда Кызылдың эът комбинады багай эвес ажылдаан. Бүдүрүп турар продукцияның шынары эжижээн, стандартка дүүшпес продукцияның саны эвээжээн. Бо чорукту инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан контрольду күштелдиргенниң түңнелинде чедип алган. Кызылдың хлеб заводунуң бүдүрүп турар продукциязының шынары эжижип турар. Эът комбинады цехтерни болгаш дериг-херексеелдерни чаарты кылып турарының ачызында бүдүрүлгениң санитарныг байдалы эжижээн.

Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелеп Хову-Аксы суурда болгаш Ак-Довуранта хлеб заводтарын чаарты тудуп эгелээн, өөң түңнелинде бир хонуита ол бүдүрүлгелерге хлеб быжырары 17 тоннага көвүдээр арганыг болур. Ол чорук ук черлериниң ажылчы чөнүүн бо продукция-биле долуу хандырар арганы бээр.

Кызылдың сүт заводунуң ажылчыннарының күш-ажылының байдалын эжижидип турар. Цехтерде вентиляцияны кыяган, ооң ачызында чугуур температура болгаш агаарның шыгы тургустунган. Заводта 10 муң литр ишкир чаа сепараторну база тургусткан, ынчангаш продукция ажылдап кылыышкынынга чарыгдаар үе 5 шаика кызырылган, сүт хүлээп алыр цехтиң дериглерин чаарты кыяган, мороженое ажылдап кылыр талазы-биле чаа шугумну кылган.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде коммунистиг ёзу-биле медерелдиг ажылдап, бодин үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчыларның саны өскен. Оларга Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи эш Иргит (эът комбинады), «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнатпан эш Старцева (колбаса цеги), хлеб заводунуң бымырыкчылары эштер Сат болгаш Зименина, сүт заводунуң ажылчыннары эштер Солодянкина, Добрынина болгаш өске-даа он-он кижилер хамаарлыр.

Ооң-биле кады аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер болгаш чедир амыглавайн турар курлавырлар кайы хөй.

Бо чылдың баштайгы чартыгының планның даалгаларын Чадаананың саржаг заводу, Хову-Аксының болгаш Кызылдың хлеб заводтары, пиво база балык заводтары иүүсетпээн. Бо бүдүрүлгелер нимтизи-биле 133 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Эрткен чылдың оң-ла үезинге деңнээргө Кызылдың хлеб заводу кондитер кылыгларын 64 тонна эвээштп, а пиво заводу эзиртпес суксуннарны 7 муң декалитр эвээштп бүдүргени канчап-даа тааржыппас.

Кызылдың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле Б айларның планын чедир күүсетпээн. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү хлеб заводтары, ол ышкаш Үстүү-Елисейниң балык заводу ажыл телевизиринге чарыгдалды улгаттырган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң өзүлдезин чогуур деңнелге чедирбээн.

Кызылдың хлеб заводу дыка үр үениң иштинде бичеген калачинтерни бүдүрбейн келген, печенье болгаш пряниктп база хөйну чедир бүдүрбейн турар. Чоннуң пивога, эзиртпес суксуннарга, мороженоеге хереглеэнин чедир хандырбаан, гаармы, эзмегей чижектиг савалаан продукцияларны эвээштп бүдүрүп турар. Кызылдың хлеб заводунуң булочка кылыгларының ассортиментизи кызыы. Стандартка дүүшпес продукцияларны бүдүрер чоруктуң фактылары ам-даа илереп турар.

Кылыгларны бүдүрериниң технологтуг чорудуушкунунга ведомство аайы-биле контрольду Кызылдың хлеб, пиво, сүт заводтарында кошкан тургусткан. Хлеб заводунда кондитер кылыгларының шынары баисыраан, ооң түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында эрткен чылдың оң-ла үезинден 13 тонна хөй кылыгларны бракчаан. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери садыг четкизинче хлеб, сүт продуктулары, эзиртпес суксуннар чорудар даалгазын үзүп турарының чижектери бар.

Кызылдың сүт, пиво заводтары, Чадаананың хлеб заводу бүдүрүлгеде бар күчүлерни багай шиңгээдип ап турар. Сүт заводунда мороженое бүзүрер шугум аңаа туруп турар, а пиво заводунда шиляе пиво кудар шугум ийи чыл иштинде ажылдавайн келген. Эзиртпес суксуннар кудар автоматтыг шугум база ажылдавастаан, ынчангаш бо чымыштыг ажылды ам хөл-биле кылып турар. Мындыг чоруктар план ёзугаар баш үдүр септелгелерни кылбайн турарындан, ажылчыннарның мергежилиниң чавыс болуп турарындан болуу берген. Ол ышкаш хөй бүдүрүлгелерде чаа, сайзыраңгай дериг-херекселдерни шиңгээдип албайн, технологияны болгаш күш-ажылдың организастаашкынын чавыс деңнелге тургускан чоруктар четпестерниң көл чылдагаана болуп турар.

Үстүнде айыткан сан-чурагайлардан ап көөрге, республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары моон-даа эки түңнелдерлиг ажылдап болурунуң аргалары бар деп чүве иидең-дир. Көл-ла соруулга бөлүк нижилер-биле ажылды эжижидери, чаа чүүлдерни калбаа-биле нептередири, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының принциптерин чайгылыш чөн беттандырары, экономиктиг идиг беришкинниниң мактап-шаңнаар аргаларын ажыглаары болгаш ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң хууда харыысаалгазын бедидери болур.

ШЕКПЭЭРЖИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин ажыдырапга беттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуп чедиишкиннерлиг үткүүр даяң бүгү улустуң социалистиг чарыжыпга кирипшиивээн. Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылынын бирги чартыында багай эвес көргүзүлгелерни чедип алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылда күрүнеге маз продуктуларын садар планын ажыр күүсеткен. Тодаргайларга: күрүнеге эът садарын 109 хуу, сүттүг — 114, дүктү 143 хуу күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агый районуң өске ажыл-агыйларындан даяңе көргүзүгүнү чедип алган, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тутун чедип ап, чартык чылдың түңнелинде тиилекчи болган.

Совхозтуң Бичө-Тей салбырында Оөржак Кам-оолга удуртқан хөйжу бригада чартык чылда өскелерге бодаарга төрүүр чүе баш хөйга онааштыр бедик көргүзүгүнү чедип ап, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хөйжу бригадалар аралыңга шилчимир Кызыл тутун чаалап алган. Хөйжулар Оөржак Седип, Оөржак Доржу, Оөржак Успун-Дагбы, Куулар Серээ олар төрүүр чүе баш хөйга онааштыр чүе хураганны камгалап алганнар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге малдың баш саны база элээн өскен. Совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи база багай эвес ажылдаан. Иланғыя саанчылар Раа Бакчыл, Александра Саая олардың көргүзүглери бедик. Инек кадарчызы С. Дикчит-оол, сарлык кадарчылары Оөржак Тараачын, Монгуш Маргыс-оол, чылгычылар Оөржак Демир-оол, Монгуш Аракчаа-оол олар боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

Совхозтуң механизаторлары чер ажылын сайзырадыр байлак дүжүттү өстүрер дээш база күжениишкиннииг ажыглаавынар. Амгы үеде тараа культураларының чайгы ажаалдызынче бол кичээнгейни үгландырган.

Ажыл-иште чедиишкиннерни демдеглеп, мурнакчыларны адап турганы, совхозтуң ажыл-ижинде ам-даа чедир кылдыныйн турар чүүлдерни база айтыр херек. Иланғыя совхозта малдың өлүп-хоораар болгаш чидер чоруу эвээжейн турар. Төрүүр чүс баш малга онааштыр мал төлү база чедир албайн турар. Чөөкта чаа чартык чылдың түңнелин үндүрген хураага күш-ажылдың шалыпчыларын өөредиктиг белектер-биле, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнап магаан, спортчу маргылдаалар база болгулаан.

Х. МОНГУШ.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Республикага электроэнергия дамчыдылгазының бедик вольтузуг шугумнарын болгаш подстанцияларны тударынга идепкейлиг кирипшкеви дээш «Красноярскэлектросельстрой» трестиң № 72 механизированныг колонназының начальныгы Виктор Васильевич СИДОРОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын-дыгтаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ТАРАА АЖААЛДАЗЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Бистиң колхозтуң тараа шөлдеринде чаагай дүжүт өзүп орар, ол ниитизи-биле 5.500 гектар черни эзлеп турар. Ону механизаторлар 20 ажыл хүнүнде ажаарып хүлээпген. Сөглээн соскы ажыл-херек кырынга боттандырары-биле күскү дүжүт ажаан алышкынынга хынамчалыг белеткеппп турар.

Ажыл-агый бо чылын 28 комбайнны септеер ужурлуг. Бо айның онга чедир оларның 12-зин белеңнинің шугумунда тургускан. Артыкан комбайннарны август бирге чедир доозарын шиитпирлээлы, механизаторлар бот-боттарының ажылдаар комбайннарын доскаш, тараа ажаалдазынга кирижип өске техниканың сертелгезинче кирген.

Механизаторлар дүжүт ажаан алышкынынга кирижип үш «ЖВН-10» деп жатканы. Септекчилерден Тыва АССР-ниң алдарлыг механизаторлу Д. Доойбан, Н. Булагин, В. Барбалдай олар боттарының ажылдаар комбайннарын доскаш, тараа ажаалдазынга кирижип турар

ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Партийжи амыдырал

СЭКП-НИҢ XXIV съездизи база партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) пленуму партия эге организацияларының башкарыкчы роон күштелдиреринче, оларың организакчы ажылын улам ейзырангайжыдарынче улуг ачээнгейни салган. Ынчандыр партиянын Эрзин райкому айтырыгларны үргүлчүүн ачээнгейинге тургускан. кыл-херектин чедиишкинин амыктың мурнунда оларның кретарьларының мергежининден улуу-биле хамааржыр. КП райкому оларның билиин деннелин бедидери-биле ртия активинин школазын ам рт чыл организастап турар.

Бо школаның өөредилге ограммазында партияның орнизастыг тургузуу, СЭКПин XXIV съездизиниң материдары, ССРЭ-ниң иштики лгаш даштыкы политиказы, ономиканың темаларыр, партия болгаш совет органнарның актиктиг ажылының дурлгазы болгаш еске-даа үүлзүр кирип турар. Эртекен өөредилге чылында аңаа колхозрда, бүдүрүлге база школа, бан, организация черлеринде ртия организацияларының кретарьлары, оларның оракчылары, партболуктериң ганизакчылары шупту 67 мнакчы өөренип турган.

Программада айытkан теоретиктиг айтырыгларны сайгаш көөрүнден аңгыда, практиктиг чамдык семинар кичээлерин тус-тус колхозтарга болш албан организация черлеринге эрттирерин практикап турар. Эдлчегліг түннел чээлдерни Эрзин райполузына ганизастаан. Ону СЭКП райомунун секретары эш Т. ондуп удуртуп эрттирген. ында партия эге организацияның секретары эш Яндаа ол ганизацияның партийжи ишки ажылын таныштыргаш, ммунистерни ажылдың харысалгалыг участоктарында быжыглаанындан оларның организакчы болгаш башкарыкчы ролю бедээни — коллективтиң планныг даалгаларны күүседиринге улуг салдарны чедирип турарын тодаргай чижектер-биле көргүзүп чугаалаан.

Оон аңгыда семинар кичээлерин СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары база көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери эрттирип турар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң харысалгалыг чамдык ажылдакчылары түскай темаларга лекцияларны бедик деннелге номчаан.

ПАРТИЙЖИ организастыг болгаш политмассалыг ажылды чорудар талазыбиле партия эге организациязының секретарьларынга дуза көргүзер дээш СЭКП райкомунуң организастыг килдизининң организастааны методиктиг кабинеттиң ажылы чугула черни ээлеп турар. Ону райкомнун инструктору С. Дагыраа башкарып турар. Мында парторганизация секретарьларының, чаа сөңгүткен эштерниң ажылдаарынга эргежок чугула чүүлдерни сүмелээн чугула литератураларны четчези-биле белеткээн. Ону көскү агитация-биле кончуг эки дерип көргүскен. Партийжи документилерни шын бижинрининң, оларны эмгелеп чурумчударының талазы-биле түскай булуңну кылган. Түс-түс партия эге организацияларындан келген протоколдарны база хуралдың еске-даа документилерин аңаа сайгарып көргеш, ында кандыг четпестер барыл, ону тодарадып, эдин алыр талазы-биле арга-сүмени дораан демдеглеп бижип турар.

Бо кабинетте 13 кижи состав тыг секциялар бар. Олар удуртукчуларлыг, ай санында чорудар ажылының планын бадылаш, ол ёзугаар ажылдап турар. Секцияларның кежигүнеринде партия болгаш совет ажылга дуржулгалыг хоочун коммунистер кирген. Ылаңгыя дуржулгалыг эштер К. Чамзырын, М. Конгар, М. Далаа, А. Ширин, С. Эрелчин олар чер-черде парторганизацияларның ажылынга улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, «Ярославль хоорайның партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турарының практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын «Мөрен» колхозта партия организациязы (секретары эш С. Ондар) канчаар күүседип турарынга хамаарыштыр К. Чамзырын чоокта чаа сайгарып көргеш, допчу аналиэтиг түннелди кылган. Ында партия хуралын Устав ёзугаар эрттирип турзадаа, оон документилерин райкомче чогуур өйүнде киирбес, хурал даргазының, секретарының адын, фамилиязын салбайн турарын эскергеш, ол бүгүнү моон соңгаар болдурбазын секретарьга сүмелээн.

Партия активинин школазынга өөренген чүүлдерин ажыл-херекке билдилии-биле ажыглап турар коммунистер районда эвээш авес. Оларга «Чаа орук» колхозтуң партбюро секретары М. Сагаандай, ол-ла колхозтуң даргазы С. Сакты-Сюрюн, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш М. Дүгер, Ленин аттыг колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири СЭКП обкомунуң кежигүнү Э. Ендан болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

ПАРТИЯ организациялярының коммунистерни быжыглаарынче СЭКП райкому база доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, мурнунда чылдарда «Чаа орук» колхозтуң партия организациязының ажыл-чорудулгазынга улуг четпестер бар бооп, хуралдар ай-айы-биле болбас турган. А харын-даа чамдык коммунистерниң чурум чогуңдан хурал болбайн баар таварылгалар тургулаан. Партийжи политмассалыг ажылды кошкак тургусканының ужурунда колхозчуларның аразындан күшажылдың сагылга-чурумун үрээр, арага-хымыска хандыыр таварылгалар тургулаан.

Ийи чыл бурунгаар ол ажыл-агыйның экономизи аш М. Сагаандайны коммунистер партбюро секретарынга соңгуп алган. Эш Сагаандай коммунистерниң идегелин багай эвес бадыткап келген. Партияның организас-массалыг ажылдарын, ылаңгыя кижилер-биле ажылды эжиктиккенинин түннелинде коммунистерниң колхоз будүрүлгезинге киржилгези идепкейжээн. Оон түннелинде колхоз күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседирииниң талазы-биле дээре ажыл-агыйларның деннелинге четкен.

Колхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы, ындыг болганда коммунистерни ол чугула участокка быжыглаар апаар. Ону колхоз баштаар чери, партбюро ону кол кичээнгейге алгаш, ам 20 коммунисти мал ажылында быжыглаан. А колхозтуң хову болгаш мал бригадирлеринде база-ла коммунистер. Оларның хөй кезии боттарынга даалырган ажыл-херекти ак сеткилдиг күүседип, чонга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы, көдээ Совет бир демниг улуг организакчы ажылларны чорудуп турар. Ында улусчу арга-биле шеф ажылдарын чорударын калбаа-биле практикалаан. Школаның, клубтуң, библиотеканың, әмнелгениң оттуулар ыяжын белеткээрин чылдынна ындыг арга-биле кылыры чанчыл апарган.

Бо колхозта өске-даа солун ажылдарны чугаалап болур. Бот-тывынгыр уран чүүлдү, херээженнер чөвүлелдерин дамчыштыр агитквартираларның ажылын дыка бедик деннелде тургускан. Культура бажынында «Чаа орук» колхозтуң үндезилекчилерин хоочунарның фото-чуруктарын делгеп көргускен. Амгы үеде колхозтуң төөгүзүн бижиринин ажылдары чоруп турар.

Чоокта чаа Тес-Хем, Эрзин районнарның көдээ Советтериниң даргаларының, секретарьларының бир хүнүг семинары база-ла бо Бай-Даг көдээ Советинге болган, хамаарышкан албан организация черлериниң ажылы-биле оон киржикчилери танышканнар...

СЭКП-ниң Эрзин райкому партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин күштелдирер дээш, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын үстүнде чижектер бадыткап турар.

Амгы үеде районнуң партия организациязы бүгү ажылишчилерниң күжүн тоску беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын күүседиринче база ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуруңче мобилизаставышаан, партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирип турар. Маңаа кол организакчы болгаш башкарыкчы күш партия эге организацияларының болур.

СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң партдокументилерни солуур дугайында доктаалында ол чугула организас-политиктиг хемчегни бүгү партия организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидерииге, оларның массалар ортузунга идей-кижизидилгелиг болгаш организакчы ажылының деннелин бедидериңге долузу-биле ажыглаары эргежок чугула дээрзин айыткан. Партияның Эрзин райкому бо угланышкын-биле моон соңгаар-даа хөй чүүлдерни кылыр дээш улам шудургу ажылдаар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Калмыкияның ээн чыткан ховулары ажыл-ишчи амыдыралче кирген. Каракул чанының районундан геологтар нефтини болгаш газты шинчилеп тыпкан. «Калмнефтегазразведка» трестиң ханы өрүмнээшкин талазы-биле Касний конторазының чер байлаанын шинчилекчилери Высоковск шолүүде өрүмнээшкинни ийи чыл улай чорудуп турар. Чоокта чаа болган баштайгы өрүмнээшкин нефть бар деп үүвенни илереткен. Ам ийиги скважинанын өрүмнээшкини үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: өрүмнээшкин мастери П. Иванетин бригадазы эдлчээн дужаагаш чоруп турары. Солагай талазындан оң талазынче ажылчын Л. Коломиец, мастериң дузалакчызы А. Буваджинов, бригадир И. Ивлев, дизелист В. Шабышев, мастериң дузалакчызы А. Русаев.

В. ВОНОГУНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ивижилерже сагыш салыр

Каа-Хем районда иви ажылдыг диртип турар «Кызыл тукэ» совхозтуң чамдык малчынарынга ужуражыр, оларның бо талазы-биле бодалдарын бижирип ужурга таварышкан мен. Иви ажылын сайзырадырынче совхоз дирекциязы чогуур кичээнгей салбайн турарын ук эштер хомудан чугаалап турарлар.

Иргит Балан: Соолгу чылдарда ививис өспестээш туруп берди. Ам 400 баш хире-ле иви бар. Одарның орулгазы база чок болган. Кайы шагдан бээр аңчы ыяшгуурлуг кижилер бисте кайы хөй. Олар күзүн аңныыр сезону келирге, тайга кезип аннап мунар холге чок деп хомудан түрары чөптүг. Чарыларның саны дыка эвээжээн. Ол каш санныг чарыны чүгле иви кадарып мунуп турар бис. Мен дугайты бо иви малды Каа-Хемге улам өстүрер дээш сагыш салыр болза чогуур деп санап турар мен.

Кол Токтай: Совхозтуң ивизин чыл бүрүзе күүнеге ээт кылдыр дужаар, дужаавазын өөренип көрзе чогуур. Бистиң чамдык эштериң чугаалаан турары-биле алырга, ивилерни ону өстүрериниче кичээнгей салыр турар ажыл-агыйларже чарып чорудуптар болза эки деп санап турар. Орта бодум дугайты удур кижи мен. Иви дээш үндүрүп турар чарыгдалывыс хөй бе ынчаш?

Кол Чаш-оол: Иви малдың баш санының чыл санында өзер туржук кудулап турары дүвүренчиг. Борта бир-ле дугаарында совхозтуң дирекциязының болгаш түскай эртемниглериң талазындан сагыш салбайн турарында. Ону ийиги чергениң айтырыы кылдыр көрүп турары таарыпнас. Бистиң майгыннарывыс эргижээн, дус чедиришгези чорбастаан, боолар-биле бистиң хандырбастаан. Чурттап турарывыс тайга черге ад-араатан, чүү турбас дээрил

Ивижилериң бо хомудалдарынга немеп каар чүүл болза, мергежилдиг малчыннарны иви малдаарынга хаара тудар хереж. Иви ажылынга күзелдиг кижилер тывылбастаан. Чайын Сайыр-Хадыда, кыжын Шивей-Бажында Кара-Хөлде турар ивизинче ажылдадып чорудар улус тыпшайн, совхоз дирекциязы пат болур апарган. Амгы үеде ивижилер болуп ажылдап турар кижилер ол ажылга шагдаандан бээр ажылдап келген уктуг ивижилер—Тожунуң Тожамага, Улуг Оо-га, Каа-Хемниң Оюмга, Шивейге чүрттеп чоруктап.

Камналга

Череповецтиң металлургия заводувда демир кезектерин белеткээр талазы-биле цехтиң бирги эдлчээ ажылгалда киргеи. Ук ээлчег чыл бүрүде чартык миллион тонна чедир кылыгларны бүдүрүп үндүрер, ынчангаш бо кылыглар машиналарның болгаш механизмнерниң конструкциязын элээн эжижидип, металлды 25 хуу чедир камнап алыр аргаяы бээр.

Уралнада металлдарның эртем-шинчилел институдунуң специалистериниң Харьковка ажылдап кылган дериин ында тургускан. Оон коллективи—прокат будүрүлгезин сайзыраңгайжыдарга чурттуң металлургтарының шагдан бээр идепкейлиг дузалакчызы.

ХАРЬКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Балыкчылар

Тожунуң каас чурумалдыг Азас хөлдүң кыдымында Кызылдың балык заводунуң ийи бригадазы, ажылдап турар. Ийиги кварталда олар 90 ажыг тонна балыкты тутнаш, садыг организацияларынче чоруткан.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Леонид Бузатовтуң удурткан бригадазы шылгарап, чартык чылда балык тудуп дужаар планын 130 хуу күүседиткен. Ында дуржулгалыг балыкчылар Кол Шыраповичи Дажанмай биле Сайеүрүн Кенденович Кол олар чартык чылдың планын ажыг күүседикеш, чылда 13 тонна балык дужаар планын түгле күүседир эвес, а харын 16 тонна чедирерии хүлээгеиер.

Кызылдың балык заводунуң дирекциязы балык тударының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чугула хемчегларни ап, Хам-Сырада, Сыстыг-Хемде балыкчы эвеноларны немей организастап тургускан.

К. ХЕРТЕК.

Комсомол төөгүзүнден

Хоочуннар чөвүлели

Дрогобычының газ аппаратуразы кылыр заводунга хоочун ажылчыннарның аныяктар-биле ужуражышкыны болган. Хоочун будурулгечилер боттарының салгакчыларынга оларның будурулге коллективин канчаар өзүп сайырааның дугайында, ооң күш-ажылчы бижиг чанчылдарының дугайында чугаалап турганнар.

Ындыг ужуражышкының комсомолдуң хоочуннарының чөвүлели организастап эрттирген. Ол чөвүлелде төөгби чылдарның комсомолчулары, Октябрь революциязының хамааты болгаш Ада-чурт дайынының киржичилери бактаап турар. Хоочун кижилер лекцияларны болгаш илеткелдерии үргүлчү кылып, комитеттиң чуралдарынга олуржуп, пехтерге болгаш заводка-даа комсомол чуралдарынга киржип турарлар. Олар комсомолдуң политиктиг чыдыышкын бөлгүмнерин удуртуп турарлар. Ол ышкаш аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле, шериг назыны чедерлей бергенперии Совет Армиязының хүрээлеңинге албан эрттирериңе белеткээр талазыбиле хоочуннар чөвүлели база улуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Дыка хөй комсомолчуларның будурулгеде мурнакчы ажылдап турарыпда, а ол ышкаш оларның чүс дөртен бежиниң коммунистиг күш-ажылдың шалычызы деп хүндүлүг аттыг боон турары-даа — оларның улуг назылыг эштериниң болгаш башкыдарының ачы-хавыязы бары билдингир.

ЛЬВОВ область.
(СЭТА-ның корр.).

Маадырлар салгалы

Эрес-маадырлыг кижилериниң салгалының толээлекчилериңе — чээрби чылдарның комсомолчуларынга турасказалды Ковров дээр хоорайның шөлдериниң бирээзинде тургускан. Кинскин турар тук баарында буденныйжы борттуг аныяк кызыл-шериг, ооң-биле ковжа—ажылчын аныяк ыяс турар. Ол тураскаалды чараш өңнүг гранит-даштан еңилбип кылган болгаш үш метр бедик черде тургускан. Калбак демирде: «Хоорайның комсомолчуларынган 20-ги чылдарның комсомолчуларынга» деп бижип каан.

Ковровтуң комсомолчулары 1918 чылда хамаатыы дайынче ээн турачыларны канчаар үдеп чорудуп турганының дугайын, олар чээрби чылдарда демир-орук транспортун канчаар катап тургускапының болгаш чуртта эң-не башгайы экскаватор заводун канчаар тудуп тургускаңының дугайын ВЛКСМ-ниң хоочуннарының хоорай чөвүлелиниң харгазы Д. В. Иванов тураскаалды ажыдын турда чыылганнарга тоогун берген. Ол тураскаалдың баарынга ажылчыннарга болгаш студентилерге шынзылгаларны тыпсыр. ВЛКСМ кежигүнеринге аныяктарны хүлээп алыр ёзулалдарын моон соңгаар кылыр дээш.

Ол тураскаалды ажыткан солдуу ам Комсомольская деп адаар.

КОВРОВ,
Владимир область.
(СЭТА-ның корр.).

Эгелээн

Белоруссияның мурнуу талазында тараа кезилдеан эгелээн. Тараалар бо чылын мурнундагы чылдардан мурнап бышкан болгаш дүүт чаагай. Үргүлчү чаашкын чаап тургапының уламыдан чамдык черлерде тараа чыдыпкан. Ажаан алышкынны кыска хуусаада чорудар, чидиргин болдурбас дээш механизаторлар түскай кылган херекселдер-биле тарааны ажаап турар.

(СЭТА).

ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ

Кара-Хөл 8 чыл школазы ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга уткуштур социалистиг хүлээлгени алгаш, чайгы септелгенин планын баш удур чогаатказш, будурулге хуралынга бадылап алган. Аңаа школаның бүгү башкылары, техниктиг ажылчыннары мурнуку чылдарда чедир кылдынмайн турган чүүлдерии кандыг арга-биле шынарлыг, дүрген, чедимчелиг кылып алырын сүмележип дугурушкан.

Ам бо хүннерде школа септелгезинде 17 кижи составтыг ажылчыннарның түскай авеноzу ажылдап эгелээн. Кижи бүрүзү аразында чарыштыг. Оон түннелин ССРЭ-ниң 50 чыл оюн уткаан байырлал бетинде түннээр деп шиитпирээн. Оларның социалистиг чарыжының кол уг-шии болза: ажылдың шынарын экижидер, яшзы-бүрү тудуг материалының камналгазын чедип алыр, ажылга брак, шынар чок кылыр чорукгарны болдурбас, септелгенин темпизин дүргедеткеш, ажылды чогуур хуусаада доозар, күш-ажылдың чурумун шыңгыы сагып тургаш, ажыл шагын чөп ажыглаар.

Үстүнде негелдерге даянгаш, дараазында ажылдарны кылган: 5 печканы чаарты кылган, столовая, школа, интернаттың чугайлаашкыны, оон будуушкуну доозулган, парталарны септээш, будаан.

Кылган ажылдың түннелин хүннүк-не эртенги беш минутага түннеп, даарта кыза чогуур чүүлдерии бөгүн сүмележип алыры чанчыл апарган.

Техниктиг ажылчыннар Матпаа Хертек, Долзан Күжүгет, Анай-оол Салчак, Мыйыраң Хертек школа септелгезинге изиңкейлиг киржип, шудургу ажылдап турар.

Чаа өөредилге чылында септелгени шынарлыг, эрте доозар дээш школада ажылчын бүрүзү кызымаккай ажылдап турар.

С. ХЕРТЕН.
Бай-Тайга район.

ЧЫН

◆ 2-ги арын ◆ 1972 ч. июль 18

ХАРААЛЫГ ХЕМНИҢ МАЛЧЫНЫ

Гандыдан эгезин тыпкан, ээрааш кара сүтлүг Халыг, Шивээлиг хемнерии чурттаан, ажыл-ишчи ижуларның аразында чүгеторуп дивес чүткүлдүг хой.

Сиген, көгү чиндиңешкен Шивээлиген чурттаксаар мен.

Ынче дүүтүг кодан хойдан Шилип алган малдаксаар мен.

Садар оъду саглалчыңаан Сараалыгны чурттаксаар мен.

Кайнак хойнуң коданынга Садарчылап барыксаар мен.

Шак-ла мынчаар ырлап ирган аныяктар ам «Тесм» совхозтуң Хараалыг ыде № 2 хойжу бригадазыың малчыннары апарганы ун. Ол аныяк хойжуларга ргер-чижээн көргүзүп, үнеарга-дуржулгазын сурагг хойжу Саар Чалдыраев-Монгалбин дамчыдып беи турар. Хой уруг-дарыгны кизидип өстүргеш, маар не болган бо үбайнын ы-харыы дөгүзе-даа, оонуң ээзи хоочун коммунист ксандр Дарыгөнөвич-биле к сүмелешкеш, 1964 чылдан р хойжулап кирипкен.

ргүлчү-ле суурга чурттап, ыдырап өөренген улуска күн-дүжүн, мал эдерип чоруу баштайгыныдан халачыг, берге-даа болган. ачалза-даа боттарының п-ажылга шыдамыккай чоу-биле олар ону ажып эртi.

Оларның хой ажылынга итайгы базымы сескн беш ядың эгези-биле кипсырпканы солуп. Александр рлыгович дораан-на ук брианы удурту берген. Ынчанн кодан хойнуң аалда кол н Саар Чалдыраевна ирган. Сескн беш чылдың нелиңде ол багай эвес ргузүглериг болган. Төр үүс хойга онаштыр 116 наганны менди доруктурун, бүрүзүнге онаштыр 2,7 дүктү кыргаан. Ол болза нту каттышкаш 2085 баш як хой, 9720 кг. дүк-түр. ткен беш чылда Саар Чалраевнаның кадарган хоан совхозка эттиң 327 рубль, а дүктүң — 486 рубль орулгазы киргеи.

Сескн беш чылда Саар Чалраевна Тываның сураг хойжузу Социалистиг ш-ажылдың Маадыры Моо Чоланы, Тес-Хемниң тер хойжузу Е. Данзуруңну ышка кыйгырып, ииитиелдерге оларның кайын-дан ажып алганы солуп. чедиишкиннери дээш, аңаа чан Тыва АССР-ниң Алдар-г малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан болгаш ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаткан.

Алдарлыг малчын бо беш чылда база-ла улам бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Амгы үеде ооң чаржып турар хойжузу Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Балбарович Карыма. Алдарлыг малчын эш Карыма ол кыйгырыгны күзелдии-биле хүлээп алган.

Тоску беш чылдың башгайы чылының түннелдеринде Саар Чалдыраевна төрүүр 384 хоюнуң чүс бажынга онаштыр 105 хураганны, хой бүрүзүнден-не 3,1 кг. дүктү кыргаш, чаржып турары малчынны ажып каапкан. Ынчан ол бодунуң ог-бүлезиниби демнежип алгаш, 20 тонна сигенин кезип белетээн.

Хойжунуң бо чылгы көргүзүглери база-ла багай эвес болган. Бирги чартык чылда төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди алгаш, Александр Балбаровичиии база-ла ашкан. Ынчалза-даа эш Карыма оон калыш чок чоруп турар. Мурнакчы аргадужулганы чыып, мөөннеп, ону чаартыкчы ёзу-биле ажыглап турарының ачызында Саар Монгалбин ол хире алдар-аттыг мурнакчыларны дидиим-биле чарышка кыйгырып, ажып тиилеп турары ол. Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң чамдык малчыннарывыс улуг күш үндүрбейн, чиигн-биле чаржып болур кижилерии кыйгырар хооннуг болдур ийин. Саар Чалдыраевна ындыг эвес, ол дээрге чаржырда улам улуг чедиишкиннииг болурунга идиглиг болгу дег ажыл-ишчилерии кыйгырары ажыктыг дээрзин- экн билир.

Ол дээрге оон аңгыда сураглыг кижилериңиң мурнакчы арга-дуржулгазын өөренип пиңгээдип алырынга дузалыр. Ынчангаш ол түгле оларбиле чаржып эвес, а харындаа сураглыг малчыннар, түскай эртемниглерге ужуражып, олардан арга-сүмени айтырып ап турар. Бо талазыбиле ат-бүдениң кайы хире сонуургалды оларның чагыдыгазындан безин илдең. Монгалбиларның ооңге чедө бээрге, ында республика солунарын, «Хой ажылы», «Работница», «Амгы Моол» дээн чергелиг дыка хөй чагидыгаларны көрүп болур.

Бо болза чүгле дуржулгалыг малчын болуп турарындан аңгыда хой-ниитиниң хөрээнге идепкейлиг киржип, бажың-баглагдынып иштин арыг-силиг тургузуп турар үлегерлиг ие болгаш район Совединиң депутады хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Оларның ургуларының ийиги малчын, бирээзи почтачы, үжү садыгжы болуп ажылдап турар.

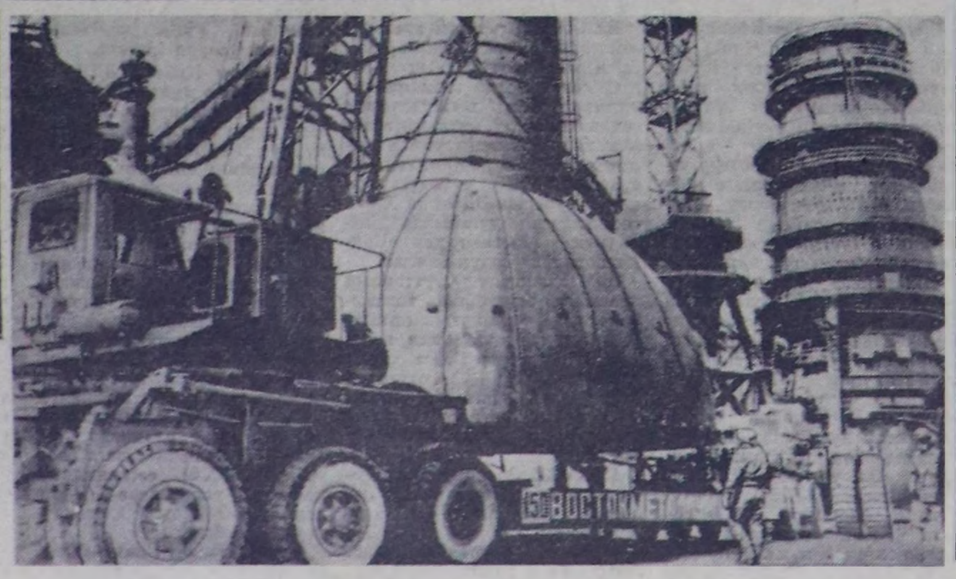
№ 2 бригаданың хоюнуң класын барымдаалап туруп, бир коданга-ла 700 кылдыр үзүп тургузар, а хойжуларны ооц-биле эзлчеглиг ажылче шилчиндер деп бо депутаттың саналын ёзугаар план удавас боттанып эгелээр.

— Борта шыгғы белеткел ажылдарын чорударын мен удуртукчуларга саналдап турөөр мен. Ылаңгыя кажаа-хоралары эде кылыр, техника-биле четчир кылдыр хандырар дээш оон-даа ыңай. Хараалыг, Шивээлиг хемнериңиң делгем одарларынга кандыг-даа улуг баазаны түдүп алырының аргалары бар. Ону ажыглаар херек — деп мурнакчы малчынның чугаазы кончуг чөптүг. Соолгу чылдарда хойнуң тарып боозадылгазының шынары кудулаанын, ону орайтадып турарын Саар Чалдыраевна сеткили хомудаан чугаалап олурары база шын. Малдың баш санының өзүлдези, чаш төлүн четче алыры оон улуу-биле хамаарыжыр дээрэи билдингир болгай.

Ниитиниң малы дээш ооңжургал билбес малчын неиңе ажыл-төрээн силерге таныштырып, ооң маадырлыг ижиңге тураскаатказ мыя шүлүүмбиле доозуп көрейн:

Эътти, дүктү Төрээн чуртка
Элбек хойну сөңнээр
дээштиң,
Эгелеп каан ижиңерииң
Эчизинче түткүүнер-ле!
Тоску беш чыл планнарын
Долдур болгаш ажыр
кылгаш,
Ажыл-ишчи хавыяны
Ам-даа катап кадаңар-ла!

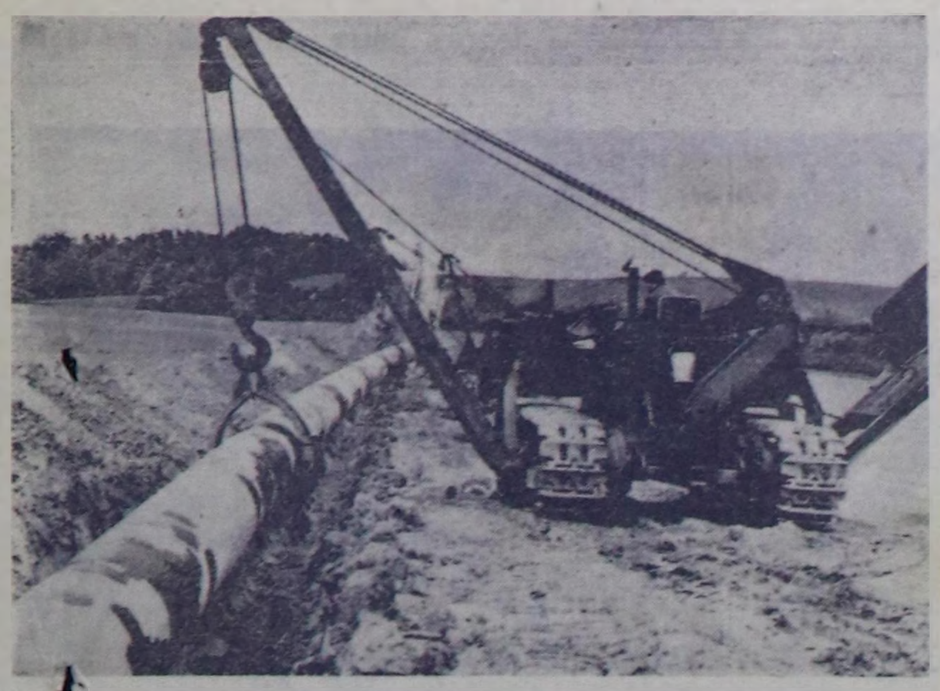
Б. ДОЮНДУП.

ЧЕЛЯБИНСК. № 1 чаа домна суугузун Челябинскиниң таллургия заводунда дүрген темпилер-биле тудуп турар. таля конструкциялардың улуг блоктарын эптээриниң рманчы аргаларын ол тудугга ажыглап турар.

ЧУРУКТА: агаар чыяыдар конусту күчүдүг автоприцепң тудугга чедирип келгени. Оң талазында—эптеп турар гугунуң көрлүзү.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Польша Улус Республиканың болгаш Герман Демократтыг Республиканың бүзурүлгелеринге одаар чүүлдү болгаш чиг-этти чедирип турар «Найырал» дээр нефть дамчыдылгазының ийиги адыр шугуның тудары Польша Улус Республиканың девискээринде дооступ турар. Ол тудугну Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң немиг-гүннери чурттарның ажы-дүмэ кады амылдамылгазының дээштииниң эң чырыткыланчак үлегери кылдыр Польшада ынчалдыр санап турар. Совет нефтини албас болза, польша нефтехимия үлетпүрүнүң хогмүлдези болдунар арга чок деп, туснай эртемниг кижилер өнзалап демдеглеп турар.

ЧУРУКТА: дамчыдылга шугуму.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Эрткен неделяның болуушкуннарындан

ДАЙЫННЫ КАЛБАРТКАНЫ БОЛГАШ ПАРИЖТЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

АКШ-тың болгаш сайгон чалчаларның төлээлери Вьетнам талазы-биле дөрт таланың Парижке болуп турган чугаалажымышкыннарын ийи ажыг ай иштинде үзүп келген. Ол болза оон-биле кады ВДР-ге удур агаардан дайынны кестүп көрбээни-биле калбарткаының. Вьетнамның мурнуу талазынга америк дайынызыраткарының чаа-чаа кеминг үүлгедиглериниң үези болган.

Хоорайларны, чурттакчылыг черлерни, школаларны, эмнелге черлерин массалыы-биле бомбалаашындан чоңнуң ортузунга коңрал хөй болган. Амгы үеде америк «В-52» болган «Фантом» дээр самолёттары ВДР-ниң сут чалдарын, плотиналарын, гидротехниктиг тудугларын шлаң ёзугаар бомбалаарынче шилчээн, оларны үрей бомбалаар чорук улуг үерге чедирип, 15 миллион кижиниң амы-тынын кыжаныгга таварыштырып болур.

Ындыг араатанзыг чорукбиле, ВДР-ниң далай өртээлеривче кирер сугларны минаап-даа турары-биле америк дайынызыраткар вьетнам улустуң дискек кырынга сөгүртүрүн орадлажып турар. Ынчалза-даа оларның араатанзыг ол планы шинтипрлиг ойтур шавышкынга таварышкан, вьетнам улустуң маадырлыг чоруу сыныш чок болган. Ынчангаш АКШ-тың төлээлери париж чугаалажымышкынавырында ээп келир үжурга таварышкан. Дөрт таланың чугаалажымышкыннары июль 13-те катап эгелээн.

Ам оон чедишкинниг болуру түгле АКШ-тың чазааның туружуудан, дайын чорудулгаларын соксадырынга болган ёзулуг чугаалажымышкынварны эгелээринге АКШ белеп бе дээрзиндеп хамааржыр. Ынчаарга херек кырында байдал өскерилбээн. АКШ-тың үшүр чүүлү Хайфонче, өске-даа улут хоорайларже, суг чалдарынче болган плотиналарынче халдаашкынварны күштелдиргеп. Мурнуу Вьетнам Республиканың Револючу Түр чазааның (МВР-ниң РТЧ-зиниң) төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь-ның медеглелиндеп алырга, Парижте чугаалажымышкынварның бодунга америк тала болза АКШ-тың президентизиниң май 8-те салган негелделерин түгле катаптаан.

МВР-ниң РТЧ-зиниң кипргени тайбыңныг чеди чүүл саналдарынга АКШ харыынын бербээн, ынчаарга чогуур шинтиприн үндүрүп алырынга ол саналдар үгааныладыг болган чөптүг үндезин болур ийик. Ак бажыңның медеглелиндеп ап көөрге, Мурнуу Вьетнамга каттышкан чазак тургузарынга АКШ удурланып, бирги эдээртеге айтырыгның дайын талазы-биле чүүлдерин шинтипрлээфин негеп, политиктиг айтырыгларны соңгарарладып турар.

Оон-биле холбаштыр, вьетнам айтырыгның шериг-даа, политиктиг-даа талаларын хары үзүн шинтипрлээр ужурлуг дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле демдеглээн. Бүгү айтырыглар талазы-биле шинтипрлерин үүлээп алырының мурнуунда Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын соксаткан турар ужурлуг.

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Францияда чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс эвин чедип алган чаңгыс фронтуну тургусканы 1934 чылда байдал мыдыг болган. Делегейниң ийиги дайынының үезинде база мыдыг болган. мичаарда национал фронт тургустунган болган удурашкынныкиниң национал чөвүлелиниң программазы хүлээп алдынган. Францияның хостелганының болган дайын соолуңдеги бапгайгы чылдырның үезинде база мыдыг болган, мичаарда коммунистер болза социалистер-биле кады чазакка кирип турганнар.

1969 чылдагы президент соңгулдазынга чедишкин чок болганының соонда социалистиг партия барыын үзелдиглер-биле эвилелдежиринин оруундан ойталаан, чөөн күштер-биле эвилелдежиринин оруунга киргеп. мичангаш каттышкан чазак программазын ажылдаан кылганы ол-дур.

Францияның мурнунга социализмче оруну ажыдыр төлээде, чуртуун политиктиг, экономиктиг болган социал амыдыралынга ханы өскерлиишкиннерин кылыры ол программада көрдүгеп. Экономиканың кол адырларын — банк болган сан-төө секторун, даг-руда, химия, ужур чүүл болган космос, металлургия үлетпүрүнүң болган үлетпүрүн ядролуг адырларының будүрүлгелериниң азын кезээ национализастеарын программада саналдан турар...

Францияда болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарында чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс ай ходелиишкининиң быжыглышкыны реакцияның доктаал чок чимээ-шиишкиннериниң байдалында болуп турар. Италияга Андреоттиниң чазаан тургусканы барыын үгланышкымче эрглишкин болган, ол чазапта социалистиг партия кирбээн болгаш оон-биле кады компартияга хамаарыштыр өжөөнешкен чорукту калбарткан.

С. ЛОСЕВ.
(СЭТА).

ХҮЛЭЭП КӨРГЕН

ДАР-ЭС-САЛАМ. (СЭТА). Каттышкан Республика Танзания Бангладеш Улус Республиказы хамаарышпас, бот эргелиг күрүше кылдыр азбан ужурунда хүлээп көрген. Ол дугайын Дар-ээ-Саламда парлап, чарлаан чазак медегелиинде чугаалаа турар.

ЭКИ ЭГЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий-пакистан кызыгаарның чоогунда индий девискээрге сут үеэлээшкинни болдурбас хемчеглерге эргежок чугула деткимчеин кызырыпга белеткеп дээш Пакистанның чазаанга Индияның чазаа өөрүн четтириишкинин илереткеп. Пакистанның чазаанның мыдыг күзелин Делиде ийи чурт арасында тургустунуп турар кады ажылдажылгага эки эге деп көрүп турарын «Нэшнл геральд» солуп бижээн.

ГАЗТАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРАР

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Вьетнамда дайында химиктиг чепсекти ажыглаан турар.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгоодан дыңнадыы турарын ёзугаар ажыгра, АКШ-тың Шериг-Агаар күштериниң кезектери дайын чорудулгаларының үезинде «Си Эе-1» болгаш Си Эе-2» дээр күштүг хораанныг газтарны Мурнуу Вьетнамның чамдык районнарының кырында чашнаныап турар. Бомбалар чазылган соонда «Си Эе-1» газ бодунуң хораанныг шынарын беш хонук дургузунда, а «Си Эе-2» газ—45 хонук дургузунда чидирбее.

Парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Бо чөвүлел хуралга киржириидеп ийи ай иштинде ойталап келгенинің соонда америк тала АКШ-тың президентизиниң май 8-те кылган негелдезин катап салган» деп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь медеглээн. Вьетнам талазы-биле дөрт таланың чөвүлел хуралының июль оп үште катап ажылдап эгелээнин-биле холбаштыр кылган парлалга конференциязынга ол ынча деп чугаалаан. Бистер америк төлээлекчиден баштай шыгыы бодангаш, дараазының хуралынга чаа, боттуг саналдарны кылырын дилээн бие деп, Нгуен Тхи Бинь уламчылаан.

АКШ-тың кандыг-даа болза чаа, боттуг саналдарын чугаалажыш көөрүнге ВДР белеп деп ВДР-ниң төлээлериниң мурнуудан Нгуен Тхань Ле медеглээн. Американнар айтырыгның политиктиг талазын тоон көрбейн, дайынга холбашкан талаларын чугаалажып көөрүн оралдажып турар-дыр деп ол чугаалаан. Бистиң төлээлериниң бо талазы-биле туружу шын боттуг деп Нгуен Тхань Ле чугаалаан.

Оон соонда МВР-ниң РТЧ-ниң төлээлериниң мурнуудан Ли Ван Сау түвө чугаалаан. Каттышкан Штаттарның Вьетнамда дайынны улам калбартканы, порттарны миналап турары, хораанныг будүмелдерни ажыглап, араатанзыг бомбалаашкынварны кылын турары делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң килецизэшкининг удурланышкынын болдуруп турар дээрзин демдеглээн.

ВДР-ниң Президентизиниң кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи Тон Дык Тханг 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга ат салганындан бээр ам 18 чыл болур оюнга холбаштыр ада-чурттуларывыста болгаш дайынчыларга кыйгырыг үндүргеп.

Сөөлгү 18 чыл дургузунда америк империалистер 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын каржызы-биле үревишаан, бистиң чуртувустуң мурнуу талазын чаа хевирииң колониязы болгаш америк иериг баазазы болдуруп алыр соруага-биле бистиң хамаарышпас чоруувусче болгаш бистиң туснай догуннаашкывысчө халдап, чижеглээр үүве чок колониалдыг дайынны чорудуп келген деп кыйгырыгда чугаалаан.

Бо үеде америк империалистер ол дайынның эгелээн соонда эң-не хөй шериг-агаар болгаш шериг-далай күштерин мобилизастаан, бистиң чуртувустуң ийи зоназын долгамаа бомбалап, боолап турар. Делегей эргезин үреишаан, хамаарышпас болгаш туснай догуннаан чурт болур Вьетнам Демократтыг Республиканың порттарын миналап база бүзээлевишаан, олар бедик чалдарны, гидротехниктиг дериишкиннерни, экономиктиг объектилерни, школаларны, эмнелгелерни, уругнар садтарын үрегден, бистиң ада-чурттуларывысты кырып өлүрбүшаан, сырый чурттакчылыг районнарже, хоорайларже, оон иштинде Хановй пайысылалта хоозурал чедирер халдаашкынварны кылып турар.

ВДР-ге удур дайынны калбарткыны Мурнуу Вьетнамда америк интервентилериң болгаш Тхиеуның аар-берге байдалын канчап-даа өскертээн дээрзин кыйгырыгда оон ыңай чугаалаан. «Вьетнамчыдылга» политиказы бүрүн буурап дүжүүшкүнүүн айылынында мурнуку хевээр турбушаан.

Каттышкан Штаттарның чазаа Вьетнамның хамаарышпас чоруун, туснай догуннаашкынын, чаңгыс эвин болгаш чурт-девискээр талазыбиле бүрүн бүдүн болурун хүндүлеп көөр, мурнуу-вьетнам чонуң бот шинтипрлеттинер эргезин хүндүлеп көөр ужурлуг. Каттышкан Штаттар Вьетнамда кижи болгаш материал талазы-биле улуг когараддарны чедирип турар дайынын үштүнүп үнер аргаы АКШ-ка берип турар шын орук мыдыг-дыр. Америк улустуң болгаш бүгү делегейниң улустарының чүткүлү база мыдыг.

Вьетнам улустуң өмүнээзинден Тон Дык Тханг акыдууна социалистиг чурттарга, чазактарга, политиктиг, хөйнити ажылдакчыларынга, бүгү делегейниң улустарынга, оон иштинде америк улуска сеткил-сагыжының хамызындан өөрүп четтириишкинин илергейлээн.

Кыйгырыгда оон ыңай чугаалааны: вьетнам улуска удур америк империалистериниң кеминг дайынын шинтипрлиг буруу шавар, дайын соксазын дээш бүгү чүвени кылыр, ВДР-ни бомбалаарын, оон порттарын миналаарын болгаш бүзээлээрин доп-дораан соксадырын, «вьетнамчыдылга» политиказын соксадырын, бүгү америк шеригларин болгаш америк лагерь чурттарының шеригларин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын ийи кол айтырыг талазы-биле тодаратқан чедиг үүлдеп тургустунган саналын хүлээп алыры-биле шыңгыы болгаш үре-түңнелдиг чугаалажымышкынварны чорударын Каттышкан Штаттардан негээр деп бүгү делегейде бүгү ажы-дүмэларны болгаш өөнүктерни кыйгырып тур мен.

Дж. Макговерн — демократтар кандидады

Мурнуу Дакотадан сенатор Джордж Макговерн ноябрь айда болуур президент соңгулдазынга АКШ-тың президентизиниң албан-хүлээлгезинге демократтыг партиядан албан ужурунда кандидат кылдыр июль оң үште дешпиттирген. Ол партияның аңма болуп эрткен съездизиниң делегаттарын сенаторлу депшидери дээш 1865 бадылаашкынварны бергенвер. Ынчаарга депшидер эргени алырынга 1509 бадылаашкыннар четчир турган, оон түңнелинде сенатор бадылаашкынның баштайгы кезээнге тиилелгени чедип алганы ол. Макговерниң чаржалакчылары сенатор Джексон болгаш Алабаманың губернатору Уоллес тус-тузунда түгле 487 болгаш 378 бадылаашкынварны алгаш аңма четпээннер.

Джордж Макговерн 1922 чылда Мурнуу Дакота штаттың Эйвон дээр хоорайжыгажынга төрүттүнген. Ол делегейниң ийиги дайынының үезинде Барыын фронтуга бомбардировщик ужудужузу боон киришкен болгаш алзоң каш дайынчы шаңналдарлыг. Оон допчу намдарын бижээн Роберт Энсонның айтып турары-биле алырга, Макговерн дайындан долузу-биле «шуут өскерилген» ээп келген. Ол өөредилгезин уламчылап доостаан, бодунуң күжүн политикага шенеп көрген. Оон политиктиг ажыл-чорудулгага соңуурталы депшилгелиг партияның баштыңы Генри Уоллестиң саддары-биле улгатқан. Уоллестиң дашты политика талазы-биле үзел-бодаддары аңма оңза тааржыр турган. Мен дөртен чыддарда-ла «Каттышкан Штаттарның дашты политиказы хей-ле черге Совет Эвилели-биле дүшкүүредиг чорукту болдуруп турарын билген мен» деп Макговерн боду чугаалап турар.

Демократ Макговерниң 1957 чылда америк конгресстиң төлээлекчилер палатазының ажыңгүнүге, а 1962 чылда — сенатор кылдыр соңгаан. Ынчан оон соңгулда мурнунда чорудуп турган кампаниязын Кеннединиң өг-бүлези идепкейлиг деткип турган. Макговерн сенатка турганы. Вьетнамда америк агрессияга удурланып турган.

Макговерн болуунуң амгы үеде соңгулда мурнунуң кампаниязын база-ла дайынга удур үзел-бодаалынга үдеделээн. Ол Вьетнамда дайынны доп-дораан соксадыры дээш, оон америк чепсектиг күштерин шупгуузун үндүрери дээш, сайгончу эрте-чагырганы деткиринн соксадыры дээш туружун турар.

Ол, чепсеглеишкининиң

АКШ-тың Демократтыг партиязының чаа даргазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга Демократтыг партиядан кандидат Джордж Макговерн партияның национал даргазы О'Брайеннин бодумуң хуузунда чылдактар-биле албан-хүлээлгезинден дүшкеп дугайын чарлаан.

Партияның даргазының албан-дужаалынга негр херээжен Джейн Уэствуд олурар дээрзин Макговерн база чарлаан.

Джейн Уэствуд соңгулда мурнунуң кампаниязынга идепкейлиг киржип турар. Ол Макговерниң соңгуур талазы-биле комитетиң база бир даргазы болуп турар.

Алжир Улус Демократтыг Республиканың чазаа янзы-бүрү хевирлиг кооперативтер тургузарынче улуг ынчазынгейни салып турар. Ажыл-агыйны коллективтиг чорударының артык күштүүнге түгле тараачыннар эвес, харын далайның ажыл-ишчилери база бүзүреп турар.

ЧУРУКТА: Алжир хоорайның чоогунда балыкчы кооперативтиң суг ортээлинде.

В. ПЕТРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫ: РУДА ТЫВЫЖЫ ЭГЕЛЭЭН

Приморье крайның соңгу талазында тудуп турар Терниготогокскиде күүзүг рудниктиң баштайгы будүрүлге участогуи ажыглалга киирген. Коргулчун-биле байлак хөй рудаиы дагжыларның Таежный суурунда ажылдап турар руда болбаазырадыр кылыр фабрикага июль 13-те чедирген. Приморьечилерниң бо күш-ажылчы тиилелгезиин металлургтуң хүнүвге тураскаатқан.

Чурттуң коргулчун тывыжының улуг будүрүлгезиниң коллективи Сихота-Алиньиың чер иштинде чаа байлактарын ажылдап кылырынга белеткенип турар.

ВЛАДИВОСТОК.

(СЭТА-ның корр.).

УКРАИНА: УКРАИН ШӨЛДЕРДЕ ТҮЛҮК АЖЫЛ

Украинаның чер ажылдыгдары тараа культураларының шөлүнүн бешки миллион гектарында кезилдени эгелээн. Республикада тараа ажаап алыышкыны түлүктээн. Ону бүгү областарының ажыл-агыйлары чорудуп турар. Мурнуу талада бүгү шөлдерниң бештии үш кезииниң тараазын кезип алган. Кестинген тарааның чартык кезииниден хөйүн бастырган.

Бышкан тараа көдээниң ажыл-ишчилерин далаштыра берген. Ынчалза-даа чаашкын кезилдени саадалып, бергедедип турар. Агаар-бойдустуң ындыг берге байдалдарында ажаап алыышкынны чедишкининг чорударын механизаторларга күш-ажылды ылаптыг организастааны, техниканы билдилиг ажыглаары дузалап турар. Шынары дээш контроль биче эвес рольду ойнап турар. Хмельницкий, Винница болгаш өске-даа областарның хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында «Шынарның талоннарын» шөлче үнериниң мурнунда комбайнерлерге тыпсып берген. Талон бүрүзүнде хүннерни бижип каан, бир эвес ажылды агротехниканы үревейн күүседткен болза, талонга бижичел кылбас, арыг артар, комбайнер белиткен төлевирни, шаңналды алыр.

Харьков, Одесса областарның ажыл-агыйларында кезилде үезинде улусчу контрольдуң туснай штабтарын, бөлүктерин тургускан, диспетчер албанын эмгелээн. Оон түңнелинде машиналарның ажыл чок анаа турарын барык чок болдурган. Муи-муи механизаторлар бүрүзү 100-100 болгаш оон хөй гектар кызыл-тас, арбайны кескен, 300-400 тонна тараазыны бастырган.

Областарның хөй нуруузунуң ажыл-агыйлары күрүненин тараа хүлээп алыр черлеринге тарааны дужаап турар.

Тарааны ажаап алыры-биле дораан-на хөрзүнүү күскү тарылгага белеткеп турар. Республикада күскү тарылгага (арыг аңдарган черлерни катай алырга) үш миллион гектар черни аңдарган. Ол болза негеттинип турар шөлдүң үштүү бир кезии-дир.

КИЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

БЕЛОРУССИЯ: МАЗТАРНЫҢ «ӨӨРҮНГЕ» НЕМЕШКЕН

МАЗ-53352» дээр чүүк автомобилин заводка шылгап көөрүп дооскан. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң сүмелерин ёзугаар машинаның кузовунуң габариталарын кеңүдеткен. Машинада 270 ааттың күчүдүг шимчедикчиин тургусаан, ынчангаш 8,5 тонна чүүк чүдүрүп алгаш, шакта 85 километр чедир дүрген чоруп болур арганы ол берип турар. Кабинаның иштики дериин акыхиткен: чолаачыга рессор адаанда олурар чүвени тургускан. Үдүүр черик сайзырангайжыткан. Өзектериниң түс-тузунда доктаадырының системазын чаа МАЗ-ка Ада-чурттуң машина тудуушкунунда эң-не баштай ажыглаан.

Чаа чүүк машиназының баазазынга бир чоруурда 23 тонна чедир чүүктү сөөртүп болур автопоездилерни четчелеп болур. Оларны түгле хоорайлар аразынга эвес, харын база делегей чүзүтерин сөөртүрүнге калбаа-биле ажыглап болур.

Ам Минскиниң автомобиль тудугжулары машинаны ведомстволар аразының шылгалдаларынга белеткеп турар.

МИНСК.

(СЭТА).

УЗБЕКИСТАН: ЧҮС ДЫЛГА

Ташкентиде ажытқан «Найырал» деп магазинде чүс дылга парлаан номнарны киирген. Эвилелдешкен» болгаш автономнуг республикаларга, социалистиг чурттарга парлап үнүрген номнарны тускайлап бөлүктээн. Моон түгле номнарны садып алыр эвес, харын база садыгда чок номнарны чагыдып ап болур.

ТАШКЕНТ.

(СЭТА-ның корр.).

ТАДЖИКИСТАН: ЭЛБЕК ДҮЖҮТТҮГ ГЕКТАРЛАР

Таджикистанның ажыл-агыйлары ногаларыны ийи удаа олуртурун эгелээн. «Таджикплодоовощ» кол аргелелиниң тускайжыткан совхозтарының чер ажылдакчылары бо ажылды өскелерден эрте эгелээн. Механизаторлар капуста, чеснок болгаш өске-даа культураларны ажаап алган шөлдерже тарылга агрегаттарын үндүрген. «Варзоб» болгаш «Орджоникидзебадский» деп тускайжыткан ең улуг совхозтар капустаны болгаш огурецти баштайгы он-он гектар шөлге олуртқан.

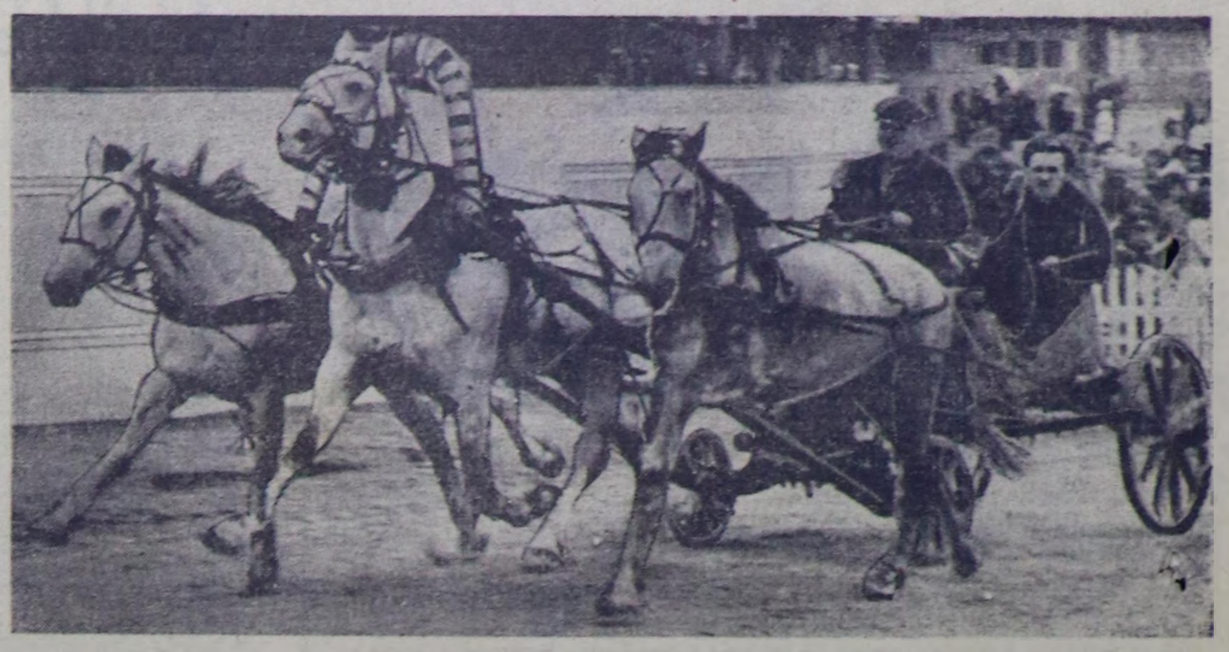
ДУШАНБЕ.

(СЭТА-ның корр.).

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ

ЧУРУКТАРДА: шүүлген моге ВАСИЛИЙ БАЗЫР-ТАРАА биле үжүрлешкен ВЛАДИМИР ДОҢГАК.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

АЪТ ЧАРЫЖЫ

Аът чарыжы чокка Наадым хөглүг эвес болгай. Бо удаада аът чарыжы спорттуң амгы үедеги нарын хевирлеринге болуп эрткен.

Найысылалдың ипподромуя (ол дээрге шөлдү долгандыр чазаглыг орукка аът чарыштырар чер) кижилер долган. Эртенгиниң он шак. ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаадкан күш-ажылдың, найыралын Наадымының спорттуң байырлалы ажыттынганын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока чарлаан. Чыыгган хой чоннуң бөзарыбиле Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарының алды совхозунуң, беш колхозунуң маргылдаага киржип келгеннери спорттуң «Урожай» эки тура нииттилелиниң түгүн киискиткен эрткен.

Маргылдаага боттан аъттар, ийи дугуйлуг чиик терге кошкан аът, тергелиг үш кошкан аъттар 1800, 2400, 3400 метр хемчээлдиг терге аъттын сыр-кара маны-биле болгаш челип чаржыр. Шупту 102 аът киришкен. Үксаа аайы-биле—дон, буденныйжы, орлов, орус челер дээр ускаалыг болгаш өскелери чурттуң эжижиткен үксаалыг аъттар бар болган. Налы талазы-биле дөрт харга чедир 25 аът, беш хардан өрү 78 аът бар. Маргылдаага 25-де аскыр болгаш бе киириштирген, өскелери аъттар. Үксаа талазы-биле эки мөзүлүг төл алыр сорулга-биле аът спортунуң дүрүмнерини өзүгаар чазап каан аъттарны маргылдаага киириштирбээ үжүрлүг, ынчалза-даа мындыг маргылдаалар бисте чаа сайзыран турары-биле ындыг хажыдыышкыннар база бар.

...Ынчангаш, маргылдааны көруптээл. Маргылдааның кол судьязы кодээ ажыл-агый министрииниң оралакчызы Н. М. Суваңдың чогуур медээ берип-терге, баштайгы ээлчегде 1800 метрге аныяк, дөрт харга чедир алды аът кара маң-биле казырга дег ыдыплаткан, а ооң мунукчулары аъттарның оргалыңга чыыпына берген, ынчалза-даа аът-биле демей канчап-ла мурнаарыл дээн ышкаш, ыдашпайн турган хире болду. Салып үнген аъттарның мурнунда бора аът барды. Удавазында маңнаан аъттар ипподромну долганыпты. Демги-де бора аът өскелеринге четтирбейн бир дугаарында келди. Доктаар черге конга, кынгырт дээн соонда, тиилекчини алды: Виктор Жидеев мунган Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң «Иноходка» деп аъды дистанцияны 2,13 минута иштинде эрткен.

Ол-ла хемчээлге улуг болган аныяк аъттарның бөлүк-бөлүк аайы-биле чарыжы уламчылаан, ынчалза-даа Виктор Жидеевтиң мунган бора аъдындан эки коргузуглуг чок болган. Чарыштың бо хевиринге ийиги черни ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Почтарь» деп аъды (мунукчузу Александр Оюн) 2.15 минута үени коргускеш, эдээн. «Саян» совхозтуң К. Дондуп мунган «Казбек» деп аъды үшкү шаннаага четкен.

Дараазында 2400 метрге чарыш эгелээн. Аная багай эвес түннелди база-да Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының аъттары коргускеш. «Коммунизмче өрүк» колхозтуң «Вихрь» деп кыр аъды (мунукчузу Петр Черных), 3,04 минутада келген. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кара-бора аъды (мунукчузу Андрей Притворов), ийиги аъды (мунукчузу Александр Оюн) 3,07 минута иштинде маңнап эрткен.

3400 метрге чарышка ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң А. Притворов мунган «Угрюм» деп шилги аъды алган. Ооң шагы — 4,18 минута. Ийиги, үшкү черге «Өөк» совхозтуң «Орёл» (мунукчузу Александр Сат) болгаш Таңдыда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Зебра» (мунукчузу Алексаидр Чыргалаң) аъттары болган.

Аът чарыжынга ынактарның бир сонуургаар хевири — ийи дугуйлуг чиик тергелиг аъттар чарыжы. Ол аъттар чүгле чедирип, болук аайы-биле 1800, 2400, 3400 метр хемчээлдиг черни дүрген эртер ужуралуг. Баштайында 1800 метрниң дистанциязынга эки түннелди Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң «Вьюн» деп кара аъды коргускеш. (башкарыкчызы Гавриил Перебажаков), шагы 2,58 минута. Ийиги черде Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хөстүү» совхозунуң «Буран» деп аъды болган (башкарыкчызы Климентий Блинов).

Ооң соонда дистанцияга (2400 м) Таңдыда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Орлик» (башкарыкчызы Евстигней Гуляев), Каа-Хемде «Коммунизмче өрүк» колхозтуң «Сынок» (башкарыкчызы Владимир Пастухов) болгаш «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Буран» (башкарыкчызы Чооду Монгалбин) аъттары бирги үш шаннадарга четкен.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң «Кипучий» (башкарыкчызы К. Блинов), «Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Желанный» (башкарыкчызы Д. Чирков) болгаш «Элегес» совхозтуң «Бубенчик» (башкарыкчызы Г. Михайлов) аъттары 3400 метрниң дистанциязынга мурнап келген.

Адак соонуңде тергелиг үш кошкан аъттарның чарыжы болган. Анда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң кошкан аъттары (башкарыкчылары Е. Гуляев, Г. Монгалбин) бирги, ийиги черни алган.

Аът спортунуң солун, улуг маргылдаалары мынчаалыр доозулган.

Маргылдаа чоонга солуң болган көруштүг эрткен. Аът спортунуң хевирлериниң дүрүмнери нарын чүве толээде, чамдык көрүкчүлерге маргылдаадан билдинмес хире чүүлдер турган боор, ынчалза-даа аът спортунуң янзы-бүрү хевирлеринге чонну чаңчыктырып, ынаар хаара гударыгга бо маргылдаа организастыг эрткени-биле эки өөредиг болган.

Тыва чоннуң чаңчыл болган оюну — ырак черге аът салыры — бо удаада болбайн барган, чүге дээрге, Кызыл хоорай чоогунда 20 километр хире дески хөвү чок болуп турар. Моон соңгаар ол айтырыгны шиитпирээри чугаажок.

И. КРАСНОВ.

Кырында чуруктарда: аът чарыжының үези.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КҮШТҮГЛЕРНИҢ КҮШТҮҮ ШҮҮЛГЕН

Июльдуң 15-тиг хүнү. Чиыстыг хүн турал-даа Кызылдың «Хүреш» стадионунуң олуттарын ажыдыы чон эзеленкен.

Хүндүскүнүң 14 шак. СЭКП ТК-ниң кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока ССР Эвилелиниң тургустугланыының 50 чылынга тураскаатканы күш-ажылдың чайгы байырлалы — республика Наадымының киржикчилеринге, чыыгган ажылды чонга партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнуудан шиг байыр чедиргеш, оларның ажыл-ижинге чедиишкиннерин, амыдырал-чуртталгазының азас-кежиктиг күзээн. Чаңчыл болган Наадымга тураскаатканы тыва хүрештиң маргылдаазының эгелээрин ол чыыгганнарга дыңнаткан.

«Дээд-дээниин» таалаачыг аңгазын үрер хөгжүм ойнай берди. Республиканың шилиндек 64 улуг, 32 аныяк моге-ден девип үнүп. Хүлер дег хүрен оңнуг кептиг, мочек-мочек шыңгаңнарлыг моге-шырак эрлер стадионнуң шолуңге самнап ойнаап чорупкулар.

Бистиң бир дугаарында сонуургаар айтырыывыс ат сураглыг болгаш чаа озуп орар шырак аныяк мөгелер кымнар бары болган. Бо улуг маргылдаага районнарга болгулаан наадымнарга шүүлген, үжүрлешкен база үшкү, дөртку черлерин алгылаан шилиндек улуг болгаш аныяк мөгелер келген болду. Оларның арааларында сураглыг мөгелер 1971 чылда республика чемпионы Валерий Арапчат (Тес-Хем), Тыва АССР-ниң маш дакшыг чемпионнары чораан Ондар Сюр-оол, Бичеоол Монгуш-оол, Василий Базыр-Тараа (ужелеп Улуг-Хем), Хомушку Киров (Бай-Тайга), Ооржак Апыш-оол (Чоон-Хемчик), аныяк мөгелер Амырбит Даш-оол, Борис Дондуп (Каа-Хем), Владимир Доңгак (Өвүр) Ондар Чалчык (Чоон-Хемчик), Павел Шактан (Эрзин) болгаш өскелер-даа бар.

Хүреш баштайгы салыгдан эгелээш шыңгыы спортчу демиселге болуп эрткен. Республиканың бирги черн дээш маргылдаага мөгелер эки белеткелдиг келгенин көргүскен. Бо болза, чер болганда тыва хүрештиң сайзырадыр талазы-биле чамдык хемчегларни ап турарының көскү херечензи болур. Ылангыя моон мурнунда болгулаан республика маргылдаазарынга Каа-Хем районундан эзээн мөгелер көрүкүп турган болгаш оларның спортчу мергежили чамыс болуп келгени хөнге билдинтир болгай. Бо удаада Каа-Хемчилерниң төлээлериниң хүреш талазы-биле арга мергежилиниң өскөнин чыыгганнар магадыан. Владимир Кенден чоокта чаа эрткен республиканың аныяктарының слёдунга болгаш тыва хүрешке шүүлген. Наадымга тураскаатканы хүрешке республиканың шыырак мөгелери Куулар Даш-оол (Өвүр), Сергей Доржу (Улуг-Хем) оларны октаан. Амырбит Даш-оол, Борис Дондук шилиндек сес мөгеге чедир хүрешкен.

Эрзиниң аныяк мөгелери Сандан Ачай-оол, Иван Магвал, Павел Шактан тыва хүрешке мергежил, озуп орарын көрүкчүлер мактаан.

Үшкү салыг эгеледи 16 мөге арткан. Сураглыг мөге Ондар Сюр-оолдуң оваа Каа-Хемниң төлээзи Амырбит Даш-оол болган.

— Бичии болга таварышкан-дыр, Ондар кандыг-бир кажар аргазы-биле октап каар болгай аап—диишкен үнер чыыгганнарының арааларындан дыңналып турду.

Ындыг амыр чүве кайда турар боор, аныяк ар атчыр-датчыр тутчуп турган, баштан доганы оварып үшту. Ийи дугаарында Даш-оол доочуп мөгени дегээлээш арыг барып дүжүрду. Стадионда чыыгган чон дикмиттиг адыш чыскап, аныяк мөгеге баныр чедиреп турду. Май 9-ка тураскаатканы хүрешке шүүлген Ооржак Апыш-оол (Чоон-Хемчик) биле мичаа үжүрлешкен Самоуу Сергей (Кызыл) оларның хүрежи солуң болгаш. Олар оол-оолдарынга дыңнып чадап олаан ур тутчуп турган. Апыш-оол артык күштүг болгаш аргалыы-биле оваа октаан.

Республиканың шилиндек мөгелериниң 8 кижи арты: Василий Базыр-Тараа (Улуг-Хем), Амырбит Даш-оол, Борис Дондуп (ийилээ Каа-Хем), Ондар Чалчык, Ооржак Апыш-оол (ийилээ Чоон-Хемчик), Валерий Арапчат (Тес-Хем), Владимир Доңгак (Өвүр), Павел Шактан (Эрзин) болгаш өскелер-даа бар.

Чараш, дүрген, янзы-бүрү аргаларыы аваапгыр, чогуур үезинде ажылдар талазы-биле Василий Базыр-Тараа өскелерден бо хүн ылгалыр турган.

— Василийниң хүнү бар-гев-дир. Онаанга барган соонда бичеде-даа саадавас октеп алыр. Маңаа күш чедер кижи чок хире-дир. Валерий Арапчан-па канчаар ийик—деп, бир кижи чугаалады.

— Чогум тыва хүрешти билир, эки белеткелдиг ар олдур. Чамдык мөгелер эгин содаандан туттунушкаш туруп алыр ышкажыл—деп, өске үн дыңнавады.

Шынап-ла, көрүкчүлерниң бо чугаазы чөптүг. Ындыг кижилер, ылаңгыя аар дең-зилиг улустарның арааларында бар. Моон соңгаар ону болдурбас үжүрлүг бис.

Ооржак Апыш-оол биле Валерий Арапчан девип үнүп келгеш, хүрежи берди. Баштайгы минуталардан эгелээш, Валерий бодунуң оваан чай алындырбайн октап алырыбиле янзы-бүрү аргаларны хереглээн. Ынчалза-даа чедишкин чок болду. Адак соолүнде Арапчан Апыш-оолду дегээлээш, аңдара тударга барып үшкан.

Василий Базыр-Тараа, Амырбит Даш-оолду, Ондар Чалчык Борис Дондупту, Владимир Доңгак Павел Шактанны туспузуда октагылап алган.

Күштүглериниң күштүү дөрт моге ийилее девип үнүп келди.

Василий Базыр-Тараанның оваа Валерий Арапчан болган. Бүтү улустуң кичээнгейин ында барган. Чүге дээрге бо ийи мөгениң кайы бирээзи шүтлүр деп чүвени чон билгеп. Олар моон мурнунда маргылдаазарга ийи удаа хүрешкен. Баштай Базыр-Тараа, ийи дугаарында Арапчан октаан. Ам үш дугаар хүрежин турары бо.

Валерий бодунуң оваап эгин содаандан алгаш чаа туткаш күш четпеди. Василий карак чивеш дээр аразында Арапчанның солагай будундан сегирип алырга, ол оң холу-биле чер даянымшаан, дискетенин олура дүшкен.

Өвүрүүн мөгези Доңгак Владимир Ондар Чалчыкты буттап алгаш, саадатпайн-даа октады.

Арткан ийи моге девип үнүп келгеш. Каш секунда иштинде үдүр-дедир көрүнүп турган. Эгин содаандан сегирип алды. Василий Базыр-Тараа Владимир Доңгакты баштай доңгайты шелгеш, солагай будундан алгаш, чүтүрүү ийип чоруй октап кагды. Шүүлген моге Василий Базыр-Тараага чон адыш часкап, бийыр чедирип турду.

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга тураскаткан республика Наадымынга тыва хүрешке шүүлген Улуг-Хем районнуң мөгези Василий Базыр-Тараага республика чемпионунуң лентазын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. Д. Будук-оол куржап, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин болгаш ортектиг белектерни, бештен сес чедир черлерни эзээн мөгелерге мактап бижиктерин берген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң эң чараш аргаларны хереглеп, аваапгыр дүрген хүрешкен аныяк мөгеге тыпсыр шаңналын Каа-Хем районнуң төлээзи Амырбит Даш-оол алган. «Тываның аныяктары» солуунуң оваан октап алыр дээш бүтү күжүн үндүрүп, бар аргаларын ажыглап, чүткүдүг хүрешкен аныяк мөгелерге бөөр шаңналыңга Павел Шактан (Эрзин), Темир-оол Хомушку (Бай-Тайга) олар төлептиг болган.

Наадымга тураскаткан аныяк мөгелериниң хүрежи көрүкчүлериниң кичээнгейин база хаара тутпаан. Бистиң аныяк салгалывыстың арааларындан ийи-үш чыл эрткенде турар сыныыг, тутса мөге ирлер ийлереп келирин маргылдаа бадыткаап.

Шыңгыы спортчу демиселдиң түннелинде дөрт моге арткан: Григорий Балдыржаа (Тес-Хем), Василий Сымчаан (Каа-Хем), Алексей Мижит-Доржу (Барыын-Хемчик), Владимир Доңгак (Өвүр).

1971 чылда аныяк оолдарның арааларында болган хүрешке республика чемпионы Г. Балдыржаа биле А. Мижит-Доржу сөөлгү салыгда сегирежип алды. Элээн атчыр-датчыр тутчуп туру. Балдыржаа хевертен шылыпкын пиимчээш, ажыл октаап, 1972 чылда республика чемпионуң атты чедип алган.

Тес-Хем райондан келген шүүлген моге Григорий Балдыржаага, үжүрлешкен Алексей Мижит-Доржуга (Барыын-Хемчик) республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин, ортектиг белектерни тывыскан. Үшкү дөртку черлерни алган Василий Сымчаан (Каа-Хем), Владимир Сат (Өвүр) оларга мактал бижиктерни, ортектиг белектерни берген.

Х. ТААН-ООЛ.

Футбол

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның футболга шилиндек командаларының эң хүүзунуң үжүражылгазы Васа хоорайга болган. Сан 1:1 болуп, хайыымаацкан. Совет командадан Олег Блохин бомбуктуг 16-гы минутада кирип тешкен.

Футбол талазы-биле чурттуң бирги чери дээш чемпионаттың ийи оюну эрткен суббогада болган. Москваның «Спартак» командазы ийи-сылалдың давамочуларын 4:1 санга удуп алган. Ол-ла хүн ЦСКА-ның футболистери «Динамо» командазынга 0:3 санга уттурган.

(СЭТА).

Б. Спасский—Р. Фишер

СОҢГААРЛАТКАН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның гускай боор.). Хол-шыдыраа талазы-биле делегей чемпионы деп ат даазы Борис Спасскийниң болгаш Роберт Фишерниң арааынга июль 16-да болган үшкү салыгны соңгаарлаткан. Америк гроссмейстер бодунуң 41-ги көжүн бижип алган. Таңдыр ойнаары понедельникте болган.

телевидение

ИЮЛЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

12.00 — Телемедээлер. 12.20 — «Тулган типтиң районунда». Документалдыг фильм. 12.35—«Бистиң планетавыс». Ламчыдылга. 20.05—«Чутаалажыг». Документалдыг фильм. 20.15 — «ГАИ-ниң экраны». Ламчыдылга. 20.25 — Телемедээлер. 20.35 — Чарлалдар, реклама. 20.40—«Ээ-не узун дүн» ураа-чечен фильм. 22.05—22.45—«Силерге Галина, Ковалева ырлап берип тур». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

алаар

Бөгүн республикага бүргеш, аялыр, чаъс чаап, дицилгээр. Барыын угланышкынының хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, өскелериге 23—28 градус чылыг болуур.

Кызылга булуттаар, бичеде чаъс чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыг.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу форт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүм чок гарпизон» 15.30, «Тоянчы» (1-гы, 2-ги кезектерде) 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Канчап ар болуруун» 9, 11, «Ужуп үнериң чоппээрецер» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, карылысалгалыг секретарының 23-35, партийжи киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин өскелер эдээфэзэглээ 31-27, информация база совет гургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келөейн баргаңга 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00742.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 19 СРЕДА № 166 (8936). Өртээ 2 бот

Күш-ажылдың гвардейжилери

Ижевскиниң Ленин орденниг механика заводунда «Тоску беш чылдың күш-ажылының гвардейжизи» деп атты тургускан. Социалистиг чарышка оны чедип алган кижини Кызыл тук хаяазынга чуруккa тыртыргаш, Хүндүлел самбыразынга киргеш, тускай бижик-биле шаннаар.

Ындыг атты тыпсырынга шынгыы негелде тургускан. Заводтуң металл пегинде ол атты чүгле ийи кижи чедип алган — токарь Р. Поверинцына болгаш слесарь Н. Новикова. Олар бүдүрүлге онаалгаларын ай-айы-биле ажыр күүседир, боттарының түгле кол явес, харын өске-даа мергежилерни эки билир. Оларның кайыы-даа коммунист, идепкейлиг хөй-нинтичилер.

Завозта ниитизи-биле тос чылдың күш-ажылының гвардейжилери — 37 кижи.

(«Правда» солундан).

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

КРАСНОДАР. Бүгү Кубань ажаап алышкынче киринкен. СССР-ниң тургустуганындан бээр 50 чылын төлептиг уккур таӊш чаржың түрлэрлиниң хүрээлеми дүжүт ажаа алышкыныында улам көвүдеп турар. Усть-Лабинск районнуң «Кубань» колхозунда ажаа алышкыныың мурнакчыларының аразында — комбайнер Алексей Дубенко. «Колос» деэр комбайнга ажылдап турган, ол хүнүҥ-не 30 гектар кыыл-тасты ажаап ап, 1000 центнер ажыг тарааны бастырып турар.

Мун-мун автомашиналар, чүк соөртур хөй автопоездилер элеваторларже төннес-барып-биле шуужуп чорup турар, олар чаа дүжүттүң тараазының күртне шыгжамырының киирип турары ол-тур. Тараа ажаап алышкыныының мурнакчыларының бирээзи — Тимашевск районнуң тараажылары.

— Бегүне чедир бистиң районнуң колхозтары болгаш совхозтары 65 мун тонна тараанны күртүнге сатkан — деп райбүдүүшкөм даргазы А. Е. Петраковский СЭГА-ныың корреспондентиниң чугаалаан. — Тараа соөртүлгезинде хүнүҥне 600-700 автомашина ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу — тараа соөртур пээдилер. Олардан тараанны журеринге күүлүг немелээ механизмнерни тургускаан.

Күртүнеге тараа садар уламчылап турар.

ХАРЬКОВ. Областың тараа жылары күртүнеге тараа сөдыкшынын эгелээн. Тараа соөртүртүнге таарыштыр үреэр үш мун хире чүк машиналарын Харьковтуң бүдүрүлгелери кадарже чорутkаан. Оларга эң-не мергежилиг чолаачыларны шилээ. Транспортчуларны ажаа алышкыныың комплекстиг бригадаларының составын киргизеэн.

ТАШКЕНТ. Узбекистанда тараа шөлүнден элеваторга чедир бүгү оруктa тараанны канча соөртүп турарын улусчу көрөлдөр хайгаарап турар. Партия организацияларының дузазы-биле олар улусчу көрөлдүң 1600 чаа постулаторганизастааннар. Доктаамал контроль болгаш четпестер чогуур өйүнде уудткап ап турары ажылды элээн дүргедир арганы берген. Республиканың тараа шөлдериниң чаткык кезиин ажып турар шөлдерниң тараазы ажаттынгаш

МАРЫ. Туркменистанга улуг Мары областа тараан хевини ажаап алыры эгелээн. Шөлдериң элээн хөй кезиинде ол ажылды түскай механизмнерниң дузазы-биле чордуп турар.

АСТРАХАНЬ. Поволжьеның адакы талазында сиген кезиндезиин түлүктээн. Медени, ооң-даа сигеннерни болгаш күзүрларны 66 мун ажыг гектар черде кескен.

ДОНДА-РОСТОВ. Чаашкының хөй болганы тарааларни өзүп сайзыраанынга таарымчалыг байдалды тургускан. Бүгүн болгаш чазын эрте чажы тараан кызыл-тасты ажаап соонда хосталган шөлдерде күрузаны, чиниге-тараанны, кыдыг-караны, судан оъдуруп турар.

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Бүдүрүлге болгаш албан организация, өредилге черлериниң ажылынга партия эге организацияларының башкарыкчы ролюн база салдарын моон сонгаар-дээ күштелдирер соруулга-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң Уставка чамдык чүүлдерни улам байыдып, немээн. Ыланғыы партия эге организацияларының талазындан администрация черинiң ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин дыка калбарткан. Ол болза коллективтиң мурнунда тургустунган соруулгаларны чедимишкиниг шинтпирлээринче, курлавырларны дилеп тыварынга, каиналганың чурумун быжыглаарынга, четпестерни чогуур өйүнде илередип, ону чайладырынга улуг ужур-дузалыг.

Амгы үеде улетпүрде, транспортта, харылаада, тудугда, материал-техниктиг хандырылгада база салыгда, ниитиниң чемненилгезинде, коммунал-амыдырал хандырылгазында болгаш колхозтарда, совхозтарда, кодаа ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринде, төлевилел организацияларында, конструктор боларында, эртем-шинчилел институттарында, өредилге база культура-чыдымшыкыны болгаш эмнелге албан черлеринде партия эге организациялары хамаажыл турар администрация черлериниң ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелеринге дүүштүр ажылдарны чорудуп турар. Ынчаарга министерстволарда, күрүне комитеттеринде, төпдаа база чер-черде-даа совет, ажыл-агый, албан черлеринде база ведомстволарда партия эге организациялары болза партиянық болгаш чазактың директивалары күүседир талазы-биле аппаратның ажыл-чорудулгазын контрольдаар чемчелерин боттандырар өнзөр.

Ажыл-чорудулгазы контрольдаар талазы-биле комиссиялар бисте болдуунда партиянық эге болгаш бригада (цех) организацияларында туруштунулап, парткомнарның, бюроларының болгаш парторганизация секретарьларының удуртулгазы-биле ажылдап, аңаа хөй-хөй коммунистерни хаара тудуп, чамдык черлерде бо ажыл-херекти дээштиг кылдыр организастап турар. Бистиң республикада 216 парторганизацияга контрольдаар эргени Устав ёзугаар тыыскан. СЭКП-ниң XXIV съездизинге чедир тургаанына бодаарга, 58 ындыг организация немешкен. Амгы үеде составында 500 ажыг коммунист киржип турар чүе хире ындыг комиссия СЭКП эге организацияларында бар. Оларның чамдыктары тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Ынаа Улуг-Хем районундан чижектерни киирип болур. Мында колхозтуң, совхозтарның болгаш бүдүрүлге, албан черлериниң партия организацияларында 27 комиссия ажылдаш турар. Оларның составында 120 ажыг коммунист хаара туттунган. СЭКП райкомунуң бюрозу оларның ажылын тодаргай башкарып, практиктиг ажыл-херектерге угаандырып турар. Чижээ, комиссияларның ажылын удуртуп турарының дугайында «Күш-ажылдың хостуу» совхозта парттком секретары М. Х. Дапыктың илеткелин партия райкомунуң бюрозунга дыннаан. Ол ажыл-агыйда парттком оларның ажыл-чорудулгазын тодаргай башкарып турарын ацаа демделээн. Мында комиссияның кежигүнери-биле сургалдалыг чөвүлел хуралды эрттирип, оларның ажылының дугайында отчёттарны дыннап турар. Совхоз бүдүрүлгезинде байдалды ой-өйде хынап, оларның түңнелдерни коммунистерниң болгаш парткомнуң хуралдарынга чугаалажып, ажыл-херекти экижидерингe дээштиг салдарны чедирип турар.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени боттандырар талазы-биле Барыын-Хемчиктиң, Тандының чамдык партия эге организацияларында таарымчалыг дуржулга бар апарган. Оларның хөй нуруузунуң ажыл-чорудулгазын коллективтиң мурнунда салдынган соруулгаларны чедимишкиниг шинтпирлээринче, ажылагыйжы чорудулгазы экижидеринче, илереттинген четпестерни дүргеп чайладырынче угландырып турар.

Ындыг болза-даа чамдык партия райкомнары болгаш эге организацияларлар партийжи контрольдуң чугулазын чедир үнелевейн, ажылдың бо талазынче кошкак кичээнгейни салып турар. Чижээ, Эрзин районнуң партия эге организацияларында амдыгаа чедир чаңгыс-даа ындыг комиссия чок, Тес-Хемде болгаш Бай-Тайгада чаңгыс, Чөөн-Хемчикте түгле дөрт комиссия бар. Устав ёзугаар алыр болза, ол районнарда парторганизациялардың хөй нуруузу администрацияның ажылын контрольдаар эргелиг боон турар. Хөй бүдүрүлгелерлиг база харылаа, транспорт, садыг организацияларлыг, өредилге болгаш эмнелге, культура-чыдымшыкын албан черлериг Кызыл хоорайның партия организацияларында чүгле 9 комиссия бар болзаада, оларның ажылын база-ла идепкейжидин шыдаваан.

Талдыда кодаа ажыл-агыйның Дуржулга станцизында парттком (секретары Н. Ф. Сыргиян) комиссиаларның ажылын дыка четпес удуртуп турар. Мында үш комиссияның чүгле чаңгызы ажылдап келген, а оскелери кандыг-даа ажыл чорутпаан, оларның планы безин чок, составында каш-ла санныг коммунистерни кииргемнинден мурнунда салдынган соруулганы чедимишкиниг шинтпирлээр арга чок боон турар. Шак ындыг байдалды «Саян» совхозта партorганизациялардан болгаш өске-даа черлерден көрүп болур.

Уставтың негелделериниг дүүштүр администрация черинiң ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияларның ажылын экижидер дугайында доктаамал сагыш салыры — СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарының, парткомнарның, эге организацияларның бир чугула соруулгазы болур. Ажыл-чорудулгага партийжи контрольду кыска үеде кампания хевиринг эвес кылдыр, доктаамал база шудургу чорудар, маңаа четпестерни чүгле илередир эвес, оларны болдурбас дээш бапы удур хемчелерни алыр херек.

Комиссияларның ажылынга коммунистерни идепкейлиг киириштирери — оларның хөй-нинтичи ажыл-чорудулгазынга политиктиг улуг школа болур. СЭКП райкомнары болгаш хоркому, парткомнар ындыг комиссияларның ажылын доктаамал сайгарып көөр, оларның эки дуржулгазын байыдып, неттередир болгаш маңаа хөлбашкан семинарны база чөвүлел хуралдарны өй-өйде эрттирер ужур-луг.

Амгы үеде партия организациялары организае-политиктиг чугула хемчег — парт-документилерни солуурунга күжениилгиниг белеткелин турар. Ону бүгү партия организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидеринге, улам күштелдирерinге салдарны чедирген турар кылдыр чорудар дээш СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунга айыткан. Ынчангаш партия организациялары болза, администрацияларының ажылын контрольдаар эргезин долузубиле ажыглап, бо талазы-биле ажылды Уставтың негелдезинге дүүштүр тургузуп, комиссияларның ажылын чер бүрүүнге улам идепкейжидер херек.

ССРЭ-ниң 50 чылынга — шалыпчы иш

Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырының белеткел ажылдарын «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары чоруда берген. Совхозтуң дуржулгалыг механизатору Ондар Болат-оол 2 комбайнны бүрүү-биле септээн. Ол хүн бүрүнүң нормазын 115-тен 120 хуу чедирип, септелгенин эки шынарлыг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Ондар БОЛАТ-ООЛ септелге үезинде.

Малга быжыг чем-суур дээш

Улуг-хемчилерде

Районнуң «Улут-Хая» совхозунуң сигенчилери бүгү-ле бар аргаларын чөп бүрүн ажыглап тургаш, бо чылын 200 тонна сенаж белеткээр хүдээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседеткеш, пландан ажыр 150 тонна мал чемин эки шынарлыг сенажтаан.

Ол бүгү чедимишкиннерге мурнакчы комбайнерлер Кызыл-оол Кенден, Василий Сюрюн-оол, трактористер Александр Буянкин биле Александр Жатаев олар хүүда улуун киирип, социалистиг чарышка онза шылтарааннар. Совхозта сиген белеткелиниң кампаниязы үргүлчүлевишаан...

* * *

Малга элбек чем суурну белеткээр талазы-биле «УТКА 25 чылы» совхоз районда өске ажыл-агыйлардан ылгалып сиген белеткээриниң талазы-биле бирги черде чорup турар. Бо хүнге чедир совхозтуң сиген шөлдеринде 300 гектар черниң сигенин кескеш, оон 260 гектарын сараяттап белеткээн.

Сиген кезилдезинде П. Шиганшевке удуртkан механизастаан звеноюң ажылчыйлары Май-оол Опай-оол, Бараан-оол Бекер-оолга болгаш Анатолий Чаш олар хүн бүрүнүң планныг даалгазын хүннүң-не 150—160 хуу күүседип турар-лар.

* * *

Будук-бүрү белеткээриниң талазы-биле мурнакчы одурга «Найырал» совхоз чорup турар. Совхоз 190 тонна эки шынарлыг будук-бүрүнү белеткээн, серилерде аскылаан.

Чаа-Хөл ортумак школазының үстүкү класстарының өреэнчилери Лена Суван, Люба Дажа, Нина Норбу, Таня Тюлюш, Зоя Сагаан-оол олар чайгы дыштанылгазында төрээн совхозунга дузалажып, будук-бүрү белеткээриниг эң-не идепкейлиг киржип турарлар.

П. НИКОЛАЕВ.

Бригадаларда

Танды районда «Тимелеге» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерни белеткээринче сагыш салып, бо хүннерге чедир 160 ажыг тонна сигенни сараяттаан. Сигенни белерин, силос, сенаж салырын колдуунда үш салдында механизастаан үш бригада организастыг дециелбиле үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң шөлдеринде тараан кек-тараанын үнүжү чаагай. Ол тараанның чүлүк чеми эртпейн турда, кезип ап, сенаж салырынга ажылдап эгелээн. № 1 салбырның механизаторлары ол тараанны деминиң-биле кезип ажаап киирипкен. Баптайгы хүнде эң Чобадаевтиң механизастаан бригадазы 70 тонна сенажты салырын дооскаш, оон кырын заводка кылган тускай пленка-биле дуглаап, довуракталарын доозар четкен. Тараанны кестирип, хөй шаварын, сенаж онгарынче далаштыг чедиргенге чолаачы Думай Седен-оол, тракторист Александр Костинов болгаш өске-даа механизаторлар эрестиг ажылдап, шалыпчы ажыл-ишкин ССРЭ-ниң 50 чыл болуp улуг байырлалынга тураскаадып турар. Сенаж салыкчыларының даалгазы улуг. Олар ам-даа бетонnап белеткээн 5—6 хире онгарга көктараанны, чонак-тараанны болгаш суланы кестирип, салыр соруулгалыг.

О. ОХЕМЧИК.

Техника септелгези дооступ турар

«Межегей» совхозта автопаркта бө хүннерде ажыл-иш хайныышкынныг. Күскү дүжүт ажаап алышкынынга мында шынгыы белеткел чорup келген. Амгы үеде 8 комбайн белен, оон аңгыда 5 комбайнны көк-тараа кестиреринге киириштирип турар.

Септелге эртсе чогуур арткан үш комбайнның техниктиг ажаалдазын кылып турар болгаш олар ам удавас белен болур. Септелгенин болгаш дүжүт ажаалдазынга киржир бүтү техниканың белен болур чоруунга И. Н. Киштеев, Г. А. Стародубцев, В. М. Непоминящих ышкаш дүржулгалыг механизаторларның кызымаккай күш-ажылы улуг ужур-дузалыг болган.

Чаа дүжүттү соөртүрүнге киржир автомашиналарның септелгези база эки чоруттунуп келген. Септезе чогуур 15 автомашина белен. Боттарының дүжүтке киржир техникалың белен кылдыр септен белеткээринге чолаачылар Павел Гурков, Владимир Лебедев, Иван Данилов, Василий Надежкин олар эки киришкенин демделээр херек.

Н. ПОДШИВАЛОВ.

Чуулдаже киринкен

«Тес-Хем» совхозта шүүлтү 37 мун ажыг хөй бар. Амгы үеде оларның часкы кыргылдазын дооскаш болгаш хойларның чуулдазын чорудуп турар О. Шыпаа салбырда 18 мун баш хойну 35 коданда чайлагладып турар.

Кыргылда үезинде № 4 хойжу бригаданың дуржулгалыг хойжулары Сандык Шимит-оол, Чигмит Санаа, Уржанай Дазыл-оол, Седен-оол Бадыраа, № 5 бригададан Мурзукай Мунзук, Шалык Серенот, Балчар Сүлдүм, Доникт Оюнаа, Самба Санаа олар хой бүрүзүнге онаалтыр 2 кг ажыг дукту кыргып ап, мурнакчыларның одуруунда барганнар. Хойжулар Шалый Шой, Шинчик Бичe-оол, Чанмай Музак, Доюндуп Хеймер-оол, Кыланоол Дудаа бо чылгы эрте төрүттүнген хурагаивардан бир башка онаалтыр 1,5—1,8 кг чедир дукту алыр аргалыг болганнар.

Совхозтуң малчынары ниитиниң малын эки одар-белчиирлиг чайлагларга одарладып семиртпеш, күскү кыргылдада оон-даа чедиишкиниг болурунга бүүдүрелдиг.

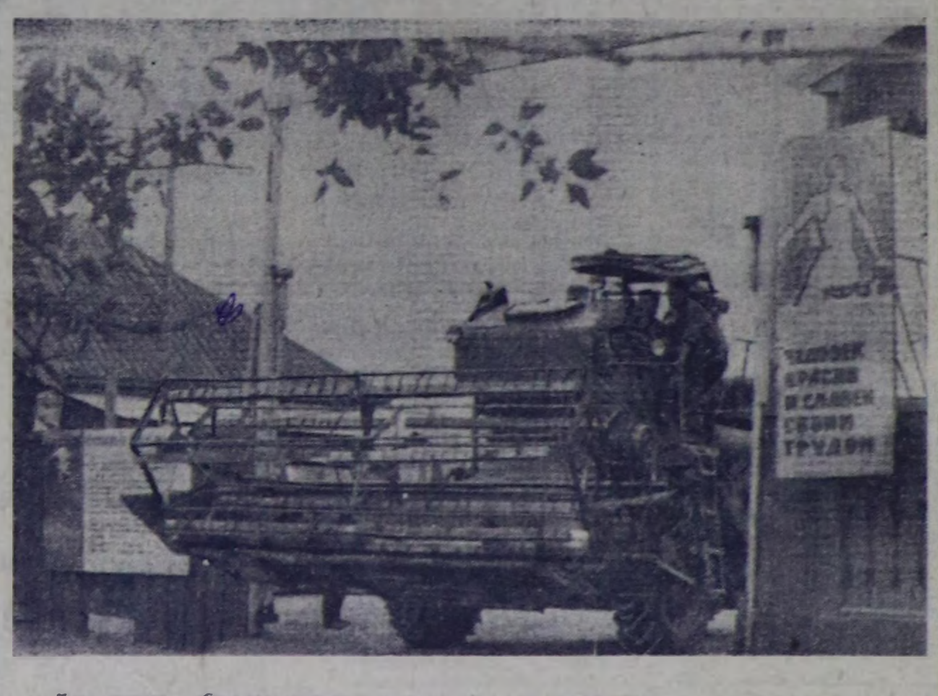
М. ТИРЧИН.

Массалыг киргең

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чыл ооңга күш-ажылчы белек кылдыр ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш күженишкиниг ажылдап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери эртken чылын мал чеминиң белеткелиниң планын будун чартык катап хөйнүү белеткээр дээш кыйгырымга үндезилээш, бо чылын совхозтуң ишчилери 2377 тонна сиген, 8300 тонна силос, 100 тонна будук-бүрү белеткээрни боттарынга хүлээнип, социалистиг чарышты калбарткан.

Амгы үеде Бора-Тайга салбырында тарымал сигенниң кезиишкинин эгелеп, 108 тоннаны сараяттаан. Ол салбырның девискээринде сигенчилер Шөлдээ-Тей, Ийи-Дыт деп черлерде чөл кадыры-биле болгаш ат-биле сигенни кестирип киргикен. Ниитизи-биле 120 сигенчилер сиген шөлүнде ажылдап турар. Сиген кезер 4 тракторлар ажылдап турар. Алдан-Маадыр салбырның сигенчилери Кошпес Чодураалыг-Сайнор, Алаш унунда сигенни кезип эгелээн. Ниити салбырдан 48 кижи составтыг сигенчилер сиген шөлүнде ажылдап киргеп. Совхозтуң сигенчилериге, дирекция чери бүгү таарымалыг байдалды тургускан, ниитиниң чемненилгезин эки организастаан.

М. СУНДУКАЙ.

Чадаанаанын «Сельхозтехника» каттыжышкынында комбайнинар септелгезинин темпизи хүн бүрүде шапкынчыо турар. Эрткен кварталда септекчилер 22 комбайнны түгле эки шынарлыг септээш, планын 110 хуу күүседеткеп.

ЧУРУКТА: СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң комбайнын септеп белеткээш, ажыл-агыйынче чорудуп турары.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотолары.

Судал болган энергия

Казаров ГРЭС-тиң берип турар күчүлүг чырыын Красноярск крайның үлетпүр будүрүлгелери, тудуглары болгаш Кузбасстың, Хакасияның база Тыва АССР-ниң хоорайлар, суурлары ап турар.

Делгем Сибирьниң судалы болуп берген энергияны берип турар Назаровтуң энергетиктери 500 мун киловатт күчүлүг энергоблокту шинээдип ап эгелээн. Чылыг күжү-биле ажылдаар станцияларда ындыг улуг күштүг агрегат моөң мурнунда чуртка ажыттатынмайн турганын билир болгай бис. Энергия бээр ол блок ам чартык чыл ажылдаан, ол үе иштинде 1 миллиард 125 миллион киловатт шак электрия энергиязын бүдүрген. Ол дээрге планда көрүнгеннеден 8 миллион ажыг болуп турар.

В. ЕФИМОВ.

Күш-ажылчы бир демниг ээлчегде

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедимишкиннериниң, оларның доктаамал сырый харылзаалларының, коммунистиг тургузуушкунга кады салыышкынының дугайында СЭГА-ның корреспондентилериниң дыннадыглары чурттуң бүгү черлеринден көөп турар.

УКРАИНА: Яворовтуң күгүру

Украинада Яворовтуң даг-химия комбинадының ажыл-ишчилери чыл эгезинден бээр он мун тонна күгүрүнү онаалгадан немей берген. Бо продукту планнан ажыр хөй санныг минералдыг чемнинчидилгелерни алырын хандырар, чүге дээрге кислота кылдыр ажылдап кылган күгүр «черниң витаминин» бүдүреринге эң чугула чүүл болуп турар.

Яворовтуң ажыл-ишчилери күгүрүнү депшилелиг арга-биле адырын баштай эгелээн. Инда ийи дуржулга-улетпүр установказын тургускан болгаш төлевилээн күчүлеринге хуусаа бетинде четкеп. Украиннер Туркменнияда Гаурдак күгүр комбинадының ажылдакчылары-биле боттарының дуржулгазын харам чок солчуп турар. Инда база-ла экономика талазы-биле ажыы бедик арганы шинтээдип ап турар. ССР Эвилелиниң 50 чылын демделээри-биле юбилейниң хүндүлел демдээ дээш чарыш эгелээн.

В. АФАНАСЬЕВ.

(СЭГА-ның корр.).

Львов.

ТУРКМЕНИЯ: чарыштың чаңчылы

Чарджоунуң каракул хураган кежи болбаазырадып ажылдаар заводунуң коллективи Бухарадан алган чаа технологияны пеитереткен. Каракул хураганнар кештерин хөөдеринин кызыртыйган аргазы дериғни ажыглаарының ажыктыын иле-биле бедиткен болгаш ай бүрүзүнде 30 мун кылыгны немей кылыр арганы бээр.

Чүс бежен чыл мурнунда төрелдешкек будурулгелериниң аразынга тыптып келген социалистиг чарыш чаңчыл болуп берген болгаш кожа республикалар — Туркменистанның болгаш Узбекистанның аразында ажыл-ишчи сырый харылзаалларының үлегер-чижээ болуп турар.

Бо чыдан эгелээш, Чарджоунуң заводу чаа күүне стандартын ёзугаар ажылдап турар. Ооң негелделерин сагыырынга Бухараның специалистериниң ажылдан кылган сайзыраагай аргаларын ажыглаары дузалап турар. Бо арга хураганнар кештерин хемчээлдерин ёзугаар ылгап, сорттаар арганы берип турар..

Чарджоунуң болгаш Бухараның торгу комбинаттарының ажыл-ишчилериниң аразында, Чарджоунуң болгаш Самарканның суперфосфат заводтарының химиктериниң аразында чарыы база тергиин үре-түннелдерни берип турар. Чижээ, узбек химиктер аммончуткан суперфосфатты күргадырының чердулгазын туркмен инчуктеринин сүмелерин ёзугаар сайзыраңайжыткан болгаш бо үнелиг продукцияны бүдүрүү үнүрерин көвүдедирин, ооң шынарын экижидерин чедип алган.

И. МАСЮКОВ,

(СЭГА-ның корр.).

Чарджоу.

ЯКУТИЯ: найыралдың быжыг харылзаалары

Якутияның колхозтары болгаш совхозтары алды чүс хи тракторну алган болгаш оларның барык чартык кезиин Укр инаның заводтарынга бүдүрген. Соңгу автономнуг республ каның үлетпүрүн, тудуун, көдээ ажыл-агыйын техника тал зы-биле дерип чепсегээрни бүгү УССР-ниң хандырып тур ры солун. Киевтен электрошимчедикчилер, Одессадан—с соодар тургузулгаларны болгаш чартык принцептилерни, Ж томирден — автоматтыг башкарылганың шкафтарын, Хмел ницкийден—трансформатор подстанцияларын, Харьковдан – күчүлүг бульдозерлерни Якутияга берип турар.

Агаар-бойдузуунуң байдалы ширинн Якутияда механизато лар Кременчүгтүң күчүлүг самосвалдарын соңгу чүкке он таарымчалыг кылдыр көргеннер. Оларны алмаастар тывыкч дары ажыглап турар. Харьковтуң турбина тудугжулары В люск ГЭС-тиң бирги ээлчээнинг бүгү агрегаттарын берг болгаш оларны эптеп тургузар талазы-биле дузалаачы ко гузеринден база ойталаваан.

Чоокта чаа Харьковтуң машина тудугжулары станцияны ийиги ээлчээнинг энергоблоктарын бүдүрер талазы-биле ч гыны алган. Оларның белдирлерин болгаш кезектерин са ырангайжыдар, олар мурнумдагы энергоблоктардан ды камналгалыг болур.

Д. БУБЯКИН,

(СЭГА-ның корр.).

Якутск.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

Демниг күш-ажылда

Тираспольда С. М. Киров аттыг шуткулга машиналарыың продукциязы бүгү-де эвилелдешкен республикаларже оруп турар. Хеп бугаар шуткулга кылыр автоматтыг хекселдер Москвaның болган Горькийниң автомобиль заодтарында, Волгоградтың болган Минскиниң трактор аводтарында чеднишкиниг ажылдан турар. Таллин хоойда «Вольта» заводта ооң кылган шуткулга шугумнары аза ажылдап турар. Ол ышкаш шуткулга машиналарын иевте, Львовта, Тбилисиде, Ереванда, Ригада, Вильнюста, ишкентиде болган Алма-Атада база эштеп тургускулаан.

Амгы үеде Тольяттиде Волганың автозаводунче чорударыиле тормоз дискаларын шуткуп кудар автоматты белетээн. Ол машина бедик бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле деле ейде деңнежир черге чок. Заводтуң конструкторлары болаш технологтары Камада автозаводтуң чагыын күүседип ириикеннер.

Тираспольчулар боттарының продукциязын кылган түгле ыы-аңгы черлерже чорудары-биле холбаштыр боттарыың бүдүрүлгезин база үргүлчү чаартып турар. Ынчангаш аар Эвилелдиң аңгы-аңгы хоорайларындан эң чаа станокарны болган техниктиг дериг-хережелдерин ап турар. аар Тбилисиниң болган Ереванның станок кылыр заводарындан, Горькийниң фрезер станоктар кылыр заводундан ыган Минск, Витебск, Ленинград болган өске-даа хоорайрның станок тудувучуларындан продукциязын доктаамал т турар.

Тираспольчуларның коллективи тергии эки ажылдап тур: бо чылдың беш айларының дургузунда продукция бүргүн үндүрери 37 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүкдаүү 22 хуу улгатkан.

ЧУРУКТА: завод директору А. И. Большаков (ортузунда) ла конструкторлар Р. И. Луценко болган М. К. Ботя (оң ланында) олар Камада туттунуп турар автозаводтуң чаынын дугайын чугаалажып турлар.

В. ВЕЛИЖАНИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мастерлер чарыжы

Липецк областың үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ажылп турар 8 мун ажыг мастерлер «Эң дээре кижизидикчи стер» деп ат дээш чарыштың эгелээн. Ол шинчээшкинни шкарып турар партия организациялары кижилерни кижидериниң арга-мергежилдерин шиңгээдип алырынга дузаар хой-ниитиниң методиктиг кабинеттерин чер болганынтургускулаан.

Липецкиниң Левобережный районунда методиктиг кабитиң бо талазы-биле ажылын солун организаскан. Липкиниң Магнитказының, өске-даа улуг-улуг үлетпүр, тур болган транспорт организацияларының мастерлери-биле чаалдерни бүдүрүлгени эки билир специалистер партия йкомунуң даандыргашын ёзугаар эрттирип турар. Ол шуу коллективтерге организастыг ажыл чорудар талазыле дуржулгалыг кижилер боор турар.

Кичээлдериниң бирээзинге «Аныяктарны бүгү-ниити ортук өредилгеже шилчидерин доозар болган пимти эртем олазын улам хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдырала дишкинниг боттандырып чорударынга бүдүрүлгениң коидирлери чогум кинчаар дузалаза эки даргының дугаында чугаа болган. Анаа чижек кылдыр трактор заводунуң уг мастери А. К. Талубьевти коргускеп. Ол яптиг-залдек, сеткилдиг кижи 400 хире аныяк кижилерге елесарының скай мергежилин өредип каан. Оларның кижи бүргүүң амыдырала шын орукту шилип алырынга ынчаар дуаан-дыр. Кандыг-бир чылдагаан-биле өредилгезин ара гаан кижилерни Андрей Карпович сургап тургаш, кежээ ортумак школаны ылап-ла доостурар чаңчылдыг. Ам оон ремакчилериндеп дыка хөй кижи дээди эртемин чемни ганнар. Ол ышкаш А. К. Талубьевтиң өреникчилери ммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары азы чаартыкчыры боор турар.

Ол кабинеттиң удуртукчузу инженер Г. М. Колесников ынчаар чугаалап турар:

— «Коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизигеднирге Черемовецтиң металлургия заводунуң удуртукчу лгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгеиң дугайында», «Минскиниң трактор заводунуң партия ганизациязының күш-ажылчы коллективинде бүдүрүлгечи лгаш хөй-ниитиниң идепкейин бедидер талазы-биажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалры, партияның болган чазактың өске-даа шиитпирлерин стиң маңаа кичээлдер эрттиреринеке дыка хөй темалар- сүмелеп турар.

Ол методиктиг кабинеттиң бо ажыл талазы-биле дуржулыын областың үлетпүр бүдүрүлге, тудуг болган транспорт рлеринде калбаа-биле вспитередип турар.

М. ГОЛАЧЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ЛИПЕЦК.

Чонга бараанар

ЛИТВА ССР. Каунас радио заводунда «Шилялис-401» дээр ы портативтиг телевизорнуң баштайгы хевирлерин чогаа- ы кылган. Экранның хемчээли—диагональ талазы-биле 16 ниметр. Телевизор түр бүктүү четким, портативтиг акулятор батарея болган автомашиналарның аккумуляторуле ажылдап болур. Приёмниктиң деңзизи (чемгерилге үдерин саваадена) түгле 3,5 килограмм. «Шилялис 401» левизорну туристчи аян-чорукка, арга-зам иштинге седстээшкиниге болган чайлагга ап чоруп болур.

ЧУРУКТА: чурукчу-конструктор В. Бальчюнене «Шиляе-401» чаа портативтиг телевизору-биле.

М. ОГАЙНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Идеологтуг ажылдың деңнелин бедидип, ажыл-ишчилерниң ортузунга ооң дээштиниң чедил алыр, политиктиг ажылды ажыл-агый сорулгаларыбиле холбаштырар талазы-биле районнуң партия организациязы чамдык ажылдарны чоруткан. Ниитизи-биле идеологтуг ажылды ССРЭ-ниң 50 чылын күш-ажылчы чаа-чаа чеднишкиннер-биле уткуурунче угландырган.

СЭКП райкому, партия организациялары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын чеднишкинниг күүседир. ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш районнуң колхоз, совхозтарының, бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы кижилерин ортузунга социалистиг чарышты организаастаарын экижитиишаан, партийжи-политиктиг ажылды улам күштедирип турар. Маңаа холбаштыр районнуң ажылагыйының планныг сорулгаларын чеднишкинниг шиитпирлээринге ажылчы чоннуң экономиктиг болгаш политиктиг билиглерин бедик деңнелге организастаары негеттинип келген.

Бо талазы-биле эвээш эвес ажыл кылдынган. Былыргыя ажылчы чоннарның экономиктиг өредилгезин экижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырары-биле парторганизациялар партияның экономиктиг политиказын пропагандалаарын алгап калбартkан. Партия чырыдышкынының системазынга 16 эге политшколаларның 329 дыңнакчылары экономиктиг билиглерниң үндезиннерин, марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өренир 9 школага 167 кижи политиктиг экономиканы өренген. Бүдүрүлгелерде 4, колхоз, совхозтарда 5 семинарларга удуртукчу, инженер-техниктиг ажылдакчылар, көдээ ажыл-агый специалистери, ортумак звеноның кадрлары агар экономиканы өренип арткеннер.

Коммунистиг күш-ажылдың школалары, экономиктиг конференциялар ажылчы чоннуң экономиктиг билиглерин өренир 34 школаларга 760 хире коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активтер хаара туттунар.

1971—72 өредилге чылында 33 эге политшкола, марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өренир 26 школа, теоретиктиг 20 семинар ажылдаан. Ацаа 1543 дыңнакчылар, оон иштиндеп 799 коммунистер өренген. Ниитизи-биле 149 пропагандистер ак сеткилдиг ажылдаан. Партия райкомунуң бюрозу, райкомнуң харысалгалыг ажылдакчылары партия өредилгезиниң чорудулгазынче доктаамал сагыш салган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партномнуң партия-комсомол политөредилгезин удуртуп турарыныың дугаймында база «Сут-Хөл» совхозта парткомнуң «Ажылчы чоннарның экономиктиг өредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседип турарыныың дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Эрткен өредилге чылының дургузунда чер-черде партия-комсомол чырыдышкынынга хынаалдаларны ийи удаа чорудуп, четпестерни чайладып, политиктиг өредилгениң деңнелин бедидер дээш хемчегларны алган. Ооң түңнелинде политчырыдышкынының ортумак звеновзу өредилге планның болгаш программазын чеднишкинниг күүсеткен. «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта парткомнар политчырыдышкынының ажылынга удуртулганы экижиткен. «Тыва» совхозта парткомнуң ораалчы секретары эш Ч. Ондар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң марксисчи-ленинчи өредилгезин удуртур даалгазын эки күүсеткен. Ооң харазы-биле өредилге организастыг, бедик деңнелге эрткен.

Ажылчы чоннарның хүн бүрүде озуп турар культурлуг негелделерин хандырары-биле культура чырыдышкын албан черлериниң ажылын бедик деңнелге тургузарын партияның XXIV съездизи онзалап айыткан. Оны боттандырар дээш партия организациялары культура чырыдышкын албан черлерин масса-политиктиг ажылдың одаа болдуруп турар.

Районда ажылдап турар 42 культура албан черлериниң одагларын ССРЭ-ниң 50 чылынга турасхаатkан уран түүл көрүүдезинге белеткеддерни клубтарда, культура бажыңнарында чорудуп турар. Ооң-биле кады лекция номчуглаары, беседалар болгаш өске-даа массалыг ажылдар культура одагларында чоруттунуп турар. Чижээ, бо чылын 47 темалыг болгаш массалыг кежөлер арткеп, 110 лекция номчуттунган, 212 беседалар, ыыткыр номчуглалар болган.

А «Сут-Хөл» совхозтуң Сут-Аксы культура бажыңының (директору Ч. Куулар) ажылы янзы-бүрү хевирлиг. Анда хөй кижи чыглып, массалыг ажылдарга киржип турар. Орта болуп эрткен «Төрээн чугаанның культуразы» деп диспут, чогаалчылар Салчак Токаның «Чонның оглу», Олег Сагаа-оолдуң «Кежиктиг сылдыс» деп номнарынга номчугла конференциялары, совхозтуң кол агроному Вадим Оюн-биле, механизатор Эрес-оол Сарыглар-биле, савачы О. Кара-кыс-биле ужуражышкынын кежөлери бедик деңнелге арткеп. Шак ындыг хевирлиг массалыг ажылдар «Алдан-Маадырның» клубтарынга, «Большевиктиң», «Октябрь 30 чылының» культура бажыңнарынга база болуп эртер.

Районнуң колхоз, совхозтарында, албан, бүдүрүлге черлеринде барын муң чыгыы агитаторлар, политинформаторлар ажылдап, ажылчы чоннуң күзенчиг аалчылары болбушаан, Коммунистиг партияның, Совет чазактың шиитпирлерин, чуртта болган делегейде болуушкуннарны, республиканың, районнуң мурнунда саалыган сорулгаларны ажылчы чонга тайылбырлап, оларны ажыл-херекче мобилизастап турар.

Чон ортузунда идеологтуг ажылдың чорудулгазында чеднишкиннер бар болза-даа, улуг четпестер чайлаттынмаан турар. Политиктиг болгаш экономиктиг билигларнын чон ортузунга пропагандалаарын чамдык партия организациялары четпес чоруткан. «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Искра» колхозта болгаш өске-даа черлерде партия организациялары партия чырыдышкынын кошкак удуртуп, инчаалдерин үзүктелиишкиннинг, чавыс деңнелге эрттирген. Ол ышкаш АТБ-де, райкүүскомнуң иштики херектер кылдазинде, райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелелинде парторганизациялар политөредилгени куду деңнелге тургускан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком (секретары А. Ондар) партия райкомунуң бюрозунуң докладының күүседир дээш боттуг түңнелди кылбаан, политөредилгеге партийжи удуртулга өредилге чылының төвчүзүнге чедир кошкак хевээр арткан.

«Большевик», «Тыва», СЭКПниң XXII съездизи аттыг совхозтарга комсомол чырыдышкынының ажылы 1972 чылдың эгезинде эгелээн. Хондергейге, № 463 мехколоннага, «Сельхозтехника» салбырынга, райэмнелгеге комсомол өредилгезин организастаарынга практиктиг дузаны чедирбээн. Ооң хараазы-биле бөлгүмнерниң хөй нуруузу өредилгезин чылдың ортаа үезинде соксаткан.

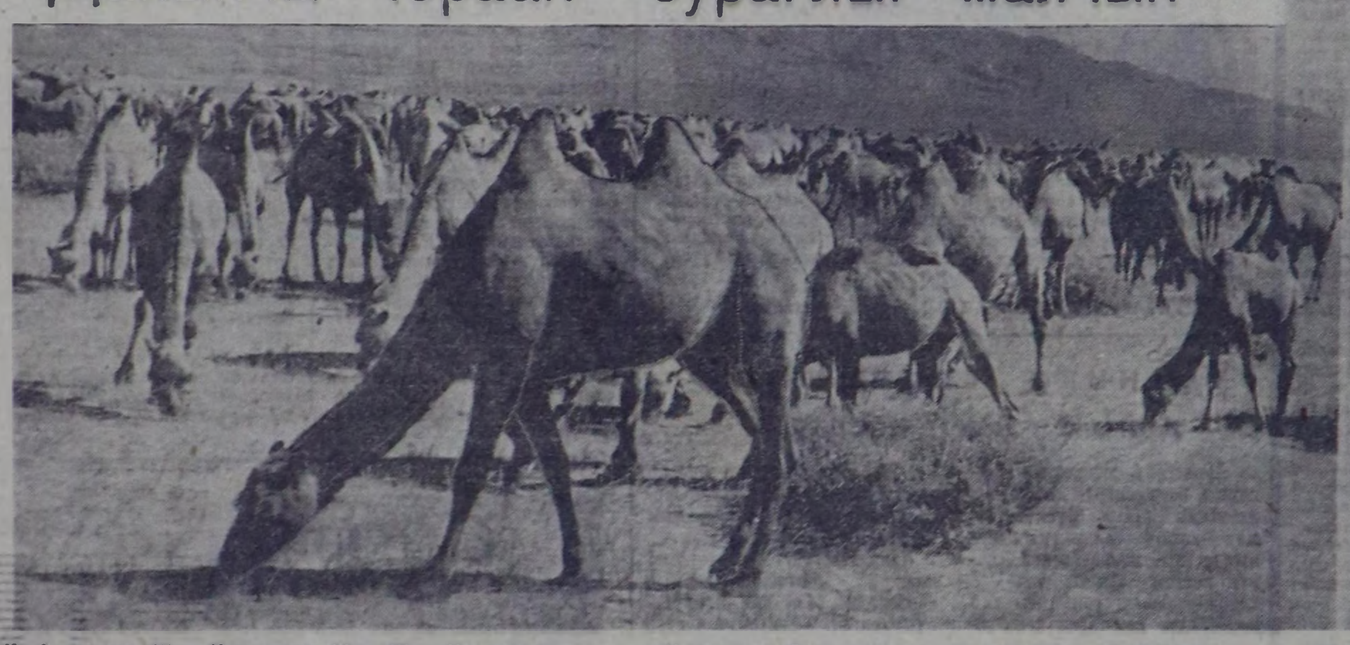
Лекция пропагандазының ажылы амгы үениң негелделээнге дүүштүр чедир чоруттунмайн турар. Ийиги кварталда номчуттунган лекциялар бирги кварталдаазындан дыка эвээш. Чаңгыс чижек, Ленин аттыг колхозтуң лекторлары бирги кварталда 30-ан номчаан болза, ийиги кварталда түүле сес лекция номчаан. «Сут-Хөл» совхозта «Биллиг» ниитилелиниң эки организациязы (удуртукчулары М. Чимит-Доржу, З. Куулар) лекторларның ажылын холга албайн турарын квартелда 3—5 лекция номчааны хереглиир турар. Районнуң «Биллиг» ниитилел организациязы (харыысалгалыг секретары М. Дугуржап) лекция пропагандазын кошкак удуртуп, негелдени сулаткан. Мурнакчы лекторларның дуржулгазын неитередир, чаа лекция чогаадырын организастаарын турар. Ажыл-агыйларның чаагы удуртукчуларын, специалистерин лекция пропагандазын чүрүдүрүнче кошкак каара удуп турар. Бо ажылды күштелдирип чорудары бистен негеттинип турар.

Культура одагларын массаполитиктиг ажылдың бүзүлүг төвү болдурарын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия организациялары чедип албайн турар. Тере-Хөл сүүрда клубтуң эргелелчизи З. Хертек олап чок ажылдап турар. «Искра» колхозта чаа Культура бажыңының ажылы экиживейн турар. «Тыва» совхозта библиотека эргелекчизи чогу-биле шуу хагдынган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Культура бажыңының, Чыргакы клубунуң дериглеп четпес, ажылы сегиместээн. Совхозтуң салбырларында боттывынгыр уран түүл коллективтериниң көрүүдези апрельде Чыраа-Бажынга болуп турда, а төп салбырлыы аңаа кириишпээн.

Тоску беш чылдың ийиги чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир, партийжи-политиктиг ажылда четпестерни чайладып, ооң дээштиниң чедип алыр дээш тодаргай хемчегларни ап, оларның күүселдеэнин партия организацияларындан доктаамал негээр, оларга боттуг дузаны чедирер ужурлуг бис.

А. ООРЖАК.
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары.

Дайынчы чорааан—сураглыг малчын

Калбаа, делгем Шара-Нур хөвүзу. Ында Шара-Нур хөл суг муңу-биле байлаң. Ынчалза-даа ооң аң-не көл байлаа — хөй чүзүн мал-маган.

«Ак-Эрик» колхозтуң хөөчүн тевечизи М. К. Дончунниуң аазынга чеде берген бис. Ооң ее таптыг-ла хөлдүң эриинде турар. Арыг-силиг өөнче кадарчы бисти чалап киирге берген. Радиоприёмник, янзы-бүрү чуруктар-биле кады Михаил Куумаевич ында Спасский биле Фишерниң маргылдаазының башгайгы түңнелин база бижип каан болду. Бүгү чуртта болуп турар болуушкуннарны, делегей байдалын малчын, ыракузакта-даа олурар болза, сонсаал чөк сонуургап турарын ооң билген бис.

Чаңчыл болган аяк шайны ижип ора, малчыннын амыдыраа-чуртталгазын сонуургадывыс. Ооң өскен чери Шара-Нур хөвүзу. Бо черден ол түүле социалистиг Төрээн чуртунче фашистиг идегеттер халдап келгенде, совет улустуң хосталгалыг дайынынга эки тура-биле киржип, фронтуга чораашаа каш чыл ыраар умурга таварышкан. Амгы үеде ооң делгем хөрээн «Ада-чурттуң дайыны» орденниң бирги чергези болгаш элээн каш дайынчы медальдар наастал чоруур.

1950 чылда Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу организастаттынып турда, аңаа баштай киргеп. кижилерниң бирээзи Михаил Куумаевич болган. Дораан-на ол колхозтуң тевелерин кадарып эгелээн. Ам таптыг-ла 20 чыл ажыр ола амылында чүткүлдүг ажылдап турар. Ооң кадарганы теveлер ам 270 баш чедип турар. Бо чылын 54 бодаганны камгалап алган. Бир улуг теveден-не 6 иг дунту кыргып, 50 баш тевени эътке думааган.

Михаил Дончуң хөй-ниитиниң ажылынга база кызымаккай киримип турар. Ол көдээ Советтиң делутаты хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгунчуларын-биле үргүлчү ушуамышкынны кылып турар. Хөөчүн малчынның уруглары база күш-амыгга хандыкшылдыг кижилер болуп өскен. Улуг оглу Михаил колхозунда чөвээчылап турар, а ооң бичизи — Миков адазының көл дузалакчызы, теве кадарарының мергежилин чедип алган. Сурагыг малчын, күш-амыгга болгаш дайынга-даа үлегер-чижектиг болуп шылгараан Михаил Куумаевич бодунуң ег-бүлезиниң херээжен ээзи Серен Мыштаалаевна-биле шак ынчаар амыдырал, чурттап орар.

С. ФЕОКТИСТОВ.
Авторнуң фотозу.

СПОРТКА УДУРТУЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

«Күш-культура болгаш спортту улам ыяй хөгжүдер хемчегларни дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын база ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезин экижидер хемчегларни ап турар. «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарның парткомнары спорт херээн экижидер хемчегларни алгылаан. Күш-культура организациялары кварталда, айда чорудар ажылының планын партия, профэвилел, ВЛКСМ комитеттери-биле кады сүмележип тургускаш, ону амыдырала боттандырып турар. Ынчангаш бо ажыл-агыйларда спортчузар маргылдаалырга идепкейлиг киржип, багай эвес түңнедерлиг болуп келген. Совхозтарга хостаткан инструктор-методистерден «Улуг-Хая» Михаил Чаш-оол, «Күш-ажылдың хостуунда» Базыр-Сат Чолдак-оол олар онаашкан хераан ак сеткилдиг күүседип, бар аргаларын спортту массалыг болдурарынче салып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң бирги черн дээш янзы-бүрү маргылдаалар болуп эрткен. Түүле 1971 чылда 22 маргылдаа болган. Анаа 32 кижи бирген, 49 спортчу ийиги разрядтың нормаларын дужаагган. Школачылардан 210 кижи аныяктарның разрядтарын күүсеткен.

Улуг-Хемде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге мергежилдиг кижилер өзүп үнүп, республикада бөзин сурагыг бергеннер. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта бөдүүн хөй ажыл-агый удуртукчулары биилп, ону массалыг болдурар, материалдыг базазын быжыглаар хемчегларни ап турар. «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарның парткомнары спорт херээн экижидер хемчегларни алгылаан. Күш-культура организациялары кварталда, айда чорудар ажылының планын партия, профэвилел, ВЛКСМ комитеттери-биле кады сүмележип тургускаш, ону амыдырала боттандырып турар. Ынчангаш бо ажыл-агыйларда спортчузар маргылдаалырга идепкейлиг киржип, багай эвес түңнедерлиг болуп келген. Совхозтарга хостаткан инструктор-методистерден «Улуг-Хая» Михаил Чаш-оол, «Күш-ажылдың хостуунда» Базыр-Сат Чолдак-оол олар онаашкан хераан ак сеткилдиг күүседип, бар аргаларын спортту массалыг болдурарынче салып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң бирги черн дээш янзы-бүрү маргылдаалар болуп эрткен. Түүле 1971 чылда 22 маргылдаа болган. Анаа 32 кижи бирген, 49 спортчу ийиги разрядтың нормаларын дужаагган. Школачылардан 210 кижи аныяктарның разрядтарын күүсеткен.

Улуг-Хемде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге мергежилдиг кижилер өзүп үнүп, республикада бөзин сурагыг бергеннер. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта бөдүүн ажылчын Василий Архипович Чуруто чурттап, ажылдап турар. Ооң уруглары хөй, оларны төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидер, ылаңгыя спортка хаңгыышыдар дээш бар аргаларын ажыглаан келген. Ол боду спортка копчуг ынак. Ооң уламындан уруглары спортчулар болган. Башкы Владимир, тудугжу Леонид, огород ажылчызы Нина, өреникчи Коля Чуруголар хаакка болгаш чиик атлетикага мергежилдиглер, бирги чергенин спортчулары. Түүле районга эвес, республика маргылдаалырынга киришкеш, олар каш удаа чемпион болуп келгеннер. Оларга чоргаарлаңыр бис. Василий Архипович ышкаш, уругларының күш-дамыр кижизидилгезинче сагыш салыры ада-не кижи бүрүзүнүң хүзээлгези болур.

Бистиң районнуң мөгелериниң челнишкини республикага белдингир. Оларга хоочунар Ондар Сюр-оол, Василий Базыр-Тараа, Биче-оол Монгуш-оол, аныяктар Сергей Ширин, Сергей Доржу болгаш өскелер-даа хамааржыр. Хоочун мөгелер хүрештиң чажыттарын, мерген аргаларын аныяктарга дамчыдып бээри-биле секцияларны организастаан.

Баскетболга, волейболга, штанга кедүрериниг мергежилдиг күш-культуржуларның санын көвүдеп турарыны мактанчыг херек.

Спортту массалыг болдурары, күш-культуржуларның мергежилин бедидери амгы үеде ков айтырыг болур. Өлче бир дугаарында комсомол, спорт организациялары сагыш салыр хүзээлгелиг. Бо талазыбиле чер-черде чамдык ажылдар чоруттунуп турар.

Ажылчы чоннуң оргузунга күш-культураның ажык-дузазын, совет спорттуң чеднишкиннерин пропагандалаар хемчегларни районнуң күш-культура коллективтери алган. Спорт дугайында лекция, беседа номчуурун, киножурналдар көргүзерин мурнукузундан элээн көвүдеткеп.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны Шагаан-Арыг хоорайда, колхоз, совхозтарда, школаларда организастаан. Ону хөй-ниитичи тренерлер удуртуп, аныяктарны аңаа хөйүү-биле хаара туткаш, оларның спортчу мергежилин бедидер сорулгалыг ажылдап турараар. Жданов аттыг совхозта бөкстүп, Арыг-Узүүрде волейбоддуп, Шагаан-Арыгда баскетбоддуп, бөкстүп, Ийи-Тал сүүрда хостуг хүрештиң секцияллары багай эвес ажылдап келген. Михаил Доңгак, Тартан-оол Максыр, Юрий Карбы олар хөй-ниитичи тренер даалгазын эки күүседип, мергежилин өскелерге дамчыдып бөр бүгү хемчегларни ап турар.

ГТО-нуң чаа күш-культура комплексизин неитередир дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле ажылдарны чорудуп эгелээн.

ГТО-нуң чаа комплексизиниң ниитилелге болгаш кижиниң кадымына ажык-дузазын ажылчы чонга тайылбырлаар, ооң нормаларын дужаар хемчегларни алган. Амгы үеде районда 328 улуг улус, 707 өреникчи ГТО-нуң чаа комплексизиниң чамдык нормаларын дужаагган. Бо ажылды Шагаан-Арыгның № 1, 2, Чаа-Хөлдүң, Хайыракannың, Арыг-Бажының школаларының идепкейлиг чорутkан.

Шериг албазы эрттирер аныяктар ортузунга спорт массалыг ажылды сөөлгү чылдарда элээн экижиткеп. Ооң түңнелинде совет армияже албан эрттирип чоруткаңнарның 90 хуузу спортчу разрядтарлыг болган.

Күш-культураны болгаш спортту улам ыяй хөгжүдер талазы-биле районнуң партия, совет, комсомол, спорт организацияларының ап чорудуп турар хемчегларын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр ам-даа бедик деңнелге көдүрери негеттинип турар. Спорттуң массалыг болуруп чедип албаан, ооң материалдыг базазын көшкак, спортчуларның мергежилин чавыс болуп артышаан чүүдер ам-даа бар.

Национал спорт, футбол бистиң районда ам-даа эки сайзыраваан. Ону экижидип болурунуң бүгү аргалары бар. ГТО-нуң чаа күш-культура комплексизиниң нормаларын массалыы-биле дужаарынга белеткелди база дужаар маргылдааларны көлдуунда чорутпайн турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының чамдык чер-чер Советтери, профавилел, комсомол организациялары спорт херээн холга албайн, калбак активже даянмайн турарындан үстүүде айыткан четпестер үнгеп.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үшкү чыыжының дөрткү сессизынга республикада күш-культура болгаш спорттуң байдалы база ону улам ыяй сайзырадыр хемчегларни дугайында айтырыгны чугаалашкап, чедиишкиннерни мактап, чедир кылдымайн турар чүүдерни шыңгыы шүүгүмчүлеп, ону эдип алырынче угланган доктаалды хүлээп алган. Сессизга айыттынган четпестер бистиң районга база хамааржыр.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштедирер талазы-биле хемчегler дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында күш-культура болгаш спорт ажылын улам экижидерин айыткан болгай.

Ынчангаш районнуң партия, совет, комсомол, профэвилел, спорт болгаш хөй-ниитти организациялардың күш-культура ажылын партия болгаш чазактың амгы үеде салып турар негелделеринге дүүштүр түзүлээр дээш хемчегларни алыр апаар.

Х. НОРБУ,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Педагогика институтунда

ӨӨРЕНИРИНГЕ ТААРЫМЧАЛЫГ

Бистиң социалистиг тургузуувус ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ургуларының мурнунда өөредилге чергелериниң ажыын калбаа-биле ажыдып берген. Төрээн чуртувус бүрүн бижик-билиглиг чурт болу бээринге В. И. Ленин социализмниң баштайгы чылдарында-даа бүзүреп турган. Ол соруга шагда-ла боттанган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр дээди өөредилге чергелериниң студентилериниң болгаш түскай ортумак өөредилге чергелериниң сургуулдарының материал база чуртталга-амыдырал байдалын дыка эки-жидер дугайында чугула шиитпирни СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак хүлээп алган. Чүгле стипендияны бедидеринге болгаш стипендиаттарның санын калбартырынга күрүне бо беш чылда бүдүн чартык миллиард рубльди берип турар болгай.

Студентилерниң Бүгү-авиялел слёдунга Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга мынча дээн: «Совет студентилер — делегейниң аныяктарының мурнакчы отряды. Олар өске чурттарда боттарының үе-чергелери-биле кады империализмге удур, социал талазы-биле чаптыг чорук дээш, бүгү улустарның эң эки келир үезин дээш идепкейлиг демисежип турар. Ол база-ла совет студентилериниң улуг, бедик мозу-шынарыдыр!».

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң дээди өөредилге черлеринде студентилериниң өртем болгүмнеринге болгаш семинарларынга киржилгези массалыг болу берген. Эртем ажылдарының конкурстары болгаш делгелгелери кажангызындан артык калбаа-биле сурагжып турар.

Эргим аныяк өөнүктер болгаш номчукчулар, ам бистиң Кызылда Күрүнениң педагогика институду-биле силерни кыска таныштырып көрейн. 1952 чылда Кызыл хоорайга ийи чыл хуусаалыг башкы институду ажыттынган.

1956 чылда ону калбак профилдиң дээди эртемниг башкылар белеткээр педагогика институду кылдыр эде тургускан. Өөредилгениң хуусаазы 5 чыл апарган.

Тывага бирги дээди өөредилге черин ажыткан чорук Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг ада сагыш салыштыкының херечизи-дир. Тыва болгаш өскеда националдыг оолдар, кыстар алгыг-делгем, чырык, өөредилге болгаш дүржүлге эртиреринге аки дерилгелиг аудиторияларда аки өөренип турар.

Чыл келген түдүм институттуң ниити байдалы экижип, доозукчуларның саны көвүдеп, өөредилгениң шынары бедип турар. 1956 чылда 100 ажыг студентилер өөренип турган болза, келир өөредилге чылында хүндүскү салбырга 860 кижи, бот-өөредилге-биле 700 ажыг кижи өөренир. 195 дээди эртемниг башкыларны бо чылын институт республиканың школаларынга белеткээн.

Түскай эртемниг башкыларны физика-математика, филология, биология-химия деп үш факультеттер белеткеп турар. Оларның составында 11 кафедра бар. 29 түскай деритингеи лабораториялар болгаш кабинеттерни ол кафедралар удуртуп турар.

Кабинеттер болгаш лабораторияларның дериг-херексели чыл келген түдүм немежип турарындан студентилерниң өөренирине, дүржүлге кылырынга кончуг таарымчалыг апарган.

Институтта дужулгалыг башкылар хөй. Оларның хөй кезии эртем болгаш методика талазы-биле бижыг билиглиг. Башкыларның иштинден эртем кандидаттары—25 кижи, доценттер — 10 четкен. 20 ажыг кижи доктор болгаш кандидат диссертацияларын бижип, ажылдап турар.

Сөөлгү үеде бистиң институттуң дыка хөй доозукчулары чурттуң янзы-бүрү хоорайларының аспирантураларында чедиишкиниг өөренип, доозуп кээп турары биске дыка өөрүнчүг. Чижээ, А. В. Набатов, Е. С. Бойко, Г. Самсонова, Фаина Бартан, К. Б. Март-оол дээш оон-даа өскелер оларга хамаарыжыр.

Студентилер чүгле башкы эртеми чедип алырындан аңгыда, харын эртем-шинчилел ажылдарын кылыр аргаларны институт оларга бээр. Оон хереченги — өөредилге лабораторияларындан аңгыда, түскай деритингеи эртем-шинчилел лабораториялары, студентилерниң эртем ниитилелиниң конференциялары чыл келген түдүм шынаржып бар чыдар.

Чаа өөредилге чылында институттуң ийи өөредилге корпустуг болур. Студентилер қончуг эки хандыртынган хоорай төвүнде беш каът общежитиеге чурттаар. Оон иштинде изиг чемниг буфет, момчулга залы, өөредилге өрээлдери бүрүн бар. Кысказы-биле чугаалаарга, өөренир, чурттаар, дыштанып, эртем ажылы кылырынга таарымчалыг байдал аңаа түзүстүнүп.

Эргим аныяк өөнүктер! Коммунистиг ниитилелди тургузарының эң чугула айтырыгының бирээзи — чонну, ылаңгыя аныяктарны, бичии чаштарны эртем-биилгге өөредири, оларны коммунистиг ёзуга кижизидери болур. Ол улуг, чаагай херекке бодунуң үлүг-хуузун киирерин күзээннерни бистиң педагогика институду чалап турар. Кээп өөреныңер.

Х. С. АЛДЫН-ООЛ,
институттуң ректору,
доцент.

БИСТИҢ ФАКУЛЬТЕТТЕ

Бо юбилейлиг чылда Кызылда Күрүнениң башкы институду бодунуң чээрби чыл болганын база-ла демдеглеп эртирер. Ынчан эң-не баштай институт ажыттынып турда, тургустунган факультеттериниң бирээзи — филология факультеди болур. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда факультет республиканың улус өөредилгезиниң шугумунга дыл, литература, төөгү талазы-биле дээди эртемниг башкыларны белеткеп үндүрүп турар.

Эрткен чээрби чылдарның дургузунда институттуң материалдыг баазазы быжыккан. Оон - факультеттери мурнундаазынга деңнээрге шуут таныттынмас кылдыр оскерлип, дээди эртемниг, дүржулгалыг башкы кадрлар-биле хандыртынган. Филология факультединде 280 ажыг студент өөренип, ында барык дөртен хире башкы ажылдап турар. Бо өөредилге чылында факультетти ниитизи-биле 72 кижи доозуп үнген.

Факультет колдуунда-ла национал школаларга орус дыл болгаш литература башкыларын (өөренир хуусаазы дөрт чыл), орус дыл болгаш литература база тыва дыл болгаш тыва литература башкылаар (өөренир хуусаазы беш чыл) башкыларны белеткеп үндүрүп турар.

Институттуң дыл болгаш литература факультединде орус дылдың, тыва дылдың, литератураның болгаш даштыкы дылдарның кафедралары бар. Ында ажылдап турар башкыларның барык дөртенден ажыг хуузу бедик мергежилдиг, дээди өөредилге черлеринге хөй чылдар иштинде ажылдап келген эртем кандидаттары болгаш доценттилер. Дүржулгалыг эртемден башкыларның удуртулгазы-биле түс-түс кафедраларда литератураның, орус болгаш тыва дылдар талазы-биле шинчилел ажылын чорудуп, эртемге күзеддиг, аңаа сонуургалдыг студентилерни аңаа киириштирип, студентилерниң ортузунда эртем-шинчилел ажылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Бо өөредилге чылында орус дыл кафедразынга организастаан дыл талазы-биле эртем болгүмнерин эртемденнер Р. Р. Бегзи, Ф. М. Бартан, Е. И. Коптева болгаш ол кафедрага дыка үр чылдарның дургузунда ажылдап келген дүржулгалыг башкылар И. М. Бородич, В. Ф. Серебренникова база литература кафедразының эртем болгүмнерин эртем кандидаттары М. А. Хадахана, Г. Н. Курбатский болгаш дүржулгалыг башкылар А. С. Мазуревская, В. М. Грачева, тыва дыл кафедразының болгүмнерин эртем кандидаттары Ш. Ч. Сат, К. Б. Март-оол, Д. С. Куулар, РСФСР-ниң алдарлыг башкызы Е. Б. Салзынмаа болгаш өскелер-даа удуртуп, орус, тыва дылдарның болгаш литератураның талазы-биле кончуг солун илеткелдерни белеткээннер.

Факультет чыл санында чаңчыл болу берген орус, тыва дылдарның болгаш литератураның солун айтырыгларының талазы-биле кежээлерни, конференцияларны болгаш диспуттарны эрттирип турары кончуг солун. Ол кежээлерни студентилер боттары белеткеп, бодуктер аайы-биле солун маргылдааларны чорудуп турар.

Филология факультеди соолгу ийи чылдың дургузунда институтка өөредилге-кижизидилгиниг ажылдарга бедик көргүзүг дээш организастап турар социалистиг чарышка бирги черни ээлеп, «Эң эки факультет» деп выпелди чаалап алган. 1970—71 өөредилге чылында институттуң 35 бөлүктериниң аразында эки өөредилге, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилге дээш чарлаан социалистиг чарышка филология факультединиң ийи дугаар курузунуң үш дугаар бөлүү бирги черни алгаш, бо чылын институттуң садып берген туристиг путёвказы-биле маадыр хоорай Волгоградты барып көөр аас-кежиктиг болганнар.

Бодунуң шилип алган түскай эртеминге кызымаккай өөредилгиниг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг студентилер бистиң факультединиште хөй. 1971—72 өөредилге чылынын түннелинде факультеттиң 45 ажыг хуузу чүгле дөрт, беш демдектерлиг өөренип турарын чугаалаарга четчир. Эрткен чылын Октябрь айда Москва хоорайга болуп эрткен Бүгү-авиялелдиң студентилериниң слёдунга филология факультединиң студентизи Ойдуп-оол Бичен киржир эргени чаалап алгаш, оон ажылынга киришкен.

Факультетте чоруттунуп турар ажылдарны допчулап чугаалаарга ыңдыг-дыр. Моонбиле чергелештир бо чылын чаа школа доозкан онгу классчыларга болгаш мурнунда чылдарда школа доозуп алган, ам өөренирин күзеп чоруур аныяктарга хамаарыштыр чүнү сүмелеп болурул дээрге, бир талазында чамдык аныяктарда ыңдыг

Алдын эртинени — аас чогаалын чонга

Аас чогаалы-биле байлак болза-даа, ужун-бижии чок тоожи хөй-хөй улустар чүге Октябрьның социалистиг Улуг революциялыңың ачызында боттарының аас чогаалын сайлыдыр аргалыг болган. Совет эрге-чагырганың үезинде улустарның ден эргези бижыгып, оларның аас чогаалы коммунистиг кижизидилгениң идейлиг чемзээ болуп, марксизм-ленинизмниң өөредилиинден чырык хереллиг чаагай оруктуг алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң улустарының аас чогаалын чыыр болган сайыралыр талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Оон кежү барымдаазы 1937 чылда «ССРЭ-ниң улустарының чогаалдары» деп хөй нидия улустарның эң шилиидек аас чогаалдарының чыындызының үнгени болуп.

Тыва интеллигенцияның аас чогаалыңга сонуургалы 1931 чылда А. М. Горькийниң совет чогаалчыларның бирги съездизинге «...Сөстүң уравының этези аас чогаалында. Аас чогаалдарын чыыр, оон өөренирер, оны чаартып кылыдар...» деп кыйгырыы-биле чергелеттир бөскээн.

30 чылларда «Хөстүг арат», «Арзаа шыы» солуннарга, «Чыынды чогаалдар», «Революстуң херели» деп сеткүүлдерге фольклор арынарды кежү черии эзелеп турган. 1939 чылда «Тыва тоолдарының» бирги чыындызы үнген. Ол үеде үнүп турган үжүглелдерге, номчулга номнарывга үнүп турган тоол, тывызык, үлегер чугаа, ырлар аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинге, культурлуг хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турган.

Тываның Совет Эвилелинге каттышканының соонда, 1945 чылда Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүүнүн артем шинчилел институдуун тургустунганындан эгелеп улустуң аас чогаалын чыыр, шинчилээр ажылдың эртемниг үндезинии быжыглып, ону чон оргузунга иептередип парлаар, суртаалдаар ажыл шүүдан эгелээн.

Тыва тоолдарның 1947 чылда үнген чыындызының эге түүлүн чогаалчы С. А. Сарыг-оол бижээн: «Тоолчу Баянай 90 хире тоолду ыдып бергеи. Ол кандыг-даа бижии билбес болгаш төрээн дылындан өске кандыг-даа дыл билбес. Ол хиреэзиде Моолдуп «Кезер тоожузуна» чиигиве тыва дыл кырында ыдып чоруур. Оон ол 90 хире тоолдарында 2—3 хүн иштинде тоолдаар узун тоолдар бар. Ол чыскаш тоолчулар хөй. Ону дүргеи чыып, шинчилеп, кодуруп үндүрер ажыл чүге Тываның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразын, чечен чогаалын, үран түүлүн хөгжүдеринге улуг салдарлыг болур эвес, харын делегейниң аас чогаал ортинезинге чаа немелде болуру чугаа чок...» деп бижээн.

Аныяк тыва литератураның кол үндезини болбушлаан, аас чогаалы бистиң аныяк үран түүлүвүстүң социалистиг реализиниң бүгү ирииптерине дүжүүн турар эге дазыл, дамырал боон сайзыраан.

Хакаска, Бурятияга, Якутияга, Молдавияга, Москвага мун-мун көрүкчүлерин кайгаткан конвертterге суреглыг үран түүл ажылдакчыларның бедик үнелелип ап, хөй-хөй дипломнар-биле шаннаткан аныяк «Саян» ансамблиниң дерт үнге хөйүүн ырлары «Хемчиим турда», «Тоорубүтүг долгай таңдым», «Хайзагайты», «Өдүген тайга», «Тове-Хая» деп ырлары базала улустуң аас чогаалының эртинези.

Бөгүнге чедир тыва тоолдарның 13 чыыды номнары үнгүлээн. Номга үндүрер тоолдарны коммунистиг кижизидилгеге үжүр-дүзалыыш, үран-чечениң, бедик идейлиин барымдаалап турары билдингир.

Чер-черлердеги аңы-аңы тоолчуларның стилин хевээр арттырар болгаш үран-чечениң талазы-биле 1947 чылда үнген чыынды онзагай болуп артказ. «Таваа-Херел», «Моге Шагаай-Тоолай», «Тоя-Аралчың хаан», «Кайгывай Мергеи», «Баян-Тоолай» деп маадырлыг улуг тоолдар ол номга бир-ле дутаарыпда пар-тагтынган.

Ооң эгезинде-ле парлалгага белеткээр тоолдарның литературлуг чазалгаларын ол номнуң чурумунга эдертип кылып турары таварылга эвес. Ол ном «Тыва тоолдарының» оруктажы болу бергеи.

Чүрүк каасталгазы болгаш техника талазы-биле ол серияның 4-кү ному бедик деңгелде. Чүрүкчү Л. Протасов национал «шинчиин» дилеп, тыпкаш, тоолдарны амыдыралга чоокшулаштырарын кылыткан. Ол номну тургускаанар А. Калзан, Д. Куулар тыва тоолдарның чурумчаан эгезин, катташташкыннарын хевээр арттырып, үк номнуң дылын бодүүчүдерииче сагыш салганнар.

Авторларның номдап номче негелдезип улгадым, техниктиг дүржүлгазы бедип турганын «Тыва тоолдарның» 6-гы үндүрүлгезиндеи эскерип болур. Ол номда эргижирээн сөстериниң болгаш оонскан чугаалардың таймылбырын бир-ле дугаарында делгерецгейн-биле берген (номну Д. Куулар тургускан). Чүрүк каасталгазының талазы-биле 7-ги үндүрүлгеши онзалап демдеглээри чугула. Чүрүкчү Чолдак Янзол номда киргеи тоолдарның утказынга дүжүүн турор композинии (тургузуг) талазы-биле тывызык шиитпирлеттинген сөлүүг үран-шевер чүрүк каасталгазын кылган. Тоолдарның шилилгезин номну тургускан О. Дарыма челиишкинниг кылган.

Сайзырагай бурунгу культурлуг тибет улустуң болгат моол, бурят, калмык улустарның үр үениң иштинде демнежип чогаалдың тургускаңы аас чогаалывысты бүгү эвилелдиң номчукчуларынга танышты-

рып, ооң шинчилекчилеринге таварымчалыг аргаңы берип турар. Ол номнардан 1970 чылда Новосибирскиге үнген М. А. Хадахановиң, 1971 чылда Москвага үнген Марк Ватагиниң тургускаңы чымындыларда хөй санныг маадырлыг, түүлгаазыңның амытаннар дугайында тоолдар киргеи. 1971 чылда Москванын «Малыш» деп ном үндүрер черн Өскүс-оолдарның 4 болүүн оның чуруктары-биле бичии чаштарга бараалгаткан.

Тыва үлегер домактарның орус болгаш тыва дылга катай йиити үндүрүлгези, тывызыктарның, кожамыктарның бир-бир чымындызары үнгүлээн. Ю. Кюзегештиң эге сөөү-биле тургускаңы (1965 ч) «Тыва кожамыктар» ам ховар ном болгаи.

Чоокта чал эрттиргенивис республиканың тоолчуларының болгаш мыраажыларының 4-кү чыыры аас чогаалын хөйүүн оргузунга суртаалдаар болгаш улустуң чеченнериниң хөй-аъдың көдүрер сорулгазын чедиишкинниг күүседип, чаңчыскыл фольклорну байырлал болгаи.

Улустуң аас чогаалын чон оргузунга суртаалдаар ажыл-та тоолчулар-биле ужуражылга немелдери көскү түнелдерии бергеи, чыышка район бүрүзүнүң төлээдери кээп киржип, боттарының репертуарынган аас чогаалының дээре хевирлерии бижиттеннер. 67 тоолдар, 936 күплет ырлар, кожамыктар, 130 хире янзы-бүрү аялгалар, 20 аялга-йөрээлер, 283 үлегер домактар, 125 тывызыктар, 45 тоолчу чугаалар үн бижиир аппаратларның дузазы-биле бижиттингеи.

Улуг-Хем районнан Б. К. Сарыг-Шымрының, Т. С. Сарыг-Хаанның, К. Д. Амырбиттиң, Эрзинден — М. Б. Шойжуңуң, С. С. Чымбаның, Тандыдан — К. У. Кадыскаңың, К. Я. Сандаа-Маадырның, Чөөн-Хемчиктен — М. С. Хүргүл-оолдуң, К. Б. Чапзай-оолдуң, Монгүн-Тайгадан — С. Ч. Самбуунуң, Овүрдеи — Т. Ш. Хуваң-Караның, М. С. Балдыжыктың киргеи материалдарың шынарлыг болгаш үнелиг деп санаан.

Орус чурттакчылардан аас чогаалын бижиир ажылды бо чыышка бир-ле дутаарыпда боттадырган. Кан-Хем районнан келген П. Г. Астраханова, И. Ф. Глазырина, А. Ф. Черемеева сугаар элээн хөй улустуң ырларын бижиткеннер.

Монгүн-Тайгада Саян Самбуунуң, Барыын-Хемчиктө Саян Амырыктың, Сүт-Хөлдө Монгүш Хүргүл-оолдуң ол черлериниң кодө клубтарынга литература башкыларының үдуртулгазы-биле эртилээн аас чогаалының кежөөлериие идепкейлиг киржип турарын демдеглээри чугула.

Республиканың солуннар болгаш радио, телевидение черлери аас чогаалын дыштаныр хүнүүн арынарынга, намчыгылгаларынга чыдыын турар.

Институттуң фольклор секторунуң ажылында чедир кылдывнайн турар түүлдерии ооң эртер аргажок. Парлалгага белеткээр тоолдарны литературжударының негелдеи амыдыга чедир бичыы-биле доктаатгынмаан. Хөй номчукчуларга солуи чугааларны, тоолчу чугааларны, аялга-йөрээлерии, үргүлларга аас чогаалын парлалгага белеткээр ажыл саадал турар. Бо чыыш парлаттынар ужуралт турган «Тыва аас чогаалының очериги» авторларның столунда бүтүзээн чыыш бергеи. Жаңырар талазы-биле улус хемчилдиг шинчилел ажылдары кылдынмайн турар.

Тываның алдарлыг тоолчуларының түскей чыындызары үнгүлүп эгелээн болзаадаа, оларның памзар төөгүзүн шинчилээр, портреттерии бижиир ажылды чорудар ойу келгеи.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.
ТД ЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

Спорт · Спорт

База катап футбол дугайында

Футбол — миллион-миллион кижилерниң оюну. Бүгү нам-харының кижилерэ футболга хандыкпылдыг. Миллион-миллион кижилер футболду ойнаи, а миллион-миллион кижилер футболду ойнаан черге барып турар болгай. Шилидгэя бистиң чүртүвүстүң шилиидек командазы ойнаар деп барганда, кижилериниң сонуургалы улам күштелир. Европаның чемпионадының шүүлде чадазы Бельгияга болуп турарының үезинде бистиң эң дээре футболчуларывыстың оюнунга хамаарылыттыр хөй янзы хонингүүлеп корүүшкүнниерии болуу бергеии таварылга эвес.

ССРЭ-ниң шилиидек командазы ийнги черии эзелеп, монгүн медальдарны чаалап ап, шүүлде оюнга киржир эрге дээш ойнап турган, Союзу Ирландияның, Испанияның, Югославияның болгаш Вегрияның командаларын уткан. Европаның бирги черии дээш бүгү дөрт шүүлде оюн маргылдааларынга чүгле совет шилиидек команда киришкен. Моңу алган көөрге чедишкин чиганнар чок ышкаш. Ынчалза-даа бистиң футболувустуң эрге-ажыктарын эртим үнелеп турар кижилерге ГФР-ниң шилиидек командазы-биле шүүлде оюнга бистиң спортчуларывыстың оюнунуң шынары сеткил көрүнчүү эвес болгаи.

Оон-биле холбаштыр Бүгүэвилелдиң спорт комитеди дужаал үндүргеи, чамдык футболистер шүүлде оюнду харысаалга чок иергенин демдеглээн. Хамык үшүр чүгле чамдык ойнакчыларда эвес болдур ийин. Дужаалда айтып турарыи ёзугаар алырга, шилиидек командаиы оюнунда хөй-хөй четпестер биетин клубтар аайы-биле футбол командаларывыстың хогжүлдезинде четпестергеи. Ооредилге-шенелде оюнларны четпес деңгелге эрттирии турарындан база хамаарыжыр. Ворошиловградтың «Заря» командазы харын атлеталыг белеткелди хөй болгаш үре-түңнелдиг чорудуп турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң чемпионадында «Заряның» тергиндеп турары таварылга эвес. Шенелде оюнларны недереддиг, харысаалгалыг ёзу-биле ооруп болдунуң ойнакчыларындан командаиың удуртукчулары чедип алган.

Августуң төнчүзүнде—сентябрьның эгезинде ССРЭ-ниң кол-кол футболистери Мюнхенге Олимпий оюнларынга барып ойнаар. Ол оюнга киржириниң мурнуу чарыында база бир шенелде оюн үдуртла чедимче чок эртиен. ССРЭ-ниң шилиидек командазы Васа хоорайга Финляндияның шилиидек командазы-биле ойнаан, хайыннашкан. Сан 1:1 болган. Ынчалзажок совет футболистер Олимпий оюнларынга эки белеткелдиг ужураажыр боор деп ийеген каар апаар.

Ю. СМИРНОВ (СЭТА).

Б. Спасский—Р. Фишер: сан—2:1

Шыырал талазы-биле делегей чемпионы дээш Б. Спасский биле Р. Фишериң аразында маргылдаанның үшкү салыы моон адаанда турушгарлыг соңгаарлаттыын турган. Ак талазы (Б. Спасский): ноян e2, мерее d4, төве c1, солдары a4, d5, f2, g3, h2; кара талазы: ноян g8, мерее b3, төве f5, солдары a5, c4, d6, f7, g4, h5. Мынаар байлаадда Фишер 41-ги көскү бижин алган.

Июль 17-де салыгның уламчылаашкыны болган. Соңгаарлаттын салыгда Спасскийниң байлалы берге турганы-за аргажок. Оонну эгелюри-биле шакты баскаш, кол судья Фишерниң бижин алган көжүн шыырал хөлүүне көргүскеи: оозу 15-ке турган төвези-биле 43-ке ак ноянны шалаткан. Спасский оңу көргеш, оонну уламчылавайн, дужун бергеи.

— Үшкү салыг залдың сценазынга эвес, тускай өрээлге болган, а оон чедир ойнаашкыны сценага болган. Көрүлде залының сценазынга эртип турган шыырал маргылдаазының оюнларын көрүнчүлериниң ыыт-шимээн-биле өске өрээлче көжүрер таварылгалар чер-ле турар боор чүве. Июль 16-да Спасский биле Фишер ийиниң үшкү салыын өске өрөөлге ойнаар деп кол судья Лотар Шмид шиитпирлээн. Спасский чүгле ол хүнээ ойнаарын чөпшээрешкеи. Моон соңгаар бүгү оюнларны сценага чорудар дугайында шиитпирии үндүрген.

(СЭТА).

Ийи шүлүк

Ам каш харлыг апардың моң, өнүк? дээнзиг.
Айдың черге төрүттүнген хүнүм келди.
Арттар ажыр базып эрткен истерим-даа.
Ахыыта дес, чүрүттүнүп көстүп келди.
Хөөрадыр хөөнүм чер чок — чалыы болгаш.
Хөйну көрүп, хөйну кылып четтикпээн мен.
Авам төрээн ийи холум ишчи болгаш.
Амыдырал өөрүшкүүнүн тыпкан оол мен.

Болчаш каан дег, чаным орта бо-ла көөр сен.
Хала чокка чазык-хоглуг чаңнай бээр сен.
Бодамчалыг көрүп алган тургулаар сен...
Харылаш көр, канчап турар чараашпай сен?
Чалыы чүрээм — ошпее, чиге пес одаг чүве.
Салгын ышкаш улам кыпсып, каанчаар болдун.
Сени-ле дээш чалбыштаныр туруп берзе,
Селүүстээл деп чаларсымаан үүл дээр сенче?

Б. СЕРЕН.

Чаа школа

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң төвүүнде 320 оолуг школаны тудуп турар. ону Кызыл-Мажалык тудуг участогунуң ажылчыннары август 1-ге чедир ажыглалга киирер дээн.

Өөренирчилерниң өөренирээге тварымчалыг бүгү байдал аңаа тургустунар.

(Бистиң корр.).

ТООЛЧУРГУ ЧУГААЛАР

ДУРУЯА ЧҮГЕ ДОҢГАНАЙНЫП ЧОРУУРУЛ?

Дуруяа шаг-шаанда база шору дужаалдыг чораан иүштүр. Ол бир-ле Догургу деп кушка эрге дужаал берип турган. Догургу ол дужаалды өнчезээш, мызраска. Дуруяа оон будуң кадыра теп каяа. Догургу турган, куш хаанынга барып хомудан:

— Кылаптаар черим ырак, залымга чедип шыдавас-тыр мен — дээн.

Куш хаяны дуруягa

— Догургуну залынга чүктеп чедир!—деп дужаган.

Ынчангаш Дуруяа Догургуну чүктеп чорүүр хүлээлгелиг болган. Доңганайнып чорүүр болганы ол-дур ийин, кужурнуң.

КОДАННЫҢ ЭРНИ ЧҮГЕ ЧИРИГИЛ?

Майтаның алган, өттүүмес чүвеэн чок амытан-дыр. Кавчаатам-ла чылгы мал өттүүнүп, иштин үрдүнүп алган былгырыптар дээрге, эрни ышдашпайн ширип чаштай берип-тир бо!

ШОКАР САСКАН

Төгүс куш-биле дөмей болуп алыр дээш, саскан ону эдерип чораан, мүн-не шокар болуп артказ. Шокар Саскан чазыйлап, бир черге багай чүве чылгап чыткаш. Төгүстен озалдан калган. Ынчангаш Төгүс куш дег оңза чараш болбаан куш-тур. Оозугга ол хомудап, үргүлчү халактап, чыжыраар болгаи.

ЭЛИКТИҢ АК ТАҢЫ

Ол шаанда элик киживиң саап ижер малы тургаи. Эзен назылап кырый бергеи, бир үнүн көөрге, оозу бек сургеш, чаудап ырап бар чораан.

— Мынча чылда судун ижип келген малымны дээш, ол кижи чалбарып- чалбарып, оон соонче сүт чажыпкан. Оон таны ынчаар ак болуп артказ-дыр ийин.

АЛА-БЕЛИГ

Оорут черге кайгал улус чурттап турган. Хөлүн эрттирдээ аспырак бичии уруглуг улус-тур. Көргеш, билген чүвезин дүшкан-на кижиге төкаан чорүүр бооргa, оор адазы оон дылының бажын чолдайты кезип каан. Ол огге бир кижи келгеш, шайлап орда, демги уруг кайа дезер, чолдак дылы-биле: «Ала бени соканган бөө атты хонду, мээң дылым кешкевдеп бээй беш хонду»—деп чассынайның чүгаалап олуруп-тур.

Кайнаар-даа чайлаар аргажок череен бо-дур деп чүвеэн ала бепши эзеп дораан-на билип албас чүве бе. Оор бенин эзеп ол болган ирии.

Дужун харап, кыда дайнап мангыстаалып чурттап турган оорбуң төнчүзүү ол черге шинчалдыр чавылган.

А чоп Бай-Тайгада ол оорутну Ала-Белиг дижи бергеи.

Чыып бижээн Ч. КУУЛАР.

Кызыл — Улуг-Хемни кешкеи көөрүгде. А. АЙРИН фотозу.

ИНТЕРНАТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Эрткен өөредилге чылында Ак-Туруг ортумак школазының интернадынга төлэн өөренирчилер күүгенниң долу хандырылгазынга турган. Оларның иштинден оң алды өөренирчи багай демдектерлиг болган. Өөредилге чылының төнчүзүнде интернатта өөренирчилерниң өөредилгези 83 дуу болганы кончуг четпес. Чүге багай демдектерлиг болганыл? Кижизидикчи башкылар класс удуртукчулары-биле сырый харылзааны кошкаткаңында, арга-сүмени бот-боттарының аразынга чорутпайн турганында деп бодаар мен. Оон аңгыда интернатта турар өөренирчилериин бот-кичээлиниче, кол эртемнерге кошкак өөренирчилериин немелде кичээлинче түс-түс эртемнер башкылары чугула кичээнгейни салбайн турган. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл бо школаның интернадынга чавыс деңнеле турда, школада төрелдер комитеди оон-биле эптежип турганы кончуг четпес деп бодаар мен.

Чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Интернатка өскүстер, малчыннар үргүлары, хой уруглар-лыг ада-иелериниң уруг-дарының турарын Ак-Туруг кодаа Соведи амыдыаашган шиитпирлээр үези келген. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле болган частырыглар-ны дарый чайладыры чугула.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

телевидение

ИЮЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Өнүүт телекөргүүт. Б. Карамышевтиң удуртулгазы-биле «Ак-көк» экранда» деп ыыдыг хөгжүм эстрадазы. 13.15—Телемедээлер. 13.35—Шконачылганы Төп телевиденнеңниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политика талазы-биле хайгаракчызы А. Дружинин чорудар. 16.20—16.30—Чаңсар. 16.30—«Самолёт 9 шакта ужар». Уран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.20—Шахмат талазы-биле делегейниң бирги черии дээш. 18.50—Күрүшениң академиязының Улуг театрының мыраажызы Т. Синявскаяның концерти. 19.35—«Ие «Чедиги дээрже» аллар чор». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. ГДР. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. 20.50—«Пассифлора чурттап чорун тур». Эртем тайылбырлыг фильм. 21.10—«Энин, делегеи шелэ». Дамчыдылга. 21.30—Телемедээлер. 21.40—Чарлалдар, реклама. 21.45—«Идегелдиг черде». Кысаа метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00—Телемедээлер. 22.10—Өнүүт телекөргүүт «Чайганыр чер». Телеочулдар. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—«Адмирал Нахимов». Уран-чечен фильм. 01.00—01.45—Өнүүт телекөргүүт. Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)— «Динамо» (Киев) 2-ги тайм. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

МӨГЕЛЕР

(Чеченчугаа)

Хөнделеп чурттуг сураглыг мөге Арбак оглу (Мөге Лопсан) биле Ак чурттуг мөге Токпак-оол олар бир-ле катап күскөөр кыжын Аны хемге ишкинеп чоранывар. Олар күнүүк-не кады дилиээш, одаанче деңге оң чаныл көөр мөгелер түве-дир.

Бир-ле кежээ ийилээ чаныл кел чоруурга, чоону куспакка ой алды кулаш хире сыраны дарлырын оруун доора дуй каан каан болган-дыр эвес бе. Мөге Токпак-оол кезек көрүп чоргаи. ажынге чугаалаан:

— Мында чоок-кавыда бала мен ышкаш мөге кижи дииндеп турар-дыр, бо сыраны ол кижи күш деңнеп маргыжарының демдээ кылдыр салып каанын ол-дур, шеңеп көдүрүп көрем че, Арбак..

Чөпшүл мөге Арбак оглу түве-даа мытавайн, алды кижи артказын көдүрер алды кулаш сыраны дал ортуузунаң сегирип алгаш, оруктан ырады шыыдавыдып-дыр шевеле! Оон олар одаанче чаныл чорупканнар.

Даартазында кежээ ашчылар ийилээ ол-ла оруу-биле чаныл чоруп оргаш, дүүнүү черинге көөрге, дүүнүзүвеллээ аар ам чеди кулаш хире узун сыраны база катаи оруктаа дуй доора салып каан бооптур. Мөге Токпак-оол база-ла мөге Арбак оглунга дүүнүг-ле сүмээнн каткан: Арбак оглу ол удаазы чеди кулаш сыраны дал ортузундан алгаш, оорганапкаш оруктуң оң талазында ол-ла сыраның бодуун төжүүге барып чоден каан. Даартазында диидеп үүлээш, кежээ ийи мөге чаныл кел чораан, күш-мөрейпиң демдээ салдывып турар черге келирге, ийла алдан хар чеде берген ашак кижи үжеп хире харлыг, кирбей кара салдыг, делгем эгиннерлиг, чоргаар, омак эр-биле кады олуруп тур эвес бе. Оларның үлүү ийи тыва мөге-биле хаастан, тывалап ийи янзы мөңгилеткеш, чугаалаан-тыр.

— Силерниң бирээнер коштут күштүг ышкаш-тыр, кайындыл?

— Мээң мөгем бо белеп олур — дээш, аныяк эжиче айыткан. Аныяк күдер кара хакас эр туруп халаап, белеткенип туруп ап-тыр. Арбак оглу база-ла дораан тура халаап, хакас мөгеге удур бергаш түрлүү-биле ийи дискетериве холдарын салгаш турушкан (күскөөр кыш соок болганда олар ийлк-кевин ужулбааннар). Ийи эгиннериниден сегиржип-ле алганнар. Арбак оглу ошкү кежи хөректээштиг, хакас мөге кара савыла-биле тыш каан хевеэнниг чолдак тонуут. Хакас мөгениң холунуң дыызыынга Арбак оглунуң өшкү кежи хөректээжиниң тиглериниң даараан спирлери кизирелп үстүн туруп тур. Хакас мөгениң эгиннериниден Арбак оглу шеңеп долгагылаарга оон кара савыла чолдак тонуун быжы, кара будгаар деп, чүгле кыймраар боод тур. Арбак оглу ол хакас мөгениң күштүг холдарындан үптүнээр дээш хеп-хенертен атпаар чүткүүр орта ошкү кежи хөректээжинден орә соп алган моондуруун карманнап ап тура, мынча дээн:

— Силерниң моондуруунарны мен тураскаал кылдыр алыйн, чүге дээрге моңу ядыы, бодүүн тыва хөрээжеп кижи даараавы ялдең-дир, а мээң бо тонуумну ядыы бодүүн орус хөрөөжеп кижи даараан, мээң кадайым орус кижи дээш савыла тонуун Арбак оглунга белекке берген.

Арбак оглу хакас мөгеден алган ол белээн хеп кылдыр кетпейн ол савыла тондан бодунга кончуг быжыг содак даарадын алган.

Орус кижиниң чымчады эттээн алгыдан кылган ол содаан кедип алгаш Арбак оглу кырыыже кымга-даа окталпайн баргаи дижир чүве.

В. САГАН-ООЛ.

алдар

Кызылдың агаар станциязының медээлэп ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, алдыр, чаъс чаап, дыңмирээр. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, арткаларывыга 17—22 градус чылыг болур.

Кызылга шоокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 18—20 градус чылыг болур.

Садып алыкчыларга

«Саян» универмаг июльдуң 21-де янзы-бүрү пестериниң долгелге-садыын организастаар.

Тергу, дүктен кылган, препдешин, штапель, ситец пестерни оон садып ап болуур.

Делгелге-садытта келирин чаяап тур бис.

МАГАЗИННИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда биледизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи биледизиниң 37-13, культура биледизиниң 23-54, сөлээ ажылгый биледизиниң 21-47, үлетпүр биледизиниң 22-64, чагаа биледизиниң 41-27, информацияның база совет гургузуг биледизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонуче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиивиң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика гипографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00745.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдээшилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 20 ЧЕТВЕРГ № 169 (8937). Өртээ 2 көш

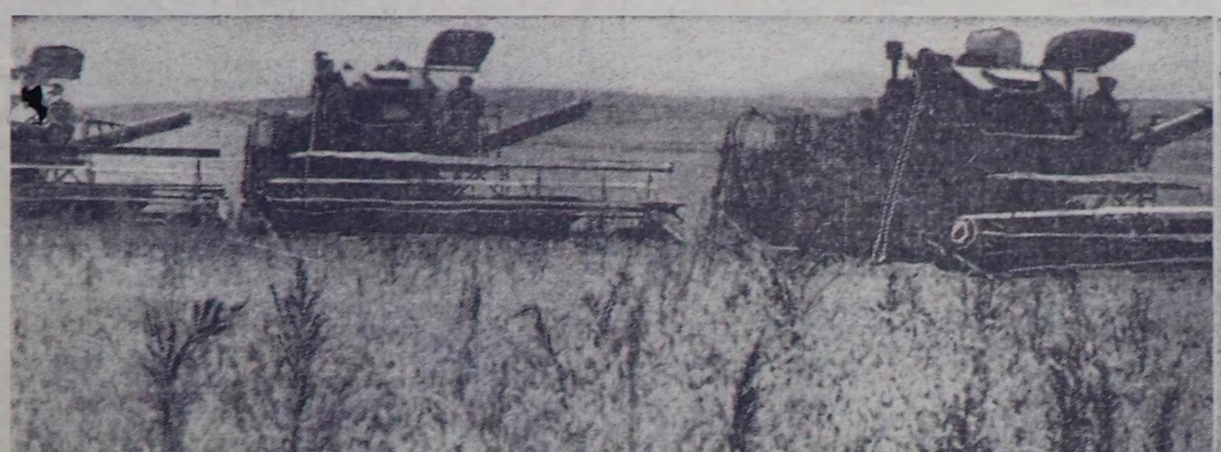
Профэвилелдериниң идей-кижизидилгелиг ажылы

Профэвилелдериниң республика, край, область чөвүлелдериниң база Топ комитеттериниң идея-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдар айтырыгларының талазы-биле секретарьларының СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге болгаш ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чылынга ходбаштыр ажыл-чорудулгаларынга тураскаатказын Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы Москвада ажыттынган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин чөвүлел хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның пропаганда кылдаашының эргелекчизиниң орлакчызы В. А. Медведев «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпири — идея-кижизидилгелиг ажылдың дайынчы программазы» деп плеткелди кылган. (СЭТА).

МАЛГА СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

Таңды шөлүү шаңнаан-даа дег

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң чаагай тараа, терең сиген дески үнген делгем шөлдери чиңгир ногаан хевее-ле! Ында тарааның чаагайын магадап чоруп ора, мал чеминге ажыглаары-биле тарып өстүрген көк-тараа чалгаан шөлге келдивис.

Көк-тарааны комбайннар чыттыр кестирген чоруп турлар. Баштайгы хүннерде кескен тарааны база бир янзы техника чидиг бистер кедирген хаайы-биле бөлбүшаан, удур хээ шаап, кеткеп чоруурун сонуургадывыс. Ол дээрге «КУФ»—18 дээр маркалыг чаа машина-дыр. Ону сенаж кылырынга ажыглаар, тарааны болгаш өске-даа үнүштү доорай шаптырорынга таарыштыр бүдүрүп үндүрген дээрзин бригадир Александр Чебодарев тайылбырлады. «Тиилелге» совхозта амдыызында ййи-ле ыдыг машина бар. Ийилдирзин долу күүзүү-биле ажыглап турар болду.

Бригадир эш Чебодарев чиңгир-ногаан тараа чалгаан шөлдерин эртий көргеш, мал чемнериниң белеткелинче, тодаргайларга, сенаж салырынче үш хонук бурунгаар кирип-кеспи дыңнатты. Шиледир чалгаан көк-тарааны кестиреринге механизаторлардан Марат Быштак-оол, хээй шаптырган үнүштү сенаж салыр оңгарже чедиреринге чоллаачы Думай Седен-оол болгаш өске-даа аныяк механизаторлар тергиндеп турар. Комбайнерлериниң болгаш чоллаачыларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ол чарышка киржип, бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, трактористер Александр Костиков, Борис Колышков олар база түткүлдүг, кызымак ажылдап турар.

Сенаж салыр чер совхоз товүүнүң чоогунда сүт-бараан фермазының кажааларының чанында болду. Барык-ла 5—6 кезек черде бетоннаш каан оңгарларның бирээзинде хээп каан көк-тарааны долдур салышкап. Ол чулуктуг көк чемни илчирбе дугуйлуг трактор-биле тырый бастырып, дескилеп турда, чүүктүг машиналар үр-даа болбайн ködп-ле турду.

— Мында колдуунда-ла совхозтуң бүргү салбырының аныяктары ажылдап турар бис. Эки шынарлыг, чаагай амданныг мал чемин хөйү-биле белеткээр хүндүлүг даалга бисте онаалды. Бо оңгарны долдур дыгып, кырын дугларын мензэ хүлээдиргеп — деп, тракторист эш Колышков чугаалаан, ССРЭ-ниң 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ооң эш-оорун бар курлавырларны долуулу-биле ажыглаар дээрзин илергейледи. Чаңгыс оңгарда-ла 70 тонна сенаж алдынганын магададым.

Бетоннаш бо оңгарларга чочак-тарааны-даа, суланы-даа холуштур сенажтаар. Мынчаар белеткээн мал чемниң чулуктуг, сүтеүг чаагай амданныг болуруун механизаторлар үнелеп чугаалап турдулар. Мал чемниң белеткелинде кижи бүрүзүнүң күш-амылчы үлүг Совет Эвилелиниң 50 чыл болур тоогулуг байырлалынга төлептиг белек болуп, тураскааттынар. Бо бригадада ажылдаан ишчилериниң чаңгыс деминиг ажыл-ижи, эрес-кежээзин ону бүрүнү-биле бадыткап турар.

ЧУРУКТАРДА: көк-тарааны комбайннар-биле кестирип турары. Чанында чуруктан (солагай талдан) мурнакчы механизатор Марат БЫШТАК-ООЛ, чоллаачы Думай СЕДЕН-ООЛ.

О. ОХЕМЧИК.
Авторуң фотолары.

Эки шынарлыг хөй дүктү Төрээн чуртка береэл!

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Бо бөш чылда бистиң республиканың ажыл-агыйлары чүгле дүк бүдүрүмүн бешин эрткен сескн бөш чылдыг-биле деңнежүрге 7,4 хуу көвүдедир сорулгалыг болуп турар. Хой ажылындан алыр кол чугула продукция болур дүктү бүдүрери көвүдедири аңаа бижыг чем-суурлуг белеткөөриндеп аңгыда, кыргылданың технологиязын улам сайзырадгайжыдарынче оңза кичээнгей салырын негеп келген. Орта хойнуң күскү кыргылдазы улуг курлавыр болур дээрзин республика солуннарының арыннарынга үнүлээп материалдарга айтыканы чергелеп чоптуг.

Эрткен чылын республиканың мурнуу зоназында бодүүн дүктүг хойлар колдап турар (Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга) ажыл-агыйлар ыдыг кыргылдавы чорутпаанындан дүк садар талазы-биле күүзүнө планын күүсеткен болгай. Бодүүн дүктүг хойну чаңгыс катап кыргыыр деп сананып турар кижилер оларның кышка удур байдалындан сестпп турар. Агаар-бойдузунуң байдалы бистиң республикага бодаарга чылыг, таарымчалыг Казахстан, Узбекистан, Туркмения шыкап черлерниң чугаалавайн, Бурятия, Чита шыкап бистиң-биле дөмей черлерни ап көрөөли. Борта чоруткулаан күскү кыргылдалардан малдың баш саны хорап, оларның озулдезинге мооңдактыг уржуктар таварышпаан. Ужуру чүдел?

Чазын ей-шаавда кыргыттынган болгаш чайлаглаашкынын эки организастаан хойларның дүгү күскү кыргылдага чедир 5—7 см чедир өзе бөөр аргалыг болуп турар. Күскү доңатка чедир кыргып доозуптарга оларның дүгү соонга алыспас кылдыр оңгуп көөр, а тыва хойлар бодунуң бүдүжү-биле чаглыг чолдан кудуруктуг хойларның класынга каттыжып турар болгай. Ынчангаш оларның дүгү хылдавчак эвес, хонг.

С. С. Крымский, профессорлар Н. А. Дюмидова биле Г. В. Литовченко оларның шинчилеглерин ёзугаар алыпта, ыдыг хойларның дүгүнүң 65—78 хуузу чөөктелчек хонг, а 10—16 хуузу дүк аралаштыр суук болуп турар. Кежиниң бир дөрбелчин сантиметринге-ле 1800—2100 ыдыг хыл дүк чоруур. Ынчангаш күскү кыргылда соонда бодүүн дүктүг хой соокка алып, хорап болур деп айыылыпар чорук үндезин чок. Ол кыргылда соолуңда соок дүшкүже үнүп келир 2,5-3 см хире хонг дүк малды соокка алыспас.

Күскү кыргылда ажыктыг дээрзин маргылдаа чок. Ыпчалаа-даа ооң-биле чергелеттир бодүүн дүктүг хойну ажаан каректарының технологиязы элээн чаартынар апаар. Бирээде, ажыл-агыйда бар бодүүн узун дүктүг хойларны аңгылап үзер, кададын чаңгыс аай болдурары чугула. Ийиде, кыргылда соонгарый оларның кададын ыңгыырадып, семиртилгезин чорудар херек. Үште, күскү кыргылданы доосканып-ла доораан оларның тарып бооздылгазын чорудар. Ооң ажыы болгаа, чаш төлүн эрте — январь, февраль айларда алыры болуур. Дөрттө, бөдүүн дүктүг хураганнарны 3—3,5 ай болганда иелериниң чарар болза эки. Ынчан иелериниң сүдү соглу бөөр, а хураганнар кандыг-даа чемни холувас болгаш оңгаа билир апаар.

Бөдүүн дүктүг хураганнарны иелериниң эрте чарар ыыдыг арганы Ортаа Азиның республикаларында калбаа-биле ажыглап турар болгаш сооллгу үеде оны харын-даа парын дүктүг хойларда бозын практикалап турар апарган. Ол чорук иелериниң часкы кыргылдага чедир күш кирип, семирип алырынга таарымчалыг болуп турар. Беште, часкы кыргылда соонда хойну чайгы одарга ыяк семиртип алыры эргежок тутула. Бо аргаларны дараазында чылын база-ла улаштырар.

Ам хураган кыргылдазының дугайында чугаалажып көрээлинер. Чамдык хойжулар хураган кыргылдазынга шуут удурлаыш турар таварылталар бар. Ыыдыг-даа болза дыка хой шинчилелдерин, шелделеринге ёзугаар алырга хураганны ийи удаа (баштайгызын 5—7 айлыында, ийигизин—15—17 айлыг турда) кыргыры, оларны чаңгыс-ла чазын кыргыырынга бодаарта таарымчалыг болуп турар.

Ынчангаш хураганны төрүттүнген чылын кыргыыр аргаяы чүрттүң дыка хөй хой ажыл-агыйлары ажыглаш турар. Бо ажылды чедиишкинниг чорудар дээе, оларның уксаазын, түс черниң агаар-бойдузунуң байдалын болгаш мал чемниң курлавырын ыыңгыы барымдаалаар ужурлуг.

Борта кол барымдаалаар чүүлдериниң бирээзи, бистиң дүк бүдүрер үлетчүүрүүскө аграрның дыка чугула болуп турары болур. Ылаңгыя ону кидистеп кылган хенти кылырынга хереглеп турар. Күүзүнө планын күүседирип малчынарның болгаш бүгү кодаа ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы болганда, бо айтырыг чугула болуру чугаажок.

Ынчалза-даа үстүнде чугаалаанывыс шыкаш, хураган кыргылдазын чорударда черчериниң байдалын барымдаалап көөр херек. Чамдык ажыл-агыйлар ону план күүселдеэн бергедодип келирге, аргажоктуң кырында кыргын каастар чоруктар бар. Ону дүк-ле четпес дээп кайы хамаан чок чорудары хоралыг дүрзин утпаза чогуур. Чүүндээ мурнунда хураганнарның кандыызын кыргыырыл деп айтырыгны шиитпирлээр херек. Орта колдуунда январь-февральда төрүттүнген бодүүн, чартык-бодүүн болгаш чартык-нарын дүктүг хураганнар болгаш эштке хереглээр чиге-нарын дүктүг хойларның ыыдыг хураганнарын кыргыыр. Бистиң республиканың байдалынга хураган аграларашкыны июль-август айларда чоруттунуп турар. Ынчан хураганнар 6—7 айлап турар, дүгү 5—8 см чеде бөөр, дедиизи—28—32 кг болур. Ыыдыг хураганнан 300—700 грамм чедир дүктү ап болур арга бар.

Тыва АССР-де аныяк иттерни төрүттүнген чылында садарын практикалап турар болгай. Олар колдуунда-ла январь, февраль, март айларда төрүттүнген болур. Ынчангаш оларның уксаазын барымдаалавайн дүгүн ыяап-ла кыргаш сөдар ужурлуг.

Нарын дүктүг уксаалыг аныяк малды кыргырынын шуут хорун турарын ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш түскай артемнигиерн билее чогуур. Чүге дээе, оларның дүгүнүң озулдезин 12—16 айлыг түрда тодарадыр апаар.

Бодүүн дүктүг хойларның болгаш хураганнарны ийи удаа кыргырын аргажоктуң кырында ап чорудар хемчег ыыдыг коор болза шын эвес. Ажыл-агыйларга ону чылдың-на ыяап чорудар, орта шуут чаңгыстар, ооң дешпилгелиг аргаларын ажыглаары, шептередир эргежок чугула. Күскү кыргылдазы болгаш агралаашкынын чедиишкинниг чорудары хой ажылын сайзырадырының бирээзи ол болуп турар.

В. ШАГНАЕВ.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының улуг артем ажылдакчызы.

Продукция бүдүрери көвүдээн

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың болбаазырадылга фабриказының коллективи Совет Эвилелиниң 50 чыл оюнга төлептиг умуражыр дээш чарышка киришкеш, продукция бүдүрерин көвүдедип турар.

Бо чылдың эртнеи алды айларында фабрика 19927 тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап үндүргеи азы пландан ажыр дыка хөй тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. Электри энергиязын ажылдадып үндүрериниң планын 740 муң киловатт-шакка ажыр күүсеткен. Коллектив даг рудазын тыварын болгаш даг ажылынга белеткелдер ажылын дыка ажыр күүсеткен.

Комбинаттың бүгү цехтериниң ажыл-ишчилери алды айлар иштинде 4790 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 276 муң рубльге ажыр күүсеткеш, 240 муң рубльдиң продукциязын планнан ажыр сайгарган.

—•—

Чарыш калбарган

Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга уткуштур чарыш Шуурмактың мяп белеткел участогунда улам кызбарып турар.

Ол чарышка кол участоктарының бирээзи — чугай белеткеп кылыр бүдүрүлге мурнуу одуругда чоруп келген. Сөөлгү каш чылдар иштинде Федор Истеиев биле Семен Лопарев оларның дуржулгалыг болгаш кызымак ажылы эки түңнелдерлиг болган.

Ыяш ажыл-агыйының коллективи Тес-Хем районнуң хой-хой албан, бүдүрүлге черлерин чугай-биле эки хандырып келген. Чоок-кавының районнары чугайны оон база-ла соортуп ап турар.

Шуурмакчылар бо чылын 120 тонна чугайны белеткээр болгаш хереглекчилерге сайтарар соруглапы салып алган. Чылдың баштайгы кварталында 45 тонна хире чугайны белеткээн болгаш сайгарган, а ийиги кварталда ол сап 47 тонна четкен. Ынчангаш чартык чылдың планы мяктар ажыр күүсеттингенин ол.

М. КАРА-ТОННУГ.

Тудугжуларның ажыл-ижи

Бии-Хом районнуң колхоз, совхозтарының удуртукчулары кодонуң ажыл-ишчилериниң чүрттелга-амыдыралының дугайында сагып салышкынын күштелдирип турарлар. Районда чыл бүрүделе он-он чүрттелга бажыңнарын, амыдырал болгаш культура тудугларын ажыглалга киирип келген. Чижээлээргө, «Солун» совхоз 90, «Өөк» совхоз—140, «Хадың» колхоз 50 оруннуг үрүглар садтарын дерип турар. Оларны Октябрь байырлалынга чедир ажыглалга киирер.

Районнуң үш ажыл-агыйларында шиитпиниң чүпар-бажыңнарын, ийи-ийи аал шитп чүрттаар 16 бажыңны бо чылын тудар. Чамдык чүрттелга бажыңнары ажыглалга киирип келген. Чижээлээргө, «Солун» совхоз 90, «Өөк» совхоз—140, «Хадың» колхоз 50 оруннуг үрүглар

Тудугларны чорудар талазы-биле № 957 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары кызымак ажылдап, ажылдың темпизин дүргедедип, шынарын экижидип турарлар.

Күске белеткел

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң тараачылары Совет Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышка киришпишаан, бо чылын га бүрүзүндеп ортумаа-биле 12,5 центнерден эвээш эвес дүктүг өстүрүп алыр деп хүлээнген.

Тараажыларның күскү дүктүг ажаан алышкынынга чедиишкинни механизмнериниң ажылындан дыка хамаажыр. Ынчангаш техника белеткелинче улуг кичээнгейни ында салып турар. Машина-трактор станциязында комбайннар сентелгези чоруп турар. Колхозта 32 комбайнның 17-зи ажылдап киреринге бэлен. Механизаторлар эштер Овчаров, Пестов олар сентелгени баштай досканнар.

Ажаап алышкын үезинде беш-беш комбайнныг звенолар тургустунар. Звено бүрүзү слесарь-эдикчилиг болур. Техниката таварыш болур үреликшилиннерин дүргеп чайладырынга ол улуг ужур-дузалыг болур.

И. ВАНЬКОВ.

Хойжуларның үлүү

Тыванып малчыннары чартык чыл планындан амыр 732 тонна сүттү, 630 тонна эътти, 278 тонна дүктү Төрээн чуртна берген. Ол бүгү чедиишкинде хойжуларның киирген үлүг хуузу база биче эвес.

Хой ажылының найгамчык мастерлерин бистиң республиканда хөйү-биле адап болур. Чөөн-Хемчиктө «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны Ооржак Доржу төрээн 100 баш хойга онаалтыр 133 хураганны алган. «Элегес» совхозта Долаан Тормаа — 129, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтан Иван Сафонов — 127, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтан Салчак Тойбу — 118, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтан Шортанай Дадар-оол — 115 хураганны 100 баш хойга онаалтыр алганнар. Бо дээрге, оларның ыыш, чай чок эрес-маадырлыг күш-амылының түңнелдери-дир!

Кидин түлүк

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозу болгаш «Мурнакчы» колхозу мал чемининн белеткелин шулуудазы берген. Үк ажыл-агыйларда мал чеми белеткээр ийи-ийи механизастаттынган бригадалар бар. Бо хүннерде «Тээлиг» совхозта эңцернанны кестирип, саадаттап турар. Ооң дүжүдүзи. Гектар санындан 20 центнер эки шынарлыг чемни ап, баштайгы хүннерде 100 ажыг га тарымал сигенни кестирген.

«Мурнакчы» колхозтуң сигенчилери база-ла шудургу ажылдап киришкеннер.

Бистиң тургузбуста

100 МУҢ ГЕКТАР ЧЕТКЕН

Саратов областың колхозтарында болгаш совхозтарында суггаттыг шөлдер 100 муң гектар четкен.

Суггарарынга таарымчалыг сес миллион гектар черлиг Поволжьеде тараанны суггарып тургаш магадыладыг тарын өстүрериниң улуг районнарын тургузуп турар. Маңаа тараа чыылдазын чылда 10 миллион тоннадан 26 миллион тонна чедирерни бодап турар.

Кандаашкынга удур халдаашкыннарның темпизин онзагай бедик. 1971 чылга чедир он-он чылдарның дургузунда Саратов Поволжьезинге чүгле 60 муң гектарны, шинчаарга соолгу бүдүн чартык чылда—40 муң гектарны суггарар арганыг болган, а 1972 чылдың төнүүзүнүң чедир мелиораторлар ам-даа 30 муң гектар черни суггарып ажылдаарынга дужаар деп турар. Ховуларда Саратов бугазын казып бар чылдар. Энгельстиң, Приволжьеның, Балаковоның болгаш Духовницкийниң суггарылга системаларын тудуп турар.

Күүлүг техника-биле чеңгеллеттинген кап-даа түскай тудуг трестери буга болгаш суггарылга системаларывыс тудуунда ажылдап турар. Саратовтуң болгаш өске-даа хоорайларның үзеттүр будуруглегериниң ажыл-ишчилери база кандаашкынга удур деминелге идепкейлиг киришкен суггарылгалыг ховуларны ажыглаар суггарылга техниканы белеткеп турар.

АВТОМАТТЫГ ШУГУМНАР

Алтайның мотор заводунда автоматтыткан 300-кү шугум ажыгладга киргеи. Ол шугумну трактор дизельдериниң везоктерин камгалакчы пленка-биле шыпарынга ажыглаар. Хей күш үнер ол ажыл-биле холбаалыг бүгү ажылдарны бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер болгаш автоматтар күүседи турар.

Алтайның мотор заводу—ам крайның эң-не эки механизастаттынган бүдүрүлгези. Моторнуң бүгү-ле кол-кол белдирлерин ында автоматтыг болгаш шуушгуруглалыг шугумнарда белеткеп болгаш сайзырады ажылдап турар. А шимчедикчилерни чыын эңгээрин беш конвейөөлерде чорудуп турар.

Тудуг материалдарының үлетчүрүнүң технологтуг деталга машиналарының дуза ам-даа ажылдың шак сананыр графигнин тургускап.

Механизаторлар-биле чергелештир транспортчуларны ажаан алышкынының комплекстиг бригадаларының составында киирген. Нимит удуртулга, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииш кииниң чаңгыс аай система ары, контрольдажышкын машиналарны ажыглаарын эки жидер, апаа турушкуннарны кыыраар арганы бөөр.

ТАРАА ОРУКТАРЫНДА

Харьков область күрүнеге тараанны дужаап эгелээн. Ам оруктарда тараалыг чоруп турар хой-хой машиналарда — хоорай дугаарлары. Дүжүт сооргүрүнге тааршытыр дерээн үш муң чыгам чүүк маашиналарын кодээже Харьковтуң бүдүрүлгелери чоруткан. Бо дээрге индустриалдыг тоңтүн тараажыларга тодарай дузазы-дыр. Эң идегелдиг техниканы, эң мергежилдиг чоллаачыларны оларже чоруткан. Олар шупту түскай сургаалдарны эртнеи. Электро-саналга машиналарының дуза ам-даа ажылдың шак сананыр графигнин тургускап.

Механизаторлар-биле чергелештир транспортчуларны ажаан алышкынының комплекстиг бригадаларының составында киирген. Нимит удуртулга, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииш кииниң чаңгыс аай система ары, контрольдажышкын машиналарны ажыглаарын эки жидер, апаа турушкуннарны кыыраар арганы бөөр.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

Кузбасстың «Чертинская» шахтазында сураглыг шахтёр Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. М. Путраның бригадазы беш чылдың эгезинден бээр чартык миллион тонна хөмүр-даштыг Төрээн чуртка берген. А ооң иштинде 50 муң тонна хөмүр-даш планнан ажыг болуп турар.

— Бистиң чедиишкинивиске Донецкиниң дагжылары база өөрүн болуруның бүрүн барымдаазы бар—деп, Н. М. Путра чугаалап турар.— «Краснолиманская» шахтада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Степанов-биле каш чылдар улаштыр чаржы келдивис. Ол дээрге дуржулгалыг механизатор, бодунуң бригадазында билдилиг организаторлуг кижи, хөмүр-даш казарының талазы-биле бүгүэвилел болгаш делегей рекордтарын ол каш удаа тургускан кижи. Чоокта чаа аңаа аалдан барып, дуржулгавыс солушкан бис.

Донбасска барып билип алган чаа чүүлдеривисти чанып келген дораан-на бүдүрүлгеге ажыглаан бис. Оон түңнелинде хонук санында-ла хөмүр даш тывыжы 200—300 тонна көвүдээн болгаш ам 1700 тонна четкен.

«Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң тургустуунавының 50 чылын деп деглээри-биле Бүгү-эвилелди социалистиг чарыжының түелдерин үндүрериниң чүрүмүнүң дугайында» СЭКП Төв Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докладазы шахтёрларның күш ажылчы идепкейин улам хөй ыыктырган.

Түңнелинде Николай Путрамынча деп чугаалаан:

— Анатолий Степанов-биле чаржып, бот-боттарывысты деткишпишаан, юбилейнин хүндүлүг демдээ дээш төлептиг демисежип шыдаар бис.

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ — БҮГҮДЕГЕ

Горький областа түскай курстарда, теоретиктиг семинарларда болгаш экономика школаларында экономика айтырыгларын ооренип турарларның саны чыл дургузунда ийи катап ковүдээн. Коммунистиг күш-ажыл школаларында ооренип турарларның саны ийи ажыг катап ковүдеп, 150 муң кижи чедир оскеп.

Ам политиктиг чырыдыышкында чаа ооредилге чылынга белеткелче онза кичээнгейни салып турар. Сөөлгү айларда 900 пропагандисти болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларының 600 удуртукчузун белеткээн. Будуруглегериниң удуртукчулары болгаш специалистери-биле, марксизм-ленинизм университеттеринин доозукчулары-биле кады олар экономиктиг теориянын болгаш тодаргай экономиканың талазы-биле кичээлдерни чорударлар.

Экономиктиг теорияны болгаш амгы үе-чадаза СЭКПниң экономиктиг политиказының айтырыгларын 100 муң коммунистер чаа ооредилгелчылында ооренип киришпеттер. Чүс-чүс муң ажылчы чонна теоретиктиг семинарларга болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга ооренир. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының удуртур кадрларының специалистеринин, ажылчын нарның болгаш колхозчулардың массаларының экономиктиг ооредилгезин үе дезиин-биле экижидиринин хемчеглерин Горький область ажылдан кылып болгаш бадылаан.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ХЕРИИ БАЗЫМНАРЫ

1972 чылдың бирги чартыында республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининиң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тоску беш чылдың ийиги чылының планын болгаш сопиалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чарышкылаан, республиканың ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының чамдык адырларын хөгжүдер талазы-биле алдын-ледиишкиннерлиг болган.

I. ҮЛЕТПҮР

Продукция сайгарарының чартык чыл планын республиканың үлетпүрү хуусаа бетинде күүсеткен. Пландан ажыр ыг хөй продукцияны «Тыва даг-дүгү» комбинат. Тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери. Чадаананың хлеб заводу сайгарган. Эрткен чылдың ол үези-биле ңнээрге бүдүрген продукциниың хемчээли 11 хуу, а сайгарганының — 12 хуу улгаткан.

Сайгарылга планының болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилериниң күүселдезин кол-кол адырларга эргүзерге мындыг:

	хуу-биле	
	план күүселдези	1972 чылдың бирги чартыы 1971 чылдың бирги чартынга хамаарыштыр
Республика ниитизи-биле	105	111
Электроэнергетика	—	89
Одаар чүүл үлетпүрү	103	97
Металл болбаазырадылгазы	109	108
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадылга үлетпүрү	110	110
Тудуг материалдар үлетпүрү	104	114
Чиик үлетпүр	104	98
Аъш-чем үлетпүрү	105	110

Республиканың үлетпүрү январь — июньда күш-ажылдың дүрүмчүлүүнүң планын ажыр күүсеткен, 1971 чылдың ргы чартынга бодаарга, ажылдап турар бир кижиге ыштыр продукция бүдүрерин 9 хуу көвүдеткен. Күш-ылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле бедик ргүзүлгелерин «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарының, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың болгаш ызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарының, Туранның ыяш ентизүзүнүң коллективтери чедип алган.

Чартык чылда продукция сайгарарының, үлетпүр бүдүзиниң ниити хемчээлин өстүрериниң болгаш күш-ылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын түс-түс бүдүлгелериниң күүселкени мындыг:

	хуу-биле	
	1972 чылдың бирги чартыы 1971 чылдың бирги чартынга хамаарыштыр	
	план күүселдези	бүдүрүлгениң ниити хемчээли
Ниилел чагыргазының үлетпүрү	103	116
оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү» арыглаар комбинат	105	106
Каа-Хем хөмүр-даш разрези	103	97
удуг кезектери» комбинат	100,2	128
Ак-Довуракпың УКБ	102	97
Республика чагыргазының үлетпүрү	107	108
оон иштинде:		
Эът комбинады	101	117
Сүт комбинады	105	108
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	99,5	104
Кызылдың хлеб заводу	97	98
Чадаананың —«—	110	108
Ак-Довуракпың —«—	101	104
Хову-Аксының —«—	99,0	100,0
Пиво заводу	99,2	114
Тараа продуктулар эргелели	144	103
Кызылдың сайгарылга базазы	126	105
Чадаананың тараа пунктузу	247	77
Үстүү-Еникейниң балык заводу	88	65
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	106	175
Типография	100,0	101
Даараныгга комбинады	100,5	88
Алгы заводу	107	104
Карааа багайлар ниитилелиниң өөредилге бүдүрүлге чери	109	117
Тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелели	125	130
Кызылдың тууйбу заводу	123	129
Кызыл-Мажалыктың —«—	130	133
«Тыва көдээ тудуг» трест	113	121
Шуурмактың ыяш пунктузу	106	110
Туранның —«—	121	134
Ыяш ажыл-агый эргелели	103	107
Тудуг кезектериниң болгаш конструкциялар заводу	107	123
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	114	102
Автосептелге заводу	102	105
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны	111	110
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	109	103

Продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң чартык ыл планын республиканың бүдүрүлгелери ажыр күүсеткен: мдык кылыглар айым-биле алырга, бүдүрген продукцияң хемчээли:

	1972 чылдың бирги чартынга бүдүрилгениң ниити хемчээли	бо чылдың бирги чартыы үстүнде ол үезинге хамаарыштыр (хуу-биле).
Электроэнергия — млн. квт-шак	84,0	89
Хөмүр-даш — муң тонна	289	96
Тудуг тууйбузу — млн. көвек	13,8	119
Тудуг чутайы — тонна	556	107
Эптеп чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр	15,0	153
Даг-дүгүнүң тывыжы — муң тонна	19,9	114
Мебель — муң рубль	481	117
Тудуг ыяжын болгаш оттулар ыяштыүндүр соортуру — муң кубометр	161,2	96
тудуг ыяжы — муң кубометр	136,3	96
Дилиг материалдары	66,9	116
Хөм идик — муң әжеш	35,6	95
Кидис идик — муң әжеш	33,2	103
Даараныгга кылыглары — муң рубль	563	112
Балык тудары — тонна	90	99,0
Эът, 1 категорияның өкпе, баары-биле катай — тонна	2725	120
Колбаса аймаа — тонна	569	107
Саржаг — тонна	213	178
Чалаң сүт продукциязы — тонна	6468	99,9
Далган — тонна	5992	92
Хлеб, хлеб-булка аймаа — тонна	8249	107
Кондитер кылыглары — тонна	342	84
Водка — муң дкл.	118	104
Пиво — муң дкл.	108	164
Ээриптес суксуннар — муң дкл.	50	88
Дус (чем) — тонна	5226	94

Бо үеде 1,9 муң тууйбуну, 2,6 муң кубометр эптеп чыгган демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 1026 тонна даг-дүгүн, 39 тонна колбаса аймаан, 23 тонна саржагны, 1292 тонна далганны пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Эрткен чылдың ол үезинден хөйнү бүдүргени болза: тудуг тууйбузу — 2,2 млн. кезек, 5,2 муң кубометр эптеп чыгган демир-бетон, 2415 тонна даг-дүгү, эът — 457 тонна, саржаг — 93 тонна.

Республиканың үлетпүрү беш айларда продукцияның ботүнезининиң планын күүсеткен. «Тыва даг-дүгү», эът комбинаттары, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, алты заводу күрүне көрөнгизин алээн хөйнү камнаан алган.

Үлетпүр ниитизи-биле чедишкиннииг ажылдаза-даа чамдык бүдүрүлгелер кол-кол көргүзүлгөр айы-биле планны күүсетпээн.

8 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсетпээн, оон түңнелинде улус ажыл-агыйынга 149 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Оларга Чадаананың саржаг заводу, Бии-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, пиво заводу, Кызылдың хлеб заводу, балык заводу хамааржыр. Тос бүдүрүлге эрткен чылдың бирги чартынның деңнелинден эвээш продукцияны сайгарган.

Ниити продукция бүдүрериниң чартык чыл планын 16 бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 17 бүдүрүлге күүсетпээн. А 14 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин эрткен чылдың ол үезинден кудуваткан. Кызылдың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың сайгарылга базазы, даараныгга комбинады оларга хамааржыр.

«Тудуг кезектери» комбинат Ак-Довуракпың УКБ, Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, типография болгаш өске-даа бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн.

Чартык чылда 149 тонна тудуг чугайы, 38 тонна кондитер кылыглары, 10 тонна балык, 24 муң дкл. ээриптес суксуннар чедир бердинмээн.

Январь — июньда чаа техниканы шинчээдириниң күрүне планын ёзугаар бүдүрүлгеге 21 хемчегни шинчээткен.

Ынчалза-даа Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелелиниң, Тараа продуктулар эргелелиниң, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чамдык бүдүрүлгелери чаа техника шинчээдириниң планын күүсетпээн.

II. КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитиирлерин амыдыралга боттандырбышаан, часкы тарылганы чогуур дээре хуусаада эки шыварлыг чоруткан, дүк, сүт бүдүрерин ковудеткен. сүт, эът болгаш дүк белеткээриниң чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

1972 чылдың дүжүдүнге чазын чажар культураны чажарын «Скотопром» трестиң совхозтарын киириштир саналарга республиканың колхозтары болгаш совхозтары 100,2 хуу, оон иштинде тараа культураларын 101 хуу, кызыл-тасты 109 хуу күүсеткен. Сорттуг үрезин чаштырган шөлдериниң демзигүүрү улгаткан.

Тараанның чайгы ажаалдазын чорудуп турар. Июль 1-ге чедир байдалдан алырга, гербицидтер-биле 75,9 муң га тарылга шөлүн болбаазыраткан, ол дээрге эрткен чылдың деңнелинден 20,9 муң га хой-дур. 1973 чылдың үлүүнге 98,8 муң га черни чарган, ол болза эрткен чылдыындан 10 муң га хой болганы ол. Колхоз, совхозтарның хову-пөлдеринче 105,7 муң тонна органиктиг чемнишчидилгени чедирген болгаш төккен.

Көдээниң ишчилери ниитиниң малынга чем белеткелин мурнундазындан бедик темпилиг чорудуп турар.

Июль 1-ге чедир колхоз, совхозтарның шөлдериге чижеглээн эталон тракторларже шилчидерге 1924 трактор ажылдан турган, олар чыл эгезинден тура чижеглээн аңдарылгаже шилчидерге 684,5 муң га черни аңдарганынга деңнежир ажылдарны кылган.

1972 чылдың июль 1-ге чедир тракторлар септээриниң планы 103 хуу күүсеттингеп.

Республиканың колхозтар болгаш совхозтар дүжүт ажаалдазын чедишкиннииг чорударынга белеткенин турар: 1972 чылдың июль 1-ге чедир тараа ажаар комбайннарның 50 хуузун, силос комбайннарының 23 хуузун, жатказарның 16 хуузун, чүк автомобильдериниң 65 хуузун септээн.

Мал ажылының продукциязын бүдүргени мындыг:

	июль 1-ге чедир		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле)
	1972 ч.	1971 ч.	
Эът — муң тонна	3,4	3,3	97
Эът (дириг деңзи-биле) — муң тонна	6,1	6,0	99,7
Сүт — муң тонна	13,8	13,9	100,7
Дүк — тонна	723	838	116
Чуурга — млн. борбак	5,6	5,2	93

1972 чылдың бирги чартынында бир хойга оналаштыр дүк кыргызазы 1971 чылдың баштайгы чартынындан 18 хуу ковудеэн. Бир дагаанның чуурга бээри 7 хуу, саар бир инектин-не сүт бээри 2 хуу кызырылган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның малының баш саны мынчаар өскерилген.

	Июль 1-ге чедир (муң баш)		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле)
	1971 ч.	1972 ч.	
Мыйыстыг бода мал	117,8	116,2	99
оон иштинде:			
Инек	38,2	38,2	100,0
Хаван	13,7	15,7	114
Хой болгаш өшкү	1262,5	1275,9	101
Чылгы мал	32,2	32,24	100,1
Тево	2,0	1,5	76
Иви	9,9	10,1	101

Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бирги чартык чылда хаванның баш саны 2 муң башка, хой болгаш өшкү 13,4 муң, иви 0,2 муң башка ковудеэн. Инектиң болгаш чылгы малдың баш саны эрткен чыдың деңнелинге хевээр артканы, мыйыстыг бода малдың болгаш тевелериниң саны кызырылган. Мыйыстыг бода малдың, хаванарның болгаш хой, өшкүнүң чаш төлүн алырының чартык чыл планы ажыр күүсеттингеп.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын ажыл-агыйларның бүгү категорияларының июль 1-ге чедир күүсеткени болза:

	июль 1-ге чедир		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле).
	1972 ч.	1971 ч.	
Мал болгаш куш эъди — муң тонна	4,3	5,1	119
Мал болгаш куш (дириг деңзи) — муң тонна	7,8	8,5	109
Сүт — муң тонна	11,1	11,4	103
Дүк — тонна	909	972	107

Мал ажылының продуктуларын садарының планы ажыр күүсеттингеп: мал — 8 хуу, сүт — 7 болгаш дүк — 40 хуу.

Колхозтарны киириштир алырга, көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннарның хемчээли 1972 чылдың июль 1-ге чедир 10,0 млн. рубль болган. Эрткен чылга деңзээрге 593 муң рубль, азы 6 хуу ковудеэн. Күрүнениң капитал салыышкыннарының чартык чыл планы 110 хуу күүсеттингеп.

Көдээ ажыл-агыйга бүдүрүлге ужур-дужаллыг дараазында объектилерни туткан болгаш ажыглалга киирген (колхозтар-биле катай): 400 баш кирер бода мал кажаазы, 2300 башка хой кажаазы, 276 га суггаттыг чер катап ажыглалга киирген, 25 муң га одарларны суг-биле хандырган.

III. КАПИТАЛ ТУДУГ

Республиканың тудугжулары чыл эгезинден бээр дүрген темпини алган. Төпчүткен болгаш топчуттунмаэн акшаландырышкынның күселп-биле кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 100,5 хуу, оон иштинде топчуттунген капитал салыышкыннарның күсели-биле 107 хуу күүсеттингеп. «Тыва тудуг» трест 10 муң кубометр эптеп чыгган демир бетон, 5 муң тонна бараанныг арматура бүдүрер комплекстя болгаш өске-даа организациялар чамдык объектилерни ажыглалга киирген. Эрткен чылдың ол үезинге деңзээрге, кол фондуларны ажыглалга киирериниң хемчээли эвээжээн.

Бирги чартык чылда күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниң (колхозтар чокка) капитал салыышкынарының хемчээли 31,6 млн. рубль болган болгаш 1971 чылдың бирги чартыындан 308 муң рубль хөй болган. Тудуг-монтаж ажылдарын 4 хуу хөйнү күүсеткен.

Чартык чылда республикага ниитизи-биле керээлиг тудуг ажылдарын 27,5 млн. рубльге күүсеткен. Ол дээрге чартык чыл планының 100,4 хуу күүсеттингени-дир. «Тыва тудуг» трест 8,2 млн. рубльдиң ажылдарын кылып, планны 94,4 хуу күүсеткен. «Тыва көдээ тудуг» трест 7,0 млн. рубльдиң ажылдарын кылып, планны 106 хуу, «Тыва суг тудуг» трест 2,2 млн. рубльдиң ажылдарын кылгаш, планны 90 хуу, «Тыва септелге тудуг» трест 3 млн. рубльдиң ажылдарын кылгаш, планны 100,6 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың ол үезинге деңзээрге, республикага керээлиг тудуг ажылдарының хемчээли 5 хуу улгаткан. Трестер айы-биле өзүлде мындыг: «Тыва тудуг»—17 хуу, «Тыва көдээ тудуг»—9 хуу, «Тыва суг тудуг»—15 хуу, «Тыва септелге тудуг»—29 хуу.

Республикада тудуг монтаж ажылдарында болгаш дузалал ажылдарында киржип турар бир ажылчынга хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың баштайгы чартынындан 5 хуу, ажыл төлевири 1 хуу бедээн. Ынчалза-даа ког тудуг организацияларының болгаш керээлиг организациялар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чартык чыл планын күүсетпээн. Ол дээрге керээлиг организацияларның техниктиг дештилгелиг, тудуг бүдүрүлгезинде механизастаашкынны калбаз-биле шинчээдириниң айтырыгларын чугулалап көрбейн турарының түңнели-дир.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чингедириниң планы күүсеттинмээн. Күүсеттинген тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 400 муң ажыг рубльге аартаан.

IV. ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдың автотранспорту чүк саарылгазының чартык чыл планын күүсетпээн. Чүк сөөртүрүнүң планы 100,5 хуу, пассажир чедирилгези 103 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың ол үезинден пассажир чедирилгези 10 хуу, чүк сөөртүлгези 9 хуу, чүк саарылгазы 3 хуу улгаткан.

Агаар транспорту пассажирлер болгаш чүк сөөртүлгезин 0,2 хуу ковудеткен. Январь—июнь айларда сөөртүлге планын 96,7 хуу күүсеткен.

Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелели тариф ёзугаар орулга алырының чартык чыл планын 100,8 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 104 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинден тариф орулгазы 10 хуу, продукция хемчээли 11 хуу улгаткан. Хоорайның телефон харылзаазының абонентилерин ковудедириниң планы ажыр күүсеттингеп.

V. ЧОННУҢ МАТЕРИАЛДЫГ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адыраларында ажылдап турар кижилерниң саны эрткен чылдыындан бирги чартык чыл 2 хуу ковудеэн. Ол үеде ажыл толевириниң айда ортумак хемчээли 3 хуу, оон иштинде үлетпүрге 8 хуу улгаткан. Ай санының ортумак ажыл толевириниң өзүлдезинге материалдыг шаңнал фондузундан толевир чаагай салдарны чедирген. Ол фондудан чартык чылда 711 муң рубль, азы эрткен чылдың ол үезининден 31 хуу хөй хөрениниң үндүрген.

1972 чылда чурттакчы чоннуң республиканың аймаалга кассаларынга акша шыгжадырының хемчээли өскен. 1972 чылдың июль 1-ге чедир акша шыгжатканнарның саны 53,6 муң кижи четкен. Шыгжадыгның артынчызы 24,1 млн. рубль болган. Эрткен чартык чылда акша шыгжатканнарның саны 2,6 муң кижиге ковудеэн, шыгжамырның хемчээли 3,1 млн. рубльге өскен.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли бирги чартык чылда 364 млн. рубль болган, эрткен чылдың ол үезинден 4,7 [illegible] рубль азы 6 хуу улгаткан.

1972 чылдың алды айларында республиканың садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткени болза:

	күүсеткени хуу-биле	(млн. рубль.)
Республика ниитизи-биле	76,4	98
оон иштинде:		
Респотребсоюз	39,4	99,1
Садыг министерствозу	30,1	98
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи	4,8	97
Аптека эргелели	0,5	109
Союзпечать	0,5	103

Чартык чылдың планын Садыг министерствозу, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелели, «Скотопром» трест, совхозтар болгаш өске-даа чамдык черлер күүсетпээн.

Тус чер чагыргазының үлетпүр бүдүрүлгелери садыг организацияларынга чоннуң калбак хереглелиниң барааннарын бүдүрүп бээриниң планын 100,8 хуу күүсеткен, оон иштинде Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу 100,6, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелели 100,9 хуу күүсеткен.

Республика чартык чылда чуртталга тудуунга күрүнениң капитал салыышкыннарын 105 хуу шинчээткен, эрткен чылдың ол үезинден өзүлде 13 хуу болган. Чер-чер Советтериниң бо талазы-биле көргүзүглери 92 болгаш 20 хуу болган.

Бирги чартык чылда күрүне болгаш кооператив организациялары, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының күүселп-биле база күрүне чээлизининиң дузазы-биле, а ол ышкаш колхозтар 31,8 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн туткан.

Акшаландырышкынның бүгү хевирлери-биле ниити шөлдү ажыглалга киирериниң күрүне планы 119 хуу күүсеттингеп. 1971 чылдың бирги чартынга бодаарга 3623 дөрбелчин метр, азы 14 хуу хөй чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

Чер-чер Советтериниң организациялары чуртталга шөлүн ажыглалга киирериниң чартык чыл планын 87 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үезининден өзүлде 39 хуу болган.

Эрткен алды айларда культура-амыдырал тудуунче күрүнениң капитал салыышкынары 3,4 млн. рубль болган, ол дээрге эрткен чылдыындан 25 хуу хөй болганы ол. Бо чылдың бирги чартынында Тоора-Хемге 320 уруг өөренир школаны ажыглалга киирген.

Чоннуң амыдырал хандырылгазы экижип орар. Ниилг бүдүрүлгелериниң четкизи болгаш оларның кылган ажылдарының хемчээли улгаткан. Амыдырал хандырылгазының маетерскаяларының саны эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 10 единица ковудеэн. Күүсеткен ажылдарның хемчээли 103 муң рубльге ковудеэн. Ол адырда ажылдап турар кижилерниң саны ортумаа-биле 4 хуу ковудеэн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының планын күүсеткенин болгаш эрткен чылдың алды айларындан оскерилгени көргүзерге мындыг:

	Чартык чылда ачы-дуза чедирилгезиниң сайгарылга хемчээли (муң рубль)	План күүселдези (хуу)	1972 чылдың бирги чартыы ол үезинге хамаарыштыр (хуу-биле).
Республикада ниитизи-биле	1478	96	108
хоорай	913	93	99
көдээ черлер	565	102	123
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	1035	98	108
хоорай	538	94	95
көдээ черлер	497	104	126
Чуртталга-коммунал аймак-агый министерствозу	253	104	115
хоорай	228	104	113
көдээ чер	27	108	137

Улус өөредилгези, культура болгаш кадык камгалалы улам бурунгаар хөгжүлдеви алган. 2758 оолдар болгаш кыстар бышкан билигниң аттестадын алган. Оларның 880 хирези ортумак школаны бүдүрүлгеге ажылдавышаан дооскан.

Бо чылын дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 1121 аныяк специалистерни белеткеп үндүрер. Оларның 282-зи ажылдавышаан тускай эртем чедип алыр.

Эмнелге албан черлериниң четкизи улам калбарбышаан. 1971 чылдың баштайгы чартыындан эмнелге оруннарының саны 1,5 хуу ковудеэн. Медицина ажылдакчыларының саны база өскен.

Назы четпээн уругларның албан черлериниң, клубтарның болгаш массалыг библиотекаларының четкизи калбарган.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ЗОЛОЧЕВ. (Львов область). Золочев районнуң ан Франко аттыг колхозунуң тун азар черинюль 18-те Кызыл тун киискип келген. Ону мунист комбайнер Василий Войнның алдары ш нодурген. Ол болза бодунуң дузалакчызы ослав Наконечный-биле кады ок ектарның унга 20 гектар тараанды эрлчегде кестирген, иргиг шуут чок болган.

Тараанды чогуур өйүнде ажаал алыр дээш сопалистиг чарышта Золочевтиң беш чүс хире мезизаторлары киржип турар. Техниканы билдир ажыглавышаан, олар күзүн болгаш чазын ыл тараан арбайны база күзүн чашпан кыл-тасты ажаал турарлар. Амгы ажаал алышның байдалы эрткен чылдыындан ылгалдыг. раанның барык чартын нөзүн чазашкындан бол-гаш долудан чердө чыткылапкан. Ынчангаш комбайнарның бизин чавызадыр деримр ушурга таварышкан. Бергелер турза-даа механизаторлар бедии бүдүрүнчүлүг ажылдап турар.

Украинаның компартиязының Золочев райомунуң секретары Николай Кузьменконуң чугаалап турарындан алырга, колхозтарның партия организацияларының тараанды ажаал, свортүп турарларга амгы ажаап алышкының бергелерин тайылбырлап берип, сопиалистиг чарышты эки организастап шыдаан.

Ажаап алышкының бедик темпилиг болурунга политмассалыг ажылды эжиктиктени идигни берип турар. Бүгү бүдүрүлге участоктарында хову ажыл-ишчилериниң ажылдарының түңнелдерин 150 агитаторлар хүннүң-не дыңнадып турар. Беш хөнгаш-ла ажаап алышкының мурнакчыларынга күш-ажылчы алдарның шынзылгаларын тыпсыр. Бир эвес ындыг бижиктиң эдилекчизи оон соңгаар-даа бедик көргүзүглерни чедип ап турар болза, ону чаагай херектиң район дептеринге киир бижиир.

Күш-ажылчы алдарның баштайгы ындыг бижиктерин «Колос» колхозтуң комбайнери коммунист Семен Вуска болгаш «Вильна Украина» көдээ ажыл-агый артелиниң комсомолчузу Василий Воловецке тывысқылаан.

* * *

ВИНЬКОВЦЫ. (Хмельницкий область). Горький аттыг колхозтуң комбайнери Сопиалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. В. Кулик областың механизаторларының аразындан ажаап алышкынга муң центнер тараанды бир дугаарында бастырган. Оон «хову кораблинде» баштайгы беш адырны чураан. Колхоз суурунуң төвүнде оон алдары дээш Күш-ажылчы алдарның тугун көдүргеп.

Ол черниң суурларының колхозчулары ажаап алышкынны берге байдалда чорудуп турар. Үргүлчү чаъстаары ажылга моондактап турар. Комбайнны чээрби чыл ажыг башкарып келген Ф. В. Кулик эки минута бүрүзүн чөп ажыглаар. Тускай эртемниглер-биле кады бодунуң ажылдап кылганы элээн каш дериг чүүлдери-биле оон агрегадын чепсеглээн. Чыткылапкан, чавыс кылдыр үнген тараанларны чедишкиннииг ажаарынга ол херекселдер дузалап турар. Тараанның чидирии шуут чөк. Комбайнап ажаарының улуг мастери Ф. В. Кулик механизаторнуң мергежилинге хөй колхозчуларны өөреткен. Оон өөренкичилери болгаш эдиекчилери областың бүгү буланнарында ажылдап турар.

Ф. В. Кулик ажаап алышкынны бодунуң колхозунга эгелээш, ону кожа ажыл-агыйларга барып дооза, ынаар ол бодунуң өөру-биле дуза көргүзер дээш чеде бээр. Ол комбайнер Победимяга эң-не бедик көргүзүгнү кезээде чедип ап келген. Эрткен чылын төс муң ажыг центнер тараанды ол бастырган, ынчангаш Победимяның механизаторларының социалистиг чарышының тимээнчизи болган. Алдарлыг комбайнер бодунуң эжи И. И. Слободян-биле кады бо чайын 300 гектарның тараазын ажаап, он муң центнер тараанды бастырар деп шиитпиргээн.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ХЕРЕККЕ ШЫЛГАЛДА

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАП

ПАРТИЯ документтилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныц май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын бүгү чурттаазы шыкаш, пайысылал Кызылдыц бүгү коммунистери шаңы-биле деткип, чаңгыс эң-сеткилдиг түүлүгүүшүүнүң-биле хүлээп алган. Амгы үеде ол организасполитиктиг чугула ажыл-херекке ыдеткеддер хоорайның партия организацияларывыңың кичээнгейиниң төвүнде турар.

Хоорайның партия организациязы СЭКП-ниц XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бодунуң хүрээлеңин улам сырый каттыштырыр, ажыл-агый база культура түргүзуушкунуунуң айтырыгларын шиитпирлээринге ооң аттаарлары дыка бедээн.

Партияның социал составынга нол чер ажылчын аңгыга инженерлик-техниктиг ажылчыннарның дээрбишкаш дугайында СЭКП XXIV съездизиниң айтыышкынын күүсетиишаан, хүлээп алышкынны улам кичээнгейлиг көрүп, ооң хүрээлениңге кирип турарларга нелелдени бедиткен. Бо чылдың 6 айларында СЭКП кежигүнүнге кандидаттап киргеннериниң 64 хуузу будүрүлгениң мурнакчы ажылчыннары болган колхозчу тараачыннар болган.

Оон аңгыда соңгуулдалыг органнарның составында ажылчыннарның саны база үзүктел чок көвүдеп турар. Партия организацияларының бюроларында болгаш партия комитеттеринде бо отчёттуг үениц дургузунда 70 ажылчыннар соңгуткан. Оларның хөй кезии будүрүлгете мурнакчы чорууп көргүзүп, хөй-ниитии амыдыралынга идепкейлиг киржип, партия Уставының негелделерии үлегерлиг күүседип турар.

Чижээ, № 2 АТБ-ниц чолаачызы эш Осипенко СЭКП хооркомунуң кежигүнүнге ийи удаа соңгуткан. Ол коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, бо чылын ажылчын аныяктар школазының 8 класын кончуг эки дооскан. Эът комбинадының ажылчыны коммунист эш Каратаевти коллективи кончуг хүндүлээр. Ону коммунистер партбюроның секретарының оралакчызынга бир үн-биле соңгуп алган. Оон аңгыда ол экитурачы улусчу дружининиң командири хүлээлгезин база эки күүседип турар.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң мурнакчы ажылчыны аныяк коммунист эш Авгырбан чүгле будүрүлгете эки ажылдап турар авес, харын хоорайның хөй-ниитичи амыдыралынга база идепкейлиг киржип, хоорайның ыры, тавцы ансамблиниң доктаамал киржикчизи.

СЭКП хооркомунуң кежигүнү, хууда чагыглар-биле хеп даараар фабриканың хоочун даараакчызы Ханды Сенделовна Салчак хоорайның мурнакчы коммунистериниң бирээзи. Ол коллективиниге болган хоорайның хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип, хоорайның бүрүзүнүң идепкейин болган харысалгазын кодүреринче угланган тодаргай хемчегларни ап чоруткан.

Коммунистерни будүрүлгениң аң чугула участокторунга тааржыттыр тургускынның база социалистиг чарыштыг дээштиг организастаанының түңнелинде бо коллектив 1972 чылдың чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, хоорайның үлетпүр будүрүлгелериндеп тиилекчи боон, бирги черни эзелеп алган болгаш СЭКП хооркомунуң база хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

СЭКП-ниц XXIV съездизиниң соонда үениц дургузунда хоорайның партия организацияларының ажыл-чорудулгазы элээп экижип, коммунист бүрүзүнүң идепкейи бедип турарын үстүнде чамдык чижектер хереченип турар.

ЧАМДЫК партия эге организацияларында партияның, күрүнениц сагылгачурумун үреп турар ийи-чаңгыс кижилериниц төлеп чок чоруун дораан буруу шаап корбейн, олардан шыцгыы негелдени кылбайн, харын-даа ындыг чоруктар-биле эптежип олургулаар чөгенчиг таварылгалар бар.

Чижээ, Кодээ ажыл-агый техникумунда коммунист Андреевтиң хөрээн ында партия эге организациязы кончуг эрелгей корген. Ол харысалга чок болганының түңнелинде күш-культура кабинединден өөредилгеге хереглээр чугула хереклерди оорлатнан. Оон аңгыда эш Андреев хөй-ниитии ажылынга идепкей чок, даандыргав ажыл-херээнге кызып ажылдавас кижи болган. Ол чүгле 1967 чылдан бээр партия кежигүнү хирезинде-ле, партияның база күрүнениң сагылгачурумун үргүлчү үреп келгенин дээш бо кыска үениц дургузунда 3 удаа доңгулданы алган болгаш оон кандыг-даа түңнел кылбаан. Ол хиределе партия организациязы аңаа дөртку доңгулданы бээрии-биле кызыгаарланган. СЭКП хооркомунуң бюрозу бо шиитпирни эрелгей деп көргеп болгаш Андреевти партиядан үндүргеп.

Харылзаа эргелелиниң партия эге организациязы эш Постниковтуң хөрээн база-ла эрелгей көргеп. Ол бодунуң ажылдап турган кабинединге коллективтиг арагалаашкынны организастаап, чолаачызынга база арага соңнеп эзиртип каан. Оон Постников кады арагалаан өөрүн демги эзирик чолаачының машиназынга олуртуп алгаш, авария кылган. Түңнелинде кончуг аар осал-ондак болган. Постниковту бо үүлгеткен кем-херээ дээш партиядан үндүргеп.

Бо чылдың 6 айларында кызы-бүрү чурум үрээни, арагалааны, мораль талазы-биле будулганы, төлеп чок үүлгедии дээш 18 коммунист партиядан үндүрткен. Партия эге организацияларында коммунист бүрүзүнүң сагылгачурумунуң, кижизидилгезиниң дугайында байдалды эки, хандыр аналиэтеп көөрүн бо фактылар кичээндирип турар.

Бо талазы-биле база бир чижектен көргүзүп көрээли. Политехникумнуң аныяк коммунистери Сергей Иргит биле Көгел Сувандың хөй катап арагалап келген, ынчалза-даа партия эге организациязы оларның ол шын авес чоруун хуралга чаңгыс-даа катап чугаалажып, хөмчет албаан. Ындыг контроль чок чоруккa амдажааш ол эштер бо чылдың июньда стипендиязын алгаш, билбестеди эзирээш, хоорай кыдыныга ушкулап калганының түңнелинде оларның өске бир эки өлүмүт осал-ондакка таварышкан. Бо төлеп чок коммунистерни СЭКП хооркомунуң бюрозу партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Кандыг-даа чурум үрээшкиннери-биле, ылаңгыя арагалаашкынга удур демиселди бүгү таладыг күштелдирип, «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчегler дугайында» СЭКП ТК-ныц доктаалын база РСФСР-ниц Дээди Совединиц Президиумунуң Чарлыын амыдыралга боттандырбышаан, партия эге организациялары бо талазы-биле бүгү хемчегlерни алыр ужурдуг.

ПАРТИЯ документтилерин солуурунуң белеткел үезинде партиялың иштики айтырыгларының талазы-биле «Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагыырының дугайында» деп хүн айтырыглыг хуралдарны калбаабиле чорударын партия эге организацияларынга сүмелеп турар. Оларга коммунист бүрүзүнүң хууда харысалгазының болгаш сагылга-чурумунуң дугайында чугааны колдадыр. Партия документтилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң доктаалын партия хуралдарынга чугаалажып өөрүнүң графигин тургускан. Ону бөгүн болур партия хооркомунуң пленумунуң соон дарый чугаалажып эгелээр.

Кол чүве тоску беш чылдың даалгаларын, ССРЭ-ниц тургустунганының 50 чыл ою̈нга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседириниге коммунист бүрүзүү бодунуң бүгү күжүн, арга-мергежилин бүрүн бээр дээш күжениишкиниг ажылдаар херек. Ынчангаш хоорайның бүгү коммунистери СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң (1972 чыл) шиитпирлерин эрелгей деп көргеп болгаш Андреевти партиядан үндүрген.

Кол чүве тоску беш чылдың даалгаларын, ССРЭ-ниц тургустунганының 50 чыл ою̈нга төлептиг ужуражыр дээш белеткенип турар.

С. КУДАЖИ,
СЭКП хооркомунуң ийиги секретары.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИН ЭКИЖИДЕР

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ю̈билейин бүдүрүлгечи чедиишкиннер-биле уткуурунуң күш-ажылчы ээлчээнге турушкаш, чонның амыдырал хандырылгазының Чадаанада сентелге-тудуг участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары тоску беш чылдың ийиги чылында планныг онаалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш ажылдап турар.

Коллективтиң ажылының кол угланыышкыны ажылчы чонга ачы-дуза чедирери болур. Ол соруланы боттандырарының бүдүрүлге аргаларын партия, профавиилел организацияларыбиле администрацияның ажылдап кылгаш, бүдүрүлге чорудулгазын башкарарынга күчүлүг быра — социалистиг чарыштыг организастаарын экижиткен. Коллектив бүдүрүлгенiң чыл планын декабрь 25-те күүседирин шиитпирлээн. Түс-түс цехтерниң, бригадаларының ажылының түңнелин 15 хонуктап, айлап, кварталдап үндүрүп, мурнакчы цехти, бригаданы база түс-түс кижилерни шаңнап, мактаарын боттандырып турар бис.

Чылдың бирги чартынында амыдырал хандырылганың сентелге-тудуг участогу ажылишчилериниң шудургу ажылдааны-биле чамдык бедик көргүзүглерни чедип алган. Ниити продукция бүдүрер планын 102,3 хуу күүсеткен. Продукция сайгарарының планын 110,7 хуу күүседип, пландан ажыр 15,6 мун рубльдиң продукциязын сайгарган ийикпе, эрткен чылдың бирги чартынындаазынган алаан көвүдеткен. Чартык чылда чонга ачы-дуза чедирериниге 69 мун рубльдиң продукциязын сайгарары көрүүнген. Ол 105 хуу күүсеттинген. Бо үүн эниp чылдың бирги чартынында 50 мун рубль турган. Ачы-дузаны көлээ ишчилерге чедирерин көвүдеткеш, 61,2 мун рубльдиң продукциязын сайгарган, азы план күүселдези 114,4 хуу болган. Чурттакчы чонның чагыы-биле сентелге болгаш тудуг кылыр планны 171,5 хуу күүсеткен.

Бригадалар база цехтер аразынга калбарган чарышка мурнуку одуругда ыяш белеткээр болгаш сөөртүүр бригада (бригадири Сат Очур-оол) чоруп турар. Оон ачызында коллектив дилиг материалдары белеткээрин 161,6 хуу күүседип, 600 ажыг кубометр материалды планнан ажыр белеткээн. Тудуг ыяжы сөөртүүр 156,2 хуу, токпак сөөртүлгези 125,5 хуу күүсеттинген. Ооржак Калбак-оол мастерлээн чазаныыла цеги эниp чылын бүдүрүлге планын күүсетшейн турган,а бо чылын эки ажылдаан. Цех мебель кылыглары бүдүрер талазы-биле алды айларның онаалдазын 108,2 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Доктугу Түлүштүн удуртканы бригаданың бызаңчылары багай авес ажылдап турарын айтыры чугула. Ол бригада Ленин аттыг колхозтуң чаа тудуп турар сүүбараан фермазында бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны тудуп дооскаш, ам Ийме, Хөндергей суурларда бир-бир бажыңнарны доозар чоокшулаан.

Күш-ажылчы чедиишкин дээш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның шудургу ажылдаанының ачызында сентелге-тудуг участогу чартык чылда 15 мун рубльдиң ерулгазын киирип алыр турган, 21 мун рубльге чедирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,4 хуу белээн.

Хөй-хөй ажылчыннар боттарының ажыл-херээнге шылгарап, коллективтиң чоргаараалдары болуп турар. Чазаныкчылар Бичен Монгуш, Лопсан Монгуш, Шакыр-оол Ооржак, аныяк будукчулар Валентина Ондар, Нина Сат, автоматшина чолаачылары Петр Букин, Эрес-оол Салчак, пилорамчылар Көшкен-оол Монгуш, Комбу Сат, ыяш кезикчилериниң удуртукчузу Очур-оол Сат болгаш өскелер-даа ай, квартал онаалгазын ажыр күүседип турарлар.

Бүдүрүлгечи чедиишкиннербиле чергелештир чайлаттынмаан четпестер коллективте өөрээш эвес. Туүйбу хептен, кыпырар, ортгедир, ону сайгарар план күүсеттинмээн. Шынары багай болгаш эниp чылын-на бүдүрген туүйбулар сайгартынмайн турар. Туүйбу дегиниң ажылчыннарының ортузунда күш-ажылдың организастыы куду деннелде. Бо чылын өскелген туүйбу прези ажыглалда кирбээн. Чонга ачы-дуза чедирер өске-даа аргаларны ажыглавайн турарын маңза миннип айытса чогуур.

Чедип алган күш-ажылчы тиилелгени быжыглавышаан, четпестерин чайладырының хемчегlерин ап тургаш, 3-ку беш чылдың ийиги чылында чонга ачы-дуза чедирер онаалганы боттандырарынче, чарыыты болгаш күш-ажылды эки организастаарын чедип алыр ёзээн боттуг хемчегlерни ап ажылдаар бис.

С. ОЙДУП,
Чадаанада сентелге-тудуг участогунуң начальныгы.

Тыва АССР-ниц Алдарлыг тудугжузу аттыг эдилекчиин Чүлдүм Дагбаевич Монгуш Сүт-Хөлде хүндүлүг кижилерниц бирээзи. Ол 1948 чылда бызаңчылап киргеннинден бээр кижилерге эң эки чүүлдерни кылып бээр дээш күжүн, билиин харамнанмайн шудургу ажылдап келген.

Уран-шевер бызаңчызын сүт-хөлчүлер көдээ Советтиң депутадынга соңгуп, улуг идегелди кылган. Чүлдүм Дагбаевич будүрүлгете эки ажылдаары-биле чергелештир хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, соңгукчуларның негелде, комудаадарын чогуур үезинде шиитпирлежип турар.

ЧУРУКТА: Ч. Д. Монгуш ажыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

ДҮРГЕДЕТСЕ КАНДЫГЫЛ?

Кызыл хоорайның чоон кезээнде хоорай төвү-биле Каа-Хем суурну тудуштуруп турар, кол шоссе оруктуң оң талазы кыдыын дургаар километр-километри-биле шөйлү берген одалга системазының ханы оңгарын эрткен чылын казып эгелээн. Амга чедир ында хоорайның төп электри станциязындан школа-интернат дужу чедир чер ажылдары дооступ, бус дамчыыр хоолайлар чыдар демир-бетон каналдар, оон бус үлээр белдирлери хоолай чокка барык белеткеттинген. А чер ажылы түлүтевишаан.

Бо дээрге хоорайның келир үедеги кол чылыдылга системазының шутумунуң тудуу ол. Кышкы соок үеде бо чугула ажылды төп электри станциязының тудугжулар коллективи бедик темпилиг боттандырганнар. Ынчалмыже тудугнуң дараазында чорудар ажылдары чижээ: хоолайларны салып тудуштурары, каналдарның кырын дутлап, хөмери комплексилиг чоруттунмайн турары харааданчыг. Кыры ажык, кезек-кезек чиңге көвүрүүлерлиг ханы оңгар болгаш бетон белдирлер хоорайның Колхозная шоссеази-биле, оңгарның кедээ талазында хөй кварталдарның кудумчуларының транспорт болгаш чурттакчы чонның оңгар кежир аргыжарынга улуг мооңдакты таварыштырып турар.

Сөөлгү үеде чер үрелип, эрык буступ турары-биле кыжын кылдыгаан көвүрүүлер чамдыгылай бергилээн. Ындыг көвүрүүлеп аргыжары бичии уруглар хамаанчок, улуг кижилерге безин сүрээдевиг.

Ынчангаш мында осал-ондак болдурбазының нииты дүрүмү каржызы-биле үреттинип турарынга ол кавының чурттакчылары бистер дүүреп турар бис. Чоокта чаа көвүрүт хозунче будун кирип базыпкаш, дүрген дузаның эмчи машиназы чалап чораан бир эш, дүне биче-ле болза будун сып ал часкан. База бир чижек, эрткен кыштың эгезинде хар үезинде Сибиряков-Гвардейцев кудумчузунуң аксынга тормоз тутпаанындан бир чап-чаа бульман машина оңгарже дүже бергеш, машинаның мурнуку массизинге улуг үреливишкин таварыышкынынга бистер херечи болган бис.

Шак ындыг таварылгалар бо-ла болгулаан турар. Бир авес оңгарны дургаар кажаалавайн, оңгарның хоолайларын салып улаш, коошпалдар кырын дутлап, шугуумну дуй урбас чүве болза осал-ондактыг таварылгалар хүн бүрүде болуп болур. Чогум-на дүргедетсе чогуур чугула хемчег бар. Оңгар ол чарыының квартадарынның чурттакчылары бистер хоорай-биле шак минута бүрүзүнде аргыжып турар болганывыста безин чадаарда ылаңгыя дүнеки үезерде дүрген дузаның эмчи машинаазын бажыңарывысче чалаар таварылгаларда улуг бергедээшкиннерге таваржып турар бис. Ынчангаш ун тудугну боттандырып турар «ЦЭС тудуг» эргелелиниң удуртукчулары хоорайның келир үеде хогжүлдезинге оңза ужур-дузалыг бо тудугмонтаж ажылдарын болдунар аргалыы-биле участоктап тургаш-даа болза комплекслиг чорудуп, кудумчуларны ажылдар талазы-биле дээштиг хемчегlерни алган турары күзенчиг.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.

Чоокта чаа Кызылдың садыг кооператив училищезин бөлүк садыгчыларны, поварларны дооступ үндүргеи. Олар ам аңгы-аңгы районнарда барғаш, ажыл-ишчи амыдыраачe кирипкеннер.

ЧУРУКТА: бөлүк дөозукчулар—садыгчылар:— (селагай талазындан оң талазынче)—Сержиңмаа ЫНААЛАЙ, Валентина КҮЖҮГЕТ, Вячеслав ООРЖАК, Алдынкыс ООРЖАК.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

ЧУГАА АРАЗЫНДА

«Дараазында «Х Улуг хурал» колхозтуң мурнакчы тудугжузу Опанас Маадыович Бүрүнааны база өртектиг бараан-биле шаңнаар-дыр» деп чарлаптарга хөлүүр музыканың аялгазы ынаар-ла диңмиттелип чоруй баады. Барып-барып районнуң мурнакчылар наадымынга киржип, ынчаар шаңнадырга кымга өөрүнчүг эвес деп. Ол таварылга Опанас Маадыровичиңте мажан-даа уттуңдурбас.

Хурал соонда хоочун тудугжу-биле ужуражып, ооң амыдыралының чамдык кезии-биле танышпыт.

— Мурнунда чылдарда Бии-Хем районда «Искра» колхозка ыяш белеткээр черге ажылдап, тудуг ыяжын кезип, штабельдей чыып, чүдүрүп чорудуп турдум. Сөөлгү ийи чылда амыдыралым аайы-биле «Х Улуг хурал» колхозка көөп, тудугжулап ажылдадым. Пилораммага ыяшты сорттап, кескеш, штабельдей чыып турар мен—деп, ол чугаалады.

— Сөөлгү үеде суурга ыяш тарып, ону долгандыр херимнеп турдум. Ол—меңээ харыысалгалыг-даа, таарымчалыг-даа, үнелиг-даа ажыл болган. Ынчаарга кижи сеткилин хомудады бээр чүүлдер база тура бээр-дир. Чүл дизе, тарып каан ыяшты херимнээш, каш хонгаш көөрге, оларны сый каккылап каан болур-дур. Ол дээрге «ногаан оцпуктуң» кижиниң кадыкшылынга болгаш долгандыр турар чүүлдерге ажык-дузазын чедир үнелевейн турар кижидеө-дир— деп, ол хомудап чугаалады.

«Бойдус — кижиниң оцпуу» деп Опанас Маадыовичиниң чугаазынга сеткилим өөрүп турду.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

ОЛАР – ТИИЛЕКЧИЛЕР

Ынчан шынап-ла дээр хиндиивде хир чок аяе, каап турган. Кедээр көөрге серии салгын сырыннап кээр буурул баштыг Таңды сыны, а ишкээр көөрге шала оожум чалыын чыдар Чагытай. Бо чаагай чайгаар бүткен, кайкамчык үнүш-бойдустуг черде Тываның садыг болгаш кооперация ажылдакчыларының ажы-төлүүнүң дыштаныр лагери «Орлёнок» туруп турар.

Июльда, «Орлёнокка» ийи дакпыр байырлал болган. Бирээде, лагерьниң ийиги сезонун ажыттаан. Ийиде, республикада лагерьлер аразында чоруп турар социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээш шилчиир Кызыл тукту акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Хүндүскүүнүң таштыг-ла дөрт шак. Күш-культуржу чаңчыл ёзугаар тускай медээни берипкен. Кызыл галстуктарлыг, ак хойлеңнерлиг пионерлер тус-тус отрядтарыбиле лагерьниң байырлыг чыскаал кылыр шолүүнче мырлыг, хоглүг базыпканнар. Кызыл туктуң чапында бир үе пионер оол, уруг командаының чуруму-биле шимчештээ дивейн, таңмылдың хүндүлүг хүлээлгезин күүседип турлар. Ээлчеглиг команданы берипкен. Отрядтар даргалары, вожатыйлар тус-тус паспорттарны чурум ёзугаар берди. Отряд бүрүзү тускай девизтерлиг болду. Оон утка-шынарында, сөөс-домаанда — база-ла бир онаагай чажыт бар. А ол чүл, кандыг чажыдыл? Чаңгыс сөөс-биле чугаалаарга кайы-даа отрядтың девизинде тайбың, найырал, күш-ажыл, коммунизм деп сөстерни алган турар.

Пионер вожатыйы Зоя Михайловна Сташевская лагерьниң ийиги сезонун ажыдарынга болгаш шилчиир Кызыл тукту хүлээп алырынга тураскаатkан байырлалга киржири-биле «Орлёнок» лагерьниң бүгү пионерлери байырлалдың шугум чыскаалынга чедип келгенин лагерь начальныгы эш В. К. Содунамга плеткеди. Василий Комбуевич лагерьниң ийиги сезонунуң ажыттынганынга холбаштыр уруглarга нанг байырлыг чедирбишаан, бирги сезонның уругларының кылган күш-ажылын онзалап айытkан.

Лагерьде бүгү ажылдар тускай план ёзугаар болуп турар. Уруглар хүнге дадыгып, суггa эштип, поход кылырындан аңгыда күш-ажылды база-ла кылып, столоваяга дежурныйлап, комнаталар иштии эзлчежип чуп турарын чугаалады.

Баянист башкы Валерий Тюлюштүң удуртулгазы-биле лагерьниң бичии артистери Таңдының дуржулга станциязының коллективинге конперт көргүскеннер. Бирги сезонда хой, организастыг ажылдарны кылгылаан. Оларның иштиндеп «Айболит», «Чүс чеден чажыттар», «Нептун», «Зарлыпа» деп оюнар болгаш биетиң-биле кожа Моол Арат Республиканың комсомол ажылдакчылары-биле ужуражыышкыннар уруглarга дыка солуп болгулаан.

Тыва АССР-ниц девискозиринде 23 пионер лагерьлери ажылдап турар. Оларның аразында «Эң-эки ажылдыг лагерь дээш» социалистиг чарышты организастаан. Ынчангаш үе тудугну боттандырып турар «ЦЭС тудуг» эргелелиниң удуртукчулары хоорайның келир үеде хогжүлдезинге оңза ужур-дузалыг бо тудугмонтаж ажылдарын болдунар аргалыы-биле участоктап тургаш-даа болза комплекслиг чорудуп, кудумчуларны ажылдар талазы-биле дээштиг хемчегlерни алган турары күзенчиг.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.

ВЛКСМ ТК-ның тугу – оренбургчуларда

ОРЕНБУРГ. (СЭТА-ның корр). Оренбургтуң комсомолчулары улуг байырлалды демдеглээн. Областың комсомол активиниң июль 18-те болган актив хуралыпга СЭКП-ниц XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседип турары дээш ВЛКСМ ТК-ныц шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Ол тукту ВЛКСМ ТК-ныц бирги секретары Е. М. Тяжельников тывыскан. Оренбургтуң комсомолчуларының күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглээш, ол аныяк ооллар, ыыстарга Төрээн чурттуң ат-алдары дээш чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын күүседи.

Оренбургтуң аныяктары күш-ажылчы болгаш патриоттуг ажыл-херектери-биле алдаржаан.

СЭКП-ниц Оренбург обкомунуң бирги секретары А. В. Коваленко хуралга областтың ажыл-ишчилери-биле кады аныяктарның шиитпирлээр ужурлуг соруулгаларының дугайын чугаалаан.

делегей бо хуннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Ану-дунма социалистиг чурттарның көдэө ажылагыйы чедишкиннис хөгжүп турар. Механизацияны узам калбаа-биле нөптередип, электроэнергияны ажыглаары өзүп, чаа-чаа фермаларны ажыглалга киирип турар. Чер болган мал ажылдакчылары продукцияны бүдүрериң көвүдедирип дээш демисежип турар.

КУБАНЫҢ мал ажыдыг эң улуг төвү—Камагуэй можуның тараатывнары 1976 чылда сүттү чыл бүрүде бүдүрериң үш ажыг катап көвүдедир деп хүзөөгеп. Чоокку келир үеде анаа механизастаза 40 сүт ажыл-агыны тургустунар. Ам чартык миллион гектар шөлде 130 муң баш мыйыстыг бода малды азырап турар. Эрткен чылын малчыннар чуртка 38 миллион литр сүттү—1969 чылдыкыдан 14 миллион литр хөйүг берген.

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКАНЫҢ Ополься воеводствозунуң Селковицы көдэө суурунга чагаалар Бразилиядан үргүлчү кэөп турар. Мурнуу Америкадан делегациялар аңаа бала келгилээр. Шаажагы шагда Селковицының чер чок болук тараачыннары ажыл болган дайнам хлоб дилеп, далай чылдыкта чурттарже чорупкан чүве-дир. Ынчангаш ол тараачыннарның салгадлары Бразилияда чурттап турар. Селковицының чурттакчылары суурувус таныттынмас кылдыр чаартынган дээринң оларга бижип турар. Мында чер болган тараа бүгү үш чартык муң кижиге четчир. Ог-бүле бүрүзү бажыңныг. Суурда 100 орунугг өмнелге бар. Кодээниң ажылшчилериниң хууда ажыглалында 2 муң ажыг мотоцикл, 25 автомашина бар. Суурда телевизор ажылдап турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда польша көдэө суур шак ынчаар чаартыгаан.

БОЛГАРИЯНЫҢ Ловеч округунда улуг күүдүг насос станциязын тудуп, ажыглалга киирген. Витекиде сугтат системазының кол каналының сугдары 75 километр узун дурттуг хоолай дамчыдылгадары-биле Ловеч, Плевень округтарның шөллеринче чедир агар болган ийи муң гектар хире черни сугтаар.

ВЕНГРИЯНЫҢ көдэө ажылагыйынга бо он тыдда электроэнергияны ажыглаары ийи катап аңаа өзер. Ынангыя мал ажылынга болган суттатка электра машиналарны, дериғни калбаа-биле ажыглаар.

ОН МУҢ ХИРЕ ЮГОСЛАВ комбайнерлер кызыл-тас ажаан алырының эң эки мастеринң ады дээш чарыштка каржип турар. Олар 620 муң гектар шөлдүң —күзүн чажып тараан кызыл-тас шөлүнүң үштүң ийи кезии хиреэнниң дүжүлүп ажаан алыр ужурлуг. Эң эки ажылдаан комбайнерлерге шаңналдарны болган ортектиг белектерни тыпсыр. Шөлдериниң шылгараан 20 ажыл-ынчаан Совет Эвилелиниге аян-чорук кылыр.

СЛОВАКИЯНЫҢ Требишов районунуң чер ажылдакчылары күрүнеге тараа садар планын ЧССР-де бир дутаарында күүсеткен. Чурттуң шыгжамырыга 2.800 вагон ажыг тараанны урган.

Содгу болган Мурнуу Моравияда дүжүт ажаан алышкынны үргүлчүлеп турар. Мурнуу-Чех область тудугжулар үш чаа улуг элеваторну тараажыдарга дужаган. Чаа элеватор бүрүзү 30 муң тонна кыыл-тасты хүлээп алыр.

(СЭТА).

Хүлээп алышкын

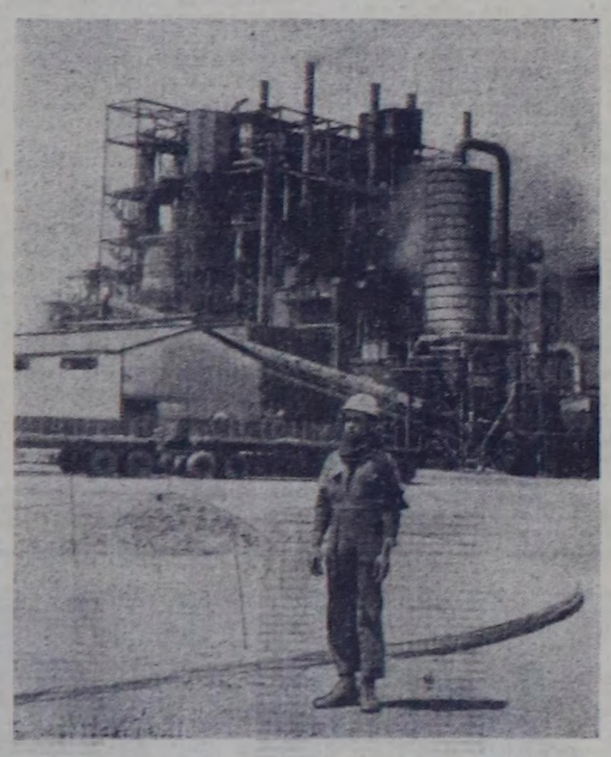
БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер болган ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүү, ГСЧП ТК-ның секретары А. Норден ГДР-ниң демократтыг блоктуң партияларының дараларын хүлээп алган. Болган беседага оон киржикчилери 1972 чылдың улус ажылагый планын бүдүрериниң партияларының идепкейлиг күүседип турар дугайын дыңнадып. ГДР-де социализмни улам ынай бүгү талалыг бызыглаарыпче киржириниге беленнин демдеглээн.

Э. Хонеккер социалистиг чарышка ажылчыннарның, тараачын кооператорларның, интеллигенцияның төлээлекчилериниң болган ажылчы чоннарның иеке-даа болуктериниң чедишкиннерин база инициативазын бедия-биле үнелээн.

Бодунуң чугаазынга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Совет Эвилели болган социалистиг дем каттыштырылгазының иеке-даа чурттары-биле ГДР-ниң харылзааларын база бедия-биле үнелээн.

Совет Эвилелиниң дузазы-биле

ДАККА. (СЭТА). Бангладешке сес радиостанциязын Совет Эвилелиниң экономиктиг болган техниктиг дузазы-биле тудар. ССРЭ-ниң болган Бангладештиң төлээлекчилери ол дугайында мерээге Даккага ат салган.

Мавританияга хамаарышпас чоруктуң чылдарында дагруда үлөтпүрү тыптып келген болгаш дүрген хөгжүп турар. Чес рудазының эң байлак черлериниң бирээзи болза Акжужт навызы болуп турар, туснай эртеминг кижилериниң бодап турары-биле алырга, ында чес рудазының нурлавырлары чартык миллион тонна ажыг арыг руда болуп турар.

ЧУРУКТА: Аккужттуң руда арыглаар комбинадының ниити хевир шинчизи.

Ю. ФЕДУТИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның шивээ хоорайы Куангчиниң чүс-чүс чылдарда туруп келген куу оңнуг ханалары хосталганың Улусчу чеңсектиг күштериниң болган сайгончу ёзу-чурумнуң шеригдериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннарның хереглери болган. Америк ужар чүүдүң күштүг детким-биле чалча армиянның чамдык кезектери хоорайже шургуп киргеп. Хосталга күштериниң дайынчылары Куангчиниң мурнуу кварталдарында бажың бүрүзү дээш, бүлүң бүрүзү дээш маадырлыг дайындажып турар. АҢШ-тың стратегтиг болган тактиктиг ужар чүүдүнүң самолёттары хоорайны долгандыр хосталган девискээрлерни барык соксаал чок бомбалап турар. ЮПИ агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, бир дүн дургузунда «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар Куангчиниң чоогунче муң тонна ажыг бомбаларны октаан.

Сайгон шеригдер патриоттарның күштүг адыышкыны туражок хоорай шивээже чаа таварын кирер дээр оралдажышкыпларны кылбышаан, улуг чидиригдерге таваржып турары америк информация агентилеледериниң телеграммаларындан билдингеп. Хоорай шивээниң кырында хосталганың Национал фронтузунуң тугу кииекип турар.

Патриоттар миномёттар болган адыгы боолар-биле дайынны боолап турар. Хосталга күштериниң аар артиллериязы хоорай кыдыгларындан дайынның тыныдарын боолап турар. Куангчи можуның оске-даа районнарында аткылажышкын база соксавайн турар.

Куангчи-биле кожа Тхыатхиен можуда Хюэ хоорайны долгандыр чалча армияның туруштарынче хосталга күштериниң халдаашкыннары кошкавайн турар.

Сайгоннуң содгу талазында 90 километр ырак черде патриоттар Анлокта дайынның бүзөлеттиргеп гарнизонун боолаарын үргүлчүлевишпаан. № 13 орук-биле ол хоорайже чаа таварыг кирер дээр сайгон армиянның улуг күштериниң орадджымышкыннары мурнуку хевээр чедишпкин чок. Анлокче немелде күштерни чүгле агаар дамчыштыр чорудуп турар. Девидеп дувуроон сайгон солдаттар хоорайдан дээш үнерни орадашпышаан, америк вертолёттардан халбактанып турар. Вертолёттарның ужудукчулары сайгон солдаттарны албаазын орадашпышаан, харын-даа карак чажы төгүлдүрер газтарны ажыглап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Меконг хомвиң база бир эң хөй чурттакчылыг можуу Митхода мурнуу-вьетнам патриоттар чаачы ёзу-чурумнуң шеригдеринге удур идепкейлиг дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турар. Патриоттар «стратегтиг суурларының» чурттакчыларын хостаар талазы-биле оперативтиг рейдилерин болгаш быскыгаал пунктуларын боолаарындан эгелээп улуг тулчуушкуннарга чедир янзы-бүрү тактиканы ажыглап турар. Каш хонуктуң мурнунда индыг тактиканы Шамзиниг хоорайжыгаштың чоогунга ажыглаан.

Парлалганың хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар июнь 26-да чымагаш Израильдиң дөрбеч чоруун шыгтыны буруу шапкан болган ужур-дүрүм чокка тудуп алган офицерлерни доп-дораан хостаарын негээн резолюцияны хүлээп алган. Ынчалза-даа Израиль Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин амдыгаа чедир күүсеткейн, КНО-ну тоон көрбес чоруун база катап көргүскен.

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың июньда Камбоджаның патриоттары дайын чорудулгаларынга улуг чедишкиннерни чедип алган. Кхмер информация агентилеледиң баштайгы медээлерин ёзугаар алырга, Камбоджаның национал хосталгазының Улусчу чеңсектиг күштериниң кезектерни Пномпеньниң шеригленнинг болгаш сайгон армияның 7.200 хире солдат, офицерни санган үндүрген. Дайынның 9 вертолёдун, 23 шериг машиназын, хөй санныг шериг техниканы ууткаан. Национал хосталга күштериниң дайынчылары 800 удут боону хуваап алган.

Кампания эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниге болгаш ораларны президентизиниге кандидаттарның соңгулда бюллетеньнеринге партияның Чингине секретары Гэс Холзду болгаш «Аныяк ажылчыннарның хосталга дээш эвилелиниң» национал даргазы Джаринс Табнерни киирери дээш кампанияны Нью-Йорк штатка эгелээн дугайын АКШ-тың Коммунистиг партиязы чарлаан. Президентини соңгуур бадылаашкыныны ат цацызынга бодунуң кандидаттарын киирер эргени партия алыр төлээде соңгукчуларның бетп-ле дээрге 20 муң ат салыышкынын чыып алыры негеттинип турар.

Партияның Нью-Йорк организациязының даргазы Рашид Сторинниң кампания эгелээн дугайында медеглелиниге демдеглээн болза, партия коммунистерниң үзел-бодаалдарын болгаш оларның соңгулда мурнуун платформазын деткип турар соңгукчуларның 60 муң ажыг ат салыышкынын июль 20-ден август 31-ге чедир чыып алыр бодап турар.

Бүзүрелдиг тиилелге

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде Улусчу чаңгыс эп боалгының талалакчылары Кокимбо можудан депутатты немей соңгаан соңгулдага бүзүрелдиг чаа тиилелгеин чедип алган. Ол можунуң ажылы чоннары Национал конгресстиң депутадынга коммунист Аманда Альтамиранону бадылаашкыныңың хөй мурнуузу-биле соңгаан.

Радио дамчыштыр тутаазынга Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде чурттуң ажылчын ангызы, бүгү ажылчы чоннары улустуң соңгуң алган чазаан деткип турар деп түвеин Кокимбо можуга болган соңгулданың түңнелдерн база катап бүзүрелдиг көргүскен деп демдеглээн.

Ийи чурттуң дилээ-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сирий болгаш ливан офицерлерни Израиль доп-дораан хостаар ужурлуг деэриниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөру-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиң дүрген чылдырарын КНО-нуң чанында Сириянын болгаш Ливанның доктаамал төлээлекчилери негээн. Ону ёзугаар Чөвүлелдиң хуралын бурунгу хүн чыылдырган.

Ливанга эң-найыралдыг ряиторук кылып чораан беш сирий офицерлерни болгаш ливан армиязың ону удеп чораан бир офицерни Ливанның девискээринче халдаашкын үезинде израиль солдаттар июнь 21-де тудуп алган бергенин дыңнаткан болгай.

Айыыл чок чорук Чөвүлели

Литва ССР. Каунастың уран чүүл училищезинде Ленин турар литва кыстар:—созагай талазындан оң талада Бируте Бараускине, Каролина Гильжинайте болгаш Бируте Миткуте олар Вернс хемниң эрпинде олурлар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш Борис Спасский (ССРЭ) биле Роберт Фишериниң (АКШ) арказында маргылдаа 43-ки көш соонда хайым боон доозулган.

Ынчангаш маргылдаада делегей чемпиону 2,5:1,5 сан-биле мурнап чорун турар.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Ол черниң-биле таптыг-да тик 17, азы Москвага тик 20 шак турда делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдааның кол арбитри Лотар Шмид шакты ажылдыпкан, ынчалза-даа... оюнуң киржикчилериниң кайызы-да сагыышка чок турган. Делегей чемпиону Борис Спасский бичии озаддаан, аалга баштай кирип келгеш, адыш часкаашкыны-биле утмудуп турда дерт-ле минута эрткен турган болза, ак талабиле ойнаар Роберт Фишер үнелиг секундаларын оскуруп, оюн эгелээн соонда 17 шак 10 минута турда стол артынга олурупкан.

Фишер аңаа удурлаып турза-даа, маргылдаа комитединиң шиитпирин ёзугаар ол дөрткү салыгны Делегелдериниң кол залында «маргылдааның кол негелделерин ёзугаар ойнаан» эрттирген. Ынчангаш Фишериниң оюнну бичии залга эрттирер дугайында бүгү негелделерин хүлээп албаны ол.

Роберт Фишер бодунуң «чаңчылыг» ёзугаар ноян мурнунда олдуу пин карак ажыр көшкен. Делегей чемпионну аңаа удур «Сбэ-ти көшкен. Шыдыраачылар сицилия камгалалын ойнаавнар. Ынчаарга индыг арганың «тулган ойнакчылы» Фишер деп санаан турар. Спасский баштайгы сес көш кылырда ийи бээн четпес минута чарыгдаан, а Фишер аңаа он ийи минута боданган. Ол сескн көш кылырда бүдүн чедп минута дургузунда боданган...

АВТОРНУҢ БУРУУЗУ-БИЛЕ...

Бо чылдың июль 13-те үнген № 163 «Шынга» О. Тевааның «Шиитпирлиг демисежир» деп эгелиг материалында «Улуг-Хая» совхозтуң төвүге болган партия эге организациязының хуралынга савал берген эштерни арагалап турган кылдыр авторнуң бурузу-биле шын эвес парлап үндүрген.

Коммунистер О. Доспанан, С. Шарап, Ы. Кыргыс оларның муркунга редакция бурузун мнинип тур.

«телевидение»

ИЮЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. Мультфильмнер. 13.45 — Чиңгүр телекөргүүг. Уругларга. «Ажырбас, чаан!». Мультфильм. 14.30—«Коммунист болган үе». Ангарскиниң химия комбинадының слесарь Социалистиг Күп-ажылдың Маадыры В. В. Говорин дугайында телеочерк. 15.00—Эңгүр телекөргүүг. Спортчу программа. 16.25—16.35—Чапсар. 16.35—Дамчыдылгалар программазы. 16.40—«Балымә» Ураи-чечен телефильм. (Польша). 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Чиик музыка концерги. (МКУ-ның Культура бажыңындан). 18.55—«Ис «Челюги хэржес» аппар чор». Хөй сериялыг телефильм. ГДР. (2, 3-кү сериялары).

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Шолбанчыгаш». Уругларга программа. 20.50—Мультфильм. «Эң-не биче чаашкымчыгаш». 21.00—Телемедээлер. 21.15 — «Ыңыктыг хүлээлге дугайында хообілуу». Документалдыг фильм. 21.35 — Телемедээлер. 21.45—Чарладдар, реклама. 21.50—«Шала тыртыкан таакпы». Кысқа метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00 — Телемедээлер. 22.10 — Польшаның телевидениезиниң программазы. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.15—Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионазы. ЦСКА—«Заря» (Ворошиловград). «Динамо» деп Теп стадионнан дамчыдылга.

алдар Бөгүн республикага бүргеп, геңи секундада 5—10 метр чедер. 19—24 градус чылыыр. Кызылга бүдуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. 21—23 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кино

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Персик чечээ» 10, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 14.30, 16.25, 18.20, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аладдинниң хувудгаазын лампазы» 9, 11, «Соолгу форт» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыныды 12.20 «Тоганчы» (1-ги, 2-ги кектери) 13.50, 16.50, 20.10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: Киночыныды 10.30, «Буруу чоок» 17.20, 21.; «Шиссартың кайтанчык үелери» 12.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: кидлизминин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, пергийжи егый кидлизминин 21-47, үлегпүр кидлизминин 22-64, чагаа кидлизминин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 Редакторуң 24-63, редакторуң орлалчыларының 35-24, пропаганда амырала кидлизминин 37-13, культура кидлизминин 23-54, кагаа ажылгерининиң 21-47, үлегпүр кидлизминин 22-64, чагаа кидлизминин 31-27, информацина база совет гургузут кидлизминин 20-60, бүтүлтелефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00749.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫЛАР!

1925 тыҥза үнделивлеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮНЬ 21 ПЯТНИЦА № 170 (8938). Өртээ 4 шын

ЧЫЛДЫҢ-НА БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Тос-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хоймузу Севилбаа Далай-Хөөевна Давааның коданында амгы үеде 385 баш чиҥге-нарын дуктуг хойлар бар. Бо чылын хой бүрүзүндеи ол 2,8 кг дуктуг кыргып ап, чаш хураганнарын оҥаменди доруктуруп шыдаан.

Эш Даваа бо чылын бодунуң күжүү-биле 20 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгени алган ажылдап турар.

Севилбаа Далай-Хөөевна бодунуң чүткүлдүг күш-ажылының ачызында колхозчуларның хүндүткелин чаалап алган болгаш ооң хөрээн үш медаль наастап чоруур. С. Д. Давааны чаҥгыс чер-чурттуглары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соҥгуп алган болгаш ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: С. Д. Даваа. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоожүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хүүсәа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур кайгамчыктыг оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың калбартпышаан, Совет Тывазының ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйы улам ыяй хөгжүдер талазы-биле бо чылдың баштайгы чартыында алдын чедиишкиннерлиг болган.

1972 чылдың бирги чартыында республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түҥнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелениҥ дыңнадыры ёзугаар алырга, продукция сайгарарының чартык чыл планын Тываның үлетпүрү хуусаа бетинде күүсеткен. 1971 чылдың ол үеэя-биле дениээрге, бүдүрген продукциязының хемчээли 11 хуу, а сайгарганы — 12 хуу ковудээн. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттар, Тудуг материалдарының үлетпүр эргелениҥ бүдүрүлгелери болгаш Чадаанаҥның хлеб заводу пландан ажыр ээн хой продукцияны сайгарып, ээн бедик көргүзүгнү чедип алган.

Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидериниң чартык чыл планын республиканың үлетпүрү ажыр күүседип, ажылдап турар. Чаҥгыс кижиге онаалгыр продукция ажылдан кылырын эрткен чылдың бирги чартынга дениээрге 9 хуу көвүдеткен. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидер талазы-биле «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың хлеб заводтарының, Тураанның мит ажыл-агый пунктузувуң коллективтери эки түҥнелдерни чедип алган.

Ээ чугула кылыгларның хөй янруузуу бүдүрелиниң планын республиканың бүдүрүлгелери ажыр күүседип. Чартык чыл дургузунда пландан ажыр 1,9 мүң тууйбупу, чыып эптээр 2,6 мүң кубометр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 1026 тонна даг-дүгүн болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрген. Бо көргүзүглер эрткен чылдың баштайгы чартынга тургандан дыка бедик.

Эки көргүзүглер туразыжок, чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрелиниң болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрелиниң чартык чыл планын күүсеттээн. Иниити продукция бүдүрелиниң чартык чыл планын он алды бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрелиниң онаалгазын 17 бүдүрүлге күүсеттээн болгаш 14 бүдүрүлге эрткен чылдың баштайгы чартынга чедип алган дениелин кудулаткан. Ол бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, спецыалистери ажыл-херекти четпес оргаиизастаан дээрзин бо сан-түн хереченнер турар-дыр.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чарышка кирипишаан, чартык чылда сүттү, дуктү бүдүрериҥ дыка көвүдеҥиз, сүттү, этти болгаш дуктү күрүнеге садарының алды ай планын дыка ажыр күүсеткен. Мал болгаш чер ажылының культуразы улам бедип, продуктулуу улгадым, мурнакчыларның саны оскел.

Капитал тудугуҥ, транеспорттуҥ, харылзаалыҥ, чоннуҥ материалдыг чаагай байдалын остүрелиниң болгаш культура дениелиниң бедидерииниҥ талазы-биле база чамдык эки ажылдар чоруттуҥаның айтыр апаар.

Ыяшаллажок чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрелиниң болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидерииниҥ күрүнеге планнарын чартык чылда күүсединиҥ тыдавааны коигүт четпес. Бо дээрге ол бүдүрүлгелериниҥ удуртукчулары, спецыалистери курлавырларыҥ долу ажыглаар, ажылды тода оргаиизастаар дээш ажыл-ишчилериҥ оргузуунга оргаиизакчы болгаш политмассалыг ажылдарны кошкак чорудукчының түҥнели болур-дур.

Соруга чүл дээрге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында материалдыг болгаш күш-ажылчы бар курлавырларны чеп ажыглаар, дениилгелиг арганы чүткүлдүг пептередир, бүдүрүлгениҥ ажыктыын бедидер, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн остүрер дээш шудургу ажылдаар ужурлуг. Четпестерни чайладып, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр толээде, чартык чылдың түҥнелдерни бүдүрүлгелерге, колхозтарга, партия болгаш профсоюл оргаиизапияларыҥа чугаалажып көөр, боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, соңпап турар бүдүрүлгелерни мурнакчыларның дениилиппе чедир кодурер херек.

Ниитиниҥ малыҥа быжыг чем суурну тургузуп, дүжүт ажаан алышкыныҥа үлегерлиг белеткенир, ону чидириг чокка кыска хуусавда ажаан алыр чорук республиканың бүгү ажыл-ишчилериниҥ ээ чугула херээ болур. Бо чугула кампанияларже бүгү чонну хаара тудар ужурлуг.

Партияның салган соругазын чедиишкиниг күүседир төлээде, ажыл-херекке күжениишкиниҥ улгаттырар, богун дүүнгүзүнден-даа эки ажылдаар деп кара чаҥгыс арга бар. Тоску беш чылдың ийиги чылының опаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүседирн бүдүрүлге бүрүзүнүң хүндүлүг херээ-дир. Совет Тываның партия, совет, ажыл-агый болгаш оске-даа хой-ниити организапиязарының бүгү ажылчорудулгазы олче углангап турар ужурлуг.

«Совет Социалистиг Республиканыҥ Эвилелиниҥ тургустунганының 50 чылын демдегларн-биле Бүгү-эвилелдиҥ социалистиг чарыжының түҥнелдерии үндүрериниҥ чурумунуң дугайында болгаш ол чарышка тиилекчилерни мактап шаңнаарының хемчегларииии дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш Профессионалдар Эвилелдериниҥ Бүгү-эвилел Тоң Чөвүлелиниҥ докгаалы Совет Тываның бүгү ажыл-ишчилерин тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир, Сөвет Эвилелиниҥ алдарлыг бежеи чылын төлептиг уткуур дээш эрес-шудургу ажыл-ишче сорук киирип турар.

Чаа-чаа чедиишкиннерже!

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧЫЛЫНЫҢ ҮЛҮҮНГЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕН

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозта механизастаттынган, мал чеми белеткээр түскай бригаданы коммунист Павел Сергеев удуртуп турар. Найыралдыг коллектив агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес-даа болза, сигенни келип, болуп, сараатгаарын шапкынчыткан.

Сиген белеткээрин дүрген салгыпнадып кургадыр арга-биле чорудуп, аңаа дустуг холлаш, сараатгаарын организастаан. Бо чоруқ чайгаар үнген сигенни дүрген ажаап белеткээринге дыка дөгүмнүг. Бо хүннерге чедир 530 пентнер сигенни сараатгаан. Механизаторлар П. Изосимов, В. Абрамов сигенни кезеринге, болуп сараатгаарына шалыпкын ажылдап, техниканы бедик бүдүргүкчүлүг ажыглап, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар. Колхозтуң механизаторларының аразында хүн нормазын ажыр күүседир дээш чарыш калбарган. Колхозтуң шөлдеринде баштайгы сараатгар белип үнгүлээн.

* * *

«Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Пашта комсомолчу аныяктарның сигенчи бригадазы мал чеминиҥ белеткелиҥ чорудуп турар. Кескен сиген кургай баарге, ону прессген турар. Баштайгы хүннерде 60 тонна сиген белеткеттинген.

Трактористерниҥ аразында чарыштың мурнуку одурүүнда комсомолчу Өлчей-оол Опкулуг, сиген болдурукчуу Анатолий Хөлдүй олар чорун, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

* * *

Бай-Тайганың «Тээли» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта мал чемий белеткээринии темпизи хүн келген тудум бедип турар. Ол ажыл-агыйларда 2 механизастаттынган бригада эрестиг ажылдап турар.

Тээлижилер медени кезип, сараатгарын шалыпкын үр-гулүлевишаан. Бо хоолуг сигенниҥ гектар бүрүзүнден 20 пентнер дужүтту ап турар. Бригаданың механизаторлары баштайгы хүннерде 100 ажыг гектар тарымал сигепнии эки шынарлыг кескен.

К. ХЕРТЕК.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Өвүр районнуң «Коммунизиче орук» колхозунуң ажылагыйы моон мурнупда чылдарда хожудангай турган. Чылдан чылче ол күрүне мурнунга планныг онаалгаларын күүсетпейн келген. Колхозтуң ажылагыйын өрү көдүрер соругабиле бо чылдың эгезинден эгелээш, партия райкому удуг кичээнгейни ынаар салып, колхозтуң удуртур ажылакчыларынга эртем-билии четчир, дуржулгалыг специалистерни депшидип, быжыглаанының түннелинде колхозтуң ажыл-агыйы кескүзү-биле көдүрүп, хөгжүп эгелээн.

* * *

Бай-Тайганың «Тээли» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта мал чемий белеткээринии темпизи хүн келген тудум бедип турар. Ол ажыл-агыйларда 2 механизастаттынган бригада эрестиг ажылдап турар.

Тээлижилер медени кезип, сараатгарын шалыпкын үр-гулүлевишаан. Бо хоолуг сигенниҥ гектар бүрүзүнден 20 пентнер дужүтту ап турар. Бригаданың механизаторлары баштайгы хүннерде 100 ажыг гектар тарымал сигепнии эки шынарлыг кескен.

К. ХЕРТЕК.

Шагда эгелээн

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Дуруг салбырында сиген кезилдези шагда эгелээн. Мал чеминиҥ ажлап алышкынында трактор-ларны быжыглаан. Салбырыпың девискаарыпые Сарыг-Хөлчүк деп черден ниитизи-биле 60 гектар черниҥ сигении кезер, ам ол черниҥ сиген кезилдезин доозар чыгай берген.

Трактористер Я. Дорта, Д. Сундуй-оол олар хүнде сиген кезер нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Ылаңгыя хоочун тракторист К. Дамбуиуп кызымак ажылын демдеглээри черле өөрүшкүлүг.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бригаданың чедиишкини

Эрзиннии «Коммунизмче орук» колхозта Дамчан Сүмүге удуртқан № 4 хойжу бригаданың малчыннары ССРЭ-ниҥ тургустунганыңдан бээр 50 чыл ооҥга төлептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Бригада бо чылын 100 хойга онаалгыр 92 хураганны камгалап алган, бир хойдан-на ортумаа-биле 2200 грамм дуктү кыргаап, күрүнеге 11846 кг дүктү дужааган.

Амгы үеде ол бригаданың хойжулары Ак-Довуракгың сеңрии тайгазында малын организастыг чайлагладып турар. Ооң-биле чергелештир. бригаданың кежигүннери сиген белеткээрип база бир демпиг эгелээн. Будук-бүрүү белеткээринге хойжулар база идепкейлиг киржип турарлар. Колхоз баштаар чери малчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалазы тургускан.

Х. КИМ-ООЛ.

ҮЕНИ МУРНААН ШАЛЫПЧЫЛАР

Бо чылдың ийиги кварталында Кызылдың чүк соөртүр № 1 АТБ-ииии коллективи чедиишкиниг ажылдап, республика найысылалының транспорт будурулгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген.

Ол будурулгеге СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединиң болгаш хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Будурулге ийиги кварталда чүк соөртүрүнүң планын 107,8 хуу, ону сайгарарының планын—100,1, күш-ажылдың будүргүкчүлүүн 101,4 хуута күүсеткен. 45 мүң литр кыпар-чаар материалларны камнап алгаш, 12,7 мүң рубльдиң орулгазын планнан ажыр-алган.

Будурулгеде үени мурнаан бригадаларның, чолаачыларның саны хөй. Хоочун чолаачы А. Кравцовка удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ам август айның планынга киириштир ажылдап турар. Ол бригаданың чолаачызы Н. Носков бо чылдың планныг даалгазын декабрының эгезинде доозар деп хүлээлгеп алган. Ам ол октябрь айның планын күүседир чеде берген.

В. Улановка удурткан комсомолчу аныяктардан тургустунган чолаачылар бригадазының ат-сураа бистиг республикада билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзинге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мякишевке удурткан хоочун чолаачыларның бригадаларындан тулак чок ажылдап, август айның планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам сентябрының улуунде ажылдап турарлар.

АТБ-ниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр бежеи чыл болур ооҥга күш-ажылчы чедиишкиниглиг ужуражыр, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ҮЕНИ МУРНААН ШАЛЫПЧЫЛАР

Бо чылдың ийиги кварталында Кызылдың чүк соөртүр № 1 АТБ-ииии коллективи чедиишкиниг ажылдап, республика найысылалының транспорт будурулгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген.

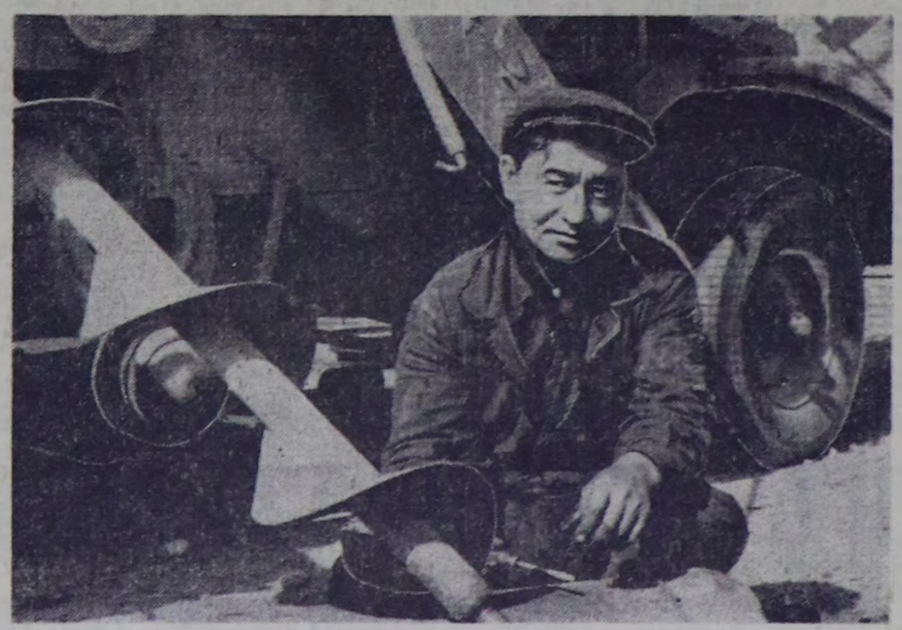
Ол будурулгеге СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединиң болгаш хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Будурулге ийиги кварталда чүк соөртүрүнүң планын 107,8 хуу, ону сайгарарының планын—100,1, күш-ажылдың будүргүкчүлүүн 101,4 хуута күүсеткен. 45 мүң литр кыпар-чаар материалларны камнап алгаш, 12,7 мүң рубльдиң орулгазын планнан ажыр-алган.

Будурулгеде үени мурнаан бригадаларның, чолаачыларның саны хөй. Хоочун чолаачы А. Кравцовка удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ам август айның планынга киириштир ажылдап турар. Ол бригаданың чолаачызы Н. Носков бо чылдың планныг даалгазын декабрының эгезинде доозар деп хүлээлгеп алган. Ам ол октябрь айның планын күүседир чеде берген.

В. Улановка удурткан комсомолчу аныяктардан тургустунган чолаачылар бригадазының ат-сураа бистиг республикада билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзинге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мякишевке удурткан хоочун чолаачыларның бригадаларындан тулак чок ажылдап, август айның планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам сентябрының улуунде ажылдап турарлар.

АТБ-ниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр бежеи чыл болур ооҥга күш-ажылчы чедиишкиниглиг ужуражыр, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

Тюлюш Шулуунуң чүгле комбайнерлеп ажылдааны 24 чыл. Бо үениҥ иштинде чурттуң заводтары чаа маркаиың чеже комбайннарын чогаадып үндүрбээн дээр. Техникага улуг сонуургалдыг эш Шулуу заводтан үнген чаа комбайнның бүгү кезентерии шиҥгээдип алган, херек апарганда совхозтуң механизаторларына тайылбырлап, өөредип-даа турган.

Ол амгы үеде комбайн септелгезинде ажылдап, хүн нормазын 120 хуу күүседип турар. Ооң септеп кылганы 2 комбайн «Сүт-Хөл» совхозтуң тараазын кезип киреринге белеп.

ЧУРУКТА: Тюлюш Шулуу комбайн септелгезиниң үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ЯРЕГАНЫҢ НЕФТИЗИ

☆ СЫКТЫВКАР. Автомобильдер будуур ээ эки шынарлыг, балалбас дозу, оиза бижыг асфальтывыг составынга холуур тускай будумелдер. Арктиканың чыккылама соогунга болгаш чүс градус минитте-даа тоовас чаар материалдар... Мындыг болгаш оске-даа чамдык ээ чиелиг будумелдерни дөртеп чыл мурнуңда Печораның тайгасын делгемеринден шинчилеп тыпкан Яреганың нефтизинден кылып ап турар.

Яреганың нефтизивиң бот денизиля ээр, кандыг-даа чүүлдерден артык чыыпынчак болурга, ону оиза нефть деп адаан. Ону анаа арганы ажыглаи — черии үттеп азы насос-биле сорудуруп-даа тургаш казып алыры — дыка-ла бөрге. Чогум-на ооң ужурудан ында «кара-алдынны» казып алырының ээ чаа аргаларын шөлеп көөр чүрите карачанчыг нефть шахтазын тургускан. Ол бо талазы-биле дуржулга лабораториязы болуп берген. Ооң ажылчыларыи эртемденнер-биле кады ажылдап турган, нефть каттарын чылдыдып, улгаттырар арганы ажылдап кылгаш, чедиишкиниг ажыглаан турар. Ооң түҥнелдеринде нефтиниҥ чер кырыынче үнери бөш катап ковүдээн.

Яреганың хоочун кижилериниҥ бирээзи, «Яреганың дуржулгалыгы» могаг чок пептередикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры геология-минералогия эртемериниҥ доктору А. Я. Кремс СЭТА-ның корреспондентилиигге мынча деп чугаалаан:

— Яреганың нефтичилериниҥ дуржулгалыг чурттуң оске-даа нефть казар черлеринге чедиишкиниг ажыглап болур. Бедик базышкын-биле чер иштинде хөлдээиттарже паиг бүстү кииp үрдүүтерге хагдынган нефть кудуктары ийиги удаа ажыглалга киирер. Ол шыпкап нефтини эвээжеп дээш хаапкан черлерге шахта казар арганы ажыглаарга, экономика талазы-биле ажыктыын саналашкывнар бадыткап турар.

В. ЛЕБЕДЕВ.

* * *

«БАГЛАП КААН» ЭЛЕКТРИ ТОГУ

☆ САРАНСК. Чартык дамчыдыкчылар бистиң үеде дыка хой чүүлдерни «кылып билир». Олар доктаамал токгу үзүктелчек кылдыр оскертир, демпир эзиидиргиие дузалаар, ээ нарын химиктиг хуулдуруушкуннарны башкарар болгаш чүүл-бүрү оскедаа ажылдарны кылырыпа аргежок чугула апарган.

Чартык дамчыдыкчыларның муи-муц ажыл-херектериие база бир чүүл немешкеи — ол ам токгуң күжүн таарыштырып берип турар. Ток каиы хире херек болдур, ол ыидыг дениелге доктаамал «багланып» алган турар. Ону «ГОН-3» (ток күжүүнүң территориязы кызыгаарлакчызы) деп адаар болгаш ыидыг аппаратты Сараискиниҥ «Электровыпрямитель» заводу кылып үндүрүп эгелээн. Ол чаа аппарат чүге херектиглиг? Кандыг-бир будурулге черлери электри чырыын үлетпүрүүн электря шугумундан ээп турар. Ынчангаш будурулге чери ажылдап турда, лампаларның чырыы четпир болур. Чижеэ, душтеки чаисар болу берген болзо, электри четкизиниҥ тогунуң күжү улгады бээр. Ындыг дең-дескн эвес чорук электря лампаларының ажыглаттынар хуузавазын дыка кыларар.

Ол чаа таарыштырыкчыны токгу херектиг хемчеглиниго хевээр арттырар аргажыг. Ол аппарат бирээзи-ле 200 ватт 200—250 электри лампаларының дең-дескн ажылдаарын хандырып шыдаар. Ам лампалар ийи-чадыг ой эвес, а ийи тыс чедир ажыглаттынар.

М. ХВАСТУНОВ. (СЭТА-ның корр).

* * *

КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКАНЫҢ НАЙЫРАЛЫ

☆ УЛАН-УДЭ. Буряттыяның демир-оруктан чартык муи хире километр чөрде, ырлаузак хову-шөлдө Еровин райо-

УНИВЕРСИТЕТ ХООРАЙЖЫГАЖЫ

☆ ЭЛИСТА. Хамаатының маадыры О. И. родовиковтуң адын адаа шол Калмыкияның наиысылының эң чараш кудумчурышыг бирээзи апаар. Калмыкияның күрүне университединиң оередилге корпусы, лабораториялары болгаш студентилер общежитиези бажыңнары каастаар. сеадыг «Гипровуз» институдуиуң чогаадыы тургускан толевилелде көрүлгеи ко Лекстиҥ баштайгы эзлээ тудуун Россия Федерациянның Министрлер Чөвүлелиниҥ бадылаан.

Университет хоорайжыкшта беш-тос каът-бажынар туттуиар болгаш амгы до калмык университет студентилериниҥ тудугжуригиды болгаш «Калмык туд трестиҥ тудугжулары каът общежитиени тудуп-рар.

Ф. ИВАНОВ СЭТА-ның корр

* * *

ЧУРУКЧУ ХООРАЙНЫ АЯН КИИРГЕН

☆ МАХАЧКАЛА. Чаа жыңны чогум канчалаа каа чараш шинчи киргил? айтырыгны шиитпирлээриле Махачкаланың чурукчурыидан арга-сүме дилээ. Олар хоорайны каастап-мээреиниго күзелдии-биле шээрмишкиниер. Чаа автозавалды А. Рустамовтуң төлеелелии ёзугаар дыка чаа кылдыр чуруп сиилбээн.

Университеттиң өөредилии планетарийиин В. Скугаа даштан кыыган дуруу-хевлер-биле шимээн. Ол ышкаш почта бажыңының халаалар дургаар демирдеп шуткылыган дуруу-хевирлер кагап турар. Модалар бажыңының, «Кавказ» гостиницаның ресторанпарның болгаш кафелериниҥ иштики-даштыкыханаларында чүүл-бүрү утулалар, өң-бадазын чурукчайнап тургулаар.

М. АМАЕВ СЭТА-ның корр

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Израиль агрессиязга удур ооң камгаланыр аргазын хандырарынга дузалаары-биле элээн каш санныг совет шериг кезектерин ынаар түр чорудуп, дузалаар дугайында Египет Араб Республиканың удуртулгазының дилээн ёзугаар Совет Эвилели элээн каш чылдар дургузунда мыдыг эп-пайыралчы ёзуиуп дузаламчызын көргүзүп келгён. Совет шериг кезектери Египетке берген совет шериг техниказын Египет чепсекгиг күштериин өөренип алырынга дузалаар сорулгабиле аиаа турган.

Бо талазы-биле алган хемчеглериие ажык-тузазының дугайында боггарының сеткил ханыышкынын талалар чаҥгыс авес удаа илередип келген.

Амгы үеде ЕАР-да совет шериг кезектери боттарының хүлээлгезин күүседипкен. Ону барымдаалаан, база ийи таланың аразында чогуур саналонал солушканының соопда, Египетче кыска хуусаада чоруткан шериг кезектерии Совет Эвилелиниче дедир эргидери чугула деп көрген. Оларны чоокку үеде дедир келдиртир ужурлуг.

Араб Социалистиг Эвилелдиң Тоң Комитединиң бо чылдың июль 18-те хуралыига ЕАР-ның президентизи А. Садат чүве чугаалаан, амгы үеде ап чорудуп турар хемчеглер «египет-совет найыралдың үндезиннерипге канчап-даа дегбейн турар» деп демдеглээн.

Ооң-биле кады Совет Эвилелиниң улуг дузаламчызын база катап бедии-биле үнелээп, ийи чурт аразынга найыралды моон соңгаар-даа үргүлчүлээриичге ЕАР-ның чүткүп турарының дугайын президент мелегласн.

Совет Эвилели болуиуп талазындан найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-египет керээге, израиль агрессиянын уржуктарын узуткаар дээш, Чоокку Чоон чүкке тайбың болгаш айнып чок чорук дээш кады демисеглге үндезилээш, Египет Араб Республика-биле харылзаларыиы моон-даа соңгаар бүгү хемчегбиле калбартып, быжыглаарынче чүткүп турар.

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЙЫ

Бистиң чуртувуска бо чылдың июль чээрбиде совет-вьетнам найыралдың болгаш АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улуступ демиселиигге эп-сеткил каттыштырылгазының шалыпчы айы эгелээн.

Москвага болгаш Москва областка, Украинага, Белоруссияга, Азербайджанга, Молдавияга, Таджикистанга, Алжар АССР-ге, Краснодарга, Донда Ростовка, Иркутскиге, Ленинградка, Астраханыга болгаш оске-даа черлерге хой-шиигиниң телээлектилериниң хуралдары болуп эрткилээр. Июль ай дургузунда чер-черге вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери болгаш хуралдары боөп, совет-вьетнам найыралдың кежээлерии, лекцияларны, бесседаларны организастаар, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунун дугайында фотография болгаш оске-даа делгелгелерии кылыр деп турар. Ол шалыпчы айга студентилериниң тудугжу отчаптарының ооллар, кыстары, делегейниң аныяктар лагерьлериниң ыыгтыныкчылары база калбал-биле киржир. Ол ышкаш ционер лагерьлериие база массалыг хемчеглерни организастап эрттирер ужурлуг.

Вьетнам-совет найырал ниитилелиниҥ төлээдерии совет кижилер чүректиң ханыынлап, чылыы-биле уткуп, хүлээп алырлар. Оларны Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Тоң Комитединиң кежигүнүнге кандидат Диҥь Тхи Кан баштап келир. Ол ышкаш Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Муриуу Вьетнам Республиканың элчии черлериниң ажылдакчылары-биле база ужуражышкыннарны кылыр ужурлуг.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДИП ТУРГАШ...

Бүдүрүлге планын күүседиринге, күш-амыдың сагылгарумун быжыглаарынга, социалистиг чарыштың калбартыынга база амыларынарның, албан-хаайчыларның эртемлиин, культурлуг деңнеэмн бедидеринге, коллективти сыай каттыштырарынга улуг бүдүрүлгелериниң хөй кижилер ыдап турар цехтеринде партия организациялары организичы күш болуп турар.

Партерганизациязы бригада, цех амылының онзагай байлын эки биляп, тургустунуп келир айтырыгларны дораан ептиприззр, херек апарган таварылгада коммунистерни ыпкаш, олар-биле сүмележип аптар — оң бир онзагай улуг ында.

«Тыва кобальт» комбинаттың хынап, хемчээр хөрекселдер ргаш автоматика цегинде партия эге организациязының ылының чамдык дүрмүлгазының дугайында оң секрета- инженер Александр Сергеевич Мальцевтиң чүүлүн мооң ванда парладывыс.

істиң цегиниз комбинаткол цеги — кобальт ан- ар гидрометаллургия це- ң бүгү механизмнерни арын турар хөрекселдер- болгаш автоматтарны ажылдаарын хайгаарап, ар хүлээлгелиг. Цехте ия организациязы тургузанындан бээр ийи чыл п турар. Ооң составында уеде 10 ажылчын болгаш иженер-техниктиг ажылы бар.

ртия организациязының ының ног утланышкы- цехтиң бедик бүдүрүкг ажылдаарын чедип алыр коллективти сырый каттырары, коммунист бүрүң бүгү талазы-биле муры үлегерлиг болурун четалыры болур. Бо дээрге ия Уставының негелдеэм й. Ындыг болганда ол коммунист бүрүзү тур-

у чедип алыр дээш парторганизациязы бодунуң ыын квартал аайы-биле ган планнап, ону тургу- баштай коммунистерүмезин ап, коллективтиң унда сорулгаларынга тур, шинитпирлеттинмейн) код айтырыгларже кией салып, хуралга бедыурар. Ынчаар чогаатkан дээштир, ында кордүнген ырларын харылаар киор харыысалгаанын бедиимедерел биле тургускан ргаш планны оларның -биле тургускан й. План дээргү организи ажылдың эгези. Ынчаооң күүседизин чедип ынче улуг кичээнгейни турар бис. Ындыг кондуң бир хевирге тургусланның база коммунисң партижи даалганы дип турарының дугайын я хуралдарынга доктаа- ының турарында.

тиң ындыг хуралдарыг мурнунда хүлээп алн шинитпирлериниң күүланның дугайында информ ың дыңнаары чаңчыл ав. Ону кылырда коммур баш удур хынаданы уп турар. Ындыг прак- хуралдың деңнелин болкежигүннериниң бот- ейин бедидер. тиң коллективи бедик үкүүлүг ажылдаарын чеалыр соруга-биле ооң

администрациязының ажылчорудулгазын контрольдаар эргезин парторганизация долугу-биле ажыглап турар. Хамаарышкын айтырыглар аайы-биле цех начальнигиниң, участоктар инженерлериниң отчётун хуралга дыңнап, аңаа чогуур сүмелерни берип турар. Бирги эллчедге күш-ажылды артемге үндезилеп организастарын болгаш кижи бүрүзү биляин, мергежилин бүрүнү-биле бүдүрүлгеге бээрин чедип алыры, материалдарны камнаарының чурумун шыңгыыладыр, техниктиг хөрекселдерни ажыглаарын болгаш сеителгезин экижидер талазы-биле парторганизация цехтиң администрациязы-биле кады организастыг хемчегерлерни ап чоруткан.

ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг утмуур дээш бедидикеп хүлээлгелерни ап тургаш, социалистиг чарыштың байдалын кайы хире дээштиг болуп турарын бир хуралга чугаалашкаш, ооң амгы хевирги амыдыралдың бөгүнгү негелделеринге дүүшкен турар деп түңнелди коммунистер, профактивилер үндүрген. Мурнуунда цехтиң үш участоктарының аразында чарыш чоруп турган болза, ону өскерткеш, хөрекселдерни хайгаарап турарының аайы-биле бригадалар тургускаш, олардың аразынга чарышты организасташ, а ооң чоруп турар байдалын болгаш түңнелиниң саналар система-биле үндүрер деп шинитпирээн бис. Ол солуп. Ооң чижектерни мында көрүп көрээл.

КЭО-нуң саналы-биле инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш ажылчыннарны ажылдаар чергинип аайы-биле он бригадага үскен. Оларның аразында чарыштың негелделери мындыг. Бүдүрүлгеге хамаарыштыр:

— эллчег даалгазын күүсеткени дээш +1 сан,

— ону күүсеткээни дээш —1 сан,

— эллчег даалгазын ажыр күүсеткени дээш +1,5 сан,

— нарын хөрекселдер ажыглалынга чаңгыс катап хажыдыышкын дээш —5 сан.

— чаартыкчы чорукту ажылгалга киргени дээш +10 сан.

— ийиги мергежилди чедип алганы дээш +6 сан,

— бедик разряд чедип алганы дээш +10 сан.

— ажыл шагындан озалдаанны болгаш ажылдан эрте чоруткаңы дээш —3,

— прогул кылганы дээш—9,

— техниканың аймыл чогунуң дүрүмүн үргээни дээш —6.

Ооң ында хөй-нинитиниң болгаш политмассалыг ажылга киржилгеэн дээш чогуур кадар болгаш казыыр санналры тыпсыр.

Ынчаар түңнел үндүрери бригада, ажылдакчы кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөй-нинитчи ажыл-чорудулгазы тодаргай көстү бээр, чарыш киржикчилериниг ол дээштиг-дээ.

Чарыштың ындыг хевири дээштиг болганы-биле бүдүрүлгениң көргүзүтлери, күш-ажылдың организастыг чоруу бедээн, ажылдакчыларның техниктиг база политиктиг билиглерже чүткүлү улгатkан, чаартыкчыларның саны өскен. Бо чылдың баштайгы чартыында 8 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге хүлээп алган, боттандырган. Эрткен чартык чылда бистиң цегиниз тос дузалакчы бүдүрүлгелериниң аразында чарышка ийи катап тиилекчи болган.

Бистиң цегиниз комсомолчуланыктарның цеги. Ынчангаш аныктарже кичээнгейни доктаамал салып, янзы-бүрү таарымча чок, багай салдардан оларны чайладып, хөй-нинитчи политиктиг амыдыралче, эртем-техниктиг чогаадыкчы чорукче хавра тудуп, ураа үүл, спортче сонуургалын хандыкшыдар хемчегерлерни ап турар. Комсомолчуланыктар социалистиг чарышка бедик үре-түңнелдиг болганы дээш комбинатта ВЛКСМ комитединиң үндүлел бижик-биле база оргумак школаны шефтээр ажылга идепкейлиг болганы дээш мактал бижик-биле шаңнаткан.

Цехте партия эге организациязының ажылында чамдык дуржулгаларывыс мындыг. Ында чедир кылдынмайн турар түүлдеривис бар, ону бистер эскерип турар бис. Сорулга болза, эки түүлдериниң дуржулгазынга даянып, четпестерни чайладырында дээрзин билип турар бис.

А. МАЛЬЦЕВ,
парторганизацин секретары.

Ажыл-ишчи өг-бүле

КА 25 чылы» совхозтуң рут салбырының төрүүр М. Э. Дугар-оол кадар в бээр 12 чыл болган. Ол азында төрүүр 100 башташтыр 85-тен куду эвес ны чыл бүрүде ап келдарчының коданында амце 135 инек бар. Бо хүнооң коданында 60 инек аан, чаш төлдүү четче алган. Кадарчының болгаш ооң оонуң аазы Дырыскынның эки хайгааралының ажаалдазының ачызында быза бүрүзү хонукта 600 грамм немедде деңнээн ап турар.

Ажыл-ишчи өг-бүле бо чылын мал чеминге 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээгеп. Монгуш Эрелчимович уругларының-биле кады бо хүнерде 5 тонна будук-бүрүнү белеткеп, 4 тонна ногаан сигенни сараттаан. Ол өг-бүленің кежигүннери сигеп кевиддезин ам-даа уламчылап турар.

Дугар-ооддарның өг-бүлезээ ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг утмуур дээш кызымак ажылдан турар. Олар чоокта чаа кыштаан септээш, 6 тонна өдекти белүп алган.

К. КОМБУ.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫНДАН

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле ажылдар амгы үеде бүгү партия организацияларының кичээнгейниң төвүде турар. Бо хүннерде ол чугула айтырыгны СЭКП райкомнарының пленумнарынга чугаалажып, партия организацияларында ажылдың байдалын, хандыр аналитеп, партдокументилерни солуурунга белеткелдер үезинде чорудар практиктиг хемчегерни айтып турар.

САРЫГ-СЕП. Маңаа болуп өртиен СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленумунга партия документилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгалары деп айтырыгны чугаалашкан. Бо дугайында ылеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш И. П. Федеров кылган.

Ол ылеткелдиң талазы-биле «Бүрен» совхозта партия организациязының секретары М. И. Полежаев, «Совет Тыва» совхозта партком секретары Я. С. Доржу, № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада парторганизацияның секретары И. Т. Вихоров олар болгаш өскелер-даа санал берген. Чүве чугаалаан эштер районнуң бүгү коммунистери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шинитпирлерин изин-биле деткип, бүрүн чүүдүгүвүүп турарын, ында айтыгнаан чүүлдерни күүседиринге долу шинитпирлиин ылергейлээн. Ооң аңгыда олар боттарының коллективинде партижи организастыг ажылдың дугайын хандыр аналитеп, моон соңгаар чорудар хемчегерниң дугайын тодаргай чугаалааннар.

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды болгаш партия документилерин солуур-биле холбаштыр белеткелдер үезинде чорудар хемчегерни хүлээп алган.

САМАГАЛДАЙ. Бо чылдың июль 18-те маңаа СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң пленуму болган. Партия документилерни солуур дугайында СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында ылеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары М. Ш. Артаев кылган.

Организас-политиктиг чугула хемчет — партдокументилерни солуурунга белеткелдерни районда канчаар эгелеп турарын болгаш партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың чер-черде канчаар тургустунганын ылеткелчи болгаш санал берген эштер тодаргай аналитеэн. «Тес-Хем» совхозта партком секретары эш Э. Чооду, «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының секретарының оралакчызы эш К. Ооржак, Самагалдайның орук-бүдүрүлге участогунда парторганизация секретары эш С. Кандан, «Чодураа» колхозта парторганизация секретарының оралакчызы Д. Салчак пленумга санаалдар берген. Олар партдокументилерни солуурунга белеткелдерни коммунистерниң идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидеринге, партийжи иштики ажылды улам ыңай күштелдиринге, масса ортузунга идей-кижиэндилгелиг болгаш организакчы ажылдың деңнелин бедидеринге ажыглаан турар дээрзинниг эргежок чугулазын демдеглээнивер.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле тодаргай хемчегерни айыткан доктаалды пленумга хүлээп алган.

Пленумга СЭКП райкомунуң кежигүннери: «Ак-Эрик» болгаш «Чодураа» колхозтарның даргалары Э. Ч. Эрендей, У. Д. Төмүр-оол, «Тес-Хем» совхозта партком секретары Э. Б. Чооду ниитиниң малынга четчир санныг чемни белетиээр талазы-биле ажыл боттарының коллективтеринде канчаар чорун турарының дугайында дыңнадыгларны база кылган.

ТЭЭЛИ. Бүгү чурттаазы ышкаш, Тыванның ыракыы районнарының бирээзи — Тайганың партия организациязының коммунистери СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле практиктиг хемчегерни бодтандырып эгелеп турар. Бурунгу хүн маңаа болуп эртиен СЭКП райкомунуң пленумунга ол дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында ылеткелди аңаа СЭКП райкомунуң ийиги секретары эш К. С. Севек кылган. «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Х. Ч. Кудурукпай, СЭКП райкомунуң кежигүнү, «Тээли» совхозтуң кол агроному эш М. С. Ооржак, райкүүскомда партия эге организациязының секретары эш И. А. Седип, «Кара-Хөл» колхозта партком секретары Д. Д. Хертек, СЭКП обкомунуң кежигүнү «Мурнакчы» колхозта хойжу бригаданың бригадири эш О. Ч. Ооржак болгаш өске-даа эштер санаалдар берген. Партдокументилерни солуур хемчегер бистиң ажыл-херээвистиң, күштеривистиң корулдези, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинитпирлерин парторганизация бүдүзүнүң канчаар боттандырып турарын аңаа шыңгыы негелделии-биле көөр апаар дээрзин олар демдеглээн.

УЛУГ БААЗАДА

Тыва респотребсоюзтуң универсалдыг баазазы бо чылын 3,5 муң тонна дүктү Төрээн чүрттүң янзы-бүрү областтар болгаш крайларынче чорудар ужурлуг. Чижээ, Башкириянның нарын шепкен комбинадынче бөдүүн болгаш чартык-бөдүүн дүктү үүдүрүп чорудар. А бистиң кожавыс Бурят АССР-же чинге-нарын дүктү болбаазырадып кылырыбиле чорудар. Красноярскиниң идик кылыр фабриказы бистиң баазавыстан хөй дүктү алыр болгаш боттарывыстың Кызылда алгы заводу база дүкбиле оон хандыртынар.

Баазаның коллективи ол бүгү онаалданы күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Бүгү дүк дуржулгалыг товаровед В. Ф. Панинаның холун дамчып эртер. Бо универсалдыг баазага ол 10 чыл ажыг ажылдап келген.

Дүктү чүдүрүп чорударда база баазага чыдырда-даа ооң үрелип, шынары баксыраваын шыңгыы сагып турар болгаш орукка чорударда-даа ону чүнүң-биле савалап, кандыг янзы-биле таарымчалыг чүдүрерин бүгү талазы-биле хайгаарап турар.

ЧУРУКТА: В. Ф. Панина өске чердерже чорудар дүктү чүдүрерине белеткеп, хынап тур.

А. КРИВОНОЖКИН.

Автарнуң фотозу.

«Шынның» почтазындан

Графикти эде көрзе

Кызыада авиапорттуң мурнуу талазында Карбышев болгаш Фрунзе кудумчуларының төнген ужунда чурттакга бажыңнары хоорайның ырак булуңнарының бирээзи. Ол кудумчуларның чурттакчыларынга хоорай кирип аргыжарынга таарымча чок. Чүге дээрге кыштың чыккылама соогунда, чайның изиг халыынында сыгыр дан бажында ажыыче далашкан, уруг-дарыын садыкче чедирер дээш автобус маңаан кижилерниң автобус доктаар черге сыңмарлашкан турарын бо-ла көрүп болур. Сөөлгү үеде чонның аңаа автобус маңаарыңдан хөнүү калган. Бодуу чадаг кылаштажып турар. Ол кудумчуже № 4 маршруттун «Карбышев—Кожзавод» деп каан автобузу чорун турар. Ол автобустар, та эвээжи ындыг чүве, та чүге чүве аразы 40—50 минута азы 1 шак болгаш маннап көөр. «Чүге үр чоруур чүвел?»—деп, чолаачыдан айтырарга, график ындыг—деп каар.

Мен бодум ол кудумчудаңда дыка хайыы черде ажылдап турар мен. Ынчага чедир № 4 автобуска ховар олуруп келдим. Бистиң организацияда ажылчыннар совртүр түскай машина чок, ынчангаш Карбышев, Фрунзе кудумчуларының чурттакчылары-биле бир дөмей, кылаштаар ужурга таваржыр кижи-дир мен. Чамдык ажылчыннар автобус доктаар черге шак-шагы-биле тура хүнээр. Бир эвес ол шакты ажыт-төлүвүстүн кижизидилгезинге, бажыңга кандыг-бир чүвени кылырынга ажыглаан болувусса дээн чугаалы эштиле дыңнаар мен. Ынчангаш ол кудумчунуң чурттакчыларынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри хооркүүскомдан (ол чоок-кавыда магазин база чок), пассажирлер АТБ-зинден негетпинип турар.

М. АШАК-ООЛ,
сантехник.

Аргыжары берге

Маңчүрек дээрге «Алдан-Маадыр» совхозтуң мал-магазының одарладып семиртир черн. Совхозтуң төвү биле ол аразынга аътты, автомашиналыг кижи кыжын-даа, чайында-даа үзүлбес. Автомашина чорун турар оруктуң кадыр-берти, кыязазы аажок, ынчангаш аргыжарынга айылдыы кончуг. Оолап чүгле оруун билир чолаачы амыр-менди чоруп шыдаар. Орук узун, амыдыралга эргежок чугула.

Ынчалзажок совхоз-даа, күрүнениң орук тудуунун-даа организациязы бо оруктуң эки-жидеринче сагыш салбайн турар. Бодап көөрге, оруктап совхозтуң ажылчыннары-даа, Кежээ баазазынга чедир мал сүргеннер-даа чорун турар болганда, оруктуң демни каттыштыргаш кыяа таарымчалыг болгу дег.

Орук харылзааны экижиде-ринче, ылаңгыя ажыл-агыйның иштики оруктарын чаартып тударынче ажылчы чоннарны мобилизастаар, ону кылыр курааырны дилеп тывар талазы-биле көдээ Советтер боттуг ажылды кылыр дээрзинге чоннуң негелдеэн улуг. Бо дугайында Алдан-Маадыр көдээ Советтиң саналы кандыг ирги?

М. СЕГБЕ.

Чөөн-Хемчик район.

Чарыштың тиилекчизи

Дондуп Арапчаевич Тараа Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң дуржулгалыг хоймуларының бирээзи. Ол сеелгү 12 чыляды уламыр хойжулап, бо аразында малдың чаш төлүн болгаш малдан продукция алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Малчын бо ажыл-агый чылында төрүүр 100 хойдан 113 хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 килограмм дүктү ап, колхоз малчынларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Эш Тараа ажылга бедик көргүзүгнү кызыманнай күш-амыды-биле чедип алган. Малдың ажаалга хайгаралын ол эки чорудуп турар. Ылаңгыя чайгы үеде хоюн эки семиртип, күзүн тараа хоорзунунга одарладып келген. Малчын хойнуң кышкы одарынча мөл кичээнгейни салыр. Тодаргайлаарга, хөр чуга үеде хоюн оргу черлерге, а хар кылыннай бээрге даглар баштарынга аппарып кадарып, оларның турар кажаазын арыг, кургаг тургузар.

Дондуп Арапчаевич колхозтуң мал эмчилери болгаш зоотехниги-биле харылзааны үзүктелдирбейн тудуп, мал ажылынга хамаарышкан чугула консультацияларны олардан ап турар. Малчын чыл санында ноданынга четчир мал чемин белеткеп ап келген. Бо ажыл-агый чылында 15 тснна сиген белеткээрин ол хүлээнген. Амгы үеде сиген көзилдезинче эгелеп киргең.

С. БИЧИК.

Почтачыга он ийи чыл

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннарынга Базыр-Сады Монгуш почтачылап ажылдаандан бээр 12 чыл болган. Ооң солун, сетиүүл чагаа бижик чедирип турары малчыннары Соңгу-Башкы Адырлар баштары, Ак-Хем, Чайлаг-Алаак, Кара-Дыт, Комай, Кара-Суг ыш, каш аңгы-аңгы черлерде даа болза, ол почта озалдадып, номчукчуның сетиилин хомудадып көрбээн.

Почтачының барып турары 37 моданның өрееге бүрүзү 3—4 чедир чагыдылгалыг. Солун, сетиүүл чагыдарынга Базыр-Сады Олайович номчукчуга сүмезин берип, малчыннар ортузунга парлалга бижидилгезиниң организакчызы болуп келген.

М. ЛАМА.

ДЕМИСЕЛГЕ КАДНАТТЫНГАН УЛУГ НАЙЫРАЛ

ССРЭ 50

а-чурттуң Улуг дайыны РЭ-ниң быжыг чоруумун -берге хыналадазы болган. төрелгетенниң айыыл- айзыны — гитлериг фа- биле сегиршип алыышоваза, совет улус чүгле дыг, ниити күш-биле бо- хостагазын болгаш ышпас чоруун, бодуунун остуг чаалап алыышынмамгаладп ап болур деп тодаргай көргүскен. На- дар аразынга мосилдеиннерни катап өөскүдер, националдыг совет нуруубууразашкынга таварышдээн делегей империа- ның мордазашкынын да- йтур шапкан» деп, «Со- Социалистиг Республика- Эвилелиниң тургустунга- 50 чылынга белеткел анда» СЭКП ТК-ның док- да бижээн.

нап-да Совет Эвилелиостуг улустарынга ош- бодаан фашизманың идеы ССРЭ-ниң быжыг чо- бүзүревейн, дайынның ігы чүлчүүшкүннери ре-де, бистиң чүрттүвүс- ыпкыларының аразынга ирек чоруг өөскүп үвер, амындан совет күрүне буступ дүжер эвеспе деп чүвеге ыяк бүзүреп, турганнар. Хөгжүлдениң дешпилгелиг орунче кирген Моол болгаш Тывага хамаарыштыр база-ла ындыг кордаашкынны кылып турганнар.

Ынчалзажок пролетарҗы интернационализминиң, акы-дүмма найыралдың түгүнүң адаабиле каттышкан улустар боттарының экономиктиг, шериг күүзүүн каттыштырып тургаш, кижи төрелгетенниң араатанзыг дайзыны — фашистиг ажелекчилерни үгле чыыра шапкан эвес, а боттарының эвилелиин бүгү талалыг улам быжыглап, делегейде тайбынның эң ынаныштыг күүзүлүг күжү апарган.

Делегейнин ийиги дайынының чылдарында ССРЭ биле ТАР-ның аразынга харылзаалар улам быжыккан болгаш тыва улус Совет Эвилелиниң хөй националдыг найыралдыг өг-бүлезинге каттышкан. Ол чорук Сибирь улустарының төөгүзүнде база бир онза болуушкун болган.

Дайын эгелээринин мурнуку чылдарында Тыванын төөгүзүнге улуг чаартылгалар болуп турган. Ынчан аныяк республика бодунуң революциязының ниити-демократтыг үе-чадазын доозуп, социалистиг чаартылгаларның шапкын темпилерин боттандырып турган. 1941 чылдың апрель 1-4-те болуп эрткен ТАРН-ның XII съездизиниң резолюциязында — **ТАР Совет Эвилелиниң улам быжыктырган, бодунуң амыдыралын ССРЭ-биле улам чоокшулаштырган болгаш ССРЭ-де социализминиң тиилелгелерни чедип ап турар** деп онзалап демдеглээн.

Ол чорук арат массаларның талазындан Совет Эвилелиниге өөрүп четтиримишкинни улам хайныктырып, улуг Ленинниң айыткан оруу-биле чаа ниитилелди тургузар, улусчу революциязы улам хаңылаар дээш чаа-чаа тиилелгелерже оларны сорук кирген. Тывания социалистиг хөгжүлдезинин магалыг перспективаларын айыткан чаа программаны намның съездизи хүлээп алган.

Оон соонда ТАР-ның ажылчы чоннарының X Улуг хуралынга белеткел эгелээп турган. Ук хуралдан чаа Конституцияны хүлээп алыр, ТАРН-ның Чаа программазынга дүүштүр республиканың улус ажылагыйының, культура тургузуушкунунуң талазы-биле Директиваларны хүлээп алыр ужурлуг турган. Хуралдың ажыттынар хүнү—1941 чылын июнь 23-түү бүгү чон четтикпейн манап турган.

Ынчалзажок фашистиг Германияның Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаанының дугайында медээ чедип келген. ТАРН ТК-ның Политбюрозунуң шинитпирин ёзугаар Тывания ажылчы чоннарының X Улуг хуралын бир хүн бурунгаар июнь 22-де кежээкинин 19 шакта чыыдырып, ажыткан.

Хуралды эргелеп башкарар органнарны сонгуп, чугаалажыр айтырыгларны бадылаан соонда Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинге холбаштыр Совет чазактың медегелин болгаш декларацияны номчаан.

X Улуг хуралдан: «Фашистиг эмелекчилерни туюлунга чедир чыыча шавар дээш оларга удур совет улустуң демисеинге бүгү күжү, хөреңгизибиле киржириинге революстуг намынга болгаш чазаанга башгатиган тыва улус амы-тынын харам чонка бээринге белеңнээрлеп тур» деп медегледи кылган.

X Улуг хуралдың медеглеин түүлдүгүнген, революстуг намын болгаш чазаан долганыр улам сырый каттышканын илергейлээн митингилер черчерге эртиилээн. Оларга арат массалар Совет Эвилелинге ынаан, бердингенин болгаш октуг боону холга түткаш, фронтуже аъттаныптарынга белеңнээрлеп турган. Эрлин чурттуг кызыл партизан Кыргыс Тоңмиттиң, Улуг-Хемниң малчыны Кыргыс Кудажының, Тожунуң часпас адар аңчызы Тамгылдың ынчан бооп турган митингилерге чугаалаан патриоттуг сөстери бүгү Тывага неперей берген турган.

Республиканың бүгү амыдыралын дайын байдалынга хүүштүр организастаар, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин күштелдирер ажылды ТАРН бодунуң холунга алган. Тыванын үлетпүрү хаактарны, ат дериг херекселин, чолдак тодарны, тергени, шанакты кылып бүдүрерин шинээдип ап эгелээн. Чурт иштинин бараанарын будүрерин көвүдеткени-биле тергелештир ССРЭ-ден алыр бараанарның хемчээли кызырылган. Тараның хөй кезиниң күрүнеге садарын чүрүмчүткен, ажылчы чоннар хлебти хостуг садарын соксаткаш, карточка системазынче киирер деп шинитпирлээннер. Бүгүниитинин шериг өөредилгези дээш, оон-даа өске чүүлдерни боттандырып турган.

Экономиканы дайын байдалынга таарыштыр эде-организастааны-биле чергелештир намның кожуун, суму комитеттери идей-кижизидилгелиг, организас-массалыг ажылдың деңнелин кажангызындан артык бедиткеннер. Чурттуң, фронтунуң мурнунга харыысалга, аку-дүмма найыралды быжыглаары, интернационалчы кижизидилге — нам органнарының политиктиг ажылынын үндезини турган.

Дайын чылдарында боттоттарынга дузаламчыны улам күштелдирген чорук болза, ийи чүрттүң аразында интернационалчы харылзааларның кайы хире амыдыралчы бооп келгенин тодаргай балыктаан. ССРЭ кончуг берге байдалга турааланда, 1942 чылда Тывага авторезина, сиген кезер машина, автол, бензин болгаш үлетпүр баранаары садар хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Совет специалистер республиканың экономиказын, культураазын хөгжүдеринге үнелеп четпес үүлүн киргеннер.

Республиканың партия болгаш хөй-нинити организациялары ССРЭ-ге дузаламчыны күштелдирер талазы-биле улус ажылды боттандырып турган. Республика бюджединиң күседи-биле шериг херекселин бүдүрерин организастаан, совет школаларын күрүне хандырылгазынга алган, эргелел аппарадын кызырган, фронтучуларның өг-бүлезинге дузаламчы, камгалал фонлузун тургузары дээш, оон-даа өске ажылдарны боттандырып турган.

Совет Армияга материалдыг дузаламчы чедирер талазы-биле ажылчы чоннарның эгелекчи саналдарын өөренип көргеш, белек чыыр Төп болгаш чер-чер комиссияларын тургускан. Дайын чылдарының дургузунда тыва улус фронтуже 5 эшелон (389 вагон) белекти чоруткан. Оон ниити өртээ 10 млн. акша. Оон аңгыда 50 муң аътты, үш эскадрилья самолёттуу фронтуга садып берген. Киев областын колхозтарынга 27 муң хире пролукгулуг малды белек кылдыр бергеннер. Экспорт организациялары ССРЭ-же 700 муң баш хире малды, хөй өлүктү, ан эъдиш белеткеп чоруткаңнар.

Тываның ажылчы чоннары фронтуже шуут чоруптар дугайында чөпшээрелди Совет казактан манап турганнар. **Тывада чурттап турар 19-тан 40 хар назылыг совет хамаатыларны шеригге алыр дугайын Сибирьниң шеригге округу ТАРН ТК-га 1941 чылдың ноябрь 10-да дыңнаткан.** Орус чаңгыс чер чурттугларын тывалар фронтуже байырлалдыы-биле үдеп чоруткаңнар.

1943 чылдың май 20-де тыва танкистерниң бөлүү эки тура-биле фронтуже аъттанып-нан. Ол дээрге тыва улуска Совет Армияның кезээ-моңгеде тиилеттирбес тугунуң адаа-биле туржур төөгүлүг аас-кежиктиң эгези болган. 1943 чылдың сентябрь 1-де капитан Кечил-оолга командыяткан аъттыг шериг эскадрону фронтуже аъттанып-нан. Тыва эки турачыларның 60 хуузу АРЕВЗ, 30 хуузу нам кежигүнү турган.

Тывадан чоруткан дайынчылар социалистиг Ада-чурт ээзи түлүүшкүнүнгө эрес-маазырлыг чоруун көргүскеннер. Шүмов алышкылар: Иван, Лука, Авксентий Василий, Семён, Александр Ленинградтың камгалалынга, Прибалтикага,

80—100 центнер чедирер дээш

КРАСНОДАР КРАЙ. Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Павел Пантелеймонович Лукьяненко 1930 чылдан бээр кодээ ажыл-агыйының Краснодар эртем-шинчилел институдунуң кызыл-тас селекциязының килдизин баштап турар. Ол чыдарның дургузунда бодунуң өөреникчилери-биле кады П. П. Лукьяненко кызыл-тастың дөртен ажыг сорлуун тургузекан.

Институттуң селекция килдизи дээрге, аныяк эртемденнерге улуг школа-дыр. Ленинчи шаңналдың лауреады П. П. Лукьяненко 70 харлыг-даа болза, ооң чогаадыкчы күштери бүрүн долу. Бодунуң өөреникчилери-биле кады ол гектар бүрүзүнден 80—100 центнер тарааны алгы дег мындыг кызыл-тастыг дилеп тыварын үргүлүлеп турар.

ЧУРУКТА: институттуң дуржулга черинде П. П. Лукьяненко (солагай талазындан ййгизи) бодунуң өөреникчилери (оң талазындан солагай талазыныче) биче эртем ажылдакчызы Б. А. Калитвинцев, улуг эртем ажылдакчызы В. В. Ефстин, улуг эртем ажылдакчызы Ю. М. Пучков, хайнактаан кызыл-тастар лабораториязының эргелекчизи В. Б. Тимофеев олар-биле.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЛЕГЕРЛИГ-ДАА, ӨӨРЕДИГЛИГ-ДАА

СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи Ильинка суурга чамдык херээженнер човулелдериниң даргаларының семинарын эртирген. Анаа Үжеп-Аксы, Эржей, Сизим, Белбей, Даниловка, Ильинка суурларда херээженнер човулелдериниң даргалары база Таңды болгаш Бии-Хем районнардан аалчылар кээп киришкен. Семинарга херээженнер ортузунга атеистиг ажылдың утка-шынары болгаш хевирлериниң дугайын кол айтырыг кылдыр чугаалашкан.

Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң килдис эргелекчизи Е. Ажи кылган. Ажылчы доннарны коммунистиг үзел-бодалга, бүзүрелге болгаш моральга кижизидер талазы-биле оларның культурлуг деннелин бедидериниң партия, совет, хөй-ниити организацияларының кичээнгейни салып келгенин илеткелчи демдеглээн. Маңаа хамаарыштыр бир чугула айтырыг — чурттакчы чоннуң ортузунга шажынга удур пропагандаңы күштелдирери болур, чүге дээрге районнуң чамдык суурларында ийи-чаңгыс шажыңчы болүк бүдүүг хөделип турар, шажынга чүдүп-сүзүглеп, ооң сырбактанып, салдынмайн турар кижилер ам-даа бар. Ынчангаш чүдүлгелиг кижилерниң хөй-ниитичи идёпкейин көдүрери — идеология ажылының база бир угланыышкыны болур. Мону шиитпирлээринге херээженнер човулелдери биче эвес рольдуг болуп келген.

Районнуң чамдык суурларында херээженнер човулелдери херээженнериниң атеистиг кижизидилгезинге хамаарыштыр лекция, беседа, политинформация, көскү агитацияны организастап, чүдүкчүлериниң чурттап турар черлеринге барып, олар-биле тус-тузунда ажылды чорудуп турарын дуржулга солушканнар чугаалаан. Чүдүлгелиг кижиниң шажынга бүзүрелин эде бүзүредирингe, ооң атеисчи болурун хевирлээринге амыдыралдың чаа ёзулалдары, байырлалдары улуг салдарны чедирип турар. Суурларда чаа тоорүттүгененрин байырлалдыг байдалга бүрүткээрин, ие-чаштарны канчаар кижизидериниң дугайында консультацияларны чорударын, кырган-авалар хүнерин эрттирерин практикалап турар. Сарыг-Сеп ортумак школазының башкыдары тускай агитбригаданы тургускаш, атеистиг темага илеткелдерни, лекцияларны кылып, шажыңчыларның чамдык хуурмак үүлгедиглерин сойгалап турар химия дуржулгаларын белеткеп алгаш, суурларга барып турар.

Амгы үениң байдалынга дүжүп турар өг-бүленің ёзулалдарын, шажыңчыларның бодунун эрге-ажыынга ажыглап турган чоннуң шагдан тура байырлалдарын чаа хевирге эрттирип турарын Ильинка кодээ Советиниң даргазы Е. Бортникова делгерентейи-биле таныштырган. Суурда чаа чылды үткуурунуң, кыштың удээрининң байырлалдарын эрттирип, аңаа орус улустуң шаандагы оюннарын, хөглээшкиннерин культурлуг ёлу-биле көргүзүп, чижээлээрге, шанактыг аттарга олургаш, аалдажып, янзы-бүрү аъш-чемнин хөйге садары кыргаш, бетоннап белетээн. Бир эвес ындыг болгаш өске-даа чедир көрдүнмээн үүлдер эвес болза, станция моон-даа шашкын кылдынарын бригадир бодыткап турган. Ынчалза-даа Николай Константинович Маклаковтуң удурткан бригадазы бергеи даалгаларны эки күүседип турарын айтыр херек.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыша киришпишаан, бригаданың колдективи моон соңгаар оон-даа эки түңнелдерни чедип алыр дээш ажылдап турар. Сөөлгү үеде бригадада ажыл шагы үзер, хууда даалга күүсетпес чорук шуут чок болган. Ол ышкаш бригада кежигүнериниң эп-найыралы улам быжыскан. Кижи бүрүзү-коллектив дээш, бүдүрүлге даалгазы дээш сагыш салып турар. Ынчангаш мурнакчыларның одуруу улам көвүдеп турар апарган.

— Амгы үеде соңгалар шилдээр, иштики-даштыкы шеверлел ажылдарын кылыр, шалалар салып, ону леволиум-биле шывар ажылдарны база кылып турар бис—деп, бригадир чугаалай-дыр. Бистер, Тыва автоэргелел черинiң тудугмонтаж эргелелиниң тудугжулары, Кызылдың техниктиг хандырылга станциязының тудуун Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнда ажыглалга киирер дээш кыымаккай ажылдап турар бис — деп, Николай Константинович чугаазын доосту.

Кызылдың техниктиг хандырылга станциязы ажыглалга киирер чүгүлэ тудут. Ону кылып турар тудугжулар ооң улут ужур-дузалыын ыяк билип, боттарының бүгү күжүн, мергежилин салып ажылдапдаа турарлар. Оларның чедиишкинниңде моргежилдиг бригадир Н. К. Маклаковтуң үлүг эвээш эвес деп чүве билдингир.

Н. АФОНИН,
«Шылың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Республиканың херээженнер човулелинде

ында амыдырал хандырылгазының өрээлинге база чорааннар, кежээзинде чаа тоорүттүнген чаштарның байырлалдыг бүрүткээшкинин эрттирген. Суурнуң төөгүзүн, аңаа колдективтиг ажыл-агыйның тургустунганын, ооң хоочунарының, хүндүлүг кижилериниң дугайында көрүштүг кылдыр кылгал альбомну семинарның киржикчилери магадап көргеннер.

Таңдыдан болгаш Бии-Хемден келгеп аалчылар боттарының ажылының дуржулгазын база чугаалап берген.

Семинарның түнелиниде херээженнер ортузунга шажыңчүдүлгеге удур ажылды, атеистиг кижизидилгени күштелдирер херек деп ооң киржикчилери дутурушкан. Херээжен чоннуң хөй-ниитичи идепкейин, оларның политиктиг болгаш культурлуг деңелин бедидеринге таарымчалыг байдалды тургузары дээш ажылдаарынче херээженнер човулелдериниң соруглагларының айтып турар.

Ильинка суурга болуп эрткен семинарның киржикчилери дуржулгазын солчуп, боттарының ажыл-херээн бүгү талалыг чугаалажып, херээженнер човулелдериниң даргаларының белеп эвес, ынчалзадаа бүдинныг ажыл-ижинге ол семинар ажыктыг болган дээрзин сеткилиннiң ханызындан чугаалап турганнар.

О. УСПЕНСКАЯ,
республиканың херээженнер човулелиниң кежигүну.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Прораб Юрий Иванович Лямин-биле техниктиг хандырылга станциязының ханаларын тудуп доозупкан бажыңынга кире бердивис. Бажыңның иштинде цемент шала кырында чүүл-бүрү тудут материалдары, демир-дөмс, түүйбу артынчылары чыткылаар. Дөрт кижи ооң иштинде-даштын арыглаан турлар.

Юрий Иванович мени бирле кижиниң чанынга аппаргаш:

— Бо дээрге бистиң бригадиривис-тир — деп, таныштырды.

Бригадир К. Н. Маклаков мында чоокта чаа барган. Ынчалза-даа ооң организастчы, эң ылаңгыя ажылчын аргамергежилги улут болурга, ону тудугжулар бригадир кылдыр соңгуп алганнар. Ол — бригадада хүндүлүг, эп-өөрүнге аптиг-әәлдек, дуржулгалыг кижилерниң бирээзи. Чогумва ооң ужурунда бригада даалганы үргүлчү чогуур хуусаазында, эки шынарлыг күүседип турар.

Бригадир Константин Николаевич Маклаков-биле техниктиг хандырылга станциязының тудуун көрүп, ында өжыл-керектиң дугайын чугаалашкан бис.

— Бо бажыңның ханаларын хуусаазындан 25 хонук бурунгаар тудуп дооскан бис. Оон-даа өске ажылдарны, чижээлээрге, бетоп шаланы, чадаларны, соңга карюктарының адаан база-ла ийи әәлчег-биле ажылдап тургаш, дыка шалыкын кылган бис — деп, бригадир чугаазын эгеледи.

Бетон азылдырынын ол тудугга кежээкиниң беш шакта соортуп кээр. Ынчангаш аңаа чедир элээн кат кижи бетон жулар черлерни ыяк белетекеп каар. Кежээ бетонщиктер келгеш, аңаа бетонну кудуп, бүдүн әәлчег иштинде ажылдаар.

Амгы үеде бригада түңү ылып турарын база сонуургадывыс.

— Бистер бо хүнверде сут дамчыдар хоолайлар салыр оңгарларны казып, белетеп турар бис. Ооң чамдык бетоннап, быжыглаар черлерин база кылыр апаар. Бистиң-биле кады Тываның автоортелелиниң тудут-монтаж эргелелиниң монтажчылар бригадазы база ажылдап турар — деп, Николай Константинович чугаалады.

Тудугжулар кол-кол ажылдарны кылып доозуптары билеж-ле ында монтажчылар бригадазы келгеш, техниктиг дериг-херекселдерни, электри моторларны тургузуп, чырыткы удазыннарын шөйүп турар болдулар. Ынчалза-даа монтажчылар тудугжуларның дузазы чокка боттарының ажылын чогуур үезинде кылып шыдавас.

Республиканың автосептелге заводунуң чагын ёзугаар тудуп турар ол техниктиг хандырылга станциязының тудуунуң толевилелинде чамдык четпес түүлдериниң уржуундан ажылдың темпизи чамдыкта кудулап турарын база айтыр херек.

Толевилелде агаар үндүр салгынадыр херексел турар үттерни, газ одалгазын безин шуут айытпаан болганын бригадир чугаалап турар. Ооң ужурундан автоэргелелдиң тудут-монтаж эргелелиниң монтажчылар бригадазы база ажылдап турар — деп, Николай Константинович чугаазын доосту.

Кызылдың техниктиг хандырылга станциязы ажыглалга киирер чүгүлэ тудут. Ону кылып турар тудугжулар ооң улут ужур-дузалыын ыяк билип, боттарының бүгү күжүн, мергежилин салып ажылдапдаа турарлар. Оларның чедиишкинниңде моргежилдиг бригадир Н. К. Маклаковтуң үлүг эвээш эвес деп чүве билдингир.

Н. АФОНИН,
«Шылың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

Араб социалистиг эвилелдиң ТК-зының хуралы

КАИР. (СЭТА). Араб социалистиг эвилелдиң Төп Комитединиң хуралы Каирге болган, аңаа АСЭ-ниң даргазы, Египет Араб Республиканың президентизи Анвар Садат чүве чугаалаан.

Египет улустуң англи колониализмге болгаш АКШ-тың база Израильдиң империалистиг агрессиязынга удур демиселинге доктаагаш, ол демиселге Совет Эвилелиниң ойнаан улуг ролюн президент демдеглээн. Совет Эвилели бүгү адырлар: политиктиг, экономиктиг болгаш шериг адырларының талазы-биле бистиң талавыска турган даргазын А. Садат медеглээн. Совет Эвилелиниң туружу 1967 чылдың израиль агрессиязының мурнунда-даа база ыңдыг болган. 1965 чылда, эрге-чагыргага президент Джонсон турган үеде, Каттышкан Штаттар биске дузаламчы көргүзерин соксадырын баш бурунгаар сагындырган турган, ындыг дузаламчы көргүзерин херек кырынга соксаткан, ынчангаш мөчээн президент Гамаль Абдель Насер-биле кады Совет Эвилелинче чорупкан бис. Египеттиң болгаш Каттышкан Штаттарның арыынга ажык көрүлдээ эгелээн үеде Совет Эвилели бистиң талавыска турган. Совет Эвилели бистинбиле тускай дугуржулганы чаргаш, ооң дугайында бистиң үттүп болбазывыс турушту әәлээн. Ол дугуржулганы барымдаалааш, Совет Эвилели болза, ылаңгыя Каттышкан Штаттар Израильге кызыгаар чок экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын көргүзе бээрге, бисче америк ыйнышкинны кошкадыр дээш, ССРЭ-ге бистиң төлээр өревистиң түңүн эвээжеткен.

1967 чылда чепсектиг күштеривистиң 80 хуузун оскунганывыс соонда Совет Эвилели бисти боо-чепсек-биле хандырып, делегей шуулганнарынга бисти политика талазы-биле деткип келген. Совет Эвилели бисти экономика талазы-биле база деткээн, чүге дээрге, бистиң чуртувустуң тургузуушкуну дээш демиселди хостаага дээш тудчуушкундан чарып болбас.

Совет Эвилели бедик плотинаны тудар талазы-биле биске дузаалаан, а ам бедик плотинаның тудуундан биче эвес чугула толевилелди күүседип доозар талазы-биле биске дузалап турар. Мында чугаа болза 25.000 ажылчыннар ажылдаар металлургия комплекстизиниң тудуунуң дугайында боол турар.

ЕАР-ның чазааның дилээн ёзугаар Египетте барган совет шериг човулекчилериниң хүлээлгезин күүседип доосканын президент А. Садат база дыннаткан.

Ажылдың дараазында үечадазында «Национал чамгыс эп дугайын» чугаалажып көрү-биле Араб социалистиг эвилелдиң бүгү-ниитн национал конгрезиниң сессиязын бо чылдың июль 23-те чыылдар деп саналды чугаазының түңнелинде президент киирген.

МАР-ның кодээ ажыл-агыйының чедиишкиннери

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Бабенконуң дамчытканы болза:

Моол тараачыннар бо беш чылдың ийиги чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында бо үеде малдың чаш төлүүнүн баш саны 7,6 миллион четкен. Ылаңгыя Ортаа-Гоби, Төп болгаш Сухэ-Батор, Кобдо аймактарның малчыннары бедик көргүзүглерни чедип алган.

Телеграмма чоруткан

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретарының оралакчызы Жорж Марше 1954 чылда Индий-Кытат талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 18 чыл болганынга холбаштыр телеграмманы Вьетнамның Күш-ажыл партиязының ТК-ның Бирги секретары Ле Зуанга чоруткан.

Француз коммунистерниң өмүнээзинден Ж. Марше болза Вьетнамның Күш-ажыл партиязынга байыр чедирип, бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг вьетнам улустуң чөптүт демиселиг-биле эп-сеткил каттыштырылгазын аңаа бүзүреткен.

Француз коммунистер вьетнам акы-дүңмалар-биле политиктиг болгаш материалды эп-сеткил каттыштырылгазы быжыглаарынга күштерин харамнанмле деп, Ж. Марше мелеглээн. Телеграмманың түңнелинде демделээнге: «Силерниң демиселинер — бистиң демиселивис-тир, силерниң тин делгелеринер — бистиң тинделгелеривис-тир».

Чугула дугуржулгалар

ВАШИНГТОН. СЭТА). Ракетага удур камгалалдың системаларын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында керээни, стратеттиг шаап халдаашкынның чепсегленишкиннерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хөмчегер дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында тур дугуржулганы америк конгресске чугаалажып көөрүн катап эгелээн.

Стратеттиг чепсегленишкиннерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкынналарда АКШ-тың делегациязының башкызы Джерард Смит сенаттың чепсектиг күштер херектериниң талазы-биле комиссиязының хуралдынга чүве чугаалаан. Москвага ат салган документилериниң чугузаазын демдеглээн совет-америк чугаалажышкынналарның ийиги үе-чадазы чоокку үеде эгелээр боор дээрзинге идегелин Смит илергейлээн, бо ийиги үе-чадада ийи тала стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле «бүгүнү хаяа тутпан дугуржулганы» чедип алырынче чүткүүр апаар. Бирги үе-чадада кылдынган ажыл улам ынайгы чугаалажышкынналарның дешпилеглиг болурунга идегелинин барымдаазын берип турар деп Смит демделээн.

АКШ-тың күүүне секретары У. Роджерс Сан-Франциско чүве чугаалаан, стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулганы «деңгей харылзааларында эргиндеин айтыш турар» деэн. «Делегейниң ядролуг эң күштүг күүнелери боттарынга бозгаш бүгү ужур-дузалыг айтырыгны талазы-биле дугуржулганы идегелдиг болгаш хынаш болур кылдыр эң-не башта чаргаш. Стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынналарда дараазында үе-чадаа четтикпейн манап турар бис деп, күүүне секретары медеглээн.

«Бистиң болгаш Совет Эвилелиниң барымдаалаарын хүлээп көргени тайбың харылзаларның принциптери саазы кырында анаа сөстер эвес болур дээрзинге идегел база манап турар бис. АКШ бо принциптерни боттандырары-бис херек кырынга бүгү чүвелерни кылыр» деп, У. Роджерс чугаалаан.

Бомбалаашкынналар үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 18-те америк ужар күүл Ханойнуң чоогунда хоорайларже каш удаа халдап, чурттакчылыг Донгань, Залам болгаш Тылием районнарны бомбалап, боолаан деп, ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунун төлээлекчизининң медеглелинде айыткан.

Ол-ла хүн Намдинь хоорайны болгаш ооң чоогун бала бомбалаан. Июль 17-де америк самолёттар ВДР-ниң чамдык можуларын бомбалаан. «В-52» дээр стратеттиг бомбалакчы самолёттар Куангбинь можуда болгаш Виньлинь зонада чурттакчылыг чамдык суурларны бомбалаан.

АКШ-тың чазаа улус ажыыгай объектилерни үргеден, хоозурадыры-биле кады Вьетнам Демократтыг Республикының чурттакчылыг районнарын болгаш ооң найысылаа Ханойну бомбалаар дээ самолёттарын чорудуп т рар ол факт америк империализминиң алыс мөз бүдүүжүн улам гола кылдың көргүзүп. «тайбың» болга «чаагай күзел» дугайында о медеглелдерни сөйгалап тур деп, ук медеглелде чугаалаа ВДР-ге удур пайынны ка бартырын доп-дораан соксад рын. пайынын «вьетнамч лыга» дээр политиказын со садырын болгаш Вьетнам т лазы-биле парих човулел х ралынга шингиы чугаал жышкынналарны чорударын д легейнин хөй-ниитизи нег турар үеде бо кеминг үүл диишкиннерни АКШ-тың чаз чорудуп турар-дыр.

Америк агрессиязга удур демиселеп турар демократтыг организациялариның кыйгырганын ёзугаар француз найысылаадыг болгаш ооң чоок-кавызының муң-муң чурттакчылары АКШ-тың Вьетнамда дайынынга болгаш ону улам калбартып турарынга удур килеңзеңшкинин илереткен чыскаалче үнгеннер. Чыскаалганнар ВДР-ниң девискээлерин бомбалаар чорукту соксадырып, Индий-Кытаттан ооң шериглерин үндурерин АКШ-тан негээн транспарантыларны болгаш плакаттарны тудуп алгаш чоруп турганнар.

ЧУРУКТА: Парижтың кудумчузунда чыскаал. Мурнуну одуругда — Францияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары.

В. ЖДАНПИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан

бээр 50 чылынга

БОКАРО: совет-индий найыралдың демдээ

Бистин барбаан, торбаля чери чок автомобиливис Дханбад — Бокаро аразының оруубиле дүрген хап орган. Хелегеге безин 45 градус чедир изидип турган ол дүштеги үеде рис ховуларының, сүүрларның, ээн черлериниң чаны-биле ол чүгүртүп орган. Индияның чөөн талазында металлургия заводун тудуп турар Бихар штатче бар чораанывыс ол. Ол дээрге Индияның бүтүү төөгүзүнде эң улуг дээн ниити национал тудуг-дур. Онда 65 мун кижи ажылдап турар. Оон аңгыда, чүрттүн бүтүү буюнчарында чүс-чүс мун ажылчыннар оон чагыгларын күүседип турар.

Бокарога чоокшулап келгеш, шахтёрларның чаны-биле арттивис, хомүр-даш доозукүнден оларның карарын калган арынчарынган карактарының чүгле агы көстүр болган. Күүлүг кылын кадыгары болганчок-ла чер кырынче үнүп келир, кожаалыр белик шынарлыг хомүр-даш оортан казып турар. Ырак эвесте, Кирибура хоорайда, демир аймаа байлак шингээлдиг рудаларның хөй чыдар черлери бар. Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг дээн металлургий заводун тудуп тургузарынга моон эки чер тывылбас дээрзин ол бүгү чугаалап турар.

Бокаро — бодунун одалга болгаш бүс-биле ажылдаар станциялардыг, аажок улуг дузалал корпустарлыг ёзулуг комбинат-тыр, ол корпустарның түс бүрүзү канның изиг болгаш соок прокатказын кылырынга ажыглаар кайгамчык улуг цехтерлиг ёзулуг завод болуп турар.

— Бокарода заводтуң бистин чүртүвүстүң келир үезинге ужур-дузазын үнелеп чедери берге, ол ажыглалга бүрүн кирген шаалда, чылда-ла 4 миллион тонна каанны 1975 чылдан ажыглаш баар — деп, тудугиүн удуртукчузу М. Сонди чугаалаан.— Ол чурагайларның ужур-дузазын тодаргай көргүзер төлээде, мындыг чүүлдү сагындырып көрээли, чүл дээрге Индия хамаарышпас чоруун чедип алган 1947 чылда Индияның хүү кижилер холунга тургап металлургия үлетпүрүнүн чылда бүдүрер продукциязы бир миллион тонна каанны турган. Ам Индияның күрүне бүдүрүлгелери чыл бүрү 5—6 миллион тонна каанны бүдүрүп турар. Индустриализациянын оруу-биле чорүп олурар Индияның каңга хереглели 1980 чылга чедир чылда-ла 20—25 миллион тонна кап чедир немей озе баар деп эртемденнер санап көрген. Бар күүлерни шингээдип алыры, Бокарода заводту тудары, Бхилайнин совет-индий найыралдан чаяаттынган баштайгы бүдүрүлгезин калбартыры бол бүдүрүлге эртеп чылын 2 миллион тонна чыгам каанны берген) бодун металл-биле боду хандырарының перспективаларын чүрттүн мурнунга ажыдып турар. ССРЭ-биле кадыг ажылдапшаан, Индияның тудуп турары күрүне бүдүрүлгелери ол соруглдарны шиитпирлээринге чүгүлә рольдуг болур.

Бокарога херектиг чүүлдериниң барык үштүн бир кезиин Совет Эвилели, а үштүн ийи кезээн — база-ла ССРЭ-ниң дузазы-биле тутка индий заводтар берип турар.

Металлургия будүрүлгезин тударының херээнге дуза чедирер дугайында индий чазакка АКШ санал киирип турган дээр. Ынчалза-даа оон ол саналдары чүүл-бүрү негелделерлиг болуп, Индияның чонунун көөр хөөн чок чоруун хайныктырган. Ук заводту америк монополистериниң шуут контролюнда турар хүү компаниялар тудар ужурлуг, завод тудуу доозулган соонда ону оң чыл дургузунда ол компаниялар ажыглаар, харын чүгле оон соонда индий күрүнениң холунче шилчээн турар ужурлуг деп. Вашингтонуун негелдези шак ындыг болган.

Индий чазак ындыг «дузалаң» ойталаан болгаш чагыгны Совет Эвилелиңге дамчыдып берген.

1968 чылдың январь алдыда, тудуг шөлүнге баштайгы даштыкы салып турарының үезинде, Премьер-Министр Индира Ганди мынча деп медеглээн: «Бокаро — Индияның депшилгеже оруунга бурунгаар чүгүлә базып болур. Мындыг улуг будүрүлгелерни тудары чүртка бызыг индустриалдыг баазаны тургузарынга, ойу келген чүгүлә айтырыгларны шиитпирлээринге, ылангыя түренги чорукту болгаш ажыл чоктанышкынын узуткаарынга аргежок чүгүлә».

Оон бээр дөрт бичe ажыг чыл арткен, ынчалза-даа бичии суур орнунда ногаан үнүштер-биле хүрээлеттинген калбак кудумчуларлыг болгаш чүрттылга бажыннарлыг амгы шагның хөорайы өзүп үнген. Бокаронуң чүрттакчы чону ам 100.000 кижи ажып турар. Мында ол черниң бодунун өөредилге төвү бар, металлургия комбинадының түзүүнга болгаш оон келир үезинге херектиг мергежилдиг кадрларны совет специалистерниң дузазы-биле ол төп белеткеп турар. Бокарону тудуг университеди деп адап турары таварылга авес.

Кады ажылдап турары совет ажылчыннарның, инженерлериниң болгаш техниктериниң дугайында индий кижилер чылыг сөстерни чугаалап турар. Бокарода бирги домна суүгузунда каңналга ажылдарының участогунуң начальниги Бхилайге база ажылдап турган П. Н. Бхатт мынча деп чугаалаан: «Совет специалистер-биле кады оң ажыг чыл ажылдап тур мен. Болар дээрге кандыг-даа үеде дуза чедирериңге белен шынчы сеткилдиг өнүктер-дир дээрзин көрүп келдим».

Мындыг таварылга дугайын менээ чугаалаан. Кокса-химиктиг батареяларны чылыдарынга ажыглаар газогенератор ажыглалдап үне берген мынчыг. Шак оон С. В. Феофанов болгаш Н. Ф. Парубцой бактаан болук совет ажылчыннар заводка дүне-даа, хүндүс-даа ажылдавышпаан тургаш, ук генераторну ажыглалга катап киирген. «Англичаннар-биле хөй чылда ажылдап чораап мен, а бир эвес кымның-биле кады ажылдаар сен, шилип ал деп ам менээ чугаалаар болза, орустар-биле дээр ийик мен — деп, индий инженер Сонди чугаалаан.— Бистин улустарывыстың аразында найыралчы харылзаалардың хөгжүдезинге чүгүлә үе-чада болу берген, Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1971 чылдың августа ат салдынган индий-совет керээге байыр чедирип турар мен, ынчангаш Бокаро база-ла Бхилай ышкаш, ол төрүлзээларны улам ынай быжыглаарының база Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразында кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырывын оруунга чүгүлә чүүл болур дээрзинге бүзүреглиг мен. Бистин чүртгарывыстың улустарының 50 чылын кайгамчыктыг хүүверии ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын болгаш Индияның хамаарышпас чоруунун 25 чылын демдеглээр» деп ол түкелиинде чугаалаан.

Будутта өөң чугаалажыр турганы индий ажылчыннар болгаш инженерлер баштайгы пойну бо чылдың августың 15-тин хүнүнде — Индияның хамаарышпас чоруунун хүнүнде берген турар үзүн бүгү күүзүгүстү салып турар бис деп чугаалап турганнар.

Н. КОЛЬЦОВ.
(СЭТА-ның түскай корр.).

Бокаро хоорай.

ЭРТЕМ ЛАБОРАТОРИЯЗЫ АПАРГАН ВУЛКАН

Камчаткада чзэрби сес вулкан бар. Оларның аразында бир онзаланчак вулкан база бар. Ону Карымский деп адаар. Өскелеринге бодаарга, ол хензиг ныылдыр кестур... Ынчалза-даа ол үргүлчү «тыныш» — хонук иштинде он бештатап частып — дээрже хулыйбазын үндүр үдүрүп турар.

Оон дугайында, ону шинчилеп турарының дугайында чсоң адаанда чугаалап турар.

Сөөлгү чүс чылда Карымский 20 ажыг катап частып, хул-ыйбазын дээрже үндүр үдүргген. А чоокта чаа оон аттыгып үнген хүл-ыйба ол вулкандан 150 километр черде турар Петропавловск-Камчатскийге безин чеде берген. Ам-ны үеде Карымский вулкан СССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн-чүкче эртем төвүнүң Вулканология институдунуң эртем лабораториязы болуп берген.

...Камчатканың Чөөн талазы аринин дургаар ужуулуп чоруп турган көөрге, ол черниң кайгамчык чараш деп чүвезин чүү дээр ону. Камальный, Желтовский вулканнарның, Авачинский, Жупановский тейлерииниң менги чарлыг баштары, кургаг чер ориктерин дургаар шивээ-хеним ышкаш, шөйлүп чорутку-даан, тода көстүп чыдар. Чамдык вулканнар даңза бакыңдан үнген ыш дег бурулайнып, өскелери хар-меңгилер-биле шыптыныпкан, шыпшың тургулаар.

Удатпаанда вертолёт адаанга Карымский көстүп келди. Ону бир дээскиндивис. Ол үеде машинавыс өпенейнип, чиктим сүргей кылдыр көвей-дүр он. Күштүг частыышкын болган соонда оон кырынга хөө-кара ыш дүүшүштелип үне берген. Бисти вулкан шак ынчаар үткүп алган.

Оон адаанда бичии бажыныгаштар болгаш майгыннар-даа тургулаар — ол вулкан ынчаачилериниң турлаа-дыр. Ченизиг сай даштар-биле долуңган улуг оңгар черге кээп конуптувус. Ону долгандыр улуг авес тейлер.

— Шаг-шаанда маңаа хөл турган чер чүве — деп, сейсмтиг экспедициянын начальниги П. Фирстов чугаалай-дыр. —Ону бо вулкандан дүшкен үүлдер кургадыпкан.

Карымский вулкан шаанда ыка улуг турган, ынчалзада частыышкыннардан ол быдарап, анғы-аңгы кылдыр үстүүлей берген.

Вулканның ээлчеглиг частыышкының көөрге дыка-ла солун. Оон ең баштай улуг даяш-шимээн дыңналыр. Реактивтиг самолёт даажы ышкаш диңмираашкин ынаар-ла чаңгыланып чоруй баар. Оон соонда хенертен күштүг частыышкын болур. Оон кырынга хөө кара ыш көзүлген соонда, дээрже талыйтыр бедип үне бээр. Ынчан вулкан хүлыйбаны болгаш галты дээрже дүндүштелдир үрүп үндүрүптер. Удаткан чок ол чавырлы бээр. Хат-салгын оон кырында ыш-бүстүү чоорту тарадыштар.

— Бо частыышкыннар улуг авес-тир — деп, П. Фирстов уламчылап чугаалады.— Оон 1971 чылда частыышкының үезинде хүл болгаш газ чүүлдери ийи-үш километр бедип турган чүве болгай. Ынчан вулканның частыышкының көөр дээш туда таңныыдан турган бис. Володя Лемзиков болгаш Костя Ким суглар ынчаарда түскай хереклерни безин кылып алган турган. Кажан вулканның иштинге шимчээшкин бооп, частыышкын ягелээр дей бээрге, сейсмографбиле кады кылып каан ол хереклерниң лампочказы хыпкаш, ам-па частыышкын ягелээр деп сагындыра бээр. Оон соонда частыышкыннар улам көвүдеп — хонук иштинде ийи үс чеде бээр апарган. Бешсес минута эртерге-ле — чаа частыышкын болур. Амгы үеде ол вулкан хонукта он бештатап частып турар.

Институттуң ажылдакчылары ол вулканны соксаал чокка хайгаарап турарлар.

— Совет болгаш даштыкыдаа эртемденнер вулканның чогум канчап, кажан частырын чазыг чок илередирип чедип алганнар. Ынчангаш вулканның кажан, чүү хире күштүг частырын геофизиктиг аргаларның дузазы-биле баш удур билип алыр аргалыг апарган — деп, Вулканология институдунуң эртем ажылдакчызы, физика-математика эртемнериниң кандидады П. Токарев чугаалады. Частыышкын болур мурнунда түскай хереклерниң ачызы-биле ону баш удур билип ап болур. Ол үеде вулкан частыышкынындан чер шимчээри, оон үнген газтарның температуразының болгаш химиктиг составының өскерлиишкини, вулканнар чанында үнүп чыдар изиг суглар-ның байдалы оон частып үнерин баш удур сагындырар.

Сеймстиг шинчилелдерге үндезилээш, П. Токарев вулканнарның кажан частыр үезин илередирин ажылдап кылган. Чогум-на ол Шивелич вулканның болгаш Ключев сопказының кажан частырын баш удур билген кижи ол болган.

Шинчээчилер вулкан чанында ай-айы-биле чурттап турар. Олар Карымский вулканның частыышкыннарын соксаал чокка шинчилеп турарлар. Сейсмолог эртемденнериниң ажылы баштай бодүүн ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа ол херек кырында берге ажыл. Чайның изиг үезинде безин бир метр чүм харлыг, күштүг хат-шуурганныг черге туруп алгаш, олар ёзулуг арес-дидим болгаш шыдамык ёзу-биле ажылдап турарлар.

Карымский вулкан 1975—1976 чылдарда улам күштүүбиле частыр деп санап турар. Эртемденнер оон дыка хөй чажыттарын ам-даа ажылдар.

...Бистиң машинавыс Карымскийден ужуп үнүп турда, вулкан бистин-биле «байырлашкан» чүве ышкаш, ыш-бүзүн бурууладыр частып чыдып калган.

М. ЖИЛИН.
СЭТА-ның корр.

Петропавловск-Камчатский.

Карымский дээр вулкан соолгу чүс чыл иштинде чээрби ажыг катап частырган. Ол дээрге Камчаткада 28 вулканнарның биразы-дыр. Ол оскелериндеи хензиг бичии ышкаш көстүр болза-даа, эртемденнерге дыка сонуургалдыг боон турар. Шаг-шаанда Карымский деп вулкан дендии улуг турган деп санап турар. Ол чоорту бичиилей берген. Ол дугайын оон иилангы хемчээли көргүзүп турар.

Эртемденнер оске бүгү шинчилелдер-биле кады ооң чогум чүге частып турарының чылдагаанын тодарадыр дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Карымский деп вулкан частыышкын үезинде.
(СЭТА-ның фотохрониказы.).

Б. Спасский—Р. Фишер

(Дөртқу салыг)

Америк гроссмейстр Р. Фишер аты-биле ойнаан, ноян бааркында отлуг е4 кылдыр көжерге, делегей чемпиону с5 деп харылаан. Ол дээрге сицилиан камгалал-дыр. Фишер бо эгени ойнаар талазыбиле дергинин мергежилдиг кижи, ынчалза-даа Спасский ону Фишерден артык ханы аналиэтеп, ону улам сайыраткан дээрзин бо салыгдан көзүлген.

2. Кf3 d6, 3.d4 cb 4. Kd4 Kf6 5. Кс3 Кс6 6. Сс4, е6 7. Сb3 Се7 8. Се3 0—0, 9. 0—0 а6, 10. f4, Kd4 11. C:d4, b5 12. a3 Cb7 13. Фd3 a5.

Кара талазының бо көжүнүң соонда в5-те оол оскүндүра бээр, ынчалза-даа ол көш Спасскийниң баш удур бодап алган таан халдаар планы хире. 14. e5 de, 15. fe Kd7, 16. K:b5 Кс5, 17. C:c5 C:c5+, 18. Крh1 Фg5, 19. Фе2 Лad8 20. Лad1 Л:d1 21. Л:d1 h5. Делегей чемпиону оюнну бодүүчүдеринден чайлап, ноян талазынче халдап киришкеп. 22. Кd6 Са8, 23. Сс4 h4. 24. h3 Се3, 25. Фg4 Ф:5 (Мерзени g4-ке көшкеп болза, экн-даа ышкаш), 26. Ф:h4 g5, 27. Фg4 Се5, 28. Кв5 Крg7, 29. Кd4 Лh8, 30. Кf3 С:f3, 31. Ф: f3 Cd6, 32. Фс3... (Бо көштү кара тала баш удур оскорбээн боор, ынчангаш актың нояны маттан чайлай берген)... Ф:е3, 33. вс Се5, 34. Лd7 Крf6, 35. Крg1 С:с3, 36. Се2 Се5, 37. Крf1 Лс8, 38. Сh5 Лс7, 39. Л:с7 С:с7 40. а4 Кре7, 41. Кре2 f5, 42. Крd3 Се5. 43. с4 Крd6, 44. Сf7 Сg3, 45. е5+

Удурлавыкчылар Спасскийниң саналы-биле хайым ийинин дугурушкан. Кайы-даа талазы тиилелге чедип ап шыдаваы билдингир.

Бо салыгны бистиң гроссмейстерлеривис ынчаар үнелеп турар.

Александр Котов:

— Дөртқу салыг дээрге, Спасский биле Фишер ийининг аразында маргылдаазынга ёзулуг дайынчы тулчуушкун болган. Оонга дидим фантазиялар-даа, чидиг, айыылыгдаа байдалдар турду.

Берге үеде Спасский эки көш кылып шыдаваны-биле Фишер уттуруушкудан чайлап үнген.

Сало Флор:

— Делегейниң бирги чери дээш дөртқу салыг хайым болуп доозулза-даа, шыдыраага ышак хөй-хөй кижилерниң сеткилин ажок хаңган. Делегей чемпиону ол салыгта хомудаан боор. А Фишер сицилиан камгалалының тергиин мергежилдиг ойнакчызы-даа болза, совет шыдыраа школазының төлээлекчилери чаа идеяны сицилиан камгалалга ажылдап кылган дээрзин ол билип алыры чугула боор.

(ТАСС).

Делгелгеде

Артистерин А. Яблочкина аттыг Төп бажыңынга ай дургузунда «Хөй националдыг совет театрының чечекгелиишкини» деп делгелге ажылдап турган, ону ССРЭ-ниң тургутунганының 50 чыл болуру оюнга тураскаатткан.

Ында делгээн чүүлдерде бүгү авилеядешкен болгаш автономнуг республикаларның театр ураң чүүлүнүң хөгжүдезинин оруктарының дугайында материалдарны чыып киргеп.

Оон-биле кады ол делгелгеде Тываның хөгжүм-шиң театрының чонга көргүскен эң дээре шилерининң дугайында москвачыларга база таныштырган.

Н. КОСЕНКОВА.

Бистиң библиотекавыста

Бүгү чурт ССРЭ-ниң тургустунга-ла 50 чыл оюн кайгамчыктыг куш-ажылчы белектер-биле уткуп турар.

Пайысылалдың Корней Иванович Чуковский аттыг уруглар библиотеказының коллективи бо улуг байырлалды төлептиг, ажыл-ишчи ёзу-биле утküп, кылып чорудар ужурлуг ажылларны план ёзугаар арттирип, бичии номчукчулар-биле быжыг харылзааны улам күштелдирип турар.

Школачылар болгаш пионерлер ортузунга ССРЭ — бистин Төрээн чуртувус, мында чуртган турар янзы-бүрү сөөк, сая-сая кижилер аразында эп-найыралдыг, ак-ынчалыг, ондар кандыг-даа кадыг-берге үелерде кады, ам чырыткылыг келир үе — коммунизмни тудуп тургузуп турарлар даарзин тайылбырлап, суртаал ажылын чорударынче кол ынчаангейни салып турар бис. Бо талазы-биле «Төрээн чуртувустуң төөгүлүг эртken үезин», «Төрээн чуртувус болгаш бистер», «Тыва — мээн төрээн крайым» деп темаларга болук беседаларны кылган. Ук беседаларны бистиң бичии номчукчуларывыс улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга утküштүг «Ак-ынчалыг республикаларның чогаалчылары — уруглarga», «Хостуг улустарның бузулбас найырылы» деп делгелгелерни организастар болгаш 4—8 класстарның өөренакчилери чайгы үеде кандыг номнарны номчуза чугула даарлиге радио дамчыштыр тайылбыр ажылын чорударын планнап турар бис. Ол ышкаш бистиң библиотекавыста эң идепкейлиг бичии номчукчуларывыстан тургустунган актив бар. № 1 школаның 5 «б» класының өөренакчизи Таня Глотова, № 15 школадан 6-гы классчы Саша Огнев, № 11 школада Люба Силиванова даяш, оон-даа өске пионерлер активтин эң идепкейлиглери.

Чайгы үеде Гагарин аттыг пионер лагеринде, «Бригантина» деп клубта көжүп чоруур библиотекажыгаштар организастаттынган.

Дыштанылга үезинде школачылар болгаш пионерлер кандыг-кандыг темаларга номнарны сонуургаарын өөренип көрүп тургаш, дараазында темаларга номнарны түскайлаан бис: «Төрээн чуртуң-биле чоруп чор сен», «Пионерлер — маадырлар», «Ада-чурттуң Улуг дайыны», «Кым болуруул?» дээш, оон-даа өске.

Бистиң библиотекавыс ажылдакчылары кедээниң библиотекаларынга боттуг дузаны чедирер сорулга-биле удаадараа сургакчылап турарлар.

В. БЛИНОВА,
Л. АНДРОСОВА,
К. И. Чуковский аттыг уруглар библиотеказының амылданчылары.

Аялгалар дугайында

РСФСР-ниң композиторлар эвилелиниң баштаар черинден композиторлар А. Николаев, Р. Леденев болгаш Л. Израильевич олар бистиң республиканың хөгжүм чогаалы-биле танышкар сорулгалыг аалдап келгеннер.

Тываның профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларының чогаалдары-биле олар каш хүн улай танышып келген. Аңаа тураскаатkан түптел чугаалажышкын Культура министерствозунга болган.

Москвадан келген композитор Р. Леденев бодунуң чугаазынга Тыва аялгаларның хөөннери улустуң аас чогаалының хевири-биле холбажып, национал аянныг болуп турарын демдеглээн.

Композиторлар А. Чыргал-оолдуң «Алдан маадыр» деп поэмазын, Р. Кенденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп операзының чедимчелиг болганын ол чугаалаан, аныяк композитор Д. Үүреш-оолдуң аялгаларының онзагай чүүлдериңе докпааган.

Москвадан келген Л. Израильевич, А. Николаев олар болгаш оске-даа чүве чугаалаан эштер тыва музыка чогаалының бурунгаар базымын, чаа-чаа аялгаларны бижиринин улуг ужур-дузазының дугайын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээннер.

(Бистиң корр.).

Үлегер домактар

Номда биниг бар,
Нотала аялга бар.
Хандыкшаан, өөренир,
Каттангаш, чылыгар.
Чурталга төөгүлүг,
Чуруулал көрүштүг.
Аяс хүн чылыг,
Актыг шын күштүг.
Дайын — өлүм.
Тайбың — чыргал.

В. САНАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

15.00 — Дамчыдыкчылар программазы. 15.05 — Телемедээлер. 15.10—Өңүүр телекөргүзүг. Уругларга мультфильм. 15.20 «Өөнүкчүгеш» ураң-чечен фильм. 16.25—«Социализм делегейи» 17.15—Футбол талазыбиле ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Заря» (Ворошиловград) 2-ги тайм. (Бижидилге). 18.00 —«Ус». Информастыг программа. 18.30—«Чогаалчының яндыры». Чогаалчы А. Анавьевтиң чугаазы. 18.45—«Не «Чедиги дээржe» апар чор». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. ГДР. 4, 5 дугаар сериялары.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлер, (тыва дылга). 20.50 — Телемедээлер (орус дылга). 21.00 — Садыг ажылдакчызының хүнүнге тураскаатkан дамчыдылга.

МОСКВАДАН

22.00 — Школачыларның Бүгү-эвилел спартакиадазының ажыттыпганы. Киевтен дамчыдылга. 23.00 — «Ус». Информастыг программа. 23.30—00.30—«Хогжүмнүг афиша».

алаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бегүн республикага шокар булуттаар, чаъс чагбас. Барын угланышкынның хаттың дүргени секундала 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 13—18, арганнарынга 20—25 градус изиг болур.

Кызылга ядыр булуттаар, чагбас. Барын угланышкынның хаттың дүргени секундала 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бодуң дугайың меңээ чугаалап бөрем» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мана-ла харын!» (дөртқу үндүрүлге) 9, 11, «Сөөлгү форт» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды» 10, «Ужуп үнерин чөпшээрекер» 14.30, 16.25, 18.20, 20.25. шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдадминаның хуулгаазын сайгылгааны» 12.10, «Тояанчы» 13.40, 16.50, 20.10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Оорлаттырган» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧОГААДЫКЧЫ ОТЧЁТ

Республиканың көдээ ажылгыйының болгаш үлетпүрүгүн мурнакчылары Кызыл хоорайга чыглып келген. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаатkан наадымның байырлалдыг хүннеринде Забайкальениң кызыгаар шериг округунуң ыры болгаш таңны ансамблиниң артистери биске аалдап келген.

Тургустунганыңдан бээр чыл безин четпээн аныяк чогаадыкчы коллективтиң начальниги Борис Александрович Чертыковцевтин чугаалааны болза:

— Забайкальениң кызыгаар шериг округунуң ыры болгаш таңны ансамблиниң коллективи орденниг Тыва АССР-ге бир дугаар аалдап келээш турар. Республика Наадымының киржикчилериниң болгаш Тываның кызыгааржыларының мурнунга оюн көргүзер дугайында чалаларны бис улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган бис. Тываның кызыгааржылары, хөй-ниитиниң төлээлери бисти чылыы-биле хүлээп алган. Саян сынын ажып, Кызыл хоорайга дүне 3 шакта келген-даа болзувусса, ол-ла хүн Кызылдың кызыгааржыларының мурнунга концерт көргүзүп, телевидение студиязының чалаанын ёзугаар «Ак-көк хемниң делгемнеринде» деп литература-музыкалыг телеальманахка кириишкен бис. Даартазында культураның болгаш дыштаныштаның Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга болгаш кызылчыларга ийи концертти көргүстүвүс. Ол бистиң коллективтиң чогаадыкчы отчёду болган. Залга көрүкчүлер долу турган. Димитттиг адыш часкаашкыннары, чамдык номерлерни катап күүседир дугайында дилеглер — бистиң концерттивистиң эки болганын херечилеп турду. Бистиң коллективтиң дугайында каш сөс: ансамбльдин уран чүүл удуртукчузунда Якут АССР-ниң алдарлыг артизи Анатолий Васильковский ажылдап турар. Ол бодунун ажылын эки билир специалист чүве. Бис Буряд АССР-ге болгаш ында кызыгаар заставаларына сөөлгү үеде оюн көргүзүп чордувус.

Кызыгааржыларның ыры болгаш танцы ансамбли шынап-ла чогаадыкчы улуг оруктун эгезинде. Ижевскиден, Кировтан болгаш оске-даа хоорайлардан чалалгаларны ол алган. Ансабль Совет Армияның ансамбльдериниң келир чылын, чазын Москвага болур көрүлдезинге отчёттуг концертти белеткевишаан, шудургу ажылдап турар.

Аалчыларның оюн көргүзүү ногаан бөрттерлиг кызыгааржылар дугайында ыры-биле эгелээр. Оон соонда Төрээн чурт, кызыгаржының берге болгаш харылсалгалыг албанының дугайында ырылар чаңгыланып үнер. Буряд АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Беккерниң тургускан танцылары көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алган. Оларның аразындан «Настя угбай» деп ырылыг танцыны, «Украин танцыны» онзалап демдеглээри чугула.

«Амурнуң чалгыглары» деп хоочун вальсты ким билбес боор. Ансамбль ону кайгамчык чараш кылдыр күүседип. Көрүкчүлерниң диилээн ёзугаар ол вальсты ийи катап күүседир ужур артистерге таварышкан.

Забайкальениң кызыгаар шериг округунуң ыры болгаш таңны ансамблиниң артистери бо хүннерде Тываның кызыгааржыларынга боттарының уран талантызын көргүзүп чорүп турар. Олар районнар-гөттери Эрзин, Самагалдай, Хандагайты болгаш Мугур-Аксы суурларга концерттерин бээр көргүзер.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кадар ажылдырал кылдызының 21-27, информация база совет тургузуу кылдызының 20-60. бүгүлә-телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның ном үлүүрер черинин республика гидографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00754.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттиргеш.

ШЫН

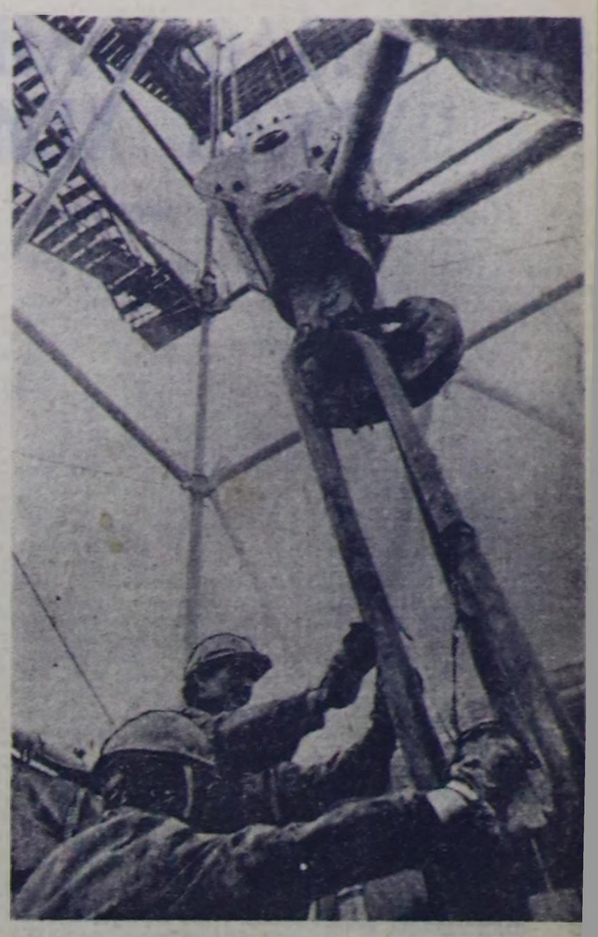
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 22 СУББОТА № 171 (8939). Өртээ 2 ион

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

Мооддуң улусчу революциязының 51 чыл оюнга түрескээл болдуртаны совет-моол найыралдың декадазы доозулган. Хөй-ниитя төлээлекчилериниң кайгамчыктыг хүнге түрескээл болдурган байырлыг хуралдары Москвага болгаш Ленинградка, эвилелдешкен республикаларның пайысыылдарынга, улуг үлетпүр төптеринге болгулаан.

Декада-биле холбашкан хемчеглерге киржикпи-биле тайбыңның болгаш найыралдың, моол-совет найырал нииттилелиниң моол организациларының федерациязының делегациязы Совет Эвилелиниге келген. МАРН ТК-ның кежигүүн, МАРН Улан-Батор хооркомунуң бирги секретары, моол-совет найырал нииттилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Б. Алтангэрэл делегацияны баштап чораан. Делегация чуртка аян-чорук кылып, будуруулгелерге болгаш тудугларга болган митингилерге киришкен.

Тюменьниң нефть болгаш газ талазы-биле найгамчык байлак черлерни ажыткан геологтары Барыын Сибирьниң соңгу талазында ажыктыг казымаалдар дилеп тывар ажылды күжениишкиниг үргүлчүлеп турар.

Ленин орденниг Главтюменьгеологияның Сургутта нефть шинчилеп тывар экспедициязының коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол бо чылын бээлп нефтилиг үш черни ажыктаан. «Нефть шинчилеп тыварының эң дээре экспедициязы» деп атты ол чедип алган.

ЧУРУКТА: мастер Владимир Соловьентүң коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар бригадазының орумнекчилери ажыл үезинде. Ол бригада черже ханы орумнеп кирер ажылга тергиин бедик көргүзүглерни чедип ап турар. ССРЭ-ниң Геология министерствозу мастер В. Соловьевка баштаткан коллективке «Шинчилеп орумзорунуң эң дээре орумнекчи бригадазы» деп атты тывыскан.

И. САПОЖНИКОВТҮҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур, тосну беш чылдың планның онаалгаларын хуусаа батында күүседир дээш бүгү улустуң чарыжынга кириишпишаан, Тываның автосептээге заводунуң коллективи ийиги кварталда бедик көргүзүглерниг болган. СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш хооркүүсиом ол коллективти социалистиг чарыштың тиилеичизи кылдыр санаваш, аңаа шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Будуруулге планның күүседиринге зң дээре түңнелдерни заводтуң мотор цеги чедип ап, ниити продукция будуреринiң онаалгазын ол 103,6 хуу, күш-амылдың будуруукчүлүүн бедидиерин — 121,3 хуу күүсеткен.

Завод коллективи ийиги кварталда ниити продукция будуреринiң планның 102,1 хуу, а ону сайгарарының онаалгазын 102,3 хуу ылдыр күүсеткен. Оруулга кирип адырының онаалгазын 1,5 хуу эмдир боттандырган. Күш-амылдың будуруукчүлүүн эртнеп чылдың бо үезинден элээн бедик болган.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче — мотор цегиниң мастери С. Ф.Грехов, слесарь-мотористер Н. П. Огла, А. П. Аржаков, А. Е. Струков.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«Малчын» колхоз чартык чылда

Моңгуш-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээделерин амыдырала чедиишкинниг боттандырып турар.

Бирги чартык чылда төрүүр 100 баш малга оналаштыр 99-дан 101 баш чедир чаш төлдү камгалап алган мурнакчы хойжулар хей. № 2 бригаданың Түтүр Даржаа төрүүр чүс хойдан-на 101, Алаш Иргит—100, Молдавай—97, Боргаан Кай-оол—94, Анызан Тас—97 хураганнарны камгалап ап, эки чедиишкиннерлиг болган. Ол мышкаш № 3 бригадада сарлык кадарчылары Балы-Очур, Хунан-Кара олар 100 баш сарлыкка оналаштыр 96 бызаанны чылгычы Моңгуш Сартай-оол 75 кулунну бүрүн мешли доруктурган.

1972 чылдың бирги чартыында күрүнеге эткен 900 ц. дужаар тургаш 997 центнерни азы планның 110 хуу, дүктү 40 центнерниң орнунга 143,8 азы 350,5 хуу күүсеткен.

Чартык чылдың түңнелинде үндүрүп тургам, 18 мурнакчы майчынга, 9 тудугжуга, 7 трактористе өртектиг белектерни тывыскан.

Аңаа чамдык чедип алган күүлдер-биле холбаштыр мал ажылында бир четпестерни чидин-биле шүүмүүлеп, ону эдип алырын эртемге үндезилеп мурнакчы дуржулгаларны чөп ажыглаарын колхоз баштаар черинге, түскей эртемнилерге хүлээткен.

Малга быжыг чем-суурмуг тургузар сорулга-биле Чедиг-Тейнин, Доозуннуг-Кыйыг, Кадыр-Орук бригадаларының сүүн удуруп, суга тарып, суггарып турар апарганы таварымчалыг. Ол мышкаш хой тарын боозадыр бир пунктуну тудуп доозкан. Малдың баш санын өстүрер сорулга-биле колхозтулардан болгаш чонуун хуузунда малындан контрактация биле 148 сарлык, 6 чылгы малды садып алган.

«Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери ийиги чартык чылче улам күжениишкиниг ажылдап киришкен.

САДЫГНЫҢ ҮЛЕТПҮР-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛАРЫН БЫЖЫГЛААР

Палаталарның доктаамал комиссияларында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелиниң Совединиң болгаш Национальдар Совединиң садыг, амыдырал хандырылга болгаш йоммунал ажыл-агыйы талазы-биле комиссияларының кадтышкан хуралы июль 25-де Кремльде болган. Хуралга садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын үзэмнээй сайгарарга айжыдарының айтырыын чугаалашкан.

Депутаттарның белеткел болгуулуг удуртукчузу депутат В. Рыков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри эш Тарасов илеткелдер кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директивазында болгаш 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын үөскүдеринiң Күрүне бөш чыл планының дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузунда тоскуу бөш чылдың кол сорулгазын тодараткан — улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиин улуг-зуур көдүрери хандырар, ол сорулганы боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан дээрзин савал бергеннер дедиглээн.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз, үлетпүр министерстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериң партияның съездиниң шиитпирлерин боттандырарын хандырбышаан, улустуң хереглел бараанчарын бүдүрер болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 1971 чылдың планының кол дээлелериң күүседирин чедип алган. Чижээ, бөш чылдың бирги чылында чоорга 20 миллион ажыг рубльдиг бараанчарын немей саткан.

Улустуң хереглел бараанчарынга чоннуң хереглелдерин хандырар талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш садыг организациаларының ажылында улуг четпестерниң барын хуралга база демдеглээн.

Комиссиялар садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын улам ынай сайгарангайжыдар талазы-биле сүмелерин хүлээп алган.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдер талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаатказ даалгаларының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалашкан. (СЭТА).

Республиканың шөлдеринде

Бүгү күштү—сиген белеткелинче

Июль 17-де медээ-биле алыр-га республиканың ажыл-агыйларында ниитиин-биле 2839,2 тонна бодүүн мал чеки белеткеттинген. Ол дээргө бо чылын белеткеп алган турва чогуур 146 муң тонна планның даалгазының 97 хуузе баштайгы сарааттары-дыр. Тываның бүгү колхозтарының, совхозтарының хемчеглиниг ол хензиг болбас аргажок.

Май тоолгузунде—июнь эгезинде чаашкын эки чаттап, а июльда коңчуг тоарымчалыг ыяш хүннер үнүштүң өөзүлезин дүргедеткен. Мындыг болганда сигеп белеткелиниң темпизи мынчага шүүлпеп өгелеп турарының чылдагаавы чүдек?

Чүүүк-даа мурнуда районнарның колхозтарының болган совхозтарының орта белеткел чөк ужурушканында деп чазыг чокка чугаалап болур. Техника септелгезин сеңдээв, кижилерни мобилизастап, оларның күш-ажылын баш удур таарыштыр хувааваанны орта шаптыктарны ужураштырган. Оон түңнелинде чайгаар үнген сигенни кезип, ажаарынче чүгле Тес-Хем (6,7 хуу), Тожу (6,3), Кыа-Хем (5,4 хуу) районнар ёзулуг кириптер арганыг болган, а Таңды (1,9 хуу), Улуг-Хем (1,7 хуу) шыкаш хей сиген кезер районнар чаа-ла олче кирип турар.

Ам сорулга болза, мал ие-ниинiң белеткелиниге дешпилгелиг аргаларны ажыглаар, ол талазы-биле мурнуда тургустунган планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээделерiң ниити-ла күүседирин чедип алыр дээш шак-уе халас эртирбейн ажылдаары болур. Соолгу хүннерде чаашкыннар улай болгулаан, ол ажылга шаптыктаавы чөп. Ынчалаадаа орта удур хемчеглер база бар дээрзин бүгү республикада 550 тонна сенажтың, 813 тонна силос массазын салып алганы бадыткап турар. Сенаж салыр планның оранчок дидиерин—121,3 хуу күүсеткен.

Завод коллективи ийиги кварталда ниити продукция будуреринiң планның 102,1 хуу, а ону сайгарарының онаалгазын 102,3 хуу ылдыр күүсеткен. Оруулга кирип адырының онаалгазын 1,5 хуу эмдир боттандырган. Күш-амылдың будуруукчүлүүн эртнеп чылдың бо үезинден элээн бедик болган.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче — мотор цегиниң мастери С. Ф.Грехов, слесарь-мотористер Н. П. Огла, А. П. Аржаков, А. Е. Струков.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ажаап алыышкынга белен

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторлары болгаш тараажылары чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырының белеткел ажылын доозкан. Ажаалдага кирер 16 комбайн бүрүн септеттингеп. Оон ыңай 6 матка, 2 сиявс комбайны амыдал киреринге белен.

Кол инженер Ховаалыг Аңгыр-оол техниканы ыыска хуусаага септеп белеткээринге инициативчи чөрүүн коргусскен. Чадаана «Сельхозтехника» маттымыышынының мастерскаязынга септеге кылыр механизаторларны чогуур үезинде амыладып, оларга таарымчалыг байдалдарны тургусскан.

Дүжүт ажаап алыышкынынга утказутур исираныылар техника септээринден аңгыда тараа шаңнарын эки шынарлыг белетизээн. Ылаңгыя Сээа Очурнуң звенозу Чаңгыс-Хадыңда шаңны эки шынарлыг белеткеп кылган. Ында механизаторлар чурттаар бажыңны база септээн.

Моңгуш Чамыяңның удуртказан звенозу Бажың-Алаакта тараа хүлээп алыр черни дерип белеткээни таарымчалыг.

Ыраккы районда медээ

Бай-Тайганың көдээ ишчилери ниитиниң малынга четчир хемчеглиг чемнеп белеткеп алыр дээш демиселди сөөлгү хүннерде улам калбарткан. Ажыл-агыйларда чайгаар үнген сигенниң кеваадели, ону болдүрүп сарааттаары, пресстээри, люцерна ажаап алышкыны, будук-бүрү белсткели чоруп турар. Ол ажылдарга шупту 157 кижи хаара туттунгаш.

Дүүнүү хүнге чедир районда ниитиин-биле 224 га чер-ниң сигени кестингеп, 70 тонналы болдүрүп сарааттаан. Совхоз болгаш колхозтар 65 тонна будук-бүрү белеткээр планныг онаалдазын ол хүнге чедир бүрүн күүседиткен болгаш оон белеткелиин планнан ажыр чорудары улам-чыыр-оолга удурткан ногаа бригадазы ол культураларның чайгы ажаалдазын эки чорудуп турар. 14 гектар черде одуртунган ногаа аймаанның чашпан-сигенин чулуп аштаан, оон суттарылгазын үзүктелдирбейн келген.

База-ла ол бригаданың кежигүннериниң харылаан турары 15 гектар черде одуртунган картофельдиң бок үнүжүн аштавышаан, довурааи болдурерин доозкан. Амгы үеде ол чугула культураны чүгле ажаап алыры артканын, үшгени эки.

(Бистиң корр).

Ужудуушкунда — СЕС спутник

СЭТА-ның дыңнадыы

Черниң «Космос-504», «Космос-505», «Космос-506», «Космос-507», «Космос-508», «Космос-509», «Космос-510», «Космос-511» дээр кылымал спутниктерни салып үндурерин 1972 чылдың июль 20-де Совет Эвилелиниге боттандырган.

Бүгү сес спутниктиң орбитажже үндурерин чангыс ракета-чедиргичи-биле боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаары программага дүүштүр космос дезгемин шинчилээрин үргүлчүлээриниг херектиг эртем аппаратуразын спутниктериин шиитинде тургускан.

Бүгү сес спутниктиң шимчээпкинин эге параметрлер-биле санап каан орбиталарга чоок чорун турар.

Спутниктерде эртем аппаратуразындан аңгыда орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээр радиосистемаларының, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни Черже дамчыдар радиотелеметрия системалары бар.

Спутниктерде тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур. Келген информацияны таарыштырылга-саналга төөү ажылдап турар.

САДЫГНЫҢ ҮЛЕТПҮР-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛАРЫН БЫЖЫГЛААР

Палаталарның доктаамал комиссияларында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелиниң Совединиң болгаш Национальдар Совединиң садыг, амыдырал хандырылга болгаш йоммунал ажыл-агыйы талазы-биле комиссияларының кадтышкан хуралы июль 25-де Кремльде болган. Хуралга садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын үзэмнээй сайгарарга айжыдарының айтырыын чугаалашкан.

Депутаттарның белеткел болгуулуг удуртукчузу депутат В. Рыков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри эш Тарасов илеткелдер кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директивазында болгаш 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын үөскүдеринiң Күрүне бөш чыл планының дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузунда тоскуу бөш чылдың кол сорулгазын тодараткан — улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиин улуг-зуур көдүрери хандырар, ол сорулганы боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан дээрзин савал бергеннер дедиглээн.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз, үлетпүр министерстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериң партияның съездиниң шиитпирлерин боттандырарын хандырбышаан, улустуң хереглел бараанчарын бүдүрер болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 1971 чылдың планының кол дээлелериң күүседирин чедип алган. Чижээ, бөш чылдың бирги чылында чоорга 20 миллион ажыг рубльдиг бараанчарын немей саткан.

Улустуң хереглел бараанчарынга чоннуң хереглелдерин хандырар талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш садыг организациаларының ажылында улуг четпестерниң барын хуралга база демдеглээн.

Комиссиялар садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын улам ынай сайгарангайжыдар талазы-биле сүмелерин хүлээп алган.

Чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдер талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаатказ даалгаларының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалашкан. (СЭТА).

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

ХАНДАГАЙТЫ. Маңаа СЭКП Өвүр райкомунуң пленумунга партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң ниитиирин амыдралга боттандырар талазы-биле районнуң партия организациаларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Илеткелди партия райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу кылган.

Партия документилериин солуурунуң белеткелдеринче кичээнгейни уламдыргылаан, ол дээрге партияның хүрээлеп бижыглаар талазы-биле чугула айтырыг дээрзин илеткелчи чугаалаан. Организациялитиктиг чугула бо хемчет бистиң күштениристиг көрүлдеан, районнуң партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин канчаар боттандырып турарын шыгжыыы-биле хынаары ол болгаш деп, эш Шулуу чугаалаат, парторганизациялардың ажылын долгереегей анализтээн.

Партияның күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идеякейлиг, кыымакчай чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организациялларында ажыл-херек улам идеякейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл туң» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш өскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниге үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртирериниче үлеген шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

* * *

ТООРА-ХЕМ. СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп өртээ. Анда партия документилерин солуур дугайынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. О. Дарган кылган.

Партия документилерин солуур дээрге, принципиалдыг, политиктиг айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев айыткан болгай. Анаа холбаштыр партия документилерин солуур хөй талалыг, улуг ажылга парторганизацияларның белеткенип, чорудун турар ажылдарын эш Дарган тодаргай чугаалаан. Коммунистерниң идеякейниң, инициативаның болгаш сагылгаларының ажылын долгереегей анализтээн.

Партияның күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идеякейлиг, кыымакчай чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организациялларында ажыл-херек улам идеякейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл туң» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш өскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерине үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртирериниче үлеген шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

* * *

ТООРА-ХЕМ. СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп өртээ. Анда партия документилерин солуур дугайынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. О. Дарган кылган.

Партия документилерин солуур дээрге, принципиалдыг, политиктиг айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев айыткан болгай. Анаа холбаштыр партия документилерин солуур хөй талалыг, улуг ажылга парторганизацияларның белеткенип, чорудун турар ажылдарын эш Дарган тодаргай чугаалаан. Коммунистерниң идеякейниң, инициативаның болгаш сагылгаларының ажылын долгереегей анализтээн.

Партияның күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идеякейлиг, кыымакчай чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организациялларында ажыл-херек улам идеякейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл туң» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш өскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерине үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртирериниче үлеген шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

* * *

ТООРА-ХЕМ. СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп өртээ. Анда партия документилерин солуур дугайынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. О. Дарган кылган.

Партия документилерин солуур дээрге, принципиалдыг, политиктиг айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев айыткан болгай. Анаа холбаштыр партия документилерин солуур хөй талалыг, улуг ажылга парторганизацияларның белеткенип, чорудун турар ажылдарын эш Дарган тодаргай чугаалаан. Коммунистерниң идеякейниң, инициативаның болгаш сагылгаларының ажылын долгереегей анализтээн.

Партияның күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идеякейлиг, кыымакчай чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организациялларында ажыл-херек улам идеякейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл туң» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш өскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерине үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртирериниче үлеген шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

* * *

ТООРА-ХЕМ. СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп өртээ. Анда партия документилерин солуур дугайынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. О. Дарган кылган.

Партия документилерин солуур дээрге, принципиалдыг, политиктиг айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев айыткан болгай. Анаа холбаштыр партия документилерин солуур хөй талалыг, улуг ажылга парторганизацияларның белеткенип, чорудун турар ажылдарын эш Дарган тодаргай чугаалаан. Коммунистерниң идеякейниң, инициативаның болгаш сагылгаларының ажылын долгереегей анализтээн.

Партияның күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идеякейлиг, кыымакчай чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организациялларында ажыл-херек улам идеякейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл туң» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш өскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерине үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртирериниче үлеген шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

ЭДЧ — ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Социалистиг экономиктиг дем каттыштырылгазы — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүү чурттарының ниити угланыышкыны болур. Ажы-дунма дээ-биле бүгү талалыг кадыг ажылдажылга дээрге-ле ниитилел дешилгелиниң күчүлүг дүргедедикчизи, ниитиниң бүдүрүлгезиниң хемчээлин болгаш ажыктыг чоруун улаттырарының, оон эртем-техниктиг чаартылгазының улам дешпиринiң, ажылчы чонварның культуразын хөгжүдериниң болгаш чаагай чоруун бедидериниң чугула чүүлү болур деп олар санап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазы төөгүлүг болуушкунарга күчүлүг чаагай салдарын база чедирип турар. Ажыдунма социалистиг чурттарның чедип алган улуг чедиишкиннериниң ужур-дузазы, марксизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээш олардың аразында сырый кадыг ажылдажылгазының ужур-дузазы дээ соксаал чокка өзүп турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң долу чаңгыс ангининиң болгаш бот-боттарын бүлчиринiң чаңмынавчак көргүүү ЭДЧ-ниң чоокта чаа Москвага болган XXVI сессиязы болган.

Социалистиг экономиктиг дем каттыштырылгазының программазының бүгү талазы-биле чедиишкинниг боош турарын сессиязга чаңгыс үн-биле дедиглээн. Куба Республиказының Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге киргени, таарыштырылга төптериң. ЭДЧ кежигүү чурттарның күрүнелер аразында болгаш улустар-даа аразында ажылагый органнарының чаа хелилерин тургусканы, ССРЭ-ниң девискээрлеринге целлюлоза комбинадын ниити күш-биле тудуп тургузар дугайында кол дугуржулга, чиг-эт күрлавырларын ажыглалга киирер сорулга-биле акша тускайлаашкынын улам көвүдеткени, чаңгыс ааи энергия системазын тургузарынга улам идеякейлиг киржилге, перспективтиг планнаашкынын —бо бүгү чүүлдер социалистиг экономиктиг таарыштырылганың комплекснлиг программазының амыдыралга кайчаар боттанып турарының дугайынга база хереглел турар-дыр.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүү чурттар чер бомбузээдиң чонупун оп хуузун хаара тудуп турар болгаш амгы үеде делегейниң үлетпүр продукциязының үшкү кезиин, делегейниң национал орулгазының дөрттүң бөрин бүдүрүп үдүрүп турар апарган. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кады ажылдажылгаларының түңнелинде дыка хой өң чугула үлетпүр чердери болгаш комплекстер ажыглалда киргеп. Совет Эвилелиниң нефтиин болгаш газы биистиң чурттуң кызыгаарларын шагда-ла эртип үнгеш — социалистиг лагерьниң дыка хой күрүнелериниде калбал-биле ажылгаттыныр турар. Чижээ, амгы үеде Чехословакия «Нафтал» деп нефть хоолайын дамчыштыр 10 миллион тонна хире нефтиин ССРЭ-деп ап турар. 1975 чылда ол сан 17—18 миллион тонна чеде бөзөр. Маңгыстаак чартык ортулуктан Күйбышевче чоруткан нефть дамчыдыкчызын чехословак маркалыг хоолайлардан кылган. Совет Эвилелиниң, Польша болгаш Чехословакияның ССРЭ-деп газ дамчыдар хоолайлы тудуп тургускан.

Болгарияда, Венгрияда болгаш өске-даа чурттарда атомнуг электрэп станциаларын тудар талазы-биле кадыг ажылдажылга база чедиишкинниг боттанып турар. Ол шыкаш Герман Демократтыг Республикада «Норд» деп атомнуг станциязының тудуу база чедиишкиннег чоруп турар. Ол станциязының дериг-хереккелдериниң сезен хуузун Совет Эвилелиниң немец өнүктерге чорудуп бөзөр. «Тайбың» деп каттышкан энергия системазы база улам хөгжүп турарын айтыр херек. Курскиниң магниттиг аномалиязын үндезилеш тудуп тургузар күүлүг заводту ажыглалга киргеп соонда Польшадан ССРЭ-же хомур-дашты болгаш металлургия коксузун сөөртүп киирерин дыка көвүдээр. Ол соруга-биле улусчу Польшаның девискээринде шахталарның немелде күүлдерин демниг күш-биле тургузуп турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиларның удуртулгазы-биле чаа-чаа экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг күүседирингe, социалистиг дем каттыштырылгазының кампаниялар аргазын быжыглаарынга, социалмаанның капитализм-биле чедиишкиниг чаржырынга, тайбың болган социал дешилгеге дөмнеземелге бүгү дешилгелиг күштериниң чурттарын быжыглаарынга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Москвага боош эртнеп сессиязы болгаш оон шиитпирлер улуг ужур-дузалыг.

В. КУЗНЕЦОВ.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАС-ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

Аңгы үеде бүгү партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунуң домтаалынга дүүштүр партдокументилерни солуурунга бетткелдерни калбартып турар. Республика найысылаалы—Кызылдың партия хооркомунуң турунгу хүн болган пленумунда бо дугайында айтырыгны үгү талаалыг чугаалашкан. Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң домтаалын күүседир талаалы-биле оорайның партия организациязының сорулгаларының угайында аңаа илеткел кылган СЭКП хооркомунуң бирги секретары эш В. Б. Добромыслов болгаш санал берген эшер Төп Комитеттиң май Пленуму бүгү партиялың болгаш совет улустуң амыдыралынга ң чугула политиктиг бүүшкүн болган дээрээ айтты.

— СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлээринге дүүштүр партия документилерин солуур дугайында домтаалды ЭКП ТК-ның май Пленуму үзээн алганы билдингир болгай—деп, эш Добромыслов четкелиниң эгезинде чугаалаан.— Найысылаалдың коммунистери оң доктаалды ханыле деткип, бүрүн чүүдүзүгүшүүн-биле уткаан болгаш у партийжи хүрээленгн ам мыай бижиглаарының, ммунистериң идепкейин ңгаш сагыпга-чурумун бедиреңиң сорулгазынга чартткан база бүгү парторганизациялардың ажылын экилеринге, СЭКП-ниң XXIV ездиниң салган сорулгаларын күүседир талаалы-биле арның ажылын күштелдиринге идиг бээр кылдыр ттиреринге идиг бээр кылдыр үүзүредиг бадыт турарлар.

Партия документилериниң ңнунда солуп турган үеде-н бээр хоорайның партия ганизациязы организас таалы-биле бижикпан болгаш ң шынар составы эжикээн, ыл-агый болгаш культура ргузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге ооң ынчы арга-шынээн бедээн, алдары улгаткан. Бо талаа-биле бүзүредиг фактилар-, тодаргай чижектерни, аңаа ятта илеткелчи болгаш сал н бергн эштер кылган. Бир е 1954 чылда найысылаалдың партиянның 75 эге организазы турган болза, ам оларның саңы 140 четкен, коммустериң саңы ийи янзы ген, шиитпан-биле оларның ажыг хуузу ортумак болн дээди артеминг анаргай. Материалдыг бүдүрүлгеде ут ажылдап турар эң мурчы, төлептиг кижилерни ртпага колдады хүлээн ар дээрииңиң дугайында КП-ниң XXIV съездиниң ышкынының күүсетпишаан, торганизациялар бо айтыны кичээнгейлиг көрүп, ртпага чаа кирерлерден недеии күштелдирген, бо ядың 6 айларында чаа кирнерииң 60 ажыг хуузу ылчыннар болгаш колхозар болган. Ынчалзажок чугула ажыл-херекте улуг пестер барып пленумга дегээн. Ылаңгыя комсоду даңчыштыр партияга ер ажылды шиитпан-биле ай тургускан. Чижээ, 48-тудуг эргелели, даарыныкомбинады, типография, аның электри четкиин ышн хөй комсомолчуларлыг КСМ-ниң улуг организазары ээлээн каш чылдарда ртпага кирери-биле чаңгыс комсомолчуга рекомендан бербээн.

Партдокументилерни солуубистиң күштеривистиң кодээзи, партия организациябүрүзү СЭКП-ниң XXIV ездиниң шиитпирлерин аар боттандырып тура ышкыны болгаш негелдемээ-биле хынаары ол дээрзин партия ТК-ның май Пленумунга айыткан. Сөөлгү чылдарда хоорайда партия эге организацияларының чугаалажып турар. Чижээ, бо чылдың марттан — июньге чедир, шиитпан-биле 8—10 хире организациялар аңгы-аңгы айларда хурал кылбаан. Ындыларга «Тыва көдээ тудуг» тресте, Тываның ном үндүрер черинде, Тываның электри четкизинде, 48-ки тудуг эргелиинде, Кодээ ажыл-агый министерствозунда. Тываның геология шиитчилел экспедициязында болгаш өске-даа организацияларга ооң төлөп чок үүлгедиглери-биле эптежип турар. Өске-даа ындыг чижектерни барып пленумуның киржикчилери чугаалаан.

Партия кежигүннерине принципиалдыг негелделер коммунистериң идепкейин болгаш сагыпга-чурумун бедидер, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге партия организацияларының ролүн, дайынчы арга-шынээн бедидерииңге дээштиг салдарны чедирер апаар.

Чугаалашкан айтырыгның төлээзи-биле докладты пленум хүлээп алган болгаш партдокументилерни солуурунга белеткел үезинде чорудар хемчеглерни бадылаан.

Пленумчуның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Массаның ортузунга идейкижизидилгелиг ажылды чорударынга көскү агитация улуг рольду ойнап турар. Ол — коммунистиг кижизидилгениң күштүг чепсектери болур парталга, кино, телевидение болгаш радио-биле деннежир. Оон мобилизавчы күжү кончуг улуг. Массаның коллективтиг пропагандизи, агитатору болгаш организакчызы болур хүлээлге аңаа база онаажып турар.

Көскү агитациянның хевирлери янзы-бүрү: плакаттар, лозуңнар, делгелгелер, стендилер, панно, диаграммалар, хүндүлел, көргүзүг самбыралары болгаш оон-даа өске. Көскү агитациянын ол хевирлериниң чамдыызын кысказы-биле көрээли.

Оон эң делгеренгей хевири — **политиктиг плакат.** Ону белеткеп үндүрериңге В. Маяковскийниң идепкейлиг киржип чоргаанын кончуг ыяш билир бис. Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында «Ие-төрээн чурт кыйгырып тур!», «Бүгү-ле чүвени фронтуга» болгаш өске-даа политиктиг хаңы уткалыг плакаттар дыка улуг мобилизакчы күштүг болган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга хамаарыштыр совет улустуң эң-найыралын болгаш ак-дуңмалышкы чоруун көргүскен плакаттарны ам бо хүннерде чер болгандан хөйну көөр бис. Ылаңгыя лозуң, плакатты бүдүрүлге черлериңде хөйү-биле ажыглап турар. Үенин чугула болуушкунун, коллективтиң мурнунда амгы сорулганы тодарадып, аңаа идепкейлиг киржириңче чонну ол кыйгырып турар.

«Тываның ажылчы чоннары! В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүңге болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл ойнга турасказаткан Коммунистиг субботник 1972 чылдың апрель 15-те болур. Шупту — Коммунистиг субботникче!» деп лозуңну республиканың бүгү булуннарынга эрткен чазын аскылаан. Чонну ол чугула ажылче мобилизастаарынга бо кыйгырыг организакчы улуг рольду ойнаан.

Малга быжыг чем суурну тургузарынче, дүжүттү ойлаанда ажаал алырынче кыйгырган лозун, плакаттарны чогуур үезинде кылыры чугула. Бо чорук ажыл-херекти организастаарынга, чонуң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды чорударынга дузалаар.

Лозуң, плакаттын мобилизакчы салдары оон созуңун хөй эвес болгаш номчуттунгур болурундан хамаарыжыр. Тодаргай адрес чок, утка-шынары куду лозуңнуң кижиге чедирер салдары эвээш. Аңаа кол пегелде — үенин кол сорулгазы, амыдырал-биле ону холбаары. Эки кылдынган, хөй эвес сөстүг лозуң кичээнгейни хаара тудуп, кижини тодаргай кандыг-бир сорулгаже хей-аът киирер.

Политиктиг болуушкуннарга, демдеглеп эрттирер туска хүннерге тураскаатказ **делгелгелер** база организастаттының турар.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңына арткеи чылын тургускан **«Съездидем съездиге чедир»** деп фотоделгеге сөлүп болуп, көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тудкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнга тураскаатказ **«Бистиң үеним кижизи»** деп чурук делгелгези Кызылдың парыгынга чоокта чаа ажыттынган. Ол ышкаш улус ажыл-агыйының адырларының болгаш культура хөгжүдениң чедишкиннерин көргүскен делгелгелерни хөйну организастаза ак.

Делгелгелерге **стекдилер** чоок. Библиотекаларга, номчулга залдарынга, культура бажыңнарынга болгаш клубтарга оларны делгаар. Информастыг материалдар-биле, фоточуруктар болгаш өске-даа материалдар-биле оларны доздуруп турар. Аныяк ооллар, кыстарны совет патриотизминиң болгаш интернационализминиң өзугунга кижизидиргне стендилер улуг рольду ойнаар. Ынчангаш оларны калбаа-биле ажыглаар херек.

Оон аңгыда **хүндүлел самбыраларын, күш-амылчы алдарның туктарын мурнаичыларга алдаржыдып көдүрерин, аллеяларны тургузарын, хүндүлел дептерлеринге мурнаичыларның аттарын киир бижиирин** партия организациялары калбаа-биле ажыглап турар апарган. Бо дээрге мурнаичыларны мактап-деткиринин база бир дээштиг аргазы-дыр.

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел — көскү агитацияның кол темазы од. Тоску беш чылдың сорулгаларын партия организациялары көскү агитациянын янзы-бүрү хевирлерин ажыглап тургаш ажылчы чонга таныштырып турар. Күш-амылчы коллектив бүрүзүнүң айда, кварталда, чылда сорулгаларын социалистиг хүлээлгелерден, а күүселдезин киргүзүг самбыраларындан билип алыр бис.

Көскү агитациянын политиктиг үгланышкынын тодарадырынга болгаш үран-чечен деннелин бедидерииңге партия организацияларының чанында тургускан бо талазы-биле комиссиялар азы човуулелдер улуг рольду ойнаар ужурлуг. Хоорайларны, район төптерин, суурларны көскү агитация-биле дериирининг комплекселиг планын, эскилерни болгаш кылдынган өске-даа чүүлдерни оларның хуралдарынга көрүп алыры чугула.

Көскү агитация кажан ол политика талазы-биле өчис үгланышкынныг, хүн бүрүнүң амыдыралы-биле сырый холбашкан, оперативтиг болгаш үран-чечен аңы кылдынган турар болза, ынчан ол организакчы, кижизидикчи ролүн күүседир, партия организацияларынга дузалап ажыглаар. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарда, партияның бо күштүг чепсээн эң-не дээштин-биле ажыглаарын чедип алыр ужурлуг бис.

А. НОЛ.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынның инструкторы.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ, ООҢ ХЕВИРЛЕРИ

КАМАЗ-ты бүгү чурт тудуп турар

Беш чылдың эң улуг тудуунга дериглн бүдүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилээ болгаш төлевилел институттарының коллективтери «КАМАЗ-ты — хуусаа бетинде!» деп лозуң-биле чаржыл турар. Ол чарыштың чоруп турар дугайын СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап тур.

БАШТАЙГЫ СТАНОКТАРНЫ ЧҮДҮРҮП ЧОРУТКАН

Горькийниң станок тудугжулары хоолгалаар-фрезер болгаш универсаль-фрезер станоктарның баштайгы болуун **КАМАЗ**-че чүдүрүп чоруткан.

— Автотудугжуларның чагыын ёзугаар дөртен агрегатты чыып эштээн — деп, Горькийниң фрезер станоктар заводунуң кол конструктору С. Игнатов дыннаткан.— Бүдүрүлгениң бригадалары болгаш сменалары Каманың автомобиль комплектизинге дериглн хуусаа бетинде белеткээр дээш чарышты эгелээн. Коммунистер чагыгны күүседирин шыңгыы контрольга алган.

Горькийжилер Камада автобүдүрүлгенин түгле бирги эвлүүнге безин 420 янзы-бүрү станокту бээр. Калбаа-биле бүдүрүп турар станоктар-биле кады түекей сорулгалыг түе ажыг агрегатты бүдүрүп үндүрер ужурлуг. Ам **КАМАЗ**-че чорудары-биле программа ёзугаар ажылдаар мырынай чаа конструкциянын фрезер станоктарын ажылдап кылып турар.

(СЭТА-ның корр.).

Горький.

КВАРТАЛДЫ МУРНАВЫШААН

Чебоксарының электроаппарат заводунуң коллективи **КАМАЗ**-ты электри кылыгларыбиле хандырарының графигин үш ай эрте күүсеткен.

Башкарылга щиттерин Набережные Челныже чүдүрүп чоруткан. Бо щиттерни технологтуг чорудулгаларны механизастаарынга база автоматчыдарынга калбаа-биле ажыглап турар, оларны Каманың автокүүтенииниң цехтеринге база ажыглап болур. Улуг мастер коммунист Николай Сучков баштаан үчасток хүндүлүг чагыгны күүседиринге шылгараан. Анаа күш-ажылга эң ыяш коргузуглерни аныяк ажылчыннар, слесарьлар, чыып эштекчилер Владимир Мочалов, Александр Зарубин, монтажчы Тамара Тяботина чедип алган.

(СЭТА-ның корр.).

Чебоксары.

ИДЕГЕЛДИГ ДЕРИГ

Хабаровскиниң станок тудуушкун заводунуң коллективи **«КАМАЗ»**-тың чагыын хуусаа бетинде күүсеткен. Аныяк коммунист Виктор Пырко баштаан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы алды токарь-револьвер станокту чыып эштээрин дооскан. Оларны хүлээп алган комиссия агрегаттарның бедик шынарлыын болгаш идегелдиин демгээн.

Унификастаан чаа гамманың бедик будүрүкчүлүг автоматтарын шиңгээдип алырын бүдүрүлгеде эгелээн. Ындыг алды агрегаттан шугумга үш ажылчын ажылдаар болгаш ам он ажылчыныын берип турары ол хире продукцияны бээри болур. Бо чаа чүүлду автомобиль үлетпүрүнге, ылаңгыя Каманың автобүдүрүлгезинге ажыглаар.

(СЭТА-ның корр.).

Хабаровск.

ВЛАДИМИРНИҢ МАРКАЗЫ

Владимирниң автоприбор заводу он үш түс-түс аттарлыг чөөрби беш комплектинии — автомобиль приборларын **КАМАЗ**-че чоруткан.

— Бистиң конструкторларывыс Каманың автомобилиге шуут-ла чаа приборларны тургузар ужурга таварышкам — деп, будүрүлгениң кол инженери Л. Соловьев чугаалаан. —Ол болза үр үеде ажыглаар сидорометралар болгаш тахометралар, шиичедикчиниң ажылының идегелии бедидерп, үе базышкынының электрон датчиги контроль лампаларның блогу-дур.

Ам Владимирниң приборларын **КАМАЗ**-тың дүүжүлге машиналарында тургусхан болгаш чүүтүн аңзы-бүрү районнарында шенелделерин эрттирип турар. Келир чылда оларны массалыы-биле будүрүп эгелээр.

(СЭТА-ның корр.).

Владимир.

Улуг-Хөм районда «УТКА-25 чылы» совхозтуң азырап өстүрүп турар хаваннарының баш саны новудеп, ажылагыйга улуг орулганы киирип турар. Фермаларда ажаанчылар малдан немелде дөмей алырының чартын чыл планын 121,6 хуу күүсеткен.

Алды ай дургузумда хаванның ниити баш санын 4 муң 300 баш чедирер тургаш, 5 муң ажыг баш чедир өстүргөн. Фермалар аразында социалистиг чарышка хаван ажаанчылы, дүрүлгалыг Екатерина Александровна Жирнованың звеновзу бедик көргүзүглерни чедип турар.

ЧУРУКТА: ажаанчы Евдокия Блинованың чайгы формада хаваннарны ажаап, чемгерип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

В. И. ЛЕНИН — ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУЗУКЧУЗУ

Той национадлыг совет улустуң байырадылынга — Со- Социалистиг Республиканың Эвилелинин тургустунындан бээр бежен чыл боунуң байырадылынга белетип турэр. ССРЭ-ниң тургунганы бодунуң политик- утка-шынарының болгаш нал-экономиктиг түңнелиниң талазы-биле Совет күрүниң төөгүзүнге шылгарандчерни валеп турар. Бүгү ктейинин улустарының сан чолунга ооң салдары бакайгамчык улуг.

Совет эрге-чагырганың тургунганының баштайгы чылында-даа, социализмни турун турган үеде-даа, коммуистиг ниитилелди тургузуп ар аңгы үе-чадада-даа ССРЭ-ниң улустарының ленинээп-найыралының кайгамк шынары улам илереп бакүштелип турар.

ССРЭ-ниң национадларының болгаш биче улустарының аразында харылзаалында аңгы үеде коступ турары ышкаш эрге-ажыктарның болгаш эчис-сорулганың, тура-соруктуг база ажыл-херектиң шак ындыг чаңгыс ай чоруу, сеткил-бодалдың ындыг домей төрелдешкээ, бот-боттарынга идегел, бүзүредиг болгаш сагыш салышкыны ышкаш, ындыг чижек делегей төөгүзүнге кажан, кала-даа турбаан.

Хөй национадлыг социалистиг күрүнеми тургузарының теориязынга болгаш практиказынга В. И. Ленинниң салышкынының хемчээли болгаш ужур-дузазы бистиң үениң кайгамчык чедишкиннериниң бедиминден оныа тодаргай коступ турар. Ажылчынарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазының байдалында национал айтырыының кол принциптерин ол ажылдап кылган болгаш ону шиитпирлээринің боттуг шын оруун айыткан, ажылчы чоннарның ниити болгаш национал-онзагай эрге-ажыктарын дүүштүрериниң диалектиказын ажыткан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин тургустунарынга В. И. Ленинниң ролюн ең кысказы-биле мынчаар чугаалап болур: Ленин— ССР Эвилелинин тургузукчузу.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң идеяларын төөгүнүң чаа байдалынга чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтүшаан, В. И. Ленин национал айтырыының талазы-биле шын, чаңгыс аай өөредигни тургускан. Национал айтырыны болза пролетар революциязының дугайында айтырыгның кол кедэ болуп, аңгы демиселиниң эргеажыктарынга чагырткан деп ооң кылган түңнели национал айтырыының үндезини болуп турар. Ону түзолунга чедир шиитпирлээри түгле аңгыларның антагонизми чок болганда, пролетариат тинлээнде ам болдунар аргалыг.

Национал айтырын шиитпирлээринин программазын боттандырарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалды Октябрь революциязы тургускан. В. И. Ленин социалистиг демократияның принциптерин тургускан, оларның интернационалчы утка-шынарын тодаракан, национадлар аразының харылзааларынга салдардаарлыг экономиктиг болгаш өске-даа факторларны илередип тыпкан, ол харылзааларның хөгжүлдезинге ажылчын аңгының, партияның удуртукчу ролюн тодарадып айыткан.

В. И. Ленин пролетариатның диктатуразының болгаш социализм тургузуушкунунуң үезинде национал күрүне харылзааларының айтырыгларын болгаш национал айтырыынга партияның база Совет күрүнеиниң политиказын ажылдап кылган.

Буржуаз антагонистиг делегейде туруп турарындан үндезини-биле ылгалдыг болуп турар национал харылзааларының бо чаа принциптерин күрүне политиказының үндезини кылдыр Совет эрге-чагырганың баштайгы документилеринде чарлаан. Нацияларнын дең эргезин херек кырынга боттандырарының төөгүлүг сорулгазын салыры — ону күүседир дугайын чугаалаваска безин — бодунуң үезинде эргечагырганы алыр деп демисежип тургаш нацияларның дең эргезининг дугайында буржуазия калбаа-биле ажык алгырып турган болзажок, буржуазияның аңгызы ону күүседип шыдаваан. Империалистер бистиң бо үевисте безин бодунуң кончаачы ажык-хуузун бодап, ол лозуң-биле ойнай бээринден ойталавайн турарлар. Апартеидтиң болгаш расизмнин ёзучуруму, АБШ-та негрлерни дорамчылап бастыр чоруктар, Соңгу Ирландияда хаңныг болуушкуннар — ол чижектиг хоозун чулчуруушкуннарның ёзулуг арның көргүзүп турар хөй эвес чижектер бо-дур.

Эртемниг социализмнин үндезилекчилериниң баш бурунгаар көргенин ёзугаар алырга, түгле дарлакчы ёзу-тургузугну чок кылырга улустарның Долу дең эргезининг дугайында лозуңну амыдыралга боттандырарының эргежок чугула таарымчалыг байдалдары тургустунар. Мурнап сайзыраан чүрт бодунуң хуузунда ажының бодавайн, хожудангай чүртке ёзулуг аңы-дуңма ёзугу-биле дузалаар ындыг байдал түгле социализм үезинде тыптып келир. Социализм капиталистиг тургузугдан бодунуң бо артык күжүн оон-даа өске ындыг артык байдалдары-биле кады Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин хемчээлинге-дээ, база делегейлиг социалистиг системазының хемчээлинге-даа хереглеп көргүскен.

Шаанда хаанныг Россияга турган нацияларның болгаш биче улустарның хосту эргелиг боол бот-башкарныры, оларның күрүнелиг болуру ажылчын ангыын болгаш бүгү ажылчы чоннарның интернационалчы эвилелинин тургустунуп бадыткаттынарынга дузалаан. Октябрь революциязының соонда баштайгы чылдарда чыгдынган дуржуугга болза ниити эчис сорулганы чедип алырынга бүгү республикаларның күжүн каттыштырарының эргежок чугулазын улам шиңгыы негеп турган. Улуг күрүнезирек шовинизм ийикпе, чер-черниң национализми, национал хоолургак чорук ийикпе национал нигилизм, антисоветизм азы сионизм чижектиг чүүүн-баазын буржуаз-национализчи идеология-биле В. И. Ленинниң болгаш Коммунистиг партияның шиитпирлиг демисели манда чугула рольду ойнаан.

Улуг күрүнезирек шовинизминге удур шиитпирлиг демиселди чарлаан, В. И. Ленин болза хууда эрге-ажыкты ниитилеидин эрге-ажыктарынга чагыртыры, биче национал кызыы болгаш башкаланчак чоруктарга удур база демисежиря эргежок чугула деп айтып турган. (Чогаалдарының долу чыындызы 45 т. 214 арында).

Ленинчи национал программа бүгү Россияның нацияларының болгаш биче улустарының массаларының аразында бот-боттарынга идегел-бүзүредиг тургузуп быжыглаан, оларның революсчу энергиязын болгаш инициативазын амыдыралче хайныктырып үндүргөн. Социалистиг революциянын долу тинлелгезинге сонуургаядыг бүгү национадларның ажылчы чоннар массазының чаңгыс фрондузу тургустунуп база быжыгып турган.

Партияның национал программазының кол утка-шынары ындыг: нацияларның долу дең эргелиг болуру; нацияларның түс бот эргелиг болуру; бүгү нацияларның ажылчыннарының интернационалчы эвилели болгаш каттыжары болуп турар. Тергиидекчи национал марксистерилениичилери нацияларның тускайлаңгыр бот-эргезин камгалап тургаш, нацияларның костуу-биле тускайлаңгыр чоруунче күштүг сөлүр ужурлуг, ынчаарга дарлаттырган нацияларның марксистери болза

Соруктуг кадарчы

Бо чылгы республика Назадыны эгелээр мурнуунда Мөңгүн-Тайганың болуп малчынарынга ужурашкан. «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң сарлык кадарчызы Борбак-оолдуң ажыл-ижи-биле танышкывыс. Чугаакыр-даа малчын болду.

Ол ыракка Мөгөн-Бүренниң девискээринге он ийи чылда хой малдап, үш чыл сарлык кадарчы болган. Бо үениң иштинде алган хүлээлгезин ургулуу күүседип, чаңгыс чорчуттугларынга мактадып-даа чораан.

Агаар-бойдузу ширин черге мал остүреринге пергежик, хойжу чораан чыл саныында чүе хойга онаалыр 90-дан өрү хураганны камгалап ап келген.

1971 чылдың социалистиг чарыжынга Иргит Борбак-оол бирги шаңналды чедип алыр дээш шиитпирлеп алган. Ынчангаш сарлыктың эдержилгезин өй-шаанда чорудуп, ырак тайгаларга каш удаа кожуп, чайгы семиртилгезинге эң эки байдалга эрттирген. Кыынмакай күш-ажылы оны өөрүнчүг түңнелге чедирип, чүе сарлыкка онаалыр чүе бызаны намгалап ап, төрээн колхозунга дужаагеи. Чыл тоңчүзүнде чарыштың негелдезинги ёзугаар Иргит Борбак-оолду «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң баштаар черн эрткен чылын оны өөр-чүгеннир аътбиле шаңнаан. Ол бедик шаңнал хоочун малчынны күшажылче улам сорук киирген.

Бо чылдың бирги чартымында оон ажылының түңнели багай эвес болган. Анда бызыгаан чүе сарлыынның тозан бежен бызаалаан, мынча бызаны бүрүн мөңге алган. Арткан 5 сарлыы база удавас бызаалаар.

— Сарлык остүрер талазыбиле силерниң колхозта кайы хире чугула кичээнгей салдынын турарыл?— деп, оон айтырыг салырга, ол ынчаар тайылбырлаар.

— 5—6 чыл бурунгаар бо малче кичээнгей ноокан салдынын келген. Бетн дээрге, сарлыкчыларның аразынга социалистиг чарын безин турганы эвес, оларнын хойжулар дег шаңнап-мактавас турду. Ону күрүнеге садар, иштинин чөмөлөлгезинге хереглээр, төрүүр сарамиктарны безин садып турган чүве-ле болгай.

Сарлык малды остүрер талазы-биле сөөлгү үеде азоон шиитпирлиг хемчеглерин алган. Ону эът уганнымшкынныг кылдыр остүрери бисте быжык-биле шиитпирлеттинген. Каш чыл мурнунда ону саап, хой чарыгдал үндүрүп турган. Эът уганнымшкынныг кылдыр остүрерге дыка ажыктыг. Ынчан сарлыктың бызазы 8—9 ай болган соонда дириг деңнээн 140—150 килограмм чеде бээр-дир. Иезинге эдирип саап турда ол-ла үеде 50—60 килограммдан ажыр эвес. Ам хой бызаа алган, малын эки семиртken малчынарны шаңнап-мактап турар. Ынчангаш кадарчы бүрүзү аныынга кызымак, зохарымсалгазы бедип турар апарган — деп. Борбак-оол Чылгаарович улампчылады.

Бееседавыс үезинде кадарчы хөрөөн ийи чоруур чүүлдерин база чугаалай-дыр. Колхоз баштаар черн сарлык оолдарны дорулгурар кажаалар кызырынче кичээнгей салдайт турар. Автолавкалар малчынарга довтаамал келбес, аътчеми суурдан барып садып алыры малчын кижиге берге болөөстүң аргазы чок.

Дуржугалыг кадарчы азыы мян семиртир дээш Мөгөн-Бүрен башында Чедн-Тейниң ёзи одарлыг сернин тайгазында чеде берген. Анда барган ай четпээн хиреде-ле 2 удаа ножун, одар солаан. Сарлыктарының семирип турары аажок. Ол Алтай крайның чылгычымары-биле нады кожа чурттап, олар-биле аргадуржулга солчуп турары база солуп.

— Бо чыл онаагай чыл болгай. ССРЭ-ниң бежен чыл оон байырлаар чылда улам оны ажыыдаар соруглагы салып, колхозтуң мурнакчы сарлык кадарчызы Иргит Терешкинин чарынче ыяйгыргы иен. Аидыызында өөргүүлгеринге барык дөмей. Чаныыс чер-чур

Тес-Хем кыдыраажындан үш шүлүк

Тева

Хөл-өөш уның өрү алзы
Хөлгем муңгаш тутсуп ор мен.
Кедээмде бо хүрең тева
Кегженип каан шөлээн чыдыр.
Баткар акый баглаан боор дээш
База катап көре бердим:
Шимчеш дивес, караан көрбес,
Шип-ле шимээн чыдар болду.
Кайгай бергеш чеде бердим —
Каткан-хууraан дириг боорлан,
Болат даштан чазап, сиңгибип,
Бойдус чураан тева болду.

Берт-Даг кызы

Берт-Даг суурга чеде бергеш,
Бергеден-ле үндүм, эштер.
Меңээ бир кыс чедип келгеш:
— Мендии!—дээштиң холуң сундуу.
Сагыш өөрүп, уткуй баргаш,
Шала дүрген «Жик!» дидим.
Чалыы уруг холдарымны
Селбийн силгип туруп бердиң.
— Канчап бардың, дүнмаңай?—дээш
Харып сестип, сүртей бердим.
— Шүлүкчүлер келбее боорга
Шүгүмчүлеп тур мен!—дейдир!

Найыралда

Чодураага барыксаар мен.
Чону-биле көөрекседр мен.
Чоон чаштыг кызы-биле
Чолужуксап алыксаар мен.
Хүлүзүрүүн көрүкештиң
Хүнүзеректеп чырый бээр мен.
Хүрең кызыл хөөг чаагы
Күзелимнп кыпсып келир.
Ажыл-ишчи бүдүжүнге
Аян ырым куттулуп кээр.
Аажы-чаңы топтуг боорга,
Ала-чайгаар хөөнүм чымчаар.
Кымыл дизе, адавас мен,
Клара. Чооду кым-даа болгай.
Хамык ужур ында эвес —
Ханылашкан найыралда!

Олег СУВАКПИТ.

Малчыннар бис

Арыг сеткил, күштүг күзелбиле
Ада-чурттуң идегелин алган бис.
Чолувусту алдар, мактал бүрүзээ
Чоргаар, эрес малчыннар бис.
Болган чок-ла дагыы дөгеп келир
Бойдус-биле демисежип билир,
Төрээн чуртка шынчы бараан болган
Төлептиглер одуруунда эрестер бис.
Партияның чонга айтыы бистиң
Базым бүрү соруувуска чалгыы.
Хүлээлгеңи ылап чогударда,
Күштеривис үндезини ында.

В. САГАН-ООЛ.

МУЗЕЙ-БАЖЫҢ

И. С. Тургеневтиң музей-бажыңына чайгы сезонның эң-иниден тура келген муң дуаарлыг экскурсия болуун тежделгэзин.

Далчылар ешөлүүтүрүкчүүнүң бажыңында» делгиирлерни көөр, эрги шагның парымын, алдарлыг романны бижээн чер — «Рудиниң бедиктыкы» сонуургаар, көруг ээненаның хуулгаларынга» идар кылдыр адаан Славиной өлгө баар болгаш Тургеневтиң дендии улуг дуб ыяжыкаа сонуургаарлар. Кижи аңаа аргаш, Иван Сергеевичиниң журнун бичии-ле журнуу арыында: «Кажан силер ласскоеге келзинерге, мээң мунээмден бо бажыңга, садка сөгүрүп, мээң эң ыяк турум болур дубка-даа мөөйип көрүнер...»—деп, чугаалаанын дораан-на сактып аар.

Делгем болган чиңгир коваң, кончуг чараш обмак дерде чоотка чаа доорбаштерлан тудуп каан коваң крыжалыг улуг ыяш бажың көсүп келген. Оон оң талазында ырыкы даш терим туруп урар. Ол даарга 1906 чылда ртенин калган бажыңны ктап өттүндүр тутканы олур. Ол катап тутkан бажыңга чөгээлчүнүң тураскаалдыг итература музейи ажыттынан. Амыы уеде Орелда кадаалаттынып чыдар ком саңы, ургенстиң хуу эдилелдери, ажыг иштинин хереклерии турунда турган чергелериге елгеттинер.

И. ПОЛУШИН.
СЭТА-ның корр.
СПАССКОЕ-ЛУТОВИНОВО. ОРЕЛ ОБЛАСТЬ.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ ДУЗАЛАМЧЫ

Хоочун журналистиң сактыышкыны

1. БАШТАЙГЫ СОЛУН

1925 ЧЫЛ. Ынчаарда тываларның боттарының солуудаа, помуу-даа, оон туржук, боттарының дылынга ужукбижии-даа чок турган. Аныяк Тыва Арат Республиканың бүгү албан черлери албаннып бижик херектерин моол бижик-биле моол дылга чорудуп турган-ва болгай.

Ынчалза-даа Улуг Октябрьның салдарындан өскээн Тываның улустуң революциязыбиле хостанган турттуң, оон арат чонунуң амыдыралы Тываның бодунуң солунун үндүрериң негей бергеп. Ынчангаш 1925 чылда Тываның араттың революстуг намының Төп Комитедп Тываның солунун үндүрериңе дузаламчы көргүзер дугайында дилегпи Тывага чурттап турган орус чонунуң «Красный пахарь» («Кызыл тараачын») солунунуң редалциязынга киирген.

Ол солуннуң редакциязының ажылдакчылары болдунар-ла аргаларны хереглеп турган, Тываның эң баштайгы солунун моол дылга парлап үндүрериңе дузаалашкан. Ол солуннуң баштайгы номери 1925 чылдың август 31-де «Эрге-шөлээ тыныг Тываазы амгы уениң солуу-биле «Хостанган Тыва» деп ат-биле парлаттынып үнген. Солуннуң эге адынып чанында мынча деп бижээн: **Таңды Тываның арат намының Төп Комитеди Тываның хөй араттарының баштайгы солунун үндезилеп тургусту»** — (Моол дылдан очулга). Ол болза, амгы «Шын» солуннуң баштайгы номери ындыг ат-биле ынчан үнгени ол-дур.

Солуннуң ол баштайгы номерия канчаар, канчан үндүргенинии дугайын ынчаарда «Красный пахарь» солуннуң ажылдакчызы турган Ф. Пудалов Москваның «Красная печать» («Кызыл парлалга») деп журналынга «Таңды-Тывада баштайгы национал солун» деп эге-биле бижээн.

Үжүк-бижии чок улустуң дылынга солун үндүрери кавчаң-даа болдунмас турган. Ынчалза-даа «Красный пахарь» солун аңаа доктаавайн, баштай бодунуң ярынарынга чамдык бичии чүүлдерни орус үжүк-биле Тыва дылга парлап үндүрүп, шенелде кылган. Болдунуп болур турган.

Ынчалза-даа солуннуң тыва дылга эвес, а моол бижик-биле моол дылга үндүргеп дугайы үстүнде чугаалаттынган. Ону типограф үжүү-биле эвес, а хол-биле бижээш, литограф дажынга шилчидип, оон ковудедип парлаан. Солуннуң материалдарын литограф аргазы-биле парлаарынга таварыштыр сазынга бижинирнге албан черлериниң шыырак бижиир кижилерни мобилизастап алган дээрии Ф. Пудалов бодунуң чүүлүнде бижип турар.

Бир эвес орус солун — «Красный пахарь» солуннуң ажылдакчылары орадашпаан болза, Тываның болунуң солунун баштайгы номерлериниң үнеери ынчаарда парлаттынып үнеери берге, харын-даа болдунмас турган.

Тыва чазактың Москвадан чагыдып алган моол бижиктиң типограф үжүктери чедип келгенде, тыва өруктүлерни база орус солуннуң типографиязының өруктүлери өөреткен. Олар солуннуң материалдарын моол дылга тыва өруктүлерге өрүдүп алгаш, ону солуннуң ярынвары кылдыр ыыскаарын баштай боттары кылып берип турганнар.

Баштайгы чылдарда ийи солуннуң типографиялары ийи аңы турган. 1929 чылда ийи типографиянын каттыштырган.

2. ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

1930 ЧЫЛДЫҢ ЧАЙЫНЫНДА мен типографияга өөреникчилеп киреримде типография ынчаарда амгы Культура министерствозунуң бажыңынга турган. Бистиң өрүүр сазбырывыстың турган чери ам министрниң кабинеди ол чүве.

Ынчаарда типографияның ажылчыннарының составы ёзулуг интернационалчы турган. Тыва өруктүлер бистерии хевилелдиң техниказынга өөредип турганнар орус эштер Скомороков, Петров, Луканин болгаш оон-даа өскелер. Бистерге хелемечп бооп үргүлчү дузалажыр үгбевес парлакчы хакас Татьяна Спирина чүве. Улап-Багордан чаладып келгеп моол өруктүү эживис бааа бар. Ынчаарда парлаар машиналарны хол-биле долгаар турда, ону долгаар ажылчыннар дөрт кижи — ийи кыдат, бир орус, бир корей ажылчын. «Шын» солуннуң редакторундан аңгыда кол ажылдакчызы Гомбоин деп бурят эш бар. Солуннуң материалдарын хол белетээр, корректорлаар болгаш өске ажылдарын кылыр турган.

Бо дээрге хой улустарның төлөэлекчилериндее тургустунган ёзулуг-ла найыралды, бот-боттарынга дузалажыр сырый каттышкан коллектив турган. Найыралдың, бот-боттарынга дузалажыр чоруктуң ужур-дузазын мен эң-не баштай ол коллективтиң кежигүнү боор, аңаа ажылдап турган көрүп, билген мен.

Орус өруктүлер өрүзегопиң нарын техниказын биске өөретпишаап, моол дылды билбес-даа болза, солуннуу биске чыскаап дузалажыр турган. Олар чүле моол бижиктн өрүп шыдавас турган, чүге дизе моол дылды билбес кижиге ону оруурү черле болдунмас. Тыва бижик чогаттыва бергеңде, орус эштер харын-даа тыва дылга өрүүр апарганнар —тыва бижик моол үжүк дег тудуштурар демдектерлиг эвес, а аңгы-аңгы үжүктерлиг.

3. ЭШТЕР ТУРДА

ЫНЧААРДА «ШЫН» СОЛУН ийи дылга үнүп эгелээн —тыва болгаш моол дылдарга. Тыва дылга үндүрер материалдарны белетээрпи болгаш ону номчуп корректорлаарын бистиң башкыбыс А. Пальмбах кылып турган, а моол дылдаазын эш Гомбоин күүседир. Олар ынчаарда чамдыкта макет-даа кылбайн боттары өруктүлер чаныпга көөп турун алгаш, «моңу маңаа», «моңу мынчаар», бо материалдарны бирги арыпга, оон өскелерии ындыг арыннарга, мынчаар чыскаар деп айтып бээрге, бис ол ёзугаар чыскаар турдувус.

1936 чылда меня «Шын» солуннуң харыысалгалыг секретарынга киирген. Эң баштай мен чогум чүнү, кавчаар кылырын билбес турдум. Бистиң редакторувус М. Лоидуп мурнунда солунга ажылдап чорбаан болгаш, солун ажылын база эки билбес турган. Ынчаарда солуннуң ажылдакчылары хөй авес—редактор, секретарь, араткор суртакчызы, очуддуруукчу-корректор, машинакчы—ол-ла чүве.

Секретарь кижи солуннуң македин кылыр, ол ынчаарда билбес кижиге нарын берге турган. Ынчангаш «Вперед» («Бурунгаар») («Красный пахарьны» «Вперед» деп адаан) солуннуң ажылдакчыларының солун македин кылырын көрүп, олардан сүме айтырар турдум. Ол солуннуң редакциязы ынчаарда бистиң-биле кожа—амгы «Шын» солуннуң редакциязының чанында уруглар садының кухнязы турар бажыңчыгашка турган. Орус солуннуң ажылдакчылары биске дыка-даа дузалажыр, телеграфтан алган материалдарының бир хоолгазын биске бээр, ССРЭ-ниң төп солуннарындан «Шын» солунга чүнү очулдуруп алза чогуурун биске сүмелеп бээр турган.

Бистер бодувустуң эдлчээвисте орус солунда эштерииске дузалажыр чүвевис база бар. Ынчаарда ол солуунга тыва чонунуң амыдыралындан материалдар ховар келир, оларга ындыг материалдарны бодувустуң очулдурукчувуска очулдуртуп-даа бээр, азы утказын чугаалап бээривиске, боттары орустан бижип-даа алыр турган.

Нарын берге очулгалар бола таваржыр. Ындыг үелерде үргүлчү-ле орус солуннуң ажылдакчыларынга барып, сестерииң болган домактарвыл утказын тайылбырладып алыр, азы Пальмбах башкыны чалап алыр турган бис.

Үжен чылдарның эгезинде «Шын» солун редакциязынга орус чөвүлекчилер база ажылдап турган. Ылангыя чөвүлекчилеп турган эштер Лебедев, Езерскин олар солуннуң ажылдакчыларын — кадрларын өөредип, өстүрериңе улуг дузаламчыны көргүскеннер. Олар тыва дылды билбес-даа болза, солуннуң померлерин планнап, македин кылып бээр. ындыг үелерде кандыг материалдарны парлаарын, чүүдерии бижиндерии сүмелеп бээр турганнар. Чөвүлекчилер чок турар үеде бар-ла, келген-не материалдар-биле солун үндүрер турган, олар келген соонда солуннуң номерлерии тускай сорулгалыг, планныг, үенин байдалынга таарышкан кылдыр үнер апаргап. Ындыг чоруктуу тыва солуннуң ажылдакчылары чүгле орус эштериниң дузаламчызы-биле, арга сүмеаи-биле чедип алган деп чүвеии ам улуг өөрүшкү-биле сактыр-дыр мен.

1937 чылда М. Лоидуп Москваже өөренип чоруй баарга, оон орнунга мени редакторга томуйлаан. Ол үеде шын авес үзелдиг чамдык кижилер ТАРИ ТК-ның Политбюрозунуң хуралында «солуннуң редакторувуң бичии оолдар томуйлавайн. Маңнай-Баиыр ышкаш хоочун, дружкурлалыг кижилер ажылладыр болза эки-дир иийин» деп тургузаар дижир чүве. Ынчалза-даа бистер орус солунда эштериниң дузалажыр чүвевисти, оларның үлегер дружугаашын ажыглап турган, назында Төп Комитединиң биске көргүскен идегелии ажылга бадыткап. көргүзүп шыдаар турган бис.

Орус эштериң дузаламчыдеткимчээнгө идегээш, дыка парыя берге чүүдерии-даа сегирип алыр турган бис. Мынчыг бир таварылганы ам сактыр-дыр мен. К. Маркстың мөчээн хүнүң таварыштыр үнер солунга үндүрер дээш К. Маркстың хөөрүнге Ф. Энгельстиң чугаазын очулдуруп алган бис. Ол дээрге дыка берге очулга болган, чамдык эштер шыдаттынмас берге-дир дээш сөксаар-дыр деп-даа турган чүве. Ынчалза-даа Пальмбах башкывыс чазап алгаш, ол очулганы редакторлаткаш солунга үндүрүп ап шыдаан бис. Ол башкывыс авес болза, ону күүседип алыры болдунмас туттан кижик. Ынчангаш бистиң улуг-даа, бичии-даа бүгү-ле ажылывыска чажам дивейн ак сеткиидии-биле дузалажып турган А. Пальмбах башкывысты кажан-даа утпайн, ону өөрүп четтиримкии-биле кеазде сактып чоруур бис.

Ынчаарда «Шын» солунга редакторлап турумда, «Вперед» солуннуң редакторунга В. Танеп совет элчин черинге ажыттынышаан, дакылдап турган. Ол болза Г. Димитров биле кады Германияга судталып турган кижи болгай. Мен үргүлчү-де оон-биле сүмележип турган мен. Ылаңгыя Октябрь байырлалы ышкаш чугула хүннериии номерии планнаарда анаа чеде бергеп. ол солуннуң планыбиле танышаар турдум. Эш Танеп бодунуң планын хоолгазаи алырын сүмелевейн, солун бүрүзү-боду тускай арынын болур ужурлуг деп, бистиң солуныу кандыг арынныг, утка-шынарлыг кылдыр үндүрериң сүмелеп бээр турган. Шынаш-ла ол эштиң сүмезин ёзугаар кылып алырыпска, солуннувус багай эвес кыдыр үнүп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде орус солуннуң ажылдакчыларын В. Ананьин болгаш М. Пахомов олар-биле кады ажылдап, олар-биле үргүлчү сүмележип, оларның дузаламчызынга даянып турган бис. Ынчангаш солуун парлалга шуугумчулуг ажылдап турган үеде үргүлчү-ле орус эштериң дузаламчызынга даянып, оларның дружугазын ажыглап, сүмезин дыннап кёлгеп бис. Ол бүгү партияның солун ажылдакчыларынга дазскан хүлээлгезин күүседириңе кол чүүл боон турган деп ам шуут чугаалап болдур.

Ам бистиң солун парлалгавыс совет улустарның дузаламчызының. булуңбас улуг пайыралының ачызында ынчаар-даа аажок сайырап хөгжээн. Бистиң парлаттывыс ам совет парлалганың чарылбас кезээ, оон бир отряды болуп турар. Улустарның улуг пайыралының бай ырлалы — Советтер Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооргага белеткелдиң хүнүнде Тываның солун ажылдакчыларынга совет улустарның төлөэлекчилериниң дузаламчызын сактырга дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Бистиң Тываның бүгү-ле эки, чаагай чүве, улуг, бичө ажыл-үүле бүрүзү улустарның

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫКТАРЫ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттинмес.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 172 (8940). Өртээ 2 кап

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕ...

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң күрүне планының 1972 чылдың баштайгы чартык чылында күүселдезиниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көрген.

Агаар-бойдустуң парын байдалдары турза-даа бо чылдың баштайгы чартыында ССРЭ-ниң экономиказың хөгжүдерингө улам ынай чедиишкиннер чедип алдынган. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының продукциязын саарар, үлетүр продукциязының эң чугула хевирлериниң хей нурууун бүдүрер талазы-биле, дөмир-оруктуң чүк эргилдезиниң, мал ажылының кол продуктуларын садып алыр болгаш өске-даа көргүзүглер талазы-биле онаадгалары күүсеттингеш. Үлетүр бүдүрүлгеэнниң хемчээли эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээргө, 6,8 хуу өскеп, пландан ажыр 3,3 миллиард рубльдиг үлетүр продукциязы саарыпган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң беш чыл планының талазы-биле Директиваларынга дүүштүр чонуң амыдыралының деңнелиш бедидер талазы-биле 1972 чылдың көрдүнген хемчеглер бүдүмчүлүр.

План күүселдезиниң түңнелдерин чугаалажып көргүзүнге эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң дараалары, ССРЭ-ниң чазааның министрлерин болгаш өске-даа кежигүннери киржип, 1972 чылдың баштайгы чартыында улус ажыл-агыйының чамдык адырларының ажылының талазы-биле чамдык саналдарны киргизээн.

1972 чылдың баштайгы чартыында план күүселдезиниң түңнелдерин ССРЭ-ниң чогуур министерстволарының, ведомстволарының болгаш эвилелдешкен республикаларның аймы-биле сайгарып көөрүн, бүдүрүлгелериниң база тудугларының ажылында бар четпестерин узуткаар талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылырын болгаш боттандырарын

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

ХОВУ-ШӨЛДЕРГЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ ДЭЭШ

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң комбайнери Анатолий Вечиканов Кызылда профессионал-техниктиг училищени дооскаш, калбак мергежилдиг механизатору атты алган. Ол амгы үеде бодунуң комбайнын чаа дүжүттүң ажаан алыышкынынга белеткеп, септелге талазы-биле бодунуң өөрүнге дузалап, техника септелгезинге идепкейлиин көргүзүнген.

ЧУРУКТА: А. Вечиканов ажыл өөрүнде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Конкурс

СЭКП Таңды райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар июль 25-тен август 25-ке чедир эң эки хову турлаглары дээш деп конкурстуг чорудар. Ооң кол соруглазы — дүжүт ажаан алыышкынынга хову турлагларын эки белеткээри, кедээ ажыл-агый техникалын бүгү талазы-биле белеткелдиг болуруп чедип алыры болуп турар. Ол талазы-биле шаңналдарны тургускан, ооң негелделерин ажылдап кылган.

Конкурска идепкейлиг киришкен, бирги черни алган хову турлаан СЭКП райкомунуң выпели-биле шаңнаар, телевизорлуг база бээр. Ийиги база үшкү черлерни алган хову турлагларынга база телевизорлар бээр.

Конкурстуң түңнелин үлдүрүп турар, машина, техниканың септелгезиниң шыырын, хову турлагларының кайы хире эки дериттингенин бүгү талазы-биле хынап көөр. Кескү агитация талазы-биле бай-далды, чүнар-бажыңнар, кызыл-булуңнар-биле кайчаар хандыртынганын база барымдаалаар.

БЕДИК-БЕДИК САРААТТАР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сигенчилери соолгу үениң каад хүннерин эки ажыглап турар. Ниитизи-биле ажыл-агыйның шынаа-шолдеринде сигенниң үнүжү бо чылын багай эвес. Ынчангаш чайгаар үнген сигенни кезип, оңу болдүрүп, сараатган турар.

Июль 21-ге чедир ында 300 гектар черниң сигенин кескен, 190 тонна хөнээнеттинген болгаш 200 тонналы сараатган алган. Ажыл-агыйда сиген кезилдези-биле чергелеттир будук-бүрү белеткелиг шалыкын чорудуп турар. Ол-ла үеге чедир ында 8 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган.

• • •

Ооң кожазы Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемининг белеткелиниң чаа кирип турар болза-даа, баштайгы сараатган көстүп келгилээн.

Совхозта мал чемин белеткээр ийи бригадазы Чодураага болгаш Ийи-Талга тургускан, оларны кижилер-биле, техника-биле бүрүү четчелеп. Ооң-биле кады ыяштыг бода мал фермаларында сиген белеткээр түскай звеноларны тургузуп, түс-түс малчыннарга планныг онаалгаларны бергилээн.

Баштайгы хүннерде ында 208 гектарның сигенин кестиргеп, 53 гектар черниң сигенин болдургеп. Чодураа салбырда 24 тонна сигенни сараатган апкан.

(БИСТИҢ КОРР.).

Тук тывыскан

Тожуңун «Тоора-Хем» совхозунда мал чемининг белеткели шапкынчаан. Ында 16 звено мал чеми белеткеп, аразында чарыштыг ажылдап турар. Олар четпир санныг техника, дериглелер-биле хандыртынган. 300 ажыг тонна сигенни сараатаан, силосту база салып турар.

Сигенчилер аразында чарышка эң Товуттуң удуртканы Тос-Булуң бригадазы биргн одуругга киргеп. Ажылды эки организастааны дээш, СЭКП-райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун совхозка тывыскан. Ол совхозтуң алы дээш, күш-ажылдың алдарының түгүн район төвүнде көдүргеп.

Х. КИМ-ООЛ.

Сиген, сенаж

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери меде шолуңдеп 200 тонна сигенни кескеп, ооң-биле кады тускай траншеяга чүс тонна ажыг сенажты салгаан.

Мал чемининг белеткелиниг механизмнерни калбак ажыглап турар, ында механизастаттынган дөрт звено сигец кезилдезин калбарткан. Трактористер Б. Сайыл-оол биле Ч. Алдын-оол сараатканы машиналарны билдилиг башкарарлар.

Совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында черниң аайынга дүүштүр аттыг сигец кезер машиналар-биле, хол кадыырлары-биле база сигеннн кезип киргеп.

(БИСТИҢ КОРР.).

Депшилгелиг арганы ажыглаары-биле

ДҮРГЕН. Тываның кедээ ажыл-агый дуржулга станциязынга колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, специалистериниң семинарлары болуп эртиеп. Ацаа мал чеми белеткээриниң депшилгелиг технологиязының болгаш хорудунуң хаттап үрелир чоруу-биле демиежиринің арганың дугайын семинарның киржикчилери танышкан.

Семинарның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. К. Филиппов киришкен болгаш ону удуртуп эрттирген.

СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи М. Е. Абрамов, дуржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле орлакчызы В. Д. Нагын-оол, ол-ла станцияның мал чеми будүрелиниң талазы-биле килдизиниң эргелекчизи В. М. Сахаровский олар хорудунуң хаттап үрелир чоруу-биле демиежир хемчеглериниң, малга хоолудуг, четчир чемнерни белеткээриниң депшилгелиг арганың ажыглаар талазы-биле чорудуп турар ажылдарының дугайында плекелдерни кылган.

Семинарның киржикчилери сенаж салырын, сигенни дүрген салгывадып кургадырын, витаминниг сигец долганын белеткээрин херек кырынга корүп, станцияның дуржулга коргузуглуг культурлуг одары-биле танышкан болгаш хорудунуң үрелиринге удур техниканы ажыглаарының арганың сонуургааннар.

(БИСТИҢ КОРР.).

ССРЭ-ниң УАЧД—Совет Эвилелиниң юбилейинге

Совет улустуң экономика, эртем, культура хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерни канчаар ен эки болгаш чайынналдыр көргүзерил—ол дугайында чугаа июль 21-де ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң кол комитединиң хуралынга болган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга делгелгенин белеткелиниң дугайында плеткелдерге болгаш дыннадыгларга демдеглээни болза, делгелгенин девискээриниде делгегилээн чаа делгиирлер совет улустуң амыдыралы найыралының болгаш кады ажылдажылгазының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш беш чылдың даалгаларын күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарның чарыжының дугайын тоогун турар.

ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң улуг коруддези эвилелдешкен республикаларның хүнпери болган турар, ол хүннер сентябрь 8-тен декабрь 18-ке чедир эртер. Чаа тематикалыг делгелгелер, ооң иштинде химиз индустриязының, аныяктарның эртем-техниктиг чогаалылгазының дугайында, өскелээ делгелгелер ажыттынар.

(СЭТА).

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

Киевте парын автоматтар будүрелиниң дуржулга заводу бо чылын будуң чартык миллион рубльдиг барааннарын будүрер.

ЧУРУКТА: техниктиг контроль килдизиниң контролёру комсомолчу Валентина Тычина амыдыралга хереглээр белеп деңнээлерин хынап олур. Будүрүлге оларны чыл иштинде 100 муң хирелп будүрер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

САДЫП АЛЫКЧЫ „ЧЕТТИРДИМ" ДИЗИН

Тоску беш чылдың чылдарында совет садыгның бараан саарылгазы 42 хуу өзер. Ол болза эртken беш чылга бодаарга, чонга 65 миллиард рубльге хөй үлетүр болгаш аъш-чем барааннарын саткал турар дээни ол-дур. Бо санарны ССРЭ-ниң садыг министриниң орлакчызы С. А. Трифонов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Садыгны хөгжүдери болгаш болбаазырангайжыдары беш чылдың кол соруглазы — чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын улам бедидери-биле шуут холбаалыг дээрзин ол демдеглээн.

Чаа беш чыл эгелээнинден бээр будун чартык чыл эртken. Ол-үеним баштайгы он мийи айларында чуртта бараан саарылгазы 10,4 миллиард рубльге ковудээн. 1971 чылдың ол-ла үези-биле деңнээргe, чон бо чылын бараанны 5,3 миллиард рубльге хөйну садып алган.

Бараан талазы-биле хереглелдің садыгның түскай эртемниглери үргүлчү сайгарып турар. Ур ажыглалдың чүүлдери — соодукчулар, хеп чуур машиналар, телевизорлар, доозун сордурукчулары, радиоприёмниктер, шактар-биле чоннуң хандыртының турары дүрген өзүп келген. Бажың иштиниң хереглелдеринге, хевистерге, амыдыралды каастаар чүүлдерге негелде улуг. Аъш-чемниң эң үнелиг барааннарын — этти, эът болгаш сүт продуктуларын, катчымисти чоннуң садып алыры көвүдээн. Хереглелдің ындыг шугум-биле өзүлдези ог-бүдеглерниң бараан садып алыр аргазының элээп өскенин херечилеп турар. А ол чорук үлетпүрүүн-даа, садыг ажылдакчыларының-даа мурнунга улуг хүлээлгени онзаштырып турар.

Чоннуң бараан талазы-биле хандырылгазын экижидерн магазинверни, ниитиниң чемненилгезинин будүрүлгелерни, складгарны, соодукчуларны тударының хемчээлдериден, темпилериден, оларны амгы үеним техникалы болгаш транспорту-биле хандырарындан хөйү-биле хамаржыр. Ол соруглаларга күрүне хөй акшахерегнии чарыгдап турар. Чижээ, эртken чылын күрүне ол соруглаларга бот-хандырылганын 5 муң магазинин ажыткан.

Бот-хандырылганың садыгларының ажыглаары садыгга-даа, садып алыкчыларга-даа улуг ажыктыг, ооң кол чүүлү — бараан садып алырының шаг-үезин ийи катап кызырып турары болур. Харын ооң үжүрүнда беш чылдың дургузунда депшилгелиг ол арга-биле ажылдаар 150 муңнан эвээш эвес садыг будүрүлгелерин ажылдырып көргүнген.

«Универсал» — бо дээрге чоокта чаа тывылган сөс. Ол — аъш-чемниң бүгү барааннарын садар, бот-хандырылгалыг улуг магазин деп чүвени чон ам билир апарган. Садыгның ындыг будүрүлгелери келир үеде көдээр. Амгы үеним дериглелери, касса болгаш хемчээл хереклелдери-биле чепсегленген ындыг магазиннер садып алыкчыны хандырарының шаг-үезин ең улуу-биле кызырар. Бот-хандырылганы үлетпүр барааннарының магазиннеринде база калбаа-биле нептередип турар. Чылдың эгезинге чедир хандырылганың ол депшилгелиг хевирингe чуртта бар универмагтарының 16 хуузун шилгиткен.

Ниитиниң чемненилгезинин черлери чуртта хүнүүн-не 72 миллион турар. Бе де столо ресторанн дернин кижи чед ва болза гезинин ылангыя хозтарга, ге дурге агыйжыла Хары уг жиги хүн ваяларны, беш чыл

Садыгн нилгезини четкизин херектин ке бир ч регпел б турар үле ланиялар дери болу фабрикала кылыглар тургулаан гай.

Чоннуң экижидер, болгаш ни зинин аң даа аъш-ш шиитпир

СССР-ниң Министрлер Советиниң Президиумунуң доктаадылары болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадылары болза:

1. «Автомобиль оруктарының тудуунга болгаш септелгезинге колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш оске-даа будүрүлгелериниң база ажыл-агый организациялариның киржилтезинин дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1959 чылдың апрель 7-де Чарлыныңы 3 чүүлүнге өскерилгелерни (РСФСР-ниң Дээди Совединиң Ведомостары, 1959 чыл, № 14, ариң 241) мынчаар тайылбырдап киирер:

«3. Чер-черниң автомобиль оруктарының тудуунга болгаш септелгезинге киирилтирер колхоз, совхоз, будүрүлге, ажыл-агый организация бүрүзүнге ажылдарның хемчеглин чылда мынчаар докталдыр:

а) колхозтарга — колхозтуң күш-ажыл кылып шыдаар кежигүн бүрүзүнге 4-тен 6 чедир хүн нормаларын, колхозка хамаарыжыр чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-чүдүрүкчү, чер кастырар, орук кылыр машина бүрүзүнге, тыртар дириг күш бүрүзүнге 2-ден 4 чедир хүн нормаларын ажылдап кылыр;

б) совхозтарга — оларга хамаарышкан чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-чүдүрүкчү, чер кастырар, орук кылыр машина бүрүзүнге 3-тен 4 чедир хүн нормаларын ажылдап кылыр.

в) ыяш-үлетүр ажыл-агый-дарынга, үлетүр, транспорт, тудуг болгаш оске-даа будүрүлгелерге база ажыл-агый организацияларынга — оларга хамаарышкан чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Прези

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президи

МОСКВА, 1972 чылдың июль 21.»

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

...т-Хөлдүң амылчын кооперациязынрының бирээзи. Ам ол Суг-Аксы суурдвп турар, садып алыкчыларга эвиультуразын бедидер, бараанның ас-р дээш чүтүлдүүн көргүскен.

...ныңдан бээр 50 чыл болур оюнга ...арышка мириштишаан, ай санында ...планның омаалгаларын садыгны үрурар. Бо чылдың ийиги кварталының ...мнем, чартык чыл планын база ажыр

...Хөвалыг Красноярскиниң кооперадилгé-биле өөренип, суурда хөпкейлиг киржип, амылынга мергеор.

... садыгны Татьяна Хөвалыг.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Москваның болгаш Ленинградтың садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчыларының эгелээшкинин деткөн социалистиг чарыштыны республиканың садыг будурулгелери болгаш организациялары калбартып турар. Олар хандырылганың культуразын улам бедидер, чонуң негелде-херектелиин хандырар, тоску бөп чылдың ийиги чылының планныг опаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Бүгү чүрттө ишкаш, республиканың садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бөгүн боттарының чаңчыл болган байырлалы — Садыг ажылдакчының хүнүн ССРЭ-ниң чартык үүс чыл юбилейиниге үлүштүр күш-аныңлы кодуралуушкунүг байдалында үткүп турар.

Чонуң чаагай чорууп бедидер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыпкынының ачызында бистиң республиканың чонунуң садыг хандырылгазында улуг базымнарны бо байырлалда демделевес арга чок. 1944 чылда, хөй националдыг ССРЭ-ниң составынга ТАР-ның киргеи үезинде, Тывага садыгның 142 бөдүүн будурулгези, 22 столовая болгаш буфет ажылдап турган. Амгы үеде 657 магазин, үүрмектеп садар 662 садыг будурулгези, 204 столовая, кафе база ресторан бар. Азы үүрмектеп садар садыг чөпкизи 4,6 катап, ниитиниң чемненилгезиниң чөпкизи 2,8 катап оскеи. Ол үезиниң иштинде үүрмектеп садар бараан саарыгазы 27 катап ковудээн.

Бо чылдың бирги чартыында эртиеи чылдың ол үезинде деңнээрге үлетүүр болган ажып-чем бараанларын садары 4,6 мын рубльге, азы 6,3 хуу ковудээн. Чартык чылда республиканың мүрүне садыының будурулгели бараан саарылгазының планын 98,6 хуу, ооц иштинде ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле 101,7 хуу күүсеткеи. Ынчалза-даа ниитизи-биле республика бараан саарылгазының чартык чыл планын (столоваялар болгаш рестораннар треэин, респотребсоюзту болгаш өске-даа чамдык организацияларны саналаска) күүсетпээн дээрзин айтыр апаар. Ынчангаш ам кол сорулга болза, үшкү, дөртку кварталдарда бараан саарылгазының планын долуузубиле күүседирин хандырар дээш четпестерээн чогуур түүнел кылып, организакчы ажылды коллектив бүрүзүше күштелдирери болур.

Чонуң ажыл төлевэри озуп турары-биле кады оларның садыг алыр аргалыы соксаал чокша озуп турар болгай. Ынчангаш бо чылын эртиеи чылга деңнээрге элээн хөй бараанпарны ажылчы чонга садары кордүнгеи. Чижээ, трикотаж кылыгларны 700 муң рубльге, телевизорларны 300 кезекти, холодильниктерни 900 кезекти, мебельди 350 муң рубльге дээш оон-даа ыңай.

Республиканың садыг звеноларында ажылдап турар 7 муң хире кижиниң ниитиниг боттарының хөрээнин ёзулуг мастерлери садыгжылар, поварлар, товароведтер, экономистер, садыг будурулгелериниң болгаш организацияларының мергежиллиг удуртукчулары кевей. Кызыл садыгның коллективинде садыгжылардан № 46 магазинде Е. Д. Петрова, № 9 магазинде М. Иковшимова, № 13 магазинде Е. Климчук, № 5 магазинде З. Ашак-оол, универмагта эш Черепахина, Элегес-Аксы суурда столованың улуг поварлы Н. М. Матвиенко, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга киядининиң магазин садыгжызы Г. И. Жульмина, Кызылда столоваялар болгаш рестораннар треэиниң № 1 столоваязында повар А. М. Тюлюш олар ышкаш оп-оң мурнакчыларта чоргаарлашыр бис.

Амгы үеде республикада совет болгаш кооператив садыының 350 тергиин, коммунистиг муш-ажылдың 1000 хире шалыпчызы ажылдап турар. Олар дээрге чонуң хандырылгазы дээш бедик профессионал деңнелдиг ажылдап турар, чонга хүндүткелдиг эштер-дир.

Тываның хереглел кооперациязының ажылдакчылары боттарының байырлалын базы чедишкиниг үткүп, улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге үлүг киприп турар. Чартык чылда бараан саарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткеи. Өвүр, Бай-Тайга, Таңды, Каа-Хем райполары, Сесерлиг сельпозу, өске-даа коллективтер чарыштың мурнуку одуруудa, эки коргүзүглерлиг болганнар.

Күш-ажылга үлегерлиг, чонга эвилеп-элдек, садыгның культуразын бедидер дээш кыымакай ажылдап келген кооператорлар хөй. Бай-Тайганың Тээли суурда столованың улуг повары Ч. Ш. Күжүгет, Кызылдың аң өстүрер ажыл-агыйының ажылдакчызы М. Д. Слободчикова, респотребсоюзтуң АТБ-ниниң чолаачызы И. Д. Куцко, Тере-Хөл сельпозуның склад эргелекчизи Д. М. Мунзук, «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязының магазин эргелекчизи Н. С. Почекай, Эрзин райпозуның даргазы Ленин орденниң эдилекчизи А. Д. Ширин, Таңды райпозуның даргазы Тыва АССР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы М. С. Коломыслова, Бии-Хөм райпозуның даргазы П. И. Хомутов олардың болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчыларның аттарын бөгүн чоргаарал-биле адап турар бис.

Садыгның болгаш ниитиниг чемненилгезиниң улам ыңай хөгжүдүү автоматиканың, прибор тудуунуң, чүрттө техниктиг дешпилгениң хөгжүдээн-биле амгы үеде сырый холбашкан. Бо чорук садыг кадрларындан бедик профессионал мергежилдиг болуруи негеп турар. Ол сорулганы ниитизилеп шыдаар артем-биллиглиг, мергежилдиг кадрлар бисте өзүп турар.

Бараанпарны мөөң-биле сайгарар звенолар чартык чылда база чедишкинниг ажылдаан. Садыг министерствозунуң баазазының коллективи планын ажыр күүседип, 744 муң рубльдиң бараанын плиндан ажыр чедирген, планнан ажыр 21,0 муң рубльдиң оруагазын киирип алган, саарылга чарыгдалы кудуваан. «Ростекстильторг», «Росмясорыбторг» баазалары база чартык чыл планын чедишкинниг күүсеткеи, оруагалыг ажылдаан.

Бо хүннерде садыг, ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчыларының мурнуда сорулга улуг. Садыгны деңшилгелиг аргаларын кадбаа-биле неитерелир, бар аргакурлавырларны долу ажыглаар херек. Ылаңгыя кодээде кол садыг организациялары — хереглел кооперациялары кодээ ажыл-агыйның артыкшылыг продуктуларын чондаа садыг алырын, дузалал будурулгелерин калбартыр дээш ажылды, вогаа, картофель, кат-чимис, моогу болгаш бойдустуң өске-даа байдаан белеткээриниң бар аргаларын долу ажыглаарывыс дии алыры чугула.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң чарыжыга киришкиишаан. Тываның садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бо чылдың планныг опаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү-де бар аргаларны ажыглаарынга бүрүн бүзүредиглер.

Байырлал-биле, эргим эптер!

Т. САГААЧЕВ,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ МАГАЗИНДЕ

Беш каът бажыңның жырында «Детский мир» деп кааи. Ол бажыңның адакы каъдында «Уруглар чеми», «Уруглар хевин» деп каан ак бижиктер садып алыкчыларны чалаан-даа ышкаш кылдыр көстүп тургулаар. Мында хөй ороллдерлиг магазиннерни чүгле бичии уругларга таарышкан хептер садар кылдыр белеткээн. Улут-даа, бичии-даа кижилер ол магазинче эртеидеи кежээ чедир үзүк-соксаал чок шуужуп-ла тураарлар. Совет садыг ажылдакчызының хүнүн бо магазинниң коллективи бедик көргүзүглерлиг уткааның билип алган, оларның ажыл-ижи-биле танышар дээш чеде бердивис.

«Детский мирниң» товароведи Елена Куницкая мында садыгжыларның канчаар ажылдап турарын, оларның чамдык чедишкиннерин чугаалап берди. Бо коллективтиң кежигүннери колдуунда аныяктар. Ажылчы чонну эки шынарлыг барааннар-биле хандырар хүндүлүг сорулганы күүсетпишаан, бараан саарылгазының планнарын олар ай сайында ажыр күүседип келгеч. Товаровед план күүселдезиниң сапнарын адады. Бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазы 107 хуу күүсеттинген.

— Ол аразында Кызыл платьелиг, узун сынныг, шевергин уруг чеде хонуп келди. Чугааны кезек дыңнап тура, коллектив Кызылдың садыг кежигизиниң шилчилир Кызыл хатун чаалап алганын ол дыңнатты. Ол туштуу бирги кварталдың социалистиг чарыжының тилекчизи болуп, шылгараап шаңнаткан. Ийи дуза сүттүг болгаш 130 тонна тараанны дужаар. Бо чугула хемчегларин чедишкинниг күүседирде малдың быжыг чем-суурун тургузуп, ооц баазазын чогуур деңнелинге чедир кыска хуусаада, бедик шынарлыг белеткеп алыры болур. Ынчангаш бо чылын ниитизи-биле 13600 тонна бодүүн, 14000 тонна чулуктуг мал чемин, 3700 тонна мал чеми тараанны белеткеп, уруп алыр болгаш 170 тонна будукбүрүнү белеткээр, 60 тонна сенажты салырын районнуң ажыл-агыйлары хүлээнгеп.

Ол ышкаш малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудуп, ооц чиик өртеттиг продукцияны хойнуң алырын боттандырары чугула сорулганың бирээзи. Ындыг турбуже, районнуң ажыл-агыйлары мал чемин белеткээрииче чаа кирип турары четпес. Ынчангаш партия организациялары, кодээ Советтер, тускай эртемниглер, ажыл-агыйның удуртукчулары мал чеми белеткеп алырының чугула үезинэ эрттирбейн, бүгү чонну, авыяитарны, малчыларны ниитаар мобилизастаары чугула.

База бир чугула айтырыг хой кыргылдазын организастыг эрттирип, чаңгыс граммдаа чидириг чокка кыргып алыр дээш онза кичээнгейни угландырып, кыргыкчылар ортузунга политмассалыг, кижизидикчи ажылдарны тускай эртемниглерниң, удуртукчуларның талазындан күштелдирип, мал чуулдаазын эки шынарлыг эрттирери болур.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың кызыраар чоруун болдурбас, ооц эдержилгезин шын, эки шынарлыг, чогуур хуусаазында организастаары чугула. Районга ниитизи-биле 28000 баш хойну, 500 баш кинстерни тарып боозадыры кордүнгеи. Хой тарып боозадырыга 12 пунктуну бүрүн белеткээр болгаш ооц иштинде 4 пунктуның капитал септелгезин чорудары негеттинип турар. Херек кырында ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер таныш садыгжыларның пунктуларын септээринче ам-даа кирбээн, ооц дериг-херексолдерни четчелеп алырынче сагыш салбайн турарывыс четпес.

Малды тарып боозадырының мурнунда анай, хураганнарын үзер ужурлуг. Бо чугула кампания база боттанмайн турар. Ынчангаш хураганнарны үзеринче доп-дораан кирип, кыска хуусаада организастап доозары ээвет тускай эртемниглерниң, ажыл-агый удуртумчуларының мурнунда хүнүң чугула айтырыы болу берген.

Районга күскү дужут ажаап алыры политиктиг чугула ажыл болур. Бо хүннерде байдал-биле алырга септелгеге кирзе чогуур 24 тараа комбайннарының чүгле 7-зи, 11 тараа арыглаар машинаның чүгле 2-зи септеттингеи. Ол хамаанчок сигеп кезер машиналар, дырбаашпар ам безин четче септеттинмээн болгай.

Районда ниитизи-биле силос ажаар 11 комбайн бар, оларның 10-нуң септээр ужурлуг. Силос ажаар үе чоошпулап келгеп. А бо хүннерде оларның чаңгызы-даа белеп ээвес. Бо бүгүнү ооал чок күүседири бистиң мурнувуста тургустунган соңгаарлаттынмас сорулгаларывыстың бирээзи болур.

Чайгы, күскү чер аңдарылгазы, ооц чайгы хайгаарал келир чылдың ээбек дүжүдүнүң үндезини болур. Бо чылын 1700 га чайгы, 1700 га күскү чер аңдарылгазын районнуң ажыл-агыйлары чорудар. А херек кырында чайгы чер аңдарылгазын район чүгле 59,3 хуу күүседип, 1059 га чер аңдарган. Бо чугула ажылдың талазы-биле «Мурнакчы» колхоз онза хожудан турар. Чайгы чер аңдарылгазының хуусаазы эртип турар, күскүзүү чоокшулап келген. Районнуң кодээ ажыл-ишчилерин, механизаторларын бо ажылче мобилизастаары бистен негеттинип турар.

К. САРЫГЛАР,
кодээ ажыл-агый эргелениниң начальныгы.

Малга быжыг чем-суурну тургузар

ДЕПШИЛГЕЛИГ, ЧАА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Республиканың шынаа-шөлдерин, алаак-шаттарын бо хүннерде бачым-чымыш ажыл-иштиң кижилери эзлей берген. Ниитиниң малынга четчир, эки шынарлыг чем-суурну тургузар дээш демисел түлүктээп. Мал чеминиң белеткелинге чаа аргаларны ажыглаары сөөлгү чылдарда бистиң колхозтарывыста, совхозтарывыста алаэн пептерецгей апарган болгаш мыдыг аргаларның ажыктын ажыл-агыйлар херек кырында бүзүреп турар болу берген. Ол аргаларны бисте амгы үеде канчаар боттандырып турарыл? Бо айтырыгга харыыны силерниң кичээнгейиверге бараалгаттывыс, эргим номчукчулар.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бүгү ажылшичилериниң кол сорулгаларының бирээзи — малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле боттарының бүгү-де бар арга-курлавырларын бүрүнү-биле ажыглаары болур. Ол талазы-биле доктаамал планнарны ажыл-агыйлар тургузуп алган болгаш амгы үеде ону боттандырып чорудары негеттинип келген. Бо юбилейлиг чылда бистиң республиканың ажыл-агыйлары 406 муң тонна бодүүн мал чемни белеткээр. Ол чиик эвес онаалда болур. Ооц-биле кады чулуутуг болгаш концентраттыг чемнерни бүдүрери дыка ковудээр.

Мынды улуг сорулганы күүседип алырынга мал чемни белеткээриниң деңшилгелиг аргаларын ажыглаары улуг ужур-дузалыг дээрзинге ажыл-ишчилер бүзүреп турар апарган. Оларның иштинде витаминниг сигеп далганы чүгле бо чылын бээн республикага 500 тоннадан эвээш эвестя белеткеп алыры көрдүнгеп. Бо беш чылдың төнчүзүнде ону бүдүрери биске 2000 тонна чеде баар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болу берген таварылгаларында чайгаар үнгеп сигеэни салгынадып дүргеи кургадыры бодунуң ажыктыын бадыткап шыдаан. Ол аргабиле бо чылын бистиң ажылагыйларывыска 2150 тоннаны, а 1975 чылда 10750 тоннаны кургадып белеткээри кордүнүп турар. Ол ышкаш сенаж белеткели бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста улам нептерецгей апар чыдар. Бо юбилейлиг чылда ооц белеткелин 8 муң тонна чедирер дээн болза, беш чылдың төнчүзүнде 26 муң тонна чеде бээр.

Бо бүгү болза бистиң ажылагыйларывыска ниитиниң малынып баш сапын остүрериге, ооц продуктулуг болур чорууп бедидерииге эгээртинмес арга-курлавырлар-дыр. Ол хемчеглер-биле чергелептир сигеп кезер шыктарны үндезини-биле экижидип, ооц үүжүүнүң дужуттуурүн бедидерин дең-дескн чедип аптар болзувусса, Тывага мал ажылы шапкы темпилер-биле хөгжүүр.

Бедик шынарлыг бодүүн чемнерии белеткээрии ковудириигге, кистинген сигеэни куртавында-да сенаж кылдыр салыры кончуг ажыктыг даарзин дуржулалар бадытнап турар. Ооц белеткелин республиканың ажыл-агыйларының шуптуузунга чорудуп болур арга бар. Ону бобы болгаш салбанталчак баштыг хой чылдыг бедик сыптыг сигоннерден белеткеп алыры анаа таарымчалыг болуп турар. Бобыларның чемнии борбактадып турда, а салбактардыг сигеэни — үрезиннерн баш тыртып турда сенаж кылдыр белеткээр. Сенажты салырда ооц чорудулгаанының дес-дараалашкаан сагыры эргежок чугула. Ындыг сигеэни кескен дораан бичии-де кевий бээрии манаап, чалдай болуп алыр. Ооц бөлдүргеш, хээндектээр. Хээндектеп каан сигенлаашкынның культуразын бедидери, садыг алыкчыларның сагыш-сеткилин бичии-даа хомудатпазы, садыгны бүрүзү билиг-мергежилиг доктаамал бедидери ол болур даарзин комсомолчу садыгжы Валентина Оюн, Лариса Морозова ужуражылгавыс үеэнде аңаа демдеглеп, ол сорулганы моон соңгаар-даа күүседиринге изиг чүткүлдүүн сагыпсеткилиинден илергелеп турдулар.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

«Элегесе болгаш «УТКА-ның 25 чылы» совхозтар витаминниг сигеп далганын белеткээрииго бүгү-де херектиг чүүлдерни белеп кылып алган турганнар. Ылаңгыя орта таажыр культураларны шилип алганы база ону будүүр ВМ-04 деп машиналарны белеп кылып алганы кончуг таарымчалыг. Ынчалза-даа бо ажыл-агыйларның удуртукчулары ук агрегаттарны хонукта 2-3-ле шак ажылдадып, а «Элегеске» мырыңай будун хонук дургузунда бөлүн ажылдатпайн келгени четпес. Ындыг частырыгларны бо чылын катаптавас дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдери чогуур хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бо чылын тараан-даа, чайгаар үнгеп-даа сигеэниерниң өзүлдээи багай эвес болуп турар. Черле яазы-бүрү чашпан сигеэнии өзүлдээи бо хүннерде чер болганында дескн эки деп чугаалап болур. Ону бүрүнү-биле мал чеминиң курлавырынга киприштирер дизе, сигеп белеткелиниң деңшилгелиг аргаларын ажылагый бүрүзүнге эң-не дээштин-биле чеп ажыглаары чугула.

Бо талазы-биле бо чылын «Улуг-Хөм» совхоз, Каа-Хемниң «Тилелге» колхоз, Таңдының чамдык ажыл-агылары чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Ынчалза-даа ажыл-агылар бөзин амгы үеде чүгле сенаж белеткээри-биле кыыгаарлаттынган. Сигеп далганын, сенаж болгаш дүргеп салгынадыр аргаларны ажыглаарындан аңгыда, сигеэнии волокуштаарга сараяттаап, кыштагларга болгаш фермаларга чедирер база чоокшуладыры ышкаш аргаларны ажыглаары чугула болуп турар.

О. ПАМЧЫЛАК.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ Республикалар ЭВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ЛАТВИ ССР

ТӨРЭЭН ЧУРТ

Ян СУДРА
Латви ССР-и
шүлүкчү

Балтиканың эриктерин эргип чораан,
Байлак пөштүт Урал болган Байкал чедир
Кала-даа бай чоруурумга латыш мени
Хамык чонум, ынакшылдыг үтүкүп аар-дыр.

Иэнг чайын оруктарым доозуп болган
Июль айның чечээ-биле айдыланыр.
Дерим ышкаш дамырак суг кылан чыдар,
Дедир салгын оош кырын сүйбап үнар.

Аалдазымза, төрел чонум хундүкселя
Аккыр чадыг кырын ышва делгеттинер.
Часкаанзырап келириимге, оңнүктерим
Чалап чор бис. Бараалы деп сөктүп келир.

Үнүм өткүт эвес-даа бол, ырлаттар мен.
Үем-чергем, сая улус бадырыттар.
Сактырымга, хөлдүг черим-Бүртвегим,
Шалын тырткан Энгур сыным улашканзыт...

О, ие-Ада-чуртум, кандыг-даа ойдо кады-дыр бис.
Оттуг чүрек сагыш-биле дүнзаалажып тулушкан-дыр.

О, ие-Ада-чуртум, созак болган хорумнарда
Отлу, кызын чеже соогу чыдыр ыйнаан...

Човаландың ирик богун хөөп турар
Чоргаар салгал өзүп турар магалыг-дыр.

Хилинчектиң ылчырбеанын үзе шапкан улуз
Хиндикпит дээр хүнүп моңге камгалажыр.
Эрги шагда элеп, түрээн маадыр чонум
Эриктерде границ дег быжыг деп бил.

Балаттарга кулдандырын, дарлакпан чон
Башкы түлүк тулчуушкунга бодуп таныа
Күргеевис чогун ынчаар бактаагап ийин.
Күжү демниг бүлеге-даа каттышкап бис.

Ажыл-ишке эгиннер деп, детиишпинээп,
Ада-чуртуп күжүп улам быжыглажып,
Чуртувусту боттарывыс башкарбышаап.
Шуптувус бо эдерп бооп чурттап чор бис.

Хамык бүгү кылган чүүдер бүгүдезин
Хайыралыг чуртувуска соңнелдивис.

Хайлып читкен кызыгаарны арга баскаш,
Хаңы ынак делгеп чуртуп эргип чор ин
Соңгу болган мурнуу чүк-даа неңээ хемеп
Солангылыг улуг чуртуп судалы ышкы.

Чораан черим бүрүзүнде шынныг хөөйлу
Чогуп, бүдүп, чечектелип турар бөөр-дур.
Латыштар кандыг чуртаар чорлар моң де
Ынак төрел оңнүктерин айтыртылаар.

Памир сынга аян тудуп ырлай бөөр мен
Байыр тудуп, таныжык эш бадыра бөөр.

Тинлелгелер, хүрештерге кежик чаа даап,
Дилин балып, келир ойже чүткүп ор бис.
Каптагайның чырык чзагай даңын үткүй
Хапылашкак сая түрек чаңгыс апаар.

О, Советтерниң ыдыктыг дээн чырык хү
Октяргайны өргөөн кылдыр мецээ бердиң!

Оруазундан М. ДОРЖУ

ЛАТЫШ КӨДЭЭНИН КЕЛИР ҮЕЗИ

Тоску беш чылда Латвия ССР-ге 25000 колхозчуну болгаш совхоз ажылчыннарын озалаан көдээ черлерден төп суурлерже көжүрер.

Шаандагы Риебиня 1941 чылда халапка таварышкан: ол черниң чуртакчыларының хөй кезиин фашистер узуткаан. Арткан чурттакчылар дайын үезинде чүк быдаран тарай көшкүлээн. Ынчан элээн хөй эң-не эки дээн мяш бажыңчыгаштарны чоок-кавыда Перецли, Виляны, Резекне ол ынчаар көжүрүп алганнар. Ынчангаш бежен чыдарның үезинде безин Риебиня шаг-шагдан бөөр уттундурган эонзиргей чевег ышпаш сагындырып, ында бөөр шөлү турган черге кончуг улуг крест маңнай демдек йилеп берген туруп турган.

Шак ол эрги крест турган черге бистиң колхозтуң конторазын болгаш клубту тудар деп шинтпирлеп алган бис. А чүдүлгелиг чамдык кижилер ынчан ол бүгүнү дыцнаап:

— Ыяап-ла маңаа, бо ыдыктыг черге тудут-суур кылыр деп оларның чүзүл, ол эки чүвеге черле чедирбес, көргей-ле бис...—диижип чугаалажып тургулаан.

Ынчалза-даа тудуг-суур шапкыны-биле хайыккан. Бежен чылдарның төнчүзүнде колхозтуң ираккы озалаан черлериниен хөй-хөй кижилер Риебиниже көжүп эгелээн. Оларны деткээн бис. Кожа-кожа чурттап чораан кижилер чаа суурларга база кожалар болуп турумчуй бергилээн. Чаа-чаа кудумчулар суурга немешиеп. Чижэо, Пушчиниден көжүп келген кижилер Совет Армия кудумчузунга турумчаан. Резекнеи кудумчузун Дунцишектен, Сканделиден, Новиндеи кошкен колхозчулар туткан. Маңаа келир мурнунда олар болбаазырадыш, үнүп-дүжүт өстүрер арга чок хая-даштыг черлерге чурттап чораан. Аътыг улус безин ховар туртаи. Олар аар-саар ажыл кылып, бажыңнар тудуп, дугуйлар болгаш ыяш савалар ылып амыдыраи турганнар. Шак ындыг амыдыралдан чаа колхоз суурунче шилчиири оларга эң-не ажыктыг, солун болганы билдингир.

Төп суурда чурттап турар колхозчуларның ынай-бөөр ажылдап чоруурунга ам дыка таарымчалыг. Бир автобусту тускайлаан. Эргежок чугула апарганда чүк машиналарын-даа эде дерээп колхозчулар ынай-бөөр чоруп турар. А озалаап оонак черлерге чурттап турарларга ындыг таарымчалыг түве кайда боор. Колхоз болгаш ооң бригадалары улуг, ажылдаар дээн колхозчу беш, алды километр черге чадаг кылаштаар, хөй үе-шактыг чидирер ужурга таваржыр, моон алгаш көөрге, озалаап чурттаары кижиниң күш-ажылының бүдүрүкчүүнге, материалдыг сонуургалынга таарымча чок. Төп суурларда культура-амыдыралдың бүгү кежиктери бар болгай. Чогум-на ынчангаш суурга чурттаарынче кырган-даа, аныяк-даа кижилериниң чүткүдүүг улуг.

Амгы үеде бистиң колхозтуң төп- суурунда 220 өг-бүле чурттап турар. Ол дээрге ажылдап турар колхозчу өг-бүлелериниң чартынган хөй кезии-дир. Хүүзүнда бажыңныг, өг-бүле бүрүзү кодан чанында 0,5 га участоктуг.

Кодан чанының ажыл-агыйының сорулгазы — сүт, эт продуктулары болгаш погаа, картофель-биле түгле бодунуң өг-бүлезиниң хандырары эвес, харын бараанныг продукцияны бүдүрери болур. Ону хереглеп кооперациязынга азы колхозрывогунга сайгарып болур. Кодан чанының үчастогу экономика талазы-биле ажыктыг эвези билдингир. Чүге дизе, ниитиниң ажыл-агыйы эки амыдыралга четчир чүүлдерни берип турар болгай.

Бистиң колхозчуларның ажыл төлевири мындыг. Чүс хире чолаачылар болгаш трактористер база ол хире малчыннар бисте бар. Оларның кижи бүрүзү айда ортумаа-биле 150 рубльди, малчыннар 160 рубльди, тудут бригадазының ажылчыннары (40 хире кижи) 140 рубльди ап турар.

Алдан чылдарның эгези. Ынчан бистиң колхозчуларывыстан ийи чүс хире биилдиришкиң киргенин ам-даа сактып келир-дир мен. Суурже көжериигге дуза чедирерин олар дилээн. Амгы үеде кирип турар биилдиришкиннерниң утказы оон өске — суурга чурттелга шолу бөөрни дилеп турар. Ол үеде модоге коммуналь квартиралар дугаймында бодал безин чок турган. Чаа квартиралар алган кижилер крыша, печка болгаш өске-даа чүүлдер септээринче ам сагыш салбас апарган. Бо бүгүнү дөмп айда иэш-ла акша төлээр! Ынчангаш ындыг янзылыг шимчевес хөреңгилерже чүткүл турбас апарган. Кодээ ишчилерниң психологиязы кыска үениң иштинде өскерилген.

Амгы үеге чедир чурттелга бажыңнарының тудуун тудуг организацияларының дузазы чокка чорудуп турар бис. Бир чыл иштинде тараа кургадыр болгаш шыгжаар черлерни туткаш ажылгалга киирген, аңаа 240 муң рубльди чарыгдаан бис.

Түс-түс бажыңнар тударының янзы-бүрү төлевилелдерин колхоз ажыглап турар. Литва, эстон болгаш бистиң республиканың-даа төлевилелдери бар.

1965 чылда дөрт квартиралыг ийи бажыңны туттувус. Оларның квартира бүрүзү үш өрөөдүг, чем кылыр делгем черлиг, үнер тускай эжиктиг, чадаларлыг. Ооң өрөөлдерин бажыңның ийи каттарынга таарыштыр тутkан. Бажыңнарның чанында нажаа болгаш сарайлыг. Эки төлевилелдерниң бирээзи ол болуп турар.

Тудугну перспективтиг чорударынче киргивис. Чаа бажыңнарга радиаторлар тургузар черлерни белеткеп ап турар бис. Бо хүннерде хөй-хөй бажыңнарда, хуу бажыңнарда бөөнги суг дамчыдылгазы бар, а газ плиталары суурдан дашкаар чурттакчы чонда бөөнги хөй. Колхозувус суурун 1958 чылда тудуп эгелээн. Ону амгы үениң чаагайжыды туттунган сууру боддурар болгаш тудугнуң ол улуг ажылын бо он чылда доозарын орландажып турар бис.

Балтий далай эриндеге Саулкрасты деп черде бөөнги хире сруннуг дачаны колхозчуларывыска коллективтиг-биле тудуп аддывыс. Балтийниң чурумалдыг эриниге омак, хөглүг дыштанып тураргар кайы көвей.

Бистиң колхозчуларывыста улуг арга-курлавырлар бар. Шөлээлээр хуусаазы хоорайныц ажыл-ишчилери-биле домей, беш хүннүг ажыл неделязынче шилчээн. Бо чайын колхозтуң эргезинде ийи автобусту тургускан. Дыштанырын күзээн кижилер пятница кежээзинде Саулкрастыже автобустуг хаптар, а воскресенье кежээзинде чаңын келгеш, чаа күш-биле ажылдап киритпер.

Р. КОВИНСКИЙ,
Прейльск районнуң «Кызыл октябрь» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Дундаг мяш ажыл-агый черинде «ЛЯС» деп мяш чүдүрер машина бо чылын долу күш-биле ажылдап эгелээн. Ында бүгү ажылды механизастаан. Ол машиналарга хүн бүрүделе 300 кубометр ажыг мяшты чүдүргеш чорудуп турар.

ЧУРУКТА: мяш сорттакчылары (солагай талдан) Роберт Тиесис болгаш Эдуард Донинь, а ол мяшкап Дундаг мяш ажыл-агый черинге он чыл ажылдап турар Виктор Вилманис олар. Виктор Вилманис кызымаккай күш-ажылы дээш бо чылын Латви ССР-ниң Дээди Соведининиң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Сөзүг болгаш фотозу Э. ГРУБЕННИ.

ЛЕНИННИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ ЧОРААН

Смольныйның коридорумда бөлүк экскурсантылар. Оларның соондан караи шилдиг кижи сергек базым-биле кылаштап орган. Ол доктаай хона бергеш, бодунуң демдеглел дептерин үр-ле ажып көргүлээн. Смольныйның коридорларының болгаш өрөөлдериниң туруштарының планын ында бирден бирээ чонка чуруп каан болган. Ол кижиниң үе-үелеп доктаай каап, бодумун сактыышкынынарының арыннарын ажып, болангылай бөөрн черле чоптүг. Дүвүрээзиниг 1918 чылдан бөөр эвээш эвес үе эрткен болгай. Оон бөөр Эдуард Смилга Смольныйга чаңгыс-даа катап чорбаан.

Ам ону революциянын нәйысылалыиче чадап эккелгени бо.

Он сес чылдың мартта В. И. Ленин баштаан Совет чазактын Петроградтан революстуг Россияның чаа найысылалы — Москваже көшкен оруу-биле тускай демир-оруктуг маршрутту кылырын Ленинградтың журналистери шинтпирлеп алган. Оларның сорулгазы революцияның баштынчызы Ленинниң демир-орукка чоруп олура бижээни «Бистиң хүнеривистиң кол сорулгазы» деп чүүлүнде айыткан бодалдарның амыдыралга боттанганын көрүп, номчукчуларга сонуургадыры.

Ынчангаш ол төөгүлүг хүнерде В. И. Ленинни орукка камгалап чораан кижини тыварынче журналистер сагыш салганнар.

Оларның күзелин ёзугаар кызыл латыш адыгжы Эдуард Смилга Смольныйга чедип келгени ол. Улуг залды дескиндир ханы бодал-биле коргулээш, Смилга ында соңгаларның бирээзиниң чанынга баргаш:

— Шак ынчан маңаа, бо шаланың кырынга удуп тургак болгай бие. Бир шинелди дөжеигеш, оскезин шугланып алыр турдувус. Бир-ле катап Владимир Ильич биске кире дүшкен чүве. Бүгүдени долгандыр көргеш, оон сетким ханмаан. Солдаттар чүге шала кырында удуп турарыл? Оон соонда удаваанда орун-дөжектиг апарган бис.

Ол үеде Эдуард Смилга чээрби харлыг, револючу сеткилсоруктуг оол турган. Эң-не харыысалгалыг ажыл-херек — В. И. Ленинни камгалаарын аңаа даасканы аңаа бир таварыла эвес.

Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң ынчаарда Москваже көжер деп белеткенип турганын аныяк солдат кайыын билген деп. Чугула даалганы күүседиринге кандыг-даа минуталарда белен турарын — чугле ону солдаттарга дагыып каан турган. Шынап-ла ындыг минуталар келген-даа. Владимир Ильич столундан документилерин үштүп эккеп бөлгеш, оон соонда коридорже үнгеш. Смольныйның чадазын куду кылаштап батканын Эдуард Смилга дайынчылар-биле кады көргеп. Ону ында Надежда Константиновна Крупская болган оон ышнчы эштери манап турган.

— Шүптү чыык машинага олурупканнар. Бистер чүк машиназынче үнгеш, ыржым кудумчулап шимчеп чоруптувус. Кажан Цветочная деп станцияга келириивиске демир-орукче сезинчиг кижилер кимрбес дээш база катап камгалалга бистн тургускан—деп, Эдуард Смилга чугаалады.

Эдуард Эдуардович ынчан Владимир Ильичниин олурган вагонун камгалаарын даасканы бөлүкке киргени ол болган.

— Үк кежээни дыка эки сактып чоруур мен. Цветочная станция каранғы турган. Демир-орукка база чырык көзүлбес. Чазак черинин демир-оруу бүгүденин кичээнгейин хаара туда бербеэнин дээш ол бүгүну тускай тазрыштырып каан дөп чүвени чүгле соонда барып билген мен. Вагонга камгалалга турган адыгжылар кезек болгаш-ла солчуп турдувус. Вагонуун өске бир эжиин болгаш салонну катай хаара хайгаарап турдувус. Адыгжы бүрүзү винтовкалыг, элээн каш гранаттыг турган. А тамбурларда (вагоннуң дуглаглыг эжиктеринде) пулемёттарны база тургускулап каан. Ыржым Цветочная станциядан шимчеп үнүшпеп бис. Орукка чоруп ора винтовка болгаш пулемёттуу ажыглаар ужурга база таваржып болур деп чүве мээн сагыжымга мырыңай кирбейн чораан.

Ынчалза-даа Вишерге бир таварыла болган. Чүл дизе, чепсектиг матростар олурткан демир-орукту станцияга тудуп доктаадыр ужурга таварыштывыс. Олар дээрге фронтудан дескеш, боттарының сууларынче бар чыткан солдаттар чүве-дир. Оларның демир-оруу кончуг оожум чоруп, чазак черинин демир-оруунун көрдүнген темпи-биле бурунгаарлаарынга шаптыктай берген. Ынчангаш ол демир-орукту Вишерге доктаадын тударын В. Бонч-Бруевич телеграф-биле дамчыдыкан. Чазак демир-оруунун вагоннарында улус ам-даа удувушаан чытканнар. А адыгжылар бистер пулемёттарны болгаш бөө-чепсекти шуут белен тургузар деп дужаалды алдывыс —деп, Эдуард Эдуардович уламчылады.

Эдуард Смилга өске адыгжылар-биле кады матростар демир-оруунче чөрүпкен.

— Бистиң болукте улус эвээш турган. Ынчалза-даа командир кончуг дыңзыг дужаган: «Батальон, бурунгаар!»— деп, бисти элээн хөй солдаттар-дыр деп олар билиннер дээш кажарлаан. Баштай херексевейн турган матростар дораан-на корткаш, вагоннарынче чашты бергеннер. А бистер чепсээн хавырар дээш оларны сүрүп чорупкан бис. Кандыг-даа удурланыышкын бодбаан. Пулемётту белен байдалга тутkан чүве. ынчалзада-даа аас-кежик болуп боолаары негеттинмээн. Оон соонда, кезек болганда катап вагонга албаным эрттирип турупкан мен, Владимир Ильич Владимир Дмитриевич Бонч-Бруевич-биле бир-ле чүвенин дугайын хөөрежип чугаалашкан турлар. Боларымга, Вишерге болган ол таварылганың дугайы-ла боор оң. Хенертен Владимир Ильич мээн чанымга келгеш:

— Кандыг-дыр че, бичии солдат? Коргун бе?

Баштай элээн девиденчиг болду. А кажан матростар дезип ыдай болурга харын-даа хөглүг апарды дээрзин чугаалады.

Владимир Ильич аажок-ла каттырган.

Сөөлүнде Кремльге В. И. Ленинниң квартиразының эжиниге таңнылага турар улуг Эдуард Смилгага баш катап онаашкан.

Ооң мурнуу чарымда адыгжылар пролетариаттың башлыкчызының квартиразын эде тургусчурунга дузалашканнар.

— Бүгү чүүлдерни аңаа эң-не таарымчалыг эки ылымр кылырын оралдашкан бис. Улуг ортектиг ааас мебельди тып эккелеш таарыштыр садывыс. А кажан Владимир Ильич ол мебельди көргеш, кедергей апчоксунган. Бистер дээрге Ильичиге таарымчалыг эки болууп дээш кыскал, а оовус ындыг эвес болганы ол ышкажыл. Владимир Ильич бодунуң квартиразынга кааскан чүвеге хөңнү чок кижи хөөрзин билбээнивис ол-дур ийин. Баштынчының ындыг болууп мөзүзу бистерге, адыгжыларга улуг өөредиг болган.

Журналистерниң демир-орукту тускай аян-чоруунуң киржикчилериниче Эдуард Эдуардович хөй солун сактыышкынларны чугаалап берген. Латыш адыгжының бодунуң амыдыралы база солун болуушкуннар-биле долган кижи.

Хамааты дайын. Шеригниң инженер академиязы. Ада-чурттуң Улуг дайынының оруктары. Шеригниң инженертудугжуу болуп халашкан, ынчалза-даа оожургал билбес дайынчы болуп хевээр артаан. Эдуард Смилга ам Ригада кызыл латыш адыгжылар секциязының ажылынга идепкейлиг киржип, бодунуң сактыышкынларын солуннарга парлап, аныяктарга чугаалап берип чоруур.

Революциянын солдады, Ленин болгаш Кызыл тук орденнерниң эдилекчиин Эдуард Смилга ам-даа мурнуку олуругларда турушпушаан.

З. ХАНБЕРГ.

Риганың вагон тудуунуң заводунуң мар ликадан дашкар бөөнги сураглыг. Ында ду электри болгаш дизел поездилерин болгаш нарын будүрүп турар. Заводтуң будүрүп үнү дерни чурттуң хөй-хөй хоорайларындан корут туң трамвай участогу эң дээре коллективнерн участок 250 хире вол вагоннарны эптеп кыл

Хоорай транспортунуң даштыкы хевирн б чалыг байдалы слесарь-чыныкчыларның бинд лындан улуу-биле хамаарыр. Оларның ш чыыкчы Михаил Крылотуң адын онаадан д Ол заводка үзүрби хире чыл ажылдап, бодуу чедишкининг күүседип келген.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың М. Крылов.

Н. НАЗАРОВ

РЕПОРТАЖ

НАЙЫРАЛ–УЛУГ КҮШ

Ол хүн бистиң редакцияга кыргыс журналист Кымбатбек Укаев аалдап келген. Бистиң республиканывыстың, ында мындыг ажыл-херектиң хайыгыны турарының дугайын аңаа доозаарын сонуургаттывыс. Тургустунганындан бөөр 775 чыл четкен эрте-бурунгу хоорай — амгы Латвияның пайысылалы Риганың, чаа беш чылда республикага тударлар улуг тудутларының, А. С. Попов аттыг радиозаводтуң чаа корпустары, чылда «РАФ» деп 12000 микроавтобусту белеткөөр автобус заводун Елгава хоорайга тудар деп турарының болгаш өске-даа түүдерниң дугайын блокнодунга ол дөмдеглеп ап олурган. А Кымбатбек Укаев аалдап келгеш, Киргизиянын энергетиканың хогжүддезин база сонуургай берди.

— Күзээлиним-биле танышпырын болур мен, бир гидроэлектростанция тудуунга барамнысса, ынн боор — деп, сүмеледи.м.

Аалчы чөпшээрешти. Оон соонда хапкан бис. Кады чорайн кижим, Киргизиянын дагларында ышкаш, саарлып бадып чыдар суглуг, улуг калыр кашпалдарны көөр боор мен деп. болаан боор оң. Ынчалза-даа мындыг кашпалдар, саарыглар бисте кайда боор.

Удаваанда оожум чалгыглыг Даугаву хем мурнуусте бо бистүн келди. Бистиң республикада моон улуг хем чок. Бир эвес чал-плотина-биле тургузуп алыр болза, ол хем биске бодунуң күжүн бөөрн чугаажоп. Тоску беш чылдың тудуу — Риганың гидроэлектростанциязын Даугаву хемниң адаиы агынарында тудуп турар. Оон күүзүн 384000 киловатт чедирер дээш узуну 15 километр хөлчок улуг чалды кылыр апаар. Ынчан аңаа 339000000 кубометр суг кирер 42 дөрбелчин метр суг хөөлбээ тургуступар.

Ам хемниң бир эриндеи бир эрнин межиидир 22 метр чал кылдынган. Гидроэлектростанцинның бажыңы турар черни бетоннап турар. Боду тегер автомашиналарының даап-шимээнин ыржымны үрөп, электрокадналга оттарыпда-мында кызаңайның тургулаар болду.

Котловандга гидроэлектростанцияның таваан салып турар. Оон бирги кезээн кылып дооскан, ам ийнги кезээнин бетонуи салып эгелээн. Оон үстүү болгаш алдыы талазында бежен метр суурга-кранларны тургускан. Түгле шак мындыг күүзүлүг улуг техниканың дузазы-биле гидроэлектростанция тудуунуң бетоннашкын болгаш монтаж ажылын кылып болур.

Гидроэлектростанцияның таваанның ийнги кезээн бетоннап салыр ажылды А. Эйвиниың участогу чорудуп турар. «Уралец» экскаваторну шадуртур кран кылдыр эде тургускан черже ол бисти чалады. Кран-биле бетон кылыгларын кодурүп, дүжүргеи ажыл наяг түзүк чоруп тур.

— Бистиң могаг билбес экскаваторщиктериивис Суль Набоиов биле Григорий Чомайдура оларның ажылдан турары бө-дур — деп, ол чугаалады.

— Суль — адигей кижи, а Григорий — украин. Мында гидроэлектростанцияның тудуунда чзэрби ажыг национал улустарның төлөөлери бир демниг ажылдап турар.

— Бистиң Тоотогуль гидроэлектростанцияның тудуундабиле домей-дир — деп, Кымбатбек Укаев меңээ чугаалаш, Киргизияда тоску беш чылдың улуг чаа тудугларының дугайын база хөөрей каапты.

Киргизияга бистиидеи күчүүр болгаш улуг гидроэлектростанциязы тудар дээрзи маргыш чок. Ынчалза-даа оларның кайызының-даа сорулгазы чаңгыс: үлетүрүү хогжүдер, хоорайларны болгаш суурларны электроэнергия-биле хандырарын экижидер дээш чырыкты бээрн.

Риганың гидроэлектростанциязы бисте электроэнергияның чүгле чаңгыс дөзү ол эвес. Даугавуда ол ам үшкү гидроэлектростанция болур. Олар шупту электроэнергияга хереглел эң-не көндей бөөр үеде ажылдаар станциялар-дыр. А тодаргайларга, кажан токту авээш хереглээр үеде гидроэлектростанция сугну моңңеп алыр, а кажан электроэнергия хереглели эң-не мөндей бөөр үеде ам долу күш-биле ажылдай бөөр.

Бистиң республикада Риганың чылдыгга-биле ажылдаар электростанциязы болгаш энергетикада база бир чаа тудуг болур Риганың 500000 киловатт ажыг күүзүлүг ийнги электростанциязы ажылдап турар.

Ынчала-даа бистиң республиканың хереглелиниге ол эвээш. Моон ужурундан Латвияның энергосистемазын Соңгу-барыын чүктүг энергочетпиээнче каттыштырган. Ынчангаш бир эвес биске электроэнергия артыкшылыг болуп көндей берзе (ылаңгыя часкы үеде) электротокту өске акы-дунма республикаларже дамчыдып турар бис. а бир эвес ол четпестей бер-

...шүлүктер

...ЙЫРАЛ

...и оруу, согуналгаш.
...нирер дээш, шөйлүп ор сен?
...айларны дамчып эрткеш,
...рекеевес, кай баарын ол?
...тап болур:

...олза — кижилерже.
...гарымҥ тоҥчуу бар,
...гээл, чурттар онча-садыҥ.
...дыҥ-ужуҥ кайдал, чүдеп?
...Назы-харыҥ чеже чүвел?
...тап болур:
...

...ирлерге — хемчээлим чок.
...рнуҥ орта оҥуп калыр,
... соҥуп шыдавес-тыр,
...ыҥ-тыҥдан хараа чок-тур.
...йырал сээн өртөөн чүл аан?
...тап болур:
...ни,

...де чок — турбас чүве.
Салчаа МОЛДУРГА.

...ҮРЕЛ

...умза-даа дүне, хүндүе
...ҥуш болган ынак сарыым.
...гырга чок ынакшылым
...ҥ чүрөөм халдеҥи чор.

...раксаан каратары
...жымга чуруттунар.
...аар мен» дээш чылыг сестер
...де берген кады чорлар.

...амгалаары бодум херээм.
...куусаазы эвээш арткан.
...умга чеде бээр мен
...ун суныҥ уткуҥ алыр.
Тимур МОНГУШ.

Репортаж

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Хой национализ Советтер чуртунуҥ ажы-төлүү бодунуҥ чурттагылазыныҥ баштайгы хүнүнден эгелээш-де Коммунистиг партияныҥ, Совет чазактыҥ болган ада-иезинниҥ хайгаралыныҥ ааc-кежиктиг, кадык-шыырак болган хоглуг-омак доругун тураалар. Бүгүде эмнелгелер, ясли-салтар, школалар, лагерлер болган өске-даа албан черлери оларныҥ эргезинде.

Төскү беш чыдда бистиҥ чурттувуска 2 миллион ажыг орунчуг уруглар албан черлерин тудары кордүнген. Ол амыдыралга хүн бүрү боттарын турар. Бистиҥ республиканда бичии чаштарныҥ ясли-салтары бааза-ла көвүдеп олурары өөрүнчүг. Оҥ бирээзи июльдуҥ 20-де найысылал Кызылдыҥ 12-ги кварталында ажыттынган.

Эртенгиниҥ 8 шак ажа түҥүн чыдырда-ла Кызылдыҥ 12-ги кварталда чаа ажыттынар ийи каът № 19 ясли-салтыҥ чаныҥче холдарында чүзүҥ-базыын чечектер түткен бичии оолдар, уруглар эдерткен, арын-шырайында хулумзурүг, өөрүшкү долган алдынелер шүүжүп-да турлар. Мен бала-да ынаар углай базыттым. Ясли-салтыҥ дериминиҥ иштинге кире бээрге бир-ле дугаарында кижиниҥ кичээнгейин уруглар өйнаар, чайганыр, аяттынар, спортчу оюннар эрттирер шөлдерни чогаадыкчы ёзу-биле таарыштыр чараштаҥ кылганы хаара туда бээр.

9 шак үзе-тура чедип турда, чаа ясли-салтыҥ эргелекчизи Мира Ивановна Подкаменная чыглып келгеннериҥ хуруунга үнүп келгеш, ясли-салтыҥ байырлыг ажыдыышкынын эгелээрин чарлап, бир дугаарында сес алыры-биле оҥу тутказы, ажыллага киирген «Тыва тудуг» трезинин «Кызыл тудуг» эргелелиниҥ кол инженери Павел Иванович Чербаковту чалаан. Павел Иванович ол ясли-салтыҥ тудуунга идепкейлиг киришкен. Тыва АССР-ниҥ Дээди Советиниҥ депутады, Ленин ордениниҥ адилекчизи Семён Баянович Санданыҥ, Борис Александрович Белковтуҥ удуртказы тудугжу бригадалары эки ажыллааныҥ демдеглээн. Ясли-сад 350 уруглуҥ хүлээп алыр—Кызылда уруглариҥ эҥ улуг албан чери болур деп ол чугаазын төҥдурбүшаан, ясли-садче киирер дугуүрүнү оон чаа эзлериниҥ бирээзиниге дамчыткан.

Ада-иелериниҥ мурнундан чурукчу Гаврил Торлук чүве чугаалаан, бо хире улуг класчарал бажыны оларныҥ уругларыҥа тудуп бергени дээш Совет чазакка болган тудугжуларга өөрүн четтиргенин ол илереткен. Оон соонда ясли-салтыҥ иштинге киреринiҥ кызыл кожазын кезерип-биле хачыны оон эргелекчини оон чаа эзлериниҥ бирээзиниге тудускан. Ясли-салтыҥ эжиктери бичии чаштарга ажыттынган.

Оон өрээлдерин хайгаарап, көрүп турарга кижиниҥ сеткил-сагыжы хайныын көзер. Уруглариҥ дыштанырында, өзеринге, өөренириге шүпту таарымчалыг байдалдар тургустунган. Амгы үениҥ дериг херекелдери-биле бүрүн хандыртынган.

Өзүп орар-салгалы ышкыы чорукка, арыг-чазагай мөгүшныларга, күш-ажылга болган спортка, комсомуктуг моралдыҥ үнделиниреринге хавызы-биле өөредир кижизидикчи банкылар ясли-салга бүрүүшбиле четчелеттинген. Оларныҥ аразында 25 чылдарныҥ дургузунда бичии чаштар-биле ужуктел чок ажылдап келген Лидия Алексеевна Забоева база бар.

Ясли-салга 1-деп үш харга чедир дерт болуг, 3 хардан чеди харга чедир сес болукке уруглар турар. Чаа ажыттынган ол ясли-салтаҥ үзегеп, ораичок ирлагыжемче чедирде бичии чаштарныҥ катыжоглуу дыңналып турлу.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чаа ясли-салга чаштар.

Чаа номнар

Республиканыҥ ном магазиниериҥде чаа номнар киргидээн.

«СЭКП тоолгузуныҥ очерктери». Бо номчу марксизм-ленинизмниҥ үзделиннерин өөренир школаларга өөредилге ному кылдыр үндүрген. Ук номну партияныҥ XXIV съездиниҥ материалдарыбиле база өске-даа партийжи документилер-биле байыткан.

Г. Б. Хромушинниҥ «Буржуаз политиктиг экономия» деп номунда политэкономияда буржуаз хөөмүг теориниҥ сөйгалап, оон туруш чогун тодарадып биижеп. Номну партия өөредилгезиниҥ шүгүмүнде өөренип турарлар болган дээди, орттумак өөредилге черлериниҥ студентилери ажыглап болур.

Курченин политиктиг ном үндүрер черинде үндүргени «ССРЭ-ниҥ тоолгулуг, революсчу тураскаалдары» деп номчу номчукчуларга салгып бодуур чугаажок. Ук номда Совет чазактыҥ тургустунганыныҥ, революсчу демиселдериҥ тоолгулериҥ, Хамаалы болган Ада-чурт дайынчыларыныҥ үезинде болгушкуннарга делегереилгейи-биле чыырыткан.

«Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер «Өгүлмет мергин» деп альманахтыҥ 5 дугаарын парлап үндүргеи. Ында эртем, культураныҥ кезиу ажыыдакчыларыныҥ, дээди өөредилге черлериниҥ башкыларыныҥ болган студентилериниҥ, чогаалчыларныҥ, журналистериҥ чүүдери, шүүлгелери номчукчуларга кызыгаарлыг хаарат тудар.

Альманах чарын, алыы чурруктар-биле болган шоолуг, башкак-биле байлаа.

Л. ТЕРЕХИНА.

«Телевидение»

ИЮНЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Даҥчыдылгалар программазы. 12.05— Телечедээлер. 12.10—«Богун—Садыг ажыылдакчызыныҥ хүнү». Даҥчыдылгага ССРЭ-ниҥ садыг министри А. И. Струев киргеҥ. 12.40—«Кадыкшылга». Эртем-таймылбырлыг программа. 13.10—Бүгү-делегей панорамазы. 13.50—Өөнүг телеэзерлүүр. «Кино аан-чоруктарныҥ клубу». «Чечектиг хоорайдан келген чолдакпайлар». Мультфильм. 15.00—ССРЭ-ниҥ 50 чылынга турскаатказ Бүгү-аалчылдыг уран түүл фестивалы. 16.15—«Бузулбас найырал». Философия өөредилгезиниҥ директору А. А. Амвросиутов чугаазы. 16.35—16.45—Чансар. 16.45—«Мүндан чаҥыс арга». Уран-чечен фильм. 18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30 — А. Н. Островскийниҥ «Дошкуҥ черде». Москваныҥ А. С. Пушкин аттыг шин театрыныҥ фильм-шинээ. 20.15 — «Силерниҥ чагаалармаар-биле».

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Бүрүн эргелиг комиссар». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.00 — Өөнүг телекөргүүлүг. Эстрадаҥ концерти. 22.30—«Ут». Информастыг дыңналыг: 23.00—Өөнүг телекөргүүлүг. Футбол талазы-биле делегей чемпионады. «Спартак» (Москва)—«Торпедо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 23.45—01.00—«Улуг уруглар». Уран-чечен фильм.

аҥаар

Кызылдыҥ метеостанциязыныҥ дыңналдыын ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттуг каан турар хүн болур, чаашкы шоолуг эвес. Хаттыг дүргени сөкүлдээ 7—12 метр, температура даглыг черлерге 16—21, оон арткаларында — 25—30 градус чыыр.

Кызылга булуттаг каан турар хүн болур, чаашкы шоолуг эвес. Хаттыг дүргени сөкүлдээ 7—12 метр, агаарныҥ температуразы 25—27 градус чыыр.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ-23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Салтан хаан дугайында тоол» 10.00, 11.45. «Бодуҥ дугайыҥды меҥээ чугаалап берем» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кииочыыңды» 11.00. «Кызыл галстук» 12.30, 14.00. «Совлгу форт» 15.30, 17.10, 18.45, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мама-ла, харыы» (дөрт үндүрүгге) 13.00, 17.00. «Өскелерден ажыыр сыгырар» 11.00, «Персин чечээ» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дидимден оок кортар» 10.30, 12.10, «Ужуп умерин чөпшээреҥер» 13.50, 15.30, 17.30, 19.10, 21.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Снегурочка» 10.30, 11.50, «Тоялчы» 13.40, 18.50, 20.10 шактарда.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хогжумүлүп үнгери» АКШ. 1, 2 сериялары 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мама-ла, харыы!» 15.20, «Персин чечээ» 16.55, 18.35, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртиелер ортулуу» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00. «Бодуҥ дугайыҥды меҥээ чугаалап берем» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Совлгу форт» 15.20, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

делегей бо хүннерде

ДУГУРЖУЛГАНЫ БОТТАРЫНДЫРАРЫ-БИЛЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа ужудучулуг космос корабльдериниҥ Хьюстон (АКШ) хоорайда төвүүге ССРЭ-ниҥ Эртемнер академиязыныҥ болган АКШ-тыҥ аэронавтика база космос делгемнеринiҥ шинчилээр талазыбиле байонал эргелелдиҥ (НАСА) специалистериниҥ аразында ужуражылыышкын болганын парлалтага дыңналган болгай. Ол ужуражылыышкынын соругазы — совет база америк космос корабльдериниҥ ужудуушкуунун уеэнде космос корабльдериниҥ чоокшулажыр болгаш тутчур дериг-херекселдерин шиҥээ көөр соругалыг. Ындыг хемчегларын ажыыдан кылыр чорук космоска ижкинниҥ айыыл чок ужударын магадылаар болгаш моон соңгээр эртем шинчиледдерин кады кылыр ыяш хайдырар чаагай соруганы салып турар.

Ужуражылыышкын уезинде баштай-ла «Союз» деп совет корабль ужудуу үнер дугайын дугуржуп алган; ол шыкаш радиошпаратуралар-биле солчуушкунчуг болган оларны ийи чурттуг кайышкыгада будурун үндүрериниҥ принциптерин база дугуржуткан. Ындыг ужудуушкунду 1975 чылдыҥ ийнги чартыында кылыр деп талалар база чошпөөрөпкен. Келир үениҥ ужудуушкуузун үстап баштаар талазы-биле алыыды тускай ажыылдакчылар болуу боттанарыын чорудар апаар.

Келир үениҥ ол ужудуушкунун кыдырыышкын ажыылдарын дугуржуткан болгаш хүлээп алган: ийи космонавтыг «Союз» деп совет космос корабли салып үндүрген соонда барык 7,5 шак болганда Кеннеди шеңеезеге (Флорида штатта) иштинде үш космонавтыг «Аполлон» деп америк космос кораблин база салып үндүрер. Оон ышкаш совет корабльди салып үндүрериниҥ соонда «Аполлон» корабльди 31 болгаш 54, 5 шак болганда салып үндүрер арга база бар. «Аполлон» хевирлиг корабльди орбитаже салып үндүргеи соонда барык 1 шак болганда оон командылал-агрегат келээ «Сатурн» дээр тевирикчи ракетавыҥ соолгу келээзинден адырылгаш, бодуунуҥ олээн бир долганнаш, пилчии кирер эжик-биле тутчур.

«Аполлоннуҥ» тутчур кезээниҥ үзүүнде тудуштурулга кылыр механизми «Союз» корабльдиҥ база-ла ыяш механизми-биле таарыышкан болур үзүүрүүр. Шилчилге кылыр чер экипажтыг шилчиишкин кылыш турарыныҥ үезинде атмосфераны база таарыштырар. «Союз» корабльдиҥ ол кезээниҥ иштинге базымышкыы 760 миллиметр турда атмосфера аваа агаардан тургустунар, а «Аполлон» корабльдиҥ иштинге базымышкыы 260 миллиметр турда, оон атмосферазы 100 хуу кислородтан тургустунар.

Корабльдерниҥ чоокшулажыкаш, тутчуру «Аполлоннуҥ» салып үндүрериниҥ соонда барык бир дүн-хүн эртеҥде болур, оон соонда тудуштыкан корабльдер ыяштыг байдал-биле ийи хонук хире үе дургузунда ужудар. Ол үениҥ дургузунда космонавтар бот-боттарыныҥ корабльдеринче шилчиишкинин болгаш кады ажыылажылганы кылыр апаар.

Корабльдер тудуп байдалдыг чоруур үезинде черже телевидение дамчыдылгазын база кылыр.

Корабльдериниҥ тутчур механизмин тургузар болгаш оларны кылыр ажыылдар чүрт бүргүзүүге тус-тус кыдыпаар ужудуут деп талалар дугуржуп алган.

Оске чурттуу башкарыдга төвүүлиге сүмелешкен соонда ужудуушкунну башкарор, шак-үеэн саналар талазы-биле шинтиирин үндүрген турар ужудуут.

Совет дайынчыларны байырлалдыг байдалга үдеп турар

КАИР. (СЭТА). Төрөөн чурттуже чаныс турар совет шериг чөвүлекчилериниҥ байырлалдыг байдалга үдээри ЕАРныҥ чеҥелектиг күштериниҥ эгелээн.

Египет шериг удурутукчулар болгаш шериг кезектериниҥ командирлери египет армияны өөредир болгаш оон дайынчы аргазын бедидер талазы-биле улуг ажылды кылганы дээш совет шериг чөвүлекчилериҥе өөрүн четтирииишкинiҥ чылыг сестерин чугаалап, боттарыныҥ совет оныктерине турасказалдыг белектерин тутсуп турар.

Египет армияны быжыглаарына улуг дузаламчыны көргүскен совет шериг чөвүлекчилериҥе египет улустуҥ өөрүн четтириишкинiҥ илерлейлээн үүлдерини египет сөзуннар парлап үндүргеи. «Иджишин газет» солуныуҥ бижээни: «Египетке ыдыыг эргежок чүтүлга дузаламчы опза негеттиинiҥ келген үеде совет шериг специалистери үнелеп четпес дузаламчыныҥ көргүскен. Совет шериг специалистериҥ болгаш чөвүлекчилериҥ ажыл-чорудулгазыны бичеледип, харын-даа үттуп болбас». Бодуунуҥ дыңнавадыынга «Аль-Гумхурия» солуныуҥ демдеглээнин: Совет Чеҥелектиг Күштердеҥ бистиҥ оныктериниҥ боттарыныҥ хүзээлелериҥ эҥ ажыктыг болгаш күзелге хандыр күүсеткен. Египет черден чоруп тура бистиҥ совет оныктериниҥ агрессияга удур шинти демиселдиҥ херээже оларныҥ ак сеткилдиг күжелиишкинелерин болгаш чүтүлга ачы-хавыяалаарын египет улус бүрүү үнелеп база барымдаалап турар дээринге бүүрел болурлар, демиселге бодуунуҥ оныктериниге шынчы чоруктуг кедагалаан египет улус бүгү адыларга совет улус-биле кады ажылдажылганы үргүлчүлээринге, бүрүү шинтиирлиг.

ССРЭ-ниҥ 50 чылынга

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакия ССРЭ-ниҥ тургустунганыныҥ 50 чыл чылыг калбак болганы байырлалды-биле үткүрүлгө белеткеиин турар.

Праганыҥ төвүүге Республика шеглүге «ССРЭ-ниҥ чечектелиишкининиҥ 50 чылы» деп фото-чуруук делгелгезин ажыктаан. Делгелге амыралдыҥ бүгү адырларында Советтер чуртунуҥ кайгамчыктыг чедиишкиннериниҥ дугайын, совет киижилериҥ бүдиишиг тургузукчу күш-ажылыныҥ дугайын төгүл турар.

Делгелгениҥ байырлалдыг ажыдыышкынына ЧССР-ниҥ Федераддыг хуралыныҥ Даргазыныҥ оралакчызы, Чехословакияныҥ социалистиг партиязыныҥ даргазы Б. Кучера чүве чугаалаан. ССРЭ-ниҥ турустугланганыныҥ алдарлыг юбилейи болгаш Улуг Октябрьныҥ 55 чыл оюн делегейниҥ эҥ улуг болуушкынары болур деп демдеглээн. Бо найгамчыктыг хүннер чехословак уласка оныа эргим үнелиг, чүге дээрге Совет Авазап Чехословакияныҥ шынчы болгаш ижеглиг оҥкүү болуу, оон хоталгазыны, хамаарышпас чоруун, социалистиг чаалап адыышкыныарын камгалаарын, а ол-ишкаш ажыдыына социалистиг чурттарныҥ дем каттыштырылгазына ССРЭ-ниҥ улам шыдаҥы бүгү талалыг хөгжүлдезин магадылап турар деп, Б. Кучера чугаалаан.

ӨӨРЕНИРИҤЧЕ ЧАЛАП ТУР

Тыва АССР-ниҥ Иштики хереқтер министерствозу

БАРНАУЛДУҤ,
НОВОСИБИРСКИНИҤ,
ХАБАРОВСКИНИҤ,
САРАТОВТУҤ

ортумак школаларына немелде курсантылар хүлээп алырын чарлап тур.

Школаларга өөренириниҥ хуусаазы 2 чыл. Олар Иштики хереқтер министерствозуныҥ органнарында ажылдаар ортумак эртемниг, шериг албанын эрттирген болгаш кадыкшыл байдалы шериг училищелериге өөренип шыдаар 30 хар чедир назылыг ССРЭ хамаатыларын хүлээп алыр.

Школаларга өөренирин күзээннер моон адаанда конкурстуг шылгалдаарны тудар: орус дыл болгаш литература (аас-биле болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

ИХМ-ниҥ ортумак өөредилге черлерине өөренирин күзээннер Тыва АССР-ниҥ ИХМ-нин кадрлар килдизинге 1972 чылдыҥ августун бирге чедир эмчи шинчилгезин эрттирери-биле ыяап-ла келген турар. Өөренирин күзээннер дараазында документилерни ап алгаш кээр: **ортумак билиг дугайында документ** (боду-биле), **шериг биледи, сөөлгү ажылдап турган черинден партия азы комсомол организацияларындан характеристика, 3×4 хемчээлдиг, бөрт чок тыртырган чуруук. СЭКП азы ВЛКСМ райкомуныҥ азы хооркомуныҥ чоруткан шынзылгазы.**

Тускай дужаал ёзугаар школага хүлээп алдынган кижилерни өөредилге эгелээн хүнден халас аъшчем, ниитти чуртталга чери, идик-хеп-биле болгаш 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар.

Тыва АССР-ниҥ Иштики хереқтер министерствозуныҥ кадрлар килдизи.

Балгазыннҥ № 1 профтехучилищези

1972—73 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище III класстыг тракторист-машинистерин, тракторларныҥ болгаш кодээ ажыл-агыйлаарыныҥ сентелгезин чоруудар слесарьларны белеткеп турар. Өөренириниҥ хуусаазы 1 чыл. Анаа 6—8 чедир класс билиглиг 15,5 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге киргеннериҥ хүнде үш катап халас чемгерер, ниити чурттала база хеп-биле хандырар болгаш стипендия төлээр.

Тергиин демдектер-биле досканнарны, оларныҥ күзелин барымдаалап, Ачинскиниҥ индустриалдыг педагогика техникумунуҥ күрүнениҥ долу хандырылгазынга өөредип чорудуп болур.

Училищеге техниктиг чогаадылганыг, бот-тывынгыр уран чүүдүүн бөлүүмнери, спорт (волейбол, хоступ хүреш, стол теннизи, хөл-шыыраа) секциялары ажыдап турар.

Директорнуҥ адынга киирер билдириишкинге кожар документилер:

1. Школа доскаанынын херечилели азы шыыдыгга.
2. Төрүттүнгенинiҥ херечилели азы паспорт.
3. Өг-бүлеииниҥ дугайында шыыдыгга.
4. Сентябрь 1-ден эгелеп өөренир.

Училищениҥ адреси: Таҥды районнуҥ Балгазын суур.

ДИРЕКЦИЯ.

Хандырылга, колхоз баштаар черлеринге сагындырыг

Ыяап-ла кылыр төлевирлиг страхование дээш төлевириниҥ баштайгы хуусаазы **июнь 15-те** доозулганын, төлевир киирериниҥ ийнги хуусаазы 1972 чылдыҥ **августун 15-те** эгелээрин Күрстрахтыҥ Тыва АССР талазы-биле эргелели ажыл-агыйлар удуртукчуларына болгаш хамаатыларга сагындырыг тур.

Страхование төлевирин кылырыныҥ колхозтарга ийнги хуусаазы **июль 15-те** доозулган. төлевириниҥ үшкү хуусаазы 1972 чылдыҥ **сентябрь 15-те** эгелээр.

Төлевир хуусаазы эрттирген хүн санындан-на колхозтардан 0,05 болгаш хамаатылардан 0,1 копеек хөө тыртар.

Колхоз баштаар черлери болгаш хамаатылар! Страхование төлевирин чогуур хуусаазында киириҥер! Колхозтар чогуур төлевирлерни Күрбанкыныҥ салбырларына, кодээ черниҥ хамаатылары — кодээ Советтерге, хоорай чурттакчылары — Күрбанкыныҥ салбырларына, ажаалга кассаларына, Күрстрахтыҥ инспекторларына болгаш агентилеринге төлөөр ужурлуг.

КҮРСТРАХТЫҤ БАШТААР ЧЕРИ.

РЕДАКЦИЯНЫҤ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуҥ 21-63, редакторнуҥ оралакчызарыныҥ 35-21 пропаганда киледиинiҥ 23-54, харыысаалгалыг секретарыныҥ 23-35, партийдан ажыылбаа киледиинiҥ 37-13, культураа киледиинiҥ 21-51, ажыл-агыйлыг киледиинiҥ 21-47, үлетпүр киледиинiҥ 22-64, чагаа киледиинiҥ 41-27, информацияа база совет тургузуу киледиинiҥ 20-60, оруктаатериҥ 31-75, корректорларныҥ 27-41. Солуп келгеин баргаага 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында Тывабыҥ ном үндүрер черинiҥ республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00758.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеш.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 25 ВТОРНИК. № 173 (8941). Өртээ 2 кеп

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 1972 чылдың июль 10—12 хүннеринде Москвага болган XXVI сессиязының түннелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң делегациязының отчёдун СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көрген.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдериниң талазы-биле Комплекстиг программазын хүлээп алганының соонда эрткен чыл ЭДЧ кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының кады ажылдажылганы ханыладырын болгаш сайзырангайжыдарын база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдерин улам калбартырынче угландыр ажылдап кылган шугумунуң шынныын долу хемчээлге бадыткаан деп, СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демделээн.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын чедиишкиниг боттандырып эгелээни делегейниң социалистиг системазының туруштарын болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының сырый каттыжыышкынын улам ынай быжыглаарынга кончуг чугула-ужур-дузалыг деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннүнге Куба Республиканы хүлээп алганы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының кайгамчыктыг түннели болуп турар.

Социалистиг экономиктиг интеграцияны боттандырары политиктиг болгаш экономиктиг чугула сорулга кылдыр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады. ЭДЧ-ниң XXVI сессиязынга ССРЭ-ниң Делегациязының ажыл-чорудулгазын олар бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын боттандырары-биле холбаалыг, а ол ышкаш ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле Совет Эвилелиниң экономиктиг кады ажылдажылзын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни улам идепкейлиг боттандырарын чогуур органнарга дааскан.

Төрээн чуртка эки шынарлыг, хөй дүктү!

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

Советтиг Тываның ажылчы чоннары чоокта чаа-ла боттарының бирги чартык чылда будурген ажыл-ижин түнеп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң тоску бөш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседир дээш бо юбилейлиг чылда боттарынга алган хүлээлгелериниже шынчылын база катап бадыткаан болгай. Чыдыг баштайгы чартыында республиканың көдээ ажылакчилерге малдан алыр продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазыбиле бичe эвес чедиишкинерниг болган. Ылаңгыя оларның иштинде Тывада орулгалыг адырларның бирээзи болуп турар хой ажылының кол продуктузу — дүктү күрүнеге садарын чартык чылда быстырг ажыл-агыйларывыс 140 хуу күүсөткеп.

Оон бээр үр эвес үе эрткен. Ыпчалаа-даа дүк кыргылдазы бо чылын үзүктел чок үргүлчүлээр / байдалга тавarышкан. Чүге дизе, чамдык рабовпарда бо хүнперге чедир өгаар-бойдустуң аайы-биле тиште-нарып болгаш чартык чиңге-нарын дүктүг хойларының кыртыры уламчылап, доозулбаан болуп турда, чамдык черлерде бодүүн дүктүг хойларны болгаш эрге-төрүттүнген бо чылын хураганнарны өгаарлар өй капсырлажы берген. Ыпчангаш бо хүнперде дүк кыргылдазының чоруп турарын, ону күрүнеге садарының темпизин анализтеп көрбес болза хорюок.

Июль 21-ге чедир «Күш-ажылдың хостуу» совхоз (директору М. А. Таков, кол зоотехник В. М. Топоев) 13.718 баш улуг хойну кыргаан, оон дүгүн саадал чокка белеткел черлериже киргеп, азы күрүнеге ол ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк киргеп болгаш чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазыңың чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылгаан турарында дем санаар аңаар.

Бо айның 16-га чедир алдынган медээ-биле алырга, дүк кыргылдазы болгаш ону күрүнеге садарының талазыбиле Жданов аттыг совхоз (директор Д. Х. Дүгүр-Серен, кол зоотехник Э. Б. Рингинова) чер албайы келген. Ыпчалаа-даа соолгу хүнперде ыяда партком, директия чери ындыг хожудаапкынналары болдурбас дээш ышнеге ол ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк киргеп болгаш чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазының чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылгаан турарында дем санаар аңаар.

Бо хүнперде алдынган медээлерни ёзугаар алырга, чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларны «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазының чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылгаан турарында дем санаар аңаар.

Бо хүнперде алдынган медээлерни ёзугаар алырга, чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазының чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылгаан турарында дем санаар аңаар.

Бо хүнперде алдынган медээлерни ёзугаар алырга, чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазының чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылгаан турарында дем санаар аңаар.

Ыпчангаш бо хүнперде дүк кыргылдазының чоруп турарын, ону күрүнеге садарының темпизин анализтеп көрбес болза хорюок.

Июль 21-ге чедир «Күш-ажылдың хостуу» совхоз (директору М. А. Таков, кол зоотехник В. М. Топоев) 13.718 баш улуг хойну кыргаан, оон дүгүн саадал чокка белеткел черлериже киргеп, азы

ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Республиканың колхозтарының болган совхозтарының тараа шолдеринде бо чылдың күзүдү эки өзүп үнүп келгени ишти көдээ ажыл-ишчилериишти өөртүп турар. Тываның тараачылары бо юбилейниг чылда Төрөөн чүртүүн шыгжалырынга 85 муң тонна тараалы урар хүлээлгезин долдур болган ажыр күүседир дээш аскы тарылганы чеднишкинниг чоруткаанар. Оларның ыдыг күжениишкинге халас арбаанын хову-шолдерде чалбын үнген тараалар херечилеп турар.

Ындыг болганда республиканың тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылдакчыларының мурнунда улуг болган харысаалгалыг ажыл-херектер туруп турар. Тараапы адып алырын организастыг оруулуп, ону шыгжамырларга тааржыткыр хүлээп алыр болган шынарлыг кадагалааны бистиң тараа хүлээп алыр черлеривистиң ажылдакчыларының ыдыктыг хүзелгези болур.

Ол соруглаарыны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларының материал-техниктиг базаларын ой-шаанда белеткээр, тараа шыгжаар, кургадыр болган арыглаар черлерниң, машиналарының база деңилериниң, энергия дериглериниң, лабораториялар херекселдериниң септелгезиниң чеднишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ап-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчан техниктиг базаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болган арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг базаларын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиглер арганы берип турар чаартылганаарының ыдыктыг хүзелгези болур.

Ол соруглаарыны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларының материал-техниктиг базаларын ой-шаанда белеткээр, тараа шыгжаар, кургадыр болган арыглаар черлериниң, машиналарының база деңилериниң, энергия дериглериниң, лабораториялар херекселдериниң септелгезиниң чеднишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ап-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчан техниктиг базаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болган арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг базаларын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиглер арганы берип турар чаартылганаарының ыдыктыг хүзелгези болур.

Ол соруглаарыны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бедиг. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, богу хөй болур болган ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болган шынарлыг чорударынга материал-техниктиг базаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганыны шиналарның база деңилериниң, энергия дериглериниң, лабораториялар херекселдериниң септелгезиниң чеднишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ап-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчан техниктиг базаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болган арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг базаларын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиглер арганы берип турар чаартылганаарының ыдыктыг хүзелгези болур.

Ол соруглаарыны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бедиг. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, богу хөй болур болган ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болган шынарлыг чорударынга материал-техниктиг базаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганыны

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүүү. Эгези 1-ги арыында).

Үлетшүр шиитиин-биле чартык чыл планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге черлерин бүдүрүлге планнарын болгаш чылында планнарын күүсеттинейн баргылаан. Эң ылаңгыя шаустыктыг сода, күүгүр кислотазы, хөмүр-даш хазар комбайннар, нефть аппаратуралары, чиик үлетшүрге технологтуг дериг-херекселдер, чүүк вагоннары, картон савазын, тудуг түүлбүүзү, хөм идиитер, аъш-чем балык продукциязы болгаш өске-даа чамдык кылыгларның хевирлерин бүдүрер план чедир күүсеттинмизин; чер-ле болганда продукцияны хереглеттинер ассортимент-биле болгаш бедик шынарлыг кыдыыр бүдүрүп үндүрерин хандырбайн турар. Ажыглалда чаа киргеи элээн хей бүдүрүлге черлеринде төлевилелдге көрдүүген деңнелдерин оожум шиңгээдип ап турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелези оон ыңай кодээ ажыл-агыйн ажылдакчылары часкы ховуу ажылдарын организастыг эрттирген деп дыңнаткан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылга планын чедиишкинниг күүсеткен, ыштың кадыг-дорт үн соок байдалындан дыка хей шөлге үрезин олген түрлелинде үрезиннерин катап чашканнар.

1972 чылда дүжүдүн алыр кодээ ажыл-агый культураларының бүтүү чуртта шөлү 210,3 миллион гектар, оон иштинде тараа культуралары — 122,3 миллион гектар боон турар. Эрткен чылда турганы-биле алырга, тараа культураларының, тарымал тооруктуң, чигир свёклазының, сояның, могваларның болгаш өске-даа чамдык культураларның шөлү калбарган. Ол ышкаш суггаттыг болгаш кургаттынган черлерде тарылга шөлдери база көвүдээн боон турар. Чуртту бүтүү районнарында сиген неазлдези болгаш мал чемининг белеткели калбарган. Чамдык районнарга тараның өзүлдези шык эвээш байдалга эртип турган. Агаарның паиг болгаш ыаак болганы тарааларның быжар хуусаазын чоокшулаткан. Колхозтар болгаш совхозтар тараа культураларның ажаан алышкынында кирипкен.

Эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын бүдүрери колхозтарга болгаш совхозтарга: өгт талазы-биле 5 хуу, оон иштинде — хаван эъдининг—11 хуу болгаш куш эдинии—15 хуу, сүттүү — 4 хуу, чуургаларыны — 13 хуу өскен.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының күүрүне планы планнан ажыр садып алыр талазы-биле доктаатгынган хемчээлди киириштир алырга мал бөлгаш куш эъдинии — 110 хуу, чуургаларыны — 111 хуу болгаш сүттүү — 99,5 хуу күүсеттинген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаары уламчылаап турган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүнге күүнеиң болгаш колхозтарның капитал салыышкыны ажылдарның бүтүү комплекстериниң талазы-биле 2,4 миллиард рубль болуп, 1971 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге 7 хуу көвүдээн.

Техниканың эң чугула хевирлерин болгаш минералдыг чемиштидилгелерни бөөринің чартык чыл планы күүсеттинген.

Транспорттуң бүтүү хевирлериниң чүк саарылгазы 2 триллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 4 хуу көвүдээн. Бүтүү хевиринің транспортунуң пассажирлер сөөртүүгү 280 миллиард пассажир-километр болуп, 6 хуугa көвүдээн.

Эрткен чартык чылда күүнеиниң капитал салыышкынының күсели-биле 17 миллиард рубль өртектиг кол фондуну ажыглалга киирген.

Улус ажыл-агыйынга күүнеиниң капитал салыышкынын 24,9 миллиард рубль болган, ол болза эртиен чылдың бирги чартынында шиңгээдип алганындаа 6 хуу хей болуп турары ол-дур. Улус ажыл-агыйының талазы-биле керээ ёзугаар ылыыр ажылдарның чартык чыл планы иитгизи-биле 100,6 хуу күүсеттинген, ажылдың хемчээли 9 хуу көвүдээн. Оон-биле кады чамдык тудуг министерстводары керээ ёзугаар ылыыр ажылдың иитги хемчээлиниң-даа, объектилер-даа талазы-биле планны чедир күүсеттээн, ол бүтүү төнчүткеп капитал салыышкынының планынга кардүнеен турган болгай.

Колхозтар аразының тудуг организацияларының күүсеттеп ажылдарының хемчээли 12 хуу көвүдээн.

Тудуг-монтаж организацияларын планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынче шилчидери уламчылап турар. 550 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш өске-даа организациялар планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар, олар болза улус ажыл-агый талазы-биле иитгь керээ ёзугаар ажылдаар ажылдарның иитги хемчээлиниң 25 хуузун күүседип турарлар.

Тудугда күш-ажыдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 5 хуу өскен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези чиигээн. Орулгалар 8 хуугa көвүдээн.

Тудуг болгаш монтаж организацияларының элээн хей кезии керээ ёзугаар ажылдарның хемчээлиниң, күш-ажыдың бүдүрүкчүлүүнүң, орулганың болгаш бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле планны чедир күүсеттинмээнер.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның саны чартык чылда ортумаа-биле 93,7 миллион кижи болган болгаш эрткен чылдың бирги чартынга деңнээрге 2,4 миллион кижиге азы 2,6 хуугa көвүдээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның айда ортумак ажыл төлевири 128,5 рубль болуп, эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге 3,5 хуугa көвүдээн. Шаңнаарының иитгилел фондузуундан төлөөр төлөглегелерни болгаш чиигеделерни немептерге ажыл төлевири болза, 1971 чылдың бирги чартынында 168 рубль турганындан бо чартык чылда 174 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажылынга төлевир 5 хуу бедөөн.

Хереглелдиң иитгилел фондузуундан чоннуң ап турар төлевирлери болгаш чиигелделери 36 миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартынга деңнээрге 6,8 хуугa көвүдээн. Ол акша-хөреңгилерниң күсели-биле чонга халас өөредилгени болгаш эмнелге хандырылгазын, пенсиялар, пособиелер болгаш социал хандырылгазының талазы-биле өскедээ чарыгдалдарны төлээрин, стипендиялар бээрин, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыңнарынче хадас база чиик өртектиг путёвкалар тыпсырын, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин ажаан тежээрин, шөлдөлерге төлөөрин болгаш социал-культура хандырылгазының өскедээ хевирлериңе төлөглелер кылырын хандырган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 83,8 миллиард рубль болуп, деңневир өртектер-биле алырга 7,1 хуу көвүдээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планы 99,8 хуу күүсеттингеи.

Бараан саарылгазы көвүдеп, чоннуң хереглелдери өзүп турза-даа, чамдык барааннар-биле хандырылга ам-даа долу эвес болуп турар.

Совет Эвилелиниң дөштыкы садыг саарылгазы чартык чылда 12,5 миллиард рубль болуп, 8,7 хуугa көвүдээн.

Күрүнеиң капитал салыышкынының болгаш чурттагатудуг кооперациязының акша-хөреңгизиниң күсели-биле иитги шөлү 25 миллион дөрбелчин метр болуп турар чаагайжыттынган чаа 550 муң квартираларны ажыглалга киирген. Оон аңгыда, боттарының акша-хөреңгизиниң болгаш күрүне чөзлизиниң күсели-биле колхозтар болгаш чурттакчы чон хей санныг чурттарга бажыңнарын туткудаан.

Күрүнеиң капитал салыышкынының күсели-биле 80 муң өөреникчилер өөренир иитги биилиг школаларын, школа назыны четпээн уруглардың 55 муң уруглар турар албан черлерин, эмнелгелерни, поликлиникаларны болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин тутқан болгаш ажыглалга киирген. Чурттагга болгаш культура-амыдырал тудуунуң чартык чыл планы биче чедир күүсеттинмээн.

Чонга ачы-дуза чедиреринің хемчээли эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге 11 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны, кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдыгнар.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чону 1972 чылдың июль 1-ге чедир 247,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Вьетнам Демократтыг Республиканың шөлдеринде чугула ажыл-ишти үезин келген—бо чылын ристиң баштайгы дүжүдү быжа берген. Соңгу Вьетнамның девискээрин америк ушар чүүл араатанзыг ёзу-биле бомбалаан турзаиок, тараачыннар эрес-шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чурттуң соңгу талазында Дыонгиой кооперативтиң рис шөлдеринде. ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангчи можу Мурнуу Вьетнамда ең кадыг-дошкун тулчуушкуннарының төвү болуп артышаан. Куангчи хоорайның бажыңгы бүрүзү, кудумчу бүрүзү дээш тулчуушкуун чоруп турар. Патриоттар хоорайның мурнуу талазында сайгончу шериглериниң халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

Дайзын АКШ-тың ужар чүүлүнүң болгаш флодунуң идепкейлиг детькимчезин ап турар. АКШ-тың Сайгонда шериг командылалының медеглении ёзугаар алырга, «В-52» дээр самолёттар Куангчиниң девискээринче, оон иштинде хоорай квартылдарынче 900 тонна хире бомбаларны оннаан. Самолёттар Мурнуу Вьетнамның өске-даа можуларынче база халдап турар.

Патриоттар Куангчиде болгаш оон чоок кавызында дайзынның кезектеринче удур халдаашкын кылган. Аар үгер-бооларның күүндүг боолаанының соонда Куангчиден чеди километр ырак турар сайгончу шериглериниң туружукунче танкылар-биле халдаан.

Хюэ хоорайже болгаш оон чоогунда Тхыатхиен можуның төвүнче кирер оруктарда тулчуушкуннар база чоруп турар. Хосталга күштери хоорайның барыын талазында быжыглаг пунктуларынче, а ол ышкаш Хюэ биле Данангтың аразында далай эриниң чоогунда дайзынның туружукунче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Сайгончу командылал Мурнуу Вьетнамның хосталган өске-даа районнарынче ыңай халдаашкынны организастаарын орааздажып турар. Чалче шеригниң 1700 кижилиг десантызы Хоайнең хоорайның чоогунда Биньдиңь можуда суг эринге дүжүртүнген. Бо можуның улуг кезии хосталга күштериниң холунда үш ай дургузунда туруп турар. Патриоттар хосталган девискээрлерже дайзынның чаа-чаа халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Кхмер информация агентилели бо чылдың июньда Пномпеньниң чоогунда дайзынның туружукунче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Сайгончу командылал Мурнуу Вьетнамның хосталган өске-даа районнарынче ыңай халдаашкынны организастаарын орааздажып турар. Чалче шеригниң 1700 кижилиг десантызы Хоайнең хоорайның чоогунда Биньдиңь можуда суг эринге дүжүртүнген. Бо можуның улуг кезии хосталга күштериниң холунда үш ай дургузунда туруп турар. Патриоттар хосталган девискээрлерже дайзынның чаа-чаа халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Кхмер информация агентилели бо чылдың июньда Пномпеньниң шериглериниң чедиишкиннериниң дугайын дыңнаткан. Ол үеде патриоттар дайзынны 65 быжыглалдыг черлерден үндүр сывырган болгаш хостыган районнарының девискээрин дыка калбартыан. Ол айда Пномпеньниң шериглери 7.000 ажыг солдадын өлүртүп, балыглаап ыогаан. Үүлге Таиэо болгаш Кампонтсы можулардан бээн 70 муң хире кижилиг девискээрни хосталган.

Лаостуң патриоттары барыын үзеадиг күштериң болгаш таиланд хелеевленикчилериниң шериглериңе улуг чидиргилерни таварыштырып турар. КПЛ агентилеадың медээлерин ёзугаар алырга, соолгу адды ай дургузунда чурттуң соңгу талазында үүлге Луангпрабанг можуга бээн дайзынның 500 ажыт солдадын чыскаалдан үндүргеи болгаш делгем девискээрлерни хосталган.

Моол министр Болгарияда

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Улус Республиказының чазааның чалаанын ёзугаар Моол Арат Республиканың даштыкы херектер министри Л. Ринчин ол чуртта чеде берген, албанның аян-чоруун кылып турар.

Дайын соруглаларынга

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазы АКШ-тың девискээринде болгаш даштыкы чурттарда шериг чарыгдалдарынга 2,58 миллиард долларны үндүрүп бээр дугайында хоолгу төлевилелни чүүлдүүзүүген. Шеригге 568,9 миллион, шеригдалай күштеринге 521 миллион, шериг агаар күштеринге 283,8 миллион долларны үндүрүп бээр.

База бир чазылдырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттыжкан Штаттар Невада штатта пеиелде кылыр черге база бир ядролуг чазылдырыышкынны чер иштинге кылган. Атомнуг энергия комиссиязының дыңнадыы-биле алырга, чазылдырыышкынның күүүзү 20 килотоннага деп болган. Бо болза 1972 чылда дөртку ядролуг чазылдырыышкын-дыр.

Тудуп хоругдаан

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда буруңгаар дешилгелиг үзел-бодалдыг кижилерни кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүнерге таварыштырып турар. Коста-Риканың солуннарында бижип турары-биле алырга, Сальвадорнуң пайысыалында университеттиң эрге-чагырганың айтыышкынын ёзугаар халган болгаш оон удуртукчуларын золеп турган албан хүжээлгелериниден дүжүргеи. Ол университеттиң ректорун, а ол ышкаш дыка хей башкыларны болгаш студентилерни тудуп хорутдаан.

Кайызынга-даа ажыктыг

БОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чазаптарының аразынга чөөнтө чаа Боннга ат салган садыг болгаш экономиктиг кадыг ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулга «ийи талының пайысынга-даа ажыктыг» боон турар деп Барыын Германиянның социал-демократтарының «Форверетс» солуну бижээн. Ол дугуржулгага ат салган чорук «ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга садыг харылзаалзырын хөгжүдүп, калбартырынга чаа үе-чаданың эгези» болганын солун бижээн. Оон хереченкн—Совет Эвилелиниден Барыын Германиниже бойдус газын дамчыдып чорудары болгаш ГФР-деи Совет Эвилелиниче хоолайларны киирери болур.

Бир эвес 1970 чылдың августуң 12-де Совет-Барыын Герман керээге ат салып, оны күштүг кылдыр бадырааан болза, садыг база экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле бо чаа дугуржулгалар чардынмас турган ийик деп «Форверетс» солун онзалап айыткан. Ийи күүне аразынга баралга саарылгазының бо чылдың үш айының дургузунда 12,5 хуу калбарганы ол дугуржулгага ат салганы садыглажыышкынынга калбартырынга кайы хире ужур-дузалыг болганын база хереченлеп турар-дыр деп ук солун ведеглээн.

Акы-дуңма дузаламчы

ДАККА. (СЭТА). Вангладешке электротехниктиг заводту Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузазы-биле тудар. Ол дугайында керээни Даккага чарган.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга киинеериг тудугуңуң болгаш корабль тудуушкынуунуң корпорациязының даргазы Рафикудди Ахмадтың чугаалаанын болза, заводтуң тудуу Вангладештиң экономиказының хөгжүдеиниге онза улуг базым болур. Чурт электри дериглелери, трансформаторлар, конденсаторлар, электри моторлар-биле чүгле бодуң бүрүн хандырар эвес, харын база продукциязының чамдык кезиин даннаар үндүрер арганы болур. Заводту ажыглалга киирери аныяк республикага чылда хей миллион акша түүнүт камнаганы база бээр.

БАЯН-КОЛДАН МЕДЭЭЛЕР

Бүдүрүлге бригадазы

Ногаа, баячы культуралары өстүрериие, Баян-Кол онза таварымчалыг, бо чылын биштиң колхозта тараа, ногаа культураларының үшүжү дыка эки.

Баян-Кол ортумак школазының 5-тен 10 чедир класстарының өөреникчилери 100 хире кижи Кара-Талда болгаш школа девискээринде олурткан, тараан картофель, ногааның үшүжүн ажаап, хайгаарап, бүдүрүлге практиказын эрттирип турар. Өөреникчилериң бүдүрүлге практиказын школаның биология башкызы Вера Допчаа удуртуп турар. Ногаа, картофель шөлдеринде өөреникчилер класс-класс аайы-биле тускай дакпы ёзугаар эзлчежип ажылдап турар.

Эң эки ажылдаан класс республиканың Ак-Довурак, Хову-Аксы, Терлиг-Хая ышкаш улуг-улуг үлетшүр бүдүрүлгелеринче экскурсиялаар эргени алыр. Ыидыг идегелди чедип алыр дээш класс бүрүзү аразында чарыштыг шудургу ажылдап келген.

Чуулда

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хүрээл» колхозунуң 25 муң баш шээр болгаш 2 муң баш бода малын кодурга база халлавырлыг өске-даа аарыгларга удур чугган. Баян-Кол ортумак школазының 5, 6, 7, 8 класстарының өөреникчилери 30 кижи колхозтуң ветсанитар эмчизи Хирлиг-оол Конгарның башталгазы-биле мал чуп, бир ай ажылдаапнар. Арткан 10 кодан хойну, 2 кодан инекти сөөлгү 5 хонукта чуп доозарлар.

Өөреникчилерден организастаан мал чуур бригада күнде 2—3 кодан хойну чуп, шалып ажылдап келген. Ылангыя Николай Нүрсат, Витя Хүүртей, Владимир Отсер, Егор Хунажык, Иван Сандан оларның авазангыр тудунгуру, ажылга кызымаа мактанчыг.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Алдар тугу

Калуга областың Карачевода куш фабриказының девискээринде Куш-ажылчы алдарның түгү кишкип турар. Оны ең дээре куш азыракчызы Александра Орешинага алдар кылдыр көдүргеи. Ол бодунга хулээнеен беш муң дагаазының биргээзинден-не чыл эзезинден бээр 157 дагаа чуургазын алган.

Областың «Куш үлетшүре» трезинің директору Г. А. Ганин СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Обласка мындыг түңнел бир дугаарында чедип алдынган. Ол дээрге куш өстүрер ажылга депшилгелиг аргаларны ажыглаанының түңнелидир.

Калуганың ажыл-агыйларынга чоокта чаа-да зевзи продуктулуг фермалар чер болгекке турган. Амгы уеде «Куш үлетшүре» трезинің чеди улуз ажыл-агыйлары бар. Олар чылдың-на 1700 тонна куш эъдин нүрүнеге бээр. Ол тускай трести турғузар мурнундан дөрт патап хей-дур. Трест беш чыл төнчүзүнде амгызындан үш катап хей—250 миллион куш чуургазын бүдүрер апаар.

(СЭТА-ның корр.).

ВЬЕТНАМ УЛУС-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАРНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Вьетнам улуска удур араатанзыг дайзының америк агшериг сөолгу үеде дыка күштелдирген. АКШ-тың Вьетнамда кеминиг үүлгедиглерин иетеп-хынаар талазы-биле комиссияның сан-медээлерин ёзугаар алырга, америк ужар чүүл апрельде ВДР-ниң девискээринче 1.200 ужудуушкуннарны кылган болза, июльдин бирги чартынында 1.370 ужудуушкуннарны кылган. АКШ-тың шериг-агаар күштери ол чурттуң девискээринче хүнүң-не 5—7 муң тонна бомбаны октап турар. Ол өлүмнүг бомбаларның дыка хей кезиин патриоттарның хостаан районнарынче октап турар.

Сайгончу чалчаларның харыксыраан ёзу-чурумун камгалап арттырар болгаш вьетнам улустуң маадырлыг удурланыышкынын сый шавар дээр чүткүлүнге Пентагон дайзын чорударының эң араатанзыг аргаларын ажыглаарындан безин чалланмастаан. Чүгле киижилерге эвес, харын бүгү-де лирит амытанга удур угланган эң дерзин чепсектерин, бомбаларны америк агрессорлар ажыглап турар.

ВДР-де суг моондактарының болгаш плотиналарының системаларын америк самолёттарның үргүлчү бомбалап турар чоруу аажок улуг айыыл болур. Оларны үргеп турар чорук 15 миллион кижи чурттаан делгем районнуң чонунга олүмнүг кыжанышкынны тургузуп турар.

Байдал ыңдыг турбуже Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи Р. Зиглериин парлалга конференциязынга чаа кылган медеглели мырынай ыят чок болган. Суг моондактарын болгаш плотиналарны америк самолёттарның бомбалаар чоруун болдурбазының тодаргай хемчеглерин каш ай мурнунда президент Никсон элган түүе деп, ол чүүчуруп турган. АКШ-тың чазаанын албан кижилериниң ыңдыг янзылыг медеглелдерин америкаинар боттары бүүүү шаап турар- Чижээ, «Вашингтон поет» солуннуң корреспондентизи Крафт Ханойдан мынча деп дыңнаткан: «Америк бомбалар плотиналарга барып дүжүп турар дээрзинде кандыг-даа чигзинниг чок. Бомбаларның плотиналарга барып дүжүп турганын караам-биле көрдүм».

Америк аг-шеригниң кеминиг үүлгедиглери бүгү делегейде дыңмиттиг киленирээшкинни хайыыктырган. Ол чурттуң патриоттарының маадырлыг демиселинге деткимченин күштүүн Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей күнүи чап чаа эрттирип турарының үезинде чыыткыланлыр көргүскен.

Бистин чурттувус вьетнам улустуң талазынга туруп келген болгаш турар-даа. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы ССРЭ-де июль 20-де эгелээн. Совет киижилер АКШ-тың Индий-Кыдатта дерзин агрессиязын килеңнинг бүүүү шаап, совет улустуң вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш ону деткиринии шынчы сеткилин илергейлеп турар. Фидель Бастронун алдары дээш тургускан дүштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Ол айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туруш-бодалы тодаргай болгаш өскерлиш чок. Вьетнам улуска бистиң деткимчевис болгаш бүгү талалыг дузаламчывыс оон шынныг керээ тиилегижеге чедир үргүлчүлээр апаар».

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ОДААН УЗУТКААР

Чоокку Төөн чүк мурнуку хевээр делегейниин дүшкүүрлүг чоруунун ең айыылдыг одагларының бирээзи болуп артышаан. Ынчангаш ол талазы-биле харыысалганы израиль агрессорлар болгаш оларның империалистиг камгалакчылары чүктээр апаар.

1967 чылдың июньде Израильдин Египетче, Сирияже болгаш Иорданияже халдаанының соонда алды чыл эрткен, а Синай чартык ортулук, Газа району, Иорданиянын барыын талакы эрии болгаш Израильге эжелеттирген өскедээ кайы шагдан бээр араб девискээрлер эжелекчилериниң дарлалынга базындырбышаан. КНО-нуң Айыыл чок чорук Төвүлелиниин 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын калчаалыг ёзу-биле херекке албайн, израиль эрге-чагыргалар Каттыжкан Штаттарга деткиттирип алгаш, араб черлерден бодунуң шериглерин үндүрүп алырындан шуут быллап, бодунуң шеригжиткен суурларын тургуспушаан ол черлерге быжыглаттынып алырын оралдажып, Ливанның болгаш кожазында араб күүнелериниң кызыгаараларынга ажык шериг чөнгээлериниң политиказын чорудуп турар.

Израильдин премьер-министриниң кол дузалакчыларының бирээзи, портфель чок министр Галилм араб күүнелерге хамаарыштыр израиль политиказы өскертириниң «кандыг-даа барымдаалары чок» деп июль 19-та калчаалыг медеглел кылган. «... Чаа суурларны тургузарының талазы-биле күүненииишкиннеривисти үргүлчүлеп, бистиң башкарганывыс девискээрлерде суг болгаш чер курлавырларын ажыглазывыса чогуур» деп ол чугаалаан. Америк сионисчи организазииниң съездизи ажыттынып турда чүве чугаалаан израиль премьер Г. Меир Израильдин чепсегленишкиннерин бүгү хемчег-биле өстүрүп күштелдиреринче кыйгырган. А камгалал министри Моше Даян шериг-агаар күштериниң школазының доозукчуларының мурнунга чүве чугаалап тура солар Чоокку Төөн чүкке дайын чорудулгаларын дагын эгелээринге бедеп турар үжурлуг» деп кыжанышкынныг чүлчуруушкуиуну кылган.

Чоокку Төөн чүктүң улустарының ёзулуг айыыл чок түрар байдалының эрге-ажыктарынга таарыштыр политика талазы-биле чөптүг шиитпирлээшкинни чедип алыры тайбының эрге-ажыктарын эргим үнелеп турар бүгү киижилерге мурнуку хевээр көл сорулга болуру чугаажок. Ынчалза-даа Айыыл чок чорук Төвүлелиниң ноябрь резолюциязын күүседиринден Израиль шуут-ла ойталап турар мындыг байдалдарда араб күүнелер эжелеттирген девискээрлерин хостаарынга боттарының эргезинде бар бүгү чепсектерни ажыглаар барымаалыг болуп турар.

Ам араб күүнелерниң камгаланыр аргазын быжыглаары, ёзулуг антиимпериалистиг үндезиниге оларның хөделиишкиннериниин чаңгыс эвин быжыглаары, империализминин болгаш реакциниың дешилгелиг араб ёзу-чурумнарны дүжүрер дээр оралдажыышкынныларынга удур араб улустарының демиселинге түрүм ёзугаар эвилелчи — социалистиг күүнелер-биле араб күүнелерниң харылзааларын калбартыры болгаш быжыглаары оиза ужур-дузалыг болуп бар чыдар. «Араб -совет найыралы баксыралырынче уг-ланган кандыг-даа үүлгедиглерни Араб Төөн чүктүң дешилгелиг национал күштери ону барымдаалаар бүүүү шаап турар» деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну онзалап демеглээн. Күштүг болуп киргеи совет-ирак керээ Чоокку Төөн чүкке байдалга таарымчалыг салдарын чедирери чигзинниг чок. Ол керээнин үүлдериие дүүштүр ходелбишаан. Ирак чазактың барыын талакы монополияларгыы болуп турган «Ирак петролеум компаниин» национализастаанын ССРЭ шиитпирлиг деткээн. Ялзы-бүрү адырларга ССРЭ-биле кады ажылдажыышкынче чүткүлүүнүн Ирак база илергейлеп турар. ССРЭ-ниң болгаш Иракты аразында найырал «бистин харылзаалар быжыглаарынче чугула фактору болуп турар болгаш болурлаа, ол харылзааларны быжыглаарынче моон соңгаар-даа оралдажыр бис» деп, Ирак Республиканың президентизин Хамед Хасан Бакр онзалап демеглээн.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Челернин, скулешкени

(Бичии тоожу)

Монгуш ДОРЖУ

КИИРИЛДЕ

Күргүне шылгалдалары чоокшулаан тудум, кижиниң сагыш-сеткилиниң дойлурудам бавр... Дүн, хүн-даа дивейн, дептерлер, конспектилер ажарынга өйлежир. Үйгу кызырлың, кандыг-ла бир артың кырынга уне бээрингө чедир каш-ла бавым артказ, тайзы бассыңаа, кадырны куду дүжүпрутулавын батказ, база катап-ла арт кырынче үнеринче кыаар сея. «Чеди катап хемчээгеш, чаңгыс катап үзе кес» дээр орус улустуң үлегер сөзүнде ышкаш, эге түлүк-биле-ле артты ажыр база бээрин кым күзевес боор. «Эрмекде—каалама орук чок» деп домактың алыс утказы мында дүтүнгени чугаажок.

Мен база-ла осне өөрүм ышкаш, «дүмчүкке тулганда быжаа сүүжү» дээш байгы-ла билимни, утаан-сарылымны, үйгу-дыжымны шылгалдаларже утландырыпкан түрдүм. Ынчалзажок, бир-ле дүве моон дүжүмге чажымда мекел бир валга ай ажыр хөй кадарткан «Чылбыга-Кадай» кирип келген.

Оттуп кээримге, дер-сут хүшкеп, кара сут дувүдеп чап-чаа ушта шелдирипкеш кадыргы дег дырбаңнаан тыдыр мен.

Часкы дээрниң аязы-даа хөлчок. Артында-ла чингиртиккит көк. Эртенги салгын төрээттиң бүрүлерин чассыдарга, оларның аразынга хүлүреди сымыраачыры белеп мендээ тода билдиннип келгевайт.

Адырам. «Чылбыга-Кадайның» чаш чүрээмге арттырып каан аар балыгларын кижилерге бирден-бирээ чокка тоожуп бергеш, сеткил-сагыжимны чылыг-чымчак состер-биле «чүтдуруп» каапкан хире турган мен бе мынчаш?

А ам? Өске херек-тир. Харын бодум хөйге чарлап, амыдыралдың хөрүнүүдеп чүгле кадык, чараш, кандыг-даа кадыг-бергелерге торулбас чечектер оюп үнүп турарын күзеп, ол дээш демисежир ужурлуг мен!

Мындыг аяс эртен кайгамчык хүн үнүп келири чугаажок. Ол ам дагдар артындан үнүп кел-ле бүгү амылыг өртемчейни куспактаптар!

БИРГИ ЭГЕ

Чайның башкы айы турган чүве.

Хектериңге откут, тавлапчыг үнзери инек сагган авамга аяа тудуп тургавы ам-даа кулаамда чаңгыланып, бодалымның ханызындан балалбаан.

Бир-ле хүндүс каш ошкувүстү кадарып чораап, дүштедип кээримге, өөвүстүң чанында дериттң мунуп каан өлө аът тур. Дораан-па танып кагдым. Кырган-авамның Сая-Өлеги. Амыраарым-дал хөлчок. Кырган-авам сутта амна баар мен. Өрү шуравышаан, өтке кирип келдим.

— Өшкүлериңни каяа кадардың, оглум?—деп, авам дораан-на сонуургады.

— Ыратпадым. Мын бо судак уныңга.

— Кежээпейимни, ол болбазыкпе. Хүмүңда тараптан кудуп ыш, тараадан өремелеп чи—дээп, хадың дазылы кара хүва түтсү каапты.

— Кырган-ачам келди бе, авай? Ам-на кырган-авам сутга баар мен түүме.

— Чок, оглум. Кырган-ачаң хөөкүй...—дээш, авамның карактарындан борбак-борбак дамдылар сыстып келди. Авамның арныынче туздур көрүпкеп, арын-шыраңының үндергайын ам-на эскерип кагдым.

— А даштың кымның аъдыл ынчаш, авай?

— Чодураанның адазы мунуп келди. Кырган-ачаң хөөкүй кызыл-дустай берген ышкажыл...

— Кайнаар? Дус-Дагже бе?

— Чок аав, оглум. Чодураанның аваты канчап баржык?.. Ол ышкаш, мөңге үйгузуп удаавы ол-дур ийин.

Чодураанның адазы канчап баржык дээрге-де, харзыга бергеш, дүргеп-не өгден үне халыдым. Сактырымга, чаңпык, чаъстыг кара булуттар хөрээмде аай-дедир көжүп, улуг шуурган болуп хуула бергевзиг-даа.

Шиви дөзүнде одагда ачам биле Чодураанның адазы хойтпак олуртуп алган, бодамчалыг чугаалашкан олурлар. Чодураанның адазы дээрге, авамның утбалын ап чораан кижиле болгай. Даай-авамның калганының соонда, ыңдалдыг дулгуяк кадайда олуруп алган деп авам сутлар чугаалажып органын дыңнаан мен.

Ачам мени көрүп, каап, кыйгыра-дыр. Ол аразында авам баа чедип келген.

— Болырның-биле кырган-аваң сутта баар сен. Белеткенип ал аа. Орук аразы ырак, ааржыдан чуурул чип ал—дээп, ачамның сөстерин шалабула дыңнадым.

— Кырган-авам сутта баарым ол. Мээң орнумга сен ошкүлер кадарар сен—деп, утбамга шын-на сеткилим-биле өөрүшкүм илередип тур мен.

— Мен авам-биле кады соонда баар-дыр мен ийин. Чодураанның ачазының шаварı кончут кижи боор. Ужаң адаанга салып алыр сен, дуу алык кежи дежээпин ап ап—деп, утбам чагып кагды.

Дал дүшү эрте дүжүп чорда-аалдан аъттаныптывыс.

Авам биле ачам биске оруксуур менди-чаагай чоруурувусту күзеп, кырган-авамның амыр-мендизин айтырып, таакпы тип бээри-биле күскөр чеде бээрин дамчыттылар.

Чедер черинге ышкап-ла ырак. Бир артты ашкаш, хемнер база кежер, ооң соонда чиңгир-ногаан эзим шазын одуртур.

Аалдан үнерде-ле «эзецгээн дыңзыдың» алган Чодураанның адазы аът аксын ында-даая тырткаш:

— Ужаң аарбайн чор бе?—дигилзор.

— Чок — деп, алык кежи ырыктаажымның безин халалының чажырыптар мен.

Арт кырынга үнүп келгенивисте, Чодураанның адазы дүжээп деп бо. Сагыжым чыдыш дээп. Яңзы-бүрү чечектер безин менче баштарын чайып, «секпереп ал» дээнзиг болган.

Аъдының ыдык-челинден элээп каш хылдар чуда соп алган, хойнундан кызыл торгу кескиндизи үштүп экселгеш, бир-ле түвени химиреңип-химиреңип, хорумда куу ыяшка баглап каап, узун сөөскен даңзазын кадыг идениң хончузундан үштүп экселгеш, ыпаар-ла, чер биле дээрниң тудушкаанда, ашкан хүннүң сөөлгү херелдери-биле будуттувуп алгыласаа, кызыл чайт будуттарже бодамчалыг кайгавышаан, суук көк ыштарны думчуунуң үттеривдеп үндүрүп каап олур ок.

А мен авамның хүнезин кылдыр хойладып берген кудуңуң бирээзин үштүп алган хемирип, ал-ла сагыжым кырган-авам сугда мурнаа чеде берген тур мен.

Чодураанның адазы ол өйде та чүнү бодап олурган кижи. Та оскүс калган ийин уруу-хуй, те даай-авамның хутаның... Оңу чүгле ооң хөрээнде борбак чүрүү билир турган болбайнаан.

Орук ара барык-ла чүве чугаалашпаан бис. Чүге дээрге мен кижилерден чүве айтыра албас — порук болган кижидир мен. Оон аңгыда, ачам көөрөмек кижини «дыл-биле ыт ужуруп, аксы-биле аал ажуруп» чоруур дээш, бо-ла хемелээн олурар кижи.

— Эзер дергизивилеп туттуглар чеде берген кижи-дир сен, оглум. Сөстүң шынын чугаалап чор, узун дыл, көрөмчик дузза ышкаш, шоругактыг чоор — деп, чагыыр чагы меңээ мырыңайла эм-тап апарган.

— Кижиниң төрээн ыяан адазы, бодуңуң изин базар ор кара чаңгыс үзеттелиг оглуң мөзу-шыңарыыт, тутканда — мөге, тулушканда — тиилээр кыдыыр кижизидип алырынга кызар ыйнаан. Ачамның чагыларында холуусаа чок, ыңдай өске түү бар деп!

Айым ышкаш, хүнүң
ышкаш.
Айдың, чырык чүве
кайдал?
Ачам ышкаш, авам ышкаш,

Авыралдыг чүве кайдал?—деп, улустуң ырызында өттүр-ле сөглеп каан ийин. Имиртиңнең, аяс чайты дээрде сыдысмастар ында-мында кыпкылаан, талыгыр одагдар ышкаш, кожа-кожа болу берилзин чырыткылаңын турлар.

Удаваанда ыттарның үн аалчы эзерги дыңнаалын келди.

Өдекке чоокшулап орувуста, ырак эвесте өгден хөрөөжеп кижиниң шала чассыды мрдаан ырызы дыңналып келди:

Дөртеп ала төнген болза,
Дөргүн сыңмас түрү деп бе?
Төрелдери төнген болза,
Дөр-ле сыңмас олур деп бе?

— О-ош! Күжүр Сайыннаа аар! Амырга дег үнүг кыстаар!— деп, шала үян үн детккди.

Кара дурупа өткен черге
Хар-ла чагбайн баар эвес.
Кадай уруу орган черге
Катыы үнмейн баар эвес —

деп, демги-ле үн өнемчиди.

— Чадараан чүвелер, ам база эзирик-тир — деп, Чодураанның ачазы бодунга чугаалангаш:— Чедип келдиниз. Дүже халы — дей-дир.

Өтте кирип кээривиске, үш кадай олур. Ийнзи — чыышкын баарында, өскеан дөрде, ак эвчек кырында.

— Сол, менди-чаагай тур силер бе?—деп, Чодураанның ачазы амырлашты.

— Сол, менди-ле. Силер эки чорудунар бе?

— Эки-ле чордум, ыңар.

— Ол чораан чонгундарда ыт-куш, думаа-хаваа сол-дур ирги бе?

— Сол-ла чон-дур.

— Кыжык тывылган. Хам-Кадайны ыңаар хөөп, хөөп даадым, чалап аварган сураг бар ийин. Чүү балдире-дир база?—дээш, ийи чажын ыяш хумун баглары ышкаш кыздыр ийи тарай өөрүп алган, удургу диштери курзук, кадай, угулзалыг богээржиктеп араганы шаажан аяка кутказ.

— Ырак чер чораан кижи онган-суксаан болгай аза болдар, мырыңай-ла орая дуву кирип чораавы ол-дур —дээш, Чодураанның ачазынче ийи холдап суңду.

Чодураанның ачазы дашкаяы алгаш, ыңай-бээр ыдамнаа чашкылааш, аас дээш, дедир суңду, а демги кадай аяка ирии дээскеш, дагыл суңду.

— Демги Чекпе ирейнин шуваганчызы чорта берген, Хам-Кадайның сураз ында уңду. Хадыя-Чарык аржаанын сеңгеп алган улус эвеспе. Ында кирип турар улус ол хамны хөөй берген сураг база бар болду. «Элеңнэ» берген аржаан эвеспе ол Чогум кыжык дутайы дыңналбайн-ыр. Дамчыыр, тавыйыс чугаа боор ийин он.

— Бо оол кырган-авазы сутга барыксаан оол-дур, ала-неп таакпы тип бээрин бодап олурар чорду ийин. Эртен ол аал-биле кижи чорушса, кады чорудуптар-дыр ийин — деп, Чодураанның ачазы чугаалады.

— Но-оок хайт! Эңир чылын ыңаар көже берген, демги хөй урутлардыг Дарганның оглуң ышкажыл бо! Ажытөлүү кызыл орт амытаннарла болгай. Оларың кандыг чурттап чорлар?— деп, оңнуң хераажеп ээзи-ле боор, ынк хулаг кызыл торгу тонпут, сегелиңге кара меңнег, аныяксымаар кадай чугаалап олур.

— Чүгээр, эки-ле чурттап орлар. Бо оглуң күүгү сургуулде баар оол-дур. Пар чылдыг. Наазы четкен.

— Ындыг боор харын. Мээң Чинчим инек чылдыг. Оон бичеан-ле шын. Алыс бодуңун сөөккүрүп көрем моон. Бажы сут чылапча-ла — дээп:

— А, Чинчи! Уруум — деп кыңгырарга, даштың чир-шоң турган урутлар аразындан:

— Чүл, авай?— дээш, чиңге үн ужугуп келди.

— Бээр келем, кызым.

Арны бир-ле ак тос, чаактарында сыртылаштардыг, ырбыска уруг кире халып келди.

— Бо дүңманы чемгерип каг, хөөкүй үйгузураап пат олур. Удузун. Даартэ кады хой кадарар силер.

Уругнуң каап берген даяганын дүвү далаш-биле арыдыпкаш, чыышкын баарында калбаш дилим.

(Уланчылыг).

НАМЖИМНИҢ ЧОГААЛЫ

Бир-ле катап Намжим дээрзи эжиниң бижээн тоожу номун көргеш, хей-аъды көдүрдүп, караа чырып, кулаа ажып келгеш ышкаш, «кижиниң бижип каар чүвезин мен чоонган мен»—дээш, ышактың дугайында тоожу бижиирп-биле олурупкан дээр.

Угаан-бодалын хайныттырып, уран сөстерин чып, ожуп турган, адак сөөлүнде «тонгең» деп сос бижээш, амна кээп сеткилп амыраан-дыр эвеспе.

Ном садыында Н. Намжим «Ышакшыл дутайында тоожу» деп ангезин кара-түрек савыяа картка алдынналчак үжүктербиле кирер базып каан улуг дептерни кижилер быласаажын садыга ап турган черге таваржы бергеш, Намжим өөнче карацвадыр халыпкан. Четкеп олчаан кара портфелин хостап, колдуунуң аразынга кыпкаш, ном үндүрер черниң бухгалтериязынга чеде маңнай берип-тир.

Калчаң баштыг бухгалтер ажакка паспорт, документтерин көргүскеш, акша алыр даңзыга холуунуң үжүүн салгаш, болук-болук шарып каан акшаны ап, кара портфелинге дартайтыр дыгаан, универмагже хирт-ле дээн.

Садыгга баргаш, «Москвич» дээр чиик машинаны садып мунупкаш, кадайының ажылдап турган черинге далдап чеде берген. Оон кадайын олуртуп алгаш, бараан-сараан садып ап магазинизээш, бажыңынче чавар дээш машинаны тулдур халыдып чораан.

Машинаның артында олуттарын чигир-боова, кат-чимис, аъш-чем, арага-дары-биле долдур чүдүрүпкенин бодаарга, тоожуну «үүрр» хевирлиг. Оон ааңында өөнге улуг хевис, бодунга костюм, кадайынга шиник платье садып алганы чүүдээзиниң кластапгазы-ла болган боор.

Арныңда хуулмаүрүт чайнаан, карааңда өөрүшкү чалгаан Намжим көрүнүктелиг асфальтылап сыпладыр халдып орда конгус танывазы хептиг, өске кижилер көстүп келгеш, оруун дүй турупкаш, эрттирбестей бергеннер. Кезек кадр сигнал базып чоруй, автажоктаан тормоз базып доктаатказ.

Черле көрүп корбөөнзи-даа өске ийик-хептиг кижилер үткүштүр олче кылаа-ажыр каарге, «моңо чогаалыг делегейге иептерен алдарлаавадыр»—деп бодаап, машинадан үүнүп келгеш, боргүн-даа үжүлбайн туралыы кончуг ёзулал кылгаш—чогаалчы Намжим — дээш, кижи бүгүдезин-биле хол тутчуп мендилежип-даа турган иргин.—Силерге ужуражканымга өөрүп тур мен!—дээш, турган кижилериң бирээзи уламчылап,— биэги кайын эндээр силер ээлериниң чаа төрүттүнген төлүлериниң кырган адазы дээр бо азы чүү боор чүвел:—Бекаччо. Болар шуптү дөмей: Александр Дюма, Майн Рид, Александр Сергеевич Пушкин, Инжинаш —дээш чугаалап турган кижи эрги чаңчыл-биле кочал дег кара шляпазын үжулгаш, мегеерге,—бо эргим кижиниң адын Михаил Лермонтов дээр пайкпе?—деп аныяк чогаалчы айтыргаш,— силер бүгүдебиле танышканымга өөрүп тур мен—дээш, чугаазын доспаанда демгилериң бирээзи:—ынчаарга силер бистиң чогаалдарывыстың маздырларының овур-хевирин хоолгалап чыгаш, чаңгыс черге парлатканыңар дээш, машинадарны дүжүп боордәр силер. Артыы олутта арага-дары, аъш-чем, эт-херекселицерни эп алынар— деп шыптыы негээш, ийи-үш катап даштыкы дылдарга катаптаан.

«Машинамны чидирерим олдур!» деп бар-ла шаа-биле алгырарын ораалажып тепкиленирге,—эйт, канчап удаарап тур сен, одуң!—диже-ле чанында чытказ кадайының үнү дыңналыр болган.

Н. ШАГДАРЫЫН.

«Тоншуул» сеткүүлге бижээниндеп Г. Санчаа очуулурган.

Спорт · Спорт

Р. ФИШЕР МУРНАЙ БЕРГЕН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөлшыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Борис Спасский биле Роберт Фишерниң аразында маргылдаашың июль 23-те алдыгы салыышкыны америк гроссмейстериниң типледгези-биле доозулгаш. Ынчаягаш амдыгында Фишер 3,5 сан-биле мурнан чорун турар. Б. Спасскийниң саны — 2,5.

Дараалыңдагы — чедиги сагыг июль 25-те болур.

ЧИИК АГЛЕТИКА

Эртken неделяда Москванын В. И. Ленин аттыг Төп стадионунда СССР-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаашынга Вильнюстан баргаң Кюле Сабайго 800 метрге чарышка кирипкеш, ону 2 минута 01,1 семунда-да маңнап эртkeш, рекордту тургускан. Ол ышкаш Минск чурттуг Виктор Мясников 110 метр моонзактыг чарышка кирипкеш, ону 13,6 секундада эртkeш, тиилелгенин чедип алган. Ленинградчы Рашид Шарафетдинов 10 километрни кымдан-даа мурнай маңнап эртkeш. Оон түңнелги —28 минута 05,2 секунда болган. Краснодар чурттуг Л. Брагина 1500 метрге чарышкаш, ону 4 минута 06,9 секундада эртkeш, делегей рекордун тургускан.

Чээрбиги чайгы олимпий оюнларынга чедир таптыг-да бир ай арткан. Ынчаягаш аңаа киржиргелерин шилгиргибиле СССР-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаалынга хемчелдер, копьё, снаряд, диска октакчылары, фехтовальщиктер, волейболистер база кыымакай спортчу демисел кылгаанар. Спортчун чамдык хевирлеринге талазы-биле олимпий оюнналрынга киржир кандидаттар бо айнын төнчүүнде тодаратпышар.

(СЭТА).

алаар

Бөгүн республикага бүргеп, аянзыр, чамдык черлерге чаъс чаап, дидиргээр. Барыын угланышкынның хаттың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга ээлир булуттаар, чаглас. Хаттың дүргеп секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ВЗВОД КОМАНДИРИ

Сержант Салчак Чайдыптың организаторлук черүүн, төлептиг ажыл-чагын барымдаалап көргеш, көзектиң командири ону взвод командири кылдыр темүйлаан. Ол Хову-Аксы суурдан шериг хүзээгезин эрттирип келген. Шериг баар мурунда трактористеп турган.

Шериг кижиниң төлептиг ажыл-чагы, эрес-дидими, аргамергежилги дайынчы өөредилгеге үезинде илези-биле тодарап көстүп келир. А Чайдып дайынчы болгаш политиктит белеткелге үргүлүчү эки демдектерни ап, мактадып келген. Бир-ле катап ону взвод командирингe темүйлаан дугайында думаалды чыскаалган солдаттарга номчаан соонда, назын командири аңаа келгеш, мынча дээн:

— Взвод командирлеп болур арга-мергежил сенде бар-дыр. Зш-өөрүң сени хүндүлээр-дир.

— Идегелди шынзыдар мен, зш командир — деп, Чайдып аңаа харыылаан.

Улуг лейтенант Салчактың артилерия взводунга чөөмга чаа база чардым. Салчак Чайдып турган:

— Бистиң взводту ам чаа деп чугаалап болур. Чүге дээрге элээн хөй аныяк солдаттар бисте немелип келген. Багай эвес, кончуг ыызымаанай солдаттар. Чөөмга чаа хурал эрттирдивис. Орта аныяк солдаттар дайынчы болгаш политиктит белеткелдиң тергииннери болур бис деп хүзээлеге алганнар. Баштай шала сестип турган мен, ынчаязамок олар бо-тарының берген сөзүн бымыг чуруму, дайынчы өөредилгезибиле бүзүредип турлар — дээди.

Салчак Чайдыптың командирлээни взводу шериг айбакын төлептиг эрттирип, Төөзи чуртун каран огу дег хамгалажып турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

ДЫШТАНЫКЧЫНЫҢ БОДАЛДАРЫ

I. АЯН-ШИНЧИЗИН БОДАЗА

Он чыл эрткенде, бо чайын Балгазын саваторийинге база катап дыштандым. Бо хире үе иштинде ол элээн чаартынып, сайзырааны каракка коскү-даа болду.

Бичии уруглары эмнеп, дыштәндырар ийи чаа корпус, электри тогуунуң күүгүн таазрыштырар трансформатор турар чер, чаа чүнар-бажың, гараж, бус-биле чылдыр чер бар. Эрги корпустар болгаш столовая делгемчий бергеп, чаа магазин ажылдап турар.

Ынчадажок саваторийниң архитектурлуг хевир-шинчизиниче кичээгей салыр үе келген деп бодаар мен. Бо калыкшылга черге болза, бойдустуң чайгаар бүткен чурумалдыг каас-чараш черинде турар. Ооң тудуг-сууру ону үзам-на аян киирер ужурлуг. Бо бүтүнү тускай телевилелди баатаар кылып сайзырадыр болза дыка таарымчалыг болур ийик. Саваторийде амгы байдал ындыг эвес болуп турар.

Ийи чаа корпусту саваторийниң девискээринде ногаан аяң шөлдүң дал ортузунда доора тутkан. Ону тударда чердең казып үвдүргеп довурак ол аяңның чараш чурумалын үреп, сүзүүл чылдар довуракты болдурган. Корпустарны ук шөлдүң кыдыларынга үзүп хадылар баарынга туткан турган болза эки-ле ийик. Ол-ла корпустар чаңгыс электротопту базыңчыгажын туткан.

Ам саваторийге баргаң кижи бир-ле дугаарында ногаан аяң шөл ортузунда долгандыр куу херимниг туүйбу кезээнды дораан искерер. Шөлдүк аян-хевирин шакымчаар үрээн оске-даа түүлдер бар. Кол корпустан эгелээш столовайга чедир ийи үс метр хире ногаан шөлдү дургаар калбаа үш метр хире буганы каскан. Ону мынчаяп үзүру столовая-биле корпустар аразының оруун асфальтылаар дээп хире. Ынчалзада бо ажыл ам 4—5 чыл иштинде үзамдыгып, харын-даа эмнеши, дыштаның турар кижилериң столовая-биле аргыжарынга шаптыктыы кончут болу берген.

Саваторийниң девискээринде ногаан аяң шөлдүң долгандыр үзүп салгаар хадыңнар шаанда кончут чараш шөстүп тургулаан. Саваторийже хатты бээрин ол белеп киирбес турду. Ам мындыг эвес апарган. Чурумалдыг девискээрниң соңгу-үеэн талалыяга турган сырый ногаан хадылар шуут чок. Бир гектар ажыг черниң хады аргазын ортке алыскан, чүс-чүс ортең төжектер көстүр. Ону дыштаныкчылар «Өртең аян» дижир. Саваторийниң соңгу талазының хаттан камгалал хадыларының ынчаар үзүткеттыпганындан хаттыг хүннерде доозун бурунайның келдир. Ол дыка таарымча чок. Саваторийниң чөөн талазында чартык гектар хире чаш ногаан хадыларны эрткен чазын ооскөн орт база хоозуратkан.

Кадыкшылга черниң девискээриниң ногаан аргаларын өртпеп камгалаар хемчелдерни шыгыырадыр үе келген деп бодаар мен.

2. ТУРАЗЫНДА АМЫТАННАР

Эмнеши, дыштаның турар кижилер-биле кады ногаан аяң шөлге селгүүстеп үнүгдеп келир кара туразында амытаннар бар. Олар болза саваторий чанында чурттап турар чурттакчыларның инектери, хавааннары-дир. Шөлдүң четээн, сигенин инектер чүлүүл шаап, хорзуңуң хавааннар үрегдеп турар. Ажылдавайн турар хөй хуу кижилер ында бажыңнар түткүлааш, огород кылып, хавая, дагаа, инекмалдарны элбээ-биле өстүрүп турары санаторий девискээрининг саптарлыг негелдеазинге канчаң тааржырыл? Республиканың Кадык камгалал министерствозу бо бүтүүже кичээнгейни салгаш, бир хемчээл алыр боор деп ким-даа идегээр.

3. ДЕРИЛГЕЗИ ЧЕТПЕС

Чылдың кайы-даа үезинде эмнеши, дыштаның кижилер хөйү-биле маңаа келир. Чурттакчы чон база элбек. Ол хиреде саваторийде почта салбыры чок. Дыштаныкчылар чаа солуннар, журналдар номчувайн турар. Телефон-биле чугаалажыр аргазы чок. Чагаа хавыя безин Балгазын суурдан барып садыл алыр. Почтаны эки тура-биле чедирип турар бир кижи бар суглыг. Ынчалза-даа ол келзе келир, келбезе келбес. Почта тааржаавга суп каап чагаалар кайы-даа хоюр чыткылаар.

Ур хуусаллыг эмнедил турарларның дөргүл-төрели база келгилээр болгай. Мында улус хонар черниң чок болуп турары ырак-узактан келгенге дыка берге. Улут эвес өрөөдеп тускайлап тургузуу чүге болбас деп?

Ногаан аяң шөлде таарымчалыг байдал тургустунмаан. Олурарга эптиг сандаайлар орнунда доорбаштар бажында хап каап маңзалар бар. Спорт дериглерни тургузар болза кадыкшылга улам эки салдарны чедирери билдингир. Самдар четкилиг хол бомбуу, оон будуун шолу, ийи чагы аразында турник кылдыр бижиглаан ломдан оске чүве көзүлбес. Хөл шыдыраалар чедиппес. Домино, шашки дээш ышкаш хоглуг оюннар чок. Оларның орнуу көзер эзеп турар. Бир кагар шөлдең дериң кылза база-ла эки. Саваторийниң чанында Улуг-Аладтың чурумалдыг аяңнга бичии стадионучугеш тургузар болза чогумчалыг деп бодаар мен. Аңаа долгандыр улус маңнаар орунчуташтан эгелеп, спорттуң кадыкшылга дузалыг хевирлериниң комплексиязын дериң кылырын республиканың Кадык камгалал министерствозу күш-культура болгаш спорт органнары-биле сүмележип көөрү күзевейт.

В. САГААН-ООЛ,
дыштаныкчы.

Шыдыраанның делегей чемпионадынга холбаштыр

„Көргей-ле бис...“

Шыдыраал талазы-биле делегей чемпиону ат дээш Б. Спасский биле Р. Фишерниң аразында маргылдаа-биле холбаштыр делегей гроссмейстери Сало Флор «Огонёк» журналдың 27-ги номеринге солун чүүлдү бижээн.

Шыдыраанның делегей федерациязының бюрозу бо маргылдааны эрттиреринің негелделериниң болгаш болур черинің дугайында дугуржулга чедип алыры-биле бо чылдың январь 1-деп май 10-га чедир 139 телеграммаларга үш муң чыгыы доллар чарыгдаттынганын С. Флор бижип турар.

1960 чылдан эгелээш Спасский биле Фишер хөй кижилиг беш маргылдааларга ужурашканнар. Буэнос-Айреске Спасский Фишерни тиилээн. Санта-Моникке Спасский ийи салыгдан 1,5 санны алган, Гаванага хайым болганнар. Зигенге Фишер база уттурган. Ынчангаш ужуражышкынларны 3 санныг ийи хайымныг бооп. Спасский тиилеп алган. Ынчалза-даа Фишер ооң ужур-дузаалын херекке албайн, «ниитп маргылдааларга Спасскийни кажан-даа тиилеп тыдаваан-на болгай силер, ам түү түвеге идегеп турар силер?» деп, журналистерниң айтырыынга ол мынча деп харыылаан: «Чүл ынчаш? Капаблаңкага Алёхин ниити маргылдааларга кажан-даа уттурбайн, а боттарының аразында маргылдаалынга удуп алган-на болгай».

Ийи шыдыраачылар болуп эртип турар маргылдаага эки белсткенин алганнар. Спасский 35 харлыг, Фишер — 29. Оларның пазының багай эвес деп автор бижээн. Бо ийи шыдыраачының маргылдаазын делегей парлалгазы «түс чылдың маргылдаалы», «шыдыраанын бүгү төөгүзүүң марылдаалы» дээш чижектиг, канчаар-даа адап турар.

Оларның бир оюнуна киреринің билет ортээ — беш доллар. Маргылдааның организаторларының чарыгдалы дыка улуг. Делегей чемпиону дээш моон мурнундагы маргылдааларга ооң киржикчилериниң негелдеэн мындыг улуг турбаан деп С. Флор бижээш, мындыг саннарны көргүскен: ойнакчыларга тыпсыр фонд 125 муң доллар болуп турар. Тиилекчи 78.125 долларны, уттурганы 46.875 долларны алыр. Бир эвес салыышкынар 12:12 санныг бооп, хайым болур болза, делегей чемпиону ат Спасскийге артар, фонднуу ийи шыдыраачы деңге үлежир, азы кайызы-даа 62.500 доллар алыр.

— Ынчалза-даа эң чугула айтырыг — кым тиилээрил? Оюнуң түңнели чүгле чаңгыс кижиге — Фишерге билдингир. Ол бодуңун тиилеп алырынга чигзинмейн турар. Спасский болза Фишериниң эң дерзии бодалын билгеш, Москвага болган парлалга конференциязы бооп турда, журналистерге: «көргей-ле бис!»—деп харыылаан.

Кым тиилээрил, Спасский бе азы Фишер бе?—деп айтырыгны С. Флор салгаш, мынчаар бижип турар: байдал деп деп санап турар бис. Кайыдаа гроссмейстер аар шылгалданы эртер апаар. Ийи аймың дургузунда шыдыраага ынактар дүне дежурныйлаар апаар бис, чүге дизе элчелиг салыгның түнелин радио-биле Москвага дүнеккинид бир шакта дынаар болгай бис.

Маргылдааның түңнелин бөш бурунгаар чугаалаары канчап-даа болдуммас. Бир эвес шыдыраага делегейниң он чемпионнарының бежи таакпылаар (Стейниц, Ласкер, Алёхин, Таль, Спасский) болгаш бежи таакпылавае (Капаблаңка, Эйве, Ботвинник, Смыслов, Петросян) даараал алыр болза, байдал база ындыг деп (Фишер таакпылавае). Ынчалза-даа Спасскийниң талазында бир артык чүве бар — ол кадайлыг. Фишер бот.

телевидение

ИЮЛЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20—«Эрги хемеэ». Телефильм. 19.45—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиңгиргелерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 20.10—«Силоотун бедик шынары дээш». Киска метраждыг фильм. 20.25—Спортчу паворамэ. Дамчыдылга. 20.50—Киноокурнал. 21.00—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—«Ог-будеңээрге ог-буде-ле болгай». Уран-чечен телефильм. 22.25—23.10 — «Юрий Мазурок ырлап тур». Концерт-фильм.

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөгжүмүүн үнгери» (1-ги, 2-ги кезектери). 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Маңа-ла, харын» 15.20. «Персин чечээ» 16.55, 18.35, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13. «Бодун дугайынды мецээ чугаалап бериң» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Матросов» 15.30. «Кадаймынын алдар ады» 17.30, 19.10, 21 шактарда.

КИНО

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 24-63, редакторуун ораанчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи киллизинин 21-47, үлегүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганы 32-75. Редакторуун 24-63, редакторуун ораанчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, информация база совет гургузуу киллизинин 20-60, ыяшгалгерге 41-27, телефончуе болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС — 00830

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тыва үдезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүдөлиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 26 СРЕДА № 174 (8942). Өртээ 2 бот

Делегелгениң улуг чедиишкини

Москваның культура болгаш дыштанылганың «Сокольники» парыгында делегейниң «Электро-72» деп делгелгези улуг чедиишкиниг болуп турар. Делгелгени электроэнергияны будурериниң, дамчыдарының болгаш ажыглаарының айтырыгларынга тураскаатткан. Ам бээп 300 муң хире кижи ол делгелгеге биле танышкан. Июль 24-те делгелгеге эштер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Шелыше, Д. С. Полянский, П. Е. Шелест, П. Н. Демичев чораан. Олар-биле кады СЭКП ТК-ның килдие эргелекчизи В. С. Фролов, ССРЭ-ниң Сайыг-үлетпүр палатазының президиумунуң даргазының бирги оралакчызы Е. П. Питовранов келген.

Совет удуртукчулар ада-чурттуң электротехниктиг үлетпүрү тоогу талазы-биле кыска хуусаада улус ажылагыйының каничи бедик сайзырагай адыры болу бергенин тоовун турар Совет Эвилелиниң делгирлерин оңаа кичээнгей-биле корген. Олар Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның, Францияның, Италияның, ГФР-ниң, Англияның, Финляндияның, Японияның болгаш өске-даа чурттарның делгирлери-биле база улуг соңуургалдыг танышкан.

ССРЭ-ниң электротехниктиг үлетпүр министри А. К. Антонов болгаш «Электро-72» деп делгелгениң чиңгине директору Р. М. Зорин тайылбырлар кылган. (СЭТА).

Кичээнгейни хаара туткан

Совет эртем болгаш техниканың чаа чедиишкини — «Венера-8» автоматтыг станциязының планеталар аразынга ужудуушкунунуң доозулганынче болгаш Венераның кырынга эртем аппаратуралыг аппараттың чымчаа-биле барып хонуканының дугайын делегейниң солунналары магадап, олче улуг кичээнгейни салып турар.

Венерага эртем аппаратуралыг херекселдиң чымчаа-биле хонупканы Совет Эвилелиниң космос делгемин үзүк-соксаал чокка, дыка хандыр шинчилеп, даар будумелдерни өөренип көрүп турарының түпнели болур деп Улан-Баторуңун телевидениезин демдеглээн.

Болгар солун «Народна младежтиң» бижээни: «Черден чоруткан аппарат Венерада база катап чеде берген. Ырак-узак планетаның кырынга ооң чазыг чокка барып хонупкана космосту шинчилээрипиң совет программазының ужудуушкунунуң доозулганынче болгаш Венераның кырынга эртем аппаратуралыг аппараттың чымчаа-биле барып хонуканының дугайын делегейниң солунн

БИСТИҢ МУРНАКЧЫ МАЛЧЫННАРЫВЫСКА АЛДАР!

ТЕРГИИДЭЭН ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Төрүүр 100 хойдан алган хураган
Доржу О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	133
Торлаа Д. Д.	«Элегес» с-з	Таңды	129
Сафонов И. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	127
Бавуун-оол У. А.	«Элегес» с-з	—с—	121
Кыргыс Х. С.	—с—	—с—	118
Тойбу С. С.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	118
Оруспай Ч. Е.	«Кара-Хаак» с-з	Кызылдың х/с	118
Шартанай Д. К.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	115
Сат Баймр А.	Ленин аттыг к-з	Чөөн-Хемчик	115
Севекпит Ч. К.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	113
Ырыш М. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	112
Шожат-оол К. С.	«Элегес» с-з	Таңды	112
Доңдуп Д. А.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	112
Салчак Бизар А.	«Коммунизмче орук» к-з	—с—	112
Сенгажы К. Н.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	112
Чимбин Н. А.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	111
Бадыжык О. С.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	111
Монгуш О. Б.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	110
Лопсан К. Д.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	110
Сенгажы М. С.	«Искра» к-з	Чөөн-Хемчик	110
Шокар Б. Ч.	«Торгалыг» с-з	Өвүр	109
Седип-оол М. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	109
Аңчы Л. Б.	«Буруңгаар» с-з	Каа-Хем	108
Серен-Очур О. С.	«Межегей» с-з	Таңды	107
Чыргалан К. Д.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	107
Монгалбин С. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	107
Хенинг-оол К. О.	Дуржулга станциязы	Таңды	106
Тевек-оол О. Б.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	106
Дадар-оол Х. К.	Ленин аттыг к-з	—с—	105
Бады-Назын Х. О.	«Сүт-Хөл» с-з	—с—	105
Бажин Г. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	105
Сандүү Салчак	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	105
Оолак Х. С.	«Мурнакчы» к-з	—с—	105
Балчый И. В.	«Кара-Хөл» к-з	—с—	105
Хуурай-оол Ч. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	105
Седен М. Ч.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	105
Сүктер Х. Ч.	—с—	—с—	104
Кажин Б. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	103
Хомушку Үртеп	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	103
Адыг-оол Д. Б.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	103
Базыр Х. Я.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	103
Шыырапай К. Т.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	103
Кызыл-оол М. Д.	«Наймырал» с-з	—с—	103
Белекмаа А. Б.	«Межегей» с-з	Таңды	102
Дамба М. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	102
Эреге Серин-оол Х.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	102
Бүкүдей О. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	102
Лапчаа О. М.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	101
Доржу М. Б.	«Тинлелге» с-з	Таңды	101
Бичe-оол С. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	101
Севен-оол М. С.	—с—	—с—	101
Даржаа Д. И.	«Мөөнүн» к-з	Монгүн-Тайга	101
Калдар-оол Кавааков	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	101
Доржу С. Д.	«Мурнакчы» к-з	—с—	101
Насык-Доржу М. Б.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	101
Лаваа Д. С.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	101
Сотнам А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	101
Уйнукай А. С.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	101
Эртине С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Очтук М. Д.	—с—	—с—	101
Даажы-Намчал О. Ч.	—с—	—с—	101
Очур О. Д.	«Тинлелге» с-з	Таңды	100
Кунгаа Ш. К.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	100
Шалык Х. Б.	Дуржулга станциязы	—с—	100
Седий О. С.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	100
Чамыйын К.	«Барлык» с-з	—с—	100
Адаш И. Б.	«Мөөнүн» к-з	Монгүн-Тайга	100
Серен А. Х.	—с—	—с—	100
Каваа С. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	100
Миңият С. М.	«Кызыл тук» с-з	—с—	100
Дадар С. Т.	«Торгалыг» с-з	Өвүр	100
Сарыг О. К.	«Коммунизмче орук» колхоз	—с—	100
Десни Хертек	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	100
Чанзан-оол С. Ч.	—с—	—с—	100
Ары С. С.	—с—	—с—	100
Калдар-оол С. К.	—с—	—с—	100
Очур-оол Хертек	—с—	—с—	100
Улар-оол А. Х.	«Мурнакчы» к-з	—с—	100
Сандын Ш. С.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	100
Седип Д. Д.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	100
Кызыл-оол Ш. Х.	—с—	—с—	100
Шактар-оол С. К.	«Улуг-Хая» с-з	—с—	100
Чимит С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	100
Ковчук О. М.	—с—	—с—	100
Аман С. Д.	—с—	—с—	100
Медээчин-оол М. К.	—с—	—с—	100
Дадар-оол Т. С.	—с—	—с—	100
Доржу О. С.	—с—	—с—	100
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	—с—	100
Седен Куулар У.	—с—	—с—	100
Натпит, М. С.	«Сүт-Хөл» с-з	—с—	100

ДЭЭРЕ ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Төрүүр 100 хойдан алган хураган
Сырат Т. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	106
Браун В. К.	«Элегес» с-з	—с—	100
Серен О. А.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	95
Чаш-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	93
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	92
Шаравии О. Ш.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	90
Алдын-оол С. К.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	90
Кара-оол Х. Ш.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгүн-Тайга	90
Хөп-Оттук Х. Д-Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	89
Кокутенко М. Г.	«Элегес» с-з	Таңды	88
Очур К. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	88
Сат Ыыы М.	СЭКП-ниң XXII съездин аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	87
Кускун-оол Х. М.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгүн-Тайга	87
Макай-оол М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	86
Ковчук О. Д.	—с—	—с—	86
Түмен Д. Ч.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	86
Чимит-Доржу О. А.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	86
Өдчей-оол О. Ч.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	86
Калдар-оол Красс	«Тээли» с-з	—с—	86
Аксенов В. С.	«Межегей» с-з	Таңды	86
Карелин М. Н.	Дуржулга станциязы	Таңды	86
Монгуш-оол Н. Н.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгүн-Тайга	86
Ооржак З. А.	«Тинлелге» с-з	Таңды	85
Монгуш М. Х.	Ленин аттыг к-з	Чөөн-Хемчик	84
Артый Дадар-оол	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	83
Чамбал-оол М. К.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	83
Хавакчап М. Л-Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	—с—	82
Арантан Алдын-оол	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	82
Намымрай Аспан-оол	—с—	—с—	82
Хомушку Кочаа	—с—	—с—	81
Дашпуруп И. С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	81
Ковенчик А. С.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	80
Быстан-оол Д. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	80

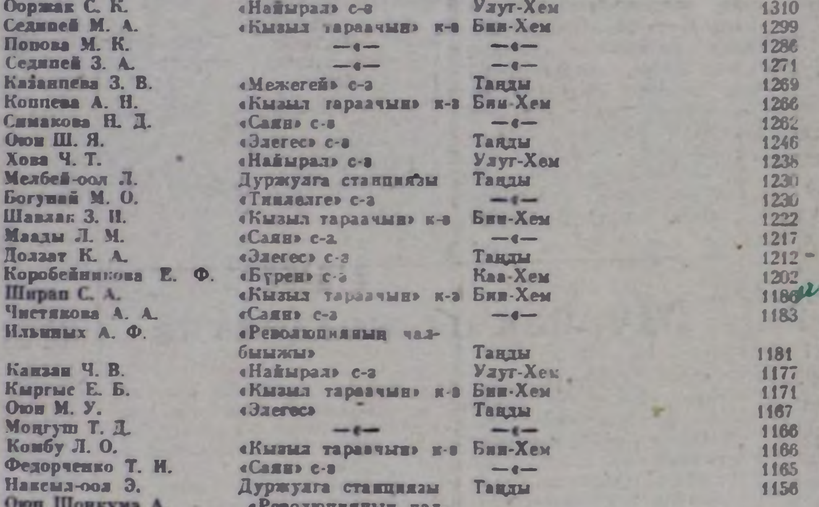
ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТУҢНЕЛИ-БИЛЕ

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында, ол юбилейге төлептиг ужуражыр дээш база тоску бөш чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередириниң дугайында бүдүрүлгелернин, мурнакчы коллективтериниң, тудуг черлериниң, колхозтарның, совхозтарның эгелекчи саналдарын чүүлдүг деп көргенин ёзугаар социалистиг чарыш чер болганда калбарган.

Солуннуң бо арнында бистиң республиканың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң чаръжының мурнакчыларын парладывыс.

ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ЭЭЛЕРИ

Фамилиязы, ады, адазының ады.	Ажыл-агый	Району	Бир инектен саптан сүт.
Курастикова З. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	2046
Ошлакова Н. П.	«Россия» с-з	Таңды	1987
Тимшина Т. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1832
Дүктүг О. Д.	«СЭКП-ниң XXII съездин» с-з	Чөөн-Хемчик	1658
Долганина В. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1671
Роедько З. С.	«Межегей» с-з	Таңды	1647
Семиранова Т. А.	—с—	—с—	1640
Алдын-кыс М. С.	СЭКП-ниң XXII съездин аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1629
Гусакова А. П.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1629
Корнуп Г. Г.	«Межегей» с-з	Таңды	1626
Волошина Н. А.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1620
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	1607
Сат Б. Д.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1601
Конобеевская Т. З.	—с—	—с—	1575
Иванова Ф. К.	«Межегей» с-з	Таңды	1540
Демина К. И.	—с—	—с—	1542
Оюн Т. С.	—с—	—с—	1533
Бичe-Урут О. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1520
Демек-оол Н. С.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1506
Хайдывай Г. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1478
Кочкина А. В.	—с—	—с—	1464
Намчыл В. Б.	«Россия» с-з	Таңды	1457
Бочкарева М. К.	«Россия» с-з	Таңды	1455
Маичык Н. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1433
Захарова А. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1440
Чаданба В. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1430
Матина Т. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1429
Хроменко Т. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1424
Вялкова В. К.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1414
Иргит Наталья П.	—с—	—с—	1413
Дюбина А. И.	—с—	—с—	1410
Федорова Н. Н.	—с—	—с—	1398
Тсшникова П. Ф.	«Саян» с-з	—с—	1381
Чамбал А. В.	—с—	—с—	1373
Доржу Н. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1372
Сергеева В. В.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1368
Торгашина Е. В.	«Межегей» с-з	Таңды	1341
Ооржак С. К.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1310
Седипей М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1299
Попова М. К.	—с—	—с—	1286
Седипей З. А.	—с—	—с—	1271
Кайаипова З. В.	«Межегей» с-з	Таңды	1269
Коппева А. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1266
Симакова Н. Д.	«Саян» с-з	—с—	1262
Оюн Ш. Я.	«Элегес» с-з	Таңды	1246
Хова Ч. Т.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1238
Мелбей-оол Л.	Дуржулга станциязы	Таңды	1230
Богуний М. О.	«Тинлелге» с-з	—с—	1230
Шавлак З. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1222
Маады Л. М.	«Саян» с-з	—с—	1217
Долзат К. А.	«Элегес» с-з	Таңды	1212
Коробейникова Е. Ф.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	1202
Ширап С. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1186
Чистякова А. А.	«Саян» с-з	—с—	1183
Ильиных А. Ф.	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	1181
Канзан Ч. В.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1177
Кыргыс Е. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1171
Оюн М. У.	«Элегес»	Таңды	1167
Монгуш Т. Д.	—с—	—с—	1166
Комбу Л. О.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1166
Федорченко Т. И.	«Саян» с-з	—с—	1165
Накема-оол Э.	Дуржулга станциязы	Таңды	1156
Оюп Шонкума А.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	1155
Сат А. О.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1153
Сынчай-оол К. К.	«Күш-ажыдың хостуу» с-з	—с—	1147
Монгуш В. Н.	«Элегес» с-з	Таңды	1139
Попова В. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1136
Протасова З. Е.	«Өөк с-з	—с—	1128
Глушкова Р. П.	«Саян» с-з	—с—	1126
Монгуш А. Т.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	1125
Яндара К. К.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	1121
Даржаа А. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1119
Бадарчы М. Х.	«Элегес» с-з	Таңды	1117
Доңгак Натпит К.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1112
Даржаа К. К.	«Тинлелге» с-з	Таңды	1111
Салчак А. А.	—с—	—с—	1103
Ховалыг Т. О.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	1101

«Тес-Хем» совхозтуң хойжуларының аразында бо чылын шымрак көргүзүгүлүг болган малчыннарның бирээзинге Ч. Ч. Хуурай-оолду кииришкирип болур. Чооду Чававеевич бо чылдың бирги чартыында төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны иеңдир дорукторгаш, республика мурнакчыларының аразында киргеп.

ЧУРУКТА: (солагай талалаш) Тес-Хем районнуң хоочун хойжуларының бирээзи Чооду Дииленмаа, «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыны Ч. Ч. Хуурай-оол болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң партбюро секретары Галина Саяна олар чугаалажып турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХӨЙ СҮТ АЛГАН ФЕРМАЛАР

Бригадирниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Бир инектен саптан сүт (кг)
Запевалова Д. А.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1477
Махмутов М. М.	«Межегей» с-з	Таңды	1458
Шубин В. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1320
Пичугин Н. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1289
Доронин Д. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1285
Алдын-кыс М. С.	«СЭКП XXII съездин» с-з	Чөөн-Хемчик	1135
Летуновская А. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1101
Дюкарев И. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1076
Бардынова Г. Я.	«Элегес» с-з	Таңды	1068
Чамыян О. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	1058
Ламзина Н. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	[illegible]
Мальковец М. Г.	«Межегей» с-з	Таңды	1032
Шойзат Т. И.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	985
Лебедев И. М.	«Россия» с-з	Таңды	963
Даржаа М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	954
Ильиных Е. Ф.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	950
Баткар Ч. Н.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	910
Смышляев В. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	913
Серен Х. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	903
Доржу Т. К.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	896
Ючкин Н. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	873
Чирков Д. А.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	842
Ондар О. Б.	«Тинлелге» с-з	Таңды	845
Кенден-Хуурак Э. Б.	—с—	—с—	809
Натпит-оол К. Ч.	«Күш-ажыдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	806
Салчай А. Д.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	800
Чаш-оол К. К.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	724
Шевов И. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	715
Шимвия Д. У.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	715
Кок М. Г.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	708
Шериг-оол М. К.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	705
Оюнду Д. М.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	700
Канчымыр Сүүр О.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	681
Кривопуск В. Ф.	«Хадыңа» к-з	Бии-Хем	674
Борисенко В. И.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	674
Салчак С. С.	«Октябрь» 14 чылы» к-з	Каа-Хем	652
Хомушку Х.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	650
Балгт-оол С. М.	«Искра» к-з	Чөөн-Хемчик	629
Монгуш К. К.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	628
Опала М. Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	605
Кок-оол О. Д.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	604
Серен-оол Ч. С.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	597
Эртине В. М.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	598
Чолаа К. Д.	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	573
Чалыш З. Д.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	571
Дүрбүлек А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	—с—	545
Топуй М. Х.	Жданов аттыг с-з	—с—	512

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Району	Хонукта ортумак немелде денгн (грамм)
Стерехова П. И.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	960
Анашкина М. В.	«Элегес» с-з	Таңды	920
Бочкарева Д. К.	«Россия» с-з	—с—	891
Допчун-оол Ш.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	871
Савуза А. И.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	857
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	Бии-Хем	856
Слабоушкова З. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	847
Иванова В. Г.	«Россия» с-з	—с—	844
Сарыглар К. С.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	841
Отукай В. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	830
Федосова Е. П.	«Саян» с-з	—с—	821
Грудинина Н. М.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	815
Лашкина В. Т.	«Октябрь 14 чылы» к-з	Каа-Хем	800
Селезнева М. В.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—с—	780
Бичe-оол Очур-оол	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	770
Сургакчы К. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	766
Шишигина П. Г.	«Хадыңа» к-з	—с—	760
Киселева Е. А.	—с—	—с—	760
Шабалина М. П.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	757
Кечил Алексей	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	750
Сандан Д. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	749
Сугоракова В. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	730
Бушуева А. А.	«Межегей» с-з	Таңды	729
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	721
Сапаа М. Д.	«Элегес с-з	Таңды	717
Чооду Алай	«Саян» с-з	Бии-Хем	700
Сайлык О. И.	«Өөк» с-з	—с—	684
Черниговцева С. Д.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	678
Чащина Татьяна	Дуржулга станциязы	Таңды	675
Кимискаяк Ч. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	665
Шаламова К. П.	«Саян» с-з	—с—	664
Исаева П. И.	«Өөк» с-з	—с—	660
Ючкина Ф. И.	—с—	—с—	655
Казанцева А. М.	—с—	—с—	650
Мистрюкова В. В.	Дуржулга станциязы	Таңды	650
Болот А. Х.	«Межегей» с-з	—с—	636
Садыва О. С.	«Элегес» с-з	—с—	635
Очур К. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	632
Кызыл-оол Т. С.	—с—	—с—	624
Макарова М. Ф.	«Өөк» с-з	—с—	616
Пичеи Е. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	607
Кок-оол К. С.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	600
Никифорова М. П.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	600
Лучникова Л. И.	«Элегес» с-з	Таңды	600
Углева В. С.	«Межегей» с-з	—с—	600

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Өлзеймаа М. С.	«Россия» с-з	Таңды	1253
Даажина И. М.	—с—	—с—	1187
Сарыг-оол С. К.	—с—	—с—	1049
Чадан-оол С. Ч.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	947
Березина А. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	913
Калчан-оол Б. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	913
Кочкина Н. Т.	«Хадыңа» к-з	—с—	887
Бумбаа С.-К. С.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	868
Дүзүпей К. С.	«Буруңгаар» с-з	Каа-Хем	837
Сарыг-оол О. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	800
Кудрявцев С. В.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	760
Дойнур Д. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	750
Доржу Ч. С.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	740
Хүлер Ч. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	725
Карыин Сергей	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	603
Тожу Ч. Х.	«Кызыл тук» к-з	Каа-Хем	600
Терешин В. П.	«Октябрь 14 чылы» к-з	—с—	600
Доймур Иван	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	590
Чооду Халбаң-оол	—с—	—с—	580
Сундуй В. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	540
Нарын-оол М. К.	«Межегей» с-з	Таңды	534
Беспалов А. В.	Дуржулга станциязы	—с—	520
Вакулин В. В.	—с—	—с—	520
Бабкин М. А.	—с—	—с—	510

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моомбуу Букудуковна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Серешпей Монгушовна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тайна Суур-ооловна Монгуш — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Быжыскак Сендажиевна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Комбуевна Хертек — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вальчитпаа Шактыяровна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дугул Дамбыйовна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Сендиевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүт Шаңмаковна Ооржак — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Кара-кыс Шыыраповна Ооржак — «Шекпээр» совхозта секретарь-машинист.

Ноган-кыс Как-ооловна Саая — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хертек Хораловна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дары-Суруя Чамзырыковна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Торуш Улан-Байыровна Монгуш — Ак-Довурак 8 чыл школазының ажылчыны.

Сесенмаа Семис-ооловна Саая — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Иранда Алдын-Куяковна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Күжүгет Чаяачиевна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Октя Самбуевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күраган Тюльбаевна Толзат — Ильинка суурда өг-бүле ээзи.

Чурума Шыыраповна Тожю — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кулдар Бавыковна Ховалыг — Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Ошаголовна Хорлуг-оол — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өшкү-Саар Балгановна Иргит — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Прасковья Петровна Фунтикова — Сарыг-Сеп суурда өг-бүле ээзи.

Кукемаа Даваевна Холдуй — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИЙН I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара Кыдырашевна Донгак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серен Ылапайевна Даңзы — Мугур-Аксыда аалчылар бажыңының аргелекчизи.

Күске Чүлдүмовна Салчак — райветучастоктуң ажылчыны.

Долума Конгар-ооловна Хертек — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күскелдек Донгаковна Бора-оол — Мугур-Аксыда уруглар садының ажылчыны.

Кертик-Кара Сундуевна Иргит — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Дайын Донгаковна Каңоол — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сенденмаа Сотпаевна Монгуш — райпо столовоязының поварры.

Бора-Шээлей Конгар-ооловна Саая — райпо садының садыгжызы.

Севилбаа Казакпайевна Салчак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Сайын-Хоо Салчак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хомушку Акаажыковна Долгар — Мугур-Аксыда уруглар садының ажылчыны.

Долума Самдарайевна Иргит — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чайданмаа Иргитовна Маргыс — райпо садының садыгжызы.

Анчимаа Доржуевна Саая — районнуң культура Бажыңының ажылчыны.

Белекмаа Иргитовна Седип — район библиотеказының библиотекари.

Бичей Хертековна Сотпа — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Дадар Хертековна Чыдымоол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Борбак-Кара Шугууровна Шугуур — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сержин Сааяевна Арагайты — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Хертековна Демчик — Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы.

Диис Салчаковна Кара-оол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Сержикей Донгаковна Насык-оол — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Серенмаа Донгаковна Самбыр-оол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Сержин Серээевна Серээ — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Шойгу Тасовна Тас — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Долуш Салчаковна Тюндешева — Мугур-Аксының ортумак школазының башкызы.

Галина Гавриловна Тыкшеева — район кинотеатрының ажылчыны.

(Уланчылыг).

Кызылда № 27 үлетпур барааннар магазинииниң коллективи ССРЭ-ниң 50 чыл болуур оюнга утмуштур эки нөргүзүглерлиг ажылдап турар. Садыгның бедик культуразы дээш социалистиг чарышка киришпишаан оң садыгжылары бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазының планын амыр күүседткен. Садып алыкчылар баранарны боттары шилип алгаш өртээн төлеп бээр арга-биле амылдап, бараанларның ассортиментизин доктаамал көвүдедип, чонга эвилең-эзилең ажылдаарынче улуг ничээнгей салган бо коллективке садып алыкчылар хүн бүрүде хөй-биле келир. Садып алыкчыларга бүгү таарымчалыг байдалды ында тургускан. Чугула бараанарны шилип алырынга садыгжылар оларга дузалажып, арга-сүмени кадып, а бир эвес хереглээн барааннары магазинде чок болза садып алыкчының чагыын өзүгаар оларны киирип турар.

ЧУРУКТА: Мария Алексеевна Изосимова.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

УРУГНУҢ КАЙГАМЧЫК БЕЛЭЭ

1968 чылда Москвага болуп эрткен Чайковский аттыг конкурстуң үезинде бичии уруг француз пианист Франсуа-Жоэль Тиольеге гвоздики дээр чечектерни белек кылдыр тудускан. Ук белекти сураглыг пианист күзелдии-биле хүлээп алза-даа, ону чогум кымдан алганын билбес. Шынында ол дээрге, музыка чогаалдарының автору композитор деп шагда-ла адаптың четтигипкен, дөрт харлыг бичии уруг Нана Габашвилидир...

Грузия чурттуг ол бичии уругнуң музыкага хандыктылы дыка эрте, ийи хире харлыында-ла илереп келген. «Сеңээ мен ырдан чогаадып берейн шүвее» — деп, ол ойнаар-кызы-биле чугаалажып олуру, ол дораан-на ырлай бериптир. Бичии уругнуң эң баштайгы, бодүүн, сеткилиниң арыындан соңеттинген ыржыгажы шак ынчаар төрүттүнүп тывылган. Уругнуң музыкага салымныы улуг улустуң магазын хайныктырган, ооң чогаатkан ыржыгажын үн бижидер аппаратка бижитиген. Ооп эгелээш-ле демги уругнуң чогаатkан маршталары, сонаталары, ырлары, вальстары удаа-дараазы-биле доступ келгилээн...

Нана беш харлыг турда, ооң-биле ужурашкан мен. Ол үеге чедир ол бежен ажыг музыка чогаалдарының автору апарган турган. Оларның элээн хөйүн дыңнаваш, оларны демги чаш уруг чогаадып бижээн дээрзинге баштай шынаыкпайн тургаымны ажыыбиле сөглээйн. Ынчалдыр тапты аянныг, ылаңылалдыг фантазия ында кайын турар бюр?! деп бодаар-даа турган йиик мен. Черле харын ооңуу турганы-ла ылаптыг.

— Чурук чуруурунга база конгуг ынак мен!—деп, уруг бодунуң пазынышың шаанга дүүшкү дог шинчи-биле алээп каш чуруктарны мөңээ көргүстүң оң. Кайгамчыктыг чүве, чуруктар база-ла тергиин эки болган.

Кажан үнүп чоруур турган, Нанавың ачазы Гайоза Габашвилиниң аңаа салган мындыг айтырыын дыңнай тыртып кагдым он:

— Уруум, аалчыңга белекселек бербейн чорудуптарың ол бе?

Мен ховар деэн белектидаа алдым оң. Уруг мөңээ... Сонага чогаатkан потаны белек кылдыр тудусту. Дыкала аянныг чогаатkан соната болган йиик. «Кайгамчык-ла ховар талантылыг кижилерниң биржээн-дир бо! Моңу конгуг камныг болган кичээнгейлии-биле өстүрүп өөредир херек. Бо урут-биле кадыы чурттап турар улуг улустан база дыка хамаажыр апаардыр йиик. Мактолды тоомчага албас кылдыр уругну чаңчыктырып өөредир деп чүве база чугула болбайн аан» — деп, ынчап бодаан йиик мен.

Тбилиси консерваториязының профессору Павел Хучуа база-ла шак мындыг бодалдыг: «Нана аажок талантылыг дээрзи маргыш чок, харын. Ынчалзажок талантылыг болурга-ла, ооң ыңай хамык чүве чайгаар бүде бербес. Ол уругну шын кижиидип, өөредир херек, ооң чаш үезиниң чаптанчыг аажы-чаңын капчаа-даа хорувайн тургаш, чедиишкинге меңээргенир чоруун шеглезо чогуур.

Ам Нананың хары 10. Бо уруг шын кижизиттинип турар дээрзин дидими-биле чугаалап болур бис. Ооң музыкалыг «овчүзү» 400 ажыг хогжум чогаадыглары болган чоокта чаа парлаттынып үнгеа ыры чыындыы бар. Бичии композиторнуң чогаадылга аалчыларны хөйүг-биле көрүп болур. Оларның иштинге чижээлээрге, Англиядан келген журналистер, Чехословакиядан келген кинооператорлар-даа тургулаан. Чех аалчылар бо талантылыг уругнуң дугайын чугаалап турар өңнүг кинофильмни тырттырып кылганнар.

«Ол бичии уругнуң дугайында бистиң чурттуң парлалгазынга хөй-хөй тоолчургу үүлдер парлаттынып үнгүлээн. Ажыы-биле чугаалаарга, ол рассказтарга баштай бүзүрээри боаын берге турган. Ам улус бүзүрээр апарган, ооң дугайында мурнукузундан оранчок хөйнү бижип болур болгаш ол боттуг байдал-биле чүүлдеп-даа» — деп, демги чех өңнүктер чугаалап туруптар.

Бичии Нана болза бодунуң чогаалдарының сонуургапчыг күүседикчизи дээрзин база демдеглевейн барып болбас. Ол дугайтыр чүвүл-даа мурнунда ооң өөренип турары онза салымныг уруглар өөредир республиканың Төп музыка школазының башкылары демдеглеп турар. Ук школада ажылдап турар республиканың алдарлыг башкызы Сусанна Габупнияның чугаалап турары кандыгыл дизе, Нанада онзагай күүседикчи шынар бар дээрзин шынзыдып турар. Күүседикчи музыкантыларның республика конкурузунга Нана Габашвили лауреаттың хүндүлүг адын йиик удаа чедип алганы демги башкының үстүнде состериниң ылаптыг бадыткалы болуп шыдаар.

А. ХОСРОШВИЛИ.
(Парлалганың медээлер агентилели).

делегей бо хүннерде

Найыралчы кады ажылдажылга

ДАМАСК. (СЭТА). Советсирия кады ажылдажылга чедиишкиннииг хогжүп турар. Ийи чурттуң аразында экономиктиг харылзааларның бүгү талалыг хогжүлдезинге быжыг үндезиннер 1957 чылдың октябрь 28-те совет-сирия дуржулгага ат салганының түңнелинде тургустунган. Демир-оруктарны, плотиналарны, электростанцияларны, үлетпүр болган көдээ ажылагый объектилерин тудар, чурттуң бойдус байлактарын шинчилээр болгаш шингээдип алыр талазы-биле дузаламчы, деткимчени Сирияга Совет Эвилелиниң көргүзеэрин дуржулгада айыткан турган.

Евфрат хемде гидроэнергетиктиг комплекстиг тудуу ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганы хогжүдериниң болгаш Сирияның национал экономиказын быжыглаарының оруунга чугула үе болган.

Чурттуң нефть байлактарын шинчилээни, нефть тывып үлетпүрүн тургускапы САРның экономиказынга опза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Сирияга шинчилел ажылдарын кылып турган совет геологтар болгаш нефтичилер нефтилиг черлерни дилеп тывар талазы-биле дузаламчыны сирия улуска көргүскен.

САР-да демир-орук транспортунуң хогжүлдезинде улуг чедиишкиннер чедип алдынган. ССРЭ-ниң деткимчези-биле ам бээин чүс-чүс километр демир-орук шугуманарын тудуп, ажыглалга киирген. Бо үеде Латакия — Камышлы аразында шугуманың тудуун болгаш Сирияның национал экономиказын быжыглаарының оруунга чугула үе болган.

Чурттуң нефть байлактарын шинчилээни, нефть тывып үлетпүрүн тургускапы САРның экономиказынга опза дузалажылга өске-даа чамдык адырларны база хаара түткен. Араб социалистиг чаартылга партиязы биле СЭКП-ниң аразында харылзаалар быжыгып, хогжүп турар, ийи чурттуң хөй-ниити болгаш күрүне ажылдаачыларының аразында аян-чоруктар база делегациялар солужары калбарып турар. Июль эгезинде Москвага Араб социалистиг чаартылга партиязының чингине секретары, САР-ның президентиниң Хафез Асадтың аян-чорууп Сирияга улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган. Дамаск парлалгазының демдеглээни-биле алырга, ССРЭниң болгаш Сирияның национал конгрезиниң ооза сессиязы ында ажыттынган болгаш 1952 чылдың июль революциязының чаярбитки чылынга оюу турескаткан.

ТОКИО. Японияның премьер-министри К. Тавакал бо чылдың август 31-де болгаш сентябрь 1-де Гавай ортуудуктарынга ужуражыр дугайында АКШ-тың президентизин Р. Никсоннуң чалаашкынын хүлээп алган.

ПАРИЖ. Сураглыг америк киноактриса, Вьетнамга тайбың дээш идепкейлиг деминселчи Джейн Фонда аңаа Ханойдан чеде бергеш, «мен америк кижи болганымга дыкала мындыг-дыр мен» деп чугаалаан. Джейн Фонда журналистерге допчу медеглелинге мынча дээн: «Американнар Соңгу Вьетнамда хамаатыг тудугларны: школаларны, эмнелгелерни, суг чалдарын соксаал чок бомбалап турарлар. Бо бүгү үүлгедиништиннер «сериг талазы-биле кандыг-даа чугула эвес» черлерни бээнди барымдаалавайн турарэ».

КАМПАЛА. Уганданың Студентиннер эвилелиниң Национал эвилели суавнаи дылды чурттуң күрүне ёзазуунуң албан дылы кылдыр санаарынче чазаатты кыйгырган.

Чуртта дыка неотеречгей суавнаи дылды ынчаар санаар болза, национал экономиканы, эртемни болгаш культураны хогжүдеринге дыка дузалыг болур.

Допчузу-биле

ГАВАНА. «Генерал Антонио Масео» деп шериг училищезин болгаш Кубаның өске-даа шериг училищелерин бо чылын дыка хөй офицерлерни өөредип үндүргеп.

Кубаның Компартиязының ТК-ының ийиги секретары, Революстуг Чепсектиг Күштер министри Рауль Кастро доозукчуларга чүве чугаалаан.

БЕРЛИН. ГДР-ниң округ төвү Нейбрандевбургта чуруглганның, скульптураның болгаш сиилбилгенииң совет мастерлериниң чогаалдарының делегееги ажыттынган. Делгеенииң кол темазы — совет ажылчынның оюурхевири боон турар.

КАИР. Египеттиң Араб Социалистиг Эвилелиниң Бүгү-ниити национал конгрезиниң ооза сессиязы ында ажыттынган болгаш 1952 чылдың июль революциязының чаярбитки чылынга оюу турескаткан.

ТОКИО. Японияның премьер-министри К. Тавакал бо чылдың август 31-де болгаш сентябрь 1-де Гавай ортуудуктарынга ужуражыр дугайында АКШ-тың президентизин Р. Никсоннуң чалаашкынын хүлээп алган.

ПАРИЖ. Сураглыг америк киноактриса, Вьетнамга тайбың дээш идепкейлиг деминселчи Джейн Фонда аңаа Ханойдан чеде бергеш, «мен америк кижи болганымга дыкала мындыг-дыр мен» деп чугаалаан. Джейн Фонда журналистерге допчу медеглелинге мынча дээн: «Американнар Соңгу Вьетнамда хамаатыг тудугларны: школаларны, эмнелгелерни, суг чалдарын соксаал чок бомбалап турарлар. Бо бүгү үүлгедиништиннер «сериг талазы-биле кандыг-даа чугула эвес» черлерни бээнди барымдаалавайн турарэ».

КАМПАЛА. Уганданың Студентиннер эвилелиниң Национал эвилели суавнаи дылды чурттуң күрүне ёзазуунуң албан дылы кылдыр санаарынче чазаатты кыйгырган.

Чуртта дыка неотеречгей суавнаи дылды ынчаар санаар болза, национал экономиканы, эртемни болгаш культураны хогжүдеринге дыка дузалыг болур.

Бедик үнелел

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол парлалга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының комплекстиг программазының күүсеттинин турарын бедик-биле үнелээн.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары чурттуң бойдус чиг-эт курлавырларын шинчээдип алыр талазы-биле боттуг дузаламчыны Моолга көргүзүп турар дээрзин солун бижээн. Чоокта чаа Эрдэнэтийн-Обода чесмолибденниг чернн тыпкан болгаш ону ажылдап кылыр талазы-биле бүдүүлгени тударын айыткан, тудугну Совет Эвилелиниң дузазы-биле боттандырар деп, «Унэн» бижээн.

Чугаалажыышкыннар эгелээн

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастронуң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Биньниң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

Компартияның ТК-ның ийиги секретары, революстуг чепсектиг күштер министри Рауль Кастро, Компартияның ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Кубаның Президентизи Освальдо Дортикос болгаш албанның өске-даа кижилери чугаалажыышкыннарда база киржип турар.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хюэ болгаш Куангчи аразында № 1 орукту дургаар сайгончу аг-шеригларның өртенген чүс-чүс автомашиналарының бронетранспортерларының ыяш-буюу үзүн-соксаал чокка бурунайыыл турар. Мурнуу Вьетнамның Хосталга күштериниң ол ийи хоорайны аргыштырып турар кол оружка кылган дайынчы халдаашкыннарының түңнелинде чалча шеригларниң кежектери улуг жогаралга таварышкан. Анам дагларының эдектеринче америк ужар үүлдүн соксаал чок ыаап халдаашкыны боон турза-даа, Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң үгөр-бооларын № 1 стратегтиг оруктуң барыын талазында дайзынның Куангчиже чаза таварын киреви орайдажып турар дайынчы автоколонналарын күштүү-биле боолап турар. Куангчини долгандыр Хосталга күштери-биле сайгончу шеригниң эң дээре күштерининң аразында тулчуушкуннар чаңгыс-даа шак соксавайн турар. Барымн чүктүн информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол хоорайны катап эжелеп алыр дээш сайгончу шеригларниң кылып турар ораддажыышкыннары бүтпейн турар.

Мурнуу Вьетнамның хемчээл талазы-биле үшкү хоорайы Хюэни долгандыр чалча шеригларниң камгалалдыг черлеринче Хосталга күштери үзүк-соксаал чок халдап турар. АП агентилелдиң дыңнадып турарыы-биле алырга, Хюэ хоорайның чанында «Бастонь» дээр шериг базазын патриоттар күштүү-биле боолаан. Ооң кожазында сайгончу шеригниң 1-ги дивизиязының командылал чери турар «Игл» дээр базазыны боолаан түңнелинде дыка улуг шериг склады чазылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). АПО агентилелдиң медээлеп турарыы-биле алырга, июль 22-де Мурнуу Вьетнамның патриоттары Куангчи, Тхыатхиен можуларга сайгончу шеригниң 250 солдаттарын болгаш офицерлерни уштыкаан.

Төп Вьетнамның далай эриктеринге патриоттар июль онза Кюинон хоорай чанында шериг базазының бензин тыгжамырын чаза техникеш, барык 4 миллион литр кывар үүлдү уштыкаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Камбоджаның Улусчу хостакчы күшгери сайгончу шеригларниң кезектеринге болгаш Пноипеньниң шеригларинге удур шыңгыы халдаашкыннарны кылып турар. Тулчуушкуннар Камповптрабек хоорай девискээринде шыңгыы боон турар. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңпатканы-биле алырга, ол хоорай хосталга күштериниң колунда үш ай ажыг туруп турар. Камбоджаның хостатынган черлерин таварлар Пномпень-Сайгон аравының чазаглыг оруун эжелеп алыр дээш дайзыннар ораддажып турар.

СЕҢЭЭ ЧЕДИИШКИННИ КҮЗЕДИВИС, ӨҢНҮҮВҮС-КУБА!

Чурт бүрүзүнүң төөгүзүндө ооң улузунуң хосталга болган социал депшилге дээш демпселинге улуг сорук киреринии байлак үндезини болур хүннери ыяап-ла турар. Кубада ындыг хүн июльдуң 26 боон турар. 1953 чылдың июль 26-ның дан бажында Фидель Кастрога баштаткан аныяк патриоттар болүү империалистерниң чалчазы диктатор Батистаның кол шивээзи—Сантьяго-де-Куба хоорайда Монкада казармаже дидим таап халдаашкынны кылганнар.

Патриоттар: «Хосталга авы олүмү» деп кыйгырыгнын адаа-биле демисежип турганнар. Оларның ол маадырлыг чоруу улусчу революциянның чалбыыт дег одаанын хып үнер чаштанчызы болган. Олдемисели 1959 чылдың январь 1-де шериг ёзазуюуп эрге-чагырганын чылча шапкан тинлелге-биле доозупкан.

Куба америк дипке эң-не баштай социализм тургузарының оруунче шилчип киргеп. Эрге-чагырганы бодуюң холунга алган улус боттарының чуртунуң экономиказын улуг көдүрлүүшкүп-биле хогжүдүп, революстуг чаалап алышкыннарын бажыы-биле цампалап турар.

Бистиң ийи чурт аразынга эгезиндеп тура-ла акыдуңмалышкы ёзазуюуп эң-найыралы тургустунган, улам калбарып турар. Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг чурттарның дузазы-биле Куба дыка хөй чедиишкиннерни чедип алган-даа.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Куба электри энергия бүдүрүп үндүрериң үш катап улгаттырган. Совет Эвилелиниң деткимчезинбиле ниити күүзүг 300 муң киломатт энергетика тудуун боттандырган, чурттуң каттышкан энергетика системазы туттуюп турар. Хосе Март аттыг металлургия заводу экономикага кол рольду ойнаар. Ооң ийиги эзлчээн ажыглалга киирген соонда ол чылда-ла 50 муң тонна каңны болгаш 290 муң тонна прокатты бөөр аргалыг.

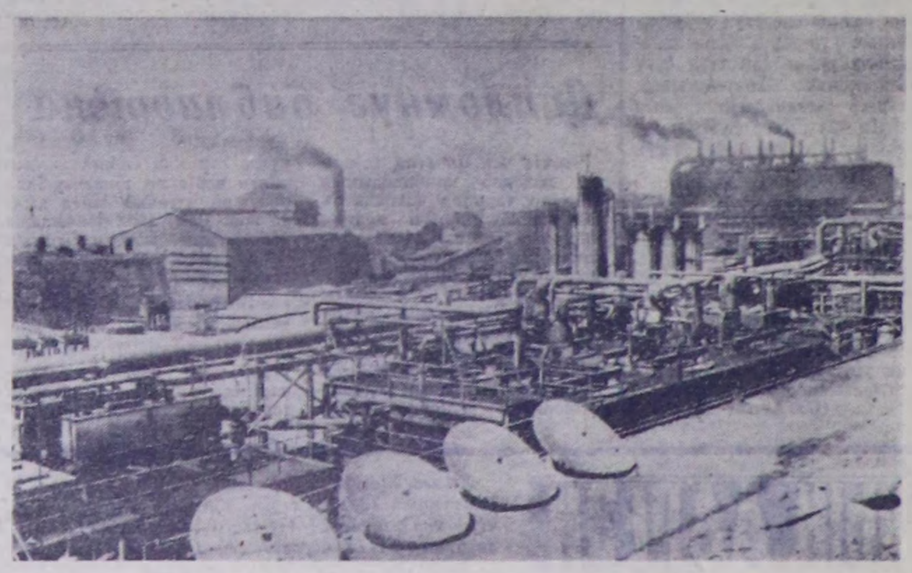
Кубаның ажыл-агыйының кол адыры — чигир бүдүрүп үндүрерин улам калбартып, хөгжүдер талазы-биле кады ажылдажылганың түңнелээн онза тодаргайы-биле көстүп турар. Совет Эвилели ону кылыр чүс ажыг заводтарның чаартыышкыннарынга дузалаан. Амты үеде чигир үнүжүп ажаап алыр ажылды механизастаар, бирги эзлчегде чигир ажаап алыр комбайнны тургузар талазы-биле кады ажылдажылга улам калбарып турар. Люберцының машина тудукчуларының куба конструкторлар-биле кады ажылдап турган кылганы ындыг машинанның баштайгы хевири бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап болуруп херек кырында көргүскен. Баштайгы ындыг машиналарны чигир үнүжүнүң ээлчегиг ажаап алышкыны эгелегижеге чедир кылып үндүрер деп турар.

Ажыктыг казар байлактарны шинчилеп тывар талазыбиле геология ажылдары калбаа-биле чоруттунуп, балык ажыл-агыйын хогжүдеринге кады ажылдажылганы кылып турар. Ажыл-агыйның хөй-хөй адырларының талазы-биле ийи чурт эртем-техниктиг солчуушкуннарны база кылып турар. Бистиң куба өңнүктер, боттарының эзлчээнде яңзы-бүрү дериг-хереккелдерге болгаш механизмге нанг агаар-бойдустуң салдарын илередиринге совет тускай эртемниглерге дузалажып, өске-даа үүлдер талазы-биле дуржулга солчуушкунуп кылып турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге Кубаның киргени социалистиг чурттарның ажы-дүңма кады ажылдажылгазын улам калбартып, хамыладырының херээнге чугула болуушкун болган. Ооң ачызында кады ажылдажылганың хемчээли улгадып, күшажылдың социалистиг хувааздазын улам долдур ажыглаар аргалыг болур.

Совет кижилер Куба Республиканың национал байырлалын демдеглевишаан, чаа амыдыралды тургузарынга ооң маадырлыг улузуупга чаачаа чедиишкиннерлиг болуруп күзеп турарлар.

Ю. БЕРСЕНЕВ.
СЭТА-ның корр.

КУБА. Никаро — бо дээрге никельдиг черн-дир. Ооң черинин иштинде эң-не үнелиг руда — болуулда деминрик, никельди болгаш өске-даа металлдарны сииликтиргеп руда бар. Никаронуң никель заводунда никель концентрадын алыр дээш руданы болбаазырадып турар. Күшажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш ажылды эки организастаарының күсели-биле, социалистиг чурттарның тускай эртемниглериниң дузаламчызының ачызында ында продукция бүдүрүп үндүрери 1959 чыл-биле деңнээрге барык бүдүн чартык катап көвүдээн.

ЧУРУКТА: Никарода никель заводу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: ДУЖУТТУН ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЫ

Кисларск районда Ленин аттыг колхозка чеде берген автомашиналарны көргеш, оларга тараа чүдүрерин түр сокпаткан. Ужуру чүл дээрге, улусчу контроль комитединин төлээлекчизи В. Мирный машиналарның байдалын хынап көргеш, оларга тараа чүдүрер болза, төктүн хораары хей болур-дур дээрзин билип каан. Машиналарның кузовтарында бүгү чарыктарны, ойбактарны ылавылалдыг бөөшкүннээн соонда машиналарны тараа хүлээп алыр черже чорутkан. Улусчу контролерларның саналын бүзүгаар колхозта машиналарның үш ээлчег-биле ажылдаарын организастаан.

В. Мирный — Дагестанның шолдеринде, шаннарында, тараа сөөртүр оруктарда албан кылып турар ийи муң хайгыылчыларның чүгле бирээзи. Оларның кол сагыш салыышкыны — дүжүт ажаап алыышкынының бедик шынарыг болуруи хандырары, когаралды болдурбазы, тараажыларның ажылынын байдалын улам экижидери болуп турар.

«Магарамкентский» совхозка улусчу контролерлар тараапы бедик кылдыр кестирген, ынчангаш дөрбелчин метр чер бүрүзүнге 20 мажак артып каап турарын тыпкан. Ынчангаш аиаа буруулугларга кеземче көрүскен, а контролерларның негелдезин бүзүгаар мажакты чыгдырганы дүжүтке немедиеия берген. Комбайнерлерниң дыштанылгазын эки организастаар талазы-биле база контролёрлар сагыш салган.

Дагестанның ажыл-агыйлары тараанның чартык кезии хиреэин кезип алган, оон 90 хүзүүн бастырган. Механизаторлар багай шынарлыг кылдыр ажылдай бээр таварылгалар ховар, бир эвес чаңгысда бол ыңдыг таварыига болу берзе, хайгыылчылар ону эндевестер. Олар боттары ажаап алыышкынга үлегерин көргүзүп турар.

УКРАИНА: МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ САЙГАРЫЛГАЗЫ

«Алдын тараа» деп шаңналды кым алырый? Ону болза Днепропетровск областтың Жданов аттыг колхозунда эң дээре комбайнерге тыпсыры-биле тургускан. «Ажаап алыышкының мастери» деп атты чедип алыр дээш колхозта 13 комбайнер база демисежип турар. Чарыштыг Леонид Немченко баштаан. Аиаа алдар кылдыр ажыл-агыйның төвүнге кызыл тукту кодүрген. Аныяк комбайнер 250 гектар арбайны. кызыл-тасты, чочак-тарааны ажаап бастырган. Агрегаттың нормазы хүнде 12 гектар турда, ол ону 25 гектар кылдыр күүседип турар.

Чаашкыныг хүннерде берге-лерни чедиишкинииг ажып эртеринге механизаторларга чаартыкчылар дузалаан. Иван Худолей биле Иван Новиков олар эргия ийи комбайнга херекселдер таарыштыр кылып каан, оларның дузазы-биле кестинген тараанын өде берген тавычаларын үргүлүг андырып турар. Ол болза 100 ажыг кижини хол-биле кылыр ажылдан хостаан, тавычаның кургаарын каш хонукта кызырган болгаш тараанын үрелирин чайлаткан, арткан бүгү комбайнарга долу ажылдаарын хандырган.

Петропавловск районнун «Днепропетровский» совхозунун механизаторлары чаъска удур өске арганы хереглеп, ажаап алыышкын техниказын салбырлар, участоктар аайыбиле эвес, харын тускай отряд кылдыр болгеш, ажаап алыышкынны аралап, шыгый бербээн азы дүрген кургап турар тараарларга оларны ажыглап турар. Техниканы билдилии-биле сайгарып тургаш, Днепропетровшинанын колхозтары болгаш совхозтары культураларының чартык кезиинден хөйүн ажаап алган. Барык 400 мун гектар черии саваның сараатгаан.

КИРГИЗИЯ: ХӨЙ МӨҢГҮН СУУНЧЕ ОРУКТА

Киргизияда Алтай тандыгының дагларында Хайдаркенниң мөңгүн суу бүдүрер комбинадының тудуу хуусаа бетинде доозулган. Чер иштиниң ол бүдүрүлгезинин комплекизинде бедик бүдүрүкчүлүг техникабиле чепсегленген үш шахта бар.

Ол комбинат бодунун чиг-эт баазазын калбартып турар. Металлургтар суурундан ырак эвесте чыдар чес-хола даанда чаа карьер ажыглалга киргеи. Ажык арга-биле оортан 30 хуу чедир руданы ап турар. Мөңгүн суу бар чаа «Уду-тоо» районда күчүлүг ийи шахтаны ажыглалга киргеи. Орталкы Азияда эң-не ханы база бир шахтаны тудуп эгелээн.

Буянныг иштиң кижилери

ЭРЕС ЭМЧИ

Чоокта чаа чүве. Эмнелгеиин чиик машиназы-биле ыраккы «Кара-Хөлге» колхозче командировкалап хаптывыс. Дүнекиниң он шак үезинде ында участок эмнелгезинге чеде бергенивис ол. Эмнелгеде аарыг кижилерниң араазында байдалы багай, медерели барчогу билдинмес ийи кижи бар дижип мындыг. Оларның бирээзи Кара-Хөлде участок эмнелгезинин дүрген дуза чедирер эмчизи Саара Саанмай болду. Эртелинде санитар самолёду ужудуп келгеш, байдалы бергдээн ол кижилерниң амы-тынын алыры-биле оларны улуг эмнелгелерже алгаш барган.

...Колхоз төвүнден 30 ажыг километр черде кадарчының 3 уруу улаануттаан деп чалалга келген. Кара-Хөлде участок эмнелгезинин дүрген дуза чедирер эмчизи Саара Саанмай кадарчының аалынче дуву-далаш-биле аътгапыпкан. Ол бар чыза хем кежер ужурга таварышкан. Дажыг хемниң суунун ортузунга чораап аът барып ушкан. Эмчи кыс хемнп бүгү-ле күжүн чыып тургап эштип кешкеп, бодунун кемдей бергенин билее-даа орүүн уламчылап, ону чалаан аалга четкен. Аиаа баргаш бодунче чогуур эмни сыкыртып ап тургаш, бичии сепкереп алган. Кадарчының 3 уруун шинчип, эмчиниң эргежок дузазын ол көргүскеп. Аалга медерел чок чыгны апарза-даа, эмчи бодунун хүлээлгезин кызымаккай, эрсшудургулу-биле күүсетken. Бо дээрге аныяк эмчиниң бир аки мөзү-шынары болган. Ол дугайын «Кара-Хөлге» колхозтун колхозчулары мактап, чугаалажып турар болду..

Чалалгага чораап аътган ушкан комсомолчу эмчи Саара Саанмайны Ак-Довурак эмнелгезинге мынчаар чедирген. Оон кадыы аиаа эккажан дээр.

Кара-Хөлдүн кадыр-берт, хем-суг кежер берге оруктары-биле аныяк кыс чеже каттап чалалгага чорбаан дээр. Бодунун мурунгга таварышкан бергелерни ол ажып эртип, чон ортузунга эмнелгепрофилактиктиг ажылларны чорудуп, эң-не кызымаккай ажылдап турар.

Саара Саанмай Кызылдың медицина училищелин доозкан, Кара-Хөлге участок эмнелгезинге ажыллап эгелээле ийи чыл ажып турар. Бо үениң иштинде ол бодунун ажылынга бердингенин, чонга хүндүткелдиг, эвилеңелдээн көргүскеп.

Мындыг буянныг, ажылынга кызымаккай кижилерге чон чоргаарланмас аргажок.

Х. ШЫЫРАП.

Бай-Тайга район.

ГРУЗИЯ: КАДРЛАР БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕ

Коллективтин ажылынын болгаш дыштанылгазынын байдалы, ажыл шагын шын организастаары — кадрларның ажылдан үнер-кирериигe салдар чедирер чүгүлә факторлар болур. Эртемденнер — Тбилиси университединиң социологтары Грузияның найысылалынын бүдүрүлгелериндe ол айтырыгны шинчилеп турарлар.

— Чоокта чаа республиканың Эт болгаш сүт үлеттүр министерствозунун дилээн бүзүгаар эдээн каш бүдүрүлгелерде ажылдын байдалын болгаш ажыл шагын ажыглап турарын сайгарып көрдүвүс — деп, экономиктиг эртемнерниң кандидады Л. Хабурзания чугаалап турар. — Солун медээлер алдынган. Бир бүдүрүлгеге ажылчыннарның ийи составы халашкан. Дирекция чери ажыл шагы үзерлерге удур ажылдан үндүреринге чедир хемчеглерни ап тургап, ынчалза-даа чогуур түнелди ол бербээн.

Шинчилелдин көргүскеии: комбинатта ажылдың санитар-гигиена байдалы кончуг буду болган. Будурулгенин сезонпап ажылдаары база салдар чедирген. Чиг-эт-биле дески эвес хандырын турары-биле бирде үр үеде ажыл өөк болурукга, а бирде — ажыл ковүдеп, ажыл шагындан дашкаар хөй ажылдаарынга ажылчыннарны чедирер. Кысказыбиле чугаалаарга, эң чаа техникага болгаш технологияга үнезилеттинген — ажылдың ыңдыг байдалын комбинатка тургузары эргежок чугула.

Кадрларның хөй үнер-кирериинин өске-даа чылдагаанналры база бар. Комбинаттың барык бүгү кижилери ийнги разряд-биле ажылдап турар. Оон ужурунда ажыл төлевири кудуу. Түнел билиишир: комбинаттың администрациязы ажылдакчыларның мергежилин бедидер талазы-биле хемчегелерни алыр ужурлуг. Ажылдакчыларның сонуургалын ол бедидер.

Маиаа чугле материалдыг иигe бериишкиннери хамааржып турар деп база болбас. Чижээ, Тбилисиниң даярапшыла фабриказының ажылдакчылары, кланнгыл ортумак эртемнигт аныяктар, ажылчыннарның хөй-биле үнер-кирер зорлуунун чылдагаанын ажылды оларның билиини баюмдаалап бербейн турарында деп санап турарлар. Хей ажылчыннар ажылдаар турар черинин чүрттүп турар черинден ырагын база чугаалап турар.

— Бо сөөлгү баюмдаа оңза чугула — деп, юридиктиг эртемнерниң кандидазы А. Габиани чугаалап турар. — Мынчыг болгулаар: бүдүрүлге хөорайның бир кыдынында турда, а чүрттаалга ажыктың хөорайның өске кыдыыпга түткүлаар. Ынчаарда бирге эрткеиде-ле ук бүдүрүлгеден ажылдакчылар үнүп эгелээр.

Кадрларның хөй үнүп-кирип турарының чүгле чамдык чылдагаанналрын адаптывыс. Ам херек — ол четпестерни узуткаарында болуп турар.

Я. ГОРЕЛОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Акы-дуңма Бурятияда

Сураглыг бурят чурукчу Дашиними Дугаровтуң «Бурятияның уруглары» деп чуруун 1962 чылда чураан.

Кижи-биле бир дөмей, чурук база боду салым-чолдуг болур. Баштай ол чурукту бодунга, Улан-Удаге чон (Бурятияның Чурукчулар эвилелиниң делгелге залында көргеп. Оон соонда ол чурукту «Совет Ыраккы Чоон Чүк» деп атты, зона делгелгезинге көргүскеп, ол 1964 чылда ажыттынган. Дараазында 1971 чылда Россия Федерациязының автономнуг республикаларының чурукчуларының чогаалдарының делгелгезинге ону делгээн.

Амгы үеде «Бурятияның уруглары» чурукту Моол Арат Республикада көргүзүп чорун турар. Оортан РСФСР-ниң автономнуг республикаларының чурукчуларының чогаалдарының делгелгезин дөмги чурук-биле кады Герман Демократтыг Республикага аппарып көргүзер.

Бурят чурукчу Дугаров — Лепингрздтың чурулга академиязын дооскан. Ол —республиканың мергежилдиг болгаш улуг чурукчуларының бирээзи.

ССРЭ-пиң улустуң артизи Лхамсаран Линховоин — Кончактың ролюнда деп оон чуруу хөйге билдингир. Оон ыцай оон ие-чаш, тоожу, күш-ажыл дугайында чуруктары зоналар-даа, россий-даа делгелгелерге доктаамал киргизер.

Амгы үеде чурукчу болза, бодунуң өөрү-биле бир дөмей, ССР Эвилелиниң болгаш Бурят АССР-ниң 50 чылынга белеткенин турар. «Амгы үениң Бурятиязы», «Мээң үеминиң кижилерим» деп чуруктарны ол ам бижип турар, оларга хөй күш-ажылды кижилерни ол чуруп көргүзер. Улуг байырлалда болур делгелгеге «Бирги трактор» деп улуг чурукту ол белеткеп турар.

Бо чурукта оон «Бурятияның уруглары» деп чуруу-дур.

Б. Спасский—Р. Фишер

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның гускай корр. А. Ермаков). Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаанын алдыгы салыышга Борис Спасский, оваарымчалдыг-даа болза, шала идепкей чок ойнаан. Баштайгы каш көштер соонда, бичии-даа ажыктыг кош кылыцнар арга чок байдал тавраижып келген. Ынчыг байдалда Роберт Фишер кара таланың поляныче камгаланыр арга чок кылдыр халдаап турупкан.

Оон мурнунда салыпа бир санны алыскан частырыглыг кожу делегей чемпионунга салдарлыг болганы магат чок. Ол маргылдаада чедип келген аргентин гроссмейстер М. Найдорф мөнө мынча дигеи: «Бөгүн Спасский шынап-ла багай ойнады... Спасский чогум Спасский шынкаш ойнавады».

Ынчангаш ол салыт-биле маргылдаанын дөрттүн бир кезии доозулган. Роберт Фишер 3,5:2,5 саанныг болуп, мурнай бергеи.

Фишер ол үдаада база-ла 10 минута ойалдаан. Ол башпайгы коштуң бодунуң чаңчылын ёзугаар «е4»-биле эвес, а «с4»-биле эгелээн.

Гроссмейстерлер мерзе гамбидип ойнаапнар. Элээп каш чыл мурнунда Спасскийниң секундантызы Е. Геллер гроссмейстер С. Фурманга удур ол гамбит-биле кара тала-биле ойнап тургап, уттуруп каап болгай. Т. Петросян база-ла ындыг көштер кылган соонда, ак тала-биле ойназа-даа, Фишерге уттуруп каапын гроссмейстер И. Болеславский сактып чугаалаан.

Бо ойнаашкынга ак тала ындыг көштер соонда туружу дыка быжыга бергеи. А кара таланың байдалы улам дорайтаан.

Удаткан чок кара тала каңчаар-даа удуртанып артавы чок апаргап. Фишер чаңгыс-даа частырыг кылбайн болуунун артыктыглыг күүзүн улам улгаттырып, оюнуңүн төнчүзүнде келгеш, дөрттен бирги көштө типлелгеии чедип алган.

Чедиги салыг—июль 25-те болган.

СИЛЕРЛЕРГЕ ЧЕТТИРДИВИС

Суг-Хөлдүн Суг-Аксында Альберт Шожапович Монгуш удурткан кезер эмнелге коллективи меиң сегизи эмнеп каапнга улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередиксээн мен.

Бо коллектив ёзулуг буянныг, ажыл-ишчи аныяктардан тургустунган. Олар аарыг кижилерге эвилен-ээлдек, сагыш човангыр. Бүгү-ле таарымчалыг байдал ында тургустунган болду.

Эмчилер О. Майна, Р. Кызыл-Кат оларга болгаш санитаркаларга келир үениң мергежилдиг кадрлары болуруп, ажыл-ишчи чаа-чаа чедиишкиннерии күзедим.

Х. АРАПЧОР.

Чөөн-Хемчик район.

«Шынның» почтазындан

ҮЕЗИ КЕЛГЕН ЭВЕС БЕ?

Республика найысылалы — Кызыл хоорайның албан черлериндe болгаш чурттакчыларда телефоннар сөөлгү үеде дыка ковуйлап. Од эки-дир. Ынчалза-даа телефон харылаазында таарымчалыг эвес чаңгыс чижектерни хоорайның харылзал белдирииин начальнигии ош Белашов канчаар көрүп турар ийи?

Херектин ужуру мындыг. Телефоннар дугаарларын чыскаай бижээн дептержигештн шагга пырап үнүрген. Сөөлгү чылдарда дыка хей албан черлериндe болгаш чурттагга бажыңнарында тургустунган телефоннарның дугаарларын билип алыры берге. Чамдык мындыг таварылгаларны маиаа база немеп каалы. Абонентилер дапзызында дыка хей телефоннарның дугаарлары солушкан. Кандыг-бир албан черинче телефон долгаарга чурттакчы бажын болгулаар таварылга эвээш эвес. Телефоннар дугаарларының дапзызында 30—90 дугаарлыг телефон Кызыл хоорүүскомнун секретарының кабинединде болур үжүрлүг. А ынаар долгаарга чурттакчы бажыңның эзлери харылаар. Мындыг таварылгалар чаңгыс эвес.

Телефоннар адилекчилериинин дапзызын кылган дептержигештн таартып, телефоннар дугаарларын чүрүмчүлер өйү келбаан эвес бе?

Н. АЛЕКСЕЕВ.

Хагдынган клуб

Улетпүрлүг Хову-Аксының шыдыраа клуву арткен чылдарда үзүктел чок кежээки үелерде, ыштанылга хүннеринде маргылдааларны чорудуп, ажылдап турган. Ол клуб ам чурттакчылар өрээли апарганы өлдеп. 1972 чылдан эгелеп шыдыраа маргылдаалары болгаш эш-хүүнүн кандыг-даа ужуражылгалары суурга чоруттунмаан.

Хову-Аксынга күш-культураның болгаш спорттуң удуртукчулары ур-даа болбайн халажып-ла турар. Спорттуң бүгү хевирлериичe Хову-Аксының удуртур организацияларының кандыг-даа сагыш салбайн турарының чылдагааны чогум чүве ирги?

Ч. ДУЛУШ.

Назының тоовайн

«Айны оорлаары» деп чаа груэин фильмде ролдарның бирээзин ойнаарын 85 харлыг Д. Е. Кобуловка дааскан. Кинога бодунуң памдарын ол 70 харлыг тургаш эгелээн. Ынчаарда Д. Е. Кобуловту бир-ле дугаар «Бишп-ачукчы» деп фильмге чоп көргеи.

Давид Евгеньевич «Бистиң хөрөнгэзе иштн», «Өскелерниң уруглары», «Муцгарава» деп фильмнерге тыртыргаи.

(СЭТА-ның корр.).

КИНОНУ—ЧОНГА

Районда 22 кезек черде кино черлери бар. Оларның иштиидеи бо өртекеи чартык чылда 5-жи планын күүсегшеп, чижээ, Арыг-Бажының, Кок-Чыраанның, Кызыл-Дагның, Эйлиг-Хемниң болгаш көжүп чоруур киновүң киномеханиктери аиаа хамаарыжыр.

Чайлагларда, фермаларда, орук участоктарында, ыяш белеткээр черлерде ажылдап турар кижилерге көргүзериибиле көжүп чоруур үш кипону тускайлаан. Көжүп чоруур кипопуң киномеханиги Л. А. Букатов эки көргүзүлгерин чедип алган. Ол болуиуң планнын онаалгаиын 116 хуу күүсеткеи. Көжүп чоруур киполар 532 фильмнерии 15700 кижиге көргүскеп.

Оон ацында районда киполекторийлер шинчилеишкиниц айыыл чок чоруунга хамаарыштыр пассалкирлер, чалачылар болгаш кудумчу кешкен кижилер олал-ондакка таварышпазын дээш ышкаш база оске-даа өөредиглиг кинофильмнерии чонга көргүзүп турган. Оон-биле чергелештир экономиктиг болгаш политиктиг билиглерии пропагандалаар талазы-биле киполекторий богай эвес ажылдаан. Ылаңгыя көрүкчүлер-биле ажылды акижиктеп планнын онаалгаиын ажыглаан районда кинофикация черя белеткээн.

ССРЭ-ниң тургустунганыидап бээр 50 чыл оюнга уткуптур фильмнериниң неделязын, кинофестивалын чоруттунгаан, Армения, Туркмения, Литва эвилелдекшен республикаларның улус ажыл-агыйында чедиишкиннерии чонга делегеидеп кылдыр көргүзүп турары эки. Ол-ла эвилелдекшен республикаларның эртемтехникада чедип алган чаа-чаа чүүлдерии Ак-Турүг, Торгалыг, Шагаап-Арыг школаларның башкылары чонга калбаа-биле таныштырып турар.

Бо эртекеи чартык чылда Терлиг-Хая, Торгалыг, Кок-Чыраа суурларда чаа киноаппаратуралрын тургускавы көрүкчүлерии оөрткеи. Көрүкчүлерниң саны көвүдээп.

Районда ажылдап турар киномеханиктерниң эртем-билиин бедидерл-биле чартык чылда дөрт удаа чугула айтырыглалыг семинарны, үш иштн хуралды эрттиргеии дыка ажыктыг болгаи. Бо үениң дургузунда 2 киномеханиктн, 1 дузалакчыны районда кинофикация черя белеткээн.

Чедиишкиннерден ацгыда четпестер чамдык киномеханиктериңиң ажылында бары илерээн. Чижээ, Кызыл-Даг суурнуң киномеханигинде эш Сүтсекпк үргүлүг арагалаан, чон ортузунга кипону багай көргүзүп тургаи. Ол ышкаш Кок-Чыраада киномеханик Н. Допчаа, Хайыраканда — Н. Карбы олар кипопу үргүлүг багай үнүлүп келген. Бо талазы-биле чон кап удаа хөмудаалды илереткеи. Көрүкчүлер ортузунга ажылды шуут зорутпаан. Моол ужурунда чартык чылда мурнунда салдынган планны күүседирип, көрүкчүлер-биле коскү ажылды чорудары, кипону чарлаарын акижидери, масса чонпуң ортузунга чаа киноларның тайылбырын чорудары районнуң киномеханиктериниң улуг сорулгазы болур.

К. ТАБУРАК.

Дипломнуг библиотека

Чоокта чаа Киевтиң химиктиг волокпо комбинадының баштаар черииң бажыңына каас плакат коетуп келген. Массалыг болгаш техниктиг компарны пептерелир талазыбиле чедиишкиниии организавкы-методиктиг ажылы дээш, ажылчыннарны, инженерлерни болгаш албан-хаакчыларны ном-биле эки хандырып турары дээш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннерииң делгелгеэи будурулге черииң библиотеказын ийнги чергенин диплому-биле шаңнаан дугайын ында дыцнаткан. Оон ажылдакчылары делгелгенин моцгун болгаш хүлер медальдары-биле база шаңнатканнар.

— Боттарывыстың бо библиотекавысты шынчы оңүк болгаш өөредикчивис деп адап турар улус бис. Ажылчыннарның культурлуг болгаш техниктиг дециелии бедидеринге ол дузалап турар — деп, комбинаттың завком даргазы М. М. Петраш чугаалаар. Ном тарадыкчыларынга туестус библиотекажыгаштарны үндүрүп бээр. Бистиң радиосолушувус болгаш хөй тиражтыг солупувус-даа чаа номнар келирге оон дугайын дораанна чарлаптар. Ол ышкаш маиаа номчукчулар конференциязы база солуп кылдыр артып турар. Чижээ, капрон кылыр будурулге черииң чүл зорер цегинге чоокта чаа «Беш чыл сээц хоздарыидан будуп турар» деп темалыг беседа болган. Библиотекаиың бүгү салбырларында «Коммунистиг күш-ажыл школаларынга дузаламчы» деп булуңчугаштар бар. Ында тускай номнарны база сүмелеп турар.

Библиотека ол ышкаш шуут-ла бригадаларга, эдээчелерге, цехтерге улус культура-массалыг ажылды чорудуп турар. Литературлуг байырлалдарны, авс журналдарын, чаа номнар тайылбырын, сапал-оиал солчуушкуиарын, чогаалчылар болгаш артистербиле ужуражылышкыиарны үргүлүг кылып турар.

КИЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

телевидение

ИЮЛЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

14.45 — Өцнүг телекөргүзүг. «Ы» операциязы болгаш Шуриктиң өске-даа ужурдалары». Уран-чечен фильм. 16.20—16.30 — Чапсар. 16.30— «Европа: болуушкуиар, чурттар, айтырыглар». Дамчыдыларны Төп телевидеппе болгаш Бүгү-эвилел радиоазуның политика талазы-биле тайылбыракчызы А. Потапов чорудар. 17.00—Күрүшевиң симфониктиг оркестриниң концерти. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Светлаповтуң удуртузгазы-биле. 17.30—Школачылар спартакиадазының хүн демдеглели. Киевтеп дамчыдылга. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30—Концерт. 18.45 — Өцнүг телекөргүзүг. Г. Таммори. И. Уайльд — «Амылыига четтинген кижи». Телепии. 19.30 — «Сибирьниң күчүлүг курлавыры». 1-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Уруглар. «Бичии оол». Дамчыдылга. 20.35 — Телемедээлер. 20.45 — «Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 21.15 — Телемедээлер. 21.25 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30 — «Морис Липси». Хогжумнуг телефильм. 21.50 — Өцнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар делегейиицде». 23.00—23.10 — «Ye». Информастыг программа.

аладар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чамдык черлерге чаъс чаар, дииирүүр. Барыиы уставышкыиыиг хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 15—20, артканнарыгга — 23—28 градус чылыг болур.

Кижиэда эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Музыканың үнерии» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мана-ла, харын» 15.20, «Бодуң дугайыңны чугаалап берем» 18.45, 18.35, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Макеии Перепелица» 9, 13, 15, «Эртиелер ортулуу» 11, 17, 21 «Кыстарның бирээзи» 19 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хосталгадан торуттунгеи» 15.30, «Перник чечээ» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Садып алыкчыларга

«Саяна» универмаг июль 28-те эр улус кедер костюмнер болгаш чувурлериниң делгелге-садыын организастаар.

Аиаа янзы-бүрү размерлиг костюмнерни, чолдак хөректээштерни, ажылчын костюмнерни, чувурлерни калбак ассортиментилии-биле садар.

Универмагче садып алыкчыларны чалап тур бис.

УНИВЕРМАГТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи егый кылдызының 21-47, үзетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 31-27, информацпя база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиинин чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00633.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫЛАР!

1925 чылдан үнелеп эдилгеннер.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 175 (8943). Өртээ 2 хуу

ЭРТЕ БЫШКАН ТАРАА

Күзүн болгаш чазын чамыр тарааи тараалар чартык ай бурунгаар деңге быжа берген мындыг таварылга Горький областың тараажыларынга черле таваржып иербээн. Тарааларны массалыг иевериң мая чемнерин белеткээрин түлүктеп турар үеде эгелээр умур таварышкан. Ынчалза-даа тараажылар белен болуп хуусаа бетинде септеттингек 6180 комбайнны болгаш каш-каш муң матканарны шөлдерге үндүре берген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниден чоруткан специалистер ажаап алышкынга киржи берген.

Горький областың тараажылары бо чылын милиион ажыг гектар тарааны ажаап алыр. Ажаап алышкын ажылдарыбиле кады ажыл-агыйлар тарааны иүрүне шыгжамырынче база соөртүп эгелээн.

(СЭТА).

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Тожуунуң «Тоора-Хем» совхозу чартык чылда күрүнеге эът садар планын 103 хуу, сүттү — 134 хуу болгаш дүк дужаар планын ийи катап ажыр күүседкеп.

Ажыл-агыйлардан Өдүгеиде эп Чингәтке удуртқан иви фермазы, совхозтуң Май 1 салбырында сүт-бараан фермазының ажылчыннары социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүседкомнуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганнар.

Совхозтуң мүрээкчилары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестолдуң удуртқан ажылчылары 100 бетеге онаштыр 89 кулунну, иви кадартызы Орой Бараан 100 ивиден 91 ивиг аймаарын ап, оларны онча-мелди ажаап дүрүктурганнар.

АК-ТУРУГДА АЖЫЛ-ИШ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры кышка удур машина, трактор гаражын септеп чылыглаан. Гаражтың эжиктеринде кидис хап, шили бүзүк чамдык сонгаларны шилдеп чылыглаан.

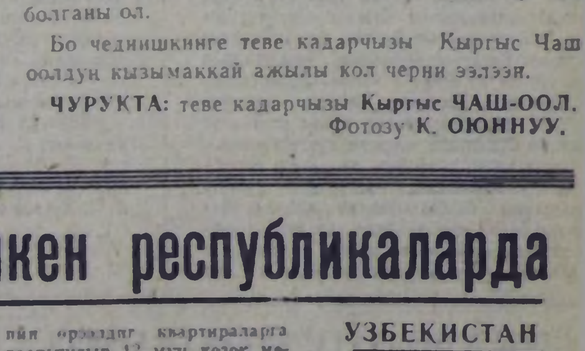
Одалганың коүелдарын болгаш одалга системазының бүгү шутумун, батареяларын септелге үезинде хынап көргеи. Амыдылында гараж чанында 4 тонна хөмүр-даштыг 10 кубометр одаар ыяштыг эккеп дүжүрген.

Салбыр бо чылдың тараалын ажаап алырынга белеткел ажылын чоруда берген. Гараж девискээринде 6 комбайн чаа дүжүттү ажаап киреринге белен.

Улуг-Хемнин тараажылар бригадазы шаңын, деңзинин белеткеп, тараа соөртүр оруктарны аштап арыглаан. Салбырның башташ чери тараа соөртүрүнге 4, кывар-чаар материалдарга 1 автомашинаны быжыглаан.

Салбырның Сарыг-Хөлчүкте механизастаттынган сигеи бригадазы 17 тонна сигеннн сараатталан. Бригада ам Сөөктүг-Деңниң сигеиин кезериибиле көшкен.

К. КОМБУ.

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозу 235 тевсни кыргаан. Теве бүрүзүнден 5-тен ажыг килограмм арыг дүк алдынган. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге, 400—500 грамм дүк хөй болганы ол.

Бо чеднишкинге теве кадарчызы Кыргыс Чаш-оолдуң кызымаккай ажылы кол черни ээлээн.

ЧУРУКТА: теве кадарчызы Кыргыс ЧАШ-ООЛ.
Фотозу К. ОЮННУУ.

Төрээн чуртка эки шынарлыг хөй дүктү!

Агарлаашкын—курлавыр ол

Хой ажылында дүмүт ажаап алышкыны — дүк кыргылдазы бистиң республикада үргүлчүлевишаан. Дүк дээрге Тыванның иүрүнеге берип турар чугула продуктуларының бирээзи болгай. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери, хойжулар дүк кыргылдазын бедик деңнелге эрттирери-биле баш бүрүңгаар ыяк белетиенмишаан база эрткен чылдың сагындырыындан чогуур түңнелди кылгаш, тоскы беш чылдың ийиги чыяында бо чугуда кампанияны организастыг эгелээн турган.

Июль 25-тиң медээзи-биле алырга, республикага шупту 888 муң ажыг хойну баштайгы кыргылдага киирер турган болза, 751.365 хой кыргыттынган. Республика иүрүнеге 2860 тонна дүк садар планынга 1562,7 тонна дүктү киирип, ону бөгүнге чедир 54,6 хуу азы чонның хуузунда хоюндан думаатгынган дүк-биле кады 55,2 хуу иүүседтиен болуп турар.

Күрүнеге дүк думаар планын Тожу район 98, Каа-Хем — 83,6, Чөөн-Хемчик—69,3, Бай-Тайга 63,3, Мөңгүн-Тайга—61,8, Тес-Хем—61,1 хуу иүүседип, мурнуку одуругда чоруп турар. Ол районнарның колхозтары болгаш совхозтары хой амылынга чугула кампанияны багай эвес организастаажаны моон тодаргай-дыр.

Хой кыргылдазын болгаш күрүнеге дүк думаалгазын оомум темп-биле чорудуп турар черлерге: 299,5 тонна дүк думаар планын 108,2 тонна азы 36,1 хуу иүүседткен Таңды район, 196 тонна пландан 101,8 тоннаны думаап, планын 51,9 хуу иүүседткен Өвүр район хамаарыр.

Бо медээни ёзугаар алырга, күрүнеге дүк думаалдазының байдалы республикада ам-даа дувүренчиг болуп артып турардыр. Баштайгы кыргылдага кирзе чогуур улуг хойларның колдуг хөй нуруузу кыргыттынган дээрзин үстүнде көргүсмеи болгай бис. Ам кыргыза чогуур улуг хой 137.990 баш артнан. А кыргыттынган хойдан республикага ниитизи-биле бир башка онаштыр 1,82 кг дүк алдынган. Бо дээрге, хой бүрүзүнге онаштыр 2,4 кг дүк алыр дээн социалистиг хүлээлгеге чартык килограмм ажыг дүк четпээн ышкамыл. Ам кыргыттынмаан артнан улуг хой бүрүзүнден 2,5 кг дүк алыр дижик деп санаарга бөзин планга ыракта четпейн турар.

Ынчангаш, эрткен чылдың четпестерин катаптаоас төлээде, районнарның кадзэ амыл-агый эргелелдери, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери ам ыол кичээнгейни арткан хойларның кыргылдазың дүрген, организастыг чорудары, дүктүң чидириин болдурбазы болур.

Чамдык районнарда хой кыргылдазынга кичээнгей арай кошкап, ол чугула кампанияның темпизи кудулап турары иядең. Чижээ, Улуг-Хем районнуң 160 муң хоюнуң 34 муңу, Таңдының чүс муң хоюнуң 30 муңу, Бии-Хемниң 76 муң ажыг хоюнуң 23 муң ажыы, Эрзинниң 70 муң хоюнуң 7 муңу ам-даа кыргыттынмаан хевээр. Бо районнарның амыл-агыйларында хой кыргылдазы чүге саадап турарыл?! Мону чүгле ол чугула кампанияны четпес организастааны-биле тайылбырлаардан эске арга чок-тур. Бо черлерниң партия, совет органнары хой кыргылдазынга кичээнгейни нуштелдирери, кыргылданың база дүк думаалдазының темпизин бедидери эргежок чугула.

Планга четпейн турар дүктү дүглаарының ынаныштыг аргазы хойнуң күсну агарлаашкынын чорудары болур. Бо ажыяче улуг хойларның кыргылдазы доостур билеи-ле кирер умурлуг. Хой агарлаашкыны шоолуг ажыктыг эвес, малга багай салдарлыг дээр ындыг хевиижер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Бо арганың ажыктыын эртем болгаш практика бадыткап турар. Ынчангаш бөдүүн дүмүүг хой бүрүзүн агарлаар ужурлуг. Ол ажылды чогуур үезинде билдиилит чорудар херек. Ону амыл-агыйларның тускай эртемниглери шуут баштап организастаар хүлээлгелиг.

Мал чемииң белеткели—бүгү-ниитиниң херээ

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Улут-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу сигеи кезилдеанны багай эвес белеткеигеи. Ону кестирер, болдурер, сараатгаар чөгчир машинатехника ында бар. Сигеи бригадаларында машина, трактору соксаал чокка ажылдадыры-биле арга-дуржулгалыг механизаторларны быжыглаан. Шак ыядыг чорук сигеи шөлдериие кылза чогуур ажылдың нормазын күүседирииге дыка таарымчалыг аларган.

Бо ажыл-агыйның сигеи шөлдериндо чайгаар үнген от-сигеи бо чылын экп. Сигеи кезилдеанн эгелээр мурнуида шөлдериің суггарыгаын чоруткан. Мал чемииң белеткели чогуур үезиидо эгелээн. Шак ол чугула кампанияже совхозтуң ажылчыларын хөйү-биле хаара тутткан.

Бо ажыл-агый малга 52380 центнер сигеи белеткеи алыр планныг. Бо хүиерге чедир 2020 центнер сигеи белеткеи алган. Ооң-биле чергелештир будук-бүрү белеткели база чоруп турар. Чаапкыныыг хүиер болуп-даа турза, 800 центнерни белеткээн.

Ол-ла совхозта Павел Николаевич Шиганцевке удуртқан механизастаттынган звено сигеи белеткеиииге идепкейлиг киржир сорулганы мурнуида салып алган. Ол бодумуц механизаторларышга арга-дуржулгалыг дамчыдып берип турар болду. Ол звенода 11 трактор бар. Аныяк механизаторлар «Каң аъттарны» бапкарып, хүнде нормазын 130 хуу чедир күүседип турар. Чажээ, сигеи болдурүүкчүлерни Курагап-оол Сенек, Тай-оол Түлуш, соорткүкчүлер Борбак Шацмак, Тас-оол Баазыр, кезипкчилер Доржу Балажык, Май-оол Опай-оол, Парыц-оол Байыр-оол олар сигеи белеткеиииге идепкейлиг болгаш кылымакай чоруун хүп бүрүдө коргүзүп турары оскелерге үлегер. Чайгаар үнген сигеи кезериие аныяк механизаторлар хүнде 7,5 га черпиң терең сигеиии костирип, алган социалистиг хүлээлгезин эки күүседип турар. Сигеи кезилкилери сигеии сыры үнген алаактарга чедип келгеп, бир-ле дутаарында сигеи кезер машиназының бистерии таарыштырып, үзүүшкиннерии хыпамчалыг чорудуп турган кезип эгелээрлер.

Совхоз мал чемииң деп-пилгеии чаа аргаларын чедиишкиниг ажыглап, ону херек кырынга боттандырып чорударынче улут кичээнгейни салган. Сигеиии салгынадыр курлавыр ол

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Ында кылдыыып турар ыяш хирээлээр, чазаар комбинаттта 25 каът бажың-биле деңнежип турар прессти аптеп доозупкан. Ол пресстиң каът бүрүзүидеи-ие белеи продукция — ыяш хирээдизиидеи кылган калбак плиталар кылдыыып үнер.

Ол иүүлүг пресс чылдала 20 миллион дорбелчии метр плиталар бүдүрүп үндүрер заводтуң бир кол черн боон турар. Шидыг плиталар Ыраккы Чөөн иүктүп хөй савның чаа тудутларынга эргежок чугула боон турар. Ооң дерилхереесседиерии Полыпа Улус Республикаанга белеткеп кылган. А ону эптеп тургузарынга акы-дуцма чурттан келген болуи специалистер москвачылар-биле кады кээп дузалашканнар.

Ол чаа комбинаттың тудуг шолу бежеи гектар черде чаптылган. Аиаа дилиг материалдарының бүдүрүлгезин, мебель фабриказын база ажыглалга киирер. Ол комбинат пйи «үезидиг квартираларга тааарыштыр 12 муң кезек мебельдя чылда-ла бүдүрүп үндүрер аргалыг.

Ол чаа тудуг-биле кожа Ыраккы Чөөн иүктүп ыяш-химия үлетиүрүнүң баштайгызы — целлюлоза-картон комбинадының бажыңнары база туттуиуп турар. Ооң продукциязын бистиң чурттуң дыка хой черлериичe, а ол ышкаш ГДР-же, Полышаже, Румынияже чорудар ужуралыг. Амгы үеде ол комбинаттың баштайгы эзчю ажылдап турар. Чоокку үелерде мал чемн дрожжилериің заводун, сава кылыр картон фабриказын, арыг целлюлоза будүрүп үндүрер чер база ажыглалга киирер деп турар.

Беш чылдың төнчүзүнге чедир чурт аныяк Амурскиниң ажыл-ишчилериниң кылгавы үжеи ажыг ыяны-бүрү аттыг продукциязын алыр. Ыядыг чаа продукцияларның аразында ялгырбелиг резина дугуйлут күүлүг машина база бар. Ону ам чаа тудуп эгелеп турар машина кылыр завод будүрүп үндүрер. Заводтуң чоогунда ажылчыннар ссууру улам улгадып кел чыдар. 1975 чылда Амурскиге ооң тургуступ келгеии он беш чылының иштинде туттуиганы ышкаш ол хире чурттарга шолу ажыглалга киирер үжуралыг.

(СЭТА-ның корр.).

АМУРСК. (Хабаровск край).

КАЗАХСТАН

Казахстанның чоиик үлетиүрүнүң аныяк ажылчыннарының иити эртем-билиинииң болгаш профессия талазы-биле деңеелии белдеринииң көрүлде конкурсунга Алма-Атаның Дзержинский аттыг трикотаж фирмазы тиилээн. Ийи чыл дургузунда үргүлчүлээн көрүлдеиің үезиидо трикотаж фирмазының дөрт муң аныяк ажылчыларынга шупгузу техииктиг деиишилгелиг болгаш будүрүлге экономиказының школаларын доозкап, дыка хой кижи күш-ажылдың мурнакчы аргаларының школаларынга база ооредиир турганнар.

Ол будүрүлге черииин ажылчыннарынга кежээки болгаш эзчелиг ортумак школалар, чиик үлетүр техникуму база ажыттынган. Оларда ооредиир турар кижилериің саны көрүлде үезиидо барык ийи катап көвүдээн. Ол бүгүнүк ачызында ажылчыннарның иити эртем-билиг деңнели тоску класстан ыракта ажыл турар. Тоску беш чылдың дургузунда трикотаж фирмазының аныяк ажылчыннары шупгузу будүрүлгеге ажылдавышаан, долу ортумак билигии чедип алырын айыткан планны тургускан.

Алма-Атаның ховсп-саазын болгаш Джамбулдуң идик комбинаттарында, Чимкентиии, Ленииогорскиниц, Талды-Кургаиның даараныла фабрикаларында болгаш оске-даа ээлеп кааш будүрүлге черлериидо бо талазы-биле чедиишкиннер чедип алдынган. Ол черлерде даараикчыларның, быжыкчыларның, идик даараикчыларының профессия талазы-биле техииктиг ооредилгеэиия чорударыбиле тускай классгарны болгаш кабинеттерии тургускан. Специалистерден болгаш мурнакчы ажылчыннардан будүрүлге ооредилгеиииң хөй-ниитизиа пиструкторларын чөпчелеп тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

АЛМА-АТА.

УЗБЕКИСТАН

Саксаулдуң болгаш өске-даа чадаң ыяштарлыг үреэии-нерии чаштырар тускай машинаны кылып тургускан. Ынчалза-даа ындыг машина элезии-довурааттыг черлерге, харыя-даа шуурмак элезиилерге-даа ажылдап болбаан. Ортаа Азианың машина шылгаар станциязының тускай эртемниглери ол чаа машинаны дыка эки деп мактап турар.

Машина кантаар-даа ажылдап болур — ол үреэиннеи чашкынап азы одурган-дар аайы-биле олуртуп-дүрүп болур.

Кымылкум дээр элезиинге черге ыяш одургуларын олуртуп турда, ол бедик бурукчудуун көргускен: бир шакта-ла 1,5—2 гектар чер ыяш олуртуп шыдаар болган. Ону М13—30 дээр трактор-биле соөртүп, ажылдадыр тургап.

Ол чаа машинаны түрк Ортаа Азияга болгаш Казахстанга эвес, харыя-даа Адакты Поволыжеге, Сол Кавказка болгаш Закавказге-даа ажыглап болур.

Ол чаа машинаны Курскиниц «Почвопосеммаш» (Кировоград) дээр тускай конструктор бюрозу болгаш Ортаа Азияда ыяш ажыгайының эртем-шинчилеп институду (Ташкент) чогадын тургускан.

О. ПАНОВА.
(СЭТА-ның корр.).
ТАШКЕНТ.

АРМЕНИЯ

Вулкан чазылганындан ар-кан даш—будутта болгаш удурго ээн материал боон турары биидиилиг. Ынчалза-да ону ам кодээ ажыл-агый база калбак-биле ажыглап улуру илерээн. Ереванның темденнеринде ону кат-чыяштарын агаар-бойдустың болуушкуннарындан камгалаарынга дыка таарымчалыг корткеш, ону калбак-биле ажыглаарын сүмелээн.

Ол поротокту баштай орт-дин алгаш, ооң соонда чугу-лын элдиирии-биле холаа-ыяштарның үннарын болгаш будуктарын ооң-биле ча-чуур. Ооң түнелиидо ол ыя-тар «тииларынга» шаптык-вас болгаш чаъставшкыны адырылбас-даа чөвүрелеп-кантыг апаар.

Ыядыг арга-биле кы-кааи яблок сывы 5 градус-дыр соокка безин тоовас дээ-ии лабораторияга база ш-дерге-даа үргүлчүлелдиг-веларлер бадытпаан. Ол ы-кааи цитрус шөлдериие-дыг дужулга база эки т-иолди коргускен.

Виноград, вино болгаш ажыл-агыйының арнын эрт-шинчилел институду ажыдан кылганы ындыг-газын массалыг-биле аа-лаарын чөпчээлээн.

(СЭТА-ның корр.
ЕРЕВАН.

АЗЕРБАЙДЖАН

Ханлар районнуң «Кы-самух» совхозунуң хойж Джаббар Балкишиев хө-дургеи кыргыыр талазы-б Азербайджанда ең дээре м-тер болган. Славялко д-сүүрга болган республика к-курузунга ол он хойну милиут иштинде кыргаан. килограмм дүктү ал Д. Балакишиев — хоочун х-жу. Ол совхозта 20 хире ажылдап турар. Эртеен ол 2,5 муң хойну кыргаа совхозта ең дээре түнел-болган.

(СЭТА-ның корр.
КЕДАБЕК.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТПЫШААН

Чылдың баштайгы чартыы доозулган. Кылдынган түүлдери түннеп, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодараткаш, улам бурунгаарлаары ажыл-агый, коллектив бүрүзүнүң чугула сорулгазы. Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл ооигга уткуштур социалистиг чарышты калбартпышаан, тоскуу беш чылдың бирги чартыында чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге 2700 центнер сүт садар тургаш, ону 2788 центнер чедирген, 140 центнер дүк садар планын 169 центнер чедирген. Ниитиниң малының баш саны оскен.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллектини социалистиг чарышка бирги черни ап, сүттү будүрелиинии-даа, күрүнеге садарының-даа планын күүседткен. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле Хайыракан салбырының малчыннары тиилекчи болган. Ол ышкаш хойжу бригадалар аразында чарышка Эъжимде № 1 хойжу бригада тиилээн.

Ажыл-агыйда шудургу күжениишкиниг ажылы-биле эки көргүзүглерлиг мурнакчыларның саны көвүдээн. Ынангыя бо чартык чылда саанчылар Дугар Эник-кыс, Нурсат Өлчей, Серен Сүгежик, Көкпыс Кашпык-оол олар боттарынга быжыглаан инек бүрүзүиден-ие 800—1000 литр сүттү садар алган. Хойжулар О. Бадыжык, Ш. Конгалжай, Н. Уйнукай, С. Шактар-оол, М. Чаш-оол, С. Доржукай, Б. Сундуй, Б. Дарыма, Д. Бөвгаржап, Т. Данзын-оол олар төрүүр чүс хойга онаштыр 90-дан 112 чедир хураганны алганнар. Ол ышкаш хойжулар К. Амырбит, А. Базыр-Тараа, К. Чамбаа, О. Карашпай, Т. Бурунмаа олар хой бүрүзүиден 3 килограмм ажыг дүктү кыргыи алганнар.

Мал болгаш чер ажылында үстүнде аптер дег бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларны хөйү-биле алап болур. Ажыл-херекте ани талааларың көргүспүшаан, чамдык чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни күштелдирип чогуур. Ынангыя бисте чамдык ажылчыннар чарышта ам-даа хаара тутгунмаан, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчаашкинни болгаш ол бедик атты чедип алыр дээш коллектив, бригада, түс-түс кижилер аразында чарышты кошкак организастаан.

Чарыштың түңнелдерии чамдыкта ажылчыннарның ниити хуралдарында чугаалашпайн турар болгаш мурнакчыларның дуржулгазын шептередир талазы-биле ажыл база кошкак. Ниитизи-биле совхоз төрүүр чүс баш малга онаштыр чаш төлдү чедип албайн турар. Совхозтуң дирекция чери, ында партия база профавиилел, комсомол органнары — чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни күштелдирип турган, чылдың ийиги чартыында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш улам күжениишкиниг ажылдаар ужуртуг.

О. ТАВАА.

СОВЕТ АДЫГЕЙНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МАЙКОП. (СЭТА-ның корр.). Адыгей автономнуг областың ажылчы чоннары төөгүлүг хүнү — областың тургустуганыидан бээр бежен чыл ооң бөгүн байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирип турар.

Шаг-шаанда хаанныг Россияның хожудацгай кыдыгкызыгаары чораан черниң чону улуг орус болгаш бистин Төрээн чуртувустуң өске-даа улустарының акы-дуцма дузазы-биле амгы үеиин үлетпүүн, хой адырлыг кодээ ажыл-агыйны, национал хевирлиг социалистиг утка-шынарлыг культураны тургусканнар.

Ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң күүскомунуң даргазы М. С. Хут СЭТА-ның корреспонденти-ииии-биле беседалынга амгы үеде орденниг Адыгейниң үлетпүрүнде станоктарны, мебельди, ыяш белеткелчилериие механизмнерни, харылзажыларга дериг-херекселдерни, консерваларны, идик-хевтер, будут материалын кылып турар он-оп будүрүлге черлериидеи тургустуган — деп, чугаалаан. Чер иштииден миллиард-миллиард кубометр бойдус газын калыр ап турар. Сескн беш чылда үлетпүр будүрүлгеиииң хемчээли 39 хуу үлгаткан.

Кодээ ажыл-агыйның ажылишчилери коллективтиг, күш-ажыл-биле улуг аас-кежиин чедип алган. Механизастаттынган кодээ ажыл-агый будүрүлгези областың экономиказының систсмазын ол эки билбес турган. Арга-дуржулгалыг эш-ооруның дузазы-биле аныяк ооп ооредип бергеп. Александр Жирпов мынчаар чуталлай-дыр:

— Бо машинаны шиитээдип алыры менээ берге тургаш. Дуржулгалыг аптерим меии ооретккеп. Ам бергедеевии тур мен. Бисте олаа улут. 150 тонна витаминниг сигеи дагланын белеткээр бис. Ону күүседир арга бисте бар. Бо ажылды бистер чоокта чаа кылып эгелээн болзувусседаа, 15 тоннаны каш-ла хоюкта белеткеп алдывыс. Планны күүседир дээш шудургу ажылдап турар бис.

Совхозтуң сигенчилери малга быжыг чем-суурну тургузар дээш кужениишкиниг ажылдавышаан.

К. ТАБУРАК.

СОВЕТ АДЫГЕЙНИҢ 50 ЧЫЛЫ

Адыгей автономнуг областың ажылчы
оннары бистиң чурттуң республикаларың
ың ақы-дуңмалышны ег-булезинде ев
ушкүлуг болгаш байлак-шыырак чурттап
ургаларда. Октябрьның социалистиг Улуг
эволюциязының мурнунда үжүк-бижик
езин чок чоргаш адыгей улус амгы үеде
усқай школаларлыг болгаш уран чүүлдүг
ыг, литературалыг болгаш уран чүүлдүг
тарган. Совет эрге-чагырга чылдарының
ургузунда ол областа чуртка демир мезер
ганоктарны, мебельди болгаш еске-даа
й-хей чүүлдерни берип турар улуг-улуг
иетүүр будүүлге черлери тургустунган.
Көдээ ажыл-агый база-ла дыка буруң-
ларлаан. Адыгейниң колхозтары болгаш
вхозтары болбаазыраңгай машина-тех-
ктиг бедик мергежилдиг кадрларлыг ды-
сайзыраңгай ажыл-агыйлар апаргаи.
Адыгей улус боттарының чартык чус

чыл юбилейин күш-ажылчы чедиишкинер-биле өткүп турар. Областың үлетпүүру чартык чыл планның күүседиптеп, тараажылар чаа дүжүттү база чедиишкинниг ажаап ап турар.

ССРЗ-ниң Дээди Советиниң депутады XXII партсъезд аттыг колхозтуң бригадири Б. И. Тахумов Шовгеновский аулда соңгуналарны үргүлүү хүлээп ап турар. Хүлээп алышкын хүнүнүң төнчүзүнде ол ауланың хоочун кижилери—колхоз будүрүлгезиниң мурнакчылары депутатта чеде берген.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талазынче): К. Т. Хамерзоков, И. Ш. Сиюхов, Я. Ш. Аззщиков, ССРЗ-ниң Дээди Советиниң депутады Б. А. Тахумов болгаш А. Ц. Аутлев олар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕДИИШКИННЕРНИ КҮЗЭЭН

Кызылда көдээ профессио-л-техниктиг училищеңи чүс ыг курсантылар бызыг би-глиг доозуп үнгеннер. Доо-кучулар бо чылдан эгелеп гумак эртемниг аттестадың ла калбак мергежилдиг трак-ист-машинизи болгаш элек-монтёрүүр 2-ги класныың кументилерни холга алган-. Училищеңи базазының ирбелиг 20, дугуйлуг 10 ктерлар, 12 комбайннар гаш 15 янзы-бүрү марка-н машиналары бар. Көргүзүүлүг материалдарые долу хандыртынган ян-бүрү кабинеттер бар. Онда н-культураның секциялары, гүмнер доктаамал аялгадар. Бот-тывынгыр уран

чүүлдүң киржикчилери Красноярск хоорайга болган 37 профтехучилищелерниң көрүүдезинге бирги черни алган, а Ангарск хоорайга Сибирь зоназының көрүүлдезинге училищеңиң таңды болуу база бирги черни эвлээн.

Училище ховуда 1800 гектар шеддуг өөредилге участоктуг. Онда кукурузаны, кызыл-тасты, картофельди олурткан. Эрткен чылын ол участоктан алдаан алганы 900 тонна тараапы күүнеге дүжаган, оон 125 муң рубль түүнүг ырыг өруулганы алган. Ол акша-биле чаа тракторлар, машиналар, комбайннар садып алган болгаш училищеңиң бажыңын улгаттырып, улай

өөредилер тудуп турар. Курсантылар практиказын Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарга эрттиргеннер. Курсантыларга быжыг билигни бөөр даап ажылдап келген мурнакчы башкыларга Зинаида Баркалова, Михаил Крушанов, Баир Нурсат, будүрүлге өөредилгезинин мастерлери Сат Дарыйөөл, Чалдурбен Саймы-оол бүгү күжүн харам чокка берип келгеннер. Училищеңи коңчуг эки дооскан курсантыларны өртектиг чүүдер-биле шаңнаан. Училищеңиң директору Б. Шипигин доозукчуларга аас-кежиктиг чурттаганы, ажыл-агыйжы чедиишкиннерни күзээн.

Д. САЛЧАК.

УЛАМ КЫЗАР БИС

Чайонуң алган социалистиг
ааглелерин күүседириниң
ээнге библиотекалар ажыл-
ылары мурнакчы дуржул-
ы болган эртем-техникада
чүүлдерни чон ортузунга
ілбырлап, агитас-массалыг
лдарны хүн-бүрү чорудуп,
ымак ажылдап турлар.
ригадаларже, фермаларже
аш малчыннар кодаңнар-
че үнерде, көжүп чоруур
ниотекаларның эргелекчи-
агитхүүдустарны белет-
алган, «Мурнакчы дур-

жулгалың бүлүүнүңга» хереглээр номнарны көдээ ажыл-агыйлыг түскай эртемнигле-ри-биле дугуржуп тургаш, четчелеп алырлар. Бо талазы-биле ажылдар Ак-Туруг, Төргалыт, Арыг-Бажы библиотекаларында эки тургустунган.

Бригадаларга, фермаларга база ол шыкаш малчыннар кодаңнарыңга алды ай дургузунда мыктыр номчулганы 41 катап кылган. 1254 номчукчулар-ла номнарны бижидип алганнар. 140 агитхүүдустарны үндүрген болгаш 28 черге беседаларны эрттирген болуп турар.

Культура бажыңының агитбригадазының бот-тывынгыр артистери Ак-Туруг, Иштин-Хем, Арыг-Үзүү, Төргалыт сугларга солун концерттерни көргүскеннер.

Ыраажылар С. Сазанаков, Я. Бичии-Туруг, Н. Мосоланова оларның күүседиптеп Төргээн чурт, аас-кежиктиг дугайында мырдың көрүкчүлер чылыы-биле хүлээп алганнар. Ол шыкаш В. Бирлейниң «Ээздек шыңгырааштыг», үзбей танцының тенкелин көрүкчүлер тергиин сонгургааннар.

ССРЗ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл өөн чедиишкиннерлиг үүкүүру-биле улам кызып ажылдарың хүлээнип турар бис.

Н. АРАНЧАА.
Улуг-Хем район.

Эки ажылдаар

юңу беш чылдың ийнги
ының баштайгы чартыы
уган. Коллектив бүрүзү
ның ажылының түүнелин
груп, моон соңгааргы со-
аларны айтып турар.
ңде «Морен» колхозтуң
а-шпчилери бо чылдың
и чартыында чамдык эки
үүлгерни чедип алган.
ажылының продуктула-
ың күүнеге садар пла-
: аътти болгаш сүтүү 100,
у 135 хуу күүсеткен.
я-биле кады колхоз ишки-
ың малының баш сөөлүн
рер шлянын база багай
күүсеткен. Төрүүр чүс
а оналаштыр чаш төл
ыыра бедик көргүзүүлүг
ышкыр база бар. Чижөө,
ка Белгээ, Соян Шимээ
үр чүс хойга оналаштыр
ген 109 чедир хураганны,
ку Сюрюн 99 хураганны
н. Александр Моң брига-
ээп № 3 хойжу бригада
артык чылда бригадалар
ышта чарышка эки көргү-

Өвереникчилерниң дузазы

спубликаның өске-даа ажыл-агыйлары-биле бир дамей,
районгуң «Коммунизмче орук» колхозу мал чемнинг
гиелинче организастыг кирген. Бо түлүктүг ажылга өөре-
илер база боттарының үлүүн киириштирип турар.
ынчур ортуман школазының үстүкү класстарының өөре-
илери 20 янзы школаның күш-ажыл башкызы М. Ар-
олдуң удуртулгазы-биле Арыг-Бажыңда 24 га черни
ырар болгаш 20 тонна будүк-бүрү, сигенни колхозка ке-
белеткеп бээр кергээни чарып алган ажылдап турар.
инчилер бригадазы будүк-бүрүүнү белеткеп киргеннинг
айгы үш хүнүнде Улаатай хемниң үнүнүга 5 тонна ажыг
и-бүрүмү чыып белеткеп, бригада төвүүде чедиргеннер.
здаңың немнгүннери чүгле 20 тонна будүк-бүрү болгаш
белеткээри-биле кызыгаарлаттыкмайн, оон-даа хой мал
колхозка белеткеп бээр соруулганы саңгап.

М. ЭРЕС-ООЛ.

ШЫҢГЫЫ НЕГЕЛДЕЛИГ ХЫНАЛДА

Партдокументилерни солуулу бистиң күштеривистиң коруудезии, партия организациязының бүрүүзү СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң шиитпирлериниң канчаар боттандырып турарының талазы-биле шыңгыы болгаш негелделиг хыналда бодур дээш СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунга айтыкан. Оон-биле кады организас-политиктиг бо чүгула хемчеген чорударда партийжи хүрөөлериң быжыглаарының, коммунистиг идепкейин болгаш сагылга-чурумун бе-диделиринің соруулгазары-биле холбаштырарын болгаш партинның иштики амыдыралын улам идепкейжидериңе, партийжи удуртулгазын аргаларын сайзырангайжыдарына, идей-кижизидиглиг болгаш организакчы ажылдарның денелиин бедидериңе долузу-биле ажылгаан турарын ол-ла доктаада онзалап дамдеп-ээп.

Бүгү чүүрттээзы шыкаш, Өвүр районуң партия организациязы СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалы-биле дүүштүр ол чүгула ажылга белеткеңди калбартып турар. Партия документилериң солуулуруңга белеткелдиң, болгаш оңу организастыг бедик деңгеелге эрттереринің талазы-биле айтырыгны чоокта чаа партия райкомунуң пленумунга чугаалашкан. Анда СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң шиитпирлерини күүседир талазы-биле партия организацияларының ажылдарын бүгү талаалыг хандыр аналиазеп көргеп, ажыл-агыйжыда чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ажыл-агыйлар күүгүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларга садарының планын суттуу 119,5 хуу, дуктуу 130 хуу кылдыр күүсеткеп, а эът садарының планы күүсеттипээн, оны 92,2 хуу чедиргеп. Ол шыкаш район төвүүде будүүрүге коллективтерни чартык чылда планның сорул-

галарын база күүсеткеп. «Коммунизмче орук» колхозтуң болгаш районда тудугсентелге участогуның коллективтерни социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчир Кызыл тугун чаалап алган.

Партия организациялары ажыл-ишчилериниң күжүн планның даалгаларны күүседириңе мобилизастывышаан, партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдиреринге улуг кичээнгейни салып турар. Ылаңгыя олар партияга хүлээп алышкыныны удамнаа кичээнгейлиг коор апарган, оон хүрөөлениге кирип туралардан негелдеңи бедиткеп. Бо чылдың 6 айлаарында СЭКП кежигүүнге кандидаттан киргеннериниң 54 хүүзүү ажылчынар болгаш колхозчулар болган. «Торгалыт» совхозта, «Кызыл туң» колхозта партия организацияларының аныяк коммунистер-биле ажылды элээп экижиттеп, олар кандидат стажын эртиринге турда тускай беседаларны чорудуп, оларның от-чёттарын дыңнап турар. Ол шыкаң оларны аныяк коммунистериңиң школазында хазара туткан.

Оон-биле кады чамдык партторганизациялар СЭКП-ге хүүлээп алышкынының айтырыын эрелгей коор, анда кирип турарларның политиктиг, моральдыг болгаш ажыл хереңга шынаарын хандыр көрөөн корбес, а чамдыкта бодувуң хүрөөлериң шуут естүрбес таварылгалар бар. Чижөө, эрткен чылын Чаа-Суур, Солчуг сес чыл школаларында, райпода болган суд, прокуратура черинде партторганизациялар өспээн.

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралдары болгай. Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында СЭКП ТК-ның докладчынын соонда бо айтырыгже чер-черде партторганизациялардың кичээнгейни күштеген. Оларны ылаң белеткээш, Устав ёзугаар, коммунистерниң идепкейлиг кирижилгези-биле эрттирип турар апарган. Бо талазы-биле ажыл «Кызыл туң» колхозта, «Торгалыг» совхозта, райкүүскомнуң сан кандзизинде партия организацияларында бедик деңгеелде тургустунган.

СЭКП райкому болгаш партия эге организацияларды үндүрген шиитпирлериң күүседеэнин организастаарыңче улуг кичээнгейлиг салып турар. Ол соруулга-биле райком кежигүннериңден тургустунган партийжи организастарны болгаш идеология ажылының талазы-биле комиссияларны тургускан. Олар СЭКП райкомунуң пленумнарының база бюроларының доктаалдарының күүседеэнин организастап, оларның канчаар күүсеттинин турарын хынап турар. Мурнунда хүлээп алган шиитпирлериң күүседеэнинің дугайын партия райкомунуң пленумунга болгаш коммунирлериң хуралдарыга информастап боорн сөөлгү чылдарда бисте чанчыл апарган.

Оон-биле кады партия хуралдарын белеткээрине чамдык коммунистерни киириштирбес, оон Уставта айыткан хүүсавазын барымдаалаваас, анда хүлээп алыр доктаалдар эрелгей болгаш анда айыткан кемчеглериң хүүсавазын, харылсаар кижилерни тодаргай айыткаан. Ол шиитпирниң күүседээни контролдаарын Владимир Кузьминовка даескан. Удаваанда ол улусчу контроль болуүүнүң эвлеглиг хүрөлынга цех деп-дескн ажылдап турар, болгаш продукцияны үрей кылыр корукту болдурбас апарган дээрэни дыңнаткан.

— Бистер чүгле четпестерни илередир дээш эвес, оларны болдурбас дээш баш удур хемчеглерни ап турар бис— деп, заводта улусчу контроль болуүүнүң даргазы М. Н. Рытченков чугаалап турар. Чижөөхөргө, кыштыы эгелээри ам-даа ыраак, ынчаарга контролёрлар цехтериниң болгаш айбан черлериниң кышкы үеде ажылдаарынга белеткелин канчаар чорутканын шагда-ла хынап эгелей бергеп. Кажан соок дүжүү келгенде ындыг дүүрээзин үндүрерге ажык чок болгай.

Михаил Николаевич Рытченков ол заводка үзөрби чыл хөре ажылдап келгей. Баштай ол чеди класс дооскаң-ла, өөренкилеп электриктеп ажылдап эгелээн. Будүрүлгеге ажылдавышаан, кемөөнки техникумну дооскаш, ам коөтельная цехинде кацнакчы механик болуп ажылдап турар. Ону будүрүлгениң партбюрозунуң составынга беш катап улаштыр соңгуп келгеп. Оон хой-инитичи шудургу идепкейлиг ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп көргеп, «Улусчу контроль ор-

ганнарынга идепкейлиг ажылы дээш» деп, демдек-биле ону шаңнаан.

Бо будүрүлгеде улусчу контрольдуң болуктеринде болгаш постуларында мурнакчы 130 хире ажылчыннар, инженерлер база техниктер хаара туттунган. Оларның дузазы-биле заводта будүрүлгениң үзүк-соксаал чок планнаашкынының аргазын нептеретпеп, айнын дургузунда продукцияны будүрүп үндүрериниң болгаш ону хереглекчилерже чүдүрүп чорударының талазы-биле ден-дескн ажылдаарын хандырар. Ажыл шагы үзер, ону кайы хамаан чок ажылгаар чорукту болдурбазының талазы-биле ай сайында чорудуп турар рейдилер база материалдарны, чиг-этти, электри энергияны камнаарының талазы-биле корулелер дехтериниң коллективтеринде камналганың ёзулуг хумагалалы

теп көөр херек. Ылаңгыя партийжи хемчегиг коммунистерже кичээнгейлиг салза чогуур. Оларга хамаарыштыр байдалды сайгарып көөрге, хой нуруузунда-ла аморалдыг үүлгедиглерни кылганы, арагалаан чуруум үрөөнге дээш хемчеглерни алдыртканы болгузаар.

Арагалаашкыны болгаш ал-коголнамге удур демиселдиг күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның докладчызында дүүштүр партия организацияларының амгы үеде бо талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап турар, аттымнес арагачыларга удур моон соңгаар-даа шиитпирлерни демиселдиг чорудар херек.

Партия документилериң солуулуру — партторганизация бүрүүзүнүң ажыл-чорудулгазында ыңгыы болгаш негелделиг хыналда дээрэни бедик харылсаалга-биле медереп билир үжүрлүг бис. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң докладчын күүседириңе холбаштыр чорудар тускай хемчегларни чоокта чаа партия райкомунуң бюрозунга бадылаан. Документ солуушкунуна белеткелдер дугайында айтырыгны парткомның бүгү эге организацияларының хуралдарында чугаалажып, практиктиг хемчеглерни ап турар. Ынчаргаң маңаа холбаштыр чорутуулар организастыг-даа, технниктиг-даа улуг ажылдарны парторганизация бүрүүзү бедик харылсаалга-биле көөр үжүрлүг.

Организас-политиктиг бо чүгула хемчегни СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң салганы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуу соруулгаларын күүседир талазы-биле партиниң бүгү организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидериңче, коммунистериңиң идепкейлиг болгаш аванградчы ролюн бедидериңче утландырары эргежөк чугула.

К. ДУГУР,
СЭКП Өвүр райкомунуң секретары.

Улусчу контроль бөлүүнүң дуржулгазындан

ТӨЛЕПТИГ ЧЕРНИ ЭЭЛЕП ТУРАР

Шуткулга цегинде ажыл шагы үзер болгаш продукцияны үрей кылыр чорук көөрүүдеп турар дээрэнинг дугайында Ухтинскиниң механиктиг заводунда улусчу контрольдуң кол болуүнге медээ кирген. Ол дугайын ажылчыны-хептекчи, цехте улусчу контроль болуүнүң даргазы Владимир Кузьминов дыңнаткан. Бо корум-чуруум чок чорук-туң дугайын баштай ол боду сайгарып көргеп, цехтиң удуртукчуларынга дузалаар бодаан, ынчалзажок шында байдалды хандыр сайгарып көре бээрге, элээп нарын болгаш улусчу контрольдуң оске хайгымчыларын ада киириштирери эргежөк апарган.

Ол бүгүнү хынап, эргежөк чугула хемчеглерни алыр талазы-биле комиссияның состатынга цехте улусчу контрольчулардан айгыда, шуткулга будүүрүгезин эки билир түскай эртемнигларни: технолог К. Н. Говоровту, инженер-конструктор И. Т. Стецюринин, куш-ажыл болгаш шалыы килдизининң инспектору В. Е. Плаутовту база киирген. Куш-ажылды организастаан байдалды тапыжып көргеп, олар ажылчыныарның боттаттарының аразында харылсаазын сайгарып көргеп болгаш барык-ла ажыл-ишчи бүрүүзү-биле чугаалажып, оларның санал-оналын дыңнаткан. Ылаңгыя хептекчилер хой чүүдерниң дутайын чугаалаанар.

— Ыяыг багай продукция чемнөөк чугаалап турар. Чижөөхөргө, кыштыы эгелээри ам-даа ыраак, ынчаарга контролёрлар цехтериниң болгаш айбан черлериниң кышкы үеде ажылдаарынга белеткелин канчаар чорутканын шагда-ла хынап эгелей бергеп. Кажан соок дүжүү келгенде ындыг дүвүрээзин үндүрерге ажык чок болгай.

Михаил Николаевич Рытченков ол заводка үзөрби чыл хөре ажылдап келгей. Баштай ол чеди класс дооскаш-ла, өөренкилеп электриктеп ажылдап эгелээн. Будүрүлгеге ажылдавышаан, кемөөнки техникумну дооскаш, ам коөтельная цехинде кацнакчы механик болуп ажылдап турар. Ону будүрүлгениң партбюрозунуң составынга беш катап улаштыр соңгуп келгеп. Оон хой-инитичи шудургу идепкейлиг ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп көргеп, «Улусчу контроль ор-

ганнарынга идепкейлиг ажылы дээш» деп, демдек-биле ону шаңнаан.

Бо будүрүлгеде улусчу контрольдуң болуктеринде болгаш постуларында мурнакчы 130 хире ажылчыннар, инженерлер база техниктер хаара туттунган. Оларның дузазы-биле заводта будүрүлгениң үзүк-соксаал чок планнаашкынының аргазын нептеретпеп, айнын дургузунда продукцияны будүрүп үндүрериниң болгаш ону хереглекчилерже чүдүрүп чорударының талазы-биле ден-дескн ажылдаарын хандырар. Ажыл шагы үзер, ону кайы хамаан чок ажылгаар чорукту болдурбазының талазы-биле ай сайында чорудуп турар рейдилер база материалдарны, чиг-этти, электри энергияны камнаарының талазы-биле корулелер база материалдарны, чиг-этти, электри энергияны камнаарының талазы-биле корулелер дугайында айтырыгны парткомның бүгү эге организацияларының хуралдарында чугаалажып, практиктиг хемчеглерни ап турар. Ынчаргаң маңаа холбаштыр чорутуулар организастыг-даа, технниктиг-даа улуг ажылдарны парторганизация бүрүүзү бедик харылсаалга-биле көөр үжүрлүг.

Организас-политиктиг бо чүгула хемчегни СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң салганы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуу соруулгаларын күүседир талазы-биле партиниң бүгү организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидериңче, коммунистериңиң идепкейлиг болгаш аванградчы ролюн бедидериңче утландырары эргежөк чугула.

К. ДУГУР,
СЭКП Өвүр райкомунуң секретары.

Өөредилге чылынга белен

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында 8 чыл шиваазының коллективи 1972—73 өөредилге чылынга утчушпар школаны септеп белетккээрии өөредилге чылы төнмээнде-ле эгелээш, июль 15-те доосаан. Бо школаның өөренкичилери 320 чедип, райөнда база бир улуг школа болур. Школаның 9 класныңа, интернадында болгаш столоваазында, чунар-бажыңында улуг, бичө хемчээлдиг хой амыдарны кылган.

Септенчилер контромарказарны, плиталарны чаартканы. Школа, интернат, столовая, чунар-бажың, мастерскаяның штукатуразының ойлуп, душкүлей берген черлерин катап маягаштап, чугайлаан. Ол-ла бүгү бажыңнарның рамаларындан эгелээш, эжик, настык, шалаазарын дезуулаан. Мебель аймаан септеп, будаан.

Келир кыжын одаар 200 кубометр токпак ыяшты школа чанында эккеп дүмүрген.

Салбырда херээженнер чевулели школа септелгезинге херээженнерни эки организастап киириштирген. Септейгете ылаңгыя Зоя Куулар, Алдын-Доос Монгуш, Сарыглар Өлээжең олар идепкейлиг киришкеннер. Школа коллективинден амыдчыннар Зоя Ховалыг, Монгуш Чөплек олар өнза кыыраан амыдаанаар. Ында амыя-агый эргелекчиин Сарыглар Байыр-оол септекчилерни белгаш шефчилерни эки удуртуп мурнакчы амыдаан.

Д. ОНДАР.

Студентилернин тудугжу отряды

Күрүменин Кызылда педагогика институдунуң студентилери чуруттуң өске-даа дээди өөредилге черлериниң студентилери шыкаш, чайгы дыштанныга үезин тудугда ажылдап эртиргил турар. Оларның тудугжу отрядының адын «Эрестер» дээр, ол отряд ам Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчуузунда студентилер чурттаар 5 кават чурттаалга бажыңын тудуп турар. Ол бажыңда кылып турар бүгү ажылдың ниити өртек-үнези 136 муң рубль. Амгы үеде студентилер 80 муң рубльдиң ажыын кылган. Студентилер бо бажыңны сентябрь 1-де ажыглаалга киирер дээш шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: тудугжу болуук. Студентилер ажыл үезинде.

В. ЧОЙГАННЫҢ фотолары.

ЭРТЕНГИ ШАЛЫҢ ЫШКАШ АРЫГ ХӨГЖҮМ

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң бирги секретарының орадакчызы, композитор Алексей Александрович Николаев, Россия Федерациязының Композиторлар эвилелиниң секретары, композитор Роман Семенович Леденев, Тыва АССР-ниң Литературазының болгаш уран чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы болгаш Бурят АССР-ниң Уран чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Леонид Иосифович Израйлевич олар чоокта, чаа бистиң республиканга аалдап чораан.

Оларның кол-ла сорудазы болза, Тывада ажылдап турар профессионал база бот-тывынгыр композиторлар-биле ужуражып, тыва музыка уран чүүлү-биле танышары турган. Аалчылар бир неделя хире үениң дургузунда Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң, ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң, Күрүвениң хөгжүм-шин театрының артистериниң концерттерин көрүп, Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң фондузунда бар плёнкага бижиттинген тыва музыка чогаалдарын дыңнап, Кызылда болгаш республиканың районнарында ажылдап турар профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторлар-биле ужуражып, тыва музыка уран чүүлүнүң хөгжүдезинге хамаарыштыр солуң чүүлү кылган.

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң төлээлери орденниг Тывага аян-чоруун дооскан, аъттанар деп турда, бистиң республиканың болгаш оон музыка уран чүүлүнүң дугайында чамдык бодалдарын допчулай чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис олардан дилээн.

А. А. НИКОЛАЕВ:

— Азия диптиң төвүнде, күчүлүг Енисейниң бажында чечектелип турар Ленин орденниг Тыва АССР-ге бир дутаар чоруп, оон кайгамчык чону, национал культуразы-биле танышжар арганыг болдум. Ажыы-биле чугаалаарга мурнунда тыва музыканың ужу-кыдының дыңнаан ижи мен, ындыг-даа болза, тыва чонуң экономиказының, культуразының бо хире улуг базымны кылганын карааам-биле көрдүм. ССРЭ-ниң улустарының бүзүдээ улуг пайрадылга турскаатказ Наадымның аалчызы болуп, алдар-сургалыг тыва хүрешти сонуургадым.

Эртенги шалың ышкаш арыг тыва музыка дугайын чугаалавар дээр болза, уран чүүлдүң бо хевирги республиказының херии базымнары-биле деңге чоруп, ыны болгаш чаагай орук-биле хөгжүп орар-диле черле частырыг болбас. Музыка чогаалдарын дыңнап ора күш-ажылга ынакшылдыг, хүндүлээлел болгаш чаагай сеткилдиг тыва чонуң дүүнгү болгаш бөгүнгү амыдыралы-биле таныжа бээр. Профессионал композиторлар Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль оларның чогаалдарындан эгелээш, бот-тывынгыр композиторларның чогаалдарынга чедир бүгү-ле чогаалдарда чонуң амыдыралын ыны көргүзүп турар. Чижээлээргә, А. Чыргал-оолдуң «Алдан-Маадыр», «Өөрүшкүүнүң шүлүтлели» деп симфониялыг чогаалдарын тыва улустуң төөгүзүн хөгжүмүнүң дылы-биле чугаалап, шыны-биле чуруп турар чогаалдар деп үнелелди бээрининг бүгү барымдаалары бар.

Тыва композиторларның одуругунга Новосибирск консерваториязының доозукчузу, студент чылдарында-ла элээн каш үнелиг чогаалдарны тургузуп четтигипкен Дамба Хүреш-оолдуң немежип келгени өөрүнчүт. Мен-хуудаа оон элээн улуг эки чогаалдарны манап турар мен. Бот-тывынгыр композиторларның арагында шыырак аныяктар хөй. Оларның аразындан профессионалдарга дедиежип каап турар эштер база бар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, тыва музыка уре-түнелдиг чечектелип турар. Оң кымга-даа өөрүнчүт.

Р. С. ЛЕДЕНЕВ:

— Совет Тываның черинге каш-ла хонук дургузунда уттундурбас ужуражылгалар хөй болган. Оларны санаары берге. Республиканың Министрлер Чөвүлелинге-даа, СЭКП обкомунга-даа ужуражылгалар, беседалар үезинде Тывада музыка уран чүүлүнүң хөгжүдезинче, уран чүүл ажылдакчыларынче кайы хире сагыш салып турарын сеткил ханышкын-биле демдеглексеп тур мен.

РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар-биле ужуражылгамга доктаайн, Кара-кыс Намзатовна чүгле ыраажы артист эвес, харын шүлүкчү, оон бижээн сөзүнге элээн каш солуун ырларны композиторлар чогаатказ. А Максим Мөңгүжекович чүгле ыны артизан, ыраажы эвес, драматург, композитор, оон ойнал кааи киволары биске билдингир. Оңар ышкаш Тываның эң талантылыг кижилери национал хевирлиг, социалистиг утка-нимнарлыг уран чүүлүн ниити күш-биле хөгжүдүп, ыны орун-биле бурунгаарладып аппар чыдар.

Мээң хуудa сагыш-сеткилимни доозупкан чогаалдарны, оон авторларын сананар болза, хөй үе херек апаар. Талантылыг чонуң музыка уран чүүлүнге баваан болуп турар эштерге чаа-чаа чедиишкиннерни сеткилимниң ханызынга күзеп турар мен.

Л. И. ИЗРАЙЛЕВИЧ:

— Мээң назынымның аң-не чаагай үези Тыва-биле холбашкан. Консерватория дооскан дораан маңаа ажыдаар, дөртен чыдар үезинде ТАР-ның Аъттыг шеринниң үрер хөгжүмүн удуртур, театрның музыка кезээн эргелекчилөр аас-кежии меңээ онаашкан. Оң чылдарда бижиттинген «Тулчуушкунче», «Чыпча шавар», «Аъттыг-шериг» деп чогаалдарым тыва музыка уран чүүлүнүң фондузунга киргеш — тыва культураны хөгжүдеринге мээң бичии-даа бөлүм салыышкынным болган.

Донда-Ростовга чорттап, ажыдан турар-даа болзумза, өйлеп-өйлеп Тывага кээп, күзенчиг аалчы кылдыр хүлээп алыр аң-өөрүм-биле ужуражып турар мен. Республиканың арны өскөрлиг, улам чечектелиг турарынга өөрүшкүүмү долу илередир сөстерим тывары берге.

Мен кээп турумда ыта баазын билбес турган Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль суглар музыка уран чүүлүнүң мурнуку одуругунда туруп алган, чонунга хүндүткелдиг, сураглыг кижилер апаргаш. Профессионал коллективтер бар апаргаш, улуг хемчеолдуг симфониялыг чогаалдарны түгэл профессионалдар эвес, а Альберт Тавов шынаш талантылыг бот-тывынгыр композиторлар бижин, чогадып турар-дыр. Совет Тываның кижилериниң кайы хире өзүл келгенинин херечизи ол болуур.

Ынчалза-даа чамдык чогаалдарда ажык чок өттүнер аян, амыдыралды ханы эвес, кыры-биле көргүзер аян бар дээрзин өөрүмге чугаалап турухум. Оруу кыска, чонуң түрзэнге дегбес шинчаңгыс чидиг чогаалдарны амыдырал боду шүүреп чаптар.

Чечектелип турар пайгамчыл республиканың болгаш оон пагалыг кижилериниң амыдыраалын бүгү талазыг көргүскен чогаалдарны бижиринче Тываның композиторларын кыйгырбышаан, чедиишкиннерни күзеп турар мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

МАКТАЛДЫГ МАЛЧЫН

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажылчын малчыннары Тестиң делегемнеринде чайлаглап турар. Аку-дуңма Моол Арат республика биле орденниг Совет Тываның кызыгаарлашкан черни көөрге, делгем-даа, чурумалдыг, чараш-даа. Ак-көк дээрде эдир ышкаш ак булуттар чер кырындан ырак эвесте чавызап келген мурнуу үүкче кожуп бар чоруур. Даглар бедидиргеге одарлап хүнээн кодан-кодан хойлар хемден суг ижер дээш шуужуптарга чаткан ааржы дег көстүр.

Эрзин чораап, ол колхозтуң кадарчыларынга ужуражып, Совет Эвилелиниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур сорулга салгаш, оларның кызымнакай ажылдап турарын сонуургаан бис. Оон бироозининг адын Люба Серен дээр. Бо аныяк хойжу хемче утлай шуушкан хойларының соодан терең үнген, чаагай оът-сигенни шилиредир чеҗиптп. Люба колунда узун урук тудуп алган чор. Челер дорут аъттыг малчын кыстың бурунгаар үзейтпикен сынын көөрге, хем кырында кошиен булуттарны шаңбалаар дээш белеткенген, тоолда кыс дег сагындырды. Оон ак-ак хойлары болүк-болүк болуп алгаш, сугну ижип алды. Доруг аът чүгенинин суглуун шыгырады ыаап, суг ижип турда, Люба Серен ажыл-ижинин дугайын чугаалады. Ол акызы Серен Эрес-оол-биле 400 ажыг баш хойну кадарып турар. Дөрт дугаар бригаданың хоюн алышкылар беш чыл ажыг үеде кадарып, өстүрүп келген.

Хем эриндеп ырак эвесте кыргызда пунитузу бар. Ында хоочун малчын Хорчун Кыргысович Сүрүнүң кадарып турар хойларын кыргыш доозупкан болду. Бир баш хойга онаашпыр санаарга, эш Сүрүң 2 кг ажыг дүктү кыргаан. Ук малчын 13 чыл дургузунда колхозка хөй малды өстүрүп берген. Бо чылын 350 баш төрүүр хойдан 356 баш хураганы онча-мендп доруктуруп өстүргеп.

Ниитининг малының чайгы семиртилгези эки эртирни, чедиишкиннг ажылдап турар дуржулгалыг малчынның бироозинго Наталья Дадыовна Күнчүн хамаарыжыр. Ол хөй кыргаан уруска аъш-чем белеткежип, ынчан чай-даа чок ажылдаан турду. Наталья Күнчүн партия кежигүнү. Район Советиниң депутады. Өөнүң эзэн Ижи Сенгиевич Күнчүн-биле 490 баш аныян хойну ол кадарып турар. Олар малдың дүгүн чидириг чокка кыргыш ап, бир хойдан-на 2 кг ажыг дүктү айганнар.

Мында, алдың чоогунда «Коммунизмче орук» колхозтуң № 1, 2 хойжу бригадаларының төөү бар. Ында 12 агрегаттыг кыргызда пунктузунда база-ла ажыл түлүктээп. Малчыннар Александр Түмен, Төжит Сарыг-оол, Мижит Сендин олар хөй дүктү кыргыш алган. Малдың баш санын өстүрүнге көскү чедиишкиннерниг малчыннар бо бригаладарда хөй.

ЧУРУКТА: «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны НАТАЛЬЯ КҮНЧҮН.

О. ОХЕМЧИК.
Авторлуң фотозу.

Алдарлыг кижи

«Тес-Хем» совхозтуң сураглыг хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны С. С. Санаа хоюн кадарып чораап. Деспең хемниң кара суунуң шуларааамын, Кара-Дыттар биле Кадыр-Ийниң наъттарын шыва алыы берген хөй сүрүүн магадап, үр-ле боданып олургулаар. Ол аңаа 23 чыл дургузунда ниитининг малын азырап, өстүрүп келген. Чоокку үш чыл уламаштыр төрүүр чүс хойга онааштыр 105—116 чедир хураганны менди ап, тус черниң хойларының бир бажында онааштыр 2—2,4 кг дүктү кыргыш алганын бодап келгеш, ол дээрге демниг нүштүг совет кижилериң чаагай күш-ажылының ачызы-дыр деп түңнелди кылыр.

Ол-ла бодалын хоочун малчын улам ханыладыр: чижек-биле алырга бо үениң дургузунда 11 муң хире баш хой, шупту 13 тонна хире дүк чаңгыс оон коданындан киргеп ажык-олча ол-дур! Коммунист Самба Самбаевич бодунуң дугайында мактанып чугаалаар хөөнү чок. Оон хары бо чылын 60-наан. Ынчалза-даа бо тоску беш чылды дооспайн чыткаш ажылын ол элекке катбэс деп шинитпирлээн. Эш Санаанаң эрес-кежээзин ниитининг малынга чемни чылдың-на бодунуң нүшү-биле бүрүн белеткеп ап турарын бээрин хереченлеп турар. Аныяктарны мал ажылынга хандыкшыдарының дугайында ол үргүлчү сагыш салып турар.

Самба Санаанаң күш-ажылчы чүткүлдүүн оон делгем хөрээнде ийи орден болгаш элээн наш медальдар тодаргай хереченлеп турар.

М. ТИРЧИН.

делегей бо хуннерде

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Совет чазактың чалаанын саугаар биетин чуртувуска чоруп турган, КНО-нуң Чиңгине секретары Курт Вальдхайм совет болгаш даштыкы журналистерге организастаан парлалга конференциязынга чүве чугаалаан.

Оске күрүмелер-биле билчиишкинин болгаш кады ажылдажылганы калбартырынче Совет Эвилелиниң угландырган күжениишкиннериниң түңнелдиин КНО-нуң Чиңгине секретары демдеглээн. ССРЭ-ниң бо күжениишкиннерин чер кырынга тайбыны болгаш аймыл чок чорукту деткиир талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннериниг чугула салыышкын кылдыр санап турар мен деп, ол медеглээн. —6

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле болгаш ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко-биле ужуражыышкынарым база беседаларым дыка ажыктыг болду деп, Курт Вальдхайм демдеглээн. Совет удуртукчулар-биле беседаларның үезинде делегейниң амгы байдалының делгереңгей айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче база чер кырында тайбыны камгалаарынче КНО-нуң угландырган ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып корген. Санал-оналдарның ак сеткилдиг солчулгазы КНО-га дааскан хүлээлгелерин күүседир талазы-биле оон улам ыдайгы күжениишкиннерингe улуг чергелиг дузаны чедирер апаар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

Ийи чурттуң арагында харылаалариның үндезиннериниң дугайында совет-америк дугуржулга делегейниң дүшүүрлүг чоруун, чавырылдырарынга эки салыышкының киирип турар дээрзин Курт Вальдхайм демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң арагында, Польшаның болгаш ГФР-ниң арагында чаргаи керээлер, Барыын Берлининиң дугайында дөрт таланың дугуржулгазы болгаш өскелер-даа база аңаа дузалап турар.

КНО-нуң Чиңгине секретары айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чылдырары дээш санаалдаан. КНО-га ГФР-ни болгаш ГДР-ни хүлээп алыры чугула дээрзин база айтып, ол чорук КНО-нуң дең-дескн болурунуң эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик деп, КНО-нуң Чиңгине секретары чугаалаан.

Чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын чылдырар дугайында резолюцияны Кол Ассамблеяның хүлээп алырынга чедирген совет инициативаның чугулазын Курт Вальдхайм демдеглээн. Бо болза онза кичээлгейни салыры чөптүг, дыка чугула санаалдыр деп, ол чугаалаан.

Индий-Кыдатта байдалды онзалап көрбүшаан, КНО-нуң Чиңгине секретары ВДР-де бедик чалдарны америк ужар чүүл бомбалап турар дугайында дыңнадыларга холбаштыр онза сагыштырааткынын илерегилээн.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүн болгаш флоттун деткимчези-биле Буангчини эжелеп алырын ораладжып турар сайгончу арминың шилип алган кежектеринге удур тулчуушкуннарны Мурнуу Вьетнамны хостадарының Улусчу чепсектиг күштери чорудуп турар. АКШ-тың стратегтиг ужар чүүлү хоорай чоогун бомбалаарын үргүлчүлевишаан. «Жудун чоруур шивээлер» хүнде Буангчи секторунче 13 удаа халдаан. Америк информация агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, сайгончу шериг-агаар күштериниң самолёттары эрте-бурунгу хоорай шивээзинче бомбаларны октаарын үргүлчүлеп турар.

Патриоттар хоорай төвүнче дайзынның халдаашкыннарын ойтур шапкан. Хостагланың Улусчу чепсектиг күштери Буангчиниң мурнуу талазында моодилеген сайгончу кежектерин артиллерия-биле боолавышаан. Буангчи биле Хюэнин аразында № 1 стратегтиг орук база артиллерия адыышкынынга таварышкан. Патриотчу күштер Хюэ хоорайны долгандыр чалча армияның шериг базалар системазынче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Төп Вьетнамның суг эриндеде Биньдинь можуда кадыгдошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Патриоттар ол можуның хостагланган районнарынга чоокта чаа дүжүрүлгеп сайгончу армияның десант кежектеринче халдап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Даостуң патриоттары чурттуң мурнуу талазында барымы үзелдиг күштериниң шериглериниг болгаш таиланд хелезиленикчилерге удур идепкейлиг дайынчы чорудулгаларны үргүлчүлеп турар. Каосан Патет Лао агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, июль 17-де патриотчу күштер Сараван можуда Баниган орук харылаларының стратегия талазы-биле чугула бедидиринин чоогунда таиланд хелезиленикчилерниң ийи быжыглал пунктузунче халдаан. Дайзын 40 хире солдадын өлүртүп, хөй санныг солдаттарын балыглаттырып когаран. Патриоттар хөй боочепсекти болгаш шериг херекселин хунаап алган.

Араатанзыг халдаашкыннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Тханьхоа можуда соңгу-вьетнам Нанбинь кодээ суурже АКШ-тың ужар чүүлү база бир араатанзыг халдаашкынын кылган.

Ол суурда 100 четпес чурталга бажыңнары бар. Июль 21-де хүндүе америк самолёттар суурже 1000 бузундуланыр бомбалаглыг 4 контейнерни октаан. Халдаашкынның түңнелинде 30 ажыг бажың шуут уаугкаттынган, хөй-хөй гектар рис шөлдерин ажыглал чок кылган, бедик чалдарны үргедээн, оң-оо чурттакчылар өлүрткен болган балыглаткан.

Оон дараазында хүннерде америк самолёттар Тханьхоа можуның Нгашон биле Ниньзи уездилеринин кодээ сууларын дүн, хүнде үзүктелиишкин чок бомбалаан. Суггат дериишкиннерин бомбалаарын кол сорулгазы болдургаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери июль 24-те Тханьхоа, Лангшон, Буангчиниң можуларның агаарынга 5 америк самолёттуң дүжүр аткан деп, Вьетнам информация агентилези дыңнаткан.

Парлалга конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң чазаа делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче ак сеткилдиг чүткүп турар болгаш делегей байдалын экижидеринге бүгү хемчег-биле дузалаарынга белен деп чүвеге совет удуртукчулар-биле беседалар мени бүзүретти деп, КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхайм ССРЭ-деп ээп келгеш, организастаан парлалга конференциязынга чугаалаан.

Чоокта чаа дээди деңнеелге болган совет-америк чугаалажышкынынар, а ол ышкаш Барыын Берлин талазы-биле дугуржулга, Соңгу болгаш Мурнуу Корейниң чазактарының чедиш алганы бот-боттарының аразында харылзааларын чогумчудар дугайында дугуржулга делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга дузалап турар чугула болуушкуннар болурун демдеглээш, К. Вальдхайм Вьетнамда болгаш Чоокку Чөөн чүкте үргүлчүлеп турар мисилдежиишкиннериниң айыылдыг уржуун моон-биле кады айытткан.

КНО-нуң Чиңгине секретары ВДР-ниң суттат дериишкиннерин америк ужар чүүлдүң бомбалап турарын шинитпирлиг буруу шаап, менде бар медээлерни ёзугаар алырга, бедик чалдарны үргедээр чорук улуг девискээрге үеделээшкиниге болгаш хамааты чонуң ортузунга удуг когаралдарга чедирер ийик деп демдеглээн. «Ындыг бомбалаашкыннарны буруу шаап келген болгаш буруу шаап-даа турар мен, ол бомбалаашкыннарны доп-дораан соксадырынче Каттыпкан Штаттарны база катап кыйгырып тур «мен» деп, ол медеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдал нарын болуп артышаан болгаш мисилдежиишкинин таарыштыр шинитпирлээринче утландырган күжениишкиннерни үргүлчүлээрин негеп турар дээрзин К. Вальдхайм демдеглээн.

КНО-нуң Чиңгине секретарының Чоокку Чөөн чүкте тускай төлөлекчиин Г. Ярринг бодунуң хүлээлгезин катап күүседири-биле август эгезинде Нью-Йоркка келир деп, ол чугаалаан.

КНО-нуң Чиңгине секретары Каттыпкан Нациялар Организациязынга ийи герман күрүвенин дүрген киргеп турары дээш санаалдаан. Соңгу Ирландияда болуушкуннарга холбаштыр шыңгыы дүүрээзинин ол илерегилээн.

Намибияда байдалга хамаарыштыр К. Вальдхайммын демдеглээни болза, КНО «ол девискээрин тус-тус кылдыр чарарынче утланган. Мурнуу-Африка Республиканың Намибияда кандыг-даа хеделиишкиннерин дүрүм ёзугаар кылдыр көрүп шыдавасе».

Итали ажылчы чоннарның чаңгыс эви быжыгып турар

Рим. (СЭТА). Ажылчы чоннарның бүгү-ниити итали конфедерациязының (АБИК-тиң), Ажылчы чоннарның профэвилелдериниң итали конфедерациязының (АПИК-тиң) болгаш Күш-ажылдың итали эвилелиниң (КИЗ-ниң) кол чөвүлелдериниң каттышкан хуралы Римге боол эртнен. Италияның профэвилел төптөриниң чаңгыс аай федерациязын тургузар дугайында дугуржулга ол хуралга чедип алдынган. Чаңгыс аай федерацияның хүрээлеңиинде чеди миллион ажыг ажылчы чоннар бар.

АБИК, АПИК, КИЗ кол чөвүлелдериниң каттышкан хуралынга чаңгыс аай профэвилел федерациязының чаа удуртулга органының кежигүннериниг 90 кижини — бүгү үш профэвилел төп бүрүзүнден 30 кижини соңгаан. Бо дугуржулга болза, чурттуң профэвилел шимчээшкинининиң хеделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарының херээнде улуг чедиишкин-дир. Профэвилел төптөрин каттыштырар дээш демиселди наш-наш чылдарда чорудуп келгени билдингир болгай.

АБИК-тиң өмүнээзинден чүве чугаалаан оон чиңгине секретары Л. Лама чаңгыс аай федерацияны тургузар талазы-биле үш профэвилел төөүнүң удуртукчу органнарының чедип алган дугуржулгазын бедии-биле үнелээн болгаш бот-тарының хүрээлеңин сырый каттыштырарынче, ашыга идепкейии чорукту бедидиринче, ажылчы чоннарның эргеамыктары дээш демиселге нүштерни таарыштыр каттыштырарынче профэвилелдериниң чер-черде организацияларын кыйгырган.

Дайынны соксадырын олар негеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АБШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда агрессиязын дүрген соксадырынче угландырган хөөлүжүдүлга саналдарын үзе чугаалажып көөрүн америк сенатта эгелээн. АБШ-тың Индий-Кыдатта дайынынга таарымнас чорук чүгле америк хей-нииттинин оргузунда эвес, харын база чурттуң дээди хөөлүжүдүлга органының кежигүннериниң оргузунда өскен дугайын бо саналдарны киирген.

АНГЛИЯ. «Үлетаүрде харылзаалар дугайы» дээр ажылчыннарга удур хөөлүлүү ажыглаар деп чазактың кыжаныышкыннары тураажок, чурттуң ажылчын эдгылыышкын ажыы соксадышкынынг шимчээшкини улам калбарып орар. Ажыл төлевирин бедидерин болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негевишаан, Великобританиянның хөй-хөй хоорайларында тудугжулар ажыл соксадып турар. Чамдык өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары базэ ажыы соксадышкынынг демиселче киргеп.

ЧУРУКТА: бүдүрүлге заводтуң заводту хаар болгаш 1200 ажылчынны кудумчуже үндүр ойлаттыптар дээр кыжаныышкынынга удуралыышкынынның деңээ ылдыр каң шуткуур ажылчыннар Килберни кудумчуларында чыскалыш алган чоруп турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүзүредир бижиктерин тудускан

ЛИМА. (СЭТА). Кубаның Перуда элчинин Антонио Нуньес Хименес бүзүредир-бижиктерин Перунуң президентизи Хуан Веласко Альварадога барып тудускан.

Каттыжарынче кыйгырган

ДАР-ас-САЛАМ. (СЭТА). Танзаниянның бирги ораалачы президентизи Абуд Джубе хөрээменнериң . бүгү-африка конференциязынга чүве чугаалап тургаш, ол сорулганы шинитпирлээр — африка диптп бүрүн хостаар дээш демиселге каттыжарынче Африканың хөрээменнерин кыйгырган.

Африка хөрээменнериң мурнунга тургустунган социал, экономиитиг болгаш политиктиг айтырыгларны чугаалажыр конференцияның ажылында Африканың чурттарының хөй нуруузундан 300 делегат киржип турар. Даштыны хөй-хөй чурттарның хөрээмен төлээлекчилери, оон иштинде Совет хөрээменнер комитединиң делегациязы конференцияда база келген.

Пландан ажыр

ВАРШАВА. (СЭТА). «Мода Польска» деп фирманың даараныла будүрүлгелериниң коллективтери пландан ажыр продукция будүрер дугайында партияның болгаш чазактың кыйгырыныга харылавышаан, планга немей 4,8 миллион злотых акша түңнүг эр, хереэжен тоннарны, костюмнерни болгаш өске-даа кылыгларны будүрүп үндүрген. Немелде продукциязы будүрүп үндүрери күш-ажылды организастаарын экижиткенинин, оон будүрүкчүлүүн бедиткенинин, деригни долу ажыглаанының ачызында болдунар аргалыг болганы кайгамчык.

Чыл төнчүзүнге чедир «Мода Польска» будүрүлгелери чурт иштинге болгаш даштыкыга хөй-биле хереглеп турар продукциязы пландан ажыр 2,3 миллион злотых акша түңге будүрүп үндүрер дээн.

Кончаа көвүдээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк корпорацияларның кончааларының чайгылыш чок көвүдээри үргүлчүдевишаан. «Крайслер» дээр улуг автомобиль компаниязы эрткен чылдың ол үези-биле деңээрге, 1972 чылдың бирги чартыында арыг кончаалары 42,2 миллион доллардал 104,2 миллион долларга чедир азы барык будун чартык катап көвүдээн дугайын чарлаан.

Кончаалардың моон соңгаар улам көвүдээриниң перспективалары «она эки болуп турар» деп, корпорацияларның төлээлекчилери чарлаан.

Англияда ажыл чоктар

ЛОНДОН. (СЭТА). Бритаң ортулуктарда ажыл чоктарның саны үргүлчү көвүдеп турар. Ажыл-биле хандырар болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң айтырыгларының төлээлы-биле министерстволуун медээлээнин ёзугаар алырга, ам ажыл чоктарның саны 868.196 кижи болуп турар. Чүгле сөөлгү айда безин 30 муң хире ажылчы чоннар ажыл чок артып, түрегги байдалче киргеп.

Чамдык будүрүлгелерда хагганы болгаш ажыл тыпшаан эзныяк специалистерниң санының көвүдээни-биле холбаштыр ажыл чоктарның саны амдаа көвүдээр деп, мында саналп турар.

Челернин скулешкени

(Бичии тоожу)

ПЛИГИ ЭГЕ

Монгуш ДОРЖУ

(Уланчылыг. Эгели № 172 «Шында»).

— Хойт, тур! Улгу хавы чүве авеспе аан моозу! — дээн ширинин үнден оттуп келдим. Хүн чаа-ла хараачада дээп кээп-тир. Дуву-далашбиле тура халып орумда ужам шуут-ла угдулмас. Элик кежи тас ырыктаажым так чыпшына берген болду.

Өтпен үнүп кээримге, хамык кадайлар инек саптап. Чодураанын алазының чанынга маннап чеде бердим. Ол менче бодамчалыг көргеш:

— Дүн хөлчүгетке барып чүнүп каавыт — дээш, аал аланда кыланайнып чыдар сугже айытты.

Хөлчүгештиң сүү чылбай. Бар-ла шаам-биле чүнүп алгаш, ынай-бээр көрүнүп тур мен. Кайнаар-даа көөрүмге, калыр сыннар бедий бергилээн, дыттап, пештер, шивилер мырынай өглер чанында селберрежи бергилээн турлар. Өдекче көөрүмге, хой дээрге, ак ааржы-ла. Мында хойнуг кижи канчап кадарар боор — деп, иштимде сестип, каш өшкүлерим кадарып турганым — судактар характырымга чуруттунуп келдилер.

Өг чанынга чедип кээримге, Чипчининг авазы чугаалай-дыр:

— Богун Балды акыл-биле хойну кадар, Чинчи бажым дең тур — дээш: — Балды! Балды! Маңаа келем! — деп кыйгырарга, инек саап турган кадайлар аразынан медегер кара бөл маннап келди.

— Бо дунмай-биле хойну кадар аз. Чемненип алынар. Улуг дүшп четпээнде, хой кимирбес силер. Хураганнар амырлынер халак-дей-дир.

— Мен, мен... Кырган-авам сугже баар мен — дидим.

— Ол аалдан улус келбээндир. Дыштанып алгаш баар сен. Луңманга «Чылбыга-Кадай дугайында» тоолуг ылып бээр сен, Балды. Ол кадайның бараанын база көргүзүп каг— дээш, Балдыже караан баскаш, сеткили ханганзыг кадайларже чаянналы базып чоруптуг.

Балды-биле ийилээн хамык хойну сүргеш, аал мурнунда ээим аразан таварты чоруп каглывыс. Аш оду үнмээн хойлар ылгыны-биле шуужуп орлар. Аалдан ажытталы бергенивисте, Балды мени кыйгырып алгаш, хөөрей-дир:

— Удавас «Чылбыга-Кадайның» бараанын көргускеш, оон дугайында кончуг солуп тоолду ылып бээр мен. Аван, ачаң бар бе?

— Бар-ла.

— Кырган бе?

— Чок. Шөолуг кырывааннар.

— Харың кажыл?

— Чеди.

— Ынчаарга, дүүн кежээ даай-авам суглар арагалап олурда, ожук аланга олурган кадай ол-дур.

— Чаштары хумун баглары ышкаш бе?

— Ол-ол. Аванның чаштары шаанда черге содуртунер хире узун турган кижи-тир. А ам кырында, дүжүп калган.

Хойларывыстың соонда олла бараш, арт кырынга үнүп келдивис. Баштаан хойлар тавы-биле тарады оттай берип-тирлер.

Арт кырындан көрүп турарывыска, шыпаада ак-ак өглер-ле ажегжок. Балды холубиле ол өглерже айытпышаан, чугаалап үнду:

— Дуу ол хөөрге, дөрбеттер өглери-дир. Оон бетинде кырган-аван суг бар. Ынаар баарында бо өрүк-биле чоруур сен. Дуу ол өзеп аксында дазыраштa улуг кара чүве олур бе? «Чылбыга-Кадай» ол боор. Эрткен-түшкен әр хинди-тиг улустуң сегирип алыр кадай-дыр. Че, ам оон дүгайында кончуг солун тоолду ылып бервейн. Шынап ам зе— дээш, кижим калбак даш кырында баспактанып олурup алды.

— Шылап ам. Эртенгинин эртелинде, бурунгунуң мурнунда Эрлик-Ловуң хаан чурттап чоруур шагда-даа чүве иргин. «Чылбыга» деп атполалыг, хой уруглардың кадай чурттап чораан чүвеи иргин. Кужур кадай чүзү боор, кошкар кадарчызы ашакка маннап чеде бергеш, айтырып-тыр — дээш-ле тоолунда болуушкуннарны санап, түнеп каапкаш: — Мени тоолдап олур деп дыннаар болза, ат кылыр, көрүп бе, ындыг кончуг кадай-дыр, чаштына бераэли — дээш, сөөскеннер аразынче кирипти.

— Аванның тоолдарында ынаар эвес-тир ийин—дидим.

— Ачаң бе тоолду кайы билир.

— А сен кымдан доктаадып алган сен?

— Даай-авам тоолдап берген чүве. Бичиимде, хой кадарбас мен дээримге, «Чылбыга-Кадайга» түдүп бериптер мен даар кижи боор. Хой кадарарындан чалгаараар болгунза сени база түдүп берип-тер.

Коргуп, сезингеш, соок сугда чаш хаак дег, сириңейни берип-тир мен.

— «Чылбыга-Кадайның» көрдүм деп кымга-даа чугаалавас сен. Даай-авам дынназа, сени ол кадайга сөглептер. Билдиң бе?

— Билдим — деп, харык чок үн-биле сымыранды м.

Сын кырынга кезек куу бүлүт чыылган соонда, кызамайның, динниргээшкин улай-улай хөрөктеңин. Суттуг ак чаъс ойбак таардан агыскан сарыг сүг дег, шимедипле кедіп.

Хойларывыс аалче углай дигин-биле көжүп кагды.

— Тоолдап орувуста, «Чылбыга-Кадай» дыпнап каапкаш, хорадааш, чаңныктыг чазында дүжүрүшкени оз-дур. Дүрген хойларывыска чедээл — дээш, Балды ынай-ла болду. Сугга дүшкен кускe дег апарган, оон соондан хая көрүнмүшаан, карааналып-ла ор мен.

Хойларывыска чедип чорувуста, чаъс намай берди. Хөлчүгештиң кырында ийи дакпыр чедээш, кылыг, погаан оңу-биле ээним-аргага көөргеттингенивиг, астына бергеп тур.

Хүн катап-ла хереллерин саара берди. Чаъс сүүнга чүнүп алган бүгү бойдус мөнгө тараап эвес ышкаш сагындыды. Чүге дээрге, бо-ла бүгү «Чылбыга-Кадайның» дээрзин Балдының тоолундан ам чаа-ла дыннадыс чоп.

(Уланчылыг).

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

ЧЕДИГИ САЛЫГ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның чедиги салыы июльдуң 25-те Исландияның пайтыгылалтыга Москвадан-биле хөзөрби шак турда эгелээн. Ак тала-биле делегей чемпиону Борис Спасский ойнаан. Ол бодунуң башгайгы көжүнге ноян мурнунда оолду «сөз»-ле көжерибиле харыылаан. Ынчангаш эң нептерелгей аргаларның бирозан — сицилия камгалалы-биле оон эгелээн.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Спасский биле Фишерниң аразында маргылдааның чедиги салыын соңгаарлаткаан.

Ак тала-биле ойнаан делегей чемпиону 41-ги көшүү бижип алган.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның түскай корр. А. Ермаков). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның чедиги салыын 41 дүтаар көштүң соонда соңгаарлатканы билдингир болгай. Ак тала-биле ойнаан Спасский чартык шак дургузунда боданташ, бодунуң «чазыт» көжүн бижээш, чагаа хавында сүүлээн хырбалап кааш.

Соңгаарлаткан турүштары мынчыл: ак тала—ноян g2, терге d3, терге e2, аът f5, ооллар a4, f4, h3; кара тала—ноян g6, терге c4, терге h8, аът e5, ооллар b6, f7, g4, h5 (Фишерде — артык оол бар).

Шыдыраанның турүш байдалдары дыка нарын болгаш ак таланың мурнунда белен эвес соруга турүп турар. Спасский хаймынажып каап болур арга база бир дең спецыалистер санап турар.

...Бо салыгның эгелээрин кижилер дыка сонуургап маңнап турган. Чүге дээрге, Фишер үлүп алган соонда ийи катаа күштүг ойнаар дээрзи билдингир. Ынчалза-даа делегей чемпиону ноян мурнунда оолду бурунгаар көшкеш, чемпион ат дээш ойнаа турар Фишерге оон ынак аргаан сицилия камгаланың диднии-биле сүмелээн болгаш баштайгы көштерин олар дыка шалыпкын кылганнар. Ак тала «ө» карамга турган оолду чиик каап бербишаан, дыка нарын арганы ажыглаан.

Оон соонда шыдыраачылар чаа көштерже шилчээн болгаш оон улам сонуургалдыг апарган.

Ооның баштайгы сайтарылга көштериниң соонда ак таланың туружу аазап кедилиг апарган. Спасский шаап халдаашкынын кылыр арга алыр дээш база ийи оолду, оон соонда — бир бодаңы чиик берген. Ынчалза-даа Фишер сагыпкыр болгаш чаа-зыг чоокка камгаланып турган.

Ындыг-даа болза кара таланың туруш байдалы аазап бергедээшкинге таварышкан үелерге база тургулаан.

— Чок, кара талага айыылдыг байдал чедье турбаан — деп, аргентин гроссмейстер Найдорф оон соонда журналистерге чугаалаан.

Дараазында Спасский бир бодаңы база ийи оолду чип алган. Ынчалза-даа оон туружу улам нарыдай бергеш. Чөөрби ийи дугаар көштө гроссмейстерлер мерагелерни солуушканнар. Оон соонда шара талэ бир артык оолдуг арткан болганда удур ойнаарынга таарымчалыг апарган, мынчаңгаш оон туружу уъдуп ап болур болу бергеш. Бо удаада, ол-ла Найдорфтуң болап турары-биле дыырга, Фишер ийи кошкак көштер кылган.

Гроссмейстерлер ооның ногуур шагының иштинде ойнап эрттирген. Ынчалза уе артканы соонда, Спасский болгумун дөртен бир дугаар көжүп боданташ олурупкан. Ол чедье билдингир болгай: ол көш бүгү ойнаашкынның салымын шиитпирлеп болурда чадавас.

Салыгны июль 26-да үргүлүлээн.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналын ажыглалга киирегденден бээр 20 чыл өө июль 27-де болур. Бөш далайны ССРЗ-ниң Европа кезээнниң суг транспортунуң чаңгыс аай системазы ылдыр тудуштурган Волга-Дон каналының улус ажыл-агыйынга ужур-дузазы дыка улуг. Ында суг иүмү-биле ажылдаар электри станциялыг Цимлянское дээр эң улуг суг шыгжамыры база тургустунган. Ол каналдың суу ГЭС-тиң турбиналарын долгап, шлюзтар-биле судноларны эрттирип, хөвү-шөлдерни суггарып турар.

ЧУРУКТА: Цимлянское далайже киирер № 14 шлюз. В. ТУРБИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Даг эзимнериниң байлаа

Карачаево-Черкессиянның Урупа болгаш Лабы земнеринiң ийи аразында даг эзимнериниң байлаа кедергей: оон грушаларны болгаш абрикостарны-даа, яблоко сывын болгаш барбаристи-даа, сливаны болгаш вишняны-даа көрүп болур. А малина деп каттын үнгеш черинiң үжү-кыдыы бедий көзүлбес дивес силер бе. Бо чылын урупаның аргазында дүжүт кажаңгызындан-дан байлак болган. Кат-чимнiң үевайн сыйлы бергеш будуктар ында-мында чыгымлаар. малина сывын көөрге, мөңдүмээш каттар шуут үелей бергеш турар.

Ол чоок-авазының ажылчыннар суурларының болгаш Преградная дээр коданың чурттакчыларынга чайлаар үнген кат-чимис чыыры дыка оруглалыг боор турар. Олар арга-заанның байлак дүжүдүн тереглекчилер кооперациялынга апарып дужаал турар. Ынчалза-даа даалыг аргазынжилердем ажаал алыр эм кылыр үнүттер онза үнелиг ажыл турар. Ындыг черниң үнүттери боттарының эм шыпарлары-биле чаемсаш черлерниң үнүттеринден ырапта артык боол турар. Ынчангаш оларны эм кылыр бүдүүлге черлери күзедии-биле садып ап турар.

Хереглекчилер кооперациязының ол черде белеткел комторазы чазын чыгаан ыт-кадын, ламдыш бүрүлерин, барбаристи болгаш вөке-даа эң үнүттерин он ажыл тонналы садып алгаш, болбаазырадып кылыр черлерже чоруткан.

Ажыг үеде даг эзимнериниң коклаларынга таар үнүтээн кижилерге бо-ла үжүрээш болур: черлик малина каттың ажаал ап эгелээни ол-дур. Рейпотребсоюз ындыг каттың чүс-чүс килограммны садып алгаш, өөренче болгаш ламды суксунун кылып эгелээн.

М. ВОРОБЬЕВ.
(СЭТА-ның корр.).
ЧЕРКЕССК.
Ставрополь край.

Үш тонна деңзилиг белек

Пленовонуң эм-фармацевтика фабриказы ламдыш дээр чечектелир үнүттүң чаа дүжүдүнден чүрек быжыглаар эмнин баштайгы белүүн кылып үндүрген.

Луха дээр земниң шыналазы —чүрттүң Европа кезээн чаңгай чыттыг ламдыш-биле таңдырарының код чери. Ол четче биже бээрге, чоок-кавыга амыйак-даа, кырган-даа кижилер аңаа дола бээр. Эң ылаңгыя Мыт суурнуң ортумак школазының башкылары болгаш сургууулдары-даа белеткелчилерге онза улуг дузаны көргүзүп турар. Оларның чаңгыс чораашла 150 килограмм ажыг ламдышты чыгаан, а бүгү чечектерниң деңзизи... үш тире тонна болган.

Ул областтың девискээринде чүүл-бүрү чечектерни болгаш эм кылыр каттар: киш-кулаан, чодурааны, кара-каттың ажаал ап эгелээн. Аптекалар чай дургузурда школачыларның дузазы-биле 12 тонна эм-тан үнүттү чыыр деп планнап турар.

(СЭТА-ның корр.).
ИВАНОВО.

АПТЕКА ЧЕТКИЗИ

КИШИНЕВ. (СЭТА). Ээзээн каш чылдар мурнунда республиканың улуг-улуг хоорайларынга белен эм чүүлдерин сайгарып, садар талазы-биле эң баштайгы түскай аптекаларны организастаан турган.

Амыы үеде мынче аптекаларның четкизи Молдавияда улам калбарып турар. Ол ышкаш баш удур белеткел-түмак хереглелди ёзугаар баш удур кылып турар.

Ол бүгү-биле чергелештир эң арыг болгаш нарын эм чүүлдерни белеткээр, эм үнүттерни сайгар талазы-биле түскай аптекаларны база организаставарын көрүп турар. Ол ышкаш эмнелгелер аразының аптекаларының четкизи база калбарар.

БИСТИҢ АВАВЫС

Ававыска аас-кежиктя. амдаа хөй чыл чурттаарын күзээп, аңаа дыка чоргаарладыр бис.

Ававысты Бопаш Наадыма-Хөөсовна Хертек дээр. Оон төрээн төрө Бай-Тайга районнуң Улуг-Шуй.

1916 чыл. Чайның ортаа айы. Аалдар шагда-ла чайлагларже көжө бергеш. Чараш-Даш тайгазының Ортаа-Өзенде чайлаг. Бир-ле кончуг аяс хүн. мал-маганны саап үнүдүрүпкеш, өглүң херээжен аазап эртенги өг ажылын доозуп, сүдүн саарып каап, кожалында өгже баар дээш үнтен. Орук ара хөлертен аъдын аарын эгелээш, ол-ла черге човудуртап олура дүшкен. Өглерден улус чедип кээп турда-ла, чараштыр божупкан. Наадыма-Хөөнүң өг-бүлезинге чемешкен ол уругну Бопаш деп адаап алганнар. Ие бүрүзү уругларынга аас-кежиктя күзээр-ле болгай. Уругнуң адазы оон мындыг чырык-чаалай чурттаалыга чурттаарын кайыы биляп чорааннар деп!

1970 чылдың чайы. Элчегиттиг шөлээн үезинде кадаймы, оглум-биле дыштанып, авазының төрүттүнгени Ортаа-Өзенде чайлага даайын Хертек Шожал-Даржаага аалдан чеде бердим. Ол «Мурнакты» колхозтуң кадарчызы кижи. Тайганың серинин, оът-сиген-ниң үнгенин, өг чавында яңзы-бүрү чечектерни, ужуп турар ховаганнарны көргеш, кижи магадаар.

— Авазның төрүттүнгени чери бо чыткан улуг көк даштың чаңы-ла болгай, оол—деп, даайым айытты. Алды хар чоокшулап орган оглумга Кырган-авазының төрүттүнгени чери бо-дур деп көргүстүм.

Шаанда «хөрөө чок» деп адаптың чораап тыва хережээшнер ышкаш, бистиң ававыс Улуг Октябрьның ачылында ёзулуг аас-кежиктиг чурталганы тыпкан. Оон эрткен оруу ыңдыг-ла белеп эвес.

Тыва бижиктиг чаа тургускан соонда авам оңу улуг сонуургал-биле өөренип, үжүглеп билиптер апаргаш, эки туразы-биле оскелерни өөредип эгелээн. Сөөлүнде оон идепкейлиин көргеш, сумунуп херээжеңнерниң сөртүзүнга ажыл чорудар кылдыр томуйлаан. 1935 чылдың июньде ававыс ТАР-ның улустуң VIII Улуг Хуралының толөөзинге Барыын-Хомчик кожуунундан сөңгүткөн. Ол база улуг өөрүшкү болгаш идегел. Хурал эрткен соонда Кызылдың чаа бүдүүлгелеринге ажылдаарыбиле элээн хөй кижиниң артгырып алган. Оларның аразында ававыс база бар. Кызылдың типографиязынга өрүкчүлеп өөренип киргени ол. Кезек ажылдан торуй аалын сагыыган чапа берген.

— Башгайгы частырымын ол! Ынчан кижи ада-иезин сагыыган ырак черге чурттап шыдавас чүве чораан — деп, ававыс хөөрелгээр.

Сөөлүнде барып Салчак Чамыянович Савыр-биле ол өг-бүле туткан. Ававыс уламчылап өөренир дээрге наза-харын база улгаткан. Ол уруглар-лыг апаргаш, бодуң әртем-билиг чедип ап шыдаваза-даа, уругларын әртем-билиг чедип алыын дээш ававыс бүгү күжүн салган. Бирээзи алды, бирээзи дөрт харлыг уруглары бистерни чаап аътка ушкаштыргаш, Май 1-ниң чыскаалын көрүннер дээш каш арттың ажылдыр Шуй суурже чоруккa чораан кижиге чагып, ававыстың чорудуп турганын утпас мен. Ававыс уруглары школа назыны чеде бээрге-ле школага тургузуп, кызып өөренивиер, келир үеде чурттаалгадарга эки болур деп, үргүлүү чагыыр турган. Ада-иевистиң бистиң бичиивистен тура күш-ажылга, эки ажыңчанга, бот-боттарывыстың аразыста ынаыралдыг болуруң кижиэдип каапкыга өөрүп четтирип чоруур бис. 7-12 харлыывыста-ла ог ажыдың шуптузуп кылыр: мал көөр, сугларга, ыяштаар, уруг тудар, ыяш дилер, бызаңнаар, тараа сугтарар, аңдаын тудар дээш өскө-даа ажылдарны кылыр турдувус. Арагалаар, таакпылаар, шөш-содаа үндүрер чаң биичиивистен тура чок, найыралывыс быжыг.

Ававыс аараазы, бир чыл болгаш түгээртээн, дүңмам аараан чок апарган. Авам Тээлиже көжүп, өскө колхозка кирип алган, сөөлүнде Шуйнуң «Мурнакты» колхозунче шилчип, катап өскен, төрээн черивиске чедип келген бис. Берге үелерде бээп авам: «Кижи олер, кидис шойдур дилир болгай бис. өөредилгечер кагбайн, кызып өөренициер»—деп, чагыыр. Школа тараарга-ла ававыс башгадыр колхозка ажылдап кирипттер турдувус.

Ам ававыстың уруглары 6 кижи. Шуптузу өскен. Эң бичиивис Хеймер-оол 11 харлыг, ам 5-ки классты 4-5 дем-дектерлиг дооскан, пионер латеринде дыштанып турар. Улуг оглу Сарыг-оол Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультедан дооскаш, башкылай берген. Мен Новосибирскиниң садыг институдун дооскан. садыг шугумунда ол чыл ажылдап тур мен. Дүңмам Бакмаа Томскиниң медицина институдун доозун, база бир дүңмам Дензенмаа Красноярскиниң медицина институдунда өөренип турар. Ийи утбапкылар баштай Кызылдың медицина училищезинге дооскаш, ийи-ийи чыл ажылдаапт. институтче киргеш. База бир дүңмам Карааттаан Кызылдың № 2 школазының чедиппшкиниг дооскан. Кызылдың үран чүүл училищезинге өөренип турган, бараап өөредилгезин уламчылаваан. Ававыс ам пенсионер. Ынчалза-даа колхозунга бирде сакмаңшкетеп. бирде шаңга, сигенге ажылдай берген турар. Хөй-иитининг ажылынга база идепкейлиг. Кварталдың боттывынгыр үран чүүлүнге киржип, школа музейинге, район делгелгелеринге яңзы-бүрү үран-шевер кылыптарны кылып, шаңнаткан. Чоокта чаа оон кылган чавагазын республиканың 60 маадырлар аттыг музейинiң ажылдакчылары бедик үнелеп-биле хүлээп алган. Ававыс музейинiң чагыларын: аптара, хойлаарак, шооча, деспи ышкаш чүүлдерни кылып күүседип бээрин хүлээшген. Музейниң ажылдакчылары авамдан түс чериң замдык ажыы-чаңчылдарының, шаапда хүлүстүң ыдык-хевтэ кедіп чорааның, хереженнериниң каастал-газының дугайында айтырып алганнар.

Ававыс өзүп келген уругларын ам-даа чаштарга дөмейлээр, сагыш човаагыр хевээр. Ол өртумак дурт сынныг, кашпагай, пазылай берген-даа болза, кара бажында кап ак дүктерлиг, чүгаакыр, хүндүлөөчел, күп-ажылга мыаң хевээр. Оон баштакымаар эргим чугаазын дыннап, хүлүмзуруун көргеш, кижиниң сагыш-сеткили кодурүп келир. Бистиң ог-бүлевистиң бо аас-кежиин партиявыстың. Совет чазактың ада сагыш салыышкынынын. Улуг Октябрьның ачызы деп үнелеп чоруур бис.

Б. САВЫР.

Балгазыннның № 1 профтехучилищези

1972—73 өөредилге чылында сургууулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище III класстың тракторист-машинистерин, трактористарның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чорудар слесарьларны белеткеп турар. Өөренириниң хуусазы 1 чыл. Анаа 6—8 чедир класс билиглиг 15,5 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге киргеннерни хүнде үш катап халас чемгерер, ниити чурттаалга база хеп-биле хандырар болгаш стипендия төлээр.

Тергини демдектер-биле доосканнарны, оларның күзелин барымдаалаал, Ачинскиниң индустриалдыг педагогика техникумунче көрүнеңин долу хандырылгазынга өөредип чорудуп болур.

Училищеге техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр үран чүүлүнүң болгумнери, спорт (волейбол, хоккуг хүрет, стол теннизи, хөл-шыдыраа) секцияларга ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге кожар документилер:

1. Школа дооскавының хереченилели азы шынызылга.
2. Төрүттүнгенивиниң хереченилели азы паспорт.
3. Өг-бүлезинiң дугайында шынызылга.

Сентябрь 1-ден эгелеп өөренир.

Училищенiң адреси: Таңды районнуң Балгазын суур.

ДИРЕКЦИЯ.

телевидение

ИЮЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

16.30 — Е. Яницкий — «Адазы». Телешиниин көрүлдези. 17.40 — «Сутартине». Концерт-фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Швед от» ура-чечен фильм. 19.30—«Сибирьниң күүлүг курлавыры». 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.20 — «Самарада Ленинниң чоргаан черлери». Документалдыг фильм. 20.40—«Өг-бүле, школа, хөй-хинтин». Дамчыдылга. 21.10 — Телемедээлер. 21.30—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30— «Мээң ынак кижим». Ура-чечен фильм. 23.00—23.30— «Үе». Информастыг программа.

ажаар

Богун республикага бүрген, аңаыр, чамык черлерге чаъс чаар, дыңмырээр. Барыын уланмышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 19—24, артканнарынга —24—29 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аңаыр, чаъс чагбас. Хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ПАРАВИН.

кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Музыканың үнүнде» (1-ги, 2-ги неделяда) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодуң дугайында мөңгө чугаалап берем» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13, 15, 19, «Ынак-шылдың чаражы» 17, «Буруу чок» 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мана-ла, харың» 15, 16.10, «Персик чечээ» 19.10, «Кыстар дугайы» 17.50, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНШАРЫ: Газеторнуң 24-63, редакторнуң орлаачыларының 35-24, пропаганда киллизинiң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи егий киллизинiң 21-47, үлетпүр киллизинiң 22-64, чагаа киллизинiң 41-27, информация база совет туругаут киллизинiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында Тываның ном үндүрер черинiң республика типографиязы (Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00837

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнделилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 28 ПЯТНИЦА № 176 (8943). Ортаа 2 аай

Улуг Төрээн чуртувуста дүжүт ажаап алышкыны

Тараа ажаап алышкынының фронтузу хүн бүрүзү-биле чурттуң сонгу болгаш чөөн районнарынче калбарып бар чыдар. СССР-ниң Төп статистика эргелелиниң медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң колхозтар болгаш совхозтарында тараа болгаш тараа-бобы культуралары 33,569 мун гектар шөлде кестинген. Агаар-бойдустуң чылы тарааның быжарын дүргедедип турар. Тарааны чогуур хуусаазында бастырар болгаш чидириг чокка ажаап алыр дээш, механизаторлар, ажыл-агыйларның удуртукчулары бүгү-ле биличиглерин, организакчы аргаларын үндүрүп турар. Эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, тараазын ажаап апкан шөлдерниң хемчээли 11 мун гектарга хөй болуп турар.

Россия Федерациязының болгаш Украинаның хүрнүү районнарының колхозтары болгаш совхозтары ажаап алышкыннын доостур чадазынче кирген. Прибалтика республикаларында ажаалда өйү база чедип келген: Литвада болгаш Латвияда баштайгы чүс-чүс гектарда тарааларны кескилээн.

ХҮННҮҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Төөгүдүг хүн — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюунде хүн келген тудумба чоокшулап орар бис. Бистиң республикавыс коммунистер болгаш ажылчы чонвары, бүгү совет улус-биле бир дөмей ол юбилейге төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы шалыпчы эвлечегде турун, социалистиг хүнзелгелерин алдарлыы-биле күүседип, оон-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүдүг шиитпирлерин күүседиринге улуг салыышкынын киирип турар.

Тываның хову-шөлдериниң болгаш фермаларының ажылчы чонвары тоску беш чылдың йөнги чылын эки көргүзүтлер-биле эгелеп — күрүнеге сүт садарыгның чартык чыл планын 106,8 хуу, эът-тиин — 108, дүктүүн—140 болгаш олуктуун — 230 хуу күүсеткен. Үйи кварталдарның түнелдеринің талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черин Каа-Хем районуның ажыл-ишчилери чаалап алган болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледелдиң шилчинир Кызыл тугун ук районга тывыскан. Таңды, Бии-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик районнарның, «Өөк», «Бурутгаар», «Күш-ажылдың хостуу», «Тинделгө», «Алдан-Маадыр» совхозтарның, Таңдыда «Революциянның чалбыжы», Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозтарының малчыннары база-ла эки көргүзүтлерин чедип алганнар.

Ол ышкаш часкы хову ажылдарын организастыр торудуп, тарылга шөлдерин ажыглаарын база дыка эки-життеп. Республика тараа культураларың тарыыр планны ажыр күүсеткен, ооң ишти-тинде — кызыл-тасты — тос хуу ажыр чаштырган боон турар. Амгы үеде Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларының хөй кезиниң шөлдеринде тараа дыка чаагай боон, быжып эгелей берген.

Бо бүгү чедиишкинчер дыка хөй малчыннарның, механизаторларның болгаш тускай артемнигленирниң кызымаккай күш-ажылывың түнелинде чедип алдыган. Малчыннар арткан кыштың белен эвес байдалдары тураа-даа, иниитиниң малының бүш санын менди камгалап, ооң продуктулуун дыка улгаттырар аргалыг болганнар. Таңдыда «Революциянның чалбыжы», «Коммунизминиң хереле» колхозтарның болгаш «Саян», «Межегей», «Күш-ажылдың хостуу», «Тинделгө совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның тараачыларының часкы тарылга үезинде дүжүттүг салымы дээш улуг харысалганы билбишаан, кызымаккай ажылдааннар.

Ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар дыка улуг курлавырларның дугайын күш-ажылдың мурнакчыларының үлегер-чижээ тодаргай көргүзүп турар. Бир эвес бүгү хөйжулар, саанчылар, механизаторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа ажылдакчылары «Алдан-Маадыр» совхозта төрүүр чүс хойдав 133 хураган алган хойжу Ооржак Доржу, «Кок-Тей» совхозта чылдың баштайгы чартыында бир инектен-не 2 046 килограмм сүттү сагган Зоя Куратникова азы «Межегей» совхозта, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта трактористер Николай Гущин болгаш Мөңгүп Намзат оларның часкы тарылгага хүн нормазын 150—200 хуу күүседип ажылдааны ышкаш болур чүве болза, Тываның колхозтары болгаш совхозталарга ол-ла үезинге бодаарга, тараазын ажаап апкан шөлдерниң хемчээли 11 мун гектарга хөй болуп турар.

Россия Федерациязының болгаш Украинаның хүрнүү районнарының колхозтары болгаш совхозтары ажаап алышкыннын доостур чадазынче кирген. Прибалтика республикаларында ажаалда өйү база чедип келген: Литвада болгаш Латвияда баштайгы чүс-чүс гектарда тарааларны кескилээн.

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мал чемерин белеткээри-биле кадыг дүжүт ажаан алышкынына белеткенип турар. Ажаан алышкын удаазе эгелээр чүве болганда, Таңды районнуң «Элегес» совхозта комбайнер Хертек Хекен-оол бодунуң комбайнын ылавылалдыы-биле белеткевишаан, оору-биле кады техниканы беден кылырыга идепкейлиг киржип турар. Дүжүт чаагай болур деп турар болганда, аңаа ыяк белеткээнир болгай. Ынчангаш комбайнер машинаның бүгү кезектерин ыяк хынап турар. Бо чурукта — Хертек Хекен-оолдуң комбайнының кезээн хынап көрүп турарын көргүзкен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ажыр аңдарган

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишкин-Хемде № 1 трактор-хову бригадазы черинң чайгы аңдарылгазын июльдуң бирги чартыында чедиишкиниг дооскан. Бригада 1089 га черни аңдарар турган, 130 гаңы артыкка аңдарып, тараа шөлдериниң бок үнүжүн чогуур үезинде дискалап арыгдаан.

Хүнде 10 га чер аңдарар турган, трактористер Шаалы Сандак, Петр Маңчын, Александр Шулуун олар 12-дең 13 га чедирип, агротехниктиг чугумну бодун-биле сагып, шыпаныг ажылдааннар.

Аңдаган шөлдерде бок үнүштер-биле демисел аңдаа үргүлчүлеп турар. Луцильникиниг трактористер Алексей Киреев биле Доржу Кавай-оол олар аң хөй бок үнүштүг Кадай-Турлаа, Ашак-Турлаа деп черлерде ажыдан турорлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Коммунистиң звенозу

Ниитиниң малынга четчир саннып, эки шыпарлыг чем белеткээр дээш Улут-Хем районда «Улут-Хая» совхозта ажыл-ишт хайнышкынганыг. Сигенчи звенолардан «коммунист Сат Мачылай удуртқан 7 кижи составтыг звено холбиле сиген белеткээр шөлде шудургу ажылдап турар.

Звено 20 га черниң сигенин кескеш, 9-9 тонна 2 сарзаттыг тургускан. Бо чылгы сигенниң дүжүдү эки, бир гадавы-да 15 центнерни ап турар. Звеноюң удуртукчузу, пенсионер С. Мачылай ажылды эки организастап турар.

Коммунистиң удуртқан звенозу 100 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Салган сорулгазын долдур, харын-даа ажыр күүседир дээш звено кежигүннери күженнишкининг ажылдап турар.

Т. ОНДАР.

Күүседир бис

Мал чемин белеткээр таазы-биле Таңдыда ажыл-агыйларның бирги одуруунда «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери чоруп турар. Мында ол ажылдың канчаар чоруп турарының дутаанында совхозта партком секретары В. С. Даңдар-биле бистиң корреспондентивистиң кыска интервьюзу моок адаанда берди бис.

— Юбилеинге чыыда мал-га бижыг чем-суурну тургузары бистиң малчыннарывыстың мурнунда тургустунган чугула сорулгаларның бирээзи. Чүге дизе, тоскуу беш чылдың йөнги чылында бистиң мал ажылында алаа чогуур продуктуларывыс мурнудагы чылдардан ораанчок белээн болган. Ылаңгыя сут саалдазының талазы-биле ажыл-агый районда эң улуг деп санадыр. Эът бүдүрери бистиң база районда оске ажыл-агыйлардан хөй. Ынчангаш бүгүнү чедиишкиниг бо таңдыларда бир-ле дугаарында янзы-бүрү мал чемнерин хөй-биле белеткеп алыры шегетпинип турар.

Мал чемниң белеткелиннч бистиң партком, партия ор организациялары оңаа ю чөмүгей салып, үргүлүү чаалажып келген. Сиген, сүт дос белеткелиниң үезинде социалистиг чарыштың түнелин 10 хонуктан үндүрер деп шиитпирлээн бис.

Бо чылын чүге чайгаа үнген сигенни безин 430 тонналаан эвээш эвести белеткээр. Ынчангаш совхозтуң механизастаттынган үш не бригаданы тургускан. Малчыннарга тус-тузунда база сиген белеткээр онаалдарын бертилээн.

Соолу хүннерде чыстаалаан сиген болдурериниң улуг шаптыкты ужураштыртан. Ылаңгыя-даа кижилер кызымаккай ажылдан келген. Депшилгиг аргаларын ажыглаары-не кичээнгейин үзүлдүрген бис. Ылаңгыя сигенниң дүргедилгезин салгынадыр кургадырын (эрткен хүннерде эки ыяктың ыяктың түнелиниде 1 тонна ажыг сигенни ынчаа-ныкап алдывыс. Сеңээк ажылывыста салбаан бис. Ылаңгыя-даа ол аргаже бо хүннерде кирер. Аңаа иштин пөвердеттинген сөгерлары бөрүн белеткээн.

Бо хүннерге чедир инектерибиле совхозтуң сигенчилери 450 тонна хире сигенни саралтаан алганнар. Доорда Хадыда эш Ермолаевтиң сигенчи бригадазының темпизедик. Аланнаның № 1 бригадазының сигенчилерге базалкалыш чок чоруп турар. Ылыып сигеннің өөрү үнгеи-ээки болурундан аңгыда, совхозтуң чер ажылдыглары чукугуг кол чем—кукурузаны чаагай дүжүдүн өстүрүп ышдаан. Амгы үеде оларның бедик кезер чоокшулап бегев. Эрткен чылдыындан 2-катап хөй кукуруза силоза ажаап алыр эрга бар деп санап турар бис. Ынаар бачоокку үеде киириптер дишиитпирлээн.

— Малды хүр, семис кажыраарының магадылаттургузар дээш бистиң мачыннарывыс, сигенчилерив чүткүдүг ажылдап, ботрынга алган социалистиг хүлээлээн күүседири чүге жок—деп, В. С. Даңдар түнелиниде чугаалаан.

Репортаж

ШЕКПЭЭРНИҢ ООЛДАРЫ ШООЛДА

МАҢГАЙ-ЭЛЕЗИНИҢ Шоол оорганында көөп үскен черибо. Хары ыяшты чоогаа. Адаанда бүүреткеп-бүүреткеп ак элезиннер көстүр. Оорганың эдээнде, пиланда тарып турган ацгыс черде ийи ак-кок «Беларусь», МТЗ сүрүп алган чоруг турлар. Эрги хоорузундан олең сигенниң үнгенинин чаагайы кодергей!

Назыны бир уе, күдер-шыырак, хүнге күрөөни додуга берген аныяк эрлер ажылдап турда, ужуразып келдивис.

— Уже бүтсүп!

— Ындыг болзуң, чорук чорузуп!

— Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтан Межегейде келген сигенчилер бригадазы ол. Ырак-узак черден Межегейни адап-сурап чедип келген сигенчилерниң ажылынын кыска часпар үезинде соңуургай каштывыс.

— «Шекпээрниң» девискээринде сиген шоолут үлүмээн бе?

— Үнгеш пат. Черле ыяшаш, сиген шулуу чегей черле болгай — деп, совхозта көдээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле механик Саая Амырыковия Сандыйоол дарылады.

— А бо черниң сигенин ана сагыш дег үнген чүве-дир'— деп, эрлерниң бирээзи, тракторист Моңгуш Шериг-оол чугаага киришти.

— Далдан турган кестирер чүве' ышкажыл, олдар—деп, чанында олурган эжи Ооржак Кызыл-оол оңу деткиди.

— Кажан кестирип көрдиңер?

— Июль 14-те-ле хонуп, эгелединис.

— Ажыл канчаар чоруп тур?

— Маңгыныл-даа канчаар, бигай эвес-тир—деп, механик дарылады.— Мен маңаа чаа келдим. Бригадавың бригадири отчёт, парад дужаар дээш, дүүн хүн Шекпээр чоруттум. Мен роң орнунда тур артым. Бо олдар-даа туре соруктут, бир деминг улус. Техвикадаяния трактор, бир селокосилка, бир прессподборщик, трактор дырбаалы бар. Бригаданың кежигүннери шупту алды кижи. Тандының «Межегей» совхоз бо черни биске айтып бергеп. Сигенни экп үнгеп, дужуткур-дур. Кыылдан бистиң «Шекпээр» совхозтан-даа дарганар бо бригадага көөп, бистиң ажыл-херээжисти сонуургап турдулар. Ырак-узак черлерниң электрижидери дооступ турар.

Улуг Октябрьниң 50 чылының бүдүүзүнде баштайгы агрегатты ажылдадып киирген үедең бээр ол станция 58 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажыллап үндүрген болгаш тудугнуң өртек-үнеинн долузу-биле эгидип шыдаан.

Красноярск ГЭС-ти бүгү чурт тудуп тургускан. Дыка хөй өртем-техника болгаш төлевилел институттары, Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металлургий заводунуң, «Электросила» каттыжышкынының, Запорожьеның трансформатор заводунуң коллективтери, Свердловскиниң, Ташкентиниң, Бакунуң, Ереванның болгаш оске-даа хоорайларның будүүлгелери гидробелдирни тудуп тургузарынга киришкен. Оон ам дээре тудугжуларының, бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилериниң аттарын Красноярск ГЭС-че кирер хаалга аксынга алдын үжүктер-биле моңгежиндип бижинир.

ГОЭЛРО планның ёзугаар баштай тутқан Волхов ГЭС-тен эгелээш, бистиң хүннеривиске чедир совет гидротудугжуларның чыып алган бүгү дурхулгазы Енисейге ол тудугда бүрүнү-биле ажыглаттынган.

Оон дараазында партияның Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих, «Красноярскгэс тудугнун» начальниги В. М. Плотников, Красноярск ГЭС-тиң директору Б. А. Растоскуев олар Красноярск ГЭС-ти хүлээп алыр хүнгайында актыга ат салырынга ёзугалыга бала чүве чугаалаапнар. Олар чурттуң, ылаңгыя Сибирьниң будүүрүкчүштерин хөгжүдеринче улуг кичээнгей салып турары дээбистиң партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазаакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илерелкеннер.

Дивные горы — Чараш даглар базарында тудуг бүрүнбиле доозулган. Ам Красноярск ГЭС коммунизмни тутуп киринкем!

ДИВНОГОРСК. (СЭТА-ның корр. А. Щигленко). Делегейде эң улуг Красноярск ГЭС алды миллион киловатт күчүлүг. Ол — июль 26-да ажыглалда долузу-биле киргеп. Күрүне комиссиязының кежигүннери станцизыны «тергинин эки» деп үнелел-биле хүлээп алыр дугайында актыга ат салганнар.

— Красноярскиниң суг күжү-биле ажылдаар станциязы — бистиң чуртувуста эртем-техниктиг депшилгенин бадыткалы болуп турар — деп ГЭС-ти хүлээп алыр талазы-биле күрүне комиссиязының даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы академик В. А. Кириллин чугаалаан.— Енисейде бо эң баштайгы станцияның генераторлары, кол трансформаторлары болгаш оске-даа дериг-хереклерлери электроэнергетиканың хөгжүлдезинин делегейде деннелинге дүгжүп, а чамдык көргүзүглер талазы-биле харын-даа артык боон турар.

Красноярск ГЭС-тиң архитектура-гудуг талазы-биле уран-шевер байдалдыын, станцияның агрегат бүрүзүнүң түс-түс күчүзүнүн деңнии улуун (500 мун киловатт!) күрүне комиссиязы онзалап демделээн.

Чөөн Сибирьниң будүрүкчү күштерин хөгжүдеринге бо станцияның роли канчаар-даа аажок улуг. Оон чиик үнелиг энергиязының күсели-биле Красноярскиде эң улуг дээн алюминий заводу, целлюлоза-саазын комбинады, улуг химик-тиг будүрүлгелер — дүгүй, кылымал волокно, синтетиктиг каучук заводтары болгаш оске-даа хөй энергия хереглээр черлер ажылдан турар.

Енисейниң эриктеринден ЭДШ электри дамчыдылгазының шугуму Ачинскиниң нефть болбазырлар болгаш Абаканның вагон кылыр заводтарының будүрүлгелери, келир үениң Саяно-Шушенское ГЭС-пиин турар черинче, Канск-Ачинскиниң хүрен хөмүр-даш бассейниниң тургайларынче шейлүп чоруткулаан болгаш крайның кодээ черлерин электрижидери дооступ турар.

Улуг Октябрьниң 50 чылының будүүзүнде баштайгы агрегатты ажылдадып киирген үедең бээр ол станция 58 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажыллап үндүрген болгаш тудугнуң өртек-үнеинн долузу-биле эгидип шыдаан.

Красноярск ГЭС-ти бүгү чурт тудуп тургускан. Дыка хөй өртем-техника болгаш төлевилел институттары, Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металлургий заводунуң, «Электросила» каттыжышкынының, Запорожьеның трансформатор заводунуң коллективтери, Свердловскиниң, Ташкентиниң, Бакунуң, Ереванның болгаш оске-даа хоорайларның будүрүлгелери гидробелдирни тудуп тургузарынга киришкен. Оон ам дээре тудугжуларының, бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилериниң аттарын Красноярск ГЭС-че кирер хаалга аксынга алдын үжүктер-биле моңгежиндип бижинир.

ГОЭЛРО планның ёзугаар баштай тутқан Волхов ГЭС-тен эгелээш, бистиң хүннеривиске чедир совет гидротудугжуларның чыып алган бүгү дурхулгазы Енисейге ол тудугда бүрүнү-биле ажыглаттынган.

Оон дараазында партияның Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих, «Красноярскгэс тудугнун» начальниги В. М. Плотников, Красноярск ГЭС-тиң директору Б. А. Растоскуев олар Красноярск ГЭС-ти хүлээп алыр хүнгайында актыга ат салырынга ёзугалыга бала чүве чугаалаапнар. Олар чурттуң, ылаңгыя Сибирьниң будүрүкчү күштерин хөгжүдеринче улуг кичээнгей салып турары дээбистиң партиязының Төп Комитединге болгаш Совет чазаакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илерелкеннер.

Дивные горы — Чараш даглар базарында тудуг бүрүнбиле доозулган. Ам Красноярск ГЭС коммунизмни тутуп киринкем!

ХҮННҮҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Төнчүүр. Эгези 1-ги арында).

оорхүүсөм, Таңды, Кара-Хем айонларның колхозтарынче олган совхозтарынче механизатор кадрларны чорудар үетаймында айтырыгны сандал ок шиитпирлезе чогуур.

Күрүнеге продукция садар, алдың баш санын көвүдедир лазы-биле планныг даалгаы болган хүзээлгелерни үүседирин хандырып турар ылдыр мал ажылында чамдык чүүлдер түнелдерни чеп алган болзувусса-даа, ыткан планнардан ыракта- ооң хомудан турарын мин- р херек. 1971 чылдың бирги ртыны-биле дециерге, мал- ың чаш төлүнүң немежир рүүнүң эвээжээни, мыйыс- г бода малдың ооң иштин- саар инектериниң баш са- ының кызырылганы, улуг диргилерни болдурганы он- дүүрээлгени болдуруп ар. Барымн-Хемчик, Өвүр, өөн-Хемчик, Таңды, Тес- м районнарның болган азыл хоорай Советиниң ыл-агыйларында малдың ш төлүн дыка эвээштин ал- ы. Бин-Хем, Эрзин, Тес- м болган еске-даа районнарның колхозтарында болг- совхозтарында малдың й хорамчазын болдурган.

СЭКП-ниң чамдык райкомнары, райүүскомнар, колхозо болган совхозтар мал ылынның продуктулуун бедер дээш демиселди ам-даа гпес чорудуп турар. Чижө, өөн-Хемчик районда бирги ртых чылда бир саар инек- оваштыр ортумаа-биле гже 379 килограмм сүттү ш алган, а эрткен чылдың да үезинде 720 килограмм тан. Улуг-Хем, Бин-Хем ра- ннарның, Кызыл хоорай единиң ажыл-агыйларында ада кудуваан. 1972 чылдың ги чартымында Чөөн-Хем- , Таңды, Бин-Хем, Тес- м районнарның ажыл-агый- ында зът будүрери эрткен дың бирги чартымындан ш болган, Өвүр болган -Хем районнарның ажыл- йлары харын-даа күрүнеге садар планын үүседирин үскеп. т-Хөл», «Большевик», «Тес- », «Дөң-Терезин», «Найы- » совхозтарда болгаш ооң- ерде-даа малдың продукту- ын бедидеринең айтырыг- ы-биле багай ажылдап ар. Удурткучулар, специа- тер болгаш фермалар ылдакчылары мал ажылын- ажыл-херектериниң турар далы дээш партия болгаш үне харысалгазын хан- медерел билип, планнар- база ССРЭ-ниң тургустуу- ының 50 чылынга алдар дыр алган хүзээлгелерин а чок күүседир талазын- е соңгаарладып болбас чегларын алыр ужурлуу.

айгы үениң таарымчалыг залдарын ажыглавышаан. дың чиик бот-үнелиг бедик елде деңзизин болгаш үүн арбын саалдаашы че- алыр херек. Малдың хо- чазы болгаш оорлаар чо- тар-биле хүн бүрүүн тпирлиг демиселин чору- ынчангаш ооң баш санын м көвүдедирин чедип алыр рулуг.

971 чылда республика дүк үрер болгаш садар планын сетпээнин билдингир болгай. дүктү эрткен чылдың ы чартымындан элээн хой- саткан болза-да, дүк бе- кели база улуг дүүрөзүнин болдурга берген. Хойнуң баш санының часкы, чай- кыргылдазы ам-даа доо- ааш түрбүже, күрүнеге садар планның «бойдаш чыдарының» дугайында юлер кээп турар апартан- ыг медиэлер Өвүр, Тес- , Эрзин, Таңды болгаш ес- ва районнардан дыцналып ыр. Таңдыжылар харын ға барык 27 тонна дүк ес дугайында боттарының «саналгаларын» безин кинркен. Күрүне планы—ол дээрге хоойлу, оңу кым-даа күүсетпейн баар, харын-даа солуур эрге чок дээрээн ол районнарның СЭКП райкомнарының болган райкүүсөмнарының удуртукчулары эштер Шулуу, Бөгүн, Артаев, Баймроол, Монгуш, Сади, Ооржак, Заржевич олар үттунакпнары ол боор. Медпэзэри-биле кызыгаарланмайн, күрүнеңиң чугула онаалгатын күүседер дээш бүгү хемчегларын алыр херек. Кыргылганы шынар чок чорудар, дуктү чидирер чорукту болдурбас. Хой ажылдыг «Элегес», «Өөк», «Сая» совхозтарда, Таңдының «Революциялың чалбыжы» колхозта, еске-даа ажыл-агыйларда мыдыг чоруктар бар. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемнигларн кыргылда пунктуларынга үчёттү тургузар болгаш дуктү кампаалаар талазыбиле хемчегин алыр ужурлуг. Бо чылын төрүттүнген хураганнарны кыргыларынче ам кирер болгаш бодүүн, чартык дуктуг хойларның ийнги, кыргылдазын чорудар, а ол шыкаш черде дүшкен дук чыырын организастаар херек.

Бо юбилейлиг чылда Тываның колхозтары болгаш совхозтары 150 муң тонна ажыг сигенин курлавырлап алыр, 476 муң тонна силосту болгаш сенажты салыр, 550 тонна сигең даалгаын белеткээр. Ажыл-агыйжы ол кампаниянның чугула ужур-дузазыга хөй-хөй ажыл-агыйлар ыки биилиң турар дээрээн мал чеми белеткелиниң баштайгы неделязын көргүскем. Чижө, Каа-Хемде үвүктелиишкин чокка чөашкын чагза-даа, сигең сараатташкынының темпизи кудулаайн турар. «Тиилелге», «Коммунизмче өрүк» колхозтарда сигең күүгадыр дерпген ажылдаткан. Чаашкының хүннерде-даа эки шынарлыг мал чемни алыр арганы ол берип турар. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда 500 тонна ажыг сигенин белеткээн, «Сая» совхозта 1000 тонна хире сенажты салган. «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы» совхозтарда мал чеминиң белеткели организастыг чоруп турар.

Моөң-биле кады республиканда шиитпир-биле сигең ажаалдазы ноючуг бөжүм чоруп турарын минипир херек. Июль 24-ке чедир бисте малдың бөдүүн чемнеринең чүле бөгү хуузун белеткээн. Бай-Тайга районнуң болган Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткелин багай организастаан, ол ажыл-агыйларда планда көрүнген сигеннің ийи хуузунан куду сараат салдынган. А Барыйн-Хемчик, Өвүр районнарда сигең чазатай үнген түрбүже, сигең кезилдеңиниче ам-даа кирбээн.

Мал чеминиң белеткелиниң ыыдамыр аргажок оожум чорун түрары чүүл-биле таныбыртаттынарын дизе, хөй-хөй партия организациялары, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери сигең кезилдеңинге белеткедир багай чорукталында, мал чеминиң белеткелинде кижилериниң күш-ажылын чогуур деңнелге организастаан шыдавааныда болгаш бар техниканы багай ажыглап турарынга. Ам бээнге агаар-бойдуспуң чайгы үеде таарымча чок байдалынга чылдак хап түрарлар. Тараа аазап алышпаанын шыкаш, мал чеминиң белеткели күштерин болгаш материалдыг курлавырларны мобилизастаарын негеп турар. Чаңгыс-даа хүнүү ана эртпирер чорук бичге эвес чидиргин болдурар.

Бо чылын чер болганга мал чеминиң бүдүн чартык чылын чегчер курлавырларын белеткеп алыр арга бар. Партия райкомнары, эге организациялары, кадзо коммунистер мал чеминиң белеткелин агаарбойдус кандыг-даа үеде уламчылаар кылдыр ажылды организастаар ужурлуг. Ам ажыл-агыйларның эргезинде бар бүгү техниканы ажылче хаара түдар, тулаалыг болгаш арга-эзимнит черлерге холбиле хезилдең организастаар херек. Шынаа черлерниң сигени, силос болгаш мал чеми культуралардан ангыда, ногаа болгаш хову ажылының артынчыларын (саваң болгаш ногаа сыптарын) калбаа-биле ажыглаар херек. Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеминиң белеткелинге дузалаарын күзөн хоорай организациялариның инициативазын бүгү талазыг деткиири чугула.

Амгы үеде республиканың партия, совет болгаш кодзо ажыл-агый органнары, коммунистери болгаш кодзо ажыл-агыйының мурнакчылары политиктиг база организакчы ажылды күштелдирер, райөң, колхоз болгаш совхоз, бригада, звено бүрүзү планныг онаалгаларын а болгаш хүзээлгелериң челинишкининг күүсетсин дээш, кодзо ажыл-агый будүрүлгезиниң бүгү адырларының ажыл-ишчилериниң социалистиг чарышмын калбаттыр херек. Планныг онаалгаларыңыс улуг. Бис 23 муң тонна сүттү, 30 муң тонна эттти, 2880 тонна дүктү будүрер болгаш күрүнеге садар ужурлуг бис. Хүзээлгеде эйыттынган 85 муң тонналың орнунга 200 муң тоннадан эвээш эвес тараапы күрүнеге, садар дээ, республиканың кодзо ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң— күзелин деткиир херек.

Кодзоде партия организацияларының бүрүзү, колхоз болгаш совхоз бүрүзү боттарының ажыл-херээн удам-не организастыг болгаш чүүгүдүт чорукталган тудум республиканың кодзо ажыл-агыйының мурнунда салдынган — сорулга удам дүрген күүсеттинер апаар. Партияның болгаш Совет чазагының ленинчи чиңгине шүүлүмүн ажыдыралга кыймакпайды-биле боттандырбышаан, ковуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчидери кодзо ажыл-агый будүрүлгезиниң бүгү адырларын кодүрериңе удам бедик түнелдерни чедип алыры, 1972 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүзээлгелерни алдарлыы-биле күүсеткеп, Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ниң докпаалының айтып турары болза, ССРЭ-ниң тургустуганы бодунуң политиктиг үзүрдүзазының болгаш социал-экономиктиг салдар чедиринишкининиң талазы-биле совет күрүнениң тоогузүнде шылгарангай черни эзлеп турар. Ол тоогулуг болуушкун —пролетаржы интернационализмниң идеяларының бүзүредиг тиилелгези, ленинчи национал политиканың үретүнелдиг боттанышкынындыр. ССРЭ-ниң тургустуганы болза, ниитилелди социалистиг ёзу-биле үндезилээн аде тургузарынга, бүгү совет республикаларының экономиказын болгаш культуразын хогжүдеринге, ажылчы чоннарның хөй националдыг күрүнезинин камгалал күүзүн болгаш делегей тургускарын бижиглээрингә таарымчалыг байдалдарны хандырган шиитпирлиг факторларының бирээзи болган. Хөй националдыг социалистиг күрүнени тургузарынга канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыяа Владимир Ильич Ленинге хамаарыр.

Шынап-ла совет республикаларының найыралдыг өгбүлезинге бистиң чуртувустуң күүзүлүг күш-ажылчы тура-соруу хайныгып үнген. Коммунизмче баар оруктап бурунгаларлап бар чоруур Грузин ССР-ниң ажылчы чоннарының бижыг болган бүзүредиг базымчөөн тодаргай херечизи болур.

Аныяк совет республикайның баштайгы базынарындан эгелеп-ле Грузинның ажылчы чоннары революциянның улуг баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң ада сагыш салышкыны-биле, бодунуң улуг акызы — оруе улустуң дузазыбиле улам сорук кирген. Үрелип-талалыышкын болгаш ашчуут-биле демиселдиң кадыгдошкун чылдарында москвачылар амгы үеде республиканың үлетпүрүнүң ийнги төвү болур Кутаиси хоорайга сукно фабриказының дериг-херекселин белек кылдыр бүрүү-биле дамчыдып бергеннер. Ленинниң айтышкынын ёзугаар РСФСР-ниң чазаа бодунуң бюджединден алдын-биле 750 муң рубльди Земоавчалада республикада ең-не баштайгы гидроэлектростанциязының тудуушкунунга чарыгдаазын дээш советтиг Грузияга үндүрүп бергеп. Закавказьеде электрификацияның ең-не баштайгызынга турбиналарны Ленинградтың заводтары шалыпчы ёзубиле белеткеп бергеннер.

Ол электростанциязының соон дарый Батуминиң нефть ажылдап кылыр заводу ажыллалга кирген, Чиатурнуң марганец бассейниниң үрелип-бүзүлгөн ажыл-агыйын катап тургускан, янзы-бүрү демир эзиилгер Зестафон заводун, Киров аттыг станок заводун түзүп тургускан.

Дайын... ССРЭ-ниң бүгү ажы-дунҢа улустарының төлээлекчилери-биле кады Грузинның барык-ла 700 муң хире ооллар болгаш кыстары бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадырлыг демисешкеннер. Олардың барык-ла ден кезии Төрээн чурт дээш демиселге амы-тынындан маадырлыы-биле чарылганнар. 245 муң кижи ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннатканнар, 136 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты чедип алган.

Гитлержилер совет улустарның улуг өг-бүлезинин аразынга чарылдырыкчы чорукту кылып шыдаптар бис деп кордап турганнар. Олардың ындыг бодалы бууран душкен. Бүгү социалистиг нациялар Коммунистиг партияның кыйгырыы-биле Ада-чурттуң камгалалынга эртинмес күчүлүг шивээ кылдыр херимнелдир турупкан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга тоогулуг тиилелге социалистиг нитилел болгаш күрүне турузуунуң артык күчүлүүн. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң улуг амыдыралчы күштүүн, тендиг-ивес бижын чайыннанчаабиле коргүскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынын гиилелге-биле дооскаш, Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бүгү күштү чуртувустуң экономиказын катап тургузарынче болгаш улам ында хөгжүдеринче моөңнээн. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хогжүдеринің дөртку беш чыл планын беттандырары дээш демиселче Грузияның ажылчы чоннары база изепкейлиг киргеп. Ажылчын аңгының карак кызыл күш-ажылының ачызында республиканың үлетпүрүнүң ниитил продукциязының хемчээли 1947 ялда-ла дайын мурнундагы 1940 чылдың деңнелиң 12 кудаа ажыг катап, 1950 чылда — 56 хуу ашкан. Шүчаарга 1971 чылда ол 8,8 катап көвүдээн. Дайын соолундагы бирги беш чылда-ла Рустависин металл болгаш Кутаисинин автомобиль заводтары дээш ышкаш индустрияның улуг күчүлүг будүрүлгелериниң түзүүшкүүн көлдүүнда доозулган, шайны, виноградты, чигир свеклазын, таапкыны болгаш ескеда-даа кодзо ажыл-агый продуктуларын будүрери дайын мурнундагы-деңнелдең ашкан.

Грузияның ажылчы чоннары фашистиг эжеледен хосталган районнарга аку-думаның дузаламчызын көргүскен. Олар Сталинградты, Харьковту, Новороссийскини болгаш еске-даа хоорайларны катап тургузарынга киришкеннер. Ооң-биле чергелештир Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Уралдың заводтарынга, Донбасстың шахталарынга грузин ажылчыннар чүс-чүзү-биле өөренип, чаа будүрүлгечи мергежилдерни шиитгээлип ап турганнар. Бо бүгү бистиң чуртувустуң улустарының аку-дума найыралының кайгамчыктыг илергейлээшкини болган.

Совет эрге-магырганың чылдарында республиканың улус ажыл-агыйының кол адыры үлетпүр апарган. Грузия чаа күчүлүг магистраль электро-

ЧАРТЫК ЧЫЛДА АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың ийнги чылының планныг онаалгаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелерин хүүсаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседири-биле Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажыл-ишчилери кызымаккай ажылдап, ийнги кварталдың планын чедиишкинниг күүсеткеп. Тодаргайлаарга, ниити продукция будүрүп үндүрериң 114,2 хуу, ооң сайгарылгазын 113,9 хуу күүсеткеп. А күш-ажылдың будүрүктүүү 109,3 хуу эскеп.

Коллективтиң баштаар чери чылдың эгезинден эгелээш социалистиг чарыштыг дээштиг организастап, ооң түнелиннай, квартал санында үндүрүп келген. Чарыштың тиилекчилериң шаңнап, мактаары чаңчыл болу берген. Ийнги кварталдың түнелдери-биле алырга, будүрүлгенин ыяш дилдирер цегининң ажылчыннары ниити продукция - будүрериниң планын 140,4 хуу, ооң сайгарылгазын 134,6 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Цехтиң ажыл-ишчилери баштайгы чедиишкинниерин улам быжыглап, кылган продукциязының шынарын экижидер база алган хүзээлгезинге ээ болур дээш бир деңниг ажылдап турарлар. Цехте шупту 24 кижи бар. Оларның кижи бүрүзү бодунуң ажылынга мертежилдиг кылган чүүлүнүң шынарын экижидер дээш үргүлчү эгиссежип турар. Ооң ажылчыннары М. Руднова, А. Черкашина, Б. Маады, Х. Шырап оларның кылган ажылы өскелерден онаалаанчак, ынчангаш тергиинниерниң одуруунда.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустуганыңдан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш шалыпчы ажыл-ишче кирген.

ЧУРУКТАРДА: ыяш дилдирер цехтиң бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Петр Романович Шербинин; Ленинчи юбилейлиг болгаш «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдарның эдилекчизи Хүргүлек Агбаанович Шырап — ыяш дилдирер цехте ам 15 чыл ажылдап турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

МАЛЧЫННЫҢ БЕЛЭЭ

Шырап Самданович Салчактың эртіп келген оруу күш-ажыл-биле шиметтинген. Хып дээн чалыы чылдарындан эгелээш 40 хар ашкыже чедир колхозтуң чазанныр цегинге чөнүүн янзы-бүрү чагыларын шынарлыг, чараш кылдыр күүседип берип, аныяк кижилерге арга-дүржулгазын айтып, ак сеткилдиг ажылдап келген.

Колхозтуң баштаар чери оон күш-ажылга кызымаккай, ак сеткилдиин барымдаалаш, 1966 чылдан эгелеп 260 ажыг

баш кыс анайны кадарарыбиле хүзээдип берген. Оон эгелээш Салчак Шырап чыл бүрүде планныг даалгаларын ажыр күүседип келген.

Сөөлгү үш чылда төрүүр 100 башка онаалтыр 90 анайны өстүрүп, 1 өшкүден 850 грамм дүктү кыргып, төрээн колхозунуң экономиказын быжыглаарынга үлүүн киирген.

Келир чылга үткүштүр 20 тонна мал чемин, 10 тонна одекти белеткеп алыр сорулгаңы бо чылын салган.

Хоочун малчын Шырап Самданович Салчак бедик үретүнелдиг ажыл-ижи дээш каш удаа өртектиг белектерни, хүндүлүг бижиктерни ап келген.

Чоокта чаа болуп эрткен колхозтуң чартык чылда отчёттуг хуралынга Салчак Шыраптың районнуң хүндүлел самбызынга киирген.

ССРЭ-ниң 50 чыл юонга үткүштүр хоочун малчын социалистиг хүзээлгезин ажыр күүсетпишаан, СЭКП кежигүннүге кандизаттаар деп белеткенип турар.

Хертек СЫРГА.

ЧУРУКТА: Салчак Шырап. С. АКША-ООЛДУҢ фотозу.

Чарыштың мурнакчылары

«Кызыл-тудуг» тудут эргелиниң Б. А. Белков баштаан бригадазының социалистиг хүзээлгелериндө тудут-монтаж ажылдарының чыл планның декабрьның 15-ке чедир хуусаа бетинде күүседир деп бижээн. Тудугжулар берген сөзүн тодаргай ажылхерек-биле бадыткап турарлар. Социалистиг чарыштың түнелиниден алырга, тудут эргелиниң коллективтериниң арааныңа айгы черин ол коллектив алган.

Тудугжуларның чыл эгезинден бээр чедип алган темпизи кудулаайн турар. Июльдуң программазын бригада ыяш хонуп муреадыр күүседип турар, олар Кызылдың 12-ги кварталында 64 квартиралыг бажыңның тудуунда турар.

— Тудуг-монтаж ажылдарының программазын бо чылдың декабрь 1-ге чедир күүседиптериниң бүгү аргалары бар — деп, бригадир чүтаалаан турар.— Ону ынчаар күүседирде чедип алдынган темпиң улам бедидер, сагылга-чурумну, ажылга организастыг чорукту удам быжыглаар апаар бис.

Социалистиг чарыштың бирги олуруунда ол бригадада житер Тараачы, Чигмаев, Чащухин болгаш өскелер-даа чоруп турарлар.

(Бистиң корр.).

ДЭЭРЕЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ырак-узак Моңгун-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суур чыл келген тудум-на улам чаартынып, чаагайжып, чаачаа тудуглар немежип, калбарып турар. Районда бот-оруглга чарылгалыг тудуг-сеителге участогу ажылдап эгелээнинден бээр ындыг-ла хөй чылдар эртпээн. Быска үениң иштинде ол коллектив районда дээре ажылдыг будүрүлгелерниң бирээзинге санады берген. Ында ажылынга кызымак, хөйнинтичи тудугжуларның саны эвээш эвес. Оларның бирээзинге Чүлдүм Болдаевич Донгакты хамаарыштырып болур. Ук төөгүзүнден-не уран-шевер бызанчының суурда чаа тутунган чурттарга бажыңнарында болгаш албан организация тудугларында ооң балдызының бизи дегбээн тудуглар чоок дизе хөөрем эвес. Чүлдүм Болдаевич ажылынга кызымак, ак сеткилдиг, топтуг, өүткүддүг ажыл-ижи-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ол квартал планын доктаамал 130—135 хуу күүседип, тудут материалдарын камнаг ажыглап турар.

Районда тудуг-сеителге участогунуң баштаар чери, ында партия организациязы Чүлдүм Донгактың кылган ажылын үнелеп, ооң хөрек чуруун районнуң хүндүлел самбыразынга делгээн.

ССРЭ-ниң тургустуганының бээр 50 чыл юонга ажылчы белектелиг үткүүр дээш, бызанчы Чүлдүм Донгак бедиткен социалистиг хүзээлгени алган, соруктуг ажылдап турар.

Ч. СЮРЮН.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛЫНЫН

ИЗИ-БИЛЕ

Артык кезектер четпес

Мындыг эгелиг дүүл бо чылдың июль 23-те үнген солунга парлаттынган. Ында Бин-Хем районда техника сеителгезинге артык кезектерниң четпейн турарының дугайында бижээн.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының даргазының оралакчызы В. Колобовтуң редакцияга дыпнатканы болза:

Районнуң колхозун болгаш совхозтарын долу хандырар сорулга-биле артык кезектерни үчёт ёзугаар үлештирип берген. Сиген кезер машиналарның четпейн турган өзеп невежтерниң чөмдыкчазы «Сельхозтехниканың», а оскелерин ажыл-агыйларның мастерскаяларынга кылып четчелээн.

Районнуң ажыл-агыйларының машина-техника сеителчилеринге 42 механизаторну немежип, сеителгениң темпизин дүргедеткеп. Түнелиниде сигенге ажылдаар бүгү тракторлар болгаш оске-даа машиналар бүгү ажыл-агыйларга июль 10-да септеттинип, четчелеттингеп.

Шиитпир күүсеттинген

Эрткен чазын өөредилге чылы доостурунуң бүдүүзүнде Чадаанаңның № 1 школазының ада-ие хуралынга чаа өөредилге чылынга уткуштур школаны ниити күш-биле сеитеп алыр деп шиитпирлээш, ол-ла хуралдан сеителгени харылаар тускай комиссия турускан. Үндүрген шиитпир боругаар башкылар, школа коллективиниң ажылчыннары болгаш ада-иелер сеителгеже организастыг кирген. Стол, сандайларны септеп, будаан. Бүгү классетарның сеителгезин кылгаш, чугайлап, шалаларын дозулаан.

Бо айның баштайгы он хонуунда-ла школаны септеп доскан дугайында акыга школада комиссия ат салып, хүлээп алган, ам школаны чугле күрүне комиссиязы хүлээп алыры арткан.

Сеителгеге башкылар Ондар Опаш, Донгак Бурунмаа, Сендажы Чашпын, Иргит Минчимаа, Иргит Соскал-оол, Күжүгет Сан-оол болгаш ада-иелер Сат Көк-Кат, Александра Баир, Наташа Саая, Ондар Бичен-оол, ажылчыннар Александр Донгак, Ольга Доктугу олар кызымак ажылдааннар. Школа директору Зоя Куулар сеителге үезинде ажылды эки башкарган.

М. БАРЫНДАЙ.

Сеитеп дооскан

1972—73 өөредилге чылынга уткуштур Чөөн-Хемчик районнуң Ак-Даш 8 чыл школазының сеителгези июнь эгезинден чоокку хүннерге чедир уламчылаан. Оон сеителге, дериишкин ажылдарын июль 25-те бүрүн дооскан.

Школаның классетарынга, коридорларынга болгаш соңга, хаалгаларынга будук, дозунуң таарыыр оңнерин шилип будаанындан ооң ишти чырык, сагыш сеткилди чайгаар-ла кодүрүп турар.

Алдыы-Алаакка хап белеткээн 300 кубометр одаар ыяштыг школа чанында эккеп алган. Школа коллективи башкылар чурттаар бажыңнарны боттарының күүү-биле база сеитээн.

Школа директору Дыртына Салчак, интернат эргелекчизи Сарыглар Карыма сеителгени чогуур үезинде доозар даэш сеитекчилерни биидилиг удуртуп, боттары хол кирип, идепкейлиг ажылдааннар.

Х. ШОҢМАН-ООЛ.

Билиг дээш

Кызылдың политехникумунуң Ак-Довуракта салбырында өөреникчилерниң аалчеглиг сескн доозулгазы болган.

Бо чылын техник-тудугжуларның дипломнарын он кижи, техник-арыглакчының — он чеди кижи алган. Техникумнуң кежээки салбырының ажыттынганындан бээр анаа ортумак техник эртеминг 306 специалистер белеттеттинген.

1972 чылда техник-тудугжуның дипломун «Тыва даг-дугуу» комбинаттың сеителгетудуг цегининң начальнигиниң ораалакчызы В. С. Борисов кончуг эки камгалаан. Бүгүнеңиң квалификация комиссиязы даг-дугуу арыгдаар фабриканың улуг регулировщиги В. А. Давыдовтуң база даг-дугуу комбинаттың транспорт цегининң нормировщиги Л. С. Лябинаның техникумга алгаа билиинден эки деп онзалап демделгээн.

(Бистиң корр.).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Г. Д. ДЖАВАХИШВИЛИ,

Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

Чартык чылдыын күүсеткен

Улуг ажыл-агыйынга чүк сөөртүрүнүң чартык чыл планын № 2 автобудуруулегиниң чалаачызы Василий Николаевич Жуков 145 хуу күүсеткен. Чалаачы оруңче үнер мурнунда автомашинаның кичээнгейлиг хынап алыр. Ол үк будуруулеге 16 чылда ажылдап келген үезинде ырак, чоол черлерге ооң машиназы үреэп, графиктен азалдап көрбээн.

ЧУРУКТА: № 2 АТБ-ниң чалаачызы В. Н. Жуков дараазында оруңче үнериниң мурнунда машиназын хынап тур.

А. КРИВОНОШКИНИҢ фотозу.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг пленуму

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг пленуму болуп арткен.

Ол пленум ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы А. Ф. Горкинниң илеткелиң дыңнаа, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур эмнелелди күштедирер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ындыг багай салдарлыг болуушкунарга удур демисеживинче үлегайган ССР Эвилелиниң бөлгаш авилелдешкен республикаларның хоойлу-дурүмнерин чайгылыш чок сагыырын, суд чорудулгаларының кижизидикчи салдарын бедидерин болгаш арагалаашкынга, чамдык хамаатыларның амыралыг үүлгедиишкиннерине, оларның корум-чүрүмүн үреэринге идиг бээр чылдагааннарны болгаш байдалдарны үзүткаар талазыбиле баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүрттелгенниң дурумнерин төөр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды тургузары дээш күш-ажыгны коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң удуртукчуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүрттелгенниң дурумнерин төөр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды тургузары дээш күш-ажыгны коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң удуртукчуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүрттелгенниң дурумнерин төөр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды тургузары дээш күш-ажыгны коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң удуртукчуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүрттелгенниң дурумнерин төөр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды тургузары дээш күш-ажыгны коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң удуртукчуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүрттелгенниң дурумнерин төөр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды тургузары дээш күш-ажыгны коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлерниң удуртукчуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алырынган доктаалдар судтарга дээдирүүн турар. Эзирик турган херек үүлгедири ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрээн судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Күрүне болган хөй-ниити ончуу-хөреңгизин самчыдаар чөрүк Совет күрүнениң экономикистиг үндезини — социалистиг ончуу-хөреңгиже аймыл-ыг холгаарлаашкын болур, ынчангаш ындыг үүлгедиишкиннерге удур шыңгыы демиселдя чөрүдар үжурлуг дээрзинче судтарның кичээнгейге үгландырган. Улустуң эт-хөреңгизин самчыгдап, оорлаан дугайында кеземче херээн чөлүүр өйүүре, шын шиитпирлеп көөрүн суд черлерни хандырган турарын эргежок чугула. Ол ышкаш самчыгдал кылган болгаш ындыг үүлгедишкин кылырынга дузалаан-даа кижилерни шуптузуун илередип, чамгыыс-даа самчыдакчы хоойлу-дурүмнүң кеземчезинден чайлавазын база чаңгыс-даа бүрүү чок кижи шиитпирбезин чедип алыр ужурлуг.

Хосталгазын казывайн эдилчээлер ажылдарга шиитпирнин практиказының дугайында айгырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазының ораалчызы С. Г. Банниковтуң илеткелин дыңнаан, пленум аар эвес херек үүлгеткен кижилерниң эттиңнп, кижизиирининг херээнге кеземче көргүзеринин ол хевирининг ээштинин демдеглээн болгаш ажыдыг улам сайгыраңгайгырарыңче база бар чергестерни узуткаарыңче угланган айтышкынының суд черлерине берген.

Хамааты болгаш кеземче херектерининң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Чингине прокуророунуң удуртланышкынынарын пленум база көрген.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Дөрт катап хөй болур

ГАВАНА. (СЭТА). 1975 чылда Кубаның энергетиктиг күчүлери 1959 чылдың революциязының мурнунда түргенниңдеп дөрт катап хөй болур. Чүрттүң экономиказының шапкын хөгжүдезин, үлетиир, ходээ ажыл-агыйн, транспорт болгаш чүрттелга үдүүшүүн кайчаар-даа ажаок улуг калбарыышкыны, куба ажылчы чоннарның чаагай амыралдының улам ынайгы бедиишкиин энергетиктиг күчүлерни ковудедирин иеген келген деп. Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ниң Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро медеглээн. Фидель Кастро чаа энергоблокту эптеп тургузарын хүүсаа бетинге доскаканында холбаштыр Гавананың электростанциязынга болган митингиге чүве чугаалаан.

Куба улустуң байырлалы

ГАВАНА. (СЭТА). Куба улус бодунуң революстуг байырлалы — национал тура халдыышкынының хүнүн байырлалдыг байдалга демдеглээн. 1953 чылдың июль 26-да Монкада казармазынче маадырылыг халдашкын болган 1959 чылда тиилээн революция Кубаның төөгүзүүге чаа үеэн ажыктаан. Чүртка Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бөттүүдүрүп турар революстуг чаартылгалар куба нииттелдиң овурүн үндезинин-биле чаартакан. Куба улус бодунуң күженишкиниг эрес-маадылыг күш-ажылы-биле чүрттүн социал-экономиктиг хөгжүдезинге улуг чедишкиннерни чедип ап, экономика болгаш культура талазы-биле уламнайгы дешилгенниң, социализмни тургузарының чаа үеэ чадалыңче шилчириниң идегелдиг үндезинин тургузуп турар.

Июль 26-да бүгү чүртка ажылчы чоннарның митингилери болган хуралдары болгулаан, аңаа июль 26 хүнүнге адаар болдурган социалистиг чарыштың түнелдерин үндүрген.

Коммунистерниң негелдези

БОНН. (СЭТА). Герман коммунистиг партия ГФР-де херээженнериң социал-экономиктиг байдалын үндезинин-биле экижидерин болгаш амыдыралдың бүгү адырларыңче оларның эр кижилер-биле бир домей бүрүн деп эргелиг болуруп негеп турар.

ГКП баштаар чеди ГФР-де херээженнериң байдалын экижидериңче угланыдырган үндезин реформаларны чорударының эргежок чугулазын демдеглеп, улус капиталга удур демисеагге бүгү ажылчы чоннар сырый наттыжар болза, ону чедип ап болур дээрзин айтыкаан.

Сальвадор Альендениң чугаазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде революстуг чаартылгалар чорудулгазының бирги үеэзиниң дооруктан. Ам дииттелкы монополиялардан хамаарылгалыг чорукту шуут үзүткаарын эргенгок чугула деп. Чилиниң президентиниң Сальвадор Альенде радио-биле болгаш телеидениие дамчыштыр чугаазында чедип ап, экономика болгаш культура талазы-биле уламнайгы дешилгенниң, социализмни тургузарының чаа үеэзиниң идегелдиг үндезинин чилиңерге удур шыңгыы демиседя чөрүдар ужурлуг дээрзинче судтарның кичээнгейге үгландырган. Улустуң эт-хөреңгизин самчыгдап, оорлаан дугайында кеземче херээн чөлүүр өйүүре, шын шиитпирлеп көөрүн суд черлерни хандырган турарын эргежок чугула. Ол ышкаш самчыгдал кылган болгаш ындыг үүлгедишкин кылырынга дузалаан-даа кижилерни шуптузуун илередип, чамгыыс-даа самчыдакчы хоойлу-дурүмнүң кеземчезинден чайлавазын база чаңгыс-даа бүрүү чок кижи шиитпирбезин чедип алыр ужурлуг.

Хосталгазын казывайн эдилчээлер ажылдарга шиитпирнин практиказының дугайында айгырыг талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазының ораалчызы С. Г. Банниковтуң илеткелин дыңнаан, пленум аар эвес херек үүлгеткен кижилерниң эттиңнп, кижизиирининг херээнге кеземче көргүзеринин ол хевирининг ээштинин демдеглээн болгаш ажыдыг улам сайгыраңгайгырарыңче база бар чергестерни узуткаарыңче угланган айтышкынының суд черлерине берген.

Хамааты болгаш кеземче херектерининң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Чингине прокуророунуң удуртланышкынынарын пленум база көрген.

ДЕТКИЙШКИН МИТИНГИЗИ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Улусчу чаңгыс эп чазаан детскиир дугайында хөй муң кижиниң чыскаалы болган. Анда ажылчыннар, албан-хаяхчылар, студентилер, а ол ышкаш Сантьяго можуунуң тараачыларының киришкен.

Митингиге Чилиниң ажылчы чоннарының чаңгыс ай профтөвүнүң даргазы Луис Фигеров чүве чугаалаан. Күрүне секторуның бүдүрүлгелериң эргелеп башнарларына шуут киржип турар ажылчынар ук бүдүрүлгелерни улус массаларының күсели-биле байын келген монополистерге дедир эгидин бээрин бодаавайн турар деп, ол чугаалаан.

Оон дараазында Чилиниң президентизи Сальвадор Альендениң чугаазын чыскаалаан. Бодунуң чугаазында С. Альенде кижиниң киляя молчүүр чоруктан хостуг чаа чөптүштиилерди Чилиге тургузар дээрзинге бүзүрелиг илергей-дээн.

Бомбалаашкыннар үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың үзүүр чүүлү ВДР-ниң суттарылга дериишкиннерин хүн бүрүде бомбалап-база болаан турар. ВИА агентилелдиң дыдиктаазы-биле алырга, июль 21 неделеэзинде америк самолёттар Киецеьюнг үезадыг (Тхайбэнь можуу) Чилиниң бедик чалдарыңче база катап хаддаан болгаш бедик чалдың 250 метр участогун үрегдөөн. Халдашкынга ийи болүк самолёттар киришкен болгаш бедик чалче орттендирер 12 бомбаны, оон иштинде бирээзи-ле 400 килограмм деңнелиг аавы бомбаны оштаан. Бир бомба бедик чалдың кырынга, ийи бомба оон чамында ракетоунуте дүшкен. Кым ишти болганда үрегген чалдан айкан сут оду дола берген.

Сөөлгү хүннериң дургузунда Киецеьюнг үезадының бедик чалдарыңче үш удаа араатаныг халдаашкынның түнелиледе 9 кижи олүрүкен болгаш 11 кижи балыгаткан, тараачыныларың хөй-көй бажыңнарын үрегдөөн, рис шөлдериниге улуг когаралды таварыштырган.

Кадыг-дошкун тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк болгаш сайгончу шеригаагар күштериниң хөй болүк самолёттары база вертолёттары Мурнуу Вьетнамның Куангчи хоорайынче халдашкынарын сөөлгээ чок үргүлчүлевишаан турар. Хоорайда чалча армияның кезектерни детскөн үжар чүүл өртпеңдирер болгаш, бузудулалыг бомбаларны калбба-биле ажыглап турар. Сайгончу ёзуурумнүүн, шеригтериниң кезектери буулгаан хоорай ишкозынче шугуун кирген болза-даа, олар оон бүрүн үелерн боош шыдавааң. Америк информация агентиледелиниң дыңнадыгларындан биллингенин-биле алырга, шивээнин иштинге болгаш оон барыын талазында хоорайның хөреңгитеннер кварталынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар июль 26-да калбарган.

Даваңг хоорайдан мурнуу талзыже 40 километр ырак, район төвү Кюйпонну дозагаадыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруун турар. Артиллерия-биле бөөлаан соонда хосталга куштери Кюшпон чоогунда сайгончу ормнаның алаң каш быжыглаал пунктуларынче халдаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөөлгү үш айлаар дургузунда Меконг хемнин адырында болган дайынчы чоруулгаларның түнелиедерин Парлалганың хостага агентилели үндүрген. Хостага күштери чонуун деткимчези-биле бир миллион ажыг вижа чүрттан турар девискээри хостаан. Тулчуушкуннарның түнелиледе 57 муң хире сайгончу солдаты чыскаалдан үндүрген.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчызы. Эгези № 174 «ШЫНДА»)

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зинаида Маадыевна Аңчы — Хүт суурда ог-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самыт-оол Шөйзүрүновна Ооржак — Аржаан суурда ог-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Николаевна Байкара — Чкаловка суурда ог-бүле ээзи.

Зоя Осиповна Васильева — Севи суурда ог-бүле ээзи.

Зинаида Григорьевна Кондруссва — Туран хоорайда ог-бүле ээзи.

Опейма Оголовна Толбаева — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Варвара Клементьевна Шахова — Шивилиг суурда ог-бүле ээзи.

Сыгыр-оол Тулушевна Шивит-оол — «Бок» совхозтуң ажылчыны.

Марья Чемьеповна Тюлюш — рабкооптуң «Бок» совхозта магазин садыгчызы.

Ошку-Саар Даржаевна Хертек — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дадар Кончуковна Дежикей — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Содаковна Долума — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Севилбаа Далай-Хооевна Таваа — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыядыраа Бадыевна Доимут — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сайзана Николаевна Санчат — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Седенмаа Салчаковна Чамбал — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шимит Мартайовна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Десижековна Артына — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Ячылбаа Доржуевна Бадыы — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Доржатмаа Тараачиевна Даажамба — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Назын-ооловна Монгуш — Берт-Даг ортумак школазының башкызы.

Намчы Конгевна Сагаан — Ак-Эрик сес чыл школазының ажылчыны.

Чызбакай Дөртеп-ооловна Хомушку — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Долума Сынырановна Чинчика — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сайын Кончуковна Чамбрук — районуң харылзаа салбырының ажылчыны.

Опер Самдановна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Фатеевна Бурганова — Самагалдай суурда ог-бүле ээзи.

(Уламчылыг).

Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин америк дайынзырактарның араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын улам калбартып турарынга удур бүгү делегейде удуралыышкынның шимчээшкинин ялбарган.

ЧУРУКТА — Канаданың Торонто хоорайында америк консул черинин бажыңынга каш чүс кижи: «Вьетнамны араатанзыг бомбалаш турар чорууларны доп-дораан соксадыңар!» деп бижээн плакаттыг чеде бергеннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тоолчургу чугаа апарган маадырлыг чорук

«Литературная газета» солунга В. Поволяевтиң чүүш үнген. Чазактың түскай даалгазын чорааш өлген чекист Николай Успенскийниң маадырлыг чоруун мында бижээн. Ол төөгү хөй-хөй чылдар дургузунда сибирь суурларынга тоолчургу чугаа бооп тарап келген.

Маадырының өлген ол черинде ам делегейде эң улуг дээн ГЭС-териң биризи— Саян-Шушенск ГЭС-ан түптүмүн турар. Тудугжулар «алдын» саалдың тоогузунуң дугайында билип каан, Николай Успенскийниң адын эдилээр бригада кылдыр алдыр эрге дээш аразында чаржып эгелээнер. Ол хүндүлүг эргени Валерий Инатов удурткан бызаачы-бетонщиктер бир дутаарында чаалап алганнар.

Коргуш чок коммунистиг амыдыралының дугайында материалдарны «Огни Саян» деп солуниуң ажылдакчызы Василий Балагуров элээн каш чылдарда чып келген. Оон бижээн очеризин номчукчуларга бараалгаттыбыс.

Карабээнер-биле даалташтарга, оон даажы Саян тайгазын уйгузуудан оттурбуманы, ынаар-даа ырак дагларже чаңгыланып чоруй барган. Енисей хемниң эриинге он шаа оолдар чыскаалып алган, ишкөөн чок турганнар. Ол шакта Сибирьниң күчүдүг хөмү бодуунуң планкын агыдын оожумнедыкпан-даа чүве ышкаш, ырлым-шыпшың апарган агын чыткан. Дөртен ийи чыл мурнунда эңээ болган коргунчуг халапты база катап сактып келгенинг, Джойск ужарның кадыр чалым-хаяларыны куду алды дүрүүнүг кылдыр хереп алган турганнар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң комсомолчу-тудугжулары ат-сүрээ чүгле чоокта чаа билдинип келген маадыр-чекиске соолгу буулады кылганнар...

1930 чылдың июнь айда Енисей хем дайын эгелээн. Айның ортаа үезинде мырыңай комсаалей бергеш: хем бодуунуң саазындан ажа хөөреп эгелээн. Енисейден кижи чоруур ырга чок — айыылыг апарган. Ынчалзажок орук үзүлген, аргыжар ырга чок дээш Совет чурт биле Тыва Арат Республиканың аразында политиктиг болган садыг харылзааларны кошкадып болбас-ла болгай.

Дөрт чекист кижиге чазактың чүтүлө даалгазын бергеш: ССРЭ-ниң даштыкы садыынын улус комиссариады Кызылдан алдынныг чүктү болгаш дипломаттыг почтаны Минусинскиге тедиртип экээрин оларга дааскан.

Семиозерскиниң казыы эргелээр черинің начальныгы Николай Николаевич Успенский, Минусинскиниң аң-мөң камгалаар черинин ажылдакчызы Сухоруков болгаш оперативтиг ийи ажыдакчы (оларның ат фамилиязары амдыызында билдинмес) Енисейниң Улуг ужармга алдынны, дипломаттыг почтаның шарыын хүлээп алганнар. «Улуг-Хем» деп тыва пароход ол чүктү Улуг ужарга чедирер ярлыг болган. Минусинскиден маңаа «Щетинкин» деп пароход үткүй көөр ужурлуг турган. Ынчалзажок хем сууның улгадып, ууларниден «Щетинкин» маңаа каап шыдаваан: ону сөөртүп чораан «Стрела» катер үреглеш, сугже дужун кире берген.

Улуг ужарда алдынны болган дипломаттыг почтаны үр саададып болбас ужурлуг турганнар. Ынчангаш каайлы эргелээр черинің начальныгы Успенский болгаш оон эштери мындыг шиитпирни үндүргеннер: Милусинскиже сал-биле ажыдаавайн, берге байдалга турда. Чадаапаның ыыш ажылагый черинин болук ажылчыныарын (26 кижи) түр подстанция тудуунче эвилелдээ турган. Районнуң удуртур ажылдакчылары хоорайда берге байдалды ажылчыныарга тайылбырлап, подстанция тудуунче хөй акша-хөреңгини шилчиткен, ол акша-биле силерниң кылган ажылынарыны наряд ёзугаар төлеп бээр деп турган. Ажылчыпнар чүү боор, хоорайда тургустунган берге байдалды билгеш, ажыл шагы-даа, дыштанып хүннерда барымдаалавайн, 14 хонук дургузунда ажылдаш, подстанцияны шалыкый ажыглалга киирип, хоорайны Назаров ГРЭС-тиң энергиязы-биле хандырган.

Түңнелинде чүү болгавыл дээрге, лесхозтуң болук ажылчыныарынга көпеек-даа төлевейн туруп берген. Ооң ужуру болза, лесхоз ажылчыныарының кылган ажылы дээш, 400 ажыг рубльге наряд хаггын. Ол акшаны наряд ёзугаар септелге-тудуг эргелеп (начальныгы эш Кравченко) төлээр ужурлуг турган. А Кравченко үн акшаны ажылчыныарга төлеп бербейн, лесхозче шилчиткен. Лесхозтуң администрация черн, «бис төлеп бериптеривиске шалың фондуунда артык чарыгдал үнер, бис төлевес бис» дээш, ойталаан, а септелге-тудуг эргелеп база-ла ынчаар ойталап каапкан. Ынчангаш 26 ажылчыныың ажылдан кааны ниитизи-биле 400 ажыг рубльди септелге-тудуг эргелеп. Чадаапаның ыыш ажыл-агый черн бот-боттарының аразында чугжуп туруп берген. Ол дугаймында Чөөн-Хемчик районнуң улус судунга баарывыска, ол ийи организацияның ойталап турар дугаймында хөл үжүү эккелинер дээр, лесхоз, септелге-тудуг эргелеп каймыы-даа хөл үжүү бербестээн.

Ынчангаш, Мерген Мергеновичиден дилеп, идеген-даа тур бис.

Х. БОРБАК-ООЛ.

УЖУРУ ГЫВЫЛБАСТААН

Автобус келбестээн

Хүндүлүг, Мерген Мергенович.

Бистин Бим-Хем районнуң алаан ырак сууру Тарлагче автобус чорбастаандан бээр үш ай чедип турар. Найысылал Кызыл-биле, Туран-биле аргыжары бергелээн. Эң ылангыя чер-черден аргышкан чон Аржаан суурдан Тарлагга чедир буттарын хаварты кылаштажып алган келир чоруктар үргүлчүлеп турар. Автобус келбестээн чылдагаанын айтырарга, «орук чок» деп каар-дыр.

Бир эвес орук чок чүве болза, ооскө аар-даа, чиик-даа маршиналар канчап чоруп турарын? Черле, бир эвес автобус чоруурү берге хире болза, ол орукту септеп кылба. «Оок» совхозтуң директору эш Василий Петрович Новиковтан база көлээ Совет даргазы эш Оюн Серенович Доржудан моон үжурун айтырып, моон бир хемчээн ап, чонга улуг дузаны чедирип көөрүн дилеве черле түү ирги? Бо амыдыралды айтырыгның үжурун тып көөрүн Мерген-Мергеновичиден дилеп, идеген-даа тур бис.

А. САНЧАЙ.

„КИЧЭЭНИНЕР: АРГА ДЫШТАНЫП ТУР!"

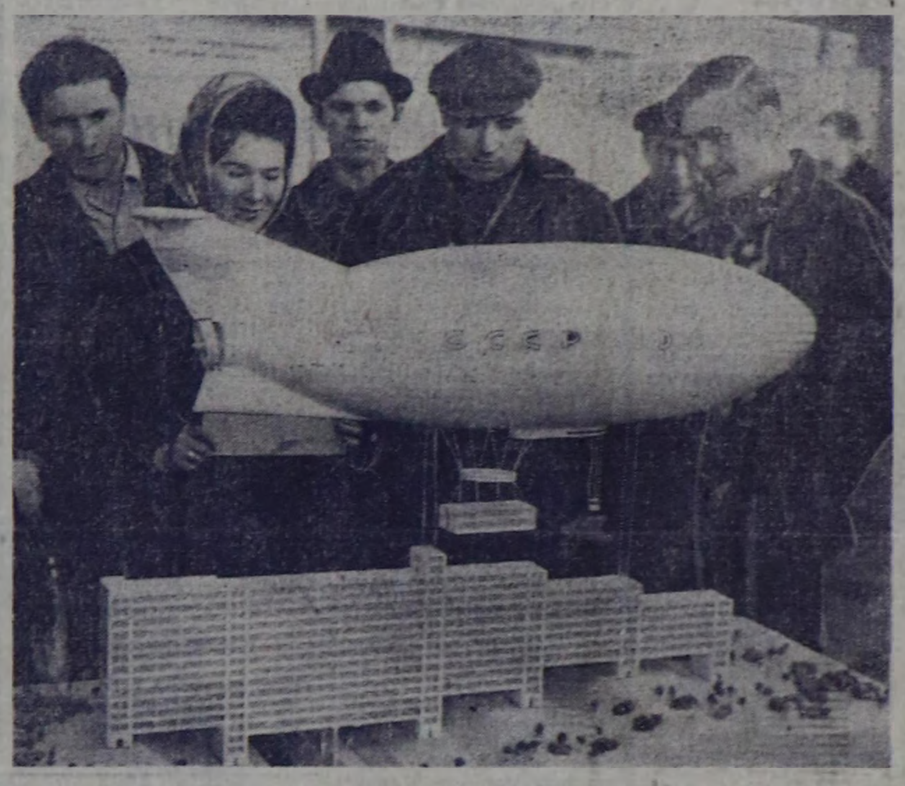
Ындыг бижиктерлиг таблицалар Новосибирскиниң, Томскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң болгаш Сибирьниң өске-даа улетпүр хоорайларын долганган аргаларда хөй бар. Ол бижилгелериниң үжүру: анда кижилер чүгле курлаг ыыштар үзүткөөр, хөрээнүң үлүдүредир азы ыыш тарын каар дээш баар дээш ол. Сибирьде ССРЭ-ниң арга-ыыш байлааның 80 хуузу, делегейде ыыш курлавырының элээн хөй кезии бар.

Бодуңуң чүртүңүң келир үезин бодаан, социалистиг ниитилел арга-ыыш камгалаарынга акша-хөреңги харамнанмайн турар. Тайгаларның ол үнелиг түүлүн чүгле камгалаарының эвес, харын база оны көөдедириниң стратегтиг планы тогаатпынган. Чүгле Барымн Сибирьге 2000 чылга тедир үш миллион гектар чаа арганы тарып олуртур, а миллион гектар төлге—малгаттарны курлаткан турар.

* * *

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының арга-ыыш камгалаар Дуржугга станциязын ядролуг физика, гидродинамика институттары, сайлга төөү-биле кады турускаар.

Новосибирскиниң хадыгыр арыг ыштыкче өөрү келген Академхоорайы чыскаалыпкан ыыштарлыг аллеялары арыг аргаары, чаргай - чытыг чечектерн-биле кижиниң өөрүтүр. Бажыңның мырыңай чыныдан мөөгүлериң эдилере чыып ап болур. Диңнер асфальтыларга, бажың балконнарынга маңнакшы чоруур, ыжыкы хаактаар — шуут-ла ажыктеп тайгаже хаптар сен—

Дуржугга болгаш үлегер төлевиазлиниң Киевте девискээр аайының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары өске институттарның специалистер-биле кады хөй каът чурталга бажыңның төлевилерин кылып турар. Ол бажыңны тударынга чүк сөөртүр орук-даа, краннар-даа херек чок. Авторларның бодап турары-биле алырга, 4—5 квартирелиг бажың кезектерин түскай заводка тудуп тургускаш, оон соонда ону тудуг ыелүүге дирижабль-биле эккелгеш, эштеп тургулар ужурлуг. УССР-ниң улуг ажыл-агыйының мурнакчы дуржулгазының делегезиниң ындыг арга-биле тудуг кылырының хевирин көргүүп турар.

ЧУРУКТА: ындыг тудугнуң макелин көрүкчүлериң сонуургап турары.

А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДИРИЖАБЛЬ-БИЛЕ

Парижтиң кино-музейи ажыттынгандан бээр кап-ла хонук эрткен. Ынчалза-даа ол болдуңуң оран-савазы —Шайо ордузунга безин сыпмастап турар.

Ол музейниң тургузарынга кол эгелекчи санавды киирген антуанет Анри Ланглуа болуп турар. Ол болза 1934 чылда-ла үнүүт киноларга үлүр кыстырып турган үнү чок киноларны кинчаар камгалаарының дугаймында бодап алган. Анри Ланглуа болгаш оон талалакчылары делегейниң кино уран чүүл талазы-биле кайгамчыктыг чүүлдерни чыып эгелээйнер. Олар делегей окрыныга үнүп турган киноларны чарлаан чарлалдарны, фотоматериалдарны, киноаппараттарын, чурук кластагазының болгаш костюмнерниң эскиэтерин чыып, камнып кадагалап турганнар.

Бо Шайо ордуңуң эжен кино уран чүүлүнүң соңуургакчыларынга ажыттынар бетинде, Анри Лангауз болгаш оон дузалакчыларының мурнунга дыка хөй бергелер таваржып турган.

Бирги делегге делегейниң кино уран чүүлүнүң 75 чыл иштинде тоогуун чугаалап турар. Ынчалза-даа бо делгезе херек кырында музейниң тергүүлүгээниң дугаймында база чугаалап турар.

Бир-ле француз журналист бо музейни Али-баба деп кун-биле дүмейлээн. Шынаа-да, моон залында дыка солуу чүүлдерни делгээн болган. Мында алышкылар Дюмьерлерниң бир дугаар киноаппаратыны болгаш ол киноларның чарлалдарын көрүп болур. Эң хөй черик француз кино уран чүүлүнүң талазы-биле материалдар алдын.

Бичии залчыгашта Николай Черкасовтуң Иван Грозныйның ролюн ойнап турганын тырттырган туруктарны делгээн. Ол кинофильмни Сергей Эйзенштейн үндүргеп. Ол-ла залда Дзига Вертовтуң Ленинниң агымын өөренип көөрү. Чердо шинчилел төвүнде эртем-шинчилел корабльдериниң медээлерни чорударын. Индияда Муссон дээр хаттың шинчилээшинин болгаш өмарларның көчүүшкүүн (миграциязын) шинчилеп, оларның дугаймында дүрүмнерни бээп өөренип көөрү корлуунуң турар.

Париж.

(СЭТА).

ПАРИЖТЕ ЧАА МУЗЕЙ

СПУТНИК ХАЙГААРАП ТУР

1971 чылдың августа айда үндүрген «Зол» деп кылымал спутниктиң дузалы-биле француз эртемденнер Антарктиканың районунда шинчеп чоруур улуг дошту (айсберг) хайгаарап турар. Ол улуг дошту узуну 800 метр, калбаа 200 метр, көстүн чоруур кезиниң бедии 30 метр. А дошту шуудуг бедии оон суг иштинде кезиин катай алыр болза, 90 метр чедип турар.

Ол-ла чылдың февраль 29-та француз эртемденнер айберзже дамчыдар аппаратты тургусканнар. Оон медээлерин «Зол» үргүлчүг хүлээп алып турар. Спутник черни долгандыр 100 минута иштинде үнгудар, а оон Черден бедии 700-тен 1000 км болуп турар.

Улуг дош (айсберг) Росс Далайдан 700 км эрткен. Ол дошту шимчээшкинни эртемденнер кичээнгейлиг «хайгаарап турар. Олар «Долга» чаа онаалгаларны бээрин утпайн турар. Ол онаалгаларның аразында — Гольфстримниң агымын өөренип көөрү, Чердо шинчилел төвүнде эртем-шинчилел корабльдериниң медээлерни чорударын. Индияда Муссон дээр хаттың шинчилээшинин болгаш өмарларның көчүүшкүүн (миграциязын) шинчилеп, оларның дугаймында дүрүмнерни бээп өөренип көөрү корлуунуң турар.

Париж.

(СЭТА).

Р. Фишер хайымнажырын оралдашкан

РЕЛКЬЯВИК. (СЭТА-ның түүкий корр. А. Ермаков). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаашың чедиги салыын соңгаарлаткан соонда оон катап эгелээн, бир хире шак үргүлчүлээн. Роберт Фишер 49 дугаар коште ийи артык ойлдут турган хирезинде-ле, ак ыыннын үргүлчү шалаар ужурга таварышкан, чүге дээрге оон ескиер кижер болза, ооң кара ыыны матка олурары чайлаш чок апарган.

Чедиги салыны соңгаарладырда талааларның турушталары мындыг турган: ак тала (Борис Спасский) — ыыын g2, терге d3, терге e2, аът e8, ооллар a4, f4, h3; кара тала (Роберт Фишер) — ыыын g6, терге e4, терге h8, аът c4, ооллар a6, f7, g4, h5.

Делегей чемпионну 41-ги коштуу h4-че кылганы оюнну үлемчылап эгелээнде илереэн. Демисел ынчаар үргүлчүлээн: 41. h4 (биижиттинген турган коъш) f6, 42. терге e6 терге e2 ша, 43. ыыын g1 ыыын f5, 44. аът g7 ша, ыыын f4-тү читтен. 45. терге d4 ша, ыыын g3, 46. аът f5 ша, ыыын f3, 47. терге e6—e4. ...терге c1 ша, 48. ыыын h2 терге c2. ша, 49. ыыын g1. Хаймынашкан. Бо үдаада Фишер хаймынажырын оралдажыр дээш үргүлчү шалаан олурупкан. Ынчангаш сан 4:3 болуп. Фишер мурнап турар.

«Телевидение»

ИЮЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

15.00—Дамчыдыгалар программазы. 15.05—Школачыларга. «Школачыларның Бүгү-эвилел спартакиадазында». Киевтен дамчыдылга. (Бижидилге). 15.25— «Чаңгыс аай ас-бүледе». ССРЭ-ниң 50 чылынга. 16.25 — 16.35—Чапсар. 16.35 — «Хылыш болгаш роза». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Мээн көк ортузуум». Телефильм-шин.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер. 20.20—«КСЭ». (Вектин чажыды). Телефильм. 20.45—«Улусчу контроль». Дамчыдылга. 21.15—Телемедээлер. 21.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Эстрада допчулады». 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ-ниң күбогу. Чартык финал. «Карпаттар» (Львов)—«Спартак». (Москва). Львовтан дамчыдылга.

агаар

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болаар, дилмирээр. Хаттың дүрген секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг.

Кызылга шоолуг чагбак, агаарның температуразы 24—26 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руль туткан төлгелекчи» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодуң дүтпиң меңээ чугаалап берем» 15, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13, «Музыканың үнүпери» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 18, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мапа-ла, харын» 15, 16.10, «Бодуң дүтпиң меңээ чугаалап берем» 17, 20.21 шактарда.

Садып алыкчыларга

Июль 29-та Кызыл садыг «Саяна» универмагтың чанынга чиигетмен өртектиг бараанналр базаарын эрттирер.

Базаарга даараныяга кылыгларын: эр улус кедер чувурверни, сорочкаларны, кышкы болгаш нуску, часны пальтоларны, хөрээмен улустуң чиик платьелерин, халаттарны, бичии уругларга платьелерни болгаш халаттарны, бичии оолдар кедер хевең-саазын постен даараан костюмнерни, школачыларга дүктен кылган материал-биле даараан костюмнерни садар. Улуг улус болгаш уруглар кедер идиктерни калбан ассортиментилии-биле шилип ап болур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Генакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедер ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончи долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00840

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 29 СУББОТА № 177 (8944). Ортаа 2 нче

Бөгүнгү номерде

● Республикада сиген ажаап алышкынынга кадзенин болгаш хоорайның ажыл-ишчилериниң киржилгезининг дугайында материалдарны бирги арында парлаан.

● Иймги болгаш үшкү арыннарны чыл бүрүде социалистиг чарыштыг ажылдап турар Таңды болгаш Каа-Хем районнарга тураскааткан.

● А дөрткү арындан хоочун коммунист Джеминэ Полтаеваның сактыышкынын, даштыкыдан медээлерни номчуп болур силер.

«Луганский» совхоз — Омск областың эң улуг ажыл-агыйы. Ында хары угда 30 муң ажыг хаваның семиртип турар. 18 муң гектар тарылга шолу соолгу үш чыл дургузунда ол хире хой малды чем-биле долдур хандырып келген. 1971 чылда хаваа эъди сатканындан арыг орулга 3 миллион 360 муң рубль болган. Совхозта хой тудуг ажылдары база чорун турар: чүгле бо чылын безин кайызынга-даа 115—115 ог-бүле чурттаар ийи беш кават бажыңнарны ажыглалга киирген, тараа хүзээн алыр шаңны калбарткан, тараа кургадыр чер, суг дамчыдар хоолай тудуу база кылдыкыл турар.

Амгы үеде совхозтуң көктуг-шыктыг шолдеринде сиген кеаилдеан кидин-тудук. Люцернаны база ажаап ап турар. Чаңгыс-ла чай дургузунда ында 380 гектардан ийи удаа кезилдеки кылып, гектардан-на 12 тонна чедир погаан масса кылыр люцернаны ажаап ап турар. Ол совхозта витаминниг сиген даргаяын белеткээр ийи агрегат ажылдап турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң трактор септээр мастерскаязының монтажчы-слесарьлары механизаставттынган шаң кылып турлар.

Г. НАДЕЖДИННИҢ болгаш Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотолу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

Юбилейлиг чарышты улам күштелдирер

Бөгүн «Шын» бодунуң иштики арыннарын чаржып турар ийи район — Каа-Хем биле Таңды районнарга турасказаткан. Экономика талазы-биле республикада эң улуг, тараалаң болгаш сайзыраңгай мал ажылдыг бо ийи районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү чуртта малбарган социалистиг чарышка киришпишаан, боттарынга алган социалистиг бедиткен хүзээлгелерин эрестиг күүседил, ажыл-агый культура тургузуушкунунда чедиишкиннери-биле Ленин орденниг Совет Тываның өске районнарынга үлегер-чижек болуп, оларны күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже улам сорун киирип турарлар.

Бо ийи районнуң ажыл-ишчилериниң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур алган хүзээлгелерин кайы хире чедиишкинниг боттандырып турарын база оларның ажылының чамдык дуржулгаларын бөгүнгү солунуң ийиги, үшкү арыннарында парлаттынган материалдардан, чурагай, деңнелгелерден көрүп болур. Кайы-даа районнуң ажылында кол түүл болза, кодээ ажыл-агый продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалгаларын бүрүзү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип турары болур. Оларның үлетпүр, тудуг, садыг организациялары база-ла багай эвес ажылдап турар.

Беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир, ССРЭ-ниң юбилейинге телептиг ужуражыр дээш чарыш республиканың чер болганда малбарып, эки түңнелдерни берип турар. «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрериниң чурумунуң дугайында болгаш ол чарышка тиилекчилерни маптап шаңнаарының хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Профэвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң доктаалы ол чарышка магалыг идигни берген. Күш-ажылчы чарышка эң шылгараан коллективтерни шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Юбилейжи хүндүлел демдектерин тургусиан. Ол шаңналды чедип алыр дээш бүгү күштү, иштики нурлаевырларны чөп амыглаарынче, бедиткен хүзээлгелерни күүседиринче мобилизастаар херек.

Республиканың ажылчы чоннары юбилейжи вахтага киргенинден бээр чартык чыл ажыг үе эртиен, чедиишкиннерден болгаш чедир кылдынмаан түүлдерден түңнелдерни район, ажыл-агый, коллектив бүрүзү кылыр ужурлуг. 1972 чылдың баштайгы чартыында республиканың үлетпүрү-даа, кодээ ажыл-агыйы-даа эки көргүзүглериг ажылдаан. Үлетпүр будүрүлгелери чартык чылдың планын 105 хуу күүсетиен болгаш эртиен чылдың ол үезинге деңнээрге продукция будүрериниң хемчээлин 11 хуу көвүдеткен. Республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мал продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалгаларын ыракта ажыр күүсетиеннер. Малдың продуктулуг чоруун бедидериниң талазы-биле хоймулар эки көргүзүглериг болган. Чижээлээрге, эртиен чылдың ол үезинге бодаарга, бо чылдың бирги чартыында бир хөйга онааштыр кыргаан дүк 18 хуу көвүдээн.

Күрүне планын болгаш боттарынга алган бедиткен социалистиг хүзээлгелерин доктаамал ажыр күүседип турар үстүнде адаанывыс районнар ышкаш мурнакчы ажыл-агыйларны, коллективтерни он-ону-биле адап болур бис. Ынчалзажок мурнакчыларның үеди ишкиннерни бистиң ажыл-агыйывыстың чамдык талаларында бар четпестерни канчап-даа дуглап болбас ужурлуг. Социалистиг чарышты калбартпайн, мурнакчы дуржулганы нептеретпейн, күш-ажылды эки организаставайн турарындан чамдык черлер чүгле алган хүзээлгелерин эвес, харын күрүнениң доктаадып берген планын күүсетпейн турарлар. Оон туржук продукция будүрериниң хемчээлин эрткен чылдың баштайгы чартыында турганындан кудулатнан коллективтер база бар.

Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниден 14 коллектив чартык чыл планын күүсетпээн, оок уламындан 149 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязы чедир кылдынмаан. Хомудап турар Чадаананың саржат, Кызылдың хлеб заводтары, Кызылдың пиво заводу, балын заводу, Туранның ыяш ажылагый чери дээш ышкаш коллективтер чоннуң калбак хереглелиниң барааннарын будүрерин зябекшидер хүзээлгелиглер. Республиканың саанчыларының болгаш инек кадарчылары бир инекке онааштыр сүт саалдазын эрткен 6 айда 2 хуу кудулатнаннар. Чартык чылда 14 будүрүлге күш-ажылдың будүрүчүлүүн эрткен чылдыындан кудулатнан. Оларга Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, Балгазының, Кызылзың ыяш ажыл-агый черлери, сайгарылга баазазы, Тес-Хемде «Сельхозтехника» каттымыышының болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Бо коллективтерниң кайызы-даа чыл эгезинде социалистиг хүзээлгелерни ап тура, күрүне планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседириниң өруктарын ажылдап кылган турган. Үк будүрүлгелерде партия, комсомол, профэвилел организациялары администрация черлери-биле алдынган хүзээлгелериниң күүседезин хандырар дээш тодаргай хемчегелерни албаанындан, ажылчыннарның чогаадыкчы инициативазын кедүрбээнинден, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастаарын тоомча чок көргенинден ол хүзээлгелер күүсеттинмээн.

Социалистиг хүзээлгелерни чогаадып, хүзээп алыры улуг херектиң чүгле эгези. Оларның күүседезин хандырар хемчегелерни организастаары, оларның канчаар боттанып турарын доктаамал контрольдаары коллектив удуртунчуларының, онда парторганизацияларның дорт хүзээлгези болуур. Юбилейниң байырлалынга чедир хөй эвес үе артиан. Ажыл-агый, коллектив, будүрүлге участогу бүрүзү бодунуң ажылчорудулгазын ханызы-биле аналиэтеп көргеш, ол төөгүлүг байырлалга белек кылдыр алган хүзээлгелериниң күүсеттинген турарын ыяап-ла чедип алыр ужурлуг.

МУРНАКЧЫЛАР МУҢ АЖЫРГАН

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң саанчылары тоску беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг үткүүр үезин чаршыты калбартып тургаш, саар бир инекке онааштыр 969 килограмм сүттү саан алганнар. А олардың чамдыызы — саанчылар А. Дарза, А. Болговская болгаш З. Монгуш олар муң килограммдан ажырганнапкан.

Бо бүгү болза Төрээн чурттың план ёзугаар 279 тонна сүт бээр дээнинин орнунга 314 тонналы бээр арганы берген.

Өске-даа чүүлдерни күрүнеге садар талазы-биле планны ажыр күүсеттингилээн, чижээ, эътти 10 тоннага, а дүктү — 3,5 тоннага хөйнү сатнан. Саанчылар чылдың ийиги чартыында улам бедик көргүзүглерлиг болур дээш күш-ажылчы эвилегге турупкан ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

Сиген белеткели—бүгү-ниитиниң херээ

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛЫ

ОЛАР СУББОТНИКЧЕ АЪТТАНГАН

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары дээш кодээнин ажыл-ишчилериниң чүткүлдүг демисели калбарган бо хүннерде хоорайларның чурттакчылары, албан, организация болгаш будүрүлге коллективтериниң дээштиг дузазының дугайында төп областтардан, улуг хоорайлардан өөрүнчүг медээлер кээп турар. «Хоорай — кодээге!» деп кыйгырыг-биле нептерел турар мындыг субботниктер бистиң республикада база чанчыл болу берген.

Июль 27-де партияның Кызыл хоорқому албан, организация, будүрүлге черлериниң удуртукчуларының кодээ ажыл-ишчилерге мал чеми белеткээринге шеф дузазының талазы-биле чөвүлел хуралды эрттирип, түс-түс коллективтерге тодаргай онаалдаларны берген. Ынчалгаш бөгүнден эгелеп кызылчылар колхозтарга болгаш совхозтарга дуза чедирери-биле аъттанган.

Республиканың ажыл-агыйларынга мал чеми белеткежир субботникке найысылалдың шефчилериниң киржилгезин чугаалап бээрин Кызыл хоорқүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелединиң начальниги Д. С. Март-оолдан бистиң корреспондентивис дилээн.

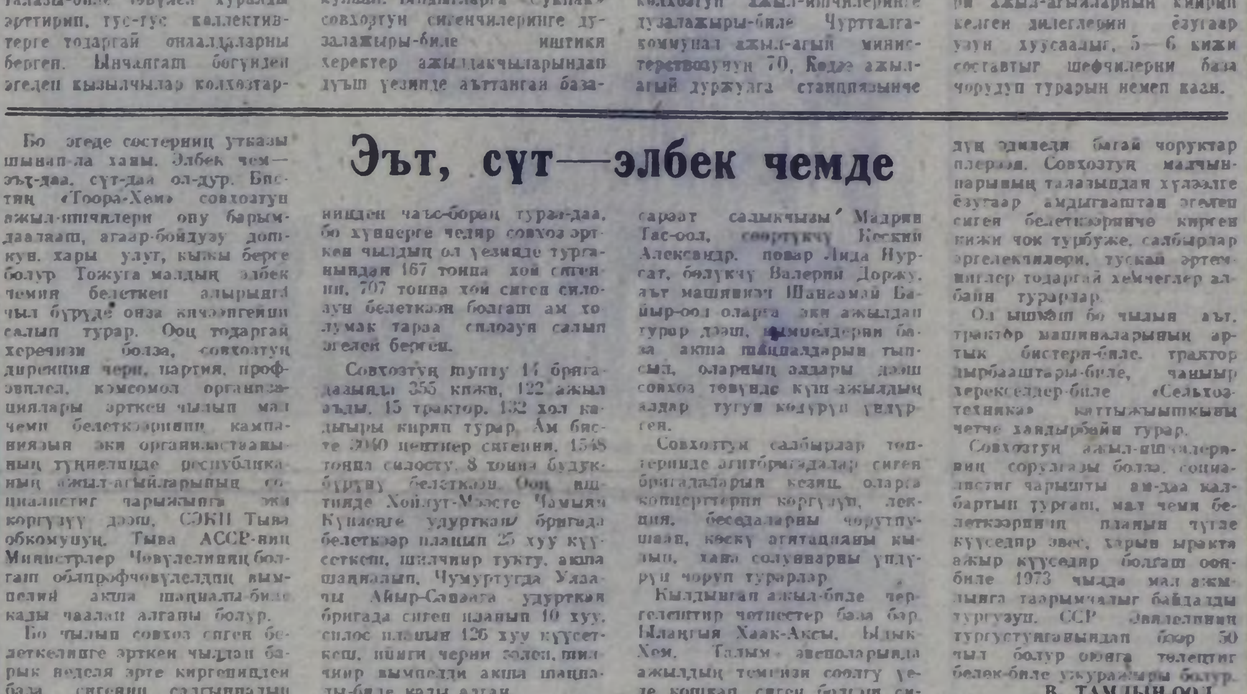
• • •

Сиген кезип, болдуреринге, ону прессталрынге, будук-бүрү белеткежип колхозтар, совхозтарже чүгле бо дыштанып хүннерде безин 855 хире кызылчылар киржир. Оларның улуг нуруузу бөгүн аъттанган. Чамдык коллективтер харын-даа боттарының шефчилерин түүн безин чоруткулаан. Ындыгларга «Сукпак» совхозтуң сиенчилеринге дузалажыры-биле иштики хереткет ажылдакчыларындан дүш үезинде аъттанган базала 25 хире шефчини адап болур. Олар орта бөргаш пресстеттинген сигенперни чүдүрүп, сараатталрлар. Оларга бөгүн радио болгаш телевидение комитединиң 30 хире киижи немежи берген. Ийи хондур ажылдаар соруглга-биле база-ла дүүн харыллаа эргелединиң 50 ажыг ажылдакчызы чорупкан. Олар «Межегей» совхозтуң сиген шолдеринге барып ажылдаар.

Хоорай чоогунда «Кара-Хаак», «Бай-Тей» совхозтарже бөгүн 250 ажыг киижилиг хөй болүк организациялар чорупканнар. Иштики хереткет министерствозунуң болүк ажылдакчылары «Саян» совхозче, автосептелге заводунуң 30 киижи «Кызыл тараачы» колхозтуң Ээрбекче, «Хадын» колхозтуң ажыл-ишчилеринге дузалажыры-биле Чурттагаткоммунал ажыл-агый министерствозунуң 70, Кодээ ажыл-агый дүржүлге станциязынче — Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң 30, «Элегесче» — № 62 КМК-ның 35, «Тиилелге» совхозче — Тываның геология экспедициязыңдан 20 киижи бөгүн чорупкан.

Ол ышкаш «Революцияның чалбыыжы» колхозче, «Бурунгаар», «Бүрен», «Кызыл гүк» совхозтарже, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозче Культура министерствозундан, «Тыва кодээ түдүг» трезинден, № 1 оруг-тудуг эргелелиниден, Калык камгалал министерствозундан, № 1 АТБ-ден шупту 170 ажыг киижи шефтеп чеже бергилээн.

Бо чылгы баштайгы массалыг субботник мынчаар эгелеп турарын эш Март-оол чугаалаан, оон ынай будүрүлгелер, албан, организация черлерин ажыд-агыйларының киирип келген дилелеринден ёзугаар уун хуусаалыг, 5—6 киижи составтыг шефчилерни база чорудуп турарын немеп каан.

«Тиилелге» совхозтуң № 1 сигенчи звенозунда сенаж салыр «КУФ-1,8» деп маркалыг машинаны сөөртүп турар тракторист Марат Быштак-оол бодунуң хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип, бедик үнген чочак-тараа мал чемин ажыл хүнүнүң дургузунда 100 тонна чедир болдуруп турар.

Совхозта сөөлгу хүннерде сенаж салырын дыка шапкынчыткан. Бо бригада планныг онаалда ёзугаар чүгле тарымал болгаш чайгаар үнген чапшан-сигеннни кургадып сараатгаар тургаш, мал чеминиң белеткелиниң депшилгелиг аргаларын ажыглап, сенаж салырын чоокку хүннерде дүргедедип турар. Хээндеитеттинген сенаж массазын совхоз төвүнде сүт-бараан фермазының чанында кылган оңгарларга аппарып чедирерин чолаачылар К. Монгуш, М. Өртеней, О. Той олар узуитеп чок хандырып, кызымаккай чоруун көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТА: Марат Быштак-оолдуң башкарган эргегады тавычаларны чыып хээндектеп чор. Ийиндэ — Марат Быштак-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Эът, сүт—элбек чемде

Бо эгеде состериң утказы шынап-ла ханы. Элбек чем—эът-даа, сүт-даа ол-дур. Бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери ону барымдаалаан, агаар-бойдузу допкун, хары улуг, кыжы берге болур Тожуга малдың элбек чемин белеткеп алырыгга чыл бүрүдө онза кичээнгейин салып турар. Ооц тодаргай херечензи болза, совхозтуң дириишин чери, партия, профэвилел, комсомол организацияларыг эрткен чылын мал чеми белеткээринин кампаниязын эки организастаанының түңнелинде республиканың ажыл-агыйларының социалистиг чарышынга эки көргүзүү дээш. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң ынчелий акпа шаңналы-биле кады чаалап алганы болур.

Бо чылын совхоз сиген белеткелиниге эрткен чылдан барык неделя эрте киргешиидеп база сигенин салгынындын кургадыр дешилгелиг арганы калбаа-биле ажыглап эгелээнге болгаш совхозтарга дуза чедирери-биле аъттанган.

Республиканың ажыл-агыйларынга мал чеми белеткежир субботникке найысылалдың шефчилериниң киржилгезин чугаалап бээрин Кызыл хоорқүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелединиң начальниги Д. С. Март-оолдан бистиң корреспондентивис дилээн.

• • •

Сиген кезип, болдуреринге, ону прессталрынге, будук-бүрү белеткежип колхозтар, совхозтарже чүгле бо дыштанып хүннерде безин 855 хире кызылчылар киржир. Оларның улуг нуруузу бөгүн аъттанган. Чамдык коллективтер харын-даа боттарының шефчилерин түүн безин чоруткулаан. Ындыгларга «Сукпак» совхозтуң сиенчилеринге дузалажыры-биле иштики хереткет ажылдакчыларындан дүш үезинде аъттанган базала 25 хире шефчини адап болур. Олар орта бөргаш пресстеттинген сигенперни чүдүрүп, сараатталрлар. Оларга бөгүн радио болгаш телевидение комитединиң 30 хире киижи немежи берген. Ийи хондур ажылдаар соруглга-биле база-ла дүүн харыллаа эргелединиң 50 ажыг ажылдакчызы чорупкан. Олар «Межегей» совхозтуң сиген шолдеринге барып ажылдаар.

Хоорай чоогунда «Кара-Хаак», «Бай-Тей» совхозтарже бөгүн 250 ажыг киижилиг хөй болүк организациялар чорупканнар. Иштики хереткет министерствозунуң болүк ажылдакчылары «Саян» совхозче, автосептелге заводунуң 30 киижи «Кызыл тараачы» колхозтуң Ээрбекче, «Хадын» колхозтуң ажыл-ишчилеринге дузалажыры-биле Чурттагаткоммунал ажыл-агый министерствозунуң 70, Кодээ ажыл-агый дүржүлге станциязынче — Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң 30, «Элегесче» — № 62 КМК-ның 35, «Тиилелге» совхозче — Тываның геология экспедициязыңдан 20 киижи бөгүн чорупкан.

Ол ышкаш «Революцияның чалбыыжы» колхозче, «Бурунгаар», «Бүрен», «Кызыл гүк» совхозтарже, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозче Культура министерствозундан, «Тыва кодээ түдүг» трезинден, № 1 оруг-тудуг эргелелиниден, Калык камгалал министерствозундан, № 1 АТБ-ден шупту 170 ажыг киижи шефтеп чеже бергилээн.

Бо чылгы баштайгы массалыг субботник мынчаар эгелеп турарын эш Март-оол чугаалаан, оон ынай будүрүлгелер, албан, организация черлерин ажыд-агыйларының киирип келген дилелеринден ёзугаар уун хуусаалыг, 5—6 киижи составтыг шефчилерни база чорудуп турарын немеп каан.

ЧУРТТА МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары малдың тодуг догаа кыштагларынынын хандырарынче чүткүүшаан, мал чеми белеткээринең ажылдарын калбаа-биле чоруудуп турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң сан-гүнүмдерни ёзугаар алырга, июль 24-ке чедир чуртта 40275 муң гектар шолдуң сигенин кескен. Ол дээрге кескер деп планнаан шолдуң 59 хуузу-дур. Ынчалгаш 26599 муң тонна сиген, 2453 муң тонна сенаж, 3483 муң тонна силос, 974 муң тонна витаминниг сиген даргаяын ажыл-агыйларда амгы үеде кур латтынган боон турар.

Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар сенаж белеткелиниң үе улуг көвүдүгүн салып турар. Бүгү чуртта ону белеткээринин планы күүсеттингеп. Ынчалгаш мындыг мал чемин 1,824 муң тонналы эрткен чылдыындан хөй белеткеттингеп.

Украинаның, а ол ышкаш Литваның болгаш Латвияның дыка хөй областарының көдээ ажыл-ишчилери багай эвес ажылдааннар. Ол черлерде сенаж салып белеткээр планнадыка ажыр күүсеттингеп. Ынчалза-даа Белоруссияның РСФСР-ниң болгаш Казахстанның чамдык областарының ажыл-агыйлары бо ажыл талазы-биле элээн хожудап турарлар.

Витаминниг сиген даргаяын белеткээринең ажылы эрткен чылдыындан шалыпкыв чоруп турар-даа болза, ону белеткээринең планы ажылынында чүгле 46 хуу күүсеттингеп.

Мал чеминиң курлавырларын долгуу-биле ажыглаар сөөртүүга-биле механизаторлар тараалы ажаап алган дораан-на оон саваның болуп, сараатгап турарлар. Тараалың ажаапкан шолдуң чартык кезиниң саваның ажаап алган. Ол ажыл эрткен чылдыындан шалыпкыв чоруп турар. Тараа саваны 8,8 муң тонна белеткеттингеп.

Мал чеминиң белеткели үргүлчүлеңгээн.

(СЭТА).

„Улуг-Хая“ совхозта

Малга немелде хоолулут чем болтур сенаж салырын Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз бо чыл-биле ийиги удаа практикалап турар. Эрткен чылын совхоз 200 тонна сенажты сигеннен белеткеп.

Бо чылын көк-тараадан 275 тонна сенажты Алдыы-Шынаа фермазының силос оңгарында алпарып салган. Сенаж сөөртүүчүлери чолаачылар А. Шатаев, А. Буяндын олар үүнде 10-дан 13 тодар рейстиг кылып, шалып ажылдааннар.

• • •

Совхозтуң Көк-Чыраа с ырында Довгак Бирг удуртқан 10 киижи составт звевозу хол кадыры-бл сигенин кескеш, 6 сараат тургускан.

Хол-биле сиген кезер Оюн Кара-оол, Довгак ыр-оол, Мара Тюлюш, Та Арапчыт олар бедик ме жилдиин мергүскен.

О. ТАВА

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕ СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНИҢ ТЕМПИЗИ ООЖУМ

Соолгу үеде чаашкын улам чаап, чылыг хүннер тургустунганындан ът-сигенниң өзүлдезин эки болган. Амгы үеде сиген кезилдезиг районда кидин түлүк. Ниитиниң малынга хөй сигенни болгаш силосту белеткээринең бүгү аргалары бар.

Район бо чылын 12 706 тонна мал чеми сигенни белеткээр, 50 400 ажыг тонна силосту салыр. Оон ангыда 750 тонна будук-бүрүнү чыып кыштагларга чедирер. Чамдык ажыл-агыйлар дешилгелиг аргаларны ажыглаар. Ниитиниң малынга чем белетелиниң көвүдүлер дугайында республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының желээн киниң деткээн чарыш районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының аразында калбаргаш Ажыл-агыйларны механизаторлары ол чарышта идепкейлиг киржип эгелээн.

Бар курлавырларны чедиишкиниг ажыглаарының үлегерин «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери көргүзүп турар. Олар бо чылын 2377 тонна мал чемин белеткээр, 5412 тонна силосту салыр, 100 тонна будук-бүрүнү бооладлап азаар.

Ажыл-агыйда партия организациялары, профэвилелдиң ажылчын комитеди социалистиг чарышты дээштиг организастаап, партийжи-политиктиг ажылды экижиткен. Совхозтуң салбырларында мал чеми белеткээр бригадаларны, звеноларны ажылдың эгелинде тургускан. Оларны дуржулгалыг механизаторлар, козукчилер болгаш техника-биле четкээн. Бердингей онаалгаларны долдур болгаш ажыр күүсеткени дээш шаңнал-мактаар хемчегелерин ажылдаан кылган бо бүгү хемчегелер мал чеми белеткээринге улуг идигни болур.

Совхозтуң мал чеми белеткелинде 160 ажыг киижи сиген кестирер: 5 трактордуг, болдурер 4 машиналыг, 90 ажыг хол кадырлыг Хемчик, Ак Маңчүрек, Көжээ болгаш өскедаа черлериниң арга-зэминеринде, даглар ийлеринде соруккур ажылдап турар. Ында 210 га черниң сигенни кестингеп, 246 тонна сигенни сараатгаан.

Хойжу бригадаларның малчыннары амгы үеде ыракка таңгаларда сиген белеткеп турарлар. Соолгу үеде чаастаашкының болуп туза-даа, сигенин кезерип үргүлчүлеп, оны долгаан дыттарда азып турар.

Бора-Тайга салбырының сиенчилери Ак үпүмүн сиген шөлдеринде шалыпкыв темпилиг ажылдап турар. Сигенниң үзүжү азагай. Ону чогуур чеңнде ажаан белеткээри-биле кушту мөөнээн.

«Большевик» совхозтуң шөлдеринде 30 ажыг тонна сигенни сараатгаан. М. Доржат-оол биле К. Лондуптуң удуртканы механизастаттынган ийи бригада хову болгаш шынаа сигенин кезип турар. Комсомолчуларның бригадазы 70 тонна будук-бүрү белеткээр, ам безин 50 тонна ажыра берген.

Ленин аттыг колхозтуң М. Досумаага удуртқан будук-бүрү белеткээр бригадазы 70 тонна планныг онаалдазын күүседир чоокшулаан.

Ынчалза-даа районнуң оон-оке колхоз, совхозтарында мал чеминиң белеткели шуудавайн турар. Районга соолгу хүннерге чедир 380 ажыг тонна сиген, 230 ажыг тонна будук-бүрү белеткеттингеп. Моон ам көөрге, сиген белеткелиниң темпизи кошкак. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң удуртукчулары М. Мирчин, С. Монгуш, зоотехник Д. Бичс-оол сиген эм-даа кезер четпээн, че бар дээр хөөнге алыскан. Ол колхоз кескен 70 га черниң сиген болбээн.

Хорум-Дагның улуг шыгындан эгелээш, Чыргакы үнүнде сигеннин үнүжүн элбек деп болур. Ону чогуур үезинде ажаап алырынче бүгү күштерни мобилизастаар болза «Чыраа-Бажы» совхоз 3448 тонна бөдүүн чеми ниитиниң малынга белеткеп ап болур. Ол ажыл-агыйның удуртукчуларының мал чеминиң белеткелиниче күштү эвээш мөөнээн. Ында 90-на ажыг га черниң сигени кестинген. Оон 25-де тонна сиген бөлдүнген. Көдээ ажыл-агыйның чүгүле кампаниязынче совхоз директорының, салбырлар удуртукчуларының эштер О. Дүдераа, К. Комбукай, Г. Төгүс киижи күжүн, техниканы кошкак организастаап турар. Совхозта ниитиэзи-биле хол кадырлыг 40 ажыг киижи ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң директору эш Г. Пичен-оол будук-бүрү белеткээринче киижилерни мобилизаставаан. Ол ажыл-агыйда сиген ажаалдазында 20 хире киижи, сиген кезер ийи трактор, болдурер бир машина ажылдап турар. Ында хол кадыыры-биле сиген кеспейн рар.

Будук-бүрү белеткээр она га чок-даа болза «Тыва» с хоз ону 40 тонналы белет алган. Ажыл-агыйның си шөлдериниде 1 тонна сиген к тингеп. Семиртилге совхозу рык 800 чыгыы тонна си белеткээр планныг. Ында трактор, сиген кезер дөрт, шина, аът-биле сиген ке бир машина, хол кадыр 15 киижи ажылдап турар.

Сигенниң үнүжү чаагай м дыг магалыг чыл турбу «Искра» колхозтуң баштаар ря бо чүгүле кампай же колхозчуларны мынчага дар болур-чогууру-биле ор низастап кирбээнин дыка ч пес деп санаар херек.

«Сут-Хөл» совхозта бай база оон дээредевейн тур «Тыва» совхозтан өске ажы агылар кеаилдеже аът-б сиген кезер машиналар кирбээнин четпес.

М. СЕВЕН

«Шынның» корр

ССРЭ-НИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР СОЦИАЛИСТИГ

КАА-ХЕМ

РАЙОННУҢ КОЛ-КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

● 1972 чылда Каа-Хем район күрүнеге 18 муң 360 центнер эътти, 20 муң 900 центнер сүттү болгаш 1510 центнер дүктү садар планныг.

● Район бирги чартык чылда күрүнеге 8 муң 487 центнер (план 7 муң 020 центнер) эътти, 14 муң 628 центнер (план 12 муң 080 центнер) сүттү, 793 центнер (план 495 центнер) дүктү саткан.

● Чартык чылда саар бир инектен 868 кг. сүттү алган.

● Күрүнеге дужааган 1 бода малдың дириг денизиз 347 кг., шээр малдың — 28 кг., хаванның — 109 кг. болган.

Төлептиг ужуражыр

ЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүдүг ...итиприлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 50 ...н оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедиктиг...ер-биле утчуур дээш Каа-Хемниң ...хоттарының, колхоотарының аймак...чылери бо чылдың башкайгы чартык...ында багай эвес ажылдаанчар. Ра... ниитиин-биле күрүнеге эът дужаар ...ның 121 хуу, сүттүүн — 121 хуу, дүк...н—161 хуу шүүсеткен. Ол чедип алган ...ишкиннивис дээш СЭКП обкомунуң, ...тиң республиканың Министерстволуң...ниң болгаш облпрофсоюлдар төвүүниң шилчин чоруур Кызыл тугу-биш...ыттывыс.

...о бедик шаанал районнуң ажыл-...чилерин күш-ажылче улам-на хей-эът ...ргеп.

...лган социалистиг хүлээлгелерин күү...ар талазы-биле эртиен чартык чылда ...рүнгаар» совхозтуң болгаш «Тиилелге» ...хозтуң ишчилери, а бүдүүлгелерден 1104 орук участогу ажы-төлүн көргүзүлерин ...ш алганын барымдаалаан. «Бурун...» совхозка болгаш орук участогунга ...П райкомунуң база райүүскомнуң ...чин чоруур Кызыл тугун тывыстыг. Ол мишкаш күш-ажылчы алдарның ...ын тугун «Тиилелге» колхозтуң мал...нарынга тураскаадып көдүргеп.

...о бүгү чедишкиннер партия организа...арының районнуң ажыл-ишчилери...ортүүлүге партийжи-организастыг ...аш кижиларже ажылын күштелди...күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедии...ниң аргазы — социалистиг чарыштыг ...тиг организастаарынче кичээнгей ...ш келгенинин түңнелинде чедип ал...ган.

...ханның болган алган хүлээлгелериин ...елдези ажыл-ишчи кижи бүгүдезиниң ...маккай ажылындан, оон бижик са...га-чурумнуг чоруудан хамаажыр ...зин бистиң агитаторларывыс, полит...орматорларывыс кайа-даа чораан чү...ап, ону тодаргай чижектер-биле ба...кап келген. Ол мишкаш партия организ...ялары бистиң район ажавыс • Тан... район-биле аразында социалистиг ...штыг дээрбип фермалар, бригадалар...тайылбырлап, оон иетелдерии то...ай чүгаалап, бо талазы-биле чамдык ...дерии кылгылаан. Оон түңнелинде со...истиг чарыш түс-түе коллективтер ...ыга улам калбарып, мурнакчылар...ының ковудээн. Бо дугайын чартык ...а чедип алган чедишкиннериниве ...ткавышаан, алган хүлээлгелерии чыл ...үүнге чедир долдур болгаш ажыр ...едип болур аргаларның бисте барын ...чилеп турар.

...йоннуң партия организациязы амгы ...кол кичээнгейин малга четчир, бы... чем-суурун тургузарынче, дүжүт ...ыдазынга белеткелче болгаш хүнүү ...-даа чугула айтырыгларынче угаан...ган.

Сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдиң хайынмыкиннинг бо хүнинеринде бедик сагыыш-чурум, күш-ажылдың эки организастаашкыны кажангызындан артык пегеттиннер. Чер-черде партия, комсомол, хей-иитти организациялары харыылап турар учаетогу дээш кижи бүрүзүнден пеголдиин бедидип, четпеетерге удур демиселди күштелдирер херек.

Районнуң ажыл-агыйын, ылаңгыя ködээ ажыл-агый бүдүрүлгезин моон ыңай улам хөгжүдүп болурунуң арга, курлавырларе бар дээрээи мурнакчы ажыл-агыйларның болгаи кижилериниң дуржулгазы көргүзүп турар.

Ол курлавырларның ан-даа четпес ажыглаттынын туралын демделгээр хөрек. Чамдык ажыл-агыйлар чер ажыглалын экижидер талазы-биле четпес ажылдан, машина-трактор парыгын долузу-биле ажыглавайн, агротехниканың, зооветеринариянын чурумнарын сагывайн турардар. Суттаттыг черлерии, организтир болгаи минералдыг чемиичидилгелерии чедир ажыглавайн турар бис.

Оон удамнындан бойдус, көрүүн байдалы домейлешкек, кожа турар ажыл-агыйларда бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле ылгалдарның бары тавармыга эвес. Эрткен чартык чылдың түңнелдери-биле алырга, бир инекке онаштыр «Бүреп» совхоз 1026 кг, «Октябрь 30 чылы» колхоз 844 кг. сүттү алган. «Ленинчи орук» колхозта ол көргүзүг түгле 681 кг боон турар. Малдың продуктулуг чоруун бедидер, сүт бүдүрерии ковудедир дээш ук ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртеминиглериниң, партия организацияларының канчаар ажылдан турары үстүнде чижектен илден-дир. Өске-даа продуктуларны бүдүрүп турарында бо хевирииг ылгалдар ажыл-агыйларда бар. Иитгиин-ерга, курлавырларны ажыглап, түе-түе коллективтериниң аразында социалистиг чарышты калбартып, мурнакчы дуржулганы иептередип турган, ажыл-агыйда четпес чорукту узутклаар дээш дээштиг хемчегдерии ажыл-агыйларда партия организациялары алыр ужуруут.

СЭКП райкому амгы үеде бодунуң ажыл-чорудулгазын улуг ажыл-агыйының бүгү адыларында ажылдап турар коммунистериниң ролюн, харыысалгазын күштелдиреринче, парторганизацияларның дайынчы чоруун бедиреринче угландырып турар. Бо ажыл болза удавас болур партия документтерии солуурунга белеткелбиле холбаштыр онза ужур-дузалыг болуп турар.

Тоску беш чыл-планның ёзугаар районга тарап, эът, сүт, дүн бүдүрерии алзоп ковудедирии көрдүнгеп. ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 50 чыл юбилейинге чедишкиннинг ужуражыр дээш калбарган чарыштың ачызында ол соругаиы күүседип болуруига районуиуң ажыл-ишчилери долу бүзүрелдиглер.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

Чер — бистиң байлаавыс

ОРУЛГАЛЫГ АДЫР

Бистиң колхозувус сөөлгү каш чылдарда доктаамал орулгалыг ажылдап келген. Чижээлээрге, 1970 чылда ниитиин-биле 873,3 муң рубль, 1971 чылда 887 муң ажыг рубльдиң орулгазын алган. Ол орулганың хөй кевип чер ажылыктан кирип турар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиин хөгжүдери чүүүн-даа мурвунда чер ажылын кайы хире сайзыраткаиывыстан дорт хамаарылгалыг деп чүвени бистер, тараажылар, эки билир бис. Тараа болгаш сиген шөддериниң дүжүдү эки болур болза, күрүнеге чүгле хей тараа эвес, хей эът, дук, сүт дужаттынар. Чер ажылын хөгжүдүп, черии хумагалыг ажыглаар болза, ниитиниң малынга бижыг чем-суур тургустунар.

Сөөлгү каш чылдарда агаарбойдустуң байдалы чер ажылынга таарымча чок болуп, үргүлчү ыандап турган болгай. Ынчалзажок тараа шөддерии агротехниканың негелделерии ёзугаар чогуур хуусаалариида ажылдап кылып, органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерии ажыглап турган чылдың-на бир гектар чердеи 10 центнер дүжүттүг ап келдивис. Тарааның ниити чыдыазын чыл ыаидыг-даа болза, 60—65 муң центнердеи кудулаттайын келгенивистеи күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле планны, бедиткеи хүлээлгелерии ажыр күүседип, ниитиниң малынга четчир санныг концентраттыг чемнериниң курлавырын тургузуп ап келген бис.

Колхоз бүдүрүлгезиниң өске адыларын хөгжүдериие чер ажылының кайы хире улуг рольдуг болуп турарын дараазында чижектеи тодарай көрүп болур. Колхоз чылдың-на хей баш хаванны азырап, оон ээжээ эвес эътти ап турар. Хаванның кол чемтараа, картофель болгай. Ол чемнерии чылдың-на четчир центнер

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛЫҢАР!

Бистиң ажыл-херээвис

Районнуң кадза ажыл-агыбының, өлетпүр будурүлге, тудуг, аңгырал хандырылга, коммунал белгаш садыг четкилериниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының планныг өнаалгаларын белгаш социалистиг хүнзелгелерин ажыр мүүсеткен.

Район экономиказынга чер белгаш мал ажылы өнзагай черни эзлеп турар, ынчангаш партия, совет, ажыл-агый органнары часкы тарылганы чогүүр хуусаазында эки шыналыг чорударынча, эт, дүк, сүт будүрерин көвүдедиринче кол кичээнгейни углаңдыргамыңдан кадза ажыл-агый продуктулары белетиззиринің чартык чыл планы күүсеттинген.

1972 чылдың дүшүдүнүң часын чаһар культураларын 99509 гектарга, азы планның 100,8 хуу, оон иштинде тараа культураларын 80448 гектарга тарып, планны 101,3 хуу күүсеткен. Таңдының тараашылары часкы тарылганы ыяска хуусаада «Шоо бүрүңүнге бедик агротехниканы хандыраалыңар!» деп ыйгырыгның адаа-биле эрттиргеп. Амгы үеде колхоз, совхозтарның шөлдөринде багай эвес дүшүт үнүп, быжып турар. Келир чылгы бедик дүшүттүң үндезини белүр чайгы чер аңдарылгазының 39841 гектарга чорудуп, планны 102 хуу боттандырган.

Малдың продуктулуг чоруун көвүдедир, өлүп, чидер таварылгаларны эвээдедир, төрүүр чүс баш малдарга өнааштыр чаш төл алырын арбын болдурар талазы-биле күшенинишкинниг ажылды малчыннар, зооветспециалистер хүн бүрү чорудуп келгениниң түнелеринде чамдык чедишкиннер чедип алдынган. Бо чылдың июль 1-ге чедир түнелди ёзугаар мал бажының өзүлдезин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңгээрге, ыйыстыг бода мал 1,3 хуу, оон иштинде инек 5,4 хуу, хой, ошку 2,6 хуу өскен болуп турар.

Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, малдың өлүп-хоораар чоруу элээн кызырыган. Күрүнеге дүшаап турар малдарның деңгээзи эрткен чылдыындан улуг болган. Чижээ, бо чылын дүшаагаан ыйыстыг бода малдың бирээзиниң-ниң деңгээзи 357, а хойнуу —33 кг болган.

Оон-биле чергелештир мал ажылында көстүп турар улуг четпестерни миннип, айтыры чугула. Район иниитизи-биле төрүүр 100 инекке, хойга өнааштыр 47 бызаакы, 78 хураганны намгалап алган. Бо дээрге эрткен чылдың көргүзүүнден эвээш. Бир хойга өнааштыр чыргып алган дүк эрткен чылгы көргүзүгден чавыс болганы-биле инити дүк будүрүлгези эвээжзээн. 1971 чылдың бирги чартыынга 966 центнер дүктү алган болза бо чылдың 6 айларында 804 центнер дүктү алган. Иниитиниң малын чидиреп, самчыгдаар чоруптар ам-даа бар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур өюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың чартык чылдагы түңнелин партия райкомуның бюрозунга бүгү талалыг чугаалаттып көргеш, районнуң мал ажылының талазы-биле колхоз, совхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун «Революциянның чалбыышы» колхозка (даргазы Ю. А. Чихачев, партия организациязының секретары Н. П. Кононенко) тывыскан, ол коллективтиң алдары дээш район төвүнде «Куш-ажылчы алдарның тугун» кодүргеп.

Мал продуктуларын будүрериниң, күрүнеге садарының талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүнзелгелерин «Тиилелгэ», «Элегес» совхозтар эки күүседип, эрткен чылгы дөңнелиңден бедик көргүзүглерин чедип алган. «Революциянның чалбыышы» колхозтуң Краснояровна сүт-бараан фермазы (бригадири Е. Ф. Ильиных) сүт будүрерин эрткен чылгы көргүзүүнден 8 хуу көвүдеткен, а «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи (бригадири М. М. Махмутов) күрүнеге сүт дужаар талазы-биле бирги черде чоруп турар.

Районнуң хөйчуларының аразынга чарыш калбарган. «Революциянның чалбыышы» колхозта Т. Т. Сырат бригадирээзи хөйчу бригаданың кежигүннери иниитизи-биле төрүүр 100 хойга өнааштыр 106 хураганны, а «Элегес» совхозта В. К. Браун бригадирээзи хөйчулар бригадазы 100 хойга өнааштыр база-ла оң хире хураганны менди доруптуруп алган.

Хөйчуларның иштинден 21 кадарчы төрүүр 100 хойга өнааштыр 100-дөн хой хураганны намгалап алган. «Элегес» совхозтуң хөйчулары Долаан Торлаа 100 хойдан 129, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Уин-оол Бавун-оол 122, а «Революциянның чалбыышы» колхозта Иван Сафонов 127 хураганны намгалап алган.

Саанчыларның аразындан мешегейжилер шылгараан. Кара-Булуң сүт-бараан фермазында комсомолчу саанчы Тамара Семиранова бир инектенне чартык чылда 1640 кг, хөөчүн саанчы Г. Көрзүн 1626 кг, «Россия» совхозтуң саанчызы А. Ошлакова 1987 кг, «Элегес» совхозта К. Дөлзат 1154 кг сүттү саап ап, мурнуку одуругда чоруп турар.

Мурнамчы бызаа өнаажыларынга Нина Грудинина («Межегей»), Мария Апалинина («Элегес»), Монгуш Өюзейид («Россия») хамаарыжыр. Оларның өнаап турар бызаларының бирээзи-ле айда 25 кг немелде деңгээни ап, кадың-шыыран өзүп турар.

Районнуң тудуг, үлетпүр, харылзаа, коммунал-тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышты түңнээн. СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл тугун № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннага (начальниги Н. В. Леонов, партия организациязының секретары В. И. Попов), а садыг организацияларындан райпога (даргазы М. С. Коломысова) тывыскан.

Чамдык түңнелдер, сан-чурагайлар ындыг-дыр. Ынчаарга каа-хемчиляриниң көргүзүглери бистиинден бедик деп чүвеге өөрүп, чартык чылдың түңнелин ёзугаар СЭКП өбкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчип чоруур Кызыл тугу-биле шаңматканынга байыр чедирип турар бис.

Чарыш черле ындыг. Тиилелчинни илередир апаар. ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болуур юбилейинге төлептинг умуражыр дээш бистиң ийи районнуң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарышты уламчылап турар. Ийиги чартык чылда улам улуг чедишкиннерни чедип ап, районнар аразында шилчил чоруур Кызыл туктуң чедип алыр сорулгазы салган бис.

Бо хүннерде кадзаның ажылишчилериниң мурнунда эң көл сорулга болза, малга четчир санныг сигенни, силосту, сенаатты, сиген долганын болгаш өске-даа чемнерни белеткеп ап, аңдарган черлериниң, кукуруза, картофельдиң бок үнүштерин аштап арыглаары, чавгай үнүп, быжып чыдар алдын тараазың дүмүдүн ажаап алыры-биле техниканы, кижилерни бүрүн, хынамчалыг белеткеп двозары болур. Бо керектерни таңдыылар шиитпирлеп шыдаар.

Д. ООРЖАК,
СЭКП райкомунуң бирги секретары.

РАЙОННУҢ КОЛ-КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

● 1972 чылда Таңды район күрүнеге 35 мүң центнер эътти, 60 мүң 800 центнер сүттү болгаш 3850 центнер дүктү садар планныг.

● Район бирги чартык чылда күрүнеге 11 мүң 153 центнер (план 9 мүң 500 центнер) эътти, 32 мүң 916 центнер (план 28 мүң 600 центнер) сүттү, 758 центнер (план 660 центнер) дүктү саткан.

● Чартык чылда саар бир инектен 1014 кг. сүттү алган.

● Күрүнеге дужааган 1 бода малдың дириг деңзизи 357 кг., шээр малдың — 33 кг., хаванның — 106 кг. болган.

Кадарарда хоюм чараш

Хойжунуң ижи чымыштыг: кыштың соогу, чайның изии, күскү, часкы доңдак дивес, кадарган хоюн эдерип, оон бедик продуктулуг болурун чедип алыр, баш санын өсүрер дээш сагыш салыр. Оон-биле кады чурт солуп, эки өдер дилеп көжүп чораан. Аал-оранынче база сагыш салыр: уруг-дарыгның өөредилгези, хандырылгазы, ажыл-агыйда байдал болгаш оон-даа өске.

Мергежилинте ынак, бедик харылсаалгалың угаан биллир, сагыш човангыр кижилер ёзулуг хойжу болур дээрзин бодумнуң дуржулгамдан эдерип турар мен. Моон-биле 27 чыл улаштыр хой малдан келдим. Хой чокка чурттап шыдавас апардым дилимге частырыг болбас боор. Чүл дизе, чангыс хураган ажаап алыры белен эвес-ле болгай, а ажаап алган хураган бүрүүг-де эки эът, дүк, а төмдик таварылгаларда сүт-даа боол болур. Ол продуктулар — чонныу, олар элбек болган түдүм-на чонның өөрүшкүзү хайныгар.

Партиязынга, күрүнезинге, чонунга төлептинг бараан болуру аскым кежин деп үргүлчү бодап чоруур мен. Улус ажылагайының бүгү адырлары чартык чылдың түңнелин үндүрүп турар болганда ол хойжуларга база хамааржыр.

Бо чылдың эрткен айларында төрүүр 603 хойдан 766 хураганны, азы төрүүр чүс баш хойга өнааштыр 127 хураганны алдывыс. Эрткен чылын бир хойдан-на 4860 грамм дүктү алган бис, бо удаада оон эвээш эвес дүктү алыр апаар. Оон үндезини бар.

СЭКП Тыва өбкомунуң IX пленумунуң шиитпирин ёзугаар сууржун байдалче шилчип, хойну ээлчежип кадарарынче кирген бис. Моон ээлчежип турар ажым Иван Тимофеевич Шипулин ол ажылга үе болбаан-да болза көнчүү кижимзек кижи-дир. Бо чылгы чедишкиннин хандырарынга оон киргеп үлүү улуг.

Сууржун, ээлчежип ажылаар чөрүк улуг ажыктыг дээрзин амыдырал бадыткап турар. Шиндыг-даа болза партия өбкомунуң IX пленумунуң бо талазы-биле докталдын чамдык черлерде эренгей, ёзу барымдаалап боттандырыын турарынмак чижектери бар деп чүвени ынаңап турар бис. Ол канчаңдаа шын эвес. «Чиир эътпин чаглыы херек» дижир. Ынчаарга хойжулар дүрген-не сууржаан, ээлчежип ажылдаан тудум-на эки болур ийик. Черниң чамдык онзагай байдалдары турар харын, ынчаарга сууржун, ээлчежип ажылдаары оон хемеерышпае. Ынчангаш бистиң колхозтуң кадарчыларының улуг нуруузу ээлчежип ажылдаарынче дилим-биле дилчээн.

Ээлчежип ажылдаарынче шилчий бээрге амыдырал коскүү-биле экижип эгелээр-дир. Хостуг үелерде кадарчы кижи малынга дыка хой түүлдерни кылып алыр, культурлуг амыдырал экижиир. Чыып алган тыгжамырым-биле «Москвич-412» деп машина-даа садып алдым. Ажылдавас үемде өгбүлем шиги-биле хөорай, суурлар чедип, хой чүвени көрүп, билип ап чоруур апардым. «Хойжу бижи каас» деп үлегер чугаа маңаа хамааржыры илдең-дир.

Ам кыргылданы организастыг доозкаш, хойларның чайгы семиртилгезин чоруур деңнелге чедирерь, кышка белеткелди бүгү тала-биле чорудары бистиң сорулгавыс ол. Кыштавыста эрги кажаа тар апарганындан ында чаа кажаалы тудуп эгелээн. Боттарывыс силос салырынга дузалажып тур бис.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш улам калбарып, кижи бүрүзү ыбилейге төлептинг улүүн киирер дээш ажылдап турарынга өөрүп турар бис. Ынчангаш боттарывыска алган хүнзелгелеристи чедишкинниг күүседип, бодувустуң хойжу үлүүвүстү ыбилейге бараалгадырывысты бүзүредип турар бис.

Социалистиг чарыштың аргалары хөй янзы, ол — күшажылчы чедишкиннин эң быжыг быразы. Оны барымдаалаш, чаа 1973 чылдан — тоску беш чылдың үшкү чылынан эгелээш, Каа-Хем районуну эң дээрге кадарчылыын социалистиг чарышка кыйгырарый ээлчежип турар эжим Иван Шипулин-биле дуттуштакан бис. Ол чарыш бистиң ажылывыска улуг-биле дузалаар деп чүвеге бүзүревишаан, чарыштың негелдезери кандыг болурул. үшкү кылза экил чедип алыр көргүзүглерниң хемчээли кандыг болурул деп чүвени амдан эгелеп болбас, сүмележин эгелээн бис. Каа-Хемниң дээре хойжуу бистиң «Шын» солуунуу дамчыштыр чарышка кыйгырарынга үлегедивис.

И. САФОНОВ,
«Революциянның чалбыышы» колхозтуң улуг хойжуу.

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының коллективи 1972 чылдың бирги чартыында сүт будүрер планын 133,2 хуу күүсеткен, а ийиги кварталдың даалгазын 150 хуу боттандырган, республиканың сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга ийиги черни эзээн.

Ферманың 12 саанчызының бирээзи-ле чартык чылда бир инектен өнаажыр (шупту саар иргэ 220) 1458 кг сүттү саагган. Саанчылар ортуузунда калбарган чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Зинаида Сергеевна Геодакян үлелеп, инектен-не 1647 кг сүттү саагган. Комсомолчу кыс Тамара Семиранова 20 инээниң бирээзинден-не 1640 кг сүттү саагган, хөөчүн угбазынга бичии-ле четпээн. Үшкү черни Галина Григорьевна Көрзүн эзлеп, инектен-не 1626 кг сүттү саагган.

Найыралдыг коллектив ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл өнүгга белектиг ужуражыры-биле чыл планын 10 айлар иштинде күүседирин хүнзээген ажылдан турар.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының саанчылары.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Тыва АССР-ниң өдөрлүг будүргүзүү Иннокентий Марксович Карноухүң удуртканы комплекстиг бригаданың будүргүзүлери бо чылдың баштайгы чартыының планын 120 хуу күүсеткен.

Бригаданың кежигүннери бо хүннерде суг ырыглаар улуг тубуунү чорудуп турар. Ажыл үениң нарын техниказын турглаар бо тубуунү өдүүледедир, совет будүргүлериниң хүнүнге куш-ажылчы белектерлер ужуражыр дээш чарыштыг олар калбарткан.

Бистиң корр.

Номну—кижи бүрүзүнге чедирер

Чартык чүс чыл иштинде чуртта боттандырган чаартылгаларны, социалистиг күрүвенин, оон хөй националдыг тургузукчуларының дугайын номчукчуларга ажылдың, төлыптырары — библиотекарларның сорулгазы.

Таңды районнуң ажылчы төнүн шуптү 17, оон иштинде 12 кадза библиотека таңдырып турар. Бо чылын библиотека бүрүзүнге контроль даалгаларны чедиргеп. Чылдың баштайгы чартыында иниити номчукуларның саны 4189 четкен, олар барык 53 мүң номну номчаан.

Районнуң даарга библиотекаларынга Кочетовонуң, «Тиилелгэ» совхозтуң, Каттың, Чал-Кежиктиң кадза библиотекалары хамааржыр. Олар часкы хову ажылдарынның үезинде политиктиг, эртем, экономика, кадза ажыл-агый литератураларын пептередир талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан. Хову турлагларынга көжүп чоруур библиотекаларны организастап, агит-хуудустарны үндүрүп, беседаларны, тайылбырларны эрттирип, ылаңгыя кадза ажыл-агый литературазын идеңейлиг пропагандалап турган. Малчыннар алдарында көжүп чоруур библиотекалар ажылдап турар.

Кадза библиотека бүрүзүнде «Кадза ажыл-агый будүргүлгеннге дузаа» деп будунналарны дерип кылган. Библиотекалар чаа пенген номнарның хүтөлөөн специалистерге докталмал дыцналдыр турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейинге белетелге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле кадза библиотекаларның семинарын район библиотеказы эрттиргеп. Бүгү библиотекаларда «Тыва — ак-көк хемнериниң чуртуу» (Балгазыны), «Бис ССРЭ-де чурттап турар бис» (Марачевка), «Эвилел 50 харлаан» (Сосновка), «Оң баштайгы дең эргелгелер» (Хову-Аксы) болгаш оон-даа өске делгелгелерни кылган.

Аңы-дуңма эвилелдешкен республикаларның 50 чыл дургузунда чедип алган чедишкиннериниң дугайында литературалар делгелгезинга кылган. Беседаларны, тайылбырларны чоруткаан. Чижээ, Украинаның, Белоруссияның, Узбекистанның поэзиязының дугайында беседаны Кадза кадза библиотеказы организастаан. Чогаалчы Ю. Рытхээнүң «Сонгу чүктүң киижилери», С. Токаның «Экил, Москва» деп номнарын Кочетово, Хову-Аксы библиотекарынга чугаалажып сайгарган.

Массалыг ажылче кичээлгейин улгаттырып турар бис. Тематиктиг кежээлерни, дыспуттарны, ааг журналдарны эрттирип турар. «Ада-чурттуң алган тур мен», «Бис партияниң бис, оон өске орун чок» деп кежээлерни Кочетово суурга эрттиргеп. Культура бажыңнарынга, клубтарга кино эгелээриниң мурнунда юбилейге турескаалган беседаларны, ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның неделяларын эрттирип турар.

Номчукчулар болүктеринде ажылды номзавыя организациялары. Культура бажыңнары, клубтар чөвүлелдерниле кады чорудуп турар. Ылаңгыя аныктар болгаилиле ажылды күштелдиргеп бис. Ол болүкке анкета дамчыштыр харыы ап, аныктарның кандыг темага сонуургалдыын тодаратқан.

Район библиотеказының ажылдакчылары кадза библиотекаларга барып, методиктиг дузаны чедирип турар. Ам үеде малга чем белеткеп турар бригада, звеноларга, чайлагларда малчыннарга үргүлчү барып, ном пропагандазын кылбартып турар. Дужу ажаан алышкымының үезинде кожер библиотечкаларның санын көвүдедир.

Тоску беш чылдың ийиги чылының планын болгаш социалистиг хүнзелгелерин районнуң ажыл-ишчилериниң чедишкиннинг күүседип, улуг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейинге чедишкиннинг ужуражырынга боттарывыстың үлүүвүстү киирер бис.

В. РОМАНЕНКО,
район библиотеказының эргелекчизи.

„Тыва кобальт“ бөгүн

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга төлептинг ужуражыр дээш «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи социалистиг чарышты калбартып, бо чылдың баштайгы чартыының күрүне планын бүгү техник-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле чедишкиннинг күүседип.

Комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, тудугжулары чартык чылда 1084 муң рубльдиң продукциязын будүрген, азы күрүне планын 109,5 хуу күүседирин хандырган. 884 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, азы планда көрдүгениниден 2,2 хуу хөй болган. Бараанның продукциязының бөтүүзин чингедир талазы-биле улуг ажылды чоруткан. 1600 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирер планны 2120 дөрбелчин метр кылдыр күүседткен. Өске-даа кол-кол көргүзүглерин чедишкиннинг боттандырарын хандырган.

Социалистиг чарышка хаара туттунган кижи бүрүзү бодунуң харылзап турар участогунга чаа депшилгелиг чүүдерин вептередир, күш-ажылды организастаарын экижидер, комплагдыг ажылдаар дээш туржуп келгениниң түнелиңде үстүнде чедишкиннерин чедип алган. Күрүне планын күүседирингге чаа технологияны шингээдип алыр, будүрүлгеңа автоматтыдар болгаш механизастаар, социалистиг чарыштың аргаларын сайгыраңгайыдар талазы-биле чоруткан ажылдар улуг идиглиг болган.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көргүзери артыш авес. Кол металлдарны үндүрүп алырының мурнуу чарыында бараанның эвилдиргилерин арыглаарының аргазын ажылдан кыдган болгаш шингээдип алган. Оон ачызында руданы ажылдап кыыр хуусаа кызырыган болгаш технологтуг схема бөдүүчээн. Ынчангаш чартык чылда 200 муң рубльдиң экономиктиг ажыын чедип алган.

Химиктиг машина тудуушкунунуң эртем-шинчилел институдунуң чогаатканы эвилдиргиг холуурунуң чаа тургузугларын ажылдап, автоклав аргазын шингээдип алганындан руда ажылдап кылыр, кобальтыны план ёзугаар үндүрүп алыр талазы-биле төлевилел күүү чедип алдынган.

Эвилдиргиг холуур тургузугларының дугуйларын, роторларын заводка дадарбис кандан кылып турган болза, ам ону комбинаттың төп сеңгелге мастерскаязынга аваа кандан кылып турар. Моон ачызында комбинат чылда 40 муң рубльдиң ажыын алыр. Маңаа чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның киирген үлүү улуг. Олар чүгле ийиги кварталда бөлүн 41 чаа сеналды киирген, оларның 15-жин будүргүлгеде шингээткен. Оон экономиктиг ажыы—115,2 муң рубль.

Чоокта чаа байырлап эрттиргенивис Металлургтар хүнүвиге куш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш калбарткан чарыш бажа идиглиг болган. Комбинаттың ажылчыннарының ортуузунда мергежил айлы-биле, а инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында «Будүргүлгениң дээре мастериң деп ат дээш чарышты организастаан.

Күш-ажылга коммунистиг ёзуу-биле хамааржыр дээш шинчээшкинде будүргүлгеде ажылдап турар бүгү кижилерниң 53 хуузу хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш 28 цех, участок, бригада чаржып турар, а ол атты 5 коллективке тывыскан.

Социалистиг чарыштың бир негелдези болза, кижилерни эки ажылдаарынче сорук киирер коскү агитациязы күштелдирери турган. Ону барымдаалаш, ында партком (секретары В. Е. Конохов), комбинаттың администрациязы, профвилел, комсомол болгаш өске-даа хей-ниити организациялары бо ажылды чогуур деңнелге тургускан. Кыйгырыг, лозунгаарны, плакаттарны, стендилерни чараштыр, көрүштүг кылган чер болганда тургускан. Хову-Аксының суурлар аразында бөлин ындыг кыйгырыгларны кылган.

СЭКП Тыва өбкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел бо чылдың ийиги кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, үлетпүр будүргүлериниң аразындан «Тыва кобальт» комбинатты типлекчи деп саваан болгаш ол коллективке СЭКП өбкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледиң шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан.

А. АИР.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың металлургтарыяың чурттагга суурлу.

Авторнуң фотозу.

АМГЫ УЕДЕ АНЫЯК ӨҢНУКТЕРИМ

Джеминэ Полтаева — Туркмен ССР-де сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында аныяк коммунист Джеминэ Полтаева контрреволюцияга удур маадырлыг демисежин, Ортаакы Азияның эң-не хожудангай булунунга таа амыдыралды тургузуп турган.

1925 чылдан бэри Д. Полтаева Туркменияның хэрэжен чонунуң ортузунга политиктиг ажылды идепкейлиг чорудуп, хөй-нинтиниң амыдыралына могат-шылаг чокка киржип, пос-таавы фабрикалың директорлап келген. Республиканың улетпүрүнге ол удуртур албан-дужаалларны күүседи турган. Джеминэ Полтаева амгы уеде персоналдыг пенсионер, СЭКП-нин Ашхабад хоорай комитединиң кезигүүчү.

Туркменияның аар үлетпүрүн тургузарынга янды-бүрү националдыг аныяк кижилериниң идепкейлиг киришкенин, республиканың бөгүнгү аныяктарының ажыл-херээнин дугайын Джеминэ Полтаева бо чүүлүнде тодаргай чугаалап турар.

Туркмения 1925 чылда... Аныяк республиканың экономиказы ынчаарда дыка кошкак турган. Туркменияның бүгү девискээринде 80 хуудуу куруг алезин турган болгай, тараачыннар черни ыяш аадарып-биле тарыл хеваг дужуттуг ан келген. Улетпүрге оп-шаа үүрмек ус-тывыш ажыл-агыларды турган. Республикага чаңгыс-даа улуг завод азы фабрика турбаан.

Бижик билбес чорук-биле шинтпирлиг демиселдя Совет эрге-чагырга чорудуп келген. Ядыы болгаш аш-түреңги чорукту ажып эртер талазы-биле боттуг хемчеглерин улусчу эрге-чагырга боттандырып турган. Эрги, реакциялыг чаңчылдарны ажыл тиилээр, ядыыларды болгаш хэрэжен-нерни кулданышкындан бүрүн хостаар дээш шинтпирлиг демиселдя Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне могат-шылаг чокка чорудуп келген. Ленинчи партияның болгаш Совет эрге-чагырганың бо бүгү хемчеглерин Туркменияның күш-ажылчы бүгү чону, аныяктары бүрүнү-биле деткээн. Ынчалзыкок, эртинин реакциялыг багай чаңчылдары амыдыралга дыка хандыр сингиккен турган... А Каракумнуң ховуларынга басмачылар деп контрреволюстут дээрбечилер шапкылажып чоруп турганнар...

Туркменистанның комсомолунуң II съездизи 1926 чылда болган. Республиканың аар үлетпүрүнү тургузарынга идепкейлиг киржир дугайында айтырыгны съездиниң делегаттары чугаалажып коргеп. Республиканга үлетпүрүнү хогжүдер дээш демиселге партияны детжир деп аныяктар бирүн-биле шинтпирлээн.

Республиканың пайысылалы Ашхабад хоорайга эң баштайгы ийи улуг бүдүрүлге черлерин ынчаарда тудуп эгелээн болгаш оларның дериишкинин чедиишкиннерни дооскан. Ол дээрге торгу аргыыр болгаш пос-таавы бүдүрер фабрикалар-дыр. Ол бүдүрүлге черлерниң бирээзиниң директору болу бээр бээр мен деп байдал ынчаарда дүжүмге бээш кирбээн.

Баштайгы ол бүдүрүлге черлерин тудуп кылыры ынчаарда дыка берге болган. Ажылчыннар чедиишпес, тудуг материалдары болгаш механизмнер бага дериишкиннер чок турган. Ынчалзыкок, Советтер чуртунуң оске республикаларының ажылчы чоннары, хамыктың мурнунда орус улус биске кезээ моңгеде уттундурбас чаагай дузаламчыны көргүскен. Туркменияның пайысылалында баштайгы ол бүдүрүлге черлеричиң адрезинге хөй санныг болгаш улуг хемчээлдиг чүктер Москвадан, Ленинградтан, Азербайджанның пайысылалы Бакудан, Узбекистайның — Ташкентиден соксаал чокка кэш турган. Тудугжулар болгаш инженерлер бистиң республиканың пайысылалында таа тудуларга база кэш турган.

Пос-таавы кылыр фабриканың тудуу 1929 чылда доозулган. Ында кым ажылдаорыл? деп айтырыг чидип-биле тургустунуп келген. Тускай эртеминиг кадрлар эргежок чугула болган. Шак ындыг тускай эртеминиглер ынчаарда Туркменияга коңгүс чок турган. Ынчаарга Реутово болза орус болгаш туркмен улустарының акы-дүүма найырал-ының төөгүүнде моңгеш-биле кирген. Москва чоогунда ол хоорайжыгашка ынчаарда пос-таавы бүдүрер улуг фабрика ажылдап турган. Пос-таавы бүдүрериниң тускай эртеминге өөредири-биле туркмен аныяктарны Реутовоның пос-таавы фабриказынче чорукан. Ол бүдүрүлге черинге келгеш, ынчаарда тудуп эгелеп болгаш оларның дериишкинин чедиишкиннерни дооскан. Ол дээрге торгу аргыыр болгаш пос-таавы кылыр ажылчынар кылдыр өөредип ап турган. Дурдыңназ Сапармухамедова кажан ашаа-биле кады Реутоводан чорунканда, чүтле он сес харлаан. Реутоводан пос-таавы фабриказынга өөредип турган үеэнге Дурдыңназ ам түркетиң ханызындан өөрүп четтиринишкин-биле сактып, чугаалап турар. Пос-таавы фабриказының ажылчынпары Туркменистандан келген оолдар, кыстарны акы-дүүмалыпкы ёзу-биле өөрүшкүлүг хүлээп алган, боттарының эртипелиг билиин, байлак дуржулгалын күзелдин-биле дамчыдып бергеннер. Советтер чуртунуң улустарының улуг найырал-ының өндүр-чаагай күүжү Туркменияның оолдар, кыстары ынчаарда бүүрен көргеннер.

Мээң ынчаарда Москваже өөредири чорукан. Бистиң калбак делгем улуг Төрөөн чуртувустуң алдарлыг пайысылалы Москва хоорайга пос-таавы институдун болган үлетпүр академиязын өөредип доостум. Оон соонда Ашхабадка эрп чанып келдим. Кажан 30 хардыг турумда, мени пос-таавы фабриказының директорузга томуйлаан. Аныяк республиканың пайысылалында аныяк бүдүрүлге черинге —пос-таавы фабриказынга шупту аныяктар ажылдап, олар пайыралдыы-биле бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседи келген. Ол бүдүрүлге черинге келиримгеле, ынчаарда аңаа туркмен, армян, азербайджан, украин кыстар ажылдап турар болду. Оларның хөй пурүүзү оруступ пос-таавы үлетпүрүнүң хоочуп хоорайлары болур Ивановодан, Егорьевскидеп, Калининдеп чедип келгеннер. Олар шупту коңгуг эки ажылдап турганнар. Пос-таавы фабриказының ол аныяк ажылчыннары 1932 чылда Туркменияның комсомолунуң VI съездизинге ыпча деп биженнер:

«Бөш чыл планының пиитпирлиг дөрткү чылында планның даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседир, продукция бүдүрерин улам көвүдедир болгаш оон шыпарын жижидер дээш могат-шылаг чок ажылдаарывысты комсомолдуң съездизинге дакгыраглап тур бис».

АНЫЯК ажылчыннарның сур-күштүү, күзел-соруу, революстуг кедүрүүшкүнү чалар от дег паиг, кан дег кадыг-бижыг турган. Аныяктар эң-не кадыг-берге ажыл-херекти хүлээнип алгаш, алдарлыы-биле күүседип келген. Чээрби болгаш үжеп чылдарда аныяктарның ол эрес-маадырлыг чоруун Туркменияның ажылчы чоннары болгаш амгы салгалдың аныяктары улуг чоргаарланыышкын-биле үрээге кадагалап чоруур. Баштайгы беш чылдарниң маадырларының эвур-хевирин, оларның чаныш-сыныш чок тура-соруу, революцияның хереэнге кызыгаар чок бердингени амгы салгалдың аныяктарынга чаагай үлегер-чижек болур ужурлуг.

Туркменияның соңгу-барын кедээлинде Кара-Богаз деп чер бар. Ол дээрге, Ортаа Азияда эң-не берге агаар-бойдустуг черлериниң бирээзин. Оон барык бүгү девискээри элезининг эң ховну, ижер суг-даа, чаглактаныр мяш-даш-даа чок. Ындыг-даа болза, ол черде суг хөөлбээнде натрийниң, калийниң, магнийниң байлак дустары бар. Ол хөл дузун үлетпүрге чүгүлә хереглеп турар. Кара-Богаздың эриинде ам химия комбинадын тудуп турганын.

Республиканда улуг тудугларның бирээзи — Кара-Богаздың химия комбинадының тудуунга Туркменияның комсомол Төп Комитединиң путевказын ёзугаар эрес-дидим оолдар, кыстарны чорудуп келген. Кымга ындыг путевканы берген болдур, ол кижиге комсомолдуң улуг идегелин көргүскен болур. Химия комбинадының тудуунда колдуунда туркмен, казах, орус, украин, азербайджан, армян оолдар, кыстар эң-найыралыг ажылдап, баштайгы беш чылдарның улуг тудугларының бирээзин боттандырып турган.

Агаар-бойдустуң берге байдалы турза-даа, ядыы-бүрү националдыг оолдар, кыстар Кара-Богаздың ээн ховузунга химия комбинадын болгаш аныяк хоорайны тудуп кылган. Кыштың чыккылама соогундан, чайның чалар от дег нэнгиндэ олар бичии-даа чалданмаанар. Туркменияда химия комбинадының тудуунга херегдээр материалдарны саат чокка чудуруп корударын ыяш көөр контроль пунктуларын Азербайджан хоорай — Бакуда, орус хоорай — Астраханьда болгаш өске-даа черлерде комсомолчулар организастап тургускан. Ынчангаш, таа тудугга херегдээр материалдар бичии-даа саадаваан болгаш комбинат чогтур хуусаада тутпаан.

— БО ДЭЭРГЕ, — мээң Туркменнямның аар үлетпүр хөгжүлдезининг баштайгы ийи чижээдир. Республиканың аар үлетпүр хөгжүлдезинг шак ынчаар эгелээн турган. А оон соонда — дөрткү чыл четпес үеним дургузунда Туркменияга динмиялы, машина тудуунуң, демир болбаазырадын кызыл-рынның үлетпүр будүрүлгелери тургустунган.

Бо бүгү тудугларны кылырынга, үлетпүр будүрүлгелерни ажылдадырынга аныяктар үнелеп четпес улуг үлүүн киирген болгаш киирип-даа турар. Амгы уеде мээң аныяк өөнүктерим боттарының аларының, иелеринин, өгбелеринин чаагай хөрээн уламчылап, оларның чаңчылдарын төлептии-биле эдилеп, улам байдыып турарынга чүрээнинин ханызындан чоргаарлаңгыр мен.

Республикада Небит-Даг деп хоорай бар, ону туркмен дылдан очулдырарга, нефтяниг даг дээни ол. Куттулуп чыдар кедергей элезининг черде ол хоорайны аныяктар туткан болгаш Туркменияның «кара алдының» Төрөөн чуртка, коммунизм тургузуушкунунга бараалгаткан. Аныяк нефтяжилер: орус националдыг Алексей Резников, азербайджан Рафик Аллахвердыев, туркмен А. Джанаев болгаш өскелерде Небит-Дагның нефть тывыжынга алдаржыы, сураг-хааннар. А 1968 чылда Небит-Дагның бүгү комсомол организациязының чазактың бедик ыяңналы—Күш-ажылдың Кызыл Тун ордени-биле демдеглел, шаңнаан.

Каракумнуң улуг канал бургазы хөө хонуну кежиилер 840 километр шөлүлүн чоруй барган. Оон суу-бедик амгы уеде чөөрбө беш мун гектар шөлдү суггат-биле хандырып, чыл бүрүде оорган чаагай дужуттуг ястурун ап турар. Бо канал бүтээн ажылында Туркмения бистиң чуртувустуң хөөн будүрер кайгы республика болган. Каракумнуң улуг каналының тудуунга 32 комсомолдарның телээлекчилери оолдар, кыстар эң-не идепкейлиг киришкен. Бо каналдың дөрткү эзлээ ам-даа тутпаан. Каспий далайда үскүлүлер чедип бергеп.

Студентлерниң тудуг отрядтарының дугайын сагыш-сеткилдиг хамыгдаан улуг өөрүшкү болгаш чогаараллыг чугаалаар бодаар кайык мен. Аныяк оол башкы кыс— зиңгэ бооруп күзеп турар. Ол күзел амыдыралга боттанырдаа. Ынчаарга, өөредиглге доостун, чайгы дыштанылга эгелей бээрге, студентлерниң тудуг отрядтарын организастаан, бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң бүгү-ле республикаларынче, крайларынче, областарынче чорудуп, беш чылдың чаа тудугларын кылырынга улуг салыпшкынын киирип турар. Чижээ, эрткен чылын бистиң республикага бир дугаар интернационалдыг улуг тудуг отряды чедип келгеш, Туркменияның тудугжуларынга боттуг дузаны чедирген. Бо чылын Литвадан, Латвиядан болгаш Россиянын хөй-хөй хоорайларындан база тудугжу отрядтар чедип келгеп республикада ажылдап турар.

Социалистиг ынак Төрөөн чурттуң алдары дээш, коммунизмниң өндүр-чаагай тиилелгези дээш мээң амгы аныяк өөнүктерим ам-даа хөй маадырлыг чүүлдерин кылыр дээрзинге бүрүн бүдүрээр мен.

Джеминэ ПОЛТАЕВА.

Найыралды быжыглаар дээш

КАИР. (СЭТА). 1952 чылдың египет революциязының 20 чылдыгына тураскаадткан байырлыг кежээ Каирге болган.

Премьер-министриниң орадакчызы, Араб-совет найырал ниитилелиниң даргазы Мухаммед Абдель Салям аз-Зайят кежээге чүве чугаалаан. «Египет улус империализмге болгаш агрессияга удур демселге, экономика тургузуушкунунга болгаш египет, чепсектиг күштерни быжыглаарынга совет улустуң көргүзүп турар дузаламчызын болгаш найыралчы сеткил-сагыжын 'кезээде бедин-биле үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар» деп, ол демдеглээн.

«Египет-совет найырал — 1952 чылдың июль революциязының эң-не үнелиг чедиишкиннериниң бирээзи-дир, ынчангаш египет улус бо найыралды хогжүдүп, быжыглаарынче чүткүлдүү» дээрзин ол база чугаалаан.

Политбюронуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу сентябрь 9—10-да «Юманите» солунунуң чыл бүрүдеги байырлалының улуг үкүр-дузазын демдеглээн. ФКП Политбюрозунуң варган үндүрген медеглелиндэ чугаалааны болза, янгы политиктиг байдалдарда бо байырлал Францияның коммунистиг болгаш социалистиг партияларының каттыскан чазак программазын амыдыралга боттандырарынга бирги чинти-национал улусчу ужуражыышкын болган турар. Радикалдар партиязының төөгө үеэлдиг чалгыының төлөлекчилери аңаа база каттышкан болгай.

Француз коммунистериниң органы — «Юманите» солуп улусчу эвилелди тургузаар дээш, каттышкай чазак программазын боттандырар дээш, каттышкай чазак программазын боттандырар дээш демиселге. Францияның ажылчыннарының, демократтыг болгаш национал күштериниң тиилелгези дээш демиселге чүгүлә ролдуу ойнап турар дээрзин медеглелде демдеглээн.

Улусчу партияның съездизи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен чылда тургускан дешпиллелиг политиктиг организация —Улусчу партияның дөрт хүн үргүлчүлээр национал съездизи Сент-Луисте (Миссури штат) ажыттынган. Ынчаарда улусчу партия сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы, дүнүзга удур АКШ-та шимээжткинниң база удуртукчузу доктор Бенджамин Спокту АКШ-тың президентиниге, а негр башкы Джулиус Хобсонну орадакчы президентиниге бодуунуң кандидаттарыг кылдыр дешпяткеп турган.

Съездинде 30 штаттан келген каш-каш чүс делегаттары партияның соңгулда платформазын чугаалажып турар. Кол айтырыглар болза АКШтың Индий-Кыдатта дайынын соксадыры, даштыкы америк шериг базаларын хаары, эвээш онгу-хөрөңгилиг ог-булелериниң орулгаларын ковүдедири, ажылчыннарның күш-ажылының байдалдарын экижидери болуп турар.

Улусчу партияның кандидаттарын ам бээш АКШ-тың 10 штадының соңгулда бюлетеньперинде киирген.

Делегейниң 60 хүннерде

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Куангчи хоорайда кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Сайгончу командылал чаа десант батальонну хоорайның чартык бузулган шивээзинче чоруткан. Шивээниң иштинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар деп, чалча командылалдың Хюэде төлөлекчизи иедеглээн. Улусчу чепсектиг күштер хоорайның кудумчуларында сайгончу шериглерниң кезектеринге удур тулчуушкуннарны чорудуп турар. АКШ-тың ужар түүлү Куангчини болгаш оон чоогун мөөңнээшкин-биле бомбалаарын сонсатпайн турар. Хосталга күштери Куангчиниң соңгу болгаш мурнуу талазында дайзынның туруштарын артилерия-биле боолап турар.

Патриоттар Мурнуу Вьетнамның база бир улуг хоорайы — Хюэни долгандыр шериг базаларының дээрбээзинге согугланы таварыштырарын үргүлчүлевишаан. Төп шатта Контум хоорайда чалча шериглерниң турар черин күчүлүг ракеталар-биле боолаан. Америк шериг-агаар күштериниң «В-52» дээр бомбалакчы самолёттары Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынче халдаашыннарны кылып турар. Мекронг хеминиң алдыы адырында чүгле Диньтыонг можуже безин «умудуп чоруур шивээлер» июль 26-да 550 тонна бомбаларны октаан. Сөөлгү хүннерде ында сайгон шериглериниң бымыглалдарынче патриоттарның ыйыышкыннары онза күштелген.

Улусчу чепсектиг күштер суг эриинде Биньдинь можуда хосталган районнарже дайзынның халдаашыныын ойтур шаап турар. ЮПИ агентилелдиг ында корреспондентизиниң дыңнатканы болза, июль 27 эртенинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар болган соонда сайгончу шериглерниң чеди муң ажыг солдады далай эриинден ырак эвес чөрге бүзээлеттирген. Патриоттар № 1 оруда туруштарны эзлеп алган болгаш дайзынны оок тыыл баазаларындан үзе киргеп.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери июль 18 болгаш 19-та Төп шатта Контум можунуң төвү Контум хоорайны долгандыр сайгончу мезектерге удур тулчуушкуннарны чорукан. Плейку можунуң төвүнден Контумче кел чоргаан шериг автоколоннаже патриоттар база халдаан. Парлалганның хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар алырга, ийи хүннүң дургузунда тулчуушкуннар үезинде дайзынның барык 400 солдадын чыскаалдан үндүрген, 5 самолёт, вертолёттуу думуй атнан, хөй санныг бөө-чепсекти хунаап алган.

Демисел чидигленген

ЛОНДОН. (СЭТА). Британ ортулуктар 1926 чылдың сөөлүнде ында национал ажыл соксадышкынынга амгызы ышкаш кажан-даа ындыг чоок турбаан.

Долгейниң оске черлери-биле англи пайысылалдың ужар чүүл харылзаазы июль 27-де дүн ортузунда соксаап. Англияда эң улуг Хитроу аэропорттуң ажылчыннары ажыл соксадып турар. Лондонуң кудумчуларында автобустар коолулбес — оларның чолаачылары болгаш ковдукторлары 24 шакта ажыл соксадышкынынга чарлаары дээш чаңгыс үн-биле бадылаан. Лондонуң национал солунпарының чаңгылы-даа дөртку хүнде үнмейл турар.

Лондон, Ливерпуль, Глазко, Халл порттарында чаңгыс-даа судноның чүзүн дүжүрбээн. Докерлер-биле кады судноларның долчыннары болгаш экипаштары ажыл соксадып турар. Мурнуу Уэльстиң болгаш Йоркширниң шахтерлары ажыл соксадып турар. Шотландияда телевизорлар экранбарының оду өшкеп.

Бирмингемде «Британ лейланд» дээр автомобиль заводтарында болгаш Бристолда «Ролле-ройс» дээр мотор тудуушкун заводтарында ажылчыннар ажылга үнмээн.

Машина тудугжуларының сөпүнүң талазы-биле Англияда ийиги профавилели (будүн чартык миллион кежиигүвүүт) шинти национал ажыл соксадышкынын чорударынче кыйгырган. Бо негелдеэн тред-юнионнарның британ конгрезинин кол човуделиниң туралыпза чугаалажып турар.

Британ ортулуктарда амгы ангы демиселиниң шак ынчаар шыңгыы чидиглеңгенинпиң шүүт чылдагааны болза «улусчуде харылзаалар дугайында» профавилелиниге удур хоойлуга чыглаалаш хорудалче кирер октаттыргай лондон докерлерден бет профавилел активчиларын кара-бажыңга хорудаалары болгай.

Конгресс кежигүннери негээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ конгреазиниң төлөлекчилер палатазының даштыкы хереглер талазы-биле комиссиязы октябрь 12-ге чедир Индий-Кыдаттан америк шеригилерни бүрүн үндүрери дээш бадылаан. Комиссия даштыкы күрүвелерге шериг дузаламчызының дугайында хоойлу төлевилелиниге чогуур чылдагаарларын хүлээп алган. Ук хоойлу төлевилелиниң мооң мурнунда-ла сенатка бадылаан болза-даа ону төлөлекчилер палатазында мурнуку хевээр чугаалажып турар. Комиссияга бадылашкынның түңнелдерин хайгаарактыларга хевертеп болган чүүл болу берген, түгө дээрге, төлөлекчилер палатазын сенатка бодаарга Вьетнамга дайын айтырыгларынга элээн консерватиниг кылдыр санап турган.

Дөрт ай дургузунда Индий-Кыдаттан америк шериглерни үндүреринге баш бурунгаар көрүп турар база бир одилгеен сенатка киирген Шак-да ындыг одилгеен даштыкы күрүвелерге шериг дузаламчызының дугайында хоойлу төлевилелиниге хүлээп алган турган, ынчалза-даа ооң даразында ук одилгеен күш чок болдургаш, чүге дээрге, хоойлу төлевилелиниң шупту үүдүрери хүлээп албаан. Сенат нежигүүн республикавы Э. Брук сенатта чугаалажып турары шериг хереглерин содыл алыр дугайында хоойлу төлевилелиниге чаа одилгени киирген.

Бо одилгелериниң үзүр-дузазы туттургаш америк шериг албаныгларны хостаар дугайында негелдеэн Индий-Кыдаттан америк шериглерни үндүреринің баштайгы негелдээ кылдыр ол одилгелерге киирген-биле бичелеп турар. Ам Вашингтон бо айтырыгны АКШ-тың Мурнуу-Чоон Азияда агрессиязын үргүлчүлээринге чылдак болдургаш.

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның тускай корр. А. Ермаков). Борис Спасский база катап улуг частырыг кылгаш уттуруп каан. Ол соскы салыгны дөрт шак дургузунда ойнаан соонда бодунуң туруштарын идегел чок аңаарга, 37-ги коште дүжүп бериккеп. Маргылдаанның саны — 5:3 болу. Фишер мурнап чоруп турар.

Делегей чемпиону бо удаада бужурганын ойнаан. Ол удур халдап ойнар аргазыг болу берге-даа, бодунуң планын кадыг-бир чылдагаан-биле ойталай берген. Оон соонда аңаа каш доскут көштер кылгаш, хензиг черге частырыг кылыпкан. Ол аъттыг «ф7»-же көшкеп, удурлапыкчызынга мерзелер-биле солчур арганы берген болгаш оон материалдыг артык күштүг болу бээрин болдурган. Оон соонда кара таланын туруштарны шуут көпкей бергеп.

Фишер ак тала-биле ойнаан, баштайгы кожун «ф3»-тен эгелээн. Бо салыгның онгу кожунуң соонда Спасский 53 минута дургузунда боданган, он бирги көштү кылган. Оон соонда Спасский бир бодаалын шаап бергеш, бодунуң туружун идепкейлээп алган, ынчалза-даа ол хөрпертен частырыг кылган...

Маргылдаанны база катап капога тыртыргаи. Ынчалзада бо удаада Честер Фокстуң бөлүү эвес, а «Эй-Би-Си» дээр америк телекомпания ону тыртыргаи. Чүге дээрге, ол компания кино тыртыраа керекээ чарын алган. Анаа Роберт Фишер база ат салган дээр. Ол Фишерге база ажылтыг деп чүве билдингир болбайбаан...

«телевидение»

ИЮЛЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.10—«Кадыкшылга». Эртем-тапылгырлыг программа. 13.45—Өөнүүт телекөргүүлүг. «Көргүүт эгелеп тур». Цирк программазы. 14.30—«Кижи болгаш хоойлу». 14.45 —Спорт программазы. 1. Футболга ССРЭ-ниң кубогу. Чартык финал. ЦСКА — «Торпедо». Ийиги ооп (бижидилге). 2. Шыдыраага делегей чемпионады.

15.30— «Чогаалчының шидиги». Левинчи шаңналдың лауреады Ч. Айтматовтуң чугаазы. 16.00—16.10—Чаңсар. 16.10 — В. Шуберт «Дүн ортузунга чедир бир шак артканда». Малая Бронназда Москваның шин театрының шинал. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүүт телекөргүүлүг. «Музыкалыг үжүрожылгалар». 19.10—ВЛКСМ-тиң секретары Л. А. Земляникова телекөрукчулерниң айтырыгларынга харылаап тур.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Уругларга фильм. 20.15 — «Саян кырында кежээ». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.15—Концерт. 21.45—Өөнүүт телекөргүүлүг— «Дедир эгиткен музыка». Уран-чечен фильм. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.20 — «Концерт студиязы чалап тур». «Өөнүн, ыр!» Ю. Силантьев удурткан эстрада-симфония оркестри. Э. Хиль, Г. Непашева, В. Макаров олар концертте киржип турар.

агаар

Бөгүн республикага шокар будуттаар, шоолуг чагбас, хатты дургеви секундада 5—10 метр чедер. Дагтыг черлерге 20—25 градус, оске черлерге 25—30 градус иэнир. Кызылга бэрык чагбас. Агаарның температуразы 27—29 градус чедир иэнир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Садып алыкчыларга

Июль 29-та Кызыл садыг «Саяна» универмагтың чанынга чыигетикен өртектиг барааннар базаарын эрттирер.

Базаарга дараныпга ыылыгларын: эр улус кедер чувүлеринии, сорочкаларны, кышны болгаш күсну, часны пальтоларны, хөрээжен улустуң чиик платьелерин, халаттарны, бичии уругларга платьелерни болгаш халаттарны, бичии оолдар кедер хевөң-саазын пестен даараан костюмнерни, школачыларга дүктен кылган материал-биле даараан костюмнерни садар. Улуг улус болгаш уруглар кедер идиктерни калбак ассортиментилии-биле шилип ап болур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Кызыл садыгның үлетпүр болгаш аъш-чем барааннар магазиниериве ажылдаар садыгчылар, кассирлер, экспедиторлар, үүрмектеп садар черлерге садыгчылар, аъш-чем барааннары үлей хааржактаар киижилер, ажылчыннар, техниктиг ажылдакчылар, чүдүрүкчүлер, дуржулгалыг машинакчы, электрокаңнакчы хереглеп турар.

Ажылдаарын күзээнчер Кызыл садыгның кадр киидизинге ыыкыл шагының үезинде келир. Адрези: Октябрьская 29, тел. 54—14.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

кино

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Руль тутқан төлгелекчи» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүндүскү сеапсыга ийи билет» 15, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13; «Музыкалың үнүнүн» (1-ги, 2-ги көсктери) 15, 18, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Макеин Перепелица» 15.30, 19.10; «Бодуң дугайын мөңгө чугаалап берем» 17.20, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуун 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда кылдырының 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийдың комитединиң 21-47, үлетпүр кылдырының 22-64, чагаа кылдырының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75, 31-27, информацияга база совет тургузуу кылдырының 20-60, бухгалтерияның телефоннаре болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ЛС — 09645

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыдда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ИЮЛЬ 30 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 178 (8945). ортоо 2 коп.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ракетага удур камгаланыр системаларны кызыгаарлаар дугайында 1972 чылдың май 26-да Москвага ат салган Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында Керээни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунге күштүг кылдыр бадыладырыбиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирген.

ТҮҢНЕЛДИ ЧУГААПАШКАН

Июль 28-те СЭКП обкомунуң хуралаар залында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эртти. Хуралга министрлер, эргеледдер, ведомстволар начальниктери болгаш райкүүсөн дээргелары киришкен. Айтырыглары:

1. 1972 чылдың бирги чартыында Улус ажыл-агыйының хөгжүдеринең планының күүседелиниң түңнелдери.

2. 1972 чылдың бирги чартыында республика бюджединиң күүседелиниң дугайында.

Бирги айтырыгның талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Күрүне планының даргазы эш М. С. Салчак кылган. Ийиги айтырыгның талазы-биле илеткелди республиканың сан-хөө министри эш Б. К. Будегечиев кылган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. Мендүме хуралдың алдынгы түңнел туралашкан айтырыглардың талазы-биле болган ам бо хүннерде республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунда тургустунган чугула соруглаларга доктаалган.

СЭКП Төп Комитединде

Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Алтай крайкомунуң ажылынық дугайында

«Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитеди чугаалажын көргеш.

Партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин үдуртулга болдургаш, Алтай крайның партия организациязы көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезинге тодаргай чедишкинниерни чедип алганын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ол чедишкини көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниг кадрлары-биле ажылче крайда доктаамал кичээнгейни салыр, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүдезинге оларның ролюн бедидер талазы-биле тагыш салыышкынны күштелдиргени-биле тодарайлаттынып турар.

СЭКП-ниң Алтай крайкому, Дээ-Алтай обкому, хоорюмнары болгаш райкоммары, партия эге организациялары бүдүрүлгенин соруглаларын шиитпирлериниве тускай эртемниглерге эргежок чугула дуланы көргүүп, чогаадыкчы эгелешкинниерни деткип, көдээге бүдүрүлгениң организакчылары болгаш технологтары, эртем-техниктиг депшилгениң пөртередиктиелери болур оларның identкейин хөгжүдүп турар. Соңгу чылдарда тускай эртемниглерниң алдар-хүнүзүү, ажыл-агыйларда ажыл-херектиң байдалы ында оларның харысаалгазы дыка бедээн, бүдүрүлгеге чоруудулганың технологиязын сайыралгайлыларына, эртемниң болган мурнакчы практиканың чедишкиннерни пөртередириве агровомнарның, зоотехниктериниң, ветеринария ажылдакчыларының саадары күштелген.

Оларның мергежилин бедидер, бүдүрүлгенин эргелеп башкарарының чаа арга-хевирлерин шиидөдүп алыр талазы-биле 1971—1975 чылдарда көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш үдуртукчу кадрлары-биле ажылдың перспективтиг планнарын бүтү-ле районнарда, колхозтарда болгаш совхозтарда ажыддан кылган. Эң чугула айтырыгаарның бирээзин — ажыл-агыйларны тускай эртемниг кадрлар-биле хандырарын колдуунда-ла крайның колхозчуларының болгаш совхозтар ажылчыларының күсели-биле белеткээрин база шиитпирлеп турар. Алтайның көдээ ажыл-агыйында тускай эртемниглериң саны 1965 чылда турганы-биле дениээрге, оон ийиден ажыг катап көвүдөп болгаш ам 18,5 муң кижи болуп турар. Оларның аразында коммунистер дөртен хуу, хөрөөженнер — дөрттүг бир кезии. Кол тускай эртемниглерлиң, совхозтар директорларының болгаш колхозтар даргаларының удуг нуруузу көдээ ажыл-агыйн талазы-биле дээди эртемниглер болуп турар.

База бир чугула соруга — ортумак звеноңуң удуртукчуларының—садыргаларның болгаш бүдүрүлге участокларының бригадирлериниң, эргелекчилериниң, ферма эргелекчилериниң шыпар составын ажыктарын боттандырып турар. Тускай эртемниг болгаш бот-өөредиглге-биле өөренип турар ол категорияның ажылдакчыларының саны алды чыл дургузунда 7-ден 40 хуу чедир өскөн.

Партия комитеттери тускай эртемниглериниң идейлиг езуглелиниве, шиитпирлеп-политиктиг амыдыралга оларның identкейлиг киржилгелиниве, ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы кижилерни кижизидери-биле дүүштүрүмнүве улуг кичээнгейни салып турар.

Хөй-хөй тускай эртемниглер партия, совет, профсоюлдер, комсомол болгаш өскелерде органнарда сонгуткузаанар. Оларның аразындан он муң ажыг кижи көдээниң ажыл-ишчилериниң оргузунга пропагандисчия болгаш агитаторлаглиг ажылды идепкейлиг чорудуп турар.

Көдээге эртем-техниктиг депшилгениң дүргедилериниге тускай эртемниглериниң киржилгезиниң чаа хевири — черни, техниканы ажыглаарының ажыктыын бедидериве, чер болгаш мал ажылынга мурнакчы технологияны дүрген тинглоодин алырыве, эртемниң болган мурнакчы дүржулганың чедишкиннерни пөртередириве утпаткан тускай эртемниглериниң нуузунда чогаадыкчы планнары калбак пөртередип алган.

Тускай эртемниглериниң колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының профессиональ билиглерини бедидериниң, эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы практиканың чаа чедишкиннериниң дугайында оларга үргүлчү дыңнадыр талазы-биле ажылды план езугаар чорудуп турар. Ол ажылдакчыларның барык-ла доң кезии Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң мергежил бедидер факультединге болгаш крайның кадрлар биляи бедидер школазынга өөредилгени эртүкеннер. Мурнакчы ажыл-агыйларга семинарларны болгаш эртем-бүдүрүлгечи конференцияларны организастап турар. Оларның тематиказын ажыл-бүрү тускай эртемниглериниң дем каттыштырылгазын быжыглаарынче угланган. Оон-биле чергелештир эртем коллективтериниң болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң сөлбүлелиниң ажыктыын бедидеринге шын эвес теориялаарга, субъективизмге, практиктиг кырынга бадыткаттынмаан, далаш түңнелдерге удур принципиалдыг домисел улуг ужур-дузалыг болган. Эртем-биле дем каттыштырыл тургаш, нацдаашкынның хову зоназынга барык-ла үш миллион гектар шөлге арга-ыяш курлаан кылган, ол торук хөрөңнүүн хаттан үреэр чоруун болдурбас аргалы берген. Колхозтар болгаш совхозтарның улуг нуруузунда чер ажылының культурази бедээн. Уксаажыдылга ажылын сайгырадгайжыдып турар, эът углавышкынның хайнактаттырылга болгаш мыйыстыг, бодя малдың интенсивтиг семиртилгези пөртередип алган.

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалын жижидер соруга-биле колхозтарда болгаш совхозтарда мастер-адыкчылериниң звеноларын организастаан, оларның күжү-биле машина-трактор парыгының улуг кеминң хандырып турар. Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда радио-телефонлуг диспетчер албаны ажылдап турар. Крайда рационализаторжу ажылды калбак-биле чорудуп турар.

Хөй-хөй тускай эртемниглер кижилерни өөредиринин, оларның мергежилин бедидеринің талазы-биле улуг ажылды чорудуп, механизаторларның, мал ажыдының мастерлериниң мергежилдерин болгаш өске-даа тускай мергежилдерни чедип алырынга көдээниң ажыл-ишчилериве дузалаан турар. Малчыннарның 20 ажыг хуузу мастер-

(Улаачызы 2-ги арыда).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУЗУНДА

Малга витаминниг чем

«Тимелеев» совхозтуң ажылышчылериң бо чылын бөдүүн мал чемнин 2827 тоннаны белеткээр. Мал чемниң белеткелинде үш механизастатывган звенону тургускан болгаш оларны дуржулгалыг сигенчилер-биле, техника-биле чепсегдээн. Соңгу хүнүерге чедир совхозтуң сигенчилери сенаж-биле катай 1000 тонна ажыг мал чемни белеткеп алган.

Совхозтуң сигенчи звеноларының аразында хоочун механизатор А. М. Чеботаревка удурткан № 1 звено шалыныкын ажылдап келген. Бригада турлаанга чеде бөспээнсе Александр Михайлович бир трактор-чуң, бир тараа комбайнының, үүрмек сеитегейин кылган, механизаторлар-биле кызыг-кыйыг чок ажылдаан тур.

— Бөгүнгү кылганывысты санаваска, биске бердингеп 850 тонна тарымал болгаш чаңгызар үнгеи сигенни белеткээр планнывыс опаалдавыстың 125 тонназын сарыаттаавыс, 427 тонна суда-чочак-тараанын чаагай дужудун сенаж кылдыр салып алдывыс. Ажыгбиле чугаалаарга, биске сенаж белеткээр опаалда бердинмээн турган чүве. Оны бис малдың витамининиг чемнең конуудезир соруглга-биле салып эткээн бис — деп, ол биске чугаалаадыр.—Черле бо чылын мал чемининиң белеткелиниң депшилгезиг аргаларын ажыглаарывыче эккеп киженгей салып турар бис. Сенаж салырындан ангыда, ол сигенин, дүргеп салгынындыр, дериглеп база ажыглаан көөр дээш, дүүндеп бар шеңеп эгелеливис. Ында дөрт кижи соксаал чок ажылдап турар. Оны колдуунда-ла чазын чаа төрүттүнеп чаа малга бөөр соруглалыг. Дүргеп салгынындың кургаткан сигенниң витаминиг болгаш хайлымчал бүдүмеддери барык-ла үредибейн артар дээрлиң муршакчы ажыл-агыйларның дуржулгалары бадыткап турар чүве-дир.

Дүргеп салгынындыр дериглге 15 хонукта соксаал чок ажылдаар ужурлуг. Ол аргаңы бо звеноңуң механизаторлары чедишкинниг ажыглаан шыдаар дээрлиге звено удуртукчузу бүүдүрелдир.

Звенода 7 механизатордан ангыда, 20 сигенчиниң улуг кезии ажылчыр. Олар малга бөжыг чем-суур ээдп демнеседиң муруузу оюрууда чорүп турар. Аныяк механизаторлар Марат Быштаю-оол, Кулаар Кызыл-оол олар «КУФ-1,8» деп маркалыг машиналарны «Беларусь» тракторларга сөөртүп алган, суда-чочак-тараны костирбиваан, хөөндектей болдурүп, сенаж салыр черже чорудуп турар. Олар ийилээ бо ажылдың эгелиндеп бөөр түн бүрү 100 тоннадан эвээш эвес сенажты шак ынчаар белеткеп турар.

Онгала-Баазында тараан суданың үнгеи холчок. Суда боду амгы үеде 1,3 метр чедир өзе бергеп, а оон-биле холуй олурукан чочак-тараның чемижи бөрбектедгеп, сут-бышпак чем үези апаргаң. Таптыг-ла сигеп кылдыр кезер ол. Ынчангаш мында ажыктан турар механизаторлар болгаш сигенчилер минутазы-даа халас эртперинден харааган, кызымаккай ажылдан турардыр. Трактористер Сергей Кыргыс хүнде 12 гектар чериң кестирер нормазын 1,5 — 2 катай ажыр күүседип турар. Оон эжеш хөнөөнекчи подбородиктиң башкарыктызы Мөңгүш Кара-оол база-ла оон калып чок ажылдан турар болду.

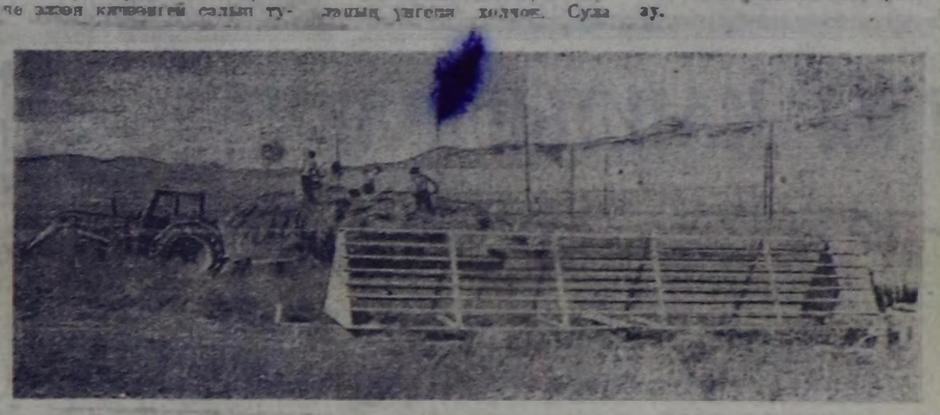
Салгынындың кургадыр черде Александр Гостиновка удурлап ээлчегиң · ооллары Сайга Онгар, Вася Поспелов, Володя Гуляи олар сигенни тырып, оны малдың сайгара салып турорлар.

Бо звеноңуң сигенчилери малга витаминниг чаагай чемни белеткээр, келир кыжын ниитиниң малдың үүр. мегди чыл ажарының үндезинин тургузар дээш чүткүдүг ажылдан турорлар.

О. НАМЧЫЛАК.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Салгынындың кургадыр дериглгениң ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ийи салбырда

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишпин-Хем салбырында Байыр-оол Кыргыс удурткан бүдүк-бүрү белеткээр звенода школчулар болгаш хөрөөженнер 46 кижи хаара түттүнган. Звено 126 тонна бүдүк-бүрү белеткээр соруглалыг, амгы үеде 44 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээш хүлээткен.

Т. ОҢУР-ООЛ.

* * *

Оя-ла совхозтуң Арыг-Узуң салбыры ниитиниң малынга чем белеткелинче организастыг киргеп. Салбыр бо чылын мал чемиңге 1500 тонна ажыг сигеп белеткээр планныг. Сигенчи бригадада ялаы-бүрү марканың 13 трактору, сигеп кезер 5 машина, 4 бүдүрүкчү даш, өске-даа техниканы быжыглаан.

Амгы үеде хөй чыдыг сигеп— люцернаны 235 гектарны кескеп. Гектардан-на 18 центнер люцерна алган. Звеноңуң кескен люцерназының 80 гектарын үреэнинге ажыглаары-биле белеткээн.

Оон артканын бодгеш. 126 тонналы сигеп. 115 тонналы сенаж кылдыр белеткээн.

К. КОМБУ.

Дүжүт ажаалдазынга белеткел

20 КОМБАЙН БЕЛЕН

Бо чылын Каа-Хем районда «Тимелеев» колхозтуң тараазының үнүжү кажаңгылындаа артык чаагай. Ол чорук механизаторларны болгаш тараажыларны аңы-ажылче улам сорук киирип, техника септелгезиниң темпилин дүргедедирин негеп турар. Колхозтуң механизаторлары 25 комбайнны тараа ажаарынга белеткээр планныг. Бо хүнүерге 20 комбайнны эки шынарлыг кылдыр септээш, белениниң шугумунда тургускан. Арткан беш комбайнны августегелиниге чедир бүрүн доозар деп шиитпирлээн.

Септелгенин шынарын хынаар тускай комиссияны тургускан. Ында инженер, механик болгаш дуржулгалыг механизаторлар киргеп. Олар септеттинген комбайн бүрүзүн хынамчалыг көрүп, каждыгбир чүүлүг чедир кылбаан болза, ону септээн кижиге катап кылдырып турар. Ынчангаш техника септелгезиниң шынары эки. Комбайнар септелгезин шуушпурар дептиларының кайы хире нефтидалының дугайын ында тускай дериг-херекседдер демдеглеп ап турар. Ол системаның бирги эвчүзүн 1973 чылда ажыглалга киирген турар ужурлуг.

Бени чылдың төнчүүүнге чедир «Ленинефтиниң» бүтү районнарының инженер-технологтуг азыбын черлерге шуушпурар ол система-биле хандырыттынган турар Оон ажыында 90 муң чедир рубльди кэмнээп ап болур.

Кутурдене.

(СЭТА-ның корр.).

РСФСР: тайга-сыннарда фабрикалар

Хабаровск крайның балыкчылар болгаш мыштылар суурларында, инженерлерниң болгаш ажчыларының национал суурларында даа чыл эгезинден бөөр төнүнүң амыдырал хандырылгазының 50 бүдүрүлге черлерге ажыттынгаш. Олар — ишкә-хевээ дүрген септеер механизастаттынган мастерскаялар, шак кылыр черлер, амыдырал хандырылга өрээлдеря-дир. Дуржулгалыг мастерлер бригадаларга вертолёттарга олуруп алган, тайгасынче, геологтарга, спортсменнерни аскыр-руун болдурбазымга ол дужулга дузалаар ужурлуг. Ынчангаш шиитпирлеп-политиктиг ажылчыннарның аарымыр черу

КОЛХОЗ БОЛГАШ СОВХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЭКП-ниң АЛТАЙ КРАЙКОМУНУҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арныда).

ер деп аттарлыг, трактористерниң болгаш комбайнерлерниң үштүң ийи кезии — бирболгаш ийиги класстарлыг. артия комитеттериниң детимчези-биле көдээ ажылый техниканың шингээдип ыр дээш шимчээшкин хеээнниер ортузунда калбертн. Ам колхозтарда болгаш хозяйствада беш муң ажыг рзоженнер механизаторлар ыуп ажылдап турар.

Социалистиг чарышты болш күш-ажылды коммунистг ёзу-биле көөрү дээш имчээшкинни организастаалынга партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттетускай эртемниглерге калба-биле дайынып турар. Хүээп ап турар хүлээлгелерниң ономика талазы-биле үнделеттинген турарынга, мурккыларның ажылының архивирлерин пропагандалаалынга тускай эртемниглерниң ю өскен. Олар Алтайның рлакчы механизаторларын, чер ажыдыгларының лгаш малчыннарының чеп алганы чер болгаш мал ылының бедик культурег коллективи деп ат дээп, п-ажылга эки кергүзүглерчедип алыры дээш чарышхөгжүдерите идепкейлиг ржип турар.

Тускай эртемниглөр-биле ыды экижиктеки колхоз лгаш совхоз бүдүрүлгезиниг үре-түнелдиг ажылдаалынга чаагай салдарлыг болл. Сөөлгү чылдарда көдээ ыл-агый продуктиязын бүээри болгаш белетиккэри жүзү-биле көөрдээп, дүжүт лгаш мал ажылының проктулуу арбыдаан, күшыдлыг бүдүрүмчүлүү бен.

Ооң-биле кады колхоз лгаш совхоз бүдүрүлгезинге кай эртемниглерниң ролюн ндер талазы-биле партия Алтай крайкомунуң чоп турар ажылын улам ай сайыраңгайжыдары неинин турар деп, СЭКП санап турар. Чер болгаш ажылын интенсификасрының сорулгаларын итпирлээринге тускай эрниглерниң күүзү болгаш билиин чамдык черлерде амдаа четпес ажыглап турар. Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге чаа база мурнакчы түүлдерни неитередирингө чамдык тускай эртемниглер ам-даа идепкейлиг киришпейн турар. Черни, техниканы болгаш өске-даа материалдыг хөрецгини чоп ажыглаары оларның ажыл-чорудулгазында ам-даа кол черни эөлевейн турар. Бүдүрүлгеге хамаарышкан тодаргай айтырыгларны шинтпирлээрде тускай эртемниглерниң эрге-хүлээлгезин холгаарлай бөөр чоруктуң фактылары бар. Ынчангаш тускай эртемниглер ацаа хамаарышпас албан-хүлээлгени күүседиринче чардыгып, стол артынга олурар кылыр ажылга, янзы-бүрү справкалар болгаш отчёттар кылырынга хой күштү болгаш үе-шактың чарыгдап турар.

Чамдык агрономнар агротехниканың дүрүмнерин хажыдып турарынга удур ёзулуг демисел чоруттайын, тарылга ээлчештирилгезин шинээдип алырынга, тарылга шөөдерининг структуразын сайзыраңгайжыдарынга, үрезин ажылагыйын экижидерииге шудургу чоруун көргүспейн турар. Тараа культураларының, картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдү ам-даа чавыс, белеткел талазы-биле планнарын күүсетпейн турар, мал чемнерин бүдүрериичe, ооң ышнарын экижидерииче эргежок чугула кичээнгей салбайн турар колхозтар болгаш совхозтар ам-даа эвээш эвес бар болуп турар.

Хөй-хой ажыл-агыйларның зоотехниктери болгаш ветеринария ажылдакчылары нинтиниң мал ажылының, ылаңгыя сүткүр мал ажылының хөгжүлдезинде четпестер-биле шинтпирлиг демисеппейн турар. Мыйыстыг бода малдың баш саны болгаш ооң продуктулуу көнчүт оожум өзүлүг турар, оларның кызыраар чоруу бедик болуп артпышаан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның, «Сельхозтехника» каттыжышкынарының инженер-техниктиг ажылдакчылары машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, бүдүрүлгеге чорудулгаларын, ылаңгыя мал ажылында комплексилиг механизацияны болгаш электрофикацияны ажыктыг ажыглаарының талазы-биле ажызды четпес чорудуп турар. Көдээ ажыл-агый машиналарын ажыглаарының болгаш кадагалаарының дүрүмнерин үреп турарының, оларны хуусаа четпээнде-ле алаан дээш үндүр бижиринииң фактылары амдаа чайлаттынмаан.

Чамдык тускай эртемниглер болгаш удуртукчулар ажыл-агыйларның экономиказыиче хаылап кирбейн, мал чемнерин болгаш единица продукцияны бүдүрериие күш-ажылчы чарыгдалдарны, өске-даа материалдыг хөрецгини эвээжедир дээш ёзулуг демиселди организаставайн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда бот-орулга-чарылгалыг харылзааларны кончуг оожум сайзыраңгайжыдып, ниитиниң болгаш күүсенең өнчү-хөрецгизин шын эвес чарыгдап турарының фактыларын болдуруп турар, продукцияның куду шынарлыңнан болгаш үрелип турарындан карааа-когаралдар болуп турар таварылгалар база бар.

Чамдык удуртукчу ажылдакчылар болгаш тускай эртемниглер ажыл-агыйжы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулганы шын дүүштүрерин чедип албаан. кижи бүрүзүбиле тус-тузында ажыл чоруттайын, күш-ажылдың сагылгачурумун үрээр болгаш моральтала зы-биле будулчак илергейлээшкиннер-биле демисеижиичe хой-ниитиниң четпес организастап турар. Харын чамдыкта олар боттарын бөзин бүдүрүлгеге болгаш амыдырал-чурттарга төлептиг сагылга чурумнуң үлегери болбайн баар таварылгалар бар.

Партия комитеттери көдээ ажыл-агый эргелелдиринде болгаш колхоз база совхоз бүдүрүлгези-биле шуут сырый харылзаалыг өске-даа организацияларда ажыдап турар тускай эртемниглерниң ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле четпес ажылдап турар. Ол организацияның тускай эртемниглери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериие болгаш белеткээрииге ажыл-агыйларга четпес дузалап турар.

Чамдык партия райкомнары, райкүүскомнар, ажыл-агый удуртукчулары тускай эртемниглериң чурттаарыига болгаш культура-амыдыралынга эргежок чугула байдалдарны тургузар дугайында ёзулуг сагыш човаашкынны кылбайн турар, кадрларның үнер, киреп чоруунуң бир чылдагааны чогум-на ында. Тускай эртемниглерни транспорт, лаборатория, дериг-херекселдер, приборлар, оргтехника-биле хандырарының айтырыгы кошкак шинтпирлеттининп турар. Ол чорук оларның күш-ажылының ажыктын кудуладып турар.

Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге тускай эртемниглериң ролюн бедидер талазы-биле Алтай крайның партия организациязының чорудуп турар ажылын демдеглевишаан, СЭКП ТК тускай эртемниглериң практиктиг ажыл-чорудулгазын көдээ ажыл-агыйның интенсификастаарының, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковудедириниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин күүседириче улам шудургу углап баштаарын, тускай эртемниглер-биле ажылда бар болуп турар четпестерни чайладырын, оларның ажыл-чорудулгазының аргаларын болгаш хевирлерин сайзыраңгайжыдарын, агрономнарның, зоотехниктерниң, ветеринария ажылдакчыларының, инженерлериң, экономистериң болгаш өске-даа тускай эртемниглериң кичээнгейин чер болгаш мал ажылының культуразын бедидериичe моөцнээрин, колхозтарга болгаш совхозтарга тараа, техниктиг болгаш мал чеми культураларны, ээтти, сүттү база өске-даа продуктуларны бүдүрериинің дешилгелиг технологиязын нептередирин СЭКП-ниң Алтай крайкомунга, Даг-Алтай обкомунга, хооркомнарынга, райкомнарынга саналдаан.

Тускай эртемниглериң алдар-хүндүзүн бүгү талалыг деткиринип, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезииниң организакчылары болгаш технологтары болуур оларның ролюн бедидерин партия комитеттерииге сүмелеөн. Улус ажылагыйының планнарының болгаш хүлээп алган хүлээлгелериң күүседеэинге, чеми, машиналарны болгаш өскедаа материал-техниктиг этхөрецгини улуг ажык бөөр кылдыр ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериинге болгаш продукцияның бот-үнезин чинтедириинге тускай эртемниглер идепкейлиг саддар чедирген турарын чедип алыр херек. Эргелеп башкарарының чаа арга-хевирлерин шинээдип алырынга, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының принциптерин практикага ажыглаарынга тускай эртемниглерге дузалаар, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковудедириниң курлавырларын идепкейлиг дилеп тывар болгаш ажыглаар херек. Ол дээш олар боттары хууда харылсалганы хүлээр үжурлуг айтырыгларны шинтпирлээрде тускай эртемниглериң киржилгезин холгаарлаар чорукту болдурбас. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң технологиязының айтырыгларының талазы-биле тускай эртемниглериң айтыышкыны хоойлу болган турар шак ындыг байдалды тургузар үжурлуг.

Тускай эртемниглериң бедик идепкейлиг бүзүрелдиг чоруктуң, партияның болгаш күрүнеииң сагылга-чурумун шыңгыы сагыырының, чаа түүлдү дилеп тывары болгаш ону ажыглаары үргүлүүнүң хереглеп болган турарының ёзузунга, теоретиктиг билиглерни болгаш практиктиг дуржулганы доктаамал немеп ап турарының, бодунуң күш-ажылының түнелдерин шүгүмүлекчи ёзу-биле үнелеп көөрүнүң ёзузунга кижизидери — партия комитеттериниң, партия эге организацияларының чугула сорулгазы болур деп, СЭКП ТК санап тур. Тускай эртемниг бүрүзү чаа техниканы болгаш технологияны дүрген шинээдип алыр, көдээ ажыл-агыйны механизастаарынга, химизастаарынга колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын өөредир, мурнакчы дуржулганы шудургу пропагандалаар үжурлуг. Ажыл-ишчилериниң политиктиг кижизидилгезиниге көдээниң тускай эртемниглериниң ролюн бедидер. Олар партияның политикаазын амыдыралга боттандырарының идепкейлиг нептередикчилери болган турарын, ажыл-херекке ак сеткилдиг, бодунуң албан-хүлээлгезин ханы медереп билген турарын, оларның билдиглиг организакчылар болган турарын, мораль — аажычаң болгаш моөу-шынар талазы-биле бедик будуштуг болгаш коллективке ээлдем-эвидең, чогаадыкчы байдалды тургускан турарынга саддар чедирген турарын, оларны кижи болган хүндүлээр алдархүндүлүг кижилер болган турарын чедип алыр херек.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктуларын улам ыцай экижидерииің, бүдүрүлгени комплекситиг механизастаарының болгаш электрижидерииің, ооң ёзузидезиниң улам-на бижыг турум темпилерин хандырар талазы-биле ажылды күштелдиреринің эргежок чугулазынче партия комитеттериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының база тускай эртемниглериниң, эртемденнериниң кичээнгейиин СЭКП ТК утландырган. Эртем болгаш техниканың чедишкиннериин калбаа-биле нептередир, селекция болгаш уксажыдылга ажылын экижидер, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдар, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң экономиказының чайгылыш чок көдүрүүшкүнүн чедип алыр.

Социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни организастаарынга, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының профессионалдыг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң массалыг хевирлерин калбартырынга тускай эртемниглерниң ролюн партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттери, ажыл-агый удуртукчулары көдүрер үжурлуг. Ээ дээре тускай эртемниглериң дуржулганын бүгү агрономнар, зоотехниктер, ветеринария ажылдакчылары, инженерлер, экономистер практикага калбаа-биле ажыглаап турзун дээш оралдажыр херек. Көдээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг депшилгени дүргедириинге оларның күш-ажылчы идепкейлиниң сайзыралының чугула чепсээ болур тускай эртемниглериң хууда чогаадыкчы планнарының үжур-дузазын бүгү талалыг бедидер, ол планнарны күүседириинге оларга хүн бүрүнүң дузазын чедирер херек. Тускай эртемниглериң күш-ажылын улам-на чогумчалыг чоп ажыглаар, стол артынга олурар кылыр ажылдан, хандырага болгаш амыдырал хандырылга функцияларындан, тускай белеткел негеттинмес өске-даа даалгалар күүседириндең оларны хостаар херек. Диспетчер харылзаазын, оргтехниканы болгаш бүдүрүлгени эртелеп башкарарының өске-даа техниктиг херекселдерин болгаш аргаларын ажыглаарын калбартыр.

Тускай эртемниг кадрларны шилип алырын, оларны ажылга таарыштыр тургузарын болгаш кижизидериң улам ыцай экижидерин хандырарын, колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин бедик мергежилдиг ажылдакчылар-биле быжыглаарын уламчылаарын партияның Алтай крайкомунга, Даг-Алтай обкомунга, хоркомнарынга болгаш райкомнарынга санаддаан. Салбырларны, бригадаларны, фермаларны агрономнар, зоотехниктер, инженерлер удурткан турарынче онаа кичээнгей салыр херек. Аныяк тускай эртемниглер дугайында доктаамал сагыш салыр, оларның ажылдаарынга болгаш чогаадыкчы өзүлдезиниге таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның кижизидилгезин дээш комсомол организацияларының харысалгазын бедидер.

Кадрларның ажылының дуржулганын, билиин болгаш бүдүрүлгениң тодаргай сорулгаларын барымдаалап тургускан тускай эртемниглерниң база удуртукчуларны белеткээриниң, болгаш оларның билиин бедидериниң кранда тургустунган системазын өредилгениң чаа аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап турган сайзыраңгайжыдар. Эртем-техниктиг информацияның байдалын экижидер, эртемниң рекомендациязы болгаш мурнакчы дуржулга чогуур ёй-планда калбак неитерелди алган турарын, чедип алыр херек. Чаа, мурнакчы түүл кезээде тускай эртемниг кижиниң кичээнгейиниге турар ужурлуг. Дуржулгачы болгаш радионализаторжу ажылды хөгжүдеринг техниктиг дешилгелиниң болгаш тускай эртемниглериниң мергежилиң бедидериниң тодаргай сорулгаларын шинтпирээриниң чугула факторларының бирээзи болур.

Ажылдакчыларның профессионалдыг өзүлдезиниге идиг бөөр болгаш бүдүрүлге участоктарынга оларны шын хуваап тургузар сорулга-биле крайга көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң аттестациязын чорудар талазы-биле ажылды бо чылын эгелээрин чөпшээрээн.

Колхозтарга болгаш совхозтарга тускай эртемниглерни быжыглаар талазы-биле эргежок чугула хемчегларын алырын партия комитеттеринге, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел органнарынга дааскан. Оларның чурттаар болгаш культура амыдырал байдалдарын экижидер дугайында, оларга чаагайжыды кылдыган бажыңнарны тудар сорулга-биле тудугну калбартыр, транспорт-биле хандырар дугайында доктаамал сагыш салыышкынны салыр херек.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниниң дугайында дүрүмнү алды ай хуусаа дургузында ажылдап кылырын болгаш ону ССРЭ-ниң Министрлер Човуделиниге чугаалажып көөрү-биле киирерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫ КАНДЫГЫЛ?

амагалдайдан үнгеш кайр-даа баар болза, кижи силиниг өөрүшүлүг чүве карак чедер чер бүрүде ир көктүң хөлбеңейиниң ары. Мурнунда өртең кычыдар даглар безин ношокар. Оът-сиген бо чымал чемниң бүдүн чарпланын күүседип ап бохыре үнген.

ынчаныыже бо чылгы сикезидези үргүлүү чаъцга, суг-чарга таваржып, ичилер чамдыкта хүн-хүиле олургудаптар азы Хем» совхозта ышкаш, ен ийикпе, шуут белетсигенин чыдыдып-даа н турарлар. А моон соңавгуст аң оон-даа артык тыг болур деп синоптикчугаалап турар болгай. ачаваш парторганизацияан, ажыл-агый удуртукрыындан, бүгү ажыл-ишдээн шалыкшын, тывыпсагыгыр болгаш организыг ажылдаары негеттитурар. Ол негелдеин Хемде канчаар күүседип рыл?

• • •

штай көөрге, тес-хемчисиген кезилдезин организыг, шудургу чорудуп тукөстүр. Агар ховузунче бар чыда көөрге, шаттар аар сараатгар шууштур ур — ол болза «Чодураа-ийи чүс-хире болгаш Эриктиң» бежен хире сатары-дыр. (Бо черде сатарның хемчээли ары ышкаш улуг эвес, шабезерек). А «Тес-Хемде» изастаан бригада ийи болуп алгаш, бирээзи степ, өскези сараатган р. СЭКП райкому июньтөнчүзүнде-ле сиген кезиниң болгаш дүжүт дазының үезинде чоруполитмассалыг ажылдың ын бадылаан, а райкүүсрайон организацияларынигеп белеткээр онаалданы он тонна) онаап каан.

Амгы хүннерде тес-хемчилер өске районнарны мурнап турарлар. Июль 17-де белеткээн сиген 6,7 хуу. Ынчалзажок сиген кезилдези ышкаш чугула кампаниязы эрттирип турарында бир четпес чүүл дээрге, сигенчилер ортузунда идеологтуг ажылды кошкак чорудуп турары болур. Ооң каш чижеитерин ап көрээлиңер.

I. ПЛАННЫ КАНЧААР ДЭЭШ КЫЛГАНЫЛ?

Сигенчилериниң бригадаларын болгаш звеноларын кезип, оларның ажылы болгаш амыдыралы-биле танышжарга, үстүнде айтырыг сагышка дораан-на кирип келир. СЭКП райкомунуң планын номчуурга, чүвени ёзуузуг-ла өттүр көрүп кылган. Биидилиг тургустунган план болду. А хайлыг чүве үүл дизе, сиген кезилдезинден бөөр чээрби ажыг хонук эрткижеге чедир план саазын кырынга артпышаан турары болду. Ол хамаан чок «Тес-Хем» совхозта парткомсекретары эш Э. Чоодудан политмассалыг ажылдың дугайын айтырарывыска, райкомнуң ол планын безин сагынмады-дыр. А Сарыг-Тадда звено удуртукчузу С. Кок-оол биле Түңге-Бажыңда звено удуртукчузу М. Чавырык ол шиндеп политиктиг болгаш культура-массалыг ажыл дугайын айтырарга, чүгле кыжыржыр болдулар. Бодаарга, «бо түңү мынчаар соора айтырып олурар даргал бо, ол дээрге бистиң хереэвис эвесле болгай» дээнзиг. Ол ийи звенону багай ажылдап турар дээр ужур чок. Кайызыда багай эвес, организастыг, сагылга-чуруму болгаш ажылчорудулгазы эки звеноолар. Ынчалза-даа оларның ажылында — звеноларның удуртукчуларында болгаш ажылдакчыларында чаржыр сеткил, мурнаар күзел деп чүве чок, чүге дээрге оларда ниити-даа план, хонуктуң болгаш бөш хонуктуң онаалда, графиктеря-даа чок. Хүнде кылган ажылдың түңнелдерин үндүрбейн турар.

Ол-ла бүгүнүң дутайын кымдан-даа айтырарга, чаңгыс харыы алыр—таң ыйнаан. «Таң ыйнааны» үүлге мында эвес, «Ак-Эриктиң» Тес унунда болгаш Агарда бригаларында ажылдап турар ооддардан база дыннадывыс.

Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң планында үүлге ол бүгүнүү эвес, харын-даа турлагларның культурлуг байдалын экижидерин, көскү агитацияны болгаш солуң викториналарны чартып кылырын, хүннүң-не политинформация чорудар активтерни томуйлаарын айыткан болду. Килдистиң байгыла сорулгазы—эки планны чогаадып кылырында, ону бадыладырында эвес болгу дег.

2. ӨЗУ БАРЫМДААЛААН ЧОРУК

Совхозта парткомнуң ажылының стили база ыдыг хевирлиг. Эш Чооду политмассалыг ажылды тус-тус бригаларга харылаары-биле партком кежигүннерин томуйлаанының протоколун көргүстү. Хереж кырында байдалдың бир чижээ болза, демги айыткан ийи звенога бо ажылды харылаары-биле томуйлаткан кол зоотехник эш Чайтыков эрткен чедип хонуктуң дургузунда звеноларга үүлге чаңгыс катап баргаш, каш минута болгаш чоруй барган. Партком борта чогумна ёзу барымдаалаар чорукту көргускен, чүге дээрге кол зоотехниктиң бо үеде ынаар көрүр бичии-даа чайы чок, ооң ам кылыр түлүк ажылының уг-шии-даа, девискээри-даа сыр еске черде.

Партком политмассалыг ажылдың угланышкынын база утказын тодаратпаан, агитаторларга болгаш политинформаторларга темаларны бадылап бербейн турар, беседага болгаш информацияга олар ажыглаар кылдыр совхоз бүдүрүлгезиниң түңнелдерин үндүрбейн турар.

Ынчаныыже ол хоралыг чаңчыл чамдык черлерде амдаа уламчылап, бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазына шаптыкты таварыштырып турар. Ооң бир чижээ, июль 20-де «Ак-Эрик» колхозака көзүлгеи. Ол хүн бир колхозчунуң уруун хөөржүткеи. Аңаа суурда чамдык кижилер, сигеи бригаларындан болгаш хураган кыргылдазындан келген улус, механизаторларның хой кезии кириишкеи база-ла арагалаан. А удуртур актив—көдээ Совет Даргазы Д. Салчак, колхоз даргазының хүлээлгезин күүседип турар Б. Дакүү олар, дорт сөглээрге, ооң чайлап, өскээр чоруй барганнар. Эртенинде эш Салчактан айтырарга, «Чүү кончут чүве боор, чүгле дөрт хааржак водка чөпшээрээн чүве болгай»—диди. Бо харыы дээрге арагалаашкынга удур демиселди кошкак чорудуп турарының хереглиги-дир.

• • •

СЭКП Тес-Хем райкому болгаш парторганизациялары идеология ажылының бо үедеги кол сорулгаларын билип турар, ол талазы-биле чогуур шинтпирлерии болгаш планнарны кылыдап, хуралдарны чыып, лекциялар болгаш плеткелдерии чорудуп турар. Ол бүгүнү боттандырар дээш идеология ажылдакчылары улуг күштү үндүрүп-даа турар. Ол шын харын. Ынчалза-даа мында ол бүгүнүң дээштин чүү болуп турарыл? Кижи бүрүнүң медерелиигe чедип, оларның ажыл-амыдыралынга удуртулга апаар үзел болуп турар бе, моңу көөр херек. «Таң ыйнаанаар», «билбес меннээр», билбээченнээр чоруктар совет кижилерге турбас турары—бистиң сорулгавыс. Тодаргай сорулга, дидим ажыл, коммунистиг чаңчыл бистиң ажылывыстың эчис түңү ол турар ужурлуг. Ол болза Москвага чоокта болган идеология ажылдакчыларының хуралынга чугаалажыкеи, аңчыла айтырыгларның бирээзи ол.

С. СОНАМ,
СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң орлакчызы.

„Тыва кобальтыдан“ шалыпчылар

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылышчы металлургтары Төрээн чуртка аки шынарлыг кобальт концентрадын бөөр дээш чаңгыс дем-биле күүженишкинниг ажылдап, шалыпчы ажылын совет Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болуур юбилейинге тураскаадып турар.

Бо чуруктарда комбинаттың кол гидрометаллургия цехиниң шалыпчылары киргеи. Любовь Монгалбин (чуруктарның солагай талазында) нарын аппараттарның башкарыкчызынга ажыыдаа-ла ийи чыл чедип турар. Ол ооң мурнунда Хову-Аксынга тудугжулап киргеш, чурттуң улуг бүдүрүлгезиниң корпустарын тутчуп, ажыглалда киришкеп. Ооң удуртуп турган аныяктар бригадазы мурнакчыларга санадып, шаңнал-макталдарны каш удаа ап келгеи. Люба Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан, Хову-Аксында хөй-ниитичи, идепкейлиг аныяк коммунистерниң бирээзи. Ол харылаап участогунда чаа дериглелерниң нарын тургузугуут аппараттарның дең-дески ажылдаарын хандырып, цехте ажылчыннарның күш-ажылчы сагылга-чурумун быжыглаарынче сагыш салып турар.

Кобальт комбинадында тургускан хамык дериг-херекселдерниң чогумчалыг ажылдаарын хынаар болгаш автоматикаиы башкарар, приборларны эптеп тургузарынга аныяк слесарлар Эдер-оол Чылбаакай биле Митя Монгалбин (оң талакы чуруктa) күш-ажылчы үлүүн киирген. Олар ам-даа хыналда болгаш хемчээлге цегинде төлептиглериниң одуруунда турбушааннар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КООПЕРАТОРЛАР ЧАРЫШТА

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болуур оюнга уткуштур чарышка Бай-Тайга райпозуның коллективи багай эвес түңнелдерлиг ажылдап турар. Тоску беш чыдың ийиги чылының бирги чартыында бараан саарылгазының планын 102,5 хуу күүсеткеи. Пландан ажыр ажылчы чоннарга 54,3 муң рубльдиң барааннарын сайгарган. Ооң иштивде хөй-ниитиниң чеменеилгезиниң планы 118,5 хуу күүсеттингеи.

Ыраккы малчыннарның хандырылгазы экижээн. Оларга чугула хевгелелдиң барааннарын чедирер 4 автолавканың кырынга 1 чаа автолавканы немээн. Колхозчуларның негелдезин ёзугаар «Мурнакчы» колхозтуң төвү — Булуң суурнуң үстүү ужунга база бир чаа садыгны, район төвүнге бир ларёкту, Шивилиг аржаанының дыштанныкчыларының дилээн ёзугаар ацаа доктаамал ажылдаар садыгны тургускан. Хлеб быжырар чер чанынга батон, булочка быжырар цехти, өртээн чингеткен барааннар садар магазинии ажыткан. Өске-даа хемчегларии ап чоруткан.

Бо чылын райпонуң садыгны кадрларынга Кызылда садыгның профессионал-техниктиг училищезин дооскан 8 кижи немешкеи. Кадрларның мергежили бедип, шынары экижээнииң ачызында бо чылдың бирги чартында оресамчыгдалдар болбаан. Мурнуку чылдарда кадрлар чедишпес турганындан өре-самчыгдалдар ковей турган болгай.

Чартык чылда садыгжылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка бирги черни Кара-Хөлдө көдээ магазин (эргелекчиин М. Ламажык) эзлеп, шилчнир Кызыл тук-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан. Ийиги черни Шүйда көдээ магазин (эргелекчиин Х. Сесенмаа) эзлээн. Шилчнир вымпел болгаш өртектиг белеек-биле ол шаңнаткан. Автолавка садыгжыларының ортузунда чарышка бирги черни № 3 автолавканың чолаачы-садыгжызы И. Чылбакоол эзлеп, райпо башталр черинии база профвилел комитединиң Хүндүлел бижиниле шаңнаткан.

Кызылга садыгның профессионал-техниктиг училищезиниң каш чыл бурунгаар дооскан Иргит Кара-кыс, Тамара Иргит угбашкылар, Мария Чульдум, Наташа Бүлерей угбашкылар, Мария Сыргыт-оол, Мария Ламажык олар, чоокта чаа сургуул дооскан садыгжылар Александра Донгак, Чечекмаа Кончук-оол, Роза Чыдым, Дилак Долзат олар онаашкан ажылынга кызымаккайын, садыл алыкчыларга эвилең-өлдээн көргүзүп, макталды чаалап алган.

Райпонуң шитининг чемненилге болгаш хлеб-булочка кылыр черлери чартык чылда база орулгалыг ажылдаан. Хой чылдарда поварлаан, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчиин Күжүгет Чимис, аныяк повар Донгак Нарын-Херел хлеб-булочка кылырының хоочун мастери Донгак Норбужук олар социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда чорун турар.

Х. КАҢ-ООЛ.

БАЗА БИР ЭРТЕМДЕН

ва эртемдеиперииң саны катап немешкеи. Чоокта СЭКП ТК-ниң чанында гилел эртемперииң акаимының партия төөгүүталазы-биле Эртем төвүрииң хуралы болган. Аңаа Ширшиия диссертацияи таныып.

диссертацияда болза, ленин-ленинизминиң идеяга күш-ажылчы аратыы кижизидер талазы-биле ынның Араттың революстуг инин 1922—1944 чылдарда л-чорудулгазын бижээн. И марксизм-ленинизм-бианы чепсегленгеш, феодалеп социализмче шилчил-

геииң онзагай байдалдарында арат массаларының ажылчын ангымың идеологиязын канчаар нептередип турганын болгаш ССРЭ-ниң улустарының аку-дуңма өг-бүлезиниге тыва улустуң эки тура-биле киреринге база бир чугула белеткелдя оон-биле кылганын диссертацияда тодаргай көргүскеи.

Хожуңгай улустарның капиталистиг эвес оруктап хөгжүдезиниң эргежок чугулада ишпики негелдези болза, эртемниг социализмниң идеяларын нептередирииге болгаш пропагандалаарынга үндезилээш, ажылчын массаларны аңаа кижизидери, ону чүгле марксизм-ленинизминиң туруштарында быжыы-биле туруп турар партия боттандырып шыдаар дээрзин ТАРИ-ның идеологтуг ажыл-чорудулгазы база бадыткаан. Бо талазы-биле ТАРИ-ның аргадуржулгазы дыка солуң, өөредиглиг, чүге дээрге ТАРИ-ның тургустунганының төөгүзү, ооң практиктиг ажыл-чорудулгазы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле сырый холбашкан.

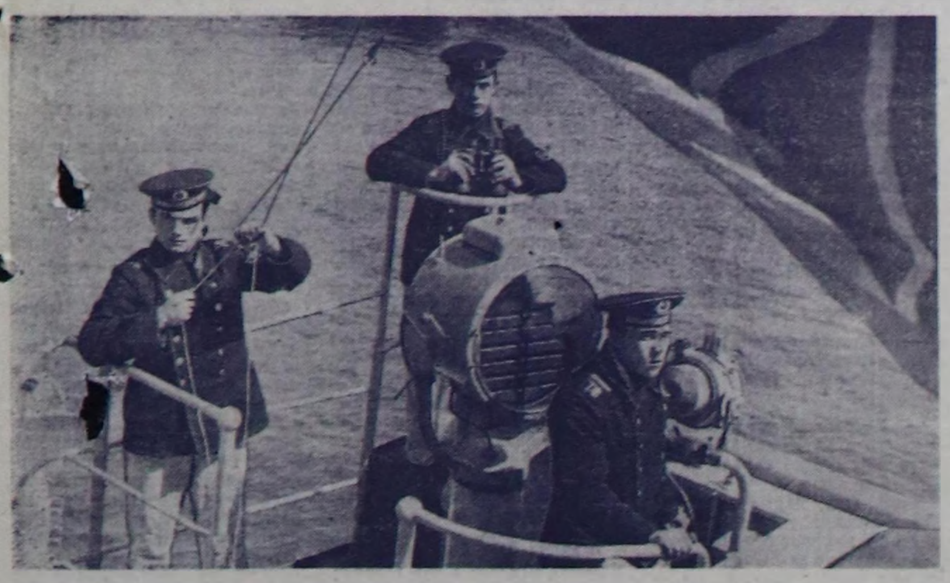
Ол ышкаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниге, ылаңгыя социализмниң идеялары дээш, орус, тыва болгаш өске-даа улустарның аразында эп-найырал, пролетаржы интернационализм дээш хоочун салгалдың кижилериниң революсчу демиселиниң төөгүзүг чаңчылдарынга аныяктарны кижизидеринге ТАРИ-ның идеологтуг ажылын өөренириниң практиктиг ужур-дузазын диссертацияда демдеглээн.

Хуралга профессор Б. М. Лейбзон, доцент П. В. Кашуткин савал бергеш, Г. Ч. Ширшинниң ажылын бедии-биле үнелээн.

Төөгү эртемнериниң кандидады деп эртем адын Г. Ч. Ширшинге тыпсыр дугайында шинтпирии Эртем төвүлели бир үн-биле хүлээп алган.

В. КОПЕЕЛ.

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

Оомум океанның Кызыл туитуг флоду. Далай шериглериниң амыдырады ыраизак черлерге эжиндириишкинге, дайынчы ворединлеге хаара туттунган. Оомум океанның далай шерии бө уеде техниканың эң совлгу чедиишкиннери-биле хандыртынган мучүвүт ракета корабльдери-биле болгаш суг адаанның хемелери-биле чепсегленген. Оларда кандыг-даа уеде, кала-даа чоруур аргалыг корабльдер бар апарган.

ЧУРУКТА — «Александр Суворов» крейсерниң медээлекчилери. Солагай талазындан — ийиги чергениң старшиназы Александр Цыбульский, матрос Анатолий Шитин, ийиги чергениң старшиназы Александр Верхотуров туснай ворединлегени эрттирип турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер чуртунуң алдарлыг флоду

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү—Совет улустуң чаңчыл болган байырлалы. Партияның XXIV съездизиниң ажылдап'кылганы коммунизмни тургузарынмың кайгамчык улуг программазын бистиң чуртувус амыдыралда чедиишкинниг боттандырып турар уеде, бо чылын ол байырлалды демдеглеп эрттирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленуму, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга белеткел бүгү совет кижилериниң, армияның болгаш флоттуң дайынчыларының политиктиг болгаш күш-ажылчы кодургуушкүнүн болдурган. Бистиң партиявыс, ооң левинчи Төп Комитеди бодунуң хүн бүрү ажыл-чорудулгазынга съездиниң айыткан улуг соруглаларын мерген болгаш хажык чокка боттандырып турарын совет улус амыдыралдан көрүп турар. Армияның болгаш флоттуң дайынчылары, бүгү совет улус ышкаш, партияның болгаш чазактың чорудуп турар даштыкы болгаш ишшики мерген политиказын долузу-биле күүдүгүнүп, деткип турар.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдлезиниң соруглаларын төвөрадып тура, ССРЭ-ниң камгалалын быжыглаарының дугайында бистиң партиявыс үргулчу сагыш салып келген. «Совет күрүнеге быжыглаары дээрге — ооң Чепсектиг Күштериң, бистиң Төрээн чурттувустуң камгаларын ол-дур...» деп партияның XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Совет Эвилели — океанның болгаш далайның улуг күрүнези. Ооң девискээрин долгандыр ийи океанның болгаш 14 далайның суу чалгыш, чуп чыдар. Төрээн чуртун камгаларынга ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң чарылбас кезээ болур бистиң флодувустуң ролю ынчангаш аажок улуг.

Бистиң флоттуң төөгүзүнүң арынарында кайгамчык хөй маадырлыг чоруктар бижиттинген. 1917 чылдың Октябрьның төөгүлүг хүннеринде революсчу далайжылар Советтериниң эрге-чагыргазы дээш демиселчилериниң бирги одуругуна туржуп турган. Хамаатты дайынның кадыг-дошкун чылдарында, Кызыл Шериг-биле демин каткаш, революсчу далайжылар Совет республиканы даштыкы эжелекчилерден болгаш ак дээрбечилерден камгалап турган.

Тайбың тургузуушкунуүн чылдарында бистиң чуртувус флотту чаа техника-биле каттап чепсеглеп тургускаш, ону улам күштүг болдурган. Кажан Ада-чурттуң Улуг дайны эгелей бээрге, бистиң флодувус фашистиг Германияны чылча шаварынга бодунуң үлүүн киирген. Флот Кызыл Шеригниң кезектери-биле деткиппишаан, ооң далай талазындан болгаш далайлап артыжарының айыыл чок чоруун хандырып, дайзынның корабльдеринге өлүмүүт согуушкунну таварыштырып, дайзынның балазаларынче болгаш дериглиг камгалалдарывынче үтер боолар-биле атпышаан, бистиң кезектеривистиң шаап халдаашкынын болгаш камгаланыр аргазын деткип турган. Хөй шеригни ынай-бээр көжүрбүшаан, далай десантыларын чедиишкинниг дүжүрүп турган. Одессаның, Севастопольдуң, Таллиннің, архипелаг Моонзунд болгаш Ханко ортулуктарының камгалакчылары кайгамчык маадырлыг чоруун көргүскен. Москваның, Ленинградтың, Сталингродтың, Кавказтың, Совет Соңгу түштүк камгалалынга дайынчы далайжылар чугула рольду ойнаан.

Братислав, Будапешт, Белград, Вена, Берлин дээш тулчуушкуннарга хем флотилиязының далайжылары, Болгарияны, Румынияны, дат ортулук Борнхольмни, Соңгу Норвегияны фашистерден хостаарынга бистиң флодувус чедиишкинниг дайылдашкан.

1945 чылдың август-сентябрьде Квантун армияны чылча шаварынга, япон милитаристерден Мурнуу Сахалинни, Курил ортулуктарны хостаарынга Оожум океанның далайжылары боттарының мурнунга салдынган соруглаларны алдарлыы-биле күүсеткен, Кореяның, Кыдаттың улустарының хосталырынга дуглаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынында совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң тиилелгезинге үүдээн дөзү — Коммунистиг партияның удуртулгазында, социалистиг экономиказында, кайгамчык совет патриотизмизде болгаш пролетаржы интернационализмде болган. Дайзынны ажыл тиилээринге, дайынчы даалгаларны күүседиринге политорганнарның, партия организацияларының хүн бүрү чорудуп турган ажылы улуг ужурдузалыг болган.

Бистиң амгы Шериг-Далай Флодувус — эң чаа техника-биле чепсеглевген, амгы үениң океан флоду-дур. Ооң чепсегленишкинниң болгаш дайынчы шывары экижээн. Олар амгы үениң боо-чепсээ: күштүг ракеталар, артиллерия-биле чепсегленген. Эрик кыдыының ракета-артиллерия кезектери бистиң далай кызыгаарывысты идегелдиг камгалап турар.

Амгы үениң техниказыга үндезилээш, далайжы чадаг шеригни тургускан. Дайынчы ворединлегелерге далайжы чадаг шериглер дайзынга күштүг согуушкунну бербишаан, хеп-хенертен халдап болур шимчевилер дайынчы аргалыын көргүскен.

Партия болгаш чазактың Шериг-Далай Флодунга флотту чаартыы чепсеглээр дугайында бергеи даалгазы — дайынчы составтың бүгү кежектеринге чаа чепсекти хаяа шиңгээдип алыр, дайын чорудулгазының эң-не дээштиг аргаларын дилеп тывар талазы-биле негелдеин тургускан.

Дайынчы далайжылар Төрээн чуртту камгалаар даалганың харысалгазын мининп, эң идепкейлиг өөренип, албан хүлээлгезин эрттирип турар. Амгы үениң нарын техниказын башкарып турар кижилер — бедик мергежилдиг тускай эртемнилери болгай.

Делегей океанларының делгем акваторияларын бистиң далайжыларывыс эки шиңгээдип алган, ам ында бүзүреллиг эжиндирип чоруп турар. Океанларның делгемнеринге совет корабльдериң үр үеде эжиндиришкини — бистиң Кызыл туитуг флодувустуң амыдыралынга аваа-ла чаңчыл болу бергеи. Амгы дайынчы ворединлге шенелделериниң хөй нуруузун төрээн эриктерден мракка эрттирип турар апарган. Ракета салыын үндүрүүшкүнү, артиллерия адыышкины болгаш еске-даа соруглаларның күүселдезиниң шынары аажок бедээн. Ол бүгү бистиң дайынчы корабльдеривистиң экипажтарының мергежилиниң өскенин көргүүп турар.

Океанга эжиндиришкин — дидим-эрес далайжыларны белеткээринге, дадыктырарынга эң эки школа болур. Бо чылын ол школаны бистиң корабльдеривистиң хөй-хөй экипажтары эрткен. Кезектеринге болгаш корабльдериң дайынчылары партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай демисешпишаан, боттарының дайынчы белеткелин улам бедиткен. ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыын флотта калбарган. Гвардейжи ракеталыг крейсер «Варяг» ооң эгелекчизи болган.

Мурнакчыларның одуруунда крейсерлер «Варяг», «Грозный», сут адаанын хемезинге удур крейсер «Ленинград», ракета-атомнуг сут адаанның хемези «Ленинчи», корабльдер —«Грузияның комсомолчузу», «Эстонияның комсомолчузу», «Белоруссияның комсомолчузу» болгаш өскелер-даа. I ранганың капитаны С. Соболевскийниң командылап турары суг адаанын хемези ССРЭ-ниң камгалал министриниң «Эрес-дидим чорук болгаш дайынчы шылгарал» деп вымпели-биле шаннаткан.

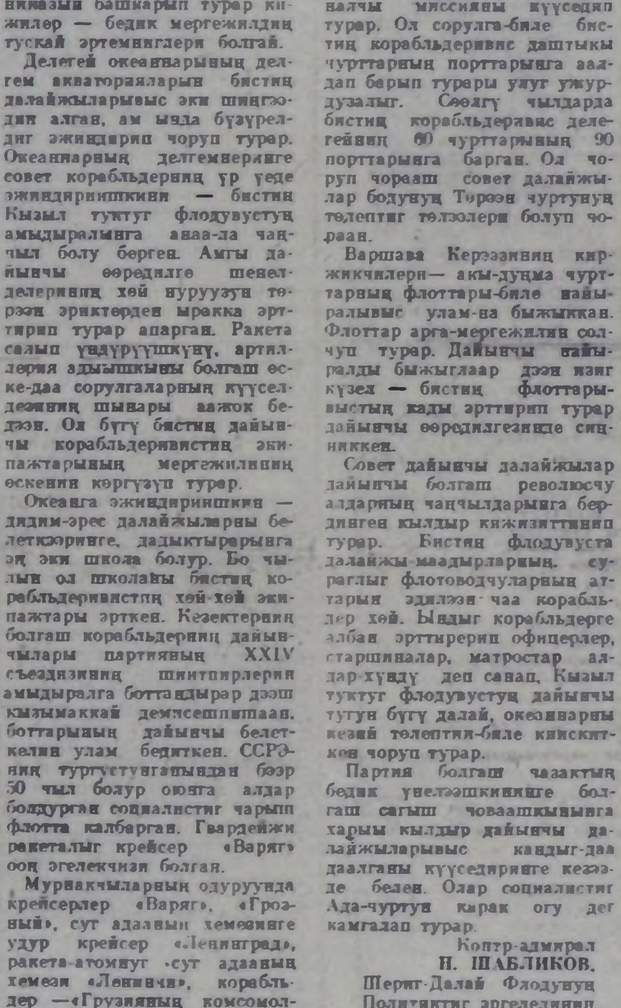
Бистиң Шериг-Далай Флодувус ээ чугула интернационалчы миссияны күүседип турар. Ол сорулга-биле бистиң корабльдеривис даштыкы чурттарның порттарынга аалдап барып турары улуг ужурдузалыг. Сөөлгү чылдарда бистиң корабльдеривис делегейниң 60 чурттарының 90 порттарынга барган. Ол чоруп чораан совет далайжылар бодунуң Төрээн чуртунуң төлептиг төлээлери болуп чораан.

Варшава Керээзиниң кирижкичилери— ак-дуңма чурттарның флоттары-биле найырадывыс улам-на быжыккан. Флоттар арга-мергежилин солчуп турар. Дайынчы найыралды быжыглаар дээш наиг күзел — бистиң флоттарывыстың кадыг арттырып турар дайынчы өөредилгезинде сиңниккен.

Совет дайынчы далайжылар дайынчы болгаш революсчу алдарның чаңчылдарынга бердинген кылдыр кижизиттинип турар. Бистиң флодувуста далайжы-маадырларың, суралгыг флотоводчуларның аттарын эдилээн чаа корабльдер хөй. Ындыг корабльдерге албан эрттирерин офицерлер, старшиналар, матростар алдар-хүндү деп санап, Кызыл туитуг флодувустуң дайынчы тугун бүгү далай, океанларны кезий төлептии-биле киискиткөн чоруп турар.

Партия болгаш чазактың бедик үнелээшкинниге болгаш сагыш човаашкынынга харыы кылдыр дайынчы далайжыларывыс кандыг-даа даалганы күүседиринге кезээде белеп. Олар социалистиг Ада-чурттуң карак огу дег камгалап турар.

Контр-адмирал
Н. ШАБЛИКОВ.
Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг эргелелиниң начальнигиниң бирги орлакчызы.

Флоттуң дайынчы өөредилгези чаңгыс-даа минутада соксавас деп болур. Ырак-узак океан-далай делгемнеринде ыяш-бүрү дайынчы өөредилгени эрттирип турар.
ЧУРУКТА: дайынчы өөредилге.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Юрист-консультантыларның чугула херээ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың декабрь 23-те хүлээп алганы «Улус ажыл-агыйынга хоойлу-дүрүм ажылын эжиндер дугаймында» доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле юридиктиг албанның сорулгаларынга тураскаатқан бир хүннүң семинар-хуралы Кызылга болуп эрткен. Ында республиканың бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажылдап турар юрист-консультантылар киришкен.

Тыва АССР-ниң юстиция министриниң орлакчызы Р. А. Цуканова ында илеткел кылган, улус ажыл-агыйында юрист-консультантылар хоойлу-дүрүм талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турарын, аналитээш, ол ажылды бистиң республикага улам эжиндиринің сорулгаларынга доктаараан. Юристер Т. Н. Павлова, О. П. Губина, К. Б-К. Юмбуу олар болгаш өске-даа эштер семинар-хуралга чүве чугаалаан. Арбитраж ажылын сайыраңгайжыдар, социалистиг өнчүнү оорлаар болгаш шынар чок продукция бүдүрер чоруктар-биле демиселдя, арагалаашкынга база алкоголизмиге удур демиселди күштелдирер хемчеглер ышкаш чугула айтырыгларже олар улуг кичээнгей салган.

Адыгеяда байырлалдар

МАЙКОП. (СЭТА-ның корр.). Адыгеяның аалдары, суурлары кызыл постер-биле, оске-даа шимелделер-биле каастаттынган. Клубтарда, Культура оруларында, шөлдерде, чурттарга бажыңнарында хөглүг хөгжүмнер, чонуң ыры-шоору диннираан. Күш-ажылга ынакшылдыг адыгей улус Адыгей автономнуг областың 50 чыл оюн демдеглеп турары ол-дур.

Бежен чыл оюнга холбаштыр область төвү — Майкопка СЭКП Адыгей обкомунуң, ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң партия, совет, комсомол болгаш хөй-нимти организацияларының төлээлекчилери-биле кадыг байырлыг хуралы болган.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозуи улуг кодургуушкүн-биле соңгаан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң СЭКП Адыгей обкомунга болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниге байырлыг чагаазын хуралдың киржикчилери адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ону СЭКП Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин номчуп дыннаткан. Партияның край комитединиң болгаш крайкүүскомнуң, Кубаньның бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Адыгеяның ажыл-ишчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедиришкинниң ол дамчыткан.

— «Адыгей автономнуг областың 50 чыл оюн» деп илеткелди партияның Адыгей обкомунуң бирги секретары Н. А. Верзигов кылган. Эрткен чартык чүс чыл — ол болза Адыгей автономнуг областың хайнышкынының хөгжүдезиниң, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының мерген үгаанының бүгү тала-биле бадыткал турарының чылдары болган. Бүгү совет улустарының найыралының болгаш аку-дуңмалыкы ёзузунуң ачызында Адыгея бедик сайзыраан экономикалыг болгаш культуралыг область болу берген.

Ставрополь крайның, Кабардино-Балкарияның, Северо-Осетияның, Чечен-Ингушетияның, Дагестанның, Абхазияның база крайның хөй хоорайларының болгаш кодээ районнарының төлээлериниң удуртукчулары Адыгеяның ажылчы чоннарыкча чылыг, аку-дуңмалыкчы байырны чедиргеннер.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаалларын хүлээп алган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери Коммунистиг партияның организаторчызы болган Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектер салганнар.

ДАШТЫКЫДА

ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары совет улустуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнүү—ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн калбаа-биле демдеглээр дээш белеткенип турар. Бо байырлалга белеткел Совет Эвилелиниң болгаш аку-дуңма социалистиг чурттарның улустарының арагымда найыралдың ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң дөзүүү-биле чоруп турар.

ПРАГА. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн Чехословакияга: «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болбаан чүве болза, хамаарышпао Чехословакия турбас ийик» деп К. Готвальдының лозуңу-биле байырлаар. ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-ның кампанияларны таарыштыр башкарар талазы-биле комиссиязының Прагага болган хуралынга хүлээп алган шиитпиринде ол дугайын чугаалаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлаар талазы-биле улуг ажыл Чехословак социалистиг республиканы калбарган.

Амыдыралдың бүгү адырларынга Советтер чуртунуң чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннерин төөгүп турар «ССРЭ-ниң үлешкелиишкинниң 50 чыл» деп фоточурук делгелгезин Праганың төвүнде, Республика шөлүнде ажыктаан. Чехословакияга юбилей байырлалы чоруп турда Совет Украинага, Ортаа Азияның республикаларынга, совет Закавказьеге тураскаатқан ужуражышкыннар, делгелгелер, кино фестивальдар болгулаан. 50 чыл дургузунда совет республикаларның амыдыралында канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларның дугайын төөгүүр улуг делгелге күзүн Прагага ажыттынар. В. И. Ленин аттыг музей чаа делгирин белеткеп турар. Чехословак-совет найыралдың дээш Мурнуу Вьетнамда чорудуп турары үүлгедиишкиннери кедереп турар уеде бүгү вьетнам улус-биле, а ол ышкаш Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары-биле эпсеткил каттыштырылгазын улам быжыглаары конференциянып карачаңгыс сорулгазы ол турган— деп, Ж. Марше медеглээн.

Конференция доозулган соонда аку-дуңма партияларның төлээлери Парыжтың чоогунда Шуази-ле-Руада Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң турар черинге баргаш, Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлеринге конференциянып ажылының түңнелдериниң дугайын айыткан чораанвар.

СОФИЯ. Аку-дуңма социалистиг чурттарның улустарывыле кады болгаш ажылчы чоннар Совет Эвилелиниң амыдыралында аддарлыг юбилейин байырладыг байдалга демдеглээр дээш белеткенип турар. Юбилейге белеткел таваазы-биле хемчеглериң программазын бадылаан. Болгар-совет найыралдың бүгү-улусчу комитеди, Ада-чурт фронтузу, профэвилеедер, комсомол, Тайбың камгалалының национал комитеди, чогаадакчы эвилеедер болгаш өске-даа хөй-хөй организациялар ол хемчеглерни боттандырарын организастаар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатқан декада байырладдың кол болуушкуну болгаш турар. Декада декабрь 5-тен 15-ке чедир эртер. Декаданың үезинде бүгү чуртка байырлыг хуралдар, эртем сессиялары, лекциялар, болгар-совет найыралдың кежээлери болур.

Ленинчи национал политиказы тураскаатқан эртем-теоретиктиг конференция декабрьда Софияга эгелээр. Совет номнарының декабрьда болур чыл бүрүдети чаңчыл болган декадазын бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга баргаш болдурар дээш.

Ол-ла айда ССРЭ-ге парлап үндүрген кодээ ажыл-агый номнарының делгелгези, «Совет Социалистиг Республикаларының Эвилели» деп фоточурук делгелгези, кино фестивалы болур.

Болгарияның ном үндүрер бүгү черлери кайгамчыктыг юбилейге тураскаатқан чыындыларны болгаш тус-тус номнарны парлап үндүрер.

(СЭТА).

Парижке болган конференция

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамның улузунга эп-сеткил каттыштырарын илергейлээри-биле Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын Парижке чыылдырганы билдингир болгай. Ол конференция бодунуң ажылын чедиишкинниг доозаан. Ооң ажызынга Европа диптиң аку-дуңма 27 партияларының төлээлекчилери киришкен. Совет төлээлерни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштап чораан.

Конференция вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында медеглелдин чаңгыс үн-биле үүлдүг деп хүлээп алган.

Ооң соонда парлалга конференциязы база болгаш. Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретарь оралакчызы Ж. Марше Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Вьетнамның улузубиле эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязының канчаар эртекенинин дугайын парлалга төлээлекчилеринге чугаалап берген. Конференцияның ажылы Вьетнамны маадырлыг улузу-биле быжыг эп-сеткил каттыштырылгазының ёзузунга үндезилеп эртекенин ол онзалап демдеглээн. «Вьетнамда америк агрессия улам күштелип, Вьетнам Демократтыг Республиканы ароатанзыг ёзу-биле бомбалап, ооң порттарын миналап турар уеде, америк чазактың кижилерин бүрүнү-биле узутпаары дээш Мурнуу Вьетнамда чорудуп турары үүлгедиишкиннери кедереп турар уеде бүгү вьетнам улус-биле, а ол ышкаш Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары-биле эпсеткил каттыштырылгазын улам быжыглаары конференциянып карачаңгыс сорулгазы ол турган— деп, Ж. Марше медеглээн.

Конференция доозулган соонда аку-дуңма партияларның төлээлери Парыжтың чоогунда Шуази-ле-Руада Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң турар черинге баргаш, Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлеринге конференциянып ажылының түңнелдериниң дугайын айыткан чораанвар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП ТК-ның органы — «Юманите» солун Вьетнамның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче Францияның ажылчы чоннарын кыйгырган. «Агрессияга удур» деп улуг этелиг редакция түүлүүге солунчуң кол редактору Рене Андриеның медеглээни болза, Вьетнамда ургулчулеп турар америк агрессия, аравдан хаддаашкынныарның ковуудээни болгаш плотиналарны бомбалаарын күштедиргени ВДР-ле хөй миллион кижилерниң амы-тынынга айыылды тургузуп турар.

ВДР-ниң девискээрин моонзээкин-биле бомбалаарын соксадырын АКШ-тың негээр деп, француз хөй-нимтиниң чазакка чоруткан хөй чагааларының болгаш телеграммаларының дугайын француз коммунистерниң солуну дыннаткан.

Чекиске...

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. А. Бабенконуң дыннаткыны: Моол улустуң хосталгазы болгаш аас-кежик дээш, ооң революстут чаалап алышкынныарын камгалаары дээш демиселге маадырлыбиле киришкен, боттарының амы-тынын берген совет улустуң эрес-дидим солдаарының тураскаалын улусчу Моолда чыдыктыг ёзу-биле кадагалап турар.

МАР-ның нимтиниң айыыл чок чоруунуң организаторының 50 чыл оюнуң будүүзүнге Ара-Хангай аймактың төвү Цэцэрлег хоорайга совет дайынчы-чекист В. С. Кияковскийге тураскаадыг ажыктаан.

Ол дөртен чыл мурнуда болган. 1932 чылдың күзүүнүнде Моолдуң чамдык аймактарынга хүроо-хинттиң бүтүмү идегеттерине баштаткан контрреволюстут тура халышкыны үнген. Ынчан үй-изонгчилер Моолдуң Арат-тың революстут намының болгаш революстут анылытар эвилелиниң кежигүнериң өлүрүп, хорадыг үүлгедиишкинниерин кылып турганнар. Ол үеде Моолдуң эң дээре үүе-чүс оолдар, кыстары үйизончилериниң ханныг холдарындан өлгеннер. Ол үеде Моолга ажылдап турган В. С. Кияковский моол улустуң чыртыкылыг келир үезин дээш бодунуң амы-тынын база бергеи.

Ол тураскаалга үүе-чүс кижилер келген. Аңаа болган митингиниң киржикчилерин нимти дайзынга удур бистиң улустуң кадыг төккеи ханыыле быжыккан моол-совет найыралды улам быжыглаарын илереткеи.

Вьетнамның шынныг херээ тиилээр

Совет-вьетнам найыралдың болгаш вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазының айы-биле холбаштыр бистиң чуртувуста митингилер болгаш хуралдар эртип турар. Пентагоннуң кембуруулуг араатанзыг үүлгедиишкинниге совет кижилер шиитпирлин-биле удурланып турарлар.

Москвада Дорогомиловтуң М. В. Фрунзе аттыг химия заводу — Совет-вьетнам найырал нимтилелиниң коллективтиг кежигүнү. Аңаа чоокта чаа хөй кижи киржикчилиг митинг болган.

Ол бүдүрүлге черинин партком секретары М. Кулаков болгаш слесарь-инструменталь-щик В. Коньков олар Вьетнамда америк аг-шеригнерин араатанзыг үүлгедиишкиннериниң дугайын килеңнээшкинбиле чугаалааннар. Боттарының национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улустуң быжыг тура-соруун АКШ-тың империалистери сый шаап шыдавас дээрэнинң дугайын олар онзалап демдеглээш, Вьетнамның шынныг херээ ынап-ла тиилээринге быжыг бүзүрелин илереткеннер.

ВДР-ниң Совет Эвилелинде элчин черинин човулекчизи Нгуен Сон Хоэ соксаал чок дузаламчы болгаш аку-дуңма ёзузунуң эп-сеткил каттыштырылгазы дээш СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска ханызы-биле өөрүп четтириишкинни илергейлээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың Вьетнамның улузунга, Лаостуң болгаш Камбоджаның патриоттарынга бүгү таланың дузаламчызын көргүзүп, деткиринче угланган политиказын бүрүнү-биле деткип турарын заводтуң коллективиниң илередип турарын чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда демделээн. Пролетаржы интернационализмниң ленинчи принциптеринге шынчы бүгү совет кижилер-биле бир демей, бистер, Вьетнамның улузунуң маадырлыг демиселинге боттарывыстың эп-сеткиливисти каттыштырып турарывысты илереткишкээн, оларның чедиишкиннеринге, хосталга дээш шынныг демиселди тиилелгеге чедир үргулчулээринге шиитпирлиг чоруунга байыр чедирип тур бис деп ында айыткан.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат Динь Тхи Канга баштаткал вьетнам-совет найырал нимтилелиниң төлээлерин бистиң чурттуң булуң бүрүзүнге чүректиң ханызындан, чылыыбиле уткуп хүлээп ап турар. Кировоградта ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Культура бажынынга Вьетнамның хүнүнге болгаш эртип турар шалыпчы айга тураскаатқан хурал база боон эрткен. Динь Тхи Кан америк агрессорларга удур вьетнам улустуң маадырлыг демиселинин дугайын чугаалаап, совет кижилерге оларның деткимчези дээш изиибиле өөрүп четтирип турарын илергейлээн. Бистер барган черлеривиске совет кижилерниң эштиг-ээлдек, чүректиң ханызындан, чылыг уткуп алышкынынга таваржып турбис.

Америк агрессорларның Вьетнамда кем-бүрүүлүг араатанзыг үүлгедиишкиннерин бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары бүрүү шаап, күштүг киленнээшкинин илередип турарлар. Ынчангаш ол араатанзыг дайынны доп-дораан соксадырын негеп турбис деп Калугада Космонавтика төөгүзүнүң К. Э. Циолковский аттыг музейиниң улуг эртем ажылдакчызы Н. Мизилина медеглээн. Вьетнамның хосталгага ынакшылдыг улузун кандыг-даа араатанзыг аажылаашкыннар-биле көргүзүп шыдавас дээрэнин империалистер билип алыр ужурлуг деп ол чугаалаан.

Хөй-хөй хоорайларда вьетнам улустуң демиселин көргүзүп турар фото-ном болгаш чурулга делгелгелери ажыттынгылаан. Оон делгирилерин патриоттарның быжыг туруштуг, эрес-дидим, маадырлыг чоруунуң дугайын көргүзүп турар.

(СЭТА).

Очерк.

КАРА-ХӨЛДУҢ ЧЫЛГЫЧЫЗЫ

I.

Ынчан тыва чечен чогаалдың болгаш уран чүүдүң хүнзери Тес-Хем районга болуп турган. Хүн үнер-ле—чаа черлер, чаа-чаа ужуражылгалар.

Бүгү-ле баар черлер болгаш ужуражылгалар бап удур планнаттынган болганда, бистер эртенги узун оруунга белетиненип, эки дыштанып алырыбыле удуй берген бис. Даартазында чеменнип доозупкаывыста биске райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Чооду Кежик-Чыргалович Шулуу-Маадыр чедип келди.

— Үстүү-Шынаа дээш хемнидирип орар бис—деп, дарганыс мынды.

— Бисте чүү боор, командир чүү дей-дир, оон аайындан хөпсес дайынчылар-ла болгай бис.

Берт-Даг бели— карак четпес ховулар кайы сен дээш машина-даа карандадын-ла жогды.

Үстүү-Шынаага чеде хан келдивис. Чоп-биле ужуражып, оларның ажыл-херээ-биле танышкавывыс соонда, Чооду Кежик-Чыргалович бедик даглар баштарындан хереп келгилээн кара-бора булуттарже эргилдир көргүзээн:

—Ам Кара-Хөл чоруур бис, хондур чоруур бис, ол чаагай хөлдү силерге көргүшеске хоржак — дээш, машинаже олурарын чалады.

Дээрже, булуттар арамыче, чаштыг сывыр дээнзиг, мойнуп сувгулап алган бедик сынарже, бистеп оларны чажыдыр дээнзиг хөме кежегелеп бадып орар булуттарже углай хаптывыс. Бичии баалыкты ашкан соонда кызааны өрү үүтүктүдүп-ле кагдывыс. Базым бүрүзү-ле бедик, айылдыг-мыгыр-мыгыр, кадыр-берт оруктарны артсе-артсе, бир арт кырынга үнүп кедивис. Оон Тес унуже көөрге, булут адаанда, коргунчуу сүргей, чер дүвүнде дег, көстүр.

— Ыаулыг арт мурнувусте болдур ийин—дээш, Чооду Кежик-Чыргалович тас баштыг сынарже көре-дир.

Булут-туман черже дожелип, дымырадыр чаап, агаар чедиштирбестеп, ыядазында ышкамчыы коичут апарган дег болганда, сиртиреринде тараамык ыяштарлыг эң бедик артка — Чаламалыг-Артка үнүп келдивис. Аңаа дүжүп, бурунгу Тываның чаңчылын өзүгаар, кезек дыштанып, черинң үнүп-байлаан соңуургап олургаш, Кара-Хөл кайы сен дээш, кудургайлап бадыптывыс.

Чавызап баткан туум-ва булут-туман бистеп ацгыланып, кырыста улам-на ыяап, астының чыдып каап чор, ол хирезинде-ле ыглаңнаажын соксатпаан.

Кара-Хөл. Долгандыр бедик сынаар-биле хаажыланган, сактырга, оларның көрүштүүдаа, көөр караа-даа дег сагыыдырар. Дээр-биле өөнеш, шала моңгун сүү дег, кылаңайнып чыдар, ында өдүректе-ринің хойун чүү дээр! Хөөрем кижи болза, ону жуш баараңы деп болур. Агаары серинн, харын-даа соок. Бир эвес аяк турда көрген болза, та чүү хире ыйнаан!

Күзеп чораан чедип көөрге,
Күзүнгү дег болбас чүзүл?
Сурап чораан чедип көөрге,
Сууккыр чазын шаңнаар чүзүл?

II.

Чагбас чаашкын чаттаан эвес, чаап-ла тургай, бүргевес дээр бүргеп келген эвес, бүргеп-ле турган. Ол дээрге, бойдустуң чаңы—оон ажыл-ижи ышкажыл. Ол биске, бис—аңаа шаптык каткаш чоор бис. Оон туржук, кады чораан эш-оорумнү. оларның хөлүг-баштак чугаа-соодун безин уттупкан. Кара-Хөлдүң сураглыг чылгычызы Очуроол Оюнович Сандый-оол-биле машина иштинде дүште-даа чок хөөрежип олур бис.

— Ам оң алды чыл чылгычылаң келдим. Үр-ле болу берген болдур ийин.

— Ол үеним иштинде силерниң амыдыралыңарга хөйде солун үүлдер, ужуралдар болгулаан боор, але?

— Тургулаан...

Эживис улустүүда шала төрүк шинчилиг, улус чокта хөөрей бергенде, аскымчы аът дег кижи болду. Чылгычылап келген чылдарында хөйнү көрүп хөлөөн, кашты көрүп кажаръаан. Шынап-ла, янчанмайн-даа канчаар. Ол үүле мурнакчы малчын эвес, а төлептиг ада, 9 оол, уругну бодунуң «кады кыраанын» Оюу Сандаковна-биле өстүрүп, кижизидип турар. Шынында олар ам-даа аныяк — Очуроол Оюновичиниң хары чаа-да 37. Ол бир муң тос чүс алдан чыдын бөөр партия кежигүнү. ССРЭ-ниң Үзүс ажылагыйының чедишкинниериниң делгелгезинге кирежип, ийи удаа үдер медаль-биле шаңнаткан, оон хөрээн «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медалы каастап чоруур.

— Чылгычышық чымыштыг яживиң, арга-дуржугазының база бодунарның чедишкиниериниң чажыдын чугаалап берип көрүцерем — деп, оон диледим.

— Он алды чыл мурнунда, Ленин аттыг колхоз турда, чылгы малдың бажы хөй—муң чыгыы турган. Ам бистиң «Тес-Хем» совхозта чедиүс ажыг мал артыкан. Бир кезек үеде чылгы малды ажыы чок дээш доозуга чок болу берген. Ам харын сөөлгү ийи чыл иштинде шору өзүп келди.

Баштайгы үеде белер арто—февраль айда төрүүр турган. Ынчан сиген-ширбиил чедишпес, кажаа-хораа чок турган. Оң-ве берге үе—белер төрүй бергенде болур. Төрүүр белерни үзүп алган туда кадарбас болза хоржок. Чаап бедерниң кузунун ол-ла дораан энчекбиле ораапкыл, иезинге эмизиптер, а эмдик, дошкун белер берге, оларны аалче экелгеш, кижеңээш салыр. Бе-шала хозар болгаш чамдык кузуннар ырбыдай болза, бени кодапга үш-дөө хондур тудар. Ыядыг кузуннарны кижи боду хол-биле тудуп эмзирбес болза талаар. Ам мээң белерим чазын, чайның чылыг үелериңде төрүүр, янчангаш, дыка айыыл чок, бажы менди болур. Кузун соокка төрүттүнерге-даа, иезин эдикеп соонда черле өлбес, дораан-на кылаштап чоруй баар.

— Чүө бегге онааштыр ыаш кузун алыр планныг силер, Очур-оол Оюнович?

— Күрүне планы чеден беш кузун. А мээң ап турарым сезон бештен орүү. Бо чыдын менде чүс чээрби үш төрүүр бе бар, ам чүзү төрээн, кузуннары мендиг, а ниитги кодапда дөрт чүс үжен сес мал бар.

— Янчаарга ам бүгү-ле төрүүр белерден кузунну чүс хуу ап болур шыкажыл?

— Улуг белерден болза черле ап болур.

— Семиртилгеши, мал чемин, кажаа-хорааны канчаар таарыштырып турар силер, Оюнович?

— Кыштагда эмнээр, шинчилир чадагай кажаа бар. Кыжын бир улуг сараат сиген белеткеп алыр — ол биске четчир. Ону март-апрель айларда ажылгаар: төрээн, күштыдалы хиреллг белерге бөөр. Семиртилгеши азы чайлаглаашкынны июнь айда эгелээр — маңаа кожуп көөр бис. Моон июль айда улам изиг оттуг, серинн тайгаларже — Чаныылыг-Адыр, Чууртук-Бажынче көжер. Сентябрьда ам күзегже —Кара-Хавак. Арыскаанныг-Хемче мөңгө кирер. Чайлагаашкын үезинде чылгыга херек чүве —дус, ону соөртүп алыр бис. Бо кавыта август айда-ла соой бөөр, янчангаш өгнүү суурже киирипкеш, чылгыны боттандыр, дуаалынчы кадарым-биле эдилекпи, беш ховуктан кадарар бис.

— Элдептиг чүүлдерге таарыкпы чораан силер бе, Очур-оол Оюнович?

— Чылгычы кижи дүн торуктуг болганда, чүге таварышпас дээр. Эниер чылын бо чайлагга чаңгыс өг кожуп келген мен, кымны-даа мурнай. Бир дүне адыглар халдап, хамык малды бодаңче киир сывырып келгеш. Алыргап-кышкыдыр, катыкап-хуураанның тоор, улам чоокпулап, хөме таварын келген. Экизи көрген, ол дүне бистиң өөвүсче бөө-моңгулуг даргалар хонуп чытпан чүве, оларның ачызы-биле мендн үнген болбас иймк бис бе.

— А бодуңар чүге атпаанывар ол, Оюнович?

— Адар бооду эвес, бөө чөпшөөредип ыыдаваан мен, чылгычы кижиге эки бөө кажаа-даа херек.

Шаанда бааз бир таварыгга болган. Ынчан Кара-Хавакка чылгы дүнненлп чораан мен. Шокар булуттарлыг, шала сооксуваар дүне чүве. Чылгым болүп каап, аъдымдан дүшкеш, хараган доозуже белдик дөңге олурумда, адакы талакпа, бир-ле чүве ай чырыынга куурарып көстүп келди. Ылаңылап көрген— кончуг улуг бөрү. Адар бооду эвес, мыт чок, канчаар эвес дээш ор мен. Чылгы чанында келгеш, кудургун чайып, өрү ходуцвадып, ындаапгаанын, чыдып каап-ла тур. Ону шала аныяк малдар чаарган, харын оюн эрен, улам-на чоокпулаа орлар. Оон бөрү улам-на ындаапгаанын, кудургун чайып, ойнап, чоорту ырап бар-ла чор. Демги аныяк малдар ону сүрүп, өөрүнден ырап катпадылар. Бодап көөрге, ыяштаа ырадып алгаш, ам хаяк бөр хире чүве. Оон мен аътгаңы бөөрүмге, деиш мыдай болган болбазымкне. Кончуг-ла каяар дайзын.

Сураглыг чылгычы Очуроол Оюнович Сандыйоол-биле чугаалыс ацаа доозулган. Оттө кирип келирвиске, өөрүм ишкинчиг хөөрешкеп олур. Сөзүнүң ыразы-ла адыт-бөрү, ац-мең, чылгычының диилээ ацаа олурган кадаа Совет даргалыгга болган Чооду Кежик-Чыргаловичиге дамчыттым. Олар Сандыйоолга бөө чөпшөөредип бөөрүнге дузаларын аазадылар.

Кара-Хөл туман-биле уламва дүй тыртынып, ак чазык кудун сөөрүп-ле тур, бистер база-ла кадыы кыстар дег каттырынып, чаңнажын олур бис. Чүгле Очур-оол Оюнович чүгүрүк аъдын мунаган, өг артынче сидиредир чеэзип чоруй барды, бистер чыргалбай сүгжи, а ол чымыштыг ижинче чорупту.

О. СУВАКПИТ.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

(Уруглarга)

Даглыг черниң хемн
Даштар чуурган аккан.
Зэремнде балыктар
Эштин ойнап доюган.

Кадарчының Шыыр-оглу
Кадыргылар шелер дээштин
Эң-не баштай хемче
Эртен эрте чоруп каан.

Суглар сүзер идиктиг.
Өкүп калган шляпалыг
Оолаккай базып орда.
Шуут хоочун балыкчы-ла.

«Пашта дүлген эът дег-дир,
Эштип киргеш тудуп аар
Эрее эр болаумза»— деп,
Магадап каап боданган.

Шыйлашкынны балыктар
Сыырбас-даа хоранныг:
Дээригледип келгилээш,
Дедир ынай болгулаар.

«Өске черде бар бе?» дээш
Өрү, куду харанган;
Кожазында зэремде
Кожаш кынчып мөйтүлаан.

Балыкчывые ыпаар
Маажым кедеп четкеш,
Эрни черден харапмаш,
Эрее соруу хайныккан.

Дээрбек карак — балык
Даар дүвүп деже көрүп,
Оолаккайны эскергеш,
Озаң алды киргеннер.

Кылаң дээрде сан-дорт
Кырындан кээп чыраан хүн
Балыкчының олчазын
Магадаар дээш маналнаыг.

Кымыл-хүрең чакпалар,
Дшкиништер дег, чалбаңнап,
Дэрем өрү саарыгже
Кырлаңайнчып шимчээнир.

Ойнап хаймас байлаңнар
Онкулаштыр ужугуп,
Кылаш кыдыр чемненкеш,
Кыйбап салдап чортулаар.

Чүрек согуу дүргедээп —
Сүрээделдің тевин ол,
Карак чивеш кадында
Кавырт кыдыр шелиппеш.

Эрик оон чемирилген —
Зэремче оолак мойт дээп.
Балык дег шурагылаан —
Бачыт-халап дыргелген.

Пён карааз чаштыг.
Пшкиринигин булганган.
Адазының шляпазын
Агым алгаш, бедып каан.

Күжүр Шыыр-оол чеже
боор—
Күжү ам суларакаан.
Зэремде шагжок карбап,
Зэргиштелип турупкан.

Канчангаш-ла көөрге,
Халагар тал мыя бо:
Күжүл моөнеп, кожаш
дээш
Күжүр оон туттувупкан...

Кезек талдар иштинге
Хевин сы долган алгаш,
Шляпазын дилеп маналаан—
Чыгы дег чер чоокта чок.

«Бөрт чок бол, балык бар»
дээш
Шымдай-дептей маннап
кээп.
Сыырткыжын барып
туткан,
Бөрбек дазыл болуп-тур.

Сарыг хүн-даа дагда
саадаан.
Чанар дээрге олчазы чок.
Зэремче шала муңгак
Зэгинкеп көрүп орган.

Богда сүлде, балыктар ам
Мойтунайдыр чемнеп
берген.
Кезек када муңгараан тол
Хенертен хирт тура халаан.

Сыырткыжын барып
аңкаш.
Шывавыткан, сетки.л
сергээн.
Ша-даа четпейн, селеш
дээрге,
Шала оожум шелип келген.

Сымыматкан кадыргызы
Чызырадыр дывылаарга,
Өрү октаан мөңгүн ышкаш,
Өектери кылаңнашкан.

Баштайгы-ла олчалыга
Сетки.л-чүрээ өөрээн төл
Маадырланып — хей-аът
кирип,
Шелер дээштин база
октаан.

Канчангаш-ла, өрү көөрге,
Какпан хая сиртин ажыр
Улуг эзир хивледир
Үзүп келгеш, эртингилээп.

Озаң бир-ле эргип келгеш,
Октаан даш дет, куду хир
дээн.
Оолдуң чаңгыс кадыргызын
Олчалаңнаш, ужуп үнгеп.

Аспактапкан — хуналн
чижин
Ажырымчы агаарга-за
Сымыл чип чоруа-чоруа,
Сынпар ажыр ушта бергеп.

Хөөкүй оолак маңгыс
сооңдан
Халуерип туруп калган...
Сыырткыжы дыңгыш
дингеп —
Шымдай шелген — мыйыт
болгал.

Кежээкиниң сырын-хады
Хемниң үнүп иуду алзы
Сылдыр уруп көөрге,
Шыыр-оол мнчаа
чаныыткан.

Оскунуунга мунгарап-даа,
Олчазынга оөруп-даа
Амдыы оолак бодал дойлуп,
Аалынга дүргеп келген.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Хмель-ажыткы будурүлгези

ДАГ АЛТАЙ. Алтай край хмель – ажыткы кылыр үнүштүн дүжүдүүн талазы-биле РСФСР-де бирги черни эзлеп турар. Республиканың хмель-ажыткы ажылының талазы-биле эртем-шинчилел станциязының Алтайда дуржулга черинин ажылдакчыларының маңаа ачы-хавыязы улуг. Олар ук культураны өстүрериниң агротехниказын, чемнинчидилгелерни тегеринин норма-чижектерин болгаш хуусаларын, микроэлементилерни аңаа ажыглаарын ажылдап кылганнар.

Крайның бүгү-ле ажыл-агыйлары ол черниң сүмелерин ёзугаар ындыг үнүштү өстүрүп турар.

ЧУРУКТА: дуржулга черинин эргелекчизи Ю. Красновский, улуг техник-лаборант С. Филиппова, агроном А. Камшилина олар.

(СЗТА-ның фотохрониказы).

ЧАА ЫРЫЛАР

Чоокта чаа республиканың Улуг чогаадылга бажыңы чаа ырылар хүлээп алган. Ырылар хүлээп алыр комиссияны авыяк композитор Дамба Хүрешбөл даргалаан. Ол бо чылын Новосибирск консерваториязының чедишкинниг доозкаш, төрээн Тывазынга ажылдап чедип келген.

Шилип алышкын уран чүүл училищезинин 4-кү курузунуң студентизи С. Шактарның Сергей Байрның созүүге бижээни «Чиргес күзелдер» деп ырылыңдан эгелээн.

Амыдырал уларатпас
Хамыр хөлүг плбичиң мен.
Хүнүң изиг херели дег
Күзелдерим черле чиргес...

Эгелеп чоруур композиторнуң ажылгалында чаа тывыныкыннарның барын комиссия кежигүннери демдеглеп, автторга моон соңгаар чүткүдүг ажылдаарынга углавган сүмелерин каткаш, ырызын бирүзүн-биле хүлээп алганнар.

Ат-сураа човда билдингир бот-тывыңгыр композиторлар С. Базыр-оол, Б. Чүльдүм-Сүрүң, Д. Шактар, К. Байзаң-оол олар солун ырыларны дужаганнар.

Б. Чүльдүм-Сүрүңүң «Чуртум бо-дур» (А. Арашчорунуң созүүге), «Ынакшылым четпес» (созу С. Молдурганы) деп ырылары эки деп санаттырган.

Бот-тывыңгыр композитор С. Базыр-оол — М. Доржунуң созүнге «Орук ыры», О. Сувакпиттиң «Кызыл хоорай чурттуг оол мен» деп шүлүүнге ырыларны бижээн.

Бодап олуларга, орук ырыы дүргеп темпилиг хире, ынчалза-даа улустуң ырызынга үдезиглээн оожум аялга ындыг аялгалыг ырыларныңдан улуг ылгалдыг болган.

Комиссия Улан-Удэ хоорайның Культура институдунуң студентизи Д. Серен-оолдуң «Доңнай баглаал» деп баштайгы ырызын бедик деңнелдиг деп көргеш, ону хүлээп алганнар.

Дараазында бодунуң чогаалдарын С. Бюрбе дужаан эгеледи. Леонид Чадамбаның «Ужен чылдың пионерлери бис» деп шүлүүнге оон бижээн аялгалы солун болган.

Улуг-Хем районнуң уругдар садиктериниң ажылдакчыдары Самкова биле Стрельбованың «Улуг-Хемниң вальзы» деп шүлүүнге Н. Евсевтиң бижээн аялгазын чедимчелиг деп хүлээп алган.

Эгелеп чоруур бот-тывыңгыр композиторлар О. Кара-Кыстың, Б. Камбыттың, Е. Мынрдиманың дужаган ырыларының чедишкинниг бижиттингенин комиссия бедип-биле үнелээн.

Бистиң хоочун-даа, өзүп орар-даа композиторларывыс ССРЭ-ниң 50 чыл оон төлептиг уткуур дээш, кызымак ажылдап турарлар.

Б. КЕНЕШ,
бот-тывыңгыр композитор

КОЛ ТЕМА— АЖЫЛЧЫН АҢГЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында чогаадыкчы ажыл-херээнинг аайы-биле ырак Тывага аалдап келгеш, бистиң чогаалчыларывыска ажыктыг сүмелерни берип, хөй-хөй тыва номчукчулар-биле ужуражып, чылыг пайыраадажылганың утундурбас сактыышкыннарын чоннуң сеткилинде артырып каан шылгарыкчай совет чогаалчы болган редактор Вадим Михайлович Кожевниковтуң улуг, бүче хемчээлдиг чогаалдарынга дыка хандыкпывас боор. Янзы-бүрү темаларга эки шынарлыг бижиттингилээн чечен чогаалдар номнары хөй болбайн аан. ынчалзажок күрүненнің кол дөшкижи, багаазы ажылчын аңгы дугайында шыырак чогаалдар совет номчукчуга чүүл-даа мурнунда негеттинер.

Бо кол тема Күрүне шаңналының лауреады Вадим Кожевниковтуң кичээнгейин хаара тудуп турары таварылга эвес. «Онза кезек» болгаш «Петр Рябинкин» деп шаңналдыг номнарның кол чөшт маадырлары: бөдүүн совет ажылчыннар баштай шинчилекчиниг. Оларда улуурсак, алыксак-чиксек сеткил-бодалдар чок, амы-хуу-даа, ажылынчы-даа бүдүүжү ажок төлептиг. Күш-ажылга кадыкпаан дадыкпан мөзүү-шынарын олар эң аар шылгалда—кадыгдошкун дайын үезинде безин ышпынмастар. Моон чаңгыс чижээн-ажылчын Петр Рябинкининң тулчушкунга эрес маадырлыг, өлүм билбес торлуп чок чаагай овур-хевирлиг-дей көөр бис. Ол коргуш чок дидим соруктуг дайынчы эраатаазыг фашизмге удур демиселдиң политиктиг уткалын ылап уган билген. Совет Төрээн чуртуна оон кайы хире патриотчу бердингенин номдан номчуп танывас бис. Херек апарза, ынак човуткурту дээш амы-тыныш бөрүнге белеңин дайынчы бүрүзү бадыткап турар. Шак мындыг бергеге торуулбас чанныышсывыш чок күзел-соруктуларны чүгле Коммунистиг партиянга баштаткан совет чон кижизидер дээрэш чогаалчы ылавылаан.

Эгелеп чоруур бот-тывыңгыр композиторлар О. Кара-Кыстың, Б. Камбыттың, Е. Мынрдиманың дужаган ырыларының чедишкинниг бижиттингенин комиссия бедип-биле үнелээн.

Бистиң хоочун-даа, өзүп орар-даа композиторларывыс ССРЭ-ниң 50 чыл оон төлептиг уткуур дээш, кызымак ажылдап турарлар.

Б. КЕНЕШ,
бот-тывыңгыр композитор

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

Чоон-Хемчиктен дыңнадып турарывыс алырга, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — Сүт-Аксының көдээ Культура бажыңының чанында агитбригадаларны «Сүт-Хөлдүң чалгыы» дээр, оон составында 13 кижи бар. Оон удуртукчузу Культура бажыңының директору Е. Куулар. Часкы ховуажылдарының үезинде бригада тараажыларның, механизаторларның мурнунга Кызыл-Тайга, Ишкин болгаш Кара-Чыраа ынчалдыр концерттерни көргүзүп турган. Бо удаада олар Хөндергейниң малчыннарынга чеже берген. Концерт болурунуң мурнуу чарында «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ажылчын комитединиң даргазы аш Таспаак малчыннарга таныштырган.

Амгы үеде бригаданың кежигүннери көдээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгүроссия көрүдээнинге белеткел кылдыр совхоз иштинге көрүдээнинге белеткенин турарлар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Телевидение

ИЮЛЬ 30-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Даамчыдылгалар программазы. 12.05—Телемедээлер. 12.10 — «Бөгүн — ССРЭниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызы адмирал С. Г. Горшковтуң чугаазы. 12.25 —Өнүүт телекөргүүлүг. «Хөгжүмнүг киоскы. 12.55 — Школачыларга. «Орзёнок» деп телестудиязының урукколарының Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев-биле ужуражылгазы 13.40 — Өнүүт телекөргүүлүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 14.40 — «Оолдарымның хүнү». Уран-чечен телефильм. 15.50—18.00 — Чаңсар. 16.00 — Бүгү дезегей панорамазы. 16.30 —Концерт. 17.00— «Бис—совет далайжылар бис». Хроника — документалдыг телефильм. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30 — «Дыргизикчи хөгжүмүү». Уран-чечен телефильм. 19.35— Совет Арминиң болгаш Флодунуң дайынчыларынга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Алдыгы «раунд». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.20 — Дамчыдылгалар программазы. 21.30 — «Далайда чоруп турарларга». 23.00 — «Үе». информастыг программа. 23.30—00.30 — Өнүүт телекөргүүлүг. «Силерниң сапаалыңар чүл?» Дамчыдылганы О. Доброхотова удуртур: М. Плисецкая, М. Пахоменко олар, Топ телевидение, Бүгү эвилелдиң радиозунуң орус ырларының хөйүүн ырызы, улустуң хөгжүм тереселдери маңаа киржир.

ИЮЛЬ 3-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 —«Мээң ынак черим». Документалдыг фильм. 20.20 — «ССРЭ-ниң 50 чылынга». Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. Д. Будук-оолдуң чугаазы. 20.40 — «Памирниң тураскаалы». Документалдыг фильм.

20.50 — Телемедээлер. 21.00 —«Эрес-дидим чоруктуң компаазы-биле». Документалдыг фильм 21.10—Бия-Хем районнуң «Саян» совхозунуң агитбригадазының концерти.

21.40—23.20 — «Журналист». 1-ги серия. «Ужуражылгалар». Уран-чечен фильм.

алаар

Бөгүн республикага булуттагылаан ыяш турар хүн болур. Үүдүүр ыяска чаашкыннарлыг. Хаттың дүргеви секундада 5—10 метр. Агаарның температурязы дүлгеп черлерге 20—25, оон артыкшыраакка —26—30 градус чылыг.

Кылызга аяаш булуттарлыг, чаашкын шоолуг эвес хүн болур. Хаттың дүргеви секундада 5—10 метр. Агаарның температурязы үүдүс 27—29 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөл дувулар эртине» 10, 11.45, «Руль тудкан төлгелекчи» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуулгаан» 10.30, «Хаанның регаттазы» 12.25, 14.20, «Чараш кыстыг билзек» (1 болгаш 2-ги кезектери) 16.15, 19.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер оргулуу» 9.00, 11.00, 13.00, «Музыканың үнүнери» (1 болгаш 2-ги кезектери) 15.00, 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максим Перепелица» 12.30, 14.20, «Уругларның бирээзи» 16.10, 21.00, «Аванның ынакшылы» (1 болгаш 2-ги кезектери) 18.00 шактарда.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың сарымы» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.40, 17.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртинелер оргулуу» 15.30, 17.20, 19, 10.21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш чечиннер тен чок төрүттүнер» 9, 11, 13; «Музыканың үнүнери». (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 18, 21 шактарда.

СОЛУН ЧУУЛДЕР

ШУДУНЗЕНИҢ ТЕМПЕРАТУРАЗЫ КАНДЫГЫЛ?

Он муң ажыг километр ыракта хып турар шудунзенин температуразын УССР-ниң Эртемнер академиязының соок температуралар талазы-биле Харьковта физика-техниктиг институдунуң эртемденнеринин тургусканы прибор-биле хемнээп болур. Ол приборну биометр дээр, оон хөделиишкинни болза долганың турар бойуска бичии ынай-даа өскерииишкиннерни будумеддернин өскерип кааптар ындыг мөгүзүнге үндезилеттинген. Эң өскериичел будумелдернин чүзени эң бедии-биле өскерипчер шынарын чедип алыр тезаде, приборунуң иштинге «космос» соокту — Цельсий шкаланың 270 градус соокту кыымал арга-биле болдуруптар.

Биометрия эртемнин болган техниказының эң-не янзыбүрү талаларынга ажыглап болур. Астрономияга оон дүзазыбиле эң ырак сылдыстарның болган галактиканың чылын хемчээп болур.

Эмнелге ажылдакчылары ол приборунуң дүзазы-биле кижинин мага-бодунуң температуразының картазын тургузар аргалыг. Нормазындан чылыгының мырыдай эң ынай-даа хажый бөөри организмде дегдириишкининң чери тыштып келгенин эмчилерге ол медээлээр.

В. ПАТ,
СЭТА-ның корр.

ЗЛАКТАР—БАЖЫНДА ЧЕМНИГ ҮНҮШТЕР АНТАРКТИДАДА

Совет шинчилекчилерниң Антарктидага тыпкан чүүлдеринден алырга, чечектериг үнүштериниң делегейде нептерээн кызыгаары бөмбүрзектиң мурнуу талазынче 500 ажыг километр чедир ырай берген. Ужуру чүл дээрге. Мурнуустотланд архипелогта Батерлоо оргулуктан олар бир-ле дугаар «чечектерни» — злактарның (бажында чемниг үнүштерниң) ийи хевирлерининг баштыг (тарналыг) чечектелиишкинин тыпканнар. Антарктиданың бомбүрзектиг мурнуу чартыында эң-не ырак болуп турар ол эң-не «чылыг» дээн черинге мынчага чедир чүгле соокка ышдамык чидиштер болгаш шулуннар бар кылдыр санаттынып турган.

Тыптынган злактарның бирээзи болза биологтарга черле билдинмес болуп турар хевир болган. Ол хевирни шинчилел тодарадыры-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ботаника институдунга шилчидип берген.

Антарктиданан чечектелир үнүштерни баштай-ла тыпкан чорук ол «эң диптиг» бойдузунуң дугайында моон мурнунда турган бодалдарга элээн эдилии киирип турар.

Н. СЕРГЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

ХЕМНЕР ЧЕР ИШТИ-БИЛЕ АГЫП ЧЫДАР

Кижиге көзүлбес хемнер Балхаш көлдү долганган курлаг хөвуларының иштинде тывылган. Чер иштинде чаштыныып чыдып алган суг агыышкымнары чылдын-на Балхаш көлче 800 миллион кубометр сугну кирер аксып чыдар.

Казах ССР-ниң Гидрогеология болгаш гидрофизика институдунуң эртемденнеринин илереткенинден алырга, ол суг агыышкынының кол кезээ Семиречьяның чер иштинде хемнеринде хамаржып турар, ол ышлыг хемнер Заилийск болгаш Джунгар Алатауузундан агып үнүп чыдарлар. Или, Каратал, Аксу хемнериниң аалзининг бүүрелчиннер адаанда (чер иштинде) чаштына берген «ийистери» Балхашче онза хөй сугну аксып киирип чыдарлар.

Шинчилээнинден алырга, Балхаш чоогунуң Семиречьяда амгы үеде бар турар бүгү хемнери эрте бурунгу шагда амгызындан мыакта-ла чээн чүк талазындан көлче агып киирип чыткылаары илереэээ. Оларның ол бурунгу үедеги уннарын болгаш аастарын чер иштинин агымнарын шинчилеп турган тыпкан.

Балхаш көлдүң дус талазы-биле балансызынга ол көзүлбес хемнерини чугула роль-дуг болуп турарын Алма-Атаның гидрологтары илергейлээн. Анализтин көргүзүп турарындан алырга, ол «чажыт» хемнер чылдын-на будун чартык миллион тонна эзилген дустуу Балхаш көлге берип турар болган.

В. ГАНЖА,
СЭТА-ның корр.

ТАДЖИКИСТАНДА ПАР

Кызыгааржылар Г. Марков биле Г. Ивановтуң, аргалап чоруп оргаш, парга таваржы бергени элдеп болган. Кызыгааржыларның чеде бергени «Пар хоорганы» дээр черге парлар читкениңден бээр үр үе эрткен. Шагның шаанда турган черинге парлар ам база четкилеп келгени оя-дыр. Туран дээр ол парлар — бомбүрзектеге ам хевар амытаннар деп, республикаңыг Эртем академиязы дыңнаткан. Ол парларның аны «Делегейниң кызыл номунда» бижиттинген. Олар делегейде чүгле 50 ажыг баш артыкан. Олар ам чүгле Соңгу Афганистанда болгаш Иранда таварышкылаар.

Я. НУДЕЛЬ,
СЭТА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылегый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацияа база совет тургузуу киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00847